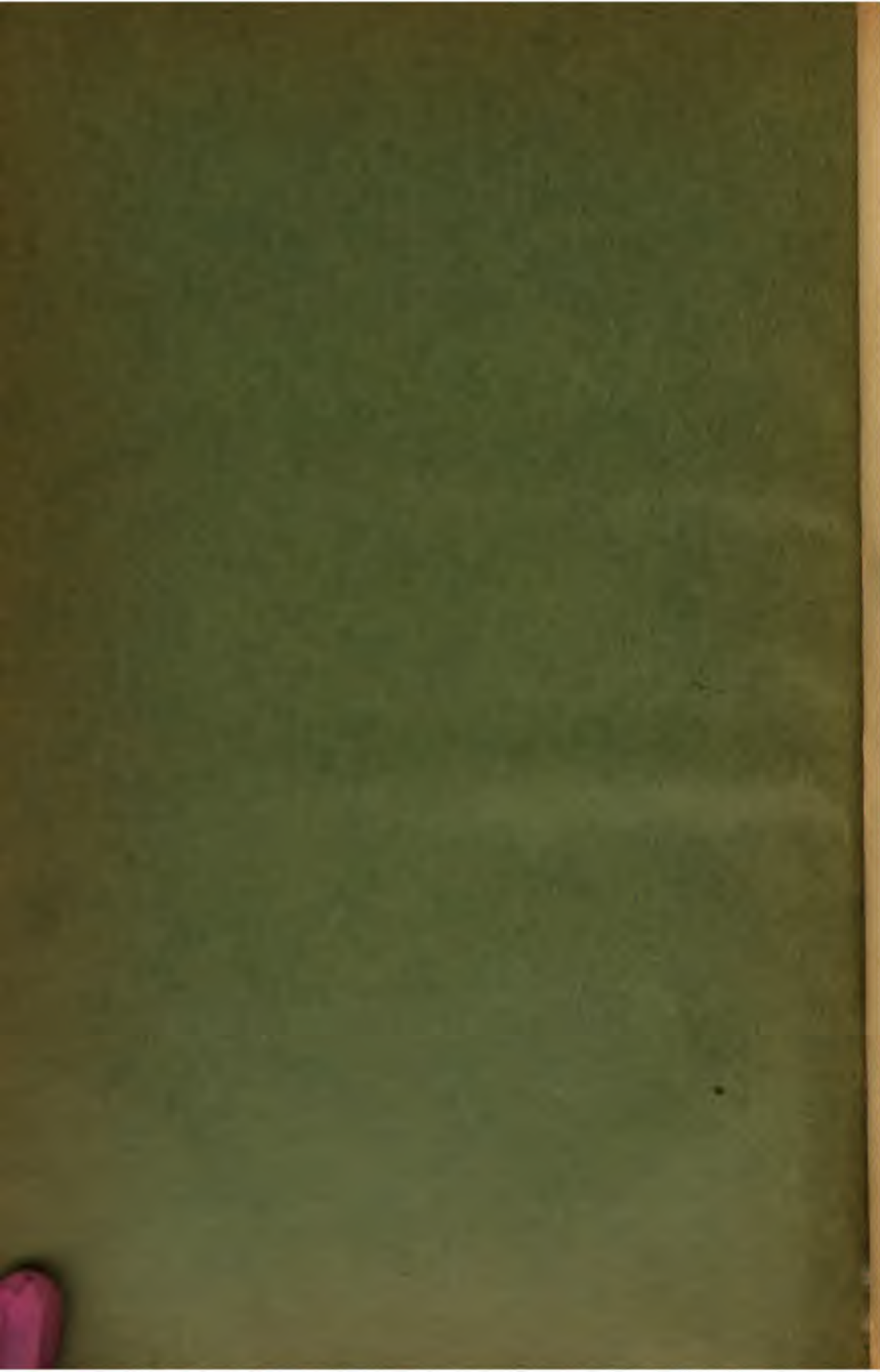

VE
RI
TAS

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXVIII — DÍL I

1908

V PRAZE
TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM
1908

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

Obsah dílu prvního.

R. 1908. Čís. 1.

OSVĚTA

Za Emanuelem Englem.

Napsal

Jaromír Čelakovský.

Emanuelem Englem, jenž zemřel v Karlových Varech dne 26. října t. r., odešel ze společnosti naší ušlechtilý zjev, muž hlubokého vlasteneckého a demokratického přesvědčení, člověk povahy čestné a šlechetné, jenž měl tisíce přátel v různých společenských kruzích vyšších i nižších a snad žádného osobního nepřítele. Od mladých let říkali jsme mu »anděl,« a věru andělská duše jeho plně zasloužila si tohoto názvu. Vynikající byly vlastnosti jeho osobní, jež opravňovaly jej zaujmouti ve veřejném životě našem přední místo. Vždy myslil na jiné a nikdy na sebe, jeho nezištné a obětavé působení veřejné i soukromé bylo věnováno skoro vesměs obecnému dobru.

Některé vzpomínky na zesnulého přítele-idealistu se maně z mysli vybavují a mohou snad býti příspěvkem k ocenění jeho významu. Znalit jsme se takořka od malička. Na gymnasiu Staroměstském, kde jsme studovali v době Bachově, poutal nás žáky svazek věrného přátelství, ať jsme byli v té neb oné třídě. Engel jsa starší než já (nar. r. 1844) byl o třídu nebo dvě na gymnasiu výše; ale záhy jsme se spřátelili a vzájemně obcovali. Bydlil se svou matkou, vdovou po lékaři, v domě, kde je dnes redakce Národních Listů; a jsa spolužákem mého bratrance Vojtěcha Friče, s kterým jsem pohromadě bydlel, docházel často k nám »Fričovům« společně s Robertem Bartelmusem (nyní továrníkem v Brně), Václavem Červinkou, hr. Václavem Kounicem, Josefem Sládkem, Ivanem Klicperou a s mnohými jinými. S přáteli těmi podnikali jsme často výlety do okolí Prahy. V listopadu 1859 na jedné procházce do Kanálky sdělovali jsme si zprávu, že se má v Praze konati slavnost Schillerova, a ačkoli jsme vysoce ctili německého básníka, přece rozčilovala nás myšlenka, že v Praze má býti velká německá slavnost pořádána. Engel navrhoval, abychom vydali provolání proti ní, a také je sepsal. Začínalo slovy: »Hanba

Čechům, jestli kdo z nich se sníží účastenstvím na slavnosti Schillerovské. Ctíme Schillera co ducha velikého, ale neříkej nikdo, že Čechové tak již se zapomněli nad vlastní slávou, aby cizím národům v posměch se vydávali.« A provolání končilo: »A my máme se v posměch dáti vám samým, byste jásati mohli, že Praha naše německým jest městem? Toho bohdá nedočkáte se na nás! Vy jste jsoucí, my budoucí!« [1])

Provolání to kolovalo v četných přepisech mezi mládeží českou, přispívajíc nemalou měrou k národnímu probuzení. Exempláře byly nalezeny též u hlavních vrat jdoucích do Karolina a do techniky a policie vypátrala spisovatele i rozšiřovatele. Patnáctiletý Engel odsouzen na policii pro tuto »literární činnost« na tři dni do vězení a kromě toho k nalehání policejního ředitele Päumanna vyloučen z akademického gymnasia, tak že bylo mu na Novoměstské gymnasium k Piaristům se přestěhovati. Kvintán Karel Kraus, u jehožto rodičů v Týnském dvoře bydlila sestra moje Marie (později provdaná za redaktora Karla Tůmu), odsouzen byl jakožto lepič provolání do vězení na čtyři dni a rovněž z gymnasia relegován.

Ale spojení nás žáků z gymnasia Staroměstského s Novoměstským gymnasistou Englem nepřestávalo. Spolužáci moji založili si literární družinu nebo spolek »*Oreb*,« jenž vydával několik psaných časopisův, a scházeje se soukromě, studováním děl pěkné literatury hleděl přispívati k vzdělání svých členů. Jmena Svatopluka Čecha, Josefa Sládka, Josefa Štolby a mnohých jiných, kteří byli členy tohoto sdružení, dokazují, že snaha neminula se s výsledkem. Engel shromáždil kolem sebe něco starších gymnasistů ve spolku »Vltavan,« jenž se scházel v hostinci u Lajblů v Žitné ulici a měl za účel hlavně zábavu. Společnost jeho pozvala nás několikráte do svého středu, a v jedné schůzce pořádány jakési básnické dostihy, při kterých rozdávány ceny za nejlepší básně na některé thema napřed stanovené. Vyhrál jsem takovým spůsobem za ódu »na nos« pěknou tobolku, kterou Engel věnoval. Engel byl tehdy již duší společenského života mezi námi a k jeho tuším podnětu oba naše studentské společky se sloučily ve větší družstvo »Ruch,« jež pak po maturitě r. 1865 najalo si místnosti v Bartolomějské ulici vedle policejního ředitelství, převzalo od Valečky časopis Lumír a konečně r. 1868 vydalo samostatně almanach pod názvem Ruch. Engel byl předsedou tohoto spolku, [2]) a mezi první záslužné činy členů jeho byla reorganisace Akademického čtenářského spolku, jehož význam peněžnými nepořádky některých členů výboru vzal velikou újmu. Engel sám v zmíněném almanachu neuveřejnil žádných poesií, neboť rok před tím vydal jich samostatný svazek pod ná-

---

[1]) Srov. feuilleton Národní Politiky č. 302 »Ze starých papírů.«
[2]) Srov. *Štolba* »Z mých pamětí« I., str. 32 násl.; též *Čech* v »Černé hodince« družstva »Máje« II., str. 217, a dr. *Nejedlý* v Národních Listech 1907, č. 298.

zvem »Básně,« jejž dedikoval bibliothekáři musejnímu Vrťátkovi, svému vychovateli.[1])

Od té doby aurea praxis odvedla jej od básnění, ale zvláštní sympathický rys jeho povahy, jenž jej činil středem společnosti všude, kdekoli působil, mu napořáde zůstával. Jsa povýšen na doktora lékařství r. 1869 stal se sekundářem ve všeobecné nemocnici a později assistentem v české porodnici. Na to přijal místo vychovatele a lékaře u ruského bohatého barona Dervisa, s jehož dvěma syny podnikal v l. 1875—1881 mnohé cesty po Rusku, Švýcarsku, Italii a Francii, i měl příležitost s mnohými vynikajícími cizinci se seznámiti a dokonale znalost ruského a francouzského jazyka si osvojiti. Při tom všude, kde delší čas meškal, soustřeďoval kolem sebe českou společnost. Zejmena v Nizze zřídil nákladem barona Dervisa český orchestr, jejž řídil hudebník Karel Bendl, a v Paříži stal se horlivým jednatelem české besedy, jež sídlila v Palais Royal a v jejíchž místnostech scházeli se malíři Brožík a Hynais, virtuos Ondříček a mnozí jiní vynikající našinci. Kdokoli se na Engla obrátil o radu nebo pomoc, mohl býti přesvědčen, že marně se jí nedovolává. Konečně »chtěje býti činným a pracovat kdekoli a třeba mezi posledními, — ale ve vlasti« usadil se r. 1883 jako praktický lékař v Benešově a od té doby často dojížděje do Prahy nepřestával míti živé účastenství v záležitostech politických.

V květnu 1883 rozpuštěn sněm český s chabrusovou většinou německou, a v červnu vykonány nové volby. Engel zvolen byl v městské skupině Benešovské jako samostatný kandidát, když trvající ještě státoprávní klub proti němu žádného kandidáta nepostavil. Bylť členem společného klubu a v něm zastoupené skupiny mladočeské. Ale tehdy spor o novellu školní přispěl k opětnému rozdvojení poslanců českých, ačkoli ve velkostatku zvítězili přívrženci šlechty historické. Při volbách do říšské rady na to v červnu 1885 vykonaných Engel zvolen jako samostatný kandidát v skupině Benešovské a přistoupil do společného klubu. Když 19. června t. r. v říšské radě schváleno hospodářské vyrovnání s Uhry, Engel s hr. V. Kounicem a dr. Vašatým vzdali se hlasování. Vyrovnání prošlo toliko většinou tří hlasů.

Jak známo, došlo ve Vídni 16. května 1887 k rekonstrukci českého klubu následkem neblahého sporu o význam slov dr. Riegra »o sbírání drobtů pod stolem.« Byliť z klubu vyloučeni dr. Ed. Grégr, dr. Engel, hr. Kounic a dr. Vašatý a tím nastávala osudná roztržka mezi poslanci českými, jež měla velmi neblahý vliv na další vývoj politických věcí k veliké škodě národa českého. Často malé příčiny mají velké následky a příčina této roztržky nebyla v žádném poměru k osudnému následku rozdrobenosti a poklesnutí váhy českého poselstva na říšské radě, která právě po posledních letošních volbách dosáhla svého vrcholu. Snažili jsme

---

[1]) Srv. Zíbrtův feuilleton »Dr. Emanuel Engel básníkem« v Národních Listech 1907, č. 299.

se sice již tehdy s dr. Trojanem a dr. Englem usilovně o to, abychom roztržku tu odklidili, ale marně. V nastalé novinářské polemice o výroku dr. Riegra napsal Engel do svého listu Hlasy od Blaníka: »Ale toť musíme upřímně vyznati, že slova dr. Riegra byla toliko *výrazem hlubokého stesku* na poměry, v nichž se nalézáme, nikdy ale radou, abychom tak činili.« Zajisté poznámka tato slouží dr. Englovi ke cti a je důkazem jeho nesobeckého šlechetného smýšlení.

Přes to přese všecko rozkol v poselstvu českém stále pokračoval. V srpnu vyšel Gautschův regulativ, kterým se více středních škol českých mělo zrušiti, a to vzbudilo novou bouři v Čechách. V říjnu 1887 už deset poslanců českých s dr. Englem hlasovalo proti prozatímnému rozpočtu, a v Praze v listopadu vydáno v klubu strany svobodomyslné heslo jíti do opposice proti vládě hr. Taaffa, když byl dr. Engel prohlásil, že »klub český prapor, jímž kdysi nad hlavami nadšeného národa máváno, bojácně skrývá, že se do směru zahraniční politiky přáním a steskům národa nedává průchod, a že nemá jasného ponětí o tom, jak daleko musí jíti ústup náš, aby nebylo zároveň poskvrně vydáno nejdražší palladium — čest národa.« [1])

V lednu 1888 sedm mladočeských poslanců ve Vídni ustavilo se v klub a zvolilo dr. Engla za předsedu. Před tím kníže Lichtenštein byl říšské radě předložil návrh na zavedení konfesionální školy. Engel v květnu podal návrh na protokolování řečí neněmeckých, ale předseda Smolka prohlásil se proti tomu, a návrh zůstal nevyřízen. V prosinci rokováno o branné předloze, při čemž Engel a soudruhové hájili práv českého jazyka při zkouškách poddůstojnických, ale bez úspěchu.

Následujícího roku 1889 při volbách do sněmu mladočeská strana dobyla 40 mandátův, a jakkoli Němci na sněm se nedostavili, návrh dr. Julia Grégra na podání státoprávní adresy byl 7. listopadu většinou sněmovní zamítnut. Rozpuštění Akademického čtenářského spolku tehdejším místodržitelem hr. Thunem a politování hodný výrok knížete Karla Švarcenberka o Husitech přilily oleje do ohně. V říšské radě 3. prosince 1889 hrabě Taaffe dal prohlášení, že vláda nepomýšlí doporučiti císaři, aby se dal korunovati na krále českého. Proti tomu ozval se dr. Rieger, a dr. Engel konstatoval úplnou shodu českých stran v otázce státního práva českého.

Počátkem ledna 1890 sešly se u hr. Taaffa konference k urovnání českoněmeckého sporu, jež skončily přijetím »punktací« za účelem národního smíru v Čechách. Strana mladočeská, ač měla skoro polovici mandátů na sněmu zemském, nebyla pozvána k poradám a zahájila boj proti punktacím na celé čáře. Koncem listopadu t. r. přistoupilo ještě dalších deset poslanců s dr. Trojanem v čele ke klubu mladočeskému, jenž pak čítal 51 členův

---

[1]) Srv. Srb, Politické dějiny národa českého od r. 1861, I., str. 721. Spisu toho přidržujeme se hlavně při dalším líčení politických událostí do r. 1899.

a jehož předsedou zůstával dr. Engel. V lednu 1891 při rozpočtové debatě na sněmě Engel vytýkal Staročechům jejich jednání proti mladočeské straně a vyslovil se, že »podepsavše Vídeňské punktace přestali býti stranou národní.« Voličstvo při březnových volbách r. 1891 do říšské rady opustilo Staročechy, tak že mladočeský klub Vídeňský čítal 35 členů, kteří dr. Engla zvolili opět za předsedu. Jeho opposiční stanovisko proti vládě hr. Taaffa a také kn. Windischgrätze, jenž 11. listopadu 1892 nastoupil, Engel důrazně nejednou jmenem strany vytknul. V čas výminečného stavu v Praze zavražděn policejní zřízenec Mrva, a vládní list obvinil Mladočechy z vraždy. Dr. Engel na sněmě 29. prosince 1893 učinil prohlášení, že událost ta nemá spojitosti naprosto žádné s politickými snahami jeho strany a protestoval proti útokům, jejichž mrzkost a prolhanost těžko by sobě rovných našly. »Pokud,« pravil, »máme účast ve vychovávání své mládeže a ve vychovávání svého lidu, vychováváme je v nejpoctivějších tradicích pravé vlastenecké lásky, českého národního sebevědomí a šlechetné lidskosti. Trvajíce nejrozhodněji při zásadách českého státního práva, od něhož nikdy neupustíme, přece nikdy neposkvrnili jsme ještě svůj program, snahu po osamostatnění českého království v hranicích rakouského soustátí. Ale když sveřeposti politických odpůrců se to hodí, tu drze falšují pravdu. Jsme také přesvědčeni, že oněm farizejcům, ronícím slzy krokodilí, ani sebe větší turbulance nebyla by sama o sobě na závadu. Ale opravdovost českého národního hnutí jim překáží, proto chtějí co nejhůře je diskreditovati a plni nenávistné zloby chytrácky o to se snaží, aby předstíráním klamné souvislosti toto naše hnutí mohlo býti prohlašováno za podvratné. My však naopak všechnu vinu za tyto rozčilující zjevy v českém národě i dnes i pro budoucnost právem svalujeme na ty, kteří svou zvrácenou a provokační politikou lid český neustávají drážditi.«

Nelze upříti, že musí se hlavně moudrému řízení českého klubu dr. Englem přičísti, že ve Vídni nastal příznivý nám obrat. Bylť 2. října 1895 povoláno ministerstvo Badeniho, aby řešilo otázku českou, a už 18. října zrušen výminečný stav v Praze. Při vykonaných v listopadu volbách do sněmu českého zvítězili opět konservativní velkostatkáři, a lidové mandáty české přešly až na šest do rukou Mladočechů. Když koncem roku sešel se sněm, nemínili poslanci čeští připustiti místodržitele hr. Thuna k slovu, ale Engel prosadil, že poslanci čeští při vítacím proslovení jeho vyšli ze sněmovny. Hrabě Thun tehdy sice hleděl na radu hr. Badeniho vstoupiti opět v přátelštější poměr k poslancům českým, což ale se nezdařilo a následkem toho učinil 13. února 1896 místo nynějšímu místodržiteli hr. Coudenhovenovi. Na sněmě posl. Russ učinil návrh na zřízení národních kurií, čemuž se dr. Engel opřel, dovozuje, že otázku tu třeba řešiti s celým souborem sporných ostatních otázek. Tím připravovala se půda k novým konferencím s Němci, ale strana mladočeská žádala za obeslání těchto konferencí praecipuum ve formě uznání úplné rovno-

právnosti jazyka českého s jazykem německým v úřadech a soudech.

Před tím došlo v říšské radě ku změně volebního řádu zřízením páté kurie. V českém klubu většina byla pro tuto opravu, kdežto dr. Vašatý a jiní postavili se veřejně proti tomu, potvrzujíce známou smutnou skutečnost, že solidárnost nebyla nikdy silnou stránkou poslanců mladočeských. U některých svobodomyslnost vykládala se tím způsobem, že si každý může dělati, co chce, a že není svobodomyslné, podrobovati se vůli většiny. I nelze se diviti, že toto stanovisko vedlo u nás k utvoření se mnohých nových »moderních« stran, neboť, jak známo, špatné příklady kazí dobré mravy. Dr. Engel jmenem většiny klubu dal prohlášení, že při hlasování tom nejde o otázku důvěry neb nedůvěry k vládě, nýbrž že stoupenci jeho mají pouze na zřeteli věcné důvody, které »záležejí v tom, že by nedovedli omluviti před svými voliči, kdy by odmítnutím předlohy odpírali právo volební 3,600.000 nových voličů, kteří jsou dosud úplně bezprávni.« »Jsme toho názoru,« doložil, »že zákon tento, staneli se skutkem, nepřivodí zastavení rozvoje otázky volební opravy, nýbrž jsme naopak přesvědčeni, že bude novým podnětem k dalšímu příznivému vývoji stávajících poměrů.« A brzy na to v Hlasech od Blaníka stěžoval si, že někteří členové jeho klubu dávají na jevo úžasný nedostatek vědomí svých povinností, ale vyslovil přece naději, že bude žádoucí jednota klubu zachována. »Arciť,« doložil, »kdy by naděje tato se osvědčila marnou, potom ať pánové, u kterých se ukáže, že jim vůbec pro každou družnost smysl schází, při budoucích volbách vystoupí samostatně aneb třeba přímo proti straně, ale neutíkají se pod záchranná křídla organisace, kterou porušují.« Rovněž před všeobecnými volbami do říšské rady dr. Engel 11. října 1896 v Příbrami volal po »mohutné svornosti národa českého, která v letech šedesátých byla věkopamátným zdrojem naší síly a které tenkráte se obdivovala nejen veřejnost mocnářství našeho, nýbrž, možno říci, celé Evropy.«

Bohužel tato slova nedosáhla náležitého účinku, a stálá rozháranost i v samé straně mladočeské přispěla také nemálo k tomu, že se velmi posilnilo opposiční postavení Němců proti rovnoprávnosti národní, kterou hr. Badeni mínil upřímně provesti, ač jinak o sporu česko-německém měl velmi nedostatečné vědomosti. Co následovalo, je zajisté každému dobře známo.

Vyšla 5. dubna 1897 jazyková nařízení Badenova, v jichžto sepsání dr. Engel vedle dr. Pacáka a Kaizla měl největší účastenství. Radikálnější živly mezi Němci svedly odboj a donutily císaře, že 28. listopadu 1897 propustil hr. Badeniho z úřadu. V Praze zaveden náhlý soud pro vzniklé bouře. Nastoupilo 1. prosince Gautschovo ministerstvo, jež hledělo prostředkovati. Ale Němcům narostl mezi tím časem hřebínek. Na sněmě v lednu 1898 dr. Schücker prohlásil, že Němci nikdy neuznají rovnocennost českého jazyka s německým a že jsou pro úpravu jazykové

otázky pouze zákonem říšským. Dr. Engel dovodil z toho, že všechna smířlivost a všechna dobrá vůle na české straně jest marná, poněvadž souhlasu k spravedlivému upravení jazykové otázky se strany německé se nedocílí, a na konec řekl: »Na hrozby, které zde byly proneseny, odpovídám jen jedno: Národ český také zná svou sílu a konečně má také své spojence. Kdy by šlo o to, aby český národ klesl v hrob, věřte mně, že hrob ten by byl příliš veliký, než aby se do něho nevešlo více, než národ český.« Z tehdejších rozprav sněmovních bylo patrno, že Němci, majíce oporu ve všech závažných činitelích státních, stojí na stanovisku, jež jeden německý poslanec zcela upřímně mi v soukromé rozmluvě přiznal, pravě: »Ano, vy Čechové máte úplně pravdu, ale my jsme *silnější.*« *Moc a nikoli právo* rozhoduje posud bohužel o poměrech mezinárodních a rovněž o poměrech vnitrorakouských mezi jednotlivými národy. Toho politikové čeští musejí na dlouhou dobu býti plně si vědomi.

Ostatně sněm při exodu Němců přijal 26. února 1898 státoprávní adresu k císaři, o které dr. Engel v polemice s dr. Baxou prohlásil, že adresa jest »slavnostní professio fidei« sněmu českého. President ministerstva Gautsch vydal dva dni před tím 24. února nová nařízení jazyková, o nichž dr. Engel podával zprávu v českém klubu poslaneckém, dokládaje, že »poslancové čeští vstupují do nové fáse politické v nejúplnější svobodě.« Ale Gautsch, nemoha docíliti souhlasu většiny německých poslanců k jazykovým nařízením, už 5. března odstoupil a na jeho místo nastoupil hr. Thun s dr. Kaizlem jako finančním ministrem. V české veřejnosti nastala polemika, můželi český poslanec vstoupiti do kabinetu cislajtánského. Dr. Engel se v Benešově ujal dr. Kaizla, jenž »nepřijal úřad ministra financí za žádných podmínek, které by české poslance k něčemu zavazovaly, nýbrž z toho důvodu, aby bylo vysloveno, že proti českému národu nemá se vládnouti. Za nynějších poměrů není vyloučeno, že se bude vládnouti i bez parlamentu a že nebude národu neprospěšno, budeli členem jeho zastupitelstva vykonávána kontrola.« A o hraběti Thunovi vyslovil se ve schůzi voličské v Příbrami, že »proti osobě jeho stálo české poselstvo druhdy v prudkém a rozhodném boji a s jeho souhlasem jmenování Thunovo zajisté že se nestalo. Stalo se na základě prerogativy koruny, která nikomu není odpovědna a jejíž akt dlužno s největší úctou respektovati.« Když pak hrabě Thun 23. března 1898 učinil v říšské radě prohlášení, že vláda »bude se říditi první zásadou, totiž zásadou spravedlnosti ke všem kmenům a obyvatelům tohoto státu,« odpověděl mu na to Engel, že pro poslance české nebudou nadále rozhodujícími slova, nýbrž skutky, a že vnitřní hodnotu a cenu prohlášení vládního »bude možno posouditi jen s ohledem k tomu, jak našim zavrženým a co nejkrutěji pronásledovaným menšinám v tak zvaném uzavřeném území dále se povede.« I skončil, že poslanci jeho klubu »nejsou ani přáteli ani nepřáteli vlády a že se snaží posuzovati zatím vládu pokud možná bez předsudku.«

Stěžejnou otázkou zůstávalo ovšem, zdali se podaří udržeti jazyková nařízení a s nimi češtinu jako vnitřní úřední jazyk, čili nic. Ale na místo, aby Čechové v tak vážném okamžiku drželi pevně při sobě a hleděli uhájiti, co pracně bylo dobyto, rostl v řadách českých rozkol a zmatek. Organisováno několik radikálních stran, jež všechny vrhaly se na stranu mladočeskou, že prý »ničeho ve Vídni nezískala a doma všecko ztratila« (výrok redaktora A. Hajna). I Eduard Grégr přihlásil se do řad radikálních. Proti tomu učinil Engel v Benešově 11. dubna toto prohlášení: »Jak opportunistická, tak i radikální politika mají za různých poměrů svou oprávněnost, a jest stará uznaná pravda a zkušenost, že nejrychleji dospívá k cíli onen národ, jenž má ve svém středu poctivé opportunisty a rozumné radikály. Nám vyčítá se opportunismus. My počítáme s danými poměry, nikoliv lehkomyslně, ale po zralém uvážení. Já si jen přeju, abychom měli také poctivé radikály, a potom budeme moci s uspokojením pohlížeti do budoucnosti. Já jsem se nikdy nestavěl proti rozumnému, zdravému, odůvodněnému radikalismu. Jsouli původci opposičního hnutí přesvědčeni, že svobodomyslná strana se nalézá na scestí, mají nejen právo, ale i povinnost ustaviti se jako zvláštní strana a snažiti se o to, aby dostali mandáty do svých rukou. Každá doba a každá strana musí míti svůj jasný cíl. My jej máme i prostředky k jeho dosažení, ale bylo by chybou, kdy bychom se své taktiky vzdali, protože se někomu nelíbí. Co se týče státního práva, můžeme s hnutím v jeho prospěch jen souhlasiti.« Slova ta dokazují sice konciliatní povahu dr. Engla, ale nutně vyžadují doplnění pro dělání politiky české na horké půdě Vídeňské. Nejbližší události ukázaly, že tam možno dělati pouze *jednotnou* politiku, třebas mírnějšího nebo ostřejšího tónu, anebo *žádnou*.

Koncem r. 1898 předložena říšské radě obnova uherského vyrovnání, v kterém též dr. Kaizl měl účastenství, a do toho přimísila se neblahá afféra »zde« při hlášení se branců. Vojenské kruhy spatřovaly v tom vzpouru a porušení subordinace, jež nutno trestati, a konflikt byl zde, i zasáhl též vyrovnání s Uhry, proti kterému v Čechách zvedla se silná opposice, zasáhl i platnost jazykových nařízení. Engel marně v klubu i na sněmě varoval před následky toho. V lednu 1899 utvořila se agrární strana, a i v jejím středu hájil taktiku svého klubu vykládaje, že »jest celá řada okolností, které se na nás valí a které se musejí posuzovati s hlediště zcela jiného, než se stanoviska okamžitého prospěchu stavovského.«

Na sněmě 10. dubna odůvodňoval Engel ještě návrh, aby zvláštní komise uvažovala o odpovědi na královské poselství k sněmu království českého; avšak ve Vídni pohybovaly se už věci zcela protichůdným směrem. Němci 20. května přijali svatodušní program, 23. září propuštěn hr. Thun a 2. října nastoupilo ministerstvo Claryovo, jež 8. října odročilo říšskou radu a 16. října *odvolalo jazyková nařízení.* Byl sice učiněn pokus, aby se usta-

vila vláda s knížetem Lichtenšteinem v čele, jež by ponechala vnitřní češtinu úřední v českých okresích v platnosti, ale na tó již na nejvyšším místě nepřistoupeno. Důvodem bylo prý radikální hnutí v Čechách, jež dle mínění rozhodujících kruhů ohrožovalo jednotu a disciplinu armády. Mezi tím v Praze sbor zemských důvěrníků strany svobodomyslné přijal resoluci, aby se proti nové vládě vstoupilo do nejostřejší opposice, při čemž dr. Engel hájil stanovisko, že mladočeští poslanci mají všichni složiti mandáty.

Když to nebylo přijato, jednáno s Clarym, jenž prý nabízel značné ústupky, aby čeští poslanci neobstruovali tak zv. státních nezbytností. Sám císař, povolav dr. Engla k audienci, žádal na něm, aby přispěl k utišení myslí, a sliboval, že bude povoláno koaliční ministerstvo, v němž budou všechny národnosti zastoupeny a jež bude míti za účel rozřešiti spory národnostní a otázku českou. Dle zpráv novinářských dr. Engel poukázav k velké roztrpčenosti v lidu českém a k obtížím v lidu tom vzbuditi byť i jen nejskrovnější míru důvěry ve vládu, pravil císaři, že už dnes stává se postavení poslanců strany jeho v lidu českém nejisté a že sami jsou v nebezpečí pro umírněnost svou pozbyti důvěry lidu, tak že snad jim na konec nezbude nežli složiti mandáty a učiniti místo zástupcům směru nejrozhodnějšího. Ačkoli dr. Engel v klubu českém doporučoval taktiku pouze opposiční, většina usnesla se vstoupiti do obstrukce. Dr. Engel se usnesení tomu podrobil a když 18. října hr. Clary učinil v říšské radě prohlášení, že vláda jazyková nařízení zrušila, poněvadž byla překážkou plodné práce parlamentární, že ale pomýšlí na zákonné upravení jazykových poměrů, tu Engel žádal, aby o prohlášení tom byla zahájena debata. Odůvodňoval pak návrh těmito památnými slovy: »Jest mi přede vším připomenouti, že v jazykových nařízeních náš klub a také náš národ domníval se viděti pokus, aby pozvolna bezpráví na českém národě páchané bylo přede vším cestou rovnoprávnosti odstraněno. *Zarmouceni a uraženi, otřeseni ve své důvěře ve spravedlnost vidíme ve zrušení jazykových nařízení, proti němuž co nejrozhodněji protestujeme, čin zjevného nepřátelství proti českému národu a politování hodný ústup před násilnickým terrorismem a sotva slýchané v šanc vydávání státní autority. Považujeme proto nejostřejší boj proti této vládě za povinnost národní cti.* Jazyková nařízení nebyla ničím jiným než provedením platného práva, jež zřízením zemským stanoveno jest a kabinetním listem zvěčnělého císaře Ferdinanda potvrzeno bylo. Nebyla žádným bezprávím na německém národě, platila českému národu za zevní znamení, že všem národům říše stejného práva se dostane. V této naději byl český národ trpce sklamán a přichází nyní opětně ku přesvědčení, že musí dále bojovati za uznání svého práva, své rovnoprávnosti a jemu příslušejícího postavení.«

Každá věta tohoto prohlášení byla provázena bouřlivým souhlasem poslanců českých a zanechala mocný dojem v celé veřej-

nosti. Před vánocemi odstoupil hr. Clary, jejž 18. ledna 1900 vystřídal baron Körber, jenž byl druhdy sekč. šéfem v ministerstvu vnitra za hraběte Badena a jejž provázela pověst nestranného a spravedlivého úředníka. Pověst ta ukázala se ovšem průběhem doby býti úplně klamnou.

Baron Körber vypracoval si říšský zákon jazykový pro Čechy a Moravu zcela v duchu německého svatodušního programu a zval 27. ledna poslance české a německé ke konferencím do Vídně. Engel obdržev pozvání pro »české poslance« hájil ve výkonném výboru, že i ostatní strany české mají býti k jednání pozvány, což také schváleno. Mimo to klub poslanecký usnesl se většinou hlasův obeslati konference, jež ve Vídni 5. února byly zahájeny a do 20. února trvaly, z důvodu, že není příčiny vyhýbati se příležitosti k hájení spravedlivé naší věci, a také z obavy, aby odium nezdaru nebylo na Čechy uvaleno a aby jazykový zákon § 14. nebyl ve skutek uveden. Ale Engel dobře předvídal, že konference nebudou míti úspěchu a že třeba se o to starati, abychom se brzo se ctí vrátili domů. Sám při začátku porad podal jmenem českých účastníků státoprávní ohrazení a účastnil se rokování velmi horlivě, ač bylo záhy patrno, že ani baron Körber ani němečtí poslanci si nepřejí, aby konference měly nějakého valného výsledku. Přece ale v otázce změny zřízení zemského a volebního řádu, jakož i v příčině užívání jazyka v autonomních úřadech nastalo takové sblížení, že při opravdové vůli kabinetu nebylo nemožno dodělati se positivního výsledku a tím udržeti situaci v klidnějších kolejích. Avšak vinou barona Körbra rozešly se konference beze vší dohody a v poselstvu českém nastávala nutnost rozhodnouti se o dalším postupu. Většina poslanců stála důsledně na tom, že se má i nadále obstrukce prováděti proti všemu (rekrutům, kvotě atd.), aby se dokázalo, že ani proti českému národu nelze vládnouti, a aby se vyhovělo veřejnému mínění v Čechách, vším právem roztrpčenému. Naproti tomu dr. Engel jen s několika poslanci hájil stanovisko, že delegace česká má dělati pouze ostrou opposici, poněvadž rovnocennost s Němci, co se dělání obstrukce týče, byla už prokázána a poněvadž obstrukcí pracuje se toliko do rukou baronu Körbrovi, jemuž dává se možnost pohodlně vládnouti § 14., ano tou cestou i uzákoniti svoji osnovu jazykového zákona. Při tom — pravili tito poslanci — dělajíce obstrukci rozbijeme pravici, Němce povzbudíme, aby i na sněmě obstrukci dělali, ve Vídni i ve státě vše proti sobě poštveme a posilníme radikální a stavovské hnutí, jež se obrátí proti straně mladočeské.

Jakkoli při zahájení říšské rady ve Vídni 8. května čeští velkostatkáři (hr. Palffy, hr. Parish, hr. Deym, dr. Metal) dostavili se do klubu, aby varovali před obstrukcí, poněvadž zájmům českým uškodí, dokládajíce, že jinak roztrpčení úplně pochopují, a jakkoli dr. Engel ve velké řeči shrnul všechny důvody, jež mluví spíše pro opposici nežli pro obstrukci, bylo v klubu 30 hlasy proti 16 usneseno v technické obstrukci pokračovati.

Obstrukce ta proměnila se 8. června v musikální a vedla k uzavření a konečně 7. září k rozpuštění říšské rady.

Při nových volbách dr. Engel již do říšské rady nekandidoval; uskutečnil tak aspoň pro svou osobu myšlenku vzdáti se politické činnosti ve Vídni. Třinácte let stál v čele poselstva českého, nesa neomrzele všecku tíhu odpovědnosti na svých bedrách. Není divu, že po strašných sklamáních, jimiž byla provázena jeho dráha politická a jež v duši jeho nahromadila spoustu roztrpčenosti, toužil po klidu. Zůstal sice i dále zemským poslancem, ale neúčastnil se valně už jednání politických. Jenom v Benešovském časopise čas od času pronášel své náhledy. V Karlových Varech, kde o prázdninách už po několik let vykonával lékařskou praxi, jako dříve v Sedmihorkách, usídlil se nyní trvale jako lázeňský lékař a i tam stal se středem české společnosti, jak dokazovaly dojemné projevy z lůna tamějších krajanů našich, soustředěných v Slovanské besedě, za příčinou úmrtí jeho. Zákeřná choroba jaterní znetvořila už před dvěma lety statnou druhdy postavu jeho, jež každému byla známa z Brožíkova obrazu v podobě Husa; jeho objevení ve sněmu před rokem způsobilo mezi sněmovníky pravé pohnutí, neboť každému bylo jasno, že jde o chorobu životu nebezpečnou, které také letos Engel podlehl.

Jmeno Englovo zůstane nerozlučně spojeno s kusem novějších dějin českých, plných zápasův a sklamání. *Obětovnost, nezištnost a čestnost* zůstanou jeho známkou, pokud jde o vůdčí osobnost, jež jim dodávala rázu. Třebas nebylo dosaženo úspěchů, o něž usilováno; ano třebas podobně jako v předcházející fási našeho politického života pod vedením Riegrovým národním nepřátelům našim podařilo se připraviti nás o ovoce dlouholeté námahy, tedy přece celkový dojem zápasů našich je sice hluboce roztrpčující, ale nikoli skličující a beznadějný. My přece rosteme a mohutníme dále přese všechny překážky, jež se nám kladou do cesty, a proto i nad hrobem šlechetné oběti těchto zápasů, nad hrobem dr. Engla nevzdáváme se nadějí, jež vyplývají ze slov: Per aspera ad astra!

Dr. Emerich Maixner.

Příležitostná stať

od

prof. dr. **Ondř. Schrutze.**

Prof. dr. Emerich Maixner, jehož šedesáté narozeniny v minulých dnech byly lékařským světem českým oslaveny, jest vedle prof. dr. V. Janovského nyní v profesorském sboru české fakulty lékařské jediným členem z řady akademických učitelů,

kteříž před 25 lety při rozdělení staroslavného vysokého učení Karlo-Ferdinandova přešli z tehdejší společné fakulty na českou fakultu lékařskou. Byli to tehdy dle ancienity prof. dr. Jan Streng s první klinikou porodnickou a gynaekologickou, prof. dr. Bohumil Eiselt s první klinikou pro vnitřní nemoci a prof. dr. Vilém Weiss s první klinikou chirurgickou, kteříž k české fakultě se přihlásili, kdežto druhé parallelní kliniky, od Němců řízené, přešly k lékařské fakultě německé. Takto byl nepřetržitý přechod ze společné fakulty v českou nejen dle znění zákona, nýbrž také skutečným rozdělením ústavů klinických a tehdejšího stavu sil učitelských zcela patrným a zřejmým spůsobem projádřen. Mimo uvedené profesory přešli na českou fakultu lékařskou ještě tehdejší soukromí docenti dr. K. Špott, dr. V. Janovský a dr. Em. Maixner, k jehož činnosti tu budiž krátce poukázáno.

Narodiv se dne 5. listopadu 1847 v Nižboru, absolvoval gymnasijní i lékařská studia v Praze, kdež r. 1871 promovoval. Po pětileté nemocniční praxi stal se r. 1876 assistentem při lékařské klinice Eiseltově a habilitoval se r. 1879 jako docent pro vnitřní lékařství, byv potvrzen 10. ledna 1880. To byla vedle docentury dr. V. Janovského poslední česká habilitace na společné ještě fakultě lékařské v letech sedmdesátých a osmdesátých.

Přehlednemeli osobní stav tehdejší společné fakulty lékařské před rozdělením, shledáváme, že to byli pouze praktikové, kteříž jako Čechové se mohli za tehdejších obtížných okolností při akademické činnosti učitelské udržeti. Dle stáří byli to prof. dr. Streng, prof. Bohumil Eiselt, prof. Vilém Weiss a docent dr. K. Špott, kteříž se habilitovali ještě před r. 1870, a pak již zmínění soukromí docenti Janovský a Maixner. Poslední assistent Purkyňův, dr. František Novotný, soukromý docent fysiologie a histologie, sklesl pod tíhou zlých poměrů dříve ještě než byla jistá naděje, že skutečně dojde ke konečnému rozdělení university a k zřízení samostatné české fakulty lékařské. A pro zástupce theoretických předmětů na tehdejší společné fakultě lékařské v posledním desetiletí před rozdělením nebylo podmínek existenčních. Jediný theoretik český z tehdejších dob, dr. V. Janovský jako docent dějin lékařství a epidemiologie musel se zabývati praktickými obory, kteréž nyní jako ordinář na české fakultě lékařské zastává. Jenom v soukromé praxi nacházeli tehdejší naši čeští zástupcové v učitelském sboru opory a proto zásluhy jejich o české věci a pěstění vědy mateřským jazykem tím výše musíme ceniti, že při úmorné praxi lékařské nacházeli tolik času a tolik porozumění pro plnění svých povinností národních a že za málo utěšených poměrů tehdejších tak čestným a úspěšným spůsobem připravovali půdu k aktivování samostatného českého učiliště lékařského a dali též spolehlivý základ samostatné české literatuře lékařské.

V těchto dobách při své habilitaci přijal Maixner místo ordináře v nemocnici milosrdných sester pod Petřínem, r. 1883 při provedeném rozdělení lékařské fakulty připojil se k české

fakultě lékařské a přejal řízení universitní polikliniky, kteráž teprve měla býti založena, r. 1884 se stal mimořádným profesorem, roku následujícího přednostou propedeutické kliniky. Veškery snahy jeho však nesly se hned z počátku k tomu, by tuto propedeutickou kliniku přeměnil na řádnou druhou českou kliniku interní, a tak se stalo, že při obrovském návalu posluchačstva, jakýž koncem let osmdesátých a v letech devadesátých na české fakultě lékařské byl, klinické vyučování medicině interní netrpělo tou měrou jako na klinikách ostatních, jmenovitě klinice chirurgické. Roku 1888 stal se Maixner profesorem řádným, a když nestor české mediciny prof. Eiselt r. 1902 opustil dějiště své plodné činnosti učitelské, první českou interní kliniku, stal se tu prof. Maixner jeho nástupcem. Tato učitelská stolice je v rozvoji staroslavné naší Karolo-Ferdinandey pamětihodna tím, že to je nejstarší klinika Pražská vůbec, tvoříc přímé pokračování původní interní klinické profesury Pražské.

S velikými obtížemi bylo prof. Maixnerovi zápasiti při zařizování ústavů, kteréž na české universitě v život uváděl. Ale beze všeho hluku, s neústupnou vytrvalostí a cílevědomým klidem dovedl překonávati nebo odstraňovati všeliké nesnáze, s kterými setkávalo se umísťování a zařizování ústavu poliklinického i zamýšlené druhé české interní kliniky. Tiché a neúnavné jeho práci se podařilo, že i za nejnepříznivějších poměrů místních, zprvu v skrovných prostorách dvou nemocničných místností a při neupraveném dodávání nemocných na jeho ústav dovedl učiniti výklady své tak názornými, že brzy k sobě upoutal řadu žáků a vytvořil skutečnou školu lékařskou. Nehledaný, jednoduchý, bez jakékoliv okázalosti a všední poutavosti byl spůsob jeho klinických výkladů, ale naprosto věcný, zevrubný a výstižný, tudíž také pro vážného posluchače poučný. Výklady ty, pro přísný logický chod myšlenkový význačné, vybudovány byly vždy na nejpodrobnějším i nejpřísnějším vyšetřování klinickém, jakož i na nejsvědomitějším zužitkování zkušeností pathologicko-anatomických. A tak bez pathetického vzletu, bez jakékoliv příkrasy jevila se v nich jen pouhá pravda. A jak svoje přednášky počal, v témž duchu pokračoval až po nynější dni vždy se snaže, aby posluchačstvu podal ve své klinice dle možnosti zaokrouhlený obraz veškerého oboru praktického lékařství vnitřního. Pro směr učitelské jeho činnosti nad jiné význačnou je vstupní přednáška, kterou proslovil přejímaje učitelskou činnost na první interní klinice po odstoupení učitele svého dvor. rady prof. Eiselta. Tam s hrdostí mohl poukázati na zdravý hippokratismus v lékařství, k němuž se přiznává, i na plnou jeho oprávněnost v lékařství také v dobách nynějších. Svým dosavadním dílem lékařským aspoň toho podal neklamné důkazy, že velké vzory v lékařství, k nimž se hlásí, dovedl též skutečně sledovati.

Táž bystrá pozorovatelská schopnost, věcnost a kritické pojímání výtěžků všeho lékařského vyšetřování a zkoumání, totéž pronikavé přihlížení k exaktním vědeckým pokladům praktického

lékařství, táž neochvějná pravdymilovnost zračí se i v jeho odborných pracech literárních, kteréž od nejprvnějších počátků se vesměs vyznačují zralou klinickou zkušeností a důkladností. První literární práci uveřejnil jako osmadvacetiletý muž v Časopise lékařů českých, jehož spoluredaktorem později se stal a v němž největší počet svých pojednání také uložil. Vedle toho uveřejňoval své práce i ve Sborníku lékařském a Sborníku klinickém, jehož redakci rovněž přináleží, pak v proslulém Pražském sborníku Prager Vierteljahrschrift für praktische Medizin, jenž pro t. zv. Pražskou školu lékařskou za společné university je tak příznačný, v Zeitschrift für praktische Medizin a Zeitschrift für Heilkunde. Nemůže býti úkolem těchto řádků vyčítati a oceňovati všechny odborné vědecké práce Maixnerovy. Jen tolik budiž poznamenáno, že s obzvláštní zálibou obíral si k podrobnějšímu zpracování otázky z klinické pathologie zaživadel, dychadel, srdce i cévstva, nervstva i svalstva. O pracech těch budiž jen krátce a povšechně řečeno, že stejně jako v habilitačním spise o t. zv. peptonurii opírá se Maixner vždy o přesně vypozorované a zachycené zjevy klinické, jež se snaží kriticky prohloubiti a osvětliti vyšetřováním pathologicko-anatomickým a po případě i lučebním a pokusně pathologickým; vše pak vystihuje svým svérázným a jadrným slohem. Vedle zmíněných již časopisů a sborníků zúčastnil se Maixner hned od počátku spolupracovnictví v Eiseltově Odborné pathologii a therapii, jejíž podniknutí jest pro ideální dobu před zřízením české fakulty lékařské tak příznačné. Pro ni sepsal nemoci bahenní, pakostnici, nemoci hostcové, otravy lihem, nemoci hrtanové a pohrudniční. Soustavná tato pojednání o celých souborech nemocí a nikoli jen o vybraných a pro klinika zajímavých případech nebo problemech lékařských byla proň významným krokem k velkému samostatnému klinickému dílu, jehož se podjal ihned, jakmile zakládal svoji druhou českou kliniku interní, totiž sepsání příručné knihy specielní pathologie a therapie nemocí vnitřních, kterouž vydal o dvou silných svazcích. Přednosti Maixnerovského zpracování lékařství vnitřního vynikají tu nejvýraznějším způsobem: přesné a jasné zachycení klinického obrazu, spolehlivý podklad pitevní a nad jiné klidné a kritické zužitkování bohatých zkušeností z nemocnic i praxe lékařské. Pro tuto objektivnost a naprostou spolehlivost našla kniha ta v řadách českého lékařstva tak vřelého přijetí a stala se mu věrnou příručkou. I nelze tu nežli opětovati přání, kteréž v jubilejní den Maixnerův z řad českého lékařstva tak jednomyslně vyznívalo, by totiž brzy došlo k opětnému vydání knihy tak dávno rozebrané. Bude se snad zdáti podivno, že ještě o jedné přednosti literárních prací Maixnerových se tu zmiňuji, totiž o čistotě jazykové. Jakkoliv požadavek jazykové čistoty i v přísně odborných pracech jest u každého národa samozřejmý a tudíž také u nás nezbytný, přece každý přítel našeho písemnictví dá mi za pravdu, že proti žádnému požadavku literární práce odborné se u nás tak často nehřeší, jako právě proti stránce jazykové. Od těch

dob, co máme samostatné učiliště lékařské, pokročili jsme sice ve stránce věcné, odborné, ale pokud se týče pěstění citu k jazyku a péče o spisovný jazyk, dosud je nám a měla býti vzorem stará škola Preslova i škola Eiseltova, z níž vyšli přede vším oba naši čelní zástupci interní mediciny, Maixner i Thomayer. Ti opět jen potvrzují starou pravdu, u všech národů osvědčenou, že totiž lékař skutečně vzdělaný i v odborných pracech zachovává pro správnost formy a čistotu jazyka, jímž myšlenky své vyjadřuje, týž cit a totéž pochopení jako pro správnost věcnou.

Z odborné vědecké činnosti Maixnerovy tu budiž jenom ještě poznamenáno, že již na poliklinice a druhé české jím řízené klinice lékařské se zabýval podrobnějšími pracemi o nemocech hrtanových a že takto položil základ k pozdějšímu samostatnému ústavu laryngologickému pro studium a léčení chorob hrtanových, ústavu, jejž konečně v život uvedl prof. dr. O. Frankenberger, kterýž vyšel ze školy Maixnerovy a dříve na jeho klinice laryngologickou ordinaci vedl.

O poctivém plnění převzatých povinností svědčí mimo mnohé jiné také svědomitost, s kterou prof. Maixner zastává odborně lékařskou redakci Ottova slovníku naučného, pro nějž mimo práce redakční sepsal veškera v obor interní mediciny spadající hesla, vyznačující se stejnou odbornou důkladností jako formou českému intelligentu snadno přístupnou.

Oceněním odborné činnosti badatelské i spisovatelské, jakož i akademické činnosti učitelské není význam posavadního životního díla Maixnerova ještě vyčerpán. Především dlužno doplniti, že se horlivě účastnil spolkového života českých lékařů ještě v dobách, kdy spolek českých lékařů byl naším jediným odborným středištěm a učilištěm zároveň, že byl jednatelem a později též starostou spolku toho, že stejně činně účastnil se ruchu v ústřední jednotě českých lékařů i v jednotlivých jejích župách, že jako poslanec na sněmě království českého, kamž byl r. 1905 za velkostatky zvolen, spolupůsobil při pracech směřujících k úpravě platů nemocničních lékařů a pensijního zaopatření obvodních lékařů i jejich pozůstalých příslušníků rodinných. Neméně horlivě účastnil se prací sjezdů českých přírodozpytců a lékařů, jmenovitě památného sjezdu z r. 1882, jenž předcházel aktivování české university, mimo jiné i jako spoluredaktor sjezdového památníku, pro nějž napsal článek o Pražských humanitních ústavech. Při třetím sjezdu předsedal v odboru pro vnitřní lékařství a pro čtvrtý sjezd, kterýž se má konati o letnicích r. 1908, jest zvolen za sjezdového předsedu.

Nehlučná, neokázalá, ale vytrvalá práce jest nejvlastnějším jeho živlem. Vděčné působiště k rozvinutí nejusilovnější práce jako humánní lékař i jako klinický badatel našel v zemském pomocném spolku pro nemocné plicními chorobami, v jehož výboru od založení spolku r. 1899 zasedá a jehož jest od r. 1900 předsedou, jsa zároveň i členem výboru ústředního spolku rakous-

kého »Viribus unitis.« Volba jeho za předsedu byla zajisté šťastna. V celém lékařském světě českém nemáme skutečně odborníka, kterýž by se mohl vykázati tak bohatými zkušenostmi klinickými jmenovitě v oboru provleklých nemocí, a to zvláště plicních, jako právě prof. Maixner, kterýž měl zejmena v nemocnici milosrdných sester pod Petřínem tolik příležitosti k nejzevrubnějšímu sledování těchto zákeřných a zhoubných nemocí. Proto také nikdo tak dokonale neovládá složitou řadu otázek, týkajících se tuberkulosy vůbec a plicní zvlášť, a rovněž účinných způsobů i prostředků léčebných a ochranných před touto nemocí, jako právě on. Jen za takových předpokladů je možno při dlouhotrvajícím, složitém i nákladném léčení tuberkulosy vhodné způsoby léčebné i ochranné oceňovati, voliti a k zdárnému uskutečňování přiváděti. Za obětavé součinnosti mužů, skoro veskrze lékařů, prodchnutých stejným porozuměním pro blaho trpícího lidstva, může se prof. Maixner již pozoruhodnými úspěchy vykázati. Stačí tu jmenovati zařízení dispensáře v Praze, k němuž daly základ zkušenosti Maixnerovy z větší informační cesty v cizině, podivuhodné úspěchy léčebné u dětí vysílaných do Luže do vzorně vedeného ústavu dr. Hamzy a posléze zřízení protituberkulosního sanatoria pro děti a ženy v Žamberku v dřívější ville Albertově. Za necelé desetiletí byl tím vykonán velký kus práce organisační a humánní, práce tím zasloužilejší, že podnikal ji spolek mladý, jehož finanční základ bylo nutno teprve zabezpečiti. Proto s uznáním nutno vzpomenouti dosavadní skutečně obětavé činnosti výboru spolkového i jeho předsedy, kterýž s horlivostí a vytrvalostí sobě vlastní podjal se nového úkolu, by spolku dal pevný směr a zabezpečil jej pro časy budoucí. Odbornými a úředními pracemi zahrnutý profesor, praxí unavovaný lékař dovedl najíti času ku psaní informačních i agitačních článků, k cestám i veřejným přednáškám, a práce jeho nebyla marna. Dovedl buditi porozumění pro velké a dalekosáhlé úkoly spolku, i lze se nadíti, že nyní, kdy spolek ze skrovných začátků vzešlý se může vykázati prvními patrnějšími úspěchy, velkomyslnou podporou šlechtice nejen rodem, nýbrž i vznešeným smýšlením a z velkodušného porozumění českého venkovského města pro velké úkoly humánní a sociální, dojde bohdá v brzké době k zřízení nového účelného sanatoria pro muže v krajině, kteráž dosavadními překvapujícími úspěchy Hamzova sanatoria v Luži se k takovýmto účelům jako zvláště způsobilá osvědčila. Dojdeli k uskutečnění této šlechetné intence, lze se kojiti oprávněnou nadějí, že dosavadní úspěchy spolku jen vzrostou, tak že pak bude každému, i neodborníkovi, blahodárná činnost protituberkulosního spolku zřejma i patrna. Ježto pak bědné a neutěšené poměry domácí jsou nejvýznačnějším podpůrným momentem při vzniku a šíření tuberkulosy, nutno jest při jejím zdolávání nezbytně přihlížeti k řešení velkého a složitého komplexu otázek rázu spíše sociálního než čistě lékařského. Jedna z mnohých, s jejímž luštěním skutečně již bylo počato, týká se řádné úpravy bytové; ustaviltě se za tím účelem nedávno

v Praze spolek, jehož činnost prof. Maixner rovněž zahájil a v jehož výboru i zasedá.

Dotkl jsem se jen úhrnným spůsobem činnosti tichého a vytrvalého pracovníka, lékaře v skutku humánního. V čase rychle prchajícím a v běžném ruchu životním málo kdo si hned uvědomil, co vše již prof. Maixner vykonal. Vážná, od ruchu zevního světa odloučená pracovna nemocniční byla i zůstala předním jeho působištěm. Hluboká práce vědecká přivedla jej odtud na akademický stolec učitelský, kdež posléze zasedl po učiteli svém Eiseltovi a přejal tak vedení historicky památné nejstarší kliniky Pražské. Úspěchy jeho svědomité prace šíří se odtud do řad českého lékařstva, obětavá i lidumilná jeho činnost veřejná pak přináší pomoc i úlevu nejširším vrstvám lidovým tvoříc takto nejušlechtilejší pojítko našeho vysokého učiliště lékařského s celým národem. Klidně a zajisté s vědomím dobře vykonaného úkolu životního může prof. Maixner pohlednouti na dosavadní své dílo. My pak jsme šťastni, že můžeme spolu s jubilantem pohlížeti ještě další jeho plodné budoucnosti vstříc.

Aktuelní otázky nynější politiky evropské.

Pod názvem »Les questions actuelles de politique étrangère en Europe« vyšlo v Paříži dílo, které sice není obsáhlé (296 str.), ale podává úplný obraz nynější politiky evropské ve všech hlavních jejích odvětvích. Jest tu politika anglická se zvláštním zřetelem na politiku koloniální a na poměr k Turecku; dále politika Německa se všemi svělovládnými rysy Viléma II., za tím zevrubný výklad otázky rakousko-uherské, macedonsko-balkánské a ruské.

Dílo jest vlastně otisk celé řady konferencí, jež koncem školního roku 1906-7 uspořádala Pařížská škola politických věd, a to tak, že přednášeli vesměs mladší odborníci o dotčených otázkách a že po nich vždy promluvili čelní představitelé francouzského a zároveň evropského politického světa.

Prozatím jest to první velmi zdařilý pokus soustřediti pozornost francouzské veřejnosti na celý soubor aktuelních problémův politických. Jak se dovídáme ze zahajovací řeči na první konferenci, bude v nastávajícím školním roce pořádán podobný přednáškový cyklus o politice japonské, Spojených státův severoamerických a republik jihoamerických.

Samo sebou se rozumí, že základ přednášek tvoří zcela nový diplomatický materiál; co však jim dodává zvláštní ceny, jest faktum, že každý přednášející svoji řeč prostudoval i na samém místě dějů, tak že diplomatické noty a mezinárodní smlouvy oživují před námi duchem všech interesovaných činitelův.

Pro nás Slovany v mocnářství Habsburském, kteří dosud máme jen nepatrný vliv na zahraniční politiku našeho soustátí, jest podobné studium mezinárodní situace také s praktického stanoviska důležité. Politik, jenž k nám zavítá a mezi námi se delší dobu zdrží, zajisté vystihne celý ten nepoměr mezi skutečným naším významem a mezi místem, které nám věnuje krátkozraká Vídeňská diplomacie.

* * *

První konference a pak první část knihy věnována politice anglické. Promluvil o ní nejdříve chef oddělení pro vnější politiku redakce pařížského denníku »Journal des débats« a po něm francouzský velvyslanec René Millet. Přednášející pán de Caix upozornil na to, že Anglie od výbojného imperialismu přechází k politice rovnováhy na evropské pevnině, jakou se opět a opět vyznamenala v století 17., 18. a 19. K této politice nedošla Anglie nějakým systémem ani podle nijakých theorií, nýbrž na její rozhodnutí působily jen nové, často netušené události. Ba sluší se zvláštním důrazem ukázati na to, že Anglie zpravidla neuposlechla napomenutí nových okolností a že často trvalo dosti dlouho, než se vzpamatovala. Tu pan de Caix vyložil anglickou politiku po Berlínském kongresu, za tím poměr Anglie k Německu a otázku egyptskou, trvalé spojenectví mezi Anglií a Italií, ostrou krisi francouzsko-anglického sporu v minulém století, poměr Anglie k Německu r. 1900 a sblížení anglicko-francouzské. Nás Slovany přirozeně zajímá poslední věc, neboť tímto sblížením povstala nová mezinárodní orientace, která v poslední době vedla k úplné téměř osamocenosti Německa a tím nám Slovanům velice usnadnila boj o rovnoprávnost, neboť aspoň naše národní existence jest zajištěna, pokud Německo nenalezne ohlasu pro své dalekosáhlé světovládné plány. A že ho tak brzy nenajde, jasně vyplývá z fakt, jež pan de Caix v knize (str. 34—39) takto líčí:

»Není třeba uváděti číslic německého obchodu, jenž pouze ve svém vývozu se zdvojnásobil od r. 1895—1905. Ze všech stran světa docházejí zprávy, že německý obchod snaží se vytlačiti Anglii: každý rok se nová plavební cesta na Levantě nebo v Číně dostává z rukou anglických do rukou německých. Německé parníky ze 196 tisíc tun r. 1890 dosahují 1774 tisíc tun v r. 1905. Angličané vidí, jak říšský německý sněm odhlasoval r. 1898 ambitiosní program námořní, jenž brzy ukázal se nedostatečným a byl po prudkém boji zaměněn novým projektem z r. 1900. Tehdy se v dennících anglických vždy hustěji objevují statě o německé soutěži a o německých hrozbách. John Bull chápe smysl slov Viléma II., jenž pravil: ‚Naše budoucnost je na moři.' Připomíná si také jiná jeho slova, přímo pronesená na adresu Anglie r. 1906: ‚Anglie musí býti s Německem nebo proti němu.' Znenáhla rozšířilo se v Anglii mínění o hrozícím německém imperialismu, jenž baží po evropské hegemonii, aby celou pevninu obrátil proti Velké Britannii. Angličané si počínají připomínati své boje proti

Filipu II., Ludvíku XIV. a Napoleonu I. Vedle toho nesmíme zapomenouti, že v čelo anglické politiky přicházejí noví lidé, kteří mohli s novými fakty počítati více než jejich předchůdcové, instinktivně absorbovaní jistými zděděnými záměry. Eduard VII. stal se králem Anglie r. 1901, a bylo by zbytečno poukazovati na jeho osobní vliv v příčině sblížení francouzsko-anglického. Lord Salisbury, jenž dvacet let bojoval proti Francii, odchází s politického jeviště roku 1902. Od té chvíle možno pozorovati novou orientaci anglické politiky. V lednu r. 1902 přichází zvěst o francouzsko-italské shodě, jež smiřuje obě velmoci v Středozemním moři, ujišťujíc, že Francie se nebude interesovati o Tripolis a Italie o Marokko.«

»Když uvážíme, že poměr anglicko-italský nebyl nikdy intimnější, můžeme již z toho sblížení francouzsko-italského souditi na brzkou shodu francouzsko-anglickou. V tom vypukla válka rusko-japonská, která byla Angličanům posledním důvodem, aby se přiblížili Francii. Bylot v jejich zájmu, aby Francii nenechali v Evropě osamocenu, tedy nucenu pro svou jistotu přijmouti jinou některou nabídku, než anglickou. Anglie předvídajíc bez pochyby velmi jasně konec války rusko-japonské, doufala, že po válce bude jí možno přiblížiti se také druhému členu dvojspolku, Rusku. A tak pět let po nejhorší krisi francouzsko-anglické a čtyři roky po velmi výrazných tendencích o soustavné sblížení anglicko-německé povstala shoda francouzsko-anglická jednak pro obtíže umluviti něco spravedlivého s diplomacií německou, jednak pro smýšlení, k němuž dospěla Anglie, pochopujíc, čím by se nový imperialism německý mohl státi pro ni a pro Evropu. Anglie má dávné styky s Rakouskem. Její politika zabývá se vždy více Balkánskými státy. Její vliv jest velmi silný na obou poloostrovech latinských, a dorozumění s Anglií umožnilo Francii shodu se Španělskem a Italií, nebo správněji tuto Středozemní shodu namířenou proti Francii obrátilo k jejímu prospěchu. Možno se nadíti sblížení Anglie s Ruskem, zvláště v době, kdy Anglie má tisícero důvodův, aby klidně přijala status quo v Asii. Připomenouti dlužno, že Angličané tvrdi ve vyjednávání a zdlouhavi v podpisování dobře platí, když jednou smlouvu podpíší; dokázali to v posledních třech letech.«

Má tedy nynější francouzsko-anglická shoda mnohem pevnější základy než proslulá l'entente cordiale mezi Paříží a Londýnem za vlády Napoleona III. O tom svědčí i významný případ, o němž se dovídáme z interviewu s vynikajícími anglickými politiky o pangermánském hnutí v Čechách: Londýnský starosta sir W. Treloar byl o jedné své návštěvě v Německu přijat starostou Charlottenburským s velkými poctami, a při banketu napadlo starostovi Němci ve svém přípitku nadšeně připomenouti bitvu u Waterloo a spojenectví Němcův i Angličanů proti společnému nepříteli. Bojechtivý starosta pravil na konec: »Nyní po devadesáti dvou letech měli by se Němci a Angličané dohodnouti a vzájemně se podporovati.« Po té pan Treloar povstav

stručně a řízně odpověděl: »Jsem milovník míru, nikoliv války. Mohu však říci jen jedno, že statečný a šlechetný odpůrce Anglie z r. 1815, Francouzsko, jest nyní naším nejbezpečnějším a nejoddanějším spojencem.«[1])

Že shodu francouzsko-anglickou možno považovati za skutečnou a trvalou allianci, dokazuje jmenovitě doslov velvyslance Milleta po přednášce p. de Caixa. Millet nazval nejdříve dorozumění s Anglií »rozumovým sňatkem« a potom pokračoval: »Pro Francouze Angličan jest jako přísný strýček, jehož dobrota jest tím milejší, čím více nás dříve káral. Angličané provádějí v praxi nezávislost srdce, proto že jim záleží na nezávislosti jejich zájmův. Zpravidla drží své slovo, čímž opět dokazují, že jsou obratní obchodníci; neboť plnění závazkův jest duší obchodu a politiky. Zkrátka řečeno: Vůči sentimentální Evropě, která je dosti romantická i nyní, když jest ozbrojena od paty k hlavě, jediní Angličané provádějí pravou realistickou politiku. V politice může člověk, jak jsem já to učinil, potírati jistou smlouvu dříve, než jest uzavřena; jakmile však jest Francie vázána, má své slovo dodržeti.«

Má tedy francouzsko-anglická shoda ten zvláštní rys, že žádná strana nechce druhou obelstiti.

* * *

O nynější německé politice referoval p. A. Tardieu, zpravodaj pro vnější politiku u pařížského denníku Temps. Na základě 780 a několika řečí Viléma II., jež nedávno také tiskem vyšly, pan Tardieu nejdříve poukázal na ryze osobní povahu nynější německé diplomacie a na to, že asi dvě třetiny císařských řečí byly proneseny na thema, že Německo jest povinno i brannou silou i diplomatickými prostředky udržeti mravní i hmotné předáctví, nabyté posledním vítězstvím nad Francií. Tak císař Vilém brzy po svém nastolení dne 16. srpna 1888 do slova pravil: »Jsou lidé, kteří se nebojí tvrditi, že můj otec chtěl dáti z rukou, čeho můj děd dobyl mečem. My jsme příliš dobře znali císaře Bedřicha, že bez hněvu, třeba jen na okamžik, nemůžeme připustiti takovou krvavou urážku jeho památky. On byl přesvědčen, jakož jsme i my, že se nesmí z rukou dáti nic z toho, čeho jsme dobyli za oněch hrdinských časův. My bychom dali osmnáct sborův svého vojska a čtyřicet dva miliony obyvatelů Německa spíše, než bychom z budovy, kterou vystavěl Vilém I., nechali padnouti jeden jediný kamínek.«

Již samým tím citátem dokázal p. Tardieu, jak bezohledná byla německá politika před uzavřením rusko-francouzské alliance. Dvojspolek mezi Francií a Ruskem překvapil sice celý svět, zvláště Německo, ale Vilém II. rychle se vpravil do nové situace: Prozíravostí svojí ihned postřehl, že Rusko bude Francii v Evropě

[1]) Viz Kalendář Národních Listův na rok 1908, str. 168.

mírniti a zároveň svojí těkavou agilností vyhledal v japonsko-čínské válce příležitost vystoupiti společně s Ruskem a Francií proti vítěznému Japonsku mírem v Simonoseki r. 1895. Těžíc vedle toho z koloniálních sporův mezi Francií a Anglií, nabylo Německo koncem minulého století světové hegemonie.

V tom vypukla válka rusko-japonská, jejíž vlastní příčinou byla zmíněná intervence v Simonoseki, učiněná na podnět německý. V březnu 1905 ustoupilo ruské vojsko naposled u Mukdena. Brzy na to učinili z Berlína takový nátlak na Paříž, že Delcassé, tvůrce shody francouzsko-anglické, byl nucen odstoupiti. Na jeho místo přišel Rouvier. Z Berlína zase nátlak: Německo žádá mezinárodní konferenci. Záminkou jest mu Marokko, jak vyznal sám kancléř Bülow ve své rozmluvě s p. Tardieuem dne 4. října 1905 v Baden-Badenu, kde mu mezi jiným řekl: »Na poli mezinárodní politiky jsme povinni čeliti snahám, které jdou za tím, aby nás isolovaly. Marokánská affaira dala nám příležitost k té naší ostré odpovědi.«

Francie nátlaku povolila. Konference se sešla, a po 13 týdnů byl Algeciras zkušebným místem všech evropských diplomatických kombinací.

»Jakmile mezi velmocemi přišlo k hlasování,« pokračuje p. Tardieu, »bylo zřejmo, že zvítězí ten, kdo kolem sebe skupí nejvíce sympathií, či jinými slovy, kdo bude míti většinu. My jsme tu většinu měli po dvakráte. V té chvíli bylo nuceno povoliti také Německo, když dokonce i Rakousko dalo prospěšnou iniciativu, nesmírně drahocennou, za kterou mu máme býti vděčni, aby byl učiněn kompromis pro každého čestný, což konečně také nabylo vrchu. Jest jisto, že v Německu jednak pro osobní pojítka mezi Petrohradem a Berlínem, jednak pro velké vnitřní potíže v Rusku doufali, že Rusko neukáže nám zjevně svého spojenectví. Rusko však bylo v Algecirasu výtečným naším spojencem. Jak ruská věrnost vzbudila v Berlíně nepříjemné překvapení, stačí připomenouti hněv ve vládním tisku německém a hněv německé vlády, která odepřela súčastniti se ruské dubnové půjčky (r. 1906). Ani na anglické straně nepotkala se německá politika s lepším zdarem. Nepodařilo se jí odděliti Francii od Anglie. Německo s patra vzkázalo do Říma a do Madridu, že francouzsko-anglická kombinace jest příliš křehká, aby byla trvanlivá. Ve skutečnosti však marocká krise skončila na prospěch té kombinace a na škodu Německa. Konečně, a to jest hlavní věc, v Algecirasu vyměnily se po prvé, třeba jen z dálky, rozmluvy o politickém dorozumění mezi Ruskem a Anglií. Není pochyby, že jest ještě daleko k tomu, aby anglicko-ruský smír stal se psanou smlouvou. Ale uskutečnílí se to kdykoli, počátek byl nepochybně učiněn v rozmluvách, jež spolu měli hr. Cassini, zástupce Ruska, sir Arthur Nicholson a sir Donald Mackenzie Wallace, věrní tlumočníci myšlenky Eduarda VII.[1]) Německo ještě na jiné straně vra-

---

[1]) Jak známo, v polovici října 1907 podepsána anglicko-ruská smlouva o rozhraničení anglického a ruského vlivu v střední Asii, jmenovitě

zilo na opposici proti své akci. Byly to Spojené státy severoamerické, jež Francii diskretně, ale účinně ukázaly své sympathie. O státech druhého řádu dlužno konstatovati totéž. Vyjma Portugalsko, které se ihned rozhodně přidalo k Francii, všechny ostatn státy s důrazem prohlásily, že zůstanou neutrální. Jestliže pro Německo znamená osamocenost, když jiní nejdou za ním, jest tedy Německo osamoceno.«

Po přednášce promluvil člen francouzské akademie, nedávno ještě ministr vnějších záležitostí a jeden z nejhlubších francouzských myslitelův, A. Ribot, jenž mezi jiným pravil:

»Nedomýšlejme si nikterak, že žijeme v mírumilovné a demokratické Evropě, která by nechtěla a nemohla mezi sebou válčiti. Byla by to nejnebezpečnější i nejzločinnější illuse. Naše politika má býti přece otevřená, poctivá, třebas nemůže vždy býti přívětivá, neboť nezáleží vždy jen na nás, abychom k někomu byli zdvořilí; v každém však případě má naše politika býti bez nadutosti, která nikterak není nutnou průvodkyní důstojnosti. Máme velice schopné diplomatické zástupce, kteří dovedou otevřeně a poctivě hájiti naši čest. My se nezříkáme ničeho, co oplakáváme. Netajíme žádného svého intimního citu. Naše politika je mírumilovná, tak že může se vždy ukázati za bílého dne, neboť se opírá o národní cit a o velkou sílu vlastenectví, které bohdá nikdy neochábne.«

Můžeme tedy býti jisti, že příště proti německému nebezpečí nebudou státi pouze Češi, Poznaňští Poláci a Slovinci. Uvedená fakta dokazují nepochybně, že v západní, nejkulturnější části Evropy přežila se politika výbojná, neupřímná, plná tu podlých intrik, tu nejhrubšího násilí. Snahy a ideály našich buditelův nejsou nyní už anachronismem; vždyť jimi zanášejí se nyní aspoň pro svou politiku na území evropském představitelé nejsilnějších velmocí, mezi nimi i slovanského Ruska.

* * *

O rakousko-uherské otázce pojednával p. L. Jaray, mladý publicista, jináče auditor ve francouzském senátě, jenž před dvěma lety zdržoval se delší dobu ve Vídni, v Záhřebě, v Bělehradě a v Pešti.

Na dvě věci p. Jaray zvláště poukázal: na poměr Slovanů k Vídni a na sociální krisi v Uhrách. Jelikož to obojí má pro nás svrchovaný význam, budiž p. Jaray citován doslovně:

»Slované jsou snílkové. Dějiny jim vypravují o dobách, kdy měli své samostatné vladaře v království českém, v království

v Afganistaně, v Persii, v Turkestaně a v Tibetu. Brzy potom meškal z jihoafrické války pověstný anglický generál French v Rusku, kde byl přítomen vojenské přehlídce, a zároveň s ním francouzský general Labourdonnaire. Tímže časem proletěla časopisectvem zpráva, že král Eduard VII. hodlá učiniti Mikuláši II. návštěvu, což vše svědčí o úplném převratu v mezinárodní situaci.

polském, v trojjediném království charvátsko-slavonsko-dalmatském, v svobodném státě ukrajinském, spojeném r. 1654 se státem Moskevským. Jejich národním a kulturním střediskem není Vídeň, nýbrž Praha, Varšava nebo Krakov, dále Záhřeb, potom Lvov nebo Kyjev. Nynější rakouský stát nemůže býti pro ně ideálem, a to jest také příčinou, že mezi Slovany, vyjma některé z nich na jihu, není rakouských vlastencův v našem slova smyslu. Odtud však k separatismu jest ještě daleko. Češi jsou naprosto přesvědčeni o historické nutnosti, aby si v Rakousku utvořili co nejlepší postavení. Poláci, staří revolucionáři v bojích o nezávislost, stali se v Rakousku neobyčejně diplomatickými a opportunistickými politiky, jsou ve všech Vídeňských ministerstvech, jim se svěřují všechny služby, přístupna jsou jim všechna místa. Jim jest svěřena správa Haliče, kde polský velmož, neobyčejně intelligentní člověk, hr. Potocký, fakticky vládne jako místokrál; na říšské radě Poláci obyčejně hlasují s ministerstvem. Zajděte si však do Haliče a podívejte se, na co ještě posud Poláci myslí; polští delegáti ve Vídeňském parlamentě — neboť v Haliči nikdo neříká poslanci — mají velmi praktickou politickou missii: za své podporování vlády dosáhnouti co nejvíce prospěchu pro Polsko. K ostatní Vídeňské politice jsou naprosto lhostejni; živé styky existují pouze mezi třemi díly roztrhaného Polska; všechny politické strany, ba i polští socialisté, žádají ve svém programu nezávislost Polska. Chceteli, řeknu, že polská loyalita jest jenom dočasná. Zdá se však, že jedině dočasnost jest trvanlivá. Z Rusínů zamýšleli Poláci učiniti své agenty, jimiž by podkopali ruskou říši. Dnes jsou nuceni vyznati, že Rusíni sami chtějí dosáhnouti úplné samostatnosti. V tu chvíli však Rusíni bojují jedině proti Polákům, majíce na mysli zcela něco jiného, než aby byli vážným živlem pro rozklad Rakouska. U jižních Slovanů jsou tři proudy: jeden austrofilský, zvláště u rakouských Slovincův a u katolických Bosňáků; u Charvátův z Charvátska a z Dalmacie jest proud ten mnohem slabší. Na druhém extrému jsou pravoslavní Srbové, zvláště v Bosně zřejmě se klonící k Srbsku. Od Řécké resoluce 1905 Charváté právem či neprávem myslí, že jest jim více prospěšno býti s Maďary nežli s Rakušany. Ani Dalmatinci nejsou nesmiřitelnými odpůrci Rakouska, tak že obratnou politikou a přerušením zakořeněné nedbalosti může se značně seslabiti hnutí pro odtržení od Rakouska.«

O poměrech v Uhrách p. Jaray pravil: »V těchto posledních dvou letech všechny politické otázky, jež zmítají Uhrami, mají za podklad otázku sociální, která je v cizině velmi málo známa, ale může se státi velmi vážnou. Ve Francii se obyčejně myslilo a myslí, že císař a král, přistoupiv na ideu všeobecného volebního práva pro Uhry, chtěl se opříti na nemaďarské národnosti proti maďarským vojenským požadavkům. Fakticky však to stanovisko, ač není nesprávné, nutno považovati za vedlejší. Na ten čas totiž nemaďarské národnosti nemají vůdce, ani organisace, jsou chudé a mezi sebou v špatném dorozumění. Jedině Srbové

jsou poněkud majetnější, a pouze sedmihradští Rumuni mají jakousi organisaci. Palčivou otázkou té chvíle jest otázka sociální. Společenské zřízení Uher jest velmi zvláštní. Nahoře aristokracie, majitelka rozsáhlých latifundií, to jsou magnáti; za tím drobná šlechta, gentry, z níž mnozí členové jsou velice zadlužení a jež od r. 1848 velmi zchudla a nedoplňuje se z řad měšťanstva. Z té drobné šlechty přichází massa parlamentního a správního personálu v Uhrách: Vládní systém nebožtíka Tiszy s hlediska sociálního snažil se opříti o chudší členy drobné šlechty, rozdávaje jim tučné státní služby. Vedle této vládnoucí třídy, která žije od země a úřednických platův, massa uherského lidu, ať maďarská či nemaďarská, sestává ze sedlákův a zemědělských dělníkův. V té masse, která v celku ještě není organisována, vedle několika bohatých a majetných sedláků jest veliký počet drobných rolníků, kteří mají tak málo půdy, že nemohou na ní existovati, nýbrž jsou nuceni jíti za dělníky; za tím jest tu asi 2 miliony lidí, kteří jsou jen rolničtí dělníci. V tom kruhu obyvatelstva již ode dávna roste nespokojenost, jež v době neúrody přechází v agrární nepokoje; tu každý žije v oné náladě, jež dostala obrazný název: hlad zemní. Ta touha po půdě jest tak silná, že za posledních 25 let cena půdy vystoupila o polovici a někde se i zvojnásobila. [1]) Králi bylo řečeno: Maďarská šlechta má nacionalistické snahy a vojenské požadavky. Učiňme proti ní allianci s lidem. Feyerváryovo ministerstvo bylo takový pokus, jenž se může zítra opakovati; ten pokus zanechal velké následky, neboť pod tímto ministerstvem pracovalo se především o organisaci rolníků a zemědělců proti šlechtě. Během dvou let celé Uhry podkopal proud socialistický dílem marxistický, dílem agrární. Maďarská koalice pocítila nebezpečí, kterému se vydává, vidí semeno, jež klíčí po celých Uhrách. Co z něho vyroste? To se neví. Koalice však velmi dobře cítí, že Uhry již od století byly zmítány nenadálými selskými bouřemi, a že by tu mohla povstati hrozná řež, jakmile by se jednou organisovali chudší vyhladovělí rolníci, zemědělští dělníci.

Jedné poznámce nemůže se člověk vyhnouti, když si přečte jenom tento úryvek francouzské přednášky o Habsburské říši: Kolik je našich lidí, kteří by z vlastního názoru znali politické a společenské poměry v Haliči a v Přímoří, v Charvátsku a v Uhrách, v Čechách a v Bosně. Naši vedoucí politikové jsou až příliš nakloněni všelikým tajným kombinacím a různým doslechům z nejvyšších kruhův, a proto v novější době naše politika jest tak často podobna balonu, a to staré, primitivní soustavy, bez nejmenší možnosti jakéhokoliv řízení.

Jest ovšem možno, ba i nutno, také o naší říši pronesti kombinaci většího slohu. Možno na př. uvažovati o podmínkách a oprávněnosti její existence, jak to po p. Jarayovi učinil p. F. Charmes, člen senátu, bývalý diplomatický zástupce, nyní hlavní

[1]) Ano i zpateronásobila. *Pozn. překladatele.*

redaktor světoznámé »Revue des deux Mondes,« který mimo jiné pravil:

»Rakousko-Uhersko, to je skupina různých plemen a různých národů, kteří jsou mezi sebou zřídka svorni, naopak často ve sporu. Na první pohled člověk by mohl pomysliti, že jest ta říše umělé dílo politiky. Krutě by se však sklamal, kdo by tak myslil, a to z těchto dvou hlavních příčin: Dílo, jež tvoří dějiny, není nikdy umělé; ať povstává zdlouhavě, často nesnadno, ba i s obtížemi, plyne přece vždy logicky z daných poměrův. Druhá příčina: Dílo to bylo potřebno! Ta potřeba týká se i vnějších poměrův evropských i vnitřních poměrů v samé monarchii. Všem těm národům, kteří jsou tu spojeni, anebo správněji řečeno, jeden vedle druhého postaveni na území, jehož širší hranice jsou dosti špatně označeny, všem těm národům byla nad domácími jejich vládami potřebna vláda ústřední, aby mezi nimi utvořila cit vzájemnosti a jednotu jejich zájmu, a aby je zastupovala před Evropou. Evropa zase právě tak, aby zachovala svou rovnováhu, potřebovala silného Rakouska se silnou vládou. Soudím, že rakouská vláda uprostřed tisíce nehod obojího účelu dosáhla sobě ke cti tak, že zasluhuje důvěry svých národův a sympathie jiných velmocí. Známo jest slovo: Kdy by Rakouska nebylo, bylo by třeba je utvořiti; rád bych opakoval totéž, kdy by bylo možno vytvořiti, vynalézti nějaký stát, nějaký národ, nějakou vládu. Ale pouze dějiny tvoří takové zázraky, a na štěstí tu historie ten zázrak učinila. Rakousko žije a bude dlouho žíti. Rakousko je k tomu samo sebou dosti silno. Jestliže je jeden proud příliš nese napřed, druhý je zadržuje zpět. Má v sobě tíhu i protitíhu; táž potřeba, která je utvořila, také je udrží, třebas ne takové, jaké jest nyní, neboť každý živý organism potřebuje vývoje. Kdysi Rakousko svou veškerou tíhou leželo na Italii, jež bažila po jednotě a nezávislosti; anebo v Německu zaujímalo postavení, které mu jiní záviděli. Rakousko by nemohlo pozbyti půdy, aby se tím nezvětšily jiné státy, již bez toho příliš veliké. Přehlížím opět a opět velmi suggestivní knihu knížete Bismarcka: ‚Myšlenky a vzpomínky.' A co jsem v ní našel? Kniha ta dokazuje, že Rakousko ve svých spojenectvích zařídilo nutná opatření a určilo hranice. To mu umožnilo, aby ve všeobecné politice hrálo smírčí úlohu, která často byla podobna pravému předáctví, jak nedávno v Algecirasu.«

Mezi námi Slovany jest dosti lidí, kteří jsouce rozhořčeni staletým útiskem a opětnou nevěrou tolikých vlád Vídeňských, velmi neradi slyší podobnou chválu a jednak ji považují za nezaslouženou, jednak nám Slovanům za škodlivou. Ale když uvážíme smutný a negativní význam naší dosavadní slovanské desorganisace, na kterou se žádný systém, i kdy by byl chtěl, nemohl opříti, uznáme, že naše říše jest jako stvořena k tomu, abychom konečně v Podunají uplatnili svou početnou sílu, své kulturní zvláštnosti a veliké své nadání, a že té naší slovanské koncentraci na Dunaji jest nesmírně prospěšna, ba nevyhnutelně

potřebna taková mezinárodní situace, která zc spojených států a národů v Habsburské monarchii již nyní činí smírčího soudce v Evropě. Vždyť ta úloha jest i pro nás i pro lidstvo nepoměrně prospěšnější a vznešenější, než abychom byli »kulturním hnojem pro velké evropské soupeře.«

* * *

O macedonské a balkánské otázce referuje v naší knize p. René Pinon, zpravodaj pro vnější politiku Revue des deux Mondes, a zaujal při tom pozoruhodné stanovisko těmito slovy: »Když Evropa (na Berlínském kongresu 1878) roztrhala (rusko-tureckou) smlouvu v San Stefanu (nedaleko Cařihradu r. 1877), kterouž téměř všichni křesťané Turecka byli osvobozeni, vzala na se těžkou odpovědnost. Tím Evropa macedonské obyvatelstvo znovu zapřáhla do tureckého jha, zároveň mu však 23. článkem Berlínské smlouvy slíbila, že mu zajistí zvláštní reformy, aby mohlo žíti a se rozvíjeti. Tak tedy — a to jest věc, na kterou se nikterak nesmí zapomenouti — v samém počátku macedonské otázky vidíme odpovědnost Evropy velmi jasně označenu.«

Zatím pan Pinon, místo aby se zapletl do všelijakých politických kombinací a stranil té neb oné macedonské národnosti, vyslovil rozhodně, že »požadavky macedonského obyvatelstva nejsou ani národnostní, ani historické, ba ani náboženské, nýbrž především sociální.«

Tu p. Pinon živými barvami vylíčil hrozné sociální poměry, jež povstaly tím, že turečtí begové uvrhli domorodý selský lid v pravé otroctví, tak že beg se svým poddaným jedná podle své zvůle. Křesťanské obyvatelstvo, pokračuje p. Pinon, zvláště Bulhaři chtěli si nejdříve pomoci prací osvětovou, totiž zakládáním nižších a vyšších škol. Ukázalo se však, že národ, jenž nemá vezdejšího chleba a jenž není jist ani svým životem, nedbá a nenemůže dbáti o školu a knihu, a že křečovitě sahá po tištěném kousku papíru jen tehdy, když jej zoufalost donutí, aby od úřadu požádal pas do ciziny.

Bulhaři vidouce, že v Turecku osvětová politika málo pomáhá, začali zakládati povstalecké čety a utvořili z nich dvojí organisaci: vnější v Bulharsku a vnitřní, domácí, v samé Macedonii. Ale vnější organisaci brzy ochromil nátlak velmocí na bulharskou vládu, a vnitřní se nejdříve rozdělila na terroristy a na revolucionáře, a brzy potom objevily se proti ní povstalecké čety řecké a — srbské, ani nemluvě o tom, že všichni macedonští Turci, 400—600 tisíc lidí, jsou stará organisace pro řeže křesťanův. A tak se ukázalo, že Macedonii může pomoci jen Evropa.

Evropa to skutečně činí. »Evropští důstojníci odstranili mnohý zlořád a napravili mnohou křivdu. Jelikož však nemají práva veleti ani četnictvu, ani vojsku, nemohli učiniti potřebných vyšetřování, a nemohou nikdy předem čeliti attentátům ani zameziti

krvavých tureckých pomst. Nu, když jsou tu evropští důstojníci, kteří cvičí a vychovávají Turecku četníky, proč by ti důstojníci neměli i svých četníkův? Jest tedy nutno utvořiti nová zřízení a vyvinouti stará, aby jich znenáhla v Macedonii byla celá řada pod evropskou kontrolou, zařízení vhodných k tomu, aby Macedonii daly nový život a zavedly v ní pořádek a klid. A teprve tehdy dojde snad k tomu, aby byl jmenován křesťanský guvernér, jenž by nenáležel žádné balkánské národnosti, ani žádné ze šesti velmocí interessovaných v Macedonii. Tomu guvernéru mohlo by býti potom svěřeno evropské četnictvo a evropské vojsko. Byl by to týž postup, jako nedávno v Rumelii a nyní na Krétě. Reformy jsou bez toho nyní drahé. Na ně se vydávají nejen všechny příjmy všech tří macedonských vilajetův, nýbrž sultánova pokladna jest povinna dávati do macedonského rozpočtu ročně 25 milionů franků z celkového rozpočtu 300 milionů franků. To břemeno bude sice něco menší od té doby, kdy velmoci dne 25. dubna 1907 dovolily Turecku, aby cla vybíralo o 3% více. Nicméně však zůstanou reformy v Macedonii těžkým břemenem tureckých financí.«

Nejzajímavější jest pojednání, jak se jednotlivé velmoci chovají v Macedonii. Tu věc vyložil p. Pinon historicky a zvláště upozornil, jak z Anglie, bývalé houževnaté ochrankyně Turecka, stala se nepřítelkyně jeho, a to tak rozhodná a nesmiřitelná, že Angličané v posledních letech nechtějí se účastniti žádného podniku v Turecku, a pokud jsou kde zúčastněni, šmahem se z toho vymykají.

Za to však našlo Turecko nového obhájce v Německu. Ale Německo zapomíná, že jeho velké koncese v Turecku, zvláště koncese Bagdadské dráhy měly by cenu, jakou jim přikládá Vilém II., jen tehdy, kdy by Vilém II. mohl »učiniti, aby nebylo Rakouska, Uher, Balkánských Slovanův a Turkův.«

O politice Habsburské říše, Italie a Francie pravil p. Pinon mimo jiné: »Smír mezi Vídní a Bělehradem jest na dobré cestě; poměr mezi Vídní a Sofií jest výtečný. V každém případě možno tvrditi, že by nebylo správno mysliti si Vídeňskou politiku jako odraz politiky Berlínské. Italie zamýšlí, jak by zdědila po Turecku Tripolis a po Francii katolický protektorát. Zároveň se snaží, aby se utvrdila na Balkánském přímoří, aby Adriatické moře bylo opět malé ‚nostrum', jak je nazývali velcí latinští předkové. Italie udržuje styky s Albanií; její důstojníci dostali sandžak Monastýrský, odkud mohou býti ve spojení s albánskými předáky. Italie vede aktivní politiku na Černé Hoře a v Srbsku, v zemích, jejichž dynastie jsou spřízněny s domem Savojským. Italové konečně rádi sní o své ještě skvělejší budoucnosti na východě. V Cařihradě kdysi bylo císařství latinské. Kdy by osvobozená Macedonie povolala k vládě některého italského prince, zdaž by se nemohl státi hlavou Balkánské federace? Podobné řešení východní otázky navrhla velmi přesně kniha, napsaná r. 1905 pod pseudonymem: ‚Jeden Latin', pod nímž se kryje jistá ru-

munská osobnost. Pokud se týče Francie, ona nemůže míti z rozkladu Turecka stejného prospěchu jako Anglie. Má v Turecku dvě miliardy frankův a celou řadu velkých podniků. Zásluhou francouzských řeholníkův a řeholnic v celém tureckém císařství mluví se francouzsky; to je jazyk civilisace a navzdor všemu jazyk obchodního světa. Francie tedy nemůže bez velice vážných příčin podporovati politiku, která by končila rozdělením Turecka.«

Potom mluvil člen akademie Vandal. Charakterisoval všecky macedonské národnosti a končil přáním, které se nedávno uskutečnilo, když za pobytu ruského ministra Izvolského ve Vídni (24. října 1907) ve shodě s Anglií a Rumunskem bylo smluveno, že Macedonie má dostati evropské soudnictví. Naši lidé v Macedonii jsou tedy zase o značný krok blíže svým ideálům, začež mají děkovati oné části vzdělané Evropy, která se za našich dnů počíná tak aktivně ujímati také Poznaňských Polákův a uherských Slováků. —

Ještě by nám zbývalo promluviti o ruské otázce. To však jest věc světového a pro nás Slovany tak životního významu, že o tom na základě všestranných, nejen francouzských studií bude třeba promluviti zvláště. Tu jen řekněme, že i p. René Henry i p. Anatol Leroy-Beaulieu promluvili o Rusku nejen s obdivuhodnou znalostí, ale i s upřímnou láskou.

Štěpán Radić.

Dvě dumy.

I.

Na Bělohorské pláni.

V dál táhne se jak lebka obrovitá,
na které všecky vichry slaví sjezdy;
tam Břevnovského kláštera zed kmitá
a v dálce chmurný letohrádek Hvězdy.

Vždy smutno zde; tu nezatiká ptáče,
jen vítr zatočí se žalným kvilem;
a sem tam v nízkých keřích smutně pláče,
než usne v starých zdech neb v lomu bílém.

I v parném létě vše tu mrtvé, němé,
stín chládku sedá lesa na pokraji,
a řídkou travou, kterou plaše jdeme,
vzpomínky dávných dějů přelétají.

Však nejsmutněji zde jest v listopadu,
když přeletavé mhy zde hrady staví,

i kámen slzí v podzimovém chladu
a kročej poutníka se nezastaví.

Za mračny vran kdy havranů se stáda
sem přiženou a svět se v stíny halí,
a měsíc, umrlec, se dívá v lada
a za ním černá Noc se tiše valí:

Ó, prchej, poutníku zde opozdilý!
vím, krokem každičkým že zdá se tobě,
zem otvírá se, hnát z ní čouhá bílý
a lebky okraj neb čelisti obě.

A v dálce z hrobů zvedají se ruce
a větrem divoce kdos jimi lomí,
a slyšíš krok v dál ženoucí se prudce
a pod zemí cos, vzdálené jak hromy.

A přes kláštera Břevnovského hradbu
sem mrtví dívají se v hřbitov větší,
kde *celý národ* losu děsnou klatbu
si odpykal, než dokrvácel v křeči.

Ten hovor mrtvých pouze vichr stihne,
jak fantasma se hatí vše a choulí,
a freskou tou se *celý národ* mihne,
jak věčný galejník na noze s koulí.

II.

Pod Svatoborem.

Mračíte se, staré hvozdy
nad krajinou naší?
Kam jste daly žluvy, drozdy?
Sekera je plaší;
pod ní staré dřevo padá,
nad ním ale zeleň mladá
raší.

Věčný zákon — cos tu stlívá,
znovu se cos rodí,
žežulka, host pozdní, zpívá,
i když v mlhách brodí
hřebeny se táhlých strání,
po nichž duch, jenž Čechy chrání,
chodí.

Vidím jej, jak vážně kráčí,
Svatobor slul dědu,
rosou vlhkou svůj plášť máčí
ve balvanů středu;
slzu bolu zmáčkne v líci,
zastaví se nad Sušicí
v sledu.

Našich dědů duchu strážný
při nás buď i příště!
Skloněn, zadumán i vážný
tam kde pohřebiště
černá se, kde sosna zpívá,
kde se i v kmen zdravý vrývá
klíště.

Klíště zhoubné, krev jež pije
Šumavěnky dětí,
klíště zrady, zmar jež sije,
cizáctvím v kraj letí;
sežehni je duchu vlasti,
znič je v dřeni, znič je v chrastí!
snětí.

Zjasněte se, staré hvozdy
nad krajinou naší!
Vzkřiste zmlklé žluvy, drozdy,
sekera jež plaší!
Zahoř, starý Svatobore!
Mízu cítím v prsti choré,
raší!

Jar. Vrchlický.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

I.

Máj u Boubína.

Jarní radost vrátila se do lesů, ale nikde nebylo radostněji, než u hájovny Boubínovy.

Bylo v prvé dni máje, odpoledne.

Boubínova hájovna stála čelem na poledne. Když slunce přes ni přešlo, stín její padal na dvoreček, a světlo, přenášejíc

se přes střechu, ozařovalo les pod okénky. Les byl všecek ozlacen, nejskvěleji kmeny sosen, nejjemněji čerstvá, hedbávná chvoj modřínů a přípalistě zelené listí buků, lesklé atlasem, zvolna se rozvíjející z něžných kornoutků. Smrky a sosny nepozorovaně vyměňovaly staré roucho za nové. Duby ještě stály pod listím lonským, jako by si hlavu stavěly, že se vesnou převléci nedají, ne a ne! Štíhlá těla břez oslňovala bělostí, hlavy jejich se lepě kadeřily. Mechové koberce se obnovily a lákaly k pohově svou kyprostí. Lesní cesta pod okny hájovny zarůstala novou travou a na místech slunci dostupných byla hustě posázena rozkvetlými pampeliškami jako dukáty. Po sosnách přemítaly se veverky a houpaly se jim na haluzích. Na sta ptáčků prozpěvovalo a jásalo v lesích. Všecko bylo mladé a jaré, zdravé a radostné.

Na smetišti kdákajíce hrabaly slepice a silou mocí chtěly překonati lesní ptactvo, když ne libostí zpěvu, aspoň pronikavostí hlasu. Kohout je povzbuzoval tu dobrým příkladem, tu klovnutím. Když se mu zdálo, že jeho sbor v zpěvném závodě vítězí, pyšně přecházel a pokyvoval si hlavou. Po zápraží hemžila se zlatá kuřátka, pobíhajíce za matkou kvočnou a tenince pípajíce. Kvočna, zobáku nezavírajíc, hledala pro ně v prachu zrnéčko, a našlali, horlivě hrabala a všecku svou drobotinu hlučně svolávala, jako k hojnému hodu. Kuřátka se sběhla, hledají zrnéčko, a zrnéčka nikde! Jediné bylo, jen do jednoho zobáčku mohlo vklouznouti. A máma stojí nad dětmi, poučuje, napomíná, varuje. Peruti se jí kosinkami po kamení vláčejí, stále připraveny, kdy by se objevil nepřítel, aby se ochranně rozprostřely nad drobným rodem.

Po ohrazeném dvorečku dováděla dvě telátka. Krávy, matky jejich, mučely za nimi z chlíva, nad jehož dveřmi vlaštovky stavěly si hnízdo. Při plotu, kterým dvoreček ohrazen, byla přivázána koza, kolem níž na volnosti si hrálo dvé kozlátek. Z chlívka, umístěného v zákoutí, rochala prasnice.

Po zápraží přecházela silná a zdravá ženská v krátké červené sukni a v mejšlích na boso. Holá lýtka byla pevná, svalnatá, červená jako rak, ošlehaná studenými větry, ne příliš dávno minulými. Chodila z chlíva do sklípka, ze sklípka do chlíva, nezastavila se, ale co dělala, prací nebylo: na práci ještě nebyla ani doba denní, ani doba roční. Hovořila s telaty, s kozou a kůzlaty, s kvočnou a kuřaty. Zahledlali utroušené stéblo slámy, běžela po něm a uklidila je.

Otevřeným okénkem hájovny cosi vrnělo. Zvuk byl nepovědomý ptákům i veverkám. Veverek se několik z lesa seskákalo na sosny před hájovnou. Naslouchaly, co to, ale neposednost pudila je k novým skokům a přemetům dříve, než vybádaly, co věděti chtěly. Neukojivše zvědavost, odskákaly, ale za minutu zase byly na sosnách před hájovnou, a s nimi ještě o družku více.

Přítulná a dobromyslná pěnice přilétla až na samé okénko, vrtěla se a nahlížela do vnitř, co se tam děje, co tam tak podivně vrní.

V sedničce za šicím strojem sedí mladičká Boubínova žena, Marjandl. Šití má plné ruce. Co ušila, hotové odkládá na stůl vedle. Jsou to plínky, dětské košilky, karkulky a jiné kusy dětského prádla. Práce jí jde hbitě a vesele od ruky. Ale naproti lonsku je Marjandl vážná a poubledlá. Nejeden z ptáků, kteří se s jarem vrátili, nemohl na prvé popatření Marjandl poznati a nehlásil se k ní.

»Co to šije? Co to šije?« otazovala se na okénku pěnice. Po česku se pěnice otázala a Marjandl už tolik česky uměla, aby ptáku rozuměla.

»Podívej se!« odpověděla a nasadila si na pěst červenou karkulku, kterou pěnici ukazovala. Při tom vstala. A jak vstala, uviděla srnku s párem srnčat. Srnka byla ještě od lonska známá Marjandlina. Marjandl jí dala jmeno »Grete« a naučila ji, že jí brala chleba z ruky.

»A, Grete!« zvolala Marjandl mile překvapena, a odběhla pro sousto chleba. Jak otevřela dvéře přístěnku, nový ptačí sbor zahlaholil. To byli Boubínovi chovanci v klecích.

Marjandl vábila srnku na chleba. Srnka přešlapovala na strunkových nožkách, nemohla se rozhodnouti, máli jít či nejít. Loni by byla šla bez zdráhání, ale letos má za sebou dvé dětiček, o ně se bojí a je nedůvěřiva i k tak dobré známé, jako je Marjandl. Ohlíží se po srnčatech, ptá se jich: Mám či nemám? — a již jde za chlebem. Stoupá lehce a ostražitě, ohlíží se v pravo i v levo. Ani pěnice jí nepozoruje a otazuje se opět:

»Co to šije? Co to šije?«

Ale tu si povšimla srnky, strach ji pojal z takového obra a mžikem uletěla, ne však daleko. Sedla si na tyčku plotu a odtud se otazovala srnky:

»Co to šije? Co to šije?«

Marjandl podává srnce chleba a ráda by ji pohladila; ale plaché zvíře hlavy nedává. Marjandl odtahuje chléb, odtahuje a zase podává, aby srnku více navnadila. Veverka na sosně z toho měla zábavné divadlo. Po větvi, k hájovně napřažené, lezla hopkajíc, až dolezla na poslední halouzku, jež se pod ní rozhoupala. Veverka, drápky se pevně přidržujíc, s nemenší zvědavostí než pěnice sledovala výjev u okénka.

Ráz! — rána buchla, srnka se srnčaty zmizela v lese, pěnice odletěla, drobné ptactvo se vyplašilo, telátka se lekla a zastavila, kůzlata se ke koze přitulila — a veverka ležela pod sosnou mrtva.

Marjandl ustrnula, chléb jí z ruky vypadl, sáhla si k srdci, vzdychla — a již bylo po leknutí. Stavěcí pes nesl veverku svému veliteli, hajnému Boubínovi, jenž přicházel ze za rohu hájovny. Z pušky se mu kouřilo.

»Zlý, zlý!« volala naň Marjandl z okénka.

Boubín se zasmál.

»Výborně trefena!« dával si vysvědčení, opatrně veverku bera do pravé ruky, jejíž rukáv si povykasal.

»Zlý, zlý!« opakovala Marjandl, ale již mazlivě. »Jak jsi mne polekal!«

»U nás v lesích tomu již musíš přivyknout. A rána byla tichá, jako bych si na koleno plácl. Jaké pak tu leknutí? A podívej se, jak se zaryla do pravého místa.«

»Nechci vidět, a nechci! Veverka ošklivému muži nic neudělala, neměl jí ublížit. Tak si pěkně poskakovala po větvích, tak si bezstarostně rejdila s družkami — ne, jen ukrutník ji mohl připravit o život!«

»Dávno ti říkám, že veverky jsou zlé škůdkyně. Dobrého od nich není nic, leda že svou čiperností baví člověka neznalého. Ale my tu jsme, abychom věděli, co je v lesích k užitku a co ke škodě. Co je ke škodě, musí být vyhlazováno.«

»Já nevěřím, že by veverka byla ke škodě. Takové hezké, čilé zvířátko, taková šelmička — komu pak může uškodit, když je jí na píď?«

»Ptáčkové jsou ještě menší, a jim veverka je krutá nepřítelkyně, ano zhoubce. Pár veverek vyhubí zpěvné ptactvo z celého háje. Vajíčka jim pijou. Ptáček proti veverce nemá obrany. Ptačí rodiče mohou uletět a sobě život zachovat, ale vajíček v hnízdě od veverky nezachrání, a tím přichází na zmar celé jejich potomstvo.«

»Zlá veverka, zlá!« žehrala Marjandl a dodala rozhořčeně: »Kterak jen může veverka míti to svědomí a vypíjet ptáčkům vajíčka! Což jí lesy nedávají nic jiného, aby ukojila hlad?«

»I dávají, má zlatá. Až porostou houby, nejchutnější zbaští veverky. Ale což houby, těch by jim bylo přáno. Hůře je, že se pasou na letvinkách chvojných stromů a na lesních sadbách. Ukousneli vršíček stromečku s píď, zničila strom desítisáhový. Rozumíš?«

»A lidi veverka také kouše?«

Boubín se zasmál dětinské otázce:

»Což by mohla lidem, takový capart! Lidi zlobí. I toho je dost.«

»Proč ji tedy ještě mrtvou držíš tak daleko od těla, jako bys se bál, aby se ti nezahryzla do ruky?«

»Věru se bojím, ale toho, aby se nepřestěhovaly do mne její blechy.«

»Co pravíš?«

»Ano, veverka je nejblechatější z obyvatelů lesa. Chceš se přesvědčit? Podívej se, jako máku jich má nasypáno v kožíšku.«

Boubín přistoupil k samému oknu, ale Marjandl nebyla žádostiva, volajíc:

»Fi, fi, ošklivá veverka! Vojto, hned ji zahoď! Jak můžeš něco tak nečistého bráti do ruky? Budu se tě štítit! Proč pak muži něco nevymyslíte, co by takovou veverčí nečistu samo hubilo, abyste se jí nemuseli dotýkati!«

Boubín na to s žertovnou vážností:

»Takové jest určení mužů. Před ničím se nesmějí zachvět, do všeho musejí maním nemaním — celým životem maním nemaním.«

»Ale již ji zahoď! Nebudu tě mít ráda, hnedli ji nezahodíš.«

»Ani se nepodíváš, jak je trefena? To je mistrovský kousek, ani Skoba by ho nedokázal.«

»A co mi po tom! Jdi ke Skobovi, ať on tě pochválí, a mně do vaší střelby nic! Vždycky se leknu, když rána padne.«

»Musíš přivyknout našemu lesnímu živobytí. Nemysli pořád na prožluklou Vídeň.«

»Již nemyslím,« Marjandl děla vážně a tiše. »Jiné jsou nyní moje myšlenky.«

Boubín jí rozuměl. Oči mu zaplály a pravil vroucně:

»Zlatá! Vím, že ti je krušno v lesní samotě, když jsi vyrostla v hluku a hemžení velkého města, ale máchni rukou a snaž se zapomenout.«

Marjandl vzala šití do ruky, postavila se k oknu, opřela se o roh stěny a šijíc na prstě, rozmlouvala ne jako se svým mužem, ale jako s někým pod okénkem. Pravila:

»Již zapomínám na Vídeň. Loni, prvý rok bylo mi těžko bez ní. Zde bylo všecko nezvyklé, nové, cizí; stýskávalo se mi. I ty jsi mně byl nový a nezvyklý. Lesy se mi zdály pustými. Širá poušť byla by mi bývala milejší, proto že jest otevřena. Zde bylo všechno úzké a těsné, a každý strom stál nade mnou jako přísný kazatel, a já jejich kázání slýchala den co den, ve dne i v noci! Když do naší samoty zavítal človíček, mně byl vzácný, zdál se mi krásným a dvorným. I vesničtí dědci se mi zdáli zábavnými, kavalíry učiněnými, jako ten — ten —«

»Aha, Králenec z Líkařovy Lhoty!«

»Ano, ten, ten! Dosud se divím, že jsem se tak opovážila a přísného starce rozpustile oslovovala ‚Servus, Streitz!‘ A ještě divnější mi je, že to strpěl.«

Marjandl se do sebe zachechtala a Boubín, vždycky k žárlivosti náchylný, děl spůsobem odpouštějícího a zapomínajícího:

»Nu, byla jsi fanfár, Marjandl milá. Což na tom! Ale snad nemyslíš, že jsem se na tebe mrzel pro Králence?«

»Vedla jsem si i při něm rozpustile, vím to. Ale on byl u nás v hájovně jen jediný večer.«

Marjandl potutelně mžourala očima, zahrávajíc si s mužovou žárlivostí. Boubín se chytal. Odhodil veverku a řekl:

»Za to oba myslivečtí, pan Adolf a pan Antonínek, ti mi tu neodbytně seděli jako sejčkové.«

»Snad bys na ně nežárlil ještě nyní, když oba jsou ženatí?«

»I, já nežárlím, já jen tak. Stáli by mi za to, paňáci!«

»Vojto, ty dosud žárlíš!«

»I nežárlím, když povídám! Ale divím se, že jsem na žádném z nich neosvědčil své střelecké umění, jako zde na veverce.«

»Ale jdižiž, Vojto, vždyť mně byli pouze pro zábavu, a to ještě z daleka, jako korouhvička na střeše.«

»Dobře vím, jak to bylo. Oni tebe chtěli míti pro zábavu, má milá, a myslili, že já, jejich podřízený hajný, ke všemu musím mlčet a jen mlčet.«

»Natýrali se tě, vím to.«

Boubín máchl rukou, jako by zaplašoval šerednou mátohu, a přisvědčil:

»Ba, natýrali se mne! Pořád mne posílali jeden sem, druhý tam. Pořád poroučeli jeden to, druhý ono. A mně nezbývalo, než rozkazy plnit, aby na mne nežalovali. Šlo mi zoufale o to, abych se ve svém postavení upevnil a podal důkaz knížeti pánu, jakožto svému nynějšímu hospodáři, že nejím jeho chleba zadarmo.«

Staré šelmovství zašlehlo Marjandli očima. Pravila: »Jen mi netaj, Vojto, že jsem se tě nejvíc natýrala já. Ach, to bylo tak hezké, budit a dražditi tvou žárlivost!«

»Nu, nemluvme o tom. Buďme rádi, že tu dobu máme za sebou. Neznali jsme se ještě pořádně. Dostali jsme se za sebe jako Adam a Eva v ráji, jen z božího dopuštění. Přiznávám se ti, že mi duše všecka vřela hněvem, když mi vrchnost rozkázala, abych si tě vzal, a já tebe neznal, jakživ neviděl, ani neslyšel. Odporovati jsem nesměl, neboť by mne byli hned vyhnali, a mně se již pro živý Bůh nechtělo jíti nazpět a býti zase jako parkos na náhodě. Co dělat? I svraštil jsem čelo, zaťal zuby, srdce pevnou hrstí sevřel a šel jsem k oltáři. Ruku jsem ti podal, jako bych byl prkenný a ty slaměná. Ani jsem se na tebe nepodíval, a ty jsi byla v závoj zahalena tak, že bych byl beztoho tváře tvé neviděl. Jen mi bylo divno, že jsi na hajnou příliš parádně a po pansku oblečena. Myslil jsem si: nu, ta musí být nejméně kopuletá, když jí při té parádě nenašli jiného muže, než tebe, hajného!«

»Mně nebylo jinak,« zpovídala se mladá žínka. »Ani mne se nezeptali, ale sebrali jako stůčku a vlekli sem, do Chelčického kostela. Nevěděla jsem, co se děje se mnou. Myslila jsem, že mne prodávají nebo unášejí, jak jsem o tom čítala v povídkách. Teprve šafářka, u níž mne ubytovali, mi pověděla, že se budu vdávat. ‚Nebudu, nebudu, nechci, nebudu!' křičela jsem a plakala a dupala, ale nebylo nic naplat.«

»Viď, Marjandl, ty jsi měla ve Vídni někoho zamilovaného!«

»Kolik!«

Žárlivý Boubín zbledl a řekl smutně:

»Tušil jsem to.«

»Kolik, abys věděl, kolik!«

A Marjandl spustila řadu Vídeňských jmen, bez pochyby, jak jí je slina na jazyk přinesla. Chytrý ženský úmysl byl při tom dvojí. Marjandl jednak uznávala za nutné netajiti před manželem, že při mládí svém přivykla ve Vídni mužským zábavám, a jednak chtěla litanií jmen obrátiti věc na směšnou stránku a tím oslabiti Boubínovu žárlivost.

»Ne, není to pravda,« opravila se vážně. »Ty jsi můj první zamilovaný, Vojto. Ráda jsem mužské pohlaví pokoušela.«

»Koketovala,« prohodil Boubín nikoli bez ostnu.

»A buď si, koketovala! Není nic zábavnějšího, než koketovati s muži. Silní mužové neváhají prozraditi, že jsou slabí jako stebélko suché trávy, jakmile se na ně ženské oko podívá. Říkáte o ženách, že jsou marnivé, a muži jsou nejmarnivější. Starý jako mladý, vysoký státní hodnosta jako dělník, kněz jako laik, voják jako občan, učený jako neučený, — žádný z mužů nezůstane lhostejný, když o něj třeba jen letmo zavadí pěkné ženské oko. Hned jest jeho marnivost polehtána. Starý se narovnává a dělá se mladším, chlapec se vytahuje, aby se zdál větším a dospělejším. Hodnosta se usmívá: to platí mé uhlazenosti; lajtnant: to platí mému rytířství; kněz: to platí mé pastýřské moci nad ovečkami. Ale žádný si nepomyslí: pohled toho oka dotkl se mne náhodou, anebo: to oko mne má za blázny.«

»Podle tebe tedy ženské koketování je dovoleno?«

»Dokonce prospěšno. Ono jistě ženskou naučí nepovažovati muže příliš vážně. Přízeň mužů po takovém naučení pro ni nemnoho platí. Obrní svou ctnost proti jejich útokům, a není pro ni svodu ani v mužské hře očí, ani slov. Nevěří jejich slibům ani přísahám a je přesvědčena, že je zruší, jakmile popojdou o dům dále a potkají nové oči, novou sukni. Má pak pro ni cenu pouze láska jediného muže.«

Boubínovi milo bylo poslouchati. Odložil i pušku, opřev ji o zeď, založil si ruce, postavil se blíže k oknu, až se otevřeného dotýkal skrání. Hlavu schýlil jako milenec v sladké tuše, že nyní posléze uslyší z milovaných úst přiznání lásky opětované. Prsa se mu zdouvala, ale zatajoval prudký dech, aby nebylo znáti, že není lhostejný.

»Slaboši jste, mužové,« hovořila dále Marjandl, »hříčky v rukou ženy, a ničím jiným nechcete býti. Kdy by žena měla mužské slabosti a prozrazovala ochotu poddati se po každé, jakmile muž na ni popatří, zač byste ji považovali, jakou by u vás úctu měla? A mému zahrávání odolal jediný Králenec, ten dědek!«

»Ale za to se naň zlobíš a nenazýváš ho pěknými jmeny. Loni ti byl ‚hübscher Streitz,‘ a letos ho jinak nejmenuješ, leč dědkem.«

Marjandl se tiše zasmála.

»Arci že se zlobím! Dosud cítím jeho ohromnou, těžkou botu na své noze, jak mi oplatil za to, že jsem pod stolem svou nohu položila na jeho, hoříc zvědavostí, co takový selský nemotora učiní. Toho jsem se věru nenadála, že mi pozornost oplatí stejným způsobem a ještě ztuha přišlápne. Myslila jsem tu chvíli, že přijdu o nohu.«

»Dobře ti Králenec udělal, nepatřilo se to.«

»A což pak já říkám, že se patřilo? Ne, nepatřilo se. Hned, jakmile mne od oltáře přivezli k tobě neznámému a všoupli mne

pod jednu střechu s tebou, měla jsem před tebou padnouti na kolena a zvolati: ‚Vojto, ty jsi můj nejmilejší, ty jsi ten, o kterém jsem snívala, po kterém jsem tajně vzdychávala, o kterého jsem se Bohu a své patronce modlívala!‘ Ano, zvolati jsem měla, jak jsem po prvé uzřela tvou mužskou krásu a dokonalost: ‚Vojto, skloň se ke mně, jež ležím v prachu u tvých pat, sniž se ke mně, pozdvihni mne k sobě!‘ Tak to mělo být, neli?«

»Ne tak, ne!« odporoval Boubín. »Nebylo třeba, abys mi k nohám klesala, ale byla bys mi uspořila mnohou duševní muku, kdy bys mi byla hned, jak jsi věděla, že jsi mojí, dala upřímné slovo. Byli bychom si řekli: Jsme na sebe odkázáni bez své zásluhy i bez své viny, jsme k sobě připoutáni, spolu pro celý život svázáni, nuže, buďme moudří a dohodněme se, jak si společný život uspořádáme a zpříjemníme. A byli bychom od toho okamžiku šťastni.«

Marjandl nesouhlasila:

»Povídali! Já jsem se tě bála, když mne s tebou nechali samotnu. Byl jsi takový huňatý a zamračený, myslila jsem, že mne sníš! Mně nebylo ani do žertu, ani do hry, když jsem tak podivným spůsobem byla vržena do jedné jámy s tebou, aniž jsem věděla, kým a proč. A není mi to jasno dosud.«

»Pěkně jsi se mne bála! Když nás před hájovnou z kočáru vyklopili, běžela jsi do pokoje čile jako ta veverka a já vrávoral za tebou jako závratí jatý. Už jsem viděl, že mi nedali babku, nýbrž děvče jako květ. Byl jsem jako s nebe spadlý. Nikdy nedovedu pověděti, jak mi bylo. Ještě před okamžikem jsem žehral na nepřízeň osudu, že mi samé nemilé dary dává, a najednou jsem viděl tvůj ztepilý vzrůst, tvůj pružný krok, tvé mládí, — a ty jsi byla má, má tak z nenadání, jako kouzlem. Nechtělo se mi věřiti, pamatovati jsem se musel. Myslil jsem si: to bude nový rozmar osudu; byl jsem nedůvěřivý a opatrný.«

»Aha, jako liška před železy!«

»Třeba. Dost upřímně jsem tě již obeznámil se svým dřívějším životem, abys rozuměla, že jsem po tolikerém sklamání nedoufal již od života ničeho blahého. Není mi divu, že jsem tě v prvou chvíli měl za přelud a nikoli za skutečnost. A když jsi se v hájovně po světnici rozhledla, na podpatku otočila a ozvala po Vídeňsku rozmarně, nepozoroval jsem na tobě žádné bázně. Spíše já se bál.«

»Tedy jsme se báli jeden druhého. Já se bála medvěda, morousa. A čeho ty?«

»Já kolčavy. Zde o kolčavě bájí, že člověka nadechne a tím mu je strašně nebezpečná.«

»A co dělá nadechnutý?«

»Kdy bych věděl!«

»Podle sebe vědět můžeš. Nadechnutý se bojí, pravda?«

»V ten ráz bylo po bázni. Rekl jsem si u sebe: A kdy bys byla dcerkou ďábelskou, nechť, má jsi, víc tě od sebe nepustím a nikomu nedám, pro tebe se pobiju, zblázním — co chceš! A již

jsem tě chopil kolem pasu, zatočil se s tebou, — a již také vstupovali do pokoje hudebníci.«

»Dobře tančíš. Jak jsi mne roztočil, bázeň má minula. A což tvoje?«

»Má, pro tu chvíli snad. Ale když tě potom jiní kolem pasu brali, zvláště pan Antonínek a pan Adolf, bázeň má se obnovila.«

»To již nebyla bázeň, Vojto.«

»Ano, to již byla žárlivost. Najednou se mi zdálo, že jsem tě miloval dávno, vždycky, snad už před svým narozením, a myslivečtí mládenci že se ke mně vedrali, aby mi tě uloupili, — a bez tebe, cítil jsem, byl bych zase tak beznadějným, jako než jsem tě nabyl.«

»Odpusť, Vojto, ale tvá žárlivost byla mi několik měsíců jedinou zábavou v těchto lesních pustinách. Natýrala jsem se tě, viď?«

Boubín si povzdechl.

»Ba natýrala. Myslivečtí mládenci si mne podávali. Jeden poroučel víc než druhý, a často oba najednou. Pan Antonínek přikazoval jít v levo, pan Adolf na pravo. Já byl řízen předsevzetím, že službu budu nejhorlivěji a nejsvědomitěji konat, abych se knížeti pánu odvděčil, že mi poskytl živobytí. A čím já se více vynasnažoval vzorně plniti povinnosti, tím zřetelněji jsem poznával, že to při panu Antonínkovi a panu Adolfovi možná nebude, že dvěma pánům současně sloužiti nelze. A kdy by byli jen oni dva, ale co já měl najednou velitelů! Přišel lesní — rozkazoval mi; přišel nadlesní — rozkazoval mi, o knížeti pánu ani nemluvě. Kníže pán míval zábavu z mé tísně a rád mi dával rozkazy, které se příčily páně Antonínkovým i páně Adolfovým.«

»Chudáku!« žertovně ho litovala žínka. »A více velitelů jsi neměl?«

»Velitelů ne, ale velitelku.«

Boubín vzhledl k své Marjandli a učinil jí upřímné vyznání, jí už nikoli nové:

»Velitelku jsem měl přísnou a rozmarnou, ale milovanou. Byl bych nejraději každé její poručení vyplnil, jak jsem jí je na očích spatřil, ale ona jen mrkla, jen brvami pohnula, a již jí bylo na očích číst jiné přání a jiné povelení. Bývalo mi krušně. V rozmarech své velitelky viděl jsem nelásku; domníval jsem se, že mne chce před mysliveckými mládenci zahanbovati a v posměch vydávati za to, že já, starší a rozumnější, nedospěl jsem v světě dál, než za podřízeného takových holobrádků.«

»Byla to těžká zkušená,« Marjandl děla polo žertovně, polo škádlivě. »A já tě v ničem zastat nemohla, vždyť jsem neuměla ani nejobyčejnější hospodyňské práce našeho hospodářstvíčka. Sám jsi musel krávu dojit, slepice ohledávat. To ještě ke všemu!«

»Pst, Marjandl! Dej si pozor a nezmiňuj se o tom nikdy před cizími. Zůstaň to mezi námi. Lidé by se mi smáli a já bych toho nesnesl!«

»E jdi, kdo pak by se pro něco takového hněval! Co ti jiného zbývalo, když já neuměla na venkovské hospodářství ani se podívat? A neumím dosud, a sotva se kdy naučím. Bohudíky, doba zkoušky je za námi. Dorozuměli jsme se, pověděli si, že se můžeme míti rádi a máme — či ty mne nemáš, Vojto?«

»Že se ptáš, Marjandl!«

»Já si tě upřímně zamilovala, věř mi, že upřímně. Nejprve jsem tě dráždila a pokoušela, a zlobila, proč bych to neřekla? Když mne tu s tebou zůstavili samotnu, pojala mne zlost a vzdor. A proč mi to? dávala jsem si otázky a na ně odpovědi nevěděla. Proč mne tu zavřeli s tím huňáčem? — Huňáči jsem říkala v myšlenkách tobě, Vojto. Nelíbil jsi se mi hned, až později. Připadal jsi mi na počátku proti mně starý, nemotorný a bručivý.«

»A tohle je pěkné nadělení!« zvolal Boubín spráskna ruce nad prostořekou upřímností své žínky. »Takový jsem dosud. Už vidím, že se k sobě nehodíme, všechno marno.«

»Už zase bručíš, medvěde! Což pak musíš bručet, což pak ti to Marjandl poroučí? Ale bruč si, ráda tě mám i tak . . . Míjely dni, já ti znenáhla přivykala, zaliboval jsi se mi. Byl jsi více mužem, než všichni, které jsem znala i s panem Antonínkem a panem Adolfem. Nu, medvěd jsi byl, medvěd lapený, jejž ochočují. I chlapec si troufá lapeného medvěda dráždit, ale má se bedlivě na pozoru a drží se v uctivé vzdálenosti. Neušlo mi, jak se tě pan Antonínek s panem Adolfem bojí, třeba na tebe dotírali. Vždycky byli připraveni na odskok. A když jich nebylo, když kolem naší hájovny vůbec lidské duše nebylo, ty najednou jsi se mi zjevil ve své pravé podobě. Hned se ti čelo vyhladilo, oči vyjasnily, huňatá srst vousů a vlasů zaleskla, a já viděla, že dokonce nejsi starý ani omrzelý, ale mužný, silný a hezký —«

Huňatý muž se nad svou chválou mládenecky začervenal. Žínka se tomu zachechtala lesní hrdličkou a pokračovala:

»Hezký, ano, hezký, ale ještě ne milý. Ale já již pozorovala, že i milým býti dovedeš a budeš, jen až přijde doba. A tu dobu jsem chtěla přivolat, přiblížit, a jinak jsem nevěděla, než když tě donutím, abys mne miloval.«

»Ale vždyť já — jak už jsem pravil,« koktal Boubín.

»Chceš říci, že bys mne byl miloval bez nucení. Ale kdo ví? Ty umíš tak znamenitě na ptáky čížit. A jaké je tvoje mínění o ptáku, který se přilepuje na vějičku, jakmile jsi ji nastražil? To je hloupý pták, říkáš o takovém. A byla bych před tebou získala, měl bysi mne nyní raději, kdy bych byla činila, jako ten pták?«

»Zapomínáš, že hned prvý den naší známosti byla jsi mou ženou. Neměla jsi čekat, abych si tě nadcházel, když už se stalo zbytečným, abych se o tebe ucházel. Už to máme za sebou, chvála Bohu!«

»Proč chvála Bohu? Jsme spolu dál, poměr náš se vyjasnil, poznali jsme, že spolu můžeme býti šťastni, ale já si ráda vzpomínám i na dřívější dobu.«

»Já nikoli.«

»Mně bylo, jako by mi jarní slunce vycházelo, když se mi jedna po druhé objevovaly tvoje lepší stránky. Když tě myslivečtí mládenci neznepokojovali, roztával jsi, býval jsi hovorný, přívětivý, veselý, hrával jsi si se mnou jako malý, honívali jsme se spolu, když jsem s tebou chodívala na službu, přenášel jsi mne přes potůčky a bahna, na jaře jsi mi na píšťalku pískal a mne učil píšťalku otloukat i svlékat a hrát na ni. Tehdy teprve jsem poznávala krásu života s tebou.«

Boubín byl mile dojat, ale vzpomínka na idylické půvaby prvé doby manželství budila v něm vzpomínku druhou, na myslivecké mládence, a ta byla nepříjemná a hořká. Povzdechl si:

»Ano, bylo to velmi krásné, když se nám v lesích jaro rozvinulo a já tě vodil na všecka místa, kde bylo nejvíc krásy nakupeno, a radostně a nadšeně jsem pozoroval, že pro tu krásu zapomínáš velkoměstského varvasu, že se mi naklonuješ a duší se mnou srůstáš. Jak jsi se divila lesním studánkám, jak ptákům rozmanitým, jak jejich hnízdům, jak zvláštnímu spůsobu života každého, jak pudu zvěře! Nový svět se ti otvíral —«

»Ba ráj,« opravila Marjandl.

»I mně ráj, ale biblický ráj měl pouze jednoho hada, a my dva: pana Antonínka a pana Adolfa. Kdykoli jsem se oddával pocitům blaženosti a rozkoše, hadi se objevovali, a můj ráj se rázem měnil v peklo. Co že prý tebe beru s sebou, když mám službu! A hned hrozili žalobami, a já se žalob strašně bál, boje se o toto skrovné místečko, na kterém je svito naše hnízdo. Oni snad tušili, jakou křečovitou silou se tohoto místa držím a že jeho ztráta rovnala by se mi ztrátě hlavy, a proto tím drzeji na mne dotírali. Můj Bože, jaká to pro mne byla muka, když jeden nebo druhý mne s tebou zastihl v lesích, pokáral mne, že službu zanedbávám, dal mi úkol a tobě se dvorně nabídl, že tě doprovodí domů! A ty jsi nikdy neodmítla.«

Bez trpkosti si Boubín nemohl vzpomenouti oněch dob, tak nedávno minulých, a kdykoli na ně přišla řeč, jeho slova vždycky ještě zvučela výčitkou, marně se přemáhal.

»Říkám ti, že se láska k tobě ve mně teprve rodila. Vznikala znenáhla. Na počátku jsem nevěděla, proč bych tě měla milovat víc, než kteréhokoli muže, pana Antonínka a pana Adolfa mezi nimi. Byl jsi mi právě tak cizí jak oni. Že mi tě dali za muže, nevážilo u mne. A abych pravdu pověděla, z románů a ze života, ve kterém jsem dříve žila, učinila jsem si o manželství pojem takový, že muž a žena proto se berou, aby spolu šťastni nebyli, že manželské štěstí je něco staromodního, co paničce podle mody nesluší. Slýchala jsem, že moderní manželé proto se berou, aby si navzájem dali volnost a nebyli vázáni předsudky, které poutají lidi svobodné. Teprve pomalu jsem se do tebe zamilovávala. Kolikráte ti to mám opakovat?«

»Opakuj, ženuško, opakuj zas, neustále opakuj!«

»Dobrá, medvěde. Pan Antonínek a pan Adolf měli nad tebou moc, ale to já již vídala, že jeden člověk druhému vládne, nedivila jsem se tomu, a myslivečtí mládenci nebyli proto v mých očích větší. Čeho však jsem nevídala, byla tvá moc nade vším živým v tomto hájemství. Mohla jsem se vynadivit, když ti ptáci téměř do hrsti lítali, ačkoli jim šlo o svobodu; když tvému hvizdotu s větví odpovídali; když se zvěř na tvé zavolání zastavovala. Tu se mi zdávalo, že ty jsi pánem těchto lesů, a já tě již nepovažovala za podřízeného pánů Antonínka a Adolfa. Ale proto jsem tě nepřestávala zlobit.«

Marjandl učinila pomlčku. Poslední slova promluvila zkroušeně a tváře se jí zardívaly. Zrak Boubínův se pásl na těchto rozpacích, jichž býval nyní častým svědkem a jež ho naplňovaly sladkou a tajemnou rozkoší.

Marjandl šeptala:

»Zlobit jsem tě přestala teprve, když —«

Nedopověděla. Boubín k ní vztáhl ruku:

»Dopověz, dopověz!«

»Je to tajemství.«

»Dopověz, dopověz! Stokráte denně mi opakuj tu sladkou novinu!«

»— teprve, když jsem pocítila, že nezůstaneme v hájovně dlouho sami,« dořekla v něžné stydlivosti, ač nikoli bez úmyslu, aby v manželu vzbudila silný dojem. A Boubín skutečně hned se rozplýval jako vždy, když mu mladičká žena napověděla či pověděla, že se cítí samodruhou.

»Ach, to byla krásná chvíle, když jsi mi svěřila své tajemství!« horoval vousáč. »Šťasten jsem, že jsem se jí dožil. Celou minulost za ni obětuju. Už ničeho nželím, co mne kdy potkalo nedobrého, co se mi nezdařilo, co se mi v rukou na ruby obrátilo, mne sklamalo! Již netoužím, že jsem planý strom, už vím, že žiju a proč.«

Marjandl odložila šití a vychýlila se z okénka. Boubín se přitočil a postavil se naproti ní. Žena mu začepila prsty do husté brady, přitáhla si ho blíž a ústa mu k uchu přiloživši opakovala, co Boubín tak rád slýchal.

Boubínovi zářily oči, bílé zuby rozkoší se cenily, ale slova mocen nebyl. Ženina ústa ústy lovil, ale neulovil: Marjandl uhýbala na pravo, na levo, a posléze sama ho políbila, až to mlasklo.

»Medvěde! Huňáči!«

»Lindučko! Sedmihlásku!«

Ale již se Boubín z opojení vytrhl a ze sladkého sna se vrátil do skutečnosti. Bradu si vyprostil a pravil:

»Doufám, že dětátko bude trvalou zárukou našeho štěstí, vždyť už jedva počaté přivedlo do naší samoty blahou změnu.«

Marjandl přisvědčila:

»Jemu děkujeme, že nás naučilo lásce.«

Boubín souhlasil:

»Naučilo nás lásce manželské a my se mu za to odměníme pečlivou láskou rodičovskou. Jen kdy by tu již bylo, harantě, abych je mohl na rukou nosit a celovat od rána do večera! Ale Marjandl, nesmíme zapomínati, že početí našeho děťátka účinkovalo příznivě také na změnu mých poměrů. Kníže pán, jakmile pozoroval, že jsi v jiném stavu, ukázal se mi ze stránky, které jsem u něho ani netušil. To je kavalír! Hned mne zbavil těch sršánů, pana Antonínka a pana Adolfa. Jen foukl, a byli mi s cesty! Sem už ani páchnouti nesmějí. A také mi dal ještě jednu krávu, březí, a Barku nám poslal k obsluze, nejlepší děvečku z Bílého dvora. Barka by mohla šafářkou být, jak všecko umí a hospodářství rozumí, a tu Barku nám kníže pán dal k obsluze! Už nemusím sám dojit, ani slepice ohledávat. A mně dokonce službu ulehčil. Vzal si mne za hajného, že znám spády pytláků a že — Marjandl, ty jsi má zpovědnice zlatá, tobě nic nesmím tajiti — sám jsem byl nebezpečným pytlákem. Domníval jsem se, že v úloze knížecího hajného musím ukládat o život svých bývalých přátel pytláků, Skoby a Kokrhy, a kníže pán mne milostivě propustil i z povinnosti pytláky pronásledovat, neřku aby si přál jejich bezživotí z mé ruky. Z knížecí milosti máme útulné přístřeší, jsme bez starosti o živobytí, povinnost nemáme skoro žádnou. Až jsem si na to jednou knížeti pánu stěžoval, když k nám přijel si odpočinout. A co kníže pán? Laskavě se usmál a milostivě ráčil zažertovat: ‚Ó ne, Boubíne, nikterak nejsi prost povinnosti! Musíš vřele milovati svou mladičkou žínku, vroucně a věrně, rozumíš?‘ Tak mi pravil kníže pán. Vidíš, Marjandl, musím tě milovat!«

»Tak, Vojto? Tedy ze služebné povinnosti mne miluješ a jinak ne? To je bída!«

»Bez služebné povinnosti bych tě miloval jako blázen. Kdo ví, co bych už byl neprovedl, kdy bych nebyl vázán služebnou povinností. Čert ví, nebylli bych pana Antonínka i s panem Adolfem dávno skolil, ale služebná povinnost mne vždycky ve svrchovaném okamžiku udržela na uzdě. Jen přísné vědomí služebné povinnosti vždycky ve mně přemohlo záchvat šílené žárlivosti.«

»Ale na děťátko naše žárlit nebudeš, medvěde, že ne?«

Boubín jí loktem obchvátil šíji a rusou hlavu okénkem k sobě přitulil a prudce líbal vlasy, skráně, tváře i ústa.

»Nevím, co učiním.«

»Tak, i na své děťátko bysi žárlil?«

»Nevím, co učiním,« Boubín opakoval, »ne ze žárlivosti, ale z lásky.«

A zase náruživě líbal pěknou hlavu Marjandlinu, hlavu jako zlaté jablíčko.

Neviděli, neslyšeli, když po travné cestě přijel kočárek knížete Egona. Kníže kočoval, za ním dressurou vypjatě a přirozeností mrzutě seděl starý lokaj Smetáček.

»Boubíne, dobře konáš svou služebnou povinnost,« zvolal kníže.

Manželé Boubínovi se pustili. Marjandl lehce křikla a zmizela. Boubín smekna klobouk uctivě se blížil knížeti, přijal od něho oprať a pomohl mu s kozlíku.

»Chci u vás posvačit,« oznámil kníže.

»K službám Vaší knížecí Jasnosti,« ukláněl se Boubín. »Co Vaše knížecí milost poroučí?«

»A co ty se ptáš?« kníže se otázal žertovně. »Budeš snad svačinu sám připravovat? Které ženské práce ty všecky neumíš! Krávu dojit už je mu málo, slepice ohledávat — málo, ještě by chtěl sám vařit.«

Hajný se ze služebné povinnosti usmíval, ale naježil se při tom jako kocour, hlazený proti srsti.

Kníže ho dále již neškádlil a pravil:

»Rád bych u vás vypil šálek bílé kávy a pohár bílého vína. Přivezl jsem si novou zásobu. Smetatšek, sundej koše!«

Lokaj sundal s kočárku dva koše. V jednom byly láhve vína a konservy.

»To schovej, Boubíne,« pravil kníže. »Víno se po cestě zkalilo. Pro dnešek vezmi ze starší zásoby. Snad jsem ještě všechny láhve nevyprázdnil?« tázal se podezřele.

»Ještě tam něco bude,« odpověděl hajný váhavě.

»Nu vida, a já se bál, že již tu nebudu mít ničeho, abych jazyk opral.«

V mysli hospodárného knížete dobře bylo spočítáno, kolik lahví by ještě mělo v zásobě u Boubína být, kdy by z ní kníže sám píval, když zavítá do hájovny. Kníže předpokládal, že manželé Boubínovi berou ze zásoby jako ze své. Chtěl tomu tak.

»A druhý koš je pro paní Marjandl,« oznámil kníže. »Kde pak vězí? Není doma?«

»Šla na sebe něco hodit. Hned tu bude, Jasnosti.«

Marjandl už vycházela z hájovny, oblečena jako mladá hospodyňka: bílý čepeček, bílou zástěrku s kanýrem, bílé punčošky. Jindy bývala jako vítr; v jiném stavu se pohybovala volněji, pohodlně se kolébajíc. Sklopené oči a lehký úsměv na tváři pravily: Nosím v sobě tajemství, které pro vás tajemstvím není. Kráčela s vážností a důstojností nastávající matky, ale vážnost a důstojnost byly v službách umění Marjandlina líbiti se. Umění toho bylo by příliš, kdy by bylo samo v kytici půvabů mladé paničky; přílišnost byla zrovnovážena jejím mládím a temperamentem. Koketerie její byla naivná, na uzdě vážnosti dosud s těží se dávalo vésti lonské třeštidlo. Tu pohybem, tu pohledem, tu úsměvem vracela se k lonsku.

Políbila knížeti ruku a postavila se před ním, klopíc oči. Kníže ji mlčky prohlížel, a Boubín ze strany knížete i Marjandl, pořád žárlivě bedliv, neníli otcovské pozornosti knížecí poněkud mnoho a zůstáváli jeho žena v mezích, které jí ukládá manželský stav a zvláště to, že jest Boubínovou. Ačkoliv byl přesvědčen,

že péče knížete pána vychází z nejryzejších a nejšlechetnějších úmyslů, přece přirozenost mu nedala, aby nebyl ostražit. A starý lokaj, stoje v pozadí, povážlivě pokyvoval hlavou nad celou skupinou a posupně se tvářil.

Kníže se Marjandle vyptával na zdraví, a Marjandl spůsobně a stoudně odpovídala. Tvář Boubínova se na to začala z kosmatých vousů usmívat. Ničeho nemilého nepozoroval, ničeho nebylo, co by mu mohlo býti nevhod. Spůsob, kterým kníže mluvil s Boubínovou ženou, nejen vrozenou žárlivost jeho tlumil, nýbrž nadšení pro knížecího pána v něm zapaloval. Nadšení! Boubín od jakživa měl potřebu nadšení, a v posledním roce udál se v jeho duši takový převrat, že se mu pořád více chtělo rozplápolati se pro knížete Egona. Ještě se přesvědčoval, že k tomu není příčiny a uváděl si na paměť knížete Egona, jak jej znával v dobách minulých, kdy ke knížeti všecko spíše cítil, než úctu. Ale v minulosti své našel už pocit podobný tomu, který se u něho nyní ohlašoval. Jej míval, když navštěvoval knížecí školu v Černovíru a připravoval se k službě u knížete. Tehdáž si ho i paní kněžnu maloval skvělými barvami jako zosobnění rytířských ctností, a brzy se v nich krutě a pro sebe osudně sklamal. Uváděl si tu zkušenost na mysl, ale marně. Vzpomínka za léta vybledla, a Boubín zralých mužných let nerozuměl už docela Boubínovi jinochu. Nepraví si, že by dnes jednal jinak, kdy by někdo urazil jeho národnost a mateřský jazyk, ale má za jisto, že v příčině té kníže by se dnes jinak choval. Vždyť je kníže protektorem okresního hospodářského spolku. Jaký to pokrok!

Ovšem na změnu srdce Boubínova ke knížeti nejvíce působila přízeň, kterou zahrnoval jej, ženu jeho i děťátko ještě nenarozené. Ale ani ona ne sama sebou, jakkoli Boubín za ní byl vděčen, nýbrž hlavně spůsobem, jakým byla podávána. Kníže pán býval vznešeně milostiv, ale spolu otcovsky laskav, býval takový nejen k ženě Boubínově, nýbrž i k němu, jako by mu chtěl dáti zadostučinění za vše, čím mu kdy život ublížil.

(Pokračování.)

Píseň o Černovském krveprolití.

Smutno na Slovensku,
přesmutno Slovači,
kolem Ružomberka
všecky vrchy pláčí.

Pláčí všecky vrchy,
pláčí všecky hory,
od samého nářku
jsou už duše chory.

Od samého pláče
chory jsou už děti,
od vzdychání vadnou
po doubravách sněti.

Už zde neuslyšíš
zpěvné hlasy ptačí,
dědinky i chaty
dnem i nocí pláčí.

Kolem Ružomberka
horský proud se ploužl,
po svobodě Slovák
dnem i nocí touží.

Stavěl si v Černové
slovenský lid robný
bílý kostelíček,
nevelký, leč zdobný.

S věže kostelíka
zvonek vesel cinká,
že ho bude světit
milý farář Hlinka.

Nebude ho světit,
Maďar všecko zmaří,
musí sedět Hlinka
dlouho na žaláři.

Hlinko přeubohý,
nechceš, co chtí oni —
jsou ti páni Uher
samí Maďaroni.

Nebude ho světit,
propadl prý vině,
musí na žaláři
sedět v Segedíně.

Tak rozhodli běsi;
je to sudba krutá,
snad ho ukovají,
snad mu dají púta.

Snad mu dají púta,
nebo ku posledu
— — — — — —
— — — — — —

»Padni tak či onak!«
černý hrabě praví,
»Apponyi a Párvy
už to nějak spraví.«

Madaroni krutí,
lidé jiné barvy,
Andrássy gróf černý,
rudý biskup Párvy.

Kostel světit chtěli?
Oj, k radosti pekla
místo posvěcení
slovenská krev tekla.

Přepadli Slováky
Ružomberští běsi,
zavzdychaly skály,
zavzdychaly lesy.

Pobili Slováky
chlapi černé kštice,
žen a dětí spolu
co dní do měsíce.

Co dní do měsíce,
mnohem, mnohem více,
kolem kol do dálky
zněly samopalky.

Lidé, dobří lidé,
kdo jste s Hlinkou stáli,
když vás postříleli,
při víně se smáli.

Zněly samopalky,
blýskaly se šable
— — — — — —
— — — — — —

Hled, co jsi vykonal,
krutý Spišský pope,
dráb tvůj ženy dáví,
děti rve a kope.

A ty na svém zámku
piješ víno chutně
— — — — — —
— — — — — —

A jdeš víno píti
a milovat chlapy,
krev ti s rukou teče,
krev ti kape s kápí.

A s cikány Andraš,
s rodu jeho bratry,
pyšně sobě kráčí
v průvodu své chátry.

Pyšně sobě vede,
pyšně sobě kráčí,
takhle chrámy světit
Madarům se páčí.

Pyšně vykračuje,
letos jako loni,
po boku mu kluše
pes a gróf Apponyi.

Hrdinně jdou oba,
po Černovské vraždě,
dosti učiněno
staré jejich záždě.

Dosti učiněno
přání jejich rodu,
po vraždách už sedí
při madarském hodu.

A ty sklenky zvoní
věru nejináče,
jak když hejno sirot
opuštěných pláče.

A ty sklenky zvoní
jak zvony v Černové,
ale na dně sklenek
boží pomsta plove:

— — — — — —
— — — — — —
nebude vám dáno
pro potomstvo dětí.

Ubudou nám v Uhrách
páni z krásné Horky,
ubudou nám v Uhrách
asiatské vzorky.

Ubudou nám v Uhrách
křivé pasu kosy,
ubudou nám v Uhrách
Apponyovské nosy.

Asiatské oči,
asiatská ústa,
bude prosta vlků
Kečkemetská pusta.

Ubude nám také
černá krev a špína
kolem Vásárhely,
kolem Segedína.

Smějte se té kletbě,
Bůh ji na vás snese,
dostihne vás věru,
snad že dočkáte se.

Snad už za let tři sta,
snad už za let dvě stě,
nebudou lid hubit
vaše černé pěstě.

Snad už za let dvě stě,
snad i dříve mnohem —
hráli jste si příliš
s všemohoucím Bohem!

Adolf Heyduk.

Věci slovenské.

Píše

Karel Kálal.

Vidíš je zatýkány, uvězňovány, vidíš je postříleny, a přece se ti prsa dmou: národ se probouzí! Dvacet dvě léta pozoruji Slovensko den za dnem, žiju v něm a s ním, a nikdy jsem neměl tolik naděje, co nyní. Těším se z dvojí věci: slovenská síla vzrostla, a Evropa uzřela konečně maďarskou surovost.

Šlo to ráz na ráz. Volby do říšského sněmu v dubnu a květnu 1906 byly opět uherské, ojedinělé v Evropě; ba volba ve Vrbovém 17. května 1907 převýšila všecek politický hnus maďarský. Však vedle násilí maďarského rostla zmužilost slo-

venská. Hlinka nedal se v politických věcech zakřiknouti biskupem Párvym a vedl zástupy slovenských voličů na volbiště, náměstí Ružomberské. Hlinku zatkli a uvěznili, a co strádal ve vězení, rostl vzdor všeho lidu slovenského. Ružomberský soud v listopadu 1906 vzbudil velké vzrušení v Čechách, a zprávy o něm prošly celou Evropou. Po dlouhém čase zase ponejprv se ozvali čeští politikové; dr. Kramář promluvil v prosinci 1906 v delegacích o útisku Slovákův, stručně sice, ale přece významně, a čeští poslanci na sněmu moravském resolucí odsoudili útoky maďarské. Bylo to málo, ale hráz se prolomila; před tím po léta darmo jsem na jednotlivé poslance naléhal, darmo psal klubu i ministru krajanu. Doufejme, že od této doby bude Slovensko jedním odstavcem politického programu českého, že zvláště bude na ně pamatováno v delegacích.

Slovenský vzdor a české sympathie Maďary velice dráždily; mne maďarské časopisy zahrnuly spíláním a hrozily mně četníky, jakmile na uherskou půdu vstoupím. Poslanec Szmrecsányi žaloval ve sněmě na českou výbojnost, přinesl tam některou mou knížku a přečítal z ní věci »strašlivé.« Persekuce Slovákův je čím dále tužší a tužší. V r. 1906 bylo asi 76 slovenských odsouzencův politických, odsouzených na 13 let a 7 měsíců vězení a k 5940 kor. pokuty. V roce 1907 politických provinilců přibývalo; bylot odsouzeno 230 osob na 10 let, 7 měsíců a k 7872 kor. pokuty. Mezi odsouzenými jsou redaktoři, pisatelé článků, řečníci, učitelé, rolníci, selky (vymrskaly maďaronského faráře), řemeslníci a dělníci.

Poslanci slovenští konají dosti; buď tady zvláště vysloven vděk Milanu Hodžovi, nejlepšímu slovenskému politiku, rovněž schopnému jako svědomitému, rovněž nadšenému jako praktickému. Buď tady po pravdě vysloveno, že nynější utěšené hnutí slovenské má svůj původ v obrodné práci mladší čechofilské generace a svůj rozmach především v Hodžově Slovenském Týždenníku a v Hodžových řečech na sněmě i v lidu. Starým čest, že v mrazivých dobách oheň uchovali, mladým čest, že ohýnek vznítili v plamen. Šrobár klade důraz na obrození mravní a na osvětu, hned vedle něho je Blaho, jenž je ze všech nejpraktičtější v drobné práci, Hlinka a Juriga jsou nejvroucnější a nejodhodlanější, Hodža nejlepší politik.

O prázdninách Hlinka cestoval po městech moravských, jen tak tiše, časopisy nepřinášely žádných zpráv. Později vystoupil veřejně a řečnil zvláště v Hodoníně, v Kroměříži, v Prostějově, v Olomouci.

Stálá persekuce množila kvas, o rytířství maďarském proskakovaly zprávy zvláště v časopisech anglických. Požádali jsme Björnsona za veřejný projev, a když v říjnu 1907 byl v Mnichově světový kongres míru, pozvaný k němu Björnson odpověděl přesedovi kongresu, že nepřijde, neboť by se nezdržel, aby nenapadl ty, kteří na shromáždění řeční o míru, ale doma mučí ubité národy. »Jako — dejme tomu — kdy by hrabě Albert

Apponyi, dnešní uherský ministr kultu, který doma hnusně sužuje Slováky, přišel na kongres jakožto apoštol míru, a já bych se s ním sešel, všecko bych vykonal, aby byl tento člověk z poradní síně odstraněn.« Björnson se štítí maďarského ministra, nesnesl by prodlíti s ním v jedné síni. Ta míra pohrdání je zcela spravedlivá. Maďaři tento projev nesli těžko, byť, jakož je způsob pyšných, nadouvali se ještě víc. Apponyi se vyslovil, že »s pozdviženou hlavou« půjde dále. Mrzká nevěstka také hrdě pozdvihuje hlavu.

Maďarští studující z Pešťské filosofické fakulty psali Björnsonovi, kterak litují, že se tak dal svésti z neznalosti poměrů k hanobení maďarské cti před cizinou. Hned potom čeští akademikové, dne 31. října 1907, usnášejí se na adrese Björnsonovi, umělecky provedené Kalvodou, který jedním akvarelem a třemi perokresbami v triptychu alegoricky předvádí život slovenský: idylu — boj — nadšení! Adresa provedena v textu českém a francouzském.

V tom právě přišla zpráva o vraždách v Černové. Událost je známa, ale přece ji musíme — proto že denní listy se pohazují — pro časy budoucí stručně, zcela pravdivě popsati.

Černová je vesnice na levém břehu Váhu, asi hodinu pod Ružomberkem, a patří do obecní správy tohoto města. Je to rodiště Hlinkovo, a on hlavně se o to přičinil, že si tu zbudovali gotický kostelík — asi za 80.000 k. Biskup Párvy, kanovníci a maďaronští kněží nedali na kostelík ani haléře, Černovští bezmála sami sebrali 60.000 k. V září 1907 Černovští požádali biskupa za vysvěcení kostela a použivše vhodné té příležitosti prosili též, aby Hlinku uvedl zpět do farního úřadu v Ružomberku. Biskup přislíbil kostel vysvětit, ale odepřel napraviti křivdu na Hlinkovi spáchanou. Černovští za čas znovu biskupa prosili, aby Hlinka směl býti přítomen vysvěcení jakožto farář Ružomberský. Tu biskup svěřil vysvěcení kanovníkovi Kurimskému, předchůdci Hlinkovu na faře v Ružomberku. Ten ustanovil vysvěcení na 27. října. Dne 25. října Černovští telegrafovali kanovníkovi: »Prosíme, neustávajte sa do Černovej, posviacku kostola nezadržíme.« Už v pátek lid vzal klíč od kostela; činil si k němu právo, ježto si jej sám postavil. V sobotu večer došlo do Černové osm četníků, ráno v neděli zase osm. Lid v neděli ráno čekal, přijdouli kněží proti jeho vůli. O 10. hodině blížily se dva kočáry; na prvém seděl služný Pereszlényi (Maďar) se zvěrolékařem, a na kozlíku vedle kočího hajdúch v plné parádě. Na druhém kočáře seděl děkan Pazúrik, jenž dříve lidu sliboval, že bez Hlinky kostel v Černové se světit nebude, dále administrátor Ružomberské fary Fischer a ještě jiní dva kněží. Asi 1000 lidí čekalo v úzké uličce na kraji dědiny. Z daleka na kočáry kývali a volali, aby se vrátily. »Csak elöre!« (Ku předu!) křičeli kněží na přední kočár. Hajdúch vzal kočímu opratě, šlehl do koní, ti vjeli do lidu, některé osoby pošlapali, a občan Demko chytil koně za uzdu, míně obrátit kočár zpět, leč v tom již velel služný: »Löni!« a četníci

vystřelili do lidu čtyři salvy. Devět mrtvých leželo na zemi! Jedna matka v bolestech umírajíc porodila mrtvé dítě. Čtyři smrtelně zranění zemřeli druhý den, do nemocnice odvezli jedenáct těžko raněných, z nichž dva zemřeli a pochováni jsou v Pešti. Lehce raněných bylo množství. Po zemřelých zůstalo skoro 50 sirot a několik vdov. Vdova Debnárová zanechala 7 sirot. Mezi mrtvými byla žena, která si na kostel 600 korun vypůjčila.

Služný povolal do Černové setninu honvédův z Ružomberka a po obědě přišel s písařem vyšetřovat. Četníci odváděli spoutané lidi do města, mezi nimi i sestru Hlinkovu; vyšetřilof se, že uviděvši kočáry zvolala: »Už idú, už se blížia!« Večer přijely dvě setniny z Levoče a obsadily vesnici, — bylof potřebí světu dokázat, že se Černová bouřila.

Nyní bych měl vyvraceti maďarské lži. Řeknu krátce: Lež je, že se lid proti četníkům bouřil; jediný četník měl odřeninu a tu si nepochybně udělal sám. Lež je, když ministr Andrassy na interpellaci Hodžovu ve sněmu řekl, že kněží nešli kostel vysvětit, nýbrž jen lid utišit; lež je, když řekl Apponyi, že služný Pereszlényi nevelel stříleť; lež je...

Událost v Černové měla ohlas i na Vídeňské říšské radě už 30. října 1907; mluvili o ní poslanci Šilinger, Zahradník, Masaryk, a sám předseda sněmovny vyslovil nejhlubší soustrast obětem katastrofy. Co Maďaři dělají, není prostě lidské, řekl Masaryk.

Hlinka právě vstupoval na řečniště v Hodoníně, když přišel telegram o vraždách Černovských. Vydal se na další cestu a řečnil na mnohých místech.

Dne 1. listopadu 1907 přijel do Prahy a druhého dne večer mluvil na Žofíně. Prostory sálu byly tak přeplněny, že celé zástupy příchozích již se tam nedostaly. Hlinka řeční plynně, vzletně a tu hroznou pravdu, již vypravuje, také hluboce cítí. Líčil útisk Slováků ve školách, v úřadech, v poštách, v železnicích..., úmyslně pomíjel řádění biskupů a kněží. Po přednášce studující i jiná intelligence vypřáhli koně z městské ekypáže a za zpěvu a stálého provolávání hanby Maďarům vezli vzácného hosta do hotelu. Z Prahy jel Hlinka do Písku, odtud do Příbramě, do Klatov, do Plzně, zase do Prahy, do Budějovic, do Pardubic, do Hradce Králové, do Hořic, do Moravské Ostravy atd. Ke dni 30. listopadu vrátil se do Uher, aby nastoupil svůj trest v Segedínském žaláři. Rakouská vláda mu na jeho cestě nečinila překážek, ač není pochyby, že byla za to od vlády maďarské požádána. Zasel semeno dobré; nekřivdil, ale pravdu pověděl celou. Buď mu dík všeho českého národa. Vida ho, dávného svého přítele, ve vězení, vzpomínám si na Havlíčka, — kéž tam nepodkopají jeho zdraví! Snášej svůj těžký osud trpělivě, vytrvej...

V prvních dnech listopadových konal se v Paříži sjezd Volné Myšlenky francouzské. Český delegát Kar. Pelant vysvětlil tam postavení Slováků v Uhrách, a shromáždění usneslo se na prohlášení, jímž celé Evropě žaluje na »neslýchaný a barbarský útisk,

vykonávaný uherskou vládou. Ať se celý svět doví, že Slováci jsou vrháni do vězení jen pro slovo: jsem Slovák.«

Poctivý Björnson slíbil ujímati se Slovákův dál a dále. Neue Freie Presse přinesla dne 15. listopadu 1907 jeho článek: Největší průmysl Uher. »Maďarů není dosti, jsou ve své vlastní zemi v menšině. Plodnost jejich není zvlášť silná, milý Bůh zná příčinu. Musejí se tedy Maďaři vyráběti po továrnicku. Tu tedy máme největší industrii Uher, největší svého druhu v Evropě.« V tomto vzácném projevu appelluje Björnson také na stařičkého panovníka našeho; očekává od něho rozhodnutí ve prospěch spravedlnosti.

Dne 22. listopadu 1907 slovenský poslanec Hodža a charvátský Zagorac přijeli do Vídně a vešli ve styk s poslanci slovanskými. Hodža přijel se poradit o návrhu Pester Lloydu, aby se věc Slováků předložila mezinárodnímu smírčímu soudu, jemuž by předsedal Björnson.

* * *

Co dělati?

Předně jest třeba, aby Slováci *vytrvali*; zlomíli vláda jejich vzdor, bude hůř, než bývalo.

Za druhé jest třeba, abychom my Češi v této době Slovákův neopouštěli; podporujme jejich kulturní zdroje [1]) a ujímejme se jich politicky, v delegacích a u koruny. Nechť není ani jednoho delegačního zasedání, aby se v něm neprojednávala otázka slovenská.

Za třetí jest třeba hlásati slovenské utrpení do celé Evropy, také hlavně úkol náš.

Rozhledy v umění výtvarném.

Městské divadlo na Král. Vinohradech. — Výstava Jednoty umělců výtvarných v Rudolfině. — Výstava českého skla a české keramiky z let 1780 až 1840 v umělecko-průmyslovém museu. — Výstava Vinohradských umělců v bývalé ville Gröbově.

Po slavnostním zahájení her v novém divadle na Vinohradech teprve uvědomuje si naše společnost lidí umění milovných, že tu provedeno dílo nemalého významu, že tu vedle četných otázek zájmových, praktických, finančních také jde o věci, které počítáme mezi imponderabilie, kterých nelze vážiti a měřiti, které však přece silně na váhu padají, jdeli o posouzení vzdělanostní úrovně národní. Nechť se o divadle jakkoliv smýšlí, o významu jeho v životě národů není sporu, a *české* divadlo znamená *českému* národu pravé palladium; tam se utíkali staří vlastenci, aby promluvili k lidu, odtud odnášel si lid posilující vědomí své národní existence. Nebyly to pouze otázky umělecké, na něž v českém divadle v jeho začátcích se odpovídalo,

[1]) Jak, pověděl jsem bezpočtukráte obšírně, zvláště i v Osvětě.

ale vždy to byly otázky eminentně kulturní a s národního stanoviska nad míru důležité.

Naše doba od dramatického umění žádá něco jiného a jinak hledí na divadlo; nemluvíme, aspoň bychom neměli mluviti o divadle, že »by mělo« nebo »divadlo má —,« »divadlo musí —,« jak tomu dříve, v letech probuzenských, bývalo. Tenkráte také se říkalo »umění musí —,« »umění má —,« a co všecko umění muselo a mělo, ani nemohlo vykonati. Také divadlo »plnilo svou povinnost,« nyní však věru častěji slýcháme, že je především nutno, aby plnilo své hlediště. Zvýšené požadavky umělecké kombinují se tu s národohospodářskými, a divadlo konečně musí prospívati materielně, musí vynášeti nebo aspoň samo sebe vydržovati, aby bylo »života schopno.« Doba chladné vypočítavosti, náš dnešek, pomalu vyškrtne slova »obětavost,« »nadšení,« »ideály« ze svého slovníku, — a přece, jak jinak by byla vznikla tato druhá stálá umělecká scéna česká, kdy by nebylo obětavosti, kdy by nebylo ideálních aspirací, kdy by nebylo toho hřejného nadšení pro věcí umělecké!

Nové divadlo Vinohradské jest naše druhá velká scéna, to ukázalo se hned po prvních představeních, a budova nového divadla stala se památníkem nového období v dějinách českého dramatu a české opery. Budova divadelní — jako umělecký objekt trvalé ceny stojí dnes na nejkrásnějším náměstí Král. Vinohradů, v sousedství kostela sv. Lidmily, Národního domu a vysokých činžovních stavení, které nejméně přispívají k jejímu vyniknutí, anyť s jedné strany příliš blízko k ní přistupují. To jest, architekt zase jednou byl nucen počítati s daným místem a nestavěti svoje dílo do okolí, které má svou ustálenou, neměnitelnou tvářnost. a které se utvářilo bez ohledu na budoucí budovu divadelní. Není snadný úkol moderního architekta včleniti stavbu, která svůj účel má na venek umělecky a s noblessou vyjadřovati, mezi domy bloků moderního města, zvláště jeli budova svým určením tak typicky založena, jako moderní divadlo. Ovšem jsou firmy, jako Fellnerova a Hellmerova, které vyrábějí divadla, a plány na takové nové divadlo jsou vlastně již hotovy, v přihrádce připraveny. Stačí udati žádoucí počet míst k sedění a stání, projekt je tu, a umělecká jeho stránka je vlastně vedlejší věcí: přejete si renaissanci nebo secessi? A tu zase sluší, abychom vítali rozhodnutí »pánů stavby,« kteří vložili úkol do rukou domácího umělce, prof. arch. Č e n s k é h o. Architekt Čenský ujal se práce s větším ohledem na místo, s větší snahou, aby za daných podmínek vykonal dílo dle možnosti vyhovující, s větší pietou, řekl bych, než bychom mohli očekávati od cizích podnikatelů. Divadelní budovu, účelnou, od půdorysu počínaje organicky vyvinutou projektoval, a nebaže po laciných effektech »fasádové« architektury, v našich ulicích tak utěšeně bující, spokojil se úhledností své renaissanční architektury, velmi šťastně osvěžené moderními dekoračními motivy. Nikoliv palazzo, ani fondaco, ani mausoleum, ale dům, kde sídlí nejrušnější, nejhybnější »umění« nynější doby, postavil před nás, a jako vždy hleděl na účelnost, tak nezanedbal uměleckou stránku díla. S tou počítá přirozeně v prostorách, kam obecenstvo má přístup. Vestibul, foyer, chodby a

hlediště zdobí diskretně, bez dotíravé pompy, udržuje všude harmonii světlých, lehkých, barevných tónů. Bledě růžové, žlutavé zdi, sloupky, pilíře, žlutý lesk bronzu nebo mosazného kování, tlumená hnědá barva povlaku nábytku, jehož dřevo zachovalo svůj hřejný tón přírodní, málo pozlátka, za to pěkně komponované svítilny elektrické a žádné lustry, hluboko dolu visící, ale rozložité růžice, posázené lampičkami jako kamejemi nebo drahokamy — celkový dojem je příjemný. Přívětivo tu všude, jasno a útulno, bez přílišné nádhery docíleno vzhledu slavnostního. Co však již v chodbách, v šatnách, ve dvoraně lze poznati, je pohodlnost celkového rozvrhu a dostatek místa, to jest prostornost všude taková, že zabraňuje nedobrovolnému shluku obecenstva. Není třeba, aby v novém divadle na Vinohradech došlo k tlačenicím, k nahromadění obecenstva, ke stagnaci volné cirkulace. Schody k vyšším místům vedoucí ústí všude do menších prostranství, nikde přímo do chodeb, a za těmito »odpočinky« nacházejí se pak šatny velmi rozsáhlé. Návštěvníci každého druhu sedadel nebo míst k stání, vyjdouli z hlediště, mohou se pohodlně pohybovati. Východů je dostatek, a celé divadlo přesně symmetricky rozděleno na dvě podélné půle se zvláštními příchody; ano i přízemkem vede široká ulice uprostřed sedadel, k nimž tak je snadnější přístup ze čtyř stran v každé řadě. Mimo to jsou k disposici otevřené terasy nad přední částí divadla, ploché střechy, odkud vedou železné, pevné žebříky až na ulici, aby v případě náhlého nebezpečí i tudy obecenstvo z divadla se dostalo. Vždyť každé moderní divadlo je zbudováno s opatrností nevšední, ano lze říci na výsost stupňovanou, a všech moderních bezpečnostních zařízení použito také v tomto nejnovějším stánku dramatického umění. Je tu i zvláštní osvětlení neodvislé od hlavního vedení elektrického, jsou tu hydranty za každým krokem a velké sprchy za železnou oponou, která velmi rychle funkcionuje, jak obecenstvo vidělo při prvních představeních, když tato železná, pěkně ornamentálně malbou vyzdobená kurtina zastávala úřad hlavní opony, dotud nedokončené. Ostatně je zadní část domu s jevištěm, propadlištěm a provazištěm od části přední úplně oddělena, jen malou brankou po straně souvisí říše divadelních tajů s částí obecenstvu přístupnou, a také tento vchod lze železem uzavříti.

Útulný foyer jako by připravoval na příjemný pobyt v hledišti. Archit. prof. Čenský ponechal po stranách zaklenutého stropu foyeru volné průhledy z vyššího patra, kde v pravo i v levo jsou též místnosti buffetu. Tyto »empory« nejen malebně působí, ale sprostředkují takto styk mezi »salonem« a »vyššími kruhy,« není zde uzavřenosti neb exklusivnosti dvorany, nýbrž demokraticky tu jaksi naznačeno, že obecenstvo v divadle jest všude stejně vítáno.

V hledišti osvětleném září nástropních světel a žárovek vůkol na pažení sedadel a lóží po dvou umístěných dominuje obruba jeviště, rovněž delikátně navržená i provedená: slabé reliefy, málo barev, za to vše světlé, jasné. Malba Fr. U r b a n a na stropě pak udává zvučnější tón barevný, harmonicky laděný s krémovou žlutí, lososově zrůžovělým nátěrem vnitřku lóží a drapovými záclonami, k čemuž bledě hněd povlaky sedadel dobře harmonují. Urban komponoval strop

jako volný průhled do nebeských výšin, kde se vznášejí postavy geniů a zosobnělých umění. Urban ovládá svůj úkol jako dekoratér často osvědčený, jeho výborná kresba a gracilní lepost tvarů těch nadpozemských zjevů odpovídá účelu malby, aby totiž povznesla mysl diváků při pohledu do výšky rovněž výše, zároveň pak aby vyzdobila strop také ve smyslu požadavků vkusné, barevně zajímavé dekorace plochy. Kolem bronzových ornamentů ústřední růžice se světly rozvrženy tedy barevné komplexy, aby lahodily oku již svými valeury, svým plošným rozsahem. K lomu laděny také opony v lomených barvách; meziaktní je šedá, Županova hlavní opona dle návrhu velmi jemně odstíněna, a zmíněná již železná rovněž nezůstala bez výzdoby. Ještě by pendentivy pod stropem kolem galerií vyžadovaly výzdoby malířské, aby barevný souzvuk ze stropu se převáděl dolů k hledišti, spestřenému obecenstvem.

Zevnějšek divadla s pylony, na nichž vysoko se tyčí velké skupiny dle návrhů Milana Havlíčka provedené, s velikými vchody v čele a velikými okny nad tím, dobře se nese nad dlažbou náměstí, v sousedství poměrně vysokých staveb. Fasada nabývá vzdušnosti, vznosnosti tímto vyvrcholením v sochách pěkného pohybového rytmu, a zadní trakt, vysoký, převyšující přední část, neruší pohled na celek. Kryty střech jsou dobře navrženy, obrysy na tolik pohnuté, aby stavba neměla vzhled příliš massivní, ježto by jinak šířka její převládala nad výškou. Z daleka pak poznáváme, že ona vysoká zadní část obsahuje jeviště, že toto podkroví, veskrze z železa konstruované, kryje »suffity,« a že vzadu, za velmi hlubokým jevištěm, přičleněny kanceláře, šatny, sborovny. Situace divadla sama napovídá jeho vnitřní zařízení, a zevní členění doplňuje představu i pro toho, kdo nepronikl do vnitřku.

Zbudování nového divadla Vinohradského znamená nejen pro město, jehož správa podnikla tuto stavbu a utvořila nový divadelní organismus, ale také pro Prahu a její obyvatelstvo důležitou událost. Stálým a bohdá dlouho trvajícím památníkem této bude divadelní budova, účelná, pohodlná, vkusná, — rušné město v těsném sousedství Prahy právem může poukázati na toto dílo jako na kulturní, osvětový čin, jímž se zapsalo v dějinách české práce vzdělanostní na dlouhou dobu příštích století.

* * *

Nejmladší sdružení českých výtvarníků, Jednota českých umělců výtvarných, oslavilo potichu první decennium svého trvání. Tato jednota povstala r. 1897 secessí mladších i starších výtvarníků z Umělecké Besedy; malíři, sochaři, architekti v ní sami rozhodují o svých záležitostech, a přátelé umění jsou jako hosté a podporovatelé vítáni. Jednota pořádala od svého počátku výstavy, kde právě bylo lze je installovati, a v Praze po dnes není nadbytek takových místností. Vlastní budovy Jednota nemá, a tak byly její exposice odkázány na příležitostné chvíle a nejrozmanitější místa, to pak bylo na újmu popularity spolku, to jest, naše obecenstvo neznalo jmeno Jednoty tak dobře, jako jmena jiných spolkův uměleckých, jejichž výstavy na jed-

nom místě, pravidelně za sebou jdoucí, navykly naše publikum také pravidelnější návštěvě. Krasoumná jednota a spolek »Manes« přicházejí se svými výstavami, Jednota však teprve letos používá volného místa na krátkou dobu čtyř neděl, aby připomněla obecenstvu, že soustřeďuje velký počet příslušníků naší obce výtvarnické pod praporem českého umění.

Veliká je to výstava ve dvoraně Rudolfinské, a přítomnost starších umělcův a profesorův akademie naladuje návštěvníka jaksi slavnostněji. Ale nemá to ráz officielní manifestace, není v tom ztrnulosti »akademismu,« ba naopak působí výstava dojmem umělecké svěžesti, družného zápolení o chválu neb uznání veřejnosti, souladu uměleckých aspirací, které se nesou rozdílnými směry za jediným cílem: za zdravým, silným českým uměním. Není tu jednotvárnosti, není tu také vše stejně vyspělé, vždyť k pracím osvědčených, zkušených malířů připojují se pokusy mladých, akademii sotva odrostlých enthusiastů pro vše, co je moderní. Ale jest tu všude rušno, individuality vyslovují se tu nenuceně, po svém, každý zpívá svou notu, a nestará se o hesla uměleckých kritiků nebo bulletiny nejnovější mody v cizině.

Převládá malba krajin, jako již po dlouhá léta, ale ani tu nejsou úlohy tak přísně rozděleny, jak bývalo, malíři přítomnosti malují »všecko,« tudíž také krajiny. Největší plátna ovšem předvádějí nám figurální náměty. Je tu podobizna zesnulého kardinála arcibiskupa Pražského, hrab. Schönborna, malovaná prof. Fr. Ženíškem. Purpur řasnatého roucha rozlévá se v ohnivých kaskádách po ploše obrazu, přibledlá tvář (působí tu také převaha syté červeně na odstín pleti) dominuje nad tímto jásavým akkordem svým oduševnělým výrazem. Nádheru světla a barev ve světle vibrujících velebí malby prof. Bukovce, najmě jsou tu pozoruhodni pravěcí lidé, klanějící se slunci, pak ženský půlakt v růžovém osvětlení, malá portrétní studie dámy, ve stínu malovaná, velmi jemná v barvě. J. Stibral vystavuje několik akvarelových pohledů z cest po Dalmacii a z Alp, B. Knüpfer tentokráte poušť, nad níž vychází měsíc, s titulem podmíněným stafáží »Odpočinek na útěku do Egypta.« Fr. Urban zaslal svůj návrh k výzdobě stropu nového divadla Vinohradského, komposici velmi duchaplnou a lahodně zbarvenou. Rej ženských postav, geniů okřídlených, allegoristních zjevů je tu skupen kolem středu obdélného pole, to jest kolem osvětlovacího tělesa, které tu zcela originelně vystupuje z plochy jako veliká, malebně členěná růžice. Návrh nepůsobí na výstavě tak dobře, jako provedená malba ve výšce nad hledištěm divadla, což lze snadno pochopiti, neboť na výstavě visí kolmo na stěně, a plastický střed (»lustr«) schází, za to však spatřujeme tu všecky delikátní podrobnosti kresby a sledujeme modulace barvy, za bílého světla denního neméně působivé než při umělém osvětlení divadelním, na které jsou vypočítány.

Oblíbené thema o husitských válkách zpracoval Klusáček, velký kolorovaný karton, pak olejový obraz »Žižka,« konečně menší skizzy a návrhy vesměs ukazují umělce zaujatého illustrováním této kapitoly českých dějin. Klusáček snaží se vystihnouti nejen malebný

ráz doby, krojů, typů, ale také rozvířiti život ve svých komposicích, aby se tu odehrávaly dramatické výstupy s onou pochmurnou grandiosností, která tolik převládá v těchto dějích. Jako malíř Klusáček stále ještě roste, mohutní, obraz Žižky nejlepším je toho důkazem. Jakší zaslal dvě rozměrná plátna, portrét »Dámy« a podobiznu »Rodičů;« obě díla laděna v hlubší poloze, jako by imitovala obrazy starých mistrů, při tom však v obou hlásí se moderní malíř k slovu: tón pleti spojuje se s povšechným koloritem, hnědým, temným, teplejšími, krevnatějšími odstíny, než bývá u starých mistrů, a vedení štětce je mnohem volnější.

Zajímavý obraz má zde F. Herčík. Je to pohled ze Svatovítského chrámu směrem k oltáři sv. Jana Nepomuckého do kaple za tímto oltářem, jejíž pestré okno svítí v pozadí. Obraz má hloubku, přece však se mně zdá, jako by také měl nadbytek světla, neboť ač chrám sv. Víta patří k nejsvětlejším stavbám pozdní gotiky, přece tu v ochozu zpravidla rozprostřeny jsou chmury náladového přítmí. Takové »lomené« světlo miluje Rašek, jeho »zříceniny starého hradu« jsou v něm stopeny, a »Poslední pozdrav« také zahalen v šerou náladu večera, dobře vystiženou, barevně s citem pochopenou.

Kejmar maloval pí. Ryšavou v kostýmu její úlohy z Tylovy Paličovy dcery a dovedl v tomto portrétu zachytiti náladu úhledné světničky, do níž čistými záclonkami padá chladné, bílé světlo. Ondrůšek temperou vypodobnil svou stařičkou matku, a zaslal krojovou studii, která se zdá býti poněkud libovolně kostýmována, — což by dílu neubíralo malířských kvalit, — ale také poněkud suchá v tónu.

Oddělení pro sebe zaujaly práce Romana Havelky, krajináře nyní na Moravě v Dyjském údolí usedlého, i jsou to lesy, pole na stráních, pohledy do malebného údolí, které ted Havelku zajímají. Několikráte líčí západ slunce v lese, totiž odlesky posledních paprsků na kmenech lesní tišiny, v jejímž nitru se rozhostila tma. Pak v zimě vybral si motivy na pokraji lesa, a maluje hebké stíny na ozářeném sněhu a bělostné stromy velmi účinně. Hra světla a stínu je obsahem jeho maleb. Také Ota Bubeníček nevychází za jiným cílem do přírody. Jeho souborná výstavka neodhaluje pohledu do pracovny malířovy, neboť tyto kresby a malby vůkol nejen vznikly, ale byly také provedeny venku pod širým nebem. Jestliže Havelka některou svou večerní náladu nutně dokončí doma v ateliéru, Bubeníček počíná si, jako by proň nebylo jiné malby než pleinairové, to jest jeho krajiny jsou viděny jen v okamžiku určité nálady atmosféry a tak prostě, s takovými jednoduchými prostředky »udělány,« že zachovávají prvotní svěžest oněch dojmů z přírody. O. Bubeníček vyjadřuje se nyní o mnoho samostatněji, než dříve, obrazy, jako ona cesta po stráni, v popředí zastíněná, vzadu vybíhající do kraje sluncem ozářeného, to jasně dosvědčují. Jindřich Bubeníček se svými poctivě z přírody vypozorovanými krajinami českými zůstává si věren, akvarelluje své milé motivky stále s touže láskou k barevným effektům, které jsou výsledky sluncem rozjasněné dálky, šťavnatých pažitů v popředí, teple zbarveného zdiva, tmavě zelených korun stromových. Také O. Fiala

rád si zahýří v akkordech syté zeleně a vzdušné modři, také jeho studie ze Slovenska, kde byl s Vítem S k á l o u a s O. Bubeníčkem, zpravují nás o krásách přírodních divadel v horách a rovinách, mezi chatrčemi a korunami starých stromů. Skála vidí to vše v barvách více odstíněných, o stupeň něžněji laděných a lomených, ale také on zachycuje skutečnost s onou netajenou vervou, která tak sluší mladým umělcům, když se vypravují k dobývání světa.

Jsou zde dále krajináři již známí, L o l e k a L a n g e r, oba zastoupeni malbami volné šířky, vzdušné prostornosti. Lolek vede si vždy nenuceněji, rozmach strhuje někdy jeho ruku k technice příliš lapidární, plošné, kdežto na př. Š e t e l í k při sebe švižnějším přednesu zůstává srozumitelnější a vždy líbivý. Má zde Pohled na Malou Stranu na podzim a Římskou villu, velké plátno dekorativně působivé. S l a b ý a T r s e k nescházejí; tento obeslal výstavu velmi šťastně svým »Potokem,« malbou dýšící vlahým vzduchem podjeseně, delikátně traktovanou. Fr. J a k u b maluje poetické nálady soumračné, také ukázka z jeho oblíbených přístavních motivů je zde; F ü r s t je slibný krajinář moderního rázu, M i k u l e má své pouliční motivy dobře prostudovány, Venda S c h w a r z několik náladových krajin a leptů; Ž a b o t a studie z přírody, poněkud vybledlé v barvě, a dobře malovanou scénu ze života svých soudruhů za umělého světla. Slečna R o š k o t o v á zachytila vodovými barvami zákoutí v chrámu sv. Marka v Benátkách, a dokázala, že nejen vidí barvu vibrující pod vrstvami vzduchovými, ale že tuto barvu také dovede vytvořiti a na plochu upoutati.

I Š t a p f e r se dostavil s malou kresbou Špejchárku lehce akvarellovanou, H o l u b přispěl několika krajinami známého u něho vzdušného tónu, pravdivé plastiky, F. C. J e l í n e k, V a v ř i n a, P r ů c h a podali ukázky svého umění, které pozorují v přírodě tolik lidmi přezíraných krás, a Průcha mimo to překvapil plastikou a životností svých »Chodovanek« na cestě do kostela. Jako umělec stále výše spějící vystoupil tentokráte Jakub O b r o v s k ý, malíř osobitého profilu, jehož komposice mají svůj styl moderního lyrismu v motivu i v barvě. Růžová těla žen a dítek, smaragd travin, azur nebes báně nebo bělostný svit oblak a svěží pleť tak rajsky nevinných žen, to vše spřádá ve vidiny malířsky s obdivuhodnou vyspělostí interpretované. Dekorativní malby jsou to, a lze z nich vyčísti, že Obrovský nesen jest ctižádostí, aby si zasloužil jmeno malíře v skutku moderního, to jest svého ve všem všudy.

Ze sochařů dostavili se Š t r u n c s dekorativně stylisovanou hlavou dívky, velmi delikátně traktovanou, J. K a l v o d a s několika kamennými pracemi, kterými jako by napodoboval moderní ted primitivistní plastiky umělců, jichž jmena zapsána jsou v seznamech jiných spolků uměleckých — nechci jich výslovně uváděti. Štrunc modeluje neméně z široka, a nemá méně smyslu pro malebnost, varuje se však přímých nápodobenin a tomu, co umělci snad je a vždy bude nejžádoucnější, dosažení svérázu originality, je tím bližší, než umělci za modními hesly příliš ochotně kráčející.

Dva pěkné bronzové kalamáře od Maliny repraesentují moderní drobnou plastiku.

* * *

V umělecko-průmyslovém museu pořádali místo obvyklé vánoční výstavy malý přehled keramických a sklářských výrobků z doby od r. 1780 až do r. 1840. Z privátního majetku, ze sbírek technologického musea ve Vídni, ze skelných hutí hrab. Harracha sešlo se velké množství onoho nádobí a náčiní, z něhož se radovali za časů, »když si náš dědeček babičku bral.« Výstava tato vzbudila především radostné pohnutí všech, kteří pamatují tyto konvičky, kávové koflíky, pestré sklenice a t. d. z otcovského domu, ze zlatých dnů svého mládí, když se tomuto křehkému zboží směli jen z uctivé vzdálenosti obdivovati. Ale také méně sentimentálním sběratelům, znalcům, amatérům-ctitelům moderního průmyslu uměleckého poskytla výstava mnoho zajímavého, neboť ukázala, že také výrobky z periody »biedermeierovské« nepostrádají svého rázu, že tu vyvinul se sloh empiru ze slohu Ludvíka XVI., a dále že česká majolika a český porculán z počátku 19. století nejsou po umělecké stránce tak bez ceny, jak se často myslilo. O českém skle platí totéž, a »Musterbuch« Novosvětské sklárny, jakož i knihy vzorků ze sklonu 18. století, kreslené a malované návrhy na poháry, žejdlíky, pinty, džbánky, vázičky a t. d. jen to dosvědčují. Výstava je z nejzajímavějších poslední doby a zdařila se, řekl bych skorem, neočekávaně, poněvadž shromáždila veliké množství ukázek českých výrobků průmyslových, o nichž do nedávna nikdo nechtěl věděti, a které zatím povýšily na »musejní předměty.«

* * *

V místnostech knížecího obydlí, v nádherně položené a nanejvýš blahobytnicky zařízené ville Gröbově uspořádána byla výstava obrazů a plastik. Měšťanská Beseda na Král. Vinohradech vyzvala umělce, kteří na Vinohradech bydlí a pracují, to jest mají své ateliéry, aby použili mezidobí v budově po odchodu prince Windischgrätze zcela prázdné, než tam zařízen bude agronomický, agrochemický a zemědělský ústav vysokého učení Pražského. Žijeť na Král. Vinohradech více než 80 českých výtvarníků, a pravdu měl jeden z nich, když podotknul, že před dvaceti lety tolik umělců v celém království se nenapočítalo. Ovšem, malíři zvláště jsou přeletaví ptáci (cituji zase jiného malíře), a Vinohradská osada umělecká není co rok stejná, počet osadníků stále se mění. Přece však dostavilo se 40 umělců, aby v krásných salonech a komnatách Gröbovy villy vystavili obrazy a plastiky, rytiny, lepty a kresby, a v těchto komnatách, ve světle postranním, pod stropy kassettovanými, s nichž visí tu skleněný tu kovový lustr, v sousedství kamen a krbů, na čalounech různě zbarvených věru byla radost vystavovati! Neboť přichází doba přesycení z těch velikých výstav, z těch sálů stejnoměrně shora osvětlených, z těch strnulých, chladných řad obrazů, z těch katalogů a z toho všeho officiálního, příliš pravidelného a pořádného vystavo-

vání ve velkém. Velké obecenstvo sice rádo se zásobí »uměleckými požitky« na delší čas a navštěvuje takové velké »salony« jednou za rok dosti ochotně, ale ona část jeho, která má mnoho opravdového citu, která po umění touží, aby okřála na duchu a srdci, která ve styku s uměním hledá více než ukojení zvědavosti, — tato vrstva umění milovných lidí nechce velkých výstav.

Již úprava exposice má uměleckým pracem sloužiti, aby vynikly, vše má napomáhati k účinku maleb a plastik, vše má nám usnadňovati, abychom se jimi zaměstnávali s větším klidem, abychom se zahloubali, ponořili do proudů, jimiž tu ve výstavě všude tryská živé, silné umění. A první výstava na Vinohradech dokázala, že upraviti takovou »intimnější« výstavu není nesnadno. Vinohradští umělci provedli pokus bez dlouhých okolků, a zdařil se. V osmi místnostech seřadili 121 dílo, a tak prochází se Pražan, to jest obyvatel číslovaných »čtvrtí« tam dole v údolí Vltavy a tam nahoře na druhém břehu elegantním schodištěm, předsíněmi, sály a salonky a dívá se na obrazy a jako by zde byl návštěvou u vznešeného pána, jenž ukazuje svoje nejnovější akvisice. Porůznu rozvěšené, tu jeden obrázek sám ve špaletě okna, tu zase na stěně u dveří, tam tři rozměrnější plátna, tu v sále řada, ale nikoli stejně velkých maleb a stejných motivů, nikoli malby promíchané, jak byly zadávány nebo donášeny, ale vybrané, — to má zcela jiný vzhled než »výstava.« Je v tom arrangement a je v tom vkus, a na vzdor některým malým pokojům — více místa.

Výstava po této stránce měla by přilákati zástupy Pražanů, neboť mnozí ještě nebyli v »Gröbově ville« čili v Havlíčkových sadech. Zajisté pak nemělo by obecenstvo naše promeškati příležitosti, aby se seznámilo s Vinohradskou družinou uměleckou. Jsou tu: Fr. Urban (akvarel sv. Tří králů), Rašek (známý obraz chaloupky s osvětleným okénkem v modravém šeru), jsou tu malby a kresby Al. Kalvody, vystavují tu Ant. Hudeček, Bém, Stretti, Zamponi-Stretti; Hilšer zaslal ženský akt, malovaný »v barevném svitu,« Aleš jadrný akvarel (Viktorin z Kunštátu na koni); Ullmann má zde krajiny, Oto Bubeníček, Fr. Jakub, Karel Langer jsou zde zastoupeni; pohádky vystavuje Panuška, Štolovský maluje dílny, slévárny, V. Malý pohledy z Prahy a vesnické motivy; jsou tu B. Dvořák, krajinář jemného citu pro vzduchové nálady, Jos. Jelínek, Jar. Šimůnek, Rich. Lauda, Fr. Horký, J. Koudelka, Štáfl, Feikl, Kobliha, Váchal, Walter, Albrecht, dámy Cerhová a Klicperová, dále Ant. Majer, Mareček, Němec, a s grafikami Honzík a Preissig. Ze sochařů obeslali výstavu Šaloun, Milan Havlíček, Folkmann a Fr. Uprka.

Mnohý umělec přispěl dílem, které již bylo jinde vystaveno, ale četné malby a Šalounův portrét Vrchlického překvapují ony návštěvníky, kteří sledují náš umělecký život po stránce »umělecké produkce.« Tak přidali k známým již malbám nové obrazy Jakub a Bém, tento pak maluje motivy Vinohradské, jako Hudeček, Kalvoda, Šimůnek, Koudelka a Panuška, kteří jako praví moderní krajináři nevidí krajinu jen na venkově, ve stínu stromů, v ze-

leni luk atd., ale jimž i město, a to město moderní, s hlukem nádraží (Bém), s komíny vysokých činžáků, s holými stráněmi mezi domy na obvodu je vděčným námětem k malbám. Vinohrady takto dostaly se do malířského umění nové doby, a je to neméně příznačno pro tuto dobu, že město mladé, nedávno takřka ze sadů, rolí a zahrad vyrostlé, nyní je střediskem uměleckého života a samo objektem uměleckým. První výstava Vinohradská otvírá pohled do uměleckého ruchu, do četných ateliérů v nových domech Vinohradských — tam pamatovali na malíře nejdříve, tam byly první »skutečné« ateliéry Pražské. Umělci, jichž jmena jsou nám známa, i takoví, kteří na první Vinohradské výstavě také po prvé před veřejnost vystupují, hlavně malíři, skupeni jsou tu bez ohledu na jejich »příslušnost« spolkovou, což u nás vlastně je něco nevídaného, neboť jsme při své svobodomyslnosti velmi kastovnický národ, — a na výstavě je příjemno, je tu všude mnoho svěží snahy, mnoho chuti k práci a mnoho poctivé, umělecké práce vůbec. První »Vinohradská« se vydařila — vivat sequens! Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Nebylo znova špatnou volbou, ale nebylo také pražádným překvapením, že jako první z novinek cizího repertoiru objevilo se v letošní sezóně na scéně Národního divadla jmeno G. Bernarda Shawa. Na všech evropských scénách, kde dbají o poněkud literárnější úroveň, hrají ho pomalu častěji, než jeho velikého krajana Shakespeara. A přece, kdo viděl dva, tři kusy tohoto moderního velkovýrobce dramat, prohledne velmi brzy způsob jeho tvoření, a autor přestává mu imponovati. Jakožto látku vybírá si se zálibou moderní sociální problémy, dramatickou stavbu vyhání v typicky obhroublé — po anglickém vkusu — divadelní effekty, a svoje dialogy dovede spestřovati slušnou dávkou vtipu a ironie, zabíhající v čirý cynismus. Taková jest i jeho *Živnost paní Warrenové*, která se u nás po prvé hrála 29. října v překladu a režii pana Karla Muška.

Jest to drama, které co do odvážnosti svojí látky bylo snad jen několika nejsmělejšími naturalistickými produkty rázu Zolova v románě a Wedekindova v dramatě předstiženo. Avšak obsahově nepřináší nic nového. Má dokonce velmi blízký pendant v sensačním dramatě rusko-židovského spisovatele Šloma Aše »Bůh pomsty,« které loni přešlo hlučně po všech větších scénách na Rusi, a právě před několika týdny bylo divadelní sensací v Berlíně. Jako v Ašově dramatě žid kuplíř snaží se zachrániti vlastní krásnou dceru před bahnem svojí živnosti, tak u Shawa křesťanka Warrenová, spolumajitelka a ředitelka »ústavu,« který má svoje filiálky v řadě velkoměst na evropském kontinentu, snaží se svoji dceru uchrániti před tímto ovzduším, o němž dívka dlouho nemá vůbec tušení. Dává ji

v Anglii pečlivě a ctnostně vychovávati. Tam i zde hrdinové dramatu dožijí se krutého sklamání ve svých dětech. Dcera z dramatu Ašova utone posléze v bahně otcovy živnosti, dcera paní Warrenové naproti tomu, samostatná, energická a zpřísnělá nabytým vychováním, odvrací se bez milosrdenství od vlastní matky, pohrdajíc jejím řemeslem i jejími penězi, a nastupuje odhodlaně cestu vlastního trpkého chleba.

Kdy bychom chtěli shledávati doklady k tomu, že není v divadelní produkci nic nového takový poměr čisté dcery k matce sestárlé v ovzduší hříchu a mravní porušenosti, našli bychom je už u takových mistrů scény, jakými byli a zůstávají staří Dumas a Sardou.

Umělecky nestojí nad nimi Shaw nikterak, leda že řešení jeho je nové ve vnitřní struktuře dramatu i v zevnější formě, a v dialogu hry že jsou zcela nové tóny, nového zbarvení, hrubšího, drastičtějšího, výsměšného, zbaveného vší uhlazenosti a sentimentality oněch francouzských dramatiků. Svůj sociální problém řeší Shaw po svém způsobu, velmi pohodlném, až stereotypním a proto — jednotvárném: formou diskusse, bezohlednou, zlou a jedovatou. Anglický dramatik dociluje tím ovšem svých nesporných dramatických účinů. Vysmívá se otevřeně prolhanosti a pokrytectví moderní společnosti a hlomozně, s vítěznou uštěpačností hlásá svoje »positivní hodnoty,« svoji »životní pravdu,« o niž s ním přece nikdo nevede spor. Ale je ta pravda tak laciná — pravda individualistické morálky, jejímiž hlasateli jsou tu stejně paní Warrenová, jako její přísná a chladná dcera Vivie, jako ten matčin »obchodní přítel« a cynický ničema Crofts, stejně jako planý hejsek a sobecký lenoch Frank.

Byloli vůbec třeba uváděti Shawovo drama na naši scénu, je věc velmi sporná. Hra má jenom jednu velikou, opravdu životně, bohatě a do detailů pečlivě kreslenou rolli, právě paní Warrenovou, kterou hrála paní Hübnerová velkolepě, věnujíc jí veškeru svoji uměleckou potenci a vyzvedajíc její životní tragiku tak přesvědčivě, že ji učinila až sympathickou. Ostatní rolle jsou více problémové, než životné, skoro papírové, místy silně zkarrikované, — ale to všecko už spadá na vrub pověstného anglického vkusu.

Dušičkové období přineslo nám nově nastudovanou, nově vypravenou a téměř zcela nově obsazenou H a u p t m a n n o v u *Haničku.* Krásná, jemně spředená směs životního realismu s poesií snu a chorobných hallucinací jest umělecká a básnická práce, která stála za nové pečlivé nastudování. Vidiny ubohé Haničky, nalézající v horečných snech před smrtí útěchu a vykoupení ze »slzavého údolí« ústrkův a týrání, jsou samy o sobě vděčná a básnicky jemně cítěná věc, skýtající vhodný a vítaný podnět pro umělecky cítícího režiséra i pro tvořivé herce. Nová režie Kvapilova přistoupila se zjevnou láskou k tomuto úkolu a rozřešila šťastně scénické obtíže hry v momentech, kde z drsné a hrubě reálné skutečnosti přechází ve zjasnělé, básnickým kouzlem snu obestřené vidiny abstrakcí. Tíha hereckého provedení spočívá ovšem hlavně na bedrech představitelky Haniččiny. Hrála ji nejnovější novicka Národního divadla slečna Suchánková, která své rolli věnovala všecku svou vrozenou ušlechtilost,

intelligenci a něhu — k účinu velmi pěknému, ač ne ještě ve všem a všude vyrovnanému.

Po několika letech slibování Národní divadlo konečně na samém sklonku letošního listopadu dospělo ke skutku: vypravilo slavnou Aischylovu trilogii *Oresteji*, jedno z vrcholných děl literatury antické. Velkolepé dílo zapadlých kultur, dávno zaniklého světa s jeho ději, s celým jeho obsahem živým a nesmrtelným — to všecko přenesti do našeho moderního života, znázorniti umělecky a přiblížiti našemu chápání, jest dojista z největších a nejvyšších úkolů, jakého se může podjati moderní scéna. Na Národním divadle přistoupili k tomuto úkolu s pietou a láskou i se vší svojí uměleckou potencí. Proto premiéra slavné Aischylovy »Oresteje« patřila k nejradostnějším uměleckým svátkům, jaké jsme kdy zažili v Národním divadle.

Osvěta přinesla již před dvěma roky, když v Národním divadle oznámili provozování Oresteje, z povolaného odborného pera pečlivou a bohatou studii [1]) o Aischylovi a jeho době, a specielně o jeho slavné trilogii. Můžeme tu tedy jenom odkázati na tuto studii, v níž autor správně charakterisoval celkový ráz a hlavní rysy tragédií Aischylových: jejich ohromnost a velikolepost jak v postavách a scénách, tak i ve výrazu a v myšlenkách. Pro čtenáře neobeznámené s antickou kulturou bylo by nesnadno, neli dokonce nemožno v několika větách divadelního referátu shrnouti charakteristiku barbarské doby, kterou plasticky zachytil mistr řecké tragédie ve své trilogii, v níž zpracoval osudy královského rodu Atreova. [2]) V tom také spočívá hlavní problém scénického vypravení Oresteje, přiblížiti umělecky

---

[1]) »Aischylos a jeho doba.« »Z antických studií« dr. Vácslava Niederle. (v Osvětě 1905, č. 5.—7.).

[2]) K celkové charakteristice pro ty, kdož nemají po ruce zmíněný ročník Osvěty, citujeme aspoň pod čarou pěkné líčení dr. V. Niederle: »Strašná Músa básníkova nezhrozila se četných obětí rodinného vraždění, nýbrž ukázala je jako Medúsinu hlavu obecenstvu, zachvácenému hrůzou. Ponurá doba předhistorická přechází nad Mykénami a Argem v přítmí soumraku. Vyděšena utíká mysl ze změti zločinův a katastrof, při nichž vražda je smrtí normální: kde otcové, bratří a děti vespolek se vraždí, kde muž utápí ženu, postiženou v nevěře, kde z nočního krvesmilství rodí se noví vrahové, a bratr hostí bratra masem jeho synů, tak že sám bůh sluneční s ošklivostí odvrací tvář od toho divadla. »Všecky tyto pochmurné postavy žijí neviditelně v trilogii Aischylově jako duchové zemřelých: její ovzduší jest jimi přesyceno, Kassandra a sbor nepřestávají je vyvolávati. Posmrtné záští jejich rozdmychuje živé záští potomkův . . . Tyto plaché přízraky, bloudící pod loubím Argejského paláce, číhajíce pod hrobkou zavražděného otce, pohybují se nejasně v pozadí jeviště. Skláněji se, aby vyslechly hovor s posunky souhlasu a s prudkými projevy pozornosti. Strkají hlavy mezi vražedlníky, kteří se smlouvají, a mísí pohřební šepoty s tragickými jejich hlasy. Když zločin se strojí, všichni přikvapí a v šíleném letu předbíhají jeho vzmach. Dvacet strašidelných rukou splétá se s rukou, jež zasazuje ránu, a oběť, která vidí toliko jeden meč, namířený na své hrdlo, klesá pod davem přízraků, jež vyhrnuly se z podsvětí, aby ji strhly s sebou.« Aischylos volil závěrečný, ale nejmohutnější akt této tragédie rodinné, s úžasným pozadím předchozích zločinův, aby před zraky diváků rozvinul vzpomenutou ideu o dědičnosti *viny* a za ní spěchající *pokuty*, kterou

a lidsky svět zapadlé kultury dnešnímu diváku průměrnému, způsobiti, aby mluvila tu věčná živá básnická krása díla a síla základní ideje bezprostředně k jeho vnímavé duši.

Dokonalý básnický překlad prof. J. Krále a umělecká režie Kvapilova s pomocí odborníků historických i výtvarných pracovala tu ruku v ruce se svrchovaným zřetelem k nedotknutelné velikosti antického díla. Pokud se této *spojené tvůrčí činnosti umělecké* podařilo pomocí celého moderního aparátu scénického docíliti, aby Aischylovo dílo žilo trvale na scéně a udrželo se tu jako jeden z nejvíce vynikajících článků stálého repertoiru, který by byl chloubou herecké výkonnosti činohry Národního divadla, ukáže budoucnost. Jisto je, že úchvatná osudová tragika Aischylova díla nevyprchala za dlouhé věky jeho stáří. Uchvacuje a strhuje v pravdě i nyní, když se jí bezprostředně podrobíme. Znamená to veliké a radostné vítězství činoherního ensemblu, že ve všech výkonech a především ve vrcholných scénách všech tří oddílů trilogie docíleno slohové jednotnosti a úměrnosti, jakkoli moderním hercům jest už tolik vzdálen požadavek pathosu a antického klidu v pózách, v deklamaci i v souhře. Jednotliví umělci ve hře zaměstnaní dali jí všecku svoji tvůrčí schopnost i intelligenci. Paní Danzerová v rolli Klytaiméstry měla vznešenou pózu královny i vášeň a krvelačnost bestie, paní Dostalová jako Elektra mohutnost a rytmickou sílu přednesu i vláčnost pohybů, slč. Grégrová úchvatné a hrůzyplné vytržení věštkyně Kassandry, pronásledované krvavými vidinami a předtuchou vražedných dějů, paní Laudová velebné a smírné gesto bohyně Athény. Pan Vávra hrál krále Agamemnona s mocným a drsným přízvukem barbarského hrdiny, vracejícího se z vítězné výpravy, pan Matějovský charakterisoval Aigistha případným chlubným tónem povýšence a neostražitého milce královnina, pan Želenský jako Orestes byl lepší ve scénách Líticemi štvaného chráněnce Apollonova, než jako syn sklíčený žalem nad mohylou otcovou a rozjitřený pomstychtivostí. Také v chórech starců a dívek argejských i ve sboru Lític podány výkony úctyhodné a umělecky vzácně zdisciplinované, tak že celá premiéra poskytla dokonalý obraz uměleckého vzrušení a chtění, jež zaslouží svrchovaného respektu.

* * *

Vinohradské divadlo, jehož příští s tolika a tak dalekosáhlými tužbami i nadějemi v české veřejnosti a vší obci umělecké bylo očekáváno, zahájilo konečně svoji působnost, vítanou a vděčně kvitovanou ze všech stran s uznáním a s radostí. Máme konečně druhé veliké české divadlo, jehož umělecké poslání připouští skutečně v lecčem analogii s divadlem Národním. Mnoho se změnilo v Čechách a důsledně také v českém osvětovém životě za to čtvrtstoletí, jež dělí

posléze milost boží vyrovnává *smírem* a tím zajišťuje kletému rodu Atreovu šťastnější budoucnost. Lze si mysliti, jak mohutných postav bylo potřebí, aby unesly tíhu těchto dramat. Žádná zápletka nemůže se měřiti s velikolepou prostotou této trilogie, která drtí a povznáší zároveň.«

nás od památného dne, kdy bylo otevřeno Národní divadlo. Jedno z nejbohatších a ve svém rychlém vývoji a rozkvětu nejšťastnějších českých měst správným pochopením svých kulturních úkolů způsobilo tento krásný čin, a dalo nám druhý památný den — 24. listopad 1907, — o němž máme všecko právo doufati, že bude stejně významně zapsán v historii českého divadelnictví, jako onen první. Královské Vinohrady splatily tím činem kus svého dluhu Praze, jejímž jsou nejpyšnějším a nejvýhodněji rozloženým předměstím, a zároveň tak i české kultuře. Smíme v to doufati tím spíše, když tak okázalým potleskem doprovozena byla slova slavnostního řečníka při zahajovacím matinée, připomínajícího, že Vinohradské městské divadlo dojista nechce býti pouhým lokálním ústavem, věnovaným a vyhrazeným zábavě. A konečně i ti, jimž bylo svěřeno umělecké vedení nového divadla, prohlásili slavnostně ústy svého ředitele, že chtějí býti druhým českým divadlem Národním.

Mají k tomu všechny příznivé auspicie. Pečlivě vybraný soubor činoherní i operní — pokud dané poměry toho dovolovaly, — štědrou a zámožnou obecní správu, zkušené a obětavé divadelní družstvo, i vedení plné činorodé odvahy a chuti k nové práci. Takové asi úvahy ovládaly skvělé shromáždění, jež sezváno bylo k zmíněnému slavnostnímu matinée 24. listopadu dopoledne. Radostná jeho nálada prýštila asi u všech z toho bezprostředního pocitu, jenž bezděky vzrušuje a uspokojuje. Je to onen pocit památné a významné chvíle, již spolu prožíváme a od níž si do budoucnosti tolik slibujeme.

Vlastní pořad představení v novém divadle zahájen večer téhož dne premiérou *Godivy*, dramatické legendy o čtyřech jednáních od Jaroslava Vrchlického. Bylo by jenom vítáno, mohlili bychom v tom spatřovati záruku, že druhá veliká scéna česká — když už není scénou čistě činoherní, — svojí volbou ukazuje podstatný kus svého programu a nejvlastnějšího poslání: postaviti se především do služeb české produkce dramatické, — neboť ve prospěch jejího rozvoje a rozkvětu bylo nejtoužebněji voláno po »druhém Národním divadle.«

Do prvního referátu o činoherních novinkách Vinohradského divadla patří úvodem ovšem aspoň zmínka o dvou činoherních proverbech zahajovacích. Viktor Dyk zdialogisoval vtipný nápad o tom, jaké hovory *Před otevřením* vedou obecenstvo, herci a kritika o úkolech, snahách a příští působnosti nového divadla. Učinil to po svém spůsobu, řadou veršů jemně bodavých, které se asi mile přečtou, ale ve scénické reprodukci v šumné náladě zahajovací slavnosti většina těch drobných point úplně zapadla, a opona klesla dřív, než bylo se možno rozehřáti pro vtipný autorův nápad. Lothar Suchý k své *Zahajovací scéně* užil jiného nápadu, který nebyl zrovna zlý. Ukázal slavnostnímu obecenstvu nejdříve pusté jeviště, svedl na ně všecka zákulisní tělesa, uvedl do pohybu všechen aparát divadelní a zarranžoval tu před zraky diváků pyšnou uvítací scénu, korunovanou pathetickým vzýváním Poesie. Ani divadelnímu referentu neškodí býti ob čas stejně zdvořilým, jak zdvořilí byli k oběma zahajovacím scénám slavnostní hosté Vinohradského divadla.

Za to první činoherní premiéra nového divadla měla okázalý úspěch. Jaroslav Vrchlický nazval Godivu dramatickou legendou. Staroanglickou pověst o lady Godivě, choti hraběte Leofrica z Coventry, spracoval veliký básník ve své suverenní fantasii hodně volně. Z legendy historické, která přes všecku odlehlost dobovou působí stále svěže a účinně, vytvořil Vrchlický legendární drama, plné horké a opojné krve. Earl Leofric, divoký a brutální vladař středověku, vládne železnou rukou svým poddaným. Nově uloženou krutou daň jeho vyssátý lid nemůže již platiti, bouří se a úpí zároveň, avšak krutou vůli earlovu nic neobměkčí. Surovým a zlým žertem jenom pronese, že snad tenkráte, kdy by jeho čistá a krásná choť nahá v pravém poledni jela ulicemi města Coventry, zrušil by novou nesnesitelnou dávku. A Godiva, křesťansky čistá a svatá, odhodlá se, že spasí svůj ubohý lid, jejž miluje, a jehož bída ji tolik dojímá. Splní podmínku earlovu, ale ovšem to znamená roztržku s brutálním manželem, jenž nedovede oceniti čistotu a hloubku její oběti.

Ve spracování Vrchlického je mnoho poesie, poesie truchlivé, severské. Rozumělo se to samo sebou u velikého lyrika, že tu budou i obsáhlé partie čistě lyricky založené. Takové jsou v druhém aktě dramatické legendy, kde lady Godiva odhodlává se k splnění brutální podmínky manželovy, na niž dříve samo pomyšlení ji do mdloby uvádělo. Legendární látka, která v kolébce svého vzniku až podnes jest oslavována tradicionální výroční slavností, dala ovšem již mnoha básníkům i výtvarníkům podnět k vděčnému uměleckému spracování. Ve spracování Vrchlického není to ani tak dramaticky graduovaný děj, jako silně dramatické postavy děje, jež nesou celou stavbu dramatu a udržují mohutný účin dějový až k závěru. Brutální tyran a pijan Leofric, něžně rozcitlivělá a bezmezně soucitná Godiva, dvorní šašek Peeping Tom, který utrpení beznadějného milence skrývá za zoufalou masku ironického posměvače, jsou tři hlavní postavy děje, které samy o sobě jsou básníkovým textem vypraveny lidsky živě a sytě.

Provedení, jakého se dostalo dramatu na scéně, bylo v pravdě okázalé a parádní ve všem vnějšku. Neslo zřejmě stopy pilné přípravy se strany režie a nejnapjatějšího úsilí všech účinkujících. V rolli lady Godivy alternují dámy Táborská a Beníšková, a jejich výtvory se od sebe podstatně liší dle toho, čím každá z obou představitelek může přispěti k veliké a vděčné úloze. Reprodukce paní Táborské byla svým vroucím tempem a dramatickým vzletem patrně bližší básníkovu pojetí. Z velké řady rollí mužských vyšší umělecké měřítko snesou výkony pánů Jiřikovského v Leofricovi a Bolešky v Peeping Tomu. Oba budou asi z hlavních opor činoherního souboru Vinohradského.

Již druhá činoherní premiéra přinesla moderní komedii francouzskou z toho repertoaru, k němuž bude asi třeba častěji sahati, kdykoli bude třeba kusů majících potřebnou dramatickou vervu a kasovní přitažlivost. *Markýz Priola*, tříaktové drama Henri Lavedana (hráno v překladě a za režie Jar. Kampera 30. listop.), je svojí stavbou i prostředím drama zcela běžné šablony francouzské, z elegantního světa Pařížských salonův a budoirů, v nichž se pohy-

bují bohatí zahaleči a požívači, gentlemani bezvadných společenských orem, plní duchaplných bonmotů, ale také plní duševní prázdnoty a bezcharakternosti. Co je zajímavo, moderní a opravdu příznačno na této Lavedanově hře, jest její silná a bystře propagační morální tendence. Tři různé typy žen svádí elegantní světák a cynický dandy markýz Priola, ve třech aktech této hry a v ovzduší plném flirtu a morální zkázy vyvstává zatím pomsta, jejímž hlasatelem jest nevlastní jeho syn a chráněnec, Pierre Morain. Ve velké a dobře připravené závěrečné scéně dramatu vyvstane v něm, hrdinovi kusu, břitký útočník a soudce, předpovídající a uspíšující duševní i tělesnou deroutu elegantního ničemy, jehož krev bohužel koluje ve vlastních jeho žilách.

Hra sama vyžaduje, ba podmiňuje k dokonalému scénickému úspěchu herce vytříbených konversačních kvalit a bezvadné salonní konvence. Premiéra ukázala, že jich Vinohradská scéna dosud nemá, a ani režie při vší dobré vůli nemohla dostáti zvýšeným požadavkům hry. Choulostivá a plná úskalí, za to tím lákavější pro změření umělecké intelligence rolle Pierra Moraina svěřena při premiéře panu Zakopalovi, při první reprise panu Boleškovi, snad aby se zřetelně ukázalo, že pouze tento druhý na ni stačí. Takovéto alternování hereckých sil ve význačnějších činoherních rollích půjde jistě k duhu repertoiru i hercům samým; pro začátek pak, jmenovitě pro odpovědné činitele umělecké správy je cenno, ba nepostradatelno.

Tři ženské rolle v Markýzi Priolovi, nevelké rozsahem, ale vesměs vděčné, a obratným, intelligentním dramatikem, jakým bez odporu Lavedan jest, znamenitě charakterisované, daly příležitost třem dámám k vyniknutí: paním Táborské a Beníškové, jež jsme poznali s dostatek již v Godivě, a slč. Veverkové, jíž drobná úložka v Godivě prozatím nedala se plně uplatniti. Za to tím příjemněji a slibněji působil její debut v rolli paní Savièresové. To byla Pařížanka, která elegancí svých pohybův i toiletty (i to patří k docílení uměleckého dojmu), jemným a bohatým charakterisováním svojí rolle a citovým zabarvením hlasu vysoko vynikla v jediné svojí velké scéně třetího aktu.

Premiéra Wildeova dramatu Vějíř paní Windermerové (v překladě Jana Havlasy a za režie Jar. Kampera dne 5. prosince) přinesla jeden z těch zajímavých, elegantně a lehce stavěných, duchaplnými a překotnými dialogy vyplněných kusův anglického dramatika, jehož slávu teprve po smrti roznesla Evropou německá jeviště. O Oskaru Wildeovi prozradili jeho četní životopisci a vykladači, že všecka jeho dramata — vyjímaje jedinou Salome, kterou psal veliký básník a umělec bez kompromissů, — vznikla jako díla superiorního a duchaplného causeura, který chtěl ukázati, že dovede na vzorech Dumasových a Sardouových stavěti dále, nejdeli o nic jiného, než o strhnutí a oslnění divadelního obecenstva, o jisté a vítězné úspěchy před vyprodanými domy. Kdo zná jedno či dvě z těchto Wildeových dramat, třeba Ideálního manžela, který v minulé saisoně na scéně Národního divadla tak šťastně zakotvil, nebo třeba Bezvýznamnou paní, zná dokonale prostředí, v jehož líčení barvitém, sytém, živém a skvělém jest anglický autor prostě bez konkurrence. Jeho dialogy jiskří vtipem, duchaplnými obraty a umělůstkami paradoxních ná-

padů, v nichž je mnoho charakteristiky a zvláštní vůně nevšednosti, která je činí vždycky zajímavými.

Takovými šťastnými vlastnostmi oplývá také Vějíř lady Windermerové, jehož děj obratně stavěný zaplétá se v řadu effektních scén mezi ušlechtile vychovanou a jemně cítící lady Windermerovou (pí. Táborská), jejím vzorným chotěm (p. Jiřikovský), žhavým a korrektním zbožňovatelem titulní hrdinky lordem Darlingtonem (p. Boleška) a nešťastnou, nepochopenou její matkou, paní Erlyneovou (pí. Beníšková). Ale postřehujete velmi brzy, že tu vlastně pramálo záleží na ději, na jeho vnějších zápletkách a sensačních obratech. Hlavní věcí jest kresba postav a celého ovzduší. Režie kusu a jednotlivé herecké výkony zůstaly průměrem mnoho dlužny i skromným požadavkům. Mezi oběma soupeřícími hrdinkami děje tentokráte primát podržela představitelka paní Erlyneové. V řadě rollí episodních měli jsme příležitost poznati bez mála celý činoherní soubor Vinohradského divadla, z něhož především vynikla slč. Kratinová, která sotisy a impertinence vévodkyně z Berwicku přednášela velmi výrazně, ekonomicky a pointovaně. *V. Červinka* (*V. Kol.*).

Opera.

Městské divadlo na Král. Vinohradech volilo k svému prvému opernímu představení dílo, které pověřeno bylo již úspěchem v cizině. Karel Weis zápasil doma dlouho, aby pronikl. Když se mu úspěchy morální jen na polo, úspěchy hmotné pak tak docela nedařily, chopil se zoufalého prostředku: napsal operu na německý text. Ať je soud o přípustnosti takové radikální svépomoci jakýkoliv, *Polský žid* prošel řadou větších německých jevišť, a těmi approbován (takové schválení ciziny u nás mnoho platí), proveden jest s velikým zevnějším úspěchem při zahajovacím představení Vinohradské opery.

Chápu úplně, proč právě německé obecenstvo dílo přijalo všudy tak vlídně. Jistě, že mnohem více zde působilo libreto, než hudba. Ne že bych libreto Polského žida, které dle novely Erckmanna-Chatriana napsali Victor Léon a R. Batka, považoval za dílo ryzího umění. Naopak: libreto není než appell na nízké pudy, které právě v massách plemene germánského skryty číhají. Germánské plémě libuje si v sentimentalitě a v sensační brutálnosti. V Polském židu jsou to hlavní složky díla. Obecní starosta a hostinský v elsaské vsi, Mathis, slaví právě zasnoubení své dcery Annetty s četnickým závodčím Brehmem. Co venku zuří sněhové bouře, veselí se hosté starostovi tancem. Když kvílení větru a bouře až do toho radostného víru prudce zalehne, otevrou se dvéře a do hostince vstupuje starý polský žid, mrazem zmořený. Prosí za nocleh. Mathis se potácí jako bleskem zasažen. Dnes je právě takový hrozný, bouřlivý zimní den, jako byl tenkrát před patnácti lety. Tenkrát také sem vstoupila podobná postava v kaftanu, se stejnou vydrovicí, se stejnými pejzy, s týmž vážným pozdravem na rtech: polský žid, který tehdy do druhého dne tak záhadně zmizel ve sněhové vánici, po němž jen kůň s vozem a zkrvácené kusy oděvu se našly na břehu řeky. Zlato jeho

opasku položilo základ dnešnímu Mathisovu bohatství. A kletba prolité krve podnes nespočinula na vrahovi.

Dnešního večera na něj dopadla. Jednání další předvádí nám Mathise, blouznícího o vraždě, o kteréž se domníval, že jest již zapomenuta. V horečném snu vidí se před soudem, v němž zasedají dosavadní jeho přátelé, chce se hájiti, zoufale se vzpírá obvinění z vraždy; ale pravdy nelze popříti, vážený dřív starosta stojí zde a jest odsouzen jako vrah, na popraviště! Svatebčané, k ránu v domě se scházející, nalézají nebožtíka, který v šíleném strachu před prozrazením, v rozrušení nad divnou náhodou vypustil duši.

To ovšem stačí i pro nervy, které nejsou právě z pavučin. Tím spíše, když divadelní úprava příběhu jest velmi obratná, divadelního účinu znalá. Příběh a sensačnost jeho ovládá scénu; melodrama, rozcitlivělé a krvelačné zároveň, zaujímá davy, ne Weisova hudba.

Ta oněmi složkami odstrčena je v pozadí, třeba byla lepšího, umělečtějšího rázu, než jsou ony. Weis jeví zde rozhodně veliké přednosti jako skladatel dramatický. Dovede případně a rázně charakterisovati své postavy, situaci a její rozvoj, dovede slovo libreta přivesti k platnosti, a píše při tom hudbu vždy jasnou, zdravou, plynnou a svěží, plasticky rozčleněnou ve větších partiích, dobře též dle potřeby stupňovanou, mile znějící. Není původní, ani není určitě nějak vyhraněného profilu. Dokonce též není hluboký. Také není tuze úzkostlivým, co se práce týče: navazuje své fráse často dost úryvkovitě, zcela souřadně k sobě, po spůsobu hovoru prostých duší. A stálá převaha smyčců v jeho partituře působí na nás dnes skoro jakýmsi pocitem neobvyklosti. Avšak dramatické i ryze hudební nadání jímá nás z celého díla. A výstižnost Weisovy hudby a její absolutně hudební svěží půvab působí právě, že snášíme nesympathické libreto s nesympathickým hrdinou vrahem a s nepříjemnou tou vůní libretistického routiniérství.

Při provedení novinky představil se částečně operní personál nového uměleckého ústavu. Představil se čestně. Představení sice nezapřelo, že ta družina mladých umělců se ještě nepohybuje dlouho na scéně, že není dlouho pohromadě, ale nezapřelo též, že pracováno bylo mnoho, pečlivě a s láskou. Zejmena velmi uspokojivý, zaokrouhlený a urovnaný byl výkon orchestru. Kapelník p. Čelanský je zajisté muž, který dovede nový podnik silou svého nadání i své energie vésti vždy dále, k stále vyšším uměleckým cílům.

K. Hoffmeister.

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Teréza Nováková stává se znenáhla, ale čím dále tím určitěji, nejzazšímu východu českému tím, čím byla a jest v literatuře naší Karolina Světlá krajině Podještědské. Řada jejích povídek a rozsáhlých obrazů znázorňuje svéráznou povahu českého lidu na území od Litomyšle za Poličku a vyzdvihuje z ní zvláště snahy, kterými se

jednotlivci, udržující v sobě souvislost s dávnou minulostí, vyšinuli nad průměr svých krajanů. Kdežto pak v posledních knihách autorčiných, zejmena v »Janu Jílkovi« a »Jiřím Šmatlánovi,« šlo o pomysly náboženské, o dědictví českých bratří, zachovávané v lidu jako jiskry pod popelem a vybočující posléz až na cesty moderního socialismu, v nové knize její, nazvané *Na Librově gruntě* (nákl. Vilímkovým, str. 280), jde především o stránku hospodářskou a společenskou. Děj je vzat ze samého sklonku selské roboty, z převratů r. 1848 a z doby potomní. Důležité, dalekosáhlé změny zmíněného roku, jak se mohutnou vlnou svou projevily až v zákoutí »za světem,« tak odlehlém od ústředí politické správy, a jak zasáhly do života rodin a obcí — toť vlastní předmět nového obrazu spisovatelčina.

V naší belletrii z posledních let události r. 1848 připomínají se několikrát. F. X. Svoboda v »Rozkvětu,« v historii rozvoje jednotlivé rodiny, dotýká se jich ze stránky společenské, líče účinky náhlého osvobození na selský vzdor, na selskou pánovitost. Václav Vlček ve vzpomínkovém obraze »Sněhy a ledy« hledí více ku Praze a k významu tehdejších překotných příběhů pro všechen národ náš, pročež nezapomíná také na tíhu potomní reakce Bachovské. Otakar Červinka v románě »Roku 1848« spojuje na základě rodinných pamětí události Pražské i venkovské v předivo příběhů romanticky zbarvených. Posléze Josef Holeček v »Našich« vytýká důsledky selského osvobození na hospodářské základy života lidu, který brzy potom zabočil na cesty, na nichž zapomněl na mnohé své dobré vlastnosti dřívější.

Teréza Nováková vystihuje účinným způsobem dosah dobrodiní, které ten rok přinesl sedlákům, na určitém příkladě, na němž hledí především k jeho dosahu ve vnitřním životě rodinném. Rodina sedláka Libry v Jevicích, dědině téměř na hranici českomoravské ležící, byla by mohla žíti dosti šťastně a snadně, kdy by jí nebyla tísnila robota. Živnost byla taková, že se mohlo všech pět dospělých dětí z ní opatřiti přes to, že byl ještě starý děd na výměnku. Ale za dosavadních okolností nic se tam nedařilo. Nejstaršímu synovi Jobkovi bylo již přes 40 let a nemohl pomýšleti na založení vlastní domácnosti, a také sestry jeho stárly neprovdány. Robotní břemena na statku váznoucí, dávky i práce, rušila životní plány těchto dobrých lidí, hubila i jejich rodinnou svornost i vnitřní mír a spokojenost každého jednotlivce, Jobka pak zvláště. Bylť Jobek Libra ducha bystrého i rozvážného, rád pozoroval svět a jeho děje, přese všechen selský konservatismus neuzavíral se prospěšným novotám a právě proto nejtíže nesl nespravedlnost závazků, které tížily jeho stav. Mimo to Jevičtí robotovali nedalekému městečku, jehož mladá generace v nadutém odrodilství posmívá se Librovu češství a uráží v něm nejsvětější city lidské. Tím radostněji tedy Libra zvídá od městských řemeslníků Brtouna a Vedřela o opravném hnutí, které se chystá. Ačkoli z osobních důvodů má stále na paměti především odstranění roboty a v zavedení konstituce hledá nejprve úplné uvolnění sedláků, přece se těší také z úspěchů národních. Jestiť ve své vsi sám první, kdo přilnuv k vlasteneckému Vedřelovi, sleduje se zájmem činnost Havlíčkovu nebo Palackého. Když tedy byla ohlášena konstituce, ne-

rozumí jí, jak se u jiných dělo, jako bezzákonné zvůli, a s obavami pohlíží na výstřelky svévole, kterou novota vzbudila v lidech, nedočkavých plné svobody. Tím radostněji však pořádá svou domácnost po dávném přání svém, když nové zákony po těžkých průtazích konečně nabyly platnosti.

Spisovatelka jednak na svém hrdinovi, jednak na ostatních rodácích jeho pěkně vystihla ráz našeho lidu v odlehlých koutech pohraničních z doby osvobození. Jevičtí jsou větším dílem lidé mírní, zbožní, trpěliví, klidně již aneb alespoň s resignací nesoucí tíhu, která na nich leží. Nechce se jim ani věřiti, že poměry jejich by se mohly změniti, s nedůvěrou přijímají zprávy, věštící příznivější budoucnost. Jen sem tam některý z horkokrevných mladíků vzplane náhlým vzrušením, jež vzrůstá i ve svévoli. Měsíc za měsícem, rok za rokem stejně plyne jejich život a jen nějaká slavnost vesnická, tu svatba, tam posvícení, přináší vítanou změnu a poskytuje žádoucí podívané i zábavy. Teréza Nováková jednoduchými, ale neklamně účinnými prostředky zachycuje jak klid vesnice, tonoucí na př. v podzimním blátě, tak slavnostní vzruch její a povznesenou náladu o lidové slavnosti, pro jejíž národopisné podrobnosti má, jak známo i z jejích prací odborných, zrak zvláště pozorný. Sám příběh jejího obrazu jest v celku prostý, nevalně složitý. Vedle hlavní osoby Jobka Libry, k němuž se pojí osud vyvolené jeho Albinky, jen Terka s Toníkem představují povídkové živly, založené na lásce; jinak všecka hybadla dějová se opírají o závažné otázky veřejné, o celek, všeobecnost. Střízlivost místa, doby i lidu zobrazena jest mistrně. Není tu prudkých vášní, není nerozvážných bojů, není vůbec překotných snah a činů. Přirozeným, dnes už historickým vývojem pokračují události, spisovatelka pak věcně, správně a umělecky pravdivě postihuje a zobrazuje jejich důsledky v životě určité rodiny. A rodina arci je tu představitelkou všeho stavu selského, jehož význam pro příští pokrok a rozvoj národa otvírá se nám na konec jako utěšená perspektiva. Že stavba práce jest pevná, jednotná a souměrná a že jednotlivé figurky jsou rázovité a plny života, netřeba snad ani zvláště připomínati.

Knihu svrchovaně zajímavou podal literárním labužníkům Jaroslav Maria svým *Wertherem* (nákl. B. Kočího, str. 186). Název sám, jak se rozumí, připomíná nám Goethovo »Leiden des jungen Werthers,« jež mnozí v mladých letech dychtivě čítali a nad nímž tisíce jemnocitných čtenářek vzdychalo asi tak, jako nešťastná Jetty v posledním dílu Jiráskova »F. L. Věka.« Spisovatel sám se úvodním slovem hlásí k tomuto svému prameni nebo podnětu a praví: »Mým úmyslem jest podati obraz, jak já knihu po mnohém čtení a přemítání v různých dobách a náladách pochopil; přistoupil jsem ku práci s hlubokou pietou a vzdor tomu (sic!) prosím památku básníkovu i všech účastných osob o prominutí, že se odvažuji jich se dotýkati. Úmysl můj však, buditi zájem o jemnou, ušlechtilou krásu, je dobrý.« Autor tedy podržuje ve svém vypravování a líčení tytéž osoby, které Goethovi dodaly látku k Utrpení mladého Werthera, zejmena vedle titulního hrdiny rodinu Buffovu s nejstarší dcerou Lottou a ženichem iejím Kestnerem, podržuje i dějiště, Wetzlar, jen básníka samého,

který ve svém díle užil i vlastních zkušeností, ale zdaleka nebyl tak něžný a delikátní, jako líčený Werther, vypustil ze svého plánu úplně. Jest jistě pochopitelno, že práce našeho spisovatele přímo láká, abychom ji srovnávali s nesmrtelným dílem, jež ji více než po stoletém trvání svém vzbudilo k životu. Avšak vyhneme se všemu srovnávání tím spíše, že i naše nová kniha svědčí o duši původcově jaksi citlivě jemné, nad nynější všednost povznesené a s takovou rozkoší — snad i bolestnou — nořící se v nadpomyslné bezdno pravé krásy, že se jí nechceme dotýkati střízlivostí suchého rozboru. Jisto jest, že tak pozdní ozev Goethova díla nikterak nenáleží k oněm plačtivě sentimentálním románům, jež vznikly po Wertherově vzoru a docházely obliby až do té doby, kdy novější umění jalo se šířiti zásady životnější, jadrnější. Jaroslav Maria nazývá dílko »pokusem o podrobnější vylíčení prosté události« a tím nám sám podává k němu klíč. Beznadějná, plnou měrou ideální láska jemnomyslného, cituplného, ale také podivně sentimentálního Werthera k zasnoubené Lottě a jeho sebevražda pojata jest zde naprosto samostatně. Autorovi šlo o rozbor citů, jenž by byl psychologicky pravdivý, a o pravděpodobný výklad, jak a proč nešťastný jinoch, pravá netýkavka citová, vztáhl na sebe ruku. Ten rozbor i výklad, zahalený v jímavé roucho novelistické, na základě jeho pojetí se mu plnou měrou zdařil. To, co následuje, uspokojuje nás zejmena se stanoviska poetické spravedlnosti mnohem více než závěr Goethův, který byl diktován událostí (sebevražda studenta Jerusalema) s Wertherem nesouvisící. Scény druhého dílu, kdy Werther jest smrtelně zraněn, jsou plny vnitřní mohutnosti a síly, vzájemné zpovědi obou milenců překypují neumělkovaným citem, překvapují podrobností kresby, a co pokládáme za nejdůležitější, nešťastný hrdina odchází s jeviště obrazu i života zcela očištěn, úplně usmířen se svým lósem, a také na jeho okolí neulpívá skvrna viny za život nevinně zmařený. Jako krásný akt starořecké osudové tragédie připadá nám tento obraz ve své nevyrušitelné harmonii výslední i v pevném klidu hlavních osob, nejjímavějším právě tehdy, kdy je zachvacuje nejhlubší bolest.

Goethův román na konci 18. věku byl obrazem chorobné nálady, jíž propadala tehdejší životem omrzelá společnost vzdělanců. Náš autor postihl ráz i zvláštnosti doby velmi případnými barvami, ale jsa od ní tak vzdálen nepomýšlí na charakterisování vší společnosti, nýbrž na jedinečném případě oslavuje čistou, ryzí, nade všecku hmotnost povznešenou lásku. Proto také vypustil ze svého obrazu vše, co by tu působilo disharmonicky, rušivě, proto upravil si látku v celku i v četných podrobnostech po svém vkusu. Tak i sentimentálnost, která se nám dnes zdá slabostí, získává si u něho naše sympathie. — Slovesnou formu autor má dobře v moci. Na počátku upomínají jeho odstavce silně na iambické řady. Co do správnosti grammatické bylo by si tu a tam přáti větší přesnosti.

F. V. Vykoukal.

Příspěvky k rozpoznání Rukopisu Kralodvorského.

Tak nadepsána jest čtvrtá z »Volných rozprav,« které dr. Hermenegild Jireček v posledních letech uveřejnil; má spolu s první rozpravou (jež zabývala se básní »Jaroslav«) »podati české veřejnosti výsledek studií« Jirečkových o Rukopise Kralodvorském. Oběma těmto rozpravám jde o klidné oznámení toho, co badáním vytěženo, a ne o polemiku.

»Příspěvky« roztříděny jsou podle toho, čeho se týkají, do čtyř oddílů nadepsaných: A) Zpěvy historické (totiž Záboj, Čestmír, Jaromír, Beneš Heřmanóv, Jaroslav, Ludiše); B) Písně (Zbyhoň, Jelen, Kytice, Róže, Zezhulice, Opuštěná, Skřivánek); C) Několik poznámek (brzy o tom, brzy onom historickém zpěvu); D) Obecná úvaha (o zevniterné stránce RKr., pro koho a od koho byl asi kodex ten sestaven).

První z těchto oddílů (Zpěvy historické) řeší po výtce záhadu, do které doby historické asi děj té oné básně padá, a na kterém místě se dle vší pravděpodobnosti udál; tu a tam vytýká i potřebu emendace některých veršů. Tak na př. dovozuje se hledíc k básni »Jaromír,« že přepadnutí hradu Pražského a jeho dobytí stalo se ráno dne 4. září roku 1004, a že boj Čechův Jaromírových s Polany sveden byl na mostě před tímto *hradem* a ne na mostě přes Vltavu. Báseň sama sice zprva mluví o mostě a bráně Vltavské, ale později o příkopech k bráně vedoucích (»Polené tu skáčú sěmo tamo, davem trčú ku bráně přiekopy«), o příkopech, které se přece nemohly táhnouti Vltavou. Tento rozpor v básni nelze odkliditi leč tím, že se slova »přes Vltavu« musejí z ní vymýtiti, čímž text její stane se určitým a zároveň co do smyslu shodným s líčením té události od souvěkého Dietmara a pozdějších zpravodajů Kosmy a Dalemila. V básni tato slova prvotně se nevyskytovala; dostala se do ní až v XIV. věku, jenž začal másti »město Prahu« s »hradem Prahou,« jak se to ukazuje i v českém překladu legend (Passionalu), pocházím z tohoto věku.

Druhý oddíl »Příspěvků« věnován jest písním RKr. a ukazuje, v které z nich třeba opraviti slovosled, doplniti sloku opakováním některých veršů, aneb v které dlužno některé verše přemístiti; mimo to Jireček nepřestává upozorňovati na to, která shoduje se co do rozměru s písněmi lidovými ze sbírky Erbenovy a Sušilovy.

Třetí oddíl »Příspěvků« přičiňuje řadu poznámek k význačným veršům a k význačným názorům, dále k názvům některých hudebních nástrojů (»kotly, trúby«), k jmenům obecním (na př. »chorúhev«) i vlastním (na př. »Jarmír,« »Výhoň — Dub«) a jiným jednotlivým výrazům, které se objevují brzy v tom, brzy v onom zpěvu historickém.

Posléze v čtvrtém oddíle (»Obecná úvaha«) dovozuje se, že RKr. opsán byl po krasopisecku dle textů již uspořádaných a napsaných osobou zcela rozdílnou od sběratele zpěvů, jenž básně pochozí od rozličných skladatelů v jednu sbírku sebral. Staří Čechové měli zpěvy historické (carmina), kterými byly oslavovány skutky předků, i písně (cantica). To dosvědčují dvě zprávy: jedna z kroniky Petra, opata Zbraslavského, sepsané počátkem XIV. století, druhá v listech arcibiskupa Jana z Jenštejna (z druhé polovice téhož století).

RKr. jest toliko velmi skrovný zbytek objemnějšího kodexu, jehož většina textu jest ztracena. Kodex ten byl uspořádán dle knih a kapitol (jako český Milion Marka-Póla a Kronika Trojanská). Jako dílo písařské řadí se k Legendě o sv. Jiří z doby Karlovy, ke Tkadlečku z rozhraní XIV. a XV. věku, k Výkladu pana Ondřeje z Dubé a k Chelčického rukopisu Pařížskému; význačný jest slučováním sourodých písmen [na př. »Kapitula sedm(m) ezcietmá« — »na(d)ivno vám sluchu« — »Prokný teče(k) koniem svojiem« atd.].

Jako Legenda o sv. Kateřině větší (z druhé polovice XIV. věku), Legenda o sv. Jiří (z téhož věku) a Grammatika Blahoslavova, zachován jest toliko v jediném exempláru, ježto pořízení kodexů byla věc sama sebou nesnadná, a práce krasopisecká vyžadovala značného nákladu.

Rukopis jest sborníkem četných zpěvů a písní; sborníky takové (na př. v bibliothéce Svatovítské, v bibliothéce rektora Bystřického) objevují se v literatuře naší právě ve XIV. věku, do kteréž doby Rukopis náleží. Že vyskytují se v něm poklesky mluvnické, jest přirozeno a vysvětlitelno tím, že básně pocházejí z různých dob, míst a od různých skladatelů; nad to měněny byly ústní tradicí. Text sám byl dvakráte psán, jednou od sběratele, po druhé od krasopisce.

Pro koho byl kodex Kralodvorský ustanoven? Jireček vyslovuje tři domněnky a připojuje důvody pro každou z nich, že totiž buď pro Alžbětu, vdovu po Karlu IV., sídlící na Hradci Králové, buď pro Jošta, markrabí moravského, buď pro paní Annu, choť Petra ze Sternberka, rozenou kněžnu Opavsko-Ratibořskou.

Ještě zajímavější jest otázka, kým byl asi kodex pořízen. Jireček má za to, že byl to týž muž, jenž ve druhé polovici XIV. věku složil Úvod a Závěrek ke Zpěvu Hostýnskému (s použitím Milionu Marko-Pólova) a tím utvořil krásnou epickou báseň »Jaroslav.« Mínění toto Jireček odůvodňuje tím, že se v onom Úvodu a Závěrku vyskytují reminiscence ze Záboje, Jaromíra, z Beneše i Ludiše; skladatel, jenž patrně znal také Alexandreidu (z konce XIII. století), byl muž akademicky vzdělaný, zběhlý v písemnictví českém a nadaný básník. Bylli kodex určen pro kněžnu Annu Opavsko-Ratibořskou, pořízen byl nejspíše od kněze Jana, faráře Sudoměřického, od r. 1381 písaře u pana Petra ze Sternberka. I pro tuto domněnku Jireček uvádí své důvody. Jirečkovy »Příspěvky« psány jsou tónem vážným, bez sebe menší stopy náruživosti nebo narážky na osobu některého z protivníků RKr., a s plným přesvědčením o pravosti této památky.

F. Bláha.

Literární historie.

Leander Čech se rozepsal dvakráte o Karolině Světlé: po prvé v kritické studii, uveřejněné v Hlídce literární a potom vydané (r. 1891) i s některými doplňky v Brně nákladem Hlídky, po druhé v obraze literárně-historickém »Karolina Světlá,« vydaném letos nákladem knihkupectví Emila Šolce v Telči.

Šířiti se zde podrobně o myšlenkách prvního z těchto spisů, publikovaného již před 16 lety, nebylo by vhodno; proto doty-

káme se jen toho, co může objasniti poměr jeho k letošní práci Čechově. V úvodě k studii z roku 1891 Čech vykládá předně svou methodu. Dovozuje totiž, kterak vědecká kritika hledíc k tomu, že poživatel krásného díla přenáší rád a bezděky zájem svůj s díla i na osobnost tvůrce jeho, musí arci předně po stránce esthetické rozebrati výtvor umělcův, potom však na základě těch esthetických výtěžků podati také úplný obraz o veškeré organisaci umělcově, a to rozborem psychologickým. Avšak ani to nestačí; zbývá ještě úkol třetí, rozbor sociologický, jenž snaží se vystihnouti, jaký vliv mělo na umělce prostředí (domácí i cizí), dále co původního vyskytuje se v jeho vlastní invenci, a jak působiti chtěl a působil na své vrstevníky; neboť ani Světlá, ani Čech neuznávají zásady »umění pro umění,« nýbrž hájí jeho tendenčnost. Čechova kritická studie, postupujíc takto od díla k jeho původci, provedena jest methodou *analytickou*.

Rozbor *esthetický* zahajuje theorii románu dle názorů K. Světlé (shodných co do podstaty s theorií G. Sandové), načež následují podrobné výklady o tom, jak možno rozděliti její spisy, které psychologické a sociální záhady, jak a s kterého vědeckého a filosofického stanoviska spisovatelka řeší, jak provádí charakteristiku svých postav, do kterých historických časů padají děje od ní líčené, které volila pro ně jeviště a doby denní, jaká jest její koncepce, komposice a technika, básnická výprava i dikce, v čem záleží emoční ráz jejích spisů, jaký jest poměr jejich k realismu a národní význam; posléze co souditi jest o jejich originalitě.

V rozboru *psychologickém* Čech, promluviv o základních duševních schopnostech Světlé (o její jemné a živé sensibilitě, hloubavosti a bádavosti, emoční letoře a individualitě), šíří se o jejích uměleckých vlohách.

Rozbor *sociologický* objasňuje konečně, co bytost Světlé pochytila z prostředí domácího (z rodiny, ostatních poměrů a okolí) a z prostředí cizího, jaký jest její tvůrčí význam, a jaký poměr k českému obecenstvu.

Světlé »Upomínky« a hlavně »Z literárního soukromí« poskytly Čechovi hojně dat pro oba poslední rozbory, ač namanuje se otázka, zda by nebývalo vhodno předem zjistiti, pokud v takových memoarech hlásí se »Wahrheit« a pokud »Dichtung.«

Z toho patrno, že Čechova kritická studie jest práce pilná i záslužná, třeba bychom každého jejího úsudku nepodepsali. Nyní — po mnohých letech — auktor uznává sám, že tento jeho spis jest slohem svým přístupen toliko čtenáři vzdělanějšímu. Z té příčiny upravil letošní svou publikaci »Karolina Světlá, obraz literárně-historický« tak, aby se hodila i širšímu obecenstvu, a složil ji dle jiné methody. Postupuje v ní totiž spůsobem *synthetickým*, t. j. od osobnosti umělkyně (jejího duševního vývoje) k jejím spisům (k jich rozdělení, vzniku a obsahu) a potom teprve k vylíčení povahy jejího umění, i končí statí o individualitě a literárním významu Světlé. Kniha prosta jest veškeré polemiky, všech výkladů čistě theoretických a poznámek pod čarou; co do obsahu opakuje (často doslovně) myšlenky, které byly již vysloveny v kritické studii z roku 1891.

J. Božek.

Z novější české literatury přírodopisné.

Příroda jest sice stále táž, ale názory o ní se mění. Jako mohutná řeka valí a hromadí se poznatky jednotlivých badatelů, získané různými methodami, které třeba teprv tříbiti, tříditi a ve vzájemnou souvislost přiváděti, majíli prospěti celkovému vědeckému poznání. Ale jako všechna empirie zůstává kusa a ve svých posledních příčinách nedostižna, doplňuje se všechen zkusmo získaný vědecký materiál theoriemi a hypothesami. Čím více theorie uspokojuje a vysvětluje, tím jest trvalejší a přesvědčivější. Zkusmo získané poznatky, ať mikroskopem, pokusem, cestami nebo jiným způsobem, tvoří stavební kameny, z nichž theorie se budují, nikoli na věky; stavba se rozhází, bylli poznán chatrný základ, a téhož staviva užije se ke stavbě nové. Fakta zjištěná podržují cenu trvalou. Každý národ života schopný snaží se dnes osvojiti si nejen výsledky věd přírodních, pronikající mnohonásobně i jiné vědy a život praktický, ale i činně spolupůsobiti při přírodovědecké práci světové. Věda jest ovšem kosmopolitická, nabývá však teprve života, zapustíli kořeny v té které rodné zemi. Dávno minuly doby, kdy vědomosti získané o přírodě tajeny ve zvláštní kastě zasvěcenců, jako ve starém Babyloně, minuly i doby, kdy vědy pěstovány jazykem mrtvým a učenost chráněna zvláštním názvoslovím. Vzdělání má býti všeobecně přístupné každému, kdož po něm touží, má se dostati prostředků a pomoci, jimiž by se buď činně práce osvětové mohl účastniti, aneb aspoň výsledků vědy se zmocniti.

Zakladatelé staré »Živy« trefně vystihli svůj úkol v doslovu I. ročníku: »Čilý život a veselé vlnění pospolitého obcování zakládá se nyní nejvíce na pokroku přírodních věd, a blaze národu, v jehož lůně tyto vědy horlivých pěstitelů nalézají. Nestačí však pouze povrchní zprávy a hravé, nedostatečné milkování s přírodou; vážný ráz doby naší vyžaduje vážné, neúnavné úsilí.«

Tak mluvili prozíraví a obětaví mužové r. 1853 k čtenářstvu českému, tehdy velmi skrovnému počtem. Zatím vzrostly české školy, vysoké, střední, odborné, měšťanské, založena česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, vědecké laboratoře, přírodovědecké kluby, zavedeny veřejné přednášky extense universitní, středoškolské, svazu osvětového, zvelebeny sbírky českého musea, vznikla místní musea atd. Zdá se tedy, že dostatečně jest postaráno o každého, kdož po přírodovědeckém vzdělání touží, a že se do nejširších vrstev vnášejí vědomosti životu a obecnému vzdělání tak nutné.

Když však podati máme stručný přehled písemnictví přírodopisného posledních let, nelze s uspokojením říci, že pokračuje se v duchu Purkyňově a Preslově v míře, jaké duch času vyžaduje. Popularisování věd má též svá nebezpečí a úskalí. Vědečtí pracovníci nemají vždy chuti ani času sdíleti s širšími kruhy elementy své vědy; nedovedou se také vždy vpraviti do chápavosti a vnímavosti svého čtenářstva nebo posluchačstva. Nepovolaní však dovedou někdy více pokaziti a vzbuditi nedůvěru v seriosnost vědeckého pojímání vůbec. Kéž by bylo zůstalo při jednotném středisku, jaké utěšeně tvořiti se počalo kol českého národního musea, jež rozšířiti se

mělo v duchu Purkyňově »českou národní Akademií ve spojení s českým národním Museem« (viz Živu XI. 1863). Jeli kde potřebí součinnosti, povzbuzování, blahovolné kritiky a probuzení interesu na pokroku poznatků všeho lidu, jsou to vědy přírodní. Rozumí se, že není žádné zvláštní české zoologie, ani české botaniky, jakož fauna i flora Čech jsou jen částí středoevropské oblasti, avšak každý z pracovníků i velkých národů tkví ve své národní půdě. Od bližšího k vzdálenějšímu. Český učenec má ovšem těžší postavení, nezíská-li zvučného jmena v cizině svými pracemi ve světovém jazyku uveřejňovanými. Svěřenoli mu však místo na vysokém učení českém, má jisté povinnosti k svému jazyku rodnému, neboť vysokých škol svých si národ dosti těžce dobyl, a náklad na ně vedený určen jest, aby sloužily kulturním potřebám jeho.

Bez obětavě pořízených prvních prací vědeckých našich buditelů, česky uveřejněných, nebylo by vůbec ani české university ani techniky. Sympathicky o záležitosti této napsal dr. Karel Chodounský ve stati »O cílech a významu české vědecké práce« ve Zvonu (1905), a neméně věcně a průhledně dr. J. Thomayer »K významu českých vědeckých prací« (tamtéž). »Cenu svého života neměřme dle cizího uznání,« napsala nová Živa (1891) do svého programu. Našel se ostatně již modus, jak udržeti vzájemnost světového ruchu vědeckého tím, že zprávám Král. české společnosti nauk, pokud jsou česky psané, přidává se krátké resumé v jazyku francouzském neb německém, a podobně k vědeckým pracem České akademie zvláštní Bulletin internacionální. »Píšeli,« praví Thomayer v stati výše uvedené, »vědecký pracovník jen prostřední věci — neřkuli skutečně dobré — v jazyku světovém, lichotí to jeho ctižádosti.« Velké pravdy, veliké vynálezy a objevy spěchá celý vědecký svět uznati, nechť jsou hlásány třeba v nejzastrčenějším venkovském plátku.[1])

Připouštíme, že věda lékařská i theoretická nalézá přece jen více půdy jak mezi praktickými lékaři, tak i v kruzích laiků, nežli některé čistě theoretické odbory věd biologických, mineralogie a geologie. Práce podobné, v cizím jazyku psané, měly by pak aspoň u výtahu umístěny býti v periodickém časopise. Jediný dobře psaný a hojně čtený časopis přírodovědecký našel by u nás zajisté vděčné a hojné odběratelstvo (stará Živa hned první rok měla 1436 odběratelů), kdy by nechyběla právě ona součinnost; kdy by nebyla osobní řevnivost, nedůtklivost ke kritice sebe oprávněnější, a panovala upřímná chuť ku práci osvětové, hledě k nejširším vrstvám.

---

[1]) V *Čechische Revue*, která chce cizinu seznámiti s českými snahami kulturními, nalézá se článek dr. Rádla »Čechische Biologie.« Autor, jinak zajisté co nejlépe obeznámený v domácí i současné cizí literatuře, vyjadřuje se o některých předních zakladatelích české vědy přírodní, bez jejichž heroické snahy nebylo by dnes české university, spůsobem, který nevíme, komu má býti na prospěch. Purkyně jest u něho »naivně enthusiastická povaha,« Čelakovského poznal již jen jako tlustého, krátkozrakého »stockdürr« profesora, Friče a jeho směr možno prý dnes považovati za přežilý, za to filosof a politik Masaryk teprv biologům (špatná poklona nynějším representantům biologie) ukázal, jak chopiti se věci. S podobným poučováním ciziny o českých snahách vymaniti se z inferiority bylo věru naspěch!

Takto zůstává namnoze veřejnost chladna k exaktním vědám a vážným úkolům jejím, a časopisy neodborné přinášejí druhdy beze vší kritiky zprávy o nových výzkumech bez pravého porozumění a ignorujíce i česky psaná věcná pojednání časopisů odborných. Kolikráte již bylo třeba v Živě ostrou kritikou tepati ledabylost a povrchnost ve zprávách časopisů, které o věci přece lépe poučiti se mohly i z literatury domácí.

Největší interes na práci našich přírodníků mají zajisté profesoři a učitelstvo našich venkovských měst; těm jsou však těžko přístupny cizozemské časopisy odborné, jako jsou Zool. Zentralblatt, Jahrbuch für wissensch. Botanik, Zool. Anzeiger a j. Jest dobře, když naši pracovníci ob čas předstupují před soudné kruhy světové literatury, povinností jejich však předem zůstává míti na zřeteli potřeby domova a pěstovati hojné styky se všemi přírodníky po vlastech československých. Pěkný počátek učiněn v kursech před nedávnem v Praze pro profesory středních škol uspořádaných. Přátelský styk a hojná výměna myšlenek mezi adepty věd přírodních i po letech byl jeden z ideálů Klubu přírodovědeckého. Komu se podaří uvesti ve skutek tuto shodu a zbudovati středisko, jež by hřálo i přitahovalo po celý věk ke skutečné alma mater, jakou by se státi mohla česká universita a akademie? V staré Živě (z r. 1855) Lad. Čelakovský na pobídku Purkyňovu přeložil ze snivého Novalisa článek »Učedlníci Saidští.« Purkyně sám doprovázel stať slovy: »Málo mezi mnohonásobným čtením mého mládeneckého věku učinilo takový dojem na mou celou duši a ducha i na mé snažení o poznání přírody, jako stať tato. Jsou tam obsažena všeliká stanoviska, z jakých lidský duch na přírodu hleděti může; i rozvíjí se světlo, které napotom neústupně celé živobytí přírodozkumce následuje.«

Zapomínám ovšem, že žijeme v chaotické směsi všech možných slohů a náhledů, »v jarmareční pestrosti moderny,« jak Nietzsche svou současnou kulturu nazývá, že není již doba klidného popisování a zařadování druhů a rodů, jaké panovalo před Darwinem. Doba žádá větší prohloubení všeho vědění. Empirie má své meze, pouhé poznatky nejsou ještě vědou, ale zůstanou přece jen jediným materiálem měnivých soustav filosofických. Ve světle nauky vývojové nejsou druhy a variety jevy tuhými, neproměnlivými. Proměnlivost a dědičnost jsou dvě základní vlastnosti, které vývoj ústrojenců řídí.

V tomto novodobém duchu psána jest Vejdovského *Zoologie všeobecná* (1898), na jejíž část soustavnou dosud bohužel nedošlo. O nynějším stavu otázky, vedle článků do tohoto oboru spadajících, hlavně v Živě uveřejňovaných, dobře poučí českého čtenáře přednáška prof. Al. Mrázka *O nauce vývojové* (theorii descendenční), vydaná ve sbírce přednášek a rozprav (redigovaných prof. dr. Drtinou, nákl. Ottovým 1907). Týž vydal i v českém překladu ze spisu G. Romanesa: *Darwin and after*, Darwin svaz. 2. Laikovi bylo by leda žádoucno ve zmíněné přednášce více konkrétních příkladů, ježto se při pojmech mutace, adaptace, selekce a pod. příliš mnoho předpokládá.

Studium zoologie tedy má nové methody a směry, snaží se poznati zákonitou souvislost mezi životem, ústrojností a vývojem. Ne-

mělo by se snad již ani říkati »přírodopis,« což bez toho se nekryje se starým názvem »historia naturalis,« snad ani »zoologie,« nýbrž spíše »biologie,« kdy by tento název měl ustálenější význam.

Někteří učenci užívají názvu biologie za totožný s fysiologií; francouzská společnost biologická pohybuje se čistě v oboru fysiologie a anatomie. Ve Francii rozumějí biologií nauku o člověku, tedy anthropologii; jiní stotožňovali biologii s »darwinismem,« poukazujíce na to, že Darwin nebyl ani zoolog, ani botanik v nynějším smyslu, ani fysiolog, ale ovšem první pravý biolog, jenž památné zjevy z života organismů, jako o hmyzožravých rostlinách, o opylení květů hmyzem, o symbiose a jinými pracemi nové vzněty vědě dal. Týž předmět studia — zvíře — může v nejrozmanitějších směrech býti studován. Zoolog při dnešním dělení práce jest buď morfologem nebo fysiologem, embryologem, systematikem nebo biologem. Bude snad jednou třeba, aby biologie pěstována byla jako samostatná věda. Haeckel nazval tento obor již ze staré zoologie »oekologií« (z řec. oikos, dům, domácnost), která se obmezovala na líčení zvířete dle užitku, škody, vnější život jeho individuální i společenský a pod. To ovšem nebyla ještě věda, ale vztahy ústrojných bytostí mezi sebou a k říši neústrojné, podmínky životní a účinek poměrů vnějších studují se vždy všestranněji, prohloubeněji, tak že bude třeba časem zříditi zvláštní stolici biologie. Zatím užívá se slova tohoto pro zoologii a botaniku v nejširším smyslu. Nebudeme zde vypočítávati jednotlivých pojednání o zoologii v posledních letech uveřejněných; poslouží nám, pokud samostatných knih se týče, výborně Tobolkova Česká bibliografie (zatím do r. 1903 vydaná). Bibliografie přírodopisné pečlivě si všímal Vesmír, důležitější publikace uvádí Živa.

Vesmír, časopis obrázkový pro šíření věd přírodních, ukončil svou pouť ročníkem třicátým pátým. Ve změněné podobě vyšel pak za redakce Jos. Kafky nákladem F. Šimáčka ještě ročník XXXVI. Zdá se však, že zatím nebude ve vydávání pokračováno. Jest jen spravedlivo, abychom věnovali krátkou vzpomínku listu, v němž se vystřídalo 200 spolupracovníků, a jenž od prvního počátku probouzel lásku ku pozorování hlavně domácí přírody. Prvním redaktorem a nakladatelem byl F. Kumpošt, jehož hmotné ani duchovní síly nestačily na udržení listu. Teprv když nakladatelství ujal se dr. A. Frič a redakce Fr. Nekut a dr. Č. Kotal, zabezpečeno bylo vydávání listu. Mezi spolupracovníky nalézáme práce Bořického, Dudy, Jos. Durdíka. Rajniše, dr. Rud. Dvořáka, Jamota, Hobzy, Hlavína, Aug. Seydlera, dr. Frant. Studničky, Woldřicha, Vejdovského, Velenovského, Steckra, Čelakovského, Dědečka, Bauše, Feistmantla, Hansgirga, Fr. Bayera, Hellicha, Johna, Klvani, Kořenského, Aug. Krejčího, Nováka Ot., Pecky Em., Poláka Karla, Fr. Rosického, Fr. Sitenského, A. Steckra, Šafránka, Taránka, Uličného, Weinzettla, dr. Vlacha a celou řadu jiných mladších sil.

Vesmír vyhýbal se filosofickým spekulacím a theoriím; činil to vědomě, chtěje si raziti cestu do středních škol a získati zde dorost pro budoucí přírodozpyt.. Za to všímal si horlivě domácích výzkumů, pokroku badání geologického, nových objevů na poli sběratelství, všímal si rybářství a umělého pěstování lososů a pstruhů. Zavedl

i zeměpisnou přílohu, která však se neujala. Počal »rozhledy vědecké,« všímal si běžné literatury domácí i cizozemské, cestopisu, ethnografie, vynikajících akvisicí musea atd. Stal se i orgánem klubu přírodovědeckého. Zde však, místo aby snažil se dorost získati časopis pro své moderní směry, orgánu se vzdal, a živoří bez orgánu. Pro populární šíření vědomostí přírodovědeckých a technických formou nejširším kruhům srozumitelnou, jakou po celou dobu svého trvání Vesmír pěstoval, nemáme nyní žádné náhrady. Četba mládeže, stále jen na obrazotvornost působící, odvádí čtenáře příliš od zájmu na světě skutečném, jenž zatím obrovskými pokroky spěje ku předu. Neporozumí své době, kdo nevěnuje této stránce náležité pozornosti. Úkol Vesmíra převezme as časopis *Příroda* (Příroda a škola), vycházející za redakce J. Kranicha nyní nakladatelstvím Prombergra v Olomouci.

Hlubší přírorodovědecké poznání šířiti, t. j. ne pouze popisem přírodních zjevů, nýbrž i výkladem pokusů lidského rozumu přírodní zjevy *dle příčin* pochopiti, podjala se *Živa* r. 1891 dr. B. Raýmanem a dr. F. Marešem znova v život uvedená. Úkolu tomu zůstala Živa věrná, i když pro rozpor v názorech spočinula redakce na prof. Raýmanovi (1897). Vedle původních prací přináší tento list důkladné zprávy o všech novějších objevech a zjevech světové i domácí literatury. Živa neopomíjí stále a stále nabádati k usilovné práci, poukazovati, jak vědecky seriosně pracují nejen velcí národové, zvlášť nejbližší nám Němci, ale i národové malí, jako jsou čilí Japonci. Duchaplné statě ve Směsi tepají všelikou povrchnost a domýšlivost i nabádají k největší zdrženlivosti v úsudcích a domněnkách. —

Z obecných publikací budiž uveden ještě *Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově*. Jest žádoucno, by podobných čilých středisk místních ku pěstování věd přírodních bylo více. Vzájemnost a organisace, rozumná kritika a čilé spojení s ústředním klubem nějakým by povzneslo zájem na práci vědecké a šířilo i *radost* z poznání po všech vlastech. —

Podobné snahy sdružily přátele entomologie k založení *české entomologické společnosti* (Societas entomologica Bohemiae) sídlem v Praze, která pěstovati má studium hmyzu přednáškami, vědeckými vycházkami, určováním a výměnou hmyzu, vydáváním časopisu, pořizováním literatury a sbírek a hmotnou podporou vědeckých prací entomologických. Duší sdružení tohoto jest prof. Frant. Klapálek.

Speciální práce českých zoologů přináší *Věstník Král. české společnosti nauk* jazykem utrakvistickým; Němci se však nyní společnosti vzdalují, jsouce soustředěni ve spolku *Lotos*. Ve Věstníku nalézáme hlavně práce z laboratoře prof. F. Vejdovského. Setkáváme se tu s pracovníky staršími i mladšími (dr. E. Sekera: O dvojčatech některých turbellarií, K. Schäferna: O novém slepém blešivci, Brožek: Variačně statistická zkoumání na Atyaëphyra a j.; prof. A. Mrázek: O organisaci ploštěnky, J. Stehlík: O voskotvorných žlazách hmyzu, a Thon: O žlazách holothurií a j.).

Řadu jiných odborných pojednání přinášejí *Rozpravy České akademie*. Zde uveřejnil Klapálek své speciální práce o »evropských Dictyopterygidách,« o neuropteroidech Charvátska a zemí sousedních Otomar Voelker: »O vývoji allantois u sysla« a j. více.

Archiv pro přírodovědecké prozkoumání Čech v posledních svých dílech (XII. a XIII.) přináší monografie: *českých vodulí* (Limnocharidae) napsal Karel Thon, *čmeláků země české* sepsal F. Klapálek, *vířníků českých* (čeledi Melicertidae) od Stanislava Hlavy.

Přehlednouti nesmíme též některých pilných prací uveřejněných v programech středoškolských; tak pojednal V. Sixta o původu ssavců (v Ml. Boleslavi), Jindř. Seehák: O pathogenních parasitech člověka (v Hradci Králové) a jiní.

Měla by zde ještě býti uvedena celá řada prací, jako prof. A. Mrázka, dr. Em. Rádla z biologie, předčasně zemřelého K. Thona z limnologie a zoogeografie, práce řed. Fr. Bayera o novější systematice obratlovců, práce A. Noska o pavoukovitých, ale nechceme tu psáti bibliografii odborných článků a prací; spíše jen poukázati na orgány, v nichž nalézají místa a uveřejnění odborné práce tyto. Též se obmezujeme hlavně na práce česky psané. Bohužel píší mnozí vědečtí odborníci češtinou, která se čte spíše jako nějaké esperanto. V celé dlouhé větě najdeš sotva tři slova česká.

Vedle subtilných prací universitních, k nimž potřebí jest mikroskopu a mikrotomu, touží však mnozí poznati volný život živočišstva v polích, lesích, rybnících, v tropech i krajinách polárních. Obraz celkový poskytuje dosud po té stránce *Brehmův Život zvířat*, jehož nové vydání pro potřeby českého čtenářstva přiměřeně zkrácené a doplněné obstaralo nakladatelství Ottovo. Posmrtné vydání německé valně pozměnil a nově upravil zkušený cestovatel a geograf Pechuel-Loesche, maje za spolupracovníka dr. Viléma Haacke. Hmyz i zde obstaral Taschenberg a po Osc. Schmidtovi ujal se nižších tříd též nedávno zemřelý W. Marshall. K sličnosti vydání českého přispívají nemálo barevné tabule vynikajícího umělce V. Kuhnerta.

V českém vydání přihlíženo též dle možnosti k výsledkům zoologů a cestovatelů našich. Nelze popříti, že české původní cestopisy působí mnohem bezprostředněji nežli sebe skvělejší cestopisy cizí. Holub, jehož bylo r. 1907 vzpomínáno při jeho šedesátých narozeninách,[1]) stělesnil svou sběratelskou činnost ve výstavách a obdarováním našeho musea kusy vzácnými. E. St. Vráz svým květnatým líčením dovedl vzbuditi obecný zájem pro lid a přírodu v tropech. Jakožto intelligentní sběratel přírodnin obohatil též on sbírky musejní vzácnostmi sotva jinak dosažitelnými. Jos. Kořenský svými cestopisy rozšířil hojně užitečných vědomostí přírodopisných a pamatoval vždy též na sbírky musejní. Nemáme zoologické zahrady ani akvaria mořského, ale museum u nás dávno nedohrálo zajisté ještě, — jak někteří tvrdí — vzdělavatelský úkol svůj jakožto universita lidu.

Zde dosud vtěleny jsou všechny doklady pracovníků, příznivců a cestovatelů. Jest jeden hlas mezi cizími kompetentními hostmi musea, že sbírky vynikají sličností a účelností úpravy i nad musea větší a bohatší.

---

[1]) Život a cesty dr. Emila Holuba, napsal Boh. Bauše. Svět. knih. Ottova v Praze 1907.

Sbírka entomologická, upravená zásluhou a pílí kustoda dr. V. Vávry, umístěná mimo sbírky obecenstvu přístupné, vyniká dnes již takovou bohatostí forem, že názorně okazuje přechod druhů v různých oblastech zoogeografických. V postupném vývoji sbírek zoologických našeho musea jest také kus dějin české biologie.[1]

Z bohatého stolu cizí populární literatury zoologické uveřejňuje v překladech některé dobré starší i novější věci Světová knihovna (Michelet: Pták, Giberneová: Hlubiny moře, Kraepelin: Studie přírody v bytě). Z prací původních sem spadajících těší se obecné oblibě spisy Jiřího Jandy: *Procházky přírodou* a *Les.* Do života praktického, hospodářství polního, lesního, ovocnictví atd. mnohonásobně zasahá činnost hmyzu, a tuto v souvislém informačním díle populárním líčí Fr. Klapálek ve spise: *Ze života hmyzu.* Sem řadí se též spis referentův: *Moře a jeho tvorstvo.*

O potřeby začátečníků v ornithologii a entomologii jest postaráno vydáním několika illustrovaných atlasů ptactva, motýlů, brouků; společnost entomologická opatřuje i příručky, jak pro sbírky hmyz upravovati a j. Původní dílo o *Motýlech Čech* a spolu lepidopterologický kalendář všech macrolepidopter země české počal právě vydávati V. J. Doubrava v Praze 1907.

Vymezili jsme si zde úkol referentský zatím na časopisy a práce zoologické česky psané. Jako název biologie nelze ani pojem zoologie určitě vymeziti. Zajisté že by se mezi práce zde uvedené měly zařaditi práce z fysiologie, anatomie, histologie, embryologie, ať mají za předmět člověka nebo zvíře. Avšak vědy takto vymezené jsou bez toho jen pomůckou, jimiž rozum lidský usnadňuje si přehled svých poznatků.

Všechny t. zv. vědy exaktní stavějí, jak Weisman se vyjadřuje, *dolů* a žádná nedotkla se ještě *půdy*, ani fysika ne. Metafysické problémy nevznášejí se prý nad námi v oblacích, mezitím co klidně a bezstarostně na »ustálené trvalé zemi« práce své konáme, nýbrž naše vědění pluje jako sluncem ozářená loď nad tajemnými hlubinami a na temných vlnách. Nelze se spokojiti heslem ‚ignorabimus', ‚unknowable' positivistů, nýbrž vždy bude snahou badatelů proniknouti do oněch tajemných hlubin. Na této lodi života většina nestará se vůbec, máli moře, po němž plují, dno; jednotlivci snaží se proniknouti hlubinami až na dno, při čemž mnozí jim pomáhají, jiní překážejí. Část pasažérů pilně k pracem přihlíží a raduje se z každého nového nálezu, byť se nedospělo až na dno věcí.«

Boh. Bauše.

---

[1]) Srov. rozpravu »O sbírkách zoologických musea království českého.« Předneseno ve valném shromáždění. Napsal dr. V. Vávra. V Praze 1906.

Z hudebního světa.

Franckův kvintet a Mahlerova IV. symfonie.

Ze řady skladeb, jež vykazovaly programy četných koncertů počínajícího zimního období, byla dvě nová pro Prahu díla nejvyšší zajímavosti.

V komorním spolku provedlo *České kvarteto* se sl. *Ellou Správkovou* u klavíru Césara Francka klavírní kvinteto. Franck mezi francouzskými mistry patří jistě k největším. Má přednosti plemene románského: temperament, gracii, smysl pro plastiku a eurhythmii formy, jemný sluch pro barvu zvukovou. Má vedle toho ve své umělecké povaze rysy, z kterých by bylo možno hádati na německé předky: jest hluboký citem, jest až hloubavý, snivá melancholie proniká dílo jeho při veškeré jeho živosti; Franck jest nad to — asi též následkem svého povolání varhanického — dokonalý pracovník na poli harmonie a především kontrapunktu, a všudy patrna je v díle jeho záliba v řešení těžkých problémů harmonických a kontrapunktických. Před několika lety hrál jsem jako prvé dílo tohoto Francouze německým romantismem a varhanami v základních raçových znacích pozměněného s Karlem Hoffmannem jeho houslovou sonátu. Klavírní kvinteto jest dílo jí blízké. Jest jí rovnovážným, výrazným materiálem myšlenkovým, jest jí rovno hloubkou svého citového obsahu. Stojí nad ní svojí bohatou prací, široce se rozlévajícím zvukem, ale stojí pod ní tím, že po velikém rozmachu mohutné věty první věty další upadají v dumání, čím dál tím passivnější. Není to úpadek v obsahu. Naopak i volná věta i finale jsou velmi zajímavy. Ale je tu úbytek životní síly, který je zároveň úbytkem účinnosti.

V jednom z nedělních koncertů symfonických *České filharmonie* provedl *dr. V. Zemánek* novinku další. G. Mahlera čtvrtá symfonie jest dílo, které, ať bude soud budoucnosti o něm sebe přísnější a tvrdší, bude jistě co nejvýraznějším dokumentem doby. Jest to hudební analogie k dílům Gottfrieda Kellera či Marcella Schwoba, kde jeden ve svých Legendách, druhý v »Křižácké výpravě dětí« intonují prostou, naivní, lidovou, dětskou notu, nezapírajíce při tom svého moderně raffinovaného, nanejvýš složitého cítění a myšlení. Ba jedna z Kellerových legend, legenda taneční, o onom svatém dítěti, které vzdalo se na zemi jediného potěšení, tance, aby tanečním krokem ve smrti vešlo do slávy nebeského plesu, zdá se mi býti jako programem Mahlerova díla.

Všechny její motivy jsou tu shrnuty: štěstí dětské, blažené duše ve větě první; pak něco groteskního a při tom hrozného, jako smrt na rytinách starých Totentanzů; pak jako daleké, daleké, mlhavě sladké dálky, bez konce, bez mezí a bez hnutí; a pak štěstí ráje, které propuká v dětské písni. Zde, ve větě finální skladatel přímo se obrací k lidu; béře text své skladby ze sbírky »des Knaben Wunderhorn.«

Ať soudíme jakkoli o podrobnostech Mahlerova díla: jsou tu jistě místa, dotýkající se mezí banálnosti, je tu jistě dost, ba mnoho

nepůvodního, je tu instrumentace, která svojí raffinovaností se jednomu právě tak bude zamlouvati, jako konservativnější duši se bude zdáti příliš pestrou. Ale jistě nepopíratelně tu je veliká síla zdravé, svěží, přirozené hudby; je tu schopnost tvořiti velce a prostě a jasně; je tu komposiční technika prvého řádu, třeba podávala se s jakousi úmyslnou nonchalancí. A především je tu celkový tón, tak zvláštní ve své nezemskosti a ve své lidové naivnosti, je tu taková jednota nálady, měnlivé a přece stejné, jaké v tak velikém rámci docílí právě jen veliký, opravdu tvůrčí umělec. *K. Hoffmeister.*

— — — —

Nové rovy.

Arnošt Praus. — Eugen Muška. — Josef Wünsch. — Milan Nevole. — Michal Zeyer. - Čeněk Moravec. — Fr. Beran. — Dorotka Hálková.

Dne 12. listopadu t. r. zemřel v Klokočové u Příbora na Moravě Arnošt Praus, hudební skladatel. Narodil se r. 1873 v Rychnově n. K., studoval na tamním gymnasiu, absolvoval v Praze konservatoř a vykonal zkoušky z hudby pro školy střední a ústavy učitelské. Potom působil na různých místech jako ředitel kůru a stal se posléze učitelem hudby na učitelském ústavě v Soběslavi. Ze skladeb jeho jest znám sbor »Chorál Čechů,« »Písně« na slova Sládkova, »Dětské scény« pro klavír, »Slovanský tanec« pro smyčcový orchestr a četné jiné skladby orchestrální a církevní.

Dne 17. listopadu zemřel v Přelouči a potom do Saské Kamenice k pohřbu ohněm převezen zeměpisec dr. Eugen Muška. Narodil se r. 1876 ve Světlé, po studiích gymnasijních oddal se na Pražské universitě studiu dějin a zeměpisu, stal se r. 1902 skutečným učitelem těchto předmětů na gymnasii v Třebíči, odtamtud přešel na gymnasium do Chrudimě, odkudž o minulých prázdninách byl povolán na reálku v Král. Vinohradech. Záhy počal pracovati literárně a pracoval s jakýmsi chvatem, jako by tušil brzký konec svého života. Vydal pěknou monografii o Vlaském dvoře v Kutné Hoře, Katechismus zeměpisu a uložil četné příspěvky po časopisech, v nichž zejmena také obratně vykládal o cestách, jež podnikal o prázdninách.

Z řad českých cestovatelův odešel dne 20. listopadu t. r. navždy Josef Wünsch, profesor ve výslužbě v Plzni. Narodil se dne 29. června r. 1842 v Rokycanech, studoval na gymnasiu v Plzni a v Praze, tuto absolvoval potom fakultu filosofickou a působil jako učitel češtiny a němčiny na akademickém gymnasiu v Praze a na středních školách v Rokycanech a v Slaném, načež byl r. 1872 ustanoven skutečným učitelem na učitelském ústavě v Jičíně. Odtamtud přešel na průmyslovou školu v Plzni, která byla r. 1885 zřízena, a působil tam do r. 1902, kdy odešel na odpočinek. Za veřejnou činnost svou byl vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa. V letech osmdesátých Wünsch náležel k nejhorlivějším a nejpřed-

nějším zástupcům českého cestopisu. Nebyl jen cestovatelem turistou, který zajíždí do krajů, kam vedou pohodlné dráhy a kde na příchozí čekají zařízené hotely, nýbrž osvědčil se cestovatelem výzkumcem, který se vydává na cesty jak pro zisk domácí literatury, tak na prospěch obecné vzdělanosti vůbec. Takovou cestu podnikl zvláště r. 1881, kdy si vymohl delší dovolenou a zabezpečil si podporu Svatoboru, vlády a Vídeňské Zeměpisné společnosti. Tehdy se vypravil přes ostrov Korfu do Egypta, odkudž z jara r. 1882 odcestoval do Palestiny. Odtud se vydal do horských, do té doby nevalně prozkoumaných krajin arménských a kurdistanských a nalezl na hranicích Persie neznámý nápis klínový. Propátrav zvláště území, z něhož pramení Eufrat a Tigris, vrátil se do vlasti r. 1883. Menší cesty podnikal o prázdninách a seznal takto mimo země našeho soustátí, z nichž tenkrát na př. o jižních Uhrách, Slavonsku, Dalmacii a j. v širších vrstvách byly u nás jen kusé vědomosti, Turecko, Černou Horu, Hercegovinu a Bosnu, Rumunsko, Bulharsko, Italii, Tunis, Malou Asii, Německo, Dánsko, Švédsko a jiné země. Z cest těch hojně těžil literárně. Starší čtenáři Osvěty, Lumíra, Květů a Světozora jistě mají v dobré paměti jeho věcné obrazy cestopisné, svědčící o bystrém, samostatném postřehu, nezávislém na jakýchkoli pomůckách cestopisných a podávající hojnost poučení především na základě vlastní zkušenosti. Předností Wünschovou byla záživnost, poutavost a obratnost slovesné formy, jadrné vypravování, kořeněné zhusta nehledaným vtipem a humorem, a názornost popisu, který nikdy neunavoval. Mimo knížku »Pompeji a Pompejané,« vydanou ve Sbírce přednášek a rozprav, sebral své práce časopisecké v knihách »Po souši a po moři,« »Z blízka i z dáli« a »Mimochodem,« jež stále jsou četbou svěží a poutavou. Za mladých let Wünsch psával také básně. O rodiště své, které jej vyznamenalo čestným měšťanstvím a kdež byl posléze také pohřben, zasloužil se i tím, že založil značnou nadaci pro jeho chudé studenty.

Dne 23. listopadu zemřel v Praze a potom do Saské Kamenice k spálení byl převezen vynikající chemik český dr. Milan Nevole. Narodil se dne 2. října r. 1846 v srbském Bělehradě, kdež jeho otec byl architektem v tamních státních službách. Na gymnasiu studoval ve Vídni a v Praze, kdež se vzdělával na fakultě filosofické a zároveň poslouchal přednášky o chemii na technice. V studiích těch pokračoval ve Vídni, kdež byl r. 1871 povýšen za doktora filosofie. Po krátké praxi cukrovarnické stal se assistentem analytické chemie a pak i supplentem technické chemie na Pražské německé technice. Potom pobyl za příčinou dalšího vzdělání v Paříži, odkudž se vrátil r. 1876, stal se assistentem profesora Vojt. Šafaříka na české technice a roku příštího byl potvrzen za docenta organické chemie na téže škole vysoké. Pro týž předmět habilitoval se r. 1878 na Pražské universitě. R. 1879 zřídil si v Praze chemickou laboratoř, do níž přijal r. 1883 pro obor cukrovarnický za společníka K. C. Neumanna. Laboratoř rychle se vzmohla, nabyla zvučné pověsti a zakladatel její oddal se jí tou měrou, že zanechal dráhy akademické. Při tom pilně se účastnil prací v odborné literatuře. Mimo samostatné práce sluší zvláště uvesti jeho spolupůsobení na díle dr. B. Raý-

mana »Chemie organická pro vysoké učení české.« Zejmena však Nevole vynikl mezi odborníky jako redaktor časopisu »Zeitschrift für Zuckerindustrie in Böhmen,« který redigoval téměř 30 let. Byl několik let jednatelem Spolku pro průmysl cukrovarnický v Čechách a účastnil se činně také v různých podnicích hospodářských. Byl členem ředitelstva České zajišťovací banky, předsedou Podolské cementárny, byl ve výboru Spolku pro přehlížení a zkoušení parních kotlů v Praze, byl předsedou Sdružení majitelů výzkumných a kontrolních stanic v království českém a zastával různé jiné čestné úřady. Národohospodářský ústav při České akademii čítal jej ke svým prvním členům. Přese všechny své úřady a hodnosti byl Nevole muž skromný, vyhýbající se vnějším okázalostem a honosnému ruchu; tím opravdověji a vážněji chápal se za to každé práce, které se podjal.

V minulých dnech zvěděla naše veřejnost o dvou šlechetných mužích, kteří již před delší dobou tiše vykročivše z tohoto světa, zjednali si trvalý pomník značnými odkazy, určenými k veřejnému dobru našeho národa. Architekt Michal Zeyer, příbuzný slavného básníka našeho, pamatoval cenným odkazem mimo jiné na zpěvácký spolek Hlahol v Praze a zůstavil značné jistiny na stipendia pro české, křesťanské žáky vyšší školy průmyslové a české techniky v Praze. Odkazy ty — všecko jeho jmění — činí asi půl millionu korun.

V Král. Vinohradech zesnul v listopadu t. r. bývalý lékárník Čeněk Moravec. Z odkazů jeho připadne Ústřední matici školské 10.000 k., ze 12.000 k. budou zřízeny nadace pro studující gymnasia v Jindřichově Hradci a přes 10.000 k. obdrží spolky a chudobinec v témže městě.

K nim přidružil se dne 8. prosince v Karlíně zemřelý čestný měšťan tamní Fr. Beran, bývalý sládek. Četné dobré skutky, jež za živa konal, dovršil poslední vůlí, kterou odkázal Ústřední matici školské 16.000 k., větší sumy jiným spolkům, zejmena Máji, a založil nadání pro Karlínské chudé. Odkazy jeho činí přes 40.000 k. Za našich materialistických, sobectví plných dob jsou činy takového činorodého altruismu dvojnásob potěšitelné.

Dne 29. listopadu skonala v Žilině na Slovensku u svého syna lékaře paní Dorotka Hálková, vdova po vynikajícím básníku našem. Zapisujeme zde pro čestnou paměť jmeno ženy, kterou nadšený pěvec opěval v roztoužených Večerních písních, jíž věnoval básně V přírodě, kdež ji zve »původkyní těchto písní,« a která v jeho Domácím učiteli jest dívkou, o niž mladý muž těžce bojuje. Zesnulá byla dcera dr. Horáčka, který byl kdysi zvolen Pražským purkmistrem, a od svého ovdovění v r. 1874 žila v ústraní, pomáhajíc dle sil svých chudým a nuzným. *F. V. Vykoukal.*

Ze slovanského světa.

Píše

Josef Volf.

* *Kolik bylo Slovanů na konci r. 1906?* Profesor Kijevské university sv. Vladimíra, Timofej Dmitrijevič Florinskij, který seznamuje ruský vědecký svět každoročně se slovanskými učenými novinkami, měl napsati pro zamýšlenou publikaci Jagićovu stať o slovanském národopisu. Ale poněvadž z různých příčin k uveřejnění v Jagićově sborníku nedošlo, podá Florinskij výsledky svých slovanských studií v samostatné práci. Vyjímáme z jeho díla zatím následující zajímavé číslice:

1. Rusů koncem roku 1906 bylo		102,840.000
(Velkorusů	65,054.000	
Malorusů	30,925.000	
Bělorusů	6,861.000)	
2. Poláků		19,200.000
3. Srbo-Charvátů		9,135.000
4. Čechů		7,237.000
5. Bulharů		5,440.000
6. Slováků		2,671.000
7. Slovinců		1,475.000
8. Kašubů		366.000
9. Srbolužičanů		157.000
Všech Slovanů dohromady		148,521.000

Prof. Niederle napočetl na konci r. 1900 Slovanů 138,591.800, při čemž přijímal roční přírůstek v celém Slovanstvu na 2,000.000, tak že se může počet Florinského zaokrouhliti na 150,000.000; může se to státi tím spíše, že koefficient ročního přírůstku na Rusi obnáší 1·7% (u Niederla 1·5%), tak že se roční přírůstek pohybuje mezi 2,550.000 a 2,600.000. Budeli tento přírůstek stejnoměrně pokračovati, obnášel by r. 1925 počet Slovanů 200,000.000.

Pro srovnání s jinými národnostmi v Evropě jest poučný následující přehled:

1. Počet Němcův (podle dat z r. 1900 a 1901) činí	89,473.000
(z toho v německé říši 52,113.000)	
2. Italianův asi	30,000.000
3. Rumunův asi	9,000.000
4. Maďarův asi	9,000.000
5. Řekův asi	5,000.000
6. Albáncův asi	1,850.000
7. Turkoosmanův asi	12,000.000

Vzrůst Slovanů se pozná z následujícího přehledu:

Roku	1826	udával	Šafařík	počet	Slovanů	na	55,270.000
»	1842	»	»	»	»	»	78,691.000
»	1876	»	Budilovič	»	»	»	90,329.633
»	1885	»	Rittich	»	»	»	95,000.000
»	——	»	Kočubinskij	»	»	»	99,277.000
»	1887	»	Louis Leger	»	»	»	101,724.000
»	1896	»	Florinskij	»	»	»	103,000.000
»	1900	»	Niederle	»	»	»	138,591.800
»	1906	»	Florinskij	»	»	»	minimum 148,521.000 maximum 150,000.000

Podle politických států jest pak Slovanů:

v Rusku		107,496.000
v Rakousko-Uhersku		24,975.000
(v Cislajtanii	17,045.000	
v Uhrách	6,063.000	
v Bosně	1,867.000)	
v Německu		4,200.000
v Bulharsku		3,150.000
v Americe		3,104.000
v Srbsku		2.560.000
v Turecku		2,353.000
v Černé Hoře		236.000
v Rumunsku		102.000
v Italii		45.000
jinde roztroušených		300.000

Co se týče náboženství, jest Slovanů:

pravoslavných asi		103,740.000
(z toho Rusů	93,596.000	
Bulharů	5,031.000	
Srbů	5,063.000	
jiných Slovanů	50.000).	
Ruských sektářův a rozkolníkův asi		3,234.000
Uniatův asi		4,400.000
Moslemův asi		1,175.000
(Bulharův asi	355.000	
Srbův asi	820.000).	
Římských katolíků počítá se		34,298.000
(z toho Poláků	18,700.000	
Čechů	7,000.000	
Slováků	2,000.000	
Srbo-Charvátů	3,250.000	
Slovinců	1,440.000	
Kašubů	343.000	
Rusů	1,500.000	
Bulharů	50.000	
Lužičanů	15.000).	

Protestantů jest mezi Slovany		1,570.000
(z toho Poláků	490.000	
Čechů	222.000	
Slováků	671.000	
Slovinců . . .	20.000	
Kašubů	23.000	
Bulharů	2.000	
Lužičanů . . .	142.000).	

Z celého počtu Slovanstva jest tedy asi 70% pravoslavných, 23% katolíků, 2·7% uniatů, 2·3% sektářů, 1% protestantů a 1% moslemů.

* Do kalendáře Národních Listů na rok 1908 napsal Jaromír Hrubý krátkou, ale pozoruhodnou stať: *My a rakouští Slované.* Nastíniv všeobecný neutěšený politický stav slovanské vzájemnosti u rakouských Slovanů, kde často »slovanská vzájemnost« značí jen trpkou ironii, nachází vedle všech těch nesčetných a nekonečných růzností a sporů aspoň dva společné zájmy: 1. Zachovati *svůj jazyk* s právem užívati ho ve veřejném životě a pěstovati v něm svou literaturu, vědu a umění, a 2. zachovati si pod nohama *svou půdu* se všemi přináležitostmi vlastní půdy, tedy se svým zemědělstvím, živnostmi, průmyslem a obchodem. Tyto dvě věty jsou Hrubému základem pro *zevnější* poměry praktické slovanské vzájemnosti; pokud běží o *vnitřní* poměry u jednotlivých slovanských národností, staví se na stanovisko redaktora Słowiańského Świata, Fel. Kopery, jak je vyslovil ve svém článku »Słowianofilstwo bez ustępstw,« o němž jsme v zářijovém čísle Osvěty referovali. Zásadní nazírání jeho jeví se v této formulaci: Prvou podmínkou slovanské solidárnosti jest dohodnutí o jednotu bez jednostejnosti; druhou podmínkou jest zásada, aby se stranické spory vlastního národa nepřenášely na území národa bratrského. Tento náhled o společném slovanském postupu blíží se značnou měrou vývodům Maryckého, o nichž jsme předešle obšírněji psali. — Co se týče otázky, jak se zachovati ke sporům mezi dvěma slovanskými národy, nedává Hrubý určité odpovědi. Představuje si jakousi konferenci míru, která by rovnala vzájemné spory národů slovanských. »Bylo by k tomu ovšem třeba mnoho dobré vůle a ještě snad více sebezapření, které jest vlastností osob a tedy i národů dobře disciplinovaných.« A disciplina kráčí podle Hrubého ruku v ruce se vzdělaností.

* Obrazili se duše Mickiewiczova v jeho poesii, zvučí jeho srdce v politických článcích jeho, psal kdysi Victor Hugo synu básníkovu. A Michelet se vyjádřil: »Mickiewicz-politik rozžehl veliké světlo nad Evropou.« Též Quinet skláněl své čelo před politickým geniem Mickiewiczovým. »Nebyl sice vedoucím politikem, ale jako bystrý a pronikavý znalec duše lidské čítal v knize budoucnosti,« praví o něm Artur Śliwiński ve své knize: »*Mickiewicz jako polityk*« (v Krakově, 1908). Jest tomu právě 50 let, co Mickiewicz jako redaktor časopisu Tribune de Peuples hlásal z Paříže heslo o volnosti, rovnosti a bratrství. Jeho výklady v Collège de France, jeho články v Poutníku Polském a v Tribuně posud (jak dí Śliwiński) nedošly

pravého ocenění, ač i v nich se chvěje opojná vlna slunečního jasu a hřejivého tepla poesie Mickiewiczovy. Psalť je nadšený básník, jehož srdce drásala do krve každá křivda, která se Polsce děla, a v jehož slovech se chvěla každá naděje polského národa. Byl zvonem své doby, jehož ozvěna zaletala do nedozírných dálek za horizonty; a co v něm lkalo, toužilo a vířilo, rozechvívá ještě dnes duši každého Poláka. Pohlížíme ne bez pohnutí do duše básníkovy, v níž drsná ruka nešťastného osudu polského národa psala své smutné dějiny.

Kniha Śliwińského se čte velice pěkně a zajímavě, podávajíc vlastně celé soudobé dějiny polsko-rusko-francouzské. Zvláště pozoruhodny jsou statě o Mickiewiczovu poměru k vyvíjejícímu se socialismu, k Saint-Simonistům, k otázce polskoruské atd., i najde Śliwiński dojista hojně čtenářů.

* Velmi vhodný literární podnik oznamuje se z Bělehradu. Jest to *Jugoslovanska biblioteka*, která bude vydávána v srbském jazyku, aby Srbové poznali všechna důležitější díla jihoslovanského písemnictví. Vydané provolání líčí důležitost a nutnost podobné knihovny, která by se mohla přetvořiti v středisko sbližovacích snah všech jihoslovanských národů.[1]) Práce literární má býti předchůdkyní praktického sblížení ve všech oborech životních. Každý měsíc má vyjíti jedna kniha této bibliothéky, opatřená populárně psanou studií o autoru vydávaného díla z oboru krásného písemnictví. První svazek bude věnován literatuře slovinské, druhý charvátské, třetí bulharské, čtvrtý srbské. První svazek nedávno vydaný obsahuje sedm obrázků Iv. Cankara v srbském překladě M. Ivkoviće.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 15. prosince 1907.

Říšská rada. — Zpupnost Němců u c. k. soudů. — Kníže Jiří Lobkovic. — Císař Vilém v Anglii. — Nové zákony proti Polákům v Německu. — Ruská duma. — Spiknutí na Černé Hoře. — Změna na švédském trůně.

Baron Beck má dvojí poslání: provesti rakousko-uherské vyrovnání a smír česko-německý. O tento dvojí úkol ztroskotalo před ním již několikero ministerstev. Baron Beck dle vší pravděpodobnosti prvé poslání své vyplní: podařilo se mu pro rakousko-uherské vyrovnání zabezpečiti sobě většinu. Dlouho bylo pochybno, jak se při tom zachovají čeští poslanci; nyní jest jisto, že velká většina jich bude hlasovati pro vyrovnání, toliko poslanci pokrokově-státoprávní, národně sociální, realističtí a někteří moravští zaujali stanovisko rozhodně opposiční. Tři největší skupiny poslanecké: strany mladočeská, agrární a národně katolická spojily se v jeden *národní klub*, čítající

---

[1]) O jihoslovanské otázce jakožto veledůležitém bodu politiky evropské vydal podrobnější úvahu dr. Henrik Tuma »Jugoslovanska ideja in Slovinci« (v Gorici, 1907).

67 členů. Z českého klubu vystoupili 4 poslanci a ustavili se jako »sdružení poslanců moravské strany lidové.« Při ustavující schůzi národního klubu vysloveno, že při záležitostech, jež budou klubem, parlamentní komisí, neb v nutném případě presidiem prohlášeny za závazné a společné, nemají členové práva hlasovati a mluviti proti nim, ale ovšem že se mohou před hlasováním ze sněmovny vzdáliti. Dále konstatováno, že se všechny tři strany spojily, aby hájily program národní a státoprávní, aby upraven byl poměr sdružených klubů k vládě a k jiným stranám, jakož i aby se docílilo jednotného postupu v říšské radě. Předsedům jednotlivých skupin uloženo, aby se odebrali k bar. Beckovi a jemu prohlásili, že se každé porušení práv jazyka českého v tak zvaném uzavíraném území potká s energickým odporem spojeného klubu. Deputace odebrala se ihned k baronu Beckovi, aby mu oznámila usnesení klubu a zejmena, aby si stěžovala na zjevné porušení práva, jež se právě stalo při c. k. krajském soudě v Chebu. Ministerský předseda prohlásil, že vláda zrovna jako dříve tak i nyní stojí na stanovisku, že otázka jazyková u soudů jest věcí judikatury příslušných soudních instancí.

Volba předsednictva národního klubu musela se za příčinou dohody odročiti. Potom zvolen za předsedu dr. Kramář 27 hlasy (22 hlasy obdržel agrárník Udržal a 4 lístky byly prázdné), a za místopředsedy agrární poslanec Udržal a člen národně katolické strany, poslanec dr. Hruban; při volbě scházelo 14 poslanců.

V ministerstvu zeměbrany stala se změna. Ministr polní zbrojmistr Latscher sproštěn na žádost svou úřadu a jeho nástupcem jmenován polní podmaršálek šlechtic *Georgi*.

Nový polský ministr krajan *Abrahamowicz* byl při svém příchodu do sněmovny od německých nacionálů a některých sociálních demokratů přijat s velkou vřavou. Rusíni žádali, aby pro záležitosti rusínské byl jmenován Rusín ministrem.

Rozhodnutí, že čeští poslanci sloučení v národním klubu budou hlasovati pro rakousko-uherské vyrovnání, obhajoval dr. Kramář dne 1. prosince ve schůzi zvaných voličů. Bránil se proti výtce, že vehnal české poslance do vládní strany. »Poněvadž jsme se přesvědčili,« pravil, »že můžeme s dobrou a s pevnou vírou a nadějí, *že naše požadavky budou splněny*, do toho jíti, proto jsme beze všeho placení za hlasování pro rakousko-uherské vyrovnání s dobrým svědomím učinili tento krok.« — Dne 15. listopadu poslal dr. Kramář Národním Listům dopis, v němž oznamoval, »že bar. Beck slíbil, že se bude starati o splnění spravedlivých požadavků českého národa v ohledu národním, kulturním a hospodářském.« O požadavcích *politických* nebylo tedy řeči. Avšak bar. Beck prohlásil naproti tomu na přímý dotaz Němců, že o žádných národních neb jazykových ústupcích pro Čechy za jich hlasování pro vyrovnací předlohy nemůže býti řeči. Pravil do slova: »Vláda trvá stále a pevně na stanovisku, že otázka, jak se strany k uherskému vyrovnání zachovají, žádným směrem se nesmí uváděti ve spojení s národními ústupky, a nebyly tedy žádné ústupky ani zaručeny, ani slíbeny.« Národní Listy trvají na tom, že krok ten jest v odporu se stanoviskem svobodomyslné strany opětně a opětně s největším důrazem projeveném, totiž že bez splnění českých poža-

davků aneb bez určitých záruk že budou splněny, nemá česká delegace upouštět od opposice a vstupovati do vládní většiny, a že se má zachovati dle toho, jak se zachová vláda k našim požadavkům. Uvádějíce usnesení svobodomyslné strany z posledních let, tážou se Národní Listy: »Jednalo poselstvo národní strany svobodomyslné v souhlase se závaznými usneseními strany, když se odhodlalo podporovati vládu Beckovu bez výhod a určitých slibů?« — Dr. Herold prohlásil ve schůzi na Král. Vinohradech dne 9. prosince: »Přál bych si, aby čeští poslanci mohli býti skutečně vládní stranou. Ale tou by mohli býti jen tehdy, kdy bychom mohli míti v rukou vládu a také vládli. My vládní stranou nemůžeme býti, poněvadž vládu v rukou nemáme. My můžeme podporovati vládu tenkráte, když se přesvědčíme, že ona bude nás podporovati, a nebudeme jí podporovati, jakmile této podpory zasluhovati nebude. Mohu dnes prohlásiti, že jsme úplně neodvislí a že i budoucně hodláme zaříditi kroky své dle prospěchu národa.«

Opposice chtěla proti projednávání vyrovnavacích předloh prováděti obstrukci a podala přes 30 pilných návrhů, avšak z usnesení klubovních předsedů učiněn pilný návrh, že vyrovnání má míti přednost před všemi jinými pilnými návrhy. Návrh ten přijat ve sněmovně ohromnou většinou; proti němu hlasovali pouze čeští radikálové, moravští lidovci, rusko-národní klub, Jihoslované a Všeněmci, celkem 33 poslanci. Předseda českého národního klubu prohlásil, že členové klubu toho budou pro pilnost hlasovati, ale podávají prve následující státoprávní ohrazení: »Zákony z r. 1867, kterými byla zavedena dualistická ústava říše naší, byly uskutečněny bez všelikého účastenství zástupců národa českého, ano proti jejich výslovným protestům. Zamítavé stanovisko národa českého bylo dáno tím, že nebyl vzat zřetel na historická práva koruny české. Jestliže později poslanci čeští vstoupili na faktickou půdu zákonů těch, stalo se to s právním ohrazením, bez uznání právních podkladů dualistické ústavy a v naději ve zlepšení nepřirozených poměrů. Návrhy předložené nyní k úpravě oboustranných poměrů mezi královstvími a zeměmi na říšské radě zastoupenými a zeměmi koruny uherské, umožňují další přiostření dualistické ústavy. V naději na úpravu nepřirozených poměrů, předloženými návrhy na upravení obapolných poměrů království a zemí na říšské radě zastoupených a zemí koruny uherské umožňuje se další soustředění dualistické soustavy a tím oddálení takové úpravy celého mocnářství, která by vycházejíc z uznání historických práv soustředila to, co nezbytně nutno pro zachování jednotného mocnářství a na všechny strany nezávislé říše, skládající se z historicko-politických individualit a která by každému kmenu zabezpečila neobmezený rozvoj národní, plné šetření snah osvětových a zvelebení zájmů hmotných. Hájíce tímto dnešním prohlášením, stejně jako jsme to činili dříve, nezadatelná práva své vlasti a svého národa vůči systému, který dle našeho přesvědčení v dalším svém rozvoji jest nebezpečným i mocenskému postavení říše, a zahajujíce jednání o dohodách, uzavřených mezi vládami obou polovin říše, jsme odhodláni pracovat neústupně pro takovou úpravu státoprávních poměrů, které by odpovídaly historickým základům.

našeho soustátí, a to se zřetelem na hmotné zájmy národa, které pro příští desetiletí docházejí ne sice uspokojení, ale za daných poměrů přece přijatelného upravení.«

Zpupnost Němců roste vůčihledě. C. k. soudy v tak zvaném uzavíraném území porušují zjevně práva jazyka českého. Okresní soud v *Chebu* odepřel přijmouti podání v jazyku českém, a krajský soud dal mu za pravdu a prohlásil, že v Chebu jest toliko jazyk německý jazykem obvyklým, a že se tam před soudy může jednati toliko po německu. Krajský soud Chebský vyslovil zároveň zásadu, že jazyková nařízení Stremayerova z r. 1880, jež byla po zrušení nařízení Badeniových restituována, nemají právní platnosti. Ještě křiklavější případ stal se před krajským soudem v *Mostě*, v jehož obvodu žije značná česká menšina a náleží k němu ryze český okres Lounský. Tam bylo na veřejné schůzi prohlášeno, že před porotním soudem v Mostě nesmí věc českého obžalovaného projednána býti jazykem českým. Krajský soud podrobil se tomu diktátu a odročil přelíčení. Ve schůzi okresního zastupitelstva Vinohradského protestoval dr. Herold proti tomuto porušování práv jazyka českého a proti trestuhodnému zasahování do úřadování soudu. Po jeho návrhu prohlásilo okresní zastupitelstvo, že případy takové donucují Čechy, aby tam, kde jsou ve většině, stejným způsobem postupovali a rovné rovným opláceli. Tento projev zaslán příslušnému orgánu státní správy.

Nejvyšší maršálek království českého, kníže *Jiří Lobkovic*, rozloučil se s úřadem, jejž po čtvrt století nepřetržitě zastával. Jeho horlivosti, svědomitosti a naprosté nestrannosti se při té příležitosti též od politických a národních odpůrců jeho dostalo plného uznání. Kníže J. Lobkovic věnoval se přes 40 roků veřejnému životu českému a osvědčil se vždy věrným synem svého národa, jehož práv kulturních i hospodářských důležitostí se ve sborech zákonodárných co nejvřeleji zastával. V památném roce 1871 stal se po prvé nejvyšším maršálkem. Po zmaru tehdejšího českého vyrovnání přidal se k opposici protivídeňské. Když po pověstných chabrusových volbách národ český své stížnosti a tužby v petici k panovníkovi složil, podal ji kníže Lobkovic osobně císaři. Roku 1879 vstoupil s poslanci českými do říšské rady, jejíž místopředsedou později zvolen. Při zemských volbách roku 1883 zvítězila opět státoprávní šlechta, a kníže Lobkovic jmenován opět nejvyšším maršálkem, jímž zůstal až do těchto dnů. V poslanecké sněmovně promluvil skvělou řeč na prospěch české university, a byv později povolán do panské sněmovny, chopil se tam několikráte slova na obranu práv národa českého. Dne 14. května r. 1905 slavil své sedmdesátileté narozeniny a dostalo se mu při té příležitosti skvělé pocty v uznání zásluh jeho.[1])

Donucena charvátskou opposicí podala uherská vláda říšskému sněmu osnovu zákona, jehož jediný paragraf ji zplnomocňuje, aby zatím vyrovnavací zákony uvedla v platnost zvláštním nařízením. V obšírném odůvodnění toho praví se, že jde o opatření, aby vyrovnavací předlohy mohly již 1. lednem r. 1908 nabyti platnosti. To však

---

[1]) Viz o něm pojednání »Kníže Jiří Lobkovic« z pera dr. Karla Mattuše v Osvětě 1905, str. 385—400.

nikterak nemá vaditi, aby se o předlohách těch ve sněmovně dále rokovalo, naopak — třeba nemohly v podrobnostech býti měněny — může se o nich rokovati a mohou se pronášeti různá přání. Tím budou předlohy také meritorně vyřízeny a jich formální vtělení do zákonů provede se později. — Charvátští poslanci na říšském sněmu uherském provádějí obstrukci důsledně a neohroženě. Sněmovní většina naléhala, aby jim nebylo dovoleno mluviti charvátsky, avšak sám předseda sněmovny Juszth se tomu postavil na odpor. S názorem Juszthovým většina nesouhlasila, a ježto s ním nesouhlasili též oba místopředsedové, nastala krise v předsednictvu. Vláda obávajíc se následků konfliktu toho, prohlásila se s Juszthem za solidární.

Německý císař Vilém byl návštěvou v Anglii. Touto schůzí s anglickým dvorem, o niž bylo ze strany německé dlouho mocně usilováno, vyplněno toužebné přání Německa přejícího si, aby se poměr mezi Anglií a Německem opět zlepšil. Ačkoli návštěva měla hlavně ráz rodinný, přece vynasnažil se císař Vilém dáti jí ráz politický. V přípitku svém při slavnostní hostině i v řeči své na radnici Londýnské ubezpečoval svou mírumilovností a dožadoval se přátelství Anglie, kteráž prý záměry německými nikterak není ohrožena. Čelné listy anglické vyslovily se o návštěvě velmi střízlivě, kdežto officiosní tisk německý ji prohlašuje za politickou událost veliké důležitosti.

Říšský sněm německý a součinně s ním sněm pruský zahájily svou činnost vládními předlohami, namířenými *proti Polákům*. Předloha říšskému sněmu podaná jedná o upravení říšského spolkového zákona, kterýž má mimo jiné býti změněn ustanovením, že na všech veřejných schůzích musí se jednati toliko jazykem německým; odchylku smí povoliti toliko nejvyšší úřad. Osnova podaná pruské sněmovně má pod pláštíkem »ochrany němectví ve Východním Prusku a v Poznaňsku« vyvlastniti Poláky z půdy. Zákonem má býti stanoveno právo k vyvlastnění polských pozemků. Vláda žádá 300 milionů marek na doplnění kapitálu pro činnost osidlovací komise, aby tato mohla v svém vyhlazovacím boji proti Polákům pokračovati. Proti oběma předlohám zdvihl se odpor i v samém Německu, a to jak v tisku liberálním, tak i v katolickém. Nejrozšířenější Berlínský list Morgenpost napsal, že to jest poslední zoufalý pokus proti Polákům a vtělení zásady: »Moc jde nad právo.« Nepovstaneli prý liberalismus proti předlohám, pak pozbyl právo na své bytí. Orgán katolického tisku Germania napsal, že každého německého vlastence musí zamraziti, když čte, jak kníže Bülow (v řeči, kterouž předlohu vyvlastňovací odůvodňoval) příkře odmítá každou myšlenku na smír s Poláky a jen od násilného potlačování očekává úspěch. To prý nesouhlasí se smířlivými řečmi, jež císař k Polákům opětně pronesl. Ale kníže Bülow nezůstane věčně ministerským předsedou a bude snad v pozdějších letech sám považovati 26. listopad za nešťastný den ve svém kalendáři. Čelní němečtí právníci dokazují, že vyvlastňovací předloha jest zjevným porušením pruské ústavy. Komise, které předloha přikázána, vyslovila se většinou pro její zamítnutí, avšak jest ochotna povoliti vládě žádané miliony, aby osidlovací komise ve svém díle pokračovati mohla.

V Německu vypukla zcela znenadání krise. Jeden z vůdců národně liberální frakce, kteráž jest součástí vládní většiny, útočil prudce na ministra vojenství, vytýkaje mu, že si vojenská správa nevšímá aneb nechce všímati homosexuálního řádění vysokých důstojníků. Říšský kancléř kníže Bülow použil této příležitosti, aby liberálně-konservativní vládní většinu, v níž se v posledním čase objevily vážné trhliny a jež se nejevila dosti spolehlivou, přiměl k semknutí se. Povolal si vůdce většiny a oznámil jim, že nenastaneli ve většině sjednocení a budouli se útoky členů stran většiny na ministerstvo opakovati, podá žádost za propuštěnou. Strach, že by se katolický střed mohl opět domoci vlivu na vládu, způsobil, že se knížeti Bülowu dostalo závazného prohlášení vůdců všech tří frakcí většiny, že na dále chtí rozhodně politiku kancléřovu podporovati.

Třetí ruská říšská duma byla dne 14. listopadu slavnostně zahájena. Skutečný tajný rada Golubjev uvítal poslance jmenem carovým. Předsedou zvolen okťabrista N. A. Chomjakov 371 hlasy proti 9. Nový předseda pronesl krátkou řeč, v níž pravil: »Vstupuji na předsednickou tribunu s důvěrou v dobrou budoucnost velkého, jednotného a nedělitelného Ruska. Věřím, že poslanci, kteří plní svrchovanou vůli carovu, zjednají Rusku mír a při své zákonodárné činnosti odloží každou strannickou vášeň.« V rozmluvě se zástupcem žurnalistiky vyslovil se Chomjakov, že třetí duma nesmí nikterak býti pokračováním druhé a první. Jest prý to poslední pokus, který se s dumou činí. Nezdařili se, bude to důkazem, že Rusko neuzrálo ještě pro lidové zastupitelstvo.

Ve schůzi dne 29. listopadu učinil předseda ministerstva Stolypin prohlášení, v němž obviňuje krajní levici, že zavinila hnutí, které se zvrhlo v prosté lupičství, a prohlásil, že vláda i na dále vše podnikne, aby zločinům učinila přítrž. Ale k tomu potřebuje stát zřízenců, kteří nesmějí politisovati a musejí býti věrni svým povinnostem. Pak mluvil o opravách, jež se především mají týkati zlepšení hmotného stavu rolnictva, zlepšení místní správy, lidového vzdělání atd. Dále oznámil, že vláda podá osnovu týkající se samosprávy některých pohraničných provincií, při níž však bude dbáno státní jednoty. Zejmena chce vláda pečovati o zdokonalení armády. Prvním úkolem dumy bude vyřízení předlohy o rozpočtu. Vládní prohlášení končilo slovy, že historická samodržavná moc a svobodná vůle panovníkova jsou nejdražším majetkem ruského státního života, ježto tato moc a tato vůle, které nynější zřízení utvořily, jsou povolány zachrániti Rusko v dobách nebezpečí a otřesův a přivesti je opět na cestu pořádku a historické pravdy. Duma usnesla se podati carovi adresu oddanosti, která zní: »Jeho Veličenstvo ráčilo svolati poslance třetí dumy, aby je uvítalo a vyprosilo požehnání Boží pro nastávající zákonodárné práce. Považujeme za svou povinnost projeviti Jeho Veličenstvu city své oddanosti a vděčnosti za lidové zastupitelstvo Rusku udělené, kteréž jest základními zákony upevněno. Užijeme všech svých sil, všech svých zkušeností a vědomostí, abychom státní zřízení z vůle Jeho Veličenstva obnovené manifestem ze dne 30. října upevnili, vlast uklidnili, zákonný pořádek zabezpečili, všeobecný blahobyt povznesli, velikou moc Ruska posílili a tím důvěru

panovníka a lidu odůvodnili.« — Předseda Chomjakov byl od cara přijat v dlouhé audienci.

V Petrohradě započalo přelíčení proti generálu Stösselovi a soudruhům pro kapitulaci Port-Arthuru. Předvoláno jest 150 svědků, mezi nimi také generál Kuropatkin, vrchní velitel ruské armády v oné nešťastné válce. Ten vyjádřil se k čelnému zpravodaji takto: »Hlavní zlo — špatná doprava — již bylo odstraněno. Podařilo se nám soustřediti ohromnou armádu. Japonská armáda počala již slábnouti. Značná část jejího důstojnictva byla pobita, mládež byla vykořistěna, armádu doplňovali starci nebo bezmála děti, válka stala se národu břemenem, i naléhal, aby co nejdříve byla skoncována. Peněz se Japoncům nedostávalo. Dobrá čaka přecházela na naši stranu, a kdy bychom byli ve válce pokračovali, byli bychom jistě zvítězili. Bylo by se opakovalo, co v každé ruské válce.« Co se týče Stössela, pravil Kuropatkin: »Stössel nedovedl dílo obrany Port-Arthuru do konce, a proto bude souzen dle vší přísnosti zákona i pro kapitulaci i pro uchvácení moci.«

Na Černé Hoře objeveno spiknutí proti knížeti. Hlavní redaktor listu bosenské vlády zajel si na Cetyň, aby podal autentické zprávy. Píše svému listu, že měl slyšení u předsedy ministerstva Tomanoviće a bývalého ministra vojenství Vukoliće, kteří mu řekli v podstatě: Zavražděni měli býti kníže Mikuláš, jeho rodina i členové vlády. Zatčení spiklenci odůvodňují svůj záměr tím, že kníže a kněžna Milena překážejí sjednocení všech srbských zemí na Balkáně a protivili se plánům k tomu směřujícím. Po vyhlazení dynastie mělo nastati všeobecné povstání srbského národa na Balkáně a měl býti proklamován velkosrbský stát pod Bělehradskou vládou. To všecko zní příliš fantasticky.

Švédský král Oskar II. zemřel dne 8. prosince. Byl vnukem zakladatele nynější švédské dynastie, generála Bernadotta; narodil se r. 1829 a r. 1872 nastoupil na trůn spojených států Švédska a Norska.[1]) Za posledních let jeho panování vypukl spor o trvání unie švédsko-norské, jenž se dne 28. října 1905 skončil tím, že se král Oskar zřekl trůnu norského. Novým králem švédským jest syn jeho *Gustav*, narozený 16. června 1858. Složiv přísahu na ústavu promluvil k ministrům a vysokým úředníkům řeč, v níž prohlásil, že heslem jeho bude: »S národem pro vlast!« *Adolf Srb.*

---

[1]) Viz pojednání prof. dr. V. E. Mourka »Vzdělanost švédská a král Oskar II.« v Osvětě 1889, čís. 10. a 11.

R. 1908. ČÍS. 2.

OSVĚTA

Slovo o společné obcovací řeči všech Slovanů.

Volba společného jazyka, kterýž by všem kmenům slovanského národa, Rusům, Polanům, Čechům, Jihoslovanům, sloužil za obcovací řeč ve vzájemných stycích jejich, jest otázka tak vážná, že, byvši jednou veřejně vzata na potaz, s denního pořádku již nezmizí. Přemyšlování a rokování o tomto předmětu bude čím dále intensivnější, neboť jde o prostředek, kterýmž by spojeny byly jednotlivé větve národa stopadesátimilionového, a to tak, aby neobětujíc žádná své svéráznosti a samostatnosti, dorozuměly se všecky o volbě *jednotné obcovací řeči.*

Dobře se nám Slovanům směje bratr Němec, řka, žeť nám není třeba ohlížeti se po společném slovanském jazyku, jelikož jej ve skutečnosti už máme, jazyk totiž německý. Avšak úsměškem velká věc tato ani odbyta ani vyřízena není. Kmenové slovanští rozešli se během věkův, jakmile začala se vytvořovati samostatná státní tělesa, Rusko, Polsko, Čechy, Srbsko, každé pak těleso vyvíjelo se svou cestou, čím se stalo, že i jazyk druhdy více méně jednostejný vytvořoval se různě a nezávisle jeden od druhého.

Jakkoliv pak ze starého jednotného jazyka vytvořila se řada jazykův od sebe rozdílných, nicméně stará jednota podnes ještě proráží a k platnosti přichází. Učí zkušenost, že prostý lid slovanský, přijda do styku jeden s druhým, v době dosti krátké, beze všech těžkostí dorozumívá se vespolek. Jsme toho ustaviční svědkové na př. při vojsku, že přijde mezi Čechy voják Rusín, Polák, Charvát, Slovinec: za několik dnů již rozumí Čech jemu a on Čechovi. (Jde tu ponejvíce o to, aby si sluch navykl.) Úkaz ten potud jest pochopitelný, že člověk obecný nemá právě obšírný obor pojmů a že názvy a slova pro ty pojmy právě jsou všem Slovanům podnes společny; ukazujeme na názvosloví hospodářské, rodinné, domovní.

Mezi intelligencí docíleno v novější době tolik, že Slovan Slovanu dobře rozumí ne sice *v mluvě* a v rozhovoru, ale *ve spisech.* Vzdělaný Čech čte knihy polské, ruské, srbské, Rus a Srb rozumí textům polským i českým, Polan českým, srbským a ruským. Pokrok to ovšem značný, Slovany aspoň na poli vědeckém sjednocující, ale pořád ještě nedostatečný, pokud Slovan nerozumí Slovanu v hovoru a v obcování společenském prostředkem *řeči živé.* K tomu dopomohla by jenom řeč, kterou by všichni Slované uznali a přijali za společnou a pospolitou.

V tom směru pomýšlelo se na *staroslovanštinu*, která ve východní církvi jako řeč bohoslužebná panuje u Rusů, Bulharů a Srbů, tedy u převahujícího počtu slovanského lidu. Avšak staroslovanština jest jazyk v sobě uzavřený, řekli bychom strnulý, kterémuž není souzeno, aby se vyvíjel dále po sférách kroměcírkevních. Také není ani pomyšlení na to, že by církev římská kdy dala svolení k tomu, aby u Slovanů římskokatolických vládnouti měla staroslovanština na místě latiny. Vidíme to napořád, s jakými odpory a obtížemi zápasiti musí ubohá popelka hlaholština!

Pomýšleno na *umělé utvoření* zvláštního společného jazyka, kterýž by sloužil všem Slovanům; ale utvoření takového jazyka bylo by úlohou tak těžkou, že se sotva najde, kdo by dílo tak ohromné s dostatečným prospěchem dovedl postaviti na místo. A kdyby toho i kdo dovedl, odstrašil by se jistě každý přetěžkým takovému jazyku se vynaučením.

Nezbývá než *volit některý z živoucích jazyků slovanských.* Ale otázka, *který?* Ruský-li? *Ruština* má ovšem nejvyšší váhu pro svou skutečnou rozšířenost, pro svou vědeckou vytříbenost, pro svou literární platnost. Ale volit ruštinu bylo by již proto bezúspěšné, že by jí nepřijali ani Polané ani Čechové. Slovanským kmenům, kteří mají mluvu vyvinutou a pohlížejí na svou bohatou literaturu, vždy by bylo za těžko, aby se jeden podrobil druhému, a byť to bylo i jen pro docílení společné mluvy.

Kdy bychom měli říci, která z živoucích slovanských řečí nejspíše by se hodila za mluvu všem Slovanům společnou, prohlásili bychom se bez rozpaku za neutrální *srbštinu*, t. j. za onu řeč srbsko-charvátskou, kterouž mluví Hercegovci a Dubrovčané. Reč tato po našem zdání má všecky vlastnosti, aby se stala obcovací řečí všem Slovanům společnou.

Mezi slovanskými jazyky je srbština to, co vlaština mezi jazyky románskými. Čím vysoko vyniká nade všemi druhými slovanskými jazyky, jest ona harmonická blahozvučnost, jež ji činí mužnou a při tom přece lahodnou, zpěvnou nad míru, prázdnou všelijaké prostoty. Srbština nemá sykavek, ani přílišných měkkostí, ani břesknых zvuků, při tom jest bohatá v kořenech a dalšího rozvoje dokonale schopná. Odchylek dialektických nezná; aspoň mizejí u ní více než u jiných slovanských řečí. Mluva lidu je v celku správná, s jazykem písemným dobře se shodujíc. Pravopis jednoduchý a až na některé novodobé zbytečnosti lehký a pravidelný. Píše se, jak se mluví, a mluví se, jak se píše.

Srbština sice nemá veliké literatury, zejmena vědecké, za to se však honosí krásnou literaturou básnickou; národní písně srbské jsou, jak známo, bohatá pokladna poetických krás a vzor jazykové leposti. Keč jest pružná i ohybná, tak že se dobře hodí k vytvořování názvosloví kterékoli vědy. Při tom není ještě znešvařena škodným někdy vplyvem jazyků neslovanských.

Máme také pevné přesvědčení, že by každý vzdělaný Slovan s chutí a radostí učil se jazyku tak lepotvárnému, hlavně proto, že by nezakoušel obtíží *ve vyslovování*, jako se to děje u češtiny, polštiny i ruštiny.

Dobrou stránku má také srbština, že ji lze psáti písmem slovanským (azbukou) rovněž tak jako latinkou (antikvou).

Kdy by intelligence slovanská srbštinu přijala za společnou obcovací řeč všech Slovanů, byla by otázka svrchupoložená jedním rázem rozhodnuta, i nebylo by třeba žádného spojovacího prostředku jiného, zejmena žádného uměle sestrojeného nového jazyka. Byl by tu jazyk hotový, krásný, ze všech slovanských nejlibozvučnější, k naučení snadný, bohatý i dalšího vývoje schopný, jazyk, kterýž se vyznamenává také tím, že v jistém smyslu má už nyní ráz světový, ježto stateční mornárové (námořníci) dalmatští roznášejí jej po všech přístavech naší zeměkoule.

Úchvatná to zajisté perspektiva: ***Společný jazyk obcovací pro sto padesát milionů slovanského lidu***, aniž by se tím podlomilo nebo překazilo ***samostatné*** postavení a další rozvoj ***každého***, posud vybudovaného ***jazyka jednotlivých kmenů slovanských.***

Dr. *Hermenegild Jireček.*[1])

V Mýtě Vysokém, konec roku 1907.

Dbejme o čistotu svého jazyka.

K bedlivému uvážení podává

A. K. Novopacký.

Nedávno četl jsem v Památníku Pardubském (»Pardubicko, Holicko, Přeloučsko, dějinný a místopisný obraz,« 1905) stesk a žalobu, jak se přičiněním hlavně novinářů kazí a šeredí naše milá řeč tak velice cizími slovy, že pomalu ani Čech Čechu nerozumí. A uvedeny jsou tu příklady takové hatmatilky, a sice:

»Je insolventní, ale jeho insolventnost souvisí se stagnací komercionelních konexí internacionálních a mimo to i s jistou delikátní aférou.«

»Při ordinaci byla konstatována diabes a doporučena dieta; při rekonvalescenci se trochu zrestauroval, tak že orgány interní nyní fungirují již precisně a není se co obávati komplikací.«

---

[1]) Volno otiskovati.

»Je znám publiku svou akuratesou a jedná vždy honetně.«

»Jeho intelligence byla pouze simulována, ale přes to se těšil populárnosti ve vrstvách, k nimž vždy gravitoval, a poštěstilo se mu v humanitních spolcích nabýti pověsti mecéna, ačkoli byl jinak brutální a nesympathický.«

Takých povědění by bylo po novinách a časopisech možno nasbírati celou knihu, a nejhorší jest, že naši vzdělaní i polovzdělaní lidé si v těch cizomluvech libují, nedbajíce již ani, aby se vyjadřovali srozumitelně po česku.

Kam to spějeme?

Ráz naší doby jeví se hlavně v pěstování národnosti; všude čteme a slyšíme, jak potřebí jest zachovati a udržeti naši národnost neporušenu; sbíráme národní písně a přísloví, zapisujeme národní zvyky a obyčeje, vyhledáváme a shromažďujeme v museích kusy národního kroje: a ten jazyk náš, který je nejvlastnějším a skoro již jen jediným znakem naší svébytné osobnosti, nejcennějším dědictvím po předcích, przníme a znešvařujeme nevážně a nedbanlivě cizími slovy, že vypadá jako žebrácká halena pestře záplatovaná a tak slátaná, že pro samé záplaty není již ani viděti, z čeho původně byla.

A přece již náš Viktorin Kornel ze Všehrd v předmluvě ke knize »O napravení padlého,« r. 1495 v Praze vydané, píše: »Nenít jazyk náš tak úzký ani tak nehladký, jakož se některým zdá. Hojnost a bohatství jeho z toho můž poznáno býti, že cožkoli řecky, cožkoli latině (o němčině nic nyní nepravím) můž povědíno býti, to též i česky. Co se pak hladkosti jeho dotýče, nevím, by tak výmluvně, tak ozdobně, tak lahodně všecko jazykem českým povědíno býti nemohlo, jako řeckým nebo latinským, bychom se toliko snažili a jedni mimo druhé chvátali, abychom jej vyzdvihali.« A mladší vrstevník jeho Vácslav Písecký, vykládaje, proč se pustil do českého překladu z řečtiny Isokratovy řeči k Démonikovi (vyšel v Praze 1512), v úvodu praví: »abych také zkusil, zdali český jazyk tak hojný jest, aby bez žebroty buďto německého šverkání, buďto latinského proměšování sám od sebe touž věc vymluviti mohl, kterouž by i Řekové vypsali. Seznamenal sem pak, že netoliko latinské pomoci nepotřebuje (o němčině mlčím, s kterouž nic nemám činiti), ale poněkud ji vyvýšiti může, tak někde jest náchylnější k lahodnosti řecké a k lepotě nežli latinský, že při mnohých v mluvení ozdobách, při lepém slov skládání, když jazyk latinský řeckého aneb prostě nemůže, aneb s těžkostí a velmi nesnadně následuje: tu jazyk český touž lahodou a jednostajní téměř krátkostí všecko vysloviti může.«

Tito naši slavní mistrové bohatství a lepost české řeči měřili tehdy jim známými a za nejvzdělanější vůbec uznávanými jazyky latinským a řeckým; zdaž by dnes neuznali, že hojnost a lahodnost češtiny snese zajisté přirovnání s frančtinou a angličtinou, z kterýchžto řečí nyní nejvíce výpůjček lehkomyslně činíme, ač i nepředčíli je. Vždyť naši novověcí mistři jazyka, Jungmann,

Jak. Malý, Jos. Jiří Kolár, Zelený, Doucha, Čejka, Vrchlický, Krásnohorská, Sládek, Jung a jiní, kteří vzdělali nám krásné překlady básníkův i prosaikův anglických a francouzských, dokázali dostatečně, že »cožkoli francouzsky a anglicky, můž dobře a neméně lahodně pověděno býti i česky.«

Vyhýbáme se, pravda, dosti úzkostlivě, abychom nezavozovali do české mluvy slov německých; hrozíme se, setkávajíce se u Veleslavína se slovy: kunštovný, koštovati, mordovati, šanovati, šacuňk, a u Komenského: rynk, kvalt, křtalt; smějeme se, čtouce v ruských spisech: hoffrejlina, kamerher, kapelmajster, teatr, galstuch; ale nic nám nevadí slova latinská, francouzská, anglická, jichž tak hojnou měrou v mluvě i písmě užíváme. A přece jest to táž úhona i chyba, jazyk béře stejné porušení, ať do něho mícháme slova německá nebo francouzská atd., a nešvara zůstává nešvarou při záplatách režných nebo zelených.

A jdemeli věci na kloub, shledáme toto: Viktorin ze Všehrd na místě vzpomenutém dále píše, že Němci, »jichž jazyk tak drsnatý, tak dreptavý a tak nerozumný jest, že jeden s druhým mluvě sobě častokrát nerozumívají a však jej našemu na potupu šíří a trú,« cítíce nedostatečnost jazyka svého, »i latinská slova veň vtrušují, aby vždy jazyk jich byl dostatečnější a hojnější, a čehož doma nemají, u súsedův ač dobře dalekých vypójčují.« A my nyní, majíce přece jazyk svůj tak hojný, lahodný a ohebný, činíme totéž *po nich*, ba po nich, aniž jsme si toho dobře vědomi. Neboť jen z Němec, z novin a časopisův německých přijímáme slova: panika, krise, referent, komuniké, anketa, budžet, organisace, konstatovat, populární atd. atd., ačkoli bychom, jen něco se porozmyslíce, všecko srozumitelně po česku vyjádřiti mohli. (Panika — poplach, zděšení; krise — někdy tíseň, někdy rozhoda, někdy rozpad, na př. ministerstva; referent — zpravovatel; komuniké — zpráva; anketa — porada se znalci, výzkumná porada; budžet — rozpočet; organisace — zřízení, zřízené spolčení; konstatovat — na jisto postavit, osvědčit, prohlásit; populární — v lidu oblíbený, na slovo vzatý. Ale není třeba vždy doslovně překládati, nýbrž jen smysl vystihnouti.) A tak nejen že zvykáme po Němcích, kteříž nám nejsou žádnými přáteli, mysliti, ale i jejich způsobem se, ač nešvarně, vyjadřovati.

Jest to ostatně jen lenost ducha, zavržitelné pohodlí, nedostatek snaživosti, když tak slepě po Němcích papouškujeme. Kdy bychom my všichni, kteří pro veřejnost píšeme, sobě uložili vyjadřovati se vždycky tak, aby tomu, co píšeme, porozuměl každý obyčejný čtenář, který se latinsky ani francouzsky neučil, pak zvykali bychom při psaní více mysliti a *česky* mysliti, a také by náš sloh byl češtější a jadrnější. Jen vůli dobrou, jen snahu upřímnou, jen mějme stále na paměti, že jazyk náš jest »tak bohatý, že cožkoli řecky a latině (a francouzsky i anglicky) můž pověděno býti, to též i česky,« a dokážeme toho, že očistí se řeč naše zas od těch cizích trusků nanesených a že budeme si právem moci libovati v její plnosti a lahodě.

A jest již čas svrchovaný, abychom k nápravě přikročili. Znátež přece zákon přirozený, že úd, který se nehýbe, který nekoná, k čemu byl určen a zřízen, seslábne, ochrne a na konec odepře všecku službu. A tak půjdemeli dále v nedbalém pohodlí po vyšlapaných stopách svých německých sousedův, nesnažíce se, abychom myslili v duchu českém, a přijímajíce bez rozmyslu napořád slova cizí do skladu naší řeči, síla slovotvorná jazyka našeho zemdlí a zakrní, duch slovanské svěžesti z něho vyvane a on bude pouhým opleskem němčiny a spolu potvornou strakatinou slov cizorodých, podobaje se směšnému panáku v kusém fráčku, s vycpanými lýtky, se vsazovanými zuby, s nalíčenými tvářemi, s parukou, a opírajícímu se o vypůjčenou hůl, kdežto by mohl, užívaje přirozených sil svých, hrdě kráčeti bujarý, silný a sličný.

Taková zvrhlá řeč je vždy znamením úpadku národa, a nemůže býti metou nám, kteříž chceme růsti a spěti k novému, lepšímu životu a čestně závoditi s národy jinými.

Řeč taková by přestala býti také nástrojem k poučování a vzdělávání lidu, nemohla by pojítkem býti mezi vrstvou učenou a spodními vrstvami národa, přetrhl by se proud světla zúrodňujícího, sestupujícího s výšin vědců k půdě lidu, utvořily by se dvě kasty od sebe různé, jedna učená se svou hantýrkou lidu nesrozumitelnou a druhá sprostého lidu, a kam by takový rozsmek u nás, v našem malém, nesvobodném, nepřáteli obklopeném národě vedl, snadno se domysliti.

Někdo řekne, že nadsazuji a přemršťuji. Ale toho odkazuji k našim politickým i některým naukovým časopisům, kde každé čtvrté nebo páté slovo je cizí, jako by naše řeč byla tak chudá a ubohá, že by bez těch nástavků cizích nemohla se obejíti; a tomu uvádím ještě na mysl tu bezstarostnost a lehkovážnost, s jakou se ty nešvarné příštipky houfně přibírají a přijímají, jako by se to rozumělo samo sebou a bylo zcela v pořádku, a jak se po krajinských listech jako nějaká nakažlivá nemoc šíří, aniž kdo z vážné strany se ozve, aby tu paskudnost zakřikl. A ostatně kdo varuje, musí ukázati k posledním koncům.

Jak jinak naši otcové, kteří první základy položili k novověké naší osvětě, dbali čistoty a přesnosti českého jazyka. Jungmann, Palacký, Presl, Šafařík celý život tomu věnovali, aby k nám uvedli vědy v rouše českém. Z jich kruhu to vyšly názvy: mluvnice, slovesnost, krásouma, zeměpis, dějepis, přírodopis, lučba, silozpyt atd., jež nabyly pak občanského práva na místě cizorodých: grammatika, belletrie, aesthetika, geografie, historie, chemie, fysika. Jak krásně Šafařík pojmenoval mapu zemí slovanských: zeměvěd slovanský. Dnešní lidé by se nad těmi latinskými neb řeckými názvy nepozastavovali a užívali by jich bez rozpaků. Psány celé knihy naukové hlavně za tím účelem, aby se v nich ukázalo české názvosloví: Jungmann Slovesnost, J. Sv. Presl přírodopis všech tří říší a lučbu, Sedláček měřictví. V časopisech, jež založeny: Musejní a Krok, pojedná-

váno o rozličných záležitostech vědeckých přesnou a ušlechtilou češtinou, aby se očitě prokázalo před svými i před cizími, že jazyk český je spůsobilý k vyjadřování všech pomyslů povznešených. A jak krásně, lahodně a velebně hlaholí čeština v nejpřesnější své spůsobě v Šafaříkových Starožitnostech Slovanských a v Palackého Dějinách Českého Národu. »Sbor pro vzdělání řeči a literatury české,« při museu národním zřízený, jenž stal se mravním ředitelem a vůdcem všeho snažení osvětového v národě, ve spisech, jež vydával a vydati pomáhal, dbal až úzkostlivě vždy o správnost a přesnost jazyka, tak že spisovatelé všickni obvykli tomu duchu ze spisů těch vanoucímu, i vešlo až v obyčej, kdykoli nějaká kniha česká vyšla, posuzovati ji přede vším s hlediska čistoty a správnosti jazykové. Když pak po r. 1848 strojilo se vydávání zemského a říšského zákonníka jazykem také českým, sám ministr Lev Thun zřídil výbor pro stanovení názvosloví právnického v češtině, jehož předsedou byl Šafařík a členy K. J. Erben, Strobach, Ant. Beck (otec nynějšího předsedy ministerského) a j. Když pak tento výbor práce své ukončil, svolal týž ministr zase nový sbor k ustanovení vědeckého názvosloví českého pro nauky středních škol, jehož práce řídil též Šafařík. A soukromou cestou dr. J. Čejka lékařské názvosloví sbíral ze staročeských knih lékařských, Arnošt Vysoký pak slovník názvů technických sestavoval. Byla tedy snaha vždy živá a účinná, aby všeliké nauky vystupovaly v důstojném a přiléhavém rouše českém. Když pak v letech 1860 jazyk spisovný v novinách porušení bral, starý Alois Šembera, profesor české řeči a literatury na vysoké škole Vídeňské, kamenopisem rozmnožované letáky do redakcí zasílal, pobízející k správnosti a čistotě jazyka a vytýkající chyby a poklésky postřežené.

Ale nyní zdá se, jako by nikomu věc na srdci neležela, vše běží jak běží, a tak došlo k tomu žalostnému stavu porušení a úpadku, jakýž svrchu ukázán.

Výstražný hlas soukromé osoby tu nepomůže. Mním, že by buď Sbor musejní pro vzdělání *řeči* a literatury české nebo Česká akademie, nebo oba sborové společně měli věci se chopiti a uraditi se, jak neřest tu staviti a vypleniti. Snad by prospělo vyzvání k učitelům středních škol, by žákům vštěpovali cit a smysl pro čistotu a přesnost češtiny; snad by účinkovalo i provolání ke všem spisovatelům, aby šetřili pilně a snažně téže ryzosti a svéráznosti jazykové; a vyžadujíli pokročilé vědy a rozmanitější život veřejný s novými pomysly nového názvosloví, nechať sestoupí se výbory znalcův k jeho sestrojení, spořádání a veřejnému vydání.

Z osudů českého emigranta.

Podává

dr. Josef Volf.

Bude zajisté vždy žíti vděčná památka dobrého pastýře Josefa Kačera v srdcích osadníků Táborských.

F. A. Slavík v Osvětě 1877.

Na jaře roku 1907 přijel do Musea království českého ředitel fysiologického ústavu Vratislavského, aby pátral po nejlepší podobizně a po nejlepším poprsí zakladatele tohoto ústavu, prof. J. E. Purkyně. Buduje se tam nový velkolepý fysiologický ústav, kde má býti postaveno umělecky provedené poprsí jeho jakožto znamení úcty k velikému badateli českému, před kterým věda sklání svou hlavu. A v rozhovoru s ředitelem, který nadšeně mluvil o Purkyňovi, maně napadla mi vzpomínka na jeho přítele-vystěhovalce, evangelického faráře v pruském Slezsku, J. S. Kačera, kterému Vratislavský »pan profesor« tolik lásky a dobrodiní prokázal. Bylť Purkyně nejen velkým učencem, ale měl zároveň i zlaté srdce, plné upřímného přátelství k svým krajanům.

Osud českých vystěhovalců v Německu byl vždy trudný, trpký a smutný. Byla to hořká Kalvarie, v níž pod těžkým břemenem vyhnanství úpělo tělo i duše a v níž ponenáhlu české vědomí mizelo a zanikalo, až často i tradice českého původu upadla v prohlubeň zapomenutí. A přemnozí tento zjev vytušili, ba i toho pozvolného umírání si byli vědomi; z počátku se vzpěčovali a bránili, pak umlkali a utuchali, až konečně ve svém marném zoufalství resignujícím okem na vše patřili, vždyť bylo nutno zahynouti tak neb onak. A v tomto vědomí tkvěla největší tragédie osudu jejich.

Podávám tuto obraz takového nešťastného života na cizí půdě, jak ho zakoušel J. S. Kačer, evangelický duchovní ve Velkém Táboře v pruském Slezsku, který se nešťastnými okolnostmi octnul pod perutěmi pruského orla; nezvykl si tam, nezapomněl na vlast a ještě jako letitý stařec hledal v Novinách nějakou faru v Čechách. Jeho dopisy, profesoru J. Purkyňovi do Vratislavi zasílané, jsou důkazem jeho marného boje a pohnutlivé lásky, s níž Kačer svou rodnou zemi miloval.

Životopisná data Kačerova jsou v krátkosti tato: Narodil se 30. března 1802 v Černilově na Hradecku, kdež jeho otec Karel byl truhlářem. Vystudovav gymnasium v Hradci Králové, kde byl jeho učitelem v češtině V. Klicpera, odešel na theologická studia do Uher, kde se spřátelil s Janem Kollárem. První rok navštěvoval kollegium v Pápě, ale pro přílišný racionalismus tam panující uchýlil se do Debrecína; odtud vypudila jej nevlídnost jednoho z profesorů — snad rektora kollegia — i ode-

bral se do Šáryšského Potoka, kdež pobyl čtyři léta (1823—1827). V těchto letech byl i domácím učitelem u barona Vaye v Löku. Vrátiv se do Čech, stal se pomocníkem superintendenta Matěje Kubeše ve Kšelích, později pak administrátorem ve Vysoké, odkudž odešel na českou faru do Velkého či Bedřichova Tábora pod Sycovem (Polnisch-Wartenberg) v pruském Slezsku a tam v evangelicko-reformovaném sboru (r. 1749 českými emigranty spolu s obcí založeném) dosazen jest roku 1830 za duchovního správce. Působil tam 41 let až do své smrti (25. ledna 1871). Krátký čas po svém příchodu na Tábor pojal za manželku Žofii, dceru duchovního správce Petra Sýkory (Šikory) v Husinci u Střelína pruskoslezského, kteráž umřela 25. ledna 1863 v ústavu choromyslných. Oba leží vedle sebe na hřbitově Velkotáborském.[1])

Dosavadní životopisné zmínky o Kačerovi[2]) nezaznamenávají nikde, proč odešel z Čech, a také on sám se této záležitosti úzkostlivě vyhýbá, ačkoli v dopisech svých prozrazuje, že ušel z Čech bez povolení a pasu. Pro porozumění jeho steskům z let 30tých a 40tých, že mu není možno vrátiti se do Čech, je nutno věděti, že jeho odchod způsobily rozmíšky, které mezi ním a katolickým farářem na zboží Smiřickém vypukly; na zjevné narážky svého protivníka odpovídal horkokrevný Kačer prudce a ostře, takže jej farář obžaloval u konsistoře v Praze; konsistoř postoupila tuto žalobu guberniu, které pohnalo Kačera k odpovídání do Prahy. Aby se možným nepříjemnostem vyhnul — bylť se velice satyricky vyjádřil o celibátu katolických kněží — odešel místo do Prahy do Velkého Tábora,[3]) kde jej přijali s otevřenou náručí, jelikož kazatel jejich před nějakým časem byl zemřel. Další jeho osudy v Táboře[4]) vysvitnou z jeho dopisů, Purkyňovi do Vratislavě zasílaných a v knihovně Musea království českého uložených.[5])

Jan Purkyně působil na universitě Vratislavské od r. 1823 a stal se záhy středem, kolem něhož se kupil slovanský ruch v Slezsku a Prusku.[6]) S Kačerem seznámil se teprve 4 léta po jeho příchodu do Tábora, totiž roku 1834, a brzo nastalo mezi oběma pevné přátelství, založené u obou hlavně na vroucí lásce k vlasti, a na touze a stesku po ní. Purkyně v tomto vzájemném poměru byl dobrodincem, jenž rád rozdával, a Kačer almužníkem, který vděčně přijímal. Zásobovalť jej Purkyně knihami a časo-

---

[1]) Hlasy ze Siona XI, 1871, str. 22 a 32.

[2]) Hlasy ze Siona, l. c.; Slavík Fr. A., Česká emigrace r. 1741—42, Osvěta 1877, str. 892, 895; Ottův Slov. Nauč. XIII, 1898, str. 727.

[3]) Obšírně celou událost líčí Jan Jeník z Bratřic ve svých Zápiskách VII, str. 427.

[4]) První ocenění literární a vlastenecké činnosti Kačerovy podal svým známým důkladným spůsobem Fr. A. Slavík v Osvětě na uv. m.

[5]) Dopisy jsou bohužel jen neúplně zachovány.

[6]) Činnost jeho v tomto směru není dosud řádně osvětlena a oceněna. Též jeho působnost jakožto zprostředkovatele koupí předůležitých českobratrských rukopisů Lešenských a jiných pro knihovnu Českého Musea nedošla dosud svého vylíčení.

pisy, které tvořily zelené oasy v suchopárném žití jeho. Avšak i v jiném směru měl Purkyně na Kačera velký vliv, přijímaje první básnické plody musy Kačerovy, podávaje rady, navrhuje opravy; nabádal, chválil i káral — veliký muž dovedl býti velikým přítelem. A tyto svazky přátelské byly dokumentovány i tou okolností, že Purkyně byl několikráte kmotrem několika z četných dětí Kačerových.

* * *

Purkyně půjčoval Kačerovi české knihy, jež on opět a opět čítal, nemoha se jich ani nabažiti, a proto s vracením jich často odkládal. »Račte býti té dobroty,« psal 28. května 1834 Purkyňovi, »a odpusťte mi tuto mou váhavost a kdyby se dalo dělat a Vaše láska mě ještě z mysle zcela nevypustila, račte někdy v čas ferií i náš suchý Tábor sobě prohlednouti a nás zde osamělých, avšak i při vzdálenosti naší od Čech přece po česku dýchajících dobrotivě navštívit. Jistě milejšího hosta u mne nebylo a ani potom nikdy nebude.« I vypravuje dále, jak byl v září r. 1833 se svou manželkou, také Češkou, a se synem Karlem ve své drahé české vlasti, kde navštívil i svého bývalého profesora Klicperu v Hradci Králové, který se z tohoto setkání velice těšil. O sobě Kačer dokládá, že okřál a omládl, jak se jen trochu toho českého povětří nadýchal . . . A potřebuje prý takového osvěžení ve svém vyhnanství ve Velkém Táboře, u prostřed velikého smutného lesa ležícím, na půdě nade všechno pochopení nenárodní a mezi mnohými nepříjemnými i smutnými okolostojičnostmi života a při takové vzdálenosti od své drahé české vlasti! I ten les tam šumí svou cizáckou melodií . . . . . Jedním slovem, stýská se mu, cítí se osamocen a duševně unaven, tak že k ničemu nemá chuti a ničeho nepracuje, kromě co své každonedělní kázání pořádně sestaví a tamějším pouhým Čechům je přednese. Aspoň to jim poskytuje útěchy, když jiné není.

Preces et lacrimae sunt arma nostra, říkávali o sobě čeští vystěhovalci. Modlitba a slze jsou naší zbraní i útěchou, avšak byly to modlitby trpké a slze hořké . . . I do radostí otcovských kape takový jed, že vše hořkne. »Od 14. prosince jsem zas otcem,« píše Kačer, »narodil se nám syn jménem Filip. Oba (Karel a Filip) jsou českého pohledu. Kýž by bylo možná aspoň ty dítky v Čechách někde zaopatřiti, jestli z nich něco k všeobecné potřebě vykvésti má.« Proto by rád své místo s předešlým stavem svým ihned změnil, kdy by to bylo možno. Záleží to na řízení Božím, jemuž všecky milé i nemilé, dobré i zlé případnosti poručí; on, Řiditel všech věcí, v jehož službách stojí a státi chce, uzná zajisté jen to, co mu bude prospěšné, i když rozum jeho toho nebude chápati.

Roku 1834 poštěstilo se Kačerovi získati spolehlivého posla do Vratislavě; byl to Karel Bischof, kandidát na kr. evangelickém semináři ve Vratislavi, který mu přislíbil donášeti a vraceti knihy od Purkyně do Tábora půjčované. A hned první donáška knih

způsobila Kačerovi netušené potěšení. Ještě v květnu si stěžoval, že o české literatuře a jejím novějším prospěchu ani dost málo nezvídá. Jaké bylo tedy jeho překvapení, když mu Bischof přinesl vydání Kollárovy Slávy Dcery s výkladem, a když shledal, že i o něm se tam činí zmínka.« [1]) Rázem se mu vyrojily vzpomínky na bezstarostné mládí, plné krásných ideálů . . . . Cítí se až zahanben Kollárovou pozorností, které prý si nezasloužil. A před jeho zraky vyrůstá králohradecké gymnasium, kde pod Klicperou všelicos pruboval v češtině, v které ho žádný z jeho spolužáků nepřepanošil. Tenkrát jej život těšil, a musy ho častěji navštěvovaly, ačkoli nikdy neměl v sobě takové naděje, jakou si o něm dělal Kollár. Poznal Kollára, toho ušlechtilého človíčka, osobně již v 25. roce věku svého a pocítil se v srdci svém k jeho chvále tak náramně rozhorleným, že jej to i při jeho slabosti a nedostatečnosti nejednou, byť s nestejným provedením až k veršování ponuklo. [2]) To bylo v Čechách tehdy, kdy přečetl druhé vydání Slávy Dcery . . . Dávný čas uplynul od té doby a mnoho se změnilo; ideály unikly a holá skutečnost zůstala. A do suchého, smutného Tábora ani musa cesty nenalézá. Vzdálen od své drahé české vlasti, ztrácí i chuť k veršování; jen jednu znělku, své ohlášky, zaslal do časopisu, avšak bezbožná censura mu ji vyškrtla. Prožívá nahou prozu životní, kterou mu zpříjemňují jenom knihy od Purkyně půjčované.

Rád, přerád by si s ním pohovořil na té své výspě, a proto jej stále a stále zve k sobě a slibuje jej uvítati a pohostiti podle své české prostnosti a upřímnosti. Návštěva taková je mu nutná, neboť žije sám bez dobrého přítele. I pan Tardy [3]) mnou pohrdá, stěžuje si, a nepochybně prý proto, že vstoupil v manželství s dcerou bývalého jeho dobrodince a předchůdce v úřadě, kterému však bylo v jeho potomcích příliš zle odměněno. »On« (Tardy), píše Kačer dále, »ač proti mně ničeho nemá, nechce předce se mnou žádného přátelství začnouti a jak se mi zdá, zapomíná na to, že jest také v Čechách narozen i vychován. On činí všecko zdejšímu zemskému zřízení po vůli, byť by tím i svou národnost zakopával: totiž jak slyším, káže každou 4. neděli v německém jazyku proti vůli a žádosti Husineckých Čechů.«

---

[1]) V 73. znělce IV. zpěvu Kollár pěje: Na lístkách ty názvy byly psané: Liskay, Kuzmani dva Slováci, Kampelík a Kačer Moravané . . . Ve výkladu pak Kollár dokládá: Kačer Josef poslal skladateli těchto básní několik pronikavých, lásky k národu a řeči plných psaní, počátek z časoměrného přeložení Klopstokovy Messiady i jiné básně a znělky, z nichž některé i v časopisu tištěny. Nyní jest kazatelem evangelickým ve Velikém Táboře Fridrichově v pruském Slezsku. Srv. Slávy Dcera, 3. vyd., str. 253 a Výklad str. 323. Kollárův náhled, jako by Kačer byl na Moravě narozen, vznikl bezpochyby z té okolnosti, že Kačer studoval v Prešpurce.

[2]) Dvě znělky na J. Kollára v Čas. Čes. Musea 1827, sv. IV, str. 67—8.

[3]) Odlišné tvrzení viz při životopise Kačerově v Ott. Slovníku N. XIII, 1898, str. 727. Zdá se ostatně, že se úsudek Kačerův nezakládá na pravdě.

I na Kačera zle doléhali, aby se tak choval; ale on se nedal a ubránil se, ač ho to stálo velikou práci, tak že chápeme plně jeho vzdech: »chvála Pánu Bohu, že se to poštěstilo,« jak psal 28. června 1834.[1])

V říjnu téhož roku navštívil jej kancléř Lessing ze Sycova, k národu a nářečí českému nakloněný pán, který mu sdělil, že Purkyně potřebuje Kollárovu Slávy Dceru. Bylo to přetěžké loučení s milou knihou, která se Kačerovi stala drahocenným pokladem, jejž tisíckrát, jak praví, zulíbal. »Rád bych ji byl,« píše, »i déle k dennímu listování podržel, nebo podivení hodné jest po ní a ušlechtilé každé jednotlivé vyjádření,« a mimo šestidílnou bibli Králickou nebude podle jeho soudu žádné dokonalejší knížky, co se týče výborné češtiny; proto by si toužebně přál, aby všichni Čechové podle Kollára svou řeč brousili, aby jeho mluva se stala studánkou jasné, křišťalově průhledné vody, z níž se každý s chutí napije. A prosí vzácného pana profesora o sdělení, jak drahé jest toto poslední vydání Slávy Dcery; druhé vydání má sice již dávno, avšak to se mu zdá příliš chudé, když poznal bohaté krásy vydání s výkladem spojeného. Jeho nábožné mysli se pak zvlášť jedna znělka velice zalíbila, v níž Kollár opěvá jamníky, ty ubohé a nešťastné trpitele, kteří se před krutým pronásledováním utíkali do hor a podzemních skrýší, aby tu mohli nerušeně čísti české slovo Boží.

Zapůjčeným Světozorem nebyl spokojen; přál si ho přirozenější a nehledanější, psaný slohem prostým, tak aby i lid obecný pro jeho lehkost a srozumitelnost si jej oblíbil. Jako pilnému čtenáři šestidílky přirostlo mu s obsahem biblickým i slovo českých bratrů k srdci, tak že by tento českobratrský sloh si přál i ve Světozoru, místo těch nesrozumitelných novotvarů, při kterých prý se čtenář mrzutě pozastavuje a je sobě teprve upravuje, aby jim správně porozuměl.[2]) Od Světozora přechází pak na poměry literární a táže se, jak žije ta česká literatura? Vycházíli ještě Časopis při Národním Museu a co nového napsali tvůrcové »Angeliny« a »Vznešenosti přírody«? I na Šafaříka se táže, jaké postavení v Praze zaujímá a co pracuje.

Odpověď na vše to by nejraději slyšel z úst Purkyně samého. Avšak prázdniny jsou ty tam, a návštěva z Vratislavě nepřišla. Kačer těší se tedy aspoň na budoucí léto, že ho vzácný přítel přece v jeho samotě navštíví, s ním pobeseduje a vše mu sdělí, co se děje v tom velkém světě a zvláště v té milé drahé české vlasti, z níž nikdy žádný cestovník o Tábor nezavadí. A vypravuje dále o Melenčínu, asi čtvrt míle od Tábora vzdáleném, o němž se čte v historii českých bratrů. V nepatrné vesničce s nepatrným zámkem zasedli ze své otčiny vyhoštění čeští

---

[1]) Srv. Slavík Fr. A., Česká emigrace v Osvětě 1877, str. 891.

[2]) Výtka tato upomíná na Kollárův stesk:

Bych rozuměl smyslu knih českých dobře nynějších,
Češtinu překládat v češtinu dřív si musím.

bratři k svému sněmu . . . »Dnes,« píše Kačer 23. října 1834, »není tam po té události žádné památky a po českých bratrech ani těch nejmenších zbytků; jen starý českobratrský hřbitov uprostřed borového lesa s napolo rozvalenou kryptou a několika přečnívajícími náhrobky upomínají na smutný osud českých vyhnanců.« A jeho duchu jest to divno, proč prozřetelnost Božská v sedmileté válce zase v tato místa Čechům se přistěhovati a zde bydleti kázala. Jest také Táborským Čechům určen podobný los? Budoucnost teprve dala odpověď: Velký Tábor zmizel, a jen lesy šumějí ve svých korunách dumnou píseň dávně zašlých dob, kdy zde česká srdce česky bila.

Kdykoli měl někdo ze znamých Kačerových cestu do Vratislavě, neopomenul ho Kačer vyzvati, aby navštívil draze váženého, jediného pana profesora a vyřídil mu tisícerý pozdrav, odevzdal mu vypůjčené knihy a přinesl jiné. České knihy jsou mu potřebny jako denní chléb a činí mu tu Táborskou samotu trochu snesitelnější, proto prosí převzácného pana vlastence o další takovou vlasteneckou dobrotivost.

Jak nutno bylo Kačerovi přátelství Purkyňovo, vysvítá jasně z dopisu 20. července r. 1835. »Těžkoť mi jest,« píše, »nyní do ruky pero bráti, nebo víc mám slzí nežli černidla. Ó tenť jest pravých Čechů osud větším dílem od jakživa! Tenť jest zvlášť můj osud hned od maličkosti mé, že jsem můj až dosavadní život skoro celý proplakal. Ano, tak jsem sobě to obmejšlel, že zde u prostřed tohoto lesa v tichosti a v pokoji, bez velikých nedostatků, v mírnosti a skrovnosti život vésti i dokonati moci budu — ale na tenhle spůsob již sotva. Ne v službě světa, ale v službě vyššího Pána mého postaven jsa bránil jsem se statečně, ano na nějaký čas jsem se i ubránil té *žádosti našeho zemského zřízení, dle kteréhož jsem měl pouhým Čechům v němčině evangelium kázat.* Ale mimo toho se nyní i jiná mračna a bouře nad mou hlavou shrnují tak, že mně samotnému, nevím, budeli lze obstát. Školní učitel, o kterého obdržení jsem až posavád tolik prací podnikl, abych ho dostal, poněvadž jest rozený Čech, byť by sebe schopnější byl v němčině, jest mi zhola odepřen a má jen tak dlouho na termin zůstat, dokud mi pouhého Němce nepošlou. *Při tom mi i peněžitým trestem již pohroženo, jestli všecko nevynaložím, aby se místo česky německy učilo a náš přemilý mateřský jazyk se potlačil!«*

»Na ten spůsob mi tu ani zůstati dlouho nelze, proto, že tak přinucen jsem jednati, *proti textu mého povolání* a proti mému přísažnému závazku, s kterým jsem do ouřadu duchovního vstoupil. A nezůstanuli zde: Kam se mám obrátit? Ó kýž by byla nikdy noha má na pruskou půdu nevkročila! Ano, kam se mám obrátit? Do Čechie? Ach! Že tu mému jedinkému vlastenci, tomu jedinkému, kterýž v Slezsku srdce má, aby cítilo, musím předem zjevit, proč mé české srdce tolik krvácí! Tak jest to pravda: a k mému největšímu neštěstí já se do mé drahé vlasti snad více ani navrátiti nesmím. — — Ó proč jsou skály kamenné, proč

se mi lijavcem slzí mých neodměkčují, aby mi mou vinu odpustily? Není, ba není možné vrátit se do té země, z které až posavad ani řádně propuštěn nejsem — — Já jsem žádal po třikráte o své propuštění, ale nadarmo. Po prvé v Smiřicích u vrchnostenského ouřadu, kde mi zle odpovědíno, ač má žádost vroucná byla, proto — že prý nebyly na ní patřící štemple; ale ani mi povědít nechtěli, jaké štemple mám vzíti. A to bylo v zimním čase roku 1829. Po druhé jsem ty písebnosti tam jen zaslal, ale nevím, kam se poděly. Potom mně má chudoba a nedostatek přinutily, že jsem se odebral bez propuštění. Při tom jsem ale, když mi od tamtud nic nepřicházelo, psal odtud zrovna na slavné gubernium do Prahy, ale i tu bez následků. Nyní bych se rád vrátil — — rád i do té nejchudší církvičky ve vlasti se schoval. Ale kterak se to opovážím, když jsem opuštěn? Jsa v takovém stavu, rcete: Komu přísluší víc naříkat nežli mně? Však o tom dosti; neb daremné jest mé přílišné naříkání, když, jakož stojí v Kolláru, není pro mé rány masti.«

Téhož léta se přátelské svazky mezi oběma muži ještě více utužily, když se stal Purkyně kmotrem dcerušce Kačerově, 21. srpna rozené. Listem z 23. srpna zve jej Kačer i s jeho synáčky ke kmotrovství; nic prý se nemusí pan profesor zavazovat, jelikož to není u nich v obyčeji, a on by tím mezi ostatními kmotry (manželka dvorního kazatele Königka ze Sycova a švekruše Sýkorová z Hradce) jen výminky činil. A nebudeli mu vůbec možno do Tábora si zajeti, prosí aspoň o dovolení, aby se dal při křtu někým zastupovati.

Nemalou úzkost vytrpěl Kačer na konci r. 1835, kdy jej stihla zvěst, že Purkyně z Vratislavě odejde.[1]) Avšak byla to jen lichá zpráva. »Již jsme se připravovali,« píše Kačer 15. února 1836, »že z této 9 mil dlouhé blízkosti naší brzy odejdete a nás zde docela zamrznout necháte. Mezi tím i všeliké řeči z Husinecké strany začly,« dodává dále, »jakoby Vaše povolání bylo — k mému nemalému pozastavení se — až kde české lišky dobrou noc dávají, do Sas. Já bych podle mé osobnosti vždy raději pracoval na roli otců našich dědičné, nežli přenášel svůj stánek tam, kde rovně tak Vendové slavenští, jako zde Češi a Poláci se zavražďují.«

Kačerův stesk po vlasti neslábne, nýbrž spíše vzrůstá. Jen trochu toho českého vzduchu si přeje, aby okřál a zas na několik let k snášení německého jha se posílil. Nebyl sice toho roku pronásledován od zemských úřadů, avšak v bezpečí si pro budoucnost neslibuje. »Všemožně se vynasnažuji,« píše tesklivě, »když odpírati nelze, aspoň přikrývati a ty rány všeliké, které by česká naše národnost zde od německého řízení zemského trpěla, v tichosti svazovati a sešíti v té naději: kdyby se přece nebe nad námi strnulo a tím světem k našemu polehčení trochu zamíchati ráčilo.« A dokládá: »*Věřte mi, nic není příležitějšího*

[1]) Jednalo se tehdy o povolání Purkyňovo do Prahy.

Němcům k vyvádění jejich plánů chytrých, jako pokoj; oni nemajíce co jiného dělat, pomýšlejí na lesť a vaří svůj jed k otrávení Slovanů v tolika kotlích, kolik se nachází normálních škol v Slezsku, Poznani a Starých Prusích. Ó, jejich jest zalíbení a to sice největší, nejraději na slavenských zříceninách své zámky, tvrze a věže zakládati.«

Po tomto věšteckém výroku prosí za zprávu, jak se asi Kollár proti neméně nebezpečným nepřátelům maďarským brání, čili jak dalece se Maďarům jejich pokus o všeobecné a výlučné užívání maďarštiny ve školách daří. »Divné mi to jest,« píše, »že již dávno jej nezaškrtili majíce ho mezi sebou v Pešti. A ještě divnější, že se ženil právě v čas toho nejnebezpečnějšího se s nimi potýkání. Má snad naději, že nepadne?« Zároveň by si přál, aby Kollár v příštím vydání Slávy Dcery přidal obrázek a podobu té, která byla v tolika podařených znělkách jeho nadšením i předmětem; myslil, že to byla jen prázdná vidina bez tělesnosti, kterou Kollár vzýval. Ó, jistě není pouhou Němkyní a snad se i Mína jmenuje!

Slávy Dcera nadchla Kačera tou měrou, že se v něm opět ozvala struna básnická. Posílá 15. února 1836 Purkyňovi několik znělek o růžovém paloučku nedaleko Litomyšle a Vysokého Mýta v širém poli ležícím.[1]) Byl tam před 8 roky a našel na něm, ač bylo už na podzim, mnoho rozkvetlých růží; maje asi 20 kroků délky, tolikéž šířky, jest tento palouček hustě porostlý křovím pěkných planých růží. K místu tomu pojily se rozličné tradice, jak od starců z blízké vesnice vyzvěděl, že se tam sešli nekatoličtí Čechové za Ferdinanda II. naposled k slavnému konání služeb Božích; a ve francouzských válkách se prý Rusové, přišedše do Litomyšle, na palúčku ve velikém počtu sešli, na zem padali, v prsa se bili a nábožně se modlili. Toto místo jest tedy posvátné; dokladem jsou po Kačerovi další hovory starců, že každý sedlák, jenž palouček zorati chtěl, koně potrhal nebo pluh zlámal anebo sobě škodil, tak že orání zanechal. Tento palouček pohnul Kačera k následujícím znělkám:

Pestří se palouk v žitorodém poli,
Pozůstatek svaté památky;
Na něm růže něžné s poupátky
Vanou zápach širém po okolí.

Aniž rádlem čas ho zrušit svolí,
Ale desetkrát se nazpátky
Vrátí voráč s ořmi chudáky,
Chráněný pádem jakýmkoli.

A tak věčně vypravovat mají
V Murašicích vnukům dědové,
Co nám skoupá historie tají:

[1]) Srv. stať Nejedlého Litomyšl v Ottově Slovn. Naučn. XVI, 175.

Že tu v slzách — ó kýž čas to zhojí —
Z vlasti vytištění předkové
Poslední hod měli pod obojí.

*

Zdaž ty drobty z stolu posvátného,
Či ty slzy na zem roněné
Měly mocnost plodnou semene
K vzrůstu kře tak bujně ujatého?

Aneb Lada pro kochance svého
Krvácela z nožky raněné,
Kde se rdí ted růže červené?
Nevím právě skutku jistotného.

Než to vím, že jistou všechněm slávu
Synům svým v tom živém koberci
Svatost z dávna draze zachovává.

Nebo přišli až tam od Uralu
Pluky s národními praporci,
Místu tomu božskou vzdávat chválu.

*

I já jednou štěstím ráno časně
Zbloudiv, šetřím úzkou mezičku
A co žitem ujdu trošíčku
Čaloun ten se rozvine mi krásně.

Slunce vzešlé v perlách rosy jasné
Bavilo mé oči chvilčičku,
Pak když z růží svěží kytičku
Ruce svily, slavík úpěl hlasně.

Jistě úpí pro svou družku, praví
Duch můj, jižtě s plodem nevinným
Bouře vzala aneb zhoubce dravý.

Ubožátko! zdaž tak s tebou není
Jako se mnou věštcem Slávinym,
Českých synů lkaje rozplašení.

*

Kolikráte nebe slze cedí
Nad osudem plačíc Čechie,
Tolikráte znova žije
Naděje má v toho, jenž vše řídí.

Však to i tam Murašice vidí,
Po bouři jak krásná rozvije
Růže ňadra, kdyžto učije,
Že zas slunka oko na zem hledí.

A snad proto nám tak pozůstaly
Z času bouře zhouby vzdychání
Cudotvarné do dnes tyto kvítky.

By svá nimi někdy věncovaly
Veselejší čela v plesání,
Až my zblednem, našich dítek dítky.

Roku 1836 potkáváme se s jmenem Kačerovým také v Časopise Českého Musea, kde uveřejnil 10 znělek pod názvem »Toužení po vlasti.« Jsou to vášnivá slova, v nichž bouří veškeren žal a smutek Kačerův, procítěný a prožitý. A s tou bolestí je tu jako v dopisech spojen bezmocný hněv a zoufalá resignace. Výjádřil to v 10. znělce takto:

Aj zde hřbitov, na němž národ celý
Hyne křivdou cizích zlosynů,
Snad i já se na něm rozplynu
Nad života zmatkem omrzelý.

To můj osud, abych, v službě matky
Prodlev Odry slávské na březích
Čestně pohřbil její pozůstatky.

Abych, ažby posledního z Slávů
Lotři vlekli k hrobu v řetězích,
Zalkal, a pak svou též vrh tam hlavu.

Úzkostlivá censura nedovolila tehdy 2 znělky otisknouti, a jmeno Husa bylo vytečkováno H . . .«[1]) Poněvadž jsou pro povahu Kačerovu velice charakteristické, uvádím znělky tyto zřejmě pod vlivem Kollárovy Slávy Dcery stojící, zde v původním znění, jak byly redakci Musejníka zaslány:

Na hoře, s níž valem předkům tekla
Ostatní krev v lože Vltavy,
Na hoře, již skutkem popravy
Poškvrnila rota katů vzteklá —

Ó bodejž ta pouta jednou změkla,
Jež tam ukul osud káravý
Pozůstatkům Čech i Moravy,
Osud pošlý z horoucího pekla!

[1]) 2. sv., str. 117—22: Tam kde místo H . . . zasvěcené.

Avšak prach ten v lánu spících reků
Kdo z nás zbudí z mdloby hrobové?
Zoufám raděj, neb již nemám kotvy.

Kvetls někdy v Čechách zlatý věku,
Kvetls, dokud Čeští Bratrové
Zalévali, ale víc již sotvy.

Devátá pak znělka v rukopise zní:

Krakonoše! uslyšte mé strasti,
Procitněte tupé ozvěny,
Křičte, že zde jeden ztrápený
Hyne žalem nad potupou vlasti.

Jako Samson v Filištínské pasti,
Tak i já, své síly zbavený,
Nežádám si, než jen sklepení
Strop nad vrahy svými rozetřásti.

Byť i mou tak rum ten lebku pohřbil,
Nedbám, jen bych jednou žel svůj pozbyl,
A zmstil křivdy, jenž se Čechům dějí.

Rcete se mnou blažší krajani:
Lépeť umřít vlasti k zastání,
Nežli trpět pohanění její. [1])

Sardinské nuragy.

Stať

dr. **Antonína Poláka.**

Dějiny Sardinie, největšího ostrova po Sicilii v Středozemním moři (24.078 km.[2]), provincie království italského, nejsou bez zajímavosti aniž pro ty, jichž vlastí Sardinie není. Ostrov byl obydlen již v době předhistorické (kamenné i bronzové). V 13. století, jak vypravují nápisy hieroglyfické, Sardové společně s některými příbuznými kmeny přepadli Egypt. Nevíme však, zda bydlili již tehdy na Sardinii, či ještě v Malé Asii, odkud přišli na ostrov a podmanili si tu usedlé obyvatelstvo. Když Feničané počali se usazovati na pobřeží a ostrovech západního Středomoří, založili i tu své obchodní středisko. Snad je tu měli i Řekové a Etrus-

[1]) Znělky tyto povstaly v červenci 1835, srv. dopis z 20. července t. r.: »Uslyšte, jaké bylo tyto dni mé básnění.«

kové. V západní části Středozemního moře za úpadku Fenicie zdědila panství po Sidonu a Tyru kvetoucí jejich osada africká, Karthago. Sardinie jest také provincie říše Karthaginské až do r. 238, kdy vzbouření žoldnéři odevzdali ji vítězi v první válce punské, Římu. Vnitřek ostrova byl celou tuto dobu více méně svobodný,[1]) ani Římané nepodrobili ostrova úplně. S říší římskou měl ostrov stejné osudy až do polovice pátého století po Kr. Roku 458 zmocnili se ho Vandalové,. byli však asi po stoleté vládě (r. 533) donuceni vrátiti tu provincii zpět říši východořímské. Této nepodařilo se upevniti zde panství své tak, aby Sardinie byla skutečná část říše, nýbrž vznikla na ostrově domácí knížetství, jichž páni uznávali jen vrchní vládu byzantskou. Arabové pokusili se rovněž dobyti ostrova, když se stali pány všech skoro krajin při západním Středomoří. Papež Jan XVIII. kázal proti nim a vyzýval křesťanstvo k boji s nimi. Janované a Pisané vyhnali je ze Sardinie, po vítězství však jala se obě města mezi sebou o ostrov bojovati. Pisané zvítězili, ale správcové čtyř okrsků zv. giudici (soudcové) byli skoro samostatni. Koncem 13. století papež Bonifác VIII. dal ostrov v léno králům arragonským, kteří na ústavě ničeho nezměnili až do 16. století. Z knížat v té době na Sardinii panujících zajímavá jest Eleonora z Arborey († 1404). Vydala zákonník zv. carta de logu (del luogo).

Ferdinand Katolický sesadil knížata a ustanovil místokrále. Těmi byl spravován ostrov až do míru v Utrechtě r. 1713, kdy Sardinie přišla pod panství německé větve rodu Habsburského, avšak jen na šest let; neboť již roku 1720 obdržel ji výměnou za Sicilii vévoda savojský, Victor Amadeus II., který se pak dle ní zval králem sardinským. Osudy ostrova jsou od této doby stejné s osudy rodu Savojského. V době válek Napoleonských byla jediným útočištěm krále Karla Felixe ze Savojska a Piemontu Napoleonem vypuzeného. Roku 1861 Viktor Emanuel II., když se mu podařilo sjednotiti celou Italii, odložil titul krále sardinského a nazval se králem italským. Sardinie jest od té doby částí sjednocené Italie.

Všechny tyto periody dějinné zůstavily na Sardinii svoje stopy. Projíždějíce ostrovem, všude je nalézáme, na různých místech z různých dob, avšak také někdy pohromadě. Z doby předhistorické máme na Sardinii *nuragy.*[2]) Jmeno jejich jest zkomoleno ze slova muraglia (= stavba). Jsou to stavby kamenné, jichž jest na ostrově skoro 4000. Ovšem nejsou zachovány všechny stejně, mnohé jsou jen málo porušeny, většina jich však jest více méně zbořena. Ruka lidská zničila jich mnohem více nežli zub času. Obyvatelstvo užívalo balvanů, z nichž jsou zbudovány, k svým

---

[1]) Obyvatelé na svazích nejvyšší hory ostrova, Monte Gennargentu (1834 m.), chlubí se podnes, že předkové jejich nebyli poddanými ani Punů ani Římanů.

[2]) Po vlasku se píše nuraghi, ale vyslovuje nuragy; *h* se tu klade jen proto, aby se slovo nečtlo nuradži. *Red.*

stavbám. Přece však jest dosti takových, které vzaly jen malou škodu. Proto si můžeme představiti, jak takový nurag vypadal.

Jsou všechny stavěny dle určitých pravidel společných, avšak kdy bychom si dle nich rekonstruovali nějaký nurag, nenalezneme takového na Sardinii. Jeden od druhého liší se celou řadou zvláštností, ku př. vnitřní úpravou, rozdělením místností atd. Jest tomu stejně jako u našich domů, které sice jsou zbudovány také podobně v jistém slohu, přece však žádný z nich není úplně v půdorysu i v provedení stavby roven druhému.

Jaký jest asi základní typ nuragu? Všechny jsou zbudovány z kamene, z velikých balvanů. Na kostce,[1]) která poněkud k hořejší straně se súžuje, tak že strany její jsou lichoběžníky, stojí komolý kužel.[2]) Nuragy jsou větším dílem vystavěny ne sice na nejvyšších vrcholech krajiny, ale vždy na pahorcích, a proto s hořejší plochy kužele jest vždy pěkný rozhled po okolí. Dovnitř stavby vede vchod poměrně nízký, jímž vstupuje se do úzké chodby. Směr její a rovněž další uspořádání vnitřku jest rozmanité. Jest tu jedna nebo i více chodeb úzkých, točitých, které pomalu při vnější stěně vystupují k vrcholu nuragu nebo sestupují k dolejším kopulovým síním. Těchto bývá několik značně rozsáhlých. Vystavěny jsou tak, že balvany od základů se znenáhla k sobě víc a více přibližují, až zakončují kopuli malým otvorem, jejž pokrývá jediný veliký balvan. Po stranách jsou při kopulových síních malé, nízké komůrky. Vše ještě dnes zbudováno tak pevně, že lze zcela bezpečně chodbičkou, osvětlenou jen částečně nepatrnými okénky, vlastně většími otvory mezi balvany (avšak jistě uměle udělanými), vystoupiti na hořejší plochu nuragu a tu se volně procházeti. Rozměry a tloušťka zdí nejsou sice stejny, ale rozdíly nejsou značné. Zdi jsou u všech velice silné.

Zajisté nepocházejí všechny nuragy z jednoho století, nýbrž byly stavěny po dlouhé věky. Proto lze též pozorovati pokrok. Mladší jsou zbudovány z balvanů již značně upravených, starší však jen z balvanů málo přitesaných. Ovšem jest takových velice málo, poněvadž, jak se podobá, starší byly později přestavovány a lépe upravovány. To jest asi všechno, co bychom mohli všeobecně platného říci o nuragech.

Pěkné nuragy nalézají se v rozličných krajinách ostrova, několik jest jich také u městečka Macomeru v střední části Sardinie. Městečko leží na hlavní trati sardinské, spojující záliv Aranci na severu s hlavním městem, Cagliari na jihu, mimo tu končí zde ještě dvě lokální dráhy. Jest tedy snadno přístupno, také veřejná bezpečnost, které ještě není ve všech městech, jest tu největší.

Na všech stranách v okolí městečka jsou nuragy (krajina byla v předhistorické době dojista velmi hustě obydlena). Z nej-

[1]) Tato jest u některých nuragů částečně nebo i úplně v zemi. Bylo by třeba některé vykopati.

[2]) Archeologové se domnívají, že kužel měl špičku, avšak u žádného nuragu není zachována.

Průřez a půdorys nuragu.

pěknějších [1]) jest nurag *S. Barbara*, nazvaný tak dle malého snad kostelíčka, který blízko něho stojí, nyní už v rozvalinách. Od nádraží vzdálen asi 35 m. Stojí na pahorku, který ovládá okolí.

[1]) O prázdninách r. 1907 procestoval jsem Sardinii a pobyl jsem také dva dni v Macomeru.

Cesta k němu dnes velice neschůdná. Nurag skládá se z dvou částí; spodní, jež má půdorys skoro čtverce (strana asi 14 m. dl.), pomalu nahoru se súžující, tak že strany mají podobu lichoběžníka, jest vysoká asi 15 m.[1]) Vrchní část jest komolý kužel, jehož základna jest o něco menší než vrchní plocha kostky, vysoký asi 8 m.[2]) Celá stavba jest z velikých balvanů, největší a nejhruběji otesané tvoří základy, čím výše, tím lépe jsou uhlazeny a menší.

Dovnitř nuragu se vchází v onom kuželi. Vchod vysoký jen asi 1·60 m., široký asi 0·50 m. Jest utvořen tak, že na balvany stěn položen jediný veliký plochý balvan. Nad ním, aby tíže kamenných mass se poněkud rozdělila, jest malé čtyrhranné okénko. Tímto vchodem vstupujeme do chodby, která sice jest o něco málo širší (0·75 m.) a vyšší (2 m.) než vchod, avšak přece i při těchto rozměrech zůstává úzká a nízká. Hned při vchodu otáčí se na stranu a při vnější stěně vystupuje hlemýžďovitě na vrchol nuragu. Tu a tam jsou v ní ještě zachovány neumělé schody. Klenba její jest utvořena tak, že balvany nejdříve rovnoběžně položené pak k sobě neustále se přibližují a spojují se vespolek. Do této chodby vede ono okénko svrchu zmíněné nad vchodem, které má sice především účel konstruktivní, ale vpouští také trochu světla do chodby jinak úplně tmavé. Průměr hořejší plochy kužele jest asi 7 m.

Když vrátíme se zase nazpět dolů ke vchodu a jdeme pak od něho přímo, tedy vstoupíme do veliké kopulové síně. Jak ta jest vystavěna, zmínil jsem se již svrchu při všeobecném popisu nuragů. Vchod do ní jest stejným spůsobem konstruován, jako do nuragu samého, jest vyšší (2 m.) i širší (0·75 m.).

Byl, jak se podobá, zavírán, neboť ve zdi jsou stopy, které dokazují, že zde byly zasazeny dvéře. Síň osvětlována jest jen malým otvorem nahoře, který částečně byl zakryt velikým, plochým kamenem. Osvětlení však jest tak nepatrné, že jest v síni temno. Vysoká jest asi 7 m., průměr 3·50 m. Půdorys není přesný kruh, nýbrž spíše ellipsa, avšak značně kruhovitá.

Na levé straně od vchodu, asi uprostřed stěny, vede úzká chodbička dolů zase hlemýžďovitě. Hořejší chodbičku tvořila vnější stěna kužele a zeď kopulové síně, dolejší pak jest mezi vnější zdí kostky a stěnou druhé kopulové síně, která jest pod první. Chodba se znenáhla zvyšuje, při vstupu do síně jest asi 2·50 m. vysoká. Síň dolejší, stejně konstruovaná jako vrchní, jest vyšší, asi 15 m. Veliký balvan, který zakrývá otvor v nejvyšší části této síně, jest právě asi uprostřed hořejší síně. Po stranách veliké síně jsou dvě malé komůrky s nízkým vchodem, jen asi metr vysokým.

Proti ústí chodby jest na druhé straně síně malé okénko, kterým by se člověk stěží protáhl. Jím možno se dostati do

[1]) Rozměry jsou udány jen přibližně. Pro rozmanité překážky není ani možno, aby vše bylo přesně vyměřeno.

[2]) Spodní stavba jest nyní z větší části v zemi. Výši její lze odhadnouti nejlépe zevnitř.

jakéhosi přístavku, který jest nyní značně pobořen, tak že z něho zbyly jen základy. Jest to síň, která má rovněž kruhovitý půdorys; toliko na té straně, kde přiléhá k nuragu, jest vodorovná. Rozměry její jsou asi 3 m. a 3·75 m. Klenba upravena byla, jak se podobá, stejně jako u ostatních síní. Balvany z hořejší části leží na podlaze. Vysoká snad byla jako dolní stavba.

Na protějším vršku zdvíhá se nurag *Ruggiu*, ale jeho horní stavba jest z polovice zničena. Jinak půdorys jeho i způsob stavby jen s malými odchylkami podobá se nuragu sv. Barbory. Z veliké části zničen jest na druhém hřebenu horském stojící nurag *Toccori*. Staří lidé si o nich vypravují, že byly spojeny podzemní chodbou. Zachován úplně jest nurag *Succuronisi*, který jest vzdálen asi $^3/_4$ hodiny od nádraží Macomerského. U nuragu tohoto schází spodní stavba, ale snad jen zdánlivě; možná, že se nalézá úplně pod zemí. Stojí na velice nízkém pahorku uprostřed polí. Vstoupíme do něho vchodem v kuželi. Chodbička vedoucí nahoru není po levé straně, nýbrž po pravé. Schody v ní jsou zachovány velice dobře. Jest osvětlena malými okénky na způsob střílen v středověkých baštách, jimž se nuragy silně podobají svou hořejší částí s tím toliko rozdílem, že se nahoru znenáhla sužují. Vše jest zde úpravnější a prostornější. Vchod vyšší i korridor větší. Hlavní kopulová síň má skorem přesný kruh. Proti vchodu v ní i na pravo a na levo jsou tři nízké malé komůrky. Průměr síně asi $5^1/_2$ m. Zdi jsou silnější, balvany lépe zpracovány, také celá konstrukce je dokonalejší. Zajímavá jest tu tato zvláštnost:

Ve vchodu dovnitř nuragu v zemi zasazen jest těsně u stěny kámen, který svým tvarem dosvědčuje, že sloužil k tomu, aby v něm upevněny byly veřeje. Také jsou tu stopy po prahu. V protější stěně, totiž té, u níž řečený kámen není, jsou tři otvory, asi uprostřed stěny, které jsou udělány bez pochyby k tomu účelu, aby do nich zastrčena byla tyč, která sloužila k zavírání dveří. Z polohy jejich — jsou více dovnitř posunuty než onen kámen pro zasazení veřejí — jest možno souditi, že nurag byl zavírán z vnitřku. Tato na oko nepatrná okolnost nabývá veliké důležitosti pro rozhodnutí sporu o tom, co jsou vlastně nuragy, zda obydlí či hrobky.

Jihozápadně od Macomeru nalézá se dosti dobře zachovaný nurag *Pattada*. Severně od něho jest silně pobořený nurag *Tamuli* a několik minut východně od něho máme šest kamenných kuželů zvaných *sas pedras marmuradas* de Tamuli; tři mají ženská prsa. Na výběžcích pohoří Catena del Marghine, které směrem severovýchodním se táhne od Macomeru při trati místní dráhy do Nuoro, jsou četné nuragy, z nichž nejlépe jest zachován nurag *Madrone*. Zdvíhá se na kuželovitém vršku blíže stanice Silanus. Vzdálen jest jen malou půlhodinku od ní na severovýchod. Skládá se jako nurag sv. Barbory z dolní kamenné terrassy nyní asi 6 m. vysoké, zbudované z hrubých velikých balvanů. Půdorys její jest čtyřúhelník. Na ní stojí opět komolý kužel. Vchod do nuragu jest dole nyní už velice nízký, býval však za-

jisté vyšší. Před ním byla malá předsíň, půdorys její obdélník, iehož strany jsou dlouhé asi $1^1/_2$ m. a $2^3/_4$ m. Půda její snad se ponenáhlu snižovala ke vchodu, neboť proti němu na druhé straně jest kamenný práh, který jest dosti vysoko položen. Předsíň tuto tvoří dvě kamenné terrassy, z nichž levá jest pobořena, pravá vysoká asi 3 m. Na tuto vystupujeme po úzké stezce.

Vchod je stejně upraven jako u předešlých nuragů, nyní vysoký jen asi $^3/_4$ m. Vstoupíme jím opět do korridoru, z něhož vede úzká chodbička, nejdříve do kužele. Ten má také vchod zvenčí, který vypadá z dálky jako veliké okno. Vstup jím do vnitř nuragu byl možný jen tehdy, jestliže byly zbudovány před ním nějaké schody. Kamenné jistě nebyly, poněvadž po nich není nejmenší stopy. Konstrukce ukazuje, že jich nebylo ani při zbudování nuragu. Nepochybně byly dřevěné, které ovšem během tisíceletí, co nurag stojí, zmizely. Od tohoto vchodu vyššího můžeme opět chodbou se zbytky hrubých schodů vystoupiti na vrchol nuragu. Chodba jest také osvětlena malými okénky, jichž jest zde několik, více než u předešlých nuragů. Na pravo — chodba jest na levo — jest malá komůrka. Přímo proti vchodu jest úzká krátká chodba, která vede do kopulové síně menších rozměrů. Půdorys její je skoro kruh (průměr $2^1/_4$—$2^1/_2$ m.). Vysoká jest asi 5 m. Na druhé straně proti vchodu počíná opět úzká chodbička, která sestupuje pomalu dolů do spodní síně kopulové vyšší (6 m.), i větší než hořejší (průměr $3^3/_4$ m. kratší, delší $4^1/_4$ m.). Bylo tedy možno z přízemí vystoupiti do prvního poschodí nuragu dvěma chodbami. Jinak jest konstrukce tohoto nuragu stejná jako u předešlých.

Tyto nuragy v okolí Macomerském jsou si velice podobny jak konstrukcí tak i rozměry. Jsou zde ve velikém množství pohromadě skupeny ještě teď. Bylo jich dříve asi ještě více. Mimo nuragy v okolí Macomerském máme ještě větší skupiny u dvou míst, ležících jižně od Monte Gennargentu, u Isili a Nurri; řidčeji roztroušeny jsou nuragy po celém ostrově.

V nejsevernější části Sardinie blíže města Tempio, vzdálen jen asi 25 m., stojí nurag *Majore* (větší). Tempio leží na svahu pohoří monti di Limbara. Sestoupímeli z města úplně do údolí, přijdeme k nízkému pahorku, na němž nurag se zdvíhá. Stojí na malé rovince, která jest asi uměle upravena a přístupna toliko z jedné strany. Zdá se, že skála tu byla uměle otesána, na druhé straně jest hluboká rokle. Kolem nuragu vede i nyní k sousednímu dvoru cesta, která v hořejší části jest nepochybně původu velmi starého, poněvadž patrně zahýbá k nuragu. Ke vchodu vedlo několik schodů, z nichž jsou tu nyní jen nepatrné zbytky. Nurag jest na rozdíl od předešlých vystavěn celý z obrovských balvanů. Obyvatelstvo, které z takových kusů skal dovedlo stavěti budovy, muselo znáti velmi dobře rozličné přístroje, kterými lze balvany z dálky dopravovati a zdvíhati je do výše; neboť pouhou silou lidskou nemohl býti tento nurag zbudován. Stavba jeho budí obdiv stejně jako zbudování egyptských pyramid, ač

není rozměrů tak obrovských jako tyto. Plán jeho jest ellipsa na obou koncích veliké osy poněkud zašpičatělá. Liší se tedy nejen ůsobem stavby, nýbrž i půdorysem od nuragů v okolí Macomerském. Není tu ani oné čtverhranné základny ani kužele.

Konstrukce stavby jest podobná, jenže méně umělá! Balvany nejsou uhlazeny, jen nejostřejší rohy jsou uraženy. Kámen každý položen tak, jak právě byl vylámán ze skály. Toliko měli stavitelé zřetel k tomu, aby pokud možná rovné plochy k sobě u kamenů přiléhaly, nebo aby výběžku u jednoho odpovídala průrva u druhého. Kde to možno nebylo, zůstala mezi kameny díra. U prvních nuragů sice nebyly kameny upraveny v kvádry, ale přece uhlazeny tak, že dosti k sobě přiléhají.

Vejděme dovnitř! Vchod jest konstruován stejně jako dříve, vysoký asi 1·60 m. a široký asi 1·50 m. Snad byl dříve vyšší, nyní jest půda poněkud pokryta zemí. Avšak jen na několik kroků jest chodba, do níž vstoupíme vchodem, tak nízká. Po 4—5 krocích náhle se zdvíhá. Korridor dlouhý asi 6 m. jest již skoro 4 m. vysoký. Na zadní straně jeho jest malé okénko asi uprostřed stěny, k němu vedou schody hrubé. Okénko však jest tak malé, že by se jím člověk stěží protáhl. Kam toto okénko vede, povím níže. Klenba svou konstrukcí více než u předešlých připomíná strop etruských hrobů. Jest to proto, že tato chodba jest širší než úzké, hlemýžďovitě se vinoucí chodbičky u prvních nuragů. Na obou stranách chodby jsou dva nízké vchody, stejně konstruované jako vchod hlavní. Vedou oba do velikých kopulových síní, jejichž půdorys je stejný jako půdorys celého nuragu, totiž poněkud zašpičatělá ellipsa. Osy první ellipsy jsou dlouhé 5·25 a 3 m., druhé 3·75 m. a 3 m. Druhá ellipsa jest skoro kruh. Klenba síně na pravo od vchodu jest v hořejší části rozbořena, balvany leží z ní uvnitř. U druhé síně jest neporušena. Z této vede nízká (1 m.) a úzká (1·25 m.) chodbička do malé komůrky, v jejíž zadní stěně jest maličké okénko, které ji nepatrně osvětluje. Kopulová síň jest úplně temná, korridor osvětlen byl jen vchodem. Kdy bychom se protáhli oním okénkem, o němž svrchu jsem se zmínil, že jest na konci chodby, dostaneme se do třetí síně, která leží o něco výše než první dvě. Byla asi také kopulová, ač i stěny a klenba její jsou značně pobořeny. Půdorys byl též ellipsa, avšak jednu část kruhu tvoří tři přímky. Příčinou této zvláštnosti není nic jiného než ta okolnost, že síň třetí opírá se o zadní stěny předešlých dvou síní a chodby; že konstruovati i na této straně síně kruhovitou stavbu bylo velice těžko, máme tu místo kruhu tři přímky.

Síň jest mnohem větší než předešlé. Osy jsou dlouhé 7·50 m. a 5·15 m. nepočítaje tlouštky zdí, které jsou 2—3 m. tlusté. Nemůžeme dnes stanoviti, zda byl jiný ještě vchod do této síně, než oním okénkem, poněvadž stěny jsou tak pobořeny. Mně samému však se zdá, že nebylo vchodu jiného.

Nurag byl asi nahoře zakončen špičkou, tak že z venku vypadal jako půlka vejce.

Všechny vchody byly uzavřeny dveřmi; neboť všude jsou prahy. Stopy po dveřích patrny jsou jmenovitě u vchodu oné síně na pravo od vchodu hlavního.

Z nuragů, které jsem ještě viděl, avšak blíže neprohledl, jsou důležitější ještě tyto tři: nurag *Nieddu* (černý), který jest vystavěn z lávy — proto černý — a má několik síní. Jest blíže stanice Ploaghe na trati dráhy spojující stanici hlavní tratě Golfo, Aranci—Cagliari, Chilivani s druhým hlavním městem ostrova Sassari. Od Chilivani vzdálena jest na jih asi 21 km. Torralba a blíže ní jsou druhé dva nuragy, *Santu Antine*, který měl tři poschodí, a *Oes*.

Nyní jest severní část Sardinie velice řídce obydlena. Bylo tomu asi tak již i v době předhistorické; neboť, soudímeli dle množství zachovaných nuragů, obyvatelstvo bydlilo tenkráte nejvíce v středu ostrova, kde jest jich nejvíce. Na severu jest jich velice málo. Jistě nebyly tam zničeny, poněvadž obyvatelstvo mělo pro své stavby dostatek kamene a mnohem méně potřebovalo bráti jej z nuragů nežli v středních krajinách. Spíše možno vysvětliti úmyslným pobořením nuragů tu okolnost, že jest jich v jižní části mnohem méně, nežli v středu; neboť jih ostrova byl obydlen hlavně v době punské a římské velice hustě. Severní krajiny jsou jednak příliš skalnaté — máme tu také celá »mrtvá« města — jednak podnebí není příznivo orbě, aspoň ne tolik jako v části střední a jižní, které byly v době historické obilní komorou jak Karthagině tak i Římu.

* * *

Co jsou nuragy? Za jakým účelem byly vystavěny? Někteří archeologové tvrdí, že jsou to kamenné hroby, jiní je považují za obydlí, domy, které snad jen v době nebezpečí nebo v nepříznivé části roku byly obývány. Také prý jest možno, že jsou to věže zřízené za tím účelem, aby v nich za doby válečné uložen byl vzácnější majetek. S hořejší plochy jejich pak jest vždy pěkný rozhled po okolí. Tam stávaly jistě stráže, které měly včas oznámiti blížící se nebezpečí. Vyskytlo se i mínění, že jsou to vlastně předhistorické chrámy. V posledních letech vznikl mezi italskými učenci spor o významu nuragů. Pinza [1]) dokazoval, že jsou to hrobky, proti němu však tvrdili Nissardi [2]) a Taramelli, [3]) že jsou to obydlí. Také ředitel britského archeologického ústavu v Římě, Ashby, který nuragy znova bedlivě prozkoumal, má je za příbytky, jichžto se však užívalo vždy jen na krátký čas v době nebezpečí, poněvadž jejich vnitřek jest příliš malý k trvalému bydlení. [4])

---

[1]) Monumenti antichi dei Lincei. XI., str. 238 a násl.
[2]) Atti del congresso storico internazionale. (Roma 1903.) V. Archeologia), str. 651.
[3]) Notizie degli scavi, 1903. 492, 1904. 337.
[4]) Výtah z jeho přednášky uveřejněn v Deutsche Litteratur-Zeitung 1907, str. 214.

Plán nuragů připomíná plán Mykénských hrobů kopulových, o nichž není pochyby, že to byly hroby. Máme v nuragech kopulové síně i také postranní komůrky, jako u hrobek Mykénských. Přes to však jest více pravdě podobno, že sloužily za obydlí. Považujemeli je za hroby, jak si vysvětlíme zřizování 2—3 poschodí? Bylot zajisté mnohem pohodlnější zbudovati nový nurag, než stavěti dvě poschodí na jednom. Neboť takové hrobky nestavěly se pro všechny mrtvé, nýbrž jen pro lidi nejvznešenější. Nemožno pak mluviti o nedostatku místa. S tímto souvisí i druhý důvod. V téže krajině je podnes zachovaných nuragů velice mnoho. Byly-li to hroby jen knížat, jako Mykénské, není možno, aby jich tolik bylo v poměrně málo rozsáhlém území. Každý nurag mohl mimo to pojmouti celou řadu mrtvol, když měl 3 až 4 veliké síně, u každé pak byly komory 2—3, v nichž dle analogie s Mykénskými by mrtví byli pohřbíváni. Těžko jest vysvětliti též, že každý nurag jest upraven uvnitř jiným spůsobem, než druhý, považujemeli je za hrobky. Mykénské hroby kopulové jsou všechny stejné. U obydlí však jest přirozeno, že staví se různě dle rozmanitých potřeb obyvatelů. Nuragy vesměs jsou zbudovány blíže pramenů nebo řek. Mrtví ovšem vody nepotřebují. Kromě toho nalezeny také v některých nuragech hluboké jámy, kterých se užívalo patrně k uschování zásob obilních. U síně kopulových hrobů půdorys je vždy kruh, ale u nuragů jest jiný, síně jsou ellipsovité. Taková stavba je těžší. Proč by tedy byli obyvatelé Sardinie chtěli míti takové hroby, když kulovité jsou pěknější a lze je snáze vystavěti? Síně ellipsovité však při stejných rozměrech stavby poskytují více místa než kruhovité. Při hrobkách by zajisté na tom mnoho nezáleželo, jeli o něco místa více nebo méně, ale jinak jest tomu při obydlích.

Také poloha nuragů — jsou z největšího dílu vystavěny na pahorcích — ukazuje, že spíše byly obydlími než hrobkami. Jako obydlí tyto okrouhlé stavby sardinské nejsou snad zjevem osamoceným. V řeckém Orchomenu vykopáno předhistorické sídliště, jehož budovy — vlastně ubohé chatrče — mají za půdorys kruh. Jsou ze sušených cihel hliněných, a dle plánu byly to asi malé kopulové síně. V nejstarší vrstvě jsou přesně kruhovité, v pozdější jest půdorysem jen ellipsa. Nuragy jsou dle stejné techniky zbudovány. Když užívá se kamene při stavbě, jest třeba, aby klenba se zdařila, aby vrstvy kamenné přesně k sobě přiléhaly čili aby kameny byly uhlazeny pokud možná nejvíce. Nejsouli, jest nutno, aby zdi byly velice silné, jakož skutečně u nuragů jsou. Kontury vnitřní klenby jsou skoro stejné jako u Orchomenských domků. Pokrok u nuragů jest, že půdorys jest ellipsovitý, čím získáno více místa. Mykénské kopulové hroby jsou dokonalejší v celém provedení, především pak v tom, že jsou zbudovány z kvádrů. Jsou to hrobky, a to vznešenějších osob. Užito tu obydlí za vzor. Mrtvý měl míti stejný příbytek po smrti jako za živa. Některé nuragy jsou s nimi už současné, přece však co do provedení stavby jsou daleko za nimi. Příčina jest ta,

že Sardinie byla sice pod vlivem kultury východního Středomoří, avšak jsouc uzavřena jako dnes, nebyla jí tak proniknuta, jako krajiny, kde vzdělanost tato vznikla. Při Mykénských hrobech užito starší dokonalejší techniky, avšak už jen k stavbě hrobek. Na Sardinii, kde jest dostatek kamene, nestavělo se sice už z cihel sušených, nýbrž z kamene, ale stavitelé zůstali při starém spůsobu stavby, i když se materiál změnil. Jen hleděli aspoň poněkud přispůsobiti tyto kamenné kopulové domy větším potřebám, že jednak půdorys poněkud pozměnili, jednak po stranách přidali v silných zdech malé komůrky. Také zbudovali několik poschodí.

Mimo nuragů máme ještě podobné stavby na Balearech, zvané *talayots*, v jihovýchodním Španělsku, stavby zvané *sesi* na Pantellerii, ostrůvku mezi Sicilií a severní Afrikou, kdež četné megalithické památky rovněž na nuragy připomínají. Také na Maltě a sousedním ostrově Gozzo jsou kamenné stavby aspoň technikou stavební podobné. V jižní Apulii udržel se tento typus stavební až podnes. Když jedeme z Brindisi do Ankony podél pobřeží, tu v polích a zahradách pozorujeme malé kopulovité stavby, kterých někde posud užívá se jako obydlí, většinou však jako sýpek a sklepů. Slovou *truddhi*. Ve vlastním Řecku nejsou vedle Mykénských hrobů žádné kamenné stavby zachovány. Avšak jistě tu byly, aspoň z části z kamene; neboť Mykénské hroby jsou pouze jich napodobením v dokonalejší formě.

Jak viděti, nejsou sardinské nuragy osamoceny, nýbrž lze je velmi dobře do dějin stavitelství zařaditi.

Umění jest jen částí — ovšem důležitou — určité vzdělanosti. Vzdělanost v Řecku v době kopulových hrobů jest t. zv. Mykénská, čili jak se nyní také nazývá, achajská. Jest značně již vysoká, jak ukázaly nálezy v Mykénách a Tiryntě, nejnověji na Krétě. Kvetla v 2. tisíceletí př. Kr. Pocházejí nuragy z této doby? Podobá se to pravdě, ačkoli nelze tvrditi, že stejná vzdělanost jako v Řecku byla i na Sardinii. Sardinské nuragy nejsou tak pěkně zbudovány jako kopulové hroby a bronzové nástroje, nalezené u nich a dnes uložené v museu Cagliarském, nejsou jemné, uměle vypracované, nýbrž hrubé, neumělé. Nejstarší nuragy náležejí nepochybně době kamenné, ale většina jich jest z doby bronzové z 2. tisíceletí př. Kr. Blíže nelze dobu jich užívání chronologicky určiti. Nemůžeme zajisté říci, že táž vzdělanost byla v těchže zemích úplně současně. Rozdíl v době bývá často i několik století. Přibližně však můžeme je klásti do 2. tisíceletí. Vzdělanost již starší byla v těchto končinách, kam se rozšířila z Řecka. Na Sicilii nalezeny v okolí Syrakus střepy z nádob, které ukazují stejný typ v provedení i v ornamentech jako v Řecku, především na Melu z doby t. zv. kykladské vzdělanosti, která v Řecku byla v 3. tisíceletí př. Kr. Stejné střepy nalezeny také v jižní Apulii. Jest pravdě podobno, že veliká část krajin při západním Středomoří byla ve všech dobách pod vlivem vzdělanosti, z východních krajin přicházející. Jiná ovšem otázka jest, zda byla obě území

na témže stupni současně. Nikdo nepopře, že krajina, která vzdělanost dostává, vždy do času jest poněkud za krajinou, z níž vzdělanost přichází. Stejně bylo i v tomto případě. Proto sardinské nuragy, ačkoliv technicky mnohem níže stojí, mohou býti současné s dobou Mykénskou, kdy v Řecku již obyvatelstvo žilo ve slušných domech, knížata stavěli si nádherné paláce.

Také pro hrubé nástroje nelze nuragy zařaditi do starší doby; neboť jako v stavitelství zůstali Sardinci pozadu i v jiných odvětvích umění a průmyslu. Nuragy stavěli, jak se podobá, Sardové, kteří bez pochyby společně s Etrusky přišli sem z východu. Etruskové, jak jsem při popisu nuragů uvedl, měli stejnou techniku v stavitelství, jejich hroby mají klenbu stejným způsobem provedenou, jako chodby uvnitř nuragů. Kdežto Etruskové pokračovali v umění, na Sardinii nenalézáme žádných stop po vyšším umění stavitelském. Sardinie, jsouc poněkud vzdálena od všeobecného vývoje vzdělanosti, byla zasahována ne jeho hlavním proudem, nýbrž jen některými vlnami, jež sem cizí kolonisté přinášeli. I dnešní Sardinie stojí v mnohém ohledu za ostatní Italií. Také se zde udržel více národní kroj, řeč má mnoho latinských slov a jest Italovi nesrozumitelná.

Tak v tomto odlehlém koutku světa zachovaly se nám zbytky rozličných kultur, které kdy na březích moře Středozemního kvetly. Z doby předhistorické jsou nuragy. Jsou zajisté památky nejdůležitější; neboť známe sice z jiných krajin hrobky, půdorysy paláců atd., ale stavby skoro úplně zachované jsou velice řídké. Jen egyptské pyramidy a skalní hroby vedle Mykénských nad nuragy vynikají důležitostí a významem v dějinách stavitelství z dob starších než konec druhého tisíceletí př. Kr. Objevy v Řecku, v jižní Italii a na Sicilii podařilo se nuragy zařaditi správněji do všeobecného vývoje kulturního. Odtud zvýšená pozornost, která se jim věnuje.

Španělské obrázky.

O novinách, politice a jiných věcech.

Napsal

A. Pikhart.

Přijíždíte z Escorialu unaveni putováním po ohromném klášteře a paláci a obdivováním nesmírného počtu památek uměleckých a historických. Je už hodně tma, a tramway, do které jste si u madridského nádraží usedli, aby vás dovezla dovnitř města, je dosti prázdna a ticha. Zamyslíte se; vzpomínáte na smutné, rozteskňující okolí kláštera, na nádheru bezu, rozkvétajícího v královských zahradách escorialských, a unaveni cestou

i dojmy, počínáte potichu výkon, proti kterému by se postavily všechny spolky pro ochranu ptactva — tlučete totiž špačky. Jednotvárné řinčení vozu vás utišuje, vzdálené vyzvánění na věži kteréhosi kostela vás uspává — v tom se ozve kolem vás hlas, řvoucí cosi nesrozumitelného. Dáte milost poslednímu špačkovi, kterého jste právě počali natloukati, škubnete sebou, vytřeštíte oči — a hle, ani nehoří, ani nehrozí srážka tramwayí, ani nevypukla revoluce. Do vozu rychle uhánějícího vhoupl se výrostek, mává potištěným archem a vyvolává jmeno a hlavní obsah časopisu, prokládaje slova šišláním, příznačným madridskému dialektu — či žargonu.

Nabízí noviny, obyčejně jen několikery, ač jich vychází v Madridě velký počet.

Záliba v novinách jest ve Španělích ještě větší než u nás. je to přirozeno u lidu, který pomáhá provozovati politiku svým velkým pánům a její jednotlivé fáze akcentuje častým shluknutím, vytloukáním oken a luceren a jinými srozumitelnými projevy, kterým schází do malé revoluce jenom trocha vytrvalosti.

Ovšem nižší vrstvy lidu provozují politiku jen z hruba — doslova z hruba — ostavujíce poslancům a jiným zástupcům svým, aby politickou přízi vypřádali do jemnějších nitek.

Španělská politika jest poněkud jinačí než naše: je sice stejně zábavna všem, kdo se jí zabývají jenom z ochoty, ale živí, či lépe řečeno: živí vydatněji než u nás. Kdo se u nás domohl něčeho pouhou politikou? Málo, pramálo byste mohli vyjmenovati jmen, kterým politika byla výnosna. Za to sta a sta lidí obětují politice svůj klid, své jmění a často i své zdraví.

Ve Španělích politika také ruší klid i zdraví a také stojí peníze, ale je jako velká voda, o které se u nás na venkově říká, že jednomu bere a druhému dává, a jakkoli podemele místem někomu břeh pod nohama a pohřbí jej ve svých rozvířených kalných vlnách, mrví za to úhory četných politiků jiných a často jim přináší i celé hotové poklady, ať slovou moc, jmění či vyznamenání. A ta vyznamenání nejsou snad nepatrná. Nejeden synek z venkovské chalupy dokončil skvělou politickou dráhu jako vévoda a velkostatkář.

Proto se tolik lidí ve Španělích oddává politice jako životnímu povolání. Síto času je pak roztřídí, vhodní zůstanou, nevhodní či neobratní propadnou do smetí.

Politická síť je rozhozena a rozložena po Španělsku vydatněji než u nás. Má hustší oka. Vedoucí strany provádějí organisaci až do horských samot, a málo je Španělů, kteří by nelnuli vroucně a oddaně k zásadám, neb aspoň — k žlabu svojí strany.

Nejbližší dozor a vliv na politické ovečky konají po městech a vsích kazikové. Jmeno to — po Španělsku el cacique — má původ v názvosloví indiánském a značí i ve Španělích jako u Indiánů pohlavára. Je to důvěrník strany, jenže jeho činnost nepřestává na vědomí příslušnosti k straně, jako se namnoze děje

u nás, a na přispívání k fondům strany. Kazik strany právě vládnoucí bývá v okrsku svém pánem téměř všemohoucím.

Bývá to nezřídka existence, jejížto lodička už jednou či několikráte narazila na skalisko zákona, a jen o vlas se nepotopila. Takový kazik vyniká vzácnou předností, totiž nedostatkem svědomí, a vládne okrskem svým neúprosně a co nejpřísněji. Zná srdce i ledví veškerého obyvatelstva, ví, jak u koho zaťukat, aby kandidátu své strany získal hlasy, a neťuká vždycky jen stříbrňáky nebo výhodami, ale často i ranami najatých klackářů, a nutno-li, i olovem, které »un guapo« (do slova »švarný chlapík,« takto vlastní bratr vlaského brava) za ochranu před kriminálem nebo popravištěm pustí na nepoddajného přívržence politické strany nepřátelské.

Kazikovi vládnoucí strany jsou na ruku úřady, četnictvo, a nutnoli, i vojsko. Úřady jej podporují nejen účinnou pomocí, vězením a jinakými tresty, ale i obratnou manipulací v berních rejstřících, které čiň co čiň určují vládním přívržencům daně nepatrné a k vůli celkové rovnováze odpůrcům daně hodně přesolené.

Jedinou útěchou odpůrců v té berní nespravedlivosti bývá, že předepsaných daní tak dlouho neplatí, až je začnou zostra vymáhati, a potom stropí se spolutrpiteli revoltu, v jejímž dýmu a prachu vše nadobro zmizí.

Za své často nebezpečné přičiňování mívá kazik moc téměř neobmezenou, a dovede jí v záležitostech soukromých ovšem užiti na svůj prospěch.

Kreslím tímto jen výstřelky politického hospodářství španělského, kterých stále ubývá, tak že je najdete v plném rozkvětu již jen v krajích odlehlejších, a milerád dosvědčuji, že jsou ve Španělích i kazikové svědomití, čestní a úctyhodní.

Takto veden obratnými vůdci ze svého středu, lpí skoro každý Španěl na své straně, a překvapuje nás — chladné pozorovatele — svou horlivostí a prudkou snahou o vítězství.

Proto bývají volby mnohem živější než u nás. Těžké rány i vraždy, a to často úkladné, nebývají tu vzácností.

Oblíbeným a celkem nevinným manévrem bývá, že strana, v které konaná volba budí nejistotu, nedůvěru a obavu, hlasovací urnu s lístky buď rozbije nebo odnese, a skrutátoři oškrabou kolečka.

Také prý vládnoucí kazik dá — nutnoli — postaviti k osudí nějakého osvědčeného už guapa, a ten přiměřeným loupáním očima a saháním do pasu na místo, kde každý spořádaný občan nosí dlouhý nůž »navaju,« mlčky politickým odpůrcům vnuká přesvědčení, že blaho a zdraví státu i jejich vlastní vyžaduje, aby volili kandidáta, kterého chrání velmožný kazik.

A rozvinouli se politické neshody až ve skutečné boje, bijí se političtí odpůrci se vzteklou hrdinností. Vzpomeňte jenom na hrůzy bojů karlistických, v nichž se obyvatelstvo téhož kraje

nebo města rozestupovalo na dva tábory a utloukalo se navzájem hůře než divá zvěř.

A ježto hlavní vzpruhou politického ruchu jsou noviny, není divu, že docházejí hojného odbytu u politisujících Španělů.

Hlavní časopisy Madridské vycházejí většinou třikrát denně ve velkém nákladu, a protože kolportáž ničím se neobmezuje, rozletí se ještě vlhké po tisících mladých i starých nohou celým městem a okolím.

Nejbystřejším prodavačem novin jest mládež, a to už ve věku dosti útlém. Viděl jsem v Madridu děti, které ještě špatně vyslovovaly, ale svůj Diajijo univejsaj (Diario universal) nebo Ejajdo de Madjid (Heraldo de Madrid) vyvolávaly a doporučovaly, jako by se zabývaly obchodem tím už aspoň třicet let, a braly a měnily peníze jako starý bankovní úředník.

Znalci poměrů mi řekli, že takový malý capart žije už zcela samostatně, nepoužívaje ochrany, pomoci, ani kázně rodičů. Po větším nějakém výprasku, o který nebývá u prudkých rodičů nouze, uteče angelito, jak se ve Španělích děti šmahem titulují, z domu, a za návodu a pomoci starších capartů si nejdřív zažebrá a sbírá nedokouřené doutníky. Z vyžebraných peněz se několik dní živí, »slavíky« prodá překupníkovi, který jich užívá na výrobu laciného kuřlavého tabáku, a za výtěžek zakoupí něco novin. Obchod jest zahájen.

Klučík — děvče řidčeji — vleze s politickým svým zbožím všude, do kaváren, do restaurací, do divadel, do tramwayí a omnibusů, a obratnější — a těch je většina — vyskakují i na stupátka uhánějících kočárů a obyčejně neseskočí, pokud neodbudou číslo za pět centimů, což je tolik jako naše čtyři haléře.

Pět centimů jest obvyklou cenou novin o čtyřech až šesti stranách formátu Národních Listů.

V létě přespí šiřitel tištěného veřejného mínění někde na lávce v parku nebo pod obloukem mostu, v zimě zaleze do hlubokého výklenku domovních vrat, schoulí se s několika kamarády v chomáč jako klubíčko koťat, a spí, jako by ležel v prachových peřinách.

Šel jsem za noci velmi chladné a deštivé po druhé hodině po Madridské ulici, a ve stínu vrat jsem v zákmitech plápolajícího světla plynových svítilen rozeznával celé hrozny dětí, vyspávajících obchodní únavu.

Učiněná to ďábelská karrikatura dětské opatrovny!

Jediné zimní období rozhodne obyčejně o celé budoucnosti klučíkově. Neníli ze spolehlivého materiálu, buď někde v odlehlejším ústraní zmrzne, zavdávaje feuilletonistům vítanou látku na tklivé a dojemné líčení lidské bídy, nebo jej chytí rychlý zánět plic, nemoc v proměnlivé temperatuře Madridské velmi rozšířená. Máli zdravý kořínek, zůstane zdráv jako výlupek, a už se potom neztratí. Dere se zuby, nehty, lokty i jazykem v před, a mnohý velkoobchodník či politický velikán vzpomíná na vzdušné své noclehy v parcích a výklencích vrat.

I starší veteráni obchodu prodávají po Madridě noviny, ale rychlé nožky dětských konkurentů je předstihují. Klučík je jako rtuť. Teď proletěl Puerta del Sol, a už je v Calle de San Jerónimo, a za okamžik vyvolává zboží své, rychle ubývající, někde v parku. Vyprodá a letí pro novou zásobu, a střádá — některý na sklenici kořalky a cigarety, jiný na býčí zápasy a nejeden na knihu a kus slušného šatu, aby mohl do řádné služby či hledat dobrodince, kteří by mu pomohli hasiti neúkojnou žízeň po vzdělání.

Starý prodavač bývá neduhem či zmrzačelostí přikován na jediné určité místo, a nahrazuje hybnost a mrštnost mladých harašícím hlasem, který neumlká ani na minutu. Jsou to příšerné hlasy, hluboké jako studna a skřípavé jako nenamazané železné dvéře. Sychravý větřík, vanoucí po parném dni s pohoří Guadarramy, dal vzniknouti přísloví, že madridský vzduch je tak jemný, že zabije člověka a neshasne kahan, nedovedl sice podemleti základy jejich života, ale zničil jim nadobro hlas, věčně namáhaný i v parném úpalu i v ostrém, úkladném větříku. Zní to, jako když se drhne žíněný chvost bukálu. Jdouce hlavními ulicemi Madridu, slyšíte ze všech stran jmena místních časopisů, vyvolávaná tenkými hlásky a vybručovaná chraptivými dunidly.

Nešťastný cizinec, jemuž se pod okno bytu postavil takový starý prodavač. Od šesté ráno do půlnoci zní vražedný ten hlas neustále krom odpolední siesty, a dovede zničiti za čtyřicet osm hodin i železné nervy našince, nezvyklého podobným zvukům.

A jaké že to noviny prodávají ti staří i mladí kolportéři?

Mám před sebou haldu časopisů z různých dob a míst a namátkou vybírám z nich jeden. Je to El Imparical z pondělka, dne 27. dubna 1903.

V pravo a v levo vedle titulu hlásá list, že je to jeho 37. ročník a že se minulého dne vytisklo 139.820 čísel. Řádek inserátů stojí Španěla padesát centimů, cizince sedmdesát pět. Oznámení na třetí stránce listu platí se třemi pesetami za řádek (naše 2 k. 40 hal.). Krom toho se přiráží na každý insert 10 centimů daně.

Předplatné pro Madrid peseta měsíčně, pro venkov za čtvrt roku šest peset, do ciziny za čtvrt roku deset až patnáct peset, což se řídí okolností, jeli stát v poštovní unii, čili nic.

Číslo vyšlo po volbách do sněmu, a zabývá se téměř cele jejich výsledky, které byly příznivy republikánům.

Úvodní článek pojednává o důvodech porážky, a potom se vypisuje podrobně průběh jednotlivých voleb v Madridě. Všechny srážky, nadávky a šarvátky se registrují svědomitě — totiž svědomitě, pokud straně svědčí.

Pak lze zvěděti do podrobna, jak se volilo v provinciích. Pominul bych obsah těchto zpráv mlčením, ale jsou tak znamenitou illustrací toho, co jsem pověděl svrchu o politickém životě španělském, že uvedu aspoň stručně obsah některých zpráv.

V *Barceloně* se při voličských pouličních průvodech střílelo. Tři republikáni poraněni. Několik neoprávněných voličův zmláceno klacky. Přišla policie, pachatelé utekli, klacky sebrány. Kdosi obvinil voliče jakéhos, že je podvodníkem. Ten vystřelil na něho dvakráte, ale nezasáhl ho.

V *Grau* rozbili jednomu voličovi z vlastenecké horlivosti hlavu.

V *Pace* poraněno sedm lidí.

V *Becerrei* shodil nespokojený volič urnu na zem, rozbil ji a vynadal předsedovi volební komise. Vládnoucí strana totiž otevřela volební místnost o páté ráno, a hodiny postrčila hned na osmou. Když chtěli vejíti přívrženci strany druhé do volební síně, shledali, že z místnosti, do té doby uzavřené, vychází na padesát voličův i nevoličův, kteří tam přespali. Tím se volič dopálil, rozbil urnu, a byl zatčen. Rozházené volební lístky a seznamy sesbíral notář.

V *Badajozu* se pohádali podnapilí horlivci o výhodnosti monarchie a republiky a dokazovali stanovisko svoje holemi, noži a políčky. Tři ranění dopraveni do nemocnice, několik se jich s modřinami uchýlilo domů.

Ve *Valencii* si došlo osm nespokojenců do jakéhosi spolku a obvinilo přítomné, že kupují hlasy. Hádka, dvanáct výstřelů. Když přicházela policie, utekli i útočníci i členové spolku po zadních schodech a v místnostech nezastižen nikdo. U lékaře se přihlásil muž, který měl postřelenou nohu a prostřelený klobouk. Druhého raněného prý odvedli přátelé.

V *Bilbau* rozbito hned několik osudí. Raněných bylo šest. Policie několikrát vystřelila. Když byla v jedné volební síni urna rozbita, dostal předseda volební komise ránu přes hlavu. Pro rozbíjení osudí zatčeno šestnácte osob. Kdesi na ulici srazili se venkované s policií a poslali si navzájem přes dvacet výstřelů. Raněno osm lidí. Okna v bytech politických vůdců vytlučena.

V *Dabres* postrčili hodiny na obecním domě — jediné v celém městě! — o pět čtvrtí, aby mohli otevříti volební místnosti před osmou; když přišli nepřátelští voličové, shledali, že jsou urny už nacpány lístky, ač tam dosud nebylo žádného voliče. Rozumí se, že urny rozbity, a volební komise jen jen že vyskákala okny. Slavnostní tento výjev doprovozen výstřely, ale o raněných se zpráva nezmiňuje.

V *Sorbasu* zabit při volbách starosta Uleily del Campo.

V *Malaze* se pohádal předseda volební komise s hloučkem voličův, a obě strany akcentovaly své rozhořčení obušky; potom se střílelo. Komusi rozbita hlava, jinému prostřelena ruka, a čísi dýka vnikla do odpůrcova těla. Voliče Francisca Padillu Granados pokousal Felipe el de la Escalerilla do tváře a vytáhl revolver. Policie skočila mezi ně, kousavý Felipe jim revolver nechal a sám vzal do zaječích.

V *Seville* rozbito osudí a hned se ukázaly nože. Kdosi to chlácholil a pobodán jest do ruky.

V *Granadě* rozbity čtyři urny . . .

Dost! Mohl bych našeho čtenáře-voliče zkazit, a na naše urny, zrobené k volbám důkladnými truhláři, aby vzal perlík. Jinak se nepoddají.

V čísle novin, do kterého nahlížím, jsou za těmito zprávami, za oné doby nejdůležitějšími, položeny telegramy, a hned potom zprávy o býčích zápasech. Těch je přes sloupec, a kdy bych se neobával, že čtenáře unavím, vypravoval bych na základě jich zase o kravalech, které strhlo obecenstvo v Zaragoze vidouc, že je býk tuze bojácný. Vhrnuli se rozzuřeni do areny a býk, patrně aby napravil svoji pošramocenou pověst, nabral jednoho z útočníků na rohy a vymetl jej do výšky; nabraný spadl bez sebe, ale mrtev nebyl. Obecenstvo potom házelo láhve (rozumí se, že už prázdné) a jiné kytičky do lože presidenta zápasův.

A hle! Hned za tímto článkem o dobytku následuje článek o mezinárodním sjezdu lékařském, který se tou dobou v Madridě konal. Je skoro tak dlouhý jako zprávy o býcích.

Ale ne, ukřivdil bych Imparcialu! Po telegramech dosti obšírných o bouřích a nepokojích v provinciích, po sloupci inserátů a zprávách církevních, jakož i po veselé volební črtě Luisa Taboady, známého z hojných překladův i u nás (zemřel r. 1906), můžete se dočísti podrobností o jednotlivých vynikajících členech lékařského sjezdu.

List končí řadou telegramů z celého světa, oznámení, kde a kdy se konají ve Španělsku býčí zápasy, a jednou stranou insertů.

Některé noviny protkávají svůj text podobiznami a obrázky současných znamenitostí, vyniklých státníků, umělců, vojáků, vynálezců a zločinců.

Zajímavo jest, že úvodní článek nebývá podepsán; za to jsou všecky další větší články a úvahy označeny buď jmenem nebo stálým pseudonymem žurnalistovým.

Články větších časopisův bývají vesměs psány švižně, slohem elegantním, obratným a vtipným, a často i jízlivým.

Některé denníky vydávají v pondělí list, obsahující povídky, causerie, literární a umělecká pojednání a teprv na konec trochu politiky a obvyklých zpráv.

Každý větší časopis má svého salonního zpravodaje. Ten se tak říkaje z fraku ani nedostane. Neníť jeho povinností jako u nás starati se jen o plesy, taneční zábavy a důležitější pohřby. Popisuje do podrobna five o' clock markýzky X, večerní slavnost hraběnky Y a zásnuby nebo svatbu kněžny Z. A to ne, aby suše konstatoval fakta. Jeho povinností jest vypsati poeticky i s krejčovskou znalostí úbory jednotlivých dám, uspořádání tabule, tituly a význam mužských hostí. Mluví při tom o »shromáždění nevšedních krasavic,« o »sadu, rozkvétajícím tisícerou krásou ženské spanilosti,« o »ctihodném hostiteli, ve kterém slučuje se vážná důstojnost jeho rytířských předků s okouzlující roztomilostí moderního umělce« a pod.

Reportéra toho obskakují všude sličné dámy a poučují jej ochotně o znamenitosti a také o — ceně svých šatů, krajek a šperků, dávajíce mu k této informaci nádavkem nejsladší úsměvy. Španělské dámě vznešenějších vrstev je skoro otázkou životní, aby se o ní noviny při slavnostech zmínily, aby pochválily její účes, její úsměv, její roztomilost!

Tohleto našim novinám schází. Čteme v nich jen o funusech, o plesích a nanejvýš ještě o soirée u dvorního maršálka nebo u místodržitele; kdy by se však mohl našinec dočísti podrobných zpráv o čajovém večírku u paní X, o elitních vepřových hodech u pana Y nebo o skvělých zásnubách slečny Z, jistě by horlivěji a toužebněji sáhl po novinách hledaje, nepadlli někde paprsek hřející veřejnosti i na jeho nevynikající hlavu.

Doufám, že toto upozornění na mezeru, dosud necítěnou v našich časopisech, postačí a že co nevidět budou naše noviny přinášeti obšírné články o dámských toilettách a o fracích. Tím se také dosáhne výhody, že bude v našich denních pro zprávy o literatuře ještě méně místa než dosud.

Jinou zajímavostí španělských denníků jsou úmrtní oznámení. Bývají menšího formátu, než naše inseráty o úmrtí, a mají také jinou formu. Jak vypadají, poznáte nejlépe z této praktické ukázky:

†
Slovutný pán
Don José María Arrabal é Iriarte
první tajemník správního soudu
zemřel dne 26. dubna 1906
o jedné s poledne.
R. I. P.

»Jejich Excelence president státní rady a správního soudu, šefové, těžce zarmoucená manželka doña María Rosario Robedo, jeho synové D. Pedro a D. Ramón, jeho sestra doña María, macecha, vzácná paní doña Modesta Roble, nevlastní bratr, synovci, bratranci a ostatní příbuzní žádají přátel svých, aby sobě neobtěžovali pomodliti se k Bohu, Pánu našemu, za jeho duši. Na výslovné přání zesnulého se nerozesílají zvláštní oznámení, ani se nezve na pohřeb.«

U toho bývá obyčejně ještě dodatek:

»Všechny mše svaté, které se budou čísti zítra, dne 28., v chrámě Panny Marie, dne 29. u svatého Rocha a 30. u sv. Ignáce, budou slouženy za věčný mír jeho duše. Jejich Excelence veledůstojní pánové nuncius Jeho Svatosti a biskup v Huesce udělili sto- resp. čtyřicetidenní odpustky všem věřícím za každou mši, kterou vyslechnou, za každé přistoupení k stolu Páně, nebo za růženec, který obětují za duši zemřelého.«

Ale takové úmrtní oznámení nebývá poslední. Ve výroční den úmrtí drahého zesnulého se objeví v novinách oznámení nové, obsahující zase zprávu o smrti, oznámení, kdy a kde se budou konati nové zádušní služby Boží, prosbu pozůstalých za modlitbu přátel a ohlášení odpustků, udělených všem, kdo na duši zemřelého vzpomenou modlitbou nebo náboženským úkonem.

A to se opakuje rok co rok, a každé oznámení má příslušný nápis »První výročí,« »Druhé výročí« atd.

Jak dlouho se to opakuje, nevím, ale v listu, který leží přede mnou, čtu připomenutí výročí dvanáctého.

Prohlížejme noviny dále.

Našinec, navyklý ostrému dozoru zdravotních institucí na inserování léků, podiví se ve španělských listech i velkému počtu insertův, kterými se obecenstvo upozorňuje, že za několik mizerných peset může si koupiti prášky, kapky, pilulky, mazání a přístroje (rozumí se, že elektrické!), kterými se ze starého vetchého těla obrátkou stává mladistvě junné, kterými se očistí hlava ode všech bolestí a závrati, spraví pamět, zbystří zrak, a div znova nenaroste též uříznutá noha.

Z insertů těch, často velmi originelních, patrno, že je ve Španělích množství dobrodincův, kteří za pakatel lidem vracejí zaniklé nebo utahané zdraví, a že je tam i množství lidu věřícího všemu.

I ve španělských provinciích vychází spousta časopisův, a čím jsou ovšem časopisy ty nepatrnější, tím jsou nekázanější. Je to jako v kuchyni malých hospůdek, ve kterých se nahrazuje nedostatek vnitřní jakosti a výživnosti pepřem a paprikou.

Větší města mají časopisy lepší, menší města ostřejší.

Některé velké časopisy Madridské vycházejí zároveň i v několika čelných městech venkovských, přinášejíce vedle nejdůležitějších zpráv listu hlavního řadu zpráv, týkajících se zájmův okresu venkovského. Tak vychází časopis El Liberal kromě Madrida denně i v Barceloně, Bilbau, Murcii a Seville, maje hlavní redakci v Madridě a provinciální redakce ve všech ostatních řečených městech. Tak ovšem může denní náklad stoupati do set tisíc.

Provinciální města poskytují snahám a třenicím stran menšího místa, a proto zavadí, oháněje se v boji, sok soku loktem o žebra častěji než v Madridě. Mnohdy bývají takové šarvátky nestrannému čtenáři zábavny, někdy však mívá z nich i našinec trpko na jazyku.

Za svého pobytu ve Valencii jsem po tři dni sledoval urputný zápas dvou časopisů, které oba mají pod titulem pyšné označení »Diario republicano.« Zajímalo mne to proto, že duchem jednoho (El Pueblo) i druhého (El Radical) byli dva dobří spisovatelé.

»Oba bratry, oba Klenovica,« oba vyznavači republikánského směru politiky a kdysi i znamenití přátelé, se nějak zne-

svářili a bili do sebe ve svých časopisech hlava nehlava, až lítaly nejen jiskry, ale celé hnětýnky bláta.

Zase několik stručných ukázek:

»X. polovici svého života nadává a lže, a druhou polovici se třepe strachy při pomyšlení, jaké následky bude jeho bídáctví míti... Ničema počíná si v Radicalu stejně jako dříve v Pueblu: křičí, nadává a potom se schová, aby za něho odpovídali jiní... Podvodník! Zbabělec!«

Těchto kytiček jest v onom čísle Puebla ještě celý koš. Ale Radical odpovídá stejně. Nazývá odpůrcův časopis El Eco de las Cloacas (překlad mi odpusťte), o literárním díle odpůrcovu praví, že jest jako cikánův plášť či mosaika z děl, která vydala v poslední době cizina. »Nenapodobujeli drze Zolu slohem a typy, lynchuje Daudeta; unaven olupováním Maupassanta, přepadá Pierra Luisa, vykrádá Gorkého a vraždí Gabriela d'Annunzia... Nevíme, čemu se více diviti, zda myší zbabělosti páně Yově, či jeho pištění a třasu. Pan X. se nebojí osobních srážek, z kterých pan Y. bledne... Očekává už čtrnáct dní či tři neděle svědky páně Yovy, ale ti nejdou... Pan Y. byl uražen a má proto vyzvati pana X., který podepsal a uveřejnil urážlivé články proti panu Y., kdežto tento pán se už po čtrnáct dní ve sloupcích svého časopisu ani neukázal... Značíli tohle, že má pan X. strach, ať vystoupí redaktor, který uveřejňuje v Pueblu své věhlasné pitomosti, a prohlásí to. Je známo ve Valencii, že se pan X. prochází kolik hodin denně po Valencii sám. Neupíráme tohoto práva ani panu Yovi. Vychází v skutku z domu sám, ale za půl hodiny potom jej obklopuje přes dva tisíce lidí. Jsou to samí věřitelé...

Za takového bídáctví a sketství jest přirozeno, že radí Y. svým přívržencům na venkově, aby, až přijde X., házeli po něm rajskými jablíčky a brambory. Řekli jsme kdysi, že se Y. nehodí ani za vraha. Teď se však už stává zelenářkou.«

Na to odpovídá odpůrce stejně šťavnatě:

»X. je špatný, bídný a ničemný; není pochyby, že je při tom i hloupý, neboť považuje všechny Valenciány za hlupáky... Ten jeho plátek je bídácký... Víme, že jeho normálním stavem je opice... Blbý podvodník... neskonalý zbabělec.«

Utrhl jsem jen několik žahavek s velkého smetiště, uloženého v rozběsněných těch dvou časopisech. Na ukázku je toho až dost. A žalno při tom, že oba sokové jsou dobří literáti a jeden z nich že vydal už řadu znamenitých románů, dobývajících kvapem světa.

Málo už zbývá toho, co vím z vlastního názoru a poznání o španělském časopisectvu. Nezmiňuji se úmyslně o týdennících a měsíčnících, o časopisech odborných a vědeckých, o revuích a sbornících. To už je literatura jiná, méně prchavá, méně jepicovitá, a článek můj by se zvolna rozšířil na veškeren život španělský. Proto končím.

Že pokračujem?

Že pokračujem? Bože, kam to jdeme!
Vždyť zavile a záškodně se rveme,
a každým jarem vzbují nová strana,
jak z pařeniště býlí otravné;
dnes jedna tobě křičí hosianna,
kdy s věnci staví brány oslavné,
a druhá zítra pohází tě blátem,
žes podlým zrádcem, bídným renegátem!

Že pokračujem? Kam se oči zvednou,
jen vidí spoustu, vřavu bezvýslednou,
a každým rokem velký pátek nový;
ač před branami hrozí Hannibal,
Čech proti Čechu stojí pohotový,
a na bratra brat vrhá špínu, kal,
hned zve ho světlem, hned zas planou nullou,
dnes Aristidem, zítra Caligulou!

Že pokračujem? Kde tlí zápal svatý,
jímž hořel Tyl a Kollár Slávou vzňatý,
kde blesk a síla orla Borovského,
kde heros v práci »tichý genius?«
Kde vulkán Rieger žáru obrovského,
jenž poctivostí plál jak Sirius,
kde vzlet a víra, snaha ideální,
jež lid náš vedly k metě triumfální?

Že pokračujem? Ano v marných sporech
a v nenávisti, v rozkladech a vzdorech,
jen v rozštěpení, v záští proti sobě,
jen v rozkolech a v chabém tříštění;
vše tone, soptí v rozjedech a zlobě,
a všude zuří běs a třeštění:
vlast klesá bolem jako sirá vdova,
a rány její krvácejí znova!

Ó bratří rodní, rozumějme času
a k činům vstaňme z divokého kvasu,
jenž plodě hořkost nedbá zdravé kázně;
jen co nás pojí, hledej každý rád,
a co nás dělí, roztrhejme rázně,
ať k cíli září radost, vznět i řád,
pak vzejde slunce nad sceleným lánem,
a národ malý vzroste velikánem!

Jaroslav Tichý.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

»Dobře ti svědčí,« děl kníže, bera Marjandl za bradu. »Přijel jsem na svačinu. Máte pro mne u Boubínů šálek bílé kávy?«

»Poroučejte, knížecí milosti.«

»Jdi tedy a připrav mi ji. Prosím o to. Ale nebude tě to příliš namáhat, má milá?«

»Ó nikoli, Jasnosti.«

»Dobrá tedy. Boubín mi zatím vynese ven stůl a židli.«

Boubín skokem plnil rozkaz. Stavěl stolek do stínu hájovny.

»Ne do stínu. Hle, sem jej postav k lesu a do slunce. Ještě je vzácné.«

Stalo se. Barka honem stůl prostřela bělostným, vymandlovaným ubrusem a přinesla bochník výražkového chleba, k němuž položila nůž a postavila slánku. Potom jala se na nátoničku vybírati nejpěkněji naštípané okleštky a nejsušší otýpku chvoje na oheň. Za několik minut vyvalil se komínem bílý kotouč vonného, pryskyřičného dýmu a rovně stoupal k modré obloze. Brzy se z hájovny rozlinula vůně pražené kávy. Marjandl pražila a Barka chvátala do sklípka vybrat pro knížecího pána nejsladší smetany.

»Smetatšek, zajeď s vozíkem trochu dál po cestě a tam stůj až na zavolanou,« přikázal mezitím kníže.

Boubín sebou škubl, kníže si toho povšiml.

»Chceš něco říci, Boubíne?«

»Jasnosti, mám prosbu: ať Smetáček nejede dál, než na dvě stě kroků od hájovny.«

»Topše, ale proč?«

»Trochu dále mám políčeno na vrány. Vyplašil by mi je.«

»Topše. Smetatšek, slyšíš. Zastav se na dvě stě kroků od hájovny a tam zůstaň, ani se nehni.«

Nevrlý staroch poslechl, stříleje ze strany po Boubínovi hněvivými pohledy. Kníže usedl za stolek, tváří do májového slunce, zvolna se sunoucího k západu. Pes honicí, jenž ho doprovázel, položil mu k nohám zastřelenou veverku a spokojeně dýchaje a tenký jazyk vyplazuje si lehl. Boubín stál stranou, čekaje dalších rozkazů knížecích nebo milostivého oslovení. Pohledy jeho nadbíhaly pohledům, pokynům a rozkazům knížecího velitele. Každý z nich pozoroval, že se Boubín nemůže dočkati, aby kníže poroučel a on sloužil. Oči měl věrné a ochotné, radostné i vážné, jako ten pes u nohou knížete.

Kníže, bera veverku do ruky, sám si povšiml té podrobnosti. Schýlil se ke psu, potřepával jej na pochvalu po hlavě, ale díval se na Boubína. Byl spokojen svým uměním vychovávati

poddané — chyba, nyní služebné. Dobře měl v paměti vzpurné a hrdé oči Boubínovy, jaké měl před lety při osudné zkoušce v Černovírské škole. Tehdejší mladý vlk změnil se vychovatelským uměním knížete v honicího psa.

»Už je ji možno vzíti do ruky, Jasnosti,« pravil Boubín, pozoruje při knížeti jistou opatrnost, když bral veverku do ruky. »Už z ní blechy vyskákaly. Blechy se nedrží mrtvého těla.«

Kníže ničeho nevěděl o veverčích blechách. Opatrnost jeho měla jinou příčinu: pokládal veverku za zdechlou. Štítil se jí.

»Tak? Veverky mají také blechy? To mi nebylo známo,« přiznával se kníže vznešeně.

»A jaké množství! I srnky a jeleni mají blechy, ale nejhorší jsou kozlí.«

»Není tedy blecha jako blecha?«

»Naprosto ne, Jasnosti. Každé zvíře živí svůj druh, a zkušené oko je snadno rozezná podle barvy i velikosti. Veverčí blecha, také srní a jelení nepijou krve lidské a naskáčouli do člověka, způsobují mu pouze šimrání na kůži, ale kozlí blecha na člověku je zlá a výbojná.«

Kníže se bavil a blahosklonně hlavou pokyvoval nad vědomostmi, které byly nesmírně hluboko pod jeho knížecí důstojností.

»Je snad veverčí mor?« otázal se.

»Není, Jasnosti.«

»Co tedy bylo příčinou smrti této veverky? Nevidím, že by byla střelena, kousnuta, uhozena.«

Boubín přiskočil, sám veverku vzal a knížeti hlavu ukazoval.

»Zde, Jasnosti, oko jí schází.«

»A proč jí schází oko?«

»Vystřeleno je.«

»A kdo je vystřelil a jak? Kdo je tak výborný střelec? Opravdu, oko vystřeleno!«

Boubín se blaženě a vděčně usmíval za pochvalu vznešeného pána.

»Jasnosti, jinak já veverky nestřílím, než do oka.«

»Totě mistrovská rána! Můžeš ji dát přede mnou?«

»Tu chvíli ne, neboť veverky jsou výstřelem vyplašeny. Musil bych jasného pána prosit na procházku lesem, abychom přišli v místa, kde veverky ještě o smrti své družky nevědí a bezstarostně si hrají na větvích.«

»Po druhé. Nechce se mi právě, příjemně se mi tu sedí. Nikde mi nebývá mileji, než tu v hájovně.«

»Já i žena má jsme šťastni z toho.«

»A jinak jak se vám oběma žije?«

»Nyní krásně, Jasnosti, zvláště mně. Mně jest, jako bych se byl znova narodil, ale na nějakém lepším světě.«

»Topše. Těší mě. Dávno jsi se mohl míti tak, od tebe to záviselo.«

»Rozumu jsem neměl.«

»A selština ti ještě příliš vězela v krvi. Ji třeba vypudit. Z tebe bude docela dobrý panský služebník, zhostíšli se selštiny. Škoda, že jsi to neučinil už dávno. Byl jsem ti už v Černovíru nakloněn. Kdy bys měl vysvědčení z Černovírské školy, mohl bych tě jinak opatřiti. Vím, že jsi byl stejně spůsobilý k polnímu i lesnímu hospodářství. Dnes bys byl na některém mém dvoře správcem nebo lesním, podle toho, kterému oboru by ses byl po absolvování věnoval. Byl bys dostal s nevěstou hezkých pár tisíc a jaký bys byl pán! Ale bez vysvědčení nemohu tě dáti mezi úřadníky. Musím šetřiti pravidel, která jsem dal. Vím, že jsi schopný, ale nemohu jinak.«

»A já jsem šťasten i tak,« děl Boubín bodře. »Mám útulný příbytek, jsem opatřen živobytím, mám milovanou ženu, kterou na loktech nosím, a kromě toho ničeho nepotřebuju, leda aby milostivá přízeň Vaší Jasnosti nebyla ode mne odňata, neboť z ní to všecko mám. Co se mnou bylo, Bůh všecko chtěl a řídil. Kdy by se bylo se mnou stalo cokoli jiného, neměl bych Marjandle a já jsem právě Marjandlí šťasten.«

»Dal jsem tedy sirotka do dobrých rukou. Předpokládal jsem to u tebe, věděl jsem, že jsi čestný muž, třeba páchl selštinou. Zželelo se mi osiřelé Marjandle, když se mi doneslo o jejím osudu. Myslím, že jsem jí dobrého člověka našel, aby ji měl rád a jí chránil?«

Kníže poslední slova pronesl upřímně, skoro srdečně a též upřímně se na Boubína podíval. Boubín knížete Egona nepoznával. To jako když by nebyl ten zámecký velmož, který s lidmi i s těmi dobrými se obklopil, neobcoval jinak, než když postavil mezi sebe a ně přehradu, která dovolovala mluviti, ale udržovala v určité vzdálenosti. V Boubínově hájovně kníže roztával, odkládal brnění a helmici rytíře, stával se na chvíli člověkem. A to bylo Boubínovi na div i tak milo, že již proto pociťoval jakousi vděčnost ke knížeti, že se mu objevil z této stránky.

»A máš ji rád?« tázal se kníže.

»Z té duše!«

»A budeš jí chránit?«

»Budu proti každému.«

»Nu topše. Budeli se vám něčeho nedostávat, pověz mi. Chci, abyste byli opatřeni vším.«

»Chvála Bohu a díky vaší knížecí milosti, nyní jsme zásobeni vším. Nemáme žádného stesku ani přání. Spíše máme nadbytek. Od dvou krav a kozy je více mléka, než můžeme spotřebovat. Z přebytku Barka dělá homolky, syrečky, máslo převáří, a když se nám výrobků mléčných trochu nastřádá, Barka je donese do města na prodej. Tím spůsobem získáváme i trochu hotových peněz.«

»Nač je ti třeba hotových peněz?« vyzvídal kníže. »Šatstvo dostáváš, obuv též, o ženu se ti starám a hodlám se starat o vaše potomky. Kdy bych byl na tvém místě, nesháněl bych se po hotových penězích.«

»Bez groše je nebezpečno zůstat.«

»Já si představuji, že jen ten žíti může šťastně, kdo peněz vůbec nepotřebuje,« děl kníže selánkově, ale nepravdivě.

»To není nikdo, Vaše Jasnosti.«

»Ty bys mohl býti ten.«

»Bez peněz bych už proto nemohl býti docela šťasten, že bych musel míti mnoho obav, co si počnu, staneli se to a to.«

»Na příklad.«

»Na příklad přijde nemoc. Musím mít na lékaře a léky.«

»K Boubínovi do hájovny přijde knížecí lékař, pro léky si pošle do lékárny na knížecí účet.«

»V listě, kterým jsem ustanoven, nestojí o tom nic.«

»Slibuji ti to.«

»Sliby chyby, Jasnosti,« děl Boubín tak upřímně, jak si toho vynucoval okamžik. Za upřímnost knížecí upřímnost Boubínova. »Co si počnu se slibem Vaší Jasnosti, když se vám zlíbí změniti mysl ke mně?«

Kníže se hlasitě zasmál.

»Sedlák, sedlák!« zvolal několikrát, »každým dechem sedlák! S tebou ještě dlouho potrvá, než z tebe selština úplně vyčpí!«

Boubín se vděčně usmíval, že knížecí Jasnost ráčí s ním tak důvěrně žertovati. Ale jen panský hajný se usmíval; sedlák, který se v nitru jeho přikrčil, ale zůstal nevypuzen, káral jej pro to usmívání, a celkový pocit Boubínův nebyl příjemný. Zamrzelo jej i to, že takový pocit má, neboť chtěl býti stůj co stůj jiným člověkem, prostým všeho selského, takovým, jak panská služba vyžadovala.

Kníže pozoroval, že se Boubín jaksi zarazil. Proč by se zarážel? Knížeti se zdálo, že se maně dotkl slabé stránky všech panských služebníků, malých jako velkých: nikdy nemají dosti materiálného zaopatření a vždycky si přilepšují na účet svých hospodářů. Na panstvích knížecích od pradávna byla zavedena taková soustava: přihlíženo k tomu, aby každý v knížecích službách postavený měl přiměřený dostatek všeho, co poskytovalo hospodářství i hospodářský průmysl, ale peněžité platy byly malé. Knížecí lidé měli všelijaké deputáty, z nichž byl dobře opatřen jejich stůl i sklep, ale peněžité náhrady za své služby dostávali poskrovnu. Kníže, pokud se týkalo jeho služebnictva, byl zásadným odpůrcem peněz. Odvracel od nich hlad peněz všemožně. Raději dal sud piva, než hotovost za vědro. V kom se jednou hlad peněz probudil, nikdy ho dosyta neukojí, ale nenasytu ukájeti bude stále žádostivěji. Jakmile zví, že u někoho uznamenal žádost peněz, už ho měl v podezření, že jej okrádá.

To podezření padlo i na Boubína, ačkoli mu kníže byl nyní milostivě nakloněn. Podezření knížete v tomto případě nepopudilo, nýbrž zarmoutilo. Ano, nebude jinak: Boubín se zarazil, krade, aby si pomohl k penězům. Hospodaří pro sebe, chce se z kníže-

cích služeb vymanit, až bude materiálně moci! A knížeti záleželo na tom, aby si Boubína připoutal.

Ohlížel se, jako by pátral po uťaté sosně nebo smrčině.

»Víš, Boubíne,« tázal se, »kdo na tomto místě bývali dřív?«

»Vím, Lovčích.«

»Ti se mne velmi natrápili. Prohlásili toto místo za svůj majetek a spor vyhráli, když dokázali, že byli jeho nepřetržitými držiteli déle, než zákon vyžaduje. Byli tu zapadlí do mé země jako valoun, v lese mi hospodařili jako ve svém, žili z mého těla a boleli mě v něm. Draze jsem musel vykoupiti tuto píď země, abych se jich zbyl.«

»Je mi to známo, Jasnosti. Lovčích se odstěhovali do Ruska, na Volyň, a koupili tam lán země. Starý Lovčí právě mešká v Čechách. Zakládá na Rusi českou osadu, hledá k tomu lidi a chce se obeznámiti s pěstováním chmele. Půda prý je tam pod chmelnice tuze dobrá.«

»Bůh s ním, jen když mi se svými syny lesního pychu nepáše. Lovčích se velmi zvrhli. Před časy také bývali v knížecích službách — odtud příjmení jejich — ale později se dali výhradně na lesní pych. To nebylo hezké od nich, že ne, Boubíne?«

Kníže zpytoval tvář i oči osloveného, jenž odpověděl:

»Za mne by toho nečinili. Lesní služba byla tehdy slabě obstarávána.«

»Ovšem. Hajní byli s nimi spřeženi a lesníci nebyli svědomití a přísní.«

»Toužil jsem, knížecí pane, po tom, abych ukázal, co dovedu, ale záhy mi byla odňata k tomu všeliká možnost.«

»Topše. Nechci toho. Kolik zlatých máš služného?«

»Na hotovosti mám desítku měsíčně.«

»Toho ti zde v lesích není dost?«

Boubín se vzpřímil ze služebné pokory a pravil:

»Já si nestěžoval, že bych na chlebě Vaší Jasnosti něčeho postrádal. Ani loni jsem si nestěžoval a ponechal jsem vše, co se mého živobytí v panské službě týče, vašemu uznání. Jsem spokojen, jsem šťasten, ano blažen, dychtím, kterak bych se jasnému pánu odvděčil, ale jsem muž mladé a švarné ženy, která v lesích nevyrostla a má jisté větší potřeby, jsem muž a brzy budu otec — a tu se Vaší Jasnosti přiznávám, že každý krejcar, který se uschrániti nebo získati dá, jest u mne vážen a nepouštím ho lehce.«

»Topše, ale tolik řečí! Tážu se tě jako hospodář tvůj, jakými spůsoby získáváš peníze mimo svůj plat?«

»Prodejem mléčných výrobků, které nám přebývají, prodejem přírostku v chlévě a odstřelným, které mi knížecí lesní úřad podle předpisu vyplácí za škodnou, kterou jsem skolil, když podám z ní důkazy.«

Kníže si oddechl. Chvála Bohu, Boubín ho neokrádá. Jestliže něčeho mimořádně získává, děje se to poctivě.

»A vidíš,« pravil uspokojen, »na odstřelné jsem nepomyslil.«

»Co jsem zbaven povinnosti hájit, je mi odstřelování škodné hlavním zaměstnáním. Brzy začnu také na ptáky čížit. I to mi něco vynese.«

»Nu topše. A kolik získáš na příklad za veverku?«

»Za veverku celkem dvanáct krejcarů, t. j. šest odstřelného a šest za kožíšek. Šest krejcarů za kožíšek mám jistých, neboť trefná rána do oka ho nepoškodí. Letos za zimu pobil jsem veverek kopu, lišky dvě, tchoře tři, kun pět. Jiné škodné není v našich lesích mnoho, ale veverek je valně. Bude chladné léto.«

»To tedy nebude zajícům příznivo.«

»Letošek, jak se ukazuje, nebude přízniv ani zajícům ani lidem. V Krtelích veverka běhala po návsi. Z toho prorokují, že letos nebude dobře.«

»Věříš takovým předsudkům?«

»Věřím, nevěřím, ale lid jim věří a já vím, že lid je nejlepší pozorovatel a nejspolehlivější schrána zkušeností nabytých za mnohá pokolení. Nikdy se nesměju, slyšímli lidové pozorování, a pátrám po jeho významu. Skoba ze Stožic pozná na pohled, z kterého je který zajíc revíru — rozumí se z těch revírů Vaší Jasnosti, kde on vystřeluje. Chtíval jsem se tomu od něho naučiti, ale marně. Jak někdo přičichne ke školám, které jsou výše počátečných, už ztrácí něco pozorovacího daru. Svou silou něčeho získává, ale příroda hned mu za to něco ze svých darův odnímá, tak že, dle mého přesvědčení, zisk a ztráta vždycky se vyrovnávají.«

»To mne zajímá,« pravil kníže, jenž o zvěři a lovu nejraději slýchal.

»Od Vodňan do Netolic Skoba na každém zajíci pozná, z kterého je revíru. Jednou se jistý pytlák před Vodňanským okresním soudem dovolával Skobova svědectví, že zajíc, pro kterého je žalován, není z toho revíru, z kterého on; svědky dokazoval své alibi a o zajíci tvrdil, že jej koupil od člověka na potkání. Soud přivolal Skobu jako znalce, a Skoba prohlásil, že zajíc skutečně je z jiného revíru. Soudce měl pochybnosti a tázal se Skoby ještě jednou důtklivě, můželi zajíce určitě rozeznati, z kterého revíru je který. ‚Mohu,‘ Skoba odpověděl. — ‚A podle jakých známek zajíce rozeznáváte?‘ — ‚To se vyslovit nedá,‘ odpověděl Skoba, ‚to je v oku a musí se vidět. Jako poznám po zrní, čí je pšenice, poznám po zajíci, z kterého je revíru.‘ Soudce uvěřil a obžalovaného pytláka propustil pro nedostatek důkazů.«

»Máš za možné, aby se Skoba nemýlil?«

»Skoba vždycky jen to tvrdí, co jistě ví. Sám jsem se nejednou přesvědčil, když jsme spolu pytlačívali, že Skoba dovede určiti, z kterého je zajíc revíru; ale známky, podle kterých poznává, není s to, aby udal. Jak se má slovy vyjádřiti, vychází, že umí popsati zajíce jediného na světě, jako by druhého jakživo nebývalo. A ještě tu mu jazyk neslouží.«

»Čím to vysvětluješ?«

»Nejprve tím, že zajíc až do smrti zůstává věren místu, kde se narodil, a nikdy se daleko od něho nevzdaluje. Potom tím, že u mužů, z jakých je Skoba, pytláctví je vrozenou vlohou a vášní.«

»Tys té vlohy a vášně neměl?«

»Já měl vlohu pro ptáky, ale co do vášní, vášeň mi žádná není vrozena. Já musím prve do víru býti stržen, a potom se v něm točím a točiti se vydržím.«

Boubín to pravil s jistým ohněm, jemuž se kníže spokojeně pousmíval. Předpokládal to u něho. Jako znalec lidí a cepovatel jich k účelům panské služby znal povahy podobné a věděl, když se u nich přemůže selský vzdor naproti panskému stavu a odpor k panské službě, že bývají nejvěrnějšími a nejspolehlivějšími služebníky. Jsou pak více než mechanickými vykonavateli panské vůle: mají při svém sloužení vzlet a nadšení a jsou za svého velitele vždycky ochotni i život nasadit. A tací jsou nejlepší. Vycepování jich vyžadovalo času a práce, ale na konec se vyplácí.

Kníže se spokojeně pohupoval na židli a tázal se:

»Skobu tedy uznáváš nad sebou?«

»Co do trefné střelby ne,« odpověděl Boubín, »v tom jsme si rovni. Ani v znalosti obyčejů zvěře jeden druhého nepřekonáváme. V znalosti ptactva kulhá za mnou, ano mohu říci: nemá. Ptactva si on nikdy nevšímal. Ale co se tkne zajíců, nemohu Skobovi vzíti, že má znalost, které se není možno naučit. Já rozeznávám zajíce jen podle barvy a velikosti. Podle barvy jsou červení a bílí. Bílí jsou staří zajoši, kteří přečkali lonskou zimu. Červení jsou mladší, letošní. A mlaďochy poznáváme podle velikosti, z kterého jsou měsíce. Březňáci jsou ovšem nejdorostlejší.«

»Jak se ukazuje zaječí dorost?«

»Nehrubě. V březnu padly pozdní sněhy a po nich deště, březňáci jsou vytopeni. Přece však může býti ještě zaječího hojně. Závisí to na tom, jaká bude pohoda. Jeli rok suchý a teplý, zajíců bývá mnoho; jeli rok mokrý a chladný, bývá jich málo. Nu, budeli zajíců málo, myší bude málo. Ale nyní ještě nelze nic říci, neboť zaječice teprve po druhé vrhala. Ztraceno ještě není nic. Březňáky lovci považují za nejlepší, protože jsou nejdospělejší, když mine doba šetření. Ale březňáků je i v příznivém roce málo, protože jejich zaječice vrhá jen dvé, ano i jen jediného. Druhý vrh je po sv. Jiří, ten dává 4—5 zajčat. Třetí vrh je senný, po Janu Křtiteli, čtvrtý po sv. Bartoloměji. Březňáka voláme ‚Matěji,‘ senné voláme ‚Janku,‘ poslední ‚Bárto.‘ Z druhého vrhu nemají jména. Máme pořekadlo: Zajíci se po jaru rozcházejí po páru; pod jeseň se vracejí, z polí v háje scházejí; když se spolu shledají, hlavy svoje sčítají: z jednoho jich páru jest párů sedm nebo šest.«

»Z toho následuje,« vece kníže, »že zajíc není takový vlastenec, jak jsi ho prve líčil. Vždyť on, světoběžník, má vlasti dvě: pole a les!«

»V létě rád se potoulá a hledá, kde roste zelí nejchutnější, ale na podzim se vrací do své nejužší vlasti a jde si do ní pro smrt,« vysvětloval Boubín, rozehřátý pro všechen zaječí rod. »To již tak v našem kraji bývá, že není daleko ani z pole do lesa, ani z lesa do pole. Les i pole jsou jedna vlast.«

Knížeti nebylo milo, že slyší slovo »vlast« od svého služebníka. Slovem tím Boubín zase mu připomenul výjev z Černovírské školy. Nemiloval toho slova, ani když byla řeč o zajících. Snadno by se jeho lidé mohli přichytit vlastenčení po příkladě studentů, měšťáků a nyní už i mnohých sedláků. Jako se nestaral o vnitřní život lidí, ano nerad vídal, že ho mají a jím žijou, tak mu bylo cizí vše o spůsobu života zvířat a jejich pudu. Zvěř podle jeho názoru se rodí a roste proto, aby ji kavalíři mohli střílet. Když je zastřelena, jest účelu jejího bytí dosaženo. Vše, co se s ní dále děje, zase je kavalírské mysli lhostejno: do toho je zvěřinářům a kuchařům, ale nikoli kavalírům.

Jednou jedinkrát byl dojat, když na lovu rozdával zvěři smrt. Postřelil tehdy mladou srnku, přední nohu jí přerazil, a raněné se mu zželelo . . . Podoba té raněné srnky se mu často vynořuje v paměti. Dokud mu neminul padesátý rok, nikdy si na ni nevzpomněl. Po padesátém roce se mu vynořila z propasti zapomenutí. Vzpomínal si pak na ni, ač tomu nikterak nebyl rád, častěji a živěji. A za vzpomínkami na raněnou srnku dostavily se vzpomínky na Petrušku Stachovu z Hor. Ani tyto vzpomínky ho netěšily, ale nedaly se odbyti . . . A nyní by měl i pro zajíce sentimentálnět!

Nevěděl, proč zajíc za léta volí pole a v podletí se uchyluje do lesů, ale pokládal za nutno nedávat se pořád poučovat od hajného a dáti také poučení jemu. I promluvil autoritativně:

»Vlast nevlast, to je zajíci jedno. Za léta se zdržuje v polích, protože tam nalézá hojnost potravy; ale když obilí dozrálo, není na polích kromě zelí ničeho, k vůli čemu by se tam omeškával. I sbírá se a stěhuje do lesů.«

Náhodou dal kníže správné vysvětlení. Boubín v duši zaplesal, že jeho knížecí velitel má také takové vědomosti. Jen se pozarazil, že kníže zajíci upírá vlastenectví. V oné době vlasteneckého horování zdálo se Boubínovi, že zajíci neublíží kulka dobře mířená tak, jako upírali se mu vlastenectví. Boubín, jenž při každém živém tvoru vyhledával duševní život, zajíce více si vážil pro vlastnost, které dal krásné jmeno »vlastenectví,« než pro chutné maso. A všecka věrnost, úcta a obdiv, jež nyní ke knížeti choval, Boubína nemohly zdržeti, aby netrval houževnatě na svém.

»Buď jak buď,« pravil, »zajíc chodí umřít na hrudu, na které se zrodil.«

Knížeti neušel názvuk odporu na slovech Boubínových. Nasupil obočí, ale hned zas je vyhladil. Ničím si nechtěl rušit májové nastrojení ducha, zapamatuje si však známky, prokazující, že zkrocení Boubína ještě není úplné. Ale co zbývá, jest jen dodělávka, na ni času dost.

Chrastí zašustělo, pokraj hájovny přeběhla srnka s párem srnčat, která, poloochočená, před chvílí brala Marjandli z ruky. Matka i děti prchaly před srncem, jenž je pronásledoval.

»Položím ho!« zvolal Boubín a chápal se ručnice.

»Je doba šetření,« připamatoval kníže.

»Pro srnce není,« podotkl Boubín. »Srnce je nutno odstřelovat, aby divokou vášní srnky, mladé matky, příliš neobtěžovali a nemařili jich a rodu jejich. Dávno mám na tohoto divocha spadeno. Ale když mu Vaše Jasnost dává pardon, je volný.«

»Že srnce hrozí od něho zmar?« otázal se kníže přísně a prudce. »Skol ho, skol, bídníka!«

Srnka se srnčaty zmizela v houští, kde jí kynulo bezpečí, a srnec, vida na blízku střelce, skokem se dal stranou a vyvázl.

»Jeli ta srnka tím srncem ohrožena,« pravil kníže uklidňuje se, »zbav ji ho, jak bude nejbližší možnost. Milá mi je ta srnka, nejednou jsem ji tu zahlédl obíhat. Marjandl ji má ráda, slyšíš, už k vůli Marjandli musíš srnku ochránit od smilného násilníka. Ukládám ti to. Zavděčíš se mi, odstřelíšli ho.«

»Poslouchám, Vaše Jasnosti, zítra bude srnec skolen a na zámek odveden.«

Z hájovny se ozval hrkot kávového mlýnku. Káva upražena, hned bude zavařena. Barka jako předzvěst hotové svačiny přibíhá ke stolu, rovná ubrus, lépe pokládá chléb, slánku i nůž, přináší na talíři čerstvého másla. Boubín pospíchá přinesti láhev vína, jaké kníže nejraději pívá, když v hájovně svačívá. Barku posílá pro pohár, sám vytahuje zátku a naplňuje přinesený pohár.

Kníže to všecko pozoruje s rostoucí zálibou. Ten úsudek se v něm již ustálil, že v Boubínově hájovně lépe bývá obsloužen než na zámku. Na zámku je služebnictvo staré, jež se nestaví na odpor, když obdrží rozkaz, ale koná jej automaticky a vrčí, když se mu rozkáže něco nového. Není v něm ochoty služebné, ducha služebného, starý Smetáček všecko je pokazil. Ale zde u Boubína obsluhují knížete tak, jak to má být, jak si toho vrchnostenské srdce jen přáti může. Zde kníže okřává, omladá, užívá.

Vynímá doutník a klade jej na stůl, aby byl připraven po kávě. Boubín střelou pokládá k doutníku škatulku sirek.

Je přestávka do svačiny. Duch knížecí jest úplně zaujat očekáváním požitku, na který se již cestou těšívá. Hovor uvázl. Boubín si netroufá sám ze sebe pronesti slova. Přechází sem, přechází tam. Maně si pozahvizdl, ale jen jednou. Zalekl se, neurazilli knížete pána. Nepozoroval ničeho. Zahvizdl silněji a uměleji, po ptačímu. Hned mu ptáci začali odpovídati. Hvízdal po několikerém ptáku, a který ze vzduchu nebo s větví uslyšel svůj hlas, chutě přilétal blíže. Boubín pocítil rozkoš, kterou vždycky

z ptáků míval. Netázaje se po dovolení knížecího pána, odběhl a přinesl pod paždím hrnec, kde se mu líhli moučni červi. Štipcem po červu vybíral, ukazoval a zase hvízdal tak i onak. Ptáci, jichž bylo již kolem husto, přiletovali za neodolatelnou vnadou, sedali Boubínovi na hlavu i na ramena a předstihovali se, kdo dříve červa ukořistí. Boubín pro každého ptáka měl jmeno; chválil i káral, povzbuzoval i zapuzoval.

Kníže pohlížel na Boubína s obdivem i zálibou. Hej, ten umí víc, než se mohl naučiti v Černovírské knížecí škole! V očích knížete Egona Boubín dnes vysoko vyrostl. Dvakrát se mu dnes obdivoval: jednou, že trefuje veverky do oka, po druhé, že si rozumí se všemi ptáky lesa. Aby mu toho umění pozáviděl, — ne, nikoli. Každé umění má v ponětí aristokracie pečeť služebnou. Panští služebníci ať mají umění, a magnáti se budou za peníze potěšovati jeho díly a produkcemi, a když se napotěšili, pošlou je o dům dále. Umělecké dilettantství jeho manželky, kněžny Ady, knížete Egona vždycky utvrzovalo v tomto starožitném feudálném názoru na umění. Při tom však objevené umění Boubínovo necenil nízko, naopak. Ono podle něho bylo vrcholem umění a jmena nejslavnějších mistrů pera štětce a taktovky byla nyní zastíněna jmenem Boubínovým. Kníže byl hrd, že má takového kosa ve své kleci.

»Brávo, Boubíne, brávo!« volal na pochvalu, »tebe budu ukazovat, až mi přijedou nejvzácnější hosté!«

Slovo to rázem zaplašilo rozkoš, která tu chvíli naplňovala hruď Boubínovu a s ní zmizelo nehmotné pojítko, které k němu poutalo a přivádělo ptáky. Kdo má ke zvířatům studené srdce, nikdy jich neochočí a nevycvičí, nikdy si jich nepřipoutá, s nimi si neporozumí, nesblíží. A pochvala knížecí odechla Boubína tím srdečným mrazem, tou sobeckou bezcitností, které člověk nesmí míti v zacházení se zvířaty, chceli získati jejich oddanost a věrnost a duši jejich přispůsobiti si tak, aby byla povolna jeho vůli, vnímava jeho naučením. Takovým slovem a tónem by Boubín své lesní přítelíčky pochváliti nesměl, na ručest by se mu rozptýlili, od něho se rozlítali!

A již se stalo! Nikdo na ptáky neudělal »vša, vša!« nikdo jich nevyplašil: sami odletěli, jakmile vedle sebe uslyšeli nesrdečné slovo.

Zaražen odnášel Boubín hrnec s moučnými červy.

»Tak,« pravil si, »pěkně jsi to dořemeslil, ještě tě budou ukazovat!«

Ale připoutanost jeho ke knížeti byla již silnější všelikého rozpaku. Vrátil se s touž tváří služebnou a ochotnou.

Marjandl přinesla konvici kávy, Barka za ní šálek a cukřenku. Marjandl knížeti odlívala a míchala černou kávu i smetanu. Kníže jí při tom řídil ruku, zlehka se jí dotýkaje.

Chtěl býti s Marjandlí sám. Jak odstraniti Boubína? Kníže si vzpomněl, že má políčeno na vrány, tam jej pošle. Tázal se:

»Boubíne, neřekl jsi, že líčíš na vrány?«

»Ano, Jasnosti, líčím,« Boubín rychle odpovídal. »Vrána je zajčatům ještě nebezpečnější zhoubce, než veverka ptákům. Kolčava a vrána nejvíce zajíčky hubí. Proto za vránu dostáváme pěkné odstřelné deset krejcarů za hlavu. Ale vránu dostat není snadno. Vyzrál jsem i na ně. Přes kopu hlav jsem jim porubal za zimu.«

Číslice pozornost hospodárného knížete znova upoutala.

»Přes šest zlatých ti za ně na lesním úřadě vyplatili?«

»Přes šest zlatých,« liboval si Boubín. »Já sám vymyslil způsob, kterak vrány v zimě snadno chytat.«

»Pověz.«

»Já svému pánu povím, hajnému nebo myslivci bych nepověděl. Nadělám papírových kornoutků, do kornoutku dám ptačího lpu a na lep vrstvu krve. Kornoutek zastrčím do sněhu. Vrána přiletí, zobne si krve, prozobne její vrstvu, dozobne se lpu, a již se jí kornout přilepil na zobák jako škraboška. Chce se jí sprostit, oklepává kornoutek o sníh, ale hlava tím hlouběji do kornoutku se vsunuje. Oči se jí oslepily, zmítá sebou po sněhu jak opilá, zkouší uletět, ale tma ji oslepenou děsí, neví, kudy se dáti, mění směr několikráte, zoufale kráče, a naposledy beznadějně klesá do sněhu. Tu je ji možno holí dobít.«

»Nu topše. Vránu dobiješ, hlavu uřízneš, deset krejcarů dostaneš. Ale to jen v zimě, dokud je sníh. A když sníh sejde, to na vrány líčíš vránu, pravda? Sám jsi řekl, že právě máš na vrány polícenou vránu.«

»Vránu zastřelit v letu jest umění. Zřídka se to povede. Nelítá vysoko, terčem je dost velkým, a přece ji střela ztěžka trefí. Příčinu není možno najít. Snad je v trhaném letu vrány, jenž se podobá veslování a není tudíž tak stejnoměrný, jako let jiného ptactva.«

Vrána zakrákala, zakrákala druhá, Boubín sebou škubl.

»Už se blíží!« zvolal tajemně a netrpělivě.

»Běž tedy na vrány. Vidím, že již nemáš stání.«

Boubín se zaradoval a nadnesl se na špičky, aby se dal do ostražitého poklusu.

»Chceli Vaše Jasnost vědět o vranách více, Marjandl mne zastane, ona již ode mne všecko ví.«

»Opravdu?«

Marjandl přisvědčila.

»Tedy šťastný lov, Boubíne!«

Boubín dal se do poklusu.

»Hej, zapomněl jsi ručnici!«

Boubín už neslyšel.

»Zbrklý, ale ve službě horlivý,« děl kníže.

»Pušky nezapomněl,« děla Marjandl.

»Kterak pak nezapomněl, když mu stojí zde?«

»Toto jest jiná, a tam, kde chytá vrány, má také jinou. Vrána nesmí pušku vidět. Jak by ji uviděla, hned by odletěla. Ano i silnější kůl v rukou mužových ji poplaší. Myslí, nenili to ručnice.«

»Aj, podívejme se,« podivil se kníže, »paní Marjandl brzo zdomácněla v lesích! Dejte si, mladá paní, přinesti šálek a posvačte se mnou, liboli.«

Marjandl si šálek přinesla sama a namíchala si kávy, namazala si chleba máslem. Po kapičkách upíjela, po drobečku jedla. Kníže na ráz vypil kávu, na druhý pohár vína a pozoroval Marjandl, jež pod jeho očima ještě volněji pila i jedla.

»Víš ještě jiné věci o vranách?« tázal se kníže tónem žertovně blahosklonným, jemuž dodával dvorné dvojsmyslnosti.

»Ještě mi známo to i to. Vím, jakého věku se vrána dožije, jeli jí souzeno, sejít přirozenou smrtí.«

»Nu, jakého? Pouč mě, Marjandl.«

»Vrána se dožije tří věků lidských a tří věků koňských. Potom teprve počítá, kolik sprovodila zajíčků, kolik myší, kolik žab, a nežli spočítá všechny hříchy na své černé duši, ještě mnoho let potřebuje. A když ta léta uplynou a vrána všecky svoje hříchy spočítala, odletí na východ, aby dostihla Jordánu řeky. Doletíli a vykoupáli se v ní, omyje se z hříchů a jako sníh zbělá. Bílá pak letí do Jerusalema města a tam umírá. Za sto let se jedné vráně podaří z hříchů se očistit a bohumile zemřít. Ta pak se dostane do nebe, kde je v arše Noemově místo pro všecky živočichy, kteří byli v ní za potopy.«

Kníže napjatě poslouchal. Marjandl štěbetala mile a vážně tak, že nebylo možno rozeznati, máli ty lesní vědomosti za pravdu či ne. Měla. Duši její brzo zajala poesie lesů, a tajemnost její mocně na ni působila. Cítila, že je v lese mnohem více života. nežli se člověku jeví, byla Boubínem uchvácena, když jí ukázal, že má klíče od tajemství lesních komor a jejich bohatství. A jak jednu komoru za druhou jí otvíral, jedno tajemství za druhým odhaloval, rostla její láska k muži i k lesu, a brzy duší s oběma srostla. Čím více jednotlivých tajemství před ní odhaleno, tím více jí před očima houstla rouška tajemství povšechného, do něhož bylo zahrnuto všecko, co tu poznala, i Boubín. V ženské mysli sesilovaly se tyto dojmy, jimž neodolá zcela ani nejsurovější z mužů. Co slýchala od muže o životě lesní zvěře, ptactva a stromů, otvíralo jí nový svět, který jí brzo byl dražší nežli starý, z kterého sem byla přemetnuta. Až se často nadiviti nemohla, jak tu za krátkou dobu přivykla a zdomácněla, jak srostla s lesy a jejich přírodou. Ale kdo chceš, aby tě lesy považovaly za svého, za svou částku, musíš býti věřící. Věřiti musíš všemu, co ti lesní obyvatelé navzájem o sobě povídají: lidé o chytrosti a spádech zvěře, zvěř o úskočnosti a ukrutnosti lidí, ptáci o jahodách a malinách, stromy o ptácích, kteří si v haluzích jejich stánky rozbíjejí. A Marjandl byla věřící, dokonce již věřila i v bílou vránu.

Vidouc, že kníže poslouchá, Marjandl bez vyptávání štěbetala další své vědomosti o vráně:

»Pán Bůh stvořil vránu bílou. Bílá byla až do potopy. Když vody opadávaly a Noe se přesvědčiti chtěl, ukázalali se již někde země kopná, uvažoval, kterého ptáka z archy pustit, aby se ohledl

po zemi potopené. Zvolil vránu, nejchytřejší z ptáků. Kdy by vrána byla letěla na východ, byla by našla, čeho si Noe přál, ale ona se obrátila na západ, a tam nikde neviděla kopna ani tolik, aby se ho makové zrnko mohlo zachytit. I vrátila se do archy a oznamovala: Zle, samá voda, samá voda! Noe řekl: Černá je tvoje zpráva, vráno, černá budiž i ty! A Bůh dal, že se splnila kletba Noemova, neboť na vráně byla vina, že do archy nepřinesla zvěst o prvé známce krotnoucího hněvu Hospodinova.«

Marjandl měla vážnou tvář věřící a slova její řadila se k sobě v přesném pořádku, v jakém byla v hlavě uschráněna. Kníže mohl na ní oči nechati. I jemu se zdálo, že se mu každým slovem Marjandliným otvírá nový svět, svět krásnější a bohatší toho, v kterém se dosud pohyboval. Mimoděk se cítil zahanben. Jak pak ne, vždyť on ten svět nazývá svým majetkem, šlape po něm, vládne jím — a přece je tu cizincem, neznajícím jazyka ani obyčejů toho světa! Ve svém vlastnictví cítí se vetřelcem! Slabé tušení v něm nikne, že není dosti zemi držeti a na zemi všecko to, co se z ní rodí, na ní roste a kvete i plod vydává a opět do ní klesá a s ní se spojuje, aby ji zúrodnilo. Potušil, že jeho oráč a děvečka mohou býti té zemi jeho bližší než on, její pán a majitel, a že tím není všecko spraveno, jeli někomu země zapsána v knihách. Dlužno zapustiti do ní kořeny, splynouti s ní v nerozlučný celek, přijmouti její duši, žíti nejen z ní, nýbrž i s ní, a k tomu není potřebí býti jejím majitelem. Svitlo mu, že zemi milovati může i bezzemek, i vyděděný, a že naopak nic té lásky vtrousiti se nemusí v srdce velmože, vládnoucího neobsáhlými obšíry země. On dosud žil bez lásky k půdě, která tvořila četná jeho panství, i k zemi, která dala jeho pozemkovému majetku rámec, i k národu, který si tuto zemi učinil vlastí; znal a staral se jen o zisk, užitek a prospěch, plynoucí ať z výnosu držené země, ať z fakta, že její držení opatřuje mu bohatství a společenský význam a spravuje cesty k hodnostem a slávě.

I zastyděl se kníže Egon v hloubi duše za svůj dosavadní poměr k své zemi, pozoruje, jak tato mladistvá osůbka brzo se na ní přijala a jakou vnitřní rozkoš z toho čerpá. Pravil si v mysli: Nutno mi něco víc učiniti, než se dát volit za protektora okresního hospodářského spolku a poručiti kočím, aby při příležitostech, kde třeba se ukázati národu, dávali bičům červenobílý přípletek a zámyčku a koňům do ohonů vplétali červené a bílé harasky. A hned se v něm zrodila myšlenka, co učiní dále. Ano, ano, učiním velkou věc, předevzal si, nalil si druhý pohár vína, napil se a žertovně řekl:

»Po vráně Noe z archy vypustil holubici. To jsem už slýchal.«

»Ne hned. Po vráně vypustil vrabce, o němž se v arše povídalo, že je po vráně ptákem nejchytřejším. ‚Vším líp, vším líp,‘ chvástal se vrabec a letěl nad vody potopy. Našel zemi kopnou, na zemi políčko, na políčku obilíčko. Jal se vyzobávati

zrna, a ‚že se do archy nevrátí, dokud do jednoho nevyzobe.‘ Tím se zdržel. Noemovi to dlouho trvalo a myslil, že vrabčík na daleké pouti zahynul. ‚Spas, Bože, duši vrabcovu!‘ Noe řekl a vypustil z archy holubici, jež se vrátila s ratolístkou olivovou. Z toho Noe měl znamení, že vody opadávají; čekal pak na vlnách ještě sedm dní a aj! vody opadly a země se objevila. Noe blahoslovil holuba a řekl: ‚Svatým budeš Bohu, svatým budiž i lidem.‘ Dovolil pak holubovi, aby na volnosti zůstávaje přebýval s lidmi pod jednou střechou a zobal si zrní z úrody jejich. A tu přiletěl vrabec, jemuž se v dálce zastesklo po lidech. Jak zočil holuba, rozzlobil se a začal ho odtud vypovídati. ‚Čím dřív, čím dřív!‘ křičel naň a pobízel, aby se odklidil honem. Slyše vádu Noe přišel a hned pochopil, proč vrabec, chtivý nenasyta, poselství nepřinesl. I řekl vrabci: ‚Štěstí tvoje, vrabče, že jsem už jednou Pána prosil za spásu duše tvé a nemohu nad tebou klatbu vynesti jako nad vranou!‘ Vrabec pak zůstal při obydlí lidském spolu s holubem.«

»Vida chytráka vrabce!« zvolal kníže.

»A klatbě přece neušel.«

»Rád věřím, vždyť je to starý lotřík! Čím pak se ještě proti praotci Noemovi provinil?«

»Již ne proti praotci Noemovi, nýbrž proti samému Ježíši Kristu. Když Pán Ježíš na kříži pněl, od náramné bolesti hlava mu sklesla a dřímal. Dřímota bolest přemáhala. Židé myslíce, že dokonal, přestali jej mučiti. Ale zlomyslný dareba vrabec přiletěl na kříž, prohlížel si Spasitele a znamenaje v něm ještě jiskru života, oznamoval katanům: ‚Živ! Živ!‘ Židé se pádem chopili nástrojů, aby Krista znova mučili. Ale odvrátil je od toho holub, jenž vrkal: ‚Umrlý! Umrlý!‘ Židé uvěřili holubu, Krista nedobíjeli a odešli. Pán Ježíš mohl pak pokojně duši vypustiti. Ale nežli umřel, řekl: ‚Zrádný vrabče, zlý Židů pomocníku, budiž proklet!‘ A holubovi řekl: ‚Budiž blahoslaven, ptáku boží, podobo Ducha svatého!‘ A tak vrabec neušel tomu, čeho si zasloužil už za potopy a je tím mezi ptáky, čím Žid mezi lidmi. Lidé mají vrabce v opovržení, ale on přes to se k nim dotírá a jest jim na obtíž, množe se jako živý plevel.«

Marjandl se zapovídala, na knížete nehledíc. Když se v řeči zastavila, popatřila na něj a potkala se s podivným pohledem, jemuž nerozuměla. Pohled byl do Marjandle zakotven, ale duch byl kdesi jinde.

Kde?

Kníže si zase vzpomněl na raněnou srnku. Taková byla mladičká, pěkná, hbitých, tenkých nožek pod ní ani vidět nebylo, jak utíkala, když se ukázalo nebezpečí. Kníže pospíchal za ní. Divoká touha jej naplnila, touha, aby prolil krev nevinného zvířete a položil si je k nohám mrtvé. Honci mu nadháněli. Srnka se octla na místě, kudy dále nemohla. Zastavila se, a ten okamžik byl jí osudným. Kníže už poslal za ní kouli a přerazil jí přední nohu. Srnka padla do zelené trávy. Kníže rychlým krokem jest u ní. Krev mu vře odvahou a silou, chtěl by pod-

stoupiti boj s vlkem nebo medvědem . . . a aj, před ním leží na drnu ušlechtilá, útlá srnka s přeraženou přední nožkou! Kdy by jí byla zadní přeražena, pokoušela by se uniknouti o třech; ale po zmrzačení přední nohy utíkati nemůže, tím méně utéci. Bez hnutí čeká muže, který jí úraz učinil. On k ní chvátá se srdcem krutým a myslí krvežíznivou, ona jej očekává pokojně bez bázně, ač ví, že rána z jeho ruky byla a bude i její smrt. V očích má tesknost blízké smrti, ale nikoli výčitku. Nikdy knížeti pohled těch očí z paměti nevymizí. Byl jasný, měkký a tichý; nebylo v něm hněvu, nýbrž smír; nebylo a není klatby, nýbrž odpuštění . . . Tenkráte knížeti Egonovi zašla síla a odvaha. Chvěl se, puška mu vypadla z ruky.

»Prosí,« řekl mu za plecí myslivec, jenž mezi tím došel.

»Zač?«

»Aby byla doražena.«

»Nechci, aby byla mrtva! Dám si ji odnésti na zámek, dám si ji vyhojit a budu ji chovat u sebe.«

»Marno, Jasnosti,« myslivec na to. »Lapené srnče můžete si doma vychovat a polo ochočit, ale raněné nikoli. Zmrzačení u zvířete vždycky znamená smrt, a tím spíš u zvěře lesní. Doražte ji, Jasnosti, hleďte, jak prosí! Anebo poručte, a učiním to za vás.«

»Odejdi.«

Myslivec odešel a kníže zbyl s raněnou srnkou zase sám. Styděl se ukázati před svým placeným člověkem, že v tom okamžiku nemá síly ani srdce. Srdce mu na chvíli změklo, a to u něho slulo srdce nemíti. A raněná srnka pořád tiše prosila za smrt.

»Jiného nezbývá,« pravil si kníže, aby si dodal mysli, a vytasil tesák. Vrhl se na raněnou srnku, aby si ji levou rukou přidržel a pravou jí proklál srdce. Ale raněnou netřeba bylo přidržovat, patřila k lesklé a chladné oceli důvěrně, trpělivě, odevzdaně jako k nutnosti. Ještě tak patřila, když kníže zkrvavený nůž ze srdce vytáhl a proud rudé krve z rány se vylil. Jak s krví život prchal, tak se oči srní povlékaly mázdrou smrti, až se zavřely.

Tato lovecká příhoda brzo knížeti sešla s mysli, jež nikdy nebyla náchylna k citlivosti. Nyní vzpomínka na raněnou a dobitou srnku zase mu vytonula. A kdykoliv si vzpomene na srnku a její oči, stane před ním podoba Petrušky Stachovy z Hor, nebožky matky Marjandliny. Ty oči jako by jedny byly, a stejný byl i osud dívky Horačky a srny, lesní tulačky: obě ranila i dobila ruka knížete Egona.

Kdo smí říci, že kníže Egon dobil Petrušku?

Nikdo mu to říci nesmí a nikdo to nepraví, leč jakýsi neodbytný vnitřní hlas.

U lidí, narozených a stojících na výšinách společnosti, slunících se od malička v lesku bohatství, moci a rodové slávy, velmi silně vyvinuto je vědomí, plynoucí z individuálnosti osobné i rodové a sycené osobnou i rodovou pýchou; ale svědomí v nich nebývá, neboť ono je výsledkem účtování osobného vědomí s vě-

domím obecným, a vysokorodí páni, proto že s obecným vědomím nikdy neúčtovali, svědomí nemají. Znají jen zvuk toho slova, ale smysl jeho zůstává jim temný. Svědomí u nich úplně pohlceno sebevědomím. Sebevědomí v nich probouzí nezřízené choutky a nezkrotné vášně, a jich ukojení považují za cíl a summu svého života. Podle míry, jakou s to jsou, aby své choutky a vášně ukájeli, měří své štěstí. Nevyhnutelnými podmínkami jejich štěstí je moc a bohatství.

Kníže Egon byl tímto způsobem šťasten do padesátého roku svého. Když nastalo ochlazení mezi ním a kněžnou Adou, nebyl proto nešťasten a spíše se mrzel než rmoutil. Lásky k dcerám nepocítil. Bylyť příliš záhy zavezeny do kruhu ženského příbuzenstva, kde bylo pečováno o jejich vzdělání a vychování podle požadavků i předsudků stavu. Když se mu dcery provdaly, kasa knížete byla citelně dotčena, ale nikoli jeho srdce. Nejraději měl syna, studujícího nyní na jezovitském gymnasiu v Rakousích, ale proto že v synovi spatřoval jen dědice rodových statků, moci a titulův a nikoli dědice svého ducha, i tento cit zůstal povrchní a mělký. V pravém slova smyslu kníže Egon nepoznal ani štěstí manželského ani rodinného.

Když mu před půl druhým rokem byla podána zpráva, že Vídeňský krejčí Bösdeck, jemuž byla Petruška Stachova dána v manželství, nenakládá jako pečlivý otec s dospívající dcerou nebožky Petrušky, a že dívku obklopuje nástrahami, aby z krásy a mládí jejího těžil, kníže Egon rychlým rozhodnutím dívku z nebezpečí vyrval a postaral se o ni, dav ji za manželku Boubínovi. Z moci své to učinil, ničeho zvláštního při tom nepociťuje kromě hněvu na krejčího, jemuž knížecí pokladna ihned přestala vypláceti příspěvek na vychování dívčino. Krejčí dostal jednou pro vždy odbytné, za něž se zavázal, že se nikdy nebude hlásiti k nemanželské dceři své manželky.

Kníže byl svým skutkem spokojen, ano byl sám sebou překvapen, že tolik vykonal v zájmu morálky a pro záchranu tenaty ohrožené ctnosti. Z počátku navštěvoval Boubína a Marjandl v hájovně proto, aby se obdivoval svému velikomyslnému činu. Brzy se mu v hájovně zalíbilo a navštěvoval ji častěji. Zajímala ho sličná bytost, která jeho rukou byla vytržena z velkoměstského víru a vržena náhle do samoty širých lesů, do podmínek právě opačných těm, v kterých žila dotud. Žádostivě pozoroval, jaké se s ní udají změny. Bavilo jej, jak se ponenáhlu formovala v kadlubu nového okolí. Měla volnost chování i řeči Vídeňačky, byla veselá a často rozpustilá, neznala respektu před muži, a kníže jej vzbuzoval právě tak málo jako její muž, ale ty vlastnosti se jaksi dobře hodily do lesů. (Pokračování.)

Z dívčího denníku.

5. listopadu.

Nedělní večer. Volnou mám chvíli,
sama jsem doma, chci chviličku číst —
po celý týden jsme se sestrou šily —
nepřečtla jsem však ni jediný list.

Písmena mizela, namísto v knihu
v duši se obrátil znavený zrak,
nejasné myšlenky těkaly v mihu
z klece jak těsné vylétlý pták.

Nemohu říci, o čem jsem snila,
byly to jiskry jen, barevný třpyt,
jako by ze skal se bystřina lila,
v perly své chytala sluneční svit.

Bylo mi příjemno, řekla bych, blaze,
posud mám v prsou úsměvný lad,
posud jsou oči mé zamženy vlaze,
v chvilce té — zdá se mi — šťastna jsem snad.

Tichoučko; teplo pokojem dýše,
od lampy měkký, zlativý jas
na papír padá, kde ruka píše —
jako bych v jarní, ztklivělý čas

seděla v sadě na známé lávce —
voní ten vlažný, heboučký vzduch,
měkký lesk slunka zlatě hrá v travce,
na listech knihy světlý tká pruh...

A — nyní náhle odněkud slétlo
sluníčko, brouček, na sešit můj,
ze sna jej zbudilo teplo a světlo
(v skulinách okna chladnou měl sluj,

skryl se, když drsně podzimek zavál),
nyní jej probudil blaživý klam —
snad se mu o jaře světlý sen zdával —
jak jej dnes já též v duši své mám.

* *
*

12. listopadu.

Na jaro, broučku, jsme hráli si spolu.
Budu kdys — jako ty, tuším, ach vím —
v podzim snít o kráse rozkvetlých stvolů.
Smířím se, smířím s osudem tím — — —

K. V. Prokop.

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava anglických rytin a leptů v pavilloně »Manesa.« — Vánoční výstava v saloně Topičově. — Výstavy Radimského, Vaice a Jossota v Rudolfině.

Spolek »Manes« podniká opět výstavu informační, nebo chceme-li, propagační. Seznamuje naše obecenstvo s uměním cizím, a to s uměním velmi jemným, ano křehkým. Půvab a cena tohoto umění nově zvelebené grafiky nejsou každému patrny, a jak příležitostně zde bylo již řečeno, smysl pro grafiku atelierovou nutno teprv u obecenstva vychovati. Že tentokráte sáhnuto po anglických leptech, lze vítati, máme tak málo spojení s Anglií a jejím uměním. Whistler zbožňovaný a také hodně napodobený vzor modernistních duší mezi našimi malíři, pak hrubozrný Brangwyn, jemný Seymour-Haden, a všichni ti vždy duchaplní kreslíři angličtí, kteří jehly užívají jako kresebního pera, kteří skizzují jehlou místo tužkou, jak to dělával Rembrandt — všichni jsou umělci dobré ráže, po výtce trochu chladní pozorovatelé, trochu flegmatičtí malíři, kteří také ve svých vidinách a fantasiích zachovávají jakýsi bon ton, jak u praeraffaelistů viděti. Je to umění veskrze vyrovnané, své věci jisté, pevně zakotvené, až na Brangwyna, jenž má spíše rysy obhroublého venkovana nebo snad attitudu moderního selfmademana: vždyť patří k modernosti, aby člověk aspoň předstíral neznalost všeho, co předcházelo, aby se zdál »primitivní,« — vlastně chce býti »primaerní,« i když je zcela »druhotný.« Nejvíce nápadno jest u většiny těchto graveurů solidní, poctivé kreslířské umění. Skizzují, ale s velikou jistotou ruky, črtají, ale jako svědomití kreslíři: co lze na rychlo zachytiti, co lze jednoduše nebo i komplikací technických hmatů vystihnouti, to zachytí a vystihne Whistler, i četní kreslíři pohledů ze Španělska, z Indie, z Italie a z domoviny své. Jejich prostota, jejich linie je výslednicí znamenité průpravy, pilného cviku, zkrátka je tu na konec patrna routina, ač toto slovo nyní znamená spíše příhanu než chválu. Výstava anglických leptů snad zajímala především umělce, pak teprve obecenstvo v širším slova smyslu, neboť všecky hodnoty tohoto umění jsou malířům snáze pochopitelny, rozumějí takovým ukázkám vyspělého artismu lépe, než náš průměrný milovník uměleckých věcí.

Vánoční »salon« otevřen byl tentokráte u Topiče, a výstava vábila obecenstvo vyšší měrou než obvykle, neboť tu setkávalo se s dobrými známými nebo s novými našinci, a to vždy zajímá. Dostavili se také mistři zvučného jmena, i mladí adepti sotva školním atelierům odrostlí. Prof. Fr. Ženíšek zaslal do půlkruhu komponovaný obraz »Sedlák vykládá lidu Písmo,« scenu lahodné harmonie v massách a v barvě světle zlatité. Jadrně maloval Klusáček svoje »Lapky,« s vervou Vacátko svoje studie zvířat, jezdců a svou známou již »Štvanici,« dílo rapidního pohybu, horkého dechu života. Ullmann, Lolek, Havelka, Kalvoda, Slabý, Langer, J. Bubeníček, dobří naši krajináři, byli tu zastoupeni, vedle nich mladí a mladší, Štáfl, Štolovský, Mareček, vystavoval Rašek, Hilšer, Engelmüller zde měl pastelly vzácné šířky

provedení. J. Holub, K. Štapfer, V. Foerster, J. Panuška, O. Fiala, J. Honzík, Ad. Kašpar, R. Bém pospolu tu měli dojmy z přírody, náčrty, kresby, obrazy, tolik různorodých individualit, ba tolik protiv, co jednotlivců. Jak viděti, byly zastoupeny všecky tábory umělecké, podle spolků počítáno, jako na Vinohradech sešli se tu malíři a sochaři bez etiket a také bez etikety, prostě jako soudruzi v povolání. R. Schlosser a Fr. Horký, Skramlík, Bartoněk, Ad. Liebscher, Láda Novák, V. Kejmar a zase Koudelka, K. Wellner, V. Petrs, tu výjev z Pražského trhu, jak to dovede jen Bartoněk solidní svou technikou dle skutečnosti zachytiti, tam chmurná nálada soumraku, křehkou technikou od Raška malovaná, tu drobounké, něžné akvarelky, dekorativní nápady elegantního švihu od Schlossera, tam z široka na plátno vržené impresse vzduchových nálad, jak je maluje Lolek, — rozmanitost nemalá; a k tomu přidružily se dámy, malířky A. Hausmanová s tónovanými kresbami, pí. Purkyňová Pokorná s pěknými pivoňkami jásavých barev, pí. Boudová (kvetoucí robinie na tmavomodrém pozadí po japonském vkusu, velmi dekorativně podáno), sl. Roškotová jako akvarelistka silného citu barevného, sl. Emingrová (lepty a pastelly), Sedláková (Kus staré Prahy), Kleinmondová (bosenské motivy), Ella Urbanová (slovácké studie), sl. Chodounská, jejíž švižně nahozené malby krajin (ze slovanských Alp) upoutají pozornost; Gardavská s typy hanáckými, Myslivečková s tepanými předměty z kovu, M. Podhajská s hračkami, které také Benda vystavuje, a pí. Hofbauerová s roztomilým »Staropražským náměstíčkem,« hračkou pro děti i pro velké, vlastně výborným modellem Staropražského zákoutí, na jakých se odehrává děj v některých Zeyerových novellách.

Také sochařství nescházelo. Rous zaslal skupinku jezdkyně, stojící u svého koně, velmi působivou drobnůstku, Fr. Uprka několik svých figur slovenských, Pekárek terrakottu, Amort dva bronzy, reliefy sv. Václava a sv. Lidmily, Malina plaketu (galvanický otisk) s podobiznou Ant. Dvořáka a Jurkovič květináč z pálené hlíny, mimo to pak, aby také architektura byla zastoupena, polychromovaný model villy. Lindauer předložil obecenstvu řadu vkusných a mistrně provedených prací kožených. Byla to všehochuť, tabule bohatě pokrytá lahůdkami rozmanitého druhu, a mnohý návštěvník, vzpomínaje ostatních současných výstav Pražských, vzpomínaje velkého zástupu českých umělců všude k slovu se hlásících, všude díla svá nabízejících, maně si pravil, jako nyní často říkáme: rosteme! Rosteme také na poli výtvarnickém, neli do výšky, tož jistě do šířky, roste počet umělců, roste nabídka uměleckých věcí a výrobků, a zbývá jen, aby též rostla poptávka.

V Rudolfině pořádali výstavu trojnásobnou, vlastně tři výstavy vedle sebe. Václav Radimský zavítal do vlasti, aby ukázal dílo v cizině provedené. Činívá tak po roce, po dvou, z Francie jemu tak milé, přichází s obrazy známé již hodnoty, povědomého již rázu. Pak tu vystoupil mladý malíř J. Vaic, akvarelista, velebitel krásy Prahy, a to staré Prahy, a na konec tu vykonal návštěvu Jossot, Pařížský karikaturista, a to pod patronancí klubu »Slavie.«

O malbách Radimského nelze obecenstvu pověděti nic nového, ale vždy znovu bych připomenul, že Radimský zastupuje francouzský impressionism v českém krajinářství, že maluje vždy a všude vzduch, ovzduší, náladu atmosféry, tedy okamžik v přírodě bystrým svým zrakem zachycený, hluboce vštípený v mysl vznětlivou, citlivou pro taková vzduchová divadla, jichž krásy v pravém slova smyslu »plna jsou nebesa.« Břehy Seiny, říčky bažinaté, řepková pole, kraj pod sněhem v záři sluneční jen jen se lesknoucí, to vyličuje Radimský se stejnou vervou, se stejným rozmachem, jako dříve. V barvě stupňuje se jas, tóny zachvívají se jemněji, a štětec Radimského hebčeji se dotýká plochy; někdy lze pozorovati, že tu zkušenost vedla k traktamentu pečlivějšímu — blýskot vodní hladiny, oblíbené thema Radimského, je tu několikráte malován se zjevnou pochoutkou a mnohem něžnější rukou. Radimský nikdy nemaloval stromy, vodu, kameny, domy atd., nýbrž vždy jen barvu na těch místech, kde vidíváme takové předměty, a proto byly jeho olejové obrazy zpravidla »bez techniky,« nyní však je patrna snaha po intimnějších effektech, a ruka jako by tím zjemněla. Pohled na Prahu předvádí nám Hradčany, v levo kamenný most (stanovisko asi u Křižovníků), motiv tedy často již »zpracovaný,« ale Radimský i tu je především malíř mlžin a vrstev vzduchových, jemu jde nejdříve o náladu chvíle a pak teprve o Prahu. Proto zdá se mnohým tento obraz málo věrnou reautou, ale Radimský nechtěl namalovati »pohlednici,« jak se někdy stává, nýbrž »krajinu Prahy.«

Také druhý Čech v Rudolfině, Vaic, není vlastně lokálkář nebo průvodce po Praze, nestará se o historičnost a památnost budov, za to však hledá »Staropražskou náladu,« hledá ji v motivu, v pohledu jako mimochodem do černavé uličky vrženém, ve zbarvení tmavého zdiva, patinovaných bání, omšených skulptur a v tetelivém zášeří vzduchu, v té šedi jemňounce odstupňované, v podstatě tak barvité. Dokonce si vymyslil zvláštní technickou fintu, aby vystihl »náš vzduch,« narýsuje totiž hojně jemných tužkových čar přes části vzduchové, někdy také přes popředí, a maluje na této nepravidelné síti vodovými barvami. Držíli se divák v určité vzdálenosti od maleb, má dojem mihotavého proudění v těch vzduchových clonách, nad Prahou zavěšených. Kdo i na dálku dobře vidí, bývá čarami rušen.

Třetí vystavovatel, Pařížan Jossot, není vlastně v soutěži umělecké súčastněn, jemu nejde, přesně vzato, u nás o vavříny malířské. Je to »kvítko boulevardů,« blaguer, jehož karikatury vznikly jako aktuality (což by nevylučovalo uměleckou cenu, neboť geniální malíř jest i v zběžnostech seriosní), a to nikoliv umělecké, ale spíše publicistní. Je to hlas boulevardů o různých otázkách dne, o heslech a skandálech, jsou to vtipy a pošklebky ulice, neboť Jossot si zakládá na své příslušnosti k Pařížské ulici a její názory, její bonmoty a její nadávky »illustruje.« Že si k tomu usvojil manýru, která vede rychle k cíli, která je lapidární, takřka stenografická, že přestává na několika šťavnatých čarách, na několika křiklavých barvách (žluté vlasy, cinobrové tváře, zelené šaty nebo modrý kabát, kanárkově žlutá tvář a mnoho černých skvrn), to svědčí o jeho vtipném pojímání takových časovostí, vždyť Jossot také dodává affiche, plakáty,

ale spůsob, jakým zjednodušuje, nebo co vlastně zjednodušuje, není umělecký. U karikaturisty konečně by nevadila dávka primitivismu, ale Jossot nekreslí karikatury, kreslí grimassy. Nadávky, to by tak byl nejvhodnější nadpis nad galerii Jossotových listů. Jako pravý moderní člověk a Pařížan k tomu vysmívá se Jossot všemu: militarismu, náboženství, vědě, zákonodárství, pořádku, ano i svobodným zednářům. Výsměch jeho však není úsměv malíře, vzdělaného umělce nebo člena dobré společnosti, není to smích intelligenta, ducha povzneseného nad nicotky a trety, převrácenosti a hlouposti, je to pošklebek gamina, uličníka. Massivní, často neslušný, hodně přisprostělý, abych neřekl surový, je to humor, ano, není tu mnohdy ani špetka humoru, leda krvavý humor tuláka, kterého dopadli při krádeži nebo neplešc a kterého vyplácejí hned hotovými. Velmi mne sklamal Jossot, jehož některé karikatury přinášely také německé listy (vždyť my rádi přejímáme lidi a věci od Němců), svými v skutku již víc než populárními nájezdy na Pařížskou policii. Že i těm povzneseným duchům a světoobčanům na Seině se chce nadávat na zástupce sv. Hermandady! A vtipy velmi levné, invektivy velmi nejapné kreslí a píše pod své obrázky ten dobrý Jossot. Je to snad jen následkem chvilkové přesycenosti »jemnou moderní kulturou«? Zotavují se takto umělec a jeho obecenstvo po únavě, vzniklé z přílišné myšlenkové práce, z extasí uměleckých, z duševních pochoutek a hodů, které poskytuje modernistní literatura, pravé modernistní umění? Tak to asi bude, jinak by se ani obecenstvo nesmálo, dupneli doprostřed kaluže, nebo rozevřeli ústa k nějakému ze svých výkřiků, které slýcháváme z davu, když je někde nějaká »výtržnost s policejním zakročením.« To stanovisko vzdělaného, moderního, pokrokového člověka k lidu z ulice je pochybeno, na kterém vzdělanec, umělec k tomu, nedovede než opakovati nadávky, oplzlosti a hulákání těch ubohých nevzdělaných. Veselé to není, ani vtipné, a děláli se to tak, jako Jossot, není v tom také žádného umění. Nebožtík Fr. Kolár nakreslil v Humoristických Listech a jinde na tisíce mnohem vtipnějších, říznějších a při tom umělečtějších karikatur, nežli jsou tyto na okružní cestu vyslané listy Jossotovy.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Opera.

Operní divadlo bez Wagnera je dnes nemožno. Nebylo věcí osobního vkusu a sympathie, že chef opery v Národním divadle přiřadil k Tannhäuseru a k Lohengrinu i k Meistersingerům první Wagnerův pokus na poli reformačním: *Bludného Holanďana.* Byl to čin nutnosti, jako musí jednou dojíti ku provedení Tristana i Prstenu Nibelungů, snad i Parsifala. Neboť umělecky žíti a rozvíjeti se může operní ústav i jeho personál, provádějíce díla dramaticky silná. A tu je dramatická i hudební síla Wagnerova taká, že proti ní vše, co

vytvořilo devatenácté století, jeví se mdlejším, slabším neb aspoň jednostranným ve své účinnosti.

Holanďan ovšem měl proveden býti dříve. Dnes mimoděk obecenstvo měří jej měřítkem Tannhäusera a Lohengrina; nerado vmýšlí se v dobu, kdy obou oněch děl ještě nebylo, kdy Weberova Euryanthe a Marschnerův Heiling značili nejzazší kraje, kam opera na dráze pokroku dospěla. Dnes jest skoro již třeba na chvíli historické brejle nasaditi, abychom ocenili plnou měrou význam díla toho. Dnes třeba jest zvlášť si uvědomiti, jak již libretem svým Wagner stanul rázem o tolik výše, než jeho předchůdcové. Jak šel sice drahou romantiky, Weberem a Marschnerem vytčenou, ale jak romantika, která se dříve obmezovala na všetečné pohledy zvědavých dětí do světů kouzel a báje a čárů, nabývá pro něj jiného, většího významu, právě jako báje, již zpracovává, mu pod rukama roste a nabývá hlubokého všelidského, ethického smyslu. Jaké to dvě postavy vytvořil v Holanďanu a v Sentě, jaký mocný protiklad Faustovského živlu temného a světlého, záhubného i spásonosného. A jak zatížil je osudem, který na ně se snáší, neodvratný a drtící, a přece laskavý a vysvobozující! Tak obestřel celek svého díla chmurnou, šerou, sychravou náladou, že jen velmistr hrůzy, Edgar Poe, ve svém »Rukopise v lahvi« dovedl strašidelnost bludné lodi a jejího zakletého mužstva zvýšiti v děs ječící hlasnou úzkostí. Ovšem vládne zde samé smutné šero; zde nevybavíme se z předtuchy smrti, co v Tannhäuseru zahýří nejrudější radost života, a co v Lohengrinu stíny postav Ortrudiny a Telramundovy jen tím více dávají zářiti stříbrnému jasu, linoucímu se z brnění Lohengrinova i z bílé řízy Elsiny. A kontrast všedního světa rybářského proti postavám Holanďana a Senty nepůsobí dost silně; náš zájem se nedělí, zůstává výlučně upoután na těch dvou. Čím nám jsou ti ostatní bezvýznamní lidé! Odtud jakási monotonie, která nestala se dílu vážněji nebezpečnou, jen dík autorově vzácné ekonomii. Holanďan jest nejstručnější, nejsoustředěnější operní báseň Wagnerova.

Hudba Wagnerova hledí ostatně monotonii předejít využitím tónů světlejších, prostých a jadrných, jimiž líčí scény sborové, zvláště šťastně a hudebně bohatě koncipované, i scény podružných úloh Dalandovy a Erikovy. Ale zde nemluví k nám ještě živelná síla mistrova nejvlastnějšího umění. Zde pokračuje jen dle intonace od předchůdců udané. Zde cítíme léta, která leží mezi námi a Drážďanskou premiérou z roku 1843. Nové umění nových zvuků a barev hlásí se nám z partií, které právě po stránce libretistické značí tak veliký pokrok: z partií Holanďana a Senty. Již motiv Holanďanův je ve své strašidelné prázdnotě a lapidární výraznosti mistrovským kusem ryze moderního umění. A jest ho využito spůsobem, zde plnou měrou odůvodněným, který pro další tvorbu je příznačný: z něho vyrůstá vše, on spíná celou partituru; je hudebním výrazem osudu, toho velkého, těžkého stínu, spočívajícího nad dějem. Ani nechci dovozovati, kolik novostí harmonických, kolik vymožeností orchestračních obsaženo je v partituře Holanďana. Historický význam díla nepokládal bych vůbec za důvod k jeho uvedení na scénu. Ta chce život a sílu. A těmi právě Wagnerovo dílo kypí, vedle velikého svého významu dějinného!

Jako bude dílo uvedené na naši scénu registrováno všude jako událost velikého významu, tak provedení jeho zaslouží býti zapsáno v kronice našeho umění výkonného. Zejmena vypracování partie orchestrové dosáhlo pod vedením Kovařovicovým výše ryzího umění. Naší scéně chybí pro provádění díla Wagnerova tradice. Němečtí pěvci v ní vyrůstají; naši musejí tvořiti zcela samostatně a od případu k případu vpravovati se, vychovaní na opeře české a spíš ještě románské, ve styl díla Wagnerova. To se na výkonech cítí. Ale Holanďan p. Benoniho byl přese všechnu svoji vlaskou měkkost a rozplývavost přece, zejmena co vykreslení charakteru se týče, krásný, umělecký výkon; a sl. Slavíková jako Senta nesplnila jen, co její příliš zdravá a k prosté reálnosti se spíše přiklánějící individualita nedovolila jí splnit: jakousi dávku nervosy, skoro hysteričnosti, pro postavu tu nezbytné. Panu Pácalovi Wagner je patrně zcela domáckým; p. Kliment pomohl si šťastně svým darem výborné charakteristiky; ostatně neskýtaly obě úlohy podobně obtížných problémů, jako obě úlohy hlavní. Výborně studovaný sbor přispěl k zaokrouhlení celkového dojmu. Jen scenerie, Holanďanova zakletá loď a poslední scéna s apotheosou nedopadla, jak bychom byli na Národním divadle čekali.

* * *

Městské divadlo Král. Vinohradů nalezlo šťastnou rukou dílko, které i poměrům operního personálu i celku i rozměrům scény a divadla vůbec tak se jeví případným, že úspěch předem byl zaručen. Mozartova opera *Cosi fan tutte* — *Takové jsou všecky* zve ji český překlad p. Zdeňka Polenského — je dílo, které nežije na dnešní scéně právě nejsvěžejším životem. Lorenzo de Ponte napsal libreto opery té na dvorní objednávku dle příběhu, který se prý skutečně stal ve vznešené společnosti Vídeňské. Děj i jeho zpracování jeví smíšený vkus Josefinské doby: je tu hodná dávka rokokové frivolnosti a k tomu dose povzneseného staromládeneckého rozumářství, osvícenské filosofie. Dva milenci k podnětu staromládeneckého filosofa Dona Alonsa v přestrojení zkoušejí věrnost svých snoubenek a oběma jim podaří se je svésti — aby se jim pak dali v pravé své podobě poznati. Různé moderní úpravy chtěly ulomit osten nemravnosti libretu všelikými obměnami jeho. Snad podařilo se jim, přiblížiti je na několik pídí blíže dnešním požadavkům slušnosti, ale nechutnost příběhu, jeho slabou dramatičnost, jeho chatrný rozvoj nepodařilo se jim spraviti; nepodařilo se to ani úpravě Devrientově, v níž libreto na Vinohradech bylo provedeno. Nebylo možno zlo léčiti v samém kořeni: kratičká anekdota roztažena je na celou řadu scén a zpěvních čísel, které pro jejich absolutně hudební krásu nebylo možno problematické dramatičnosti obětovati.

Mozart, který byl před tím ukázal svoji schopnost nalézti tóny všelidské, nejsrdečnější, nejvášnivější a nejvznešenější, i tóny božského humoru, který intonoval ve svých předchozích dílech operních zpěv nového století a nové doby, doby svítající z červánků revolučních, ten skladatel hudby budoucnosti připoután byl zde k libretu, v němž vtělovaly se vůdčí proudy z konce osmnáctého století. Tak zůstávají

přednosti pro umění této doby význačné i čelnými přednostmi jeho hudby. Vládne zde půvab, gracie, humor, a spíš ještě vtip, esprit; převládají tu vlastnosti na venek okouzlující, ba podmaňující. Ale jen výminečně, jen jako nedopatřením zabloudí mistr do krajů, kam my dnes uměním svým především toužíme: do krajů duše a srdce. Odtud zvláštní dojem jeho díla. Nějakou chvíli cítíme se jím zaujati; ponenáhlu zájem ochabuje, cítíme, že něco chybí, bez čeho nemůžeme býti, ponenáhlu ztrácíme souvislost s dílem . . . Jen dovedemeli zaujmouti stanovisko spravedlivosti, lásky ke století osmnáctému, jak nám je hlásají bratří Goncourtové, budeme míti z Mozartova díla plný požitek. Ne, že by jinak vnímání jeho nebylo požitkem. Ale požitek ten je podmíněn, není naprosto bezprostřední. Dílo předkládá nám mimo to svůj nám trochu vzdálený obsah v útvarech, jimž na scéně též pomalu odvykáme. Je to řada co nejvybroušeněji pracovaných komorních ensemblů neb koncertních zpěvů v uzavřených formách. Je to krátce umění silně stylisované i co do obsahu i co do formy. A každá stylisace je, třeba krokem výš v umění, krokem dál mimo život. A divadlo je život . . .

Celá ta filigranní práce rozmilého dílka, jeho půvabné, ohebné linie i jemně nadýchané barvy přišly v menším divadle Vinohradském pěkně k platnosti. Arci především tím, že opera byla výborně připravena, s dobrým pochopením svých stylistických zvláštností studována. Pan kapelník Čelanský podal tu uvedením díla v repertoir nový důkaz své prozíravosti, nastudováním jeho pak důkaz jemného uměleckého vkusu, dovednosti i píle.

Operetní novinka Vinohradského divadla Helmessbergerovo *Děvče s fialkami* neznamená sice umělecky nic ani svým ne z míry vtipným, s podivuhodnou smělostí zapleteným a se stejně podivuhodnou naivností rozuzleným libretem — velkovýrobci frašek Krenn a Lindau je zhotovili — ani hudbou, která jde ve vyšlapaných cestičkách Vídeňských tanečních rytmů, mající jinak ovšem všechny kvality obratné, dovedné práce. Značí jen krok v rozvoji — či úpadku — formy operetní. Nedovede k novému žáru na svém ohništi rozdmýchati jiskru, kterou třeba Straussův Netopýr dnes ještě nás rozehřívá. Chce působiti zato kontrastem. Strauss naléval nám pravé šampaňské. Helmessberger podává falešné; ale přidává k němu zákuskem sladkokyselou sentimentalitu některých lyrických čísel. Dílo ostatně je toho druhu, že stojí i padá provedením. Vinohradský ensemble ujal se ho tak čiperně, že jste ani neměli času uvědomiti si ty veliké vlastně slabiny jeho. Teprve konečná úvaha vám ukázala, jak špatně jste byli autory pohoštěni. *K. Hoffmeister.*

Činohra.

Od premiéry velkolepé Aischylovy Oresteje na samém začátku prosince až do polovice ledna byla činoherní bilance Národního divadla povážlivě chuda. Jediná novinka domácí — tříaktové drama Ab. H. Horákové »Páni« (9. ledna), z literatur cizích nic. Jen tu a tam něco nově studováno, trochu nového obsazení, nové výpravy scénické,

nový zjev se tu a tam v rolli jinak známé kmitl po jevišti. Také rámec běžného repertoiru nebývá nyní již tak stereotypní, utkvělý na starých formách, v starých šablonách. Zvykli jsme si v poslední době již tolik na bedlivé, minuciosní a stále vynalézavé režisérské pilování; a jeho dobré výsledky a úrodné vlivy na celkovou výpravu i souhru, jako na jednotlivé výkony herecké reprodukce, pokud jest ona skutečným činem samostatné tvůrčí činnosti, jsou nesporně čím dál patrnější a zaslouží býti konstatovány a vřele uznány.

Jen ještě, co se týče tempa ve vypravování novinek, zvláště složitějších, pohotovosti divadelního aparátu, a tak zvaného železného repertoiru, na nějž bylo by možno vždycky spolehnouti, zkrátka jisté úměrnosti mezi sliby a činy, mezi dobrou vůlí a poměry, mezi záměry a jejich výsledky, v těch všech směrech pronášely se proti činohře Národního divadla po léta již stesky tím bolestnější, čím byly bezvýslednější, a čím jasněji byly jako na dlani vyloženy příčiny toho, které odstraniti nebylo ani v moci uměleckých činitelů divadla, ani nespokojené kritiky, ani nevrlých abonnentů.

Pohádka o činohře Národního divadla, která v pyšném svém stánku byla vlastně Popelkou odstrkávanou a povrhovanou stejně těmi nespokojenci v posluchačstvu jako vypočítavými finančníky v divadelní správě, jest již tak rozšířena a známá, jako pohádka o pravé Popelce a pyšných sestrách. Jenže ne tak líbezná. A je vlastně dnes už zcela zastaralá. Národní divadlo, totiž především jeho Popelka činohra, dostalo letos k Novému roku dárek, po němž dlouho toužilo. F i l i á l n í jeviště, cvičnou scénu, na níž bude možno pohodlně, nerušeně, bez ohledu na hlučné, nákladné a nárokůplné požadavky velké opery, snad i baletu a vůbec všech těch běžných úkolů první české scény připravovati se, zkoušeti, soustředěně pracovati.

Rádi a vděčně přijímáme slib, daný divadelní správou při slavnostním zahájení cvičné scény, že brzy se přesvědčí česká veřejnost o blahodárných výsledcích jejích. Denní listy pověděly již o této události, co bylo třeba. V bezprostřední blízkosti Národního divadla, na ostrově Žofínském propůjčila obecní správa Pražská starší budovu, která jí byla jinak nepotřebna a skoro bezcenna. Až ku podivu, jak málo bylo vlastně potřebí, a co času a práce to dalo, než se našlo, po čem bylo tolik touženo.

Zmínili jsme se nahoře již o několika hrách staršího repertoiru, jež se v částečně novém obsazení a novém nastudování objevily během minulých pěti či šesti týdnů na scéně. V Sudermannově konvencionálním, ale divadelně vždycky působivém Domovu, v Schillerově mohutné tragedii Marii Stuartovně a ve Wildeově Ideálním manželu poznali jsme hosta domácího rodu, ale v cizině umělecky vyzrálého, na německých velkých scénách vychovaného, p. Richarda S c h l a g h a m m e r a. Ve třech hodně rozdílných úlohách, jako vládní rada Keller, Mortimer a sir Robert Chiltern prokázal nejenom jistotu a hotovost, pocházející z divadelní rutiny, ale i samostatnou tvořivost, svědčící o značném uměleckém fondu vlastním. Jeho engažování, o němž se mluví jako o hotové věci, doplní jistě vhodně a platně řady činoherního souboru mužského, v posledních

letech bez toho prořidlého několika ztrátami (Bittner, Šmaha, Innemann a j.).

V titulní úloze Schillerovy tragédie po Haně Kvapilové nastoupila slč. Růžena Nosková, ve Wildeově komedii za nemocnou Izu Grégrovou hrála rozkošnou snoubenku lorda Goringa slč. Zdeňka Rydlová. Obě dámy jsou z řad uměleckého dorostu, který na podporu svého zjevného talentu má i jemnou a bystře reagující intelligenci, i vnímavou tvůrčí schopnost, tíhnoucí po samostatném proniknutí rolle, po souladu jejího vnějšího effektu s čistě vnitřní citovou strukturou k dosažení harmonického celku. Podařiloli se to' zde více, onde méně, na tom zatím mnoho nesejde. Nejcennější jest právě ona intelligentní snaha po samostatném tvoření, spojená s usilovnou uměleckou prací.

Jediná skutečná novinka uplynulého měsíce, zmínění už *Páni*, od Ab. H. Horákové, není v pravém slova smyslu drama, jehož děj by vyrůstal z líčeného prostředí k mohutným a mocně působivým konfliktům. Spíše je to zdramatisovaná novella neb obraz ze života o tolika a tolika dějstvích, kteréž výrobky scénické dříve bývaly tak oblíbeny. Ale co nahrazuje plně nedostatek děje, nedostatek nějakého skutečného dění na scéně, jest poesie a cit, jest vroucně a prostě oddaná zaujatost, s jakou autorka kreslí svůj obraz ze života na české vsi kdesi na Turnovsku.

V klopotné dřině ze dne na den vychovali rodiče na nevelkém gruntě svoje děti. Studie dvou synů utahovaly statek, takže třetí již nedostudoval a čtvrtý, který vyssátý grunt převzal, nemůže se vzpamatovati z dluhů, ačkoli dře do úpadu i s ženou, jejíž věno prodlužená živnost pohltila beze stopy, dře se všemi dětmi i s rodiči výminkáři. Ti chystají se právě k zlaté svatbě, čekají oba syny »pány«, faráře a okresního komisaře, a čekají od nich záchrany. Mají povinnost k rodné půdě, jsou »páni,« jistě pomohou. Ale ukáže se, že nelze vždy spolehati bezpečně na vděčnost synovskou. Synové se odcizili, má každý z nich svoje vlastní a bližší zájmy, a jen ten nejmladší Toníček, jemuž rodiče nejmíň dali, projeví nejvíce soucitu s bratrem, který tone na rodném gruntě, i s rodiči, kterým na stará kolena hrozí strašlivá perspektiva, že by půda jejich potem tolik zrosená měla se octnouti v cizích rukách. Snad je to tím, že sám prošel trpkou školou života, že mnoho prožil, než zakotvil jako herec, člen předměstského divadla, na něhož ovšem bratří »páni« dívají se s předsudky pravých šosáků. Tak rodinná slavnost, na kterou se staří výminkáři tolik natěšili, končí velmi neslavnostně disharmonií rodinnou; »páni« odjíždějí bez rozloučení a staří i mladí zapřáhají se tím usilovněji do denní dřiny, aby zachránili z rodné hroudy aspoň, co se dá.

Obraz, jak viděti, prostý a nikterak nový ani v invenci, ani ve střihu. Ale, jak již řečeno, poutá svěžestí a živým kouzlem dobře viděných detailů, láskou a citem chápaných. Hra je tendenční a ve své tendenčnosti autorka i skresluje postavy »pánů,« aby zvýšila účin svojí fikce a zvroucněla sympathie právě k těm, jež sama tak vroucně a teple kreslí na scéně, dávajíc se vésti výhradně svojí ženskou citovostí.

Hra má vesměs rázovité postavy, plné života a krve, barvy vůně. Proto také režie ředitele Schmoranze ruku v ruce se všemi účinkujícími až do poslední episody projevila tolik opravdové vážnosti a lásky k těm všedním bolestem, jež jsou vlastním obsahem kusu. Hrálo se neobyčejně dobře a jmenovitě pan Vávra s pí. Matějovskou v úlohách Vácslava a jeho ženy, pan Steinsberk s paní Pštrosovou (staří výminkáři), pan Sedláček s paní Červenou (syn farář s hospodyní), pan Hašler se slč. Rydlovou, pan Mošna s paní Ryšavou, pan Želenský s paní Hübnerovou (z těch dvojic nejlépe viděti šablonu hry starého střihu) dovedli v mezích jednotlivých úloh uhoditi na tak živé a osobité tóny, vytvořiti po případě i vnějškem, maskou, pohyby atd. tak typické figury, že spíše jejich hra, než umění autorčino způsobila tak hlučný úspěch premiéry.

* * *

Na Vinohradech vypravují svoje novinky tempem tak bystrým a pravidelným, že kdy by nic jiného, tato okolnost sama o sobě vydává svědectví velmi lichotivé o schopnosti a výkonnosti jejich činoherního ensemblu. Řekli jsme minule již, že bylo by nespravedlivo klásti přemrštěné požadavky na individuální výkonnost a úhrnnou souhru sil, jichž jedna část svoji vyškolenost a rutinu platí po případě dost těžce dlouholetou působností na malých scénách se všemi stinnými stránkami, jež z toho vyplývají, druhá část pak rekrutuje se z mladých sil, nalézajících se teprve ve vývoji a vzrůstu svých talentů. Po Vrchlickém, Lavedanovi a Wildeovi přišly na repertoir dvě frašky: jedna francouzská, druhá domácí, česká. Volaly po nich patrně pokladna i obecenstvo Vinohradského divadla, a přišly jistě k duhu především hercům.

Slečinka z pošty pana Alfréda Capuse (v překladu Viktora Dyka) je veselá hříčka, která má všecky vlastnosti lehké Pařížské frašky, vkusně a vtipně dohromady sroubené, svěže a lehkomyslně ironisující počestné měšťáky, s malou dávkou pikantnosti, bez níž by se i nejvytrvalejší milovník francouzského zboží tohoto druhu chvílemi notně nudil. Mladá a půvabná Pařížanka Zuzana Borelová jest okolnostmi nucena přijmouti místo poštmistrové v malém francouzském hnízdě Presigny, kdež svojí krásou, chicem i vtipem plete hlavy mladým i starým maloměstským elegánům. Skládají k půvabným nožkám jejím nejen srdce, ale i ekypáže, tisícové renty a tituly. Ona však zůstane počestnou a vezme si na konec nejhloupějšího, ale nejmladšího z nich, a stane se paní vicomtovou.

Duchaplný autor, jak jsme jej poznali již z jiných a lepších jeho veseloher, nevyžaduje nic jiného, než aby hrán byl svěžím, jiskřivým tempem, aby perličky šumivého toku jeho dialogu příliš brzy nevyprchaly. Neboť limonáda vyčichlá a odstálá za mnoho nestojí. Představitelka titulní úlohy slč. Šíblová má přirozený půvab, něhu i gracii pro tuto rolli. To dostačí, a poněvadž i ostatní figurky byly případně svěže a živě hrány, neminula se fraška s účinem.

Podobně bylo tomu i v původní frašce nového divadla, v tříaktovém *Deskovém statku* Vácslava Štecha (5. ledna). Jeho fraška

liší se od Capusovy v podstatě tím, že její vtip je hrubší, humor hlučnější, situace spíše řízně šlehavé, než křehké, satirické výpady pádnější a okázalejší, a proto je obecenstvo tím vděčněji kvituje. Štech sahá do prostředí, které se — aspoň pro něho — zdá býti nevyčerpatelné. S žoviálním a zálibným humorem vybírá ze svého okolí vychytralé i obmezené postavičky maloměstských politiků, šplhavcův a kariéristů, i má tu posměch, tam pochvalu pro komické situace, jež z toho vyplývají, když je tak na ruby zpřevrací. Hrdina jeho komedie pan Fistr je majitelem sprostředkovací kanceláře rozsáhlé agendy, kde je stále jako na Pražském mostě. Lidé se tu střídají a obstarávají své nejrůznější zájmy, a v tomto prostředí šťastně voleném podařilo se autorovi skutečně zachovati účinnou frašku.

»Deskový statek« je vlastně tajné heslo, pod nímž pan Fistr zákazníkům svojí kanceláře dodává bohaté nevěsty. Jeden z nich při takové příležitosti zapřede známost s vlastní dcerou Fistrovou, považuje ji za kontoristku, a tatínek mu ji na konec musí dáti, ačkoli pro něho chystal původně bohatou vdovu, neboť potřebuje služeb jeho pro svoji čistou předměstskou »politiku.« Poněvadž pak žádná fraška nemůže končiti tak, aby v ní bohatá vdova vyšla na prázdno, ožení se s ní sám, neboť je také vdovec, a ostatně již od prvního aktu všecko obecenstvo bylo skalopevně přesvědčeno, že si Fistr (pan Jiříkovský) vezme paní Hauenštejnovou (slč. Veverková).

Frašce přinesly rozhodný úspěch znamenitě střižené a skoro vesměs také výborně hrané episodní figurky opposičního tábora páně Fistrova a jeho klientely. V nich autor, jenž si hru sám scénoval, ukázal, že je dobrým žákem Šamberkovým, že má smysl pro divadelní působivost.

Mezi oba kusy, jimiž zaplatilo Vinohradské divadlo potřebný tribut lehké produkci fraškovní, zařaděno bylo vážné francouzské drama *Moře*, jehož autor Jean Jullien platil svého času ve své vlasti za průkopníka naturalismu na scéně, jako Zola a Goncourtové v románě. Moře dáváno 26. prosince m. r. v překladě H. Jelínkově. Nic není poučnějšího, než podívati se zblízka po letech na takové literární nebo divadelní (po případě i výtvarné) dílo, které svého času platilo za dílo průkopnické, hlásající nové pravdy a nové umělecké hodnoty, abychom poznali, jak to vypadá s trvalostí těchto hodnot. Možno ovšem namítnouti, že není zároveň nic lehčího, než po dvaceti letech korrigovati názory, které tato léta sama svým vývojem co nejdůkladněji korrigovala. Ale uvádíli se na českou scénu drama takového druhu, jako je Moře, s markou obzvláštní literární významnosti, možno je přijmouti jenom jako doklad fakta dnes už nesporného, že naturalismus sám sebou nebyl a nemohl býti uměleckým směrem, nýbrž nanejvýš jenom prostředkem v uměleckém vývoji románu a dramatu.

Proto Moře Jullienovo připadá nám dnes tak plochým, neživotným a neplodným dramatickým produktem. Dramatická studie — řada scén z chudého pomoří Bretoňského, s množstvím podrobností, jaké nyní vyžadujeme již samozřejmě v každém kuse, který zobrazovati chce skutečný výsek života. Odehrává se v něm všední drama sporů mezi dvěma drsnými námořníky a jejich ženami. Ives vrací

se z rybářské výpravy na Island a shledává svoji snoubenku svedenou Kadikem, vlastním švakrem. Stín nečistého poměru visí ovšem hrozivě nad společnou domácností, ačkoli žena Kadikova i svedená Marie snaží se jej, každá svým spůsobem, zaplašiti. Tragická smrt Ivesova, jehož Kadik v hádce shodí do moře, a němý žal Marie, která v bouřlivé noci sama zůstává na mořské výspě, čekajíc, až vlny vyvrhnou na břeh svoji oběť, dodávají ovšem drsnému ději mohutné a dramaticky strhující zakončení, ale to je také jediná scéna kusu, která nás odvděčuje za celý večer.

Hlavní mužská rolle kusu, úloha Kadikova, byla na Vinohradech hrána v dvojím obsazení. Pánové Auerswald a Hlavatý vytvořili tuto vděčnou postavu — studii ve studii — každý svým spůsobem: Auerswald drsněji a jednotněji, Hlavatý v bohatší a citově střídavé modulaci, oba robustně a zajímavě. *V. Červinka.*

Nové písemnictví.

Básně.

Jos. V. Sládka **Spisy básnické.** Souborné vydání ve dvou dílech. Nákl. J. Otty v Praze, 1907. Díl I. za 6 k. 50 h., díl II. za 7 k.

Pěkná památka života, takové dva díly spisů básnických! Šly do světa po svazcích a svazečcích, zvěstovaly, pracovaly a po mnohých letech putování vrátily se vyzkoušeny k svému otci a mistru, aby je v sváteční zdobě poslal na pouť znova, v svorném šiku, a to navždy. Je na nich viděti, že byly vypraveny pečlivou rukou hospodáře samého. Dojemně tklivé je podívání na ty dvě podobizny v čele obou dílů. Tamto tiché zadumání mladistvé hlavy, jaksi hrdě sebevědomé, zde duma hlavy dozrálé, na níž těžko rozeznati, čeho je více, zda vyzkoušené dobroty a lásky, či bolestné klopoty.

Dva milé svazky, milé přes to, že jsou tak důstojně a monumentálně objemné. Vždyť se s jejich obsahem známe. Když vyšly *Básně*, byl básník mlád, i my byli mládi. Slyšíme z těch stránek pozdravy mladosti. A přece ty dva díly otvíráme jako by to byly knihy nové. Bývalé a dávné nabylo zralostí odbytého vývoje zvláštní nové chuti. Jaksi jinak nyní a lépe, zdá se nám, těm básním rozumíme. Co bývalo před lety pouze snivým bolem toužebného mládí, nyní zkamenělo v pravý bol života a poznání.

Jak ty Básně tenkrát (1875) zvláštně vypadaly! V celém výkladě knihkupeckém z daleka bylo znáti jejich úpravu. A obsah básní a zvláště jejich slohová forma poutaly rovněž novostí. Nebyly zcela snadně přístupny ty básně, ale tím lépe. Příprava životopisná básně ty dobře doporučovala. Byl tu český básník, jenž vyjel do světa nikoli pouze na oři fantasie, ale na skutečné lodi; počal své básnění mořem, útěkem z nevolné vlasti do světa svobody. Ten už měl právo na romantiku těžkých světobolů. Indiánské sympathie přišly jako na zavolanou. Též i tyran melodií irských. Byla doba revolučního zpí-

vání. Tento časový Sládek byl tehdy nový a odlišný. Pravého Sládka ohlašovaly Básně už také, ale nebyl v té povaze ještě znám. Zvěstovaly jej písně lehké a zpěvné, něžného citu rodinného, vlasteneckého a milostného, když zpíval vzpomínky na domov, stesky osamělého, a zvěstovaly jej už tenkráte také osobní těžká vyznání (U potoka, Modli se za mne, Loučení). Ale celkem nebylo patrno, že se tu hlásí »český skřivan.«

Ohlásily to tím slovem přímo *Jiskry na moři*, ale obsahem toho nedotvrdily. Mladá duše básníkova sice vzlétala toužebně k blankytu, ale připouštěla si mnoho těžkých starostí, které ji nutily k výrazu složitějšímu a dumavějšímu. Nezpívala plesů jarních, nýbrž elegii jarní; elegii minulosti, touhu smrti, slzy lásky. Nová nota byla »Čechy,« domovina, české hrady, vlastenecká a slovanská rhetorika nadšená. A za tím vším se tajil pravý Sládek, ryzí lyrik jemně radostných nálad, soucitem prohřátých, pěvec drobných písní (Pevně dřímáš) a tvůrce formy vzdělané, umného básnění, v němž vynikla na předním místě znělka a pak stručné, plnozvučné ballady a romance s uměním figurek. Bylo znáti básníka, jenž prošel přísnou kázní umění zahraničného.

Úplné vítězství tohoto pravého Sládka znamenaly básně *Světlou stopou* (1881) a hle, nebyla to ani tolik lyrika, neboť je to sbírka rázu výpravného. Zpívá sice také písně, zvláště písně jara, — jaro vždy nejmilejší předmět Sládkův, přece tedy skřivan! — ale když jsme dočtli knihu, ráz dojmu určují idylly a obrázky (Petr zvoník, Jan Lamač) výborné živou silou pravdy a čistotou formy, dále některé podivuhodné romantiky jako Na podhradí a nade vše krásná romance Tři jezdci, putující k hradu lidského štěstí Notu básnění sociálního ohlásily už Básně, a zde jich přibylo (Vlci Hračkář, Anna Potocká). Rádi věříme, že se tato kniha velice líbila zvláště Nerudovi a že si přál takových více. Přišla mu v tom vyhovět kniha *Ze života* (1884), věnovaná památce Hálkově. Je tu bohatá rhetorika vlastenecká, projevy ruchu za volnost a práci, pozdravy a příležitostné oslavy, snění a tužby, ale hlavní pýchou a okrasou sbírky jsou romance (Král Otakar), legendy a ballady: Příšerná loď, Večerní obraz, Koleda. Vynikajícího významu jest cyklus úvah »Básník a svět« a některé písně j. Nocturno a O samotě.

Zatím již o rok dříve vyšly básně *Na prahu ráje*, věnované Vrchlickému a Zeyerovi. Doba nejkrásnějšího rozkvětu života, musy i přátelství. Jsou to znělky. Milé, jasné a rozmarné znělky o dětech a s dětmi, radostné vzpomínky z domova, chmurné vzpomínky historické, genry chudých, zpívání z lidu pro lid. — Děti a lid! Nové a hlavní stránky Sládkovy poesie se dostavily. Ještě jen touhy vlastního srdce, blahé i smutné, a vrcholná doba tvoření je dosažena. Zahajuje ji kniha *Sluncem a stínem* (1887), svazek, jenž má duši skřivánčí. Všecko tu volá, jásá, plesá a touží jako v jaře krásném, a zas kvílí jako v bouři zlé.

Čtyři české znělky byly splátkou časovým starostem vlastenecké lásky básníkovy. A znova se rozepěl písněmi, v nichž vyslovil své nálady i umění nejryzejší a udal pravou sílu svou, hloubku i vzlet. Jsou to: Pozdravy hvězdám, Jaru, Píseň oráčova, Pole, Vidění. Po-

kračování jich jsou *Selské písně* a *Starosvětské písničky*, částečně ještě i *Směska*. Jak souborné vydání nyní dojmem ukazuje, nemáme toto básnění pokládati za jakousi národopisně-ohlasovou episodu Sládkovu, nýbrž za projev zcela přirozeného pudu ryze zpěvného, projev duše radostné, kypící energií života, v níž se v době té rušné přihlásila k synu básníkovi poesie rodné země. Jsou tu také ohlasy, ale zdrojem nejsou sbírky studované jako u Čelakovského, nýbrž sám život, volná obraznost, naplněná ze zásob dojmů ranných, mladistvých, kdy venkov mluvil k celé duši básníka té krásy dobře už vědomého. Proto jsou ty písničky též individuálního rázu Sládkova a jeví umělou kulturu přísně pěstovaného vkusu. Obzor není veliký: hubičky, lásky touha, lásky radost, nesnáze ženění, rozmary pijáků. Lehká mysl, česky bezstarostná, nevinné furiantství, humory a žerty. Specialitou Sládkovou jsou vtipné nápady, zvláště na konci, neočekávané »pointy,« jemná žertovnost. Některé jsou nezapomenutelné po jediném poslechnutí (Klekání, Poutník).

Jdemeli po plánu sbírky Erbenovy, vidíme, že má duše Sládkova celou zpěvnou šíři lidovou: písně dětské (Zlatý máj, Skřivánčí písně, Zvony a zvonky), písně věku mládeneckého, hlavně tudíž milostné (Starosvětské, Směska, Selské), žerty a posměchy (Směska: hloupý Janek, hloupý kmotr, Honza, panáček, pan lesní, pan hrabě a j.), písně stavovské, rolnické a pijácké (vojenských jen málo!), výpravné (balady, romance, legendy) a písně obřadné. Pochopíme pohlížejíce na tento rozvrh, kde se vzaly u Sládka *Písně smuteční*. Nejsou jen výrazem citlivého podzimu, rozněžnění lidumilné, nýbrž umělecké potřeby básníka pracujícího vědomě pro lid. Pohřebními písněmi končí sbírka Erbenova a tak i lidový cyklus Sládkův. Provedení ukazuje, že je to druh velice těžký, k němuž nestačí pouhý vkus ani nadání lyrické, nýbrž že je potřebí hlubokých nálad, životní dospělosti a zvláště obraznosti psychologické. Všecko měl Sládek, a přece psychologická obraznost časem uvázla. Když panna nebožka zpívá o sobě, naprosto se nehodí do zpěvu komparace umělá, jako »jak vítr z čista jasna když zlomí růže květ, tak mlada a tak šťastna již opouštím ten svět.« Poslední dvě strofy té písně úplně vyhovují. »Malému dítěti« není zdařená tak, jako je »Jiná píseň dítěti.« Zdařené jsou: Mladé matce, Ubírám se z toho světa (první dvě strofy) a konec písně O městě nebeském.

Svému podzimu básník umělý a cílů svých vědomý zazpíval zpěvy zcela jiné. Jsou to *V zimním slunci* (1897) a *Za soumraku* (1907) knihy poesie nejupřímnější, tklivé, něžné a ryze individuální. Jsou tu letmé úvahy, různé pomysly, otázky a záhady, většinou dumavá poesie, těžká reflexemi. Lehčí formy mají vzpomínky rodné, vzpomínky na lásku a elegie přátelské. »Za soumraku« je osobní zpověď, vyznání duše pohroužené jednak v minulost, jednak v resignaci. Duše ta je především dobrá, je zbožná, smířená, plná lásky k moudrosti, loučí se zmužile a tiše, jako hospodář, jenž brázdu svou dobře táhl a věří v dobrý smysl svého života. — Sbírku »V zimním slunci« opět ozdobuje něco zhuštěné, baladické lyriky, řada výborných kousků drobných, formy lehce zpěvné, ale obsahu těžce dumného, což je také zvláštností Sládkovou. Jsou tu i vzácné

vzpomínky životopisné (U mé báby) a něco půvabné romantiky, na př. veleumělá V lesním stínu.

Na konec připojil básník s výborným rozmyslem bohatou sbírku svých menších překladů z anglického, norského a slovanských jazyků. Tyto překlady jsou jednak samy o sobě knihou znamenité hodnoty básnické, jednak pomáhají v souborném vydání doplniti tvářnost básníkovu a jeho význam v celkovém rozsahu. Básník zastrkoval své těžké, umělecky silné překlady sem tam, často jen jako do koutků svého Lumíra, pro drobnou pochoutku čtenářům. Nyní se jim může teprve v souboru náležitě porozuměti.

Tyto dva díly básnické a Shakespeare! Dobrá žeň, těžká, jadrná úroda života, věrní a vděční dědicové ducha, jenž je pozůstaví. Budou vyprávěti jímavě a mocně o básníku spolutvůrci a zakladateli velikého období novočeského básnictví, období Májů a Ruchů, o básníku, v němž především hořel vroucí, jemný a vzletný cit, plápol srdce oddaného nadšení a všem krásným tužbám lidským, nade vše oddaného českému svému národu, lidu a rodné půdě; o básníku, jenž lásku svou dokazoval všemožně činem, zbožným kultem svého českého jazyka, jehož byl nejen pěvcem, ale i mistrem a pěstounem, jemuž čistota a ryzost byly posvátným úkolem. O duši zpěvné, živém vtělení pozemské radosti, vtěleném plesu života ať šťastného nebo bolavého.

O tom všem budou vyprávěti tyto velké svazky, dosvědčí vzácnost básnického rodu svého původce, jenom o Lumíru a klopotné práci životní nepovědí, leda jen málo zlomků. Tato mlčenlivost je elegantní výsadou souborů, jež vydal sám autor. Jinak by byl životopisný doprovod nezbytný. *J. Voborník.*

Výpravná prosa.

Josef K. Šlejhar vydal pod názvem *Od nás* (nákl. Ottovým str. 207) dvě povídky, Sirotek a Nekřtěňátko. Název povídky však jest pro tyto práce, zejmena pro první z nich, poněkud nepřípadný, ježto jsme zvyklí v povídce obdržeti více, než se nám zde podává. Kdy by někdo chtěl vytknouti děj těchto povídek, mohl by to učiniti velmi stručně. V Sirotku se ohřebí sedlákovi kobyla, zahyne při tom, a sedlák pečlivě se ujímá hříbátka-sirotka. V Nekřtěňátku slehne stará, ošklivá služka Han, a selka nevšímajíc si zanedbané matky pomůže novorozeněti na onen svět, aby služce, která se na statku dře až nadlidsky, nepřekáželo v práci. Jak patrno, šlo autorovi o to, aby vystihl rozdíl v chování lidí, pokud běží o člověka nebo o zvíře. V obou případech je to zemědělec, u něhož z pochopitelné praemissy přirozeného sobectví může dojíti k závěrům tak různým. Ze sobectví, ne z lásky ku přírodě, chvěje se sedlák o užitečné zvíře a sám ošetřuje jeho mládě, ze sobectví selka zapomíná nejsvětějších citů lidských, nevzpomíná lásky mateřské a zcela jest prosta soucitu s trpícím bližním. Ale zvlášť tento druhý případ není typický, nýbrž jedinečný, ano snad i výminečný, jako výminečné bylo skoro vše v nepořádném hospodářství, kde Han sloužila. A nepořádné bylo vlastně

netoliko ono hospodářství, ale i všecka vesnice, v níž hospodáři i čeládka, muži i ženy napořád jsou oddáni kořalce a všecko vězí v dluzích.

U Šlejhara po všech jeho pracích dřívějších rozumí se samo sebou, že sleduje vše, co souviselo s vytčenými událostmi, do nejmenších podrobností, že v jeho očích nic není nedůležito nebo bezvýznamno a že odkrývá závažné okolnosti také ve věcech, kterých by si jiný pozorovatel sotva povšiml. Také jiným významům své tvorby zůstal autor i zde věren. Spatřuje jakousi tajemnou souvislost mezi člověkem, kterým se právě zabývá, a přírodou, po výtce pak kosmickými zjevy v přírodě. Tu stává se Šlejhar jaksi malířem hrůzného tajemna a šera v přírodě, přítmí, které člověka skličuje, nevlídných mlh, které jako těžký příkrov zahalují budoucnost a kalí rozhled, že člověku připadá, jako by měl ruce svázány od neznámé mocnosti nepřátelské. V té vládě významného pološera a polotmy jest plno divných symbolův a tajemných vztahů mezi přírodou a člověkem, který se stává hříčkou osudu, pozbývaje časem i své vůle a lidské samostatnosti. Jest mnoho umění, a to silného, sebevědomého umění v zobrazování takových stavův a ve stopování ponurých nálad; ale čísti tyto jednotvárné passáže, znovu a znovu s nějakého jiného hlediska zobrazující touž už zcela zřejmou věc, není právě rozkoší. A dokonce není jarým povznesením, po kterém tak toužíme v každém díle uměleckém.

Rychlým postupem po »Adamově svatbě« vydal Josef Holeček jakožto šestou knihu »Našich« *Rok smrti*, v celkovém pořadí nazvaný *Země* (nákl. vlastním, str. 340). Pásmo dějové rozvíjí se tu v přímé souvislosti se svazkem předcházejícím. Kbelnice byla prodána knížeti, zásada, které hájil starý Králenec a již pozdě uznal také slaboch Šindelář, že země má sedlákovi býti svatá, že v jejím držení a v její nezcizitelnosti kotví zabezpečenost národa, byla protržena. Sedláci také zde — jako prve Horáci — ze svých chyb podlehli panskému sousedovi, s kterým se spojil ošemetný, ve všech vodách lovící žid. Kbelnice zmizí s povrchu zemského, bývalí držitelé její jsou rozptýleni a sotva který se povznese k bývalé zámožnosti. Toť první, jaksi hromadná smrt, o níž mluví nápis díla. S Kbelnicí bezděčně za nahodilého požáru zahyne soused Šindelář, pozdě litující, že se dal ženou svésti, aby odejda od dědičné půdy zanechal posavadního způsobu života. Posléze sejde násilně se světa Prokop Špírek, který ze zaslepenosti a nerozumu značný majetek svůj promarnil. Avšak rovnováha v selské državnosti, kterou autor právem velebí jakožto zdravou podmínku národního bytu, tím vším není porušena tou měrou, jak by se na první pohled zdálo. Jako Králenec byl odpůrcem rozšiřování panských latifundií na úkor půdy selské, tak i nemluvný Kužel, popustiv svou živnost na Kbelnici knížeti, učinil to jen v jistotě, že zachová pro sebe větší lán, než měl, z nemovitostí, které by jinak byl získal kníže. Tak prohospodařené zemanství Špírkovo přejde na Kužela, který mimo to i jiné krajany zachrání od pohromy, hrozící jim od žida Lepoldky, a vytrhne je zároveň z rozpínající se po nich ruky panské. Tedy alespoň jednotlivec z našich lidí hmotně i mravně vzrostl i za změněných poměrů

sociálních (o nichž se jednalo v dřívějších knihách), a utužil se zápasem se živly cizorodými. Na konec všemu kraji kyne oddech tím, že zbohatlý Lepoldka, hodlaje se pustiti do větších podniků, strojí se opustiti obvod Našich a přeložiti těžiště své výnosné činnosti jinam.

V Adamově svatbě, jak jsme zde před časem ukázali (viz Osvětu 1907, str. 942), autor učinil hlavními pilíři svého vypravování dvě postavy ženské, Klokočnici a Šindelářku, jakožto příklady žen, které — jedna v dobrém, druhá ve zlém — dovedou jednati rázně a samostatně. V Roku smrti přechází všecka akce opět na muže, a to na dvojici Kužela a Špírka. Tento jest jenom dalším rozvedením a nutným důsledkem charakteru, jak byl založen i vyložen v dílech předešlých, povahopis Kuželův jest zde nový. V Kuželovi autor nakreslil sedláka zase jiného typu, než jací byli jeho krajané, které jsme posud poznali. Kužel jest jaksi modernější; podržel sice mnoho ze staré selské tuhosti a konservativnosti, ale vpravuje se snadno v nové proudy a svou bystrostí mate počty také panské správě, které šel zdánlivě na ruku. V něm spisovatel získal jednak vhodný článek k dalšímu rozvoji dějového podkladu, který jest pojítkem posledních svazků Našich, jednak obratný přechod k novým poměrům, které se u nás vyvíjely od let šedesátých. Zajímavým — a nepochybně též věrojatným způsobem líčí autor, jak se těmto poměrům přispůsobuje také kníže Egon, představitel značné části tak řečené historické šlechty.

Jako dřívější svazky Našich, také tento vyniká myšlenkovým jádrem, jehož obsažnost jeví se především v celkovém podkladu díla, ale ovšem též v četných podrobnostech a úvahách autorových. Z nich zvláště zasluhují pozornosti úvahy P. Sterzingra, kterými poučuje knížete Egona, jak má zaříditi své chování k českému lidu, rozmluva Uhlíkova s Lepoldkou o smýšlení židovstva a o jeho »vlastenectví« (str. 275) a j. Lid je kreslen životně, i ta jeho schopnost rýmovací, kterou dle Holečka osvědčuje při rozmanitých zábavách a která nás na prvý pohled překvapuje, jest celkem pravděpodobna jakožto dědictví lepších dob minulých. Jenom závěrečná scéna při »pohřbu Kbelnice« zdá se nám poněkud nadsazena. V dějovém pásmu postřehneme několik překvapujících obratů, v nichž se dojem vyvršuje jaksi vypočteně. Čítáme sem již uhoření Šindeláře ve vlastním domě, obzvláště pak zavezení pohořelého Kužela i s rodinou do živnosti Prokopa Špírka, jejž Kužel usiloval zničiti. Posléze ovšem též tanec Smrti se Špírkem v masopustním mumraji. Ale nelze říci, že by scény tyto šly za umělým efektem. Nejdůležitější z nich, sblížení Kuželovo se Špírkem, plyne důvodně a přirozeně z povahy Špírkovy a spisovatel si v něm obratně nastrojil vhodnou praemissu k smírnému rozřešení závěrečnému, kterého sice život v takové podobě vždy nepodává, ale také ho nikterak nevylučuje. — Jadrný, pádný a zvučný jazyk Holečkův a vůbec názornou formu jeho díla pochválili jsme již prve upřímně; nyní bychom mohli chválu tu jen opakovati. Že v Našich přibylo literatuře dílo trvalé hodnoty, netřeba znovu připomínati.

Jan Herben v úvodě k svému *Hostišovu* (nákl. Grosmana a Svobody, str. 380) praví, že se jeho kniha může zdáti někomu

»trochu podivnou, snad komickou.« Vzniklo prý skoro každé její číslo »z jiné nálady a z jiné pohnutky.« Podle našeho mínění ta podivnost záleží jen v tom, že Herbenova kniha vlastně nenáleží do žádného určitého oboru slovesného, nýbrž z mnohých oborů vybírá si z každého po trošce. Jakási všehochut se vám tu tedy podává. A přednost její je právě v tom, že to otevřeně, upřímně vyznává již předem. Nejedna kniha z posledních let vznikla u nás tím, že její původce sešil v ní páté přes deváté lecjaké kusy nesouvislé a nehodnotné, skryl je pod parádní název a okatou vinětu, ale nevyznal, jaké zboží tu vlastně přinesl na trh. Herbenův Hostišov nemá jednotného děje, není to román, není povídka, není ani sbírka povídek, nýbrž pestrá směs obrázků tu vzpomínkových, tu historických, jindy povahokresebných, jindy zas čistě přírodnických. Místo vzniku, dějiště, možnoli tak říci, prostá, nepatrná vesnička Hostišov na Táborsku nedaleko Votic, jest pojítkem, které ty obrázky víže v celek. A celek ten působí určitým, pevným dojmem a také v podrobnostech má mnoho rysů utěšených, zámluvných.

Spisovatel, který v dědince Hostišově trávívá léto na své, byť nevelikě půdě, seznamuje nás nejprve s bývalým rázem nynějšího kraje a zalétá potom do jeho minulosti. Vzpomíná Husa, který tady putoval na Kozí a v Milčíně kázal, vzpomíná cesty a dojmů krále Ferdinanda I. a zabývá se v osobě Kašpara Kaplíře, kdysi pána na nedalekém Neustupově, neblahými událostmi Bělohorskými a jednáním odbojných stavů. V druhém oddíle líčí ve volných kapitolkách »dnešní Tábory,« kraj i lid, jeho povahu a smýšlení, jež doličuje na několika vybraných jednotlivcích. Zde již charakterisováním význačných jedinců a přihlížením k jejich osudům a k vývoji jejich života ocitá se na poli belletrie, ač zhusta, jako kdysi ve Slováckých dětech, zabočuje také v ryzí lidopis. V dalších dvou oddílech, nazvaných »Pod naší střechou« a »V našem újezdě,« má převahu stránka přírodopisná. Autor prostým, nehledaným spůsobem vykládá osudy a chování živočichů, které živil pod svou střechou, a vede si tu s pozorností přírodopisce, spoléhajícího jenom na vlastní pozorování. Totéž se v jiné formě ukazuje v loveckých obrázcích v poslední části knihy, kde jeho pozorování je rozšířeno na volnou přírodu v lese a v polích. Upřímná, nelíčená láska ku přírodě jest společným, milým znakem všech těchto obrázků, jež zvláště v městské mládeži mohou tu lásku úspěšně buditi.

Prvotiny Boženy Valičové, nazvané *Carmen a jiné povídky* (nákladem Fr. Švejdy, str. 127), slibují titulem více než podávají. Většinou totiž nejsou to povídky, nýbrž drobné črty, zachycující jedinečné události, po případě význačné vlastnosti zvolených osob, a to ještě zobrazené jako hotové věci, nikoli vyvíjející se z vnitřních příčin a předpokladů. Tak v Tulákovi jde o touhu vesnického chlapce odpoutati se od domova a zajíti do měnivého víru cizích krajin, v Sirotku běží o osiřelého hocha, který prý se ve světě neztratí, a v črtě Ve stínu zachycen jest první krok osamělého děvčete na dráze mravního poblouzení. Jinde si Valičová vybrala za námět strastný život chudasů, div neklesajících pod tíhou života (Jako list, Tiché kroky, U chudých), jinde trampoty ztracené lásky (Carmen),

nebo nezdařilého manželství (Jednou na jaře). V některých z těch črt projevuje se bystré oko pozorovatelské a pero obratně líčící; tak jest v obrázcích Tulák, Jako list, Tiché kroky. Tu také prospěšně vyniká autorčina láska ku přírodě; její sytá kresba dobře postihuje zvláště půvaby krajinné. S některými črtami však nikterak nebylo třeba spěchati do tisku. Mluvnických chyb, opomenutého rozdělení větného a jiných vad formálních měl si povšimnouti alespoň tiskárenský korrektor. *F. V. Vykoukal.*

Životopis.

Bohumil Bauše vydal *Život a cesty dr. Emila Holuba* v Ottově Světové knihovně (čís. 612—613). Účelem spisu bylo »snahy a osudy Holubovy v paměti krajanů oživiti« roku 1907, kdy na den 7. října připadaly šedesáté narozeniny cestovatelovy, a Praha, i rodné jeho město Holice se chystaly uctiti jeho jmeno pamětními deskami.

Kniha skládá se z úvodu a 17 kapitol. V úvodě připomenuto, kterak touha poznati neznámé kraje, v novějších dobách zvláště kraje africké, vrozená nejen lidem bydlícím na břehu mořském, ale i nitrozemcům, uchvátila i mladistvého Holuba, jenž sám na sebe a své síly spoléhaje, jako lékař vnikl do krajin, Evropanům jen částečně známých, a nasbírav tam zkušeností a předmětů vědecky důležitých uměl je jak slovem a obrazem tak i velkolepými výstavami uplatniti.

Doživ se mnohé oslavy i mnohého sklamání, klesl předčasně do hrobu jako oběť ustavičného namáhání a strádání. V té Africe, kudy se před lety lopotně ubíral pustinou a stepí, zatím se již mnoho změnilo; nyní lze se dostati po pohodlné dráze z Kapského města do Bulawayo, odtud směrem severozápadním pod vodopády řeky Zambesi a dále ku Broken Hill Mine.

A jaké měl náš cestovatel ideály? »Chtěl předem sourodákům svým, zbědovaným vystěhovalcům do Ameriky, nalézti nový nějaký ráj; chtěl Praze získati sbírky africké jediné svého druhu; chtěl jmenem svým rozmnožiti řadu cestovatelů, tak skrovně dosud Čechy zastoupenou.«

První ze 17 kapitol spisu vypráví o Holubově mládí a postupu jeho vzdělání. Narodiv se dne 7. října 1847 v Holicích, přestěhoval se s rodiči do Pátku u Loun, kde jeho otec stal se panským lékařem. Otec záhy nabádal Emila k přírodním vědám, kreslení a k pilnému sbírání přírodnin i starožitnin. Mladý Holub, vychodiv gymnasium jednak na Malé Straně v Praze, jednak v Žatci, vstoupil roku 1866 na medicinskou fakultu university Pražské. Neustával ani za odborného svého studia od své sběratelské činnosti; v studiích archeologických napomáhal mu konservátor Frant. Beneš. Přírodovědecké poklady zemského musea a knihovna Vojty Náprstka byly Holubovi zdrojem hojných vědomostí, nezbytných cestovateli do dalekých končin.

Afrika takřka učarovala mladému lékaři. Hned jak dosáhl doktorátu, vydal se (dne 18. května 1872) na pouť do tohoto zemědílu. »Na rozdíl od Stanleye a jiných bohatě vypravených a podporovaných cestovatelů, pustil se do světa neznám, s padesáti librami

a několika recepty v kapse, maje za výbavu všeho všudy tři kompasy a teploměr, ale plány bouřlivé, proniknouti Afrikou od jihu k severu, od Zambesi k Nilu neb Kongu.«

V dalších kapitolách, jichž obsah zde podrobně sledovati nelze, líčí se první sedmiletý pobyt Holubův v jižní Africe (v l. 1872 až 1879) a jeho výzkumné cesty do jejího nitra, které podnikal z města Dutoispanu (v Polích diamantových) jako východiska, až posléze pronikl k řekám Čobe a Zambesi.[1])

V měsíci srpnu roku 1879 navracel se s bohatou kořistí do Evropy a přijel dne 18. října t. r. do Prahy. Již cestopisnými listy z Afriky (uveřejňovanými v Světozoru v l. 1872—1876) vzbudil v obecenstvu značné účastenství se svými výzkumy, zvýšený ještě předběžnou výstavkou africkou, jež přičiněním Vojty Náprstka uspořádána byla (r. 1874) na Staroměstské radnici. Účastenství to vzrůstalo, když Holub po svém příchodu do Prahy upravil (dne 23. listopadu 1879) druhou výstavu v letním sále ostrova Střeleckého a zahájil dlouhou řadu přednášek doma i v cizině o svých cestovatelských zkušenostech. I údové císařské rodiny rakouské bývali mezi jeho posluchači. Když pak Holub, rozdav velkou část svých sbírek, nemohl v Praze nalezti místa, kde by uložil ostatek jich, panovník dal mu k disposici zámek Wieselburk u Vídně.

Bauše, vyjmenovav četné literární práce Holubovy z této první doby a zmíniv se šíře o jeho díle »Sedm let v jižní Africe« (vyšlém v l. 1880—1882) i o hojných vyznamenáních, jimiž cestovatele zahrnula vlast i cizina, šíří se o přípravách jeho k druhé cestě do Afriky. Za těchto příprav Holub, poznav ve Vídni slečnu Růženu Hofovou, dceru inspektora budov výstavních, odhodlanou snášeti s ním všecky strasti nové pouti, pojal ji krátce před svým odjezdem z Evropy za manželku. Vedle ní provázelo jej šest statných řemeslníků vojáků. Na tuto druhou cestu, jež trvala od roku 1883 do roku 1887, byl již lépe vypraven nežli na první a dospěl z Kapského města daleko na sever do země Mašukulumbův; stanul až u hor na půlnoční hranici této země a nazval je horami Františka Josefa. Útrapy, jichž na této pouti zakoušel, byly nad pomyšlení hrozny; popsal nám je po návratu do vlasti ve spise »Druhá cesta po jižní Africe,« vydaném nákladem J. Otty roku 1890.[2]) Uspořádav (roku 1891) velkolepou africkou výstavu ve Vídni a o rok později v Praze jal se potom s velkomyslnou štědrostí rozdávati vystavené předměty museím a školám, ač peněz neměl nazbyt. V letech 1894—1895 pořádal (k vyzvání zeměpisné společnosti Washingtonské) přednášky v čelných městech amerických a následujícího roku i v Haliči. Ač churavěl očima a někdy i malarií, pomýšlel ještě na třetí výpravu do Afriky. Avšak k té již nedošlo; neboť nový záchvat trýznivé malarie učinil dne 21. února 1902 životu jeho konec.[3]) Císař zvěděv

---

[1]) Viz zprávy dr. J. Vlacha v Osvětě 1880, str. 956—960 a v Osvětě 1881, str. 659—667.

[2]) Viz o něm článek prof. G. Heše v Osvětě 1891, str. 575—589.

[3]) Viz stať »Dr. Emil Holub« od V. J. Práška v Osvětě 1902, str. 289 až 293.

o jeho nemoci a hmotné tísni, vykázal mu (počátkem roku 1892) roční důchod, jehožto však nebožák užíval toliko dva měsíce.

Holub pochován jest na ústředním hřbitově Vídeňském, kde mu družina přátel postavila pomník. I na tento pomník panovník přispěl dvěma tisíci korun a vdově po cestovateli ustanovil roční plat.

Baušova kniha, dýchající přátelskou láskou k zesnulému, oplývá zajímavými podrobnostmi o jeho afrických výzkumech a svízelích; vytýkajíc všecky zásluhy neúnavného pracovníka a badatele, vyvrací zároveň klepy, které byly u nás o něm zlomyslně roztrušovány. Předesílajíc podobiznu Holubovu, přináší v textu čtyři obrázky, vyňaté z jeho cestopisů, a vyobrazení jeho náhrobku. Škoda, že opomenula přinesti mapku, která by znázorňovala pochody cestovatelovy v Africe, mapku, již nalezti lze ve Sborníku české zeměvědné společnosti z roku 1892 jakožto přílohu k důkladné stati J. V. Želízka, nadepsané »Dr. Emil Holub a jeho výzkumné cesty v jižní Africe.« A přece tato stať dojista nebyla Baušovi neznáma. *J. Božek.*

Kalendáře českých paní a dívek.

Ústřední spolek českých žen vydal kalendář *Češka*, redigovaný po stránce slovesné Pavlou Maternovou a po stránce výtvarné uspořádaný Annou Boudovou. Od této pochází také kalendarium prací; proti jednotlivým měsícům ročním jsou v něm ponechány prázdné strany k příležitostným zápiskům čtenářek.

Články slovesné vynikají velmi rozmanitým obsahem, svědčícím o tom, co hýbá srdcem a myslí našich žen. Značný počet prosaických statí přináší *vzpomínky* a delší kratší *biografie*, týkající se českých umělkyň, spisovatelek, vlasteneckých dobrodějek a prvních našich lékařek. Náležejí sem statě: od Marie Gebauerové (Současnice Boženy Němcové v české literatuře), od Terézy Turnerové (Paní Hanna Kvapilová), od Marie Vítkové (MUDr. Anna Honzáková), od redaktorky (MUDr. L. Nová Krajíčková, † Ludmila Prousková, Pepa Mařáková, malířka), od Katynky Emingrové (Pěvkyně Smetanova = Marie Petzoldová Sittová) a od Marie Kalašové (Paní Josefa Náprstková).

Články obecně poučnými přispěly: Božena Viková Kunětická (Češka — o nynějším významu toho slova pro naše ženy), Anežka Sluková Čermáková (Průsvity na cestu — aforismy ze spisů Karol. Světlé a Sofie Podlipské), Julie Emingrová (Krása žití), MUDr. Svatoslava Hornofová (České lékařky), MUDr. Eliška Vozábová (Léta přeměny), Ph. Dr. Marie Slavíková (Jednotná škola), Barbora Hoblová (O škole pro služky), Pavla Moudrá (Věčně ženské), Teréza Turnerová (O ženách maloruských), Eliška z Purkyňů (Význam a úkol ženských spolků), Anna Slavíková (Pátý slet všesokolský a účast žen) a Baruše Jandová (Malé obrázky z velkého bojiště, poučující o tom, od koho mají ženy české kupovati).

Poesie zastoupena jest na podiv málo — toliko příležitostnou básní Pavly Maternové »K šedesátým zrozeninám Elišce Krásnohorské.«

V části belletristické objevují se práce: Růženy Svobodové (Příběh), Gabriely Preissové (Poznání), Růženy Čechové (Cizinka), Terézy Turnerové (Ideál), Růženy Jesenské (Zachycené stíny), Violy (Almužna), Marie Calmy (Z hlubin) a Antonie Elblové (Baruška).

Na konec přidány jsou hojné »Zprávy spolkové« (o jednotách a spolcích českých žen a dívek), zprávy různé a inserty.

Do části obrázkové pojaty jsou kromě podobizen Hanny Kvapilové a Marie Petzoldové Sittové (i v rozličných jejích hereckých úlohách), Elišky Krásnohorské, Anny Honzákové, L. Nové Krajíčkové, Olgy Kobylanské, Pepy Mařákové, Josefy Náprstkové ještě tato vyobrazení: Krajina (od A. Sequensové), Malá Strana (Večerní nálada od M. Hausmannové), Chrám sv. Mikuláše (od téže), Zimní krajina, Při lampě (od L. Scheithaurové) a Keramika (od Anny Boudové).

Jak patrno z tohoto seznamu, »Česka« předvádí čtenáři zásadně jen výtvory ruky ženské. Ač práce tyto, jak přirozeno, nejsou stejné hodnoty, svědčí přece o vážnosti, s jakou Ústřední spolek českých žen se domáhá svého úkolu. Cena kalendáře (K 2·40), hledíc k jeho vkusné a solidní úpravě, není nikterak přemrštěna.

Kalendář paní a dívek českých (redakcí Gabriely Preissové a nákladem J. Otty v Praze) liší se po některých stránkách od »Češky«. Předně: kalendářní část jest poněkud obšírnější a protkána význačnými obrázky pro jednotlivé roční měsíce. Druhé: připojen k ostatním částem jako samostatná příloha »Zápisník bedlivé hospodyně,« který lze z knihy vyjmouti. Třetí: mezi přispěvateli objevují se také jmena mužů. Čtvrté: poesie jest poněkud více zastoupena: básněmi Karly Semerádové (U zápisu), Gabriely Preissové (Fragment pohádky), Marie Šedlbauerové (Rondel, Poslání) a Pavly Maternové (Na chvíli v horách — čtyři reminiscence ze Šumavy).

Články obecně poučné přináší kalendář tyto: O malířkách všech dob a krajů (od Julie Emingrové), Vliv tísnícího oděvu na ženské choroby (od MUDr. Elišky Vozábové) a Hudební sezóna r. 1907 (podepsáno značkou Pe.).

Jako »Česka« věnuje i tento kalendář stručnou vzpomínku (od Marie Turkové) Hanně Kvapilové a delší stať (od Katynky Emingrové) pěvkyni Marii Petzoldové Sittové.

Belletristické příspěvky pocházejí z pera: Heleny Malířové (Píseň Taťanina), Boženy Frídové (Mladá láska), Abig. H. Horákové (Mučenka), Vlasty Pittnerové (V podzámčí), L. Grossmannové Brodské (Očarovaný Nikolaj), Ivana Laha (Usouzeno) a Pepiny Jáchymové (První touhy).

Část obrázková zahájena jest reprodukcí většího obrazu Vácsl. Brožíka »Rudolf II. mezi svými umělci«; za podobiznami Hanny Kvapilové (v úboru z let padesátých minulého století) a Marie Petzoldové Sittové následují obrazy: Kvetoucí sad (od A. Dvořákové), Portrétní studie (od H. Emingrové), Děti chudých (od téže), Faustův dům (od Zdenky Braunerové), Byl první máj (od A. Liebschera), Dekorační vása (od Suchardové Boudové), Vnitřek lesa (od M. Hillerové), Hanačka z Kojetína (od M. Gardavské), Zátiší (od Lidmily Kleinmondové), Ctenářka (od Karla Babky), Po obědě (od J. Dědiny) a Božský učedník (od pí. Demoat Bretonové).

Rozumí se, že i v tomto kalendáři, jenž končí se seznamem křestných jmen (i staročeských) a dlouhou řadou insertů, vyskytují se příspěvky nestejné hodnoty. Po stránce zevnější dílo mile dojímá svou pěknou úpravou; zvláště titulní obraz na deskách oslňuje nádherou. *Fr. Bláha.*

Z dětské literatury.

Čertoviny. Z lidových pohádek vybral a vypravuje Adolf Wenig. Obrázky a výzdoba knihy od Jos. Weniga. Nákl. F. Topiče v Praze.

Rodiče a děti. 40 původních litografií od Rich. Laudy. Nákl. R. Prombergra v Olomouci.

Dvě knihy pro děti, v úpravě pečlivé, umělecky vyzdobené, položeny pod vánoční stromek. Čertoviny od bratří Wenigů působí moderněji, než kniha s reprodukcemi Laudových litografií, neboť primitivism vyobrazení, nápodobujících staré xylografie, spolu s typografickou výzdobou a úpravou tisku dodávají knize vzhledu. Není to zrovna vše nové, neboť takto upravují se knihy jinde i u nás již po delší čas, a barevný přetisk také není zvlášť vkusně volen, ale typy čertů jsou tak dobromyslně české, tak po Alšovsku dobrácké, že ten přihlouplý čert i v malířových kresbách je výborně vystižen. Laudovy barevné litografie, vesměs do kruhu komponované výjevy z rodinného života lidového, zdají se proti rázovitě archaisujícím kresbám Wenigovým poněkud nasladlé, sentimentální, ale Lauda ukázal se i tu dobrým illustrátorem: podložený text dětských říkadel a veršíků nesnesl jiného doprovodu, a trochu té lyrické úpravy v typech i tvarech, ano i v barvě, není na škodu. Šlo tu o názornou nápověd pro malé nečtenáře, obrázek aby zrovna sám říkal ty prosté deklamovánky, a láska rodičů k dětem, mazlivá, něžná hravost aby tu jasně byly zdůrazněny. Některá komposice scelila se při tom umělecky velmi pevně (na př. nokturno u kolébky), Lauda nakreslil ty prosté postavy pevnými, přece však pravdivým pohybem oživenými čarami. Obě knihy zajisté značnou měrou převyšují obvyklé vánoční zboží, dříve u nás ve velkém zkonsumované, jejich hodnota umělecká vynikne, porovnáli se s banálním zbožím nedávné minulosti. Dr. *F. X. Harlas.*

Z hudebního světa.

Debussyův kvartet a Chválův kvintet v komorním spolku. Ševčíkův kvartet. — Sauer, Maja Strozziova. — Regerovo sté opus v symfonickém koncertu Filharmonie.

Jmeno Clauda Debussy obestírá dosud nimbus neznáma. Kde kdo je slyšel, leckdo pokusil se proniknout záhady — ostatně ne tak nerozřešitelné — toho či onoho jeho díla; jen málokdo troufal si vejíti s autorem v bližší styk a známost. Není z těch, kteří by příliš ochotně přicházeli výkonnému umělci či dokonce dilettantu vstříc. Skrývá svoji podstatu, třeba nebyla sama nejhlubšího rázu, v hojných zvláštnostech technických, a již tím odstraší konservativní pohodlnou duši průměr-

ného hudebníka, že se ani nepokusí proniknouti dále. A přece to nejsou nijaké nepochopitelné záhady, na nichž Debussyovo umění spočívá. Jako kde který modernista, není nijak zvláště silný myšlenkou. Jako všichni spolubojovníci za nové umění, jest umělcem nálady, a to nálady nejraffinovanější, nejzvláštnější, exotické, kterou je sotva možno naznačiti přirovnáním k těžkým, neskonale sladkým a opojným vůním Orientu, již podobnou sotva jest možno vzbuditi vzpomínkou na tajemné, polohlasem monotonně zpívané báje o zakletých princeznách, o příšerách a dracích a o vítězných vášnivých a něžných rytířích, o tančících elfech, o komickém a zároveň tragickém Pierrotu, tlukotem kytary doprovázejícím své zoufalé serenády. Jako kde který moderní Francouz soustředí pak umění své na jistých složkách, složky jiné téměř vyloučiv. Debussy zcela po francouzsku vyhýbá se spletité kontrapunktice, rozproudění se jednotlivých hlasů. Že pak není silný melodik, již jsem řekl. Jest ovšem zato melodik velmi rázovitý. Jeho mélos spíše než melodie má svůj osobitý ráz. Ale ten jest podmíněn a určen živlem rytmickým, nanejvýš vybroušeným a zajímavým, a především živlem harmonickým. Jednotlivé delikátně rytmisované hlasy spřádají své melodické útržky v harmonie neobyčejné, sladké, kouzelné krásy. Užití celotónové stupnice hraje zde ovšem vážnou úlohu. A tento celek, samý nerv, rozdrážděný, rozechvěný a umdlévající, ztopen je ve zvuku, o jehož pohádkových barvách, měsíčným světlem po hlatích opálu hrajících, se nedávné minulosti ještě nesnilo.

Debussyův kvartet, který zásluhou Ševčíkova kvartetního sdružení v komorním spolku po prvé v Praze byl proveden, není jistě dílo silné, mužné, rozvádějící these velkých myšlenek ve veliké formy hudební retoriky. Ale vítáme dílo u nás, poněvadž je své, je plným výrazem osobnosti skladatelovy, nervosní, vášnivé a zase melancholické, nanejvýš raffinovaně cítící a vládnoucí, při tom individualitě své zcela přiměřenou, raffinovanou a svéráznou skladatelskou techniku. Přirozeno, jest ovšem, že nejšťastnějšími partiemi kvarteta jsou věty jen náladové, tedy obě věty střední; že věty kladoucí větší požadavky obsahové a tím též konstruktivní, tedy věty krajní, nestojí na výši oněch. —

Do jisté míry novinkou bylo před několika lety v příliš pestrém pořadu žurnalistického koncertu utonulé Chválovo *kvinteto*. V pravém prostředí komorního večera mohly zde oceněny býti spíše velké přednosti tohoto díla. Vyrůstá z rázných, jadrných, prostých themat, ve větách druhé, třetí a čtvrté národně zabarvených, dávajíc jim rozvíjeti se logicky, s přímou prostotou a s plným ovládáním stavby i práce. Jen výborný pracovník dovede působiti dojmem naprosté průzračnosti a prostoty při vedení hlasů často tak složitém, jak je nalézáme v tomto díle. Obsahem svým přivádějí jednotlivé věty tóny mužné ráznosti a zase měkčí, melancholicky, ale bez sentimentality dumající, pak tóny bodře humoristické a zase čiperně, vesele si prozpěvující.

Ševčíkovo kvarteto (pp. Lhotský, Procházka, Moravec a Váška, kteří jmenovaná díla provedli) druží se k Českému kvartetu jako jeden z nejvýznačnějších představitelů našeho umění výkonného. Mladému sdružení, které nyní zahrnuje Evropa uznáním, vlastní jsou

stejnou měrou oheň mládí, dokonalá hudebnost a především neobyčejně krásný a jednolitý zvuk.

Jako solisty pozdravili jsme v komorním spolku charvátskou zpěvačku Maju Strozziovu a pianistu Emila Sauera. Markýza Strozziova je umělecký zjev, znamenitě školený, dovede zaujmouti i skladbami, které jsou jinak hluboko pod niveau zajímavosti, vzácnou jemností svého podání, jemuž jen chybí o několik stupňů hřejivější temperament a bohatší, trémou nekalený hlasový fond. Emil Sauer se časem vybouřil ze svého siláctví na klaviatuře. Umělec, který před lety oslňoval svým ohněm a skvělou technikou a odstrašoval svým přepínáním síly a nechutnými allurami, představil se nyní jako mistr zcela zralý, jehož umění je prosto všeho kvasu, vší nehotovosti. S ideálně dokonalou, průhlednou, lehoučkou technikou spojuje nyní nevyrovnatelný půvab zvukový a dokonale plastické podání celku, tak hladkého a pečlivě promyšleného a vypočítavého, že se vám namane myšlenka, nepřerostlli v něm s lety instrumentalista hudebníka, nenili na cestě od umění k akademismu.

Událostí měsíce bylo provedení veliké, významné orchestrální novinky německé, Maxa Regera *Variací na thema J. A. Hillera.* Mladý mistr před tím napsal devětadevadesát děl, vesměs většího rozsahu a nejvážnějšího rázu, v nichž se nadání jeho ponenáhlu vždy svérázněji rozvíjelo. Ve svém stém díle jeví se zbaven dřívějších nedostatků, zcela hotov a vyhraněn. Reger je Němec a je varhaník. V něm žije hluboké, těžké velkolepé umění dob Bachových; v něm žije spletitá, závratná, bohatá technika staroněmecké varhanní polyfonie. Jeho fantasie vázána jest jeho rodem a jeho nástrojem. Nezná půvabu, gracie, měkkosti, sladkosti; všechny tóny, jimiž zní femininní krása, jsou jí cizí. Ale intonuje zpěv mužství, silný — drsný v citu i nehorázný v humoru, zpěv, který valí a řítí se orkánem zvukův a v jehož živelnosti je zároveň hluboká zákonnost. Dojista nejsou všechny složky jeho nadání v rovnováze: není velký melodik, nejímá smysly, neroznécuje obraznost. Je to právě hudba absolutní, která z díla jeho zní, ale tak nesmírně silná, prýštící z ducha té veliké tvárné mohoucnosti, že vás zdolává a podmaňuje mohutností a bohatstvím svých tvarů. Poslední Regerovo dílo je zároveň ukázkou, jak daleko možno dojít starou drahou. Řekl jsem, že umění jeho harmonické i polyfonní tkví v díle Bachově. Bachem a varhanami — tedy nástrojem minulosti — určena jest i zevnější, instrumentační stránka díla. Jako u Bacha, hrají tu zhusta dva orchestry současně a zas odpovídající sobě; jako u Bacha, vystupuje z orchestru skupina nástrojů za skupinou; jako rejstříky varhan střídají se orchestrové barvy; jako varhany táhne se zvuk orchestru, hutný, těžký, a přece jasný při naprosto čistém vedení bohatě spředených hlasů. Je v tom jakási monotonie, jíž naše obyčejná prolamovaná orchestrace nezná. Ale je v tom velkost. A dojmu závěreční fugy ani koncepcí, ani stavbou, ani zvukem nedosahuje hned tak některé moderní dílo.

Po krásně připraveném provedení nesmírně těžké skladby hrál Filharmonický orchestr, dr. Zemánkem řízený, Čajkovského pathetickou symfonii. Jak se po oné drsné velkosti zdála malou a chudou!

K. Hoffmeister.

Nové rovy.

Hrabě Bedřich Schönborn. — Gustav Schwing. — Vilém Heš. — Josef Talský. — Vojtěch Lešetický. — František Voldan. — Antonie Waltrová. — N. P. Apraksin.

Dne 21. prosince zemřel ve Vídni po krátké nemoci první předseda správního soudu hrabě Bedřich Schönborn. Narodil se dne 11. října v Dlažkovicích. Již v mladých letech zabýval se pilně politikou a r. 1870 vydal německý spis »Čechy a Rakousko,« v němž hájil zásady konservativní. Roku 1881 ucházel se o mandát do říšské rady na Přešticku po zesnulém dr. Braunerovi; ve své kandidátní řeči pravil: »Doba naše vyžaduje toho, aby mezi našimi českými poslanci na říšské radě panovala svorná jednomyslnost, aby stálého spojení a přátelských styků s ostatními stranami bylo šetřeno, a aby se nynější většina na říšské radě zachovala a sesilovala. Abych i já k tomu přispěl, chci, jestliže mne svou důvěrou poctíte, činiti, co již politické přesvědčení a vlastenecký cit mně kážou: chci totiž přistoupiti k státoprávnímu klubu a věrně se dle jeho stanov zachovávati. Chci zároveň s ostatními poslanci českými pracovati k tomu, aby samospráva, zvláště zemská samospráva, rozšířena byla. Musíme k tomu hleděti, aby státního historického práva koruny české vždy bylo šetřeno a aby naší vlasti byla patřičná platnost navždy zajištěna. Třeba též, aby národní rovnoprávnost a práva české národnosti vůbec zvláště ve školách a v úřadech ve skutečnost uvedeny byly.« Ježto hr. Schönborn vystoupil jako kandidát samostatný, nebyl zvolen, nýbrž kandidát státoprávního klubu.

Roku 1881 jmenován místodržitelem na Moravě. V tomto postavení bylo upřímnou snahou jeho odčiniti alespoň největší křivdy, na české národnosti v této korunní zemi páchané, i osvědčil se vždy přesně nestranným. Když r. 1882 panská sněmovna jednala o záležitosti české university, byl hrabě Schoenborn zpravodajem autonomistické menšiny komise a zastal se rázně oprávněného požadavku českého. Že si jako místodržitel dovedl získati spokojenost českého národa, toho jest důkazem, že zvolen r. 1884 ve skupině Uherskohradištské za poslance na sněm zemský. Když pak Němci proti volbě té s největším důrazem se vzepřeli, vzdal se mandátu.

Dne 13. září r. 1888 stal se ministrem spavedlnosti v kabinetě Taaffově. Po Vídeňských punktacích vydal r. 1890 dva výnosy ohledně vrchního zemského soudu v Praze. Prvním vyzval vrchní zemský soud, aby zřídil zvláštní komisi, která by se radila o ohraničování soudních okresů. Druhý výnos týkal se obsazování míst při soudech a zřízení disciplinárního senátu při vrchním soudě. V příčině obsazování míst při vrchním soudě ustanovil, že při obsazení 41 systemisovaných míst radů bude se jen u 26 žádati znalost obou zemských jazyků, u 15 ostatních že se znalost českého jazyka žádati nebude; dále nařizoval, že při obsazování míst úředníkův a služebního personálu při soudech a státních zastupitelstvech, co se týče jazyka českého, má rozhodovati potřeba služby, a dokládal, že při obsazování míst, pro které znalosti češtiny nebude potřeba, znalost tohoto jazyka

nemá býti žadatelům na závadu. Vývody tyto vzbudily domnění, že se mezi vládou a Němci stalo dohodnutí na škodu českého národa.

Roku 1892 vydal nařízení, jímž se zřizoval nový soudní okres německý v Teplici (Weckelsdorfu), ačkoli sněm český své dobré zdání o záležitosti té, jak toho zákon ze dne 11. června r. 1868 vyžaduje, nevydal. Mladočeští poslanci podali z toho důvodu návrh, aby hr. Schoenborn dán byl v obžalobu pro porušení zákona. Když se o návrhu tom ve sněmovně jednalo, prohlásil poslanec dr. Zucker, že v záležitosti té není mezi českými poslanci rozporu. Pro návrh hlasovali jen čeští poslanci. Když pak státní zastupitelstvo jevilo v konfiskování českých novin přílišnou horlivost (v jediném měsíci červnu r. 1891 zabaveno 281 českých listů), hr. Schoenborn na interpellaci poslance Eima uznal, že se v konfiskování jeví někdy příliš přísné pojímání dozorčích úřadů.

Po odstoupení hr. Taaffa byl hr. Schoenborn členem koaličního ministerstva Windischgrätzova. Potom r. 1896 jmenován jest předsedou správního soudu. Naposled vystoupil politicky krátce před svou smrtí, když se totiž v panské sněmovně jednalo o rakouskouherské vyrovnání. Byl členem vyrovnavací komise a vyslovil se proti vyrovnání z toho důvodu, že spatřoval v něm státoprávní nevýhody pro Rakousko.

Hr. Bedřich Schoenborn byl dojista mužem velkého státnického nadání a pevné povahy. Svému přesvědčení se nikdy nezpronevěřil. Ač rodem Němec, byl přece upřímným přítelem českého národa. Jako ministr učinil ovšem některá opatření, jež v národě našem vzbudila rozhodný odpor, ale nelze pochybovati, že i v těch věcech jednal dle přesvědčení svého a ve vědomí své povinnosti.

Adolf Srb.

Prof. dr. Karel Schwing náležel k prvním učitelům české university Karlo-Ferdinandovy, přednášeje choroby novorozenců a gynaekologii. Životní práce jeho čelila k dosažení důstojné kliniky a ústavu pro novorozence, který by hověl novodobému stavu vědy, neboť působiště jeho za dob, kdy pisatel této vzpomínky náležel k jeho posluchačům, byla skupina domků, jež nemohla činiti nároku na moderní vědecký ústav, třebas i v těsných těch poměrech prof. Schwing učinil velice mnoho pro vzdělání prvních odchovanců české university v otázkách předmětu pro praxi lékařskou tak nesmírně důležitého, jak svými přednáškami a demonstracemi, tak i literární svojí činností, mnohem více, nežli leckdes za hranicemi v ústavech nejmoderněji zařízených se vykoná. Jako učitel měl neobyčejný dar akademické výmluvnosti a pedagogických vloh, povahou vlídnou, srdečnou byl velmi sympathický a byl proto u svých posluchačů, na stísněné místnosti tehdejšího nalezince velmi četných, nepopiratelně oblíben. Vleklou chorobou svírán žil poslední léta v ústraní, nepřednášeje již a neprovozuje praxe lékařské, ač byl před lety velmi hledaným porodníkem a gynaekologem. Přece však smrt jeho o minulých vánocích četné ctitele jeho z kruhů lékařských, kteří znali z bližšího s ním obcování, jak uměl s trochou zdraví svého hospodařiti, překvapila, a klienty, z nichž mnozí na něj s láskou a vděčností vzpomínali, dojala.

Karel Schwing narodil se 18. července 1845 v Panenských Břežanech. Gymnasium a lékařství studoval v Praze, kde povýšen 15. března 1873 na doktora. Pak působil v nemocnicích všeobecné a dětské, delší čas též v ústavu choromyslných. Stav se po té assistentem porodnické kliniky prof. Webera z Ebenhofu, působil tu řadu let, načež podnikl delší cesty po odborných klinikách evropských, jež pak r. 1883 v Časopise lékařů českých popsal. Jakmile zřízena česká universita, habilitoval se na ní pro porodnictví a gynaekologii a byl r. 1889 jmenován mimořádným profesorem toho oboru, nepřestávaje pěstovati oblíbený svůj předmět, choroby novorozenců a šestinedělek. Naposled působil jako primář a přednosta kliniky nemocí novorozencův a kojencův, nějaký čas též jako ředitel porodnice. Byl vyznamenán titulem vládního rady, před několika lety však chorobou donucen uchýliti se předčasně do ústraní. Ale už práce do té doby vykonaná jak literární (napsal řadu vědeckých prací českých do Časopisu lékařů českých, do odborné pathologie a therapie, i německých), tak klinická a humanitní (dnešní účelné zařízení českého oddělení zemského nalezince je z nemalé části dílo zesnulého) zajišťuje mu trvalou památku v české vědě a v národě vůbec.

Dr. *D. P.*

Dne 4. ledna t. r. zemřel ve Vídni po dlouhé chorobě slavný operní pěvec Vilém Heš. Narodil se r. 1860 v Labské Týnici, a když přišel do Prahy, objevili znalci jeho krásný hlasový materiál. Vzdělal se pak ve zpěvu a od svého devatenáctého roku působil při divadle. Stal se členem společnosti Pištěkovy, zpíval po dvě léta při opeře Brněnské a od r. 1882 byl po dvanácte let členem opery Národního divadla. Byl ozdobou naší scény: měl měkký, sytý, ohebný a velice výrazný bas, a vyznačoval se vedle výborných pěveckých kvalit také znamenitým nadáním hereckým. Stvořil řadu úloh, které patřily k největším výkonům českého umění. Byl mistrem, jehož umění bylo velice různotvarné. Byl nedostižný v podání úloh komických, ideální bas buffo. Jeho Leporello a Papageno jevili umění jeho stejně na výši klassického stylu, jako jeho Janek v Blodkově Studni nebo Kecal v Prodané nevěstě ukazovali, jak instinktem, božským darem, jen nejvyšším umělcům vnuknutým, pronikl až k samému jádru komiky, našim českým venkovským postavám vlastní. On to byl, jehož Kecal měl tak valnou účast při vítězství Smetanovy Prodané nevěsty na hudební a divadelní výstavě Vídeňské. Ale byl též stejně veliký v úlohách vážných. Kdo slyšel jeho Sarastra, nezapomene té velkosti, jíž dovedl prodchnouti široké melodie úlohy té. Nezapomenutelna mi jest scéna z Dargomyžského Rusalky. Zde jeho výkon v úloze šíleného mlynáře Havrana divákem otřásl do nejhlubšího nitra. Jeho Mefisto sršel jedovatým vtipem a tryskaly z něho jiskry skvělé pěvecké virtuosity. Z vážných českých úloh jeho žalářník v Daliborce byl z úloh, pro něho význačných. — Škoda, že když dostoupil svého vrcholu, odloudila nám cizina (nejprve Hamburk a potom r. 1894 Vídeňská dvorní opera) ne sice jeho srdce — zůstalť upřímným Čechem — ale jeho umění!

-ff-

V Olomouci zemřel dne 21. prosince m. r. Josef Talský, vynikající ornitholog. Narodil se r. 1836 v Moravičanech u Litovle, po studiích býval učitelem nejprve na staré nižší reálce a potom na měšťanské škole v Novém Jičíně. Záhy počal se zabývati ornithologií a dlouhými studiemi nabyl v tomto oboru zvučného jmena doma i za hranicemi. Nejpřednější spolky ornithologické čítaly jej mezi své členy a zvaly jej na sjezdy, zahraniční i domácí časopisy odborné uveřejňovaly jeho práce. Odešed na odpočinek Talský usadil se v Olomouci a obrátil potom všecku péči svou na tamní Vlastenecké museum, jemuž jakožto jeho kustos a ředitel prokázal neocenitelné služby. České společnosti Olomoucké i cizím příchozím byl neúnavným vůdcem a vykladačem po sbírkách musejních, pro něž zvláště v mládeži budil porozumění a lásku. Musejní společnost vyznamenala ho za toto působení čestným členstvím. Závěť jeho svědčí o vlastenecké mysli a lidumilnosti zesnulého. Talský odkázal 10.000 k. Vlasteneckému spolku musejnímu v Olomouci, 5000 k. Ústřední Matici Školské, 5000 k. Matici Školské v Olomouci a 20.000 k. na nadace pro studující ze svého rodiště.

Dne 5. ledna t. r. zemřel na Král. Vinohradech český pedagog Vojtěch Lešetický. Narodil se r. 1830 v Netolicích, studoval na gymnasiu v Budějovicích a v Písku, potom na universitě v Praze, byl nějaký čas vychovatelem u barona Podstatského, načež r. 1858 nastoupil na dráhu učitelskou na střední škole. Suppoval na české reálce v Praze, odkudž r. 1860 byl povolán na novou reálku do Písku, kterou v letech 1862—70 také řídil. R. 1870 byl povolán za ředitele učitelského ústavu v Hradci Králové, kdež spolupůsobil na vzdělání řad učitelstva, jež posud vychovává mládež v různých končinách naší vlasti. Zároveň býval inspektorem škol obecných a měšťanských v okresu Pardubickém a potom v městském okresu Hradeckém a byl předsedou zkušební komise pro učitelství na školách obecných a měšťanských. R. 1898 odešel jako školní rada na odpočinek, který potom strávil na Král. Vinohradech. Od mladých let býval literárně činný. R. 1858 vydal v Praze vlastním nákladem dva svazky básní Hynek a Rachel, Písně a ballady. Vida však z prací družiny Hálkovy a Nerudovy, že plody jeho Musy nedostihují výtvorů nadanějších vrstevníkův a že mu v básnění nekvetou vavříny, zanechal veršování a jenom r. 1859 přispěl ještě řadou znělek do almanachu Kytice. Se školským povoláním jeho souvisela knížka Nauka o slohu, po druhé vydaná v Praze 1873. Napsána byla prvotně pro vyšší dívčí školu v Písku, první český ústav toho druhu vůbec, zřízený profesory tamních středních škol, kteří na ní obětavě působili a pro ni potřebné knihy skládali. V téže době účastnil se utvoření společnosti, která potom po mnoho let vydávala zábavně poučné spisy pro dívky v podobě ročenek o názvech Zlaté klasy a Zlaté lístky. V Písku také založil přispěním jiných mužů včelařskou jednotu a míval hojné přednášky o včelařství. Četnými články přispěl do různých listů včelařských, učitelských, do Lumíra, Otavana, Naučného Slovníka a j. *F. V. V.*

Náhlá smrt, která nyní tak často přepadá své oběti, stihla dne 1. ledna t. r. též dr. Františka Voldana v Českém Brodě. Narodiv se r. 1845 v Hlinsku, studoval na gymnasiích Německobrodském a Kralohradeckém, práva v Praze. Od r. 1877 byl advokátem v Polné, od r. 1880 pak v Českém Brodě. Tu vedle svého právnického povolání pilně působil i v rozličných jiných oborech, jmenovitě jako člen městského zastupitelstva a ředitel občanské záložny; veřejného života českého vůbec horlivě se účastnil, netoliko v městě a okresu. Literárně přispíval jmenovitě do Právníka, obšírnější spis vydal r. 1904 »O právní povaze pravovarečných měšťanstev v Čechách.« Pro svou ušlechtilou povahu, pro své vřelé vlastenectví, jakož i pro svou dobrosrdečnost požíval všeobecné vážnosti a obliby. Proto když byl právě o novém roce na procházce raněn mrtvicí a do města přinesen již jen jako mrtvola, vzbudil osud jeho upřímnou lítost v širokých kruzích české veřejnosti. *R. O.*

Dne 5. ledna 1908 ve svém 64. roce skonala v Brně Antonie Waltrová, výtečná znalkyně lidového umění moravského. Narodivši se v Brně, studovala tam na ústavě učitelském, chodila také do kreslířského kursu malíře Šťastného, do kursu těsnopisného a telegrafického, i stala se r. 1872 učitelkou prací ručních na Brněnském českém ústavu učitelském. Téměř po 30 let byla vzornou učitelkou. Cestovala velmi ráda a na cestách sbírala lidové výšivky, za něž obětovala značné peníze. Národopisný ruch nadchl ji neobyčejnou láskou k prostým ale krásným a uměleckým vzorům venkovského vyšívání tak, že byla v oboru umění lidového uznávanou a ceněnou autoritou. V pracích svých projevovala bystrý důmysl a vynalézavost v pravdě uměleckou. Po mnohých zkušenostech učitelských i sběratelských vydávala s H. Němcovou Tichou svým nákladem v letech 1888—1899 »Národní vyšívání lidu moravského a uherskoslovenského,« kteréhožto národopisně vynikajícího díla grafického (kresby dle originálů) vyšlo 18 sešitů s textem českým a francouzským. Ministerstvo kultu a vyučování schválilo práci za učebnou pomůcku na ústavech dívčích a odborných. Když Waltrová r. 1901 odešla na odpočinek s četnými uznáními a pochvalnými diplomy (dostala také zlatý kříž záslužný), opět vlastním nákladem podnikla druhé vydání díla svého ve svazku s názvem »Národní vyšívání lidu moravského« (36 listů s 235 vzory moravskoslovenskými, hanáckými a valašskými). Zachovala v díle svém nejen překrásné vzory původní práce lidových žen moravských, ale i pěkná lidová pojmenování vzorů těch. Vedle pečlivé a znalecké práce národopisné horlivě působila ve spolcích osvětových i lidumilných; bylať předsedkyní »Spolku českých pěstounek a učitelek ručních prací na Moravě,« a dobročinné spolky a ústavy Brněnské měly v ní podporovatelku vždycky ochotnou a účinnou. Slč. Waltrová byla žena zlatého srdce, naplněného blahovůlí a útrpností v pravdě lidskou. Mnohým nemocným podala slovní i hmotnou útěchu, mnoho žaček jejích (založila stipendium o 1000 zl. r. č.) i studentů ctili v ní svou dobroditelku a tvůrkyni svého postavení společenského. Ženské spolky Brněnské, zvláště národopisný odbor Vesnin (jemuž věnovala své skvostné sbírky výšivkové) a Útulnu měla především na mysli a z jiných spolků vlasteneckých a obranných hlavně Matici Školskou

v Brně, na niž zvláště pamatovala skoro po 25 let v lázních Luhačovských. Na hřbitově Rajhradském byla dne 8. ledna 1908 pochována žena ustavičné práce, spanilé mysli, uměleckého vkusu, lidumilné duše a vzácného vlastenectví. *Fr. J. Rypáček.*

Dne 5. prosince 1907 skonal v bádenském Badeně arcikněz tamější ruské pravoslavné církve Nikolaj Petrovič Apraksin ve věku 60 let. Ač rodem Rus, srostl za dlouholetého svého pobytu v Praze s naším životem národním a svými pracemi v oboru československo-pravoslavné literatury si zasloužil, aby hrob jeho byl připočten i k hrobům českým. N. P. Apraksin narodil se v rodině vesnického duchovního v Simbirské gubernii v Rusku, v Simbirsku studoval duchovní seminář a jako vynikající absolvent této střední duchovenské školy přijat byl do Petrohradské akademie, kterou ukončil r. 1875 s akademickým stupněm kandidáta bohosloví. Ještě téhož roku přidělen svatým synodem jako žalmista k nově zřízenému ruskému pravoslavnému chrámu v Praze, jejž tehda spravoval protojerej A. A. Lebeděv; N. P. Apraksin s chotí svou Marií Feodorovnou, žijíce každý rok od podzima do počátku léta v Praze (v letních měsících duchovenská služba se konala ve chrámě Karlovarském), záhy se spřátelili se životem českým a utvořivše kolem sebe kroužek mladších mužů i žen, zajímajících se o ruský jazyk a ruskou literaturu, stali se v Praze prvými, nezištnými, praktickými učiteli ruského jazyka. Když pak r. 1879 vznikl v Praze za předsednictví dr. Frant. Braunera prvý »russkij kružok,« manželé Apraksinovi byli od samého jeho počátku horlivými spolupracovníky, starajíce se jak o rozšíření znalosti ruštiny, tak o vhodné přednášky a společenské zábavy ve spolku. Doplňkem této jejich společenské činnosti byly týdenní schůzky v domácnosti Apraksinových, jež v pravdě ruskou, srdečnou pohostinností vábily nejen četné české přátele rodiny, nýbrž nahrazovaly rodinný krb i všem téměř Rusům, kteří v posledních dvou desetiletích minulého století zavítali na čas do Prahy. Česká společnost měla zde vhodnou příležitost seznámiti se s vynikajícími ruskými slavisty od V. I. Lamanského do V. A. Franceva, s četnými učenci a umělci ruskými jmena světového. Když byl r. 1881 protojerej A. A. Lebeděv povolán do Petrohradu, stal se jeho nástupcem v duchovní správě v Praze i v Karl. Varech N. P. Apraksin, jenž byl téhož roku vysvěcen na kněze a obdržel ihned hodnost protojerejskou.

V tu dobu počali čeští kolonisté na Volyni přijímati pravoslaví, a svatý synod, snaže se opatřiti jim potřebné náboženské knihy, svěřil tuto práci otci Apraksinu. On vyhověl této povinnosti za pomoci některých svých Pražských přátel, zejmena Josefa Ranka, a tak vyšly postupně »Mše pravoslavná sv. Jana Zlatoústého« s textem staroslovanským a českým v Praze (1885), »Krátký křesťanský pravoslavný katechismus« (1887), »Obšírný křesťanský katechismus pravoslavno-katolické východní církve« (1887), »Akafisty k Ježíši Kristu a k přesvaté Bohorodici« (1887), »Několik poučení pro pravoslavné křesťany« (1888), »Liturgie sv. Basilia Velikého a Jana Zlatoústého« (1888), »Modlitby pravoslavného křesťana« (1888), »Liturgie sv. Jana Zlatoústého s přílohou zpěvů při liturgii sv. Basilia Velikého« s notami (1889), »Kanon veliký sv. Ondřeje, arcib. Kretského« (1889),

a jako závěrečné dílo »Nový zákon« na církevně slovanském a českém jazyce (v Petrohradě 1892). Český text tohoto vydání nového zákona pořízen na základě textu bratrského, ale uveden v souhlas s textem staroslovanským, jenž přesněji tlumočí původní text řecký než vulgata, dle níž hlavně překládali čeští bratří. Ukončiv tuto několikaletou práci, podjal se Apraksin nového, klopotného díla, jež má sloužiti sblížení česko-ruskému, totiž konečné redakce »Česko-ruského slovníka,« připraveného Jos. Rankem. Dne 3. dubna 1901, právě když se dotiskoval poslední sešit »Slovníka,« opustil po 26letém pobytu Prahu, aby se uvázal ve správu švýcarského pravoslavného chrámu v Ženevě.

Nedlouho před tím (1897) podařilo se mu dokonati i jiné vynikající dílo svých snah, dobudovati krásný pravoslavný chrám v Karl. Varech, vystavěný z dobrovolných příspěvků, po léta sbíraných otcem Apraksinem a jeho chotí. V Ženevě manželé Apsaksinovi pobyli dvě léta; r. 1903 svěřena N. P. Apraksinu duchovní správa vyslaneckého chrámu v bádenském Badeně, kdež r. 1904 skonala Marie Feodorovna, a 5. prosince 1907 následoval ji Nikolaj Petrovič, podlehnuv návalu mrtvice. Byl až do posledních dnů svých ve stálém spojení se svými Pražskými přáteli a nepřestával zajímati se o duševní i politický rozvoj českého národa, jehož obrození počátkem XIX. stol. nazýval důsledně »božím zázrakem.« *J. H.*

Ze slovanského světa.

Píše

dr. **Josef Volf.**

Ruská práce o Josefu II. — Szkaradek-Krotoski, Pruski kulturträger z końca XVIII. wieku. — Německá literatura o polské otázce.

* O reformách za vlády Josefa II. v Rakousku jedná obšírný spis ruského učence P. P. Mitrofanova, vyšlý v Zápiskách histor.-filol. fakulty Petrohradské university č. 83: Političeskaja dějatělnosť Josifa II., jeja zaščitniki i jeja vragi (1780—90). Autor jest žákem známého historika ruského N. Karějeva a pracoval o svém díle skoro 8 let. Na základě tištěné, hlavně však archivní literatury probírá Josefovu vnější politiku a reformy administrativní, vojenské, finanční, hospodářské, soudní, sociální, církevní a školní, při čemž se snaží zachytiti charakteristiku císaře Josefa a jeho význam ve filosofických proudech doby osvícenské.

* Němečtí zastánci hakatistických proudů v Pruském Polsku píší se zvláštní zálibou o všestranném pokroku a rozkvětu, jakého prý se Polákům pod perutmi pruského orla v každém směru dostalo, a vychvalují pruskou vládu jakožto pravé dobrodiní pro polský národ, jejž Hohenzollerové ze šlechticko-židovské poroby povznesli k živému vědomí lidské důstojnosti. Názory tyto bývají někdy též u nás přijímány — z neznalosti věci. Proto zasluhuje plnou pozor-

nost populární spisek dr. K. Szkaradka-Krotoského, Pruski kulturträger z końca XVIII. wieku (otisk z Dzienniku Poznańského). Podává se v něm obrázek působnosti několika osob v Pruském Polsku na konci 18. a počátkem 19. stol., mezi nimiž vynikal svou bezohledností a bezmorálností zvláště Triebenfeld, jenž se obohatil v Polsku při prodejích statků jesuitských po zrušení řádu; jeho veliké podvody při prodeji pozemků a při spravování různých úřadů, jeho bezmezná lakota, vyděračství a násilnictví jsou hnusnou illustrací »kulturního« působení Německa v krajích polských. Líčení tohoto satrapy slezského je tím účinnější, že je založeno na vlastním životopise Triebenfeldově.

* Zajímavou a poučnou práci vydal Kazimierz Zimmermann v Poznani: »Die Bank Przemysłowców in Posen, ihre Gründung, Entwickelung und Bedeutung im Rahmen des Verbandes der Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften im Grossherzogtum Posen und Westpreussen.« Svým obsahem tvoří doplněk obšírného díla profesora státních věd na universitě v Kielu, Ludv. Bernharda »Das polnische Gemeinwesen im preussischen Staat. Die Polenfrage.« Zimmermann líčí v obšírném úvodě všeobecné poměry v Pruském Polsku 19. stol., které vedly k osamostatnění a ozdravění polského živlu ve smyslu slov hrab. Edv. Raczyńského: Budemeli lepšími, vzdělanějšími a bohatšími než Němci, jsme páni v Poznani. Trvalo to ovšem dlouhý čas, než Poláci k tomuto stanovisku dospěli, i zakusili řadu ústrků, než tuto reformaci ve svém nitru provedli. S počátku stáli Poznaňští Poláci pod přímým vlivem polské emigrace v Paříži, která si chtěla v Poznani utvořiti nový střed pro své politické záměry. Ponenáhlu nastává však veliký obrat v politických i hospodářských poměrech, který se projevil jednak v heslu: Powrot do kraju! Návrat do země!, jednak v příkaze: Pas de rêveries! Pryč se sny a vzhůru k plodné práci na rodných nivách! Ještě Wolniewicz líčí (O gospodarstwie majątkowem 1855 a Projekt założenia spółki rólników 1861) Poláka jakožto typ člověka, který se štítí práce a spořivosti, poněvadž v těchto vlastnostech vidí zánik polského národního charakteru. Ale na správnou cestu ukázal již sám Des. Chlapowski, vůdce pruských Poláků v povstání 1830/31, totiž na tichou hospodářskou práci, kterou sám na svých statcích úspěšně prováděl. Velikou službu prokázal svému národu i lékař Karel Marcinkowski, zakladatel po něm pojmenovaného spolku pro podporování studující mládeže (r. 1841), který svým střízlivým, avšak velice obratným spůsobem položil pevné základy k tomuto pro Polsko podnes tak důležitému spolku, za jehož pomoci vystudovala veliká řada učitelů, lékařů, duchovních atd. a který vytvořil vlastně polský střední stav. První spolky a společenstva statkářů založeny již roku 1838, ale činnost jejich se omezovala nejvíce na pouhé pořádání zábav (towarzystwa zabaw); teprve r. 1861 zřízen ústřední hospodářský spolek (towarzystwo centralne gospodarcze), jehož účelem bylo povznesení Polska po stránce hospodářské; spolek byl rozdělen na několik oddělení a vydával poučný časopis, pořádal přednášky, zřizoval pokusné stanice hospodářské, opatřené rozličnými moderními prostředky k povznesení hospodářské úrovně. Od r. 1868 povstá-

vají i spolky selské. Reformy na poli hospodářském byly znamením, že Poláci pochopili význam půdy pro svou národnost; neboť roku 1848 z veškerých Poznaňských velkostatků (v celku 6,214.772 magd. jiter) náleželo již Němcům 2,422.008 jiter, z nichž 820.202 jiter patřilo ke královské doméně, tak že Polákům zbývalo pouze 3,792.764 jiter (Skarzyński, Szkic historyczny rozwoju rolnictwa polskiego v zaborze pruskim, 1889). V letech padesátých se jeví obrat na všech stranách, z nemalé míry způsobený potlačováním polského živlu v Prusku. Počáteční nedůvěra selských vrstev, které se vzpíraly novým poměrům, jež nastaly po r. 1823 při novém měření pozemků a po r. 1850 při zrušení společných pastvisk, zmizela a selský stav se povznesl k vědomí své samostatnosti a odpovědnosti. Neblahý vliv provozovali při tom na počátku židé. Roku 1857 byla sice zřízena v Poznani banka pro města i venkov, aby čelila lichvářství židovskému, v jehož spárech vězel sedlák i statkář polský; avšak banka ta vydávala zástavní úpisy na statky v ceně teprve 15.000 marek, tak že židé vládli nerušeně dále. I obchod a průmysl nalézal se většinou v rukou židů, kteří tvořili v jednotlivých městech až 57% veškerého obyvatelstva, což trvalo až do let sedmdesátých. Byly to hlavně dvě okolnosti, které jejich působení vydatně podporovaly: usídlení v městech bylo totiž závislé na zaplacení jisté peněžité částky, kterou příchozí z venkova při špatných výdělkových poměrech těžko zapravil (zrušeno r. 1867); jednak poutal židy v městech zákaz stěhovati se ven ze země (rovnoprávnosti se jim dostalo zákony z r. 1847, 1848 a 1850). Za vlády pruské jejich blahobyt jen rostl, jak poučně ukazuje statistika. Tak vykazoval kraj Bydhošťský r. 1843 celkem 24.788 židů, v r. 1861 celkem 24.223; za těchto 18 let vzrostl však počet židovských kapitalistů z 25 na 83, bankéřů z 2 na 12, velkoobchodníků z 28 na 83, obchodníků ze 441 na 605, menších kramářů z 31 na 76, kdežto počet řemeslníků klesl z 1422 na 1036. Podobné poměry zavládly i v okrese Poznaňském, kde v l. 1843 až 1861 počet židovských řemeslníků klesl z 2697 na 1899, kdežto počet velkoobchodníků vstoupl z 65 na 313, obchodníků ze 755 na 1285. Zajímavá čísla podává také statistika města Poznaně. Tu bylo

	protestantů	katolíků	židů	jinověrců
r. 1816	4321 = 19·77%	13046 = 59·96%	4455 = 20·36%	32
r. 1861	14749 = 33·61%	21424 = 48·82%	7964 = 17·54%	12

Počet židů relativně tedy klesl o 3%, absolutně však vzrostl o 80% (protestanté o 241%).

Jak uboze polský živel v obchodě ještě r. 1861 v Poznani byl zastoupen, ukazují následující čísla: ze 47 obchodníků s obilím byli jen 3 Poláci; z 243 obchodníků 6 Poláků; z 53 obchodníků s koloniálním zbožím 5 Poláků; z 37 obchodníků s ozdobným zbožím 1 Polák; mezi 47 továrníky na lihoviny a obchodníky s lihovinami nebylo vůbec Poláka; z 56 obchodníků s potravinami 4 Poláci; mezi 33 obchodníky s dřívím a 14 obchodníky s nábytkem nebylo rovněž žádného Poláka; ze 136 truhlářů bylo 40 Pol.; z 62 obchodníků se střižným zbožím 1 Polák, z 38 obchodníků se šatstvem

2 Poláci, kdežto z 229 krejčů bylo 56 Pol.; mezi ševci bylo 176 Němců, 225 Poláků; mezi 23 obchodníky s kožemi nebylo Poláka, rovněž i mezi 3 obchodníky s rybami, ačkoli 11 rybářů byli Poláci.

Tento nepříznivý stav počal se měniti r. 1861 založením banky »Towarzystwo pożyczkowe dla przemysłowców miasta Poznania,« která měla poskytovati úvěr obchodníkům, řemeslníkům a průmyslníkům a která od r. 1889 nese jmeno »Bank Przemysłowców«. Léta 1874—1891 jsou pak neobyčejně důležitá pro rozvoj a pokrok polské národnosti v Prusku ve všech směrech, neboť do této doby spadá vznik a vybudování četných spolků a společenstev hospodářských a výrobních, založených na podkladě čistě hospodářském, jakož i založení banky spolků výrobních: Bank związku spółek zarobkowych. Od r. 1891 prospívají polské banky zavedenými změnami v ručení ještě více, vyvíjejíce se na základě svépomoci a vytlačujíce pomalu židovský živel z obchodu městského, což platí hlavně o bance průmyslové, která se utěšeně rozvíjí přes veškeré překážky od pruské vlády jí činěné. Polský majetek jest Prušákům trnem v očích. Jaké se však průmyslová banka těší oblibě, ukazují následující čísla:

		členů	vyt. kap.		res. fond	suma vkl.
31./XII.	1891	1056	211.116	mar.	109.686	1,435.761
31./XII.	1906	5075	4,520.408	»	436.274	18,259.432.

Průmyslová banka vydává od r. 1892 též časopis: Poradnik dla spółek, který má v záhlaví vážné heslo: Národové, již nedovedou pracovati a spořiti, zmizejí s povrchu zemského. A polská mládež se přirozeně musí více než jinde věnovati obchodu a průmyslu,[1]) neboť v Pruském Polsku jest polština ze správy státní, ze soudnictví a ze školy vytlačena; vždyť i při nabývání půdy se činí Polákům obtíže, a nyní se jedná dokonce o násilné vyvlastňování Poláků, horší než ono, jež germánské hordy při stěhování národů prováděly, a němečtí profesoři a státovědci spěchají tento krok odůvodniti v zájmu vyšší »státní ethiky« pruského státu, jak se nutí dokázati profesor veřejného práva Kolínské university, doktor duplex, Heinrich Geffcken: Preussen, Deutschland und die Polen seit dem Untergang des polnischen Reiches. Ein geschichtlicher Rückblick vom Standpunkte moderner Staatsethik. Autor tento jest duševně blízký Lipskému profesoru Hassovi, vydavateli sbírky Deutsche Politik, kde útočí všemi prostředky proti Polákům, jakož i Konr. Wittingovi, Das Ostmarken-Problem, který navrhuje potlačování Poláků »v rukavičkách a lakýrkách;« státní návladní L. Trampe: Ostdeutscher Kulturkampf. I. Buch: Rassenkampf, autor známé knihy: Das Deutschtum und sein öffentliches Recht, považuje Poláky dokonce s hlediska biologického, sociologického a psychologického za Němce; jemu se blíží značně i A. Wäber, Preussen und Polen. Der Verlauf und Ausgang eines zweitausendjährigen Völkergrenzstreites und deutsch-slavischer Wechselbeziehungen. O nemravnosti

[1]) Následek toho jest klesání živlu židovského; tak bylo v Poznani r. 1840: 6.763 (21%) židů, r. 1871: 7.325 (12·8%), r. 1880: 7.043 (10·9%), r. 1890: 6.126 (8.78%), r. 1900: 5.988 (5·1%), r. 1905 jen 5.811 (4·2%).

duševní, která v této a ostatní německé literatuře při řešení otázky polské panuje, viz moje články v loňské Politik 10./V., 29./V., 8./VI., 3./IX.: »Die preussische ‚Kulturarbeit' in Polen.«

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. ledna 1908.

Rakousko-uherské vyrovnání. — Odpověď vlády na dotaz v záležitosti Chebské. — Smiřovací akce. — Delegace. — Jubileum dualismu a prosincovky. — Sněm království českého. — Dr. Jul. Dunajewski. — Nový ban charvátský. — Volební řád pro sněm pruský. — Anketa o vyvlastňovací předloze pruské. — Marokko.

Rakousko-uherské vyrovnání bylo i v panské sněmovně přijato, a ježto mu také obě sněmovny uherské daly své schválení, jest vyřízeno. Vídeňská poslanecká sněmovna přijala je v sedění dne 14. prosince. Kdežto však pro pilnost předloh hlasovala téměř celá sněmovna, objevila se při hlasování o předlohách samých značná oppposice: pro ně hlasovalo 256 poslanců, proti nim 140. Kdy by čeští poslanci byli hlasovali proti předlohám, byly by tyto padly. Uvidíme, jak se Čechům vláda p. Beckova za tuto službu odvděčí. Proti předlohám hlasovali čeští poslanci radikálně pokrokoví, národně sociální, moravská strana lidová a realisté.

V panské sněmovně vyslovil se dr. Mattuš, že vyrovnání, opírající se o půdu platných norem, jest se zřetelem na poměry obou stran přijatelno, že však po stránce státoprávní smlouva vyrovnací obsahuje zostření dualistické soustavy, která svým časem byla co nejrozhodněji potírána.

Obě sněmovny schválily také prozatímný rozpočet. V generální debatě v poslanecké sněmovně učinil bar. Beck prohlášení o národnostní otázce. Pravil, že jest na čase, aby se jednání o národnostní otázce konečně zahájilo. Národnostní »pensum« musí se zpracovati kus po kuse, a vláda prý nemůže vyhověti žádnému nátlaku některé strany neb některého národa. Jazykové poměry křičí prý přímo po úpravě, ale konečné a trvalé nápravy může prý se jim dostati pouze v souvislosti s velkou reorganisací správy. Vláda prý má zcela určitý program a dokončí co nejdříve přípravné práce k provedení krajského zřízení.

Jmenem Českého klubu prohlásil dr. Herold, že hlavním důvodem, proč zástupcové českého národa pro rakousko-uherské vyrovnání hlasovali, bylo vědomí, že se nemůže pomýšleti na racionální řešení národní otázky, pokud naše hospodářské poměry k Uhrám nejsou uspořádány. Řečník pravil dále, že se poměry v Čechách staly nemožnými.

Po přijetí rozpočtu odpověděl ministr spravedlnosti dr. Klein na dotazy v záležitosti Chebské. V theorii dal českým poslancům za pravdu. Prohlásil, že vláda stojí na stanovisku, jež jest vytčeno platnými zákonnými ustanoveními, a proto prý neváhá konstatovati, že město Cheb a kraj Chebský tvoří podstatnou část království českého,

do jehož territoriálního, politického a soudního rozdělení jsou pojaty, že Chebsko nemá žádného zvláštního postavení a že tudíž pro území toto platí zákony a nařízení, vydané pro říši a pro království české. Avšak ve věci samé musí prý vláda míti na zřeteli čl. VI. st. z. z. o soudcovské moci, který prohlašuje, že soudcové jsou ve vykonávání svého soudcovského úřadu samostatní a neodvislí. A na konec pravil: »Vláda jest si dobře vědoma významu otázky jazykové pro oba národní kmeny království českého a neopomene ničeho, aby v otázce té zjednala bezvadný stav, vymykající se z dosavadních sporů.« Ale dotaz českých poslanců zněl: »Co zamýšlí vláda učiniti proti renitentním c. k. soudcům Chebským?« A na dotaz ten zní odpověď, že vláda nemůže činiti ničeho. Zda by ministr spravedlnosti stejným spůsobem odpověděl, kdy by se jednalo o renitenci c. k. soudců českých?

Uskutečniv první část svého poslání, rakousko-uherské vyrovnání, hodlá bar. Beck nyní přistoupiti k druhé polovici: k českoněmeckému smíru. Bylali první část nad míru obtížna, jest tato druhá část ještě obtížnější. Kolik pokusů již v tom směru učiněno, a všecky bez výsledku. Český národ jest vždy ochoten k spravedlivému smíru, ale Němci stojí neustupně na svých neodůvodněných a nesplnitelných požadavcích, jež vrcholí v rozdělení tohoto království.

Posl. dr. Herold podal na veřejnost návrh na změnu zemského zřízení království českého, jenž by měl býti základem smíru. Uvedl, že nedílnost a jednotnost království českého v oboru správy i zákonodárství, která jest pragmatickou sankcí zaručena a která vyplývá ze státoprávního postavení tohoto království, musí býti především jako základní právo vytknuta a zemskou ústavou pro všechny časy zabezpečena, než vůbec se může přikročiti k řešení problému národnostního. Z postavení obou národů v zemi vyplývá právo národních menšin na patřičnou ochranu. Tato ochrana musela by se za určitých předpokladů vztahovati nejenom na zemi, nýbrž i na nižší orgány, jakož i na nepopíratelné právo každého jednotlivce, aby pro národnost a jazyk ve svých politických právech zkracován nebyl. Jednota a celistvost království toho vyžadují, aby základním zákonem zemským výslovně bylo vytčeno, že hranice tohoto království a vnitřní jeho organisace může jen cestou zákona zemského býti změněna. Tato jednota pak vyžaduje, aby zemský znak a zemské barvy byly v celé zemi pod ochranu zemského základního zákona postaveny. Zemskou vládu dlužno upraviti ve smyslu ústavy zemské z r. 1849. Místodržitel spolu se sborem místodržitelských radů má tvořiti zemskou vládu, sněmu zemskému odpovědnou. Ve všech otázkách spadajících do kompetence úřadů správních a politických musí také zemská vláda býti konečnou rozhodující instancí. Organisace politických úřadů správních a soudních a podrobných ustanovení náleží zemskému sněmu. Otázku krajských úřadů lze správně rozřešiti jenom tehdy, když bude reforma veřejné správy vůbec opravdově prováděna. Vedle krajských vlád musely by se zříditi sbory autonomní, tak zvaná krajská zastupitelstva. Zřízení krajských zastupitelstev souvisí však s organisací zemského výboru, a bez pronikavého vymezení kompetence zemského výboru novou zemskou ústavou nelze na krajská

zastupitelstva pomýšleti. Nad jiné důležitým článkem zemské ústavy bylo by vymezení zákonodárné kompetence sněmu zemského a správní kompetence zemského výboru a nový spravedlivý volební řád do sněmu. Dr. Herold shrnul své vývody v to, že na cestě zvláštní ústavy zemské a stanovení právních poměrů obou národů lze přistoupiti k žádoucímu rozřešení problému národnostního, který by odpovídal spravedlivým požadavkům jak českým, tak německým. »Na cestu rozdělovací,« tak ukončil, »která by směřovala k tomu, aby práva jednoho národa vylučovala anebo obmezovala, aneb dokonce zemskou jednotu porušovala, na tuto cestu se čeští zástupcové ovšem nikdy nedají a na této cestě také nelze docíliti žádoucího rozřešení problému národního.«

Němci však ihned strhli pokřik, že návrh dr. Herolda jest nepřijatelný a že oni k nijaké změně zemského zřízení nesvolí dříve, dokud prý se jim nedostane záruk, že nynější jejich postavení v zemi jest zabezpečeno.

Předseda českého klubu na říšské radě dr. Kramář prohlásil ve voličské schůzi na Smíchově, že by čeští poslanci krajské zřízení, jež se nalézá v smiřovacím programu bar. Becka, přijali jen za těchto podmínek: 1. V krajinách, které jsou převahou jednojazyčné, musí býti zachována naprostá rovnoprávnost. 2. Našim menšinám musí býti zachována naprostá možnost národního a politického života a rozvoje. Mimo to musí býti místodržitelstvu ulehčeno tím, že se velká část jeho agendy přikáže krajským hejtmanstvím, za to však musí se místodržitelstvu dostati velké části agend ministerstva, tak aby bylo místodržitelství u nás poslední instancí ve věcech, které nejsou společny jiným zemím.

Dne 20. prosince zahájily obě *delegace* své porady. Rozpočet společných výdajů a příjmů na rok 1908 vykazuje úhrnnou potřebu 386,923.102 k. Z toho připadá na ministerstvo zahraničných věcí 13,266.547 k. (+ 578.023 k. proti loňskému). Na vojsko, a to řádná, přesná potřeba, 298,431.653 k. (+ 7,271.607 k.). Mimořádná potřeba 13,378.729 k. (— 374.026 k.). Úhrnná potřeba vojska obnáší tudíž 311,810.382 k. (+ 6,897.581 k.), úhrnná potřeba válečného námořnictva 57,000.000 k. Náklad na společné ministerstvo financí činí 4,518.367 k. (+ 162.598 k.), mimořádná vojenská potřeba velitelství a vojska v Bosně a Hercegovině (okkupační úvěr) 7,788.000 k. (+ 205.000 k.). Příjmy z celního důchodu rozpočteny jsou na 136,992.829 k. Mimo to požaduje vojenská správa jako mimořádnou potřebu jednou pro vždy k dalšímu opatřování nových polních děl 15,000.000 k. (Proti loňsku o 15,000.000 k. méně, tak že z celkové potřeby na opatření nových polních děl, činící asi 165,000.000 k., bude příště ještě požadováno asi 35,000.000 k.) Dále žádá vojenská správa za povolení dodatečných úvěrů k řádné vojenské potřebě na rok 1907 (položka: zásobování, strava mužstva, záležitosti remontní) v úhrnné sumě 5,360.000 k. Ministerstvo zahraničných věcí žádá za povolení dodatečných úvěrů 133.800 k. k úhradě nákladu 105.000 k., vzešlých z účastenství Rakousko-Uherska na mírové konferenci v Haagu, jakož i nákladů 28.000 k., z nichž

mají se poskytnouti přídavky důstojníkům, přiděleným k macedonskému reformnímu četnictvu.

Trůnní řeč a výklad ministra zahraničných věcí barona Aehrenthala neobsahovaly nic zvláště pozoruhodného. Přestaly na vylíčení uspokojivé situace zahraničné a na obvyklém ubezpečení o nejlepších poměrech říše rakousko-uherské k ostatním státům.

Na den 21. prosince připadlo čtyřicetileté jubileum dualismu a prosincovky. Pro český národ jest to smutná upomínka. Čtyřicet roků kráčí již cestou trním a hložím porostlou, a dosud neblíží se k cíli svému, který se ztrácí v mlhavé dálce. Co trpkých zkušeností, sklamání a utrpení bez míry přinesla mu doba ta! Na »oslavu« jubilea prosincovky psal německý prof. Herrnritt v Öst. Rundschau: »Bez spolupůsobení veškerosti národů pořízená, částí jich vždy potíraná, nikdy všeobecně a bez výhrady uznaná, opět a opět beztrestně porušovaná — to jsou krátce dějiny ústavy prosincové!« Jak teprve bychom museli mluviti my!

S n ě m k r á l o v s t v í č e s k é h o se v nynějším složení již nesejde. Všeobecné volby do něho jsou již vypsány. Budou se konati příští měsíc. V českém táboře bude zase taková roztříštěnost, jako při volbách do říšské rady. Český klub pojednával ve schůzi své dne 10. ledna o příštím sněmu. Dr. Mattuš uvažoval o úkolech jeho a vyslovil přání, aby všecky naše strany u vědomí veliké důležitosti nastávajících voleb jednaly v nich svorně, aby vždy více než prospěch stran měly na zřeteli prospěch národa a výběrem zdatných sil chystaly se k velikým úkolům, které čekají na nový sněm. Pohříchu přání to, plynoucí z hloubi vlasteneckého srdce, zůstane asi jen zbožným přáním.

Nový sněm bude míti hlavně těžkou práci: musí stůj co stůj přistoupiti k rozhodnému ozdravění zemských financí. Schodek dostoupil závratné výše. Dle rozpočtu na rok 1908 jeví se celková potřeba částkou 91,758.263 korun, celková úhrada toliko 67,761.077 k. Letošní schodek jest proti loňskému o 3,113.866 k. větší.

V měsíci prosinci zemřeli dva vynikající bývalí ministři rakouští: hr. Bedřich *Schönborn* a dr. ryt. Julian *Dunajewski*. O Schönbornovi mluvíme na jiném místě tohoto čísla. Bývalý finanční ministr v kabinetě Taaffově, dr. Dunajewski, narodil se 4. června 1822 v Stanislavově. Jako profesor věd politických na universitě Lvovské zvolen byl r. 1873 po prvé do říšské rady a stal se záhy jedním z nejpřednějších členů a nejlepších řečníků polského kola. Dne 23. června 1880 jmenován byl ministrem financí v kabinetě Taaffově. Připadl mu těžký úkol zbaviti stát vleklého schodku. Dunajewski učinil to s neobvyklou energií, ovšem na prospěch Haliče. Proslul svou řečí r. 1885, v níž pronesl okřídlené slovo: »Jest podán důkaz, že v Rakousku lze vládnouti ne sice proti Němcům, ale bez nich.« Roku 1891 odstoupil z úřadu a pak již politicky nevystoupil. K požadavkům českého národa choval se celkem odmítavě.

C h a r v á t s k o má zase nového bana. P. Rakodzay, jenž byl věrným sluhou maďarské vlády, musel odstoupiti a nástupcem jeho jmenován vynikající člen unionistické strany bar. Rank, syn onoho bana, který

před 40 lety proslul jako nepřítel charvátského národa. Když nyní nový ban přijel do Záhřeba, dostalo se mu neočekávaného přijetí: udály se bouřlivé demonstrace a ban insultován. V programu svém pravil, že se bude přesně říditi uhersko-charvátským vyrovnáním z r. 1868 a slíbil, že jazyková otázka musí býti tak vyřízena, aby na příště nemohlo dojíti ke sporům.

V pruském sněmu jednalo se o návrhu poslanců svobodomyslných, aby dosavadní volební řád sněmovní byl odstraněn a nahrazen řádem dle vzoru volebního řádu pro sněm říšský, tedy aby bylo zavedeno všeobecné, rovné, přímé a tajné právo hlasovací. Ministerský předseda, kníže Bülow, prohlásil, že pruská vláda návrh ten zamítá, poněvadž by dle jejího přesvědčení tento způsob volení státnímu blahu neprospěl, a že trvá na volebním právu dle censu, vzdělání, věku a jiných zřetelů. Toto prohlášení nezůstane asi bez následků na říšskou politiku. Liberálové, kteří tvoří na říšském sněmu s konservativci vládní »block,« jsou popuzeni, a setrvání jejich ve vládní většině jest uvedeno v pochybnost. Tvrdí se, že postavení knížete Bülowa jako říšského kancléře jest valně otřeseno. V Berlíně provedli sociální demokraté veliké demonstrace pro všeobecné a rovné právo volební.

Polský spisovatel Sienkiewicz rozeslal evropským spisovatelům, učencům a politikům list v příčině protipolských předloh v Prusku, žádaje jich, aby své mínění o nich vyslovili. Sienkiewicz praví, že protest, jenž odevšad proti Prusům se ozývá, musí nabyti největších rozměrů. Nejde o zasahování do vnitřních záležitostí říše Hohenzollerské, jest to věc, týkající se všeho lidstva, v níž každý civilisovaný člověk má právo pozdvihnouti svého hlasu, zejmena předáci civilisace a kultury.

V Marokku stal se vážný obrat. Sultán Abdul Aziz sesazen a jeho bratr Muley Hafid provolán za panovníka. Abdulu Azizovi zůstalo jen jeho sídelní město Rabat a přístavní města střežená od Francouzů. Nový sultán prohlásil nejdříve, že nemá nepřátelských úmyslů proti Evropanům, že si přeje absolutní neutrality Evropanů v jeho boji s bratrem, a sliboval, že obnoví v Marokku klid a pořádek. Ale v patách za tím přišly zprávy, že dává kázati »svatou válku« proti cizincům, jmenovitě proti Francouzům. Pařížský Temps se vyslovuje, že se francouzská vláda ocitla před novou úlohou, tisíckráte obtížnější než byla ta, kterou v posledním čase nedokonale provedla.

Adolf Srb.

R. 1908. Čís. 3.

OSVĚTA

Z osudů českého emigranta.

Podává

dr. **Josef Volf.**

(Dokončení.)

Spojenému úsilí Purkyně, Kačera a kancléře Lessinga podařilo se zachovati českého učitele Kučeru pro Tábor. Píšeť o tom Kačer v listu z 1. prosince 1835: »To nové jest u nás, že aspoň radost mám školního učitele Kučeru na terminy podržeti, tak že by mé o to podniknuté snažení předce snad posléz marné být nemuselo. To bysme aspoň čtení v češtině potajmu vedle němčiny nezanedbávali, byť by ostatní kromě ještě vyučování náboženství všechno v němčině.«

Vedle těchto školních starostí nezapomínal však Kačer na své znělky. Posílá jich několik Purkyňovi s vysvětlením, že jsou pokračováním červencových plodů z r. 1835, ale bez pořádku, pokud čas a místo stačily:

Jak se druhdy slávou pnuli,
Silou, nezmožení Čechové!
Blazí, stokrát blazí časové!
Kam jste — snad na věčnost uplynuli?

Již se v propast sloupy jejich ssuly,
Již víc jmeno jejich neslaví!
V hrobích shnili naši otcové,
Urny jich se s větry prašně sdělí.

Vymazáno jmeno v knihách světa,
Smutně jich smrt zachvátila.
Po Češích ach! po nás je již veta!

Ó jak brzy i ten troch se ztratí!
Co smrt dosud nepoklátila,
Napořád svou zhoubnou kosou klátí!

Ó, tak svědč ty Krkonošů témě,
Děde šedý, svědku stověký,
Neb již tento tuze bezděky
Čas vší hořkost popuzuje ve mně.

Svědč, že tato, na níž trmíš zemi,
Dobyta jest Slávů ouprky,
Že tu první kladla paseky
Slávů ruka, ne však bardů plémě.

Svědkem buď i ty tam, Horo Bílá!
Že věk zlatý svým tu jazykem
Pěl a mrzel zpupná Římu díla.

Pro Bůh! Čech již nezná svojich dědů.
On již veden cizím návykem
Tupí vlast — a klne pravdy rodu!

»Utrpením končil se rok starý, utrpením začal rok nový,« poznamenal si Husinecký učitel ve své kronice školní. I na Táboře tomu jinak nebylo. »Kýžby se milosrdné nebe aspoň v tomto roce jedenkrát již ustrnulo,« psal Kačer k novému r. 1837 Purkyňovi, »nad těmi křivdami, které od tak dávna snáší milý národ náš slovanský! Moskovité se sice vzmáhají, což i nám poněkud potěšitedlné; ale právě nimi a němci ubozí Poláci hynou ... my Čechové oplakáváme svůj pád ukrutný, po národu vendickém není již památky více. Proč že se ten svět nechce aspoň jednou trochu jináč zatočit?«

Z Kačerova dopisu daného 2. ledna 1837 se dovídáme, že na podzim roku minulého pro ukrácení času se opět obrátil k své staré práci, k sčeštění Klopstokovy Messiady a že přeložil znovu první zpěv, který Purkyňovi na ukázku zasílá. Měl též úmysl zpracovati ve verších sny a vidění Kristiny Poňatovské a žádal proto Vratislavského přítele o zapůjčení Komenského Historie pronásledování a knihy Lux in tenebris (Světlo v temnostech). S práce této však později pro jiná zaměstnání sešlo.

Ze vzájemných dopisů možno přesně sledovati veškeru četbu Kačerovu, již mu Purkyně zasíláním knih umožňoval. Tak čítal v r. 1837 opětovně Pulkavovu kroniku, Hájka, Dobnera, všeobecnou historii Rottekovu a Květy. Purkyně byl takto Kačerovi jedinou útěchou a osvěžením v těžkém životě jeho, a ponenáhlu se vyvíjí mezi oběma muži pravý přátelský poměr, tak že Purkyně se stává r. 1837 opět kmotrem Kačerova synáčka, jehož pojmenovali Otakarem. Kýžby z něho vyrostl toho jmena hodný Čech, vzdychl si otec, když psal do Vratislavě, podpisuje se »horlivý vlastenec.«

Na vánoce téhož roku čekal Kačer na návštěvu Purkyňovu, aby mu, co pero nedostačuje, jak praví, oustně a podrobně sdělil a hlavně, jaký život v Praze shledal a co potěšitelného tam spatřil.

Vrací zapůjčené knihy a prosí o další, aby v tom lese cizáckém docela nesplesnivěl. Skoro se k tomu schyluje, stěžuje si. »Smrt mého švagra,«[1]) pokračuje, »jest zajisté pro mne a pro všecky obyvatele Slezska českého jazyka — tak jak jsem se toho vždy i napřed obával — ranou nemalou. Zdálo se, že se tam dostanu, ale, jak se nyní zdá, již sotva. Hradečtí by mne sice s otevřenýma rukama chtěli, ale není v nynějším čase na tom již, kdo chce. Snažení vlády zemské ve Slezsku, všecko co českého ještě pozůstává, vyhubiti, spatřuje se, kterak by, i proti právům náboženství, české hnízdečko Němcem rádo obsadilo, ať jest již to k prospěchu duchovnímu anebo ne. Ostatně budiž jak buď, děj se vůle Boží! I na Táboře se peče chléb o obou kůrkách, byť byl i dost skrovný. Však ani Hradec nebude víc tak výnosný; nebo kolonije již osiřejí, aniž se v Bachovicích, Náhodovicích a na Lubíně víckrát české slovo Boží kázat bude, čímž Hradecká fara při nejmenším o 100 tolarů ročně ztratí. Důkaz dost patrný, že ani po mně, odešelli bych kdy, nebude více českého nástupce na Táboře.[2]) *A tak posléz památka Čechů znenáhla musí zmizet v Slezsku a to neomylně.«*

Velice se zaradoval, když mu Purkyně sdělil, že by si kanovník Pešina přál od něho nějaký příspěvek do svého časopisu. Dovede tuto ochotu katolického kněze ku protestantskému duchovnímu plně oceniti a přál by, aby mezi oběma náboženstvími nastal mír. »*Kéžby*,« píše r. 1838, »*to vzájemné kacéřování a vyobcování mezi rozličnými křesťanskými sbory jedenkrát již ustalo a raději láska, bratrství, zvlášť mezi námi Slovany tak potřebné, aby se staly svazkem všecky, bez ohledu na rozličnost náboženského vyznání v jeden národ v jednu rodinu spojujícím.* Žel ale, že já o předmětech,« píše dále, »o kterých bych nejmileji psáti chtěl, u veřejnosti s vysazením anebo s nebezpečenstvím vyzrazení svého jména se vyjadřovat se obávati musím. Věřte, že na mne patří a číhá na mé kroky již v každém koutě 1000 zrádných očí. Zřídka komu lze již se svěřiti. Kdy by nynější neshody a osudy českých ostatků pod naší (pruskou) vládou bědujících někdo jiný, mně docela neznámý buď do Pešinova nebo Palackého časopisu obšírně popsané podati chtěl, přál bych, jestli ne pro jiné příčiny, aspoň proto, aby naši milí vlastencové jedenkrát do sebe vstoupili a poznali, co učinila vlast za chybu, když své syny vyvrhla, bez příčiny i slepoty je pronásledovavši!«

Roku 1839 se Kačer prostřednictvím Purkyňovým stal členem České Matice a předplatil si Pospíšilovy Květy. Na návrh Purkyňův, aby jeho osadníci se vzchopili k předplacení některého českého časopisu nebo knih, odpovídá resignovaně, že Táborští

---

[1]) Petr Šikora, syn pastora Husineckého téhož jména, byl duchovním správcem v Petrově Hradci, jím založeném, a zemřel v mužném věku 40 let, 19. října 1837.

[2]) Kačer tu naráží na okolnost, že po smrti Šikorově jeho místo zaujal Němec Ludvík Appenroth, který si však v krátké době český jazyk osvojil.

jsou k tomu velice chudí a Čermínští raději tu maličkost v opojný nápoj obracejí. Zmiňuje se též o zaslání svých znělek Klicperovi do Král. Hradce, kterého požádal za nahodilé opravy. Mimo to počal překládati Schulzovu »Verzauberte Rose« (Okouzlená Růže) do češtiny; práce pokračovala velice rychle, tak že měl v lednu r. 1839 již první zpěv na čisto přepsaný. Jednotlivé zpěvy zasílal pak Purkyňovi, který mu udílel různé rady, činil přátelské výtky a slovem i skutkem mu byl stále nápomocen. »Jde mi ten přepis Okouzlené Růže (k tisku) pomalu,« píše 13. prosince 1839, »nebo tu a tam i poopravuji a jmenovitě jsem Vám k vůli ty »labně« v »labutě« přeměnil; potom mne v tom,« stěžuje si dále, »trochu zdlouhavým i dobropísemnost činí, na kterou mé pero ještě neuvyklo, která ale o to lepší se mi zdá býti pro takový spisek, čím je modernější.« Titul má podle jeho přání zníti: »Arn. Šulcova Okouzlená Růže od Josefa Kačera.« [1])

Kačer však svou prací spokojen nebyl. Zdálo se mu, že málo piloval a překotně jen překládal. »Jistě by se,« praví proto 23. července 1840, »při odpočatém rozumu bylo všelicos přejinačilo.« A navrhuje řadu oprav i změn, které se mu zdají býti nutnými. »Pročež, netiskneli se ještě, račte to dítě raději uškrtiti, aby kritice před oči se nedostalo,« dokládá skromně. Avšak Okouzlená Růže vyšla a byla přijata s všeobecnou pochvalou. Píšeť o tom Kačer v dopisu ze dne 19. dubna 1841: »Až jsem se, věřte, začervenal, když jsem četl oznámení v čas. Ost und West a zmínku o Okouzlené Růži. Trochu to vzal ten kdosi až nazbyt ztuha. Já se nyní musím obávat něco více veřejnosti podati, abych s vrcholu tak vyvýšené chvály snad cele dolů nespadl a to na hlavu. Milejší by mi bylo na každý pád, kdy by mne Češi nehledali v superlativu, nebo je jednou jejich tak přepjaté očekávání a smejšlení o mne násilně oklame, a bojím se, aby mne někdy, aspoň ti někteří mezi nimi, právě tak nekaceřovali a neuplvali, jako mne nyní, neznajíce mého protestantského stavu, do větru vychvalují.«

Mezi tím naléhala germanisační snaha vlády stále ostřeji na Kačera. V květnu a červnu 1839 byl na Táboře pruský superintendent na kostelní a školní vizitací, což vynutilo Kačerovi vzdech: »Opět jeden krok k zněmčení zdejších Čechů! Pán Bůh s námi na budoucnost .... Starší generace se sice udrží, ale

[1]) Původně zamýšlel Okouzlenou Růži otisknouti v Musejníku, avšak sešlo s toho. Název její zní: Arnošta Šulce Okouzlená Růže v češtině od Jos. Kačera. Vydal J. Purkyně. Ve Vratislavi u vydavače, v Praze u Kronbergra a Řivnáče, 1840, 12⁰, str. 105. (Tištěna v knihtiskárně K. F. A. Günthera, kdež téhož r. 1840 vyšel český překlad Schillerových básní od J. Purkyně.) Předcházejí dvě předmluvy, od Purkyně a Kačera. Purkyně nazývá překlad »o samotné skromnosti vyzrálý plod přítele snad přespříliš málo sebe ceníciho, ač Slávy dcera i veřejnost česká již dávno svou velevážnost jemu oznámily.« Kačer sám uvádí životopis A. Šulce a seznamuje čtenáře se zásadami, jimiž se při překladu řídil. Svou práci charakterisuje skromně: »Proto také nevydávám této své práce za nic víc, než za překlad, který nikdy originálu nepřevýšil, aniž ho dosáhl.«

mládež zahyne. Čtení by sice měli Táborští Čechové dosti, ale málo si jej váží; kdo po slově Božím touží, jistě, byť by i nádenníkem byl, a každé sousto chleba těžce vydělati musil, rád se přece dvojnásob přičiní a ušetří, dokud sobě ty dvě potřebné duchovní věci, bibli a kancionál, koupit nemůže.« Proto žádá Kačer o zaslání kancionálů, které by mezi svými osadníky zpeněžil a peníze pak Purkyňovi zaslal. Zůstane mu sám i jeho osadníci vlastně na vždy dlužníkem, který se za vše dobrodiní může odplatiti jen přáním všeho dobra, jako to charakteristickým spůsobem 13. prosince r. 1839 činí: »Pán Bůh Vám dej brzkého a stálého zdraví dostatek« (Purkyně tento rok postonával), »abyste s novou silou zveleboval naši někdejší bohyni Slávu a všecko, co jejím jazykem až podnes se vyjadřuje.«

Velikou radost působilo Kačerovi chování již zmíněného kancléře Lessinga ze Sycova, přítele a příznivce českého jazyka. »Byl jsem u něho v sobotu,« píše 23. července 1840, »a půjčil jsem mu druhý svazeček Vlastimila. On jest hoden našeho pozoru, jak dalece i on v šetrnosti chová naši milou mateřštinu. Našel jsem v jeho knihovně Thamovu, Nejedlého a Dobrovského gramatiku a scriptores rerum bohemicarum s Palackého Pulkavou. Mrzel se velmi, že jste ho v loni a letos nenavštívil. Byl jsem k němu pozván ještě jednou a to k poslyšení jistých českých písní, které dcery při klavíru zpívat sobě oblíbily.«

Přátelská láska, kterou Kačer k Purkyňovi pocitoval, jakož i jeho úcta k drahému panu profesorovi nebránila mu nijak postaviti se proti němu, pravilli mu jeho rozum, že nejedná správně. Tak mu píše 19. dubna 1841: »Jen jedno, dovolte, abych pohaněl. Jest to, což jsem hned z předpředešlého listu Vašeho si domýšleti mněl, ta novotná dobropísebnost. Nejste sice v tom cele první, nebo i Hollý tak píše, ale mám za to, že poslední. Vím, z kterých asi příčin užil jste toho spůsobu psaní a jistě bysme se tak k bratřím Polákům jedním skokem o kolik honů přiblížili; ale k spáse české řeči toho není ani potřebí, aniž pak to čtenářovi citedlnějším se zdá býti, nežli spůsob náš obvyklý. Ta čárka nad í jest jen a nikoli mému zraku vždy a hned k rozeznání od puntíčkovaného i. K tomu již dost na těch různicích mezi Nejedlým a Hankou o joty a ypsilony.«

Přátelský poměr mezi oběma muži ovšem přes tyto výtky ani v nejmenším neochladl, jak ukazuje dopis z 21. června 1841. »Vylétl jsem na čas ze svého zakletí v lesích a pustil se až do Lešna,« píše Purkyňovi. »Konečně přece jednou! řeknete zajisté na to.« Ale cesta byla skorem celá nadarmo konána, neboť Kačer tam nenalezl, co hledal. »Manuskript ten,« píše, »o kterémž jste mi mluvil, žeby historické zprávy obsahoval v sobě z času východu bratří z vlasti, se tam více nenalézá; koupiliť ho prý bratří z Herrenhutu (Ochranova) před rokem, chtějíce historii bratří českých sepsati, za ohromnou summu 500 pruských tolarů.« [1])

---

[1]) Míní se tu bez pochyby tak zvané Ochranovské folianty, na které byli Ochranovští od Purkyně upozorněni (podle osobního sdělení řed. archivu Ochranovského, p. dr. Jos. Th. Müllera).

Neumí ani vypsati, jak mu bylo okolo srdce, když se po Lešně procházel a v chrámě českými mozoly vystavěném se ohledl, v němž české písně znívaly a slovo Boží se česky kázalo. V archivu našel několik slov od Purkyně do památní knihy napsaných. »Avšak zmýlil jste se,« dokládá, »domnívaje se, že by jeden list tam byl autografem Komenského. To byl jen výpis z něho; ale po levé straně dole známka bez podpisu zdá se mi býti původní. Přinesl jsem si Decreta synodní Jednoty ve dvou svazcích, kdež některé opravy, jakož i dokončení krásnou rukou psané silně držím za samopis Komenského. Jest to ale právě ta samá ruka, jako jsem Vám byl ukazoval rukopis u mne se nacházející pod nápisem: Truchlivý, a nic nepochybuji více o tom, kdo té výborné knížky spisovatelem.[1]) Kdo by chtěl, odprodaný rukopis ten v Hermhutě nalezne. Pro mne ale jest již tak jako ztracený. Pročež z Poňatovské[2]) již co bude, ač jsem se na tu práci byl právě v posledním čase již těšil. Třeba pomejšleti na něco jiného. Co myslíte, já chci ty ostatní české listy a rozličnosti, jež v archivu Lešenském leží a hnijí na různo, kupovat, jen kdy bych je mohl obstojně obdržeti?«

Pokud Kačer tento svůj úmysl provedl, není známo. O dekretech synodálních se však ještě jednou rozpisuje, když mu Purkyně sdělil, že by je rád koupil pro národní museum. Nerad, velice nerad se s rukopisem loučil. I zapřísahal přítele, aby mu je vrátil, neručíli za to, že se dostanou do dobrých rukou.

Katolictví římské jakožto věrouku neměl Kačer jako protestantský duchovní v přílišné lásce, ačkoli byl s jednotlivými katolickými kněžími v dobrém a přátelském obcování. Stářím přibývalo u něho nechuti ke katolíkům, jak mnohý dopis jeho k Purkyňovi svědčí, zvláště když pak jesuité na blízku Bedřichova Tábora počali působiti. »Kde ti jsou,« praví v listu ze dne 24. prosince 1849, »tam není hodno pobýti jinověřícím, sic hrozí inkvisicí. Přál by si, aby veškero kněžstvo se učilo od pěvce Slávy Dcery.«

---

[1]) Rukopis tento rozpadá se ve dva díly, z nichž první nese název: Truchlivý, to jest smutné a tesklivé člověka křesťana nad žalostnými vlasti a církve bídami naříkání, v kterémž se jemu nejprv Rozum, potom Víra ozývají, potěšovati jeho ale nadarmo usilujíce. Zatím tedy Kristus vystoupě zuřivě jej z netrpělivosti obviňuje, místně strašlivých svých ran příčiny ukazuje, bolestí jemu ulehčuje, časné i věčné vysvobození zaslibuje, jako by se k obojímu hotoviti měl, poučuje; druhý díl: Truchlivého druhý díl, to jest rány obnovující a jitřící se v člověku tesknosti v čas dlouho trvajících Božích metel a těžkostí, kdež tělo déle již bíd snášeti se zpěčuje a tesklení jeho, ačkoli rozum osvícený všelijak zapuditi se snažuje, nemůž však, jako ani Víra; až Kristus opět se ozva, dokonalou teprv k pozbytí hrůz a nabytí dobré mysli cestu ukazuje. (Sepsaný s začátkem Nového Léta 1624.) Otiskl z rukopisu v pozůstalosti Kačerově syn jeho Prokop, Hlasy ze Siona XI., 1871, str. 54, 62, 68, 84, 94, 103, 119, 151, 160, 167, 175, 184.

[2]) Míní se tu Kristina Poňatovská, známá svými proroctvími za války 30leté. Srv. Zoubek Fr. J., Čas. Č. Mus. 1872, str. 1—16.

Veliká rána stihla Kačera r. 1849, kdy Purkyně byl povolán do Prahy za profesora fysiologie. Byla to trpká, zoufalá slova, jimiž se se svým milým panem profesorem loučil. »*Vy mi odejdete,*« píše 24. prosince téhož roku, »*a já zde zůstanu sám, německým vlkům k pohltání; mým pak dětem není radno povracet se do otčiny, kde jejich, ač lepší, vyznání v nebezpečenství, a bez obrácení kabátu žádný prospěch nekyne. Zhynouti tedy nutno tak neb onak*« ... Byl to smutný výhled do budoucnosti: on, který svou vlast a svůj jazyk tak vroucně miloval, patřil na neodvratnou zkázu svou i svých dětí. Avšak přes tuto resignaci neochabl ve svém boji proti německým germanisujícím snahám, jež se v Prusku stále rozmáhaly. V dopisu ze dne 9. ledna 1843 píše, že nařídil, aby se ve škole četlo také v českém jazyku a katechizací aby se konala podle předepsané knížky jen v mateřském jazyku českém. Z toho vznikaly přirozeně boje, poněvadž zemské zřízení podobných liberálních ustanovení nechtělo trpěti. »Stojím letos,« píše Kačer r. 1849, »jen v samých válkách o národnost v školních záležitostech. Zemské zřízení se ukazuje, jako by již chtělo ulehčiti, slovy totiž, avšak skutek ukazuje, kterak ono nechce. Němečtí kantoři oba od dvou let skoro nic neumějí a neučí, nebo jim lid dětí do škol neposílá. Slíbeno mi, že jakmile se vykážu s českým učitelem, ihned němci pryč musejí; ale ač jsem se vykázal s jedním, přece se nic nemění.« Nejsouli to obdobné případy, jaké skýtá dnes vyhlazovací boj pruských hakatistů proti Polákům Pozňanským? [1])

Odchodem Purkyňovým do Prahy se poměry mnoho nezměnily, leda že Táborští osadníci již svého pana profesora, jak jej jmenovali, nevítali ve svých chatrčích; písemný styk však trval nerušeně dále a též i půjčování knih. Mimo to posílal Kačer své hochy často do Prahy k panu kmotrovi, který je vždy velice štědře hostil. »Bůh Vás opatruj,« děkuje v listě z 28. srpna 1851 Kačer Purkyňovi za podobnou službu, »a zachovej i Vašim hochům i mnohým cizím a posléze i nám zde na pomezí polském po vlasti darmo toužícím.«

V r. 1850 pracoval na své romantické básni »Kalich, Meč a Kříž.« »Kalich mám hotový,« píše v červenci 1851);[2] »na Meči jsem posud nepracoval, očekávaje dějepis Palackého o válkách husitských. Nyní ho obdržev s celou chutí se pustím do toho, ač bez naděje, že by to kdy tiskem světlo uvidělo, leč jestli by Pán Bůh dal, čeho ani nadějít se neumíme.« A dobře předpovídal, neboť práce jeho vyšla teprve na konci jeho života, po zrušení konkordátu, v Opavě roku 1871, a to ještě pod jmenem bratra Calixta de Ense! Báseň tato tvoří kredo duše Kačerovy, avšak

[1]) Poukázal jsem na to v řadě článků v Politice 1907: Die preussische Kulturarbeit in Polen.

[2]) Lumír 1851, II. str. 647. V oznámení, patrně od Purkyně redakci zaslaném, se praví, že chvalně známý básník Kačer dopisuje velkou epickou báseň v řeči české: Kalich a kříž.

jest provanuta tak protikatolickým duchem, že i Purkyně radil k vydání jen někde v Německu. Básník, kterému se jeho dílo zdálo spíše hudbou než básní, znal veškery obtíže, které uveřejnění jeho překážely, a miloval jen vášnivěji toto dítko svých bolestí i nadějí. »Třeba ať zůstane jen v rukopise,« píše 28. srpna 1851; »poněvadž však jsem již tak daleko se s ní protloukl a tolik obtížností již přemohl, nelze upustiti více od blízkého vítězství, an mne to již samo nutká a táhne, ona látka posledního zpěvu, Kříže, jako oživenu býti chtějící stín, před očima se mi mihá a čeká, ažby básník do něj vdechnul život. Básnit tedy volím jen pro sebe a pro moly, aby i tito se živili a neumřeli.« Dále se pak zmiňuje o tom, že ukázky zašle Klicperovi, jehož soudu se rád podroboval. Avšak Klicpera mnoho nadšen nebyl, jak vysvítá z dopisu z 31. prosince 1851. Píšeť mu Kačer následující novoroční přání: »I svému drahému Klicperovi přeje jeho vděčný Táborský žák všeho blaha od Pána Boha, a třeba on se hněval na mé pero ultramontanstvu nelibé, já protestantem zůstal bez proměny, pravdě a světlu věrným a barvy své nikdy netajícím.«

Pro povahu Purkyňovu zůstane zajisté zajímavým dokumentem okolnost, že báseň Meč, Kalich a Kříž se mu líbila, a že se se svým příznivým úsudkem netajil. Kačer mu odpovídá 15. října 1863 takto: »Že již vrchovatý čas, aby má ve zvláštním nadšení psaná romantická báseň nedostala se molům za pokrm neb ohni, ale české literatuře, bohdej, pro příznivější budoucnost i potomkům se zachovala, toho potřebu i sám s Vámi cítím v bolestícím srdci českém, avšak nevím si sám rady. Nakladatele zde v Prusku nalézt nelze, ač jsem k tomu i dost se přičinil, ba až i v Lipsku; v Rakousku pak pro bdící Řím žádný se toho nepodejme, aby tisknout dal tak prakacířské rýmy. Vždyť mi to vrátil i sám nebožtík p. Šafařík, ve známé ouzkostlivosti své doloživ: *že by nemohl ani vytisknout, ani v musejní bibliothéce co manuskript chovat, ani komukoli i jen do ruky dát.* Já pak nemám předce o nic méně důvěry k vydání díla, avšak jen na subskripci k dostání za plat z ručky do ručky bez zisku vlastního, mimo kněhkupectví skrze kolportáž přes Stroužný nebo Dušník nad Náchodem, kdež fary pruské a kde by sklad usnadněn, aneb jinými přesmyky pohraničnými, které by mi poukázány byly. Tisklo by se zde a to jen tolik exemplářů, kolik jistých odběratelů. Kdy bych měl jen 200 předplatitelů, tedy by se ihned k tisku přikročilo, neboť jest dílo to naskrze po mnohokráte opraveno, tak že sotva se dá zdokonaliti . . . Nepřijdeli k vytištění aspoň v půlletí, tedy nevím, neutoneli se mnou někde až v Černém Moři, potáhneli mne to i dále za synem Filípkem. Proto bych rád, aby aspoň památečka po mne zůstala. Možno, by Čechie zotavila a zpamatovala se trošku, fofrována jsouc křídlem Kačerovým, ze své lethargie, když druhdy nebralo to křídlem Husovým.«

Láska, bol a hněv zvučí Kačerovými verši[1]) ohlasy jeho náboženského přesvědčení, které tolikráte v proze i básni zatoužilo: »K kalichu ať zná se Čech, ne k kříži!« Ba napsal dokonce v Meči, že nepřeje si vrátiti se do Čech,

Nevrátíli svět a zkvět tam Bůh,
Nenaplněnli tam kalich slastí,
Nezmizíli kříž z mé české vlasti!

Báseň Meč, Kalich a Kříž ukazuje jasně, jaké vlivy na Kačera hlavně působily.[2]) Po stránce technické byla to musa Kollarova, jako se ozývá z jeho znělek, po stránce ideové to byl Ad. Meissnera Žižka, jehož duchu Kačer zcela podlehl. Důkazem toho jest dopis z 28. srpna 1851, kde píše, že má Meissnerova Žižku skoro cele přeloženého a že posílá čistopis 1. zpěvu k Purkyňovu posouzení.[3])

Roku 1860 navštívil Kačer se svými syny Vojtěchem a Prokopem Purkyni v Praze. Píše o tom 13. dubna toho roku a prosí za pohostinství, kterého se mu ve Vratislavi vždy dostávalo. Zároveň slibuje přinesti nový zpěvník český, o jehož sestavení byl od některých pastorů z Čech požádán a jejž chce s vědomím

[1]) V témž čísle, ve kterém Hlasy ze Siona X., 1870, č. 16 ohlašují zrušení konkordátu, oznamují na str. 142: »Kalich, meč a kříž. Dotisknuta již a vyšla v tomto roce 1870. báseň epická ‚Kalich, meč a kříž' (str. 143) sepsaná, od bratra *Calixta de Ense*, k dostání jedině u ref. farního vikáře *Prokopa Kačera* (syna J. Kačera, v Bránici pod Lubčicemi (Leobschütz), pruské Slezsko. Kdo franko zašle pruské 4 tolary, dostane nefrankovaně 10 výtisků a jedenáctý nádavkem. — Komisní sklad převzaly knihkupectví I. L. Kobra, kde prodáván výtisk za 50 kr., a redakce Hlasů ze Siona. Výtěžek měl býti věnován ve prospěch ústavů Krábšických (Hlasy ze Siona XII., 1872, str. 74) a ve prospěch evangel. semináře h. v. v Čáslavi« (Hlasy ze Siona XII., 1872, str. 168). — Věnována je »drahému národu kalichovu v lásce.« — — Kačer pořídil i německý překlad prvního zpěvu a zaslal jej do Žitavy Kr. Ad. Peškovi, aby mu poradil nějakého nakladatele. (Dopis i překlad v mém majetku.)

[2]) Z ostatních básnických plodů jeho zasluhují zmínky znělky: Nové tou žení po vlasti, Památka roku slavnostního 1863, v nichž oplakávsebe i osud vystěhovalců v cizině; Píseň pašijní, v nové upravenáá Hlasy ze Siona XII., 1872, str. 59. Jeho prosaické práce jsou umístěny, hlavně v Hlasech ze Siona a Českobratrském kazateli: Biblí a tradicí či jmeniny či narozeniny, Očistec, Proč jsem protestantem, Zstoupil do pekel a jiné, mezi nimiž jsou zejmena důležité zprávy o stavu evangelických sborů v Pruském Slezsku; katechismus, který obhajuje v článku Zstoupil do pekel, Hlasy ze Siona VI., 1866, str. 149. Píseň misijní (Hlasy ze Siona X., 1870, str. 45—6) Bogackého, kterou Ottův Slovník Naučný XIII., 1898, str. 727 připisuje J. Kačerovi, pochází od jeho syna Prokopa, reform. farního vikáře v Bránici pod Lubčicemi, který po smrti svého otce odešel do Velkého Tábora a který byl též literárně činný.

[3]) O Meissnerově Žižkovi viz Krausovu stať v Č. Čas. Hist. II., 1896, str. 358 až 378. — Špindler praví k svému překladu z r. 1864 v předmluvě: »... dočetl jsem se zprávy, že Slovák Kačer Meissnerova Žižku do Slovenčiny (?) přeložil, ale nepodařilo se mi dosud dopátrati se stopy jeho.« — Překlad byl uveřejněn teprve po smrti Kačerově v Hlasech ze Siona XI., 1871, str. 31, 41, 57, 65, 73.

c. k. konsistoře Vídeňské a superintendentů moravského a českého na příslušném místě odevzdati, shodneli se o zisk, který by mu jakožto dělníku náležel. »Žel, že to byl křtěný žid,« píše Kačer, »který tu práci u mne objednal, nebo se ukázalo, kterak ten pán (T.) obmýšlel dát mi jen jakýkoli skrovničký honorář, sám pak tisknout a prodávat zpěvník ten jen k svému prospěchu.«[1])

Na sklonku Kačerova života upustila násilná germanisace od jeho pronásledování. Píšeť o tom 1. ledna 1869: »Mně zde luterské papežstvo (pruská unie) asi od dvou let dává pokoj, tak že jsem již sám jeden v celém Slezsku, který se jí brání a nejde do jejích okresních synod.[2]) I pro mé slávství mám nyní pokoj a netrápějí mne více Němci pro čisto jen české vyučování ve školách. Zůstává to statu quo, ač si vláda všecko jen německé přeje.« Zároveň blahopřeje srdečně Purkyňovi k 50letému doktorátu. »Znáte mě,« píše, »že neumím přílišně mnoho slov šířit, avšak jen krátkým spůsobem vyslovuji: aby Vás Pán Bůh ponechal ještě dlouho milé vlasti a národu k ozdobě, ba i mně k milému rozpomnění podle svazku lásky staré sice, ale až posud nesesláblé, byť by nás i různila vzdálenost.« A jinde mu posílá toto blahopřání: »Nu tedy buďte mi tomu Bohu poručeným, který uděluje mnohá léta a dlouhý požehnaný život hodným potomkům Husovým, Žižkovým a Komenskovým!«

To jsou osudy muže, který tolik proti poněmčení českých vystěhovalců bojoval, zápasil a trpěl . . . Náboženská svoboda pruská byla jen lichým pozlátkem, jehož pravou podstatu každý vystěhovalec brzy poznal. A Kačer nebyl jistě jediný, který si zavzdechl: »*Kdyby jeho Majestátnosti královské na tom záleželo, aby v Čechách Čechové bydleli, tak bych volil po kolenách až do Vídně se plazit a tam prosit, aby zdejší nyní tak vzdychající lid odsud, kamž jejich otcové pobloudili, zase navrátit se mohl do své pravé české vlasti, po které, pokud vím, aspoň zde, takměř bez rozdílu všickni toužejí, říkajíce často: Kdyby bylo možné . . . .*«

Po 41letém působení zemřel Kačer v té nenáviděné cizině, aniž se vyplnila jeho modlitba, která ve chvilce bolesti mu vytryskla z vroucího srdce:

Bože! Dej, by byly složeny
k kostem otců pak i naše kosti!

---

[1]) K tisku tohoto zpěvníku s nápěvy (Písně k Harfě) nedošlo. Srv. Hlasy ze Siona XI., 1871, str. 32.

[2]) Táborská církev reform. odepřela obeslání synody r. 1866 z důvodu, že synody mají účel provesti a dokázati sjednocenost pruské státní církve, čemuž Kačer odpíral. Hlasy ze Siona VI., 1866, str. 21.

Dvě české krajiny.

Od

Jar. Vrchlického.

Cesta na Valdek.

Šlehají až do povozu staré modříny.
Jedem srázně v hloub a zvolna v strmé výšiny!
Cesta hvozdy nekonečná, kolem vůně, chlad,
šumí lesy, jak by kdesi zpíval vodopád.

Koketně se směje v listí zralá malina,
hříbek volá: »Utrhni mne!« — kde ční skalina,
v úvoz mračí se, je celá krytá netřeskem,
a my tiše jedem jako v ráji nebeském.

Stromy řídnou, zpět jich stěna couvá zvlněná,
v ostružinách náhle kyne v dál tříšť kamenná,
jak by celá stěna skalní sem se sřítila,
sotva drobná do balvanů klečse chytila.

Divná náhle mezi lesy skalná zahrada!
V koutech vlhkých přeslička tu chudá převládá,
na dlouhých se stoncích třesou květy vrbice,
koníků a cvrčků v štěrku vrou tu tisíce.

Sem tam divizna se kývá zlatem nádherná,
nebes báň jest jak zvon modrý hlubá, nesměrná,
a ty útlé zvonky v trávě, její odlika,
modrají se drobné stejně jak ta veliká.

Z dálky zalehne sem výstřel, aby v dálce zhas,
a my jedem dál tím rájem v stíny, chlad a jas.
Krásná vlasti, v kruhu světa kraji jediný!
Jak nám šlehají až v povoz staré modříny!

Topůlka.

Úzký, štíhlý topol stojí na stráni nad chmelnicemi,
jak by na stráži stál v kraji, z daleka jest viděn všemi,
ošlehaný, větry zdraný jako stará zástava,
vítá stejně zlatá jitra jako jitra mlhavá.

»Topůlka« jej zovou v kraji do šíra i do daleka,
otřískán a sukovatý obzírá svět, — nač tu čeká?
Kolem kdy mne vedla cesta, hbitý krok mne unavil,
pod topůlkou v řídkém stínu rád jsem vždy se zastavil.

Na obzoru jak na mořské výspě v mračen halen plášti
starý Mělník s hradem Karla chmurné čelo stále vrašti,
pod ním stříbrný pás řeky, orné lány k obzoru,
vinic pruhy, chmelnic stuhy v malebném jak táboru.

Křivolaké břehy Labe, sem tam tůně leknínové,
někde most a jinde přívoz, zdýmadel dál stavby nové,
až tam, kde se horstvo zvedá, kde si used v slunci Říp,
aby jako starý děda viděl v srdce Vlasti líp.

Od topůlky vše to snadno pohledem lze obejmouti,
jak se řeka modrá, třpytí ve vrbovém křehkém proutí,
jak se obilí v dál vlní lehkým vánkem zčeřené,
oblaka jak bílá táhnou, plachty větrem zvířené.

Starý oráč, který celé dopoledne robil v poli,
zastaví se pod topůlkou s rohatými svými voly,
ovčák s psíkem, kde se vzal tu? objeví se najednou
a zří oba a zří v dálku sotva oku dohlednou.

Jednotvárný kraj ten milý jako mapa připadá mi,
kde mi každá skvrna lesa i hrot každé věže známý,
v poledním pak tichu kraje — více než lze tušiti,
jak bych slyšel velké matky, země srdce bušiti.

Chvílemi jak přes ta lada, keře, polí orné prouhy
klidu táh by sladký oddech, valící se blíž a dlouhý,
v chmelnic nežli dozní trsech vlnících se pod nohou,
na země pak usne prsech mluvících v něm s oblohou.

Slavné ticho, vůl dál žvýká, špinavý brav dál se pase,
oráč, pasák v dálku patří a kraj v slunci usmívá se,
v topůlce to hlasněj šeptne písní sladce jímavou,
a ty bílé mraky nebes volně táhnou nad hlavou.

— — — —

Illuse.

Hra o jednom jednání

od

Karla Legera.[1])

OSOBY:

Dr. Richard Osika, advokát.
Marie, jeho choť.
Inženýr **Gustav Kalat.**
Mlynář, Richardův otec.
Anežka, sestra Richardova.
Babička.

Děj v odlehlé vesnici.

Prostě po venkovsku zařízený pokoj. Dvéře v pravo a středem. V levo okna. Květiny na nich.

Mlynář sedí u stolu, bez kabátu, prohlížeje jakousi knížku. **Marie s Gustavem** vejdou středem.

Marie (nemile překvapena). Ach, tatínek!

Mlynář (povstav žertuje). Jak? Již jsi byla venku, Márinko? Tak časně? Jindy spáváš do devíti.

Marie. Dnes mě slunéčko probudilo a hezké jitro vyvábilo ven. A náhodou potkala jsem (představuje) pana inženýra Kalata, důvěrného přítele svého muže.

Gustav (s poklonou). Vyjel jsem si na letní byt, na krátko jen, bohužel. V Červeném Hrádku v myslivně najal jsem si pokojík.

Mlynář (trochu rozpačit, ale bodře podává mu ruku.) Těší mě velice. V Červeném Hrádku je hezky.

Gustav. Cesta po potoku sem je překrásná, zvláště teď z rána.

Mlynář. Kdy jste přijel, pane inženýre?

Gustav. Včera.

Mlynář. Richard bude mít radost. Vstal již také, vyšel před chvilkou. Zavolám jej. Dovolíte? (Odejde středem.)

Marie (ke Gustavovi vesele, rozhodivši ruce). Tedy zde jsme.

Gustav. Škoda, že jste tak pospíchala. Venku bylo krásně v olšinách.

Marie. Ano, krásně bylo, takové šťastné a veselé jitro sluněčkem prozářené.

Gustav. Šťastné.

---

[1]) Provozovací právo zadává spolek »Máj.«

Marie. Ale dlouho jsem se zdržela. (Přitlumeně.) Obávala jsem se už, aby — abychom nevzbudili podezření.

Gustav (líbaje jí ruku). Moje opatrná. Však opravdu ještě nevím, co odpovím Richardovi, optáli se mne, kde jsem se tady tak najednou vzal.

Marie. Myslím, že se ani nezeptá, — má, víš to, vždycky plnou hlavu jiných myšlenek. Uvidíš, že se nezeptá — a pak — příliš mi důvěřuje.

Gustav. Mohlo by to být dosti nápadno, že jsem volil právě tuto zapadlou a fádní krajinu.

Marie. Ne, není tu vábné okolí pro letní byt. Ale Richard chtěl letošní prázdniny strávit tady v rodném mlýně u svých.

Gustav. A čím si krátí tady čas?

Marie. Našel zábavu v tom, že chce poučovat zdejší zanedbaný lid. Tolik prý tu ještě žije pověr, které nutno vykořenit. O politice také se hádá a disputuje se sedláky — to víš, hezky s vysoka.

Gustav. A má přece tak půvabnou ženušku!

Středem **dr. Richard Osika.**

Richard (rychle vkročí, hovoří většinou s nervosním spěchem). Vítám tě, kamaráde! Slyšel jsem už venku, že jsi tu. Sem jsi tedy zajel na letní byt? do Hrádku? Kdo ti pověděl o tomto zátiší? Zajímavý koutek, pravdali? Aspoň mně se tu líbí. Ovšem hlavně proto letos jsem si umínil několik volných dní strávit tady u tatínka ve mlýně, abych se jemu a všem příbuzným mohl pochlubit svojí ženuškou. (Obejme Marii kolem boků.) Od svatby jí neviděli; jsou nadšeni!

Gustav. Věřím.

Richard. Hodní lidé všichni, — bratři i sestra Anežka, nezávidí, nevyčítají, — jak někdy bývá, víš, ani bych se nedivil, kdy by mi záviděli — aspoň takovou zlatou, hezoučkou ženušku.

Gustav. Také bych se nedivil.

Marie (k mužovi). Myslíš, že jsem hodna závisti?

Richard (políbí jí ruku). Ale divno je mi, jak jsem se odcizil tomuto kraji, tak se mi tu všechno zdá přežilé, strouchnivělé — (mává rukama) předpotopní názory a pojmy! Náboženství je tu směsí slepé pověry a neomaleného sobectví. O nějakém ujasněném politickém přesvědčení nelze mluvit, samé utopie. Rozčiluje mne, slyšímli deklamovat o naší slavné minulosti a horovat o budoucnosti. I v politice vládnou takové naivní přežilé pověry.

Gustav. A proč, bláhový, dobrým lidem kazíš illuse?

Richard. Což ty bys i pověry šetřil?

Gustav. Proč ne, jsouli neškodny.

Richard. Tedy očividnou lež —

Gustav (krčí rameny) Činíli věřícího šťastným —

Richard. Dej pokoj! Lež je pro mne cosi škaredého, nesnesitelného.

Gustav. Ale pověra není lží, je čirou pravdou tomu, kdo jí věří.

Richard. V tom se neshodneme, můj milý! Příliš lehce všecko bereš. Což nevíš, jak často pověra v neštěstí a záhubu přivedla celá pokolení?

Gustav. Pravda může být někdy záhubnější nežli klam. Co bys řekl, kdy by lékař nemocnému bez obalu pověděl, že jsou pouhou illusí jeho naděje?

Richard (mávaje rukama). Ale —

Marie. Budete se, pánové, ještě dlouho přít? Odpusťte, přestrojím se zatím, užiju chvilky, nežli se do sytosti vymluvíte. Zatím s Bohem, pánové! (Se smíchem odejde v pravo.)

Richard. Vrať se brzy, Maroušku! stýská se mi.

Gustav (s úsměvem). Zdá se mi, že by v tomto sporu tvá paní stála na mé straně.

Richard. Myslíš, že by hájila lež a klam?

Gustav. Žena vždycky nevyhnutelně potřebuje trochu illuse. A život beze všech illusí byl by něčím nesnesitelným.

Anežka vchází středem.

Richard. Myslíš, Gustave? A hle, sestřička moje zlatá! A jak jsi se vyspala, maličká? Co se ti zdálo? Mám hádat, sestřičko?

Anežka (prostě po venkovsku). Ne! ne! ne! (Zakrývá si uši.) Já vím, zase chceš zlobit, ošklivý!

Richard. Že se ti zdálo o Honzíčkovi Podhorských? Neumím hádat?

Anežka. Nech mne! Nezlob! Nechci slyšet! Nic jiného neumíš, než mne škádlit.

Richard. Jen se přiznej, že jsem uhodl. O Honzíčkovi! Nu, nečervenej se. To je jenom (představuje) starý můj přítel, inženýr Kalat, ten může vědět, že se ti zdává o Honzíčkovi.

Gustav. Váš bratr, slečno, je zlomyslný, znám ho! Ale nebojte se jeho nezbednosti! Vysmějte se mu! Smích je nejlepší zbraní proti jedovatým úštěpkům zlých lidí. Zvláště smích tak rozkošných rtíků, jako jsou vaše.

Anežka (vesele). Vždyť vím, že to bratříček nemyslí tak zle, jenom škádlit musí.

Richard. Ale, ale, snad bys, Anežko, nezapřela svého Honzíčka? Vždyť jsem ho viděl včera večer pod tvým okénkem.

Anežka (odvrátí se).

Gustav. Nezlob sestřičku!

Richard. Co tam hledal — a? tys ho neviděla?

Anežka (vzdorovitě) Co ti záleží na tom? Viděla! a třebas viděla!

Richard. A hubičku jsi mu dala z okna.

Anežka. To ne —

Richard. Dala!

Anežka (smutně). Přišel jenom se rozloučit, jenom říci s Bohem. Odjíždí na vojnu, do Prahy.

Richard. Tak — na vojnu? Na tři roky ti odejde?

Anežka (s povzdechem). Na tři roky.

Richard. A nebojíš se o něj?

Anežka. Ne, nebojím.

Richard. Nebojíš se, že zapomene v Praze na tebe, na svoje sliby?

Anežka. Jdi! už zase —

Gustav. Neposlouchejte ho, slečno! Zlobí jen. Nezapomíná se nikdy na takové čarovné oči, jako jsou vaše.

Richard. Co ty víš, starý mládenče? Kolik jsi ty sám takových hezkých tvářiček zlíbal a — zapomněl! Docela zapomněl! (Vážně.) Moje sestřičko zlatá, nevěř, nikomu nevěř! Svět je plný úkladů a nástrah — obzvláště ve velkém městě. Ani netušíš, jaké pokušení tam ze všech stran obklopí tvého miláčka. Myslíš, že odolá, že bude se utěšovat vzpomínkou na tebe? Nevěř! Zapomene, jako tisíc jiných!

Anežka (horlivě). Ne, Jeník není takový! Kdy bys ho jen znal;

Richard. To si myslí každá zamilovaná dušička, že ten její bude výminkou mezi ostatními. Ti ostatní ve velkém městě vrhnou se do proudů rozkoše neohlížejíce se s kým, zdali s buclatou kuchařkou nebo s prodavačkou sodové vody, ukracují si v Praze dlouhou chvíli — ale ten tvůj bude sedět, na hvězdičky se dívat a jenom na tebe myslit. Protože jsi do šátečku, kterýs mu dala na památku, zašila tajně lístek laskavce.

Anežka. Jak to víš?

Richard. Viděl jsem laskavec na okně. (Ke Gustavovi.) Vidíš, příteli, také taková zdejší pověra, že laskavec zaručuje lásku.

Gustav. Váš bratr je zlý. Ale laskavci věřím také sám, slečno. Viďte, že je to kouzelná bylina.

Anežka. Slýchávala jsem od malička, a není to nic zlého.

Gustav. Jistě ne!

Richard. Tak, tak, jen si přisvědčujte, dětinové! A na konec jsi Honzíčkovi dala na krk posvěcený křížek, jako mně naše matička, když jsem odcházel na studie. A Honzíček v tuto chvíli jede ku Praze a přemýšlí, jak si tam nějakou černookou namluví.

Anežka. Není pravda!

Richard. Víš, jenom tak pro změnu, protože ty máš modré oči.

Gustav. Krásné modré oči! Na takové se nezapomíná.

Richard. Zapomene.

Anežka (plačtivě). Nezapomene — on ne!

Richard. Protože má v šátečku zašitý lupínek laskavce. Jen žádné illuse, sestřičko! Tvůj milý odchází snad s nejlepším předsevzetím, že na tebe nezapomene ani okamžik, ale velké město jej pohltí, zatočí s ním, hlava se mu vírem zamotá — ani si nevzpomene, že kdesi za okénkem ve své komůrce panenka pláče.

Anežka (vypukne v pláč). Ty jsi zlý, Richarde! (Odběhne středem.)

Gustav. Ty jsi zlý! ano! Trýzníš ubohou sestřičku.

Richard (se smíchem). Ale, hochu, hochu! řekni sám, nemluvil jsem pravdu? Což nevíme, jak taková mladá láska končí?

Gustav (hledě naň). A což ty opravdu nemáš illusí? Víšli, že tě začínám litovat.

Richard (směje se). Ne, nezasluhuji soustrasti!

Marie z pravé strany.

Marie (vrací se bez klobouku). O čem se, pánové, hádáte? Odpusťte, pane inženýre, můj muž je od nějakého času velmi náchylen k filosofickým disputacím. To od té doby, co pije na noc Luhačovickou.

Richard. Trpěl jsem nespavostí — vidím, že mi voda prospívá.

Gustav (směje se). Illuse, můj milý!

Babička středem, nesouc v rukou nevelkou ozdobnou skříňku.

Babička (po starosvětsku, čilá ještě, vcházejíc). Dobré jitro dej vám Pánbůh, dětičky!

Richard a *Marie* (kvapí vstříc). Dobré jitro, babičko.

Babička. Ah, cizí pán — špatně už vidím.

Gustav (vesele se klaní). Jako bych byl z rodiny. Kalat, inženýr.

Richard. Babička naše —

Babička (líbá Marii). Jako růžička jsi, děťátko. Byla jsi už na procházce po ránu, vím, vím, zahledla jsem tě s Richardem na zahradě.

Marie. Ne, to byl — pan Kalat.

Babička. Moje oči, moje staré oči — už tolik špatně vidím.

Richard. Co nesete v té hezounké starodávné skříňce, babičko?

Babička (chlubně). Poklad, hochu, poklad. Což jsi ho nikdy neviděl?

Richard. Už se pamatuji. Toť je jistě onen řetěz na krk s perlami a s drahými kameny od císařovny Marie Terezie.

Babička (otvírajíc skříňku). Ano, ten.

Richard. Ještě jej schováváte, babičko?

Babička. Schovávám, schovávám, synáčku. Pamatuješ? — však jsem ti vypravovávala, když jsi byl maličký, jak nebožka moje babička, dej jí Pánbůh nebe, družičkou byla, tehdy, když v Nové Vsi císařovnu vítali. Byly prý tu velké vojenské parády, a sama císařovna přijela a v našem mlýně odpočívala a babičce nebožce za to, že pěkné verše odříkávala, na památku tenhle řetěz s perlemi a s rubíny poslala. Prý by za něj celý mlýn koupil. Já jej od babičky dostala do vínku, celý život jsem tu drahocennou památku schovávala — to víte, děťátka. (S úsměvem.) A teď — teď, když už je mých dní na mále, čekám, komu bych já jej odevzdala.

Marie. Jak —?

Babička. No, nečervenej se, Mařenko. Ovšem že čekám vnoučátko. Čekám, že mi je přineseš, Mařenko zlatá. A tvému děťátku na památku dám ten skvost po prababičce. Podívej se (ukazuje), jaká krása.

Marie (rozpačitě). Jistě krása, babičko. (Prohlíží šperk.)

Gustav. Taková rodinná památka vždycky je drahá a vzácná.

Richard. Ale —

Babička. Co máš?

Marie. Vždycky ale! Richard, babičko, z ničeho se neumí těšit. Aby neměl nějaké ale!

Richard. Hahaha! ale vidíš, vždycky mám pravdu. (K babičce.) Nepřipadlo vám, babičko, jeli tradice o Marii Terezii pravdivá?

Babička. Jak to myslíš?

Richard. Jeli ta pohádka pravdivá?

Babička (uražena). Pohádka! Jako by to nebyla čistá pravda? Vždycky jsem to slýchávala, jak císařovna u nás ve mlýně odpočívala. Babičce bylo tehdy čtrnáct let, za družičku byla. A císařovna přijela ve zlatém kočáře s šesti vraníky —

Richard. Nu, mozno, že skutečně je v té bajce zrnko pravdy, ale —

Gustav. Ještě jedno ale!

Richard (s důrazem). Ale tyto perle a rubíny nejsou pravé.

Marie (okřikne jej). Richarde! (Pomlčka.)

Babička (stěží se vzpamatuje). Co — cos to řekl?

Richard (tvrdě). Nejsou pravé. (Pokrčí ramenoma.) Nemohu si pomoci.

Marie (s výčitkou). Richarde!

Gustav. Tys nelítostný, opravdu.

Richard. Dovolte — nenahlížím —

Babička (s rukama sepjatýma). Cos to řekl? cos to řekl?

Richard (k Marii a Gustavovi). Proč udržovat dětinský klam? Co na tom, řekneli se konečně pravda, že tyto perle a drahé kameny jsou falešné?

Babička. Richarde, cos mi to učinil?

Richard. Pravdu jsem jenom řekl, babičko!

Babička. Nejsou pravé — nejsou pravé — falešné jsou mé perle! (Vykřikne.) Ne, nemůže to být!

Richard (krčí ramenoma). Nechceteli věřit —

Mlynář vejde.

Babička (k němu). Synu — prosím tě, co je to -- nejde mi to na rozum! Richard — Richard řekl —

Richard. Že tyto perle a rubíny jsou falešné, nic více, tatínku. Vždyť to víte, sám jste mi to jednou řekl, že je to bezcenné sklo!

Babička (zapotácí se). Bezcenné sklo!

Mlynář. Maminko!

Babička (k Richardovi). Tos mi neměl dělat! Proč jsi mi to říkal? Proč? Ne, neměls mi to dělat! (Skládá šperk do skříňky.) Bezcenné sklo!

Marie. Hněvám se na tebe, neměls to dělat!

Richard. Illuse!

Mlynář. Nechápu, Richarde, proč jsi kazil babičce radost?

Babička. Neměls mi to dělat, dítě!

Richard. Ale, babičko — vždyť přece —

Mlynář (k Richardovi). Byla to její pýcha, její radost. Těšila se tím starodávným šperkem jako dítě. My všichni věděli, že jsou perle a kameny falešné, ale proč bychom kazili babičce radost? Neměls to dělat!

Richard. Nemyslím, otče, že bych se byl tuze provinil. Illuse je pryč — což na tom? Nic jsem neudělal, nežli že jsem konstatoval pravdu.

Mlynář. Měl jsi pamatovat, že babička naše je stará. Mládí se potěší, za ztracenou illusi — jak ty říkáš, — najde si jinou, — ale staří lidé, ti celou duší lpí na své víře, a je kruto jim ji brát.

Gustav. Pravdu máte, pane otče!

Richard. Ach! ach!

Gustav. Neškodila by Richardovi důkladná lekce.

Mlynář. I na něj dojde, i na něj!

Richard (směje se). Nedočkáte se! nedám se svábit žádnou illusí! Nedovedu si odepřít čas od času trochu proklepat zastaralé pověry a bláhové sny rozplašit. Vám, tatínku, — odpusťte —

také tak někdy vaše národohospodářské a politické illuse pocuchám. Což — (šelmovsky) Slovanstva orel bílý — hahaha! Ještě věříte? Slovanstva orel bílý?

Mlynář. Babičce neměl jsi to dělat.

Babička. Neměl! neměl! vždyť se mi až před očima zatmělo!

Mlynář. Pojďte, maminko! (Odejde s babičkou.)

Richard (diví se). Myslím, že se tatínek opravdu hněvá?

Marie. Jsi krutý!

Gustav. Zbytečně krutý.

Richard. Ale dovolte — já? Vždyť ty, Marie, mně sama říkáš: dobráčku.

Gustav. Neumíš posoudit, jak nelítostně hluboko dovedeš ranit svojí pravdou.

Richard (směje se). Já? ale snad jste trošku v právu, ačkoliv — Nu, dobře tedy, odprosím babičku, usmířím. Dokážu jí, že málo na tom záleží, jsouli tyto perličky a červené kaménky pravé či nic. (Mazlivě k Marii.) Pa, drahoušku! Pohladí ji po tváři a odejde.)

Gustav. V skutku, divím se, jak může Richard býti tak bezohledný.

Marie (s úsměškem). A vlastně je slaboch beze vší energie.

Gustav. Hlasatel pravdy!

Marie. Víš, že je mi ho chvílemi líto —?

Gustav. Hm!

Marie. Že mne nutí cosi říci mu pravdu —

Gustav. A nezdá se ti, že on ví? — Nebo aspoň tuší — ani se nezeptal, proč jsem se rozhodl pro zdejší krajinu. (Pomlčka.)

Marie. Vidíš, je mi ho líto.

Gustav (zamyšlen). Říci mu pravdu a rozejít se s ním navždy. — Konečně proč ne? Slyšel jsem Richarda kdysi přesvědčivě mluvit pro volnou lásku.

Marie (trpce). Ah, tahle moderní hesla! Volná láska! Nové jmeno pro starý hřích!

Gustav. Sladký hřích, miláčku!

Marie. Možno, že jen dotud sladký, dokud je hříchem.

Gustav (líbá jí ruku). Vždy!

Marie. Gustave!

Gustav. Co si přeješ, drahoušku?

Marie. Co? Oh, už jsem zapomněla. Jsi hodný, že jsi přijel, stýskalo se mi.

Gustav. Přece trochu? A já touhou umíral. (Obejme ji a políbí.)

Marie. Neprozřetelný!

V tom vejde **Anežka**.

Anežka (na okamžik stane, — pak dělá, jako by ničeho nepozorovala. Stísněným tónem). Bratr zde není?

Marie (přemáhajíc se). Richard odešel za babičkou. (Ke Gustavovi.) Nepůjdeme do zahrady, pane inženýre?

Gustav. Dovolíte, abych vás doprovodil? (Stranou.) Snad nic nepozorovala?

Marie. A řeknu mu to! (Odejdou.)

Anežka (hledí za nimi pobouřena, učiní krok, dva). Bože můj! to — to se mi přece nezdálo?

Vchází **babička**.

Babička (se skříňkou v náručí hovoří k sobě). Falešné! — proč mi to říkal? (Zahledne Anežku.) Viď, že mohl mlčet? Byla bych umřela v domnění, že mám drahocenný poklad. A proč mi to říkal? Proč? Aby mi zkazil radost. Je zlý!

Anežka. Babičko — (uchopí ji za ruku) nešťastný je!

Babička (nechápajíc). Co chceš, děvečko? Tak divně hledíš!

Anežka. Nešťastný je, babičko! já jsem viděla —

Babička. Co jsi viděla? Vždyť se chvěješ!

Anežka (se vzbuzeným účastenstvím). Co?

Anežka. Babičko, onen cizí pán — líbal Marii, — zde, zde — na tomto místě, právě, když jsem vstoupila. Viďte, babičko, on není příbuzný —

Babička. Počkej, počkej, děvečko, — pomalu. Jsem stará, nechápu tak rychle.

Anežka. Těžko pochopit!

Babička (čelo si mne dlaní). Těžko. Jako že ty perle jsou falešné. Počkej, nohy se pode mnou třesou. (Usedá.) A což Marie?

Anežka. Odešla (s pohrdáním) s ním! Do zahrady k potoku šli, div za ruku ji nevedl!

Babička. Divný svět je teď. Myslíš, dítě, že — Marie Richarda klame?

Anežka. Klame, babičko!

Babička. Ne, nemůže to být. Snad jsi se mýlila? Richard je přece tak hodný! Tak dobrý! Což nepováží Marie, že je to hřích ublížit takovému dobráku? Ne, Anežko, ty jsi se mýlila, nemůže to být! Snad jenom žertem —

Anežka. Divný žert!

Babička. Jsou teď divné ženy. Richard je pro ni příliš hodný! Nedovede si vážit jeho lásky, ohlíží se po jiných. Ubohý Richard!

Anežka. Řeknu mu to — Richardovi, aby věděl, jaká Marie je! (Pomlčka.) Řeknu mu —

Babička (bere ji za ruku). Počkej! — ne, ne! udělala bys mu bolest. Víš, jak ji má rád! a věrnost ženy je největší poklad. Do duše by jej ranilo, kdy by tak z nenadání — Musíme, Anežko, opatrně. Sama mu to řeknu — pomaličku. Každé slovo bude mě více bolet, než jej samotného. Pomaličku — aby náhlá rána ho nezlomila!

Vejde **Richard.**

Richard (vesele). Konečně jsem vás nalezl, babičko! hledal jsem vás po celém mlýně. (Bere Anežku za bradu.) Hle, sestřička také tu! Což Honzíček? Nezlob se už na mě! Honzíček bude hodný! Bude ti věren, bude vzpomínat. (Přinese nízkou stoličku a usedá vedle babičky. Mazlivě hladí jí ruce.) Odpusťte mi, zlatá babičko! Mám všetečný jazyk, já vím. Proč jsem vám kazil radost? A zbytečně. Vždyť, chceteli, sám uvěřím, že jsou ony perle pravé. Odpřisáhnu to, že jsou pravé!

Babička (potřásajíc hlavou). Neměl jsi mi to udělat!

Richard. Neměl, babičko! Vždyť jsem si sám radost pokazil a své Marii, — však vím, že jste, dobrá babičko, chystala svůj poklad našemu děťátku, přineseli nám je vrána někdy. A třeba ony perle a drahokamy v skutku nebyly pravé, je přece drahocenná taková památka, věřte! Jako vám prababička dala do vínku ten náhrdelník, tak vy jej dáte svému vnoučeti, — prosím vás za to, — našemu děťátku, přijdeli. Dlouho dává na sebe čekat (směje se) a přece volám na každou vránu, kterou uvidím: K nám! K nám! Vy se nesmějete, babičko? Ani nevíte, jak bude Marii slušet, až ponese děťátko v náručí! Ještě ji budu mít radší.

Babička. A máli tě také tak ráda, jako ty ji?

Richard. Ale, babičko, nač tahle otázka? Nechtěl bych bez její lásky žít. (Zvážněv vrtí hlavou.) Máli mě ráda? Jak by neměla?

Babička. Tak — nic — jen tak jsem se ptala.

Richard (vstane, přejde pokojem). Věříteli, že bych bez její lásky nemohl žít? nedovedl žít! Ah, ne! Má mě ráda! Má mě ráda! (Přejde k oknu, zahledí se ven.)

Anežka (tiše k babičce). Viděla jste? Má slze v očích!

Babička. Ano, slze! jak ji má rád! Mohu mu říci —

Anežka. Ne, neříkejte, babičko! teď ne! až někdy jindy —

Babička. Neměla bych síly mu to říci.

Vstoupí **mlynář.**

Mlynář (zamračen, s rukama vzadu založenýma, rozčilen pokašlává).

Richard (obrátí se od okna). Kde jste byl, tatínku?

Mlynář. V zahradě — viděl jsem — potkal jsem tvou paní s oním — inženýrem.

Richard. Půjdu za nima.

Mlynář (hořce). Kdož ví, jestli by tě rádi viděli.

Richard. Co?

Mlynář. Jestli bys jim nepřekážel.

Richard (užaslý kráčí k otci. Náhle nuceně se zasměje). Tatínku —

Mlynář. Viděl jsem — opravdu nejsou pranic opatrni — tvá paní i tvůj přítel.

Richard (chvěje se). Co chcete říci, tatínku?

Mlynář. Napomeň svoji ženu. A dej si na ni pozor.

Babička (uchopí mlynáře za ruku, odvádí jej ke dveřím). Nic — nic! Kdož ví, cos viděl a vyděsil bys marně Richarda.

Mlynář. Já —

Babička. Nic jsi neviděl. Pohleď, Richard má plné oči slzí.

Richard. Ale ne, babičko, vždyť já se směju! Co jste mi chtěl říci, tatínku? Tolik je to — (směje se).

Mlynář (k babičce). A není lépe říci pravdu?

Babička. Ne, teď ne! Sama mu časem řeknu.

Mlynář. Vy také víte, matko? A on se směje!

Babička. Má ji příliš rád.

Mlynář. Příliš rád — ech! Proč pak se směješ, Richarde?

Richard (se smíchem). Vzpomněl jsem si na to vaše: Slovanstva orel bílý —

Mlynář (k babičce). Půjdu raději. Půjdu do mlýnice. Pojď se mnou, Anežko. (Odejde s Anežkou.)

Richard. Ne, není to pravda!

Babička (chlácholivě). Vždyť nikdo nic neřekl, synáčku!

Richard (ve vzrůstajícím rozechvění). Není to pravda, že mě Marie klame! Jak by to mohlo být? Vždyť ona, zlatá hvězdička má, je mi vším na světě, pro ni žiju, pro ni dýchám. Kterak by mohlo být, že by mne neměla ráda? Nepřežil bych tu chvíli, když by mně řekla: Nemiluji tě už! Nejsem tvá! Anebo přežil bych — ano, snad bych přežil, neměl bych síly odejít, odtrhnout se od ní. Neměl bych síly umřít, na vždy zavřít oči a nevidět jí více. Zůstal bych živ — já vím, zůstal bych živ a plazil bych se za ní jako pes, i kdy by mě odkopla. (Přetře si dlaní čelo.) Ano, babičko, neměl bych síly — i kdy by to pravda bylo, že mě klame. A proto — (prudce) neříkejte mi to! Ne! Nechci slyšet a nechci vědět (zakrývá uši), mně stačí, vidímli ji.

Babička. Ty tedy tušíš —?

Richard (vášnivě odmítavým posunkem). Ne! Myslíte, že já bych mohl něco tušit? (Zasměje se.) Ah, ne babičko! Což by mohlo být, aby mne neměla Marie ráda?

Babička. Věru, synáčku, myslím, že to ani nemůže být.

Richard (rychle). Viďte, že tomu nevěříte?

Marie vejde.

Richard (běží jí vstříc, beze slova chytí a hladí její ruku).

Marie. Co se s tebou děje, Richarde, jsi rozechvěn —

Richard (tiše). Viď, že mě máš ráda, viď?

Marie. Já —?

Richard (rozechvěn). Ne, ne, nemluv! Mařenko, Maroušku, nemluv! Nic nechci vědět! Neptám se, ne! Mně by bolest působila i ta vteřina, kterou bych čekal na tvoji odpověď, neptám se!

Marie. Ale, Richarde, vzpamatuj se! Je to dětinství!

Richard. Vždyť já se neptal — nic nechci vědět! — Marie, nic nechci vědět! Jenom dovol, abych směl věřit!

Marie (obrátí se k oknu — po chvilce). A kdy by to byla illuse —?

Richard (sklopí hlavu). Nech mi tu illusi! (Líbá jí ruku.)

Marie (pokrčí ramenoma).

Babička (prohlížejíc svůj šperk). A opravdu myslíš, že jsou tyto perle a drahokamy nepravé?

Richard. Já, babičko? Ach ne, pravé jsou, jistě pravé! (Obejme babičku.)

(Opona.[1])

Vzpomínka na Šumavu.

Tam přes vrchy, tam přes doby,
přes žití luh i přes hroby,
má Šumavo! tam v dávno, do daleka
když znova k tobě zpět
mi vzpomínka, pták sesivělý, těká,
jak toužný jest to let!
Jak laská tvoje mračna on
svých křídel širokými rázy!
Až blýskne slunce z mlhy clon
a v krásu tvou můj posel vchází.

Až v náruč tvou a ve tvůj klín
jak blaženců on spadá stín,
kde hvozdy tvé mu věčnou zeleň vinou
jak věnec mládí v dar,

---

[1]) Dalším osudem Richardovým, Mariiným a Gustavovým zabývá se jiná aktovka p. autorova, kterou snad ještě před jejím vytištěním uvidíme na jevišti Národního divadla. *Red.*

a jeho ples i šum tvůj v jedno plynou,
v Evoe věčných jar!
Mé naděje se přímí zas
jak stoleté tvé hrdé sosny;
vždyť vletěl duch můj v mládí čas,
ten bouřný, sladký, silný, rosný!

Vždyť v obrysech zas vidím čnít
tam vzepjatý skal tvojich štít,
a hvozdy tvé jak zvlněná lví hříva
se potřásají v ruch,
když buran tvůj se z doupat mraků vzrývá
i křepčí s blesky v kruh;
tvé kmeny obří, titáni,
kol bouřně reptají a horlí,
s hor žebry patou protkáni
a z čel svých k nebi šlou své orly.

Pak vrací se můj tažný pták,
má vzpomínka, ten bouřlivák,
má Šumavo! a z loktů tvých mi nese
kus titanstva tvých hor
i víru zas, že v českém ledví hne se
přec ještě starý vzdor!
Ač zapřen bloudě v mlhavo,
že najde sebe za svítání,
a budeš věnčit, Šumavo,
zas národ, jenž se ctí a brání.

Eliška Krásnohorská.

Fialky.

Řekl jí: »Víte, že jste originelní?«
»A proč?« ptala se.
»Tak.«
»Nu co? proč?«
»Inu tak.«
»Ach jděte, — vzbudíte mou zvědavost a pak mlčíte.«
Obrátila se a pokročila ku předu. Dvěma kroky ji dohonil.
»Tedy přece zvědava?«
»Už ne.«
»Á, dokonce uražena? Ale vždyť povídám: Originelní jste proto, že stále jen nosíte reformní obleky a k tomu se nemoderně češete.«

»Aach . . .« prohodila sklamána.
»Čekala jste víc?«
»Od sebe ne, ale od vás.«
»A všední jste také.«
»To vím.«
»Oblíbila jste si černou barvu, a černá barva je všední.«
»A nic víc? Jsem povrchnější, než myslíte.«

Blížili se k mostu, kolem kříže se sochou Kristovou, zlacenou a deštěm oprchanou. Pohledl na ni.

»Také se modlíte?«
»Také.«
»A věříte?«
»Nevím, zda dosti správně a pevně.«

Před mostem seděla stařenka, hubená a již chatrná. Měla bílé vlasy jarním větříkem pocuchané a tváře promodralé, jako ty fialky, které ke koupi nabízela. Zastavili se u ní a koupili každý po kytičce.

»Ale prosím vás, co vám to napadlo? Položíte korunu a jdete. Tak draze vy platíte fialky?«

»Stařenka . . . a taková chuděrka. Všiml jste si, jak je promrzlá?«

»Co myslíte — promrzlá? Není jí tak zle. Mně se zdá, že malujete ráda temné obrázky — takové pastelové, černou křídou kreslené a tak trochu pochmurně rozmazané. A pak se před ně postavíte a začnete litovat: ‚Stařenka — chuděrka — jaký život — jaký život!' Ale vy života neznáte. A takový život, jak si jej představujete, vlastně ani není; všecko má svůj stín a své světlo. Já zase miluji barvy světlé a hodně štědře je nanáším. — A proč povídáte: promrzlá? Takové je tu teploučko. Slunce se tu opírá, celý můstek je prohřátý. Také bych si tu rád pohověl a nabízel fialky — hezkým děvčátkům. Ale odbočuji, mluvím o sobě, — ach ano, myslím, že to každý nejraději činí. Nuže tedy, představte si světnici, horkým vzduchem naplněnou, a v ní mladou ženu, mladého muže, kolem nich houfek křiklavých dětí a u kamen v teple tuhle babičku, v ruce modlitby. Nu což, líbí se vám takový obrázek? Je neděle; děti nemají školu, vzpomenou si na procházku a na fialky. A celá rodina se rozuteče. Mladá žena třeba jde na táčky k sousedce, mladý muž na sklenici piva, a děti na fialky. Babička si povzdechne, že bude samotna, přitáhne si židličku ke kamnům ještě blíž, potichoučku posvačí a místo modlení si trochu zdřimne. Nu, a druhý den navážou se kytičky, babička si sedne s nimi před most a dá se tím dubnovým vzduchem tak trochu provětrat. To přece není tak ubohá.«

»Ale je už stařičká, na to nezapomeňte. A každé stáří je smutné jako podzimek.«

»Byla také mladá — to připouštíte? Ještě jí můžeme závidět, jakého věku se dožila. My oba snad zemřeme dřív, a nikdo nás ani nepolituje, že jsme tak ‚stařičtí'.«

Odbočila na pravo.

»Chtěli jsme přece na Karlov, — kam se obracíte?«

»Domů.«

»A co tam?«

»Dát fialky do vody, aby nezvadly.«

»Á, jak jste soucitná!« řekl uštěpačně.

Zarděla a zastavila se. »Jakého je tu třeba soucitu?« odpověděla prudším tónem. »Nejsem soucitná, je to jen egoismus — nechci vidět fialky umírat.«

Vida, že opravdu míří do ulice, kde bydlila, ptal se s líčeným podivem: »Tak vy se jimi ani nepochlubíte? Jaká šlechetnost! Draze je zaplatíte a skromně uklidíte; ani okrášlit se jimi nechcete?« posmíval se jí.

»Ne, jimi ať se chlubí příroda,« zasmála se. »Moje dílo nejsou.«

Pravil nedbale: »Nevíte, jak je protivno slyšet od mladé dámy takovou řeč. Jen kdy byste se slyšela!«

»A což — vy se slyšíte?«

»Jsem hrubý, viďte? Ale to je moderní. Snad mi to odpustíte?«

»Odpustíteli vy zase mně aspoň můj reformní oblek a nemoderní účes —«

»Ne, to neodpustím.«

»Považte, že nikdo není tak dokonale ucelen, aby v sobě neslučoval protivy — leda snad vy jediný,« doložila za okamžik s líčenou vážností.

»Á, vy máte také žihadlo? Za to vás ani domů nevyprovodím.«

»Dobře mi tak!«

»Polepšete se, než se opět uvidíme.«

»Nevím, nevím —«

»Tak?«

»Snad se v nejbližší ulici namane jiná autorita vašeho věku a vašeho pohlaví, která mi bude pochvalovat můj reformní oblek a nemoderní účes a všecko, co vy u mne haníte, ba dokonce protivným nazýváte, která mi bude dávat zcela opačné rady než Vaše Věhlasnost. Věřte, dějí se i v tuto moderní dobu takové zázraky, — proto nemohu tak snadno slibovat polepšení. Má hluboká poklona!«

V pravdě jen maličko pokývla hlavou — a s veselým úsměvem odcházela. *Nora Hausková.*

Smutnou notou.

I.

Naříkáme na poměry,
  vládu káráme,
ale sobě říci pravdu
  síly nemáme.

Rozdáváme rady moudré
  světu k úžasu,
pro sebe jen nejsme moudři
  ani do času.

Po všech zemích vzor se hledá,
  staví na odiv,
doma však jsme zapomněli
  uklidit si dřív.

Němec, pravda, vrah je dávný,
  každý žák to ví,
my však nejhůř ryjem srdce
  bratr bratrovi.

II.

Marny pyšné fráse,
  marny hlučné křiky,
nejsme diplomaty,
  nejsme politiky.

Křepčení a výskot
  vzbouzí úspěch planý,
činův neuznáme
  od té druhé strany.

Tali posléz padne
  a ji nová hradí,
tupí vše, co bylo,
  zase noví mladí.

III.

Ta láska ku pravdě
  plá v srdcích v značné míře,
jen žel, že přec jen víc
  jí hoří na papíře.

V těch našich novinách
hřmí mužnost charakterní,
a v životě jsme zlí,
mstiví a malicherní.

Ty české noviny
jsou jako epištola,
je zbožně vyslechnem,
a dál — hlas v poušti volá.

IV.

Náš bodrý lid je mělký lid
a přesnadno jej získáš,
jen květnatými frásemi
když v pravý čas se blýskáš.

Náš bodrý lid je pokorný,
však rád má hrdé zdání,
jen rci mu: »V lidu všecka moc,«
a svědčí: »My jsme páni!«

Náš bodrý lid se klamat dá —
lži tlustě nebo tence,
jen pohaníšli temný Řím
a všecky papežence.

Náš bodrý lid je filosof,
v sněm moudrých můž být přijat,
ne zkoumat! odznak postačí
neb rudý karafiát.

Náš bodrý lid byl dobrý lid,
že lepšího snad není,
jen ten, kdo dech mu otrávil,
je hoden odsouzení.

Irma Geisslová.

Dějiny umění národa českého.

Slovo k dílu F. J. Lehnera.

Když národ český od počátku 19. století z mrákot staleté poroby se probouzel, když sobě pořádal svou domácnost, když se zařizoval, aby ve sboru ostatních kulturních národů, a hlavně vedle národa německého nezanikl, neoněměl, vrážělo každé hnutí jeho na tuhý odpor právě těchto vezdy milých súsedů. Nebylo jim po chuti, že stichlý Čech, bezmála také již strnulý, čile se má k světu, a tu počali provozovati přísnou kritiku všeho, co se u nás dělo. Naše mladá krásná literatura záhy se vymkla této jejich kritice — nestačilit sledovati rozmach její, přestali se učiti česky a utekli se k umlčovací taktice. Za to bedlivě hlídali literární práci německou, měli zřetel na českou historii a na výtvarnictví české hleděli jestřábím zrakem. Kde se kdo z Čechů troufal odbočiti od německých norem a dogmat, vzorů a šablon, hned byl zakřikován posměchem a hanou. Nebylo prý českého umění v minulosti ani v přítomnosti; co v Čechách zasluhovalo název uměleckého díla, to bylo původu německého, a také současná tvorba malířská, sochařská, stavitelská nacházela jen potud milosti u Němců, neslali na sobě znaky německého vlivu. Malíř, sochař, stavitel, hlásivší se k českému národu, buď byli zkritisováni jako pouzí hudlaři, nebo vpálen jim cejch »německé školy,« a dlouho, takřka do nedávna, když tedy aspoň naše moderní české výtvarnictví dokazovalo, že mu není potřebí německé patronance ani německých vzorů, bývalo umlčováno rovněž jako česká báseň a český román a jako česká hudba. I ta prorazila německým světem, i ta servala pouta a rozmetala hráze, jimiž by jí byli rádi zahradili cestu do ciziny, ale podnes trvá německá nenávist, podnes cení zuby zloba Němců, jdeli o památky českého umění, které u nás staleté boje, krvavé války a kruté pohromy přetrvaly, jdeli o dějiny českého umění.

Tu se podnes nelekají ani posměchu ciziny, která by je mohla častokráte přistihnouti při lživém líčení historických příběhů, při překrucování zpráv, padělávání pramenů; vždyť se stalo, že byli nesprávně citováni kronikáři nebo letopiscové dávno tiskem vydaní. Vyhledávání zpráv pochybných anebo přímo podvržených, o nichž každý ví, že nezasluhují víry, dedukování z takových nekalých pramenů a nekritických zkazek, smělé tvrzení, jako by se rozumělo samo sebou, o vlivu německém, kdekoli se hodí, to asi jsou nejobvyklejší methody, zpravidla současně použité, jimiž se ze strany německé pracovalo na dějinách českého umění. O nás bez nás psávali, světu hlásali, že tu v Böhmenlandu není vůbec stopy po českém umění, že, co není německé, je aspoň vlaské, francouzské atd.

Podnes tak bývá, ač páni nyní přece jsou nuceni přiznávati, co lze nezvratnými důkazy podepříti, neboť doba se svým

kriticismem na výsost vyvinutým není přízniva vědecké tyranii a theoriím založeným na předpokladech apodiktických tvrzení. Pak se právě disciplina umělecké historie vyvinula samostatně ve vědu. Umělecko-historické badání je dobře organisované, dějepisec uměn pracuje na základě specielního vzdělání, dobré průpravy, a »pomocných« věd. Zná klasickou archeologii, její methodu, zná bibli, zná prameny historiků i materiál archivní, čte staré listiny, neboť má své paleografní kursy, je numismatik, heraldik, počítá s literární produkcí doby, jejímž výtvarnictvím se obírá, je »kulturní historik,« neboť zná kroj, nářadí, nástroje, zbraně různých období, zná je právě z umělecké tvorby a zase tuto tvorbu často poznává dle nich; a tak kráčí na jisto, na pevné půdě moderního dějepisu, jenž se nezabývá výlučně politickými dějinami, panovnickými rody, válkami a nepokoji, ale jemuž je důležitější historický vývoj vzdělanosti lidské. V době takového historismu je za těžko spřádati hypothesy a vymýšleti theoremata, neboť pod sondou historika neobstojí bujivé tkanivo starých rozprávek, autorů a hypothes. Dějiny českého umění nebyly dosud napsány, kniha jejich není uzavřena, a to, co o nich napsali Němci, nemá té váhy, které všemu německému přikládali, ani té stability, která platila za nepodvratnou.

Ovšem, o starém českém umění nebylo českých prací. Němci dávno již měli »knihy uzavřeny,« u nás však teprve počínal zájem o tyto věci, a dlouho bylo pouhou libůstkou, dilettantstvím, co jinde neslo pečeť precisní práce vědecké. Na sklonu 19. století počíná také u nás umělecká historie nabývati rázu promyšleného badání na základě odborných studií, a tu ještě jsou to rozptýlené kapitoly, práce v malém měřítku, v nichž jedná se o českém výtvarnictví. Jen jedno dílo veliké, monumentálně fundované, vzniklo v tomto čase, *Dějiny umění národa českého* od msgn. Ferd. Lehnera.

Právě onen směr v dějepisectví německém, nepřátelský všemu, což českého, a náš chabý odpor proti výpadům a lžem německým přiměly Ferd. Lehnera, jenž se věnoval studiím krasoumným, aby přikročil k dílu rozměrnějšímu, v němž by shrnuto bylo vše, co víme o našem umění minulosti. Snésti prameny a zprávy, probrati je, roztříditi, popsati všecky posud zachované památky, vyobraziti je, vyměřiti, zařaditi je dle zpráv i dle kritiky vlastní na místa, kam náležejí, a podati tak obraz umělecké práce svého národa, to chtěl Ferd. Lehner ve svých Dějinách. »Národ český, počtem neveliký, veliké sobě získal jmeno na jevišti dějin výtvarného umění. Utěšeno jest dívati se na ranný a outlý květ na prahu umělecké pouti, kterou šťastně zahájil, na památníky, které z přirozené povahy národa českého ve všech čtvero oborech vypučely a vyrostly z panenské *domácí půdy* v románské podobě,« — tak praví autor v doslovu k dokončenému třetímu svazku svého díla, a tak je sám charakterisuje. Lehner připravoval se k tomuto dílu dlouhá léta. Nejen prostudoval vše, co již bylo o českém výtvarnictví napsáno, ale také

viděl vše, co ještě existuje. Umělecké nadání, mocná láska k tvorbě umělecké vůbec nabádaly k vědecké práci.

Neboť zde shrnuty byly všecky podmínky, které slibovaly úspěch takové práce, a na základech pevných hodlal stavěti muž, jemuž bylo české umění minulosti posvátným, drahým odkazem, nejen artefaktem menší nebo větší zajímavosti. Lehner nepíše dějiny českého umění, abych tak řekl, pro uměleckou historičnost, jemu při díle nejde o l'art pour l'art, nýbrž *české* umění je cílem jeho badání, *českost* našich památek chce dedukovati z pramenů, z rázu zachovaných objektů, a tak jeho Dějiny vyznívají eminentně národním tónem: měli jsme svoje domácí umění, bylo slavné a veliké, viztež, co z něho zbývá!

Klidně, rozvážně postupuje při tom Lehner ve svých vývodech. Zprávy vyčerpává dopodrobna, všímaje si všeho, co kde v letopisech, annalech, listinách, knihách o českých uměleckých věcech bylo řečeno. A hledá pak spojení mezi literou a skutečností, probíraje se inventářem uměleckých objektů starých. Že při tom právě v počátcích uměleckého života hlavně jde o stavitelské památky, je pochopitelno, o těch zachovalo se nejvíce a nejspolehlivějších zpráv, ty lze míti v patrnosti po celá staletí až do přítomnosti, a tak stává se, že první kapitoly dějin českého umění pojednávají převahou o pracích architektů a stavitelů — nehledě k tomu, že architektura má primát mezi uměnami, že sochařství, malířství jí slouží. Doba románského slohu, v dějinách českých doba rozkvětu českého státu, vzrůstu české kultury, zanechala mnohem více památek, než obecně se domníváme, a Lehnerovi náleží zásluha, že poznal v četných malých kostelících po venkově stavby v tomto období vzniklé. Jeho šestero typů románských kostelů jednolodních uznávají nyní také odpůrci, jimž se zdálo příliš smělým tvrzení, že by v zemi tak často pustošené tolik starých svatyň románských všecky bědy válečné přetrvalo. Ale již podle zdiva lze poznati, že tu jde o románské budovy, i kdy by příznačné půdorysné detaily nebo tu i tam profil, zbytek kamenné skulptury k tomu přímo nepoukazovaly. V malých osadách, odlehlých, vzdálených od větších měst a hradů, zachovaly se kostely a kaple za bouří válečných spíše, než v městech, které velkými kláštery a nádhernými chrámy vydány byly prvním útokům, kde byly páleny a bořeny, jako na př. Zbraslav, Smíchovská kartuzí a Vyšehrad.

Ostatně za mocného náboženského ruchu oněch červánků křesťanství v Čechách stavěny kostely a kaple u velikém počtu, a třebas by se zprávy o všech nezmiňovaly, budovy samy o svém původu svědectví vydávají. Důkladným prohledáním, změřením a vykreslením celé řady těchto malých kostelíků tyto drobné památky byly jaksi na všecky časy zabezpečeny proti osudu zapomenutí, staly se známými, a v díle Lehnerově po prvé v rámci dějin českého umění o nich pojednáno.

Rázovité rotundy, svatyňky do čtverce neb obdélníku stavěné, centrální kostelíky illustrují takto české stavitelství v jeho

začátcích, připravujíce nás na periodu nákladnějších staveb klášterních kostelů a sídelních chrámů, z nichž jednotlivé aspoň v základních rysech uchovaly svůj románský ráz, za to mnohé s povrchu zemského smeteny byly, připravují nás na rozkvět stavitelství českého na sklonu 12. a na počátku 13. století, na zlatou dobu ranné gotiky.

Lehner věnuje každé památce, každému období svědomitou píli, aby jak náleží jejich vznik a vzhled vysvětlil a vylíčil. Snad mnohý čtenář, — a bude to zajisté věci znalý čtenář, zajímáli se o takové podrobnosti, — pohřešuje porovnání s německými památkami současnými nebo blízkými, snad by se tu a tam zdálo vhodno činiti polemické, odmítavé poznámky, snad by si mnohý přál, aby spisovatel reagoval na učení nebo tvrzení Němců, aby vyvracel, aby se rozhlížel po sousedních zemích, po Bavorsku, Rakousích, Sasku, Lužici, aby sledoval kulturní detaily na vývojové dráze, někdy z daleké ciziny, z jihu, k nám vedoucí, aby se rozhledl po současném životě občanském, po zvycích a mravech, kroji, řemeslu atd., aby tak zpestřil a osvětlil pásmo svých dedukcí a svého líčení. Ale tu by již nebylo dílo Lehnerovo tak ucelené, zaokrouhlené, a nebyly by to dějiny psané neúnavným badatelem na poli českého stavitelství. Neboť Lehner především snáší materiál k historii českého výtvarnictví, sestavuje, co seznal, shledal, srovnal, v jednolitý celek, a podává tak první kompendium českých dějin uměleckých. Doba románského slohu zvláště nebyla dosud soustavně vylíčena, a Lehner je výborný »romanista« mezi uměleckými historiky. Miluje tu epochu, zná ten sloh a mluví o něm zevrubně, probírá se památkami jeho do podrobností. Neměli jsme posud knihy tak přehledné, obsažné, spolehlivé o románském slohu v Čechách.

Ačkoli má autor zálibu především v stavitelství, přece jsou jeho kapitoly o českém malířství oněch časů z nejzajímavějších. Lehner poznal »českou školu malířskou XI. století,« Lehner nám v slavném rukopise Vyšehradském, v jeho zlatoskvoucích malbách dal ***korunovací evangelistář krále Vratislava*** (neboť Kolumbovo vejce jeho objevu, že tu v řadě evangelií, jak za sebou nutně následují, je na konec přidáno nové »in die ordinationis regis,« stojí pevně), on první četl texty evangelií, jichž laikové si nevšímali, nebo z nich nevyčítali přesné datování, účel a příčinu vzniku díla, a on první tedy viděl, na čem tolik očí již utkvívalo bez poznání a porozumění. Česká škola malířská, také dle úsudku německých odborníků, je hors concours v malířském umění XI. věku, její výtvory jsou proti německým pracím oné doby na vysokém stupni dokonalosti, jsou realistní, je v nich život, pozorovací talent, fantasie, vypravovatelské nadání, a po technické stránce jsou volněji provedeny, v barvách radostněji laděných, než na př. jihoněmecké miniatury. Také tu snad by byl pohled na tyto cizí práce a jejich význam dle náhledu mnohých vítán, nebo tím tendence německých spisovatelů do pravého světla postavena. Dnes není pochybnosti, že existují čtyři

nádherné codices illuminati českého původu z XI. století, a že, sotva uplynula následující polovina století, vzniká nová škola Ostrovská.

Zajímavost těchto oddílů Lehnerových Dějin upoutá i čtenáře z řad umění milovného obecenstva, třeba se nezaměstnával studiemi umělecko-historickými, a kdo je majitelem skvostného vydání korunovacího evangelistáře, pokochal se po přečtení Dějin dvojnásob pohledem na sytou barvitost, na hieraticky vážný sloh komposicí, na primitivnost tvarovou, která se tak podivuhodně snoubí s hloubkou myšlenek, na výraznost postav a gesto tak naivní, jemuž tak dobře rozumí i prostá mysl, Písma znalá.

Dílo Lehnerovo spěje k dalším svazkům, v nichž bude řeč o stavitelství slavné doby XIII. věku, o hrobech Přemyslovců, o královském přepychu Aulae regiae, — jen ozvěna bývalé nádhery zaznívá ze slov kronikářů. Kéž jest spisovateli dopřáno, aby se dočkal radostných výsledků své poctivé, pilné práce, aby svazek za svazkem stavěl k vydaným již knihám o prvních začátcích umělecké tvorby v Čechách, a tak dovršoval dílo, jehož základy pevnou rukou položil. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kníže ji nejednou zastal, jak si kolem hájovny rejdila. Po trávnících se brouzdávala bosa, běhávala s rozpuštěnými vlasy — bylať tehdy ještě doba romantická, a městská kráska, octlali se v lese, zajisté tím rázem se měla za vílu, a jaká by to byla víla bez rozpuštěných vlasů? A zlatých vlasů mohla Marjandli víla pozávidět.

To vižle stojí za pozorování, pomyslil si kníže a zacházel si do Boubínovy hájovny častěji. Marjandl byla pořád ještě srdci jeho cizí, ale bavilo jej, že si v lesích nezasteskla, nezatoužila po velkoměstském hluku a ruchu. Stromy lesní jako by jí podávaly úplnou náhradu za množství, kterým se hemží velké město. Byla jako rostlina, která vyrostla v půdě nepravé, sobě nepříhodné, a nyní je přesazena do půdy, které k svému zdaru potřebuje.

Ona tu vlastně scházela, usoudil kníže Egon, a jeho návštěvy v hájovně staly se pravidelnými. Říkal, že si přichází oddechnout a posvačit a za tím účelem sám si do hájovny dovážel čerstvé zásoby. Bavilo ho, když se dověděl, kterak myslivečtí mládenci Antonínek a Adolf na skřipec napínají Boubínovu žárlivost. Neměl ničeho proti tomu, budeli »ten sedlák« trochu

potrápen, ale jinak už byl Boubínovi nakloněn. Rozumí se, milostivě nakloněn.

Srdce jeho pořád zůstávalo nedojato. Kdy by se mu Boubínovi byli pro cosi znelíbili, odvrátil by se od nich, ani by si nevzpomněl. Nevadilo by mu, že je Marjandl dcerou Petrušky Stachovy z Hor. Nevrhl by ji sice nazpět do kalného proudu života, ale nebylo by jí pro něj. A při tom by si vydal vysvědčení: učinil jsem pro ni, seč jsem byl.

Opravdový cit ho začal jímati teprve, když pozoroval na Marjandli známky mateřství. Nejprve se lekl změny s Marjandlí nastalé. Zase se mu mihla před očima srnka, kterou ranil a raněnou dobíjí. Což se toho obrazu nikdy nezbude? Jak je dotěrný! S pocitem tajné úzkosti pozoroval, jak líčko Marjandlino pobledá a nabývá výrazu sladkého utrpení; jeli sama a volna, snadno se zamýšlí a pohled upírá do neurčita, jako by někoho očekávala; třeštidlo, kterým byla dotud, stává se vážným, ale i mládí se dlouho s vážností nesnáší, směje se jí, od sebe odstrkuje, chce býti prosto jejích moudrých úvah a rozšafného napomínání. Ale vážnost již neodstupuje od jejího boku a vyčkává příhodného okamžiku, aby aspoň pošeptala, když jí nedají mluviti hlasitě. Jiný stav učinil rysy Marjandliny jemnějšími a ušlechtilejšími, výraz očí krotším a hlubším. »To jsou zas oči té raněné srnky!« vtíralo se knížeti Egonovi na mysl. »Nikoli, nejsou!« odporoval si a porovnával oči dceřiny s očima, jaké měla v tomtéž stavu její matka. Chtěl míti mezi nimi rozdíl a nacházel jej; v očích matky její, Petrušky Stachovy, byla tichá, Bohu poručená bolest, a v očích Marjandliných bolesti není. »A proč by bylo?« táže se kníže uražen svých myšlenek, a jako byl od malička naučen všecky otázky srdce a citu rozhodovati vůlí, činí předsevzetí, že odvrátí od Marjandle všecko, co by jí působilo bolest a lítost. Ano, tak učiní, neboť ví, že bolest, kterou trpí matky, nezůstává bez neblahého účinku na život, který jim klíčí pod srdcem.

Co by mohlo Marjandl bolet? Podle pochopování knížete by ji bolelo, kdy by trpěla nedostatek, nebo aspoň postrádala některých potřeb. Kníže poslal do hájovny Boubínovy krásnou mladou krávu, březí, a děvečka Barka dostala hned rozkaz, aby zůstala v hájovně. Koupil do hájovny březí kozu a pomýšlel na to, že hájovnu rozšíří. Při každé návštěvě přivážel nějaký dárek. V tom čase mu napadlo, že by Marjandl mohla trpěti žárlivostí svého muže. Hned oba mládenci, pan Antonín i pan Adolf, byli převedeni jinam a oznámeno jim, že se mají oženit. Než se vzpamatovali, dověděli se, že si mají vzíti Šindelářovy dcery z Kbelnice. Všecko se stalo, jako by hrálo.

Tak se v knížeti Egonovi nenáhlým postupem probouzela k Marjandli láska otcovská. V tajnosti duše si už přiznával, co jej k hájovně Boubínově poutá, ale ani u sebe nenazval svůj cit k Marjandli pravým jmenem. Přiznával si, že k ní má jisté povinnosti a že jim dostojí, vždyť je kavalír. Ale jinak jeho poměr

k mladičké ženě Boubínově musí zůstati tajemstvím. Na zámku je znám pouze třem osobám: doktorovi, direktorovi a lokaji Smetáčkovi. Direktor umí mlčet, a mrzutým tlachům Smetáčkovým nikdo neuvěří. Kdy by přece bylo třeba, postačí mu pohrozit, že bude zpod teplého zámeckého krovu vyhoštěn na mráz. A vlastně jde jen o to, aby před Marjandlí a Boubínem bylo tajemství zachováno.

Marjandl zkoumala po očku, kam zalétají myšlenky knížecího pána, ale ničeho nevyzkoumala. Na div jí to bylo. Věděla, že je jí kníže nakloněn a k vůli ní do hájovny zacházívá. Těšila se tomu, a chtěla si mocnou přízeň zachovati, aby z toho byl prospěch i muži jejímu i příští rodině jejich, ale ženská chytrost dovedla nikdy nepřekročiti hranici, za kterou by na ni, na Marjandl, padl stín. Uměla vznešeného hosta u sebe vítat, bavit, hostit, ale hostu bylo vždycky patrno, že Boubínka nezapomíná rozdílu věku a stavu mezi nimi, ani služebného poměru, v kterém jest muž její k hostu. Věděla, kterak se zalíbiti chováním i hovorem, a varovala se všeho nízkého a dotěrného, čehož se obyčejně nemohou zbýti ani paničky panských úředníků v zacházení s vrchností.

Tentokrát Boubínka marně pátrala po známkách na očích a tváři knížete, kam se nesou jeho myšlenky. Nemohouc postihnouti jejich běhu, řekla, aby je navrátila tam, odkud vyšly:

»Vrabci jsou jistě od Boha zavrženi, čertu vydáni. Kam se dějí vrabci na podzim? Křídlatých zpěváčků nebývá, protože uletují do zemí teplejších. Vrabci zůstávají doma, a přece se jich už na podzim většina ztrácí. Nikdo jich nehubí, a sami mizejí. To se vysvětluje tím, že vrabci každého roku na sv. Martina musejí se dostaviti nad propast pekelnou, aby si je spočítal hospodář jejich čert a vybral si z nich pro peklo nejzralejší. Když se po svém prokletí sletěli po prvé, čert je počítal, počítal a nikterak se dopočítati nemohl tam živé havěti. Spočítaní mu skákali mezi nespočítané, nespočítaní mezi spočítané. I dal čert hospodář přinesti měřici a zavěsit ji na bidlo, položené přes propast. Vějičkou pak vrabců do měřice nasýpá a nasypané jako zrno držákem vějičky srovnává. Co je vršité, je nadbytečné a volné a může si znova letěti na svět; ale co v měřici zůstalo, musí do pekla. Čert hospodář měřici na bidle obrátí, a obsah její se sype do propasti.«

Kníže již opět otvíral posluch šveholení Marjandlinu, když se kukačka rozkukala. Dotud jí slyšeti nebylo. Zpěv její se rozléhal zvučně a měkce, linul se široce a sladce, a kukání konce nemělo. Kukačka rozdělila opět pozornost knížete Egona.

Žárliva na kukačku Marjandl pozdvihla hlas a neustupujíc pokračovala o vrabci:

»Jednou se vrabcům v pekle znelíbilo. I spikli se proti čertu a smluvili, že mu z pekla odletí na svět. A odletěli. Všichni čerti museli tenkrát z pekla, aby vrabce zahnali zpět. Hříšníci na zemi, v očistci i v pekle byli zbaveni svých policajtů,

žandarmů, drábů, biřiců, mučitelů, katanů a holomků, a vesele bujely všechny hříchy, když čerti museli se honiti za vrabci a nemohli za hříšníky. Dlouho trvalo, než vrabci peklu navráceni. Čert jim za to spoutal nohy. Pouto jest očím lidským neviditelno, ale že na nich jest, dokázáno tím, že vrabec nechodí jako všichni ptáci ostatní, nýbrž skáče oběma nohama zároveň. To ti patří, starý lotříku!« dodala Marjandl zapáleně, hněviva na vrabce, že opanovali vlaštovčí hnízdo nad chlévem a vlaštovky z něho drze vypudili.

Viděla, že kníže v mysli počítá, kolikrát kukačka zakuká.

»Vaší Jasnosti kuká,« Marjandl si dovolila zažertovati, vědoma si nebezpečí, že její žert nebude snad milostivě přijat, jsa příliš důvěrný.

Kukačka dokukala.

»Tomu kukala,« pravil kníže, »na koho jsem myslil.«

»Nesmím věděti, kdo by to byl?«

»Ještě se nenarodil.«

Marjandl knížeti očima poděkovala, ale slovy neprozradila, že ví, komu kníže pán počítal dlouhý věk. V prospěchu jejího nenarozeného děťátka bylo, aby mu kníže věnoval péči a přízeň, ale v zájmu svého rodinného blaha Marjandl byla pozorliva, aby nebylo žádné známky, jako by na milost knížecí spekulovala.

Kníže si vylil do poháru ostatek vína a pravil významně: »Na zdraví tomu nenarozenému, na kterého jsem myslil!«

Kníže vypil a povstal. Vzhlížel bodře, málem vítězoslavně. Vítězil nad tajnými hlasy ve svém nitru, které ho varovaly, aby se příliš nepodával falešné a nemístné citlivosti. Připomínaly mu, že kavalír má otcovské povinnosti jen k těm dětem, které jsou v matrice na jeho jmeno zapsány, ať je zplodil kdo chtěl. Děti šlechtické náležejí ne otci, ne matce, nýbrž rodu. K dítěti svému z levého boku kavalír se dost velkomyslně zachová, postaráli se, aby mohlo býti živo. Když mu nad to žilami proudí šlechtická krev, je vypraveno do života tak bohatě, že mu tisícové dětí plebejských mohou záviděti.

Varovné hlasy zanikly toho krásného májového večera v duši knížete Egona bez povšimnutí. Domníval se, že se úplně přemohl, a byl tomu rád, neboť se mu přestaly připomínati krotce vyčítavé a tiše bolestné oči smrtelně raněné srny. Díval se na Marjandl, jež se nemohla zdvihnouti pro veliké a vděčné pohnutí laskavostí knížete pána. Krev jí stoupla do hlavy a z očí jí kanuly blažené slzy. Srdce jí plesalo: kníže pán, o jehož moci a bohatství slýchala od svého otce, krejčího Bösdecka, takové divy, myslí na její děťátko ještě nenarozené! Chvála Bohu, bude o ně postaráno!

Pudilo ji to, aby knížeti skočila po ruce a vroucně ji políbila...

Slunce sedalo. Naposled jeho paprsky ozlacovaly les. Kmeny nejblíže stojící byly zdánlivě plněji osvětleny, než za bílého dne, ale světlo již nepronikalo za ně do lesa, kde rostly stíny a do černa se oblékala tma. Každým okamžikem byla blíž. Tvorstvo jako by se jí lekalo a tichnouc od ní se skrývalo do hnízd, pelechů, brlohů, skulin. I ty pampelišky na lesní cestě honem se zavíraly, když se z nitra lesa přibližovala černá tma.

»No, dnes se vrána nedala Boubínovi zastřelit,« prohodil kníže.

V tom večerní ticho lesa přerušeno vraním krakotem, ale puška netřeskla. Několik vran se rozletělo nad les a volalo na poplach. Uchu lidskému snadno bylo poznati, že to není obyčejný vraní hlas, smutný, drsný, odměřený a jednotvárný. I obyčejný vraní hlas má takový zvuk, že v něm člověk slyší cosi tajemného, často zlověstného. I kníže, i Marjandl se pozastavili nad podivným krakotem a naslouchali.

Boubín klusal z číhané, drže v ruce pušku.

»Slyší Vaše Jasnost?« tázal se dobíhaje. Byl udýchán a tvář jeho jevila mrzutost lovce, vracejícího se s prázdnou.

»Slyším krakot, více nic.«

»Však právě krakot! A co vrány křičí? ‚Vrah! Vrah!‘ To slovo se přece zřetelně slyší!«

»Zpozorovaly tě. Dosti dlouho trvalo, než se jim rozbřesklo, že jsi jejich ‚vrah‘ a strojíš jim záhubu.«

»To nevolají o mně. A já jim tak pěknou, tak bezpečnou vnadu nalíčil! Na jiné vnadě vrány nedrží, než na stažené vráně. Všechnu mršinu rády, ale stažená vrána má pro ně cosi tak neodolatelného, že na ní rány dočkají, a na ničem jiném. A co jsem se natrudil, nežli jsem sestřelil prvou vránu, abych ji mohl stáhnout! A tu za hranicí dříví čihám a čekám, až se vrány na vránu sletí, abych vychvátil ručnici, v hranici uschovanou, a do vran vypálil. Čihám, čekám, ale vrány se k tomu nemají, aby se na vránu snesly. Pozdálečí se ukazují, ale zas odletují. Kdesi mají něco ještě pilnějšího, než aby se snesly na mou vránu. Co by to bylo? Příčiny jsem se nedomozkoval a dokonce jsem nebyl potěšen, že se již musím vrátiti k Vaší Jasnosti s prázdnýma rukama. A tu se najednou příčina ukázala! Vrány se rozletěly nad lesy a udeřily na poplach! Nebezpečného člověka zočily v lesích a dávají výstrahu vší lesní zvěři.«

»Vrah! Vrah!«

A lesní zvěř uslyšela i porozuměla. Za ticha večerního, když neslyšet ani ptačího zapípnutí, ani větříčka zavanutí, když stromy klidně stály jako svíce a nehýbala se na nich ani halouzka, ani chvojinka, ani lísteček, najednou nastalo zvláštní oživení. Širé lesy se rozševelily, větve zachrastily od skákajících veverek, samečkové zpěvavých ptáků silou křičeli, srnka utíkajíc zamečela, liška z hlubiny lesa zaskolila, noční pták přeletěl kolem hájovny letem neslyšným. Všechen les porozuměl poplachu vranímu, a každý jeho příslušník dával o něm návěští dál.

A hned zase všechno utichlo a usnulo. Tma se již v černých hábech připlížila až ke krajním stromům u hájovny.

»Co to bylo?« tázal se kníže všecek udiven.

»Poplach lesa,« dotvrzoval hajný. »To bývá. Vrány jsou velmi bdělé a pro nebezpečí, které hrozí jim, dovedou pobouřiti celý les. Uviděly člověka, kterého je lesu se bát.«

»Koho?«

»Kdy by to byl panský člověk, věděl by, že je tu na blízku mé hájovny, a ohlásil by se, aby mi dal znamení, že poplach není pro člověka cizího.«

»Počkej.«

Kníže vzal píšťalku a zapískal znamení, známé všem jeho lesním lidem. Na znamení nikdo neodpověděl.

»Nemýlil jsem se,« pravil Boubín.

»Snad někdo v lesích zabloudil?«

»Nikoli. Někdo je tu s panskými lesy dobře obeznámený, kdo v nich i v noci vidí a nezabloudí.«

»Pytlák?«

»Ano. Skoba ze Stožic je to buď sám nebo se svým nerozlučným druhem Kokrhou z Chřepic.«

Kníže se rozhorlil:

»I v době šetření pytlačí ti zlosynové? Počkejte, naučím vás! Zítra vydám rozkaz všemu lesnímu mužstvu, aby bez milosrdenství stíhali pytláky, které jsi jmenoval. Ale ty jich nech; ty jsi prozatím lesní služby sproštěn a přikázán jen k službě své mladé ženy.«

Milostivě pokynul Marjandli a na pytláky se rozpálil ještě víc:

»Již tomu řádění jednou učiním konec! Ani doby šetření nedbají! Březí matky by stříleli, všecko by hubili!«

»Ó, to Skoba ne!« Boubín se zastal pytlácké cti svého bývalého přítele. »Skoba zná dobu šetření a dbá jí. Zvěř miluje jako střelbu a raděj by si ukazovák na pravé ruce uťal, než by skolil březí matku nebo mládě, které ještě matky potřebuje.«

»Co zde tedy chce?«

»Hádám, že si obhlídl toho srnce, kterého dnes Vaše Jasnost ráčila odsouditi na smrt. Neli toho, tedy jiného.«

Kníže se pozamyslil, načež pravil:

»Vy jste bývali dobří přátelé, ty a Skoba, nemýlímli se?«

»Ano, v pytláctví. Ono nás spojilo. Skoba je aspoň o patnáct roků starší.«

»Na mne učinilo dobrý dojem, že Skoba dbá doby šetření. To není obyčejný lesní zloděj.«

»Není, Jasnosti,« odpověděl Boubín nikoli bez hrdosti na Skobu.

Kníže hvizdl na prst, což bylo znamením Smetáčkovi, aby přijel s kočárkem. Kníže nechal lokaje na kozlíku a sám si sedl do kočárku. Boubín i Marjandl ho balili do pláště, aby byl chráněn od večerního chladu.

»Rád bych toho Skobu získal,« řekl kníže Boubínovi. »Přemýšlej o tom, kterak bys jej ke mně přivedl.«

»To bude těžko.«

»Jste spolu na nůž? Topše, ale když je má vůle, abys mi Skobu přivedl, máš zapomenouti svého poměru ke Skobovi.«

»Má osoba by tu byla nejmenší překážkou.«

»A co je překážkou?«

»Skobovo nepřátelství k vám, Jasnosti. Prosím za odpuštění, že jsem to tak řekl.«

»A proč by mi byl nepřítelem? Já s ním jakživ ničeho neměl, Skoby neviděl, jemu neublížil. Proč by mi byl nepřítelem, proč?«

Boubín krčil rameny neodpovídaje. Starý Smetáček se obrátil na kozlíku, jízlivě se ušklíbl a řekl bezzubými ústy:

»Skoba nás nenávidí. Víc nepovím.«

»Proč?«

»Víc nepovím. Ať poví Boubín.«

»Nuže, chci mít určitou a rychlou odpověď,« poručil si kníže.

»Nenávidí vás,« odpovídal Boubín, netroufaje si po příkladě starého Smetáčka říci »nás,« »protože Vaše Jasnost náleží privilegovanému stavu a držíte více země, než sta a tisíce sedláků dohromady.«

»A co je mu do toho?«

»On to považuje za křivdu,« přidal Boubín opatrně.

»A té křivdy nenávidí,« důrazně doložil Smetáček.

»Mlčíš, ty socialisto!« okřikl kníže Smetáčka a vlídně se obrátil k Boubínovi. »Tím spíše se mi chce se Skobou pohovořit. Ustroj to, Boubíne.«

»Poslouchám, Vaše knížecí Jasnosti!«

Kníže milostivě kynul, Boubín mu políbil jednu ruku, Boubínka druhou a kladla mu poly pláště na kolena, zatím co mu jej Boubín rovnal na plecích.

Když kočárek zajel do lesa, kníže si zapálil doutník a spokojeně dýmaje pravil si v mysli:

»Po padesátém roce se člověk stává sentimentálnějším, ale i lepším. Jakživ bych si byl nepomyslil, že budu míti tak dobré srdce.«

Boubín a Boubínka dlouho se dívali za knížetem, jako by ještě čekali jeho rozkazů, aby je mohli na ručesť vykonati.

Smrklo se úplně.

»Ale udělal se chladný večer,« pravila Boubínka otřásajíc se.

»Pojď, libuško, do sedničky, ať mi nenastydneš! Hele, Barka již nám zatopila a strojí večeři!«

Odvedl si mladou ženu do hájovny. Zavřeli okna i okenice a pod krbem při planoucí louči prohlíželi si, co dnes Marjandl ušila a co jí kníže pán darem přivezl. V lásce manželské, v naději, že brzy z dvojice promění se v trojici, a ve vědomí bezpečnosti pod ochranou knížete pána cítili se dokonale šťastni.

II.

Srnec.

Ještě před úsvitem Boubín vstal, oblekl se do teplé bundy, nabil si dvojku a pověsil na rameno.

»Zůstaň doma, Vojto!« žadonila Marjandl. »Kníže pán tě sprostil služby a poručil, abysi se věnoval mně. Já tě nepustím! Odejdešli mi přece, požaluji na tebe knížeti pánu.«

»Kníže pán si přál, abych skolil srnce, který tu včera dotíral na naši srnku. Vyhledám srnce a skolím ho.«

»Za dne ti srnec také přijde do rány. Každý den přibíhá za srnkou až k naší hájovně. Z okna ho budeš moci zastřelit. V noci mi do lesů nechoď, Vojto!«

»Rád bych knížeti pánu dokázal, že jeho přání je mi rozkazem. Doufám, že srnce skoleného dodám na zámek dříve ještě, než se dnes kníže pán vyspí. Kdy bych otálel den dva, možná, že by kníže pán na srnce zapomněl a že by se mi dostalo pokárání místo vděku, kdy bych srnce až potom odvedl.«

Marjandl mu déle nezbraňovala. Boubín vykročil, pes pobíhal před ním, drže čumák při zemi. Kroky se dusily v mechu a trávě, tma muže přikrývala; ani pták v hnízdě sebou nepohnul. Boubín znal spády i stopy ve psí daného srnce. Za prvého úsvitu srnec bude vyčíhán a skolen. Skoba ostrouhá. Boubín nepochyboval, že také jeho bývalý přítel si vyšel na srnce a někde tu v lesích bude na čekané, ale byl přesvědčen, že Skoba na licho si vyšel. Kde pak Skoba může tak dokonale znáti stopy zvěře jako Boubín! Boubín tu všude po slepě trefí, každý kus divoči je mu povědom, jako by byl v oboře chován, a pěšinky zvěře jsou mu známy jako jí. A setkáli se se Skobou, vyřídí mu, že si kníže pán přeje s ním mluvit a že má přijít na zámek. A tu se ukázal vycepovaný knížecí služebník. Hned si myšlenky opravil: ne, neřekne Skobovi, že si kníže pán »přeje« s ním mluvit, ale že poroučí, aby k němu přišel. Ale zase si namítl, řekneli Skobovi, že mu kníže pán »poroučí,« Skoba si postaví hlavu a nepřemluví ho potom ani sv. Pavel, aby se odebral na zámek vyslechnout, co mu kníže pán chce.

Ještě se nerozhodl, v jaké formě Skobovi vůli knížete oznámí, když padla rána a v zápětí druhá.

To je Skobova dvojka!

Nad vrcholky lesa svítalo, dole byla dvojí tma, černá a šerá.

»Hledej!« řekl Boubín netrpělivému psu a pevně k sobě tule pušku kradl se za ním, zachovávaje ještě větší ticho, než za chůze.

Pes Boubína dovedl k otevřené pasece a zastavil se a k hospodáři svému se obrátil, jako by mu oznamoval: Jsme u cíle.

Hajný a pes kryti byli křovím, patrně před týmž křovím, za nímž byl na čekané Skoba. Ukazovala na to puška, pohozená

před křovím do trávy. Pytlák, když druhá rána dvojky trefila, pušku odhodil a skočil na raněné zvíře, jež dobíjel, vrážeje mu nůž tam, kde se stýkají obratle krční a páteřní, aby přeťal míchu.

Podoba Skobova každou vteřinou je určitější a zřetelnější. Boubín čekal v úkrytu, až Skoba naloživ si srnce na plece obrátil se, aby si zdvihl pušku. Tu Boubín vyskočil, pušky se chopil a postavě se čelem naproti Skobovi pozdravil:

»Dobrýtro, Skobo!«

»A, dobrýtro, Vojto!« odtušil Skoba.

Bývalí přátelé stáli si tváří v tvář. Boubín měl klid muže, konajícího povinnost na sebe přenesenou. Skoba měl oči planoucí vášní pytláků. V rozbřesku denním bylo pozorovat, jak se snaží opanovati svůj hlas i vzhled, aby se Boubín nemohl pochlubiti: »Skoba se přede mnou zachvěl.« Dělá, jako by Boubínem překvapen nebyl a jako by ho nic překvapiti nemohlo. Ale Boubín v Skobovu: »A, dobrýtro, Vojto!« poznal víc než pevnotu vůle Skobovy, kterou se Skoba honosil. Slovo Skobovo zvučelo mu výsměškem, hněvem a opovržením. Boubín se otřásl a nitro jeho se vzepřelo tomu nemilému pocitu a vypjal hlavu.

Oba mužové minutu proti sobě stáli mlčky, bez pohnutí, bez mrknutí. Ne, že by odhadovali navzájem svou sílu a obratnost: věděli, že jsou si rovni. Ale Skoba byl v nevýhodě o to, že neměl ručnice, a nůž, kterým dobil srnce, uschoval. Byl tedy bezbranný a nad to byl obřemeněn zastřeleným srncem. Lál si v duchu, že ručnici odhodil, vrhaje se na srnce; ale odpouštěl si to proto, že obě rány byly vypáleny. Kdy by nyní ke všemu ještě držel pod paždím pušku nenabitou, nebylo by mu ani snáze, ani chytřeji.

Boubín má před sebou Skobu neozbrojeného, ale přece mu nedůvěřuje. Nespouští ho s oka a čeká, že jej Skoba překvapí smělým útokem anebo úskokem. Slýchal Skobu hovořívat o tom, že pevná vůle mužova divy činí: slabého mění v siláka, nepřítele poráží a na útěk obrací, ano tebe jemu vidoucímu hustou mlhou zahaluje, že jsi mu neviditelný. Dokud Boubín pytlačíval po boku Skobově, nejednou se přesvědčil, že pevná vůle jest nejúčinnější jeho zbraní naproti zvěři i lidem, ale sám jí ještě terčem nestál. Dnes po prvé.

Nespoléhaje na nic Boubín je ostražit a čeká, co Skoba učiní; ale má úmysl, dáli si Skoba říci, propustiti ho, vydáli mu srnce a slíbíli, že se dostaví na zámek ke knížeti pánu.

»Nenadál jsi se mne,« praví posléze.

»Pravdu máš,« řekl Skoba. »Spolehl jsem se, že spíš u ženy a na službu nechodíš.«

Není radno zavadit před Boubínem o jeho ženu. Ač s ní dosáhl úplného štěstí a nemá nejmenší pochyby o její věrnosti a lásce, přece se nemůže ubrániti pocitu žárlivosti, když se někdo postranný o Marjandli zmíní. A spůsob Skobovy mluvy je takový břitký, řezavý, že dovede zranit i slovem zdánlivě nevinným. Co pak on se potřebuje dotýkati mé ženy? durdí se Boubín v sobě

a vzpomíná na myslivecké mládence, pana Antonínka a pana Adolfa. Avšak Boubín se pamatuje a nezapomíná, proč přišel.

»Jdu za tebou,« praví.

»Za mnou? A vždyť já pro tebe nevzkázal!«

»O svém umě přicházím za starým kamarádem.«

»A to jsem rád! Když není ničeho víc, podej mi moji dvojku a s Bohem!«

Skoba se obrátil tváří k domovu, ale stál.

»Sem na pravé rameno mi ji pověs, srnci pod zadní nohy, ty ji budou přidržovat.«

»Tváři vzad!« vzkřikl Boubín a Skoba uznal za dobré uposlechnouti. Otočil se bezmála jako voják.

»Přísní páni, tihle panští hajní!« bručel při tom, a tu teprve se Boubín zhostil pověrečné nejistoty před pevnotou vůle Skobovy. Viděl, že má převahu vůle na své straně. I řekl bývalému příteli rozhodně, ale upřímně:

»Skobo, poslouchej dobře. Víš, že jsem byl do knížecí služby přijat proto, abych jeho lesy zbavil nebezpečných pytláků: tebe a Kokrhy.«

»Kokrha není se mnou, bolí ho noha.«

»Na něm méně záleží. Přestanešli pytlačiti ty, Kokrha odpadne sám sebou. Včera se u mne zastavil kníže pán. Mluvil o tobě, já mu tě vychválil.«

»Pěkně děkuju! Chce také mne koupit? Co pak by za mne dal?«

»Nevím, co chce, co se mu ráčí, ale chce s tebou pohovořit, a uložil mi, abych ti to vyřídil.«

»Se mnou pohovořit? On? Kníže? A co bychom spolu my dva hovořili? Nepřeju si mluviti s tvým pánem.«

Boubín se ozval důrazněji, uražen, že Skoba mluví o knížeti s patra:

»Skobo, po tom se budu ptát až pozejtří, čeho si v mé moci přeješ, a dnes u mne platí, čeho si přeje můj pán a hospodář. Zkrátka, odebereš se na zámek ještě dnes, hned, přímo odtud, a vyslechneš, čeho je knížeti pánu od tebe libo.«

»Ty zrádce!« zasípěl Skoba. »Aby se ti v utrejch proměnil každý drobet chleba, každý prášek soli, co jsme spolu snědli! Nemůžeš říci zrovna: Chytil jsem tě konečně, pytláku Skobo, a jako někdejšího přítele a kamaráda neodevzdám tě hned v ruce žandárů, nýbrž doprovodím tě na zámek na podívanou svému knížecímu tchánovi!«

»Skobo!« zvolal Boubín plana. »Za zuby se drž, zlolajný jazyku!«

»Snad se za něj nestydíš, za svého urozeného pana tchána?«

Skoba hrubou rukou nešetrně vrazil do nejtajnější struny nitra Boubínova. Boubín znal historii Petrušky Stachovy, vždyť byl před lety z oranžerie svědkem, jak na zámeckém dvoře na vůz nakládali raněného Petruščina bratra Štěpána, a Petruška se na to dívala z knížecích komnat. Po nějakém čase padla tato

událost v zapomenutí, neboť žádný z očitých svědků jejích kromě lokaje Smetáčka neopovažoval se o ní mluvit, aby na sebe neuvalil hněv knížete. O čem jazyk nemluví, z paměti se vytírá, zapomíná se. Smetáček, pravda, se staral, zvláště od té doby, co Boubín vstoupil do služeb knížete, aby onen výjev ze zámeckého nádvoří zachoval se v paměti Boubínově, ano aby příkrost jeho barev nevybledla; ale Boubín od té doby, co otevřel uši rozkazům a přáním knížete Egona, zavřel je všemu, co jeho vznešenému hospodáři bylo na újmu. Nechtěl věděti, co věděl, a tak dosáhl, že mysl jeho se neznepokojovala poměrem knížete Egona k jeho ženě a k němu. I v té příčině vyhovoval neprojevené vůli svého velitele jako věrný služebník. A neměl to vědět, aby si zachoval ten šťastný klid, kterého se dočkal na knížecím chlebě po boku Marjandlině. Boubínovi jako selskému člověku na vždy zůstal pocit osobné odpovědnosti obecnému mínění sousedů, rodné vsi, osadě, a před tím obecným míněním by dokonce padl, kdy by se o něm řeklo, že se dal od knížete zaopatřit, aby svým tělem zakryl hřích svého pána. Obecnému mínění selskému Marjandl by byla, kdy by ji začalo souditi, jen dítětem z nepořádného lože, a dítě hříchu samo je mu hříšným. V úkrytu lesů, o samotě, bez obcování s vesničany Boubínovi je blaze; ale ví, že by bylo zle, kdy by se tyto okolnosti změnily. Ani mysliti na to nechce, a proto své tajemství tak úzkostlivě chová, že jemu samému tajemstvím se stává.

Slovo Skobovo Boubína krajně popudilo. Vzkřikl: »Když k tchánovi, tedy k tchánovi! Vykroč!«

Postavil se za Skobu jako žandár, a pes jeho s boku pozoroval každé hnutí zajatcovo, aby se naň vrhl, jakmile by se vzepřel.

Skoba váhal. Strašně jej urážela, že ho Boubín před sebou chce hnáti jako zloděje. Pytlačení pokládal nikoli za krádež, nýbrž za zaměstnání hrdinské. Boubínovi to bylo známo, a proto se naň Skoba rozpálil hněvem dvojnásobným, vida, že ho obmýšlí ranit na místě nejcitlivějším.

»Pochodem pochod!« velí Boubín.

»Půjdu, Vojto. Co bych se na tebe zlobil? Děláš své, jako ti pes své dělá. Odpouštím ti, půjdu, kam poručíš, ale pověs mi na rameno mou dvojku.«

»Již přestala býti tvou.«

»Nežť. Svol, abych ji naposled cítil při svém boku a šel před tebou jako zajatý pytlák a ne jako chycený zloděj!«

»Mohlo se docela obejít bez tvé hanby. Měl jsem ti vyřídit, že si kníže přeje s tebou mluvit, a tento srnec byl knížetem odsouzen k smrti. Že jsi ty ho skolil přede mnou, nevážilo by, jen když bys jej byl vydal. Ale ty jsi mi pohaněl ženu, která mi je milá jako zrak, a po té se s tebou smlouvat nebudu. Jdi rovnou na zámek, ani se neohledni!«

Skoba si srovnal srnce na plecích a vysoká i statná jeho postava se při tom hrdě vztyčila, třeba hlava zůstávala pochýlena.

Chtěl Boubínovi ukázati, že mu čerta záleží na něm i jeho veliteli; poddává se nutnosti, ale hrdě a mužně.

»A tak levou nohou napřed!« řekl si a vykročil jako bezstarostně.

Boubín šel dva kroky za ním, a pes běžel Skobovi při noze, každý okamžik hotov zahrýzti se mu do lýtka.

Z paseky se dostali na lesní cestu, na tutéž, která vedla kolem Boubínovy hájovny. Boubín poručil jít pěšinou, která v těch místech jinam směřovala, než na zámek.

»Zacházíme si,« zabručel Skoba.

»Ať. Kdo nenese na plecích srnce, tomu je radostí projíti se po ránu krásnými lesy.«

»Pěkná procházka! Raději bych seděl doma u hrnce kysela.«

»Nestarej se, ještě se nasedíš. Za tohle ti hádám tři měsíce.«

»Až tam bude! Týden to taky spraví.«

»Pochybuju.«

»Ještě nikdy jsem nebyl trestán.«

»Ale ve třech revírech jsi znám všemu lesnímu mužstvu jako starý, mazaný, nebezpečný a nepolepšitelný pytlák. To bude uváženo.«

»No, pytlák! Dejme tomu: tedy pytlák. Ale horšího mi nikdo nic říci nesmí. Nikdy jsem kamarády nezradil, za službičku neprodal, za přikrývku hříchu se nepropůjčil. Nejsem, zkrátka, ani knížecím hajným, ani mužem knížecího pancharta.«

»Ani slova, sice tě rozhromím, do tla zašlapu!«

»Ó, podle toho tě poznávám! No, sejmi pušku a zastřel mne, pomsti se mi za potupu, kterou jsem učinil tobě, tvé ženě i tvému tchánovi, celé vaší ctné rodině!«

»Nehněvej mne, ať se nezapomenu!«

»I nezapomeneš! Ty se nezapomeneš, ty máš všechno chytře vypočítáno, ty víš, kdy bys do mne dal ránu ze zadu, že bys za to neseděl měsíce, ani léta, ale rovnou šel na šibenici; věděltˇ by každý, že jsi mne nezastřelil ani v službě, ani v zápase, nýbrž zákeřně. No zkus to!«

Skoba se zlostně a vyzývavě zasmál. Boubín za ním skřípal zuby, sledoval ho ještě přísněji, pes byl Skobovi těsně u lýtka, ale Boubín byl nucen svůj hněv krotiti, aby se nestalo neštěstí. A Skoba se mu ještě hůře rouhal.

»Hej, vidíš, takový jsi hrdina! Ty na mne předkem, já na tebe zadkem, a držím tě v mezích. Uskoč, jeli ti život milý!«

Spílal, huboval, dožíral, ale šel pevným a neúnavným krokem za cílem. Ano zdálo se, že mu smělosti a ráznosti stále přibývá, ačkoli se střehl Boubína činem vyzvati k nejhoršímu. Ale hrubých slov nešetřil, urážky za sebe házel jako písek.

Vyšli z lesů do polí, lidé se proti nim trousili, jdouce za prací. Nebylo nikoho, aby se nepozastavil a nepodíval se, kterak panský hajný žene pytláka. Skoba na ně:

»Jen se dívejte, lidičky! Jsem Skoba ze Stožic, bez toho jste slýchali. Hany o mně nikdo nepoví. A taková se mi stala

čest, že sám kníže pán si žádá se mnou mluvit a vlastního zeta za mnou poslal, aby mi pozvání vyřídil. No jdu, proč bych nešel? A ten za mnou, to není hajný, to je, ano, ano, to je vlastní zet knížete Egona! Taková se mi tu děje čest.«

Boubín řeči Skobovy dlouho mlčky snášel, ale v prsou mu vřelo, jen supal. Skoba slyšel jeho těžké a rychlé oddychování a měl v něm známku, že každé slovo dobře dopadá na hlavu Boubínovu.

Lidé se smáli a usmívali, jak který. Ti, kdo Skobova slova považovali za žert lišky v pytli, se smáli, a ti, kdo něco věděli o Boubínově ženě, jaký jest její původ a jak byla Boubínovi dána v manželství, podezřele se usmívali. A Boubín se hnětl, hněval, pomstou planul, ale v panské službě byl už ukrocen na tolik, že se dovedl udržeti na uzdě.

»Měl jsem tě poznati dříve!« zvolal, když minuli.

»No a co?«

»Všech spolků s tebou bych se byl varoval, nikdy bych tě byl přítelem nenazval, spíše vlka.«

»Ty lituješ, že jsme se dříve nepoznali, a já že poznali. Věčně se styděti budu, že jsem měl za přítele panského oblizu, Vojtu Boubína. Nikomu se tím nepochlubím. Svezeli se mezi poctivými lidmi na tebe řeč, zapru tě, panského náchlebníka, a odpřisáhnu, že jsi nikdy nebyl selským synem. Jakého jsi otce syn! A na takovou zděrbu jsi se zpakostil!«

»Měl jsem tě poznati dříve!« opakuje Boubín a dokončuje: »Dnes bys se tak nenaparoval a mne hubou nectnou nešeredil.«

»A co, co by bylo? Myslíš, že bych byl spolu s tebou knížecím nářitníkem?«

»Tak bys dnes nemluvil!«

»Nikdy bych jinak nemluvil, nejsem nálicha jako ty, nemám jako ty jeden jazyk pro pány a druhý pro sedláky. Jsem veřejný muž a má řeč je vždycky jen jedna.«

»Věz, že bys vůbec nemluvil, že bys byl mými prsty udušen a dávno hnil pod drnem. Jak jsem se mohl v tobě mýlit a jediný den tě míti za přítele!«

»Udusit bys mne chtěl? No, to je možná! Řekni, a já shodím srnce a ty obě pušky, mou i tvou, a chytíme se za opasky! Svoluješ?«

»Dnes je na to pozdě. Musím tě na zámek dopraviti živa, nikoli nebožtíka.«

»Zkus to přece, troufášli si! A netroufášli si a nejsili muž, proč mě držíš? Pusť mě, neboť mě neuděláš tolik hanby, jako sobě! Však je ti povědomo, kdo je Skoba ze Stožic? Či jsi to zapomněl?«

»Už je pozdě. Na pasece jsem ti dával příležitost, abysi se zachránil. Teď už jsi pro mne jen pytlák, rozumíš? A já jsem pod úřadní přísahou.«

Skoba se rouhavě zasmál a zase hlásal lidem, kteří se namanuli:

»Lidičky, podívejte se, dva knížecí úředníci doprovázejí Skobu ze Stožic na zámek! Taková se mi děje čest! Nepozastavujte se nad tím, že jeden chodí po dvou a druhý po čtyřech. Ten rozdíl výcvik udělal. Ten dvounohý je pocvičenější, trochu byl i v latinských školách, ale kdy by klesl na čtyři, přesvědčili byste se, že je to stejný pes.«

A vztekle si odplivl.

»Skobo!« sípěl za ním Boubín, »nevěř mi! Už se málem necítím a ještě jedno slovo takové, proženu tě koulí!«

»Eh pro mne! Špatný jsi býval pytlák, jestli jsi se koule hajného bál. Dobře jsi udělal, že jsi se pytlačiny zbavil, prťáku, a ne pytláku!«

Tak Skoba Boubína ctil, až se přiblížili zámku. Teprve zde utichl a myšlenky své k tomu obrátil, co se nyní díti bude.

»Do kanceláře!« poručil Boubín.

Skoba pevným, ale zrychleným krokem přešel nádvoří a vrazil do kanceláře.

»Šťastné dobrýtro!« pozdravil a shodil srnce do kouta. »Ale pronesl jsem se!« dodal utíraje si pot a narovnávaje šíji.

Ještě po ránu bylo, v kanceláři nebylo direktora, jen dva písaři. Skoba na ně:

»Skoba ze Stožic se vašemu pánu pěkně poroučí, a že mu přináší něco do kuchyně.«

Skoba ze Stožic! Písaři jen podle jmena znali tento postrach knížecích lesů. Zapomněli, nevěděli co promluvit, co udělat. Skoba zatím přešel kancelář a posadil se do kouta na lavici.

»Ano, Skobu ze Stožic jsem přivedl,« oznamoval Boubín. »Kdy přijde pan direktor?«

»Ne do deváté.«

»Jak se doví, kdo přišel, hned tu bude. Skoba je host dávno čekaný.«

Jeden z písařů šel oznámit direktorovi, direktor běžel povědět knížeti. Boubín si sedl s nabitou puškou ke dveřím, aby Skoba nemohl uteci.

Kníže se rozpomenul, že včera pod večer Boubínovi uložil, aby mu Skobu přivedl k rozmluvě, ale nenadál se, že vůli jeho tak záhy bude vyhověno. Byl hrd na takového služebníka.

»Co poroučí Vaše Jasnost učiniti se Skobou?« tázal se direktor.

»Chci s ním osobně promluvit.«

»Neradil bych, Jasnosti, zahodíte se. Nejkratší by bylo poslat pro žandarma, aby pytláka odvedl do vazby.«

»Skoba by byl po zákonu potrestán a před lidmi zahanben, a tím by mi pomoženo nebylo. Až by se z vězení vrátil, mstil by se a byl by nám na větší obtíž než dosud. Mám s ním jiný úmysl.«

»Nesmím se tázat jaký, Jasnosti?«

»Prozatím se netaž. Jde o pouhý pokus, a nechci si v tvých očích škodit, kdy by se mi pokus nezdařil.«

Kníže po domácku chodil dosti nedbale oblečen, kteréžto volnosti netrpěl svým lidem. Rád se nosíval po myslivecku a měl ode dávna zvláštní zálibu v ošumělých kloboucích. Nebýt na zámku Skoby, byl by se oděl jak obyčejně. K vůli Skobovi se oblekl do černa a vzezření správce nebo lesníka vyměnil za výraz, řekněme, krajského. Pružným krokem vstoupil do kanceláře, jejíž dvéře lokaj dokořán otevřel, direktor za ním. Vznešeně, vážně a přísně přešel pokoj a zastavil se před Skobou. Boty pod knížetem vesele a bezstarostně si vrzaly, a to Skobu nejvíce dopálilo, neboť bez starostí nebyl, jakkoli hleděl svému osudu mužně vstříc a na všecko byl připraven. Seděl v koutě, zády opřen o obě stěny. Seděl si volně a volně se rozhlížel. Když kníže vstoupil, Skoba ani údem nepohnul, ani okem nemrknul. Hranatá jeho tvář odpovídala hranatým ramenům; v stínu vypadal jako železný muž.

Kníže pokynul písařům, aby odešli, několik okamžiků na zajatého mlčky hleděl, načež se otázal s vysoka:

»Skoba?«

»Skoba.«

»Topše. Pytlák?«

»Pytlák.«

»To ne topše, to sle! Zavrou tě do arestu.«

»Podle všeho.«

»Snad i do kriminálu. Nevím, za jakých okolností jsi byl chycen, ale jestli jsi se bránil a na hajného ruku vložil nebo jen vztáhl, na to je kriminál.«

»To vložil,« pravil Skoba hlasitěji.

»Není pravda,« ozval se od dveří Boubín.

»Vložil jsem,« tvrdil Skoba houževnatě.

»Není pravda!« Boubín protestoval důrazněji.

Kníže tomu rozuměl tak, že Skoba nezdvihl na hajného ruky, ale namířil naň pušku, snad po něm i ránu dal. Pravil:

»Jestli jsi hajného na životě ohrozil, tím hůře se ti povede.«

»Na životě jsem ho neohrozil.«

»Tedy na zdraví?«

»Ani na zdraví. Naopak, já mu dal medicínu pro zdraví. To je stará selská medicína, dosud každému pomohla.«

»Ptám se tě zkrátka, ty zkrátka odpověz: co jsi hajnému Boubínovi udělal?«

»Nalupal, nabančil, za uši vytahal,« hlásil Skoba zvučně.

»Lže!« odporoval Boubín od dveří, hněvem sebou zmítaje.

»Nalupal jsem mu, nabančil, za uši vytahal jako pasákovi. Když potom chtěl dáti svému psu kus chleba, pes se od něho s opovržením odvrátil. Ani vlastní pes nechce chleba vzít od člověka tak zlupaného, zbančeného, za uši zvytahaného. Kdy by měl ještě rodiče na živu, otec by ho vydědil, matka by se ho odřekla, až by se dověděli, co jsem mu naložil. Myslím, že od takového umrskance i žena s ošklivostí se odvrátí a tchán před

ním dvéře zavře — ovšem, máli jakého, neboť nikomu není známo, kde Boubín svou ženu našel, na kterém smetišti.«

Spousta, která se Skobovi z úst vychrlila, byla tak neočekávaná, přílišná a drzá, že Boubína zavalila jako náhle napadlá závěj. Hněv, jímž Boubín kypěl, přívalem ukrocen ulehl. O všecko se Boubín lekl, co si jeho srdce v posledním roce zamilovalo a več doufalo. Včerejší pocit bezpečnosti byl do kořene otřesen. Ani se překvapením nezmohl, aby znova a důrazněji prohlásil, že Skoba lže. Zapomněl rázem na sebe, myslil na Marjandl a na jejího otce. Co Boubín ani v myšlenkách si přiznati nechtěl, aby se nedopustil opovážlivosti, která by se mstila na něm i na jeho štěstí, Skoba knížeti na hlavu kydl s bezohledností, která všecko převyšovala, čeho se Boubín od něho nadíti mohl.

Ale kníže zůstal nedotčen. Ani jeho barva, ani hlas, ani pohled, ani chování se nezměnilo.

»Lžeš!« pravil rozhodně a přísně, vyrozuměv z protestů Boubínových, že Skoba, pokládaje svou věc za ztracenu, aspoň chce se Boubínovi pomstít a vydat jej v šanc lidskému posměchu, jako by jej byl vytrestal jako kloučka darebného.

»Lže, v hrdlo lže!« zvolal Boubín ode dveří a přichvátal, spatřuje v knížeti svého zastance. »Ani prstem se mne nesměl dotknout, ani nemohl. Zastal jsem ho nad zastřeleným srncem, kterého si naložil na plece, aby jej odnesl. Dvojka ležela za ním. Uchopil jsem ji a teprve se Skobovi ohlásil. Sám se mi vydal v ruce, nečekaje mne. Já s ním mohl naložiti po své libosti, on mohl pouze hubovat a láteřit a lhát. Ano, lhát! On lže, Jasnosti!«

»Věděl jsem to,« děl kníže temně a ještě přísněji. »Ty se opovažuješ na mého služebníka vylhávat, co mu neslouží ke cti? To se netýká jen jeho, nýbrž i mne, jeho pána. Mou povinností je se ho zastat a učinit vše, abys byl ve své zpupnosti ukrocen. Pamatuj, že je Boubín pod přísahou!«

Při slově »pod přísahou« kníže pokročil ke Skobovi blíž a hrozně naň vykulil oči.

Skoba vzdorovitě pohodil hlavou a zadíval se do okna. To znamenalo, že ničeho nebude dbát a šířit bude o Boubínovi, že byl od něho, Skoby, nectně zbit.

»A srnce mi zastřelil?« kníže dále na Skobu hrůzu pouštěl. »Srnce mi zastřelil! Kde je ten srnec?«

»V koutě u dveří,« pravil Boubín. »Je to ten, kterého Vaše Jasnost včera odsoudila k smrti.«

»Ten?!« zvolal kníže, svíraje rty. »Toho srnce mi zastřelil! Odejdi, Boubíne, chci s pytlákem promluvit mezi čtyrma očima, a sám čekej venku.«

Boubín odešel a opatrně odnesl obě pušky, svou i Skobovu.

Kníže a pytlák zůstali samotni.

Nastalo pomlčení. Skobovi to bylo nemálo divno, že změklý měch, jakým se mu zdál kníže, chce s ním zůstati beze svědků. Kdy by ho Skoba odfoukl, kníže odletí jako puch. Podíval se na své mohutné ruce a založil si je. Kníže o dva kroky pood-

stoupil, vznešeně se vypjal, oči přivřel, koutky svěsil a pravicí velitelsky kynul:

»Vstaň!«

Hlas jeho nebyl ostrý jako prve, ale veličenský.

Skoba opět pohodil hlavou a zadíval se do okna.

»Vstaň, když ti poroučejí!«

Nedbale přivřené oči se rozevřely a zdvihly, pravice se vznesla.

»Až budu chtít!« odsekl Skoba urputně.

»Vstaň! Jak se opovažuješ v mé přítomnosti sedět?«

»A jak ty se opovažuješ v mé přítomnosti stát? No, co pak tu stojíš nade mnou a se naparuješ?«

Kníže byl ohromen. Jak se byl vyslovil k direktorovi, hodlal se Skobou provésti jistý pokus, kteroužto myšlenku pojal už včera, když se od Boubína dověděl o některých vlastnostech Skobových. Rozmluva se Skobou dosud se mu dařila a neměl pražádné pochyby, že ho dovede, kam mu bude milo. Ale poslední Skobův obrat svázal mu jazyk a odňal řeč. On mu tyká, jako kdy by s ním byl kníže krávy pásal! Kníže zbledl, zlověstný mrak ukázal se mu na čele, rty se mu zachvěly. Již již otevíral ústa, aby zavolal Boubína a vydal mu Skobu v šanc, prve než bude vydán rukám spravedlnosti. Ale opanoval se, tvář i chování náhle změnil, veličenská vznešenost a přísná vážnost s něho spadly, i vypadal zase tak, jak obyčejně: jako svůj správce nebo lesník, jen mu k tomu scházel šat a ošumělý klobouk.

(Pokračování.)

K. V. Zenger.

Pokus o vylíčení života a činnosti českého fysika-astronoma.

Václav Karel Bedřich Zenger narodil se 17. prosince v Chomutově, kde jeho otec dr. Václav Zenger byl vojenským lékařem. Mládí trávil v různých městech posádkových: obecnou školu vychodil v Hradci Králové, gymnasium v Něm. Brodě, v Čáslavi a v Praze, kde také studoval na universitě v letech 1848 až 52. Podle vlastního vypravování byl veselé povahy a ztropil ve škole leckterou kratochvíli; v bouřlivém roce 1848 súčastnil prý se povstání a byl ve studentské legii: mírumilovného Zengra s puškou bylo těžko si představit — ostatně pro upokojení dodával, že jeho puška vůbec nestřílela. Z těchto let datuje se přátelství jeho s Jos. V. Fričem, jehož syna později zvolil si za assistenta.

Původně měl se věnovati studiu práv a skutečně byl zapsán na fakultě právnické, ale jeho přirozené nadání proklestilo si brzy cestu a vedlo ho na vlastní životní dráhu, a tak mimo před-

nášky právnické a filologické poslouchal i výklady mathematicko-fysikální, ano prý i medicinské.

Že se zabýval již tehdy opravdově fysikou a astronomií, plyne z toho, že po čas studií byl zároveň assistentem profesora fysiky na Pražské universitě Petřiny a ředitele hvězdárny Böhma.

Zenger nebyl z bohaté rodiny a brzy pocítil nutnost živiti se sám, zvláště když po smrti matčině otec oslepl a sám více podpory synovy potřeboval, než mu jí mohl poskytnouti. Profesor Petřina opatřil mu uherské státní stipendium, spojené se závazkem vyučovati v Uhrách několik let, a Zenger skončiv universitní studia odešel r. 1853 do Báňské Bystřice, kde vyučoval na slovenském gymnasiu až do roku 1861, zůstávaje stále ve styku s Čechami. Z této doby jsou jeho první vědecké práce.

Na štěstí nezůstal v Uhrách dlouho. Vláda uherská přinutila ho r. 1861 odejíti na dovolenou, které užil ku pracím v laboratoři fysikálního ústavu Vídeňské university (u prof. Ettingshausena) a brzy potom ho propustila vůbec ze státní služby jako cizího příslušníka.

Zenger učil nějaký čas mathematice a fysice ve Vídni na reálce a zamýšlel se habilitovati na tamější universitě pro fysiku. Nežli však úmysl provedl, byl vyzván od prof. Lumbe, ředitele královského českého zemského polytechnického ústavu v Praze, aby přijal českou docenturu fysiky, a to bez habilitace. Přijal a byl zvolen r. 1862 docentem pro české i německé přednášky, které oboje zastával dvě léta. V krátkém čase byl jmenován profesorem mimořádným a (r. 1864) řádným.

Při rozdělení techniky r. 1869 přešel na českou techniku a zůstal tu profesorem až do 30. listopadu 1900, kdy odešel na odpočinek. Avšak ani potom nevzdal se učitelské činnosti úplně, nýbrž ještě několik letních běhů míval soukromé výklady o své soustavě světové, které konal velmi pilně. Teprve když pokračující nemocí byl tak sklíčen, že nemohl z domu vycházeti, odřekl v létě 1906 ohlášené výklady a věnoval se jen literárním pracím. Roku 1907 zhoršila se nemoc jeho značnou měrou a na podzim zachvátila stařecká snět pravou jeho nohu. Poněvadž trpěl veliké bolesti a byla obava, aby nenastala otrava krve, podstoupil na radu lékařů dne 9. ledna t. r. operaci, při které mu chorý úd byl odňat.

Operaci sice přestál dobře, ale hned na to vyvinul se u něho zápal plic, jemuž silný jeho organismus, oslabený dlouhým ležením, konečně podlehl. Zemřel dne 22. ledna 1908 v sanatoriu dr. Skrbka v Praze.

Vědecké zásluhy Zengrovy byly všeobecně uznávány. Na technice byl r. 1872 zvolen za rektora, r. 1898 byl jmenován dvorním radou, konečně r. 1907 zvolen čestným doktorem věd technických — avšak zemřel dříve, než došlo ministerské schválení.

Byl z prvních řádných členů České akademie, členem Královské české společnosti nauk, čestným členem »Spolku architektů a inženýrů v království českém« a jiných českých spolků.

Také za hranicemi mělo jeho jméno dobrý zvuk; byltě čestným členem »Sociedad scientifica Antonio Alzate« v Mexiku, »Società degli spettroscopisti italiani« v Římě, »Société nationale des Architectes de France« v Paříži a čestným ředitelem mezinárodní sluneční observatoře republiky Paraguayské v Montevideu. Na české technice byl z nejváženějších členů profesorského sboru, posluchačstvem ctěn a milován, a v široké české veřejnosti byl zajisté jedním z nejpopulárnějších mužů našeho národa.

Povahy byl Zenger rázné, energické a houževnaté, ale citu měkkého a dobrák od kosti.

Rychle chápal, rychle si tvořil úsudky a pak energicky a tvrdošíjně hájil svoje přesvědčení, jehož mu nikdo nezviklal. Těžko bylo ho přesvědčiti o opaku. Povoloval, ustupoval na oko důvodům, avšak náhle skončil rozmluvu anebo jinam zabočil, a bylo patrno, že není přesvědčen, že jen ze zdvořilosti přisvědčuje. —

O jeho citlivosti mnozí by mohli vyprávěti, já sám velmi často viděl jsem lesknouti se slzy v očích starce dojatého vlastním vypravováním; a jeho láska k přírodě prýštila z téhož citového pramene.

Vzdělání Zengrovo bylo hluboké a všestranné. Maje přirozené nadání a pocházeje z rodičů intelligentních vzdělával se ve školách u dobrých učitelů a tříbil svoje zkušenosti rozsáhlými cestami, které podnikal rok co rok po čtyři desítiletí.

Cestovati byla Zengrova vášeň, byla to jeho rozkoš, bez které neobstál. Anglie a Francie zejména často byly mu cílem, ale i Švýcary a Italie. Na cestách mohutněl jeho duch, rozvíjely se schopnosti, šířil se jeho obzor a Zenger vyspíval v muže světového rozhledu, jakých bylo nemnoho v Čechách.

Kdo po prvé Zengra slyšel, býval překvapen jak bystrostí posudku tak i bohatými zkušenostmi jeho. Nebylo předmětu, aby nedovedl o něm aspoň případnou poznámku pronésti, stručnou a výstižnou.

Zkušeností svých neponechával pro sebe, rád je sdílel s jinými, ať již v populárních přednáškách, nebo v pojednáních, kterých napsal česky několik z nejrůznějších odborů,[1]) anebo konečně i v kritikách řízných, často nemilosrdných, jimiž posuzoval rozličné veřejné záležitosti.

V hovoru býval upřímný, vždy veselé mysli a naladěn k žertům. Hovořil plynně pěti jazyky, vyznal se v hudbě, měl vrozený takt a nenucené, uhlazené chování: jaký div, že dovedl být roztomilým společníkem, oblíbeným ve všech společenských vrstvách.

Politicky nevystupoval a veřejná činnost jeho vztahovala se nejvíce ke spolkům, vědeckým výstavám a populárním přednáškám, které konal, hlavně v posledních letech, s nadšením. Před-

[1]) O čištění říčné vody, o kanalisaci měst, o zalesňování, o technologii skla atd.

nášel vždy zdarma, nejčastěji k dobročinným účelům, a rád vyprávěl, že vyzískal pro tyto účely přes 50.000 k.

V rodinném životě Zengrově nebylo mnoho zvláštností. Matka zemřela mu v útlém mládí, sestra dožila jen 17 let, otec oslepl, a syn, věnuje se jeho ošetřování, nezaložil si ani vlastní rodiny. Domácnost jeho byla v cizích rukách; mimo vzdálenější příbuznou, k níž nelnul, byl ve světě sám. Na svůj osud však nenaříkal, vžil se do osamělosti a věnoval lásku přírodě. Jeho pokoje bývaly plny květin, které pěstoval, zaléval a přesazoval, že často ani hosti ruky nepodal, tak býval umazán hlinou.

I ptáci, zlaté rybky a kočky oživovali jeho příbytek; zvláště koček míval vždy několik, mezi nimi krásného černého kocoura, miláčka svého, jehož skonu trpce želel.

Při tomto skromném způsobu života mohl Zenger nejen ročně podnikati nákladné cesty, nýbrž i založiti bohatou soukromou knihovnu a zakoupiti menší pozorovací přístroje, dalekohled, heliofotografický stroj a j. Co nad to ušetřil, ukládal do České spořitelny (jiné nevěřil, a byl v tom ohledu velice nedůtkliv), kde konečně měl uloženo menší jmění. Ještě za života věnoval většinu těchto peněz, 30.000 korun, na zřízení stipendií pro nemajetné posluchače české techniky a tak korunoval své snahy o zlepšení sociálních poměrů našeho studentstva, jemuž byl po celý život opravdovým přítelem. Studentstvo mu tuto péči vděčně splácelo: všechny odborné spolky posluchačů na české technice jmenovaly ho čestným členem, vyslaly deputace k jeho 70. narozeninám a tuto pozornost opakovaly zase po pěti letech. Zenger tím býval dojat i potěšen: ještě 10 dní před smrtí, když jsem ho předposledně navštívil, ukazoval mi se slzami v očích kytici, kterou deputace posluchačů přinesla do sanatoria.

Velmi zajímavý byl Zengrův poměr ke školníku K., který byl o málo mladší a ve službách fysikálního ústavu asi čtvrt století. Jeli všeobecně pravda, že není nikdo velikým v očích svého komorníka, nevím, ale na Zengrovi se tato věta osvědčila. Ač K. byl Zengrovi oddán tělem i duší a nepřipustil proti němu nikdy ani slova křivého, vědeckým objevům svého profesora nevěřil ani za mák; málo a nerad o tom mluvil, ale neuznával jich. A Zenger navzájem denně huboval na svého K., ať to slyšel čili nic, vytýkal mu, že není k ničemu, že všechno rozbije a zkazí, ale bez něho se neobešel.

Zenger přicházel do ústavu, K. otevíral dvéře, svlékl mu kabát, pověsil klobouk a hůl; Zenger odcházel, a K. ještě na schodech přijímal rozkazy. Zenger jel do Paříže, a K. ho provázel na nádraží, Zenger vracel se do Prahy, a K. čekal na něj s drožkou. Krejčí neb obuvník nevyhověli profesoru svými dodávkami, i zakročil K.; Zenger se stěhoval, a bez K. nebylo lze zaříditi byt. Vypadl hřebík ze zdi, a K. byl z techniky povolán na Malou Stranu, aby jej zatloukl. Finanční úřad poslal v prosinci Zengerovi upomínku (již třetí), aby zapravil daň, jinak že atd.: Zenger vrazil do ústavu v nezvyklou dopolední hodinu, rozzuřen, a první

otázka jeho byla: »Kde je K.?« Přispěchavšímu školníkovi nejprve vyložil jadrnými slovy své mínění o finančních úřadech, které první dvě upomínky poslaly mu o prázdninách (»nevědí, že profesor není o prázdninách v Praze!«), a pak ho vypravil s diplomatickým posláním, které se zdařilo k spokojenosti obou stran.

Tento poměr trval, i když odešel Zenger do pense (kam ho ostatně K. brzy následoval), a někdy vedl k velkolepým scénám. Na jaře 1902 neb 1903 došla do techniky telefonicky žádost, aby K. ihned přišel do bytu Zengrova. Lekl jsem se, nevěda, co se děje, a vyslal jsem K. okamžitě do Lobkovicova paláce, kde již tehdy Zenger bydlel. Asi za hodinu — po přednášce — vrátil se K. a pravil polo ve zlosti, polo se smíchem: »Pan rada se pěkně poroučí a pozdravuje; byl jsem mu na poště se psaním, protože se je bál svěřiti holce, aby to nespletla!« Zenger skutečně služce nedůvěřoval a raději poslal ji nedaleko ke známému, který doma měl telefon, a nařídil povolati K. jen proto, aby mu donesl na poštu dopis. Podobných drobných záležitostí, ač nebyl vždy volán tak na rychlo, obstarával K. Zengrovi mnoho až do posledních dnů života jeho.

A za rakví jeho kráčel opět věrný K., jeden z nejvíce truchlících účastníků pohřbu, provázeje Zengra tentokráte naposledy . . .

* * *

Vědecká činnost Zengrova v prvních letech nebyla provázena úspěchem; jeho pojednání z let 1855—61: *Měření intensity proudu bussolou tangentovou*, *Měření inklinace*, *Theorie aequatoreální bussoly*, *Užití multiplikatoru ve změněném tvaru*, *Nová methoda k určení ozonu* a rozličné práce theoretické o molekulárních silách prvků a jich souvislosti s rychlostí světla a magnetickými vlastnostmi byly současnou kritikou odmítnuty buď jako nedokonalé nebo zcela chybné.

Výklad tohoto zdánlivě překvapujícího fakta je dnes na snadě: Zenger tehdy (v Bystřici) neměl asi pomůcek potřebných k experimentálním pracím, byl tudíž nucen publikovati pojednání theoretické povahy, ale k tomu neměl dostatečné průpravy. Teprve když se r. 1861 dostal do laboratoře fysikálního ústavu Vídeňského, ukázal se jeho eminentně praktický talent: uveřejnil ve spisech Vídeňské akademie zdařilou *methodu k měření úhlů na krystallech* pomocí mikroskopu a r. 1862 popsal *universální rheometr*, přístroj k měření intensity elektrického proudu v širokých mezích se stejnou citlivostí, který poslal též na výstavu elektrických apparátů do Londýna. Ale dříve než se stal tím, čím byl, musel se propracovati školou zkušeností, zvláště když po návratu do Prahy roku 1863 čekaly ho práce spojené se zařizováním laboratoře na české technice. A tak vidíme dlouholetou mezeru, jedinou v životě Zengrově, která není vyplněna vědeckými publikacemi. — Roku 1863 napsal do Živy pěkný článek: *Rozbor spektrální*,

velmi výstižný přehled tehdejšího stavu této důležité optické disciplíny. Roku 1866 vyšla jeho *Fysika zkušebná* nákladem B. Stýbla v Praze, a to prvý díl o 22 tiskových arších; druhý díl nebyl vydán.

Teprve r. 1870 vystoupil Zenger zase s novými pracemi, a lze říci, že následujících 15 let znamená nejskvělejší dobu jeho tvoření. Zenger se nám jeví jako fysik nadaný a zručný. Při volbě podnětů pro vědeckou práci měl neobyčejně šťastnou ruku: čehokoli se chopil, dovedl vždy zdokonaliti. A nebyl jednostranný; všechny obory fysikální jsou zastoupeny v jeho pracích a k tomu i chemie a hlavně astronomie.

Roku 1870 popsal zlepšení *thermoelektrických článků* a vymyslil *differenciální fotometr*, modifikaci fotometru Bunsenova.

Roku 1871 konstruoval *nutoskop*, kterým dovedl napodobiti praecessní a nutační pohyb zemské osy; vymyslil *manometr*, jehož stupnice po celé délce je dělena rovnoměrně, a *nový klíč pro Morseův telegraf;* všechny tři přístroje předložil na sjezdu British Association for the advencement of science v Edinburgu. Mimo to popsal princip *tangenciálních vážek*, kterými lze přímo měřiti nejen hmotu, nýbrž i specifické hmoty těles tuhých a kapalin, ano i koefficient roztažnosti, a nalezl *dva nové hydroelektrické články*.

Roku 1872 na základě pojednání *o účincích vodičů symmetricky rozložených kolem elektroskopu* sestrojil t. zv. *symmetrický hromosvod*, který demonstroval rok na to na sjezdu zmíněné British Association v Bradfordu.

Roku 1873 sestrojil nový *spektroskop*, jehož hranol byl místo ze skla zhotoven z odrůdy orthoklasu.

Roku 1874 obrátil zřetel k optickým studiím a vydal pak řadu prací směřujících hlavně k zdokonalení drobnohledů a dalekohledů a k zlepšení pozorovacích method astronomických. Téhož roku sestrojil *universální mikroskop* a nalezl velmi důmyslný způsob zvětšovati fotografické obrazy, t. zv. *refotografickou methodu*, jejíž podstata záleží asi v tom, že se fotografuje pomocí optického stroje o positivní sférické vadě a fotografie pozoruje (anebo znova fotografuje) strojem o negativní vadě přiměřeně veliké.

Roku 1875 propočítal nové trojnásobné objektivy a užil jich následujícího roku při *katadioptrických refraktorech*, kterými nejen docílil téměř úplného aplanatisování obrazu, nýbrž i značně snížil dobu exposice při fotografii nebeských těl.

Roku 1876 vynalezl tři nové přístroje pro měření astronomická, totiž *stereomikrometr* a nový *posiční mikrometr* (oběma se vyměřují hlavně posiční úhly dvojhvězd s větší přesností, než bylo možno dříve) a pak nový *sluneční okulár*, zakládající se na úplném odraze světla; pomocí jeho lze přímo pozorovati slunce bez nebezpečí pro oko (sluneční kotouč jeví se jen tak lesklý jako měsíc v úplňku).

Roku 1877 nalezl jednoduchou *methodu k měření indexu lomu*, která nevyžaduje drahých nástrojů s kruhy přesně dělenými a přece dává spolehlivé výsledky. Mimo to propočtal nový objektiv pro *dialytický refraktor*, a sice kombinoval tu boraxové sklo s obvyklým korunovým a flintovým, čímž zmenšil chromatickou vadu a zvětšil světlost obrazu.

V optických studiích pokračoval po 4leté přestávce, vyplněné pracemi čistě astronomickými a meteorologickými, r. 1881 v pojednání *Dioptrické studie*, v němž na základě starších pokusů Blairových navrhl konstruovati objektivy jako kombinace čočky spojené z korunového skla a korrekční duté rozptylky, vyplněné směsí aromatických olejů; zároveň udal potřebné podmínky a sestavil potřebné tabulky. Tyto svoje čočky nazývá *symmetrické endomersní objektivy*.

Brzy potom poznal nedokonalost svých objektivů, které při změnách teploty se kalily a přestávaly býti achromatické; ale i tu dovedl si pomoci tak, že místo tekutých čoček volil rosolovité a polotuhé látky, které vznikly rozpuštěním některých organických solí (stearanů, oleanů a palmitanů) v benzolu, oleji makovém a jiných podobných.

Jak známo, hotoví se nyní v Jeně velmi dokonalé achromatické čočky, t. zv. apochromaty, ze skel k tomu účelu zvláště vhodně připravených; theoretický podklad je celkem týž, jehož Zenger užil několik let před Jenskými optiky.

Téhož roku učinil jiný pěkný objev sestrojiv přímohledný hranol, t. zv. *dispersní parallelepiped* (rozptylový rovnoběžnostěn). Přímohledné kombinace Amiciovy, Janssenovy a j. skládají se vždy z většího počtu skleněných hranolů, aby se docílilo velkého rozptylu, avšak tím se zmenšuje světlost vidma. Zengrovi se podařilo toliko ze dvou hranolů získati kombinaci přímohlednou, která dávala rozptyl až 40° i více. Stačí vzíti hranol z křemene (anebo vápence) dvojlomného a spojiti jej se stejným dutým hranolem vyplněným anetolem a benzolem (či sirouhlíkem), aby vznikl přímohledný hranol o veliké dispersi. Jiný byl by stopoval tuto pěknou myšlenku, pro Zengra hlavní zájem mělo užití rovnoběžnostěnu v astronomii. Při dosti velikém lámavém úhlu totiž propouští rovnoběžnostěn toliko paprsky jedné barvy, a Zenger zařídil věc tak, aby to byly paprsky v okolí Fraunhoferovy čáry C. Tato čára charakterisuje elektrický výboj ve zředěném vodíku a vyskýtá se také ve spektru protuberancí, které Zenger dychtivě studoval již v těch letech.

Několik let později ukazoval Zenger rovnoběžnostěn s úspěchem na sjezdu Association française pour l'avancement des Sciences v Rouenu (1884).

Roku 1883 překonstruoval *universální rheometr* a sestrojil nově *universální elektrometr*, který byl německou kritikou velmi příznivě posouzen. Téhož roku vystavil na mezinárodní elektrické výstavě ve Vídni *regenerativní článek (akkumulator)*, který sice měl některé výhody, ale v praxi se neujal. Konečně uveřejnil

methodu, kterak lze fotografovati spektrum neaktinických paprsků pomocí chlorofylu, xanthofylu a cyanofylu, kteréžto látky extrahoval aetherem z listů máty peprné. Byl to jeden z prvních pokusů o fotografii paprsků červených a ultračervených, ale Zenger — po svém zvyku — dále ho nestopoval, spokojiv se zase užitím jeho v astrofysice: mohl totiž takto fotografovati sluneční coronu a chromosferu, což byl nucen uznati i slavný francouzský hvězdář, nedávno zesnulý Janssen.

Roku 1885 sestavil Zenger ještě ***spektrometrický optometr*** k pozorování, kterak postupuje děj tavení oceli v nádobách Bessemerových; avšak již čím dále tím zřejměji ukazovala se změna jeho činnosti, která se několik let připravovala.

Zkušenosti své, získané v laboratoři i na kathedře, uložil Zenger ve dvou větších spisech. První z nich byla ***Fysika pokusná i výkonná***, učebnice velikého slohu, které bylo tehdy málo rovnocenných v cizích literaturách; vynikala bohatým obsahem i pojetím látky. Vyšel však jen I. díl (Mechanika) úplný (r. 1882 v Praze nákl. F. Šimáčka) a z dílu III. (Optika) jen 5 sešitů (1884 až 1890), tak že toto cenné dílo zůstalo neúplné. Mimo to vydal ve Vídni (nákl. Hartlebenovým) ***Die Spannungselektricität, ihre Gesetze, Wirkungen und technischen Anwendungen.***

Oba tyto spisy, hlavně pak první, znamenají vyvrcholení druhé hlavní periody činnosti Zengerovy. Formální rozloučení s fysikou nastalo r. 1891 na Jubilejní zemské výstavě v Praze, kdy jako předseda XIX. skupiny uspořádal výstavu svých vynálezů i prací vědeckých; 35 rozmanitých původních přístrojů a přes 240 pojednání v šesti jazycích[1]) uváděl tu šedesátiletý učenec na důkaz, jak plodná byla léta, věnovaná vědecké práci.

Od té doby Zenger už ve fysice nepracoval, až na malou výjimku: rozpomenuv se na své dioptrické studie sestrojil ***symmetrický aplanat*** (1893), ***katoptrický symmetrický objektiv*** (1895) a ***anastigmatický symmetrický aplanat*** (1896); ale tyto práce vztahovaly se spíše k astronomii nežli k vlastní fysice.

Zengrova mysl i veškero snažení směřovaly již k astronomii a meteorologii.

V obou vědách pracoval dávno. Hned roku 1868 napsal pojednání ***o vlivu měsíce na klimatické poměry;*** později zabýval se světelnými effekty na planetě Venuši (1877 a 83), navrhl ***nový způsob určení doby průchodu hvězdy poledníkem*** (1885) a k tomu cíli sestavil i nový ***vodorovný průchodní stroj*** se siderostatem a zavedl pro okulár nitkový kříž ze skleněných nitek místo pavučin; zdokonalil ***methody k měření vzdálenosti dvojhvězd*** pomocí spektroskopu a destičky z didymového skla (1885) a naznačil některá další zlepšení při pozorováních astrofysikálních.

Hlavní jeho práce, v kterých spatřoval svůj životní cíl, týkaly se pozorování slunce. Fotografoval slunce již r. 1877, a zabývaje

---

[1]) 102 francouzská, 60 německých, 31 anglické, 24 české, 20 španělských a 7 italských.

se těmito pracemi, dospíval k názoru, že lze pravidelným denním fotografováním slunce předvídati počasí.

Velikou řadu pojednání napsal, aby dokázal, že existuje vzájemnost mezi slunečními skvrnami a rozmanitými kosmickými, meteorologickými a seismickými zjevy, jako: severní září, poruchami magnetky, změnami barometrického tlaku, bouřemi, cyklony, zemětřeseními a sopečnými výbuchy. Stýkaje se s předními meteorology i vědeckými společnostmi obdržel k disposici rozsáhlý materiál pozorovací, z něhož odvozoval pravdu svých tvrzení.

Slunce představoval si jako veliký stroj elektromagnetický, který vysílá rušivý vliv do prostoru světového, a to hlavně ze dvou bodů na povrchu, které leží na koncích téhož průměru slunečního. Otáčením slunce pošinuje se také kužel, v němž se šíří rušivá působnost sluneční a vrátí se za dobu celé rotace sluneční do původní polohy. Poněvadž jsou takové kužely dva, podléhá každá planeta meteorologickému vlivu slunečnímu dvakráte za dobu celé rotace čili jednou za dobu polorotace sluneční (12·6 dne) — Zenger dělil podle toho celý rok na 29 period, z nichž první začíná dnem 1. ledna a poslední dnem 20. prosince. Kolem těch 29 dní lze vždy očekávati atmosférické převraty, snad i zemětřesení a p.; dni uprostřed jednotlivých period vyznačují se mírnější povahou (calmen).

Avšak vedle přímého vlivu slunce uznával Zenger ještě druhý vliv sprostředkovaný pásmy meteoritů, které poblíž slunce nabijou se elektricky, a tento náboj sdílejí planetě, do jejíž atmosféry vniknou; tím pak vznikají nové poruchy a v meteorologickém kalendáři Zengerově nové dni převratů.

Mimo »malou« periodu sluneční sluší rozeznávati i »velkou« periodu, desítiletou. Sluneční skvrny se totiž nevyskytují každý rok stejně četně, nýbrž v některých letech obzvláště hojně, v jiných jsou řidčí. Průměrná doba tohoto se opakování obnáší asi 10 let a v důsledcích toho tvrdil Zenger, že se charakter počasí opakuje vždy po 10 letech. Na důkaz toho sestavil celou řadu kalendářů meteorologických tak, že z meteorologie roků 1888, 89, 90 atd. soudil na roky 1898, 99, 1900 atd.

Vedle toho doporučoval soustavně prováděné denní fotografování slunce, poněvadž prý fotografie zjevů kolem slunce mohou více než 24 hodiny napřed udati bouře, cyklony, zemětřesení a jiné převraty toho druhu. Zenger si představoval, že vlivem elektrického působení slunečního sestupuje do zemské atmosféry vír, který zachvacuje vzdušný obal zeměkoule a může se skrze moře rozšířiti až do nitra zemského, kde způsobí zemětřesení neb sopečný výbuch.

V posledních letech svého života dospěl Zenger ku přesvědčení, že jádro zemské je tekuté a jeho nárazy na ztuhlou kůru povrchovou, tedy přílivem a odlivem tohoto žhavého moře, obklopeného dutou koulí, vznikají erupce a zemětřesení. Pohyby tekutého jádra ovšem jsou podrobeny působení slunečnímu.

Od roku 1889 Zenger elektrickým vlivem slunce vykládal i planetární pohyby a k tomu cíli sestavil některé pokusy, jež měly pohyby planet vyložiti elektromagnetickou indukcí. Hypothesu svou však nezpracoval theoreticky.

Vědecké credo těchto snah uložil ve třech samostatných spisech: *Die Meteorologie der Sonne und ihres Systems* (vyšlo u Hartlebena ve Vídni 1886), *Le système du mondé électrodynamique* (vydali v Paříži 1893 Carré & Naud) a *Soustava světová elektrodynamická* (v Praze 1901).

Myšlenkám Zengrovým nelze upříti zajímavosti, původnosti a velkolepého pojetí. Mnohé z jeho tvrzení uznává se dnes všeobecně jako správné, ku př. souvislost mezi činností sluneční a poruchami magnetické střelky, anebo severními zářemi, avšak většina jich nedošla víry ba ani pozornosti.

Zenger volil bohužel obtížnou cestu: chtěl svá tvrzení dokázati materiálem statistickým; to však pro jednotlivce je věc skoro nemožná. A tak stojíme před záhadou, která sotva asi bude brzy rozřešena: měl či neměl Zenger pravdu? Teprve budoucnost nás může o tom poučiti, dnes však lze s jistotou prohlásiti, že třebas mnoho Zengrových myšlenek se nesrovnává s přítomným stavem vědy, jeho hypothesy byly geniální.

* * *

Skvělým, zajímavým zjevem byl Zenger v našich poměrech. Jeho duch byl tak universální, jeho vztahy k jednotlivým odvětvím vědy i praxe tak rozsáhlé a spletité, že je nesnadno o něm napsati správnou studii. Ukázalo se to po jeho smrti, kdy žádný z nekrologů četně uveřejňovaných neocenil význam Zengrův správně, ač byly namnoze psány s láskou, někdy i z odborných kruhů. Zengrova činnost patřila již minulosti; z mladších málo kdo znal ho delší dobu, ale i z vrstevníků nemnozí se s ním stýkali důvěrněji, a nahlédnouti do jeho duševní dílny nebylo vždy snadno.

Mnoho snad pochopíme ze života Zengrova, až při prohlížení pozůstalosti budou nalezeny jeho paměti a korespondence. Mně však, na něhož redakce naléhá, abych co nejdříve dokončil článek o zesnulém předchůdci svém v učitelském úřadě, budiž odpuštěno, že je vůle lepší než síly; poznal jsem Zengra až v 66. roce věku jeho, o letech jeho nejplodnější práce nemohl jsem si bohužel utvořiti vlastní, přímý názor.

Nechť i On mi promine, ctihodný kmet, který mi byl po čtyři léta laskavým představeným a pak vždy rádcem i přítelem otcovským — nechť mi promine, nenlli v těchto řádcích jeho činnost vylíčena tak, jak toho zasluhuje.

Prof. dr. *Václav Felix.*

U nás.

Národní koncert.

Jeden houká, druhý brouká,
jeden píská, druhý vříská,
jiný třeba chrochce —
každý mele, co chce.

Svornost.

My jsme svorni. V čem?
Že druh druha rvem,
koho skryla zem,
toho pod rovem!

Národní přísaha.

»Ještě nad sebou jsme páni!
Přísaháme, slibujem:
Nepřítel nás nepodmaní!«
My se sami ubijem!

Zázračný muž.

Mistr ve všem, bez řečí,
Komenský i Kant, —
ani nad něj nepředčí
šašek Olifant.

Arcikritikovi.

Směle, milý N. N. můj,
všecko dále zostuzuj,
pořád víc se naparuj, —
díla mistrů jen co mrvu oceňuj,
za zlato trus vlastní vytrubuj.

V mnohém spolku.

Hluk je kolem stola:
»Vzdělávat se chcem!«
Zvučný tenor zvolá:
»Honem karty sem!«

J. V. Hrubý.

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Růžena Jesenská: *Legenda ze smutné země.* (Nákladem J. Otty 1907.) — Kniha tato, jež formou románovou líčí osudy Zdenky, dcery Karla Havlíčka, dle slov autorčiných není »historií ani románem, ale prostě imaginárním obrazem duše,« jak se jí zjevila a v představě její žila. Ovšem se tu naskytuje otázka, máli spisovatel právo, aby předmětem takovéto smyšlenky libovolně si učinil osobu veřejně památnou, kterou přemnozí její současníci, dosud žijící, znali v podobě její skutečné, a smíli ji dle své fantasie předělávati; ještě vážnější jest otázka, smíli v líčení doby a poměrů známých, při kterých jde o soud nad živými i mrtvými jednotlivci, ba nad celou společností českou, od pravdy se uchylovati k vůli náladovému osvětlení »prostředí,« shodnému ne se skutečností, nýbrž s imaginací autorovou. Tolik zdravého realismu jest v každém literárním vzdělanci nynějším, že by rozhodně odpověděl: Nesmí.

Autorka vylíčila Zdenku s duší takovou, jaké Zdenka neměla a zcela jistě ani nemohla míti; povah podobných za doby Zdenčiny vůbec nebylo, neboť živly, z kterých vybájená její duše je složena, vyskytly se u nás teprve s dekadentstvím a s následujícími po něm směry moderními, hlavně s národním indifferentismem, do čehož se sice patrně vžila Růžena Jesenská, nikoli však Zdenka Havlíčková.

Takovéto nesprávné přesouvání zřecích bodů, takové perspektivní nemožnosti nacházejí se konečně i v dílech básnických, jichž vysoká hodnota nebrána nikdy v pochybnost. Těžko by bylo nalezti historický román, do kterého by se byly nevloudily názory pozdější, než se náleželo, názory autorovy a jeho doby, a takové anachronismy se snadno promíjejí, jen když nejsou schválné a nevnucují se vyzývavě s tendencí lživou. V této Legendě však nám autorka směle podává vědomý výmysl druhu tak povážlivého, že i přese všechen vypravovatelský půvab, kterým jest bohatě vypraven, musíme jej rozhodně odmítnouti.

Knihová tato Zdenka, kterou při každém činu, slově i pomyšlení vyzdvihuje autorka nad celý vůkolní svět český a k níž i čtenářovu sympathii na úkor celého národa chce strhnouti, jest duchaplně konversující, nesmírně citlivá, v náladách a rozmarech svých nevypočítatelná, stále jen sebou samou zaměstnaná, věčně vrtošivá a veskrze sobecká mladá dáma, která již ve škole jen trpěla a psala zamilovaná psaníčka; úštěpky, žaloby a milostné pletky zůstávají též dále nejen celou její činností, ale i veškerou její snahou, obsahem všeho jejího myšlení. Jest to dívka zcela nedívčí, která již ve věku poupěte horuje jen o žáru své krve, o své touze po veliké, bezmezné, šílené lásce, jíž se jí v takové ohromnosti u žádného muže nedostává; proto jest věčně neuspokojena a nešťastna, z té příčiny pak »ta maličká, nepatrná zemička« česká jest »smutnou zemí.«

Zdenka vybájená, jež chce býti stůj co stůj milována »velkou láskou,« přece sama nikoho, ani své babičky nemiluje láskou vřelou a opravdovou; muž jí má v extatické lásce obětovati vše, ona jemu nic. Proto mění své milovníky beze všech rozpaků; jeden není ještě odbyt, a s druhým se již tak horoucně líbá, jako prve s oním. Vystřídá tři a na konec zasnoubí se čtvrtému, kterého nemiluje. To samo o sobě ještě ovšem nic anticipovaně moderního není. Známo i ze starší románové a divadelní literatury dosti takových lvic, pijících mužům krev a holdujících názoru, že morálka, t. j. soustava vzájemných povinností, jest přežilým šosáctvím; moderní ty lvice však bývají ženami již v životě vyspělejšími, řekněme prostě: prohnanějšími, obyčejně paničkami tak rozmařilými a interessantními, že je uspokojuje jen a jen blízkost a »vůně« morální propasti, nic jiného. U mladičké Zdenky, kolem níž autorka stále rozestírá nimbus mučednictví, to mírně řečeno překvapuje. Co chtěla touto dekadentní Zdenkou? To ať si zodpoví sama. Tolik jest jisto, že něco zcela jiného než prokázati něžnou paměť skutečné dceři Havlíčkově, nebo snad dokonce očistiti její památku z nařknutí, které se kdysi vyskytlo v kruhu číselně i duševně obmezeném, avšak na jmeně jejím neulpělo. Něčemu tak neumělecknému autorka nechtěla, nýbrž asi jen mínila veškerým svým uměním vykrášliti imaginární obraz duše.

Největší však nepravdou a křivdou proti skutečné Zdence spáchanou jest úžasný způsob, jakým jsou vylíčeny pojmy její ve příčině národa a národnosti. Kdy by kniha ve všem jiném vynikala dokonalostí nejúplnější, čehož nelze o ní říci, pro tento hřích proti pravdě i proti citu českému byla by přece hodna odsouzení. Výtka, kterou jí po této stránce činím, nemůže ani býti vyslovena bez trpkosti. Všecka moderní vypínavost nad malými poměry českými, všecky útrpné posměšky našemu vlastenčení, vše, co si dnešní zlatá mládež kosmopolitická vzala do mody v oboru blaseovaného nadčešství a velkosvětanství, vše to se vestěhovalo o čtyřicet let nazpět do vybájené duše, která se nám s troufalostí dosud nevídanou představuje jako duše dcery Havlíčkovy. Autorka dává sice několikráte vzpomenouti své Zdence na otce zahynuvšího pro vlast, i jsou to nejlepší a nejteplejší místa v knize, byť i jejich význam byl rušen kosými šlehy proti národu, odůvodněnými smyšlenou jeho vinou proti Havlíčkovi i proti jeho dceři. Avšak ani špetky zásad otcových, ani stínu jeho lásky k národu, ani zbla z jeho ducha a přesvědčenosti nezdědila tato Zdenka. A tím ublížila autorka nejen Zdence skutečné, pravdivé, ale i modernímu svému stanovisku literárnímu, zapomněvši na zákon dědičnosti čili »zatížení,« který se od nedávna tolik uplatňuje v romanopisectví. Věru, červenobílým vlastenectvím Havlíčkovým tato Zdenka není »zatížena« ani dost málo. Nejen že i nad pouhou barvu červenou a bílou se ironicky povznáší (str. 130, 131, 133), avšak i v národních manifestacích své doby vidí jen prapory, lampiony (str. 215) a smýšlí vůbec, jako by byla četla nové nynější proroky a mudrce, kteří se tehdy ještě nebyli ani narodili. Jako zázračná věštkyně měla knihová vymyšlená ta Zdenka již celou dnešní »novou kulturu« v malíku.

Aby čtenář nemyslil, že posuzuji stranicky, ať tu vybájená duše Zdenčina mluví za sebe samu. Osmnáctiletá, již ne dítě, vrací se po delší vzdálenosti do Prahy r. 1866 za invase pruské, po uzavření míru, a toto jsou její úvahy: »A přec neštěstí rozechvívá duši, hrůza obohacuje. *Ta vojnička byla krásná, i to, že nepřítel zvítězil, bylo krásné, alespoň cítíme jeho pěst. A ostatně to vojsko nepřátelské se skroušenými tvářemi vítězů je docela mile dojímavé . . .«* (Str. 126.) Neníliž to u spisovatelky české již porušeností a zároveň vyzývavostí, jež zasluhuje nejostřejší odvety? Ono nepřátelské vojsko r. 1866, — co nám v Praze říkalo jako jedněmi ústy? »Přišli jsme a zas odejdeme, ale až přijdeme po druhé, budeme zde již doma a zůstaneme« . . . Tak mluvilo a dosud mluví »skroušené« prušáctví, tak »mile dojímavé« pro slečnu Růženu Jesenskou a její duševní dcerušku Zdenku.

Věru se divím, proč se *tato* Zdenka — rouháním by bylo nazvati ji Havlíčkovou — proč se tato dcera Růženy Jesenské ihned nezamilovala do některého »mile dojímavého« junkera prušáckého a nezačala se s ním na potkání líbati. Nebyla by pak měla s poručníkem svým tak nepříjemného výstupu za to, že se líbala s c. k. důstojníkem rakouským, náhodou Polákem, o čemž sama takto uvažovala: »Bílý mundur — tož bílý mundur . . . Nejsouli to všechno malichernosti? *Což kdy bych si zalíbila Němce!* A v lásce všecko se dá pochopit a zjasnit, všecko.« (Str. 163.)

Když kniha psána jest takovým duchem, nepodiví se nikdo, že všecko v ní směřuje k tomu, aby český ruch oné doby byl snižován a nejlepší úmysly současníků Zdenčiných podezřívány. Péče, kterou národ věnoval osiřelé Havlíčkově dceři, byla dle Legendy jejím neštěstím, její trýzní; o národní loterii ve prospěch její pořádané se tato Zdenka co nejnevděčněji vyslovuje posměšně (str. 178), jmění tím získané jest jí kletbou a břemenem, poněvadž jí, dceři národa, ukládá mravní povinnosti, a ona nenávidí povinností, nechce a neuznává jich (str. 44, 54 a j. v.), ona se bouří, že jí chce národ dáti vychování. »Já nechci být vychována,« — »aby ze mne učinili dokonalou dceru národa, aby z mé duše uhnětli figurku důstojnou národní loterie« (str. 8 a 16).

Ubohá Zdenka! Jakou figurku uhnětla z duše její Růžena Jesenská!

Figurce té, důstojné tomboly důstojnického kasina, arciť nevolno jest pod »protektorským baldachýnem národa« (str. 279), neboť péče národa upírá na ni »tisíce žlutých očí pátravých a číhajících.« (Str. 179.)

A přece bych se nevím oč vsadila, že ani nejsentimentálnější impressionistka dnešního data, byť se i jinak jmenovala než Zdenka, nepohněvala by se přes míru, kdy by ji ten ošklivý národ také přijal za svou dceru a jí věnoval třicet tisíc zlatých, třeba také získaných takovou »slintáčkovou« loterií, které slečna Jesenská ústy své Zdenky vyslovuje tolik pohrdání. Ta jediná *veselá* úvaha mimoděk se vtírá při čtení smutné této Legendy; ostatně se při ní budí jen pocity hořké.

Cítíme, že tato Zdenka by se zajisté musela styděti za otce, který básnil: »hr, já jsem Čech!« a podobně; vždyť si tak citupIně vzpomíná na německé písničky, jako: »Es war ein alter König,« ale ani jediný řízně český verš neb výrok otcův jí nevstupuje na mysl nebo na rty; národ pro ni jest jen »davem« hlučícím na táborech a při slavnostech, vlnící se massou, v které jest jí úzko. A Havlíček by se také styděl za takovou dceru, ba kdy by se skutečně podobala této podobizně své, v hrobě by se obrátil.

Nechť jiní posuzují formální stránku této knihy se stanoviska čistě artistického; mně stačilo posouditi stránku její obsahovou, stvrditi, že jest od počátku do konce falešná, a připomenouti, že se s látkami tak vážnými a pro celý národ památnými nesmí zahrávati tak lehkomyslně, jak si dovolila tato Legenda. Autorka její sice praví, že »hledala cestu Zdenčiny duše a nahledla hluboko v knihu jejího života,« však nebylo to asi studium příliš opravdové, jak se zdá dle různých známek; všimněme si ku př. pouze toho, že Zdenka na str. 58 mluvila prý s paní Náprstkovou, chotí Vojtěcha Náprstka, kdežto není tak nesnadno věděti, že Zdenka zemřela o tři léta dříve, než se Náprstek oženil. Chyby takové by jen málo měnily na hodnotě knihy, kdy by podstata její byla rozumná, poctivá a seriosní. Neupírám, že jsou v ní četné výjevy velice pěkné a hovory dobře pointované, že nad ní rozlito působivé, chvějné ovzduší lyrické, že barvitá líceň přírody a jiných zjevů konkretních jí dodává malebného kouzla, ale všecky ty přednosti jsou zmrhány v pokuse nešťastném, a ptámli se, proč dle této Legendy jest naše země česká tak velice »smutnou« zemí, odpověděla bych: Proto snad, že se v ní a o ní píší tak — *smutné* knihy. *Eliška Krásnohorská.*

Nová kniha Zikmunda Wintra shrnuje pod titulem *Bouře a přeháňka* (nákl. Ottovým, str. 234) dvě novelly »z historie Pražské,« Peklo a Panečnici. Obě práce vyvážila bezpečná, zkušená ruka autorova ze života Pražského ve století šestnáctém. Spisovatel pominul zde památné události dějinné, kterými zmíněná doba nikterak nebyla chuda, neobrátil pozornosti také k významným osobnostem světa politického nebo učeného, leda že se tu a tam některé z nich mimochodem dotekl, ale obral si prosté postavy lidí zcela soukromých, takových, k jakým se nepoutal nijaký zájem veřejný. V tom právě spočívá mistrnost historické povídky Wintrovy, že nečiní svým předmětem velikých událostí dějinných, nýbrž že v historické minulosti vyhledává podnětů čistě všelidských, kteréžto, zakládajíce se na podstatě lidské přirozenosti, po všechny věky zůstávají bez proměny. Prudké vášně zajisté zmítaly člověkem 15. nebo 16. století stejně jako člověkem nynějším a jenom v projevech jich, založených na zvycích a celkové kultuře doby, byl rozdíl. Takovou vášní jest zmítána v první povídce paní Alžběta, choť Vlacha Lelia, který v Pražských městech docházel obživy lazebnictvím. Byla to nerovná, neshodná dvojice, paní Alžběta se svým mužem, nerovná hned tehdy, když nemladá, tělná vdova šla za mladého, švižného Vlacha, který horoucími slovy roznítil její lásku, aby mohl po své vůli využiti jejích

peněz. A nesrovnalost ta rostla lety tím kvapněji, čím méně paní Alžběta v manželství měla spokojenosti. Bylť Lelio lehké zboží, tuze rád vídal kde kterou pěknější tvář ženskou, a jeho stárnoucí a potom z míry nevrlá choť zžírala se proto neumořitelnou žárlivostí. Z žárlivosti pronásledovala muže i tam, kde byl nevinen, ohlušovala se opilstvím a na konec dopustila se i těžkého zločinu.

Máme tu tedy tresť příběhu, který by nepůsobil nijakou novotou, kdy by byl vzat ze života současného. V rámci věku Rudolfova poutá nás na něm především živoucí předmětnost postav, vystižených v ději do plné plastičnosti a do všech podrobností i zvláštností, kterými se vyznačuje zvolená doba. Dále jímá nás neklamná jistota, s kterou autor ze spleti zašlých dob odkrojuje výsek na pohled nepatrný, ale tak, že se v něm živě ozývá cítění a smýšlení, které jímalo všechen život tehdejší. Život ten zdvíhá se v pozadí našeho obrazu v obrysech sice jen povšechných, ale přece tak, že bezpečně tušíme, co vířilo a kypělo tehdejší Prahou. Snadno si doplňujeme z toho, co spisovatel jaksi jen bezděky podává, jaká směsice cizích živlů tlačila se tehdy do Prahy, jak se stýkala s Pražany a jak na cizince pohlíželi domácí měšťané. Vidíme, jak slábl význam strany podobojí a jak »Římané,« pro něž úspěšně pracovali jesuité, nabývali víc a více půdy. A na jednotlivých místech cítíme takořka oddech dávného života Pražského ať za svátečního vzruchu, jako o Božím Těle, ať za pracovního lomozu všedního dne nebo za bujného veselí nočního v měšťanských hostěnicích. Že také s veřejným zřízením správním náležitě se tu seznamujeme, netřeba zvláště ani uváděti.

Po stránce povahopisné Winter zhusta dociluje výsledku působivým kontrastem. Také v Pekle nalezneme takový kontrast, a to mezi sápavou, vždy zlobnou Alžbětou a její schovankou, ubohým sirotkem Adličkou a pak i mezi Adličkou, radostně se vracející v družičkovském úboru z processí, a hned potom Adličkou vyděšenou, nemilosrdně ubitou od rozzuřené Alžběty. Ještě více však jest kontrastu užito v druhé povídce, v Panečnici. Její děj jest založen na názorech, které měli naši předkové o rodové cti. Pražský pasíř Vít je přesvědčen, že by čest jeho rodiny byla zhanobena, kdy by jediný syn jeho Matouš pojal za manželku dívku, kterou vyprostil z veřejné, ale nezasloužené potupy cechu nevěstek tím, že ji prohlásil za svou nevěstu! Když pak syn, seznav výborné vlastnosti své snoubenky, pojme ji za manželku, otec zatvrdí se na něho, sám přijme k sobě ženu podezřelé pověsti a jen náhoda spůsobí, že jí také neodkáže všeho jmění svého. — Přednosti péra Wintrova jeví se i v tomto obrázku plnou měrou. Naproti zasmušilosti, kterou jest obestřena povídka předešlá, z této září jakýsi jas, linoucí se z pěkné postavy Matoušovy a jeho Jany. Z poměrů veřejných zvláště pěkně se tu osvětluje život v rodinách mistrů řemeslnických a cechovní zřízení v Praze za prvních Habsburků. Sytě a živě líčí autor vlny života Pražského, jak se jeví příchozím z venkova již vně hradeb městských. Jadrný, barvitý a plně svérázný sloh Wintrův, zajímavý i co do slovníku i co do syntaxe, došel zde právě tak účinné platnosti, jako v předešlých knihách autorových. *F. V. Vykoukal.*

Z dějepisné literatury.

»Jestli se nepolepšíme, mám strach, aby i na nás v těchto zemích hněv spravedlivý Hospodina nepřikvačil a nás nepotřel,« napsal varovným hlasem Krištof Harant z Polžic a z Bezdružic v předmluvě svého Putování do svaté země. Ukázal se býti neblahým věštcem národu českému i sobě samému — vytrpěl násilnou smrt na Staroměstském náměstí 21. června 1621 . . . Celá literatura doby Předbělohorské jest prosycena takovým zvláštním ovzduším, v němž dozrávala tragédie českého povstání. Jednotliví herci v této tragédii vystupují na jeviště a děj počíná. Zauzlení přichází vyhozením místodržících. Avšak herci byli slabí, nezkušení. Bylo málo těch, kteří dbali o zdar a slávu národa českého; skoro každý provozoval svou vlastní osobní politiku. Ideálem nebyl jim český národ, jeho blaho, rozkvět a moc; vedl je chladný, vypočítavý egoismus, nemající základů, které by tkvěly pevnými kořeny v české půdě nebo v síle tradice. Herci byli cizinci, kteří prováděli v Čechách své kousky, jež tak těžce odpykal celý národ; a když bylo lidu zle, utíkali do ciziny ze země, která jim byla jen dočasným jevištěm.

Takové a podobné myšlenky vstupují nám na mysl, probírámeli se v Zíbrtově *Bibliografii české historie*, jejíž 1. díl svazku IV., obsahující bibliografii českých dějin od r. 1600 do srpna 1618, na sklonku minulého roku byl vydán. Události jsou skupeny časově v určité přehledné celky, tak že užívání knihy nepůsobí žádných obtíží. Pohnutlivá doba panování chorého Rudolfa II., slabého Matyáše II. a fanatického Ferdinanda II. zachycena tu v pestré směsici názorů, jak se projevovaly v souvěké, pozdější i nynější době. Není to pouhá politická historie, které si Zíbrt všímá, jeho cílem jest zakresliti v rámec své práce celý život českého národa, aby osvětlil veškery stránky jeho a ukázal, že porážka Bělohorská musela přijíti. Zvláště souvěká literatura o majestátu Rudolfa II. z r. 1609, o vpádu Pasovských r. 1611 a o událostech r. 1618 jest vyčerpána do nejmenších podrobností. Jakou potřebou jest Bibliografie každému, kdo se českými dějinami obírá, ukazují nejlépe pochvalné cizí referáty odborné, které veřejně i soukromě hlásají, jak mnoho se ze Zíbrtovy práce pro české dějiny naučily; také odbyt knihkupecký mluví výmluvně o oblibě Bibliografie. Jinak se to má s prací Zíbrtovou jako s každým dílem velkého slohu: jeden je snese, druhý je nesnese. Ostatně snaží se býti kritik vždy chytřejší než auktor sám, a neníli jím, musí se jím aspoň zdáti, slýchávali jsme na universitě; a vytýkáli se, že není každé heslo správně umístěno, možno odpověděti slovy Českého časopisu historického, že není možno, aby bral bibliograf každou knihu do ruky a přesvědčil se o jejím obsahu.

Styky papežského dvora za Innocence VI. (1352—1362) se zeměmi koruny české za vlády císaře Karla IV. a za arcibiskupství Arnošta z Pardubic docházejí svého pramenného doličení v objemném díle: *Monumenta Vaticana* res gestas Bohemicas illustrantia. II. Acta Innoncentii VI., jež r. 1907 nákladem zemského výboru se vzornou pečlivostí, u vydavatelů Monument obvyklou, vydal J. B. Novák.

K dosavadním tištěným výpisům z register papežů Klementa VI. (1342—1352), Urbana VI. (1378—1389) a Bonifáce IX. (1389—1404) přibyl takto nový svazek, obsahující 1323 výpisy z register Vatikánského archivu, které ukazují, že počátky pozdějšího odporu husitského proti Římu nutno hledati již za vlády Karla IV. ve vzmáhající se nespokojenosti nižšího duchovenstva v Čechách, vzbuzené hospodářskou politikou Aviňonského dvora papežského, jenž se v 14. století stal první finanční mocí světovou. Autor v latinské předmluvě (přednešené také v Historickém spolku 1907 a rozšířeně vydané v článku Časopisu Matice Moravské 1907: Aviňonské papežství a zárodky českého odporu proti kurii) zevrubně líčí přerod politické moci papežské z 13. století na prvního finančního činitele století 14., přivoděný tím způsobem, že kancelář papežská soustředila ponenáhlu na sebe veškera práva při obsazování důstojenství a beneficií církevních, která dříve patřila biskupům, kapitolám a církevním patronům, a že zavedla mimořádné peněžní poplatky, které se přeměňovaly v pravidelnou stálou daň. Za obdržení důstojenství nebo beneficia církevního platily se do Říma zvláštní poplatky, někdy v značné výši, jež se staly pravidelným zdrojem kurie papežské. Přirozený následek tohoto postupu byl, že při obsazování míst nerozhodovala vždy mravní hodnota uchazečova, nýbrž spíše jeho peněžní schopnost, tak že se k církevním úřadům dostávali často i méně zachovalí duchovní. Poněvadž pak byl nadbytek kléru, čekalo vždy na uprázdněné místo církevní více žadatelů, kteří odváděli římské kurii poplatky, namnoze se i přeplácejíce. Z toho vznikala nespokojenost, která se v nižším kléru stupňovala a kterou veřejně vyslovil Matěj z Janova. Následky této centralisace papežské, jež jest v Čechách i číselně nápadná — nepřišlo za všechna století před Karlem IV. tolik bull do Čech jako za jeho vlády — vedly postupem doby k zjevnému kvašení a odporu českého duchovenstva, jež konečně propuklo v bouřích husitských. K poznání této sociální revoluce, plné národnostních prvků, přinesou další chystané svazky, registra papežů Urbana V. (1362—1370), Řehoře XI. (1370—1378), Innocence VII., Řehoře XII., Alexandra V. a Jana XXIII. (1404—1415), jistě mnoho důležitého materiálu, abychom dobu husitskou chápali lépe jak v celku, tak i v jejích jednotlivých zjevech.

Dne 14. února 1905 rozhodla se městská rada Pražská. aby dosavadní »Almanach král. hlavn. města Prahy« byl rozdělen ve dvě samostatné publikace, z nichž jedna pode jmenem »Almanach« má obsahovati schematické práce (pod vedením magistr. adjunkta V. Krausa), druhá pak pod názvem »Sborník příspěvků k dějinám král. hlavn. města Prahy« dějepisné příspěvky k historickému rozvoji města Prahy v minulosti i přítomnosti (pod redakcí Pražského městského archivu). Ve Sborníku tomto vyšla dosud jako samostatná díla následující pojednání: od Jaromíra Čelakovského »Hrad Pražský a majetkové právo k němu do r. 1526,« od V. Brože »O domě říšského místokancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy na Hradčanech a o zřízené při něm hvězdárně Tychona Brahe,« od Jar. Čelakovského »Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy.« Vývojem

radního zřízení ve středověku v městech Pražských od Jar. Čelakovského jest Sborník zakončen. Tuto chceme poukázati k důležitému dílu dvorn. rady prof. dr. Jar. Čelakovského, archiváře města Prahy v. v.: *Soupis rukopisů v městském archivu Pražském.* Zdálo by se skoro zbytečno dokazovati dnes důležitost archivů a nutnost vědeckého jich řízení, a přece jest jisto, že jest řada archivů, zvláště soukromých, do kterých porozumění toto dosud neproniklo, ačkoli již r. 1785 rakouský státník hr. Kounic nezbytnost náležitého opatření archivů vykládal. Jeho vývody zasluhují podnes vší pozornosti, třebas byly jen vzhledem k státnímu archivu předneseny; pravil totiž: »Cena a hodnota starých listin bude v očích učenců z povolání vždy mnohem větší nežli u jiných lidí. Nebude se sice nikdo domnívati, že by panovník z nich čerpal poučení, jež by vedla k zlepšení státního ústrojí; přes to však není panovnického dvora v Evropě, který by svůj státní archiv nepovažoval za pravý poklad a co nejpečlivěji jej nechránil, příležitostně jej nerozmnožoval, za chloubu jej nevydával a hlavní prostředek k vysvětlení své státní historie a nejpodstatnější pomoc svůj majetek chrániti a brániti v něm neviděl« (srv. můj článek v Nár. Listech, 28. září 1907). Moderní doba pak především od správců archivních požaduje tištěný katalog listin a rukopisů v archivě se nalézajících. Proto přikročil archivář Čelakovský k vydání soupisu rukopisů doby Předhabsburské (do r. 1526), aby se rukopisné poklady archivu města Prahy staly i tiskem přístupny k všeobecnému užívání. Práce jeho není jen suchý výčet rukopisů, nýbrž přináší i obšírnou jich charakteristiku, jakož i výtahy a výpisky z důležitějších, opatřené zároveň vědeckým rozborem, tím cennějším, že jest podán naším nejlepším znalcem středověkého zřízení městského vůbec. V obšírném úvodě pojednává autor podrobně o nejstarších knihách tří měst Pražských a o vývoji městského knihovnictví v těchto městech do r. 1526. Nejstarší zprávy o městských knihách Staroměstských pocházejí z let 1279—1280; knihy Novoměstské se nám zachovaly teprve od r. 1377, kdy došlo k rozdělení jednoty Starého a Nového města Pražského, a z městských knih Malostranských dochovaly se nám pouze zbytky, poněvadž Menší město ve válkách husitských velkou škodu vzalo (nejstarší registra soudní jsou z r. 1403—1506). Knihy Staroměstské byly založeny po pádu Přemysla Otakara II. k žádosti celé obce města Pražského bývalým notářem královským Jindřichem Vlachem po spůsobu královských register, kam se přepisovaly listy z kanceláře královské, aby mohly býti úředním svědectvím v záležitostech práva veřejného i soukromého. Nejstarší kniha Staroměstská z r. 1279 se však ztratila, tak že nyní nejstarší knihou jest památní kniha z r. 1310: Liber vetustissimus statutorum et aliarum rerum memorabilium, nejdůležitější památník doby předhusitské. Ostatní městské neboli radní a soudní knihy dělí se na soudní registra trhová, soudní registra zápisná pro větší a menší dluhy, knihy pamětní, knihy berní, knihy práv měšťanských, manuály radní, radní knihy zápisné, knihy nálezů rady, knihy nálezů vrchní stolice Staroměstské, knihy svědomí, knihy kšaftovní, knihy smluv svatebních, knihy podřízených úřadů městských atd.

Po tomto roztřídění a vývoji městského knihovnictví podává Čelakovský rozbor latinského spisu předního písaře Novoměstského, učeného právníka a historika Prokopa z Prahy: Praxis et cursus cancellarie civilis, sepsaném kolem r. 1451 za správcovství Jiřího z Poděbrad. Celkem popisuje Čelakovský 106 rukopisů z doby Předhabsburské, takže zbývají ještě 3304 rukopisy z doby po r. 1526, jichž soupis podá nynější archivář J. Teige, jenž tiskne Místopis Starého Města od válek husitských do r. 1620. Z dalších chystaných prací pro Sborník uvádíme: Rukopisné příspěvky k době Marie Terezie v Praze (od Ed. Šebesty); dějiny Holešovic a Bubenče (od Fr. Vacka); různé historicko-topografické materialie k okolí města Prahy; příspěvky k dějinám Pražských exulantů v 17. stol. (od J. Volfa). Sborník uvedl se velice slibně do vědecké literatury české jakožto důležitý historický podnik, i lze si jen přáti, aby pokračoval ve světlých stopách svého zakladatele Jar. Čelakovského, který slávu městského archivu Pražského rozšířil daleko za hranice vlasti naší.

Po delší době vyšel VI. svazek ***Pramenů dějin českých***, vydávaných z nadání Palackého péčí komise, zřízené při Historickém spolku. Nový svazek této důležité publikace, vydaný J. V. Šimákem, obsahuje kroniku Pražskou Bartoše písaře z Prahy, paměti o bouři Pražské r. 1524, listy a kroniku M. Jiřího Píseckého 1518—1526, historické písně (3 písně o bouři Pražské, píseň proti pikhartům, píseň o nenadálé smrti Ludvíka, krále českého, a píseň o Sovkovi), listy Pražského kanovníka Jiřího Plánského z Hradiště 1523—1525 a list bratra Matěje Pražanům, kterýmž hříchy neb neřády všech stavův oznamuje a tresce, z r. 1519. Zahrnut zde tedy konec vlády Jagellonců v Čechách s epilogem jejím, vládou M. Jana Paška z Vratu, jehož strana, jak známo, pod záminkou víry 9. srpna 1524 uchvátila násilně moc z rukou Hlavsových a jeho stoupenců, náchylných k luterství, jsouc při svém jednání podporována bezcharakterním administrátorem pod obojí Caherou; a udržela se pak bezohledným bojem proti svým protivníkům až do 11. července 1529. Tři autoři napsali dějiny zápasů té pohnuté doby a všichni se staví proti Paškovi: vášnivý Bartoš písař, sám stranou Paškovou z Prahy vypuzený, střízlivý neznámý obecní starší Pražský, skladatel Pamětí i humanista a horlivý patriot Písecký, profesor učení Karlova. Díla jejich jsou živým a věrným ohlasem bouřlivých časů v městech Pražských, vytvořená v kypícím kvasu rozpoutaných vášní, kdy staré zaniká a nové se rodí. V politickém smyslu běží tu o zmohutnění moci šlechtické, větší semknutí moci městské, zánik vlády Jagellonců a počátek vlády Habsburků; v náboženském smyslu pak o zkomírání neživotného utrakvismu, šíření se luterství, rozmáhání se víry českobratrské a utužení katolických přívrženců vládou Habsburskou. Vypravování autorů jest obratné, a líčení dostupuje často dramatické živosti. Vydání Šimákovo jest pečlivé, vzorné, svědčící o jeho svědomité píli a lásce, které svému dílu věnoval. Kéž dočkáme se brzo také takového vzorného vydání Starých Letopisů!

Hanuš Kuffner, známý svými historicko-vojenskými studiemi, připojil k svým záslužným pracím nové dílo, napsané s velikou pílí

a opravdovou láskou k vojenské slávě doby husitské: *Husitské vojny v obrazech.* Jest to sbírka 59 mapek a plánů k dějinám válek i válečnictví husitského se stručným výkladem zobrazených dějů. O účelu své práce praví autor, že chce zobraziti na mapkách, co Palacký, Tomek a jiní historikové sdělují o nejslavnějších válkách českého národa, shrnouti v řadu obrazců, co roztroušeno a obšírně vykládáno v objemných svazcích dějin, a znázorniti výkony strategické a taktické, jimiž v 15. století prosluly voje husitské za vedení Žižkova, Prokopova a jich soudruhů. Husitské vojny prozrazují autora, vyškoleného na strategicko-taktických dílech, jichž se užívá na vojenských ústavech, a zasluhují tím většího uznání, že autor užívá veskrze českých výrazů; vždyť jest české vojenské názvosloví pro nepopulárnost vojska u nás velice chudé, a naše noviny se při větších vojenských událostech (rusko-japonská a marocká válka) ocitají ve velikých nesnázích při líčení vojenských operací. Kdo si chce učiniti názorný obraz o taktice našich husitských vůdců, aby vědomosti jeho dostaly věcný podklad, bude nucen sáhnouti k pěkné a důkladné práci Kuffnerově.

Sociální dějiny české až do Wintrových a Vackových prací byly věc, o níž se mnoho uvažovalo a psalo, ale nebyla uváděna v život. Jednáť se při podobných pracích vždy o úmorné a unavující studium v archivních foliantech, často v pravém slova smyslu zaprášených, bez jejichž dokladů zůstane každá theorie více méně duchaplným výtvorem lidské fantasie. Velké archivy umírňují ovšem podle možnosti obtíže tohoto studia, ačkoli místnosti archivní bývají zpravidla nevýhodné, jmenovitě neprostorné, od čehož ani Pražské (mimo archiv musejní) nečiní výjimky. Velké nesnáze nastávají pak při užívání venkovských archivů; jest sice již mnoho listin opsáno a v musejním archivu uloženo, přece však nutno ještě mnoho práce vykonati. Myslím, že jsou k tomu především povoláni profesorové historikové středoškolští, aby se ve svých působištích starali o uspořádání městských archivů a pořídili k nim řádné soupisy. Na Moravě ujal se podobné práce mimo jiné čilý pracovník, kooperátor v Popovicích, Aug. Kratochvíl, který nedávno ve Vlastivědě Moravské vydal Ivančický okres a archiv městeček Pravlova a Prostoměřic. Nyní uveřejnil vlastním nákladem »Archiv Dolních Kounic, města na Moravě.« Jsou tu vytištěna hlavně privilegia, obyčejně v originále ztracená a jen z pozdějších potvrzení známá, obsahující mnoho příspěvků k dějinám poddanství, patronátního a krevního práva, vinařství a pivovarnictví z let 1479—1793 (17 listin), jakož i rukopisné knihy: rychtářská registra (1578—1688) o prodejích a kupech domů při městečku Doln. Kounicích, důležitější zápisy z registrů horenských, formule různých přísah, mistrovská a učedlnická kniha cechu řeznického atd. Podobných dobrých prací, které soustavně provedou úplný výzkum archivů v městech i na venkově, bude nezbytně třeba k příštím sociálním dějinám velkého slohu, a proto je sluší jen vítati.

Dr. *Josef Volf.*

* * *

Jan Matyáš ze Sudetů. Napsal dr. Josef Volf. (Otisk z Památek archeologických a místopisných 1907.)

V rušných, ba bouřlivých letech 1608 a 1609 jali se jak mistři Karlovy universí tak vůdcové stavů protestantských pomýšleti vedle jiných věcí vážně i na to, »jak by učení Pražskému spomoženo býti mohlo, ut ad pristinum florem redeat.« Po dlouhém čase měla zase znova býti při akademii vyzdvižena všechna umění čili zřízeny všechny čtyři fakulty. Bylo při tom více mnohomluvného a hlučného rokování nežli rázných činů. Za profesora práv dosazen byl od defensorů Jan Matyáš ze Sudetů, jurista negraduovaný, však od mistrů samých defensorům navržený, patrně proto, že nebylo jiného vhodného právníka po ruce!

Jan Matyáš pocházel ze staré patricijské rodiny českobudějovické, kterou lze stopovati již od konce 14. století. Narodil se asi r. 1573. Studoval práva na několika německých universitách a měl štěstí býti žákem mnoha mužů slovutných. Po skončených studiích věnoval delší dobu (jak bylo tehdy chvalitebným zvykem) soustavným »peregrinacím« skoro po celé Evropě. Vrátiv se asi r. 1610 do vlasti, povolán byl r. 1611 na universitu Pražskou, kde přednášel hlavně právo římské, měl však při tom vždy zření ku právu českému (dle obdobných příkladů svých německých učitelů); tím právě je pamětihoden v dějinách českého právnictví. Přednášky Matyášovy byly oblíbeny a velmi četně navštěvovány; odtud nepřízeň mistrů k člověku bez hodnosti akademické, jemuž jen neradi postoupili skrovničkého bytu v kolleji a ještě méně rádi vypláceli z jmění universitního kopy grošů »na vychování,« ač původně sami jej byli defensorům za profesora práv navrhli.

Roku 1614 zvolil Matyáš k veřejné disputaci thesi z oboru sobě poněkud vzdálenějšího, totiž o původu Čechů, či dle dnešního spůsobu mluvení, o kolébce Slovanů. Matyáš ze Sudetů v Čechách první hájil theorie Zakarpatské, dovozuje »Bojemorum nationem non ex Slavis, ut Aeneae Sylvio et Johanni Dubravio videtur, sed ex Russia seu Roxolania originem trahere.« Těmito slovy je these vyjádřena v tištěném ohlášení disputace. Nejasnost je zde ve slovech »non ex Slavis«: sazeč vynechal slova »ex Croatia,« čímž byl porušen aneb aspoň zatemněn pravý smysl these, jenž byl: Čechové nepocházejí od Slovanů z Charvátska, nýbrž od Slovanů z Roxolanie čili z Ruska. Nepřátelé Matyášovi potom jemu napořád neprávem přičítali tvrzení, jako by Čechové pocházeli od Roxolanů a Scythů, tedy národů nevzdělaných a barbarských. Matyáš marně se odvolával na svou knihu Subseciva de origine Bohemorum, kdež zřejmě uvádí, že Roxolané jsou Slované.

Námitky, kterými odpůrci s M. Mikulášem Troilem v čele vyvraceli důvody Matyášovy, byly: není prý oprávněn přednášeti, doktorem nejsa; these jeho je nevlastenecká a škodí zájmům university; Matyáš sám je prý Skytha, Roxolan, barbar. Smutně zajímav je tento starosvětský obrázek, leckdy i v nových dobách se opakující, příklad vědeckého boje, jak se vésti nemá.

Toť stručný obsah práce Volfovy, na dobrých pramenech založené, kteráž pěkně doplňuje a opravuje dosavadní vědomosti o pamětihodném českém právníkovi a historikovi.

Kněze Vojtěcha Dembołęckého z řádu františkánů **„Paměti o výpravách Lisovčíků** proti odbojným Čechům a jejich spojencům v letech 1619—1622.« Česky zpracoval Antonín Kotík. Nákladem Jana Kotíka na Smíchově, 1908.

Asi na rozhraní 16. a 17. věku vznikly v polském království vojenské družiny, které podobně jako česká bratrstva husitská v 2. polovici 15. století za žold bojovávaly v cizích službách. Jmeno jim bylo Lisovčíci, po válečníku polském Alexandru Lisovském. Byla to lehká, rychlá jízda, v lecčems upomínající na válečnictví tatarské. »Dříve nežli zvěst o nich zaletěla, spadali jako s oblak, zvítězili, zdobývali, brali lup a ujížděli, a nepřítel udiven nevěděl si rady.« Mezi Lisovčíky, jakožto tovaryši krutého řemesla válečného, bylo ovšem dosti čeládky zlé a nešlechetné; proto byli i v samém Polsku ve zlé pověsti, jak svědčí i usnesení sněmu polského z r. 1624. Nelze však na základě zpráv zachovaných míti za to, že Lisovčíci byli horší než jiní současní žoldnéři, na př. soldáti němečtí; ba spíše byli lepší, aspoň v některých ohledech. Z počátku »brali jen co bylo k snědku nebo k vypití a sem tam některý dráb koně nebo plášť, kabát nebo něco k nošení lehkého,« kdežto němečtí vojáci (jak Dembołęcki o jednom císařském pluku živě vypravuje) všecko napořád brali; Lisovčíci »potom v Němcích za Rýnem také se toho obyčeje již chytati počali.« Ohňův na výpravě Falcké nezakládali tak často a svévolně jako činili jiní vojáci Ferdinandovi, kteří pak sváděli vinu na kozáky; ti však dovedli se dobře ospravedlniti a objevovati pravé vinníky arciknížeti Leopoldovi. Nebyli ovšem Lisovčíci prosti mnohých zlých vlastností; svědčí-li jejich vojenský řád o přísné kázni a poměrném pořádku, na druhé straně zase nepřímo ukazuje, jakými přečiny a zločiny se kozáci provinovali. Z Pamětí Dembołęckého by vysvítalo, dílem určitě, dílem ex silentio, že případy takové nebyly příliš časté, aspoň proti jiným tehdejším vojskům. V této věci rozhodovalo by ovšem také svědectví pramenů jiných, při čemž však nebudiž zapomínáno, jak přemrštěné, podivné a pověrčivé pověsti o kozácích tehdy kolovaly v západní Evropě.

Takovouto pomoc poslal král polský Sigmund III. Ferdinandovi II. proti nepřátelům jeho začátkem války třicetileté. Tuto výpravu kozáků popsal živě františkán Vojtěch Dembołęcki z Konojad, více známý jako autor jiného spisu fantasticko-historického, v kterém ukazuje, »že nejstarodávnější v Evropě království polské neb scytské samo toliko na světě má pravé následníky Adamovy, Setovy a Jafetovy, k panování světa od Boha v ráji ustanovené,« a »že jazyk slovanský prvotný jest na světě«.

Dembołęcki byl po nějaký čas polním knězem Lisovčíků, výpravy jejich proti Bedřichovi Falckému se částečně súčastnil osobně, i jest tedy hodnověrný svědek. Vypravování jeho jest dosti živé a barvité, obsahuje leckteré podrobnosti jinak neznámé, příběhy pak

z jiných pramenů známé náležitěji osvětluje, přináší dosti zajímavých obrázků pestrého tehdejšího života, před oči nám předvádí loupeživé žoldnéře, spálené osady i válkou vyplašené a úzkostí poděšené sedláčky.

Vytkneme některé momenty zvláště pozoruhodné. Lisovčíci r. 1619 vtrhli do Uher s úmyslem odvábiti od Vídně, kde byl obležán Ferdinand II., Gabriela Betlena a tak rozraziti a seslabiti moc oblehatelův. Zámysl jejich se podařil; »neboť právě večer před tím dnem,« vypravuje Dembołęcki, »kdy spojená vojska hodlala podniknouti hlavní útok na Vídeň: Když došla zvěst, že 60.000 Poláků (na tolik strach zveličil počet 2200) vpadše do Uher a zemi ohněm a mečem pustošíce k Vídni táhnou, tož zanechavše téže noci šturmu, všickni hanebně utekli.«

Pozoruhoden jest i vojenský řád Lisovčíků, ustanovený v Klatovech 19. června 1622 pro výpravu falckou. Právě této výpravy byl Dembołęcki očitým svědkem, a zde je vypravování jeho nejcennější, oživené barvitými obrázky tehdejšího života.

Kotíkovo české vydání spisu Dembołęckého, vynikající správným, jadrným a lahodným jazykem, není překlad, nýbrž zpracování originálu polského ve formě zkrácené, avšak s užitím, jak možno, vlastních slov spisovatelových. Myslíme, že měl býti podán úplný překlad. Neboť co by někdo považoval za »příměsky k ději nenáležité a příkrasy slohové,« uznal by snad druhý za charakteristickou vlastnost spisu. V ohledě tomto sluší pamatovati, že každá výpravná památka dějepisná je pramenem ve dvojím smyslu: předně jakožto pramen tradiční, svým obsahem, zprávami, které podává, za druhé, bez ohledu na obsah) sama sebou jakožto bezprostřední pozůstatek minulé doby. A právě tato bezprostřednost, tento půvab minulosti má býti při vydávání starých památek dějepisných zachován.

Ale i tak náleží vydavateli spravedlivě uznání, že uvedl do českého písemnictví cenný pramen dosud takořka neznámý.

Soupis nekatolíků uprchlých z Čech z roku 1735. Podává dr. Josef Volf. (Z Věstníka Král. české společnosti nauk, 1907.)

S poměrným nezdarem setkávala se katolická reformace zejmena v severovýchodních Čechách, kde přese všechno snažení vlády i missionářů udržovaly se tradice protestantské, čím dál tím víc směřující k mlhovité neurčitosti, k blouznivému pietismu. Duševní spojení mezi exulanty a tajnými nekatolíky v Čechách pozůstalými oživeno bylo značně v první polovici 18. století přičiněním horlivých a odhodlaných agitátorů (seductores), kteří jako podomní obchodníci nebo za jinou podobnou záminkou obcházeli vesnice, mlýny a samoty, roznášejíce knížky »špalíčky« a lákajíce tajné nekatolíky, aby se vystěhovali do některé země sousední, Míšně, Lužice nebo Slezska, kde bude prý jim volno vykonávati své náboženství. »Nutno rozeznávati dva druhy svůdců; jeden tvoří uprchlíci, kteří se vracejí z ciziny pro své rodiny, příbuzné nebo známé, druhý ti, kteří své svádění provozují jaksi řemeslně.« Svůdci bývali obyčejně řemeslníci, velmi zřídka sedláci. Veškera tato agitace dála se podle pro-

myšleného plánu, zosnovaného za hranicemi, hlavně v Berlíně. S těmito snahami souvisí asi i prosba za nekatolíky v Čechách usedlé, podaná od českých vystěhovalců sněmu Řezenskému r. 1735. Z toho podnětu nařídil Karel VI. vyšetřování v severovýchodních Čechách. Na základě vyšetřovacích zpráv, poslaných Pražskému guberniu, napsán úřední spis, jenž obsahuje podrobné zprávy o svůdcích po krajích se potulujících, o spůsobu podávání večeře Páně v tajných shromážděních, uvádí soupis nekatolíků uteklých z Čech r. 1735 a konečně vypisuje příčiny, proč nekatoličtí Čechové utíkají za hranice, i navrhuje, jak tomu předejíti. Latinský spisek tento se v papírovém rukopise s názvem Consignatio seductorum in Bohemia oberrantium zachoval v bibliothéce českého musea. Odtud vydal jej tiskem ve Věstníku učené společnosti 1907 dr. Josef Volf, předeslav úvodem zpracování materiálu ve spisku obsaženého a dodav rejstřík osobní a místní. *Alfons Neubauer.*

Československé národní krajky a výšivky.

Krajky a krajkářství lidu slovanského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Uh. Slovensku. Sepsaly a upravily Marie A. Smolková a Regina Bíbová, odborné učitelky při městské průmyslové škole pokračovací pro dívky. V Praze, 1908. — První z autorek tohoto díla, Marie Smolková, nedočkala se vydání souboru, který byl výsledkem práce a snažení celého života jejího. Dílo k tisku připraveno se všemi fotografickými snímky, provedenými Reginou Bíbovou, leželo po léta, nežli konečně mohlo dojíti k jeho vydání, o něž také zemský výbor království českého má valnou zásluhu. Marie Smolková mezi tím zemřela.

Dvě industriální učitelky, pěstounky z útulku (teprv později se jim dostalo přiměřeného pro ně zaměstnání na městské průmyslové škole), obě bez prostředků, bez podpor, stipendií, z čisté lásky k věci a z horoucího zápalu, se vydávaly na cesty za studiem československé krajky. Vyjely si do Německa i do Belgie, aby poznaly práci v krajkářských okresích, zašly v Čechách všude tam, kde ještě bylo stopy po umění krajkářském, vypravily se na Slovensko a tam od vesnice k vesnici chodily, od ženičky k ženičce, pozorujíce její práci, zaznamenávajíce vše, co se od nich dověděti mohly. Netřeba podotýkati, že se na své pouti těšily zvláštní pozornosti maďarských vrchností. Mezi tím studovaly na výstavách a v museích, sbíraly různé doklady v knihovnách, fotografovaly a kreslily a rukama dovedných pracovnic každý nový druh krajky, každou novou odrůdu technického provedení upletly, aby dobře do zvláštností těch vnikly. Tak povstalo dílo, které se konečně podařilo Regině Bíbové vydati.

Na šedesáti listech je tu ve vzorcích pečlivě vybraných znázorněn vývoj československé lidové krajky, která původně byla jen výrobkem doma hotoveným k ozdobě vlastního šatu a nikoli předmětem domáckého průmyslu, ku prodeji určeným. Na tabulkách spatřujeme vývoj tohoto umění od hrubých čipek čičmanských, před-

stavujících začátky staré bez podvínku pletené krajky, až po jemné české krajky proutkové a na valencienneský způsob dělané a odtud po složité skvostné krajky páskové, v rozmanitých druzích na Slovensku i v Čechách pracované. Světlotisková reprodukce jest jasná a zřetelná; postrádámeli tu čeho, je to některý barevný list, který by spanile ladný dojem dvoj- a trojbarevných páskových krajek slovenských věrně podal. Při každém vzorku, kde jde o krajky dosud pracované, jest uvedeno jeho označení, z úst krajkářek čerpané. Terminologie tato je tak bohatá a květnatá, jako terminologie vyšívaček lidových. Ze všech těch označení, zrovna oživujících vzory, které krajkářce pod dovednýma rukama vznikaly, z těch napolo obrazných, napolo naturalistických názvů zřejma je láska krajkářky k její práci. Označení vztahují se jednak k druhu práce (plátěnko, trateninka, přehazované sítko, tkanky, slučka atd.) a jsou v tom případě jasně názorné, jednak ke vzoru, a tu zejmena terminologie slovenských pracovnic je podivuhodným svědectvím myslivé obraznosti, která práci prstů podkládala motivy z říše rostlinné i odjinud z okolního života čerpané, kteréž naše střízlivé nazírání v ornamentice krajky rozpoznati nedovede. Čipkářky slovenské pletou kupenskou růžou, motelikom, kačičím pišťokom, na pávin chvost, na struhadýlka, na hvězdičky, na srdéčka, na podkovu, na rybku, na ostrožku, na kukuricu, na myšie uši atd. atd.; robí krajky zúbkasté, uchaté prekrucené, kolieskasté, kočikasté, pomatené, raždičkavé, zmetavané, chvostikasté a p. v. Co názvů, to jadrných, ryzích slov.

Vydavatelky díla, kteréž naskrze spočívá na původních, dlouholetých studiích, jako praktické krajkářky hledaly stopy vývoje krajky v zemích českých na základě způsobu práce a nástrojů k práci potřebných. Šly tak touže cestou jako prof. Koula, když hledal doklady k starobylosti kroje a vyšívání na Slovensku.[1]) Pátraly po tvarech a názvu paliček (klepce, klepaně po slovensku), na něž se niti navíjejí (v textu jsou různé druhy paliček vyobrazeny), i podušky (baba, bätoh v původním znění), na které se pracuje, a stojánku (»škopíčku,« »opáločky«), kterým poduška se podstavuje. Na cestách osadami, kde se krajky dosud pletou, neb aspoň se zachovaly stopy té práce, vypátraly, jakým způsobem tu krajky hotoveny, byloli při práci užito špendlíků, pracovánoli na t. zv. podvinku,[2]) a bylli vzor na podvinku pouze vypíchán či nakreslen, což ovšem na ráz krajky má vliv podstatný. Na základě všeho, co takto vypátraly, a na základě srovnání s obdobnými výsledky studií paní Davidovou na Rusi konaných dospěly Smolková a Bíbová k přesvědčení, že Slované měli své krajkářské umění, zcela neodvislé a samorostle organicky se vyvinuvší, způsobem od vývoje krajky »západní« úplně rozdílným a dobově jí předcházejícím.

---

[1]) Viz Osvětu 1907, č. 8.

[2]) Slovenky, pletouce dle staré tradice bez podvinku, nemají pro něj též samorostlého názvu; práce dle kresby byla na Slovensko donesena vlivem státní školy a věc si přinesla s sebou název: privyk (Brief, Klöppelbrief).

Toto svoje přesvědčení rozvádějí obšírně a s doklady rozličných svědectví a citátů v textu, který je prací nebožky Marie Smolkové. Kdo z nás by rád nepřistoupil k přesvědčení obou nadšených pěstitelek československé lidové krajky? Ale jakkoli neradi, musíme vyznati, že ve vývodech jejich, pokud o širší stanovisko se opírají, je nejedno tvrzení nedoložené, nejedna mezera, a leckterý citát, vztahující se ke kroji doby, kdy vyšší stavy u nás se strojily jako jinde v Evropě, není případný a přesvědčivý. Nicméně to, co slečny Smolková a Bíbová o technické svéráznosti krajky slovenské a jejích shodách s krajkou ruskou pověděly, je na výsost pozoruhodné, a třeba nás nemohly přesvědčiti, že práce pletená je starší než šité prolámaniny, třebas i shoda starých italských hrubých krajek, ve zbytcích zachovaných, ledacos v pochybu uvedla, co o hlubokých rozdílech krajky »západní« a »slovanské« jest pověděno, nemůže býti o tom sporu, že v krajkách stejně jak ve vyšívaných švech, přešívaných vrapech a p. se zachovaly pod Tatrami přežitky starých kultur, v každém ohledu pozoruhodné. Vznik krajky není dosud zjištěn, v Italii a Nizozemí se hádají o prvenství; bádání slečen Smolkové a Bíbové snad okazuje cestu k temeništi dosud neprobádanému, kdesi na východě, odkud tradice vedla jednak na Slovensko a na Rus, jednak na pobřeží italská.

Buď jak buď, i když nijak nemůžeme souhlasiti s názorem, který prvotiny krajky slovenské klade do praehistorických dob, je jisto, že dílo, které máme před sebou, otvírá průzor do málo dosud oceněného odvětví umění lidového, v němž svérázný umělecký pud a obdivuhodná tvořivost žen československého lidu se zrcadlí. Slabina textu, které se dotknouti za nutné jsem považovala, nijak neubírá dílu ceny, jest jen důsledkem velké lásky obou vydavatelek ku předmětu svého bádání; vnořily se v něj cele, po léta s ním do podrobností se obíraly, srostly s ním; a tak veliká jejich láska k československé lidové krajce je zavedla tam, kde přestávají střízlivé doklady a nastupují dohady. —

Zdá se, jako by po delší přestávce v publikování prací lidových opět se jevil jakýsi vzestup. Prof. Šíma chystá k tisku skvostné dílo vzorů z výšivek československých, Chrudimské museum počalo vydávati krásnou publikaci o nábytku východočeském atd. Vedle takových velkých publikací je vždycky vítáno i dílko menšího rozsahu, které praktické potřebě skrovnějších požadavků vyhovuje. *Vzory vyšívání lidu slovenského*, které dle původních výšivek vydala Berta Sojková v Olomouci (10 tabulek barvotisku), jsou dílkem toho druhu. Nechci tím říci, že sbírka vzorů paní Sojkové není pěkně vypravena. Naopak, jako první sešit křížkových vzorků moravských, který před dvaceti roky vydala, tak i tento nový podává vzory velmi přesně, s věrným šetřením barev originálu a velice zřetelně. Mluvím jen o ceně každému dostupné (3 kor.). První sešit pí. Sojkové nemálo přispěl k rozšíření našeho lidového vyšívání po školách i domácnostech, a přáli bychom i tomuto pěknému výběru, aby stejného rozšíření došel. Je zde pohromadě přes třicet vzorků z kouter, ručníků, košilí a p. okreslených, jichž výběr je velmi dobrý.

Dvojlist podává plochým a smyčkovým stehem vyšitý motiv z koutní plachty se stylisovanými pávy. Vydavatelka věnuje čistý výnos dílka sirotkům Černovským, výnos z reprodukce práce slovenských rukou chce obětovati zas Slovensku; již i z té příčiny zasluhuje dílko všestranné pozornosti. *Renata Tyršová.*

Obzor divadelní.

Opera.

Vinohradské městské divadlo mělo svoji druhou českou premiéru: lidovou operu *Veselé námluvy*, kterou na slova Karla Kádnera složil Jan Malát. I libretista i skladatel vždy celou svojí činností hleděli k nejširším vrstvám lidovým. Kolika proslovy okřídlenou frasí zvučícími promluvil již obratný básník žurnalista k lidu při nejrozličnějších slavnostních příležitostech. A jak se obracel k nejširším kruhům, píše svá předchozí libreta, tak vypočtená na posluchače naivně dílu se oddávajícího! Co získal vděku vysoce zasloužilý autor Českého národního pokladu svými účinnými, hudebně promyšlenými a pěkně pracovanými úpravami našich národních písní pro sbor či pro klavír, vůbec pro prostředky, s nimiž též kruhy mimo vlastní náš život hudební stojící počítají! Jak zavděčil se nejširším vrstvám našeho pěvectva tak mnohou svojí písní, měkkou, sladkou, prostou a dokonale zpěvnou! Spolu pak pokusili se již jednou o vytvoření lidového českého operního díla. Národní divadlo provedlo před několika lety jich »Stáňu.« Veselé námluvy, či jak opera původně dle Štolbovy humoresky, z níž děj její je čerpán, se zvala »Staří blázni,« ukazují autory, berouci se na scéně tímže směrem, kterým jdou celou svojí ostatní činností.

Libreto Kádnerovo má jisté přednosti. Autor nakreslil tu ráznými, trochu karikujícími rysy několik životných postaviček našeho venkova. A vede je obratně v boj, utkává je v zápase, pěkně ve skupiny po několika sražené, tak že bojiště vždy dobře přehlížíte a že se tu objeví mnohá dobrá scéna, která skladateli též nepřijde nevhod pro jeho hudební práci. Ovšem postavy ony nejsou původní: nevím, nalezlli se v posluchačstvu, kdo by nebyl vzpomněl veských typů z oper Smetanových. Konečně celý příběh není než varianta Prodané nevěsty. A snaha kresliti náš lid věrně a přijíti zároveň lidu co možno dílem svým vstříc, zavedla autora jistě daleko. Na jeho scéně mluví se s pravou venkovskou rozvláčností, slyšíme tu mnohý pochybný vtip, jak malí lidé si v něm libují, a mnohou frási, která sotva zasluhuje, aby do spisovné naší mluvy přešla. Děj pak sám, jak při scénických úpravách děl novelistických obyčejně bývá, jeví se na jevišti, ve tři pěkně jinak stavěná jednání rozvržen, přece skrovným svojí hybnou živou silou.

Skladatel sotva rušnějšího života a pohybu v libretě postrádal. Jeho temperament je tak mírný, tóny, stoupající nad průměrné na-

ladění, či pod ně jsou mu tak málo vlastní, je tak domáckým v tom cítění malého světa, že sebe vyšším rozletem se nesoucí libreto sotva by bylo dovedlo jej uchvátiti, unesti výše. Předkládá nám ve své opeře zase řady lyrických čísel té líbivé zpěvnosti, těch měkkých, sladkých, ale nevýrazných a všednosti se nevyhýbajících linií, nebo zase těch rytmů, jimiž humor a veselí naší národní školy si zpívají; tu a tam též nějakým číslem tanečního nebo kupletového rázu poslouží, jako v četných a tak oblíbených svazcích svých písní. Zůstává lyrikem středních vrstev i ve své opeře. Libretista nevzrušil scénu často živějším, dramatickým pohybem; velí skladateli namnoze intonovati jen tóny jemu nejvlastnější, tóny prosté lyriky a bodrého humoru. Kde scénu pohybem oživil, tam nastavil mu kámen úrazu. Jak řečeno, neučinil tak často — sotva ovšem možno říci, že na prospěch díla!

Svou fakturou sahá tato písňová opera hodně daleko zpátky. Jsou tu uzavřené formy, je tu periodicita, která následkem důsledně téměř v libretu provedeného jediného metra není vždy právě zajímava, je tu orchestr, který nepodmalovává, nenese situaci, ale prostě zpěvy doprovází jednoduchou, homofónní větou, orchestr se stálou převahou smyčců, přibarvovaný pouze harmonií dechovou, orchestr držený mimo to nejen v koloritu, ale také v síle celkem na stejné všude výši prostředně silného a prostředně hutného zvuku. Autor nejde drahou pokroku, kterou se brali předchůdcové. Není to pokračování na dráze Bendlově a především Smetanově. Jde v jejich stopách jen svými myšlenkami, z nich a z národní české písně těžícími. Ale přináší umění jejich rozředěné, zploštělé. Široké vrstvy volají dnes vždy hlasitěji po svém umění. A massa obecenstva přijala Malátovu novinku při premiéře nadšeným potleskem. Snad jsou »Veselé námluvy« dílem toho umění lidového. Ale dílem, které by značilo posilu české hudby, které by bylo bodem v jejím rozvoji, opera Malátova přece jistě není. Jest jen dílem pilného, skromného pracovníka, který, nepřeceňuje svých sil, pokusil se dojíti na neschůdné dráze operní produkce, kam právě síly jeho stačily — k nejblíže, nejsnáze dosažitelným cílům. *K. Hoffmeister.*

Činohra.

V letošní zimě mohli jsme očekávati mnohem bohatší žeň na poli původní produkce dramatické, než jaká byla za předešlých let. Mnohoslibné zprávy z Národního divadla předstihovaly se ve vypočítávání jmen a názvů kusů s pověstmi šířícími se z divadla Vinohradského. Sama existence nové veliké scény činoherní slibovala pomoci na světlo řadě domácích novinek. Ale uplynul zase celý měsíc, a bilance obou prvních našich scén přináší jednu jedinou novinku českou, ke všemu pouze aktovku, *Vodopád Giessbach*, báseň od Karla Horkého (po prvé na Národním divadle 16. ledna). Jeviště v ní představuje nádhernou alpskou scenerii. Lesní veleba se vším mnohohlasým, stále rušným životem, kde žijí ještě lidé nezachvácen

nervosním chvatem velkoměsta, a kde velkoměstské obecenstvo hledá jen vzácné chvíle oddechu. V pozadí mohutná nádhera Giessbašského vodopádu, pod kterým jako v zeleni stulen vykukuje skrovný lesní domek ve slohu těch roztomilých švýcarských stavení, která bývají snem sentimentálních milencův a melancholických turistů.

Mladý autor, který dosud znám byl více jako bojovný žurnalista, kousavý a impertinentní feuilletonista a básník rozhodně šťastnější v tónech pamfletických, nežli pathetických, zkusil svoje štěstí na prknech po prvé loni, v předměstském divadle, hrou drsné a celkem všední realistické šablony. Byla to také aktovka, nazvaná »Kašpárek« a líčící bídu kočujícího loutkáře, jenž ze msty a zoufalosti zapálí krutému sedlákovi stodolu. V tirádách sociálně a revolučně až do banálnosti zabarvených kmitl se tu a tam podivuhodně měkký tón, básnický akkord, zvučící plnou, sytou formou. Mohlo se z toho tušiti, v čem asi jest autorova síla. Proto mě nepřekvapilo, když po roce dostavil se Karel Horký s novou dramatickou prací, psanou — veršem.

»Vodopád Giessbach« je dramatická báseň, vlastně zdialogisovaný románek ve verších, jehož niterný děj jest utrpení mladé duše, jemné a sensitivní, která rozpor svojí lásky — mezi nemilovaným, odporným mužem a na vždy odcházejícím milencem — řeší tragicky smrtí v horském vodopádu. Až malicherně a nicotně připadá tento chudičký děj, drobná strázeň několika lidských mravenců, ve velebné scenerii alpské, kde kolem pomíjejících lidských bolů šumějí staletí lesní velikánové, a kde zoufalé stony slabých milenců beze stopy zanikají v hučení vodopádu, který se tu po věky řítí se strmé skalní stěny. Kontrast mezi tou věčnou přírodou a chvilkovou, skoro titěrnou episodou, která se odehrává v jejím lůně, byl vlastně nejlepší effekt a nejcennější zisk »Vodopádu Giessbachu.« Ten také vyhrál aktovce její hlučný úspěch, při němž pro hudebnost a lahodu verše se rádo zapomínalo i na leckteré nesrovnalosti a nemožnosti dějové. Dvojici zoufalých milenců hráli pan Vojan a slečna Grégrová, v jejichž podání i předlouhé lyrické výlevy nabyly tolik produševnění a zjemnělé, ušlechtilé diskretnosti, že se poslouchaly chvílemi jako brillantní koncert, zapadající šťastně do mnohozvučné harmonie alpského údolí.

Tím tedy pro tentokrát jsme zase hotovi s novinkami domácími. Z autorů cizích obě naše velká divadla téměř současně zařadila ve svůj repertoir jmeno polsko-německého dramatika Stanisława Przybyszewského, které není u nás neznámo. Tento modernista byl do jisté míry v Čechách slaven dříve, než ve své vlasti. Vyznavači české dekadence a satanismu vzývali jej jako proroka, i našel u nás dokonce před lety napodobovače, bohudíky jen na krátko. Na české velké divadlo[1]) přichází Przybyszewski v době, kdy je zhoubný jeho vliv již neškodný, kdy střízlivěji a kritičtěji možno souditi jeho čistě literární a dramatické kvality. Poněkud příkře, ale ve věci jistě správně charakterisoval Alexander Brückner ve svých »Dějinách

[1]) Na Smíchově hráli asi před dvěma, třemi lety nynější novinku Národního divadla s názvem (dle německého originálu) »Velké štěstí«.

polské literatury« Przybyszewského jako umělce »nakaženého fantastickými orgiemi, podněcováním nervů hudbou chopinovskou, šílenstvím erotickým, nadužíváním alkoholu, epidemií modernismu, Nietzschem a Tolstým, satanismem a anarchismem, pohrdáním filistry a jejich ethiky.«

Nelze ovšem Przybyszewskému upírati skvělé formy a smělé, effektní stavby, kteréžto umění ovšem ještě spíše vyniká v dramatě, než v románě. Vinohradské divadlo vypravilo jeho *Zlaté rouno* (18. ledna v překladě Mir. Kropáčka), a premiéře dramatu dodala slavnostnějšího důrazu přítomnost básníkova v Praze i osobní jeho režie. Ve své podstatě je to drama manželské nevěry; hrdinové Przybyszewského honí se stále v bludném kole vášní, jemuž tento autor říká Osud, neuznávaje osobní odpovědnosti a osobní viny. Není viny — jest jenom trest, a tak hrdina »Zlatého rouna« Rembowski, zrozený z poměru cizoložného, nad nímž jeho otec (dle jmena) si kdysi, před lety, prohnal kulku hlavou, dočká se toho, že i jemu žena jest nevěrna s přítelem, a následuje pak příkladu domnělého otce. Ale nemá práva to vytýkati jí ani jemu: sám totéž provedl jinému příteli, a s hystericky sešklebenou grimassou rozevírá autor před divákem hrůznou perspektivu z krátké episody těchto svých hrdin, odsouzených na chvíli ke společnému životu, osvětluje ji svou satanickou filosofií.

Úžasné drama má svoje effektní scény, je plno dramatické působivosti a napjetí, které vzrušuje nervy. Jeho psychologie není ovšem konvenční dušemalba, nýbrž spíše náplň bizarních a vytřeštěných nálad. Režijní umění autorovo docílilo toho, že postavy, které vytvořilo několik předních herců Vinohradského divadla, zbaveny byly obvyklé konvenčnosti a divadelní strojenosti, tak že celek, o nějž se zasloužili s paní Táborskou pp. Jiřikovský, Boleška, Hlavatý a Táborský, působil dojmem příšerné pravdivosti.

Skoro bezprostředně po »Zlatém rouně« viděli jsme na scéně Národního divadla jiné drama St. Przybyszewského, práci vznikem svým staršího data, tříaktové drama *Pro štěstí* (31. ledna v překladě Adolfa Černého). Národní divadlo mělo drama na programu, autor pak za své návštěvy v Praze projevil přání, že by chtěl aspoň studování býti přítomen, a tak vypravení kusu urychleno. Děj je tu koncisnější, a proto tím úděsnější. Vlastně ani o ději nelze řádně mluviti, jde pouze o několik hrůzných výjevů, připomínajících osoby i stavy známé z románové trilogie autorovy »Homo sapiens.« Problém, zevnější i vnitřní stavba kusu, ba i způsob dialogův a poněkud násilné, monotonní strojení divadelních effektů prozrazuje na první ráz téhož autora, jehož talent je celkem až hrůza jednostranný a úzký, ale ve svých úzkých mezích virtuosní.

Mlicki svou milenku, která se mu cele oddala a všechny mosty za sebou spálila, opouští po několikaletém soužití k vůli jiné — k vůli pravé nevěstě, bohaté a krásné, s níž doufá dojíti pravého, velikého štěstí. Jeho kollega Ždiarski nenávidí nevěstu Mlického, která jej kdysi odkopla, když jej vyssála, staví příteli neúprosně na oči její pestrou minulost, a zároveň trýzní klamanou milenku doná-

šením podrobností o novém románě Mlického. Když pak Helena v zoufalství skočí do vody, dá Ždiarski k dovršení cynické pomsty donesti mrtvolu její do bytu nových snoubenců, aby mohl triumfovati nad trýznivými výčitkami svědomí, v nichž svíjí se Mlicki, kterému Olga dala přednost — před ním. Technika těchto scén a celé bohémské ovzduší dramatu jsou při vší jednoduchosti své tak silné a mohutné, že nemohou se minouti s hlubokým účinem na divákovy nervy. — V kuse jsou jen čtyři osoby; úlohy jich byly v Národním divadle vesměs dány silám činoherního dorostu, z čehož dovedli dobře těžiti zvláště sl. Rydlová a p. Hurt.

Mimo drama Przybyszewského Vinohradské divadlo během minulého měsíce krátce za sebou vypravilo dvě lehké ukázky z běžného repertoiru francouzského. *Ruka nevěry*, tříaktová veselohra Pierra Vebera (25. ledna v překladu J. Rowalského), je veseloherní zboží vkusné façony a mírně vtipného dialogu, při němž na látce ani příliš mnoho nezáleží. Jsou tu dva párky manželů, mladých a starých, zkušených a nezkušených. Paní Bridierová, stará zkušená a uštěpačná, tvrdí, že všichni muži podvádějí své ženy. Paní Lavarèdová, mladá, hezká a v této příčině aspoň zcela nezkušená, jí to nevěří. Rozumí se, že první má pravdu, a pomáhá ochotně mladší přítelkyni vystopovati a dopadnouti takřka »in flagranti« pana Lavarèda, jehož jedinou nehodou jest, že si recept na podvádění ženy dal poraditi od pana Bridiera. Tyto přední čtyři postavy laciňoučké veselohry obklopeny jsou ještě nezbytnou a tuctovou garniturou hubatého sluhy, šmodrchy sekretáře atd. Na vyplnění několika večerů »Ruka nevěry« stačí.

Za to *Majorův sluha* (29. ledna v překladu K. M. Mečíře) jest už fraška rázu poněkud povážlivého, která se snad na Vinohradech dočká většího počtu repris, než »Ruka nevěry,« ale vězí v ní nebezpečí: »zmlsáli si« správa Vinohradského divadla svoje obecenstvo scénickými »žerty« takového druhu, sotva jí pak bude choditi na práce jemnějšího vkusu a umělečtějších principů. Autoru »Majorova sluhy,« Tristanu Bernardovi, nešlo o nic víc, než ve třech aktech nakupiti co nejvíce komických a střeštěných scén z jediného nápadu: kterak to dopadá, když mladý bohatý elegán z milostné pletky s paní majorkou vehnán je do situace sloužiti jejímu manželu několik hodin jako sluha, vydávati v důsledcích toho vlastního sluhu za svého pána — barona, otce — vážného pensistu, za pasáka ovcí, atd. Jak se frašky tohoto rázu hrají na scéně Vinohradského divadla, které ve svém početném činoherním ensemblu má ovšem znamenité představitele jednotlivých šarží, na tom ani mnoho nezáleží. Hrálo se celkem čiperně, ale také ledabyle, jak to s sebou nese duch a ráz frašky. Nejen obecenstvu ale i hercům by mohly býti úhonou takové frašky, kdy by se k nim sahalo příliš často.

Sté výročí Tylových narozenin, které připadlo na letošní 4. únor, oslavila všecka česká divadla provedením některé z divadelních her tohoto po dlouhá léta nejpopulárnějšího českého herce a buditele-spisovatele. Josef Kajetán Tyl i nyní ještě pro nás zna-

mená typ na výsost nadaného a plodného autora, který v poměrech nad míru svízelných napsal množství povídek i divadelních her tak dobrých, že aspoň s částí jich možno dosud počítati. Neznamenaly tedy oslavy Tylovy pouze povinný hold památce nadšeného vlastence, který svou knihou, hrou a živým slovem svého divadla tolik vykonal pro české národní probuzení, nýbrž ještě o něco více: navázání na první začátky české tradice divadelní, tradice ušlechtilých cílů, solidních a poctivých základů, třebas ne zrovna vysokých uměleckých hodnot.

Národní divadlo uctilo památku Tylovu novou výpravou jeho ***Strakonického dudáka.*** Prostonárodní báchorka Tylova, šťastná směsice lidové pověsti, naivní a srdečné poesie i rušného lidového živlu, hraje se nyní na naší první scéně spíš jako výpravná hra, při níž hlavní důraz se klade na hodně barvité znázornění scén, které líčí báchorkovité osudy českého Švandy, i sytou charakteristiku toho, co je ve hře specificky českého, národního, svérázného. Splendidnost nové výpravy beze sporu dodává celé prostonárodní hře nového a lákavého kouzla; avšak to, co je v ní nejcennějšího, její jímavě citové jádro, nepřibližuje se duši dnešního diváka pouze splendidní výpravou. Po té stránce nové obsazení v celé řadě úloh nezdá se nám býti šťastným a vhodným. Ději pohádky tak naivně prostému a fantasii při vší zdánlivé bujnosti tak přímočaré snad by lépe svědčil do jisté míry návrat k staré primitivnosti v tónu a celkovém sladění všech výkonů.

Na Vinohradech vypravili *Paličovu dceru*, z Tylových vážných dramat a obrazů ze života snad nejhutnější a nejúčinnější. Bylo by bezúčelno právě za příležitosti slavnostního představení ukazovati na slabé stránky hry a nedostatek původnosti, když možno proti tomu zdůrazniti rázovitou a živou kresbu divadelních postav i pevnou stavbu dramatu, které svou populárností nejlíp dokumentuje svou divadelní houževnatost. Režie Vinohradského divadla stylovou výpravou i kostumováním vynasnažilo se staré působivé hře dodati jaksi intimujícího starého rámce, a náladě hry samé i jednotlivých výkonů hereckých to jenom výborně svědčilo. Scény vzrušující dramatičnosti, tklivé sentimentality i svěžích veselejších tónů měly ve všem téměř svoje případné tempo, o něž se všichni účinkující se stejnou snahou zasadili. Odtud také srdečný úspěch hry; bylo by jenom ke cti Vinohradského obecenstva, kdy by se dočkala většího počtu repris než »Majorův sluha.«

V. Červinka.

Rozhledy v umění výtvarném.

V saloně Topičově viděli jsme posmrtnou výstavu Cyrilla Mandela, moravského malíře, žáka J. Uprky. Odvislost Mandelova od Uprky byla tu patrna, i kdy bychom o poměru žáka k učiteli nebyli již dříve měli jistoty. Mandel šel zcela oddaně za energickým malířem Slováků, jsa též sám syn onoho kraje, s nímž nás právě Uprka nejúčinněji seznamoval. Narozen jsa roku 1873 stal se Mandel žákem Pražské akademie a pobyl v Praze čtyři léta. Vrátil se pak na ves, a jsa chud, žil či vlastně živořil na Moravě dlouhá léta, než dosáhl úspěchu. Pomoc i nabádání Uprkova nezastavily však blížící se konec Mandelův, jenž podlehl chorobě, kterou utržil za mladých let strádáním a utrpením. Mandel byl tichý, zamlklý a plachý člověk, jako malíř zajisté výjimečný příklad nesmělosti, bázlivosti. A snad vlivem těchto zpráv, které o něm máme, působila vystavená jeho díla dojmem právě takové depresse. Vše jako by bylo stlumeno, v barvě hlavně mnohem více lomeno, než u týchže skorem motivů Uprkových, krajiny obestřeny lehkou mlhou, která dodává barvám stříbřitého přísvitu a všemu mírnějšího, smutnějšího vzhledu, než u mistra Uprky. Jenom v některých akvarelech zastkví se barva živěji, jenom tu v motivu ze vsi, a hlavně v podobiznách děvuch zdravím kypících, v tom barvitém kroji slováckém ještě veselejších, jakoby se zachytil odlesk jásavého kolorismu Uprkova, to jest oné syté, upřímné barvitosti, kterou tak věrně tlumočívá právě tento mistr. Jak úzce lnul Mandel k tomuto prvnímu malíři slováckého kraje, je patrno právě z toho, že mimoděk a vždy znovu vyslovujeme jmeno Uprkovo, díváme-li se na malby Cyrilla Mandela, a že tato spojitost mezi nimi je také každému zřejma, kdo vůbec o české malířství se zajímá a Uprkovy slovácké obrazy viděl. Snad by byl Mandel na konec našel samostatného výrazu pro svou malířskou individualitu, ale předčasná smrt přervala tuto dráhu.

Alois Kalvoda vystavil v saloně Topičově 39 svých maleb. Je to sbírka posledních prací českého krajináře nad jiné svérázného, a salon Topičův — při této příležitosti zbaven svých příčných zástěn — objevuje se jako prostorná místnost, do níž shora padá klidné, poněkud tlumené bílé světlo. Vůkol na šedavých stěnách rozvěsil Kalvoda své obrazy, a tato prostá úprava dobře harmonuje s barevnými akkordy, tentokráte sytěji zvučícími, než dříve. Pamatuji se dobře na první rozměrnější malbu Kalvodovu »Duby u Lochovic« (tam totiž bývala krajinářská škola v pleinairu), a také jeho pohledy do krajů zbrázděných a zvlněných, pod nebem více nebo méně hustými mraky zahaleným jsou u všech, kdož o naše malířství se zajímají, z výstav pod Petřínem, z Rudolfina atd. v dobré paměti. Jakási temně laděná zeleň, která později nabývala světlých odstínů bledé měděnky nebo skorem nelomeného zeleného cinobru, snoubila se tu s modrými stíny a nafialovatělými tóny oranic, nebe zpravidla modralo se bouřlivými odstíny v záhybech mrakových kotoučů,

z nichž silně se zabělaly osvětlené kraje nebo se vesele zamodral cípek jasného nebe. Pak přicházel Kalvoda s náladami přívětivějšími, počal malovati figurky do svých prospektů, biedermeierovské krinoliny rozhoupaly se tu i tam na stezce v polích, nebo v rozkvetlé zahradě. Bylo tu více barvy, bohatší paleta v ruce umělcově zpravovala nás o novém stadiu jeho rozvoje. Vznikly »Břízy,« nyní v moderní galerii král. českého zavěšené, a četná jiná plátna, směle traktovaná, pokrytá barvou v širokých pruzích, štětcem také ze široka nahozených, svědčila o rostoucí jistotě a sebevědomí umělcově. Kalvoda počal v tomto období také psáti o umění, filosofovati, esthetisovati. Moderní umělci rádi to činí a rádi zaměňují štětec za pero, aspoň na chvilku; ale kdo s nimi upřímně smýšlí, poradil jim vždycky, aby se inkoustu chránili. Nesvědčí jim, a ruka, která ovládá nástroj tak pružný, tak podajný, jako je štětec, která dovede na hladké ploše »širokého dřeva« rozvířiti proudy barev k pravým ohňostrojům, která z nich vykouzlívá duhy, probírá se v divech perlící se rosy, opalisujících vln, aksamitem se lesknoucích pažitů, — ta ruka zabodává, zadrhuje perem, dokud jím nekreslí, a rozlité proudy inkoustu tekou tam, kde bychom raději viděli nádherná divadla, obrazy tohoto světa, jenž je tak naplněn krásou nevyčerpatelnou. Zatrpklá je chuť černé tekutiny, do níž perem se namáčí, a tato příchuť zdá se pak lpěti na všem, co malíř přednáší ve své věci, — neboť píše vždy pro domo sua, i když všeobecně esthetisuje. Ze všech filosofů, co jich o umění mudrovalo, byli ti nejméně stravitelni a nejméně zábavni, kteří svět neumělecký, tedy asi naše milé obecenstvo, mentorovali, přímo samovražedné pak bylo počínání těch, kteří obecenstvo učili, aby spatřovalo v uměleckém díle něco v podstatě nesrozumitelně mystického, kteří hlásali »náboženství umění,« jak se teď říká. Ti posloužili jak umění, tak umělcům a také sobě co nejhůře; před těmi ustupuje uctivě právě toto »velké publikum,« na něž je to vše adresováno. Takovým esthetům by s malou změnou měl býti připsán epigram malíře Ládě Nováka o spravedlnosti: Esthetika je mocná paní, kdo můžeš, uhni bez váhání.

Tyto poznámky byly způsobeny proslovem ke katalogu výstavy (nebývať už nyní katalogů bez předmluvy), na němž je podepsán Adolf Racek. Když při takových příležitostech, jako je výstava obrazů, se tisknou komentáře, nebo hned kritiky, nebo též polemiky, je to pro publikum stravitelnější, a snad v nynější době rvavé reklamy a publicistiky velmi výbojné, útočné, obecenstvo porozumí, že také výtvarný umělec »jest nucen« takto na sebe upozorňovati, nebo se »uplatňovati.« Tisknouli se však esthetické úvahy, jako je Rackova, řekneli se na př., že impressionismus je písní beze slov, pak není divu, pokrčíli obecenstvo rameny a podíváli se druh na druha s augurským úsměvem.

Ke všemu nemá Alois Kalvoda literární reklamy (jíž, jak lze z dřívějších příběhů souditi, beztoho nemiluje), nemá modernistních mystických dithyrambů potřebí. Jeho díla mluví sama za sebe, myslím, že velmi srozumitelně, zvláště tam, kde Kalvoda stane před přírodou jako prostý malíř, to jest nadšený obdivovatel její krásy

s veškerou výmluvností se snaží, aby to, čím se nadchnul, také urbi et orbi, všemu světu, sdělil. Jeli Kalvoda impressionista — a dnes je impressionismus více než nálepka na zboží, — není třeba vysvětlovati obecenstvu, co impressionismus jest, anebo říkati laickému publiku, že je to etappa malířského umění, že malíři pod vlivem francouzských soudruhů svých sobě dali zákon: maluj vše tak, jak to na tebe v určité chvíli působí, jak to vidíš. Tedy maluj věc dle dojmu, ne věc, jaká je ve skutečnosti se všemi svými tvarovými detaily, jichž na jistou vzdálenost zrakem vůbec nerozeznáš. Impressionismus takto vysvětlený znamená vyšší stupeň vývoje, znamená též krok blíže ku pravdě, neboť tu zase platí, že pravdivější je zobraziti věc, jak se jeví, než jaká je sama o sobě. Děti a divoši malují, kreslí věci tak, jaké jsou, totiž znázorňují vše, co o věci v ě d í, ne co v i d í. A že tedy impressionismus není »písní beze slov,« že je to forma umělecká velmi výmluvná, že je to malířství velmi silné, hybné, energické, že je to jen stupeň realismu, naturalismu, ba verismu čistě malířsky chápaného — to snad by nebylo ani třeba dnes našemu obecenstvu, výstavy navštěvujícímu, vykládati, neboť není u nás impressionismus znám teprve od loňského podzimu. Tolik o slovesném doprovodu k výstavě Kalvodově.

Poslední jeho práce, náladové krajiny, zvláště několik zimních motivů, jsou brillantní ukázky robustního umění, v jádře zdravého, ani dost málo sentimentálního umění tohoto krajináře, jenž tak na ráz, šmahem zachytí pohled na hřbety horské, na delikátní odstíny běle, modře, tónů perleťově našedlých. Je to pevná ruka, silná pěsť, která tu vládne štětcem, a také ze soumraků a zášeří Kalvodových vane vždy zdravý, vlhký vzduch, jenž se tak dobře dýchá. V některých malbách je šířka machy trochu upřílišněna, jsou tu přece jen skizzy a obrazy, dvě kategorie, o jichžto splynutí moderna tolik usiluje. Ale Kalvoda je v základech příliš zdravý umělec, aby naň působily sentimentality papírového druhu po delší dobu. Není o Kalvodu strachu.

* * *

N ě m e c k é u m ě n í v Č e c h á c h tak dlouho bylo nedochůdné, tak dlouho »kvetlo ve skrytosti,« že Němci neradi o něm mluvili a také neradi slýchali, když se o něm hovořilo. Výtvarnictví německé, jež u nás kdysi kvetlo jako umění officiální, vedoucí, »jedině pravé,« žalostně chřadlo, a české malířství s českou plastikou mohutně se vyvíjejíce zastiňovaly toto německé úřední umění zúplna. Přišla doba, kdy Němci v Čechách vyznávali, že jim nelze s Čechy závoditi, že čeští výtvarníci dosáhli tak vysokých met, že není pomyšlení na soupeřství. Čechové byli mimo soutěž.

Tu však došlo na zřízení moderní galerie umění v království českém, a tu také podařilo se Němcům, aby pro sebe uchvátili část královského daru, původně určeného *českému* výtvarnictví. Od této chvíle pak počíná nová doba »německého umění v Čechách.« Na vysokém učení výtvarnickém, c. k. akademii, ustanoven německý profesor, má pět žáků, po Čechách a po celém mocnářství rakou-

ském vyhledáváni jsou »rození Čechové,« malíři, sochaři, architekti, a záhy uspořádána výstava spolku německých umělců, též nedávno vzniklého. Konečně vyvinuly se věci tou měrou, že překvapena česká veřejnost novinou o povolání dvou německých malířů na akademii, tak že by tam byli tři němečtí profesoři, a tato záležitost, dosud, jak se zdá, neprojednaná, velmi jasně osvětlila poměry našeho uměleckého života. Politika s uměním vzájemně tu na sebe působí, nelze jich tak dokonale odlišovati a oddělovati, jak se zpravidla káže. Neboť právem bylo v těchto dnech poukázáno na možnost, že bude rozdělena také c. k. akademie umění, že vznikne v Praze »německá vysoká škola výtvarnická« vedle naší české. K tomu nyní směřuje, neklamouli znamení, snaha Němců, a této snaze děkujeme také za výstavy, jimiž Pražanům se představuje mladé, mladinké německé umění — české, byl bych málem napsal.

Své mládí dosvědčuje toto německo-české umění neklamnými důkazy. Nejsou tu jen noví lidé, vesměs mladí, v Čechách rodilí Němci, pak také k Němcům se hlásící israelité, ale je tu i mladistvá nedospělost, nerozhodnost, dovádivost. Jsou tu mladí malíři, jichžto jmena byla napsána na seznamu »výstavy osmi,« která Praze ukázala, že Gauguin et consortes nezůstali bez následníků. Jsou tu mladí malíři, jimž zase Max Liebermann a jeho dilettantsky liberální směr dodal odhodlanosti, aby se pokusili o lehké vítězství na základě zberlínštělého francouzského impressionismu. Oddělení pro sebe ve znamení buldoga, jehož plastický kontrfej s vervou provedl Fritz Werner-Birkigt (t. j. Werner z Březiny), obsahuje práce těchto neo-impressionistů, mezi nimiž jsou W. Nowak, Feigl, Pittermann a Kars. Ale také Max Horb náležel k nim, a má tu posmrtnou výstavku svých studií, portrétů, zátiší, interieurů, krajin, obrazů, z nichž některé jako by k vám mluvily řečí srozumitelnou, jako by jimi probleskovalo nadání malíře v pravdě originelního, a jiné, z kterých zeje pustota nepochopené »svobody malířské, jak ji hlásají všude buď nedouci, nebo raffinovaní pozéři. Vždyť také Kühnel, Moric Melzer, Friedr. Lederer v jiném oddělení dávají se do všelijakých pokusných a siláckých kousků, s které někdy vůbec nejsou, někdy jen z polovice. Ale je tu mezi nimi sochař Al. Rieber, od dřívějška v Rudolfině známý, a má tu dobré poprsí — Jana Ev. Purkyně, návrh (sádrový odlitek) k onomu poprsí, které v těchto dnech bylo slavnostně odhaleno — ve Vratislavi. Poznámkou bych jen upozornil, že tedy Němci v říši již vědí o našich německo-českých umělcích, a že osvědčují tolik jemného citu, aby provedení takového díla, jímž má býti oslaven Čech (nebo snad ve Vratislavi je Purkyně Němec?), svěřili aspoň sochaři, jenž je »ein Deutschböhme.« Ale poprsí Purkyňovo je dobré, pěkně ve velkém slohu udělané a při tom, pokud mohu souditi, podobné.

Jiný znak mladosti jest na této výstavě patrný, a to ve velkém počtu báchorkovitých, pohádkovitých a deliriosních námětů. Pohádky maluje Wierer, jehož známe ze Zlaté Prahy, báchorky a fantasie Teschner, deliria pak Kubín, jenž pomalu stává se jednotvárným.

Teschner je z nich největší umělec, klademeli důraz na to, že umí krásně a jemně kreslit, že má bohatou zásobu delikátních, někdy sytých, žhavých barev pro svá mnohdy velmi bizzarní, ale vždy s humorem vytvořená strašidla nebo své ironicky podbarvené allegorie, k nimž rád přidává špetku smyslnosti. Podává to však v menším měřítku formou velmi milou, malířsky raffinovaně.

Z krajinářů vyniká tentokráte vedle Lumnitzera také Walter Cocl, jinak veselý druh, dobrá kopa mezi Pražskými malíři akademiky. Má zde zimní motiv svítivého chladu barevného a k tomu velkou podobiznu hudebníka Sherbowa, nad očekávání zralou práci. Je tu dále Staeger, také známý ze Zlaté Prahy, a paní Staegerová-Springerová, tentokráte zastoupená několika plátny (zátiší trochu příliš hrubě traktovaná, portréty velmi výrazné a v interiérové náladě dobře viděné), a je tu také Gustav Klimt z Vídně, nevím proč, snad je také v Čechách zrozen. Jeho »Věk člověka« — snad »Lidský věk« — jest allegorie bez názvu těžce rozluštitelná a malovaná po Klimtovsku: zlato, stříbro, něco bledě fialových těl, z nichž ovšem nejnápadnější jsou nudity na vzdor »stylismu« a »dekorativnosti« díla hodně naturalistní, s jakousi vtíravou, v zásadě cynickou prostotou provedené.

Zastoupena je též architektura, o té však bych učinil několik poznámek až po kompletování, až totiž dojdou práce Ohmannovy. Jen se zmiňuji o žácích prof. Kotěry, s nimiž se tu setkáváme. Pak bylo by snad vhodno říci několik slov o karikaturách, jichž je zde tentokrát mnoho. Některé jsou dosti hrubozrnné a dosti sprosté, jaké na uměleckou výstavu nepatří. Ale patří k tomu dost troufalosti vystavovat pod záhlavím »německého umění« takové prahloupé, v skutku velmi mladické posměšky na bodré Čechy, také na ty, kteří slouží v rakouské c. a k. armádě. Vystaviti karikaturu c. a k. kavaleristy v červenobílém rámci má snad býti vtip, ale je to spíše drzost.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Z hudebního světa.

Bruckner. Debussy. Chromatická harfa. Société de concerts d'instruments anciens. Berliozova symfonie smuteční a triumfální. Serenáda Brahmsova. Novinky Moorovy a Piskáčkovy.

Po velikém díle Regerově, o němž minule jsem psal, došlo ku provedení dvou skladeb druhého velikého představitele moderní německé tvorby symfonické. Ant. Bruckner šel svojí životní poutí jako prostý venkovan, jímž zůstal, i když umění jeho jej vzneslo nejvýše. Neznal, než své varhany a svoji hudbu. Ta byla mu darem božím, jemu svěřeným, aby ze všech sil svého milého Pánaboha slavil. Slavil jej v prvních větách svých symfonií tóny té velebnosti, tak klidně, mohutně a široce se v božském majestátu nesoucími, že míníte z nich slyšeti hudbu sfér. Slavil jej ve svých Adagiích modlitbou

tak vroucí, tak pokornou a zase vzletnou, tak veškeré pozemskosti prostou, jak modlil se jí v nejkrásnějších, nejvelkolepějších svých Adagiích Beethoven. A slavil jej po svém způsobu, raduje se vděčně z toho, co tento pozemský svět mu skýtal, tóny nehorázného, po selsku hřmotně dupajícího veselí ve svých Scherzech, nebo zase tóny veselé lidové písničky ve větách finálních. Kde obrací se k tónům z tohoto světa, mluví z něho živé, lehkovznětlé plémě jihoněmecké. Ale vlastní oblast jeho je mimo tento svět: jeví se nám největším, když improvisuje hymnické věty, které valí se na nás jako proudy zvuků z ohromných varhan, jeho to nástroje, který zanechává v každém jeho díle patrné stopy.

Jeho hluboká zbožnost a jeho prostota byly pramenem jeho velkosti: prasíla obrovské jeho fantasie nebyla lomena prismatem cizí kultury. Jeho prostota byla zároveň pramenem velikých nedostatků jeho díla. Byl duše naprosto nekritická. Oddával se inspiraci, v ni a v boží pomoc jedině věřil. Zvyklý improvisovati na varhanách, improvisoval svoje symfonie. Nepromýšlel jich, nebudoval jich organicky dle jednotného, pevného plánu. Koncipuje velkolepé myšlenky, dával se jimi unesti, rozvíjel je s úžasným vzletem a s podivuhodným uměním. Ale svévolně rozvoj náhle přerušuje, jako by chtěl znova počíti. Nebo neváhá přeskočiti s tónů nejvyšších, nejvelebnějších do triviálního popěvku. Bylo mu právě vše svato . . .

Taková jsou tedy obě díla, jež právě jsme slyšeli: jeho šestá symfonie a jeho smyčcový kvintet. Symfonie má velkolepou, majestátně klidnou větu první a neskonale krásné, v té vroucnosti a zbožnosti úchvatné Adagio, pěkné myšlenkami, formou i zvukem Scherzo a roztříštěnou poslední větu; kvintet hluboce působí jedině svojí větou volnou, kdežto ve větách ostatních vytčené přednosti i vady příliš pestře se mísí. Za pěkné provedení symfonie a za překrásnou reprodukci kvinteta třeba vzdáti dík Filharmonii i jejímu dirigentu, dr. Zemánkovi, a Českému kvartetu s p. Talichem u druhé violy. —

Umění francouzské bylo tento měsíc zastoupeno i po stránce produkce i reprodukce.

O Claudu Debussyovi a rázu jeho díla psal jsem v těchto listech nedávno. Ve Filharmonii slyšeli jsme od něho dva tance pro chromatickou harfu: první melancholický, tichou modlitbou ve svých exotických harmoniích se nesoucí tanec obřadný, druhý, stlumenou večerní náladu, mlhavé, sladké snění jen napovídaných jaksi valčíkových rytmů. Chromatická harfa, jíž sl. Věra Kruisová s oněmi skladbami zároveň k nám uvedla, chce odstraniti nedostatky obyčejné harfy pedálové tím, že má ostrunění pro celou chromatickou stupnici všech užívaných oktáv, co harfa pedálová, laděná na diatonickou stupnici *Ces*, jednoduchým neb dvojitým stisknutím toho onoho ze sedmi pedálů teprve dociluje jednoduchého nebo dvojitého zvýšení toho kterého tónu. Struny chromatické, odpovídající černým klavesám klaviatury, stojí v malém úhlu k strunám diatonickým, křížíce se s nimi asi uprostřed nástroje. Z toho vyplývá základní nedostatek

vynálezu. Harfa zní plným, nejkrásnějším tónem, hrajeme-li uprostřed struny. Při kraji strun hrajeme effekty mandolinové a loutnové. Při harfě chromatické je hra ve prostřed vyloučena: nástroj má zvuk u porovnání s harfou pedálovou suchý a krátký, tón menší. Co na technice usnadněno, oč snad technika nástroje rozšířena — ač bylo by bláhovo chtíti chromatickou harfu zaměňovati s chromatickým klavírem — to na zvuku ztraceno.

Výkonné umění francouzské představilo se Praze nejvzácnějším svým zcela cizokrajným květem, jakým je *Société de concerts d'instruments anciens*. Pp. Henri a Marcel Casedesus, Celli, Devilliers a Casella věnovali se studiu zašlých nástrojů století sedmnáctého a osmnáctého. Slyšeli jsme zde ostře, pronikavě intonovaný pětistrunný quinton, hrající úkol houslí ve starodávném ensemblu, slyšeli jsme též melancholickou, stříbrnými záchvěji se nesoucí violu d'amour a stlumeně a trochu nasálně své plné akkordy narážející violu di gambu i měkký, zvučný bas Basse de viole; celek pojil se pak šumnými, splývavými a zase zvonivými běhy a akkordy krásného, historickou firmou Pleyelovou stavěného klavecinu. A virtuosové prvého řádu i jemní umělci provádějí v ensemblu tom díla oněch dvou století v reprodukci ideálně krásné, slohové a živé, přímo kouzelné, co zvuku se týče. Zní tu barvy nám tak neznámé, je tu zvuk v celku sice stejný ve své přiostřelosti, na zvuk velikého harmonia připomínající, ale nejsubtilněji odstínovaný, tak že z údivu nevyjdete. Jistě že umělci na dílech, která hráli, provedli leckteré retuše: byly to skladby Monteclairovy, Lullyovy, Lorenzitiovy a Le Sueurovy vedle známějších jmen Bachových, Scarlattiových a Mozartových. Nemyslíme však, že by tím byli dílům ublížili. Naopak. Umělci oněch dob mívali zvykem své skladby pouze načrtnouti, provedení podrobností, doprovodů, ozdob zůstaveno bývalo umělcům výkonným. Ovšem že doba Le Sueurova nástrojů, na něž se hrálo, pomalu již přestala užívati!

Třetí koncert jednoty pro orchestrální hudbu měl jako stěžejné číslo pořadu dílo největšího francouzského symfonika. »Roku 1840, když se blížil červenec, vláda francouzská chtěla oslaviti velkolepou slavností desáté výročí revoluce r. 1830 a přenesení více či méně hrdinných obětí tří revolučních týdnů do pomníku, který se jim stavěl na náměstí Bastilly. Tehdejší ministr vnitra, de Rémusat, byl náhodou velikým přítelem hudby. Přišel na myšlenku, bych napsal k té příležitosti symfonii, jejíž forma i prostředky měly mi úplně zůstati na vůli. Myslil jsem, že plán nejprostší bude pro takové dílo nejlepší, a že těleso dechových nástrojů nejlépe se hodí pro symfonii, která měla býti provedena venku. Chtěl jsem z počátku učiniti vzpomínku na boje tří oněch slavných týdnů, a přinesti akcenty smuteční v pochodu zároveň hrůzném i zoufalém, který měl se hráti, co by průvod přecházel; chtěl jsem předvesti jakousi pohřební řeč či loučení se vznešenými nebožtíky ve chvíli, kdy by těla jich vcházela do pomníku-hrobu; a konečně zazpívati hymnu slávy, apotheosu, když by, po uzavření náhrobní desky, lid neměl před zraky leč vysoký sloup se sochou Svobody, s rozepjatými křídly k nebesům

se vznášející, jako duše těch, co za ni zemřeli.« Tak vypravuje Hector Berlioz o vzniku své Symfonie smuteční a triumfální. Dílo vzbudilo při svém provedení největší rozruch. Chválou tak skrblivý Spontini napsal autoru nadšený list. Habeneck, slavný tehdy Pařížský dirigent, s nímž byl Berlioz právě tenkrát na štíru, uznal: »Rozhodně ten ... má veliké myšlenky.«

Jistě: myšlenkou je to dílo veliké; myšlenkou, vystavěti obrovitými prostředky, velkolepě prostými, lapidárními liniemi tři scény, slavící smrt a zbožnění v smrti. Je to dílo, které nelze měřiti měřítkem jiné hudby. Nalezli bychom na něm pak mnoho nedostatků: není velké invencí, nezná jemnějšího propracování, je homofonní. Ale působí monumentální, drtící velkostí assyrské architektury neb egyptských pyramid či sfing.

Prostá velikost skladby patrně dobře se hodila dirigentu koncertu, p. A. Piskáčkovi: provedení dobře se mu zdařilo. Méně šťasten byl v provedení Brahmsovy klassickým tónem se nesoucí půvabné a svěží Serenady op. 11. Těch šest jejích vět, ne právě hlubokých obsahem, ale plných podrobností co nejjemnějších, kabinetních kusů hudební drobnomalby, bylo by vyžadovalo provedení, propracovaného do nejmenšího akcentu. Ploše, vlekle a bezvýrazně odehráno, působilo dílo nudně, jako vůbec celý ostatní pořad nedostatkem jemněji propracovaného provedení trpěl.

Česká tvorba zastoupena byla v témže koncertu symfonickou básní Karla Moora »Potopa« a ouverturou k opeře »Divá Bára« od Ad. Piskáčka. V dílech Karla Moora jeví se všudy nepoměr snah a nadání i dovednosti autorovy. Tíhne k vysokým cílům; ale nedostihuje jich svou mdlou, unavenou inspirací, nebohatou, zejmena co rytmiky se týče, primitivní invencí a v čiré neorganické homofonii váznoucí skladatelskou technikou. Smutek nemohoucnosti je rozestřen nad jeho dílem, smutek, z něhož probleskují jen časem divoké výbuchy bolesti. Tím dojmem působila na mne i širá fantasie, ze mdlých, šerou hladinou se táhnoucích tónů několikráte do výše se vzpínající a zase zpět klesající, aby ke konci triumfálními zvuky žesťů vyzněla. Poetické vlastnosti díla, jeho náladovost, jsou nejlepší jeho stránkou.

Piskáčkova ouvertura je skladba patrně programmatická; odtud její nescelenost, je i prudké přechody z nálady do nálady v mezích velmi krátkých. Pestrý celek vyznačuje se svěžími, české škole se hlásícími myšlenkami, dovednou prací i instrumentací, v jejímž účinku se mladý autor ovšem tu a tam zmýlil.

K. Hoffmeister.

Nové rovy.

Jan Červenka. — Karel Bubela. — Dr. Frant. Kahlík.

V Král. Vinohradech zemřel 24. ledna t. r. spisovatel Jan Červenka. Narodil se 3. dubna r. 1861 v Praze, gymnasium vystudoval v Hradci Králové (kdež otec jeho, známý překladatel Ovidia, byl profesorem), načež se oddal na Pražské universitě právům. Vystudovav byl přijat r. 1885 za konceptního úředníka v městské kanceláři na Král. Vinohradech, kdež byl posléze prvním tajemníkem. Od studentských let básnil a uveřejňoval své verše po časopisech. Lumír r. 1879 první vytiskl jeho práce, Trylky, jejichž forma zřejmě svědčila o snaze autorově vytvořiti i po vnější stránce něco svého, původního. Téhož roku vystoupil v Květech jako překladatel Fr. Coppéea. Sbírky jeho veršů vyšly v knihách Amoroso (r. 1883), Ztišené vlny (1886), Písně Závišovy (1890), Babí léto (1900). Láska k ženě a ku přírodě jsou hlavními motivy těchto sbírek; později k nim přibyla též reflexe, vížící se k životním zkušenostem. Zvláště Písně Závišovy vynikly umělou formou, kterouž upomínají na staročeského žáka Záviši neméně než vroucí milostnou touhou svého obsahu. Některé z nich staly se podkladem skladeb hudebních. Z původní tvorby Červenkovy jsou dále dvě knihy prozy z let osmdesátých, Novelly a Dětské kartony. Později pokusil se také na poli dramatickém, na něž se ostatně již dlouho chystal. Na Národním divadle dávala se jeho veselohra Opuštěný a drama Hodiny. K jiným veselohrám chystal si látku a dělal plány, ale zákeřná nemoc, rušící činnost srdce, nedopustila, aby se práce tyto vyvinuly k určitým obrysům. Červenka také překládal, a to hlavně z literatury španělské. Vydal v překladě Legendy od G. Ad. Becquera, Tři andělské duše a Dolores od Fern. Caballera a Calderonovo drama Sudí Zalamejský. Byl milý člověk přímé povahy, rád pověděl otevřeně, co měl na srdci, a dokud byl zdráv, mezi přáteli překypoval temperamentem. Tiché, trpělivé rybaření bylo mu nejmilejší zábavou.

Ve Vsetíně na Moravě zemřel 5. února t. r. Karel Bubela, zemský poslanec. Narodiv se 21. února 1846 ve Vsetíně, studoval na reálce v Brně a v Praze pod Wenzigem, pobyl nějaký čas na technice ve Vídni, vstoupil potom do obchodu svého otce ve svém rodišti a založil spolu s bratrem r. 1871 ve Vsetíně velkoobchod s dřívím, který záhy vzrostl, a zřídil si několik pobočních závodů na Moravě a v Haliči. Roku 1897 firma založila ve Vsetíně také továrnu na nože. Od třiceti let se K. Bubela horlivě a platně účastnil veřejného života národního na Moravě a zvláště na Valašsku, o jehož uvědomění, kulturní povznesení a hospodářské posílení získal si nevšední zásluhy. Roku 1876 po prvé kandidoval do sněmu, ale tehdy podlehl ještě kandidátu německému. Ale již v příštím období volebním zvítězil na Holešovsku a tuto skupinu městskou zastupoval potom na sněmě moravském až do své smrti. Na sněmě vynikl jako zdatný a svědomitý pracovník, zvláště v oboru finančním, bankovním

a železničním. Jsa věrným stoupencem konservativní strany národní zasedal také v jejím výkonném výboru. Ruchu národopisného před rokem 1895 účastnil se co nejplatněji jakožto předseda národopisné výstavy ve Vsetíně r. 1892, první výstavy venkovské, a jakožto náčelník akce z Valašska na výstavě Pražské. Zásluhy jeho odměnila řada obcí na Moravě čestným občanstvím. V jubilejním roce panovníkově r. 1898 byl vyznamenán řádem železné koruny III. třídy, a když se při České akademii ustavil národohospodářský odbor, stal se řádným jeho členem.

V Zábřehu na Moravě zemřel 8. t. m. dr. František Kahlík, ředitel tamního gymnasia. Narodil se v Poličné u Valašského Meziříčí, vystudoval gymnasium v Kroměříži a filosofii v Praze a nastoupil jako historik i zeměpisec na dráhu středoškolské profesury. Působil na učitelském ústavě v Praze, odkudž r. 1883 přešel na české gymnasium, jež tehdy zřídila Ústřední Matice v Opavě, a tam působil až do r. 1896. Toho roku náš ochranný spolek školský zřídil gymnasium v Zábřehu v severozápadní Moravě a Kahlík povolán za jeho ředitele. Volba ta byla v každém směru šťastná; byloť tam potřebí muže pevné, rozhodné povahy, imponujícího věděním a zároveň taktního, měl-li se mladý ústav udržeti na půdě, kterou německý kapitál pokládal za výhradní právo své dobývačské činnosti, a měl-li tam zdárně plniti svůj kulturní úkol. A takovým mužem osvědčil se Kahlík plnou měrou. Za jeho správy ústav se pevně zakotvil a byl posléze na podzim r. 1907 přejat do správy státní. Úspěch školy svou polohou tak důležité bude trvalou zásluhou jejího prvního ředitele, který ostatně již před tím v Opavě horlivě pracoval o povzbuzení a posílení českého živlu. Kahlík pracoval také literárně. Uveřejňoval zvláště zeměpisné práce své v naší Osvětě, v Květech, v Zeměvědném sborníku a Historickém sborníku. Samostatně vydal Dějezpyt a dějepis český (r. 1883), Australie ve světle výzkumů (r. 1886); do výroční zprávy gymnasia Opavského napsal r. 1897 Objevení východní Asie a r. 1898 Marko Polo. V letech 1891 až 1893 vydával v Opavě Kytici z luhů slovanských a cizích, sbírku překladů z Korolenka, Mažuraniče, Tolstého atd. Brzy potom vydal spolu s prof. R. Parmou překlad illustrovaného díla Gawalewiczova Lidové legendy o Matce boží. *F. V. V.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. února 1908.

Všeobecné volby do českého sněmu. — Ministr Peschka proti českému národu. — Zahraniční politika rakousko-uherská v delegacích. — Slezský sněm. — Zavraždění portugalského krále a korunního prince. — Protirakouské proudy v Italii. — Odsouzení »obhájců« pevnosti Portarthurské. — Bulharsko. — Marokko.

Všeobecné volby do sněmu království českého budou se konati v těchto dnech. Kdežto Němci postupují celkem jednotně, panuje v táboře českém žalostná roztříštěnost. Neméně než osmero

stran českých bude se navzájem potírati. Staročeši, mladočeši, realisté, radikálové a pokrokovci, katolíci, agrárníci, národní sociálové a sociální demokraté utkají se v tuhém boji. Kompromis mezi stranou staročeskou a mladočeskou se rozbil pro nechuť strany mladočeské proti dr. Srbovi, že v Českém klubu »positivní« politiku dr. Kramáře kritisoval a neúspěšnost její dokazoval. Ani ta okolnost, že Němci v Praze, v Plzni a Českých Budějovicích své kandidáty postaví, nepřiměla české strany, aby alespoň v těchto volebních okresech jednotně postupovaly. Aby pak byl zmatek ještě větší, vstoupí tentokráte do volebního boje také české ženy. Teprve k letošním volbám odstraněny plné moci, a ženy poplatnice, jež platí alespoň 8 korun přímých daní, mají mimo Prahu a Liberec (kterážto města mají své statuty) právo dostaviti se k volbě. České ženy nejen že toho práva užijí, ale postavily také několik kandidátek.

Kdežto oba čeští členové kabinetu Beckova, ministr krajan Prášek i ministr obchodu dr. Fiedler, ve svých veřejných projevech kladli důraz na provedení rovného práva a na dohodu obou národů v Čechách, neostýchal se německý ministr krajan Peschka v Štyrském Hradci prohlásiti záhubu českého národa za vlastní cíl nejen Němců v Rakousku, ale celého německého národa! Vyslovil se, že o nějakém trvalém míru mezi Čechy a Němci nemůže býti řeči, a pravil do slova: »Boj bude trvati, dokud jedna z obou národností nepodlehne. Spolehajíce na podporu svých bratří ze všech zemí světa, kde Němci bydlí, doufáme, že my jsme ti, kteří svého cíle dosáhnou!« Tak zpupně, tak vyzývavě mluvil člen vlády Beckovy, která prohlásila čestný smír českého a německého národa za předmět své ctižádosti! Tak nemluvil dosud žádný c. k. rakouský ministr ani v těch dobách, kdy se u vesla nalézaly vlády, jež proti národu českému zjevně a bezohledně bojovaly. Tato vyzývavost bude míti zajisté následky v říšské radě, ježto celá česká veřejnost tímto bezpříkladným projevem rádce panovníkova byla pobouřena. Co řekne a učiní bar. Beck, jak se zachovají oba čeští ministři, jaké kroky učiní čeští poslanci, kteří tuto vládu s takovým sebezapřením podporují? Odpověď na tyto otázky čeká celý národ český s oprávněnou netrpělivostí. Když ministr Prášek ve schůzi v Nymburce vyslovil mírný požadavek, aby český živel byl ve všech centrálních úřadech pětinou zastoupen, a podotkl, že od požadavku toho neupustíme, zdvihla se v celém německém táboře bouře nevole a protestováno proti této »chtivosti« Čechů! Že němečtí ministři Derschatta a Marchet ve svých oborech zcela zjevně poněmčují, že se za »nestranné« vlády Beckovy národu českému více křivdí než dříve, k tomu má český národ klidně přihlížeti. Následkem zjevného porušování zákona od soudců v zněmčeném území rozhodl nejvyšší soud, že český jazyk podle platných zákonů jest v celých Čechách rovnoprávný s německým, a president vrchního soudu Pražského Wessely, ač jinak Němcům zjevně nadržuje, nařídil soudům, aby dbaly zákonných ustanovení; ale odboj německých soudců trvá dále, a vláda k tomu mlčí.

Ve svém výkladu o zahraničné politice v delegacích vyslovil se bar. Aehrenthal: »Bosenskou državou jsme též Balkánskou

mocí, a naší úlohou jest rozuměti znamením doby a jich využitkovati.« Dále oznámil, že se pomýšlí na stavbu rakousko-uherských připojovacích drah, zejmena k hranici turecké, a na spojení s Mitrovicí a Solunî. Tato sdělení ministrova způsobila v celé Evropě značné vzrušení. V ruských, francouzských a italských časopisech ozvaly se proti tomu námitky a ukazovalo se na to, že z těchto nových dopravních prostředků bude míti největší prospěch — Německo. Časopisy ruské uváděly, že by se těmito železničnými podniky porušily základy úmluvy uzavřené v Mürzzustegu mezi Rakouskem a Ruskem v příčině opravné akce v Turecku na základě posavadního stavu. Rozčilení vzrostlo, když v uherské delegaci hr. Esterhazy připomenul, že turecký sultán již vyhověl přání rakousko-uherskému v příčině průpravních prací k drázc v sandžaku Novopazarském, odevzdav tuto záležitost zvláštní komisi, do níž Rakousko-Uhersko vyšle své inženýry, a že komise ta již v měsíci březnu své práce počne. Dr. Kramář poukázal k tomu, že nejen trať Mitrovice-Soluň, nýbrž i jiné železnice na tureckém území mají býti vystavěny Německou bankou v Berlíně. Francouzské listy stěžují si, že francouzským obchodním zájmům tato politika uškodí, neboť francouzské trati Soluň-Cařihrad vyvstane tím konkurrent, a ze Solunč stane se obchodní středisko německé. Říšskoněmecký list uveřejnil rozmluvu svého Cařihradského dopisovatele s tureckým ministrem, jenž mu prozradil, proč Turecko jeví takovou ochotu v záležitosti té: spoléhá, že se velmoci spolu znesváří, že bude »evropský koncert« rozbit, že přestane úsilí o reformy v Macedonii a že Turecko bude vyproštěno z nynějšího nedůstojného postavení. Novoje Vremja zaznamenává s povděkem, že se v rakouské delegaci všichni Slované, i Poláci, vyslovili proti Balkánské politice Rakouska, a lituje, že v rakouské delegaci nejsou slovanští národové tak četně zastoupeni, jak by dle počtu jich obyvatelstva náleželo. — V rakouské delegaci promluveno také o vyhlazovacím boji Pruska proti Polákům. Delegát hr. Dzieduszycki mluvil proti trojspolku a ohlásil, že nenastaneli náprava, semknou se národové k boji proti zahraničné politice a že nastane okamžik, kdy nebude Poláku a vůbec Slovanu možno mluviti o poměrech v Německu umírněně. Pruské násilnictví odsoudil i německo-konservativní delegát hr. Latour jmenem svých politických přátel. »Naše konservativní zásady,« pravil, »odporují co nejrozhodněji tomuto směru, a od tohoto názoru nedáme se odvrátiti ani poukazováním na vyšší státní raisonu. Prohlašujeme, že chápeme bolestné vzrušení našich polských spoluobčanů a že s nimi sympathisujeme.«

V posledním zasedání slezského sněmu učiněn kompromis o jednání zemskými jazyky v autonomní službě ve Slezsku. Zemský výbor usnesl se nyní na prováděcím nařízení, dle něhož úřední řečí zemského výboru, zemských úřadů a zemských ústavů bude němčina. Podání českou nebo polskou řečí učiněná budou sice vyřizována, ale jazykem německým!

V Portugalsku byli dne 1. února zavražděni král Carlos a korunní princ Ludvík. Když se král s rodinou svou — královnou,

korunním princem Ludvíkem a princem Manuelem — o páté hodině do Lissabonu vracel, stříleno na ně ze skupiny mužů vyzbrojených karabinami. Král a korunní princ byli zasaženi třemi kulemi, princ Manuel lehce zraněn, královně se nic nestalo. Král i korunní princ zemřeli ihned. Král Carlos narodil se r. 1863 a panoval od r. 1889. Korunní princ Ludvík byl narozen r. 1887. Po jich zavraždění prohlášen ihned za krále infant Manuel, narozený r. 1889, v jehož jmeně povede královna vdova Amalie Bourbonská vládu. Doba Carlosova byla vyplněna stálými bouřemi z příčin hospodářských i politických. Finanční stav země stával se vždy nesnesitelnějším, a strana republikánská nabývala víc a více půdy. Již r. 1891 vypuklo povstání republikánské, kteréž však bylo potlačeno. Nespokojenost v lidu stále vzrůstala, ale král toho nedbal. Když koncem loňského roku jitření v lidu nabývalo povážlivých rozměrů, a i ve sněmovně na rozmařilý život králův, na nehospodářství státní a na obmezování svobod občanských pronášeny stížnosti, odhodlal se král k ráznému kroku: rozpustil sněmovnu, zastavil ústavu a jmenoval ministra Franca diktátorem. Po zavraždění krále uprchl diktátor Franco do ciziny a utvořeno ministerstvo koncentrační. Republikáni popírají rozhodně všelikou účast při kralovraždě. »My,« vyslovil se jeden z vůdců jejich, »nezrušili jsme trest smrti proto, abychom jej vykonali na králi.« Republikáni svalují vinu na anarchisty. Vyšlo na jevo, že attentát byl od delší doby připravován. Tři z útočníků byli na místě činu od policie usmrceni. Republikáni pokračují ve své činnosti a prohlašují, že monarchie nebude míti dlouhého trvání a že za krátko bude v Portugalsku prohlášena republika. Jeden z vůdců republikánů se vyslovil: »Všecko jest k prohlášení republiky připraveno. Smýšlení lidu jest pro republiku. Doufáme, že nalezneme sympathie v cizině.« Nový král prohlásil, že bude vládnouti ústavně; všecka krutá nařízení Francova byla odvolána a na sta uvězněných propuštěno na svobodu.

V Italii dějí se stále protirakouské demonstrace. Před nedávnem provozován v Římě za přítomnosti královy kus »La Nave« (Loď) od známého básníka D'Annunzia, namířený proti Rakousku, a při hostině za příčinou premiéry pořádané pronesl básník za všeobecného souhlasu protirakouský přípitek. Italské listy se vyslovují, že officiósní listy rakouské nemají práva se proto rozhorlovati, ježto velitel rakousko-uherského loďstva hr. Montecuccoli promluvil v Pulji řeč, v níž mluvil o výbojném poslání rakousko-uherského loďstva.

Na Rusi v procesu pro vydání pevnosti Portarthurské Žaponcům vynesen rozsudek. Generálové Stessel, Fock a Reuss odsouzeni jsou válečným soudem k smrti, generál Smirnov k desetiletému žaláři. Jak známo, dostalo se generálu Stesslovi po kapitulaci Port-Arthuru od německého císaře řádu »pro zásluhy.«

V Bulharsku odstoupilo ministerstvo Gudevovo a utvořen demokratický kabinet s advokátem Malinovem v čele. Předseda nového ministerstva prohlásil, že se vláda ohledně makedonské otázky zachová úplně správně a nepustí se nikdy do politiky dobrodružné. O vnitřní politice pravil, že jeho kabinet jí dá nový, pokrokovější směr, až bude vládní moci zjednána silná autorita.

Z Marokka docházejí vždy vážnější zprávy. Francouzové dobyli města Setatu, ležícího asi 70 km. jižně od Casablanky. Při této příležitosti bojovali Francouzi po prvé otevřeně ve spolku s vojskem sultána Abdula Aziza. Protisultán Muley Hafid prohlásil z té příčiny »svatou válku« proti Francouzům. Francouzská vláda požádala Španělsko, aby vyslalo vojsko do Marokka. Španělská vláda žádosti té vyhověla a odůvodnila to notou velmocem, v níž praví, že odhodlala se k vyslání vojska, aby zabránila přechodu nepřátelských kmenů na španělské území; Španělsko odvolá své vojsko, jakmile bude dána záruka, že marocká vláda je dosti silna zavesti opět pořádek.

Ve francouzské sněmovně prohlásil ministr zahraničných věcí, že se Francie přesně přidrží úmluvy v Algecirasu uzavřené a že bohdá vyjde ze záležitosti té čestně. Sněmovna schválila marockou politiku vlády ohromnou většinou. *Adolf Srb.*

Českým srdcím.

36 českých obecných škol se 181 třídami mělo by býti zřízeno ve Vídni na základě starších »officielních« dat z r. 1900, které dobou novější ještě ve prospěch náš se pozměnily.

Dále měly by býti zřízeny školy měšťanské pro 1433 úředně napočítaných dítek a školy pokračovací, kde mezi 10.286 žáky bylo již r. 1903/4 **6454 Čechů.**

Konečně nevyhnutelně přistoupeno býti musí i ke zřizování škol středních.

Přes 50.000 českých dítek ve Vídni spíná k Vám své ruce a prosí.

Pomozte nám uchrániti naši drahou, jedinou českou školu!

Nedejte jí zaniknouti.

Zřiďte pro nás nové české obecné školy ve všech okresích.

Nechceme od Vás mnoho: **Aspoň 1 korunu ročně.** Jsou to pouze 2 haléře týdně, které dáte i žebráku.

Tolik snad přece můžete obětovati pro svou krev.

Dar se hned potvrdí, uveřejní a uměleckým diplomkem odmění.

Hleďte získati několik neb alespoň jednoho korunového dárce mezi svými známými.

Výbor spolku »Komenského«
ve Vídni, 5./1. Margaretenstrasse 100.

Oprava. V předešlém čísle Osvěty na str. 102. řád. 6. zdola místo zeměvěd čti: zeměvid. — K straně 105. poznamenáváme, že manželka Kačerova Žofie nezemřela v ústavě choromyslných, nýbrž na faře Velkotáborské v kruhu rodinném.

R. 1908. ČÍS. 4.

OSVĚTA

Nad rovem Svatopluka Čecha.

Jen první slovo nalezti! Zdá se tak nevýslovno, co nás všecky zabolelo v duši, když bázlivým, skoro nevěřícím šeptem se rozletěla zvěst, že v neděli dne 23. února 1908 o 7. hodině večerní tiše, bez zápasu a loučení, zesnul nám Svatopluk Čech, aby se již nikdy neprobudil.

Jen nalezti vodicí tón, který by v chaos bolesti zavzněl jako rozřešení a mučivou krutost její zladil ve truchlivý, ale slavný akkord smuteční! Jen pak byla by bolest naše vyslovena důstojně a zplna, zachytímeli si ještě jednou milý, živý obrázek celé té drahé podstaty, která nás opouští svou půlí pomíjejícnější, zůstavujíc nám již jen část svou nesmrtelnou. Ještě jednou všichni chceme aspoň v duchu spatřiti, chceme na rozloučenou pomilovati Čecha člověka, než na místo živých jeho pamětníků nastoupí pokolení, které ho neznalo a zařadí Čecha básníka kriticky chladně v literární historii.

Prchající obraz jeho živě zachytiti snažíme se všichni, kdož píšeme velkému jeho zjevu posmrtné s Bohem; tak i já, jíž připadl čestný, ač teskný úkol, abych za literární obec Osvěty byla takořka mluvčí společného našeho smutku pro nejpopulárnějšího českého básníka, kterouž přednost mu bez odporu dosvědčuje skutečnost a s kritikou či bez kritiky přisouditi musí každý, přítel i nepřítel.

Jak že: nepřítel? Nikoliv! Zde jest to pravé slovo, jehož hledám: velký muž, který neměl nepřátel; slavný básník, který nemá závistníků; duševní bojovník, který nikdy neměl odpůrců. Zdáli se to vše v drsném žití vůbec nemožnou bajkou, v osobě Čechově kráčel zázrak ten vtělen před našima očima a odešel do lůna české země i do srdce českého lidu, zasypán kvítím. Čechova bytost byla zosobněnou harmonií, byla úměrnou, čistou schránou ideálu, jejž si uměl ohraditi tak, aby nepřišel v rozpor s divokou logikou života; na jeho dráze nebylo srážek a dissonancí; žil na světě, jako by to ani nebylo na světě, a klíč k sou-

ladné té jeho nedotknutelnosti jest i klíčem k obrovskému jeho úspěchu literárnímu.

Když jsme v Osvětě r. 1906, v jubilejní rok Čechova šedesátiletí, četli důkladnou a krásnou studii Voborníkovu,[1]) vysvětlující s přesvědčivou případností vznik a povahu tvorby Svatopluka Čecha z jeho žití soukromého i z časových podmínek daných žitím veřejným, nikdo mezi námi netušil, jak brzy skvostnou řadu básníkových děl uzavře smrt. Již delšími pomlčkami pěvec přerušoval své vzkazy poetické, čím dále tím zřetelněji vyslovující životní jeho credo, čím dále tím nelíčeněji vpisující se přímo do srdce lidu, co mu chtěl říci zanícený lidovec. Nemnoho již psal za let posledních, ale kdykoliv přerušil myslitelskou svou zamlklost, zavznělo slovo jeho v plné síle a osobitosti jeho ducha, jednodušeji a mírněji sice, za to však průzračnější pohled otvírajíc do jeho duše, než když se třpytívalo veškerým šperkem bohaté obrazotvornosti, obestřeno nádherou skvělých epů a báchorek. Kdy by ho zákeřná nemoc tělesná nebyla umlčela, duch jeho mohl české poesii darovati ještě díla vzácné zralosti a rázovitosti. Smrt jeho jest nám těžkou ztrátou, jest neštěstím pro nás, avšak položme ruku na srdce a vyznejme, neníli štěstím pro něho? Nejen že krásným jest losem odejíti jako zjev veliký a silný, ještě nepocítivší úpadku staroby; ale ohleděte se po rozháraném jevišti přítomnosti české, popatřte na zachmuřenou českou budoucnost, sami nevíme jak nedalekou, i pomyslíte si také: kdož ví, jak blahoslaven jest onen Čech upřímný, který se jí nedožil a nedožije?! — Tak Svatopluk náš skonal v klidu své samoty, nevyburcován z něho třeskutým krokem dějin příštích, a bílá holubice jeho ideálu nevyplašena se tulila k jeho srdci, až dopělo svou píseň života. Šťastně, nepoznav drsných protivenství, žil vznešený ten snivec; neoblomnou vůlí uhájil tichého ostrova svého uprostřed našeho vlnobití; šťastně i dožil, snivě ze snu do snu přešel, jako by se příroda sama byla neodvážila sevříti majestát takého vyvoleného tvora svého v nelítostnou onu bídu, která předcházívá lidské umírání. Šťastně žil, šťastně dožil, vědom sobě lásky nesmírné, kterou mu národ projevil u večer jeho života tak vroucně jako žádnému jinému pěvci svému; květnatými věnci byla zdobena meta jeho i postlán jeho hrob, a scházíli mezi nimi přec ještě jediný jemu odepřený, jest to jen — věnec trnový.

Jako byl Svatopluk Čech zcela původním, samostatným tvůrcem svých děl, rozeným i vědomě chtějícím jich básníkem, tak byl i samovolným budovatelem díla sobě nejbližšího, vlastního života svého. Život jeho vnější byl svérázný jako tvorba jeho duševní; upravil si jej sám tak, jak bylo duchu jeho potřebou, neznal však potřeby vážnější a vyšší nad plnou nezávislost. Vy-

---

[1]) *Svatopluk Čech. Jeho život a dílo.* V Osvětě 1906, v číslech 2., 3., 5. až 12. Z četných úvah Osvěty o Svatopluku Čechovi dlužno zde aspoň ještě připomenouti výbornou studii El. Krásnohorské o básnické tvorbě jeho v ročníku 1895, str. 706—727. *Red.*

loučil ze svého žití vše, co se podobá poutu, ať železnému či zlatému, ať růžovému či hedvábnému konventionelnímu. Zamítl vše bažení po čemkoli, co se nazývá postavením a karrierou; ač dostudoval práva, nechal jich býti a oddal se zcela jen milované práci literární. Zvoliv pro sebe apoštolskou chudobu, ovšem si tím zjednodušil otázku chlebovou tak, jak nečinívá, kdo pomýšlí založiti útulek šťastné rodině; zůstal jen se svou Musou zasnouben, i byla mu družkou sourodou, měníc jeho samotu v příbytek nadzemského štěstí. Žádná práce nebyla mu obtíží, konalli ji v oblasti své vlastní, v čarovábném oboru literatury a poesie. Nejrozmilejší soudruh spisovatel, nejlaskavější a nejpřístupnější redaktor, v dobrotě své stal se každému přítelem, kdo se mu na tomto poli přiblížil; proti ostatnímu světu se uzavřel v nedobytné ústraní; jen s nuznými a trpícími ještě souvisel štědrou svou rukou, demokrat ten soucitný a ryzí, jenž každý zákon tajů světových nalézal ve svém srdci a každou otázku společenskou řešil nesobeckou láskou.

Nadšen pro svobodu a rovnost, jíž přálo jeho srdce každému s citem opravdu bratrským, dovedl si dobyti přede vším svobody osobní pro sebe sama. A tak byl šlechetný ten přítel lidu, jenž se z přesvědčení klaněl před prostým mužem práce, v žití svém šlechtic, jemuž svoboda byla erbem a štítem. Každý výlučný básník jest aristokratem mezi lidmi snah věcnatých, a Svat. Čech byl zajisté básníkem čistokrevným, chtěl býti a po celý život zůstal jen a jen básníkem. Ani horoucí jeho vlastenectví ho nepřimělo, aby v dobách sebe vyzývavějších vystoupil z literární své výlučnosti, z ticha své pracovny na cesty veřejného lomozu. Žil jen svým ideálům, a nechtěl viděti, jak vypadají ideály i ty nejsvětější, když se na tvrdé půdě skutečnosti derou k svému ztělesnění. Opatroval svůj ideál v zátiší duše jako věčnou lampu v chrámě, aby křišťálová její schrána neutrpěla z venčí úrazu a velebný plamen v ní se nezakolísal. Byl by pro věc národa zajisté život dal, kdy by cesta z pracovny básníkovy vedla přímo k mučednické smrti; avšak život a jeho zápasy mají cesty jiné, a náš básník idealista nikdy nebyl s to, aby z nejhlubší lásky k vlasti podal svobodné ruce své také i rezovitým, hrubým okovům, jež někdy v trýzni a zmatcích českého osudu nosívá nejmužnější povinnost. Měkké a čisté jeho duši tak děsně se hnusilo všecko násilí, všecka křivda, všechen kal a špína, že nemohl — snad ani za cenu života by byl nemohl zasáhnouti do bojovné lopoty, jakou národu přináší potřeba, kde nutno bez vybíračnosti konati, co přikazuje věc celková, a třebas holýma — nejednou zakrvácenýma rukama zachraňovati z bahna skvosty ztracené, kráčeti vstříc otráveným střelám, bíti se s nepřítelem neurvalým a nedbati, zasáhneli v rozhorlenosti boje i bratr bratra slepou ranou. Křivda! Ty drobné křivdy, kterými jest poset každý bojovník, ustupují v nepovšimnutí vůči veliké, dějinné křivdě, která chce rozdrtiti národ. Ale tento boj, v němž hořkne mysl a tvrdne i slovo, nebyl živlem Svatopluka Čecha, apoštola rovnosti a lásky,

věštce blízkého již smíru národů, vyrovnání sporů nejkrutších a sbratření veškerého člověčenstva.

Vždyť byla dobrota, jemnocitná a milosrdná, základem jeho povahy lidské i básnické; něha její provázela genia na každém letu do výše i hloubi, kamkoli jej nesla peruť mohutností orlí nadaná. Však zajisté nemožno v duši jiné než v duši básníkově nalezti tolik síly a tolik měkkosti pospolu. A tohoto člověka citlivého, jenž nedovedl ublížiti ani mušce, učinil osud synem národa, kterému stálý boj v sebeobraně jeho jest údělem. Dal mu od dětství vyrůstati v ovzduší, kde vdychoval nadšenou přesvědčenost o své povinnosti spolubojovnické v milovaném tom národě, ale dopřál mu výminečného štěstí, aby se boje národního účastnil na křídlech poesie vysoko nad jeho dýmem a vřavou, spláceje mu velikostí svého talentu celý dluh synovské lásky.

Dávno jsem nad arcidíly Čechovými přemýšlívala, správnoli, že poesie tato považována za bojovnou. Nezaznívali v ní od počátku hlubokomyslné poselství smíru? I z bouřlivé doby husitské obral si k svým zpěvům děje kouzlem myšlenek smírných ozářené, nad krvavé její hrdinství proň vábivé; po vážné dumě Husity na Baltu rozproudilo se jeho nadšení v první velké jeho epopeji Adamitech po prvé mocným akkordem všelidského sbratření v objetí svobody a rovnosti a zobrazilo barvami oslňujícími nejblouznivější sen o ráji pozemského štěstí. U hrdinského muže z ocele a žuly, Jana Žižky, nalezla si Musa Čechova nejměkčí rys povahy jeho, i darovala nám úchvatnou báseň o mocném vojevůdci, jenž přemáhá svůj hněv a odpouští Praze. Tím více škoda, že zůstal nedokončen Čechův Roháč z Dubé, jímž uzavřela tragédie husitství poslední své dějství; již se nedovíme, jakými zvěsty byla by vyzněla tato báseň, srdci Čechovu tak drahá a přece peru jeho navalující tajemné jakési obtíže, jichž nebylo mu již přáno překonati.

Pravívá se, že básník jest soudcem osob a myšlenek, jež vtěluje svou poesií. Snad není chybou říci, že Svatopluk Čech byl soudcem, který nikdy neodsuzoval, vždy dohody hledaje a nabádaje k smíru. Umírněnost jeho zásad sílila čím dále tím více, až někdy z veršů jeho zavál tklivý dojem, jako by osamělý, pro dobro horující nadšenec byl se vmyslil a vcítil v pokojemilovnou oddanost českobratrskou a připjav mystická její křídla svému snění, nám pěl o nadějích a blízkých splněních, jež se jako radostná pravda zjevovala vidinám věřící jeho duše. Týž básník, který nám zapěl před lety, že nesmí národ náš, ve světě opuštěný, zradou a nepřátelstvím kol do kola sevřený, nikomu důvěřovati než sobě, své vlastní jen síle a obraně, po letech vyznal ve zpěvu svém labutím, »do světa širého,« [1]) tam do ciziny za hranice české obrácen, proti chřestu mečův a pout nám chystaných volaje:

---

[1]) S tímto názvem uveřejnil Prokop Janota (pseudonym Svatopluka Čecha) v lednovém svazku Květů r. 1908 báseň proň svrchovaně

Však hrdý smích ať řičí,
ať nenávist tam syčí
a schýlit do poroby
své šíje velí nám —
vím jistě: jsou v tom tlumu,
kdož jinou snují dumu,
kdož touží z temnic zloby
ve světlý lásky chrám.

A dále:

Ne tvému pěji sluchu,
ó hrubé síly duchu!
Máš ještě moc a vřavou
as mnohou zděsíš zem;
leč za tvých drábů mrakem,
tvým zkrvavělým znakem,
již bílou pod zástavou
se sbírá jiný tem.

Též u vás jinak cítí
již mnohý, rot se štítí,
jež lidská všechna práva
pod hrubou kloní pěst . . .

A v době, kdy Maďaři před očima Evropy vraždí slovenské své oběti a vedou Andreje Hlinku a jemu podobné do vězení, kdy Němci ožebračují Poláky neslýchaným násilím jen u nás po Bílé Hoře známým, a my kdy přes hranice své slyšíme dunění jako tlumený rachot koles dělových, k tomu zrádcovský vřesk z našich vlastních hor, v době té uslyšel samotář a vidinář na svém básnickém Patmu hlasy jako andělské zvěstování, že dochází doba násilí a křivdy; dumá o krásném tomto zaslíbení a vyznává se:

Snad mýlím se, snad není
čas dosud rozednění,
snad zla jen temné meče
zla temný zhrotí voj;
leč hruď má víru chová,
že již tu doba nová,
jež v ušlechtilé seče
jen světlou nese zbroj.

Však ani sladká tato zvěst není konečným vyvrcholením jeho vyznání, neboť v roznícení svém stoupá za vidinou míru ještě výše a vznešeně zahorlí, jako by opravoval i vlastní svá slova:

Ne *boj!* Ni ducha *seče*,
ni per a řečí *meče!*
Kéž i ta slova z divých
dob drábských pominou!
Bez hněvu, záští, zloby
říš vzrůstej nové doby
slov mocí přesvědčivých
a láskou účinnou!

---

charakteristickou, jež nám jest drahá jakožto poslední jeho vzkaz poetický a zároveň památna jako vysoko vztyčené znamení, kam dospěl výsledný jeho názor v dějiny současné.

V takovou vidinu patří nadějným okem básník náš na posledním stupni svého života. Dlouho za ní stoupal krok za krokem; byv od počátku své dráhy hlasatelem lásky k národu, k lidem vůbec, k uhněteným, vyděděným, opuštěným; nejednou již v Jitřních i nových Písních, mezi výzvami k odporu a ráznosti proti zlu, zatoužil po smírném urovnání sporů světových; v jeho Modlitbách k Neznámému jsou tužby tyto již velebným motivem základním, v Písních otroka i v Sekáčích aspoň slavným závěrem, až se v labutím zpěvu »Do světa širého« slévají v široký souzvuk, jenž obsahuje mysterium i zpověď jeho duše. Dovolávaje se lásky jmeny nejsvětějšími, opíraje se o Krista i Buddhu a odříkaje se veškerých zbraní, které mohou raniti, stojí tu jako věštec v říze neposkvrněné, s aureolou všelásky kol apokalypticky vzrušené hlavy, pravý Miláček, jemuž všecka srdce ode dávna i dosud letí vstříc.

Jak snadno jest pochopiti ohromný dojem, když takováto ústa básnická vyslovila žhavé heslo, které znamenalo obrat doby, z milionů rozpálených duší se na celém světě prodírajíc k výrazu slovem i skutkem! Písně otroka nalezly ohlas v nesčíslných a nepřehledných zástupech; protest básníkův proti sociálnímu bezpráví byl *jejich* protestem, nadšení jeho pro právo a důstojnost práce bylo *jejich* nadšením. Vyslovil, co v samotě své byl dávno stopoval, spolucítil a mezi hlavní články víry své životní vřadil.

Písně otroka nebyly nepředvídaným bleskem; dávno se k nim u básníka schylovalo. Na struně jim příbuzné zavzněl již mohutný Lešetínský kovář, na struně jejich vlastní pak Hrdina budoucnosti i mnohé jiné, do různých zpěvů vbásněné projevy těchže myšlenek. A právě že Písně otroka byly poesií Čechovou již připraveny, jest důkazem, jak upřímně mu vyplynuly z duše; vyrostly důsledně z pravdy jeho názorů, byly cítěny, a to se vycítilo. Z toho ohromný jich úspěch. Rovněž upřímný jest vlastenecký duch, kterým jsou prosyceny tyto zpěvy socialismu, tíhnoucího k mezinárodnosti ani ne tak nutně povahou svou samou, jako spíše mocnou taktikou své organisace, se zřetelem na nás pak i cizinským svým původem. Na obou stranách vydal se Čech v nebezpečí, že mu nebude porozuměno: u socialistů tím, že planul pro národnost, a u národovců jako propagátor socialismu, jenž povšechně zneuznává význam vlasti. Ale všeho neporozumění uchránila Svatopluka Čecha výmluvná jeho minulost literární, křišťálově, svérázně čistá jeho osobnost a vroucí, úchvatná výraznost Písní otroka samých. Není na čase zastavovati se u otázky, zdali kdo s názory básníkovými souhlasí či nesouhlasí; jisto jest, že vycítil tepnu doby a vyslovil tužby ohromného množstva v zápalu spravedlivém sám jediný tak přímě, zmužile a soucitně v poesii naší, a bylo by marným upejpáním, kdy bychom si tajili, že by byl Čech jako básník vlastenecký a skvělý básník vůbec zůstal slavným básníkem tak jako druhý i třetí jiný, že však báječná jeho populárnost, u nás jediná a dosud nevídaná, má svůj původ v Písních otroka, z nich takřka se zrodivši. Hlu-

boké, v ryzím srdci posvěcené pochopení rozhodujícího hnutí v lůně lidu novodobého — toť vítězstvím Svatopluka Čecha, a třicáté vydání Písní otroka potvrzuje pravdu tohoto doznání. Ani dílo jiného básníka českého, ani žádné jiné dílo Čechovo nedošlo takového rozšíření.

Písně otroka při vší své břitké, sálavé pravdomluvnosti podávají se nám v rouše exotickém a řadí se zevně k znamenitým oněm allegoriím, v kterých geniální básník vystupuje jako horlící a vtipný karatel, nejříznějí a s nejurčitějším cílem v Hanumanu a v Ptáku Velikánu Velikánoviči. Vyvolenou myšlenku srdce svého, myšlenku Písní otroka chtěl básník vysloviti ještě jednou, a to přenesenu z krajiny báječné na domácí půdu skutečnosti, i vyslovil ji v Sekáčích, jež působí smířlivě jako vysvětlující a umírňující doslov její.

Modlitby k Neznámému, Sekáči, Do světa širého, jak se to po rázném skutku Písní otroka, po Lešetínském kováři, po Václavu z Michalovic stupňuje výš a výše v blankytné nedozírno snivých proroctví, nadějných předtuch, evangelických zvěstí lásky vše smiřující! Nepřátelům neubližovati, provinilým odpouštěti, ani slov jako mečů neužívati, jen právo milovati a v dobro věřiti — pak silou všemohoucí dobro si podmaní svět! Tak učí básník věštec ve své dobrovolné samotě a chudobě; tak se jeví naposled v ideální podobě, která si podrobuje srdce lidu. Nic neovládne mohutněji myslemi prostými, stejně jako duchy přejemnělými, než ušlechtilý takový zjev legendární, jakým se Svatopluk Čech našemu lidu stal. Slyšíteli o ville Havrance, zdaž mimoděk nevzpomínáte na Jasnou Poljanu?

A marno aby chtěl jiný nabyti slávy podobné. Nelze to kouzlo udělati, nelze ho napodobiti. S Čechem se narodilo, s ním rostlo, v něm bylo pravdou a krásnou velikostí; napodobeno bylo by licoměrnou faleší, bezcenným předstěračstvím. Jen proto, že Čech ve své ideály sám přesvědčeně věřil, strhla jeho víra k sobě zástupy.

Snad, ba beze snadu doba příští mnoho pelu setře s díla Svatopluka Čecha, snad události samy zaženou z myslí onu náladu, v které mu doba naše přinesla vstříc své porozumění; snad nové zas proudy poznání strhnou vichrem nejeden utopický květ jeho snů; ale milování hodná postava tohoto básníka idealisty, tohoto muže samorostlého a bez trhliny jednolitého, jenž kořenem své bytosti tkvěl hluboko v půdě otcovské, dechem svého národa dýchal a geniem svým vyslovoval význam jeho minulosti i budoucnosti, harmonická ta podoba člověka i pěvce Svatopluka Čecha zůstane nedotknuta ve své prostotě a pravdě, s měkkými rysy slovanskými v celé ušlechtilé tvářnosti své.

Až pak chladný nožík esthetů pozdějších kriticky bude rozbírati jeho dílo, snad pak — jak aspoň tuším — nejplatněji v nezměnitelné hodnotě své potrvá, co se v duchu jeho zrodilo nejsilnějšího a nejráznějšího, i tane mi na mysli zářivé trojhvězdí básnických jeho výtvorů, které jako mohutné protesty proti ná-

sílí a bezpráví volají trpce, rekovitě, neoblomně po spravedlnosti: Lešetínský kovář, Václav z Michalovic a Písně otroka. V těchto básních, v nichž mravní rozhorlení poetovo se vzepjalo k nejvyšší své síle, zdá se mi, že i jeho umění bylo nejsilnější.

A v celku svém zůstane básnické dílo Svatopluka Čecha věrným zrcadlem doby své, věčným ohlasem života českého národa, jak vřel a rostl po čtyři desítiletí, památníkem, v němž zapsány jsou intimní dějiny země otcovské. Obraz jich zachován v něm rysy spanilými, nádhernými, veškerým kouzlem malebné i věštecké poesie, veškerou důstojností didaktické výmluvnosti.

Stále mluvím o poesii Čechově a mlčím o jeho proze. Nemohu za to, že jest mi ona bližší, ano že se mi jeví i Svatopluku Čechovi bližší a vlastnější. Poesie jeho probírá motivy všeplatné, národní i světové; proza jeho zabývá se téměř výhradně životem soukromým. Jenom snad vedle veršovaných povídek, jako jsou Ve stínu lípy, Václav Živsa a Zpěvník Jana Buriana, mohly by prozy Čechovy býti kladeny jako sourodé a s nimi měřeny; mám však za to, že mezi výtvory, které daly jménu Čechovu určitý jeho zvuk, působnosti jeho všechen její význam i důraz, povídky jeho jsou na místě vedlejším. Tím nechci pronášeti soud, než jenom vysloviti osobní své mínění, kterým doplňuji obrázek drahého pěvce, jenž nám navždy umlknul.

Umlknul! Jak zaráží smutné to slovo znova a znova ranou opakovanou, která nepřestává boleti. Již jest zasypán českou hlinou ten vzácný český člověk, ten svítivě čistý typ českosti a člověctví, a ještě nechceme věřiti, že nám odešel a nás tu zůstavil, zástup osiřelých. Druh na druha hledíme, přehlížíme svůj šik, sčítáme své hlavy.

Ještě tu mezi námi poslední pěvec prvého Máje, soudruh Nerudův a Hálkův, nositel nejdražších nám tradicí literárního obrození českého, ctihodný, zbožňovaný náš Adolf Heyduk, silný a čestný představitel silného pokolení pěvců, kteří již odešli. A za nimi i za Juliem Zeyerem odešel předák z krajního křídla šiku mladšího, miláček všech, Svatopluk Čech. Osaměl na místě vůdčím pěvec náš nejslavnější, hluboký, všeobsáhlý Vrchlický, jehož jmeno nese zjevení české poesie po světě. Dumavý, jemný a bodrý Sládek ještě nám pěje v zástupu vrstevníků, jichž ladné, svěží hlasy nedají odumříti poesii ryze české.[1]) K nim se druží mistři naší prozy. Ze starších poctivý, cílům vlasteneckým i v ryzím umění věrný V. Vlček, pak mladší příslušníci literárního rozkvětu: skvělý Jirásek, tklivý Rais, originální Winter, Herites, Stašek, Holeček a zdatné naše spisovatelky, i dlouhá řada ještě mladších, povolaných, slibných, již zásluhami ověnčených autorů našich se Šimáčkem, Svobodou, Mrštíky v čele; nemožno vyjme-

---

[1]) Jak vynikající místo náleží mezi živými členy českého Parnasu sl. El. Krásnohorské, bylo v těchto listech nedávno perem Jar. Vrchlického vyjádřeno. *Pozn. red.*

novati všech význačných pracovníků, kteří tvoří, každý po svém, s nejčistším úsilím další zas dobu českého písemnictví.

Ale všichni si tisknou ruce v dojmu přemáhajícím a se skloněnou hlavou vzdávají hold svého smutku nejmilejšímu soudruhu svému nad rovem Svatopluka Čecha.

Eliška Krásnohorská.

Budoucnost Rakouska.

I.

V Lipsku a zároveň ve Vídni vyšla v právě minulých dnech knížka s názvem: »Die Zukunft Österreich-Ungarns und die Haltung der Groszmächte. Von Scotus Viator.« Spisovatel, jenž se pod jmenem »Skotského Poutníka« skrývá, jest dle všeho anglický diplomat, jenž zná nejen důkladně historii, i zákulisní, posledních padesáti let, ale snažil se studiemi věcnými, na místech samých konanými, zevrubně poznati poměry a vzájemné vztahy všech národů rakouských a sousedních. Svými vědomostmi a nestranností nepředpojatého cizince prokazuje se býti povolán, aby soudil o budoucnosti Rakouska, a tak spis jeho, otázce té věnovaný, vyniká nad úroveň běžných spisků politických.

Budoucnost Rakouska — toť záležitost, jež nás Čechy přirozenou měrou nejživěji zajímá, i jest tedy povinností naší, abychom ke spisu tomu blíže přihlédli.

Spisovatel počíná, uváděje, že v Anglicku (i jinde) vešlo v obyčej souditi, že rakousko-uherská monarchie při smrti nynějšího panovníka se rozpadne. Usuzuje se tak z rušivého působení plemenné zášti, která národnosti rakouské ve styku vzájemném ovládá. Přispívá však dle soudu spisovatelova k domnění tomu i protiněmecká zaujatost některých časopisů francouzských, blouznění některých přátel Slovanstva, nadšených rusko-francouzskou alliancí, hnutí »los von Rom« a souvislá s ním zaujatost náboženská, dále strannická taktika maďarských šovinistů, program Všeněmců »vůz převrhnouti«, konečně i tajné zámysly balkánských státníků a manévry útočné i obranné velikých finančníků. Mnohým stranám i jednotlivcům v rozličných zemích evropských tedy záleží na tom, aby se pomysl o rozpadu Rakouska ujímal a šířil. Ale pramálo se uvažuje o nesnázích a těžkostech, které by takové ztroskotání přineslo. Neboť i když se připustí, že by nějaká cizí ruka to jablko snadno utrhla, byla by závist ostatních mocností pramenem nekonečných zmatkův a nebezpečí, a ten, kdo by ruku po kořisti vztáhl, by si odnesl něco horšího, nežli že by si jen prsty spálil. Jsou obtíže se spory národností, ale Rakousko vyšlo zdrávo z horších tísní (za Marie Terezie, za Napoleona I., r. 1848—1849, konečně r. 1866), jevíc vždy mocnou

sílu životní, a ještě platí slovo »velikého českého dějepisce Palackého:« kdy by Rakouska nebylo, museli bychom je stvořiti. Zkrátka, celý běh dějin dokazuje potřebu silného státního útvaru ve středu Evropy, čili jinými slovy dalšího trvání monarchie, třebas uvnitř dualisticky pozměněné, jakožto jednotky v politické soustavě evropské.

»Ostatně ti, kdož trvání Rakouska kladou jen do konce života nynějšího císaře a krále, přehlédají jednoho činitele velice důležitého v celé věci — následníka, arcikníže Františka Ferdinanda. Povídá se o něm, že jest to osobnost záhadná, ale vše ukazuje k tomu, že má schopnosti i sebedůvěru a že jest mužem, jenž zná cenu mlčení i mluvení a jenž nebojí se míti své přesvědčení a dle něho jednati.«

Ti, kdož nedůvěřují v budoucnost Rakouska, omlouvají se tím, že není asi valně zdráv ten, o jehož dědictví již za živa jest hádka, a spisovatel uznává, že otázka rakouská, podobně jako otázka východní, působí nepokojné sny novověkým státníkům a činí politickou budoucnost Evropy nejistou.

Přistupuje tedy k uvažování, jak jednotlivé velmoci se k otázce té chovají.

Co se týče Francie a Anglie, oběma záleží na zachování Rakousko-Uherska jako velmoci, a sice vzhledem k evropské rovnováze, kteráž by jeho roztrháním, ba i jen rozdělením ve dva sesterské státy byla osudně porušena. Z toho plyne, že jak Francie tak i Velká Britanie by musely všeliké úsilí vynaložiti, aby tato monarchie, budiž složení její vnitřní jakékoli, byla jakožto politická i hospodářská jednotka zachována.

Jest třeba tázati se, co by následovalo po rozboření Habsburské říše a kdo by z něho měl užitek. Jest na bíle dni, že ony části, které by se samostatně nemohly udržeti, připadly by třem velikým sousedům: Německu, Rusku a Italii.

Co se týče Německa, spisovatel má za to, že by, rozšiřujíc se na újmu Rakouska, vběhlo u veliké nebezpečí, a připomíná výrok Bismarckův: »Udržeti rakousko-uherské mocnářství jakožto silnou a nezávislou velmoc jest Německu potřebou pro zachování rovnováhy v Evropě.«

Ovšem snahy všeněmeckého svazu, vystupování takových vůdců jako jest Schönerer a Wolf, a hnutí »Los von Rom,« kteréž sám arcikníže následník správně označil jakožto heslo »pryč od Rakouska,« nutí politiky, aby uvažovali, zdali a pokud by se mohlo Německo rozšířiti na útraty svého jižního spojence. Úvahy takové politickým snílkům přinášejí mnoho půvabů. V střední Evropě utvořil by se celistvý stát, kterýž by v mnohém předčil nad středověkou říší německou, i když byla v největším rozkvětu. S 80 miliony obyvatelstva by jeho branná moc byla nezdolna a jeho hranice byly by uzavřenější a bezpečnější. Snové pěvce Arndta by se vyplnili (až na východní část Švýcar) a vlastí německou by bylo všecko území, kde hlaholí jazyk Lutherův a Göthův. Vzrůstajícímu »slovanskému nebezpečí« by zadána byla rozhodná

rána a cislajtánské provincie by na dobro byly získány německé kultuře. Obchod německý by se mocně vzpružil zahrnutím Rakouska do celního svazku a opanoval by vnitřní tržiště tak rozsáhlé, jako jest ve Sjednocených státech amerických. Získání Terstu by námořnímu obchodu německému zajistilo nová vítězství a rakouské loďstvo by císaři Vilému, »admirálu Atlantského moře,« přišlo převelmi vhod. Německo vypjalo by se na převládající mocnost Balkánského poloostrova, a jeho vláda od Hamburku až k Basoře na perském zálivu stala by se skutečností.

Ale tak ohromným ziskům odpovídají též všeliká nebezpečenství a veliké oběti; protož jest dobře všimnouti si též rubu věci. Taková politika rozpínavosti spojena je s dvojím nebezpečím: vnějším a vnitřním. V ohledu prvním bylo by možno s jistotou očekávati zakročení druhých mocností. Rakousko-Uhersko přes domácí jeho rozpory jest přece jen stěžejním kamenem evropské politiky, a kdy by zmizelo, rovnováha velmocí by vzala za své. Předkem by Francie pozbyla svého velmocenského postavení. Poznali to a vyložili spisovatelé Cheradame a René Henry a vytkli to ve svých řečech politikové Deschanel a Pelletan. I kdy by se podařilo Anglii zadržeti stranou — což však jest velmi nejisto — však Rusko a Italie by se po boku Francie vmísily do války, a také někteří panovníci balkánští by asi v kalné vodě chtěli loviti. Jedinými spojenci Německa by byli Uhři, a to ještě za ústupky, které by všeněmecké chuti byly odporny. Hodnota té uherské pomoci by však klesla při nedostatku dělostřelectva v Uhrách a také pokušením, jež by se zmocnilo Rumunův, aby dobyli Sedmihrad. Utvořila by se tedy asi evropská koalice proti Hohenzollerským, a historie by se opakovala, s tím však rozdílem, že by odpadla britská pomoc peněžitá, která kdysi posilovala Fridricha II. v odporu proti zbraním všech mocností..

Ale nehledíc k vnějším příběhům, pomysl přisvojiti si kus Rakouska, není tak jednoduchý, jak se zdá. Dejme tomu, že by se Německo spokojilo těmi sedmi krajinami, kde se mluví německy (Dolními a Horními Rakousy, Solnohradskem, Tyroly, Vorarlberskem, Štyrskem a Korutany), co se stane se zemí českou? Čechové, dí spisovatel, nejsou dosti silni, aby buď jako království nebo jako republika sami obstáli, i kdy by nebylo nepřátelské menšiny německé, která vnitřní uspořádání stěžuje. Na spojení s Uhry nelze mysliti, a tak by tíhli k Rusku. Takž by velikán slovanský buď jako vrchní pán anebo jako rádce vsunul se mezi Berlín a Vídeň, čímž by nabyl ohromné přednosti, zvláště vojenské, i došlo by na slovo Bismarckovo, že kdo bude pánem Čech, bude pánem Evropy. Německu by tudíž nezbývalo než Čechy s Moravou a rakouským Slezskem vtěliti do říše německé, kterýžto krok by však narazil na prudký odpor 6 milionů Čechů, toužících po znovuzřízení českého království. Čechové by ostatně v odporu svém nalezli posilu u Slovinců, Charvátů a Srbů, bytujících v Krajině, Istrii a Dalmacii; neboť Německo, postupujíc k jihu, nemohlo by se zasta-

viti u hranic jazykových v Celovci a muselo by sáhnouti po Terstu a pobřeží moře Jaderského. Obdržeti přístav na moři Středozemním, kterýž by přímo spojen byl s Hamburkem a Brémami, jesti přece hlavní snahou a přední příčinou německých snah po rozšíření. To by však vzbudilo zoufalé nepřátelství těch, kteří sní o znovuzřízení království Ilyrského anebo věří v budoucí Veliké Srbsko, a mělo by za následek dlouhou a únavnou drobnou válku v julských Alpách. Ale dejme tomu, že by se Německu podařilo společný ten odpor přemoci, pak by se octlo před úkolem zmoci a ovládnouti $11^1/_2$ milionu zpurných Slovanů. To by byl tvrdší oříšek než je Irsko. Ale nedosti toho. Zabrání Terstu by těžce nesli nejen irredentisté, ale všickni Italové, a vedlo by k válce, ve které by Italie nebyla asi bez spojenců. Aspoň trojspolek by se jistě rozbil, Italie by byla vehnána do náruči mocností západních, a Německu by zbyl jediný přítel — Turek. Toliko Rusko by mohlo býti upokojeno podílem kořisti — odevzdáním Haliče a Bukoviny. Připojení Haliče k ruským částem Polska by však znamenalo důležitý krok k obnově polského království. Vznikl by tu dobře semknutý stát o 13 milionech obyvatelstva, a pak by pruské Poláky bylo nesnadněji ovládati nežli dnes. Nebezpečí to by se spíše zvětšilo nežli zmenšilo, kdy by revoluce v Rusku zvítězila, ježto by zajisté povolila Polákům samosprávu.

Tolik o Slovanech. Smímeliž o Němcích rakouských se domnívati, že by si připojení přáli? Jsou oddáni svému panovnickému domu, a první cenou, kterou by jim bylo zaplatiti za spojení s Německem, by byla ztráta dynastie, s kterou zlé i dobré časy po šest století sdíleli; neboť jest na bíle dni, že žádný Habsburk neskloní se k tomu, aby byl manem pruského krále. Německé Rakousko by tedy skleslo na provincii asi takovou, jako je Elsasko-Lotrinsko, jen že ve větším rozměru. Na místo dosavadní »otcovské« vlády by nastoupila pruská strohost, a císařská Vídeň, pýcha německých Rakušanů, by poklesla na město provinciální.

A podívejme se do Německa. Především by přestalo býti mocností protestantskou. Nyní jest zde $35^1/_4$ milionu evanjelíků proti 20 milionům katolíků; přivtělením zemí rakouských by se ten poměr obrátil tak, že by bylo 41 milionů katolíků proti $35^3/_4$ milionu evanjelíků. Proměna ta by měla za následek, že katolický střed, jenž v říšském sněmě jest jazýčkem na váze, by měl naprostou převahu. Tím se vysvětluje namáhání Všeněmců, aby heslem »pryč od Říma« způsobili v Rakousku hromadné odpady, ježto znají, jak mrzutě Severoněmci pohlížejí na vzrůst katolického živlu v říši. Také by vtělení rakouských zemí do Německa mohlo býti osudno jednotě německé, získané r. 1866 a 1870. Ožila by stará žárlivost mezi Pruskem a Rakouskem, Prusko by pozbylo svého výhradně panujícího postavení, a státy jihoněmecké, jichž nechuť k Prusku je známa, by snadno mohly připadnouti na pomysl, aby provedena byla revise nynějšího

stavu. Drážďany, Mnichov a Štutgart by tíhly k Vídni, a protiva mezi severem a jihem by vzrostla. Nastala by na novém základě ona vnitřní protiváha, o jejíž odklizení Bismarck celý život pracoval a jež by seslabovala výkonnost stroje říšského. Také by těžko bylo srovnati diplomatické ideály Berlína a Vídně a šlechtu rakouskou na roveň pruské uspokojiti při diplomatických posláních. Rozšíření celního svazku na země rakouské by nebylo po chuti junkrům v provinciích na východ od Labe ležících, kteří z důvodů sobeckých si žádají, aby ceny masa stouply a přívoz cizího obilí aby byl zamezen; zvláště když by, jakož se podobá, musela se uzavříti obchodní smlouva s Uhry, s jejich soky agrárními. Říšský sněm německý byl by posílen živly, na které vrstva nyní panující s nevolí hledí: střed by posílili němečtí klerikálové, klub polský a část Čechův, němečtí pokrokovci a nacionálové by rozmnožili řady levice a sociální demokraty by posílili rakouští jejich druhové. Takž politika rozpínavosti vzbuzuje rozpaky vážnější nežli Všeněmci připouštějí. Proto Bismarck, jak čteme v jeho »Pamětech,« propověděl: »Německého Rakouska ani v celku ani z části bychom nemohli potřebovati, získáním rakouského Slezska a kusu Čech bychom pruského státu neposílili, německé Rakousko by s Pruskem nesplynulo, a Vídeň jako příslušenství Berlína by nebylo lze ovládati.« Spisovatel uznává, že se v Berlíně nyní neřídí odkazy Bismarckovými, má však za to, že přece nebudou uváděti v nebezpečí dílo, vzešlé ze slavných jeho úsilí.

Konečně utěšuje se ještě omladlým parlamentem Vídeňským, že vzešed z vůle lidu a koruny, postaví dům Habsburský na široký základ lidu, bude protivy a spory národnostní mírniti pracemi politickými a sociálními a zarazí postup směrů rozlučovacích a rozrušovacích, tak že se umenší pokušení německých státníkův, aby z nich těžili. A parlamentu tomu po boku stojí ministerstvo, jež po dlouhých letech zase jednou při velké záležitosti — vyrovnání s Uhry — mělo velkou většinu za sebou.

Ponechajíce sobě pronesti vlastní úsudek o těchto úvahách anglického politika až na konci celé rozpravy, provázejme jej nyní při výkladu poměru Ruska k Rakousko-Uhersku.

Tu předkem vzpomíná »Pamětí« kn. Hohenloha, bývalého kancléře německého, z nichž prý vysvítá, jako by se Bismarck byl falešně zachoval k rakouskému spojenci. Spisovatel důkazu pro to nenašel. Naopak uvádí z »Pamětí« oněch dva výroky Bismarckovy, dokazující, že politika jeho od r. 1866 byla Rakousku přátelská. Jeden výrok z března r. 1890, když s ním Hohenlohe mluvil o možnosti války s Ruskem; Bismarck vyjádřil se, že nebude vojny a doložil: »My bychom museli vyraziti, kdy by Rakousko bylo ve svém trvání ohroženo.« A druhý výrok, že Německu jest tak potřebí Rakouska, aby jako velmoc trvalo, jako Rusku Francie.

Předeslav to, klade spisovatel otázku: záleží rovněž tak Rusku na zachování Rakousko-Uherska? A dokázalo to nějak

v minulosti? Tu vstoupí ovšem každému hned na mysl zakročení ruské v Uhrách r. 1849, jež mladému císaři rakouskému podrobilo Uhry. Ale tehdáž ruské pluky nebojovaly tak za udržení Rakouska, jako spíše za zachování podvrácených základův absolutní moci panovnické a práva »z boží milosti.« Ale již dávno před tím ruské pikle znamenaly se v Uhrách. Sám proslulý František Rákoczy, modla dnešních Maďarů, otevřel jim cestu. On první učil Rusíny pohlížeti do Ruska, a v článcích své smlouvy s Petrem Velikým slibuje, že »učiní, co mu bude možného, aby Srby přiměl, by opustili císaře.« V 18. století znamenati bylo několik vzbouření mezi Srby uherskými a několik tisíc se jich odstěhovalo do Ruska, srbští pak študenti počali navštěvovati ruské vysoké školy. Carevna Alžběta postavila Rumunům v Brašově kostel a potlačované obce pravoslavné z diecése Velkovaradinské zvala na Rus. Kateřina II. r. 1774 vyslala ruského plukovníka do Tokaje, aby tu »nakupoval víno pro carský dvůr,« a jednatelství to zde trvalo po 30 let, neobmezujíc se, jak se samo rozumí, na prohlídku vinic. Roku 1821 car Alexandr I. navštívil město Bardějov a rozdílel tu dary rusínským obcím; jaké měl důvody, ukázalo se, když po 7 letech u některých kněží rusínských našly se sklady zbraní. Ruská vláda mstila se tu za maďarskou přízeň k Polákům a chtěla vzbuditi nepokoje mezi slovanskými sedláky na severu Uher. Zkrátka tajné pikle náležejí k stálým odkazům ruské politiky, jednak na zastrašení Rakouska, jednak za účelem rozšíření panství. Že snahy takové se posud minuly s účinkem, třeba přičísti té pořád ještě doutnající jiskře naděje, že vláda rakouská ujme se Slovanův proti Maďarům a ku právu jim dopomůže.

Veliké nebezpečí blízké budoucnosti záleží v tom hrozném hněvu, jejž pociťují národnosti nemaďarské ve své malomoci proti zpupnosti Maďarův, a jenž v zevnějších zápletkách může míti osudné následky. Nejlepším ventilem pro tyto city by bylo všeobecné právo volební; ale jest obava, že bude tak vymudrováno, aby Maďarům dosavadní nespravedlivé panství zůstalo dále pojištěno, a tu ovšem nespokojenost zůstane. Pokud ještě Rusko svými domácími spory bude zabaveno, mohou Uhry beztrestně se svářiti s Rakouskem; ale činíli tak, nespokojíce svých podmaněných národností, vbíhají u veliké nebezpečí. Rusko může se rovněž tak rychle vzchopiti, jako kdysi revoluční Francie; vojenský diktátor může ve válce výbojné nalezti východ z neshod domácích, anebo revoluční vláda, poskytnouc samosprávu a rovnoprávnost národům ujařmeným, vznítí takové nadšení ve všem světě slovanském, že vidina všeslovanské federace přiblíží se skutečnosti.

Generál Rostislav Fadějev pravil kdysi, že spása Ruska záleží ve ztroskotání Rakouska. Tím chtěl říci, že postup Ruska na Cařihrad vede přes Vídeň, čímž potvrdil jen výrok Bismarckův, že »východní otázka« jen ve Vídni může býti řešena. A v skutku Rusové buď musejí býti předbojníky Slovanstva anebo zůstanou

Turanci, t. j. nebudou společníky obce evropské. Touž myšlenku vyjadřuje výrok: buď rozšíří Rusko moc svou k Jaderskému moři anebo ustoupí za Dněpr. Chce se tím říci, že možnost rozšířiti se k západu a na jihozápad závisí na tom, zda ku prospěchu svému užije nebo neužije příbuzenství s tamními Slovany. A postupujíc tím či oním směrem, může užiti hned dvou nástrojů: programu českých šovinistův, kteří usilují o samostatnost Čech a o vyhubení tamního němectví,[1]) a nespokojenosti Rusínův, nešťastných obětí polského a maďarského fanatismu. Způsob, jak byla provedena v Haliči změna volebního řádu, aby vyhověla Polákům, rozhořčil nad míru tamní Rusíny, a nebylo by divu, kdy by byli přístupnějšími pokušením panslavismu. Zároveň snahy Maďarův, uherské Rusíny a Slováky pomaďařiti nástrojem církve a školy, jakož i kruté pronásledování národovců slovenských, rumunských a srbských mají účinek neblahý na stav politický.

Spisovatel vypisuje do podrobna útisky nemaďarských národností od r. 1867 až po nejnovější odsouzení Ondřeje Hlinky a dokládá: Pokud obnova a omlazení Ruska jest na obzoru, je šílenstvím politika, která je zodpovědna za takové nepravosti. Máť ovšem Habsburská monarchie v Polácích jakýsi hromosvod východní otázky, t. j. v dřívějších dobách mohla postup Rusů k jihu zarážeti podněcováním nepokojů ve Varšavě. Kdy by však Rusko dalo svobodu svým národům a postavilo se v čelo velikého hnutí slovanského (což jakkoli zní podivně, státi se může v nedaleké budoucnosti), pak by Rakousko-Uhersko nemělo té závory a octlo by se v největším nebezpečenství. Ostatně, poněvadž naděje na vzkříšení samostatného Polska rok od roku ubývá, blíží se chvíle, tak dlouho oddalovaná, smíření s Ruskem na základě národní samosprávy, a usmířené Polsko by bylo magnetem, jehož přitažlivosti by Halič sotva odolala. Takž by přátelství Poláků bylo Rusku poloviční výhrou ve při s Rakouskem.

Také mezi jižními Slovany má Rusko přátele. Král Petr na svém nejistém trůně udržuje se hlavně ruskou podporou. Jak Srbové tak i Rusové těžce byli dotknuti rakouským obsazením Bosny a Hercegoviny. K tomu Rakousko klade překážky politickému a hospodářskému pokroku Srbska. Zavaluje mu cestu k moři směrem, na který mělo přirozené i dějinné právo, nutí je násilně do oboru obchodu rakousko-uherského, obmezuje je ve smlouvě obchodní s Bulharskem. Srbové cítí přemoc svého Naddunajského souseda a v bezmoci své obracejí zraky k Rusku, spatřujíce v něm svého jediného ochránce. Také chování Maďarů

[1]) Vidíme tu zase, že lež často opakovaná dochází víry též u lidí nestranných. Domáhámeli se rovnoprávnosti a rovnocennosti s Němci, vykřikují tito, že saháme na jejich državu a že je chceme vytisknouti ze země. Slovanská povaha je snášelivá, a sám ten skutek, že se Němci tak hojně mohli rozploditi v českých zemích, jest toho důkazem. Ostatně politický rozum velí, abychom Němcům neubližovali, ježto nemůžeme drážditi a popuzovati mocné Německo k vojenskému zakročení.

je od Rakouska odpuzuje. Vídeň i Pešť si pomáhaly dosud štváním Charvátů proti Srbům a Srbů proti Charvátům, ale na dlouho to již také nebude lze.

Spisovatel zavírá kapitolu o Rusku těmi slovy: Jedině správná politika rakouská by byla, aby Vídeň Rusko předešla rozřešením národnostní otázky. Což se v mimouherské části říše státi může povolením zemské samosprávy, jinými slovy kompromisem s federalisty na základě říjnového diplomu z r. 1860; v Uhrách poskytnutím jakési míry samosprávy rozličným národnostem bez újmy ústředního sněmu na základě obecního i župního zřízení. Potřeba takových ústupků v rakouské části je dávno na jevě a neochotným Uhrům je vnutí poměry. Kdosi Rakousko-Uhersko přirovnal k nabitému dělu, jež po dlouhá léta nemusí vystřelit, pokud nepadne do něho jiskra protiv národnostních; ale rok 1849 ukázal, že výbuchem by Rusko nejvíce získalo, jenže nebude tu již druhého caře Mikuláše, aby, maje osud mocnářství Habsburského v hrsti, se sebezapřením, jediným v dějinách, se kořisti té vzdal. Spisovatel se utěšuje, že nynější správce zahraničné politiky rakousko-uherské, baron Aehrenthal, znaje ruské poměry, poradí, jak vyvarovati, aby spory národnostní v Rakousku nezvábily znovuzrozeného Ruska k zakročení rozhodnému. Dle Fadějeva by prý anglicko-rakousko-německá alliance byla Rusku nejnebezpečnější; ale poněvadž jí není a tedy jí Rusku čeliti nelze, nezbývá než národnosti upokojiti a s Ruskem se nějak srovnati.

Poměr Rakouska k Italii jest nyní mnohem jasnější než kdy dříve. Po roce 1866 nalézala se Italie v tísnivém osamocení, a tíha hněvu rakouského byla dosti nebezpečna, zvláště ve spojení s přízní Vídeňského dvora k papeži. Ale na štěstí finanční tíseň zde i tam nutila obě strany k pokojnému, ač nevlídnému chování. Teprve když vystoupila do popředí východní otázka a Rakousko s rostoucí nedůvěrou provázelo ruskou politiku na Balkáně, způsobil nejspíše vliv Andrássyho, jenž byl přítelem Italianů, že dvůr Vídeňský přemohl svou nechuť k uchvatiteli Kvirinálu. Rakousko muselo zabezpečiti si pokoj na jihozápadních hranicích, když přijalo mandát v Bosně, čímž, poněvadž Rusko bylo uraženo, vehnáno bylo do náruče Německa, a Italie pocítivši trpce své osamocení na Berlínském kongrese, odkudž s prázdnem odešla, uznala toho potřebu, zvláště když Francie ještě Tunis jí uchvátila, přistoupiti ke spolku rakousko-německému.

Zvláštní je, že zatím, co moudrost státníků trojspolek zřizovala, irredenta nejvíce hlučela, požadujíc jižního Tyrolska, Terstu a celého istrijského a dalmatského pobřeží s přilehlými ostrovy.

Co se týče Dalmacie, tu žije toliko 4% Italianů proti 96% Srbů a Charvátů. Terst má smíšené obyvatelstvo. Jen v jižním Tyrolsku tvoří Italiani hustě sraženou massu obyvatelstva počtem 370.000 a hranice národní splývá zde s hranicí zeměpisnou a vo-

jenskou. Před 25 lety napsal baron Sonnino: »Aby Terst udrželo, jest pro rakousko-uherské mocnářství nejvýš důležito; spíš by vedlo boj na život a na smrt, nežli by ho postoupilo! K tomu jest to nejpříležitější přístav pro všecek německý obchod. Jeho obyvatelstvo je smíšeno tak jako obyvatelstvo na naší východní hranici. Požadovati Terstu jako svého práva, toť by bylo přepínati princip národnostní. Trentino naproti tomu jest beze sporu země italská a doplnilo by soustavu naší obrany, také nemá pro Rakousko té důležitosti jako Terst. Ale náš zájem v Trentině jest malicherný proti tomu, co nám podává upřímné přátelství s Rakouskem.« Ta slova platí po dnes. Zahraniční ministři rakouský i italský prohlašují veřejně, že se shodli v příčině Albánie a Macedonie, a vláda Vídeňská nahlížejíc, jaké zlo způsobeno v Tyrolích německou nesnášelivostí a působením šulferajnu, přichází vstříc přání po italské universitě, slibujíc zatím zříditi učení právnické. A tak i irredenta pomalu umlká. V pravdě jsou obě země na to odkázány, aby spolu žily v míru: Rakousko-Uhersko pro spory národností, jež by při zápletkách zevnějších byly jeho slabinou; Italie pro chudobu lidu, pro neurovnanou záležitost světského panství papežova a majíc výstrahu z nehod a pohrom habešské výpravy. *A. K. Novopacký.*

(Dokončení.)

Smrt Vácslava III.

Pan Albrecht tone v hněvu zlém,
že nebyl zvolen císařem;
tím vinen Vácslav, český král,
tož Albrecht mstít se přísahal
a příkoří mu činil stoh
a léčky snoval, jak kde moh,
ač přítel být se zračí.
Hle, nad Prahou se mračí.

Pan Albrecht v Polsku psal: »Je spěch;
chceteli svrhnouti jho Čech,
tož rychle, Vácslav pije jen
a chabější je každý den;
jak Uhři, Lokýtku, čiň též,
do Slezska vrhni se, jen spěš,
a zatop opilému spáči.«
Nad Hradčany se mračí.

»V boj! Začni! Vyjdu tobě vstříc!
Mám málo lidu, král má víc,

však pomohu ti, neměj strach,
uvízne Vácslav v nástrahách,
ať padne tak anebo tak;
mně nejvíc odporný můj svak,
leč to jen nepostačí.«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Co radím, rychle konej. V spěch!
Buď pánem Polska a já Čech.
Nechť Vácslav silný vojskem jest,
my spolu sevřeme jej v pěst,
že nebude se moci hnout,
neřkuli nějak uniknout, —
vždyť sotva nohy vláčí!«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Čas, by se český trůn již zvrt,
líp Vácslavu poslouží smrt:
mdlý slaboch je a zbabělec,
jej povalit je snadná věc;
zda s to je vodit vojska dav,
kdo denně chodí na Zbraslav,
kde křižuje se v pláči?«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Co otci můj kdys otec, v čas
rád synovi bych vyved zas;
leč v Čechách není zrádců dnes,
by jako Otakar on kles.
Tož jiný vymyslil jsem plán;
je hodný německý zde pán,
jenž k vykonání stačí.«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Mým poslem, hodný pane, bud,
oplátuj plece své a hrud,
buď Vácslavovi jako stráž,
leč mou se vůlí zachováš;
až budu králem — budu jím! —
císařsky se ti odměním,
dám vše, co hrdlo ráčí . . .«
Nad Pražským hradem se mračí.

»S mým vzkazem k mému švakru spěš,
za tři dni ať tam dojedeš,
a řekni: ‚Pane, jsem tvá stráž,
spěš, sic čas vhodný zameškáš;
pusť s Lokýtkem se směle v boj,
než úskočně tvůj potře voj,

už blíž a blíže kráčí.'«
Nad Pražským hradem se mračí.

»A řekni: ‚Zaplaš tlum těch vran!
Pak napadnem jej ze dvou stran:
plán dokonalý hotov mám,
ty z Slezska, já se z Rakous dám.'
A kdy by váhal, bedliv buď,
máš kryté plece své i hruď,
to na obranu dobře stačí.«
Nad Pražským hradem se mračí.

»A kdy by nechtěl, váhal přec,
meč v hrud mu vraz až po jilec
a otoč v ráně zas a zas —
po tmě vždy k útěku je čas.
Jdi, hleď se na pozoru mít —
do Čech se nesmí navrátit
krev rodu jeho dračí . . .«
Nad Pražským hradem se mračí.

Vrah šel — had v srdci se mu zlíh —
a krále v Olomouci stíh
a mluvil: »Tak tvůj praví svak,
vytrhni v pole, rychle však,
v čas pravý na Lokýtka spěš,
sic do Polska už nevnikneš —
vždy blíž a blíže kráčí! . .«
Nad Pražským hradem se mračí.

»Nuž, nežli vyjde hvězdy svit,
chci z Olomouce vyrazit,
leč v nezdařeném boji, víš,
do Prahy navrátím se spíš;
jsem umdlen, churav, klidu ždám,
však dost na českém trůně mám
a zdraví nepostačí.«
Nad Olomoucí se mračí.

Je v Olomouci zbrojný lid,
leč král je mdlý a nemá klid,
vždy váhá v pole vytrhnout
a vymanit se z bázně pout,
sem tam se pořád vikle.
Znáť Albrechtovy pikle,
a proto snad se páčí . . .
Nad Olomoucí se mračí.

Lid králův v ležení se bral,
král na děkanství odpočal,

hrál v kostky, Albrechtův s ním muž,
a pil. Snad bude dosti už?
Ne, není dosti! Ještě číš! —
i přináší ji sluha již,
že sotva dech mu stačí.
Nad děkanstvím se mračí.

Nač myslil král? Byl chor a zbled,
tak sláb, že sotva číši zved;
leč karet hleděl sobě dál
a neustále vyhrával;
děl rytíř: »Vzácný pane náš,
zda ve všem také štěstí máš?« —
»Ne, jen když ono ráčí . . .«
Nad děkanstvím se mračí.

Vstal posléz král: »Ký nepokoj?
Chci mír, a mám jít právě v boj!
Pryč se hrou! Klid chci, už je čas!« —
»Měj klid,« děl muž a světlo zhas . . .
V tom z ložnice již dral se ven
kýs výkřik příšerný a sten —
kdos chodbou prchá, kvačí . . .
Nad děkanstvím se mračí.

Král bezduch na dláždění kles . . .
Když do komnaty vešel kněz,
vzkřík, zaúpěl: »Ký hrozný svod!«
Druh Němec krále v srdce bod,
bod v srdce střed, jak Albrecht chtěl . . .
Král smrt, Lokýtek Polsko měl, —
k zpovědi Albrecht kráčí . . .
Nad českou říší se mračí.

Adolf Heyduk.

Elišce Krásnohorské
pozdrav Choceňských lesů.

Zda ve Vaší teď mysli, vzácná paní,
náš obraz ještě vynoří se časem?
Či nevzpomenete již sobě ani,
jak slavné bylo naše uvítání,
když po prvé jste, drahá, vkročila sem?
Co hostíme my pěvců, blíž i dál,

z těch každý tenkrát do zpěvu se dal,
že zvučely jsme sterým sladkým hlasem.

Však potom za krátko jsme oněměly,
když klíčily v nás Vaše božské zpěvy.
Jich zápal nadšený, vzlet jejich smělý
nás okouzlil, že tiše jsme se chvěly,
že ptáčat plesy umlkly i hněvy.
Jak pod Vašimi kroky vzdychne mech,
je ticho vůkol, všecko tají dech
a co rmut všední světa, nikdo neví.

Čím byla jste nám, nelze říci slovy.
Vás denně hostiti jsme uvykly si
a šťastny zřely jsme, jak sobě hoví
host vzácný poblíž sochy Prokopovy,
jenž roty německé z Čech vyhnal kdysi.
A náhle zlá nás rozechvěla zvěst,
že hosta našeho zrak zkalen jest
a nebezpečné temno nad ním visí . . .

A radostná zas letí světem zpráva,
až při ní z oka slza štěstí tryská:
že věštkyně zas naše svěží, zdráva! —
Až opět bujným vlasem naše hlava
se pokryje — a jest již doba blízká,
kdy poslední se z dolin ztratí sníh, —
až na nás opět teplý dechne jih,
ó přijďte, přijďte, — nám se po Vás stýská!

Ferd. Tomek.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kníže usedl, Skoba vstal, rozkročil se, ruce si opět založil a promluvil břitce i trpce, nikoli bez názvuku posměchu:

»Hele, jak jsem tě usadil! Přišel jsi oči pást na mém pokoření a zahanbení, přišel jsi mne pokoušet a dráždit jako vlka v jámě, a já jen zuby vycenil a ty jsi se přestal žabit! Štěstí tvé, že tu byla židle a tebe zadržela, bez ní bysi se byl na zem posadil! Nyní spolu jednejme. Odpověz, proč jsi přišel?«

Kníže již nabyl své obyčejné rovnováhy, pravil klidně a bez předešlé vyzývavosti:

»Mé to právo.«

»Právo! To právo jste si vždycky osobovali, trýznit slabší a veselit se jejich mukami.«

»Na nic takového jsem nemyslil. Povím vám, nač jsem myslil. Vám je známo, že se těšíte na tomto mém panství jisté pytlácké slávě, a to ne od včerejška. Dávno jsem si přál vás poznati.«

»Ajaj! Zrovna tak řekl kocour myši, když ji držel v drápech a chystal se prohryznouti jí hrdlo! No vida, máš z pekla štěstí! Každé přání se mu vyplní!«

Skobovi bylo divno, že kníže mluví pokojně a volně a necítí se uražen jeho tykáním. Skoba se hněvem zrovna poturčil, když kníže mu zatykal, a hned si umínil, že ho také tak osloví, jen to odkládal, až se rozmluva rozvine. Nadál se, že kníže hněvem se nebude znát, a on nic! Nezlobí se, naopak Skobovi vyká.

»Rozdíl je ten,« vece kníže, »že kocour myš nepustí, a já vás pustit mohu.«

»I kocour by mohl, kdy by se mu ráčilo, ale ráčit se nebude, proto že je kocour. Nejsem dítě, abych se dal obloudití tvým cukrlátkem. Leta jsi mi nástrahy činil, hajným a myslivcům odměny sliboval, přivedouli mě nebo skolí, Boubína jsi mi odloudil, abys měl kosu na kámen, — holečku, známe se! Skobovi kníže Egon neodpustí, a Skoba se neprosí.«

»Kdo ví, zdaž bych neodpustil?«

»Oho, já se tobě nepokořím! Není mi třeba tvého odpuštění, ničeho mi od tebe netřeba, nalož se mnou jako se svým zajatcem!«

»Chcete snad říci: zlodějem?« otázal se kníže prostě, ba nevinně.

»Zlodějem?« vzkypěl Skoba a zaskřípal zuby. »Já zlodějem? Skoba ze Stožic zlodějem? Kdo se mu to opovažuje říci?«

»Nemám to slovo ze sebe, nýbrž ze zákona. Ano, zákon řadí pytláky mezi zloděje a ustanovuje na jejich provinění, na lesní pych, velmi těžké tresty.«

»Vím, a já si trest vytrpím, protože mi nelze jinak.«

»Jste dosud bezúhonný?«

»Jaký bych byl?«

»Bezúhonnosti trestem pozbudete.«

»Nepozbudu.«

»Pozbudete. Nebudete smět být volen do obecního zastupitelstva.«

»Za konšela? Máme dost jiných, já nemusím být konšelem. I bez toho jsem v obci vážen a budu ještě váženější, až se vrátím z harestu.«

»Jak to?«

»Tak to. Nikdo v naší vsi neuzná, že by to bylo jaké provinění, zastřelímli zajíce nebo srnku.«

»Ale zákon! Zákon se neptá po mínění vaší vsi.«

»A my si od zákona nedáme poroučet, koho máme pokládati za bezúhonného a koho za úhonného! Pravda, zákon má

žandáry a soudce, haresty a kriminály, je silnější a může nás přinutit, abychom se mu podrobovali, ano, může nás pokutovat a trestat, nepodrobujemeli se; ale aby nám zákon mohl rozkazovat, koho máme mít v úctě a koho v opovržení a do jaké doby, to zákon nemůže! Zákon mi vezme právo být nějakou dobu v obci konšelem. Dobrá, ale já se o konšelství nederu, mám jiné starosti i zábavy.«

»Pytlačení.«

»Ano, pytlačení. Kdo si jednou zapytlačil, pozná, že je to sladší, než dřepění v radě. A já ti řeknu zrovna, chcešli to vědět, že lid pytláka ve větší má úctě, než konšela i rychtáře i než každý jiný úřad.«

»Nejspíš proto, že zákon a úřad panský majetek chrání a lid by si přál, aby mu byl dán na pospasy. Odtud ta přízeň vesního lidu k pytlákům, kteří z panského majetku samovolně berou.«

»I vy jste brali a berete dosud, kde vám co pod prsty padne! Kněží nám kážou, že každý majetek je od Boha, ale jeli to pravda? My dobře víme, jak se do panských rukou dostaly ohromné obšíry země: násilím, křivdou, a nikoli štědrostí boží. Vy jste naši lupiči a žháři, vy jste si přivlastnili země, které patří lidu, a nyní do harestu vrháte člověka, když si na vašich polích zabouchne zajíčka nebo ve vašich lesích srnečka! Nemluvím ani o tom, že všeliká zemská zvěř je majetkem všeobecným právě tak, jako ptactvo povětrné. A kdy by nebylo pytláků, toto právo lidu by se promlčelo. Rozuměl jsi?«

Po tomto projevu názorů Skobových kníže mluvil hlasem tišším, jako by se dával na ústup, a brzy podobal se vedle Skoby obžalovanému před svým povolaným soudcem. Pravil:

»Já nikomu ničeho neukradl, neuloupil, nikoho nevypálil.«

»Jen se nedělej, znám já tebe! Kbelnice jsi nabyl poctivým spůsobem, co? Nestyděl jsi se spřáhnouti se židem, aby se Kbelničtí sousedé u něho zadlužili, a když vlezli do židovského pytle, ty jsi je od žida koupil. Bylo to čestné?«

»Měl jsem jako křesťan Kbelnici židu nechati? To by bylo čestnější?«

»Křesťan! Jací pak jste vy, šlechta, křesťané? Když je v zemi všecko křesťanské, národ křesťan i lid křesťan, i šlechta je křesťan. V pohanské zemi pod pohanským králem byli byste pohany, pod tureckým Turky, a víra by z vás měla zrovna tolik. Ani není pro lid taková bída, koupíli zemi žid, jako koupíli ji šlechtic.«

»Jak to? Myslím, že vám dobře nerozumím. Slyšel jsem, že pány nenávidíte; ale že byste je kladl a snižoval pod židy, bylo mi neznámo.«

»Země v rukou židových jest jako khůžička: zdrží se v nich jen, dokud se na ni nenajde dobrý kupec; ale šlechtickému rodu je země zapsána na věčné časy. Židé jsou kupci, rolníky nikdy nebudou, ačkoli se o to zde onde pokoušejí. Zmrzí se jim naše věčně stejné zaměstnání a budou hledět, aby

se nabytých zemí s užitkem zbyli. Nestaneli se tak zítra, pozítří na to dojde jistě. A vesní lid zas bude míti možnost od žida zemi vykoupit a bude zase selská, jen majetníci její budou se jinak jmenovati. Jinak je, když se vlastníkem země po sedláku stane šlechtic: tu je pro selský lid na vše časy ztracena. U židů se ztratí peníz, u šlechtice země. Slyšel jsi: pro to tě nenávidím, všechny vás nenávidím!«

Skoba přiblížil vypoulené oči k tváři knížete, jehož klid byl tím větší, čím prudší byly výlevy Skobovy. Kníže pravil:

»Vaše slova skutečně zvučí nenávistí, ale já nechápu její příčiny. Vaše nenávist nemá příčiny, není spravedlivá. Nenávidíli sedlák šlechtice, sebe nenávidí. Což pak je šlechtic jiného, než trochu větší sedlák? Hlavní je, že oba jsme držiteli země a jako tací měli bychom k sobě lnout a navzájem se podporovat; měli bychom vyhledávati, co nás pojí, a nikoli, co nás rozdvojuje.«

Skobovi se zkřivily rty. Vztekle cedil slova zaťatými zuby:

»To povídáš ty, jenž lačně obcházíš každou selskou mez, která se stýká s tvými zeměmi, a paseš, kterak bys ji mohl sedlákovi urvat anebo na něm vysoudit? Jak dávno tomu, co jsi chtěl skoupit živnosti všech dlužníků Lepoldkových? Cha, cha, Kužel na tebe, Kuželové na vás, ti by selské škůdníky přivedli, aby sedlákům prospívali, ale dokud nebude každý sedlák naproti šlechtici svým Kuželem, šlechtic jeho škůdníkem býti nepřestane.«

Kníže děl na svou omluvu:

»Pravda, chtěl jsem ty živnosti skoupit, ale myslil jsem, že konám svou povinnost k zemi, když ji špatně plnili její majetníci. Já ty země chtěl zachránit.«

Skoba se rouhal:

»Aj, aj, zachránit! Kníže Egon chtěl sedláky zachránit! Chvála Bohu, kníže Egon už sedláky netopí, on je zachraňuje! Ale, můj zlatý, zrovna to říkal sedlákům žid Leopoldka, když je přiváděl do dluhů a na mizinu. Tak vy páni zachraňujete i kuřata, ale máli být kuře vámi zachráněno, musíte je mít na talíři pečené: potom si maso zachráníte a jen kůstky odhodíte.«

»Ostatně v uvedené příčině nic se nestalo. Já pozemků Leopoldkových dlužníků nezískal a půjčil jsem jim peníze, aby se vyplatili.«

»Kužel!«

»Ano, já Kuželovi dal peníze, a byla to hezká hromádka tisícovek, aby je Leopoldkovým dlužníkům rozpůjčil a z jeho spárů vyrval. Tvrdíli Kužel něco jiného, je to nepravda.«

»Kužel mluví jako ty, Egonku, ale my dobře víme, co a kterak.«

»A byť i bylo tak, jak pravíte, já přece konal svou povinnost! Neli k těm pozemkům zadluženým, od žida na buben daným, to jistě povinnost k svým zemím zděděným. Zdaliž není svatou povinností každého z nás, kdo zemi máme, abychom ji neumenšovali, nýbrž rozmnožovali?«

Nad touto námitkou knížete Egona Skoba se zarazil, neboť kníže řekl, co bylo přesvědčením Skobovým. Pravil mírněji, ale pořád ještě důrazně:

»Máte země příliš mnoho, není to spravedlivo, je to křivda. Řeknete, že ta křivda není vinou vaší a že jste ji zdědili už se svými zeměmi. Dobrá, ale kdybyste křivdu nezveličovali! Obyvatelstva přibývá, potřeba půdy roste, a pro lid jí ubývá, proto že šlechta ji hltá. Kam oči obrátím, všude se o půdu se sedláky hrdlíte. V nově jste si zabrousili na Líkařovu Lhotu, na Králence. Tak se u vás pánů dědovina rozmnožuje? To nazýváte svou povinností. Žid ošidí, ale ošizenému i druhým dává tím za vyučenou, aby byli budoucně ostražiti, počítali a šiditi se nedali; vy nešidíte, nýbrž od úst berete. To že je vám povinností? Kdy by tomu tak bylo, každý poberta by se mohl vymlouvati, že z povinnosti cizí majetek do své kapsy shání, a že tak už jeho slavní předkové činívali.«

Z mírnějšího tónu Skoba opět se dostával do ostřejšího, ale kníže setrvával v klidné míře. Ani slůvkem, ani pohledem, ani změnou barvy nedával na jevo, že by mu Skobovy na něj důrazy byly nepříjemny. Pravil pokojně:

»Toho nikdy nebylo ani nebude, ale mezi sousedy nebylo žádných mrzutostí o majetek. Vy v Stožicích nikdy jste neměli žádných neshod o meze?«

»To nepravím, ale naše spory o meze vždycky mají hlubokou příčinu. Spory takové jsou drahé a nikdo jich nezačíná jen proto, že se mu zachtělo. Všichni se majetkem skoro vyrovnáváme, a proto, mámeli spolu spor, ženeme na sebe stejnou silou a stejnou zbraní. Ale jináč je, dáteli se do soudu se sedlákem vy. Jak vám, velmožnému, sedlák může odolat? Neodolal vám Špírek a bídně podlehl, a byl něco víc, než obyčejný sedlák.«

Skoba usedl na předešlé místo, vtlačil se do kouta a pochýlil hlavu. Zapomněl na svou věc soukromou, myslil na věci obecné a čelo se mu kabonilo; ale bouře náruživého hněvu se již přenesla. Známkou toho bylo knížeti, že mu Skoba začal vykat.

Když Skoba usedl, kníže povstal a pravil:

»Trvám na svém, že šlechta a sedláci jsou si blízci.«

Skoba mu vskočil do řeči a trpce děl:

»Ano, podobně pravil Stojespal, jestli jste o něm slýchali, když o Vodňanském jarmarku seděl v hospodě vedle výměnkáře Křenka a tahal mu z kapsy peníze, za krávu stržené. ‚Kmotříčku,‘ pravil, ‚my dva jsme si blízci, my se máme rádi!‘ My si nikterak nejsme blízci, a já trvám na tom, že jsme si nepřáteli jak oheň a voda. Panský pozemkový majetek na újmu sedláků vznikl. Ohradili jste si jej fideikomisy, aby nikdy nemohl vrácen býti rukám, do kterých patří.«

»Které to ruce jsou?«

»Ty, které zemi samy obdělávají. Vaše bílé ručky toho nečiní, ty jsou k líbání vypěstovány, a ne k práci. Vyvýšili jste se nad nás stavovskými erby. Mně by to nejméně vadilo, nejsem Špírek; ale musím se o tom zmínit, abych vám ukázal, že vím, kde je moje místo. Jste nám cizí jazykem i srdcem. Na našem srdci ležíte jako vlkodlak a pijete jeho krev. Co z české země vytěžíte, zavážíte do ciziny.«

Kníže mu nedal domluvit a přerušil jej otázkou:

»Já? To pravíte o mně, jenž se po dvacet pět roků téměř nehnul ze svých zdejších statků?«

»Tělesně jste tu byl, to bych mohl pouze dosvědčit. Ale co jste učinil pro českou zemi za tu dobu? Ničeho. Jen z ní berete a jí nevracíte nic.«

»Ale mohu ještě učinit.«

»Vy? Chacha! Slyšel jsem, ale na vlastní oči ještě neviděl, že dáváte svým koním vplétati do ocasů červené a bílé harasky, když se vezete do hospodářského spolku, a váš kočí má na biči červenobílý přípletek. To je vše, čím jste se přiblížil k nám. Váš syn, až naň přejde vláda statků vašich, učiní snad krok dále, a dá již koním i podocasník červenobílý; ale na více se nezmůžete. My dobře víme, čeho se můžeme od vás nadíti: v nejlepším případě ničeho.«

»Šlechta tak nepříznivě o sedlácích nesmýšlí.«

»Věřím, ona vůbec na ně nemyslí.«

»Budu mluvit pouze za sebe. Nechme všeho minulého. Co bylo, bylo bez našeho účastenství, nemáme toho ani viny, ani zásluhy, a tudíž ani odpovědnosti. Přítomnosti dbejme. Abych sedlákům ukázal ze své strany dobrou vůli, vyšel jsem jim vstříc, dal jsem založit okresní hospodářský spolek a přijal jsem nad ním protektorát. Víte o tom?«

»Vím.«

»Vy jste za člena nepřistoupil?«

»Ani nepřistoupím. Kde jste vy, pro mne místa není. A k čemu ten spolek? Aby vám sedláci banderiem slávu dělali a vívaty vám volali. Děkuju pěkně, zůstanu doma.«

Zde kníže nemohl se zdržeti, aby Skobu nefal. Doplnil jeho slova:

»A budu chodit do knížecích lesů na zajíce a srnce.«

Skoba slavnostně prohlásil:

»Nikdy toho neuznám, že by zvěř, která volně běhá, náležela jednomu majiteli. Chovejte si zajíce v oboře, tam budou ode mne jisti, ale prohánějíli se po mém jako po vašem, jsou moji jako vaši.«

»Nebudu vám dokazovat, že nemáte pravdu. To je věcí soudu a ne mou. A nebudu se s vámi o to přít i proto, že vám vlastně, jak vím od Boubína, nejde ani o odcizení mého majetku, nýbrž abyste ukojil náruživou touhu si vystřelit. Ale ta touha, kterou také já mám a znám, může býti splněna v dobré vůli se mnou.«

Skoba si knížete koso změřil a ušklíbl se:

»Oho, chcete si mne najmouti na Boubína, jako Boubína na mne?«

»Dokonce ne. Mně Boubín o vás podal zprávu, že zbytečné škody na zvěři neděláte a šetříte ji v době šetření. To se mi zalíbilo a pojal jsem úmysl nabídnouti vám, abyste se vždycky súčastnil pravidelných našich honů. Tu se nastřílíte do syta a v bezpečnosti.«

Skoba sebou překvapením škubl. Všeho by se byl spíše nadál. Podíval se na knížete tázavě i nedůvěřivě, ale kníže se tvářil vážně, nabídnutí je tedy vážně myšleno. Byl na vahách. Již již se rozhodoval, že je přijme, když najednou z něho skoro bezděčně vyhrklo:

»Ne!«

»Proč?«

»Nebudu vám druhým Špírkem z Maloviček. Jeden Špírek měl smrt a záhubu z třešní, které s vámi jídal, já nepůjdu jeho stopou. A jestliže Špírkovi lichotilo, mohli bývat předákem vašich honců, mně je ten úřad špatný!«

»Rozmyslete se dobře. Netřeba, abyste byl předákem honců. To předáctví bylo u Špírků dědičné, a Špírkové je vykonávali za propůjčení knížecích pozemků. U vás by byl případ jiný. Vy byste byl na hony zván jako každý můj host.«

»A vy byste mne ostatním hostům ukazoval?«

»Vy byste jim ukazoval své střelecké umění.«

»A hajní by mne museli poslouchat?«

Skobovi zableskly oči; myslil na Boubína.

»Arci, hajní by vám byli k službám jako jiným lovcům.«

»A přece nepřijímám!«

»Dám vám darem každý rok čtyři sáhy dříví palivového, a to tři sáhy měkkého a sáh tvrdého. To dostávati budete až do své smrti.«

»A přece nepřijímám!«

»Radím ještě jednou, abyste si věc pořádně rozvážil. Nepřijmeteli, co vám v dobrotě nabízím, nezbude mi leč odevzdati vás právu. Nevyhrožuji vám, ale nemohl bych jednati jinak, aby lidem nebyl dán špatný příklad. Budeteli pak uvržen do hanby, na mne nenaříkejte.«

Po krátkém váhání Skoba prohlásil rozhodně, ale nikoli drsně a vyzývavě:

»Nepřijímám. Není mi možná. Veřejně řeknu, proč. Pravému pytlákovi nejde jen o to, aby si pro kratochvíli vystřelil. Nechodí na lov ani k vůli pečínce, ani k vůli kožešince, ani k vůli tomu, aby úlov zpeněžil sobě k užitku. Mně ku příkladu chtívá se býti v lesích a neodolatelně mě to do nich vábí i pudí.«

»Takové procházky bych vám dovolil.«

»Mně se chtívá do lesů také v noci, ba v noci častěji. Nepomyslíte si, jaká je to rozkoš toulati se v noci po lesích.«

»Také bývám na čekané. Slibuji vám, že vám časem dám vědět, a budete mne moci doprovázet.«

»Kde pak, to není to! Vy, Jasnosti, nikdy nebudete míti v srdci těch citů jako našinec.«

Od prostého vykání Skoba pokročil k obvyklé titulatuře knížecích osob. Kdy by měl oko ještě tak pozorlivé jako na počátku, Skobovi by nebyl ušel vítězný paprsek, který ozářil obličej knížete a v okamžiku zmizel. Kníže se otázal:

»Jaké city myslíte?«

»Ani nevím, jak bych to Vaší Jasnosti dobře vyjádřil, abyste mi rozuměli. Když v noci vejdete do lesa, jako byste vešli do pohádky. Nic nevidíte určitě a pravdivě, t. j. tak jako za světla denního. Všecko vás mate a obluzuje, všecko se vám zdá jinak, než je zůpravdy, jež je vám známa. Zdá se vám, že se mezi stromy míhají postavy lesních panen, a zase postavy lesních mužů, čarodějnic a všelijakých oblud. Oči vaše se namáhají tmu proniknout a šíří se vám, a tím se vám šíří také hruď a srdce. Krev živěji probíhá všemi údy a do spánku vám kladívky buší. Zmocní se vás nejistota, jež je tím větší, že nevíte, nezastoupíli vám náhle cestu hajný nebo myslivec.«

»Ta nejistota podle mého zdání byla by tu nejmenší rozkoší,« prohodil kníže, a Skoba jal se živěji odporovati:

»Chyba lávky, Jasnosti. Právě tu nejistotu vyhledávám, za ní do vašich lesů chodím. Já na vojně nebyl, ale žije ve mně vojenský duch předků. Vy víte z knih, že český národ vždycky měl hojně nepřátel, šlechtu mezi ně počítaje, že se bránit musel a uměl. Já o tom hrubě nevím, ve škole nás tomu neučili, knihy, které nám dávají do ruky, to zapírají — já raději dobrou ručnici, než takovou špatnou knihu. Ale že tak bylo, vím, v každé kapce krve žije mi to povědomí, srdce mi jím vře. Tak asi je statečnému vojínovi před bitvou, jako mně, když nočně procházím vaše lesy. Nejistota je v duši, ale nejistota taková, která kypí náruživým očekáváním nebezpečí a pevnou nadějí ve vítězství. Bohužel jen ve vítězství nad nějakým tím vaším srnečkem, neboť vaši hajní vždycky se mi vyhýbali.«

»Pochopuji náruživost lovu, ona vždycky šlechtu vyznačovala. Jen mne překvapuje, že ji tak ryzí nacházím u sedláka. Odpusťte a nespatřujte v tom urážku. Nechci vás urazit, nýbrž se podivit a při tom politovat, že jste byl dosud nucen svou ušlechtilou náruživost ukazovati podloudným a nezákonným způsobem. A vlastně vědomí, že se dopouštíte skutku trestného, vás naplňovalo pocitem nebezpečí, kterému vycházíte vstříc, abyste je vítězně porazil, to jest od hajného nepřistižen odnesl mi z lesa srnku nebo srnce. Ale vy jste hoden, abyste lovil na jeleny a divoké kance, ano, abyste ukázal svou dovednost a sílu medvědu.«

»Ó, to bych byl šťasten!« zvolal Skoba unášeje se.

»V dobré vůli se mnou byste toho štěstí snadno dosáhl. Vzal bych vás s sebou do obory na vysokou, a kdyby vám to skutečně takové štěstí působilo, uviděli bychom, co dál. V mlad-

ších letech jsem jezdíval na medvědy k svým příbuzným do Uher. Kdy byste se osvědčil mistrem, o čemž nepochybuji, vypravil bych vás tam jednou na svůj náklad, abyste ukázal, co umějí Čechové.«

»Celá uherská země by se podívala!« těšil se Skoba.

»Tedy ujednáno! Přijímáte?«

»Přijímám!«

»Ještě pro něco jiného jsem si přál s vámi mluvit a uložil jsem Boubínovi, aby vás ke mně pozval. Slyšel jsem — ne od Boubína, na něj se proto nemrzte, — že mne máte v nenávisti, a chtěl jsem s vámi o tom pojednat.«

»Přiznávám se.«

Kníže přecházel do tónu blahosklonného, a Skoba byl jako vyměněn; v slovech jeho nebylo již ani tvrdého vzdoru, ani drsné trpkosti, ani hrdé příkrosti. Kníže pokračoval a pravil s jemnou výčitkou:

»Přiznáváte se, že mne nenávidíte a šlechtu vůbec. Upřímnost je krásná ctnost, ale já k vám nenávisti nechovám, proto mi nelze učiniti naproti vám přiznání vzájemné.«

Skoba se pocítil zahanbena. Zvolna vstal a rozpačitě stál.

Nic mu na mysl nenapadalo, čím by odporoval anebo dal výraz pochybnostem.

A zase kníže:

»Minulo mi padesát let, a přes polovinu svého věku prožil jsem zde, mezi vámi. Již z toho můžete usouditi, že se mi mezi vámi líbí a že mi nejste cizí ani vy, ani vaše zem. Předsevzal jsem, než sestárnu, že se pokusím, abych sedlákům prospěl. Nenáviďte si mne, sedláci, jak chcete, mně je sedlák mladším bratrem a chci o jeho dobro pečovat jako starší bratr. Jedním z prvých kroků mých bylo, že jsem dal podnět k založení okresního hospodářského spolku.«

»Rozumím, Jasnosti.«

»Na tom arci nehodlám přestat. Než vám zjevím další své úmysly, otážu se vás: co podle vašeho mínění drží pohromadě panské statky, že se nerozpadávají a nedrobí?«

»Fideikomis,« Skoba odpověděl, ale již zkoumal i zvuk svého hlasu, i výraz tváře knížete, zdaliž to neřekl tuze příkře.

»Takť jest,« kníže přisvědčil. »Kdy by živnosti sousedů Kbelnických byly fideikomisy, záhuba jejich byla by nemožna: nemohli by jich prodat oni sami, nemohl by jim jich prodat ani soud, a ovšem nemohli by jich ani do té míry zadlužit, jako se stalo. Vezměte si případ Špírkův. Přisvědčíte, že by byl jistě živ a zdráv, kdy by seděl na fideikomisu. Se mnou by se soudil ještě dnes, vyhledával by, kde by mi učinil nějakou nepříjemnost, ale já bych Špírka z jeho majetku nevypáčil ani svou silou, ani pomocí Leopoldkovou. Já bych se zlobil, a Špírek by se smál. U Leopoldky by se Špírek zajisté zadlužil, i kdy by držel fideikomis, ale nezasekal by se smrtelně. Podobně by bylo s jinými

sedláky, které Leopoldka úvěrem usiloval zničit a které jsem já zachránil. Mám pravdu nebo ne?«

»Pravdu má Vaše Jasnost, ale fideikomis je privilej šlechty, a selská držba jím chráněna není.«

»Není, ale může být. Šlechtictví není založeno na fideikomisu a není na něm závislé. Fideikomis vznikl teprve později z potřeby, aby šlechtický statek byl chráněn od rozdrobení. Potřeba tato vystupuje i u selské držby. Ke zřízení fideikomisu je potřebí zvláštního zemského nebo říšského zákona. Není tedy fideikomis sám sebou a nesmí býti považován za privilej, za výhradu šlechtického stavu. Jeli za šlechtický privilej považován, děje se to omylem a z neznalosti. Každý nehybný majetek může býti zřízen za fideikomis, když k tomu zákonodárce svolí, načež arci zákon mu poskytuje ochrany tak, jako každému jinému zákonu. Co myslíte, zdaž by fideikomis prospěl selské držbě?«

»Prospěl by, Jasnosti, každý sedlák přisvědčí, že by prospěl, ale sedláci na něco takového ani pomyslit nemohou. Neznají cest, nemají k tomu lidí a mají starou nedůvěru k jiným stavům, jež s nimi nikdy dobře nemyslily.«

Na prostou »nedůvěru« Skoba se snažil zmenšiti dřívější svou nenávist. Kníže pokračoval s uspokojením pozoruje, jak Skoba postupně slevuje a obrací:

»Přemýšlel jsem o těch věcech a chtěl bych se vahou svojí zasadit o zřízení selských fideikomisů. Co soudíte, vydalo by to?«

»Jestli!« zvolal Skoba horlivě. »Kdy by Vaše Jasnost upřímně pro to byla, dojista by to jelo jako po másle. Ale co by Vaše Jasnost měla činit, já vědět nemohu.«

»Neptám se vás o radu,« kníže na to tónem povýšenějším, »nýbrž o to, vzalli byste na sebe úkol šířiti mezi sedláky na okrese mou myšlenku a tím i důvěru ke mně jako k šlechtici, který chce svým mladším bratrům sedlákům prospět a ví, kudy na to.«

»Rád to učiním jako svou hlavní povinnost,« přisliboval Skoba. On sám vždycky v sobě choval ctižádost vykonati pro své rodáky nebo pro svůj stav něco chvalitebného a památného, ale podle přirozenosti své představoval si, že by to musel býti jakýsi skutek hrdinský. A dnes aj! jako by s nebe spadl, octl se před úlohou pomocníka ve velkém díle na prospěch sedláků, díle, o kterém se jim dosud ani nesnilo! Připadal si nyní vedle knížete jako zbrojnoš vedle svého rytíře.

Kníže také vstal. Tvář a chování jeho také se změnily. Vrátila se jim knížecí vznešenost a důstojnost, ale neměly oné vysokopanské příkrosti a vyzývavosti, s níž kníže Egon na Skobu přišel. Zároveň začal Skobovi tykati, a Skoba již si to nepokládal za urážku.

»Rozumí se,« zakončoval kníže výjev, »že ti neukládám ničeho, proč bys musel zanedbávati hospodářství a co by ti bylo se škodou. Není třeba víc, než abys přistoupil za člena hospodářského spolku a tam byl, znaje snahy mé, mým stranníkem,

až tam veřejně svou myšlenku rozvinu. Do té doby připravuj půdu a mluv sedlákům, když se s nimi setkáš po kostele nebo po trhu, o tom, jak náramně by jim prospělo, kdy by celistvost jejich pozemkové držby byla ohrazena fideikomisem na ten způsob, jako jest u šlechty. Učiníš tak?«

»Kdy bych měl dvanáct jazyků, všemi to budu hlásat.«

»Topše, Skoba. Tedy ujednáno. Odejdi s Bohem, pro srnce na soud pohnán nebudeš. Vezmi si ho s sebou, je tvůj.«

»Jasnosti,« ozval se Skoba rozpačitě, »za bílého dne nesmím se ukázati se srncem na plecích. Všichni vaši lidé by myslili, že jest jejich povinností přivesti mne na zámek.«

»Topše, písař ti napíše pár řádek, že srnec je tvůj, a direktor přitiskne mou pečeť.«

»A, Jasnosti, jak to bude s mou dvojkou?«

»I dvojku si odneseš. Hej, Boubíne, vrať Skobovi ručnici a pomoz naň srnce!«

Kníže rychlým krokem se vzdálil. Skoba se za ním uklonil, a scházelo jen, aby se mu rozehnal po ruce.

Písař psal cedulíčku, Boubín vrátil Skobovi dvojku a pomohl naň srnce. Konal rozkaz nepochopuje, co se stalo. Skoba dal na sebe pomoci, přijal od Boubína službu, ale do očí se mu nepodíval, ač jinak prozrazoval radostné vzrušení a překvapení.

Kníže Egon ze svých pokojů pozoroval Skobu, an odchází. I dalekohled si na to vzal, když charakterné podrobnosti Skobovy postavy a chůze prostému oku se ztrácely. Na konec se zasmál, pomnul si ruce.

III.

Emissaři.

František Uhlík, Boubínův kdysi spolužák, po svém vyloučení z Píseckého gymnasia byl otcem dán do latinských škol v Budějovicích. Gymnasia tehdy byla latinská, ale učitelské síly v českých městech byly většinou české a v německých německé; následkem toho bylo, že na jedněch přese všecky překážky české národní vědomí se probouzelo, a na druhých vědomí německé již probuzené se tužilo. V tom směru působilo i obyvatelstvo měst, kde byly latinské školy. Písek byl český, Budějovice německé. V Písku nebylo měšťěnína, aby neuměl více méně dokonale německy, a právě tak Budějovští bývali znalí jazyka českého. Ale podstatný rozdíl byl v tom, že Písečtí němčinu pokládali za jazyk vyšší a Budějovští češtinu za jazyk nižší. Písečtí si chovali němčinu pro zacházení s úřady a s lidmi vzdělanějšími a společensky výše postavenými, Budějovští pak potřebovali češtiny, aby se dorozuměli v krámech, na trhu a v hostincích s vesničany z okolí a se svým služebnictvem.

Uhlíka v Budějovicích přijali, jako by neviděli, že má na vysvědčení consilium abeundi. Bylo to něco obvyklého, že německé

ústavy sbíraly takovým spůsobem české žáky, ano možno říci, že jim ochotně vycházely vstříc, což obyčejně bylo pro národnj vědomí českého žáka osudno. Tak bylo i s Uhlíkem.

Hned jak do nového gymnasia vstoupil, pozoroval a cítil, že v něm vládne jiný duch, než bylo v Písku. Budějovští profesoři, ryzí Němci, byli k žákům vlídnější a shovívavější; neviděli na žácích nejprve nedostatky, nýbrž se na ně vždycky dívali jako na příští vzdělané muže. Tam každý žák byl v neustálém podezření, že jest anebo býti může »individuum církvi i státu nebezpečné,« zde pak už v parvistovi byl jeho učiteli vzbuzován sebevědomý pocit, že z něho jednou bude sloup církve, státu, společnosti.

Zvláště ovšem český žák, který do německé školy přišel s duší raněnou a uraženou, snadno podlehal jinému, volnějšímu duchu školy německé a zvolna se odnárodňoval.

Uhlík si odnesl z Písku dojem veliké, smrtelné křivdy. Písecký »profesor katecheta« naplnil duši jeho nenávistí ke všemu katolickému; ale tento pocit znenáhla se otřel působením katechety německého, mnicha cisterciáka z Vyššího Brodu. Tento mnich Němec byl mnohem lidštější a liberálnější než v Písku světský duchovní, Čech.

Mezi vrozené vlastnosti Uhlíkovy náležela vzdorovitost. Již v chlapectví, když mu silný vzdor sedl mezi oči na široké, bílé čelo, podobal se nezkrotnému býčku, který, jeli podrážděn, nezná ohledu a nebezpečenství a slepě se vrhá vpřed, tam, odkud podráždění přišlo.

Vzdorovitosti Uhlíkově se na německém gymnasiu nedostávalo nových popudů, a tím se stalo, že se vzdorem ježil jen při vzpomínce na Písek a na tamějšího neblahého »profesora katechetu.« Ani nepozoroval, že znenáhla, tím postupem, jak propadal germanismu, vzdorovitost jeho odporně se stavěla i proti české národnosti.

Účinky německého ducha školy dlouho se rušily selským domovem. Doma, ve vsi, v Jiníně, František Uhlík nesměl prozraditi, co se mu děje v duši. Ne proto, že by otec jeho byl probudilým Čechem a dbal toho, aby i děti byly národně probudilé a uvědomělé. Na takové věci otec Uhlík nikdy nepomyslil, ano ani nikdy o nich neslyšel. Ale život české vsi sám nutil Františka Uhlíka, aby byl řečí Čechem jako všichni její obyvatelé a jako byli od tisíceletí všichni jejich předkové. Avšak už jen řečí se František Uhlík vracel k svým, kdežto myšlením už tíhl jinam.

Po gymnasiu odebral se na vysoké učení do Prahy. Bylo to v prvých letech Bachova absolutismu. Na mysl Uhlíkovu v Praze nic neúčinkovalo v národním směru, odrozoval se dál. Přece však Praha svým jevem naplňovala ho duševním neklidem, jenž se velmi podobal výčitkám svědomí. Nač se koli v Praze podíval, vybízelo jej, přikazovalo mu, aby se obeznámil s její minulostí. Vzdor Uhlíkův nepovolil vnitřnímu nutkání, přestal

na kusých vědomostech o historii Prahy i Čech, jež si přinesl z německého gymnasia. Cítil, že mu byly podány tendenčně, ale nevěděl, pokud a jak, a nechtěl věděti. Proň rozhodovalo, že i tyto, i jiné vědomosti, od německých učitelů nabyté, mají jistý stejný smysl a logickou spojitost. František Uhlík byl přesvědčen, že německý národ má veliké světové poslání, jež mu ukazuje cestu do zemí, na východ od jeho vlasti položených, mezi nimiž prvá je na ráně země česká. Na západě německý národ žádné úlohy nemá, neboť se západem sousedí stejnorodou kulturou; ale na východ jsou mu otevřeny všechny brány a všechny cesty, tudy musí nésti prapor vzdělanosti a pochodeň osvěty. A zde mu leží v cestě národ český jako věčná překážka.

Uhlík nevřel na svůj národ. Neviděl, že by měl nějaké kladné úlohy, nějakého poslání v dějinách lidstva. Pokládal jej za zbytečný, ano přímo za škůdce vyšších snah lidských. Byl přesvědčen, že Čechové musejí býti smeteni s povrchu zemského, aby Němci měli volnou cestu, aby se mohli rozejít a rozmáchnout. U jiných synů českých matek té doby národní cit se rozplameňoval, v Uhlíkovi ledem zamrzl a vyrodil se v pravý opak toho, več by se byl vyvinul při správném školním vzdělání. V jiných srdcích českých z žalu nad neštěstím národa klíčila láska k němu a úcta k jeho historickým skutkům a snahám; ale srdce Uhlíkovo bylo tvrdé, místo lásky chovalo nepřízeň, jež za dobrých pro sebe podmínek stupňovati se bude v renegátskou nenávist vlastní krve, místo úcty naplnilo je opovržení k české nepatrnosti. Podle Uhlíka český národ jen tím byl hoden pozoru, že má život jako pýr: zaneplešíli pýr pole, dlouho potrvá, než jej ostrými hřeby bran nadobro vyvláčíš, a nevyvláčíšli ho do poslední mrtinky, hned zase, nešvara, bude se v zemi nepozorovaně rozlízati a síly ujímati užitečnému obilí.

Uhlíkovi se protivilo i tehdejší české vlastenectví: rozplývající se v lyrismu, mazlící se v sentimentálnosti, vzdychavé, plačtivé a titěrné, neumějící ničeho positivného učiniti, budující pouze hrady v povětří, ale neschopné, aby něco prospěšného vypracovalo za poměrů a podmínek daných, s kterými dlužno bylo počítat, které nebylo lze obejít a pominout.

Praha tehdejší byla Uhlíkovi příliš málo německá. Jakmile se poodchlípila na její tváři železná maska násilné germanisace, ukazovala se očím pravá její podoba, a ta byla česká přese všecko temné úsilí vlády, úřadů, policie a žandarmerie. I rozhodl se, že půjde přímo ke zdroji kultury, po tolik věků se střídavým štěstím bojující s českými temnotami, a dokoná studie v Němcích.

Otec mu odepřel dáti peněz na studium za hranicemi; ale touha Uhlíkova po Německu čistém, ryzím, nefalšovaném a silném byla nepřemožitelná. S nepatrnými prostředky pustil se na cestu. Za cíl si na po prvé zvolil Vratislav. Do Berlína si hned netroufal mysle, tam že může teprve po přípravě v jiném německém městě.

Jel tedy po dráze k Vratislavi. Ve vagoně ho delší dobu nenápadně pozoroval starší muž, sedící naproti němu. Uhlík byl

cele zabrán v sebe. Čím se více vzdaloval od hranic vlasti, tím větší nejistota naň padala, až se ho posléze zmocňovala úzkost. Nepojímal ho stesk po domovině, po otci a matce, po bratřích a sestrách, nelitoval učiněného kroku, ale úzko mu bylo z toho, že se odvažuje na širé moře bez vesla, nevědom si cíle ani směru. Pravil si, že se vrhá v záhubu, ale lítosti pro to, co opouštěl, nepocifoval v sobě ani za zvonečkův hlásek. ‚Jen dál, jen dál!' v duchu se pobízel a na široké jeho čelo usazovala se vzdorovitá energie, zapuzujíc úzkostlivou nejistotu okamžiku.

Když spolu osaměli, pán naproti Uhlíka oslovil vlídným, srdečným a prostým způsobem. Pravil:

»Mladý pane, vám něco schází. Svěřte se mi, snad se vám uleví.«

Uhlík neměl, s čím by se tajil. Pověděl muži své jmeno, jež vyslovoval »Ulig,« pověděl, že pochází z Čech, ale zamlčel svůj český původ, vylíčil svoji touhu po Německu a nezatajil, že ujel za předmětem své touhy nazdařbůh, téměř bez peněz, aniž ví, co s ním bude dále.

»Co hodláte ve Vratislavi studovati?« tázal se neznámý.

»Chci pokračovati v klassické filologii.«

»Klassickou filologii! Pořád klassickou filologii!« horlil neznámý dobromyslně. »Už je svrchovaná potřeba, abychom se, Němci, obraceli k praktickému povolání. V něm je budoucnost jednotlivců i národů. Nemáteli mimořádného nadání pro klassickou filologii, trhněte od ní a věnujte se povolání životnějšímu. Zvolte si na př. chemii. Ve Vratislavi chemii přednáší profesor Petr Schreeder, jenž není poslední mezi učenci té vědy, mající před sebou ohromnou budoucnost.«

»Kdy bych tak učinil, byl by ztracen čas, který jsem již věnoval klassické filologii.«

»Ztracen čas! Co již tím způsobem ztraceno drahocenného času! A ztratilo jej na tisíce mužů nadaných, ztratily jej celé generace, ztrácely jej po celá století! Oč mohl býti pokrok lidský pošinut dále, kdy by této nenahraditelné ztráty nebylo!«

Neznámý pak jal se Uhlíkovi vykládati o budoucnosti věd praktických, o příštím rozkvětu průmyslu a obchodu, o tom, že Němci musejí si pospíšit, aby v těchto oborech vědění a práce vynikli a je opanovali; staneli se tak, že budou míti ve své ruce kouzelný proutek, který jim otevře brány do celého světa, byť každá byla pod sedmi závorami.

»A především slovanský východ se nám otevře,« dokládal neznámý. »Čeho jsme nemohli za tisíc let dokázati krvavými válkami a diplomatickými úskoky, podaří se nám příkaznou převahou v těch oborech kulturné působnosti, které nejhlouběji a nejšíře zasahují v praktický život, a podaří se nám to za dokonalého míru, při dobrotě a lidskosti.«

Modré oči Uhlíkovy vzplanuly nadšením a energií. Neznámý jej úplně přesvědčil, že se musí obrátiti k vědám praktickým a

ve Vratislavi že musí poslouchati profesora chemie Petra Schreedera. Ale žár nadšení hned byl chlazen, jak si vzpomenul, že nebude míti dostatečných prostředků.

»Jste nestálý,« laskavě mu vytkl neznámý.

»Nebyl bych nestálý,« odpověděl Uhlík upřímně; »ale buduli pokračovati v studiu započatém, otec se smíří a bude posílati peníze; vrhnuli se na něco jiného, nechá mne bez krejcaru.«

»Nejdeli o nic víc, netřeba se vám kormoutit. Zde máte něco peněz, abyste měl pro prvou dobu. Doufám, že vás později budu ještě moci založit. Přicházejte ke mně bez ostychu, rád budu sledovat vaše pokroky.«

Dal Uhlíkovi lístek se svým jmenem, a Uhlík poznal, že má před sebou téhož profesora Petra Schreedera, o kterém byla řeč. Známost byla hotova. Uhlík přilnul k novému učiteli celou duší. Prof. Petr Schreeder otvíral mu nejen taje chemie, nýbrž také ho zasvěcoval do směrů německého ducha a ctižádostivých jeho plánů, již od r. 1840 určitě načrtaných. Uhlík říkal po něm »My Němci« a nikdy se nepodřekl. Cítíval podivné uspokojení, kdykoli řekl »My Němci.« Ztotožňoval se s dobrým a učeným Petrem Schreederem, chtěl být jak on, přijal jeho národní ideály za své a považoval se za povolána, mnoho pro ně vykonati. Přece však někdy v skrytu duše uvažoval o svém niterném potěšení, které ho prohřává, říkáli »my Němci.« Ustanovil, že uspokojení jeho vyplývá z pocitu vysvobození, z pocitu, že z horších a nepříznivých podmínek dostal se do lepších a příznivějších; ale hlavně se mu zdálo, že v německé společnosti octl se mezi lepšími lidmi, než byli ti, mezi nimiž se narodil. V mladé, horkokrevné hlavě si představoval, že co Němec, to Petr Schreeder. Petr Schreeder ujal se ho, cizího, neznámého, dal mu peníze, dal mu ideály, otevřel před ním svět a v tom světě ukázal mu na bohaté působiště, čekající naň. A co doma, co mezi Čechy? O tehdejším národním hnutí českém měl ponětí velmi nejasné, ale tolik věděl, že českým buditelům a spisovatelům hrozí neustále dvojí smrt: hladem nebo na šibenici. O šibenici by nebylo; smrt na ní mohla by pro české buditele býti čestnou a slavnou, ale smrt hladem je hanebná, dvojnásob, stonásob hanebná, protože jest od národa, kterému muž, tím spůsobem zprovozený, zasvětil život. Uhlík znal toho příklad nebo dva. Slyšel o výborném českém spisovateli, mistru českého jazyka, jenž píše povídky, tragedie, činohry, frašky, básně, novinářské články, kočuje s hereckou společností po vlasti, apoštoluje slovem tištěným i mluveným, tře krutou bídu i s rodinou, nemá takořka, kam by hlavu položil, ano ani, kde by rozprostřel arch papíru, aby na něj vylil své hoře, utrpení a sklamání. Ne, Uhlík v mysli rozhodoval, ten národ, k němuž jsem se zády obrátil, není dobrý! Není dobrý, nemaje ani pro ty, kdož zaň cítí a myslí, sousta chleba, kapky vody. A tu se opravil. Nikoli, křivdil bych mu, on pro ně má i dvě sousta a dvě kapky, on pro ně snad má i tu soustrast,

kterou lidé při teplém krbu mají pro zbloudilé v meteli, pro zapadlé do bažiny, a užívaje svého pohodlí, lituje jich, že se vydali do takové nepříjemnosti pro to jediné, aby prý jej, český národ, přivedli k sebepoznání, mravně ho povznesli a jeho mateřským jazykem vzdělali. K čemu pak jej, český národ, mravně povznášet a rodným jeho jazykem vzdělávat, když je mu blaze bez toho, a těm, kdo k němu s takovými úmysly přišli, je bídně a zle! A Uhlík usoudil, že u Čechů tento poměr mezi národní hmotou a národním duchem zůstane na vždy, proto že Čechové nikdy nebudou s to, aby se na své duševní pracovníky dívali jinak, než jako na lidi pošetilé, podnikající za oběť svého života něco neprospěšného a neprošeného. I když dílo bláhovců bude míti částečný zdar, Uhlík zavíral, běda zůstane na vše časy v tom, že národ, takovým způsobem k vědění přivedený, bude od nositelů svých ideálů požadovati jako povinnou daň, aby mu své životy obětovali, nežádajíce vděku; snad je opláče živé, snad mrtvé, snad srdce jejich těžkými balvany pomníků zavalí, ale od požadavku daně neustoupí, ať poznají, co je to budit český národ!

»Bohu díky, přerodil jsem se,« konstatoval u sebe; ale živou mocí se bránil, když se mu dralo do mysli: odrodil jsem se.

Tehdy se ve Vratislavi mnoho mluvilo o protestantském kazateli a profesoru bohosloví Janu Semerákovi. I katolíci chodili na jeho kázání. Uhlíkovi bylo podivno, že ho mnozí nazývají »páterem Qualbertem;« otázal se naň prof. Schreedera, kdo by byl. Profesor se udeřil do hlavy:

»Jak jen jsem mohl zapomenout a nezmínit se vám o znamenitém vašem krajanovi!«

S lístkem prof. Schreedera Uhlík přišel ke kazateli. Semerák byl muž vysoké, hubené postavy, hustých, černých, silně prošedivělých vlasů. Tenké rty byly přísně semknuty, pohled černých očí trvale utkvíval na předmětu, kterého se zachytil, jako by se nemohl od něho odtrhnouti. Od uší do tváře zabíhaly krátké, přistřižené licousy.

»Čech?« otázal se Semerák příchozího Uhlíka.

»Bývalý,« odpověděl Uhlík, studem se zardívaje.

»Renegát?« otázal se kazatel ostře a jeho oči pevně se upřely na Uhlíka.

Široké čelo Uhlíkovo se zakabonilo, vzdor na ně usedl.

»Přerodil jsem se, jako vaše dvojíctihodnost.«

»Co jste při tom myslil?«

»Že slabší kultura splynouti musí se silnější v prospěchu svém i v zájmu všelidských ideálů.«

»A národ slabší kultury má při tom zahynouti?«

»Jako již nejeden zahynul. Nedostatečné a churavé organismy musejí ustoupiti zdravým a statným.«

»Vy jste zdravý a statný, jak vidím. Proč byste hynul a k vůli komu?«

»Nemyslím na to, abych tělesně zahynul.«

»Tedy duchovně?«

»Ani duchovně. Naopak, i duchovně chci prospívati.«

»A kterak duchovně prospívají renegáti?«

»Na tuto otázku vaše dvojíctihodnost sama si odpověz!« Uhlík vypukl, ale hned se umírnil a řekl: »Kulturně slabé národnosti jsou povinny obětovati se, aby nebyly závadou mocnému proudu kultury všelidské. Nemají cennějšího vkladu do pokladu jejího.«

Semerák pokročil naproti Uhlíkovi a na dva kroky od něho se postavil přímý jako sloup, vážný a přísný. Ruce volně spustil, hruď i šíji vypjal, oči vzhůru obrátil.

»Žádná národnost nemá právo k sebevraždě, či jak vy pravíte, k obětování svého bytí ve prospěch národnosti druhé! Kdo vás učil jinak, falešně vás učil; duši vaši neosvěcoval, nýbrž zatemňoval, nedával jí krmě zdravé a sílivé, nýbrž jedem zhoubným ji otravoval. Každý život jest Hospodinův. Každý život musí tím, komu je propůjčen, býti pěstěn a k tomu veden, aby blahé ovoce vydal Hospodinu. Co jste pravil, mladý muži, je bohaprázdné a zvrhlé, a já, služebník boží, nemohu jinak, než hned na prvé potkání zvolati k vám: Zbluzuješ, synu, obrať se k cestám Hospodinovým, dokud čas!« (Pokračování.)

Josef Homolka.

Vzpomínky na rodáka do ciziny zaneseného.

Podává

dr. **K. V. Adámek**.

Patřil k těm Čechům, které železná ruka osudu odstraňuje z vlasti, staví je na cizí půdu a nutí je, aby v ní zapustili kořeny. Není jich nepatrný počet, jsou roztroušeni po všech dílech světa, žijí a působí mezi nejrozličnějšími národy, nepřestávají toužebně vzpomínati na rodnou zemi a slibují si, že se aspoň na sklonku svého života do ní vrátí a kosti své v ní složí. Ale i toto přání jen zřídka kterému se vyplňuje.

V prvých dnech loňského prosince došla ze Šáryšské stolice v Uhrách zpráva, že skonal v Bardějově Josef Homolka. Odborné kruhy i v cizině dobře poznávaly ztrátu, která tím stihla zeměpisnou vědu, neboť, jak vynikající zeměpisec uherský, universitní profesor dr. Alexandr Márki ve své slavnostní přednášce [1]) o jubileu čtvrtstoleté činnosti uherské zeměpisné společnosti roku 1896 připomenul, »jmeno, nad něž dějiny uherské kartografie od dob

[1]) Abrégé du Bulletin de la Société hongroise de géographie XXIV., str. 95, též Földrajzi Közlemények 1896.

Lipského nemohou vykázati jmena slavnějšího, jest jmeno Josefa Homolky, jehož díla důkladností, svědomitostí, vkusem a úpravou by každému národu byla ke cti.«

Jmeno Homolkovo zůstane trvale zapsáno v dějinách kartografie vůbec mezi jmeny nejpřednějšími. Některé maďarské listy pokusily se ve svých posmrtných vzpomínkách překřtiti zesnulého na Maďara, ale neprávem a marně. Josef Homolka nebyl ničeho tak dalek jako toho, aby se pomaďařil. Zůstal až do posledního dechu Čechem uvědomělým a upřímným.

Narodil se 26. února 1840 v Hlinsku. Otec jeho byl dovedný řezbář a pasíř; propouštěje syna do Uher, napomínal ho, aby vždy měl na paměti, že je Čech, a syn nikdy těchto slov nezapomněl, nýbrž věrně je plnil.

Prvého vzdělání dostalo se Homolkovi v obecné škole Hlinecké. Rád si let dětství svého vzpomínal. V jednom dopise svém, v němž líčí tehdejší život svého rodiště a poměry školské, dokládá: »Nechtěl jsem ti napsat vlastně o tom nic, ale tak se mi to tlačilo v hlavě, že jsem ti to napsal. Žil jsem znovu ten milý blahý čas mého dětství, který byl ten nejšťastnější mého celého života.«

»Jakých upomínek mohu mít na domov,« psal mi roku 1897, »když mně bylo se 17 roky odejet do ciziny. Jsou to dětské vzpomínky . . . Dejme tomu ku př. o škole. Když já do školy chodil, byly školní třídy rozstrkané v rozličných domkách. Ano, domkách, neb domy se tomu nemůže říci, těm dřevěným chyším s těmi nízkými světnicemi a malými okny. Kdo mne učil v první třídě, už ani nevím; zdá se mi Bíška. Jen vím, že jsem dostal groš, abych raději do školy chodil, když jsem ponejprv byl matkou veden do učení . . . Druhá třída byla na »Betlemě.« Tam nás učil »pančitel« Olejník, a mne to vždy víc dojímalo na něho se dívat, než na to dát pozor, co přednáší. Nosil placatou čepici a troubil na kůru při intrádě trumpetu. Třetí třída byla u kostela, kde Veselský zůstával. Veselský byl znamenitý učitel. Měl však také svoje náhledy o disciplině. Já od něho kolikrát dostal, a nejen já, ale i ostatní mimo tvého otce, ten uměl vždycky vše. Čtvrtá třída byla Kalousova, vedle [třídy] Veselského, malá, nízká, plná lavic. V prvních dvou seděla děvčata, v ostatních hoši. Tam vyučoval Veselský němčinu a češtinu, Kalous dějepis, počty a krasopsaní. Veselský nám dal znamenitý základ ve svých zástojích, Kalous ale už méně, ten byl písař, maloval tabule pro hostince s barevnými a pozlacenými literami, nápisy na hrobní kříže a pozlacoval Kristusy na náhrobky. Já byl jeho adlatus. On předepsal, já vyplňoval barvou. Slíbil mně vždycky ‚na kalhoty,‘ ale dal taky, ale ne štof . . . ‚Psát budete!‘ bylo obyčejně, když měl tabule malovat. On maloval, my psali, ale ticho bylo jako v hrobě. P. Zvěřina . . . každou sobotu měl ‚evangelium‘ . . . nebylo mu slova rozumět. My ‚velcí‘ v zadní lavici se smáli, a tu pan farář pohrozil: ‚vezmuli štábrle!‘ My na to ‚štábrle‘ se ještě víc

rozesmáli, a tu p. farář po nás mrštil rákosku, jež až ke stropu odskočila. To byl výklad evangelium.«

Josef Homolka byl bratranec mého otce Karla Adámka, nyní přísedícího zemského výboru, a mého strýce Bohumila Adámka, člena České Akademie.

V jiném svém listě mi psal Josef Homolka (20. září 1900): »Nemohl jsem se zdržeti, musel jsem knihu« [Lid na Hlinecku] »probrat a kdekoliv jsem otevřel, zůstal jsem vězet, neb vše, vše, co podáváš, jsem co mladík viděl, slyšel, zažil. A ta naše Hlinecká řeč u vypravování o strašidlech, ohnivým muži a podobným! Ano, tak se to povídá a vypravuje: vždy ‚jistý‘ člověk to byl, co se mu to přihodilo, sám to nebyl nikdy nikdo . . . Znám je, ty ‚seknice‘, a jich zařízení, vždyť jsme zůstávali v takové seknici ve ‚mlejnku‘.«

Mnoho a mnoho vzpomínek na rodiště a léta dětská jest propleteno jeho korrespondencí, jež obsahuje též charakteristické příspěvky ku poznání jeho přímé a bodré, vlastimilovné povahy:

Vychodiv školu v Hlinsku, odešel pak na nižší reálku do Chrudimě.

Dne 15. prosince 1856 vstoupil jako praktikant k »zemskému měření« v Uhrách a setrval v tomto povolání s krátkou přestávkou až do prosince 1869.

Válečný rok 1866 přivábil jej do řad bojovníků. Vstoupil na čas k vojsku jako dobrovolník, i byl přidělen jako poručík k 5. praporu myslivců. Po 3 měsících odešel od vojska a přijal místo při litografickém ústavu zemského měření v Budíně. Z ústavu tohoto vyvinulo se kartografické oddělení státní tiskárny. Roku 1870 nastoupil v této litografii, téhož roku (9. března) byl jmenován k tiskárně a roku 1881 bylo mu svěřeno vedení kartografického oddělení státní tiskárny.

Dne 29. října 1867 vstoupil v manželství s Marií Krinnerovou z Bardějova, sestřenicí vynikajícího uherského politika a publicisty, Vojtěcha Grünwalda. Při této příležitosti opravujeme běžné mínění, že Vojtěch Grünwald byl rodilým Slovákem; v pravdě pocházel z rodiny německé, jež se přistěhovala do Uher ze Saska.

Spousta jest map a prací úředních, jež provedl Josef Homolka. Zvláště velikou zásluhu má o přesné a vzorné provedení mapy »Magyar állam közigazgatási térképe,« vydané v měřítku 1 : 360.000 na 12 velikých listech. On upravil tuto svou mapu sám k rytí a měl dozor na její reprodukci. Mapa tato vyšla nákladem uherského ministerstva financí jako mapa administrativní, nákladem ministerstva dopravy jako mapa komunikační a nákladem ministerstva zemědělství jako mapa lesnická.

Mimo svou úřední práci vyvinul Josef Homolka velikou odbornou činnost mimoúřední v oboru kartografickém.

Rámci této statě vymyká se podrobný přehled veškerých jeho děl, jichž jest několik set.

První jeho prací byl plán Košice, jejž městu tomuto nakreslil. Tato kresba dala podnět k povolání jeho do Budína za kartografa.

Prvé své práce vydal nákladem knihkupectví Eggenbergerova (Hofmann & Molnár), i pronikl jimi tak, že jeho první mapka země uherské, jež byla vydána též slovensky, rozprodala se již ve více než 100.000 výtisků. A pak šla jedna práce za druhou. V dlouhou řadu pojí se jeho díla, jež všechna vynikají přesností, odbornou důkladností a vzornou vkusnou úpravou. Tím více pak vyniká životní dílo Homolkovo, čím chatrnějším a zuboženějším byl stav kartografie naší i uherské.

Jeden z prvých atlasův uherských byl vydán od Homolky. Četné illustrace (mapy a plány) kreslil Homolka do učebnic zeměpisu pro střední i měšťanské školy, i řadu historických map k dějinám římským a řeckým, zvláště pak k dějinám zemí středoevropských. Mapy tyto nemají předchůdkyň, zvláště co se týče zemí uherských, podávají výborný přehled jich historického vývoje, poměrů náboženských, správních, národnostních, přírodních a j. Malé tyto úpravné listy vyžadovaly mnohé píle a studia odborného, neboť Homolka nekreslil otrocky a bezmyšlenkovitě podle cizích předloh, nýbrž materiál ke svým mapám čerpal ze studia odborných děl a z výborné znalosti četných zemí.

Brzy byla rozebrána jeho veliká mapa komitátu Pešťského (Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye), jejíž jedno vydání bylo urč no pro školy a druhé pro administrativu. Velmi oblíbena byla na tamních středních školách mapa království uherského, kreslená dle vrstev; bylo jí v krátké době rozebráno přes 8000 výtisků, počet na uherské poměry neobvyklý. Mezi nejoblíbenější mapy náleží jeho veliká, v měřítku 1 : 900.000 na 2 velkých listech kreslená mapa zemí koruny uherské (Magyarország és Horvát Tótorszag) s terrainem i bez terrainu. První místo mezi plány městskými náleží jeho plánu Budapešti (Budapest főváros térképe), provedený v měřítku 1 : 10.000 na 2 velikých listech. Bylo uspořádáno též menší vydání tohoto plánu. Vedle těchto velikých děl, kteréž povždy budou se řaditi mezi nejdokonalejší práce kartografické vůbec, kreslil Homolka četné menší mapy a plány k rozličným odborným pojednáním a spisům. Některé tyto práce jsou cennou příručkou k poznání nedávných poměrů, na př. mapa bojů r. 1848, mapa cest Stanleyových, jiné uvádějí do vzdálenějších dob, jako mapa k monografii dr. Vincence Bunyitaye o Varadínském biskupství. Zde třeba zmíniti se též o některých mapách, jež zůstaly, pokud vím, rukopisem, na př. zvláště o meteorologickém atlasu Uher, jejž Homolka kreslil pro královský uherský meteorologický ústřední ústav v Budapešti, a pak o mapě Uher, již má od něho hr. Julius Csáky. Za spolupůsobení dra Kornela Chyzera vykreslil Homolka mapu uherských lázní a léčivých vod. Některé jeho práce byly vytištěny v odborných časopisech, zvláště při velkém naučném slovníku »Athenaeum.« Mapy uher-

ských zemí byly jeho specialitou. Království uherské dovedl přesně a co nejpodrobněji kresliti z paměti.

Zhotovil též některé mapy české. Mnohokráte kreslil země koruny české do děl uherských, a téměř pravidelně všechny tři země naše na společné mapě. Po velikých bojích docílil toho, že jeho mapa zemí koruny české, kterou pořídil pro uherský slovník, musela místo německých jmen místních tam obvykle zavedených obsahovati česká jmena, na jichž přesné uvedení bedlivě dohlížel při reprodukci originálu svého.

Zvláštní příchylnost k svému rodišti Hlinsku jevil i tím, že ve všelikých i sebe menších mapách, kde jen mohl zachytiti východní Čechy, aspoň písmenko *H* nesmělo při Chrudimce scházeti v poloze Hlinska.

V letech sedmdesátých se chystal kresliti mapy pro českou Cestopisnou bibliothéku, ale neshodou s nakladatelem Fr. Urbánkem byl tento záměr zmařen.

Z českých map Homolkových uvádíme mapu hejtmanství Chrudimského, politickou mapu okresu Hlineckého, historickou mapu téhož okresu a některé jiné mapy východočeských krajin. Přípravy ku provedení velkého plánu města Hlinska, v němž chtěl vyznačiti postupný rozvoj města, přerušila jeho smrt.

Homolka se velice zajímal o archeologii, statistiku a národní hospodářství, přeložil r. 1890 do češtiny dr. Valentina Kužinského spis Aquincum és romjai (Aquincum a jeho zříceniny), ale překlad zůstal posud v rukopise, jejž chovám ve své sbírce.

Jako díla jeho jsou též zajímavy osoba a názory jeho. Bohatá korrespondence, kterou — ovšem pouze česky — po drahná léta vedl s mým otcem, mým strýcem Bohumilem a se mnou, poskytuje hojně látky k vylíčení jeho osobnosti i vůbec k vylíčení kulturních a literárních poměrů uherských. Zde arci musím přestati na malém klasobraní z jeho dopisů.

Psal mi roku 1897 mimo jiné: »Mám ti zevrubně popisovati, jak mně bylo zápasiti s životem? Jak jsem do noci musel pracovati, abych okázal, že též něčemu rozumím, že jsem si to musel vybojovat mermomocí, co mně druzí přiřknout nechtěli? Zvláště můj pan ředitel . . . Přešel čas, boj ustal . . . Ať pokračují druzí. Já stál na baště po 27 let a jak jsem bojoval, si přečti.[1]) Autor zajisté se poohledl v oboru tom zevrubně . . . Ano — chlubím se, a sice proto, že se moje rodiště za mne styděti nemusí.« A roku 1895 v jednom dopise svém praví: »Když v r. 1867 Uhry byly zase svými, nastal ruch na poli kulturním neobyčejný, neb kamkoli se vzhled obrátil, byla mezera a musel se jednotlivec hledat, který se tam postaví, aby byla řada úplná. Místo, které kartografie zaujímá, jsem obsadil já a pracoval neúnavně, neohlédaje se ani v pravo ani v levo a [maje] před očima jeden cíl. Hmotnou odměnu jsem arcif za to neměl, ale morální zadostiučinění jsem

---

[1]) Mínil stať dr. Alexandra Márkiho o uherské kartografii. O Josefovi Homolkovi viz též Sborník okresu Hlineckého, str. 199—201, Ottův Slovník naučný, XI. dílu str. 531.

přec dosáhl tím, že jsem obdržel vedení oddělení kartografického v státní tiskárně a že mne vyvolila uherská zeměpisná společnost do výboru a že mne malý i velký lexikon uvádí, aniž bych se o to byl ucházel. A ještě něco: Když Baló napsal svůj zeměpis, byl s mými illustracemi podán k approbaci. Byla kniha odmítnuta co do textu, avšak ‚vzhledem, že jsou illustrace znamenité, se toto vydání dovoluje do výprodeje, další vydání se nedovoluje.‘ Pak psal text Simonyi. Moje illustrace se tisknou dále s tímto textem.«

O mezinárodní výstavě geografické v Benátkách, o uherské výstavě (1885) a o jiných odborných výstavách dostalo se Homolkovi uznání a vyznamenání. Zajímavo jest, že prvá výstava, jíž se súčastnil, byla výstava česká, totiž okresní školská výstava v Chrudimi r. 1875. Díla jeho byla pak vystavena na národopisné výstavě v Hlinsku r. 1893. Hlinecký odbor národopisný vystavil je též ve svém oddělení českoslovanské výstavy národopisné.

Zásady své činnosti označil Josef Homolka v jednom dopise z r. 1892 mimo jiné takto: »Práce moje i ta nejmalichernější jest pracována u vědomí tom, že bude publikována a dojde k posouzení ... Když jsem letos přijel z výstavy [zemské jubilejní] z Prahy a vypravoval, že v tom směru, v kterém působím, dále jsme než v Čechách, co se školních věcí týče, mi bylo prof. Kármánem odvětěno: ‚Nemají Homolku.‘ Nemysli však, že by nebylo o mně vůbec známo, že jsem Čech. To ví každý můj známý, a já jich mám zde dost. Včera mně ředitel vytýkal, že z každého člověka dělám Čecha, třeba Číňan byl. No, tak daleko to nejde, ale čím mám být než Čech, když jsem z Hlinska.« A roku 1900 mi psal: »V letech 1880tých mi řekl Rieger, když jsem mu podal několik listů mnou vydaných: ‚Věřím vám, že byste raději pracoval pro národ svůj, než na poli cizí kultury, avšak ten chléb vezdejší poroučí a řídí kroky jednotlivce.‘ A pravdu má. Já již přijdu domů jenom jako host, se poohlídnout a rozloučit.«

České věci vůbec a zvláště Hlinecké poměry Josefa Homolku vždy vrchovatou měrou zajímaly.

Zmínil jsem se mu v jednom listě o přípravách k naší Hlinecké národopisné výstavě, i dostal jsem hned od něho odpověď: »Vezmi i mne, milý Karle, v houf spolupracovníků, s radostí se súčastním co rodák Hlinečák na pracích Vašich.« Jindy (1894) zmiňuje se o svých zásilkách museu okresu Hlineckého, pravil: »že jsem domů po exempláři posílal, jest přece zcela jednoduchá věc. Kde na tom širém světě je místo mně dražší, než to, kde moji nejbližší věčný spánek spí, a ti, co žijí, mne tak přátelsky v paměti drží? A konečně ať každý Hlinečák to se mnou drží a posílá své výrobky domů, aby ukázal, že se za něj rodiště stydět nemusí.« V jednom jeho dopise z r. 1890 čtu: »Cítím s Vámi, jako by tomu nebylo již přes 30 let, co se cizinou potloukám, a mne vše zajímá, cokoli a v jakémkoli směru pod-

nikáte, co k rozkvětu kultury přispívá.« Vzpomínaje zdařilého výletu, jejžto jsme r. 1889 za jeho Hlineckého pobytu na hradiště Zkamenělý zámek u Hlinska a do krásného pomezního úvalu řeky Svratcavy podnikli, povzdechl si potom písemně: »Ach, je to přece jen zcela něco jiného, žít doma a zcela něco jiného, potloukat se cizinou.«

A tento rys jeho povahy a názorů dovršuje výňatek z jeho dopisu z roku 1891: »Přec není nic zvláštního, když člověk lne k hnízdu, odkud vyletěl, a třímá vysoko jazyk, v němž se otčenáš učil. Jen mizera chlap zapomene mateřskou řeč a jen bídník se své rodné zemi odcizí.« Roku 1897 mimo jiné mi psal: »Renegáti jsou lidé, kterými opovrhuji, a zajisté i ty tak o nich smýšlíš. A pak: jest Hlinečák, jenž by svoje hnízdo zapřel? Já si ho představit nemohu.«

O Hlinsko a rozvoj celého Hlinecka se zvláště živě zajímal. Náležel mezi nejhorlivější příznivce musea okresu Hlineckého. Kde se v Hlinsku nějaká stavba nová provedla, nebo kus starého Hlinska se změnil, muselo se mu oznámiti. Každý nový pohled na některou partii Hlinska a okolí musel putovati do Budína. Kde která kniha vyšla o Hlinecku, jeho neušla, a málo tak důkladných čtenářů nalezla, jako byl on. Tu psal si o vysvětlení k četbě, tu zase poznámky svoje připojoval, hned žertovné, hned vážné, vždy případné a vystižné. Tak na př. po přečtení »Cechovního zřízení na Hlinecku« píše: »A ty slavné, nejmilostivější vrchnosti, které o sobě mluví jen per ‚My' a ‚ráčil', toť se rozumí, ‚pro věčné časy' . . . A ten obsah těch cechovních listin! Ty můj Pane Ježíši, to byla svoboda!«

Roku 1891 o zemské výstavě jubilejní zajel si do Hlinska, vraceje se z Prahy, na delší pobyt. To byla jeho poslední Hlinecká a česká návštěva. Chystal se sice roku 1895 znova na výstavu do vlasti, ale rozličné neodkladné práce zmařily jeho plán. Aspoň tedy doufal, že »když celou tu pýchu národa českého mu není dopřáno v celé kráse viděti, musí vzíti za vděk tím, že výběr toho v museu uvidí.« Roku 1897 psal: »Jiní lidé, jiný život panuje v Hlinsku, než za mého mládí. Kromě Adámkových a ‚mlejnku' kdo mne zajímá? A přec mne to tam táhne po celý život, jako by to bylo město jediné a krajina ráj. Podíváme se tam a pak si pohovoříme zevrubněji.«

Ale toto přání se mu již nesplnilo. Nesplnilo se také jeho přání tráviti odpočinek v domovině, o čemž mi jednou psal: »Škoda, že's nepřišel i k nám, když už jsi byl v Petronellu. To již není daleko. Přijdeš jednou, dokud jsem zde? Nebo já zde nehodlám umřít.«

A znova pobízel mne k vyjížďce do Uher, po mé promoci pak zase mě žertovně zval: »Teď jsi doktor a rozumíš pravdě podle paragrafů. Hledej tak dlouho, až takovej najdeš, co poroučí se podívat na tvého upřímného Josefa.« A opět mně a bratrům přišla urgence z uherské země: »Seberte se, hoši,

všickni, přijďte se podívat na bratry Slováky, abyste aspoň z blízka poznali, o co se tak vřele ucházíte.«

Roku 1894 již oznamoval, že si staví dům v Bardějově.

V únoru 1898 psal, že již jest takřka na odjezdu z Budína a že v květnu požádá za odpočinek a v červenci se odstěhuje do Bardějova, kdež bydlela rodina Markupova, s níž byl spřízněn svou druhou chotí Josefinou.

Dne 22. června 1898 vstoupil do výslužby, vyznamenán za své čtyřicetileté úřední působení. Jeho odbornou činnost ocenila mimo jiné zeměpisná společnost uherská, jmenujíc jej svým dopisujícím členem. Byl též členem české zeměvědné společnosti (od roku 1897) a po mnohá léta členem výboru uherské zeměpisné společnosti.

Dne 6. prosince 1898 hlásil se mi již dopisem z Bardějova. Později pak psal: »Já se za 44 let přiučil zdejšímu životu, a kdo ví, jak by se mně ty pře a hádky v Čechách líbily. Zůstanu již zde. Kraj je pěkný v zimě i v létě, lid dobrý, avšak ti zdejší Slováci nejsou uvědomělí vlastenci, kteří by na to drželi: já jsem Slovák! Mimo modlitební knihy a kalendáře není žádného jiného čtení, a ruch v Turčanském Sv. Martině a v okolí nezasahá dále než po Spiš. Do Šároše ani vánek nezavane. Ostatně, kdy by i zavál, není, koho by objařil. Co je mladý, zdravý muž, jde do Ameriky a tam utone. Je to velká bída pro ty, kdo z polí žijí, není dělníka.« A zase psal, jak v létě bývá u nich veselo a útulno, až 11 hostů bývá v jich domě, ale na podzim jest klid, vše se rozjede, jen on s chotí a Lidkou sedí doma a čtou za dlouhých večerů; ve dne řídí svoje hospodářství. Čítá knihy, jež dostane z Hlinska, ale i z »Maďarorságu,« zvláště díla geografická.

Loni jsem se vydal na Slovensko. Jedním cílem této cesty byl ovšem také starobylý Bardějov. V dopise z 9. července 1907 těší se Josef Homolka na můj příjezd, radí o jízdě Považím a píše o Dětvanech. Tím dopisem skončila se naše korrespondence. V srpnu dorazil jsem do staroslavného Bardějova, touže seznati tamní husitské památky a dychtiv na opětné shledání s naším krajanem.

Ležel churav, syn jeho dr. Vojtěch, meškající doma na prázdninách, denně jej musel elektrisovati. Ale můj příjezd churavého (jak tvrdil) vzpružil ještě více než všechna ta elektrika a kumšty lékařské. Nedal jinak, lékař musel mu dovolit vstáti a po dlouhé době opětně jednou vyjíti na verandu do jeho růžové zahrady. Tam jsme za slunečného srpnového dne radostně pobesedovali. Nebylo konce přítelovým dotazům po známých Hlineckých i Pražských, vzpomínkám na vzdálené Čechy a zvlášť na přemilé Hlinsko. Vyprávěl, kdo z Čechů se na svých cestách v jeho Bardějovském zátiší zastavil, vzpomínal zvláště prací Jiráskových, jichž dějištěm jest Slovensko, a litoval, že jeho Jirásek na svých cestách Slovenskem nenavštívil, jak by jej byl všude provedl v Bardějově i po vůkolí. A zase jsme hovořili o mapách slovenských komitátů Národopisnou společností československou

vydaných. Pozoroval jsem, že Homolku neopustil jeho zvláštní humor, jmenovitě když se nám jal vypravovati veselou příhodu, jak před lety na dvoře své villy jistého Čecha z Chrudimska, ošumělého turistu, měl za vandrovníka. A zase jsme zabočili do minulosti Bardějovské; přítel upozorňoval na zajímavé památky tohoto města, divil se, co měst, krajin a hradů jsem v severních Uhrách již viděl. Hovor stočil se na národohospodářské a společenské poměry uherské. Teprv povoz, jenž zastavil před jeho villou, aby nás odvezl do Bardějovských lázní, přerušil dlouhou naši besedu, ale sotva jsme se vrátili a odbyli si koncert vybraných děl uherské kuchyně, octli jsme se opět v čilém hovoru o českých a Hlineckých věcech, i skončili jsme jej společným písemným pozdravem svým vzdáleným českým přátelům. To byl poslední Homolkův pozdrav do vlasti.

Tklivé bylo jeho loučení se mnou. Tušil, že se již neuvidíme a že přání, aby se podíval do Čech, se mu již nesplní.

A v skutku již za nedlouho — dne 2. prosince 1907 — odešel na věčnost.

Na malebné výšině Kalvarie Bardějovské, nad tímto starobylým slovenským městem v dálné Šáryši, pochovali 4. prosince Josefa Homolku, předního Bardějovského měšťana a člena tamního zastupitelstva, znamenitého kartografa a upřímného českého člověka.

Daleko od vlasti sní věčný sen v idylickém zátiší lesním na návrší Kalvarie, odkud je daleký rozhled po širém slovenském kraji, jemuž tu vévodí zasmušilá zřícenina Zborova, slavného sídla Rákoczyho.

Přál si při našem rozchodu, abych mu poslal vzpomínky na své cestování po Slovensku. Nenadál jsem se, že, než budu moci slib svůj splniti, Bardějovský náš přítel opustí tento svět. Nemoha již poslati mu svých slovenských vzpomínek, kladu tuto skrovnou kytici nezabudek na čerstvý jeho rov.

Česká literatura vyložena Němcům.

Rozprava

Elišky Krásnohorské.

Zřídka si vzpomenou Němci v říši ohlednouti se po duševním ruchu českém za účelem jiným, než aby nás snižovali; staneli se však přece, že chtějí bez předpojatosti poznati naši práci, ano zvolíli si k tomu zpravodaje českého, jest bez kliček a vytáček povinen zanechati lecčeho, čím by mohl ublížiti české věci, byť to i byla »jemná ironie« okázale se povznášející nad »nízkou« úroveň českou; jest povinen líčiti věc českou spravedlivě, svě-

domitě a láskyplně a nikoli v obraze ji znetvořujícím, jakého ani nechtěli Němci objednavše si jej ne v Concordii nebo v Reichenberger Zeitung, nýbrž v českých kruzích vědeckých. Nakladatelství Amelangovo v Lipsku, jež si pro velkou svou desítisvazkovou publikaci »Die Litteraturen des Ostens« opatřilo polosvazek o české literatuře z per odborníků českých, arciť se zachovalo objektivně k nám, avšak autoři uvázavší se v tuto práci věděli, že *čtenářstvo* německé jest nepřátelsky proti nám nakvašeno a měli příležitost aspoň kde možno kvas v něm usaditi a názor mu vyčistiti, neboť jde tu o něco více, než aby si Němci pomyslili, že básník X. jest nulla a novellistka Y. fenomén, nejméně pak o tu slávu, že dr. Arne Novák koncertuje vtipným »stylem« a vládne němčinou, jako když bičem mrská.

Německá ta kniha o literatuře české pobouřila české kruhy literární a nabyla již u nás divné slávy. Nevole, kterou vzbudila, týká se vlastně jen druhé části její, proti které se hlasy kritické s rozhorleností ozývají. Část prvou, nazvanou *Geschichte der čechischen Litteratur*, napsal dr. Jan Jakubec, jenž onemocněv, odevzdal dr. Arnu Novákovi ostatek úkolu; část Jakubcova obsahuje na 255 stránkách literaturu starověkou i probuzenskou a končí Boženou Němcovou; část Nováková, tvořící samostatný oddíl *Die čechische Litteratur der Gegenwart*, obírá se novým obdobím od Hálka a Nerudy až po nynějšek. Jest ovšem nesnadno na 120 stránkách rozložiti životný obraz této doby nejbohatšího rozvoje písemnictví našeho; avšak můžeme dr. Jakubci býti jen vděčni, že pokračovateli svému nenechal více místa, neboť čím více by dr. Arne Novák byl napsal, tím méně bychom tím zpyšněli a se potěšili. Jest toho věru dost! Není ale zcela správno, že česká kritika, dávajíc dr. Novákovi svou nelibost na jevo, nevšímá si práce dr. Jakubce z toho důvodu, že prý ji posouditi může jen vyškolený odborník, v slovesnosti starověké dobře obeznalý. Není tomu tak; pouze dvě pětiny práce Jakubcovy pojednávají o literatuře staročeské, ostatní tři pětiny její jsou věnovány době Josefinské a dobám následujícím; větší půle jeho práce má tedy za předmět literaturu nám již blízkou, v níž nynější její vzrůst zakládal prvé své kořeny. Není tedy příčiny, abychom se tak *úplně* zdržovali úsudku o práci dr. Jakubce; naopak, jsme téměř oprávněni předpokládati, že si k dokončení práce tak důležité zvolil -- aspoň měl zvoliti — spolupracovníka v názorech s ním se shodujícího, a nemálo na tom záleží, aby obě části byly jedním duchem proniknuty a tvořily důsledně spojitý celek, o čem se přesvědčiti také náleží kritice.

Při tom ovšem jde především o celkovou koncepci, která jest detailové práci pevným základem a jí vykazuje hlediska pravá, s logikou skutečnosti shodná; jde spolu o nalezenou pravdu, o výslední úsudek, jenž jest summou všeho detailového zkoumání. A slyšme, co po této stránce povídá hlas, který — jako hlas volajícího na poušti — hlásá dr. Novákovi bezozvěnnou, ale nejvyšší chválu. F. X. Šalda v Novině totiž povídá: »*Duch* práce

p. Novákovy jest velmi čestný. P. Novák nepíše pod záminkou literárních dějin ani bibliografii, ani dějiny kultury nebo civilisace, ani jakýsi zeměpis o rozšíření těch kterých ideí ... Nalezne se sice v jeho práci něco z toho všeho, ale jen jako *garnitura* — *jádro* jest u p. Nováka opravdová historie *literární Myšlenky* ...« A dále ... »nemůže se p. Novák vyhnouti tomu, aby *nepodmaloval* svůj obraz někdy silně historií politickou nebo kulturní, ale *vedle toho* cítí a ctí vlastní vývojovou logiku ryze literární ... V tom jest zárodek (teprve?) zvláštního klassického citu a smyslu« atd., a lze jen si přáti, »aby (p. Novák) překonal vědomě, co zbývá v něm posud z povolnosti k různým časovým interessantnostem a aby to ustoupilo vědomému hodnocení stylovému a jen stylovému ...«

Zatím si jen zapamatuji klassický smysl literární Myšlenky s velkým *M*, ač opravdu škoda, že zde není místo na stylové hodnocení »těch kterých« interessantností Šaldových. Netušila jsem dosud, že by mohl historik garniturou podmalovávat a *jádro* věci cítiti jen *vedle* její pomůcky. Ale když to dle Šaldy literární historik dr. Novák se svým zárodkem klassického smyslu již umí, rozpomínám se, jak ty jeho politické a kulturní podmalovánky (či garnitury?) vypadají, ku př. dle úsudku Radikálních Listů. Tam se má za to, že dr. Novák naše státoprávní snažení, naše zápasy za rovnoprávnost jazykovou, vůbec naše úsilí politické a národní, kdekoliv o něm činí zmínku, vysvětluje asi tak, jak by činil mírnější Němec, který by na to vše shlížel s blahosklonnou útrpností, se shovívavým úsměchem promíjeje ty naše utopie, ale nikoliv jako našinec, národa českého syn a občan oddaný ...

S literární tou historií je to nějaká divná historie; jádro a Myšlenku její nemohou kritické hlasy najíti a garnitura se jim nelíbí. F. X. Šalda sice Myšlenku odkryl; je to prý »vývojové drama hodnot, svět zvláštní duchové logiky nad světem hmotné podmíněnosti a vázanosti,« ale neníli literatura »vývojová komedie« spiritistní a dr. Arne Novák principálem příslušných séancí, pak tomu nerozumím, a jak bych mohla rozuměti, když ani učená Naše Doba se nemůže Myšlenky dopíditi? Tam píše Jos. Laichter o práci p. Novákově, že jest to kniha, »v níž není vůbec ani pokusu o celkové, jednotné zásadní vystižení české literatury ... kniha povrchní ... Chybí mu (dr. Novákovi) potřebná duchovní výše a vážný, hluboký životní výhled.« A jinde: »I nazírání na umění není u p. Nováka zásadně hlubší, je v souhlase s celým jeho bezbarvým životním nazíráním, je to zcela běžné, zevně artistické stanovisko« (tedy »hodnocení jen a jen stylové,« jak žádáno v Novině). A opět jinde dí kritik Naší Doby: »Palacký ve svých dějinách snažil se vystihnout smysl českého života, smysl české historie. Úkol českého literárního historika není jiný, neboť v literatuře zrcadlí se denní, detailní a nejdetailnější jeho historie, a úkolem našeho literárního historika je tedy najíti v této — řekl bych — denní plynulosti spojení minulosti s přítomností, odkryti

spodní proud a cestu, po níž se kráčí za tím vyšším smyslem českého života.« — Co tím spodním proudem chce Laichter naznačiti, vyslovil řka, že u jednotlivce jako u národa, »v jeho vývoji, v jeho historii a literatuře lze vystopovati základní jeho hodnotu, jeho spodní proud, ***určité základní zabarvení, které se táhne celým jeho vývojem.***«

Tomu rozumím. Dle toho nevisí literatura kdesi v prázdnu nad světem, ale má kořeny v životě národa, a myšlenka by se zde již mohla psáti bez velkého *M*, proto že má obsah. Ale právě takovou myšlenku kritik Naší Doby ***upírá*** práci dr. Arna Nováka.

Co si počíti, abych poznala, chtěl-li dr. Novák dáti své práci za základ Myšlenku nebo myšlenku? Sám nepověděl nám o tom ničehož; žádným úvodním slovem nepodal nám klíče k myšlenkové koncepci své. Nezbývá, než uteci se k předmluvě dr. Jakubce, kdež na str. VI. čteme: »V umění a vědě, v kulturním, politickém a sociálním snažení hlásí se (národ český) o podíl svůj na vymoženostech osvěty ve velké obci národů vzdělaných a neumdleně si dobývá ještě dalších, jemu náležitých potřeb kulturních. ***V boji za národní existenci*** vztyčují mu dějiny nejspolehlivější cestník vedoucí k cíli; ***kdykoliv jeho předkové zápasili za svobodu a pokrok, za nejvyšší statky člověčenstva, získal také přízeň ostatních národů,*** rostl také význam jeho literatury.«

Dr. Jakubec tedy uznává, že českému národu jest údělem boj za národní existenci; jest to slovo poctivé, které již nebývá pronášeno ústy moderních veličin ani rádo slýcháno jejich ušima. Ale pranostikou k tomu přivěšenou si dr. Jakubec rozhodně — křivdí. Historik — třeba literární — neměl by nikdy napsati takovou do nebe volající historickou nepravdu, jako že přízeň ostatních národů bývala nám Čechům odměnou za kulturní naše zápasy. Ta »přízeň« národů se projevovala křižáckými výpravami proti nám, útiskem a falší ze všech stran, potlačováním našich práv, katanováním a ožebračováním celého národa, pustošením a vylidňováním země, drancováním kulturních našich majetků, násilím, persekucemi a kaceřováním ve všech podobách, vůbec ***bojem vyhlazovacím,*** který trvá dosud a zuřivě nás ohrožuje všemi zbraněmi mechaniky duchové i hmotné. Proto jest boj ***za národní existenci*** základním oním »zabarvením, které se táhne celým vývojem« národa; proto nás dějiny v pravdě učí, bychom na přízeň jiných národů nic nespoléhali, o ni se nedrali a ne tak za nejvyšší statky »člověčenstva« jako spíše za nejvyšší statky ***svoje*** statečnou a vytrvalou ***sebeobranou*** uvědoměle zápasili, chceme-li ne pouze té milosti, aby cizina ráčila literatuře naší přisouditi více významu, nýbrž aby kardinální otázka české minulosti i přítomnosti »být či nebýt« (ne však Hamletovská, nýbrž Darwinovská) pro naše budoucí se rozřešila kladně. Nejdříve existence, pak teprv může býti kultura; proto jest boj za národní existenci nejprvnějším naším kulturním úsilím.

Hněte mě, že dr. Jakubec dal práci své do úvodu nešťastnou onu větu, z které si Němci mohou vybrati, že za všecku »přízeň,« kterou nám tak makavě věnovali za kulturní naše snahy, ještě jim poníženě děkujeme. Jejich mínění o naší inferioritě se tím asi sotva zlepší. Mrzí mě to tím více, čím méně si práce dr. Jakubce sama o sobě zasloužila tak nedůstojného projevu programového, jsouc na štěstí mnohem lepší než její předmluva.

Skladba p. Jakubcova jest si vědoma podstaty své historické; skutečně chápe život národa jako celek, jehož jedním projevem jest literatura. Obraz její opravdu jest *podmalován* kulturními a politickými ději národa, kteréž, jak si povíme později, u dr. Nováka skutečně klesají na pouhou garnituru. Proto má obraz Jakubcův životnost a relief, má půvab a dojímavost pravdy. Boj o národní existenci cítíme tu jako spodní proud, který probíhá vývojem celku obrážejícího se v literatuře. Mileráda uznávám, že práce dr. Jakubce v celku *má* koncepci určitou a důslednou, pravdě věrnou; na jednotlivé odchylky upřímně ukáži. Jest to *historie* literatury, nikoliv její výkladní skříň neb esthetické kukátko. A právě proto, že autor psal pro cizinu a vysvětloval dějinné poměry české úplněji, než kdy by psal pro čtenáře domácí, u nichž se jich znalost již vyrozumívá, vypracoval celek velmi zaokrouhlený.

Připomínajíc, že úsudek můj je zde podán jen o části knihy počínající kapitolou čtvrtou, jež obsahuje dobu Josefinskou, nacházím od tohoto počátku až do závěrku význačné doklady vlastností, které v práci dr. Jakubce cením jako přednosti, které pokládám za vady.

Ovšem se mi líbí, že se v ní nezapírá český cit, naopak jest patrno, že ji psal Čech, a to zvláště v odstavcích prvějších. Nejen spravedlivé, ba vřelé ocenění vynikajících zjevů literárních, i národní hrdost se nevtíravě ale přirozeně prozrazuje v nadšených statích, věnovaných postavám nejvyšším, vůdcům směrodatným, jako Dobrovský, Palacký, Čelakovský, Erben; i jiné podobizny jsou tu prokresleny s láskou. Všimnemeli si mezi jiným, jak pojednává dr. Jakubec o velkých propagátorech myšlenky slovanské Kollárovi, Šafaříkovi, Jungmannovi, cítíme, že ačkoli spisovatel nevěří v jich ideál, ctí zanícení, jež mu věnovali, a křiklavý kontrast zazní nám ze srovnání nálady těchto partií s uštěpačným, neli pohrdlivým tónem, který má dr. Arne Novák pohotově pro panslavismus.

A přece se tímto slovem ocituji na rozhraní mezi souhlasem a nesouhlasem s prací dr. Jakubce. Že Karel Havlíček vůči všeslovanství a hlavně vůči jednostrannému rusomilství silněji zdůraznil stanovisko osobitě české, aniž se však — dle vlastního vyznání autorova — vzdal myšlenky slovanské, z toho si vzal dr. Jakubec příčinu, aby tvrdil, že Havlíček *zabil* »utopii« kmenové jednotnosti slovanské (str. 233), jako by »myšlenka slovanská ve smyslu prakticky politickém« (str. 234) bez vědomí jednotnosti kmenové měla vůbec nějaký zvláštnější smysl než vůbec koalice jakýchkoli národův a nárůdků třeba různorodých.

Havlíček *svojí praktickou* myšlenkou slovanskou právě dokázal, že *ideální* slovanskou »utopii« Kollárovu a Šafaříkovu *nezabil* ani v sobě, ani v národě českém, nejméně pak v jeho literatuře. Ale jest u jistých filosofův a politiků moderních nyní běžným pravidlem líčiti Havlíčka jako zabijáka všeho, co jest pánům oněm proti mysli, a z Havlíčkových vtipů, paradoxních rčení a temperamentních hyperbol, z uhličnatky šumící z jeho ducha sestrojovati orakul o jeho jádře a hlubině, ba více: orakul o samospasitelných cestách, kterými jest národu českému se ubírati — ale kam? K slavnému dosažení *přízně* ostatních národů?

Škoda, že dr. Jakubec poddal se běžné této strannosti tou měrou, že tím ve své knize poněkud nakřivil nejpřímější postavu českého muže, Karla Havlíčka, jinak s vervou a s obdivem kreslenou. V jeho knize vypadá to poněkud tak, že Havlíček přichází na jeviště její jako nějaký deus ex machina, který vše, co se před jeho příchodem odehrálo, odsoudí, překonává, zvrátí a svémohoucně rozřeší. Havlíček takto pojatý se skoro vymyká z řetězu vývoje českého života. Jest to zvláště zřetelno ve výkladu o jeho vystoupení proti Tylovi v příčině Posledního Čecha. Jestliže mladý, ohnivý muž ducha činorodého a povahy rázné, geniální hlasatel nového směru příkře se ozval proti směru staršímu a prudce ranil vynikajícího jeho představitele, byla to taková slepá rána, která, jak jsem kdesi jinde řekla, v roznorlenosti zápasu národního někdy i z ruky bratrské zasáhne bratra. Ale kdož má větší povinnost než historik, aby křivdy takové nestranným úsudkem konstatoval a vyrovnal? Havlíček by nebyl ani o millimetr menší, kdy by byl dr. Jakubec rozpoznal, že on i Tyl měli »vůli rovnou,« ač cesty rozličné, že Tyl nebyl snad planým stejskálkem a vlastenčícím deklamátorem, nýbrž obrem národní práce a po celý život jejím dobrovolným mučedníkem, který si takového odsouzení z úst Havlíčkových *nijak nezasloužil*; kdy by byl dosvědčil, že Tyl byl z nejúčinnějších průkopníků, kteří upravili a museli upraviti cestu, aby myšlenky jako Havlíčkovy mohly vejíti v lid, a že i Havlíček stál na ramenou předchůdců svých, mezi nimiž Tyl tak již byl hlasatelem skutkův a dělnosti, ne sice slovy ale příkladem. A neublíženoli Čelakovskému (na str. 202.) stvrzením, že proti Tylovi a mladším jeho spolupracovníkům s přílišnou přísností si počínal, neubylo by ani Havlíčkova významu, kdy by se poctivě dle pravdy řeklo, že Tylovi ukřivdil. Mezi Havlíčkem a Tylem byla neshodnost let, temperamentů, talentů; Tyl nemohl dovesti co Havlíček, ale Havlíček by byl také nedovedl co Tyl. A vyčítáli dr. Jakubec Tylovi, že »sentimentální vlastenectví« jeho bylo malátné v době, kdy »zástupy Čechů národně smýšlejících byly již mohutně vzrostly,« táži se, čím vzrostly nebo vlastně čím vzrostlo v nich národní smýšlení, neli působením takových Tylů?

Stalo se i jinde, nejen u nás, že duch mladý nerozuměl duchu starších a nerozpomenul se, kdo mu půdu připravil. Co bylo až do jisté chvíle dobré, prospěšné a úctyhodné, nemohlo pojednou býti hodno odsouzení. Nebylo také ani Tylovo vlasten-

čení Havlíčkem zabito; sám dr. Jakubec o Bož. Němcové, již svrchovaně velebí, uznává, že národní uvědomění se v ní probudilo Tylovými spisy, a neupře, že dlouho a dlouho i později bylo jimi rozněcováno v tisících duší českých.

Byloli lze poznati stopu vlivu, který zde svou měrou přistínil objektivnost literárního historika, jeví se týž vliv silněji v choulostivé partii o rukopisech Kralodvorském a Zelenohorském. Podvrženost jich prohlašuje dr. Jakubec jako věc samozřejmou, nepopíratelnou, na věky nejjasněji dokázanou, ač vykládá jen kombinace a domněnky; s takovým předpojatým despektem a s tak dychtivou ničivostí odpravuje oba rukopisy, že ani nedbá, co nehistorického se mu přihodilo. Buď nechtěl, buď z jiné příčiny opomenul vylíčiti vlastní průběh odkrytí rukopisův i sporu o jich pravost; letmo jen se zmiňuje jako o maličkosti, že po prvních na ně učiněných útocích po půl století považovány za pravé, ale z jakých důvodů, o tom mlčí; rozbíhá se od Hanky anticipando až k Masarykovi a Gebauerovi, aby mohl krátce a bez okolků prohlásiti, že rukopisy jsou zabity. Necítí historikovy potřeby, aby dal zprávu, jaký důkaz jim zavdal poslední ránu, ani potřeby soudcovské, aby popřál i druhé straně slova a vyložil, proč obrana její nedostačuje, by ortel smrti byl odvrácen, aspoň na časek odložen. Ani Palacký, Šafařík, Jungmann a podobní nestojí mu za zmínku, proč se jim rukopisy jevily pravými; co na tom, pomyslili si o nich čtenáři němečtí, že to byli zaslepení ignoranti. A tak na pěti stránkách rukopisy odklizeny až ku podivu rychle a pohodlně. Ani jediný pozdější jich obránce nepojmenován, tím méně pověděno, že i prof. Gebauer rukopisy ty dlouho měl za pravé a je obhajoval. A že jsou učenci, dle jichž mínění spor naprosto ještě není vyřízen — o tom dr. Jakubec neučinil ani zmínky.

Zde vykazuje historičnost dr. Jakubce povážlivě nehezký kaz, který arci kalí dojem jeho knihy.

V jiných kapitolách se mi zdá, že autor některé významné osobnosti jednostranně staví do stínu, ku př. Ig. J. Hanuše, že některým vysoce zasloužilým přisuzuje i zásluhy, kterých ani neměli, jako Boženě Němcové v krásné, s úchvatným zanícením napsané stati, neboť že by Němcová svými spisy byla »sahala do nejpalčivějších ran doby,« není mi povědomo; za to zprávu o překladech z děl jejích doplňuji tím, že klassická její Babička vyšla též v překladě anglickém a stala se Američanům nejznámějším výtvorem celé literatury české. Dále bych vytkla, že dr. Jakubec o nejednom vlivném pracovníku zbytečně pomlčel; tak mě překvapuje, že v práci jeho na př. svérázný Karel Amerling není ani pojmenován, a ženské mé pero nemůže nepřipomenouti, že stáloli úsilí o probuzení žen českých pomocí písní, deklamovánek a bálů za uvedení v historii literatury, tím více ho bylo hodno kulturní působení Amerlingovo v ženském světě našem a ještě více kulturní a literární snahy žen samých; Honorata Zapová a Marie Čacká neměly, myslím, zůstati nepovšimnuty.

Důležitější však jest vadou, že dr. Jakubec nespozoroval kritického skoku zásadního, který učinil při svém výkladu o Karlu Hynku Máchovi, jejž nastolil na patřičné jemu místo tendenčním způsobem z jisté strany do podrobna předepsaným i prováděným a již až k omrzení vůbec známým. Dlúhým tahem dává defilovati opotřebovaným výrazům ztrnulosti, zabednělosti a nebezpečí české literatury odchované motivy domácími a hlavně písní lidovou, a velebí otvírání oken čerstvému vzduchu kultury světové, myšlenek evropských, pokroku všeobecného a důležitostí všelidských. »Mácha a jeho přívrženci nechtějí, aby jejich svoboda a silná jejich (snad správněji: jeho) individualita básnická byla obmezována národovostí úzce pochopenou a typickým, stuhlým ideálem umění.« Čest a sláva Máchovi, že byl skutečnou individualitou básnickou, že stál na myšlenkové výši evropských literatur, měl hlavu otevřenou časovému pokroku a srdce přístupné důležitostem všelidským; táži se však: nebylli by mohl tím vším stejně vynikati, kdy by při stejně silném talentu byl měl fantasii zaujatou ideály osobitě českými? Aby byl Mácha v plném lesku svého významu oceněn, nebylo třeba lámati třtinu nad národní tradicí literární jako nad nepotřebným již haraburdím a vyšeptalým chrastím a zapomínati, že z tradice této ještě jednou *i v knize dr. Jakubce* vyrostl zjev veliký a vykvetla přeskvostná kytice, Erbenova Kytice, která přišla po Máchovi, a po které ještě později vykvetla rozkošná lidoduchá poesie Hálkova, Nerudova, Heydukova, Sládkova, Pokorného, Quisova, k níž i Svat. Čech a Vrchlický přidali po utěšených hrstech květů. Zůstaňme však při Erbenovi, jejž dr. Jakubec v knize své ocenil po zásluze, ale před Máchou, jiným než chronologickým řaděním látky. Nuže, stavělliž Erben svou poesií »čínskou zeď« proti evropské kultuře? A kdo by v literatuře světové, kdy by forum její bylo v skutku osvícené a spravedlivé, lépe representoval poesii českou: básník, jehož duševní ovzduší k nám přešlo »otevřenými okny« z ciziny, či básník stejně talentovaný ale nesoucí »otevřeným oknem« ovzduší české ven do ciziny? Chcemeli sami z ciziny něco nového, chtěla by cizina jistě též od nás raději zvuky nové než ohlasy zvuků svých vlastních.

Na místech takových zdá se, jako by práce dr. Jakubce ztrácela svou vodicí nit — a úsudek jeho svou samostatnost. Mimoděk se tážeme: kdy by byl sám dokončil svou práci, jaký spodní proud by prozrazujícími se vlivy byl asi nabyl převahy v oddíle věnovaném literatuře nynější? Nebylo by červené pásmo — boj o národní existenci a samostatnost — více a více se ztrácelo, až by zmizelo jako u dr. Arna Nováka?

Snad ne každého, ale mne zaráží v posouzené zde práci dr. Jakubce jedna věc, jakáž mi není nikdy nepatrna, nýbrž náramně vždy citelna. Mluvíli totiž autor o útiscích za různých období na národnosti naší páchaných, dodává často a rád, že ovšem posloužily k utužení národního vědomí našeho . . . mohl by si všímavý čtenář skoro pomysliti, že nám byly dobrodiním. Jak nám ublížily, nás opozdily, a jak bychom byli mohli zatím prospívati

za volnosti a rovnoprávnosti, na to vzpomínati slulo by snad autorovi také sentimentálním vzdycháním vlasteneckým . . .

Ovšem jest pro úsudek náš důležito věděti a uvážiti, co o své práci po ukončení jejím myslí autor sám. Dr. Jakubec nám to usnadnil, neboť si o ní napsal stať uveřejněnou v Naší Době právě vedle kritiky Laichterovy, z níž jsem několikráte připomněla theorii o spodním proudu. A v autokritice oné objasňuje dr. Jakubec mezi jiným, kde a proč psal antiaristokraticky, kde a proč antikatolicky, kde a proč antihusitsky a posléze »*protivlastenecky, kde ustálený názor hrozil ubiti pokrok a dosavadní výsledky práce obrozenské.* Stopujemeli vývoj své literatury, přesvědčujeme se, že si naši předkové dobývali úcty cizích národů, kdykoli v boji za své zájmy sloužili zároveň pokroku a svobodě.«

Hle, skoro táž věta jako ona o »přízni« jiných národů v předmluvě, ale přízeň proměněna v úctu a »boj za národní existenci« se vytratil, nahrazen »bojem za své zájmy;« ba víme: boj za národní existenci neexistuje dle Naší Doby, jest fantomem a zbytečností, strašící jen v nemoderních vlastenčících hlavách. Jednu však věc dovolím si dr. Jakubcovi říci se zvláštní opravdovostí: nikdo nikdy by neměl psáti *protivlastenecky*, ovšem ani Čech. Vždy jest čestno psáti *vlastenecky*, i tenkráte, karáli se na vlastenectví jiných, že se odlučuje od pokroku a zatarasuje proti kultuře světové. Žádný otevřený duch toho nečiní, každý pravý talent pěstuje se i bez napomínání též pomocí kultur cizích; a jestliže v některém období talenty chatrné (vždyť příroda nenaděluje pravých talentů vždy stejně štědře) zasluhují si oné výtky, jest aspoň právě to jejich vlastenectví jedinou dobrou jejich vlastností, a nedovedouli býti s vlastenectvím na výši světové, bez něho jistě také ne.

A taková doba, kdy se v Čechách nevyskytovaly silné talenty nové, byla u nás právě tam, kde dr. Jakubec končí práci svou, zůstavuje pokračování dr. Arnu Novákovi. (Dokončení.)

Z výletu do Egypta.

Přednáška

Josefa Kousala. [1]

Když jsem předloni četl o katastrofě lodi »Imperatrix,« představily se mi mimoděk všecky hrůzy bouře mořské, kterou jsem před 5 lety zažil nedaleko téhož místa a z které nás zachránil kapitán italské lodi »Singapore« tím, že zakotvil v čas v úžině Marathonisi mezi řeckou pevninou a ostrovem Cerigo.

[1] Pan autor, nyní děkan v Hořicích, konal r. 1902 cestu do sv. země a zajel při tom též do Egypta. O své cestě vydal knihu »Šest neděl v orientě.« *Red.*

Když se pak bouře poněkud uklidnila, vypluli jsme, minuli přístavní město Kaneu na Kretě, kde se zachránili cestující z lodi »Imperatrix,« a dali jsme se přímým směrem k Egyptu. Ačkoli loď rakouského Lloydu potřebuje za příznivé plavby z Terstu do Alexandrie pouze tří dní, byli jsme již pátý den na palubě, a ještě nebylo nikde potuchy o pevné zemi. Avšak přece; na obzoru zjevuje se více lodí, kterým egyptský přístav je buď cílem nebo východiskem. Též eskádra lodí rybářských vzbuzuje domnění, že nejsme již daleko od Afriky.

Povznesené city jímají mysl mou, co stojím na přídě a v dáli upírám zraky. Ještě dnes mám zříti jiný díl světa, novou zem, nové poměry, nový lid, jiné tváře; a k tomu všemu mám vstoupiti na půdu snad nejslavnější celého okrsku zemského, na půdu, na níž stála kolébka vší vzdělanosti, kolébka lidských dějin vůbec. Ještě neskládal Homér svou Iliadu, v Evropě kočovaly divoké hordy, lidstvu neznáma byla bajka o Romulovi a Removi, když v Egyptě byly již vysoké školy, na nichž vzdělán byl Herodot i Plato, a kam i Pythagoras šel studovat a přemýšlet o své filosofii. A když se stavil v městě On (jemuž Herodot říká Heliopolis, tolik co město boha slunce Rah, ježto zde se jemu a zázračnému ptáku Fénixu, jenž byl jeho obrazem, sloužilo), odkázali ho tamější kněží na starší a vyšší kněze v Memphidě, a když tam došel, bylo mu řečeno, aby se obrátil do Théb, tam že jsou kněží nejstarší a nejmoudřejší.

Jak vysokého stupně dosáhla kultura egyptská, ukazuje museum nejstarších památek v Giseh, kde učený Mariette nahromadil a srovnal pravé poklady staroegyptského umění malířského, sochařského a výtvarného vůbec. Za prsteny neb zlaté řetězy, jakých hojně nalezeno v sarkofágu některého krále, nemusel by se dnes žádný zlatník styděti; sochy bohův a jim zasvěcených zvířat jsou ozdobou umění výtvarného, a pomalované sarkofágy, vázy, obětní stoly, vany dokazují, jakého stupně dosáhlo u starých Egypťanů malířství.

A což teprve máme říci o stavitelství? V tom byli věru pravými mistry, a teprv nedávno se na to přišlo, proč ohromné stavby, t. zv. pyramidy, zachovaly se neporušeny až na naše doby a proč zub času ani dost málo jim neuškodil, ač nebyly známy vymoženosti moderní techniky, ač se pracovalo bez páry, bez strojů, bez cementu a vápna. Člověk se diví, jak mohli ti lidé zpracovati ohromné balvany tak, že mezi ně lze sotva nožem vniknouti, a třeba neznali čísla Ludolfského, přece jsou rozměry těchto velestaveb, t. j. průměr k objemu, v poměru 3·14159. K tomu ohromné Sfingy, zosobňující boha slunečního, podzemní pohřebiště a celé chrámy, z kterých se uchovaly četné sloupy, a některé z nich zdobí i sídla panovníkův evropských.

To vše a celé historie, vryté do skalních stěn, v syenit obelisku písmem klínovým, jež rozluštiti podařilo se teprv Bonssardovi a Champollionovi, jsou dokladem, že na této půdě v dobách, kdy Abraham kočoval v krajině Chaldejské, žil pokročilý národ, který s vysokou kulturou nespojoval žádoucí mravnost, naopak

oddával se mrzkým výstřednostem, jako kultu bohyně Bastit, o jakých slyšel již prorok Jeremiáš, když v kapitole 43. napsal: »A setře Bůh sochy boha slunce, jež jsou v zemi egyptské a chrámy jejich popálí.«

Co se týče dějin této podivuhodné země, jest ještě mnoho zahaleno závojem bájí, ježto až posud nepodařilo se z klínových nápisů sestaviti úplnou historii a nepřetržitou řadu králů, naopak nové a nové obtíže badatelům se vyskytují: potkávajíť se s jmeny, jež následkem provincialismů v staroegyptské řeči jinak zní, než v písmě klínovém, tak že jednu a touž osobu snadno lze považovati za jinou. Ale poněvadž řada klínových objevů není ukončena, jest naděje, že i v historii starého Egypta vneseno bude jednou dostatečné světlo. Prvním králem jmenuje se Menes, a já nemíním unavovati výpisem dynastií, jež se tu střídaly, chci jen poukázati na jednu věc, jež nás zajímá jakožto křesťany. Sám jsem slyšel, že událost, o níž vypravuje starý zákon o egyptském Josefu, považuje se i od některých intelligentů za bajku, která prý se sice pěkně poslouchá, ale žádného historického podkladu nemá. Avšak jisto je, že se židé do Egypta vystěhovali, a to nepochybně v době, když tam vládla dynastie Hyksů — někteří považují Israelity za ten rod Hyksův, jenž 500 let Egypt v područí držel, což je však vyvráceno; Hyksové byli nomadové původu semitského, tedy ethnologicky s židy příbuzni. Tím se vysvětluje, že byli židé od nich vlídně přijati; když však původní obyvatelstvo setřáslo jho Hyksův a na trůn nastoupili faraonové původu egyptského, pronásledovali cizí Semity a nutili židy k těžkým pracím, hlavně k stavbám pyramid.

Jest otázka, víli historie Egypta něco o Josefu, o němž vypráví naše svaté písmo a nazývá jej zachovatelem Egypta. Jest to nejvýš pravdě podobno, ale naprostých a neklamných důkazů není. Ba i v samém písmě jeví se jakýsi nesouhlas v textu latinském, řeckém a původním hebrejském. Vulgata praví: »Vertitque nomen ejus et vocavit eum lingua egyptiaca salvatorem terrae,« t. j. »pozměnil král jmeno jeho a nazval jej zachovatelem země,« či po řecku: »*καὶ ἐκάλεσε Φαραὼ τὸ ὄνομα 'Ιωσὴφ Ψονθόμφανὴχ*,« čili po hebrejsku: »šafenath paneach.« Tedy »zachovatel země« nebylo v originále, kde stálo slovo egyptské, a poněvadž se nepodařilo nalezti kořenu tohoto staroegyptského slova, jež může býti též zkomoleno, musíme věřiti překladateli písma, že věděl, co znamená: »šafenath paneach,« když z něho udělal: zachovatel. V klínových nápisech egyptských nikde o tom nečteme, ale je nápadno, že jmena Josef a Jakob často v nich přicházejí, ne ovšem jako jmena určitých osob, nýbrž jako jmena kmenů. A ještě něco důležitého. V korrespondenci krále Amenopisa IV. s králem babylonským přichází jakýsi Jancham jako zástupce krále egyptského, jenž má plnou moc otvírati královské sýpky obilní, které za tehdejších poměrů byly jakými si státními pokladnami, a poněvadž Jancham je slovo hebrejského původu, lze skoro s jistotou tvrditi, že ony klínové nápisy Tell-el-Amaruské mluví o biblickém Josefovi. Tyto dni četl jsem o novém

objevu slavného belgického egyptologa Brügsa beye; jedná se tu o monumentální nápis ze 17. stol. před Kr., jímž se zjišťuje, že Nil po 7 let se nerozvodnil, následkem čehož povstal veliký hlad. A ejhle 1700 před Kr. jest též datum příchodu Josefova do Egypta dle Mojžíše.

Panství králův egyptských učinil konec Alexander Veliký, jenž z malé rybářské vesnice udělal přístav světové pověsti a nazval jej po sobě Alexandrie. Po velikých změnách přišli Římané, kteří udělali z Egypta svou kolonii; jmena Antonia, Oktavia a Kleopatry spadají do té doby.

Je zcela přirozeno, že křesťanství, majíc se státi náboženstvím světovým, vyvolilo si za svůj cíl země nejvzdělanější, jako Italii, Řecko a v první řadě blízký Egypt. Zde hlásal novou víru sv. Marek, jehož ostatky odtud převezeny do Benátek, zde žil veliký učitel církve Cyrill Alexandrinský. Křesťanství vpádem a vítězstvím Saracenů sice odtud nezmizelo, ale z druhdy kvetoucích osad severoafrických stala se opuštěná sídla biskupů in partibus infidelium. Co Arabové z Egypta učinili, nemusím vypráVěti, stačí říci, že stará vzdělanost egyptská nadobro za své vzala, a jsouli tu nyní paláce, parky, kanály, úrodné lány, nádherná náměstí, jest to venkoncem dílo Evropanů, hlavně Angličanů.

V 17. stol. dostali se sultánové egyptští, kteří se osvědčili jako výbojní dobyvatelé, v područí t. zv. mameluků, kteří u nich znamenali totéž, co pretoriáni císařů římských. Byla to tělesná garda, jež nepohodlné sultány — a nepohodlnými byli téměř všichni — násilnou smrtí odstraňovala a přízeň svou nástupci prodávala. Slovo »mameluk« znamená vlastně otrok, proto že se tato tělesná stráž z berberských a kavkazských zajatců tvořila a dále rekrutovala; během doby však stalo se z nich hrdé rytířstvo, jež vůli svou v celé zemi provozovalo. Teprv sultán Mehmed Ali r. 1811 učinil konec jejich panství, kázav náčelníky jejich, když se od něho z hostiny vraceli, v úzké ulici povražditi. Tento panovník, syn strážníka z makedonského přístavu Kavaly, byl muž energický a bezohledný; k poctě svého rodáka, Alexandra Velikého, znova vystavěl zapadlý přístav Alexandrijský, který měl tehdy 10.000 obyvatelů a nyní jich má 300.000. Po něm nastoupil syn jeho Ibrahim, jeden z nejlepších osmanských jenerálů, který zmocnil se Malé Asie a byl by dobyl i Cařihradu, kdy by Rusové nebyli intervenovali. Po tom dostal se k vládě bratr jeho Abbas, zpustlý prostopášník, který si z horkého Fazoglu utvořil jakousi Sibiř, kam všecky nepohodlné poddané posílal; když byl zabit, přišel k vládě mladší bratr Said, od něhož má přístav své jmeno. Za něho dostali Francouzové koncesi na kopání Suezského kanálu, jenže jeho zásluha při tom byla jen ta, že si dal notně zaplatiti.

Po něm ujal se vlády syn Ibrahimův Ismail, za něhož se roku 1869 konala světová slavnost otevření průplavu Suezského. Vládl jen asi 10 let, ale nasekal tolik dluhů na Egypt, že když země nemohla ani úroky platiti, musela připustiti anglickou sekvestraci. Angličané totiž řekli: »My musíme k svým penězům přijíti a dáme vám sem vojsko, dokud nezaplatíte.« A poněvadž Egypt do dnes

nezaplatil, jsou v čelnějších městech anglické posádky, Egypt platí dvoje daně, jedny Angličanům, druhé Tauffikovi, svému místokráli, či khedivu, který však je politování hodnějším tvorem, než odpovědný redaktor kteréhokoli listu. Do veřejné správy nesmí mluviti, ale odpovídá i za to, když se některý Arab na bílý anglický plášť zaškaredí. Tolik však třeba ke cti Angličanů uznati, že nepřišli jen, aby zemi vyssáli, nýbrž postarali se při své pokročilosti též o vyšší výnos země a že z Alexandrie a z Kaira udělali evropská města. Oni zřídili kanalisaci, jež stála přes 200 mil. fr., za to však celý Egypt, aspoň dobrá jeho polovice, může celá Nilem býti zaplavena, čímž katastrální výnos tohoto území z 60 milionů stoupl na 180. A přimyslímeli si násilné obraty na trůně, jež jsou nyní v Egyptě téměř nemožny, dlužno připustiti, že anglická suverenita jest Egyptu prospěšná.

A nač vydal Ismail paša ohromné sumy peněz? Na pošetilou slávu, na niž následovalo vyhnanství. Aby se evropským panovníkům ukázal jako vladař bohaté země, vystrojil jim při otevření Suezu slavnost, která sama stála přes 20 mil. Pojal také myšlenku spojiti pyramidy s Kairem jedním nádherným parkem. Nyní z toho zbývají zpustlé sady a čtyřřadová alej akátů, v jichžto stínu jezdí elektrická tramway. Pro císařovnu Eugenii vystrojil Ismail na Nilu gondolu s báječným přepychem a věnoval jí palác, jehož však ona, zvěděvši, že jest to vše na dluh, nepřijala. Pět set domů bylo tehdy pro evropské hosti upraveno, a jich pohostění dělo se na státní útraty. Na ostrově Buluku vystavěli francouzští architekti Ismailovi palác, jenž byl perlou orientálního přepychu; nyní je palác z pola zpustlý, bydlí v něm snad jen rodina hlídače, natahujícího ruku pro bakšiš. Džesireh je jmeno této pohádky z Tisíce a jedné noci. Když pak Ismail vdával svou dceru Zenab, bylo 200 tisíc lidí na nohou, aby se obdivovalo diamantovým diadémům, korunám, náramkům, sponám a pásům, v nichž nevěsta přímo zářila, a nikdo nepomýšlel na to, že na těchto brilantech neuschly ještě slzy chudiny, jež byla ve spůsobu předepsaných daní přímo olupována. K této příležitosti dal Ismail přes rameno Nilu postaviti most, za kterouž příčinou nesměly lodi po celý čas řekou plouti; k osvětlení nočních plesů bylo třeba za 200 tisíc zlatých svíček stearinových, cestičky byly kropeny růžovou vodou, krátce peníze vyhazovány oknem. A kdo při tom nejlépe pochodil? Evropští dodavatelé a věřitelé, kteří se v připisování nul výborně vyznali. V té době byl Egypt Eldorádem zkrachovaných evropských existencí, jež dostávaly koncese na vše možné, jen když zaplatily taxy. Za vlády Ismailovy nebylo žádných boháčů, ježto kdo peníze měl, schovával je, aby o ně nepřišel a vypůjčil si raději na vysoké úroky, aby se zdál chudým. To byl ovšem nejlepší prostředek na ochuzení země. Jeden finanční ministr Ismailův zdanil každé narození a každé úmrtí. Jeho nástupce dal dokonce vyhlásiti, že kdo složí 2 šilinky, dostane jistou míru ječmene; pak šilinky sebral, ale felahové nikdy ječmene nespatřili. Roku 1880 byly všecky zámky Ismailovy prohlášeny za státní majetek,

a není nikoho, kdo by je udržoval; harémy jsou prázdny, neboť Tauffik, ač mohamedán, žije v jednoženství, parky spustly a tropické rostliny v nich divoce bují.

Avšak já předbíhám, — vždyť posud stojím na přídě lodní a jen dalekohledem spatřuji jakési obrysy, tentokrát opravdu nízké břehy africké, jichžto hnědá barva víc a více vyniká z prostranství vod. Ponenáhlu rozeznáváme věže křesťanských chrámů, štíhlé minarety, mečity, maják, již i molo, vystavěné z kamene pověstného majáku fárského, zříme před sebou.

Krásná Alexandrie jistě není. Pro své rovné střechy nevypadá jinak, než nepřehledné zbořeniště uprostřed nekonečné roviny. Naše rozčilení roste; blíží se k nám loďka s červenobílou egyptskou vlajkou, s půlměsícem a hvězdami a na ní lodivod, jenž má naši Singaporu uvesti do přístavu. Nebylo by toho sice třeba, ježto zde není skalisk, jako ku příkladu v Jaffě neb Haifě, a celý obřad jest jen předehrou vyděračství, jež na nás v orientě čeká. Mezi tím, co lodivod vyjednává s naším kapitánem, řvou na sebe jeho průvodčí — jinak křik jejich pojmenovati nemohu — vyrážejíce ostře oblíbenou hrdelnici arabské řeči *ch*. Domorodý lid rozumí a mluví italsky více, než u nás se mluví německy; vzdělaný Arab, hlavně obchodnictvo, rozumí všem světovým jazykům, najmě angličtině a frančtině. V doganě ukazovali jsme pasy, které však nic neplatily; žádali od nás visitky, jež jsme jim obráceným písmem podávali. Přečetli, přijali dva franky bakšiše a bez prohlížení zavazadel pustili nás na ulici, kde čekaly četné povozy. Řekli jsme »Hôtel Bonard,« a již ujíždíme nedlážděnými ulicemi, jež v letních měsících šíří po městě spousty prachu.

Vidíme sice jinou pleť, ale jinak nejsme překvapeni. Obyvatel dolního Egypta je podoben našemu židu a nemá pleť o mnoho tmavší. Jinak týž úzký, zašpičatělý obličej, vysoké čelo; nos naproti tomu je pravidelný a postava stepilá, za to ženy jsou otylé s klátivou chůzí. Na první pohled je nám nápadno, že muži i v obyčejném přátelském hovoru na sebe křičí, kdežto ženy ve svém zakuklení vypadají jako chovanky ústavu hluchoněmých, nebo jako jeptišky, jimž v době exercitií zapověděno mluviti. Klidně ubírá se každá do svého domova a nezastaví se leda se svou známou, s níž tiše několik slov vymění. Mluviti na ulici s mužem je proti koranu, i kdy by to byl vlastní manžel. Nosili Turkyně ku př. v Cařihradě tvář zastřenu závojem či jašmakem průhledným, s nímž mohou koketné ženy — a kde by těch nebylo — manevrovati, že Evropanu podaří se sem tam uzříti hezčí tvář, je cosi takového v Egyptě vyloučeno, ježto tam nosí ženy boró čili škrabošku, z níž vyzírá jen velké mandlovité oko. Poněvadž však mnozí domorodí obyvatelé jsou křesťané, možno z křesťanských nezastřených Koptek souditi na ostatní ženský svět; ženy z lidu jsou rozhodně nehezké, poněvadž rychle dospívají i stárnou. Ženy lepších kruhů jsou buď Turkyně neb Evropanky v Egyptě vyrostlé a nevšední krásou slynoucí. Viděli člověk po prvé to množství zahalených žen v dlouhých bílých

nebo černých pláštích, domnívá se, že se octnul v klášteře nebo na maškarním plese, ale rychle si oko na ten zjev zvykne. Ostatně všecky obrazy z harému a krásky od západních spisovatelů vybájené jsou veskrze toliko plody bujné obraznosti. Bohatý Turek do zadní části domu, v němž má svůj harém, nikoho nepustí, prostý pak Moslím ani nemůže dvě manželky živiti a dvě domácnosti vydržovati; co si lehkověrný Angličan za notný bakšiš dá jako harém ukazovati, není nic jiného, nežli klam, jejž provádí podnikavý Řek neb Armén se svou ženou a se svými dcerami nebo i služkami.

Též docela černé tváře se silnými pysky a kudrnatými vlasy lze spatřiti na ulici; jsou to obyvatelé Nubie neb Abyssinie, kteří ve své chudobě najímají se jako služebníci pro domácnosti, ježto služky v našem smyslu naprosto zde neexistují, leda když si je některá konsulka, doktorka, inženýrka, velkoobchodnice z Evropy s sebou přiveze. Černoši perou prádlo, myjí, chovají děti, obstarávají nákupy, ba i vaří. V hotelích není obsluha jiná, než černošská, v kavárnách jsou číšníci; v pivnicích (arci jen řídkých, ježto pivo je dražší, než u nás víno) je obsluha ženská známého druhu. — Hostíť Afrika v tom ohledu vyvrhel evropské společnosti, ponejvíce individua, jež měla příčinu domov svůj opustiti. Prostituci domácí představují tanečnice, jež na každém rohu provádějí tanec zvaný »fantasia.«

Když se v levo i v pravo po neúhledných domech díváme, jsou nám nápadna jich smutná průčelí. Okna nemají skel, jsou zastřena žaluziemi, dvéře domovní jsou neúhledné, zavřené, železným kladivem místo elektrickým zvonkem opatřené. Zníli ulicí známý hlas prodavače zeleniny neb ovoce, ukáže se před oknem špinavá, henou do žluta omalovaná ruka, prodavač vezme peníz a položí zboží na ruku, která ihned zase zmizí. Jak viděti, závidění hodný život tureckých žen není, a celá jejich zábava spočívá v tom, že jdou v pátek, v den zasvěcený, do mečity na galerii (mezi muže jest jim tu vstup zapověděn) nebo na celé odpoledne do lázní, kde prý bývá nad míru živo. Ač nikam jinam nejdou, znají prý Turkyně klepy z celého města.

Vjíždíme do živější čtvrti; prodavači vody s odpornými koženými měchy na zádech křičí, obchodníci s limonádou a sorbetem tlukou do plechových talířů, nabízejí své výrobky, angličtí i egyptští vojáci, břemeny obtížení velbloudi a oslíci, jezdci na koních, velbloudech i oslech, Evropanky v nádherných ekypážích, páni v cylindrech, domorodky s dětmi na rameni a papirosou v ústech, majitelé koz, kteří na svých stanovištích dojí a teplé mléko prodávají, to jsou zjevy, jež se kol nás jako v kaleidoskopu míhají.

Konečně dojíždíme na hlavní náměstí, jež se zove náměstím Mehmeda Ali čili též konsulátním. Jest elegantní, jako každý boulevard Pařížský. Ulice v něm ústící jsou betonovány a jezdí po nich elektrická tramway; vidíme tu moderně zařízené hotely, kavárny, pivnice, banky, směnárny, konsulátní budovy, školy a jiné ústavy. Uprostřed jest hrdá jízdecká socha Muhameda Ali,

jenž dal Egyptu samostatnost. Poněvadž jest Alexandrie město moderní, aspoň pokud se evropské čtvrti týče, nemyslím, že bych jejím popisováním něco zvláštního pověděl. Naši pozornost více poutaly některé starožitnosti, jež tu po všech bouřích zbyly ještě z dob římských; je to hlavně sloup Diokletiánův, chybně Pompejovým zvaný, v jehož sousedství nalézala se pověstná bibliothéka Alexandrinská, kde prý bylo na 600 tisíc svazků; dále jsou tu teprv nedávno odkryté prof. Bottou katakomby, pravé to město podzemní, elektricky osvětlené, pocházející z dob císaře Karakally. Sarkofágy jsou bohatými reliefy zdobeny, některé po dnes neotevřeny.

Poněvadž arabská čtvrt je v Kaiře mnohem zajímavější, odpustili jsme si v Alexandrii návštěvu úzkých, páchnoucích ulic zvláště proto, že mezi domorodým obyvatelstvem nebyl ještě potlačen mor (peste bubona), pro nějž jsme se potom v Beirutu museli podrobiti čtyrdenní karanténě. Místo, abychom šli v Alexandrii do arabské čtvrti, najali jsme si povoz a projeli jsme okolí města, zvláště onu partii, kde Nil ústí kanálem do moře. Vše jevilo se v jarním hávu — byltˇ právě konec února. Z bujné zeleně palem, fíků, rhododendronů, banánů, kaktusů, cirhusů a kamelií, po většině bohatými květy obsypaných, vykukují villy anglických a amerických milionářů, kteří zde tráví dobu, když u nich doma je zima. To, co u nás v sklenících živoří, je zde rozvinuto v plném životu, tak že vše svým jasem překvapuje a obdivem naplňuje.

Po večeři vycházíme ještě na ulici; všude panuje svěží, pestrý život; kavárny jsou nabity. Ale co tu schází, jest žena, která jest dle předpisů Muhamedových ze společnosti vyloučena. Moslemínu se nesluší zastaviti na ulici i s vlastní ženou, neřku bráti ji do společnosti mužů vůbec a Evropanů zvlášť. Vždyť proto nosí ženy škrabošky, aby pohled Evropanův jich zneuctil. Žena může si vyjíti na ulici, může vstoupiti do krámu a obstarati svůj nákup, může třeba kolik hodin stráviti v lázních, jedna druhou může navštíviti, může si vyjeti na »šamelhauer,« t. j. na venek s dětmi a eunuchem, kde může na celý den rozbiti stánek pod palmou, nebo terebintou, ale dále její svoboda nejde. Takovým jeví se život ženy na venek, třeba právní postavení její bylo závidění hodno, ježto muž v žádném případě nemá právo hrubě s ní nakládati, a zapomeneli se přec, musí ji v případě rozvodu zaopatřiti. Chudé vdovy dostávají podporu od státu. Turecká dívka žádá od ženicha slib, že si žádné jiné nevezme, a nedostojíli v slovu, jak se často děje, může se žena jednoduše vrátiti do domu otcovského. Ostatně mnohoženství ubývá, a kněží, úředníci i učitelé pro dobrý příklad žijí v jednoženství, zrovna jako nynější khediv sám. Nepěkné stránky mnohoženství se obecně uznávají, a kdo chce požívati vyšší vážnosti, nesmí si vzíti druhé ženy, a vezmeli si ji, musí pro ni zaříditi zvláštní domácnost se zvláštním vchodem. Chudší moslím má ženu jednu bulu, a domácí jeho život nijak se neliší od života rodiny křesťanské, ježto v tom případě netráví žena život v nečinnosti,

jako v domech boháčů, kde všecky domácí práce obstarávají eunuchové, nýbrž statečně stojí muži po boku. Ostatně je velmi těžko do moslímské domácnosti vniknouti, ježto domy jsou i za dne uzavřeny, žaluzie spuštěny a mimo to byt pro ženu, či t. zv. harém v zadní části domu vykázán. Za to předek — selamlik — je prostý, ale zadní část domu ozdobnější. Vzdělání nepožívá arabská žena i z lepších rodin žádného, ruční práce a trochu piana jsou všechny její vědomosti.

Z Alexandrie je krásný výlet drahou do Ramleh, t. zv. egyptské Riviery, t. j. do pobřežní krajinky až po Abukir. Nyní je to téměř nepřetržitá řada vill, v nichž tráví evropští boháči zimní měsíce, provádějíce zde léčení hroznové. Pro souchotináře je Egypt posledním útočištěm; sám jsem mluvil s německým profesorem, jehož lékaři považovali už za ztraceného a jenž v Heluanu za půl roku své choré plíce docela vyléčil. Ramleh se pro plicní neduhy pro svůj vlhčí vzduch nehodí tak, jako vzdálenější od moře Kairo, nebo dokonce lázeňská místa Heluan a Assuan, položená ještě jižněji od Kaira, kde vzduch je naprosto suchý. Mně bohužel nebylo popřáno viděti ani Ramleh, ani krajinu horního Egypta, která není tak civilisována, ale jest tím zajímavější, že se tam nalézají zbytky starých hrobů, pyramid, chrámů, sloupů, sfingů, soch králů, jakož i skalních nápisů klínových v Luxoru, Karnaku, Assuanu, Šakkâru, Abydě, Dendeře, Elefantině, Pylé a j. Dobu tří dnů, v níž naše Singapore zboží evropské v Alexandrii vyloďovala a za to tamější výrobky, ponejvíce pomoranče a banány nakládala, mohli jsme věnovati jen kratšímu výletu, a tím byla asi čtyři hodiny trvající jízda rychlíkem do *Kaira*, hlavního města egyptského, kteréž do roka bývá cílem bezpočetných cestovatelů evropských i amerických. Krajina, kterou nás vlak unášel, jest tak rovná, že oko v ní marně hledá vyššího předmětu, na němž by spočinulo. Mimo města a beduinské vesnice, palmové lesíky a kanály nilské, jež tu tvoří t. zv. Delta, spatřujeme jen bujné osení, jež se tu dvakrát do roka sklízí, a hojně jetele, který se sedmkrát seče a na němž četní bůvoli se pasou. Přece však tu nikde není známky zámožnosti, a bylo tomu ještě hůře, dokud Angličané vzornou kanalisací a umělým zavodňováním výnos polí nezvýšili. Jedeme s tajemníkem Cookovy společnosti, rozeným Němcem, který nám ochotně dává užitečné rady a dříve našeho nadání objevují se v dáli na nepřehledné rovině pyramidy, 5000 let staré památky kultury lidské, na nichž marně hlodal zub času a proti nimž bez výsledku bojovala zloba, sveřepost a lakota lidská.

Slunce zmizelo s obzoru, a jak to na východě bývá, rychle nastávala noc. V nádraží Kairském přivítaly nás již první stíny, a než jsme vyhledali povoz, dostavil se večer a s ním magické osvětlení zahrad, vill a domů, jež míhaly se po obou stranách ulice. Jedeme evropskou čtvrtí Esbekieh, kde koncem února dlí množství bohatých cizinců v nádherných hotelích, za něž by se nemuselo styděti žádné hlavní město v Evropě. Náleží k nim též Eden Palais, v němž nám poskytnuto denní zaopatření za 15 fr.

pro osobu. V Praze stál by takový pokoj a taková raffinovaná kuchyň zajisté tolikéž zlatých. Vyžádali jsme si zvláštní místnost, ježto by cestovní naše obleky špatně vypadaly mezi elegantními toilettami tamější společnosti u table d'hôte. Po večeři vyšli jsme si na večerní koncert místokrálovy kapely, v níž bylo, jak se samo sebou rozumí, i několik Čechů, a byli bychom tu snili orientální pohádku dlouho do noci, kdy by jednak únava, jednak na 5. hod. objednaný dragoman Víděňan nás nepamatoval, abychom se včas odebrali na lože. Lidé všech pletí, všech jazykův i národův od nejsvětlejšího seveřana až k ebenově černému obyvateli Nubie neb Abessynie střídají se tu jako obrázky v kaleidoskopu, a elektricky osvětlené kiosky, bassiny, promenády, buffety, pomocí lampionů v jemné šero zahalená loubí jsou pro mě vidinami, o nichž se mi zdá, že jsem je nejen prosnil, ale opravdu prožil. Orient v plném smyslu slova.

Z tvrdého spánku probudil mě krásný tenor muezina, jenž na blízkém minaretě provolával svůj adan, t. j. ranní modlitbu táhlým, slavnostním hlasem: »la illaha illa lah. Va Mohamed er rossul Allah« atd., t. j. »vstaňte k modlitbě, modliti se lepší je než spáti. Bůh je veliký a není Boha krom Allaha.« Hodinky ukazují jen několik minut před pátou, moji společníci čekají už v povozích, těsně se halíce do svých haveloků. Byl opravdu citelný chlad, když jsme vyjeli směrem ku Gizeh, čili k pyramidám. Nádherné villy uprostřed tropických zahrad, které jsouce zalévány přímo bují pod smavým slunkem orientu, skvostné hotely, bazary, na něž hrd by byl každý Pařížský boulevard, paláce, kasárna, za železným mostem pak letohrádky, libosady, elektrická dráha uprostřed široké řady akátů, táhnoucích se téměř až pod pyramidy, řady velbloudů, nesoucích časně z rána již zásoby pro žaludek afrického velkoměsta, konečně městečko Gizeh, dnes již předměstí, jeho světoznámé museum a zoologická zahrada, to vše míhá se před očima v levo i v pravo, až se nám najednou v celé gigantické kráse objeví tři velké pyramidy králů Chufa, Chefrena a Menkaura. Jaké kouzlo v tom slově! Jeť to nejstarší zachovalé dílo lidských rukou. Národové vymírali, říše se bořily, náboženství povstávala a zacházela, pyramidy však stojí v celém svém majestátu.

Byl o tom spor, čím vlastně tyto obrovské stavby (z nichž jedna jediná zaujímá prostoru Lipska a z jedné jediné mohla by vystavěna býti zeď kol celé Francie, jak kterýsi Němec vyměřil) byly, čili jaký účel měly a co mohlo býti pohnutkou egyptským tyranům, aby tolik kamení na jedno místo hromadili, zvláště když toto po Nilu a na primitivních loďkách až kdesi od Sakkarah muselo býti dováženo. Jedni měli je za chrámy, jiní za sluneční hodiny, dokonce i za Josefovy sýpky, ačkoli aspoň některé pyramidy stály už 1500 let, než Josef do Egypta přišel. Nyní se za jisto pokládá, že králové je stavěli sobě jako své hrobky, užívajíce k tomu ohromného množství otroků. Zajímavé jsou na pyramidách nápisy, co těch sto tisíc dělníků snědlo cibule, česneku a ředkve; již Herodot počítá, že jedna pyramida mohla státi šestnáct mi-

lionů talentů. Vůdčí myšlenkou při těchto přenesmírných stavbách byla ovšem víra v nesmrtelnost a stěhování duší, neboť staří Egypťané věřili, že po smrti člověk na onom světě prochází rozličnými fásemi zdokonalení, až dojde blaženosti v patření na praboha Rahy, a tu že se spojí s tělem, které za živa měl; proto bylo třeba, aby je našel zachovalé. Odtud ta péče o balsamování těl a ta dokonalost v balsamování, jež se nejlépe jeví na mumiích, čili skutečných tělech králův a členů královských rodin, uložených — pokud nebyly rozbity a prodány cizincům — v museu Gizejském, na nichž je znáti každá žilka a každý rys obličeje. Při balsamování byl u starých Egypťanů mrtvý zbaven měkkých částí, tedy vnitřností a očí, kořením naplněn, 70 dní v soli uložen, pak v natronu smočen, vytažen, úd po údu gumovým plátnem obtočen, na to sádrovým těstem obalen, aby k němu nemohl vzduch, a konečně rozličnými nápisy ozdoben a do rakve a s ní do kamenného sarkofágu vložen. Dnes pochovávají Egypťané těla mrtvých jako u židů, t. j. na pravý bok s placatým kamenem jako přikrývkou a jehlancem u hlavy, na němž není nic jiného, než turban té barvy, jaký nebožtík nositi byl za živa oprávněn.

Minuli jsme poslední stanici elektrické dráhy, vegetace přestala. Vystoupivše z kočárů šli jsme několik minut a byli jsme přivítáni od beduinů, kteří nám hned nabízeli své velbloudy. Na těchto klidných zvířatech dospěli jsme cíle, t. j. pyramid, sfingy a zděných podzemních hrobů, jakéhosi žulového chrámu, kde v bezprostřední blízkosti svých panovníků dávali se nepochybně pohřbiti členové královské rodiny a vysocí dvořané. Kdo by chtěl vystoupiti nahoru, může, ale při větru, jaký právě za naší návštěvy panoval, není to radno, ježto výstup děje se tudy, kde vylámány jsou k tomu účelu kameny. Ostatně nelze shora ničeho spatřiti, než širokou nepřehlednou Saharskou pláň na západ a zelenou rovinu Egypta. Popohnali jsme tudíž velbloudy a dorazili jsme od pyramid v 10 minutách k S f y n g u, kamenné obludě, jež asi představovala královskou sílu, měla hlavu lidskou a tělo lví, které však je úplně pískem zasypáno, tak že jen přední nohy poněkud z písku vynikají. Rozměry její jsou takové, že na př. od brady k čelu měří 14 loket.

Zaplativše rozličné bakšiše, které by byly bez dragomana dopadly mnohem větší, a pozdravivše beduiny arabským: marabah, vstoupili jsme do svých povozů, abychom ještě do poledne shlédli pověstné museum v Gizeh, které upravil známý egyptolog prof. Nariett a které je svého druhu jediné. Divný je to pocit, prohlížíli člověk skutečná těla starých králů, kteří tu před čtyřmi a pěti tisíci lety panovali, a těla jich žen i dcer. Tak zachovalé jsou tyto zčernalé mumie, že lze stanoviti i věk každého mrtvého. Zde leží princ Rahatpon a jeho manželka Nofrit, tu Ramses veliký, otec dcery Mer en Mut Nerfer ari, jež vychovala Mojžíše. V jiném sále jsou celé kusy stěn z kostelů s nápisy a zobrazenými historickými výjevy, prsteny s drahokameny, řetězy, jídelní stoly, vany, sochy, posvátné kočky Bastit a býka Apisa, obětní kameny,

v hrobech nalezené kruhy, obilní zrnka, vejce, byliny, krátce celý starý Egypt, jenž sám byl velikým museem.

Hluboce dojati opouštíme museum, abychom aspoň letmo prošli zoologickou zahradu v sousedství se nalézající; ale mimo vyvinutější exempláry pštrosů, kteří se poblíž uměle pěstují, jsme v ní nic nového nespatřili.

Výborně poobědvavše dali jsme se čistokrevnými arabskými koníky unášeti do třídy arabské, abychom si tam prohledli některé mečity, bazary, hlavně však pověstný pouliční život. Potkali jsme svatbu, t. j. nevěstu sedící s dvěma družkami v zastřených nosítkách, která nesli čtyři muži přímo do lázní a odtud do domu ženichova, jenž zpravidla až doma uzří, přinesloli mu fatum krásku či dívku obyčejnou. Před nosítkami kráčelo i poskakovalo mimo svatebčany asi 10 hudebníků, kteří ze svých píšťal vynucovali zvuky, jako by měli z Kaira vypudit i poslední myš. Přijeli jsme dlouhou, živou ulicí nejprve k mečitě sultána Hassana, dále k citadelle, odkud je nejlepší pohled na Kairo, a k mečitě alabastrové. Pokud se mečit týče, nemůže se kromě Cařihradu měřiti s Kairem žádné jiné osmanské město: mát jich 500, dost na půl milionu lidí. Oprava mečity Hassanovy nedávno provedená stála 28 mil. fr. Zuli jsme svou obuv, obuli trepky, zaplatili bakšiš a vstoupili dovnitř. Na dvoře poutá pozornost studna k umývání před modlitbou, bohatá arabská práce, u vchodu modlitební stolice Hassanova, uvnitř pak posvátné místo, odkud chatib čte koran. Celý vnitřek, čili džamie, pokryt je bohatými koberci ohromné velikosti, na korintských sloupech jsou hojné ornamenty, na stěnách průpovědi z koranu, mnoho lamp zde visí, nikde však není obrazů neb soch, ježto jsou Mohamedem zakázány. Kol dokola je jakási galerie pro ženy, jež mají přístup jen v jisté dni. Zajímavá je mečita »el azhar« proto, že je spolu jakousi arabskou universitou, kde studovalo kdysi až na 20 tisíc studentů, nyní jest jich tu osm tisíc. V ohromných kolonádách uvelebí se učitel na obyčejném koberci, mladíci usednou v polokruhu kol něho a učí se bohosloví, právům, logice, řečnictví. Egypt má ovšem též své studované lidi, kteří se nosí à la franca, ale to si přinesli z Evropy, hlavně z Paříže. Arabové mají své domácí lékaře, ale když je zle, volají lékaře evropské, jichž je tu hojnost, zvláště Italů a Francouzů; inženýři jsou Němci a Angličané, hudebníci a sládci Češi.

Byly 4 hodiny, a my jsme se museli rozhodnouti, pojedemeli do Matarieh, neb zamíříme li do starého Kaira, kde je věkovitý křesťanský chrám, vystavěný prý na místě, kde sv. rodina na svém útěku nějaký čas se zdržela, či konečně navštívímeli bazar, jenž je nejslavnější v orientě. Ves Matarieh leží dvě hodiny od Kaira a ukazuje se v ní studna, z níž sv. rodina pila, a strom, pod nímž odpočinula. Poblíž této vesnice stojí posud sloupy slavného kdysi chrámu, neboť zde byla proslulá Heliopolis. Staré Kairo má jednu znamenitost, a to džamii, v níž provozují, a sice nikoli jako komedii, ale jako bohoslužbu tance své (sikr) derviši, kteří se při tom řeží až do krve a tancují až do mdloby,

ale i tato odporná věc nikoho z nás nevábila. Obrátili jsme se tudíž k arabské čtvrti, avšak brzy jsme viděli, že dále to na povozech nejde, ježto ulice se úžily a lid se jimi hustě valil. Časté volání »oa rigle, riglak, jeminak, šemalak,« t. j. noha tvá levá, pravá strana, »quarda chovadža,« t. j. pozor, cizinče, přinutilo nás, bychom povozy zastavili na určitém místě a sami — zapnouce dobře své kapsy — pustili se do orientálního víru.

Především ty ulice! Čemu se říká v arabské čtvrti takového velkoměsta ulice, proti tomu Pražské židovské město co do šíře, čistoty a úpravy bývalo pravým přepychem. Arab do své uličky nepustí paprsku slunka; první patro domů vyčnívá do ulice, takže si protější sousedé téměř mohou ze svých bytů podávati ruce. K tomu ke všemu jsou napříč nataženy hrázky a na nich visí koberce, takže jsou uličky tmavy; je v nich příjemný chlad, ale nepříjemný zápach, protože na ulici házejí se všeliké odpadky, a kdy by nebylo psů, kteří tu tvoří zdravotní policii, a věčně smavého slunka, velká města snad by z moru ani nevycházela. Zásoby své má arabský obchodník uvnitř domu, kam též zpravidla odvádí kupce, venku má krámek, za nímž na povýšeném místě kouří své nargile. Neotevřeli celý den při tom ani úst, je to Turek, počínáli si drze, jako by prokazoval milost, že chce prodati, je to Řek, chopíli vás důvěrně za ramena a ptáli se, nejsteli ze Lvova, šeptáli vám, že má na prodej střevíčky nebo pás, jejž nosila ta a ta sultánka, že vám jej dá pod cenu, třeba by musel týden jísti suchý chléb, pak patří jistě k Aškenazim neb Sepharedim. Monsieur, signor, captain, mylord, kyrie, neb i mein Herr je slyšeti ze všech stran, a věnujeteli vyloženým věcem poněkud bližší pozornost, jste ztraceni; »co jsem vám udělal, že jdete ode mne pryč,« aneb »chcete mě ožebračit, že mi nabízíte tak málo?« »Smilujte se, mám ženu a děti; mám zavříti krám?« atd. Koupíteli, přinesou vám černou kávu nebo likér, snesou a rozloží všecko zboží své; ale tu dobrou vlastnost mají, že nekoupíteli ničeho, nehněvají se, tím méně urážlivě za vámi pokřikují.

V této čtvrti, kde se hemží širokolící negři jako průvodčí a sluhové elegantních Evropanek, Řekové v kazajkách bohatě vyšívaných, Peršané s pyramidální kožešinovou čepicí, Čerkesové v dlouhých černých pláštích s dýkou a revolverem za pasem, že člověk neví, na kom dříve očima spočinouti, dostanete vše: obleky, kaftany, burnusy, šály, koberce, všeliké vyšívané pokryvky, polštáře s arabeskami a průpověďmi z koranu, zbraně všeho druhu, jako damascenské šavle, jatagány drahokameny vykládané, dýky, albánské revolvery, dlouhé arabské pušky, koňská sedla a šabraky, udidla, mongolské přílby, čerkeské pancíře, sekery, předměty tepané ze stříbra i mosazi, jakáž práce je výhradně domácím výrobkem, dýmky a čibuky z jasmínu, růžového dříví, mořské pěny, krásně vyšívané měšce na tabák, nargile z křišťálu i stříbra ve všelikých antických formách, prostředky toilettní, jako růžové oleje, pastilky serailové, jasmínové mastičky na brvy, žlutá hena na nehty, tinktury proti pihám, pižmo, pomády pomo-

rančové a Bůh ví co ještě. Vejdeme do ulice klenotníků — každé odvětví má totiž svou uličku, — kde vám nabízejí ohýbací arabské prsteny, safíry, rubíny, náramky z girgizu, brasilské topasy, opály, aventuriny a jak se to vše jmenuje. Přišli jsme i mezi ševce, jenže pojali jsme ihned podezření, že skvostné ty červené a žluté dámské polobotičky, jemné sametové trepky, střevíčky z brokátu, drahou kožešinou vykládané, smaragdy i safíry zdobené pro dámy harému některého paši nejsou prací arabskou, nýbrž že byly — jako mnoho jiného — naloženy v Marsilii nebo v Janově. Tedy Paříž v Africe, neb Afrika v Paříži, jak chcete; kus orientu, kus Evropy pod jednou střechou.

Škoda, že v přístavě Alexandrijském již zase nakládají. Jak krásně by se tu pod teplými paprsky březnového slunce, uprostřed bujně kvetoucí tropické přírody dvě, tři neděle snilo! Avšak »Singapore« nečeká; proto ještě jeden pohled z kočáru na tu bajku Šeherezády, a pak zpět rychlovlakem k naší lodi, jež nás má ve dvou dnech donesti na úpatí Libanonu k zeleným břehům Syrie.

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Karel Scheinpflug, který na sebe upozornil nejprve básněmi, uveřejňovanými v předních časopisech (vydal také sbírku veršů Opuštěný důl), zejmena však rozsáhlou románovou skladbou Symbiosa, otištěnou ve Květech, vytiskl na sklonku minulého roku povídku *Moře* (vlastním nákl., str. 108). Poznámka na konci připojená upozorňuje, že práce tato byla napsána r. 1902; je třeba vytknouti toto datum, aby autor Symbiosy v tomto případě snad nebyl posuzován křivě. — V Moři autor obral si látku ze světa uměleckého. Malíř Lamač v slabé chvíli ožení se s dívkou, která potom nemá smyslu pro jeho umění a stane se mu přítěží, táhnoucí jej s výšin uměleckých ideálů v nízkou všednost maloměstského života. Lamač, aby se s ženou uživil, stane se fotografem, ubíjí svou tvůrčí sílu a jen v řídkých okamžicích, kdy touha po tvoření probouzí se v něm jako jiskry v popelu, sahá po štětci. Potom mu zemře žena. Malíř sproštěn svých pout a náhodou nabyv potřebných peněz, chystá se k novému rozletu za vytouženým cílem. Vrátiv se od moře, k němuž si zajel pro obrozující lázeň, uhajuje své svobody a neodvislosti na všechny strany. Hotově se k nové práci, zdůrazňuje si pravidlo pro další život: »Má cena jest jen ve mně, v mém talentu, v mé práci v mém charakteru, v souladu mého díla s mým životem, a nikdo ji nezvýší a nikdo nesníží.«

Scheinpflugovo vypravování má v prvé polovině skoro týž podklad jako Šimáčkovo Štěstí. Také v tomto románě výtvarný umělec, sochař Verunský, poutá se sňatkem, který jej potom zdržuje v čin-

nosti tím více, že Verunský, pustiv se do boje s poměry svého prostředí, jest člověk slabé vůle. Také tento sochař se po předčasné smrti své ženy vzchopuje k zdařilému dílu, ale potom jeho plamének mdlí a znenáhla dohořívá. Ale shoda tohoto podkladu Scheinpflugova se starší prací Šimáčkovou jistě jest jen nahodilá. Scheinpflug má látku jaksi více theoretickou, snaže se řešiti otázku umělcovy neodvislosti jakožto nezbytné podmínky k zdárnému tvoření. S tím souvisí už i jakási neurčitost dějiště (naproti konkrétní půdě Vinohradské u Šimáčka), stručná charakteristika hlavní postavy, načrtnuté jen v celkových obrysech, jež nemohou sestoupiti v hlubiny nitra a jeho pozvolných převratů a změn a v celku dosti rychlé vítězství nad vlastním zoufalstvím i nad nástrahami záhadné krasavice z blízkého zámečku. Scheinpflugův malíř, aby se vyléčil, jede na cestu Autor tou příležitostí umisťuje zde své cestovní dojmy z Berlína, Hamburku a z vyjížďky na Helgoland, kteréžto dojmy, mimochodem řečeno, obratně podané, vyplňují dobrou polovinu knížky. Rozumí se, že by i jiné zjevy přírodní byly mohly v malíři vzkřísiti jiskru tvůrčí; autor však, jak se zdá, sám byl vlastním dojmem nutkán vzdáti hold velebnému majestátu moře. A tu se zase ocitáme před nápadnou shodou. Na str. 84. volá Lamač: »A postavě Duše, vystupující z černých vod k světlé výši, dám tvář své ženy. Nechť i ona ožije v tomto díle . . .« Právě tak si umiňuje a činí po smrti své Boženy sochař Verunský v románě Šimáčkově.

Vilém Mrštík označil svou poslední knihu, nazvanou *Zlatá nit* (nákl. Ottovým, str. 219) jakožto »fragmenty a hrst epigramů.« Sebral v ní dlouhou řadu drobotin, které časem nashromáždil asi tak, jako v malířově skizzáři shledá se najednou množství náčrtků, které tam za různých příležitostí byly uloženy na památku dojmů tu trvalejších, tu prchavějších. Pojítkem té dlouhé šňůry úryvků jest osoba autora samého; odtud také plyne, že všecka kniha vyznívá touto subjektivitou spisovatelovou. Mrštík si vyjel do světa, za hranice, zajel si do rozličných končin našeho království a hrstku drobných obrázků, které se mu tam vtiskly v pamět, podává zde čtenáři. Takového původu jsou na př. Boží nevěsty, Vlast, Nancy, Częstochowa a j. Jinde píše, jako by si bud po četbě neb po pozorování uměleckého díla pro sebe zaznamenal dojem, který tou příležitostí měl. V těch řádcích už zní trochu kritiky, pokud totiž kritikou zoveme vyjádření nepodjatého soudu o díle i jiným známém nebo přístupném. Sem spadá na př. črta Alfred de Musset, Typ, Dušan Jurkovič, Satira, ale i Kalendář a j. V črtě Kritika a Literát na venkově zabývá se autor již ryze osobními zkušenostmi, jichž nabyl za své literární práce, zejmena když některé listy moravské věnovaly přílišnou pozornost »Maryši.« Poznámky tohoto druhu jeví se nám jako cenný příspěvek k charakteristice spisovatelově a názorů jeho, podobně jako delší stať Krise, v níž jaksi populárně, bez vyššího hlediska filosofického vykládá se nynější náboženská lhostejnost a snaha odsvětštiti společnost a odtrhnouti ji ode všech církví.

Subjektivismus těchto kreseb zabývá se otázkami obecně zajímavými anebo širších kruhů se týkajícími. Naproti těmto záležitostem takořka veřejným nalezneme zde řadu vzpomínek rovněž ryze

osobních, ale posvěcených důvěrnou intimností zápisků rodinných. Jest přirozeno, že črty toho druhu prohřívá milé, podmanivé teplo rodinného kruhu, jehož nelíčená prostota působí jímavě, jsouc zachycena v určitých faktech a věcných dokladech. Postava otcova, bratrova, zvláště však matčina (v cyklu Matka) podmiňuje citové zvlnění, jímž se chvějí tyto vzpomínky. — Ale největší část knihy zaujímají náladové obrázky z přírody. V nich je V. Mrštík týmž nadšeným básníkem přírodních krás, jak ho známe zvláště z Obrázků a Pohádky máje, básníkem, jenž dokořán otvírá srdce všemu životu, kterým příroda oddychuje, účastně vnímaje každý její záchvěv, každý projev. Autorovi není při tom třeba zvláštních podnětů v nových krajinách; nejbližší okolí jeho milých Divák, háje, stráně, luka a pole dávno známá, jest mu nevyčerpatelným zdrojem upřímné radosti, která se zračí v jeho vzrušených obrázcích. Obzvláště příchod jara od prvních, sotva znatelných známek jeho až po plné, jásavé rozpjetí vší jeho tvůrčí síly jest zde oslavován v nejrozmanitějších variacích. V těchto náladových a popisných črtách jsou nejlepší části vší sbírky. Mnohem slabší jest připojená hrstka epigramů; z těch některý mohl beze vší škody býti vynechán.

Vydání *Literární pozůstalosti* Hany Kvapilové (nákl. Šimáčkovým, str. 374) bylo především aktem oprávněné a plně zasloužené piety, ale vzbudilo pozornost také jako zajímavý zjev slovesný. Pietě učinil zadost choť zesnulé, Jaroslav Kvapil, který knihu doprovází tklivým, nadšeným, obdivu plným úvodem. Jest pochopitelno, vystoupili na literárním kolbišti umělkyně nejpřednějšího ústavu našeho, umělkyně obecně známá, jejíž svérázné umění herecké těší se všude úctě a vážnosti, že čin ten sám v příslušných kruzích vzbudí živý zájem. A zájem ten arci stoupá, ukáželi se, že nikoli záštita známého jmena, nýbrž jakost a hodnota vlastní práce vymáhá uznání nové spisovatelce. Tak bylo také s Hanou Kvapilovou. Když počala literárně pracovati, toužila po nepodjatém úsudku veřejnosti, nepřála si vzrušiti čtenářskou obec tím, že tu píše herečka Národního divadla. Debutovala tedy r. 1895 v Brněnské Nivě a hned potom v tehdejším Světozoru jakožto Mája Z. Pseudonym vzbudil pozornost sám o sobě a pozornost ta vzrostla, když se proneslo, kdo se za ním skrývá. Autorka vidouc se prozrazenu přestala psáti pro časopisy, za to však, pokud jí zbýval čas po práci divadelní, psala pro sebe. Z jejích poznámek a zápisků, z části též z dopisů jest vybrána většina této posmrtné knihy.

Všecka literární pozůstalost H. Kvapilové dělí se na dvě části. Jednu tvoří povídky, z nichž některé jsou dokončeny, jiné zůstaly zlomkem. K nim se pojí řada drobných náčrtků, zlomků, jež se jeví studiemi k povídkám a jsou svědectvím o zamýšlených pracích autorčiných. Z prací dokončených určitým, sytým dojmem působí ty, které jsou čerpány ze světa divadelního, na př. Jako by kámen do vody zahodil. Rozsáhlejší fragment Teréza byl by, jak se zdá, působil hojnějším a hlubším vystižením vnitřních záhad několika postav složitějších a šíře založených. Obrázek Lichý život, obratně sosnovaný a ostře charakterisující, jest projevem autorčina hlubokého soucitu s trpícími. Také Třináctiletá, zlomek, složený prostičkou formou do-

pisův, ukazuje silnou schopnost charakterisovati zvolené postavy a kresliti je pevnými, určitými rysy. Jiné črty svědčí o vzácné vnímavosti spisovatelčině pro krásy přírodní, o jakémsi rozkochaném lnutí k těmto krásám, založeném na pravém porozumění, v čem jest jejich podstata, zvláště pak o vytříbeném smyslu pro harmonii barev, kterou příroda tolikrát do roka štědře mění. — Ale v celku všecky tyto práce výpravné i deskriptivní neudávají nám výše, které H. Kvapilová dostoupila jako spisovatelka, ani nevyznačují určitého místa, které by jí v souvěkém spisovatelstvě náleželo. To po našem soudu prostě není možno. Neníť možno pronášeti konečný soud o talentu, který sotva se rozlétl k tvůrčí činnosti, náhle byl zasažen ledovou rukou smrti a neměl tedy času ukázati, v čem tkví osobitá jeho síla.

Hotovějším, scelenějším dojmem působí autorčiny studie divadelní. Dávají nám především nahlédnouti, jak složitá a namáhavá jest cesta, kterou jde pravý umělec-herec, chceli stělesniti vidiny básníkovy. Odhalují clonu s těžkého boje, který podstupuje tvůrce dramatických postav sám s sebou, se svými pochybnostmi a námitkami, než se ujistí, že jeho pojetí úlohy jest správné a že správné jsou též prostředky, kterých hodlá k svému výkonu užiti. Dále seznáváme odtud, jak H. Kvapilová hned bolestně a zas radostně srůstala se svými postavami divadelními, jak vážný a plnou měrou opravdový byl její názor na umění vůbec a jak oceňovala význam umění pro život. Ať zaokrouhlená studie, jako na př. Žena v umění dramatickém, Moskevští herci, Betty Henningsová, Rebeka Westová, ať úryvkovité zápisky, jako na př. O Noře a Ibsenovi, Při studiu »Tří sester,« Safonov, Marie Pospíšilová a j., jsou důkazem neobyčejné bystrosti duševní, jež rychle porozumívajíc proniká význačné známky pozorované postavy a odhaluje i osvětluje je přiléhavým, výstižným slovem. Tyto studie nabývají sesíleného významu tím, že je psala výkonná herečka, umělkyně, která se platně přičinila o pokrok našeho umění hereckého, ale i samy o sobě jakožto výtvor ženy v pravdě duchaplné nemohly by upadnouti v zapomenutí. *F. V. Vykoukal.*

Z literatury cestopisné.

Miloty Zdirada Poláka **Cesta do Italie** od r. 1815 až do léta 1818. Vydal Josef Bradáč. V Světové knihovně č. 621—622, 628—629, 633—634 a 641—642. S úvodem vydavatelovým. Nákl. J. Otty, v Praze 1907—1908.

Polákovo dílo náleží k nejobšírnějším a nejzajímavějším českým cestopisům 19. století. Podnět k němu daly zevnější osudy našeho básníka vojína. Roku 1814 stal se totiž jako nadporučík pobočníkem podmaršálka barona Kollera, jenž byl (r. 1815) s oddílem rakouského vojska vyslán do Neapolska, aby říši tu uvedl zase v panství Bourbonů. Pobočník vykonal pouť svou z Vídně do Neapole sám a liboval si, že ho žádný průvodce v pozorování kraje a lidí nevyrušoval. Ačkoliv se krátce před tím těšil na pobyt ve své vlasti, přece nehněval se na osud, že jej zanesl na jih, do krásné země pod sopečným Vesuvem, kdež potom meškal po tři léta. V Italii jal se záhy pracovati o svém cestopise, který chtěl prvotně nazvati »Drožník« (podle

polského slova »droga,« t. j. dráha, cesta). Když však rukopis zaslal Josefu Dobroslavu Zieglerovi, svému příteli, tento uveřejnil jej (v 11 svazečcích časopisu Dobroslav v l. 1820—1822) pod jmenem »Cesta do Italie.«

Spis skládá se z »Předsloví,« v němž Polák pobyt svůj na jihu počítá k nejkrásnějším chvílím svého života, a ze čtyř dílů. První díl líčí Polákovu pouť z Vídně až na hranice Benátska, druhý pouť Toskánskem a církevním státem až k pomezí někdejší říše Neapolské, třetí věnován jest popisu města Neapole a jeho obyvatelstva, čtvrtý popsání okolí Neapolského.

Dílu vadí hojné jazykové i slohové nedostatky: podivné výrazy jednoduché i složené, nepřirozený často slovosled, nesprávné časování a skloňování, nepopíratelné germanismy, vůbec obvyklost vyjadřovati myšlenky podle německého spůsobu; i co do pravopisu a interpunkce měl s ním vydavatel plno nesnází. Avšak vedle těchto nedostatků má dílo také znamenité přednosti, obsahujíc živá líčení krajin a přírodních výjevů, četné doklady bystrého pozorování samostatného a trefné úsudky o nejrozličnějších věcech i lidech, úsudky, jichž pravdivost zhusta dosud nezastarala. Polák umí se na své měnivé okolí dívati brzo nadšeným okem uměleckým, brzo chladným zrakem praktického muže. Rád prchá z hluku městského do samot, krás a hrůz přírodních, kochá se v nich po romanticku a maluje nám je barvitým slovem, obestřeným povznesenou náladou básnickou, a někdy i veršem. V podobnou náladu uvádí jej jindy pohled na místa obetkaná historickými vzpomínkami a pověstmi, nebo na slavné výtvory umělecké; připojuje rád do svého vypravování rozmanitá data a anekdoty z života znamenitých osob a poznámky, kterých si studiem dějin a archeologie nastřádal. .Ale neméně často se v Polákovi ozývá místo básníka střízlivý národní hospodář, jenž si bedlivě všímá, které rostliny, živočichy a nerosty příroda uštědřila kraji, jak obyvatelé z nich těží, co z přírodnin vyrábějí, čím obchodují, jaké nosí kroje, v jakých si libují zábavách a slavnostech, kterými vynikají ctnostmi a nectnostmi. Polák několikráte poměry své vlasti srovnává s italskými, chlubí se přednostmi své otčiny a v cestopise tomto se ještě s láskou hlásí k svému národu, k němuž později ochladl.

Na náboženství Vlachů zírá brejlemi osvícence doby Josefinské, vytýkaje jim pověrčivost, zálibu v častých procesích a poutích, v hlučných a okázalých úkonech bohoslužebných bez pravé, vnitřní zbožnosti, rušivé chování v chrámech, prodávání stolic v kostelích Neapolských, šarlatánství se zázračnými léky a p. Sám jsa hudebně vzdělán, nechápe, kterak lid italský může při rachotu tamburin a neladném hulákání skákati a tančiti svou tarantellu nebo poslouchati v kostele choralisty, ani »chraptivě a břečivě kokrhají zpěvy starého slohu.« Posléze zasluhuje zmínky Polákova nevšední záliba pozorovati z blízka činnost a vzhled Vesuvu, na který čtyřikráte vystoupil, jakož i horlivost, s kterou výkopy v městě Pompeji sledoval, neváhaje tam dvacetkráte putovati.

Bradáč zahájil svou edici Polákova cestopisu trojdílným úvodem. V prvém oddíle vyčítá hlavní data z života auktorova a básnické

jeho výtvory. V druhém oddíle vykládá, jak cestopis vznikl, kdy a kde byl po prvé vytištěn, jaký jest ráz jeho jazyka a jeho slohu, kterými vyniká přednostmi, a podává posléze tresť jeho obsahu a nadpisy větších menších částí, z kterých se celek skládá. V třetím oddíle citují se doslovně některé řádky cestopisu, kterými se Polák v něm sám o sobě zmiňuje.

Z původního vydání přešly do Bradáčovy edice též tyto obrázky: náměstí sv. Marka v Benátkách, výhled na Řím s hory Mario, hlavní chrám Florentýnský (sic!) a královský hrad Portici v Neapolsku.

V závěrečném přídavku k edici (k textovým poznámkám cestopisu) Bradáč uvádí zásady, kterými se spravoval při své vydavatelské práci, práci pilné, jejížto svědomitost a záslužnost rádi uznáváme.

Italské silhouetty. Načrtala Anna Řeháková. Nákladem vlastním, v Praze 1907.

Kniha, připsaná památce Filipiny Jeneweinové, není úplný, pravidelný cestopis, nýbrž přináší rozmanité statě jednak o poloostrovní Italii a ostrůvku u Neapole (s nadpisy: Benátská mosaika, San Marco ve Florencii, V Římských katakombách, Vesuv jindy a dnes, Na Capri, Při Salernském zálivu), jednak o ostrovu Sicilii (pod tituly: Syrakusy, Akragas—Girgenti, v Taormině, Palermo), statě psané sice svěže, ale zhusta přeplněné daty čistě historickými. Ovšem, i tato data mají svou cenu, pokud jsou (na př. o Vesuvu a Capri) o nové výzkumy opřena, nebo ještě v jiných našich cestopisech (na př. Polákově a Nerudově) neuvedena.

Nicméně vítanější jsou nám zprávy, které pocházejí ze samostatnějšího zdroje — z vlastního pozorování a úsudku cestovatelky. Zprávy tyto se točí kolem thematu: »Italie je sice vybudována, ale jest třeba vychovati Italy.« Jsou to stesky na nynější vládu, jež ukládá obyvatelstvu nesnesitelné daně, ale nepečuje opravdu ani o jeho rozumové vzdělání a mravní ušlechtění, ani o jeho hmotný blahobyt. Obecné školství italské jest zanedbáno, učitelské platy k neuvěření bídné, analfabetů síla, duševní obzor žen (i z vyšší společnosti) nízký, korupce úředníků (i soudců) špatně placených úžasná; proti lupičské maffii, podporované, ba i oslavované od ohroženého a zaslepeného lidu, je vláda zcela bezmocna. Baron Rafaele Palizzolo, náčelník sicilské maffie, byv r. 1889 z vraždy obviněn a porotou Boloňskou k třicetiletému žaláři odsouzen, ale pro jakousi formální chybu od poroty Florentinské osvobozen, vrací se na Sicilii v triumfu. »Poslanec za Palermo postupuje mu svůj mandát, a maffisté jásají mu nadšeně vstříc . . . A on, v němž zosobněna znemravnělá ta moc, vyssávající celou Sicilii, kráčí sebevědomě ulicemi a šlape pyšně po kvítí, které sype mu na cestu zotročilý, zatemnělý dav, děkující vroucně Madonně, že Rafaele Palizzolo zachráněn zemi. Maffia pak, rehabilitována opět osvobozením svého vůdce, . . vede si od té chvíle ještě troufaleji. Očista jihu posunuta takto zase na dlouhá, dlouhá léta. To dosvědčuje křiklavě nedávné využitkování davu na prospěch bývalého ministra vyučování Nasiho, rodáka sicilského, obžalovaného a usvědčeného z těžkého zpronevěření státních peněz.

Do textu knihy vloženo třináct pěkných obrázků (Benátky, podobizna Savanaroly, Ježiš mezi rouhači, Vesuv, Capri se Solarem, kathedrála v Amalfi, Albergo dei Cappucini v Amalfi, chrám Junony Lucini, řecké divadlo v Taormině, klášterní chodba v Monreale, obraz Kristův v kathedrále Monrealské, kathedrála v Palermu). Jazyk a sloh knihy potřeboval by nejedné opravy. Jen několik příkladů: Na str. 35: »Musil to býti ... život« (místo: Byl to asi ... život); str. 109: »za něhož mohla býti ... zbudována« (místo: za něhož asi, nepochybně byla ... zbudována); — str. 87: »jímž uniforma ... sedí« (místo: sluší); — str. 109: »perského boha Mithrase« — »soudcem Moiren« (místo: perského boha Mithry — soudcem Moir) atd.

Na severu Nového Zélandu. Mládeži vypravuje Josef Kořenský. Se 70 obrázky v textu a se dvěma přílohami. Nových cest po světě č. VI. Nákladem J. Otty, v Praze 1908.

Spisovatel vypráví tu o cestě, kterou vykonal po severním ostrově Nového Zélandu. Proputoval tento ostrov od jihu na půlnoc. Připluv do nejjižnějšího města Wellingtonu, shledal se tam s Josefem Lindauerem, rodilým z Plzně, jenž vystěhovav se roku 1874 na N. Zéland, živil se zprva fotografováním a proslul později jako malíř maorských pohlavárů. Kořenský prohlédnuv si museum Wellingtonské, kdež jej poutala zvláště tříoká ještěrka tuatara a maorský dům s fantastickými řezbami, jel potom přes úhledné městečko Palmerston do města Vanganui na jihozápadním pobřeží a odtud do prostřed ostrova k velkému jezeru Taupojskému, území tetovaných Maorů, jichž nyní počítá se již jen asi 40 tisíc. Národ tento, přistěhovav se kdysi z Havajských ostrovů do N. Zélandu, země nevyhaslých sopek a četných gejsirů, živil se zprva (pro nedostatek čtvernohé zvěře) hlavně obrovskými opeřenci (pštrosovitými běžci), a když je vyhubil, masem druhů, zabitých v půtkách mezi jednotlivými kmeny. Divoši upouštěli jen znenáhla od lidojedství, když jim anglický plavec Cook (r. 1777) přivezl domácí vepře, brambory a jiné užitečné rostliny hospodářské. První běloši, kteří usazovali se na severním cípu ostrova (zvláště uprchlí trestanci z kolonie Sydnejské a jiní spustlí dobrodruzi), vyměňovali si od Maorů za rum lenovník, lenovníkové rohože, pláště, nefritové sekery, ba kupovali od nich i ženy a naposled — uřezané hlavy pobitých nepřátel, ceněné pro pěkné tetování, provedené v kůži. Missionáři, zprva (od roku 1814) anglikánští, odvraceli Maory od surového zvyku jednak křesťanským učením, jednak tím, že přivezli na N. Zéland koně, hovězí dobytek, brav a drůbež. Pomýšleli již i na to, že zřídí jakýsi missionářský stát mezi Maory, avšak po takovémto světském panství zatoužila Anglie sama a udělila mnohé výsady zvláštní společnosti, která jala se kol r. 1840 N. Zéland kolonisovati. Kupovala od maorských pohlavárů pozemky pro vystěhovalce, a Auckland stal se sídlem prvního místodržitele Hobsona. Pohlaváři, neznajíce ceny těch pozemků, prodávali je za fatku; později seznavše, že byli od bělochů ošizeni, bouřili se. Boje s nimi trvaly až do roku 1870; k míru došlo hlavně tím, že vláda anglická jala se rozdávati Maorům mouku, cukr a oděv na účet zemský, popřála jim několik zástupců ve sněmovně horní

i dolní, a náčelníkům jejich zaručila smlouvami pravomoc nad územím, zabírajícím několik tisíc čtverečných kilometrů. »Nyní žijí Maoři skoro výhradně na ostrově Severním. Zvláště památný jest maorský kraj Královský, rovnající se rozlohou asi dvanáctému dílu naší vlasti. V něm prostírá se malebné jezero Taupojské, v něm šumí řeka Vaikato, v něm bouří gejsiry, dýmající solfatary a zjevují se osněžená a ledová temena sopečné trojice, již vytvořují hory Tongariro, Ngauruhoe a Ruapehu s jícny plnými maorských bájí a pověstí.«

Z města Vanganui vydal se tedy Kořenský na cestu k těmto divům přírodním. Prohledl si nejen okolí jezera Taupojského s lázeňským místem Spaa a údolí gejsirů blíže peřejů řeky Vaikato, nýbrž i okolí jezer severněji u města Rotoruje rozložených. Tam zajel si také k jezeru Taraverskému, do sopečného kraje světoznámých kdysi teras Rotomahanských, jenž dne 10. června roku 1886 do země se propadl a horkým jezerem se zalil.

Blíže peřejů řeky Vaikato (u stanice Vairakei) nakupila příroda veškeru krásu nejrozmanitějších gejsirů. »V jednom perlí se vřelá voda jako víno šampaňské, druhý vyvrhuje vodomet podobný kadeřavému trsu kapraďovému, třetí naráží o výbuchu do podzemních průchodů jako parní buchar, čtvrtý chrlí z jícnu blátivé pumy, pátý dýše sirné páry jako báječný drak, šestý hvízdá a píská jako parní píšťala, sedmý vytvořuje kolem sebe terasy bílé jako sníh, nebo nachové jako ranní zora, osmý povléká všecko okolní rostlinstvo rudým náletem a proměňuje rozvětvené křoví, plavuně a mechy v červené korale, devátý vrací každý kámen do hrdla hozený a metá ho napjatými parami do veliké výše jako střelu. Blízká jezírka a tůně zelenají se tam jako bronzová měděnka, jiné vodojemy třpytí se barvou oranžovou, šedou, fialovou, modrou a lemují své okraje čistou sirou.« Domorodcům usazeným u těchto gejsirů dobře známo, který z nich hodí se za lázeň, a který k ohřívání a vaření pokrmů (na př. sladkých bramborů, nazývaných mezi obratníky »batata«).

Z Rotoruje jel Kořenský po železnici na sever do města Aucklandu pod sopkou Mount Eden. Na každé stanici nabízeli maorští hoši cestujícím kytice krásné kapradiny, jejíž k zemi nakloněné vějíře podobají se slunečníku, a příživné houby (na způsob kyjnatek), vyrůstající z housenky nočního motýle, housenky, kterou Maoři rádi sbírají, v popelu pekou a pojídají.

I o jazyku, kroji a zvycích domorodců (kteří přátelskou náklonnost si projevují tím, že se vespolek delší dobu dotýkají svých nosů), o divokém tanci mužů a žen a o školách pro mládež podává nám cestovatel zajímavé zprávy. V Aucklandě bavilo jej nemálo tamější museum, kde viděl válečnou lodici maorskou, zhotovenou z jediného kmene a vyzdobenou směsí pěkných řezeb, maorské pláštíky lenovníkové, protkané peřím chřástalovité veky a peřím kivím, ženské zástěrky, válečné trouby, ostré sekyry nefritové a kostěné, nefritové náušnice, ozdůbky náhrdelní a p. Ve sbírkách přírodopisných ukazovali mu největší skořápku měkkýše pately, obrovskou kobylku z blízkého souostroví Barrierského, fosforující měkkýše z jezera Takapunajského atd.

V Aucklandě Kořenský sebral zprávy o Čechu Janu Bíbovi, jenž tam (v prosinci roku 1891) jako šikovatel a profous rakouské válečné lodi »Saida« zemřel a pochován jest, a o blízké osadě přistěhovalých dalmatských Slovanů »smolokopců,« kteří živí se tím, že vykopávají chuchvalce damarové smůly. Z Aucklandu zajel si též do Puhoje, českoněmecké osady na severovýchodním břehu toho kraje. Mezi našimi krajany přísluší tam přední místo rodině Žižků, která přistěhovala se roku 1866 s jinými Čechy a Němci (z okolí Plzně) na Nový Zéland. Osada těží hlavně z chovu skotu a bravu, méně z chovu vepřového dobytka a polaření. Čechové, jsouce v menšině, přisvojili si jazyk německý, avšak mluví obyčejně anglicky, zřídka česky. V české obci počítá se asi 70 rodin a s dětmi asi 800 duší. Z Puhoje povoz dopravil Kořenského do města Helensvillu a parolod do damarových lesů v okolí Dargavillském (na sev. pobřeží zálivu Kaiparského). Tam drvoštěpové kácejí kmeny damarové, výborné dříví stavební. Čerstvá pryskyřice, která se prýští z kmenů, jest oblíbeným žvýkadlem mládeže; obchodníci však váží si jen té pryskyřice, která jest nyní uložena hluboko v půdě, vytekši do ní ze stromů damaroní, před mnohými lety tu rostoucích.

Není pochybnosti, že knihu Kořenského, velice poutavou, obratně psanou a sedmdesáti úhlednými, instruktivními obrázky vyzdobenou, si naši mladí čtenáři přečtou s pravou pochoutkou. *J. Božek.*

Obzor divadelní.

Opera a balet.

Národní divadlo hojí se ze své repertoirní krise, odchodem p. Mařákovým způsobené, jak právě jest možno. Cizí hosté udržují k ústavu účast těch, kdož především jdou za výkony; nový český balet měl přivesti aspoň trochu nové mízy do sestárlého repertoiru. Autorovo jmeno má v genru baletním výborný zvuk: v Pohádce o Honzovi napsal Oskar Nedbal dílo, kterým stanul vysoko nad soudobými soupeři v oboru tom; zde útvar ten hloubkou a promyšleností propracování o mnoho stupňů povznesl až k ryzímu umění. Po prvotině té byli bychom očekávali, že skladatel ve druhém svém baletním díle *»Z pohádky do pohádky«* půjde drahou onde nastoupenou. Nedbal tak neučinil. Jeho druhé dílo vysokých oněch snah nejeví: nechce býti ničím více než baletem. Soudímeli je jako taký a soudímeli je po relativním jeho významu, porovnávajíce je s průměrnou baletní tvorbou cizí, která za dřívějších let ovládala naše jeviště, dopadá soud příznivě. Pak je ovšem též těžko dělit zásluhu libretistovu od zásluh skladatelových: hudba nepadá tu tak na váhu, přijímáme ji, uvědomujíce si, že ke scéně přiléhá, že ji případně, běžnou fraseologií líčí, že má leckde švih, všudy prostý, plynný proud, nadbytek drastických rytmů a překypujícího, bouřícího zvuku. Ale poutá nás především scéna sama, a zas, ne logický rozvoj

děje, hluboké jádro skýtajícího, než pestrý kaleidoskop obrazů, vždy nových a měnlivých, sled scénických effektů, obratně se střídajících, kontrastujících a se stupňujících. Pak připadá p. Ladislavu Novákovi, který obrazy ony vymyslil, a s ním ovšem také divadelnímu malíři a dále režiséru, kteří je ve skutek uvedli, valná, ba největší část zásluhy o úspěch díla. Ale jmeno Nedbalovo a první dílo vybízí nás, abychom žádali více, než pouhou hudbu zábavnou, abychom žádali více i v lehčím genru umění. A tu Nedbal sestupuje leckde tak nízko, jak umělec toho významu a toho nadání nikdy by činiti neměl. Bylo by škoda, kdy by dal veliké své nadání ve služby Vídeňské povrchnosti za cenu okamžitého úspěchu. Nadání jeho jistě není svérázné. Ale je silný hudebník, má živelnou sílu rytmickou a koloristický smysl flámského malíře sedmnáctého věku. Nelze mu odpustiti, že nechtěl býti více než skladatelem baletu, že nepostoupil výše nad své prvé dílo, ale že šel daleko zpátky. Nám ovšem domácí balet bude milejší, než cizí, tím milejší, když nad cizí produkci přece jen vyniká. Ale prospěch českého umění a jeho rozvoje žádal jinou cestu, jíž právě Nedbal měl se bráti!

Divadlo Vinohradské vypravilo dílo, které na evropských scénách vzbudilo poslední dobou nemalý rozruch: G. Pucciniho *Madame Butterfly*. Dílo má velikou přednost většiny děl veristických: dobré, ba výborné libreto. Je tu prostý příběh japonské dívky, která se na čas, dle japonského zvyku, vdá za amerického námořního důstojníka Linkertona. A když ten se svou lodí odplul do Ameriky, věří, že se vrátí, a doufá a doufá, až americký konsul, jeho i její přítel, jí poví, že je již tu — se svojí ženou, Američankou, že chtěl by odvesti malého svého synka, jenž se japonské jeho milence po jeho odjezdu byl narodil.

Paní Butterfly (Motýlek) jest teď zbytečna na světě; bez muže, bez dítěte, odchází se světa — jako dříve otec její samuraj: samovraždou. — Zájem soustředí se ovšem na titulní úloze. Ta je kreslena tolikerými a tak sympathickými rysy, že již postava ta nás zaujme pro celek díla, že odpustíme nedokreslenost jejího milence (dal by se ostatně dokreslit jen v dokonalého darebáka) a passivnost nevděčné úlohy konsulovy. A japonské ovzduší též mnoho přičiňuje, že otevřete dílu svoje nitro. Jinak se ovšem skladatelé libreta Ilica a Giacosa nezaprou. Útoků na cit a na nervy divákovy je tu hojně a poslední jednání, zde Butterfly vraždí se u přítomnosti svého dítěte, jest zcela ve vkusu verismu. Zde sympathie pro dílo silně klesá.

To i proto. Puccini není veliký invencí. Má své stálé fráse a určité obraty, které brzy se opotřebují. První jednání hudebně se zvolna jako probouzí: na scéně polomluvené, deklamační fráse, orchestr, který scénu podmalovává lehounce, pestře, nesouvisle, jako když malíř sem tam po plátně rozházenými barevnými skvrnami zachycuje chvění se slunečních paprsků. Z toho třepotání a kmitání jen nadýchaných barevných tónů, líčícího výborně filigranní, titěrné a tak půvabné prostředí japonské, vyvine se v trochu pevnějších liniích držený, náladový, ale silně vlasky zabarvený milostný dvojzpěv svatební noci Linkertonovy i Motýlkovy. Jednání druhé, zde Butterfly se svým dítětem a svou matkou chotě očekává, je nejsilnější částí

díla. Jímá svou náladou, kolísající z tónů beznaděje v tóny doufání a radosti, zejmena pěkně působí dvojzpěv pí. Butterfly s matkou, zvlášť jemný kus náladové hudby skýtá pak konec jednání, uhasínajícího jednotlivými, z orchestru volně stoupajícími jiskrami tónů. Zde nalezneme stránky partitury, které jsou mistrovské. Ale jednání třetí je hudebně chudé a prázdné. Jsme zde také již příliš syti té malby náladové, jemné a suggestivní, ale hudebně tak málo obsažné. A invence skladatelova právě zde zcela selhává, co jednání vine se do délky, která se účinnosti díla na vzdor zde vyhozeným trumfům libretistickým stává osudnou. Zde nestačí ty kratičké linie a ta barevná třepotavá světla, skládající jemnou, různými šepoty a šelesty orchestru si pohrávající partituru Pucciniho. A více, velikou, pathetickou, silou pravého, hlubokého citu vypjatou linii skladatel nedověděl dáti. Dovedl za to v jiné příčině, mimo náladový obsah, býti libretu práv. Naznačil jsem, že sloh díla dobře vystihuje prostředí. Lokálního zabarvení dociluje Puccini využitím některých zvláštností hudby japonské, uvedením jich v hudbu svoji.

Celkový dojem novinky byl přes mnohé námitky příznivý. To proto, že pochyby ozvaly se ve vás, až když jste vyšli z toho kruhu rozcitlivělosti, roztoužených a smutných nálad, chvějících se v exotických světlech japonského prostředí. A proto, že Vinohradské divadlo novinku opravdu pěkně provedlo. Umělecké povaze p. kapelníka Čelanského náladová hudba zvlášť odpovídá, pěvci na scéně ukázali od premiéry Cosi fan tutte veliký pokrok, zejmena co volnosti výkonů a rozvoje pěvecké dovednosti se týče. Velice vkusná scenerie ve své prosté, výstižné, malebné kráse, dle návrhů p. Weniga pořízená, neměla při suggestivním celkovém dojmu právě malý podíl. *K. Hoffmeister.*

Činohra.

Vypravením čtyřaktového selského dramatu *Hořký osud* dostal se na scéně Národního divadla k slovu po dlouhé době zase ruský klassik, plnokrevný naturalista trpké příchuti, Aleksěj F. Pisemskij (premiéra 11. února v překladě V. Červinky, režií Jar. Kvapila).

Hořký osud je chmurný obraz z dob selského nevolnictví ruského, vzniklý krátce před zrušením nevolnictví. Široká líceň poměrů, svým založením a silnou, rázovitou kresbou detailů zřejmě ukazující, že jeho autor byl především mistrem v románě, dává příležitost na ději, jehož kostra převzata je z holých, drsných fakt, ukázati mravy světa mužického, šlechtického i činovnického z významné epochy sklonku let padesátých na Rusi. Samotný případ sporu mezi hrdým, prudce vášnivým a nepoddajným mužikem Ananijem Jakovlevem a slabým, liberálním statkářem Čechlovem-Sokovinem, na němž založena dramatická kollise v této nejlepší divadelní práci Pisemského, není ovšem *typický* pro ruské poměry daných let, jak správně vytkla autorovi již současná kritika domácí. Přes to však celé životní drama kresleno je tak mohutně, pravdivě a důsledně, že zůstává trvalým dokumentem doby, jako jsou jím první mužické povídky Grigoroviče a Turgeněva.

Ananij Jakovlev zabil dítě, které měla jeho žena Lizaveta s bárinem v době, kdy byl za výdělkem v Petrohradě. Odpustil by jí, kdy by byla podlehla násilí, jako každá nevolnická selka, v níž se pánovi zalíbilo. Ale Lizaveta nemiluje svého muže, vzala si jej z přinucení, a přilnula k mladému, jemnému a chorobnému bárinovi tak, že chce k němu uteci i s dítětem před týráním a výčitkami nemilovaného muže. Statkář, který chtěl zprvu po dobrém vyrovnati spor se svým nevolníkem, dá mu ženu násilím odvesti, ale Ananij v návalu bezmocné vášně zabije dítě a uteče. Svědomím štván, vrátí se dobrovolně v ruce spravedlnosti a vezme velkomyslně všecku vinu na sebe, a tak končí celá životní tragedie mohutným smírným akkordem, z něhož Lev N. Tolstoj čerpal později hlavní motiv k své Vládě tmy. Drama Pisemského bylo v Národním divadle vzorně vypraveno a hráno. Pro naše herce jest dojista znamenitou školou příležitost vytvářeti takové životní postavy, jak je podávají klassikové ruského dramatu. V popředí večera stály výkony pí. Dostalové (Lizavety), p. Vávry (Ananij Jakovlev), p. Deyla (Čechlov-Sokovin), pí. Hübnerové a Danzerové (bába Spiridoněvna a matka Lizavetina), p. Hurta (strýček Nikon) i p. Steinsberga (Kalistrat). Ale i všecky ostatní menší úlohy hrány byly s takovým smyslem pro styl doby a její charakteristické ovzduší, jako u nás nebývá vždycky.

Po laciných effektech francouzských frašek sáhli ve Vinohradském divadle po zcela novém pro nás jmeně a s ním po kuse zcela nového, jemného veseloherního umění. *Starý domov* dánského spisovatele Gustava Esmanna (premiéra 11. února v překladě H. Kosterky, režií F. Hlavatého) je spíš jenom náladový obrázek jasně a usměvavě končící, než divadelní veselohra, jak rozumíme tomu pojmu v běžném smyslu divadelního nářečí, ale v tom jest již vítězství dánského básníka, že nás dovede po tři akty zajímati diskretním rodinným obrázkem beze všech effektních scén, nýbrž jen malbou jemné dikce, sdělující skrovný děj. Na starém rodinném statku poblíž Kodaně žije četná rodina, jíž vévodí stará panna v krinolině, Ulrika Rabová, neotřesná autorita celého rodu, která také rodinný Rabesholm chrání úzkostlivě před každým návalem novoty a cizoty. Starosvětské hospodaření se dávno již nevyplácí. Průmyslná předměstí velkoměsta se rozpínají pomalu až ke plotu starého parku, a podnikavá spekulace podává si na Rabesholmu dvéře s nabídkami tak lákavými, že mladší členové rodiny čím dále tím více se viklají ve své povolnosti k autoritě staré vládkyně rodu. Synovec Erik konečně odbyl v Kodani svoje zkoušky, vrací se na Rabesholm se svojí nevěstou, podnikavou studentkou architektury Astou, a stará panna vidí, že už neudrží Rabesholm. Staré rodinné hnízdo je přeplněno mladými výbojníky, jimž nevyhovuje staromodní hospodářství se stálými schodky, a tak rodinná rada přes odpor tety Ulriky vyjednává se spekulativním agentem. V kritické situaci Asta, kterou stařena považovala za nejnebezpečnější vetřelkyni, projeví nejlepší smysl k jejímu cítění. Nabídne jí kompromis — ponechá jí starý dům i viditelnou vládu, a začne sama parcellovati pouze po částech rodinný majetek, aby na něm Ulrika mohla dožiti svůj věk . . .

Jemný, náladový obrázek vysvitne ze všech chmur, které se nad Rabesholmem stahovaly, zcela usměvavou a radostnou náladou. Provedení vyžadovalo by k plnému účinu mnoho jemnosti v souhře i v jednotlivostech. Po té stránce nebylo snad uhozeno všude na pravý tón, ačkoli zvláště výkony dam — pí. Zelenkové a Jiříkovské (Ulrika a paní majorka), sl. Klostermannové a Veverkové (Ema a Asta) zaslouží plného uznání.

Bezděčnou shodou, jako tomu bylo minule s Przybyszewským, viděli jsme tento měsíc krátce po Esmannově veselohře na Vinohradech jinou veselohru téhož autora v Národním divadle, *Otce a syna* (v překladě Karla Šípka, 21. února). Otec a syn nemá tolik poesie a mírné vnitřní veselosti v sobě, jako Starý domov, ale za to je technicky dokonalejší a divadelně účinnější. Obě tyto vlastnosti, jež vyhrávají samy o sobě úspěch veseloher, zvýšeny byly ještě v Národním divadle výbornou souhrou, mnohem víc přiblíženou jemnému veselohernímu rázu Esmannova umění. Vane z této práce radostný a ušlechtilý smysl pro veselost situací a povah lidských, jakého tak často bolestně pohřešujeme při veselohrách nejen domácích, ale i francouzských a německých, z jejichž pochybných zásob se u nás až příliš mnoho čerpávalo. Proto může jíti jenom k duhu ukázka z jiných literatur. Veselohern í konflikt v Otci a synu má i silný smysl mravní. Kodaňský velkoobchodník Holm má potíže se synem. Bujné jeho mladické výstřelky jej znepokojují, hysterickou a hypochondrickou matku až příliš děsí. Posílá synáčka do ciziny, aby zmoudřel, nabyl samostatnosti a naučil se práci i vážnému pojímání života. Odvážný experiment se znamenitě podařil, syn po sedmiletém pobytu v daleké cizině se vrací domů samostatný, vážnělý, zocelený bojem se životem. Nalézá domácí poměry hodně rozviklané. Otec po smrti svojí choti zapředl poměr se svou účetní, ne sice nečestný, ale přece nekorrektní. Jeho dcera i zeť, povahy mravně zkažené v požitkářském a příživnickém ovzduší velkoměsta, využívají jeho slabosti, a tak hyne pomalu závod a rozvrácena jest celá rodina. Syn, vracející se vítězně jako selfmademan, má co napravovati i se svojí ženou, energickou a přímou Američankou, a dělá »pořádek« ve třetím aktě asi podobně, jako jej v prvním aktě dělal jeho otec.

V tom je hlavní vtip a tendence satirické kresby povahopisné u autora. Věčný konflikt mezi dvěma generacemi, mezi rodiči a dětmi, již tolikrát zpracovaný v literatuře i na divadle, pojímá dánský dramatik čistě veseloherně, a proto má i právo pojímati jej trochu povrchně a paušálně. Představitelé hry v Národním divadle, jak již řečeno, šťastně uhodili na pravý, základní tón této hry kontrastů. Nejen otec a syn (pp. Seifert a Hašler), také hysterická a při tom slabá matka i párek zkažených manželů (pí. Danzerová, sl. Rydlová a p. Matějovský) stáli tu v účinné protivě proti představitelkám mladého, svěžího a energického živlu, choti synově a milence otcově (pí. Červená a sl. Nosková), tak že celou souhrou bylo uplatněno všecko, co je v kuse zdravého a svěžího.

Do třetice všeho dobrého. Po obou Esmannech Vinohradské divadlo přišlo s třetí ukázkou z dánské produkce divadelní, tento-

krát se zbožím zcela čerstvým. Satirická čtyřaktová komedie Gustava W i e d a má titul hodně exotický a strojeně originelní: *2 × 2 = 5*. (Hrána v překladě Jana P o p e l k y 28. února.) Děj komedie čerpán z ovzduší literární bohémy, a v tomto ovzduší zrodily se asi všecky vtipné a ztřeštěné paradoxální nápady i bonmoty. Ale její originelní střih činí na scénické provedení požadavky, s něž ensembl Vinohradského divadla posud není.

Gustav Wied dosáhl právě letos 6. března padesátky. Ve své domovině je právem slaven jako novellista jemného a ostrého pera, jako dramatik ostrého, až přejemnělého vidění. Vyšel ze školy literárního realismu čistých kvalit a ryzích hodnot uměleckých, jak jen je vytvořily skandinavské literatury. Ale ironická povýšenost básníka náchylného k povrchnímu a spíše hravému, než zle zaujatému filosofování má vliv na všecku jeho dramatickou práci. Úmyslně překarikovaná čtyraktová satira jeho 2 × 2 = 5 hlásí to vědomě již tím nápadným titulem. Spisovatel Pavel Abel (p. Jiříkovský) vydal smělou knihu, pro jejíž domnělou nemravnost je soudně stíhán a také odsouzen. Tchán, konservativní byrokrat, se ho zříká, žena od něho odejde, z přátel někteří nad ním útrpně krčí rameny, jiní jej velebí jako silný a smělý talent. Pavel Abel sám s ironickou pósou se klidně vžije v úlohu mučedníka, s vrozenou sobě lehkomyslností sedí v žaláři a pozoruje lidi, kteří mravně nestojí nad ním o nic výš, ale dovedou se obratně a pokrytecky přizpůsobovati okolnostem, aby nikde nenarazili. Skvostné jich exempláře vidí v rodině své vlastní: jeho tchán přebarví se hravě na liberála s nastalou změnou ministerstva, lajdácký švakr vyhlídkou na sňatek s bohatou vdovou změní se rázem v dokonalého gentlemana s »mravními« zásadami a všichni ti, kdož nad Abelem krčí teď nosem, byli by ochotni se s ním smířit a uznávat jeho literární talent, kdy by si k němu opatřil také slušnou životní existenci. Ta se mu skutečně nabízí v redakci konservativního časopisu a milý bohém, naučiv se vůbec nepojímati život vážně, zachová se důsledně i k svému vlastnímu: uznávaje, že mravní skrupule platí v něm zrovna asi tolik, jako mathematická formulka 2 × 2 = 5, přijímá nabízené místo a smiřuje se s ženou. Ve hře neprojevili všichni účinkující dosti rovnoměrného smyslu pro osobitou a živou charakteristiku, a vedle výkonů velmi pozoruhodných byly tu i jiné poněkud mdlé a bezvýrazné. Proto také neměla souhra svého správného tempa a satirická hra jinak břitká a účinná nedosáhla úspěchu, jakého zasloužila.

Vypravením tříaktové hry *Samota* od Aloise J i r á s k a (1. března za režie Jar. Kvapila) dosáhla činohra Národního divadla letos svého nejšťastnějšího a nejpůsobivějšího večera. Dějištěm nové hry Jiráskovy je »Vejrova samota« poblíž malého města kdesi ve východních Čechách. Na samotě v rodném statku svého muže žije o prázdninách paní Adéla, choť Pražského lékaře. Nudí se tu ve společnosti dobromyslné a srdečné, ale starosvětské tchyně i jejího bratra, profesora pensisty; proto tím dychtivěji se chopí nahodilého setkání se zajímavým mladým mužem, který tu bydlí v blízkém městečku, tím spíše, že se s ním zná již z Prahy, a nebyl jí lhostejný už tenkrát, když s přítelem lékařem jako ženichem Adéliným docházel do jejich domu.

Zapředl se už tenkrát jakýsi milostný románek mezi nimi, ač nevyslovený. Petr Vít úmyslně ujel z Prahy před její svatbou, nechtěje rozrušiti štěstí intimního přítele. Prchal před propastí, jak se sám vyjádřil, ale tady blízkost a snadná příležitost styků při nahodilém výletě dává vzplanouti znova jeho lásce, podporované roztouženosti a koketerií svůdné, lehkomyslné mladé paní.

JUC. Petr Vít (p. Želenský) je vůbec zajímavá postava. Studoval práva, ale jako nadaný hudebník obíral se smělými uměleckými plány, podporován v tom přáteli i pochlebovači. Ale je slaboch, polovičatý a nerozhodný, i odvykl vážnému a suchému studiu, při tom však nepokročil nijak ve svém snažení uměleckém. Snad i nešťastná láska k té, jež zadána byla jeho příteli, přispěla k tomu, že zůstal na poloviční cestě. Ztroskotán a nedůvěřivý k vlastnímu talentu, vrátil se domů, kde nad ním lamentují jako nad zkaženým studentem. Je inteligentní, mladý a hezký, a poněvadž se oň zajímá lékárníkova dcera, mohl by sňatkem s ní a rozličnými domácími známostmi dosáhnouti místa obecního tajemníka a tím životní existence. Jest již odhodlán k tomuto kroku. Ale setkání s paní Adélou (slč. Rydlová) vzruší jej a vzbudí opět všecky bolestné rozpory, před nimiž svého času ujel z Prahy. Mnoho nescházelo, aby se ocitl v té propasti, které se kdysi jen s nejvyšším sebezapřením vyhnul. Na pozvání Adino přichází na samotu ve chvíli, kdy doufá nalézti ji samotnu. Ale nenadálá návštěva tety Vítovy, slečny Toralové, jež přichází k profesoru Čepelkovi, přeruší jejich dostaveníčko. V trapných rozpacích paní Adéla schová Petra ve světnici, a k vyvršení napjaté situace přijíždí v tom i její manžel, jenž byl sice očekáván, ale náhodou uspíšil svůj příchod. Dramaticky vzrušující poměr obou lehkovážných milenců hrozí skončiti tragicky, třeba že tu dosud nebylo vlastního provinění, spíše jen zámysl. Ale hrozí hořké sklamání milujícího manžela (p. Vávra) i prostosrdečné matky (pí. Pštrossová), vášnivou láskou lpící na synovu štěstí, a těžký rozlad, neli úplná katastrofa mladého manželství. Profesor Čepelka i slečna Toralová vědí o všem, vystopovali už dříve nešťastný poměr, který se tu zapředl, a nyní šetrně a taktně zabrání katastrofě. Dostanou nevhod přibylého dr. Vejra od stavení, aby se uvítal s matkou, a zatím propustí s trpkou výčitkou Petra z bezděčného zajetí, aby ušetřili před trapným prozrazením dva šlechetné lidi a umožnili, lzeli to vůbec, aspoň pro budoucnost nápravu mladého manželství, ohroženého a narušeného nesvědomitostí lehkomyslné choti. Raději sami spolkli hořkou kapku, stali se spoluvinníky klamu, aby zachovali zdání nezkaleného zevnějšku. S tímto trpkým akkordem spadla opona po třetím dějství, a dramatický účin jeho byl silnější a živější, umělecky opravdovější, než jakákoli hlučná či effektní scéna.

Proti oběma mladým milencům a hlavnímu ději jejich vášnivé lásky postavil autor jako účinný pendant poměr profesora Čepelky (p. Sedláček) k vychovatelce slečně Toralové (pí. Danzerová). Miloval ji před třiceti lety, když oba byli mládi, ale ustoupil ostýchavě šťastnějšímu soupeři. Zůstal starým mládencem, ale obraz studentské lásky uchoval si svěží až do let pensistských a slečna Toralová — zůstala starou pannou, poněvadž její milenec šel do semináře. Čistý

přátelský poměr zůstal mezi těmi dvěma, a při prázdninovém setkání teď profesor Čepelka ovšem již volně a bez ostychu vypráví slečně Toralové, jak nesmělá a přece vroucí bývala jeho láska. Může o tom mluviti teď, kdy »všecko přebolelo, přehořelo.« Vzpomínky slečniny jsou mnohem zatrpklejší; odnesla si do svého staropanenství řezavou urážku toho, jehož kdysi tolik milovala: když se stal farářem, nabízel jí, aby k němu šla za hospodyni.

V profesoru Čepelkovi vytvořil Alois Jirásek jednu ze svých nejúčinnějších postav divadelních vůbec. A je až na podiv, jak právě tato postava pobouřila část naší kritiky. Tak měkce a živě, avšak nikterak útočně kreslená postava idealisty, který s ohledností a s chápavou láskou, ale ovšem také se zanícenou a z duše jdoucí přesvědčivostí horlí proti *prázdnému* a *planému* modernismu, proti »směšným výhonům a příživným vlčkům na novém kmeni,« proti »pěně a bublinám, jež plynou s novým proudem,« proti jalovým napodobitelům bez svérázu, proti domýšlivým kopistům... Touto postavou Alois Jirásek svému intimnímu modernímu dramatu dodal svěžího a časového zabarvení, jež není jen tak nahodilé, a je snad organicky pevněji srostlé s vlastní ideou hry, než by se leckomu na první pohled zdálo. Řada episodických postav doplňuje a oživuje děj dramatu, a každá z nich má svůj rázovitý tah — to jest již umění Jiráskovo, jež známe z jeho románových kronik. Methoda pečlivého a na výsost svědomitého historika naučila jej již vybírati si i ze současného proudění života do podrobností přesně a věrně svoje předlohy. Proto se také tak šťastně a výrazně hrají našim umělcům, od páně Mošnova Šrámka a 120kilové řeznice pí. Hübnerové až do toho vesnického poslíčka šmodrchy páně Váňova.

Arthur Schnitzler, jehož drama z vojenského prostředí »*Život volá*« (v originále Der Ruf des Lebens) hráli na Vinohradech v překladě K. Kamínka (8. března), je nejlepší dramatik a vlastně jediný poeta Vídeňské moderny literární. Děj jeho dramatu, které teprve asi před dvěma lety mělo v Berlíně svoji premiéru, hraje ve Vídni v padesátých letech, v době války s Italií, a staví na scénu řadu osob z důstojnického ovzduší, jež charakterisuje všecky prudkou, vášnivou touhou po životě, bezohledným lidským sobectvím, pudovým a smyslným. Ale je v tom ději, scénicky obratně a effektně stavěném a dramaticky účinně stupňovaném, mnoho velmi životně zachyceného, se smyslem pro poesii doby (i vojáctví může míti svoji poesii) a s nezbytnou příměsí sentimentálnosti, která jest tak charakteristickým příznakem Vídeňského autora již od prvních jeho prací dramatických, od »Milkování« a subtilních, effektních scén »Anatola.«

V celém postupu a rozvinutí děje s jeho tragickým průběhem je hodně brutální síly, která přiléhá k jeho ovzduší, v němž hlavní úlohu hrají nespoutatelné instinkty těla, mučivé touhy po životě, a silné smutky z rozbitých, sklamaných nadějí. Literární cena dramatu Schnitzlerova při okázalé strojenosti jeho divadelních scén spočívá z valné části na úmyslné snaze oživiti dobový kolorit s jeho vojenským romantismem a čistě rakousky cítěným vlastenectvím, což obojí poutá, třebaže je nám obojí trochu cizí a ne zvyklé. Režie Vinohradského představení také na tomto dobovém koloritu založila

celé nastudování dramatu; ale slohová výprava a dobové kostumování byly také jediné, co pro kus sám učinila. Z provedení hereckého snad jediný plukovník pana Dobrovolného vynikal ve všem všudy nad mdlý průměr ostatních výkonů, v nichž bylo víc divadelní strojenosti, snahy po effektu a pathosu, než horké krve a lačné smyslnosti, životního tepla a tempa, bez nichž si osoby Schnitzlerova dramatu nelze skoro ani mysliti.

Pořad domácích novinek letošní sezony divadelní rozhojněn byl v Národním divadle v posledním týdnu ještě tříaktovou veselohrou *Skvrnou* (9. března) od Karla Jonáše. Bohužel znamená to jenom rozhojnění početné, nikoli kvalitativní. Po úspěších dvou svých loňských aktovek (»Nový sport« a »Ženich«) je dosti pochopitelno, že se Jonáš dal zlákati k pokusu o celovečerní práci veseloherní, ale méně pochopitelno jest již, že mohla býti zařazena v repertoir Národního divadla práce tak chvatná a nehotová, třeba byla nouze o veseloherní zboží sebe větší. Nenîli úroda domácích veseloher, je to ovšem nepříjemné pro divadelní pokladnu i pro obecenstvo, které má rádo tak zvaný »lehčí« repertoir, ale jakáž pomoc? Ani zevní úspěch »Skvrny« nemůže býti platnou omluvou vypravení jejího. Dokazuje pouze slabý vkus obecenstva, a umělecká správa divadelní, která mu hoví, stává se na něm spoluvinnou.

Celá tříaktová veselohra autora, jemuž nemůže býti upírán talent dovedného a vtipného novellisty, skládá se ze dvou genrových scén, k nimž téměř zcela neorganicky je přičleněn třetí akt, hrající o dvě léta později. První scéna představuje vstupní dvoranu a ochoz prvního balkonu Národního divadla, druhá vorový přístav na Vyšehradě se známým výhledem na Vltavu a protější břeh. Zde i onde středem chudičkého děje je hezká biletářka Národního divadla (pí. Laudová), o niž se uchází bohatý pražský synek bez zaměstnání a zanedbaného vychování (p. Želenský). Zde i onde kmitá se řada pražských figurek, dílem vtipně, dílem jenom směšně viděných, jež ovšem hercům poskytly vděčnou příležitost k účinným šaržím. Ve třetím dějství pak je už z obou milenců šťastný párek, a když se zcela hladce vyrovná i zdánlivá chmura, hrozící z jakési »skvrny,« která lpí na mládenecké minulosti mladého Křínky, skončí celá veselohra zcela ležerně, jak začala.

Veselohra byla vypravena i hrána s větší pečlivostí, než zasloužila. K hlučnému úspěchu vedle zmíněného párku milenců přispělo i několik výborně hraných episodních rollí — tak naivka předměstského divadla pí. Červené, bohatá abonentka z Národního pí. Matějovské, přihlouplá služka pí. Havelské, postřihač Šiška páně Mošnův, renommista Vačlena páně Wiesnerův atd. Právě tyto postavičky ukazují, jak dobrý smysl má autor pro směšné figurky, a jaký talent pro dobrou Pražskou frašku, ale ledabylý a laciný celek zároveň zřejmě ukazuje, jak i frašková látka vyžaduje náležitého úsilí a poctivého uměleckého rozmyslu.

V. Červinka.

Rozhledy v umění výtvarném.

Manesova výstava kreseb Rodinových a obrazů Hofmannových.

Výstava v pavilloně pod Petřínem je dvacátá pátá výstava, kterou pořádal spolek výtvarných umělců »Manes.« Před deseti roky počal »Manes« vystavovati v Topičově saloně, r. 1902 zahájil své exposice ve vlastní budově, v Kotěrově pavilloně, pracemi A. Rodina. Přehled tohoto období a této pestré směsi uměleckých výtvorů, Pražanům předvedených, dokáže všemu světu, že »Manes« vykonal veliké dílo propagační, že v jeho výstavách bylo Pražanům otevřeno do světa okno s vyhlídkou někdy vábivou, někdy bizarrní a někdy smutnou, ale vždy zajímala podívaná, nám přichystaná, obecenstvo vyšší měrou než obvyklé jiné u nás výstavy. Aspoň dráždila mnohá výstava k opposici, způsob, jakým představovali, doporučovali, chválili, dráždil k odporu, a dávka neomylnosti, jakýsi blahosklonný terror, jímž někdy dávali našemu obecenstvu na jevo, že ono au fond ničemu nerozumí, že právě to, čemu nerozumí, je jedině krásné, a že tedy přestává o výstavách »Manesem« pořádaných debata: to vše působilo na společnost s uměním sblíženou spíše zábavně, na kroužek věřících ovšem podmanivě. Ale vše to lze snadno odpustiti pro zásluhy, které si »Manes« získal, snad mnohdy bezděčně, seznamuje nás nejen se zjevy umělecké ciziny, jichž bychom jinak nebyli poznali ani za deset let, ale také s výstřelky tohoto cizího umění, s podivíny, s poseury, s podnikavými faiseury na poli uměleckém, jejichž návštěva v Praze by nás byla snad neminula, přece však pod egidou »Manesa« nabyla úpravnosti a noblesy. Všecky takové zjevy v uměleckém životě dneška, jichž je v těchto časech mnohem více, než kdy jindy bývalo, různé ty modní malíře a sochaře, nápadné umělce, vzbouřence, specialisty, objevitele a vynálezce, ty odlišníky čili separatisty, symbolisty, luministy, diabolisty, primitivisty, staro- a novoimpressionisty, pointillisty, a jiné artisty, jimž umění jest pro umění, i takové, jimž slouží, kteří umění applikují na požadavky života — mnoho jich uvedl »Manes« do Prahy, a vířivý rej rozmanitých výtvorů malířství, sochařství, grafiky, uměleckého průmyslu, ohňostroje barev, pantomimy těl trojdimensionálních, sesamové jeskyně plné skvostů a šperků očekávaly tu obecenstvo, které, žel, mnohdy netečně míjelo pavillonek, kde tolik uměleckých požitků, sensací, fenomenů se střídalo.

Sluší poznamenati, že spolek »Manes« s velikými obětmi podnikal tyto výstavy, že neměl z nich zisku, ale škodu, že vždy, i když hostil exotní zjevy spíše prohlášené než proslulé, s celou vážností, seriosně se zasazoval o skvělé přijetí, o důstojnou exposici, o náladu příznivou, co nejpříznivější. Ba, někdy vystupoval seriosněji jako obhájce a propagátor díla, které ani tam, kde uzrálo, nebylo vítáno s takovou intensitou nadšení, jako u »Manesa« a kroužku jeho, propůjčoval se za hlasatele a proroka uměleckých směrů, kde by bylo stačilo pozvání: »Račte se podívat!« Ale vždy vanul jakýsi slavnostní

klid z výstav pod Petřínem, vždy jako by to zde zaznívalo harmoniemi vzdálených chorálů, slávu uměleckému dílu pějících, vždy tu návštěvník vstupoval na půdu posvěcenou, kam nesměl vniknouti rmut a prach ulice. Celé millieu vždy mělo ráz radostného povznesení nad všednost, nad banalitu obvyklých u nás výstav, na kterých příliš spoléhali v sílu uměleckého díla a příliš zanedbávali péči o toto dílo, nenapomáhajíce jeho účinku ani dost málo, naopak ztěžujíce tento účinek jako by schvalnou kramářkostí uspořádání. V Kotěrově pavilloně byli jsme vždy na exterritoriální enklavě, pouze a výlučně umění zasvěcené. A věru, pouze takovou pietou k výtvarnickému dílu, pouze nevšední, apartní výzdobou místností zachován některým výstavám ráz pravých uměleckých manifestací, mnohou exposici zachránila umělecká noblesa, s jakou byla scénována. Umění vystavovatelské vyšinuto zde na vysoký stupeň, a není již možno, aby u nás výstavy obrazů a soch byly uspořádány oním bazarovým slohem, který po dlouhou dobu panoval; nesnesly by toho ani obecenstvo, ani veřejnost, která mluví tiskem. To způsobil »Manes,« a již za to patří jemu vděčnost této veřejnosti.

Co se dvacáté páté výstavy dotýká, je tentokráte na jejím pořadu moderní umění malířské a kreslířské representováno Němcem Ludwigem z Hofmannů a Francouzem Rodinem. Rodin — abych tu hned uvedl známějšího nám umělce, v tomto pavilloně jakéhosi práva priority požívajícího — Rodin i jako kreslíř předstoupil již tehda před naši veřejnost, a kdo dnes prohlíží kresby jeho, pozná, že za tu dobu ničeho se nezměnilo na jakosti těchto kreseb, jsouť neméně zběžné, jako byly prvnější. Nejsou to vlastně kresby, ale pouhé náčrty, croquis, zběžné, letmo na papír napsané dojmy dle skutečnosti, kterážto skutečnost sestává, jako tehda, z nahých dívčích modelů, kterým starý maître Rodin dopřává úplné volnosti v pohybu. Provádí prý tyto kresby pro svoje zotavení, pro zábavu, a měl by si je proto také ponechati v deskách a ve své pracovně nebo doma. Veřejnost měla by být vyloučena i po dokončení kreseb, neboť kdo by si z nich měl utvořit úsudek o uměleckých schopnostech Rodinových, snadno by mylně soudil: je to vše více než primitivní, jen letmo nahozeno, a zase jen umělec nebo muž s uměním v blízkých a stálých stycích žijící porozumí, pozná, co tu uměleckých jadérek ve směsi mátožných, rozplihlých tvarů. Výstavka liší se od někdejší snad tím, že nyní Rodin skizzuje skupiny svých dovádějících modelek, které i dle těchto letmých náčrtů si vedou u starého mistra velmi nenuceně, ano snad více než volně. Rodin ovšem miluje tu i tam náměty trochu připepřené, s pikantní příchutí, trošku perverse nebo sexuelní psychopathologie, ve svých kresbách napovídá titulem a prozrazuje skizzou, že své oblíbené thema se smyslností v pravdě orientálskou stále znovu »přetřásá.« Mladé jeho srdce kochá se »studiemi pohybu,« ale, jak řečeno, myslím, že si Rodin vystavováním těchto věcí neposloužil, jistě nikoliv u obecenstva, které na vzdor břeskným chvalozpěvům nedovede chutnati delikatesu takového nadmoderního, zúplna přehodnoceného umění.

Ludwig von Hofmann je nám cizejší, ačkoliv bychom měli právě tohoto malíře lépe znáti, neboť častokráte již byly obrazy jeho

na jarních výstavách v Rudolfině. Jestliže nedocházely povšimnutí, zavinila to zmíněná již bezohlednost umístění, obrazy ztrácely se v množství pomalovaného plátna, tísnily se rám na rámu mezi malbami, které je utlačovaly námětem, komposicí, barvou. Kritika všímala si Hofmanna potud, pokud byl dobrým příkladem modernistního snílka, básníka-malíře, jenž svou německou lyriku přiodíval francouzskou, impressionistně viděnou barvou. Hofmann někdy maluje jako prostý »pleinairista,« aspoň snaží se podati dojem viděného, skutečného, a tu také se ukazuje jeho kolorism z nejlepší své stránky. Rozehrává barevné harmonie svítivé, tónů rozkošně sladkých, ač neslazených, zachycuje tělo z tohoto světa, a je při tom poetičtějším ličitelem krásy, než v mnohých svých fantasiích. Tu, zdá se, selhává jeho paleta, barvy nesvítí, ač užívá tónů kontrastních, ač plýtvá žlutí, červení, jasnou zelení. Něco přišedlého tlumí žár barev, něco jako lehká mlha zastírá barevné vidiny, a když k tomu Hofmann kreslí svá těla chudá, nevyvinutá, hubeňoučká, když zjednodušuje kresbu těchto těl dle oblíbené methody primitivismu, když je samá synthesa, mine se s cílem, jeho sny skutečně jako by se probíraly z dřímoty a jen v polovědomí byly malovány. Hofmann reaguje na hlučnost naturalismu, na plastičnost pleinairu, na sílu impresse jako jemně cítící, jemně vzdělaný a trochu nervosní dilettant, jenž v sobě objevil nadání malířské, jemuž se zprotivilo malovat skutečnost a jemuž malování »ideálních« námětů po spůsobu moderního malíře zdálo se rovněž trapné. Zašel si pro dojmy k italským praeraffaelitům, byl v Italii, a v Římě poznal malíře, s nímž sympathisoval. Byl to Hans von Marées, o němž by do dneška svět nevěděl, nebýti Muthera a jeho Dějin moderního malířství. Posmrtná sláva tohoto romantika a malíře barevných básní nerozšířila se však ani přičiněním Mutherovým na větší obec ctitelů — umělec měl by míti vlastně jen obdivovatele, — a s Hofmannem není jinak, ač nepřekročil dosud mužného věku (narodil se r. 1861 v Darmstadtu). Ve Výmaru, kde nyní žije, obklopen jest ovzduším klassicistním, nyní poněkud biedermeierovsky zabarveným, a tak zdá se, jako by hodlal post festum illustrovat eklogy a písně, eidyllia a thalamia, jimiž zvučíval vzduch za časů »der Dichterfürsten,« nebo hlavně jednoho z nich, Goetha. Vkrádá se kapka klassicistní nudy do jeho díla, které přece má být veskrze moderní, ale temperament nebývá u německých umělců příliš sršivý, neb i jen hřejný, až na jistou neurosu machy je tu všude spíše kontemplativní zadumanost nebo dávka unylosti, a tyto vlastnosti jsou zcela nemoderní. O vzkypění citu, o prudkých affektech není řeči, ani se tu neodráží ruch a rej moderního života, jeho překotného tempa, jeho rvavé energie. Za světem, daleko stranou stojí L. v. Hofmann a tváří se, jako by světa neznal. Nemá pro život očí, a život letem míjí jeho dílo, jen po čase ozývá se hlas přátel umělcových, kteří dav ryčně kol spěchající zvou: »Staňte na okamžik a pohleďněte na dílo snílka!« Dr. *Fr. X. Harlas.*

Z hudebního světa.

Wagner, Sibelius, Novák, Skuherský a Prokop v koncertech České Filharmonie.

Čtvrtstoletí uplynulé od smrti Wagnerovy bylo České Filharmonii podnětem uspořádati zvláštní pamětní koncert ze skladeb mistrových. Aby zajímavost pořadu byla zvýšena, provedeny též dvě z ouvertur, mladistvých to děl Wagnerových, které vydání firmy Breitkopfovy právě hudebnímu světu bylo učinilo přístupnými. Jedna z nich, *Polonia* — kde divným řízením osudu nejgermánštější skladatel sáhl k slovanským thematům, aby z nich osnoval své dílo — není než ouvertura ve smyslu kapelnické hudby poweberovské: zcela volně, bez hlubšího propracování řadí se tu k sobě jednotlivé oddíly skladby se zřetelem k celkovému skvělému zvuku, stálému kontrastu a zároveň stálé gradaci k oddílu závěrečnému. Ale oheň, jímž Wagner prodchnul toto své nemírně se šířící potpourri, a dovednost jeho instrumentační jsou podivuhodny. Nepoměrně hlubší ovšem jest druhá z provedených ouvertur, *Krištof Kolumbus*. Zde jsou předzvěsti ne jen Rienziho, ale i Bludného Hollanďana. A je tu, na vzdor nehotovostem instrumentačním, vzestupná linie, vedená k vrcholu pevně a směle, je tu dramatická síla, dávající tušiti již budoucího heroa evropské operní scény.

Z Wagnera zralého provedeny v koncertě tom předehra k *Mistrům pěvcům* a k *Parsifalu*. Mám za to, že tím velmi případně zvolena díla, vyznačující oba póly Wagnerovy tvorby i její velikost. V Mistrech pěvcích namaloval hudební obraz německého světa v nejkrásnější době německé mladé, jarem svěží kultury. A maloval obraz ten, jako všichni velcí mistři malíři, sub specie aeternitatis, s vyvýšením toho, co zůstává do věčnosti nezměnno a platno. Jeli obraz ten svým obsahem souhrn světa z doby reformační, je svou prací a technikou souhrn veškeré dosavadní dovednosti hudební. A v předehře díla vše, co v opeře následuje, jeví se zhuštěno, soustředěno. Chápete, čímže modernímu hudebníku je. A zase Parsifal! Zde Wagner povznáší se s této země, ztrácí ji s očí s jejím trudem a rmutem, s jejími boji a zápasy, s radostmi a vášněmi, zde zná jen jeden pohled, jímž upírá zraky k posvátné číši Grálu. Motiv Grálu roste tu, prostý, velký a čistý, zvedá se výš a výš, co varhany orchestru rozlévají vlny svých slavných, velebně, široce stoupajících harmonií.

Zcela vhodně doplněn pořad této Wagnerovy slavnosti Beethovenovou pátou symfonií: bylať vedle deváté mistrovi nejbližší.

Nedělní symfonické koncerty naší Filharmonie byly vůbec letos vedeny šťastnou rukou, co se týče volby skladeb a také provedení bývalo vždy na velmi slušné úrovni. K zajímavým novinkám, o nichž jsem v předchozích číslech Osvěty zprávu podal, přidružily se další. Z cizích skladatelů uveden sem finský mistr Jan Sibelius houslovým svým koncertem. Tvorba Sibeliova má význačné znaky severského umění: je bezprostřední, prostá, mužná až do drsnosti, převládají v ní tóny šeré, pochmurné, balladické; sluneční svit i jásavé

veselí jsou jí cizí; ale dovede se rozehřáti k srdečnosti ano i vřelosti, a dovede zavýsknouti a divě zabouřiti, když nelze jinak s ňader setřásti stesk. Sibeliův houslový koncert první svojí větou poněkud unavuje. Zavádí nás zde na příliš dlouho do šerých, chladných nordických mlh. Ale jímá nás kouzlem milé srdečnosti ve větě druhé, co ve třetí nepohyblivý temperament seveřana konečně a za to tím bujněji se rozpoutává. Skladba založena jest na rázovitém myšlenkovém základě, který jest rozveden a zpracován s pečlivým zřením k nadvládě sólového nástroje a přece zase se zřením k požadavkům, jež diktuje umění. Proto získalo provedení její p. Egonu Ledčovi, žáku prof. Suchého, mnoho vděku.

Tvorba česká zastoupena byla tento měsíc několika významnými skladbami. Vítězslav Novák svou symfonickou básní *O věčné touze* vstoupil v kruh nejen českých ale i evropských skladatelů orchestrových. Jeho dílo je stejně bohato duchem jako díla jeho předchozí, ale svítí v něm slunce, hřející plnými, horkými paprsky a dlouze v něm oddychuje moře; je radostné a světlé, rozpíná se široce, volně a blaze, kdežto v předchozích dílech vládl smutek a hoře, choulící se stísněně a ztajeně hluboko v nitru. Zříme v něm zároveň Nováka, který s technikou orchestrovou a s řešením problémů orchestrové věty a jejích požadavků dlouho zápasil, vítězně stojícího na výši nejmodernějšího umění skladby orchestrové. Proto nemělo by opakování vzácné této a zároveň širším kruhům přece jen méně přístupné skladby zůstati ojedinělým. Novák právě nepřichází obecenstvu vstříc; žádá, aby přišlo ono jemu v ústrety.

Zvláštního překvapení zažili jsme, uslyševše taktovkou dr. Zemánka znovuvzkříšenou symfonickou báseň Fr. Zd. Skuherského *Máj*. Byl jsem z posledních žáků vzácného tohoto muže. Viděl jsem v něm vždy ducha nesmírně bystrého, podivuhodného theoretika a učitele, skladatele, který z hlubokých svých vědomostí duchaplně dovedl těžiti. Neměl jsem víry v bezprostřednost jeho tvoření; připadalo mi, že jím jen prakticky dokládá své theoretické výklady. A nyní skladatel Máje stanul přede mnou, duch bohatý s romantickými, fantastickými rysy, smělý pokrokář, jdoucí drahou Berliozovsko-Lisztovskou, instrumentátor, překvapující dnes, po čtyřicíti letech, v naší raffinované době, barvitostí a sytostí své orchestrace, jímající způsobem, jakým zlomky svého díla pod jednotnou čáru shrnuje a k vrcholu vede! To nebyla retrospektiva, kterou jsem a jistě kde kdo se mnou čekal, to bylo živé umění jakoby nedávno minulých let!

Úplnou novinkou bylo provedení ouvertury *Osud*, kterou složil Ladislav Prokop. Autor tu jde drahou vážného a ryze moderního, k vysokým cílům tíhnoucího umění, jako v předchozích svých skladbách. V tomto jeho díle programem jsou mu myšlenky o Osudu, zdánlivě člověku příznivém v dobách mládí a mužství, těžce a tvrdě doléhajícím, ale oddaně snášeném v stáří. Z toho vyplývá stavba díla a ráz jednotlivých oddílů; díl první thematický s převahou živlu rytmického a harmonického jest rázný, tvrdý, s tím svým základním, tak velice výrazným, nepodajným motivem; druhý převahou zpěvného, lyrického rázu jest mohutně vyvrcholen; a konečně závěr díla: velmi volné opakování počátku, ale přebarvené do tónů

zlomených, resignovaných, smírných. Celek, plastický v odlišnosti svých nálad a ve svých stoupajících liniích, zajímá nad to smělou harmonikou, modulací, někde trochu těkavou, a obratnou, zvučnou instrumentací. Jen více osobitého by si bylo přáti. K svéráznosti musí se skladatel teprve dopracovati. *K. Hoffmeister.*

Nové rovy.

Andrej Kmeť. — Božislav Kožený. — Jindřich Pechtl. — Karel P. Kheil.

Na sklonku letošní zimy nelítostná smrt krutě zasáhla v řady našich důležitých mužův a způsobila nám přebolestné ztráty. Dne 22. února dokonal svůj život Jan Palacký, hned nazejtří potom Sv. Čech, dne 11. března pak Jos. Hlávka a Karel P. Kheil. Zármutek všeho národa nad hrobem Čechovým vyjadřuje stať výše položená; o životě, působení a zásluhách Jana Palackého a Jos. Hlávky bude v těchto listech příště obšírněji promluveno.

V polovici února zemřel v Turčanském Sv. Martině katolický farář Andrej Kmeť ve věku 67 let. Byl předsedou Museální společnosti slovenské, která v návěští o jeho úmrtí o něm pověděla: »Zalkaj, Tatro, nad rovom novým, skrýva v sebe prach jedneho z najšlechetnějšich synov národa!« V slovích těchto není nadsázky, která bývá obyčejným zjevem v oznámeních úmrtních. A. Kmeť byl pilný, svědomitý a nadšený pracovník kulturní; jeho péčí povznesly se musejní sbírky na důležitý ústav vzdělavací i vědecký, museum si opatřilo vlastní budovu v Turč. Sv. Martině a Museální společnost podnikla vydání cenných publikací z oboru slovenského národopisu a kulturních dějin. Ještě v poslední valné schůzi společnosti pobádal Kmeť nadšenou řečí k činorodé práci osvětové. Ušlechtilá, ryzí povaha, vlastenecké přesvědčení a obětavá práce životní staví jej mezi přední národní buditele slovenské.

V Praze zemřel 21. února t. r. advokát dr. Božislav Kožený. Narodil se r. 1859 v Těšanech u Brna, studoval na českém gymnasiu v Brně, oddal se v Praze právům, dosáhl r. 1885 na české universitě doktorátu a r. 1893 otevřel svou kancelář advokátní. Byl v oboru právnickém pilným pracovníkem literárním, přispívaje do listů odborných a vydávaje populární výklady zákonův a nařízení. Některé z jeho spisů došly značného rozšíření. Tak vydal zejmena: Exekuční novelu, zákon z 10. června r. 1887; Řád stavební pro království české; Zřízení obecní a řád volební v obcích království českého; Řád živnostenský s příslušnými zákony a nařízeními; Zákon o myslivosti k ochraně majetku polního a ke zvelebení rybářství; Obecný zákonník občanský. Života politického se stranil.

Na Smíchově zemřel 4. března t. r. Jindřich Pechtl, kustos universitní knihovny ve výslužbě, maje 80 let věku. Po vykonaných studiích vstoupil do služeb účetního oddělení u místodržitelství v Praze,

odkudž později přešel k universitní knihovně. Tam získal si obecné sympathie četného návštěvnictva, zejmena studentstva, svou vlídnou ochotou, s kterou hledával signatury a radil k novým pomůckám. Poměrně pozdě jal se spisovati a uveřejnil potom v »Politik« řadu obsažných, důkladných a poutavých feuilletonů, které by vydaly na statnou knihu. Čerpány byly z dějin domácích i cizích, na př. francouzských, z kulturní minulosti naší a ze vzpomínek na dřívější Prahu a její život.

Dne 11. března — několik hodin po úmrtí šlechetného mecenáše J. Hlávky — zemřel v Praze Karel Petr Kheil, muž zvláště v obchodních kruzích našich známý a zasloužilý. Narodil se dne 7. března r. 1843 v Praze, kdež otec jeho měl kupecké učiliště. Po gymnasijních studiích věnoval se obchodu materiálnímu, a protože toto odvětví bylo v souvislosti s naukami přírodověděckými, zabýval se pilně studiem věd přírodních, zvláště botaniky. Rozpravy jeho o květeně Pražského okolí přinesl r. 1859 časopis »Jasoň.« Záhy jal se pěstovati národní hospodářství, redigoval po tři léta národohospodářskou rubriku v »Národě« a psal různé úvahy i do listů jiných. Rozpravy jeho byly zhusta i překládány v časopisech jihoslovanských i cizích. — Když otec onemocněl, byl syn nucen zanechati kupectví a věnovati se učitelství na otcově škole. Působil tam 12 let, načež přešel na školu Pražského gremia obchodního. Vykonav předepsané zkoušky pro vyšší školy obchodní, zřídil si r. 1875 samostatnou školu obchodní, kterou řídil po 27 let. Za tu dobu vystřídalo se u něho přes 3000 posluchačů, o něž se Kheil pečlivě starával a dával jim pevný základ pro praktický život. Že již tím platně přispěl ku povznesení důležitého stavu a posílení našeho významu hospodářského, netřeba podotýkati.

Pro své theoretické vědomosti odborné, pro praktické zkušenosti a široký rozhled býval Kheil zhusta volán na důležitá místa činnosti veřejné. Býval účetnickým znalcem soudním a rádcem různých ústavů peněžních a podnikův akciových. Drahná léta byl členem správní rady banky Slavie a jako místopředseda její získal si o rozvoj tohoto ústavu peněžního platné zásluhy. Roku 1876 byl zvolen do obecního zastupitelstva Pražského a působil tam po dvacet let v rozličných komisích. Roku 1888 byl ustanoven honorovaným docentem účetnictví na české technice a jeho přednášky tam došly značné obliby. O tři léta později jmenovala ho Ústřední komise pro zachování uměleckých a historických památek ve Vídni svým členem dopisujícím. Všímalť si Kheil památek našich bedlivě a opatřil si cennou sbírku starých rytin, zobrazujících města, hrady a j. — Hojná byla také jeho činnost literární. V mladých letech vedle prací svrchu zmíněných zkoušel své síly také v belletrii, později překládal, zvláště z dánštiny, a přispíval feuilletony a jinými pracemi do rozličných časopisů. Rozsáhlé cesty, které vykonal po cizích zemích, poskytly mu k slovesnému zpracování vhodné látky. Avšak těžiště jeho činnosti jest v literatuře odborné, kterou obohatil cennými pracemi. Vydal zejmena Německo-český slovník názvů zboží kupeckého spolu se zřetelem k názvosloví latinskému; Materialie ku podvojnému účetnictví; Obchodní případy závodu firmy společenské; Jednoduché účet-

nictví se zřetelem k ustanovením zákonným; Obchodní korrespondenci v řeči české a německé. Pořídil český překlad francouzského vydání Emila de Laveleye Základové politické oekonomie, vydal také některé studie z dějin účetnictví po německu a zabýval se zvláště Paciolovým traktátem z r. 1494. Za své zásluhy byl vyznamenán řádem železné koruny třetí třídy. *F. V. V.*

Ze slovanského světa.

Píše

dr. **Josef Volf.**

Mat. Vlastara Syntagmat vydaný od Novakoviće. — Bobčeva »Blgarskata čeljadna zadruga v segašno i minalo vrěme.«

* Srbský učenec Stojan Novaković, známý svými četnými pracemi na poli středověkých srbských dějin, obral si za svůj vědecký úkol vylíčiti právní poměry srbské za slavného panování cara Štěpána Dušana v souvislosti s platnými zákonnými ustanoveními a stanoviti jejich vnitřní hodnotu srovnáním s byzantskými právními sbírkami. K tomu cíli vydal kritický zákonník cara Štěpána Dušana a nyní opět důležitý právnický sborník: Matije Vlastara Syntagmat, to jest sbírku byzantských církevních a ústavních zákonů ze 14. stol., jejímž původcem byl mnich Matěj Vlastar, právní kollektor v 14. stol., o němž autor sebral veškery až posud známé zprávy, naleznuv dobrého předchůdce v práci známého slavisty T. Florinského: Pamjatniki zakonodatěl'noj dějatěl'nosti Dušana. Potom obrací se k dílu samému, popisuje zachované rukopisy, podává rozbory jich a obšírně analysuje srbské překlady. Překlad byl pořízen z nařízení cara Dušana v letech 1347—48 a podroben revisi za cara Štěpána Lazareviče v letech 1402—27. Obšírným spůsobem probírá pak Novaković poměr zákonníka Dušanova k Syntagmatu a snaží se dokázati, že Syntagmat byl platným zákonem srbským. Ačkoli kniha Novakovićova narazí jistě v jednotlivostech na odpor, dlužno ji vítati vřele jako podnik vážného vědeckého pracovníka, který již tolik let úmorné a plodné práce srbským dějinám věnoval.

* O Peiskerově práci: Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen (v Berlíně 1905 [1]), která vrcholí ve větě: »Die altslavischen Volkszustände sind das Produkt der abwechselnd uraltaischen, speciell turkotatarischen und der germanischen Knechtschaft,« uveřejnil právě Mangold v čas. Histor. Jahrbuch referát a tvrdí v něm, že Peisker dokázal, že černohorská zádruha je smyšlenkou a srbská novotvarem. Ironie osudu tomu chce, že právě nyní vyšlo dílo o bulharské zádruze, které ukazuje, na jak

---

[1]) Zdrcující posudek práce Peiskerovy vyšel v čas. Mitteil. d. Inst. f. Österr. Gesch. XVIII, 4, 1907.

vratkých základech autor these o parijství a otroctví Slovanů v raçe arijské své dřívější vývody o zádruze stavěl! Již Kadlec odkázal neprávníka Peiskra do příslušných mezí, dokázav mu, že právnické prameny buď špatně vykládal, buď jim nerozuměl. Na základě bohaté literatury slovanské přihledl k zádruze jakožto ústavu národů ryze agrárních, tedy slovanských, přijímaje definici Jirečkovu v Slovanském Právu: Zádruha jest spolek osob, jež jsouce svazkem příbuzenstva spojeny mají společný statek a pod starostou voleným žijíce do spolku pracují a společně chlebí. Kadlec nalezl zádruhu u všech slovanských národů, avšak nevidí v ní nějakou zvláštnost slovanskou, nýbrž přijímá zádružné zřízení i u jiných národů moderních, stojících nyní na vysokém stupni kultury, tedy u národů arijských. Zádruha se mu jeví jako zvláštní ústav soukromého práva, spočívající jednak na základech práva rodinného, jednak na zásadách pospolitého věcného práva k nemovitostem, a v zádružných svazcích vidí i vznik prvních osad slovanských. Pro jihoslovanskou zádruhu směrodatná byla práce známého učeného právníka V. Bogišiće, »Zbornik sadašnjih pravnih običaja,« zahrnující hlavně celý srbsko-charvátský svět. S bulharskou zádruhou přichází nyní též známý učenec S. S. Bobčev, bývalý profesor Sofijské university; dílo jeho vyšlo ve »Sborniku za narodni umotvorenija, nauka i knižnina« (XXII—XXIII, 1907) a též samostatně. Praktický duch Bobčeva sleduje při své práci dva cíle, totiž vědecký a praktický, jichž ovšem nelze vždy od sebe přesně rozlišovati: vědecký záleží v tom, že sebrána veškerá obsáhlá literatura o zádružných zřízeních a utvořen z ní obraz nynějšího stavu této otázky, založený na poměrech skutečné dnešní bulharské zádruhy. Autor obšírným způsobem probírá celý vývoj tohoto zřízení se všemi proměnami, které se s ním v různých dobách staly, ukazuje na vlivy, které na něj působily a jak se v něm jeví, a líčí podmínky, které jeho trvání až do nejnovější doby umožnily, tak že ještě dnes v bezprostřední blízkosti Sofie zádruha trvá. Poněvadž pak Bulharsko nemá majetkového zákona, v němž by zádruha byla došla uznání jako v Srbsku a v Černé Hoře, chce Bobčev svou prací přispěti také k osvětlení povahy bulharské zádruhy, jejíž podstata ani v zákonodárných sborech není známa. A v tom tkví právě praktický účel knihy. Má se státi ve svých výsledcích právní příručkou pro soudce, advokáty i zákonodárce, aby v spletitých otázkách majetkových sporů zadrugarů mohli správněji souditi, jako ku př. jeli zádruga právní osobou nebo jeli mezi členy spoluvlastnictví atd. I Bobčev ukazuje, že zádruha není útvar čistě slovanský, nýbrž zřízení všearijské, které se ovšem dnes již málo zachovalo a též u Jihoslovanů mizí. Jest jen žádoucno, aby podobné důkladné práce vyšly i jiným jazykem, třeba francouzským, aby se staly majetkem celého učeného světa, jak toho v plné míře zasluhují.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. března 1908.

Všeobecné volby do českého sněmu. — Porady o ozdravění zemských financí. — Vládní předloha o jazykové otázce. — Delegace. — Volby v Haliči. — Věci charvátské. — Otázka Balkánská. — Protipolská předloha v Prusku. — Rusko. — Bulharsko. — Attentáty.

Všeobecné volby do sněmu království českého jsou vykonány. Odbývaly se za neobyčejného vzrušení, a volební zápas byl tak tuhý, že jen malý počet poslanců zvolen hned při prvních volbách; v četných volebních okresích musely se konati volby druhé, v některých také ještě volby užší. V obcích venkovských domohli se agrárníci hned v prvém zápasu rozhodného vítězství. V Pražských okresích konaly se volby dvakráte; na Novém městě došlo k užší volbě mezi kandidátem spojených stran staročeské a radikálně pokrokových a strany mladočeské; po usilovné agitaci zvolen většinou 600 hlasů kandidát mladočeský, Pražský starosta dr. Groš. Němci postavili ve všech Pražských okresech i v okolních obcích sčítací kandidáty, avšak nepodařilo se jim sehnati pro ně ani tolik hlasů, kolik by jim dle počtu obyvatelstva připadnouti mohlo. Byla to pouhá demonstrace. Opravdovou radost způsobilo v českém národě, že dobyt mandát za město Č. Budějovice, kde přese všechno násilí německé zvolen český kandidát dr. Zátka značnou většinou. Velkou ztrátu utrpěla strana mladočeská, která měla v dřívějším sněmu 69 poslanců, kdežto nyní klesl její počet na 40, což zavinila »positivní politika.« Celkem zvoleno ve volebních okresech českých: 44 agrárníků (1 samostatný), 39 Mladočechů (2 samostatní), 5 Staročechů, 5 radikálů, 2 národní socialisté, 1 národní katolík, 1 realista.

Oba sbory velkostatkářské volily i tentokráte na základě kompromisu, i zvoleno 49 poslanců konservativních a 21 německo-liberálních. Ve svém volebním provolání pravili německo-liberální velkostatkáři, že jako až dosud budou i nadále vždy věrně státi k německému lidu a že budou vždy hájiti »oprávněného« postavení Němců v Čechách.

Ve Vídni zahájeny porady zástupců jednotlivých zemí rakouských o ozdravění zemských financí. Vláda prohlásila, že jest ochotna vyjíti »oprávněným« přáním vstříc.

Předseda ministerstva bar. Beck oznámil, že co nejdříve podá osnovu zákona o užívání zemských jazyků při úřadech. Povolal k sobě některé důvěrníky české i německé a prohlásil jim, že vláda chce najíti střední cestu a že žádá od obou stran, aby jí vyšly na půl cesty vstříc. Vyžádal si, aby do té doby zavládl klid zbraní. Officiosní Fremdenblatt uveřejnil o úmyslech vlády článek, v němž se praví, že Stremayerova nařízení z roku 1880 spočívala již na právním stavu, jelikož se již před tím u všech, tedy také u německých soudů v celém království českém přijímala a česky vyřizovala česká podání. Jestliže skutečný stav vůbec má dáti výraz moci právo chránící, nelze upříti, že pro praxi nařízení z r. 1880 mluví provádění více než dvacetileté, která potud může vyžadovati uznávání, pokud zákon ne-

přikáže něco jiného; tímto stanoviskem řídil se konečně také Chebský soud až do druhé poloviny minulého roku. Nesprávné ostatně tvrzení, že jde pouze o podání ve fingovaných právních záležitostech, může v nejlepším případě odůvodniti pouze psychologicky politická, nikoliv však právnická ospravedlnění. Ani v tom není ospravedlnění, činíli se pokus zaváděti rovnoprávnost tím způsobem, že se také v oboru vnitřního jazykového práva pozměňuje stav z dřívějších dob přijatý. Vláda musí v této záležitosti především zachovávati státní základní zákony a musí, vědoma jsouc si své ústavní odpovědnosti, odmítnouti jakékoliv zasáhnutí do soudnictví. Nemůže jí ovšem býti lhostejno, poškozujeli se vážnost justice podezřením, že slouží strannickým snahám.

Delegace skončily své zasedání. Všeobecné hlasovací právo v Rakousku způsobilo, že rakouská delegace má v národním i politickém ohledu zcela změněné složení. Politika trojspolku nalézá podporu jen pomocí delegátů z panské sněmovny. Národní přesvědčení ozvalo se však jen, když se jednalo o pruské politice proti Polákům a při stížnostech na vládní systém v zabraných zemích a na nešetření národní rovnoprávnosti ve vojště. Ostatní jednání dělo se dosud pod vlivem třenic a protiv mezi názory parlamentů Vídeňského a Pešťského. Madaři snažili se i z hmotného zlepšení stavu důstojníků a mužstva učiniti předmět kompensační, ba stěží podařilo se zažehnati konflikt návrhem na společné hlasování a docíliti usnesení, že záležitost tato má v květnovém zasedání býti vyřízena. Společná vláda staví se proti požadavku Maďarů, aby se otázka gáží slučovala s vojenským vyrovnáním. Nebudeli uherská vláda chtíti potřebu pro zvýšení gáže a mzdy zařaditi do řádného vojenského rozpočtu na r. 1909, musí se panovník rozhodnouti bud pro uherskou neb pro společnou vládu. Taktika uherské delegace béře se takovým směrem, že již v dubnu, kdy se bude jednati o společný rozpočet na r. 1909, hrozí vypuknouti ministerská krise. — Bilance tohoto zasedání delegačního jest velice nepřízniva. Vojenská krise trvá, napjetí mezi oběma delegacemi se zostřilo a poměr společných ministrů k Uhersku jest nad míru obtížný; již pouhé podotknutí bar. Aehrenthala, že by jednotné celní území mohlo i po roce 1917 potrvati, vzbudilo v Uhersku bouři nevole.

V Haliči konaly se volby do zemského sněmu, a výsledkem jejich nabude sněm značně jiné tvářnosti. Dřívější ve všem rozhodující většina šlechticko-konservativní je stlačena na menšinu a podrží jen význam jako strana poměrně nejčetnější. Ze 149 zvolených poslanců náleží 71 konservativcům, 31 demokratům, 19 lidovcům, 4 klerikálům, 2 samostatným, 10 Starorusům, 8 Ukrajincům, 3 ruským radikálům a 1 Němcům (za město Bialou). Z 12 virilistů jest 9 Poláků, 3 Rusové.

Při sněmovních volbách v Charvátsku utrpěl nový bán Rauch zdrcující porážku. Charvátsko-srbská koalice zvítězila na celé čáře. Z 88 poslanců jest 56 členů charvátsko-srbské koalice (23 členové strany práva, 19 samostatných Srbů, 10 členů skupiny Kulmerovy a 4 pokrokovci), 24 členové čisté strany práva, 3 členové

Radićovy selské strany, 2 radikální Srbové, 2 divocí a 1 sociální demokrat.

Že na sněmu dojde k plodné práci, nebylo lze očekávati, ježto bán Rauch jest docela v službách maďarské vlády. Bylo to patrno z prohlášení, které učinil předseda uherského kabinetu dr. Weckerle: »Bán zůstane na svém místě, dokud bude provozovati politiku, o níž se s námi dohodl. Bán jest exponentem naší politiky v Charvátsku jest nejen zástupcem naší politiky, nýbrž také doplňující součásti této politiky.« Weckerle pohrozil zároveň Charvátům, že bán v dorozumění s Pešťskou vládou použije mimořádných prostředků.

Sněm byl svolán na den 12. března. V první schůzi přečetl bán královské poselství, v němž se uvádí, že různým vykládáním vyrovnavacího zákona v Uhersku a Charvátsku nastaly vážné neshody, kteréž nutno odstraniti, zejmena, že se musí upraviti otázka jazyková a že bude rozšířena kompetence sněmu, co se týče vyměřování daní. Pak uvedeny v reskriptu jednotlivé úkoly sněmu, mezi nimiž se nalézají v první řadě oprava volebního řádu a zřízení vrchního správního soudu.

Avšak sněm ani nezahájil své činnosti, neboť již v druhé jeho schůzi dne 14. března přečten královský reskript, v němž se vzkazuje magnátům a zástupcům lidu královský pozdrav a sněm se odročuje. Po přečtení tohoto reskriptu nastala v sněmovně ohromná bouře, i nebylo snadno poslance přiměti k rozchodu. Na ulici byli poslanci koalice lidem nadšeně pozdravováni a demonstrováno proti bánovi. Koalice vydala manifest k národu, v němž se prohlašuje, že odročení sněmu jest protiústavní a že jedinou překážkou plodné jeho práce jest osoba bánova.

Balkánská otázka ocitla se v novém stadiu. Způsobilo to ohlášení bar. Aehrenthala v uherské delegaci o projektu Sandžacké dráhy. Že tím povstalo rozladění s Ruskem, bylo z počátku popíráno, avšak ukázalo se, že v Petrohradě způsobil projekt rakouský skutečně dojem nanejvýš nepříznivý. Vysvítá to z officiosních hlasů německých, že německý velevyslanec v Petrohradě musel se snažiti, aby docílil opět shodu Ruska s Rakousko-Uherskem. Ruská vláda zaslala svým zástupcům v cizině oběžník, v němž prohlašuje, že se na Balkáně neprotiví nižádným drahám, které mají účel hospodářský. Italská vláda přispíšila si, aby svých zájmů na Balkáně hned hájila. V italské sněmovně učiněn dotaz k vládě, jaké jest její stanovisko k rakouskouherskému záměru. Ministr zahraničných věcí Tittoni snažil se v delší řeči ukázati, že rakousko-uherským projektem nebyl soulad mezi velmocemi porušen, a prohlásil, že také Italie pomýšlí vymoci sobě od turecké vlády povolení k stavbě dráhy, kteráž by sloužila obchodním zájmům Italie. V ruské dumě měl ministr Izvolskij obšírný výklad o zahraničné politice Ruska, ale mluvil skoro výhradně o poměru Ruska k Japonsku, kterýž prohlásil za velmi uspokojivý, ale nezmínil se ani slovem o záležitosti Balkánské. Anglie vyslovila se, že nebude proti stavbě žádných drah na Balkáně, když Turecko k tomu svolí a když se zaváže, že provede reformy v Makedonii. Zároveň zaslala anglická vláda evropským velmocem návrh, aby pro Makedonii byl jmenován křesťanský neb mohamedánský gubernátor,

jenž by byl evropským velmocem odpověden. Ježto se ještě před nedávnem bar. Aehrenthal v uherské delegaci vyslovil, že by se takovéto jmenování příčilo úmluvě Rakousko-Uherska s Ruskem a že nelze na ně pomýšleti, jest nepochybno, že se záležitost makedonská ocitla v stadiu velmi kritickém. O trvání evropského koncertu vyslovil se anglický ministr zahraničných věcí velmi skepticky.

Pruská protipolská předloha vyvlastňovací, která vzbudila úžas v celém vzdělaném světě, byla dne 3. března dolní sněmovnou pruskou přijata. Z vyvlastnění vylučují se statky církevní a nadační, jakož i hřbitovy, za to se všechna ostatní úrodná půda polská v Poznani a v západním Prusku v rozměru 70.000 hektarů zůstavuje vyvlastňovací zvůli. Proti předloze ozvaly se i v Německu důtklivé protesty, a většina říšského sněmu prohlásila knížeti Bülowu, že předloha odporuje ústavě německé říše, jakož i občanskému zákonu německému. »Přijmeteli tuto předlohu,« pravil v debatě polský poslanec Stychel, »podkopáte základy státu a přivodíte převrat trvajícího řádu právního. Komu překážejí při bezohledném sledování cíle základní práva a základní pravdy, kdo na jich místo staví jen surové pěstní právo, ten se zatvrzuje proti hlasu rozumu a svědomí, a proto se již nepokouším přesvědčiti vás o nesmírném bezpráví, které pruská vláda se svými trabanty touto předlohou páše.«

Jak pokračuje germanisace v Poznaňsku, vysvítá z úřední zprávy uveřejněné v Deutsch. Reichanzeigeru. Zákon o podporování německých osadníků v polských krajích vešel v platnost dne 26. dubna r. 1886. Účinky jeho byly z počátku nepatrné. Teprve v posledních letech nabývá vykoupená polská půda a osazování německých kolonistů povážlivých rozměrů. Roku 1903 skoupila osídlovací komise celkem 42.052 ha. půdy za 42 miliony mark. Za celou dobu činnosti osídlovací komise skoupeno 335.383 ha. neboli 59 čtverečních mil půdy za 306 milionů mark. Skoupená půda parceluje se a tvoří se z ní jednak rentové statky selské, jednak statky dávané do nájmu. Roku 1907 utvořeno rentových a nájemných statků na 1600. Za celou dobu činnosti osídlovací komise osazeno ve východním Prusku celkem 14.135 rodin, čítajících 93.000 duší, 341 nových osad založeno, v 171 starých osadách a v 21 městech rozmnoženo obyvatelstvo německé.

Poslanci říšské dumy ruské měli dne 26. února slyšení u cara. Ku projevu jich oddanosti odpověděl panovník: »Těší mne, že spatřuji vás u sebe a že mohu vám přáti zdaru ku pracím dumy, které vůčihledě mají příznivý průběh. Buďte pamětlivi toho, že jsem vás svolal k vypracování zákonů Rusku potřebných, a abyste mi byli nápomocni k upevnění právního pořádku. Ze všech zákonných osnov, které na můj poukaz podány byly v dumě, považuji za nejdůležitější osnovu o zlepšení pozemkových poměrů sedlákův, i upozorňuji na svůj několikrát opakovaný poukaz k tomu, že porušení jakýchkoliv vlastnických práv nedojde nikdy mého schválení. Vlastnická práva musejí zůstati svata a býti zákonem zajištěna. Vím, s jakými city a myšlenkami jste se ke mně dostavili. Rusko rostlo a vzmáhalo se v době tisíce let díky vroucí víře ruských lidí, jejich oddanosti k carovi a díky jejich bezměrné lásce k vlasti. Dokud žijí tyto city

v srdci každého Rusa, bude Rusko požívati štěstí, blaha a síly. S vámi prosím Boha, aby tyto city vždy žily v srdci ruských lidí a aby slunce štěstí svítilo nad naší mocnou vlastí.«

Car mužům pro vydání pevnosti Port-Arthurské odsouzeným udělil milost: generálu Stesselovi změněn rozsudek smrti v desítiletý pobyt na pevnosti a gen. Fockovi vyslovena veřejně důtka.

Dne 3. března slavil bulharský národ památku 30. výročí svého vysvobození z jařma tureckého, kteréž se stalo mírem Svatoštěpánským. Jubileum bylo v celé zemi, zejmena v hlavním městě Sofii velkolepě oslavováno. Téhož dne konal se v Sofii makedonský tábor, na němž přijata všeobecným souhlasem tato resoluce: »Makedonská emigrace protestuje proti Balkánské politice Rakousko-Uherska, appelluje na vlády, parlamenty a veřejné mínění Ruska, Francie, Anglie a Italie ve prospěch samosprávy s křesťanským gubernátorem odpovědným velmocem, a vyslovuje hlubokou vděčnost Rusku, slovanským spolkům, Balkánskému komitétu a osvícenému tisku.

Bulharský kníže Ferdinand vstoupil v nový sňatek s princeznou Eleonorou z Reussů.

V poslední době udály se opět dva útoky na hlavy státu, a sice pumový attentát na presidenta republiky argentinské a na perského šacha; oba vyvázli bez větší pohromy. Útok na argentinského presidenta stal se prý z pohnutek osobních, útok na šacha z příčin politických. V Persii vzrůstá nespokojenost lidu. Nynější šach, jenž zasedl na trůn dne 8. ledna r. 1907, postavil se ihned s největší rozhodností proti stranám žádajícím reformy. Došlo k neshodám mezi šachem a parlamentem, a šach vida nezbytí svolil konečně k provádění reforem a jmenoval pokrokové ministerstvo. Když se bouře poněkud utišila, dal ministry zatknouti a chtěl parlament rozehnati vojskem. Lid se vzbouřil k ochraně parlamentu a donutil šacha k povolnosti. Nedávno vniklo několik, jak se tvrdí, od šacha zjednaných a za ženy přestrojených mužů do parlamentu, aby zavraždili nejváženější poslance. Nástraha se nezdařila a rozjařený lid popravil útočníky. Šach zase povolil, ale před několika dněmi dosadil opět zpátečnické ministerstvo. V rozličných místech vypukla vzpoura, a princ Amzda-el-Mulk pronesl nedávno ve velké mešitě Teheranské k tisícům shromážděného lidu řeč, v níž pravil: »Ó, lide Teheranský! Kořenem dnešní bídy tvé jest panovník tvůj, Mohamed Ali šach. Chcešli zemi svou viděti šťastnu, musíš jej svrhnouti s trůnu!«

Adolf Srb.

— ———

R. 1908. ČÍS. 5.

OSVĚTA

Budoucnost Rakouska.

(Dokončení.)

II.

Anglický spisovatel nakreslil v knize své dosti věrný obraz nynějšího stavu Rakouska a poměru velmocí k němu; ale světlo a stín nejsou u něho dobře zachyceny, pročež pokusíme se jej doplniti.

Rakousko, jež původně vzniklo z potřeby společné obrany proti Turkům, v naší době může míti jen smysl ten, aby bylo ochrannou ohradou menších národův, skupených kolem středního Dunaje, proti převaze mocných a velikých sousedů: Německa, Ruska, Italie, by jimi nebyli utlačeni. Rakousko má jim všem býti bezpečným útulkem a milým domovem. V tom smyslu Palacký pronesl pověstná slova: Kdy by Rakouska nebylo, museli bychom je utvořiti. Ale vlády Vídeňské neporozuměly tomuto pravému povolání Rakouska, ač nescházelo hlasův ukazujících k tomu cíli. Tu fantóm nadvlády v Německu, tu zas udržení výboje v Italii viděly se jim důležitějšími než blaho vlastních národův. Příběhy let 1859 a 1866 smetly drsně tyto vidiny a odkázaly Rakousko na vlastní půdu: pečovati o zdar a rozkvět svých národův. Panovník, porozuměv záhy tomu úkolu, již roku 1860 diplomem z 20. října sliboval říši takové dáti zřízení, aby při silné ústřední vládě, obmezené však jen na správu věcí všem zemím a národům společných, každá země své vlastní záležitosti řídila a své potřeby opatřovala si sama. Ale panovník neměl štěstí při volbě svých řídících státníkův.

Politikové, hlavně čeští, navrhovali, aby za základ uspořádání vzaty byly »historicko-politické individuality,« t. j. útvary státní, jak je dějiny vytvořily, aby co k sobě patří a zvláštním celkem jest, při sobě zůstalo a dále se přirozeně vyvíjelo, ovšem pod záštitou jednoho panovníka, opatřeného dosti silnou mocí na obranu říše a na ochranu míru vnitřního. Rakousko mělo býti

spolkem států: království českého, uherského, haličského, illyrského (obsahujícího země charvátsko-srbské a slovinské), velkoknížectví sedmihradského a skupiny vnitrorakouských zemí německých. Vídeň a Terst by as byly samostatnými městy říšskými: Vídeň jako sídlo císaře a ústřední vlády, Terst jako svobodný říšský přístav, jsa zároveň kulturním střediskem rakouských Italianův, aby i ti měli účast v moci politické. Rakousko by došlo ustrojení takového jako Německo, s tím rozdílem, že ve všech zemích by byl jeden a týž panovník. Jdeli zřízení takové Německu k duhu při jednom národu a jazyku, oč spíše by prospívalo Rakousku při tolika národech a jazycích. Moc politická by stejnoměrně byla rozdělena mezi Slovany severní a jižní, Němce, Maďary, Romány (t. j. Rumuny v Sedmihradsku a Italiany v Terstě). Ovšem že by k ochraně zlomků národních v těch kterých zemích a k zabezpečení jejich vývoje kulturního musel se poříditi zákon národnostní a dáti jej pod garancii celé říše. Kolik historicko-politických individualit, tolik by bylo pilířův mocnářství. Protivy severu a jihu, západu a východu se svými různými kulturami a potřebami, protivy plemen — německého, slovanského, maďarského a románského — by došly uspokojivého urovnání. Celky jednotlivé by byly dosti veliké a silné, aby se mohly zdárně rozvíjeti, a samospráva obcí, okresů a krajů, která by se všude zavedla, by poskytla dosti prostory a svobody pro vývoj všech vrstev a živlů. Uspořádání takové by zkrátka vyhovělo všem potřebám Rakouska a bylo by spůsobilé, zvábiti a přičleniti k říši i jiné národy na jeho hranicích, na př. srbský.

Ale návrh takový, ač se zamlouval politikům všech národův rakouských mimo část Němců, nedospěl ku provedení. Ministr Schmerling myšlenku federace zpitvořil, nadělav množství zemiček, neschopných politického života (Vorarlberk, Solnohradsko, Rakousy nad Enží, Rakousy pod Enží, Štyrsko, Krajina, Korutany, Goricko, Istrie, rak. Slezsko, Bukovina) a nadav je týmiž právy, arci skrovnými, jako země veliké, Čechy, Halič, Uhry, Sedmihrady; tudíž všecku zákonodárnou moc soustředil v ústředním zastupitelstvě, odkudž jedny zákony měly vycházeti jako z jediného pramene pro všecky země, velké i malé, pro Tyroly jako pro Uhry, pro Slezsko jako pro Dalmacii, bez ohledu na nestejné povahy národů a na různé potřeby zemí; a tomu všemu zřízení dal nátěr německý, pojistiv nespravedlivými řády volebními Němcům převahu v říšském zastupitelstvě a jazyk německý učiniv jazykem všech úřadů státních.

Když se shledalo po pěti letech, že taková svěrací kazajka se nehodí na tělo Rakouska a že moc Němců nestačuje na ovládnutí celé říše, po r. 1865 svěřen byl úkol, mocnářství spořádati na jiných základech, ministru Beustovi. Ten, jsa Němec ze Sas, poměrův rakouských neznalý, měl úkol především uspokojiti Maďary, kteří v nebezpečné smlouvy vcházeli s císařem francouzským Ludvíkem Napoleonem, jenž prohlásiv ideu národnosti za základ poměrův evropských, pomohl byl Italii k sjedno-

cení a Rumunům multansko-valašským k samostatnosti. Beust podržel v celku ústavu Schmerlingovu, vyloučiv z jejího okruhu jen země koruny uherské: Uhry, Sedmihrady, Charvátsko a Slavonsko; a tak z centralistického mocnářství učinil dualistické. V zemích uherských měli panovati Maďaři, v mimouherských zůstali pány Němci; Slované jmíni jsou za quantité négligeable, t. j. za něco, čehož možno nedbati. Z říše jednotné zřízeny dva státy, jeden bezejmenný, druhý uherský; tento ucelený ve svých hranicích, onen v nestvůrné podobě (k západnímu souboru zemí českých a vnitrorakouských připíná se na severovýchodě dlouhý cár Haliče s Bukovinou, objímající celý sever Uher, a na jihu dlouhý a úzký ocas Dalmacie); ale oba s národy a jazyky různorodými. A Maďarům dána do rukou moc tak veliká, jaké se po porážce roku 1849 nikdy nadíti nemohli. Svět žasl, vida, že zisk války r. 1848—49 jest zahozen přes palubu; že Maďarům puštěno dobrovolně téměř všecko, oč říše v letech oněch s nimi bojovala; že krev tisíců z vojska rakouského a ruského na bojištích uherských marně byla prolita; že miliony peněz, jež vydalo na tu válku Rakousko i Rusko, jsou zmrhány.

Pravda, bylo potřebí smířiti se s poraženými, přijmouti na milost potrestané, v zarytosti své obracející záda k říši s pěstmi zaťatými, přivinouti je smírně k ostatním členům rodiny národů rakouských. Ale proč jim pouštěti větší moc než jiným? Proč dávati jim více než Čechům, Polákům, Charvátům? Proč jim odevzdávati na milost i nemilost Slováky, Rusíny, Rumuny, Charváty a Srby? Národové tito v l. 1848—49 se zbraní v rukou hájili proti Maďarům jednoty říše a své svobody a s pomocí Rusů zvítězili; nyní učiněni jsou z poražených vítězi a z vítězů přemožení. Tou nerovností, ba tím nevděkem jsou do hloubi duše roztrpčeni.

Dualismus takto ustrojený objevil se jako útok hlavně na Slovanstvo. Jsouce plemenem na počet největším v říši, ukázali se Slované r. 1848 nebezpečnými panovačnosti německé a maďarské. Moc jejich musí tedy býti zlomena rozdělením, rozdrobením. Vystavena tedy silná zeď státoprávní mezi Čechy a Slováky, mezi Slovinci a Charváty; ba roztrženi tak Rusíni uherští od haličských a bukovinských, Charváté istrijští a dalmatští od soukmenovců v Charvátsko-Slavonsku, Srbové dalmatští od Srbů v Slavonsku a Uhrách. Jeděm navléknuta svěrací kazajka německá, druhým maďarská, a Němci i Maďaři se přičinili, aby je hodně sevřeli. Známy jsou nátisky, činěné Slovákům a Rusínům, jimž ubírají se všecky prostředky k národnímu vzdělání a povznešení a také církev u nich učiněna služkou Maďarů k naprostému jich ujařmení; známo jest pronásledování a žalařování národovců slovenských a srbských; známo Rauchovo a Khuen-Hederváryovo hospodaření v Charvátsko-Slavonsku. O českých útiscích netřeba se šířiti, jsou v živé paměti. Tíha německá těžce též doléhá na Slovince.

Účastníky útiskův a strastí slovanských jsou také Rumuni v Uhrách a Sedmihradech, na jihozápadě pak Italiani v Tyrolích cítí též pěst německou.

Nespokojenost tedy na východě i na západě, zoufalý boj plemene slovanského a románského s německým a maďarským — toť jedno ovoce dualismu.

Právem Poutník Škotský ve svém spise ukazuje na nebezpečí té nespokojenosti při nějaké zápletce zahraničné, ale plemenná zášť není to pravé jmeno, jež on přikládá té rozháranosti. Jest to nadpráví jeدněch a poroba druhých, jest to útisk na jedné a obrana na druhé straně; a stav ten způsoben státním zřízením, které nerovně naložilo s národy. Zkroťte zpupné a chraňte slabé, vyměřte každému, čehož potřebuje k svému svobodnému životu, věnujte stejnou péči a přízeň všem národnostem, a pomine nespokojenost, rozháranost i nebezpečí. Justitia regnorum fundamentum.

Mimo vnitřní vření způsobil však dualismus též nebezpečí zevnější. Hrot jeho obrácen jest proti Slovanům nejen domácím, všemožně tlačeným a dušeným, tak aby neměli vzniku, ale i proti zahraničným: Rusům a Srbům. Dualismus — toť alliance německo-maďarská proti Slovanstvu, toť obnovení přátelského spolku, jejž před 1000 lety německý král Arnulf uzavřel s divokými Maďary proti slovanské říši velkomoravské. Bylo to dualistické Rakousko, jež po válce rusko-turecké vyslalo Maďara Andrássyho na Berlínský kongres, kdež ve spolku s Němcem Bismarckem a anglickým židem Disraelim oklestili rusko-turecký mír Svatoštěpánský tak, že Rusům zisk dobytého vítězství téměř unikl a že do srbského tělesa v Bosně i Hercegovině vsunuta kláda rakouské okkupace. Rusové pokořeni, Srbové rozhořčeni; Andrássy z Berlína přinesl pochybnou kořist Bosny, ale také nesmiřitelné nepřátelství Ruska a hněv Srbů. Rusko, byvši zabaveno od té doby více v Asii a nyní oslabeno válkou japonskou, chová se sice tiše a sbírá své síly, ale nezapomíná; a Srbsko malé, ač se krčí, však bodáno stále a strkáno dualistickým Rakouskem, rovněž pamatuje si a čeká.

Tato politika protislovanská a následek její — bázeň před Ruskem — vehnala Rakousko do nabízející se náruče Německa. Rakousko muselo krýti své boky severovýchodní proti Rusku, Německo své západní proti Francii, a tak vznikl spolek německo-rakouský.

Tu ocitáme se před nejhorčejší pro nás záležitostí.

Rozpomeňme se, že r. 1848 revolučníci němečtí a maďarští společně usilovali o rozvrácení říše rakouské. Země rakouské Německého Bundu (Čechy s Moravou a Slezskem, Rakousy, Solnohradsko, Tyroly, Korutany, Štyrsko, Krajina, Goricko, Terst a Istrie) měly splynouti s Německem, Uhry, k nimž počítány i Charvátsko, Slavonie, Vojenská Hranice a Sedmihradsko, měly se státi samostatnou říší a Halič s Bukovinou připadnouti měly Polsku, jež rovněž z revoluce mělo vzkříšené povstati. Poláci

podporovali Maďary, spolehajíce na jejich zas pomoc odměnnou. Tyto podvratné snahy překazili hlavně Slované: Češi mohutným odporem proti sněmu Frankfurtskému a Pražským sjezdem slovanským, Charvátě, Srbové a Slováci, ovšem pak i Rusové na bojištích uherských. Slované ukázali se býti nejmocnější podporou Rakouska. Jsouce rozloženi na západě, severu i jihu říše a příbuzenskými svazky i stejnými potřebami k sobě poutáni a Kollárovou ideou slovanské vzájemnosti oživeni, k tomu plemenem nejčetnějším v říši, jevili se v pravdě nejtužší páskou, svazující její nedílnost. Ale dualistické zřízení poskytlo Němcům a Maďarům příležitost, ba dalo jim do rukou nástroj, aby k cíli, jehož nedosáhli r. 1848 cestou překotu, pracovali pomalu a jistěji pokojným postupem, cestou zcela zákonnou a řádem právním. Při zrození dualismu se tedy staří přátelé z r. 1848 (mimo Poláky, kteří se drží stranou) zase našli.

Zmínili jsme se již, jak Slovanstvo rakouské jest rozděleno, rozdrobeno, bezmocným učiněno strojem dualistickým; také nadšení jejich pro Rakousko, jež tak málo si jich váží a tak lehce je obětovalo Maďarům a Němcům, valně potuchlo; a po tom, co se stalo, také Rusko nepošle již Rakousku svých pomocných vojsk. A tak hlavní překážka z r. 1848 odklizena.

Také v Německu se poměry změnily. Místo nesjednoceného, krátkozrakým sobectvím jednotlivých států a státečků uvnitř rozervaného a na venek bezmocného Bundu, jemuž nadšené řeči sněmovníků Frankfurtských ovšem nevdechly síly a života, povstal byl vedením Bismarckovým mocný, cílů svých vědomý a křepkou silou mládí oživený národní stát, jenž na zdravých základech federalismu pevně stojí a pod okem moudrých státníkův hospodářsky i politicky výborně prospívá a se rozvíjí. Jednota jeho třicetiletým trváním se upevnila, moc jeho denně vzrůstá a tak může již pomýšleti na další své rozpjetí. Úkol, jejž si byla předevzala strana maloněmecká, jest dokonán a nastupuje nyní program velkoněmecký: zahrnouti do Německa též rakouské země bývalého Bundu. Nemusí se to státi hned, ani snad překvapným činem; může se vyčkati, půda upravovati, také logika událostí vykoná své; až věc uzrá a příhodná chvíle se naskytne, pak . . .

Maďaři ze své strany také dobře pracují. Dualismus podal jim prostředkův, že se mohli vysoko vypjati a že nabyli moci, které si již z rukou vymknouti nedají. Vládnou neobmezeně ve svých zemích a z moci ústřední uchvacují kus po kuse; zmocnili se z veliké části vnějšího zastupování říše, mají své honvédy a sahají i po tom jediném, co ústřední vládě ještě zbývá, po vojsku, aby dostali ho do své moci aspoň polovici. I ten poslední stín společenství se západním Rakouskem, ústav delegací říšských, chtějí zrušiti a společnou banku rozděliti; k roztržení celního svazku ustanovili si lhůtu do r. 1917. Všecky pásky Uher s »Rakouskem« mají býti přetrhány, aby na jedné straně Uhry stanuly jako nezávislý stát, na druhé straně aby země bývalého Německého

Bundu mohly padnouti Německu do klína; o Haliči se předpokládá, že si ji zabéře Rusko.

Jest důvodné podezření, že Maďaři tak jednají v úplném srozumění s Německem. Císař Vilém uznal za vhodno zajeti osobně do Pešti a učiniti tam svou poklonu maďarskému velikášství, také neproskočila do veřejnosti na licho zpráva, že pruský princ Eitel učí se maďarsky — důkazy to tuhého přátelství mezi Německem a Maďary. K tomu důvěrník Maďarův, hr. Szegyöny-Marich, sedí jako rakouský vyslanec v Berlíně.

Rakousko jest zatím v těsném objetí svého spojence Berlínského, jenž bude již dbáti, aby se z objetí toho nemohlo vyvinouti. Čím je spojenec slabý v náručí silného, každý se domyslí, a že Rakousko je tím slabším druhem, z toho, co již uvedeno, dostatečně vysvítá.

Každý vidí, že Vídeň jest ve vleku Berlína. V politice zahraniční i vnitřní slouží prospěchům Německa. Diplomacie rakouská může se jen na tolik samostatně pohybovati, pokud jednání její neodporuje zájmům německým. Takž vysvětlovati sluší i nejnovější úspěch bar. Aehrenthala: vymožení dráhy přes Nový Pazar k Soluni; železnice ta bude sloužiti obchodu německému jako rakouskému. Však i ta Bosna, jejíž získání Rakušany tak potěšilo, pokládá se za příští kořist německou. A ve vnitřní politice cítíme zvláště my Čechové tu olověnou tíhu Berlína Kdykoli císař František Josef z přirozeného pudu hleděl severní obrannou čáru proti Prusku upevniti posílením a zmocněním Čechův, přišlo mocné veto z Berlína. Zmařeno vyrovnání Hohenwartovo, sám opatrný a nanejvýš skromný hr. Taaffe upadl u císaře německého v nemilost, pouhé ústupky jazykové hr. Badeniho a bar. Gautsche musely býti odvolány, i ministr hr. Fr. Thun, jenž před Berlínem dosti páteř nehrbil, musel padnouti. A Vídeň pořád ustupuje, pořád couvá před troufalostí německou. Denně vidíme ten dvojí loket, kterým se měří nám a našim Němcům, o každou maličkost musíme zápasiti s největším napjetím sil, ohledy na Berlín a zdejší jeho chráněnce rozhodují při všem počínání vlády Vídeňské; i tam, kde by byla povinnost každé vlády vystoupiti ostře proti nezákonnostem a zjevným bezprávím, choulí se, mlčí nebo motá se v kole planých vytáček; a vydánoli heslo dohody obou národův, jest to spíše jen na upokojení a oblouzení vlastního svědomí, ježto se vidí, že Němci k nějaké ústupnosti nebo shodě s Čechy, která by těmto byla k nějakému prospěchu, nikdy se nepodají. Vše směřuje k tomu, aby Čechové, kteří téměř již samojediní s nadlidským namáháním zadržují valící se balvan pruský, byli udoláni.

Za hranicemi tedy Rakousko musí obstarávati prospěchy Německa a doma chovati se jako jeho zástupce; kroky nějaké, jež by vedly k vysvobození z toho stavu odvislosti, se nedopouštějí.

Nápadno také jest, že Halič se opevňuje proti Rusku vojenským táborem v Přemyšli, hranice proti Italii množstvím tvrzí

a námořní pevností Puljí, jen Čechy a Morava zůstávají otevřeny pruským vojskům a bez obrany.

Podobá se věru někdy, že stav ten jest blízek stavu Polska za cařice Kateřiny II., když polský král směl dělati jen, co se mu z Petrohradu dovolilo, a chtělli rozumnými reformami politickými vytrhnouti zemi z toho úpadku, zmladiti šťávy státu a posíliti jej mravně i hmotně, bylo mu to zabráněno a překaženo, jednak stranami zpátečnickými, jichž Petrohrad užíval za nástroj, a pak i přímo zakročením vojenským.

Také v západní polovici Rakouska máme strany, jež jsou vědomými i nevědomými nástroji a pomahači Berlína. Jsou to všichni ti, kteří nechtějí propůjčiti Slovanům rovného práva s Němci; neboť kdo chce upřímně Rakousku, musí chtíti, aby rovnoprávnost se tu stala skutkem. Ale takových je mezi Němci hrozně málo, dík neujasněnému cíli, nerozhodnosti, kolísavosti a nečinnosti vládnoucích politiků Vídeňských, kdežto strana druhá, majíc jasný cíl před očima, pevně k němu míří horečnou a organisovanou činností, v úřadech, v novinách, časopisech a knihách, na kathedrách universitních, ve spolcích všeněmeckých, rozličných »bundech« a šulferajnech. A tak zřízen předvoj, jenž hlásá nepokrytě vyhlazení Čechův a Slovincův — ovšem Německem, poněvadž Rakousko by toho nedokázalo, — i je smutnou známkou doby, že v předvoji tom se octli také někteří rakouští ministři. Ale i ti nejmírnější, jako křesťanští sociálové němečtí a konservativci němečtí z alpských zemí, kteří jsou věrně oddáni Rakousku, zaslepeni jsou svým němectvím, že neprohlédají, kam vše směřuje, a jsouce odpůrci plné rovnoprávnosti a nepřáteli Čechův, pracují tak nevědomky »pro krále pruského.«

Po odloučení Uher od celního svazku s Rakouskem bude naše Cislajtánie silou věcí puzena vstoupiti do celní jednoty s Německem, a hospodářské společenství jest předchůdcem politického, jehož dokonání bude jen otázkou nejbližší vhodné příležitosti.

Hle, k jakým koncům vede dualismus, soustava dvou pilířův, které nestojí pevně, nýbrž kloní se jeden v pravo a druhý v levo! Předpověděl to a záhy důtklivě varoval náš Fr. Palacký (spisem »Idea státu Rakouského«), ale nebyl slyšán.

Škotský náš Poutník sebral a shrnul všecky důvody, jež mohl nalezti pro další trvání Rakousko-Uherska; ale přátel jeho přece neupokojil.

Starý původ a staleté trvání nechrání před pádem; říše Římská byla mocnější a déle trvala, ale přece zašla. Bismarckovy výroky, že Německu musí záležeti na tom, aby Rakousko jako velmoc trvalo, nemají dnes ceny. Bismarck se tak vyslovoval v prvních letech sjednoceného Německa, když měl obavu o stálost a bezpečnost tohoto svého díla při nepřátelství Francie, spojující se s Ruskem; ale od té doby Německo zakořenilo se a srostlo

v nerozborný celek, nové pokolení již vyrostlo pod ochrannými jeho krovy a jest vychováno v duchu jeho jednoty, ostatně pojištěné již také mohutnou mocí vojenskou na zemi i na moři. A že zárukou trvání Rakouska je rovnováha mocností v Evropě? Totéž říkalo se o Polsku, a přece zmizelo ono s mapy evropské. Politikové Berlínští vyčkají, až bude všecko zralé a až naskytne se příhodná chvíle, na př. když Francie nebo Anglie zapletena bude do nějaké války, a tu dovedou se již smluviti s ostatními mocnostmi o rozdělení kořisti. V německé říši se podobné plány zcela veřejně vyslovují a přetřásají.[1]) *Nejmírnější* z nich jest, že by se v takovém případě Rusku nabídla Halič, Italii dalo by se Trentino (na Terst bez toho si Italie dle výroku bar. Sonnina nemůže činiti právo) a odkázala by se jí Albánie, Rumunsku (panuje tam Hohenzoller!) odevzdala by se Bukovina, jež původně byla vykrojena z masa multanského, Francie, nebyloli by jiného vyhnutí, upokojila by se vrácením Elsas a Lotrinska, a Anglie — ta by byla osamocena, a ona, jak známo, nerada se pouští v Evropě do války samotna; ostatně i s ní by se Německo mohlo nějak dohodnouti, třebas o nějakou náhradu v turecké Asii. Uhry by se zřídily jako samostatný stát a země české a německo-slovinské s Dalmacií by i s dynastií Habsburskou vstoupily do říše německé jakožto nový člen federativního jejího svazku. Panovník rakouský by se ovšem musel zříci Uher a titulu císařského, ale zůstal by mu lesk krále českého a dalmatského, markrabí moravského, arciknížete rakouského, vévody štyrského, krajinského, korutanského, solnohradského, knížete slezského, hraběte tyrolského a gorického, pána Terstu a Istrie, a bylo by se mu smířiti s nevyhnutelností býti poddán Hohenzollerům, jako se s ní smířili staří rodové panovničtí saský a bavorský. Vídeň, zůstávajíc sídlem panovníka a jeho vlády, by nic neztratila, leda název císařského města. Katolíci rakouští by se utěšovali, že v Říši by se souvěrci svými nabyli převahy nad protestanty. A přes rozpaky z toho vzcházející evangelíkům severoněmeckým by idea národní přenesla se bez pozastavení. V tak rozhodné chvíli, kde tak světový děj by se odehrával, kdež národ německý by se všecek shledal (mimo malý zlomek ve Švýcařích) v jednom státním svazku a vyplnila by se tak dávno chovaná touha, ba kde by dostal v své područí Čechy, což se ani ve středověku císařům nikdy nepodařilo, — v době tak rozhodné mizejí všecky rozpaky, ohledy a námitky drobné, a všeobecné nadšení jako lavina je odplaví. Ani protiva jihu a severu by nic neznamenala; protivy takové jsou i v Italii i ve Francii a nikomu nepřijde na mysl pokládati je za nebezpečné národní jednotě. A Slovany by si Německo tak sesílené také již troufalo nějak

[1]) Viz Chéradamův spis »Evropa a otázka rakouská na prahu XX. století,« úvahu »O otázce rakouské, české a německé« od P. Sazimy v Osvětě 1902, str. 97—112; dále prof. K. Kadlce pojednání »Německá státoprávní theorie o velikých a malých národech« v Osvětě 1907, čís. 5. a 6. *Red.*

zmoci. A tak důvody našeho Škota padají při ostřejším rozboru, a starosti přátel Rakouska nejsou uklizeny.

Celá Evropa cítí, že Rakousko není zdrávo a že nemoc jeho spěje k brzkému rozhodnutí, ba předpovídá se, že se o jeho osudu bude dříve rozhodovati než o osudu Turecka. Zbývá doba krátkého oddechu do r. 1917, do které trvati bude ještě hospodářská a politická pospolitost s Uhry. Jest potřebí využiti té lhůty k obratům rozhodným. Náš anglický politik radí přiblížiti se k Slovanům: smířiti Rusko a dohodnouti se s ním; v Cislajtánii zavesti mírný federalismus na základech říjnového diplomu; v Uhrách dopřáti národnostem svobodnou samosprávu v župách a obcích. Jest třeba se tázati, neníli na tyto přeměny vnitřní již pozdě; svolíli k nim Němci s Berlínem v čele a Maďaři. Cesta k nim je zatarasena mnohými valy a zásekami. Také parlament Vídeňský, ač vzešel ze všeobecného hlasování, by dle složení svého byl spíše překážkou nežli podporou navrženého uspořádání Cislajtánie. Slované jsou v něm zkráceni o 61 hlasův [1]) a Němci si pojistili převahu. Maďaři by ovšem měli se rozpomenouti, že Německo, zaberouc země české a německo-slovinské, nezastavilo by se na Litavě a Muře, že by na severu stali se bezprostředními sousedy Ruska, na východě Rumuni a na jihu Srbové že by s nimi účtovali, že tedy sláva jejich imperia by netrvala dlouho.

Nezbývá leč doufati, že poznání těch poměrů bude si raziti cestu na rozhodujících místech Rakouska a že arciknížeti následníku, až dosedne na trůn, podaří se rozervati pletivo sítě, do kteréž je mocnářství zamotáno jako moucha v pavučině.

Ale ať již jakkoli se utváří stav věcí, národ český, šestimilionový, sebevědomý, neopustíli jen sám sebe a budeli se vždy snažiti o své zmohutnění mravní i hmotné, neztratí se, nýbrž v nejosudnějším případě naplní slovo, které na konci své politické závěti napsal náš Fr. Palacký: »Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm«.

A. K. Novopacký.

---

[1]) A sice na prospěch Němců o 52, Italianů o 3, Rumunů o 1, zionistů o 5. To si vypočte každý z následujícího sestavení: 1 poslanec připadá na 38.270 Italianů, na 39.360 Němců, 46.190 Rumunů, 49.700 Slovinců, 50.000 Srbů, 51.860 Poláků, 55.550 Charvátů, 55.660 Čechů, 102.470 Rusínů. Žel, že k té nerovnosti přivolili naši poslanci; zle se bude na nás mstíti!

Česká literatura vyložena Němcům.

Rozprava

Elišky Krásnohorské.

(Pokračování.)

Oddíl svůj *Die čechische Litteratur der Gegenwart* započíná dr. Arne Novák bez zvláštního úvodu přímo uprostřed látky, jako by bezprostředně ku práci předchozí přilučoval práci svoji, a brzy poznáváme, že skutečně jistým směrem pokračuje na základech dr. Jakubcem již narýsovaných, jen že právě směrem oněch odchylek, kterými prvý autor si zhatil vlastní osnovu. Tato však u dr. Nováka nemá pokračování žádného. Vady, které se u dr. Jakubce jeví po různu, slily se u dr. Nováka v celek, na němž jest založen veškeren názor v práci jeho vyjádřený. Zvláště pak vysvítá, že pověděl-li dr. Jakubec o sobě, že »psal protivlastenecky,« kde vlastenectví se mu zdálo nebezpečno pokroku, můžeme zas my o dr. Arnu Novákovi tvrditi směle, že psal *napořád* protivlastenecky a že vlastenectví se mu zdálo vždy nejen nebezpečno pokroku, ale pravou *protivou* všeho povznesení a kultury, jich výlukou a znemožněním, překážkou hlavní a snad jedinou v rozvoji literatury, otravou duševního ovzduší a morem na talenty. Mál-i práce dr. Nováka, jak F. X. Šalda tvrdí, »Myšlenku« na politickém a kulturním životě národa nezávislou, jest to jen ona myšlenka protivlastenecká, jejíž apartní »duchová logika« jest tmelem celé skladby, a proto Laichter v Naší Době dr. Novákovi křivdí, či vlastně lichotí, řka, že práce jeho celkové koncepce nemá; jeho historie literatury *jest* koncipována na základě nevlastenectví, zřetelně, ba až makavě podmalována cizími vlivy, a spodním proudem v ní jest veskrze učiněn kosmopolitismus. Či jest to Naší Době ještě příliš *málo* zřejmo? Nebije ona tendence, v celé práci se okázale vtírající, ještě dost do očí? Snad jí nevidí ten, kdo schválně oči přimhuřuje. Či může někdo ještě nápadněji koketovati se světovostí než dr. Novák v této knize?

A co vlastně se vyrozumívá přesladkými těmi slovy, kosmopolitismem a světovostí? Jest to snad rozhled po výších vzdělanosti v cizině? A kdo rozumný se mu kdy uzavíral? Kdo kdy tvrdil, že se nemáme vzdělávati cennými vědomostmi ze světa? Ovšem, jen *cennými!* — Ejhle citát — ne z dr. Nováka, ale z rovněž moderního ducha, z F. X. Šaldy čerpaný: »*Což budeme do smrti látat svůj umělecký a kulturní život z cizích cárů?* Necítíme směšnou bědnost takového života *na výpůjčku?* Nehlásám, rozumí se, aby se stavěla znovu (?) čínská zeď proti cizině, ale plot a mříže, které by nepropouštěly na zdařbůh kde kterou cizí malost a malichernost.« (Novina str. 125.) Nuž budiž, je to asi z brusu nový vynález F. X. Šaldy; když jiní už před desítiletími odsuzovali nával cizích cárů a škvárů, stavěli »čínskou zeď;« teď jsou to zá-

služné ploty a mříže. Budiž. Zdá se tedy, že kosmopolitismu v některém smyslu jest u nás až nadbytek. V čem tedy jiném vězí onen kosmopolitismus spasitelný, tolik nám doporučovaný? Dr. Jakubec aspoň místy se vyslovuje poněkud jasněji, kde se zmiňuje o »*měřítku* literatur světových;« však věru, každý český literát by si jistě přál, aby celá naše literatura — neb aspoň vlastní *jeho* tvorba vyhověla měřítku nejvyššímu, aby vynikala a oslňovala, aby byla překládána do všech jazyků a tímto způsobem se stala světovou. Jen že to bohužel není věcí dobré vůle, nýbrž věcí velikého talentu, a nepomůže v tom žádný recept ani kosmopolitické nároky, nejméně pak napodobování cizích mod anebo zpracovávání cizích látek. Zajisté původnost jest vyšší uměleckou hodnotou než napodobování a má tudíž i větší vyhlídku na světovost. Také ani dr. Arne Novák oněm autorům českým, jichž výtvorům staví ke kolébce aspoň pár cizích kmotrů, neli plný jich mandel, nemíní jim tím dělati poklony. Rozumí se, nechvalořečí, kdo tvrdí, že X psal všecko, co od něho známe, ne z vlastního podnětu, nýbrž za účinku cizích vlivů, ani kdo podmalovává podobiznu nejen téhož X, ale též kollegy jeho Y a skoro každého jiného tak silně oněmi cizími vlivy, až by se zdálo, že pravdu má onen věhlasný soudce, jenž kdesi praví:

Co literaturou si zovou Češi,
to není nic než samé plagiáty.

Ne, nechtěl by zajisté dr. Arne Novák hlásati, že zdravým kosmopolitismem v literatuře, který ji může přivesti na výši světovou, jest nesamostatné nohsledství, jež v pravdě jest známkou slabosti a nepůvodnosti. Musíme jeho kosmopolitismus hledati hlouběji; jest to asi niterný směr a duch zvláštního rázu, kterého si autor, nepíšící na zdařbůh, musí býti určitě vědom, a proto lze za to míti, že jej někde v knize své sám zřetelně vyslovil.

Hle, na konci knihy jest z pera jeho kratičký doslov, který dychtivě čteme, ale s velkým sklamáním odkládáme, neboť čeho se tam dočítáme o vychvalovaném kosmopolitismu? Praví se tam, že »nejlepší básníci čeští jsou *jen do té míry kosmopolitičtí, aby také cizině byli přístupni a srozumitelni*, při tom však do té míry národní, aby podávali též cizím čtenářům něco vlastního, samostatného a samorostlého.« — Můj Bože! tedy ten divotvorný kosmopolitismus nemá většího úkolu než — nějaký komentář?

Nemohu si představiti školáčtějšího a šosáčtějšího závěrku moderní historie literatury. Nevytýkám, jako se jinde stalo, že prý tyto věty jsou vůči cizině ponížené a nás ponižující; vždyť autor psal pro cizinu a byl povinen bráti na cizinu zřetel. Spíš mi připadá, jako by byl dr. Novák, cítě sám, že svému nadšení pro kosmopolitismus spálil hekatombu českých obětí, chtěl nám tím závěrkem přilepiti náplasť, aby to tolik nebolelo, a že to učinil tak duchaplně, jak stačil; bylť v celé knize cizáctvím podmalovával, zde pak to trochu — zamalovával. Táži se však: jsouliž

básně nejsamorostleji národní jako ku př. Šah-Nameh, Ilias, Nibelungy, Kalevala, Frithjofssaga, Božská komedie, Pan Tadeusz a jiné i jiné cizině *nepřístupny?* A bylo jim třeba *kosmopolitických* jakýchsi výživných pomůcek, aby snesly světový vzduch? Nikoliv; k srozumitelnosti pro cizinu potřebují jen slušné dávky patřičných vědomostí u svých čtenářů, a jestliže my Češi známe kulturně převznešenou cizinu dost dobře, abychom věděli, že její vědomosti o nás jsou prozatím jen hlubinou nevědomosti, netřeba nám mastičkařiti jakýmsi záhadným kosmopolitismem, nýbrž stačilo by původním našim literárním plodům pro cizinu *vědecké objasnění*, a takové objasnění dáti *české literatuře celé*, objasniti její rodové podmínky, její životní vzduch, původ a důvod jejích směrů, k tomu měl především autor *literární historie* nejen příležitost ale i povinnost.

A v čem asi jest chápavost cizích kulturních lebek nejnatvrdlejší naproti kulturním důležitostem českým? Kde jest povinnost vědeckého objasnění nejnutnější? Zajisté tam, kde jde o pochopení národního našeho zápasu, v tomto případě o pochopení ohlasu téhož zápasu v literatuře. Našeho zápasu o národní existenci průměrní Němci chápati nechtějí, poněvadž je poněmčovací choutky zaslepují k pojmům spravedlnosti. *Tam u nich* jest sídlo vzteklého chauvinismu v nejdravějších jeho podobách; a jsouli mezi jejich massami přec ještě jednotlivci nad průměr osvícení, kteří se chtějí poctivě informovati o pravdě aspoň na neutrální půdě vzájemnosti vědecké: jaký to zrůdný čin rodilého Čecha, dáváli oněm zuřivcům i těmto umírněncům poučení, že *u nás* pustý chauvinismus bují a řádí, *naše* sebeobranné vlastenectví že jest hodno zatracení v literatuře i v kultuře vůbec, zatarasujíc nám výhled v paprskovou výsost všesvětové osvěty?!

A tím jest dáno rozřešení záhady, co míní dr. Arne Novák literárním kosmopolitismem a světovostí: odřeknutí se účasti na vlastenecké sebeobraně a politickém zápase národa, mlčení o národnostních jeho bolestech a tužbách, zapření pravdy, že vedeme boj za *existenci* svou národní. Slepa, hlucha a něma budiž literatura pro všecky tyto důležitosti národa, ani jich ozvěnami neurážejž sluchu Němců a Arnů Nováků; povídejž o všem možném jiném, co by se mohlo právě tak díti, mysliti a cítiti v Sasku jako v Čechách, v Prusku jako na Moravě, v Solnohradsku jako na Slovensku; sprostiž se nepříjemného toho, nepohodlného, trpkého rázu, kterým se život československý stává zcela nepodobným každému jinému, a to následkem pronikavého svého vědomí národnostního a politického; spokojujž se národním rázem v oboru čepců, truhel, selských obyčejů, venkovských pověr; dovolujž si kresliti národní typy písmáků, filosofů, proroků, dobrých i špatných hospodářů, žárlivců, nevěrníků, tvrdých i měkkých otců atd. atd., jenom — probůh — nikdy *vlastenců!!* Nepropusť ani hlesnutí vlasteneckého do své poesie, dramaturgie i belletrie; pak budeš kosmopoliticky vyčištěna, literaturo česká, a uspůsobena, aby tě dr. Arne Novák pochvalou svou doporučil za rámeček

světovosti neb aspoň snad v překladech do laciné Reclamovy Universalbibliotheky.

Toť směr a osnova celé práce dr. Arna Nováka; toť smysl kosmopolitického jeho esthetství, toť Šaldova literární Myšlenka (s velkým *M*) dle pravdy vyložená z literární historie Novákovy.

Kdy by kdokoliv myslil, že nadsazuji a křivdím, přála bych si, aby mi ukázal jedinou stať v práci Novákově, kde by literární zjevy byly tak věrně a láskyplně vyloženy z ruchu národnostního jako v četných vynikajících partiích práce dr. Jakubce, jako zejmena v jeho době Josefinské, v imposantních, procítěných podobiznách Kollára, Čelakovského, Němcové i jinde; aspoň jedinou úvahu o tom či onom jednotlivci, kde by dr. Arne Novák uznal, že také *vlastenecké* myšlence dovedl v poesii či belletrii dáti výraz krásný a umělecký; aspoň jediný důkaz, že dr. Arne Novák nesnižoval či nehanobil důsledně každý vlastenecký projev v literatuře a neproskriboval každého vlasteneckým směrem se vyznačujícího spisovatele s předpojatostí nekritickou a s nevraživostí určitě zjevnou.

Věru nevidím podstatného důvodu, proč v té či oné kapitole rozpřádal ještě svůj výklad o veřejných poměrech a politických snahách českých; dal tím své práci skutečně jen zbytečnou »garnituru,« neboť *této* literární historii není třeba žádné národně politické scenerie; té by stačil pouhý seznam cizích jmen a -ismů, jež byly v tu či onu dobu právě v modě. U pana dr. Arna Nováka literatura nevyrůstala z národního života, nýbrž tento ji *umrtvoval*, kdekoliv se s ním přátelila. Několik našich generací vidělo sice opakující se úkaz, že vzácní poetové, kteří byli pod praporem kosmopolitismu vystupovali na Parnas český, rozhledli se s jeho *vrcholu* a poznali teprve krásu a památnost otčiny hodné opěvání; zdůraznění českosti se u nich slučuje s vyvrcholením jejich umělectví; každý jich jmena zná, netřeba na ně prstem ukazovati; co však pltano! Pan dr. Arne Novák nám vypravuje zcela opačný průběh věci; u něho každý básník hluboko sklesl pod vlastní svou úroveň, jakmile z kosmopolitického kostymu vynořil českou tvář; takový obrat býval dle jeho — mírně řečeno povrchního mínění — koncessí učiněnou špatnému vkusu českému a nevyhnutelným *úpadkem* básníka.

Na doklad toho všeho mohla by se opsati *celá* práce dr. Arna Nováka. Voliti nejpádnější příklady je dost těžko, jich volbu znesnadňuje veliká jich bohatost. Četné kritiky, odsuzujíce i v jiných směrech autorovo pojímání jednotlivých spisovatelů, uvedly již množství příkladů jeho nesprávnosti, mělkosti a strannictví.

Tak uvedl E. Sokol v Moravsko-Slezské Revui křiklavý příklad nesoudnosti Novákovy, jevící se v úvaze jeho o Hálkovi, plné vnitřních odporů. K tomu, co tam pověděno a doslovnými citáty doloženo, podotýkám ještě, že se podivuhodnou náhodou výtečnému literárnímu historikovi ztratilo Hálkovo dílo nehodící se ani k jeho písním Večerním, zkomolujícím prý až k nepoznání styl Heineův, ani k písním V přírodě, jimž dán Lenau za patrona,

ani k jeho Balladám, z nichž se prý ozývá Erben, ale zhrubělý, ani k jeho Byronovským básním výpravným, ani k dramatům pod znamením Shakespeara narozeným, ani k povídkám jeho, jimž dopřáno dvou párů kmotrů: Turgeněva s Bret Hartem a Pravdy s Němcovou. Zamlčené ono dílo se nazývá: Dědicové Bílé Hory. Ať vědomě, ať z nedopatření — charakteristická jest okolnost, že ani nepojmenován tento zvláštní výtvor Hálkův, silný ten akkord jeho *vlastenecký*. Či snad se řadí k oněm »veršovaným povídkám v manýře Byronově, které obyčejně kladou temný a nechutný svůj děj do různých dob a krajů většinou exotických,« o kterých se dí, že »v nadušených jejich tiradách jsou hlavními themata láska a svoboda«?

Když dr. Novákem odbyt »pánovitý, sebevědomý« Hálek, jenž si žádal »výminečného postavení v celém člověčenstvu jako božský věštec a prorok,« při čemž se divíme, z jakých asi pramenů, neli z kroniky klepů, vzal literární historik tuto charakteristiku Hálkovu, a když pověděno, že Hálek ve všech jedenácti silných svazcích spisů svých »nemá budoucnosti co říci,« nuže pak přichází na řadu Jan Neruda.

O něm se dočítáme, že »v mládí musel potrubím a tlakostrojem ze sebe dobývati tenký pramének lyrický,« dále pak dostává se mu literárního křtu za assistence kmotrů: Erbena, Čelakovského, Jean-Paula, Börnea, G. Kellera a polských romantiků doby emigrantské, ano i Heine na úmrtním loži musí na pomoc, aby vysvětlil, proč posledním poetickým projevem duše Nerudovy byly Zpěvy páteční, ač toho nebylo třeba, neboť dr. A. Novák již v dřívějších básních Nerudových shledal »vášnivý, vlastenecký mysticismus,« který prý jej upomíná na Poláky výše dotčené. Zdá se, že dr. Novák neuznává ani nevyciťuje rozdílu mezi pravověrným katolicismem básníků polských a prostou vnímavostí Nerudovou pro poesii představ náboženských, zvláště lidových, která nemá žádné příbuznosti ani s Heinem ani s orthodoxií. Ovšem pro psychologa, který prohlašuje, že Neruda — slyšte! prý zůstal až do konce »*studeným, houževnatým rozumovcem*,« jest věru perným úkolem vysvětliti u něho pojednou hluboký, nábožensky zabarvený cit. — Takovými mělkostmi, nedůvtipy a motanicemi hemží se celá stať o Nerudovi, neurovnaná a nenázorná, jak jen může býti. Měla by býti z nejkrásnějších v knize, nejen že Neruda jest individualitou toho hodnou, ale že i dr. Novák se snaží chváliti jej co nejvíce. Chváliti Nerudu není dnes nesnadno, Nerudovi vyrůstají co den noví enthusiasté, kteří mu dokonce i již odpustili, že básnil též vlastenecky, kategoricky to zakazujíce každému jinému. Také dr. Novák referuje o vlasteneckých jeho básních bez výslovného protestu, ano dí na jednom místě, že Neruda vlasteneckými zpěvy »důstojně a vznešeně zakončil životní své dílo,« avšak na místě jiném tyto zpěvy prohlašuje za těžko vysvětlitelný projev »zvláštní plemenné tajověry« (eigentümlicher Rassenmystik).

Dávám zde opět slovo velebiteli dr. Arna Nováka, p. F. X. Šaldovi, jenž o jeho literární historii píše: »a nikde nesetkáte se s „oslími můstky," jako jsou pohodlné a prázdné a snad proto dnes tak epidemicky řádící výklady z ‚rassy' (!) nebo z ‚milieu'.« Ať se dr. Novák poděkuje, že si dle toho se Zpěvy pátečními od Heineova úmrtního lože zašel na pohodlný a prázdný oslí můstek »rassový.« Pamatujme si ještě druhý můstek z »milieu,« a ohledněme se po podobizně jiného básníka.

Zkoumejme obraz Jaroslava Vrchlického, jaký se ukazuje v zrcadle této literární historie. Velký, mohutný, slavný jest to básník; — že jest? Ne, byl. Ale již prý není, ohromně sklesl, české »milieu« jej zkazilo. Toto se povídá směle a určitě, ale v čem záleží velikost a mohutnost Vrchlického, toho se u dr. Nováka nedovíme. U něho se dí, že Vrchlický ohromně mnoho psal a také četl, a tvorba jeho staví se stále do světla odráženého od četby. Praví se, že látka jeho výtvorů obsahuje všecky doby dějin, všecky otázky přítomnosti i budoucnosti, všecky možné filosofické názory, ale vše v neurovnané směsi eklekticismu nahodilým dojmům odjinud se podávajícího. Dí se, že forma jeho jest virtuosní, ale i při tom se ukazuje na cizí vzory. Jen co jest Vrchlického nejvlastnějším znakem a nikdy nikým nenapodobitelnou mohutností, pan dr. Arne Novák nepovídá a patrně neví. Nepodává v obraze Vrchlického ani jediného rysu individuálního, takového, jakému se nemohl Vrchlický od nikoho naučiti, poněvadž — nač snad p. dr. Novák nevzpomněl — jsou i v umění jakési věci, kterých nelze odkoukati jiným. Tak nepovídá nic o bezpříkladné schopnosti Vrchlického *vžíti* se do veškerých z četby i ze skutečnosti vzniklých představ, assimilovati je horoucímu svému tvůrčímu pojímání a takořka divotvorně je oživiti vlastním životem. Nechápe, že mezi látkou a formou plyne a chvěje se ještě něco, zvláštní fluidum, které obé spojuje, a tímto fluidem že je básníkova duše. Necítí, že za veškerými -ismy, které shrnul v jedno výtkou eklekticismu, vždy stojí se svým vše chápajícím soucitem a se svou kontemplací širá duše Vrchlického asi tak, jak ono neznámé něco, co v nekonečnosti tuší a hledá cit, filosofie i náboženství, stojí za světem pestrým, plným protiv a záhad. Dr. Novák představuje si, že básník má býti exaktní jako profesor filosofie, který přednáší dle té či oné přijaté soustavy. A právě při universálnosti Vrchlického nebylo možno, aby krom poznatků skvělejších, které jej zaujaly v prvé mladosti, neuchvátila ho i vlast se svými osudy a snahami, ano právě jí věnoval zpěvy vznešené a z nitra vytryslé, kterým by ani dr. Novák nenalezl cizích vzorů.

Nikde také tento literární historik nepověděl o charakteristické síle, mnohotvárnosti a suggestivní přesvědčivosti výrazu, ani o úchvatné malebnosti líčení, kteréž obě vlastnosti právě u Vrchlického si nejvíce podmaňují čtenáře i takové, kteří nesledují rádi básníka do hlubin meditace. A tak podal dr. Arne Novák na celých devíti stránkách o Vrchlickém obraz zcela ne-

podařený, chaotický, na němž není osobitého rysu a z něhož si cizí čtenář utvoří pojem prapodivný.

Kolos, který i pouhým ohromným obsahem a rozsahem svého díla jest zjevem síly po celá století nevídané, živý div energie jeví se u dr. Nováka jako slaboch, který každému cizímu vlivu podléhá a nad to i jako nějaký rozladěný fňukálek odstonává kritiky. V posledních dvanácti letech stal se prý chmurným pessimistou a sám prý by řekl, že vinou svých kritiků.

Proto se stává dr. Arne Novák milosrdným bratrem a dává mu na ty rány náplasť, řka: »Od té doby veškera jeho lyrika stojí často až příliš nízko. Jsou to knihy mdlé, držené černě do šedi, laděné v moll; schází jim veškero bohatství obrazů, všechno jemné umění formální a ušlechtilá technika verše« (str. 321). A zvěst o nedostižné tvůrčí plodnosti Vrchlického krášlí p. dr. Novák touto úvahou: »Ačkoli Vrchlický prohlásil již před lety, že zenit jeho jest překročen, vrhá přece s horečným spěchem, s neúnavnou chutí k práci dílo za dílem na trh a plní skoro denně uměle broušené a skvěle zdobené své poháry mladým, nevykvašeným vínem, nestaraje se vůbec, dostavíli se vděční a vlídní hosté« (str. 318). — Taková kritika může ovšem Vrchlického — nadchnouti! Zvláště, když se mu literární historik i za obrovskou práci a zásluhu překladatelskou šlechetně odměňuje tím, že rozprostírá vlivy a vzory poetů cizích, z nichž Vrchlický překládal, šmahem na jeho práce původní. Ano vlivu odjinud podlehl i v tom, že jest básníkem bohužel — bohužel českým! Přihodila se sice dr. Novákovi opět maličkost, že se mu vytrousilo dílo nehodící se do rayonu žádného cizího vzoru, dílo ryze české z mladých let básníkových: jadrná a pramenitě původní Legenda o svatém Prokopu, již náš historik zapomněl uvesti mezi »nemnohými celkovými a pevně sčleněnými epy« Vrchlického. Ale i bez ní jest Vrchlický přespříliš, až na svou zkázu český. Dr. Novák poučuje Němce na str. 322, že »vysokému smělému letu všeobsáhlé jeho poesie ovšem nemohla stačiti česká, národními předsudky sevřená intelligence. Volalo se na hrdého, osamělého básníka až do omrzení: »Pojď, smělý cizinče, také mezi nás a zkus žíti s námi v radostech i želech našich!« I poslechl vábení národního davu, sestoupil *do tichého ale těsného údolí* a — brzy se akklimatisoval. Zde však nebylo proň vzduchu příznivého, plody jeho nemohly zde uzráti, neboť v této zemi, kde *tuhý zápas o život* záhy vyčerpává nejlepší síly, přichází po létě hned zima.« Klassicky tu řečeno, že země tuhého zápasu jest tichým údolím a že v podivném tomto tichu básník jako Vrchlický musel podlehnouti svému »milieu,« a dr. Arne Novák, zůstaviv tak svou stopu i na druhém Šaldově »oslím můstku,« rozlítostňuje se nad ubohou obětí, i volá patheticky: »Pokusí se o to někdo, aby dílo, jehož tvůrce řízením přísného osudu byl vržen do malého národa, důstojně a slavně uvedl do vlasti jeho duševní, jejíž jmeno je literatura světová?«

Dr. Arne Novák se mohl aspoň theoreticky sám o to pokusiti v této knize, kdy by v ní nebyl Vrchlického tak odsoudil za to, že jest Čechem. Měl vlastně býti kritikem, když byl Vrchlický na počátku své dráhy; básník náš, jenž snad umí tolik italsky a francouzsky jako dr. Novák německy, mohl se rozepsati bez překladatelů přímo hned do pravé své vlasti, jejíž jmeno jest literatura světová, a nemusel si dáti ani tak tvrdě český pseudonym, jehož žádný světový čtenář nedovede vysloviti; vždyť pravé jeho příjmení Frida zní dost kosmopoliticky, jen k němu přidati krásné křestné jmeno, ku př. Arne, a jak by se to vyjímalo! Vrchlický však od počátku chtěl býti básníkem českým, a proto mu není pomoci: Dr. Arne Novák nad ním již udělal kříž.

O Svatopluku Čechovi napsal autor této literární historie půl šesta stránek střízlivého, povrchního textu, který se čte skoro jako v nějaké čítance. Schematická neživotnost jest hlavním znakem této statě, v níž na několika místech se vyskytne slůvko jako »půvabná‘ báchorka,« »divuplné epos,« »vyspělý výtvor« a cosi podobného, ale tyto perly uznání nutno loviti z mnohoslovného, suchopárného a nepříliš vlídného výpočtu Čechových prací; o obsahu každé napsal dr. Arne Novák rubrum, učiněné rubrum, jako by byly úředními akty. »Tendenčnost!« Takž se o té či oné knize referuje prostě, jakou má tendenci, nikoliv jakou má poetickou hodnotu. O Lešetínském kováři dočítáme se tu na příklad, že básník se v něm »proti podnikům velkého kapitálu a proti výrobě tovární ujímá starousedlého maloprůmyslu« — tak a nejinak, toť celé pochopení; ani o slovo více. Jak by tendenčnost — zvláště u takového Arcičecha a Panslávа nebyla dr. Novákovi proti mysli? Ale jde tu o básníka nejpopulárnějšího, nedotknutelného; těžko po něm hoditi kamenem. Vytýkají se mu zde rozličné věci; bez cizích patronů se to arciť neobešlo ani u Čecha, při čemž se dr. Novákovi, jakož odbornému znalci německé literatury vloudila do pera překvapující novinka, že německý poeta Lenau prý napsal báseň »Jan Hus« (str. 294); tvrdí se, že děj básní Čechových bývá chabý a zmatený, jednající osoby mdlé a neživé, řeči jejich nekonečné a reflexe ještě nekonečnější, idealistické vývody básníkovy nepřesvědčivé atd. atd.; velmi málo se naproti tomu povídá o charakteristických přednostech poesie Čechovy, o rázu jeho obrazotvornosti, o osobitosti jeho mluvy, o formálních stránkách jeho tvorby, vůbec o tom, co básníka individualisuje; praví se, že k populárnosti jeho valně přispělo smýšlení liberální a demokratické, důsledně se Čech nazývá básníkem tendenčním a rhetorickým, ale ani proti tendenčnosti ani proti rhetorice jeho se přímo neútočí; neuvádějí se tu žádné »stinné stránky tendenční poesie Čechovy.«

Totiž hned na místě nikoliv. Ale dočetše stať o Čechovi, utkvíme zrakem jen o několik řádků níže na slovech: »Stinné stránky tendenční poesie Sv. Čecha« . . . Aj, stinné stránky tedy? Které pak to jsou? myslíte si zvědavě. A hle: »fádní liberalismus, neurčitý panslavismus, frázovité mladočešství, plechová rhetorika,

bezuzdný verbalismus« — — to jsou tedy vlastnosti Čechovy? Jsou zde sice se zvláště láskyplným doplněním připsány Elišce Krásnohorské, ale — jsou to prý »stinné stránky tendenční poesie Sv. Čecha v nejžádoucnější úplnosti.« — Není to jediný případ, kde dr. Arne Novák, ukončiv úvahu o některém autoru a rozpřádaje výklad o jiném, jako mimochodem se vrátí k onomu a dá mu takřka ještě od zadu ránu neočekávanou.

Pravý výraz osobitosti Čechovy spatřuje dr. Novák v jeho allegoriích Evropa a Slavia, v nichžto skutečný Svat. Čech výrazu svého sice hledal, ale teprve zpola dosáhl; jediným dílem Čechovým, o kterém dr. Novák dí, že »umělecké jeho zralosti ještě dnes se obdivujeme«, jsou mu Adamité, o nichž — ó ironie osudu! — z pozůstalosti Čechovy otištěno v Národních Listech dne 25. března 1908 vyznání básníka samého, s jakou mladickou bezstarostností se pustil do historické této látky, což bylo i kriticky vycítěno již před 34 lety. Konečně uvedu ještě, jak charakterisuje dr. Novák Písně otroka. Zde prý básník »se jeví jako rozhněvaný a trestající prorok starého zákona, který, vrátiv se z horské své jeskyně, nachází všude jen otroctví, poníženost a sprostotu a láme třtinu nad národem svým, vroucně milovaným.« Znamenitá informace pro Němce! Nejčeštější básník nachází v národě svém samou sprostotu a láme nad ním třtinu. Tak dovede si *zabásniti* literární historik, jenž by si za tuto objevenou »pravdu« hned zasloužil profesorské stolice v Berlíně. Mně při tom jen jedna věc jest pochybna: zdali pan doktor Písně otroka četl. —

A nejzpěvnější náš poeta, jehož nádherně bohatá tvorba plyne nevyčerpatelným proudem melodií citových i myšlenkových, proudem, jehož živým pramenem jest samo srdce našeho lidu, náš Adolf H e y d u k s imposantním půlstoletím své práce umělecké obdržel u dr. Nováka necelé dvě stránky problematického ocenění, které dlužno spravedlivě nazvati hlubokým a křiklavým podceněním. Vším, i čím chce dr. Novák něco příznivého říci, udeřeno jest mimo střed pravdy; samá pozorování vedlejší a vnější se vykládají, nikde však se neotvírá průhled na pravé jádro věci, v ten úchvatný svět lidského srdce, jenž jest vlastním obsahem poesie Heydukovy, její šlechtickou pečetí a neodolatelnou přitažlivostí. Tak zasahuje úsudek autorův jen *vedle* pravdy i ve tvrzení, že »zvláštní ráz a populárnost Heydukovu založilo jeho vroucí pohroužení v panenskou přírodu líbezného Slovenska a velkolepé Šumavy,« kde o studiu l i d u mluví teprve na místě druhém a o »národním živlu v životě obyvatelů« se zmiňuje s tak nevinnou klidností, jako by snad v »líbezném Slovensku« i život Slováků přelíbezně idyllicky plynul! Nenajde se tak snadno pamflet, který by i otužilé české nervy tolik dráždil, jako tato obojetná, beztvárná a přece škůdnická stať o Heydukovi. Když se o básníku tak vědomě a svérázně národním dí, že jest »něžným člověkem citu, mysli naivní a jednoduché, nadšeným optimistou a nasládlým idyllikem, epigonským a konvencionelním

i v nejlepších svých výtvorech,« není snadno vůči tomu zachovati klid. Postavy Heydukových poetických povídek prý nikde nečinkují pravdivostí životnou a charakteristickými rysy; básně s náměty historickými prý jsou úplně nepodařeny; z celé tvorby Heydukovy jen Dědův odkaz nalezl rozhodně milost před soudem dr. Arna Nováka.

K tomu podotýkám jen tolik, že nejpopulárnějším dílem Heydukovým se stala historická pověst Oldřich a Božena, o čemž počet jejích vydání svědčí; že báseň Za volnost a víru jest jediným epem, jímž se vedle Sv. Čecha vůbec současný básník český odvážil, a to se zdarem, velké malby historické; že básnické povídky Běla, Sekerník i Dřevorubec a jiné předvádějí postavy na vrchol jímavě životné a typické kusy lidového života, jehož drobnější obrázky a figurky Heyduk podal jako mistr, nezastíněný ani Sládkem, ani Quisem, vůbec nejlepšími básníky toho oboru, v bohatství nepřebraném nejen ze Slovenska a Šumavy, ale i z Písecka a zevšad, kamkoli pronikavé a vnímavé oko své obrátil mezi lid.

Ovšem jest postavou nejvýznačnější a nejzajímavější básník náš sám s tou hlubinou intensivní, nedolatelně mocné lyriky své osobní, jež kouzlem si podmaňuje všecky sympathie, nechť mužně horuje v bolu i naději vlasti, nechť prostomile plesá v blahu rodinném anebo lká nad jeho hrobem, nechť se dává unášeti krásou přírody aneb se zadumává nad věčnými jejími taji.

Ačkoli čtenář, který by Heyduka znal jen z této literární historie, by si představil pěvce jednostranného, slaďounce přejemnělého, sentimentálního a fádního, přece by si mohl všimnouti, jaké přednosti mu zde dopřáno před jinými. Ať chtě či nechtě, dr. Arne Novák nedal mu žádných kmotrů z ciziny. Povídá naopak, že se Heyduk ve veršovaných svých povídkách nestal Byronistou, nýbrž zcela jiným směrem pracoval; pro tento jeho směr neudává vzoru, i dovoleno tedy snad si mysliti, že Heyduk jest svůj, což jest v této knize zjevem velmi neobyčejným.

Ostatní poesii české věnuje dr. Novák již po skrovnu místa. (Dokončení.)

Josef Hlávka.

Posmrtná vzpomínka.

Čtrnáct dní po pohřbu Svatopluka Čecha vynesli ze slavnostní síně Musea k věčnému odpočinku tělesné ostatky Hlávkovy. Smrt jeho přišla neočekávaně. Právě poslední dobou byl nebo aspoň zdál se býti nezvykle svěží. S čilostí téměř mladickou pustil se do spisování obšírného pamětního spisu k vládě proti zamýšleným od ní dalším jmenováním německých profesorů na umělecké akademii Pražské. Těšil se z rekursu, přátelskou

rukou řízně vypracovaného proti požadavku místodržitelství Pražského, aby fond Riegrův pro zásluhy, Českou akademií spracovaný, byl formálně zřízen jako nadání a přišel tak pod dozor vládní. Sám pak naopak již bezmála k cíli dovedl všecky kroky, aby ještě za jeho života celé jeho jmění bylo přeměněno v nadání, kterému by připadly všecky úlohy, vytčené původně v Hlávkově závěti. Nadání mělo ihned po jeho smrti v působnost vejíti, kdežto by on byl jen doživotně užitky volně vládl, nikoliv již substancí.

Hlavní pohnutkou mu byla úspora poplatků, mělot nadání to býti zřízeno výslovně k oslavě panovníkova letošního jubilea a nadáním toho druhu kynulo osvobození poplatkové. Po mnohém jednání dohodl se v té příčině s vládou, šlo již jen o formální zřízení nadací listiny. Proti závěti byla zamýšlena jen jediná změna: také Národohospodářský ústav, za vydatné hmotné podpory i podstatného duševního vlivu Hlávkova zřízený, měl vedle České akademie a Studentských kolejí míti pevně vyměřený podíl na výnosu nadačního kapitálu. Celou mysl Hlávkovu zabíralo toto veliké nadání. Věděl, že v případě, kdy by se jeho záměry měly uskutečniti na základě testamentu, zkrátí se kapitál zůstavený o 5—700.000 K, jež připadnou státu jako poplatek. Ty peníze chtěl zachovati národním účelům kulturním i za tu cenu, že by se do smrti vzdal všelikého vlivu na podstatu svého jmění a jen užitky si dotud vyhradil.

Skvělé zdání svěžesti a zdraví, z něhož přátelé Hlávkovi měli radost, bohužel sklamalo. Malá příčina stačila, aby znovu propukl starý, zlý neduh, často jen velikými námahami lékařů do mírných mezí svedený. A tentokráte nedala si smrt již ujíti kořist, na niž tak často byla již sahala. Mívalat v Hlávkovi samém spojence. Žil sice po dlouhá léta s příkladnou zrovna střídmostí, ale nedovedl se šetřiti, šloli o nějakou věc veřejné důležitosti, když se jeho snah a záměrů blíže dotýkala. Tak i na počátku r. 1905, když jsme spolu sosnovali hlavní organisační rysy pro Národohospodářský ústav, nedbaje churavosti jel s pamětním spisem k presidentu ministerstva Gautschovi a hleděl si zjednati u rozličných osobností napřed souhlas, a to vše tak neúmorně a vytrvale, že se na konec ve Vídni důkladně rozstonal.

Téměř třicet let trval vlastně stav jeho churavosti; od těch dob totiž, kdy jej, muže čtyřicátníka, těžké onemocnění donutilo vzdáti se dráhy stavebního podnikatele ve velkém slohu, který se na této dráze byl v krátku dodělal skvělých hmotných výsledků. Po několik let pak byl nucen tráviti na jihu a nemoha ani choditi musel býti vozen na vozíku, tak že si pak i s balkonu zámku Lužanského zřídil dřevěnou rampu pro svážení do zahrady. Musel býti připraven na blízký konec a ztrativ choť pospíchal, aby své jmění jak nejúčelněji obětoval na kulturní povznesení národa. Kterak ho zaujaly tyto záměry, vylíčil jsem za příležitosti sedmdesátých narozenin Hlávkových čtenářům Osvěty

v článku »Jak vznikla Česká akademie.«[1]) Ukázal jsem tam, jak Hlávka na rozličných stranách hledal poradu a jak, naplněn jsa vroucností v pravdě buditelskou, ustálil se na plánu velkého jednotného věnování na prospěch vědecké, literární a umělecké tvorby v českém národě. Tehdy však smrt ještě změnila svůj úmysl. Hlávka mohl jmění nastřádané v době svých podnikatelských úspěchů ještě po čtvrt století dále spravovati a rozmnožovati, aniž bylo třeba, aby také národ čekal na ústavy, jež svou povahou náležely do celkové Hlávkovy koncepce.

»Milostí Boží,« praví pak v závěti své z r. 1904 Hlávka, »se můj věk nad očekávání tak prodloužil, že mně bylo možno některá ustanovení mé poslední vůle, dne 15. června 1882 v Bocnu sepsané, arci jen částečně a v užší formě ještě za mého žití provesti. — Zbývá však ještě mnoho, co mně již vykonati možno nebude, mimo to nastaly nové poměry a ukazuje se vždy víc a více, že jen svépomocně, jen usilovnou vlastní prací v zdokonalení našeho vědění a umění můžeme dosáhnouti oné mravní a hmotné síly, které k zabezpečenému zachránění našeho národa je zapotřebí.«

Z těch slov jsou zjevny zajímavé stránky Hlávkovy povahy a jeho snažení. Především jeho vlastnost a zvyk vybudovati si pro vše až do podrobností určitý plán. A pak jeho idealistická víra v zachování národa pomocí duchovního rozvoje na polích vědy a umění. Oboje se u něho tak proniká, že nelze je odděliti. Ano slovo ***plán*** při všech Hlávkových nadacích a založeních nelze ani dosti zdůrazniti. Když svého času potkával se jeho vlastní návrh stanov pro Českou akademii v kruzích Pražských s odporem, zvláště u členů Král. české společnosti nauk a výboru zemského, Hlávka pak návrh ten některým autoritám právnickým ve Vídni ukazoval, aby zdejším odpůrcům snáze se mohl vzepříti, pravil mu vynikající hodnostář, známý svou duchaplností, tehdy ministr spravedlnosti: »je patrno, že stanovy dělal stavitel, vše je pevně sečleněno a na nic nezapomenuto.« Podle nálady mohli v tom výroku spatřovati a spatřovali jedni chválu, druzí skrytý posměšek — ale výrok ten platil o každé Hlávkově nadací nebo věnovací listině. Nejsa v peře obratnější než naši technikové průměrně bývají, s nemalým vynaložením duševní námahy usiloval v každém případě do podrobna vztyčiti nejen cíle a úlohy, nýbrž i postupy jednání, podmínky i způsoby rozhodování atd., málo důvěřuje v ideálné ponětí těch, kdož věc měli prováděti, a v přesnost i tuhou svědomitost jejich jednání.

Kdo ostatně nikdy dříve neměl příležitost o této rázovité vlastnosti Hlávkově nabyti názorného poučení, má ji nyní usnadněnu závětí vytištěnou, se všemi stanovami pro každé jednotlivé velké i drobné nadání ve vlastním textu závětí dotčenou, jež všecky tvoří integrující součást té závěti. Vyplňují statný tiskopis in folio o 50 stranách. Na jistých věcech lpěl při tom Hlávka

[1]) Viz Osvětu 1901, čís. 2. a 3.

s nejtužší houževnatostí, tak na příklad na tak řečeném hlasování tečkováním (neboli »punktýrováním,« jak sám je nazýval). Potkáváme se s ním v první závěti, v pravidlech jubilejního fondu při Svatoboru, v stanovách i v jednacím řádu Národohospodářského ústavu (ač jsme se proti tomu dosti bránili) i také ovšem v poslední vůli z r. 1904. Chtěl vždy podrobným předpisem postupu zabezpečiti bedlivost úvahy a jakýsi objektivný výsledek vyřízení. Nedůvěřoval lidem, že by sami ze sebe bez takové vížící formy stejnou péči a spravedlnost osvědčili. Mohlli si v podobném případě volně počínati, jako při jednotlivých nadáních nebo v ustanoveních závěti, tu ovšem užil své volnosti po chuti. Kde bylo třeba dohody s někým jiným, dovedl tento muž, zdánlivě křehoučký, s takovou neúprosnou, neústupnou pevností hájiti své přesvědčení, že člověk jí nemohl odepříti své nejvyšší úcty, i když časem sám pozbyl při takových sporech trpělivosti. Měl jsem takových zkušeností několikero. Nejprve při sdělávání stanov České akademie. O zřizovací listině jsme se dosti snadno dohodli. Vyhověv jeho přáním, dosáhl jsem spolu schválení konceptu. Ale o stanovy nejprv se mnou jako referentem zemského výboru, pak se členy Učené společnosti, pak s plenem výboru zemského a konečně s vládou úhrnem přes půldruhého roku těžce zápolil.

Jednou bylo mně zajeti do Lužan, po druhé přijel Hlávka do Prahy a dopisů i telegramů byl vyměněn houf, také mezi nimi byl telegram kategorický: aut — aut! Menší měrou sice, ale do jisté míry přece až k výstupům dosti živým vyspěly spory při skládání jednacího řádu pro Českou akademii. Pro Národohospodářský ústav přinesl jsem o prázdninách r. 1905 do Lužan úplnou osnovu stanov, ale dobrého půltřetího dne s malými odpočinky o mnohou zásadu a každou téměř větu jsme se potýkali a posléze koncem r. 1907 v Praze o jednací řád ústavu toho. Tehdy v Lužanech jsem mu žertem pravil: »Dle pravděpodobnosti z fysických zákonů plynoucí přežiji asi já vás a budu míti nad vaší rakví pohřební řeč. Tu lidem povím, jak jste pracně a s duševní sebetrýzní a nikoliv jen lehce hojnými groši provozoval své mecenášské povolání.« — O jiné věci bylo mi uloženo promluviti nad rakví jeho. Plním svůj slib jinak. Tento dosud největší český mecenáš měl cosi podobného s těmi dobrodinci chudých, kteří se nespokojují sáhnutím do kapsy, nýbrž pronikají až do stánků chudoby, aby poznali a zajistili, že oběť jejich bude vynaložena nejúčelněji. Dát a nevidět, jak se užije daru, nezabezpečit, aby se ho po názoru dárcově jak nejlíp užilo, toho Hlávka prostě nedovedl. V potu tváři jedl svůj mecenášský chléb. A moje úcta k němu rostla každou hádkou, jiř jsme spolu měli, a tak vedlo se v podobných poměrech i jiným. Též sluší spravedlivě o něm říci, že všecky takové spory nezůstavily v něm kyselosti, vědělli jen, že odpůrce má pohnutky ryzí. Celé hodiny jsme nervosně mluvili, šermovali rukama, klepali olůvky o stůl a složivše akta, ruku v ruce šli v srdečném hovoru k obědu, k němuž nás volali.

Připomenul bych ještě, co jsem svého času již v článku »Jak vznikla Česká akademie« nazval jeho zvláštní »mecenášskou technikou.« Vycítili z toho slova někteří přídech ironický. Ale neprávem. Při svých velkých věnováních, jako zejmena na Českou akademii, na Studentské kolleje i konečně pro Národohospodářský ústav chtěl vždy spolu povzbuditi jiné, aby přispěli také. Veliké nadání na stipendia při akademii výtvarných umění učinil v předpokladě, že vláda ústav pro české umění zřídí a Praha to věnováním pozemku usnadní. To všecko bylo také »plánem.« Ba pokládal zřízení podobných ústavů za úlohy veřejné, nechtěl vládu a jiné činitele veřejné zbavit povinnosti, jen morálně donutit. Leč v pozadí stál pořád veliký záměr jeho konečného nadání, které by oblíbené jeho ústavy pro všechny budoucí případy zabezpečilo. Bylo tedy velikou křivdou, když se mu právě tato technika vytýkala jako nějaký laciný způsob k zjednání slávy mecenášské. Že to nebyla laciná sláva, dosvědčují trudy, které si ukládal, aby záměry své nejúčelněji přivedl k místu. A když vídám, s jakou prepotentní manýrou často mladší kritikové naši zastupují své zvláštní směry, táži se, proč by člověk, z jehož ruky i hlavy vyšlo tolik plodného díla, neměl míti také kus práva na své mínění a přesvědčení!

Mnoho vlastní životní zkušenosti ostatně působilo u Hlávky, když stanovil podmínky svých nadání. On sám skrovnými prostředky se vypracoval a povznesl. Věděl, že může odklizení všech překážek energii ochromit. Kladl také podmínky, jaké si ukládal sám. Když se však zřídily Studentské kolleje, slyšel jsem od nejednoho vážného člověka pochybnost, neochabneli áznost a síla po činu v mládeži, když se jí vše tak usnadní, kdežto starší pokolení muselo se truditi životním zápasem těžším. Hlávka však věděl také, kolik výborných sil ty trudy ochromí a zmenší, vyhledával prostřední cestu. Nechtěl s nikoho všecku starost o sebe sníti, nýbrž jen nejnutnější mu zabezpečiti. Ta zásada v zařízeních kolleje je provedena skvěle. Připouštím ochotně, že na př. podmínky k obsazení i udržení Hlávkových stipendií byly i nám učitelům přílišny, nalehali jsme na jistá zmírnění i také jsme konečně něčeho v tomto směru dosáhli. Ale co činit naproti muži, jenž sám v obyčejných studentských svízelích skvěle vystudovav, šel bez ostychu za zednického učně a tovaryše, aby do podrobností seznal výkonnou práci, již chtěl potom s úspěchem říditi.

Ostatně byl Hlávka již za svého života mužem legendárným. Pověsti o jeho povaze a skutcích byly přerozmanité; u mnohých, kteří s ním byli ve stycích jako tvůrci uměleckých děl, žadatelé podpor nebo poučovatelé, jak by měl účelněji užiti svých prostředků, bývaly úsudky o něm zhusta nepříznivé. Nelze pro všecky ty nesčetné případy rozhodnouti úhrnem, kdo byl v právu. Hlávka byl příliš význačnou individualitou, mužem příliš určitých přesvědčení, aby je bezděky nepřiváděl k platnosti, ať šlo o cokoliv. Proto byly rozpory snadny. Vždy zůstaly v jeho povaze i každém

konání stopy obou hlavních rysů jeho osobní historie. Neobyčejná podnikatelská síla a ráznost jeho mladších let, když si vlastní zdatností vybojoval uznání a platnost a s úspěchem se zkusil na provádění velkolepých podniků stavebních. Byl v něm tehdy, neštiťme se toho slova, velký podnikatelský egoismus. Úspěchů svých na poli podnikatelském si zasloužil Hlávka nejen svou bystrou vypočítavostí, nýbrž i čímsi jiným, co právě v živnosti stavitelské bývá ceněno, svou naprostou poctivostí. A proti tomuto egoismu nabývacímu, v našich řádech společenských samých za pružinu činnosti uznávanému, stojí u něho druhý rys: velkolepý altruismus v upotřebení nabytého majetku. A tento altruismus osvědčoval se u Hlávky i v tisícerých podrobnostech, jež nikdy nevyšly na světlo. Student, který byl opravdu chud a zaklepal na Hlávkovy dveře, neodešel neoslyšen, jen bylli jako student výborný. Celá řada takových studentů i kandidátů doktorátu mívala od něho pravidelnou podporu. Nikdy jsem se nesklamal, když jsem uchazeče takového Hlávkovi doporučil. Za to mně zkrátka a bez ohledu na náš přátelský poměr odepřel příspěvek, když jsem ho důtklivě potřeboval pro politický časopis. »Víte, že na takové věci nedávám,« byla stručná odpověď. Ani dr. Mattuš, intimní přítel Hlávkův, nepořídil v podobném případě více. S jakou pietou Hlávka pečoval o Zeyera, o jeho slovesnou pozůstalost, o šíření jeho spisů do kruhů, kam česká kniha nepronikă, jest ovšem již více známo, než faktum, že po léta vyplácela Zemská banka stále roční důchody některým spisovatelům. Sám jen čirou náhodou jsem o tom zvěděl.

Četl jsem v nekrologu, jenž byl napsán do zahraničného časopisu, že Hlávka byl až »do groteskností spořivý.« To platilo nejvýše, dokud šlo o Hlávkovu osobu a jeho potřeby. Střídměji a jednodušeji žíti než on, míti menší osobní potřeby věru nebylo snadno. Ale jinak to skoro nebylo pravdivo. Jako zaměstnatel byl ovšem přísný, neodpustil nepořádku a ledabylosti a dokonce pak ne lži. Při dodávkách pro své stavby, pro svou domácnost i pro ústavy, jež založil a řídil, rád smlouval, měl v těch věcech ovšem i své zkušenosti; ba také s jistou nechutí podpisovával poukazy výplat na př. za věci dodané České akademii. Hleděl, aby peníze akademie byly jak nejdéle na úrok uloženy. Tu měl na zřeteli své ústavy, a jejich prospěch byl mu předním. Ale kolikráte by byly velké literární podniky akademie uvízly, kdy by on nebyl štědře hned tisíci zakročil. Tak mohli lidé s jistým oprávněním, ale jen ve smyslu, jenž Hlavkovi nečest nepůsobil, říci, jak znělo jedno okřídlené slovo legendy, že od něho lze snáze dostati tisícovku, nežli tři zlaté. Ale do groteskností spořivý naprosto nebyl. Jeho dům byl v nejlepším smyslu pohostinný, a když šlo o nějaké representační uctění cizího umělce neb učence a vůbec člověka, na jehož příznivém úsudku o našich věcech a poměrech záleželo, tu věru nebylo viděti ani stopy nějakého spoření. Lužany vítávaly hostí, pokud jen stačily jejich hostinské pokoje. A dokud Hlávka sídlíval ve Vídni, setkávala se v jeho

domácnosti téměř denně společnost českých politiků i jiných osobností při srdečném a štědrém pohostinství.

Jeden rys byl u Hlávky zvláště charakteristický. Jeho láska pro výrobek české práce. V domácnosti s oblibou užíval produktů Lužanských. Lisoval z vlastních rév víno, mimochodem řečeno: dobré. Dovedný řemeslný výrobek český ukazoval s radostí. S umíněností, jež vedla někdy ke komickým sporům s krejčím, chtěl míti látky původem české na svůj oděv, třeba byly horší. Bylo v něm cosi podobného tomu slavnému maďarskému vlastenci, který vyřkl, že bude chodit třeba v pytlovině, budeli to jen výrobek maďarský.

Také nebylo pravda, že by nemíval citu pro chudobu. Slyšel jsem sám z jeho úst, jak radostně se vyslovil o velkém odkazu manželův Olivových a jak při tom připomínal, že nás obětavost národní někdy až příliš odvrací od lidumilství sociálního; kdy by neměl své kulturní záměry, dodal, také by jmění obrátil na podobné účely. Za to neměl ovšem smyslu pro novověký socialismus. Jak ho měl míti on, který byl skrz naskrz mužem individuální svépomoci a měl v sobě tradice doby liberální, v nichž vyrostlo celé pokolení vrstevníků jeho.

Říkalo se o něm, že neuměl správně česky. Ale když to mělo býti výtkou, zapomínalo se, že své mládí strávil na německých školách a z části i v místech německých, že po celý mužný věk byl v cizině a teprve po založení České akademie do Prahy přesídlil. Jeho dopisování, až do té doby převahou německé, víc a více se potom koná po česku. Naprosto bylo nesprávno tvrzení, že svého ducha obětavého, svého smyslu pro umění a literaturu nabyl teprve od druhé své choti, jak se naznačovalo v jistém ženském časopisu. Jeho první testament, psaný — jak výše řečeno — »v Bocnu« pochází z r. 1882; druhý sňatek uzavřel však teprve r. 1886. To arci nebudiž nikterak řečeno na újmu té šlechetné paní, jež přinesla do domácnosti Hlávkovy kouzlo hudebního umění, k hudebním požitkům v kruhu domácím dovedla soustřediti vybrané síly a jistě přispěla nemálo k oživení zájmu manželova pro umění hudební vůbec.

Všecka nespokojenost, jež se v různých kruzích ob čas ze zvláštních podnětův i paušálně a jaksi zásadně obracela proti České akademii, snášívala se především na hlavu Hlávkovu. Budiž podotčeno předem, že na výběr prvních řádných členů, kteří byli vyhrazeni nejvyššímu jmenování, Hlávka vlivu neměl. Návrhy vyšly od zemského výboru, jehož referentem v té věci byl pisatel přítomné vzpomínky. I doufá, že bude časem uznána nestrannost, s jakou se návrhy připravovaly a podaly. Proto nebyl Hlávka také vinen, že jmenování a později i volby řádných členů nevzaly směr, jehož si přály kruhy, jichž mluvčím byl tehdy zvěčnělý Kaizl v dopise, který snad v pozůstalosti Hlávkově se zachová. Svého času vzbudil mezi přáteli Hlávkovými jistou sensaci. Třídy akademie zachovaly si naproti presidentu plnost své autonomie.

Hlávka se vším nesouhlasil, co z tříd vycházelo, mnohé věci, jež byly též ve veřejnosti přetřásány, nesl přímo nelibě, ale třídy zase nesouhlasívaly se vším, čeho on si přál. V nynějších úsudcích jsou všude zjevny stopy strannických zaujetí; literární kamarádství se tvoří a rozcházejí napořád a určují barvu kritiky. Na konec vyvrcholují námitky nejčastěji ve výtku »konservatismu,« nejlacinější z hesel všeho samozvaného pokroku. Také o Hlávkovi se řeklo, že se příliš podával vlivu konservativních rádců, kteří jej obklopovali. Kdo to mohl napsati, neměl vůbec ani tušení o poměrech, neboť právě to bylo zajímavo na Hlávkovi, že on na sebe působiti nedal. Byl tou měrou svůj člověk, celkem i tak málo důvěřivý, že se cizímu vlivu nepodával. Každý člověk ustálí si věkem a prací určitý svůj názor o světě a životě, o podstatě a směrech svého působení. Jeden ostřeji, druhý méně výrazně. Hlávka nad míru pevně a individuálně. Nemůže se ovšem líbiti, co z takové hlavy vychází. Ale z druhé strany jen takovým energiím dařívá se vytvořiti něco pevného a velkého.

I ti, kteří s Hlávkou se dostali do jednání osobně nepříjemného, nemohou popírati, že nezištně, s nasazením své celé bytosti, svého velikého vlastenectví národního a neúmorné práce položil základy institucím, na něž bychom bez jeho počinu a pomoci byli asi ještě dlouho čekali. Čím rázovitější jest, kdo takové věci tvoří, tím méně jest možno, aby vyhověl všem, aby se líbil všem. Ale v dějinách každého národa toho druhu rázovité postavy jsou podstatným živlem hodnotu jeho určujícím. Hodnota osobnosti a díla Hlávkova spočívá v příkladě, který svou podnikatelskou zdatností poskytl svému lidu, jenž si dává říkati nebo i sám si říká, že nemá »obchodního ducha,« a neméně též ve vzoru mecenášství, které se nespokojuje věnováním peněz na všeobecně naznačený cíl, nýbrž organisační prací podrobnou pečuje, aby se cíle také nejlépe dosáhlo, především pak v neobyčejné hojnosti opor a podnětů, které dal kulturní práci národa a které jemu zabezpečují památku nejtrvalejší. Dr. *Albín Bráf.*

O Janu Palackém.

Píše

dr. **V. Švambera.**

Z těch našinců, kteří aktivně prožili celou tu velikou dobu politického obrození českého národa v druhé polovici XIX. století, šedesáte let vlády císaře a krále Františka Josefa I., odešel v noci z 22. na 23. únor 1908 poslední velký pamětník — Jan Palacký.

Budiž mi tuto dovoleno předeslati několik slov úvodem.

Ti, kdož znali Jana Palackého a jeho vědeckou a politickou činnost, vědí zajisté, že není snadno psáti jeho životopis, a že jest

vůbec nesnadno napsati jej v krátké době. Kdy bych měl již dnes podati definitivní biografii Jana Palackého, byl bych musel již od delší doby ji připravovati. Bylo mi však zrovna příkazem piety k mému nejlepšímu učiteli, s nímž jsem po 22 let téměř denně obcoval, abych nenapsal čárku z jeho životopisu, pokud ještě dlel mezi námi. Byl bych to považoval za jakousi výzvu smrti. Prof. Palacký byl mým nejlepším otcovským přítelem, a pokládaje mne od let za svého biografa, zasvětil mne dosti do intimit svého vědeckého, politického a částečně i rodinného života. Bylo mi popřáno nahlednouti do celkového života jeho, jako snad nikomu jinému. Myslím, že mohu to tvrditi — s výjimkou rodiny Riegrovy a Bráfovy — i o politickém směru jeho činnosti, neboť Palackého mohl vůbec pochopiti jen, kdo se s ním nepřetržitě setkával a kdo požíval naprosté jeho důvěry. Posuzovati Palackého — při veškeré přímosti jeho povahy — podle okamžitých projevů, podle slov právě pronesených, to by vedlo k nesprávným závěrům; při něm bylo vždy nutno tvořiti si úsudek teprve z celého komplexu otázky, o níž se v tom kterém okamžiku jednalo. Při rychlosti myšlení a projevů Palackého bylo nutno věděti, nejen co řekl, ale spíše, co chtěl říci.

Mám sice za to, že jsem pochopil Jana Palackého, jsem si však vědom, že pozdější biografie, již bohdá při zdraví napíši, značně doplní a třebas i změní řádky, jež tuto otiskuji. Proto také neobírám se zde podrobnostmi, nýbrž hledím spíše nastíniti hlavní rysy té zvláštní postavy. Tento nekrolog neznamená tudíž pro mne definitivní životopis, jenž může vyjíti teprve po několika letech, i dovoluji si tuto prositi všech, kdož by byli ochotni podati vysvětlení, doplňky neb opravy k tomu, co zde píši, by to laskavě učinil ústně nebo písemně v Geografickém ústavě české university v Praze, Karlovo nám. č. 21 n. Znal jsem Jana Palackého z osobního obcování od r. 1885. Každý příspěvek, zvláště z doby dřívější, bude mi velmi vítán.

Připomínám výslovně, že v tomto nekrologu až na malé výminky ignoruji literaturu. Zpracovat ji v žádoucím rozsahu nedovoloval mi krátký termin vyměřený tomuto článku. —

Když se 10. října 1830 Františku a Terezii Palackým po třiletém manželství narodil syn, stál již otec jeho, ačkoliv věkem ještě mlád, v prvních červáncích své potomní slávy. Největší český přírodopisec tehdejších dnů, hrabě Kašpar Sternberg, byl synu jeho Janu (Křtiteli) kmotrem a jmeno jeho zaneseno jako druhé do matriky.

Jan byl dítě slabé, jen tělocvikem a léčením studenou vodou prý se udržel a sesílil. Byl vychován doma, nechodil ani do obecné a většinou ani do střední školy. Otec při pilné vědecké práci jen nepatrně se obíral synem svým, svěřuje vychování jeho matce a tchánu svému Měchurovi, jehož miláčkem malý Jan záhy se stal. Co o vychování malého Jana drasticky vypravuje Josef V. Frič (v Pamětech, I., str. 43, 241 a n.), zdá se ovšem býti aspoň v jistém směru nadsazeno. Postrádalli Jan výchovného vlivu ve-

řejných škol, dostalo se mu za to tím důkladnějšího vzdělání domácím vyučováním. V. V. Tomek byl hlavním jeho učitelem, a Jan Palacký ještě v pokročilých letech vzpomínal Tomka jako učitele, jenž vypěstil jeho paměť k výši, jež po půlstoletí zůstala asi nejvelikolepější, jaké který Čech v XIX. století dosáhl. Tato paměť byla u nás zrovna příslovečnou, a budila obdiv všude, kde se Jan Palacký objevil. Avšak nebyla tu jen nesmírná paměť, o níž mluví i lexikony (Wurzbach), bylo tu i ohromné nadání.

Nejsem psycholog, ale soudil bych, že při neobyčejné agilnosti a pracovitosti Jana Palackého právě ta úžasná paměť vedla k roztříštění činnosti, jež jest charakteristickým pro celý jeho život. Že činnost tak různorodá nezanikla bez úspěchu, že Palacký na mnohých místech zanechal intensivní stopy svého působení, za to děkuje jen neobyčejnému nadání svému.

Teprve ve vyšších třídách akademického gymnasia ocitl se Palacký na veřejném učilišti. Ředitelem ústavu byl tehdáž Josef Jungmann, jedním z učitelů Klicpera, a spolužákem mladého Palackého nynější president Vídeňské Akademie, Eduard Suess. Ačkoliv stáli v různých politických táborech, přece zůstali přáteli až do smrti. Již v této době ovládal Palacký pěkně moderní jazyky, což mu neobyčejně usnadňovalo všecka vědecká studia v době pozdější.

Jistou charakteristiku Jana Palackého za pobytu jeho na akademickém gymnasiu podal Josef V. Frič ve svých Pamětech. Po několik let spojovalo je nerozlučné přátelství; později však je Jan Palacký přerušil, což mladý Frič pokládal za jedno z největších sklamání životních. Mám za to, že zrušení tohoto úzkého přátelství vyplynulo z více příčin, že tu nepůsobil jen odpor rodičů Palackého proti Fričovi. S počátku byli oba výstřední mladíci, vlastně mladí podivíni, jen že každý v jiném směru. Během několika let Palacký vyšel z úzkého Pražského prostředí, vlivem pobytu v cizině vyvíjel se nepoměrně rychleji a vážněji, než Frič, tak že intellektuelní mezera mezi oběma stávala se vždy větší. Frič se svou náklonností k theatrálnosti a fantastičnosti pozbyl asi u Palackého vážnosti a následkem toho i opravdového přátelství.

V l. 1838—39 konal Palacký svou první větší cestu do Italie (do Říma a Neapole — vzpomínal vždy, jak jej oslovil kardinál Mezzofanti lámanou češtinou). V zimě 1844—46 a 1847—48 dlel s churavou matkou v Nizze. Cesty a pobyt v cizině měly na mladíka tak vznětlivého a talentovaného veliký vliv výchovný. Na zpáteční cestě z Nizzy viděl již Palacký výbuchy povstání v severní Italii a nedlouho po jeho návratu i Čechy, v první řadě Praha, byly strženy do onoho víru, jenž jest charakteristickým pro rok 1848. Palacký, jenž ovšem na poměry v Čechách a v říši vůbec hleděl očima svého otce — hledisko to se ostatně osvědčilo zcela správným — jistě nepatřil k oněm povahám, jimž by povstání toho roku i boj byl zvláště sympathickým, avšak musel přece, jako syn Františka Palackého zakusiti aspoň částečně

trpkosti oněch dnů. Byl zajat, záhy však vyměněn za ministra Lva Thuna. Často vzpomínal na rok 1848, vyprávěl, jak s P. J. Šafaříkem dal podnět k slovanské trikoloře, zpravidla však pokládal líčení krátkého Pražského odboje i hlavních v něm súčastněných osob aspoň částečně za nesprávné. Tak soudil do jisté míry též o příslušné práci Helfertově. Ještě nějaký týden před svou smrtí radil se se mnou, máli v klubovní přednášce sděliti své vzpomínky na rok 1848, k čemuž jsem jej ovšem jenom živě povzbuzoval, neboť sdělení jeho, třebas se odchylovalo od líčení jiných, přinášívalo přece některé nové momenty, ježto Palacký, prost ohledů, pověděl prostě to, co jiní buď nemohli nebo nechtěli říci, nebo prostě nevěděli, nejsouce tak zasvěceni do všech tajů politiky. K oné přednášce, jež slibovala býti zajímavou, bohužel již nedošlo.

V l. 1848—53 studoval Palacký v Praze na universitě filosofii a práva. Pokusu studovati medicinu záhy se vzdal, jak sám říkal, pro nedostatek zručnosti manuelní. Ze svých učitelů jmenovával zvláště Pressla, Pfunda (botanik, jenž zemřel později v egyptských službách v Súdánu), Kosteletzkého, Aug. Smetanu, Janderu. Nemaje ještě ani plných 20 let, byl 11. května 1850 povýšen na doktora filosofie.

Při hojném studiu vědeckém měl Palacký v studentských letech i svou dobu básnickou. Psal verše, pokusil se i o dramatickou tvorbu, přeložil z jazyka francouzského Guizotovy »Dějiny vzdělanosti v Evropě« (v Praze 1851) a Scribeovu veselohru »Milovánu býti nebo umříti« (1. sv. Bibliothéky divadelní, v Praze 1852).

Roku 1851 dlel v Drážďanech a v zimě r. 1852—53 studoval v Paříži. Tento Pařížský pobyt měl asi veliký vliv na celý další život jeho. Ještě po decenniích, když jsme spolu dleli v Paříži, vzpomínal oné elegance a duchaplnosti, jaká charakterisovala Napoleonskou Paříž let padesátých přede všemi ostatními městy světa; v elegické skoro náladě ukazoval mi kostel, kde dal čísti mši za svou první vážnou lásku a projevoval pocity sympathií pro Francii v historickém sále Versaillském, kde Bismarck r. 1871 proklamoval císařství Německé. Připomínal také, že jest tomu téměř 50 let, co podával zástupci zahraničného ministerstva francouzského vyžádané dobrozdání o otázce černohorské. Přišel pak do Paříže ještě jednou k několikatýdennímu pobytu r. 1904. Paříž byla mu po Praze nejmilejším městem.

Roku 1854 stal se Palacký doktorem práv, načež odbýval praxi u zemského soudu, ale záhy obrátil se opět cele k zeměpisu. Sprostředkováním prof. Constantina Höflera habilitoval se r. 1856 jako docent »všeobecného srovnávacího zeměpisu« na Pražské universitě. Byl tudíž jedním z prvních universitních docentů zeměpisu v Evropě.

Druhá polovice let padesátých vyplněna jest v životě Palackého velikým dílem »Zeměpis všeobecný vědecký srovnávací,«

z něhož vyšlo v letech 1857—60 zpracování Afriky, Australie a Oceanie, jež vydal v l. 1858—1861 i německy.

Chcemeli správně posouditi tento výkon, musíme se vpraviti do stavu vědy zeměpisné v letech padesátých. V tu chvíli udávali tón oba dioskurové Alexander Humboldt a Karel Ritter. Palacký byl žákem Ritterovým (skoro v téže době jako Elisée Reclus), ale směr, jímž se sám dal ve svém zeměpise, znamená sice přijetí titulu díla od Rittera, ale jinak jeví vědeckou samostatnost při autorově mládí zrovna úžasnou. Vidíme již zde úplně vypěstovaný vědecký kriticismus, ano téměř skepticismus, jenž zůstal údělem Janu Palackému po celý další život. Jistých momentů bych zde zvláště při tomto díle rád vzpomenul.

Zrovna divinačním talentem pochopil již tehdáž Jan Palacký celý systém geografie, jejž teprve později budoval Elisée Reclus, a jemuž čtvrtstoletí později Ferdinand v. Richthofen dopomohl k platnosti mezi akademickými geografy. Uplynulo ještě mnoho času, než se tento systém vžil i v řadách těch, kteří geografii sice vyučují, ale sami nejsou produktivně vědecky činni.

Druhým momentem, jejž ovšem dovede v plné míře posouditi pouze jemný specialista, jenž zná celý vývoj našich vědomostí o temném kontinentu, jest jistý vytříbený takt autorův, který ví, do jaké míry může až jíti hypothesa. Píše dílo své jasně a tak, aby bylo lze určitě opraviti je podle nových výzkumů.

Palacký, ačkoliv žák Ritterův, odbočuje od veškerých tradic a staví dílo své na podklad přírodovědecký a zvláště biologický tak, jak se před ním i po něm sotva kdo z geografů odvážil. Oprávněnost toho se u dnešních geografů uznává, zrovna tak jako nesnadnost provedení toho.

Nechci zde zabíhati do otázek širšímu čtenářstvu méně srozumitelných, ale alespoň tolik chci ještě uvesti, že Palacký byl na kontinentu prvním geografem, jenž i proti jiným velikým autoritám odvodil správné důsledky pro horopis celé vnitřní Afriky na základě cest Livingstoneových na jedné a súdánských cestovatelů na druhé straně. Jeho hypothesa o neexistenci pásmatého horstva souběžného s obrysy zálivu Guinejského byla teprve po decenniích potvrzena.

Že dílo Palackého nepronikl0 tak, jak by jeho význam vědecký byl vyžadoval, toho vina spočívá jednak v malých poměrech českých, jednak i v celkové typografické úpravě díla, a především ve zvláštním stylu autorově, jenž předpokládal u čtenářů onu chápavost, jaká jemu samému byla vlastní, a psal práci svou slohem trochu telegrafickým. To jest hlavní vada nejen tohoto díla, ale veškeré literární činnosti Palackého. Téměř všem jeho pracím schází pečlivá úprava stylistická a dbalost norem vědeckého spisování. Komu to bylo nejvíce na újmu, byl autor sám. Je s podivením, že zrovna tento muž, v jehož spisech, přednáškách a řečech obráží se veliký talent stylistický, že syn

Františka Palackého, muž, jenž v mladších letech pokusil se i o básně, dramatickou produkci a o překlady klassiků, tak malou kladl váhu na konečnou úpravu svých publikací. To mu nemohli odpustiti ani velcí odborníci, kteří pochopovali jádro jeho práce a uznávali jeho genia.

I v druhé polovici let padesátých Palacký pilně cestoval. Navštívil r. 1854 Dalmacii a Uhry, r. 1855 Dánsko a Polsko, r. 1856 Norsko, Skotsko a Anglii. Zvláště pracoval v Berlíně, kdež poslouchal Karla Rittera, vedle Alexandra Humboldta největšího geografa té doby. Palacký jest poslední z velikých žáků Ritterových.

Roku 1859 se Palacký oženil s Adelinou Hämplovou; sňatku jeho bylo církevně požehnáno v Uršulinském chrámu ve Ferdinandově třídě.

V této době, kdy v blesku francouzských děl u Solferina vzchází pro nás nová éra politická, vidíme i Palackého, jenž dosud aktivně byl jen ve směru vědeckém činný, vystupovati též politicky.

Roku 1859 vydal v Berlíně anonymně brošuru »Politik der Zukunft in Oesterreich.« Podle obsahu byl autor přičítán straně starokonservativní. Roku 1860 vyšla rovněž anonymně knížka Böhmische Skizzen von einem Landeskinde. Tento spis pohybuje se na hranici geografie a politiky. Jest to ostrá charakteristika veškerých poměrů v naší zemi, charakteristika, jež zjednala autorovi nenávist mnohých, Čechů i Němců. Téměř po půlstoletí nemohla mu společnost naše a nejen maloměstská odpustiti, že tak skrblil pochvalou, a že již tehdáž tak dobře rozpoznal veškeré nedostatky našeho života. Musíme dodati, že Palacký tu stejně spravedlivě vytkl i nedostatky Němců ve vlasti naší, tak že se vzácnou svorností postavily se proti němu obě národnosti tuto zemi obývající. Věcné vyvrácení toho, co Böhmische Skizzen zvěčnily, zůstali Češi i Němci dlužni, a jen praedikat »Das Landeskind« připomínal Palackému (jehož autorství ihned bylo uhodnuto) až do smrti těžké provinění proti ješitnosti národův i jednotlivých vrstev společnosti. Palacký vydávaje tyto skizzy položil měřítko západoevropské na poměry středoevropské, a měl dosti odvahy k jistému kritickému radikalismu, jenž nebyl zvláště u nás v těch letech zrovna v modě. Že se muži odchovanému v zcela jiném kulturním prostředí, než v jakém žila téměř veškera společnost v Čechách, muži, jenž již jako geograf musel míti svůj zvláštní úsudek, i kdy by nebýval talentem tak pronikavých vlastností, musely poměry v Čechách jeviti jinak, než těm, kteří v nich klidně vyrostli, nestarajíce se o ostatní svět, jest přirozeno.

Geograf — ať již náleží kterékoliv straně politické — jenž stopoval zároveň vývoj společnosti a politických poměrů v Čechách za to půlstoletí, jež téměř již uběhlo od té chvíle, kdy Palacký vydával Böhmische Skizzen, musí býti spravedliv a postaviti se na stranu Palackého. Dotkl se maloměstských poměrů.

To byla jeho taktická chyba, měl-li aspirace státi se oblíbeným. Všecky hříchy byly by mu jistě odpuštěny, ale tak ostré líčení tehdejších poměrů nemohlo mu býti prominuto. Že líčení Palackého asi značně se blížilo pravdě, o tom bude každý přesvědčen, kdo geografickými skly pozoruje další vývoj až po naše dni. Kdy by veřejnost a kritika byla bývala k Palackému spravedliva, byla by vždycky musela uznati velice vážnou tendenci jevící se v Böhmische Skizzen na každé straně. Místo vyvrácení objevilo se velkopanské pohrdání, a publikace, jedna z nejvážnějších politických, jež kdy u nás byla vydána, odbyta laciným vtipy lidí uražených ve své ješitnosti. Byla to od našich krajanů chyba. Že Němci nepřijali Böhmische Skizzen přátelsky, nemůžeme se diviti. Autor jim již v předmluvě stavěl před oči úpadek nejen politického, ale i vědeckého vývoje proti veliké době právě uplynulé a dokazoval, že Němci lépe znají Chili, Nový Zéland a Beludžistán, než svého tisíceletého souseda.

Že tendence autorova byla dobrá, prosta veškeré nespravedlnosti, o tom lze snadno z celé té knihy vésti důkaz.

Autor »nepřeje si ani Kufsteina ani řádu Františka Josefa, ani slavného jmena, aniž čeho jiného, než vědomí poctivě vykonané povinnosti.«

Palacký domníval se, že píše své dílko »v předvečer rozhodného zápasu o princip národnostní, či lépe řečeno o rovnost všech národů, jež jest jen důsledkem principu rovnosti všech individuí, v předvečer boje, jehož výsledek lze jen ve velkém, nikoliv v podrobnostech předvídati, a jenž může z Čech udělati ‚Wasserpolakii‘ nebo Řecko, v kteréžto chvíli musí se oběma národům jednati o pravdu.«

Velmi pozoruhodný, zvláště za dnešní situace politické jest doslov Palackého, psaný 20. prosince 1860. Uvádíme z něho doslovně: »Největší překážkou jest příliš malá důvěra lidu jak v jiné, tak v sebe sama. Lid nedůvěřuje celému vývoji věcí, a nejméně již všemu, co přichází z Vídně. Následkem neslavné rolle, kterou Vídeň hrála, připojilo se v poslední době jisté pohrdání tamější politickou moudrostí, tak že další experimentování stává se nebezpečným. Jen žádné další oktrojování! Třebas špatná, ale v zemi a zemí usnesená ústava jest dnes lepší, než nejdokonalejší oktrojovaná charta, neboť ta by zůstala mrtvou literou, jako každá rakouská konstituce. Naléhavě nutná jest autonomie, neboť jinak nevyvázneme z passivního odporu, tak pohodlného pessimismu a v posledních letech každoročně reorganisované anarchie. Politický takt v Uhrách osvědčil se nejlépe lpěním na historické basi z r. 1848, kdežto u nás jediné ústavy, o níž bylo debattováno, totiž Kroměřížské, nikdo se nezastal. Každý pokus reorganisovati Rakousko a chtíti při tom pokládati Čechy za prosté správní území, musí selhati. Všeobecná přímo volená říšská rada (i pro Vojenskou Hranici a Benátsko — pokud ještě nám zůstane — i Uhry) nebo národnostní sněmy nebo dvorské kanceláře, jako v Uhrách, Charvátsku a j. — i co mezi-

tím leží, německoslovanský spojený sněm, nepřímo volená říšská rada &c. jest zlo. Ještě lze Čechy ovládati, ale jen z Prahy . . . Býti konservativcem znamená chtít něco udržeti, kde však nic není než bankrot, guvernementální anarchie a ‚Befehlerspielen,‘ tam nemůže existovati žádná konservativní strana, třebas pro ni bylo s dostatek elementů v národech Rakouska tak monarchických. Nyní se jedná o to, něco utvořiti, potom může býti řeč o zachovávání; dnes máme jen ruiny . . . Když dnes všichni uznáváme stejná práva pro každého člověka, musíme platnost toho připustiti i pro národy vůbec a neptati se, jaké jsou pleti, jakým jazykem mluví, mnoholi mýdla spotřebují a kolik knih přečtou. Každému národu jest volno pokládati se za první na zemi, ale žádný nemá práva utlačovati jiný, jinak dospějeme ke stavu bellum omnium contra omnes. — Když žák soudí, že nepotřebuje více učitele, učiní učitel nejlépe, když své náhledy o dospělosti svého chovance podrží pro sebe; nemá žádného práva již se mu vnucovati, jinak příjemná vzpomínka na poskytnutá dobrodiní promění se v nenávist a výsměch, jemuž nadutí pedanti nikdy neujdou. Pověstný ‚německý kit‘ v Rakousku již nedrží. Vyskytují se sice tu i onde hlasy fanatiků, volající po meči ‚aber der Herr der Schlachten hält die dunklen Todeslose in seinem Schosz, und Niemand kennt den Tag der da kommen wird.‘ Jediné vidíme a cítíme jasně. Německo bylo by jako za třicetileté války, bojištěm a hřbitovem v tom zápasu o rovnost národů, jak jej dějiny nazvou, ať si již Români, Dánové a Slované podají přes Německo vítězné ruce, nebo ať nový ‚velký Fritz‘ ještě jednou Německo zachrání. Čeho může při tom Německo získati, když samo proti větší polovičce Evropy, a co ještě více platí, proti vlastnímu svědomí a duchu dějin bude pokračovati v onom tlaku, pod nímž jeden z utlačovaných pruských Poláků v pruské sněmovně psal na stěnu varovné mane tekel upharsim. Podlehl jsem pohnutí, více než bych chtěl, neboť nenávidím válku a každou násilnost jako matku despocie. Přál bych si, by řádky tyto tak harmonicky vyzněly, jako se to zdařilo mému příteli A. Meisznerovi na konci jeho Žižky.«

Palacký výslovně podotýká, že »Böhmische Skizzen« nepsal sám, nýbrž že měl pro některé kapitoly spolupracovníky. Mně jmenoval z nich prof. V. Zeleného.

Od r. 1859 rozchází se činnost Palackého ve dvojím směru, politickém a vědeckém. Po 30 let pak stačil Palacký v největší vřavě politické pěstovati vědu, jež se mu stala potřebou a byla mu útočištěm i posilou po sklamáních, jichž česká politika tak přehojně zakoušela.

Přihledněme nejprve ku Palackého činnosti politické. Až do r. 1859 se jí Jan Palacký stejně stranil jako jeho otec. Tato zdrželivost byla diktována nejen rozvahou, jež viděla, že v době Bachovské nelze ničeho dělati, ale zvláště ohledem na nemocnou paní Terezii Palackou, jež v každém politickém účastenství svého

manžela a syna viděla nebezpečí. Pokračuje v tradicích rodinných Jan Palacký jediný pevný podklad veškeré české politiky spatřoval v kulturním a hospodářském povznesení národa. Třebas byl potom po dlouhou dobu činný v různých oborech politických, přece vždy měl především zřetel k hospodářským poměrům v Čechách. Právě jako geograf chápal význam prostoru, resp. půdy pro bytí či nebytí národa jako politického činitele. Majitel půdy v Čechách, malostatkář nebo velkostatkář, byl mu základem celého vývoje našeho. Ještě v pozdních letech žertem prohlašoval se za prvního českého agrárníka. Zděditv r. 1860 po matce statek Lobkovice stal se sám příslušníkem stavu zemědělského, i počal záhy hráti důležitou rolli v českém velkostatku. Byl zvolen do výboru velkostatkářů hlásících se k naší straně a již r. 1861 jako velkostatkář kandidován do sněmu. Jako člen konservativního velkostatku vytrval pak ve sněmu až do r. 1889. V prvních letech vyvíjel zvlášť horlivou činnost v hospodářských spolcích, jež ovšem částečně musel křísiti k novému životu a jež tenkráte těšily se velmi malé přízni vlády. Již r. 1861 byl zvolen za jednatele hospodářského spolku Brandýského a o rok později za jednatele hospodářského spolku kraje Pražského. Schůzím spolků hospodářských bývaly tehdáž činěny překážky; tak ku př. povolení schůzí hospodářských spolků kraje Pražského bylo místodržitelstvím dáno teprve, když se Palacký zavázal býti jim přítomen a převzal osobní odpovědnost. Tenkráte počala rozsáhlá činnost jeho jako kočujícího řečníka po všech českých částech království. Ještě koncem let osmdesátých, když jsem přišel na universitu, přednášíval Palacký často na venkově o thematech hospodářských. Přednáškami svými sledoval ovšem v první řadě účel těsnější organisace zemědělců proti našemu národnímu odpůrci. Že snahy o takovou organisaci z počátku nezřídka narážely na neuvědomělost nebo pohodlnost našich lidí, toho často Palacký sám uvádíval drastické příklady. Jaké ovoce všestranná agilnost tehdejších českých politiků nesla, před celou Evropou prokázali Češi koncem let šedesátých a počátkem let sedmdesátých, když se Vídeň pokusila »lámati« český odpor.

Ve svých přednáškách stavěl Palacký našim rolníkům na oči dobré cizí vzory, nabádal je k intensivnějšímu hospodaření, ukazoval na lokální podmínky racionálního hospodářství a upozorňoval, jak nutno vždy počítati při výrobě nejen s našimi poměry, ale s celou konstellací světového hospodářství a světového trhu. Sám napsal již roku 1863 populární spisek: Vzduchosloví s ohledem na rolnictví v Bibliothéce hospodářské (v Praze 1863), jež jest zároveň jednou z prvních českých meteorologií. Dlužno zde ještě vzpomenouti, že roku 1867 zastupoval Palacký české zemědělství na světové výstavě v Paříži. Téhož roku účastnil se také proslulé pouti do Moskvy, o níž některé typické zprávy sdělil v Památníku Palackého a zvláště v jedné klubovní přednášce asi před rokem. O jeho činnosti v komisi pro daň pozemkovou zmíníme se ještě dále.

Avšak Palacký nepřestával jen na činnosti mezi zemědělci. Čile účastnil se při zakládání Živnostenské banky, Národní banky a banky Hospodářské a po dlouhá léta (až do své smrti) působil jako člen správní rady Prvního českého c. k. priv. ústavu k vzájemnému pojištění proti škodám z ohně a krupobití.

Léta 1867—73 jsou nejrušnější dobou v politických dějinách českého národa, a znamenají také — zvláště l. 1870—73 — v životě Palackého dobu největšího napjetí a nejtrpčích chvil. Palacký prožil tu snad ještě trpčejší školu, než jeho političtí přátelé. Účastnil se všech tehdejších akcí. Roku 1867 byl z kurie velkostatkářů zvolen za poslance na sněm království českého a zároveň za náhradníka v zemském výboru, což se opětovalo i při volbách r. 1870. Toho roku měl vůdčí postavení ve volební akci českého velkostatku. Byl také zvolen ze sněmu do říšské rady, kdež se ovšem při všeobecné abstinenci českých poslanců neobjevil. Po krátké éře Hohenwartově pokračovala Vídeňská vláda v boji proti české opposici pomocí pověstného chabrusu. Čechům ovšem nezbývalo, než aby hleděli zabrániti přecházení statků do německých rukou. Proto z naší strany r. 1872 založen při Živnostenské bance úvěrní spolek pro kupování statků, jenž ovšem skončil značným deficitem. Palacký byl jednatelem tohoto českého »chabrusu.« Živelní pohromy, jež v letech šedesátých zasáhly panství Lobkovické, byly již dříve přivedly finanční poměry Palackého z rovnováhy. Nyní musel převzíti v následcích českého chabrusu velkostatek Milošice, čímž jeho finanční nesnáze ještě se stupňovaly. V životě jeho byla to nejtěžší doba. Tehdáž byl osobou u Němců, vlastně t. zv. liberálů, velmi nenáviděnou. Ovšem nebyl z těch, kdož po nějakém neúspěchu vzdávají se boje a skládají ruce v klín. V té době nesouhlasil zúplna s politikou svého otce a švagra Riegra, ačkoliv také nestál v druhém táboře českém. Pouze passivní odpor pokládal za chybu. Sám mi připomínal, že se jeho otec proto na něj nehněval, věda, že syn jest veden jedině svým přesvědčením. Ta slova, uvedená na str. 127 Památníku Palackého: »je Mladočech, ale z přesvědčení — tu nemám nic proti tomu!« týkají se Jana Palackého.

Do té doby spadá také malá sice, ale charakteristická publikace Palackého. V Šimáčkově Poslu z Prahy vyšla řada anonymních článků drasticky psaných, jež potom otištěny jako brošura s titulem: Našich sedmero hlavních hříchů (v Praze 1874) a ve velkém počtu (náklad přes 20.000) po Čechách rozšířeny. Bylo to kázání Jana Palackého k českému lidu, drsné sice, ale, jak sám otec František Palacký uznal, celkem správné. Ani teď ostatně není bez zajímavosti čísti tento povahopis českého lidu a českých poměrů, jak je Palacký před 34 lety vylíčil.

Důležitá jest jeho činnost při opravě daně pozemkové v l. 1880—82. Byl tu nejprve členem komise zemské a potom i ústřední. Pracoval zde, co mohl, a později často připomínal, jak ti, kteří potom hlavně si stěžovali, před tím nejvíce překáželi nižšímu ocenění české půdy. Jako člen centrální komise

zdržoval se Palacký tehdáž po delší dobu ve Vídni, právě v počátcích éry Taaffovy, při čemž seznal veškera kolečka a zákulisí Vídeňské politiky, o níž si již tehdáž učinil úsudek, jenž se od té doby bohužel často objevil správným. Při svém nezdolném humoru loučil se s Vídní týmiž slovy, jako kdysi Jugurtha s Římem.

Avšak i později ještě všímal si různých otázek hospodářských, jak o tom svědčí spisek: O budoucnosti českého rolnictva (v Praze 1884), a nedlouho před tím: Čím přispívají země koruny české státu (v Praze 1883). Při upravování valuty byl Palacký rozhodným stoupencem bimetallismu asi na základě týchž důvodů, jako Eduard Suess. Psal o tom články i do světových časopisů.

(Dokončení.)

Na Golgotě.

Z cyklu »Láska«

od

Josefa Žemly.

Podle kříže stála těžký smutek v líci
Matka Páně svatá, teskně žalující:
»Ach, můj synu drahý, Ježíši můj milý,
abych nepoklesla, dej mi k tomu síly.

Srdce mé mne bolí, bolest v nitru hlodá,
a tvůj každý povzdech do duše mne bodá;
dej mi k tomu síly, abych, v lásce stálá,
podle tvého kříže s tebou vytrvala!

Radosti ty moje, umíráš mi záhy,
sotva že jsem zřela mužných lící tahy;
sotva že jsi dospěv počal dílo svoje,
již mi umíráš tu, sladká těcho moje!

Kde vzít k tomu síly, abych všecko snesla
a zde pod tvým křížem žalem nepoklesla?
Posilni mou duši, miláčku můj drahý . . .
Už se rozloučíme záhy, ach, tak záhy.

Proč se rozloučíme? Pro nelásku lidí,
kteří ve tvém díle jenom vzpouru vidí;
pro sobectví, které k bližním nemá zření,
nastalo nám nyní smutné rozloučení.

Za tvůj zákon lásky — z trní věnec dali,
za tvá slova těchy — jen tě bičovali,

za tvůj úsměv vlídný do tváře ti plili
v divokosti kleté, ó, můj synu milý!

Nemocné jsi hojil, těšil duši smutnou —
za to tebe vlekli cestou přeukrutnou,
a žes křísil mrtvé na duši i těle —
přibili tě na kříž v zlosti překypělé. —

Srdce mé mne bolí, pomnímli těch chvílí . .
Vše to přetrpěti, kde jest zdroj mé síly?
Ale myšlenka ta v duši víc mne pálí,
zda kdys přijdou lepší těch, již bičovali?

Myšlenka ta v nitru množí bolů řady,
nadarmo zda nedals ten svůj život mladý,
zda tvé dílo, krví zavlaženo tvojí,
vítězné kdys vzplane po všelikém boji?

Zdali zákon lásky vládnout bude světem,
až se tvářnost země změní věků letem,
a zda perutěmi lásky lidstvo celé
povznese se výš nad snahy Nepřítele?

Vím, že čas ten přijde, duše má jej vidí,
blaze bude potom žíti v středu lidí,
nebude tu smutku, nebude tu žalu,
a všech snahou bude: vzletět k ideálu!

Vím, že čas ten přijde, však přec zmírám v bolu,
že nám nelze více v štěstí dlíti spolu,
že se s tebou, synu, musím loučit nyní
na věky, jak na čas kdysi v chrámu síni.

Tenkrát nalezla jsem tebe, moje dítě,
když jsem ve chrám stmělý vešla na úsvitě,
ale nyní, nyní — až tě země shltí,
kdy se s tebou shledám po tvé těžké smrti?

Ach, můj synu drahý, Ježíši můj milý,
abych nepoklesla, dej mi k tomu síly! —
Vím, tak býti musí! Láska však mi nedá,
bych tvým katům lítým nevolala: Běda . . .«

Ale k Matce svojí teskně žalující
shlédl s kříže dolů Ježíš bledý v líci;
a pak se rtů siných splynulo mu sladko:
»Pro tu lásku naši odpustiž jim, matko!«

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kazatelská slova učinila mocný dojem na Uhlíka, stojícího se sklopenou hlavou i zraky, jež se nemohly pozdvihnouti pro zmatek, nenadále v duši jeho vyvolaný. Pocítil na sobě tíhu hříchu, ale svědomím jeho ještě nebylo hnuto. Nepochopoval, proč a jakým právem tento muž takto promluvil.

»Kdo jste?« vykoktal otázku.

»Kdo jsem? Čech nešťastný neštěstím svého národa, Čech zoufalý, ale národa svého milovný a jemu do posledního dechu věrný, jakž v Boha doufám.«

»Pro takové snad je příhodnější místo doma,« pravil Uhlík troufaleji, domnívaje se, že mezi slovy a skutky kazatelovými našel rozpor.

Nepohnuv údem ani brvou, Semerák pokračoval:

»Doma, v Čechách, ve vlasti naší stokrát nešťastné, je nyní místo jen pro kleštěnce, spokojené, že jim odňato bylo neklidné mužství, jež ty, kdo je mají, nutí k činům i k myšlení, neboť myšlenka byla před činem. Kdy bych byl zůstal v Čechách, zoufalé moje myšlení bylo by snad skončilo zoufalým činem, a kdo je křesťan a důvěřuje v milosrdenství boží, skutku zoufalého se nedopustí. Od svého národa jsem utekl, od jeho země, od jeho osudu, ale nikoli z lhostejnosti, z tuposti citu a neuvědomělosti, nýbrž z lásky horoucí, která nemůže být ukojena. Takový cit se ve vaší hrudi nikdy neozval, mladý muži? Vy jste nikdy nepocítil lásky k svému národu, že jste se tak záhy rozhodl odpadnouti od něho a ‚přeroditi se,‘ jak pravíte?« Rty kazatelovy se hořkostí nakřivily.

»Ne,« odpověděl Uhlík, »nepocítil jsem. U nás ve vsi a rodině nikdy o ničem takovém neslýcháno. V nižších třídách gymnasia jsem byl v Písku. Tam jsem u studentů starších ročníků i některých profesorů pozoroval, že se obírají ‚vlastenectvím‘; avšak oni je chovali pro sebe, pro svůj kroužek a vně se jím tajili. Nežli jsem dospěl tak, abych mohl býti v taje vlastenectví zasvěcen, pokrytecká zloba profesora katechety vyštvala mne z Písku. Šel jsem na latinské školy do Budějovic a tam jsem poznal vznešenost německé kultury i nutnost, aby národy méně kulturné k ní přimknuly a přerodily se v národ kultury vyspělé, v národ tvůrčí. S tím přesvědčením přišel jsem do Němec.«

Uhlík se vyzpovídal prostě a pravdivě. Na kazatele zpověď jeho působila svou upřímností. Odtrhl oči od stropu a upřel je na Uhlíka, jenž se zachvěl pod jejich žárem. Kazatel otázal se ho opět spůsobem zpovědníka:

»Vyrozumívám, že se vám nikdy nedostalo podnětu k lásce rodné krve. A sama, bez podnětu, se tato láska ve vás neprobudila?«

»Ne. Já spíše nenávist a opovržení pociťoval ke všemu českému a stud, že jsem se narodil Čechem.«

»City vaše jsou rub lásky, v niž se mohou za příznivých okolností obrátit. Hůře by bylo, kdy by srdce vaše bylo k národu svému netečné a lhostejné.«

Kazatel vybídl Uhlíka, aby si sedl. Sám si postavil židli naproti němu, ale žár, který v jeho nitru hářal, nedal mu klidně poseděti. Tu stával, tu sedal, tu přecházel po komnatě. Chvílemi mluvil s klidem chladné ocele, chvílemi pathetickým ohněm romantického rytíře. Chvílemi stál jako žulová socha, chvílemi sebou zmítal jako plamen svíčky na větru. Chvílemi hlas jeho zvučel jasně a tvrdě jako kov, chvílemi měkce a důvěrně šelestil, chvílemi bouřil a hřímal, ale tu zněl falešně a strojeně, jako by vycházel z jiného hrdla. Chvílemi kazatel vypadal a choval se přísně a tvrdě, jak se Uhlíkovi objevil po prvé, chvílemi přísné rysy obličeje se rozplízaly a dělaly jej širším a kulatějším.

Novou rozmluvu, sedě naproti Uhlíkovi, kazatel začal slovy:

»Vím až příliš dobře, jakým duchem v rakouských školách naplňují české jinochy. Sám jsem je naplňoval, dokud se mi to nezhnusilo. Jsem rodák jihočeský jako vy, vstoupil jsem do řádu piaristů a byl jsem dosti dlouho profesorem na jejich gymnasiu v Německém Brodě. Mohu tedy vydat o tom svědectví, jak českou mládež duchovně komolí a mrzačí. Jedni z těch škol vycházejí bez páteře, druzí bez srdce, třetí bez očí, čtvrtí bez hlavy, ale pravidelně vyvinut, duchem zdráv a silen z nich nevychází nikdo. Je v tom dobře promyšlený systém a účelnost. V Češích je silná příroda, vrozené jejich nadání samo by si volilo cíle a razilo cestu, kdy by byli zůstaveni sami sobě. Avšak kdy by Čechové byli tím, k čemu jsou stvořeni, kdy by zase nalezli vůdčí nit, které se přidržovali v nejstarších dobách svých dějin a za časů husitských, nemohli by býti katolickými kostelníky a rakouskými policajty a úřadními sluhy, jinak řečeno: hlavními pilíři rakouského státu a římské církve. Za stara říkávali: ‚Co Čech, to hetman', ale nyní: ‚Co Čech, to policajt.' Jaký to strašný rozdíl, jak úžasný úpadek. Nedivím se vám, že jste k své krvi takto zvrhlé pocítil nenávist a opovržení, nepoučen ve školách o tom, čím Čechové bývali, čím v Evropě býti mají a čím bohdá budou zas, až vyváznou ze svého Pobělohorského žaláře na čerstvý vzduch, až údy své narovnají a očima, v dlouhé tmě přisleplýma, rozhlednou se volně a jasně. Co víte o Bílé Hoře, mladý muži?«

Podle vědomostí Uhlíkových Čechové, na Bílé Hoře poražení, byli svévolnými rebelly proti císařskému majestátu, kacíři proti katolické církvi, utiskovatelé Němců, jejichž jazyk r. 1615 podčinili českému, a na bojišti nebyli stateční, neboť malá bitva rozhodla jich osud. Po Bílé Hoře je stihla pokuta krutá, ale za-

sloužená. Prozřetelnost někdy vnuká panovníkům skutky, ke kterým se nesmí přikládati malé měřítko občanských pojmů a které mohou posuzovány býti pouze s vysokého hlediska historické účelnosti. A s toho hlediska vyhlazovací akce, Ferdinandem II. po Bílé Hoře nad Čechy prováděná, musí být úplně ospravedlněna.

»Ano,« řekl kazatel, »tak učí českou mládež pohlížeti na katastrofu Bělohorskou. I mne tak učili. Předpokládají, že většina žáků nikdy se pravdy nedoví a starati se nebude, aby se dověděla. Ale já se staral. Studoval jsem tu dobu, přemýšlel o ní, a konec konců byl, že jsem emigroval z Rakouska a vystoupil z katolické církve. Nemohl jsem jinak. Vás naučili nenávidět a opovrhovat tím, koho zmučili a zmrzačili, ale já myslím samostatně a dospěl jsem k opovržení a k nenávisti těch, kdo mému národu tak krutě ublížili.«

Kazatel pak rozvinul před Uhlíkem obraz pohromy Bělohorské, vylíčil mu, co předcházelo i následovalo a do příkrého světla postavil potutelný, chladně vypočítavý způsob, kterak muka poraženého národa postupně zvětšována, kterak nemilosrdně a raffinovaně mu zadávány rány, jedna těžší než druhá, jak Češi násilně olupováni a vypovídáni.

»Doma a na živu zůstalo jen to,« kazatel končil, »co se vzdalo Boha a cti, aby si majetek buď zachránilo nebo podílem z lupu jej rozhojnilo, anebo to, co se dalo oloupit až na ten nejnižší stupeň, který posléz kruté nepřátele uspokojil a umírnil. A z těchto nedobitků pocházíme my. Nedobité a nedomrlé nás nechávali živořit, ale kde se co sbírá k životu skutečnému, plnému, to komolí znova pomocí školy, úřadů, vojenské služby. Nemohl jsem se na to dívati, musel jsem do ciziny. A kam? Kam jinam, než po stopách Pobělohorských emigrantů?«

Uhlík pravil: »Nemyslí vaše dvojíctihodnost, že by pro Čechy, zemi i národ bylo lépe, kdy by byli po Bílé Hoře k tomu hleděli, třeba za cenu největšího sebezapření, aby vypovídáni nebyli? Tím by arci bylo odpadlo emigrování dobrovolné.«

Kazatelova odpověď zněla: »Již se stalo. Musíte míti na paměti, že naši emigranti, odcházejíce za hranice vlasti, doufali, že jí z ciziny přivedou osvoboditele a že jim konfiskované a uloupené statky budou navráceny. Ale běh dějin se vyvinoval jinak, proti jejich tužbám a předpokladům. Za to svým předkům zazlívati nemůžeme. Ostatně emigrace byla jen jedním z následků. Aby byl jiný následek, musela by býti jiná příčina. Příčinu naší politické zkázy dlužno hledati daleko před Bílou Horou. Najdeme ji v náboženském učení, v které se zvrhla reformace husitská. Myslím české a moravské bratrství. Čechové, jakž u nich nejednou bývalo, skočili z protivy do protivy a v okamžiku, kdy měli vydržeti hlavní zkoušku své pevnosti, stálosti, vytrvalosti a bojovnosti, odhodili meč, který jim byl dříve dopomáhal k tolikým slavným vítězstvím, prohlásili se za nebojovné, odvolávajíce se na špatně pochopované učení Kristovo, a trvali v snivé passiv-

nosti, až krise nadešla a pozdě bylo obrátit. Kristus, jenž provazem uzlovatým vyháněl kramáře z chrámu, dal svým následovníkům příklad, že zlo třeba stavovati a nikoli mu neodporovati, jinak by zlo bylo co ten koukol v evangeliu, jenž musí býti spálen, aby nezajal a nepotlačil čisté pšenice. Českého bratrství jakožto historického jevu českého tím spíše je litovati, že se omylu jeho oddala nejlepší a nejšlechetnější část národa. Nikdo, kdo pozoroval pěkný, spořádaný a mravný život českých bratří, neřekl svým: ‚Hej, totoť jest lid bohulibý, ostříhající cest Páně, toho šetřte a chválu jemu čiňte!‘ Ale každý řekl: ‚Totoť jest lid hodný, mírný, trpělivý, vděčně se usmívající, když jest udeřen; lid pilný, učelivý, věrný každému hospodáři, i tomu, který jej nejsveřepeji trýzní, lid nebojovný, v otročině spatřující povolání své a blaho, — nuže učiňme, k čemu nás vybízí, zotročme, podrobme si jej, aby se však později jinak rozmysliti nemohl, pro jistotu jej spoutejme a statky jeho sobě přisvojme, neboť otrok statku míti nemůže, sám jsa statkem svého hospodáře!‘ Kdyby učení českobratrské bylo zdravé, zdraví by se bylo šířilo kolem něho; ale od něho se po českých zemích nešířilo zdraví, neboť už na sto a padesát let do Bílé Hory páchly hřbitovem a tím k sobě vábily dravce vzdušné i zemské, otce jezovity na prvém místě. Bílá Hora musela na nás přijíti, sami jsme ji na sebe přivolali svou chorobnou slabostí, již v ješitném zaslepení svém a nikoli v pokoře považovali jsme za stav, do kterého se vpraviti musí každý dobrý křesťan. Uznáváš, že v nás byla podmínka pohromy, ale přece nenávidíš ty, kdo pohromu ustrojili, neboť poblouzení předků našich bylo krásné a sen jejich svatý.«

»Ochranov, tuším, dosud podává důkaz, že čeští bratří byli dobrým semenem, padším do dobré německé půdy,« podotkl Uhlík nejistě, nemaje v této příčině bezpečných vědomostí.

»Ale Ochranov je dávno německý a jen pod německým jmenem je znám,« odvětil kazatel. »Vzorné zřízení náboženské obce Ochranovské dokazuje, že na učení českobratrském může býti založena výborně spořádaná obec, ale nikterak stát, a Čechům musí jít o to, aby v středu Evropy, na rozhraní mezi západem a východem, mezi jihem a severem zaujali pevné položení politické. Naši předkové tomuto určení své země a poslání svého národa nerozuměli. Z panovníků českých jen Přemysl Otakar II. a syn jeho a později Karel IV. měli pro ně pochopení, ale nemohouce býti postiženi představiteli českého národa, tehdy šlechtou a poněkud měšťanstvem, nedocházeli v nich opory tak silné, aby dílo jejich bylo jí nerozborno a přetrvati mohlo věky. Ale nedostatek politického smyslu Čechů nebyl v žádné době tak velký, jako v století XVI., v tom, v kterém si zvolili Ferdinanda I. za krále. Nedostatečný smysl politický, tím skutkem projevený, nevyhnutelně je musel dovléci do politické propasti.«

Kazatel opět se před Uhlíka postavil zase tak jako na počátku rozmluvy a pokračoval hlasem pevným a silným:

»A tehdy, když se připravovati počal mravný i politický úpadek Čechů, národ německý byl tak šťasten, že se z něho zrodil muž, který proň znamenal mravné i politické povznesení a položil základ jeho národní jednotě, dav mu jednotu jazyka spisovného, i základ jeho politické síle, kteráž do věků poroste stále podrobnějším propracováním společné myšlenky a současným rozvětvováním společné organisace. Mužem tím byl Martin Luther.«

Při vyslovení toho jmena kazatel vypjal čelo jak nejvýše mohl a shůry měřil Uhlíka pohledem hrdým a tvrdým. Odmlčel se, dávaje Uhlíkovi příležitost, aby projevil dojem, jaký naň jmeno Lutherovo učiní. Uhlík zůstal kliden; jestliže mu německé školy v Čechách vštípily odrodilství, katolického horlivce z něho nevychovaly. Avšak názory kazatelovy ho zajímaly, proto pozorně poslouchal, když pokračoval:

»Mně jmeno Martina Luthera ukázalo se záchrannou rukou, která mne chopila tonoucího v hořkých a bolestných pochybách náboženských, národních i lidských, a vysvobodila mne. Když moje lodička houpala se na rozbouřených vlnách a neproniklá mlha zastírala mi obzor, jmeno Martina Luthera zasvitlo mi jako světlo majáku a vyvedlo mne z bezsilného bloudění nad mořskou propastí. V mých citech převládalo hoře nad neštěstím a ponížením českého národa, a hoře mé nikterak nebylo menší, že jsem se na dějinnou tragédii díval objektivněji a kritičtěji, než se u Čechů děje a díti smí. Uznával jsem české chyby, ale nemohl jsem odpustiti katanům. Klnul jsem české nirvaně, ale proklínal jsem i vražednou krutost a rozmysl, s kterými vyhlazován národ, vlastně ničím podstatným se neprovinivší, a mezitím, co všecko neštěstí národa mého duši mi rvalo a já všecky jeho podrobnosti bolestně v srdci prožíval, k citu nenávisti přidružila se ve mně závist. Závist mne jala, že Němci byli nad Čechy šťastnější a v době stejných zmatků politických, společenských i náboženských vyskytl se jim velký tvůrčí muž a velký charakter, který z německého chaosu slovem svým stvořil německý svět a do toho německého světa postavil německého člověka, jehož krev rozproudil vřelostí krve své, v jehož srdce přenesl svou neohroženost, v jehož mozek přelil své myšlení a vzdornou, hrdě nepoddajnou vůli. Tento německý heros mne okouzlil, zjevem svým uchvátil, a když jsem historické události srovnával a povážil, že není ani plné desetiletí časové mezery mezi rokem, kdy Luther své věty přibil na dvéře zámeckého chrámu ve Vitemberku a mezi rokem, kdy Čechové si za krále zvolili Ferdinanda I., žal můj byl nekonečný, bezútěšný. Z něho se ve mně vytvořilo přesvědčení, že mi nelze setrvati ve svazku římskokatolické církve a že se musím dáti z vlasti po stopách Pobělohorských emigrantů.«

»A došel jste tím ukojení?« otázal se zadumaný Uhlík, vmýšleje se v položení a duševný stav kazatelův.

Semerák nedal hned odpovědi na přímou otázku. Potřeboval ještě blíže vysvětliti, jaké city a úvahy přivedly jej, dří-

vějšího pátera Qualberta, do této země, v tato místa, do tohoto úřadu. I mluvil dále:

»Náš mistr Jan Hus je bez odporu mravně větší než Luther, jehož jest nad to předchůdcem. Sám Luther to uznával. Hus je vyšší, světější, čistší, ale za to Luther je více člověkem. Oba velcí mužové jsou nejkrásnějšími a nejplnějšími květy svých národů. Celý český národ je zosobněn v Husovi, celý německý v Lutherovi. Ale běda! za Husem český národ spěje na hranici, mučednická koruna, jíž dosáhl Hus, stává se předmětem tužby jeho národa, jenž pro sny o smrti zapomíná na povinnost žíti, a proto v životě páše chybu za chybou, až se dosní Bílé Hory. Tragika Husova rozšířila se v tragiku jeho národa. Jaký naproti tomu je Luther? Méně svatý, jak jsem pravil, méně mravně velký ve smyslu všeobecném, ale přece jeden z největších synů svého národa, jemuž nedává pouze příklad, kterak upraviti svůj poměr k Bohu, nýbrž upravuje mu i poměr k světu a životu. Hus jde na vyzvání papežovo pokorně jako beránek do Kostnice a přivádí tím v údiv své protivníky, jimž je zpředu jasno, že si přichází pro smrt: i vykládají mu to ne za poslušenství, ne za ctnost, nýbrž za ješitnost, že se chce rovnati Kristu Ukřižovanému a chce mermomocí zemříti smrtí mučednickou. A co Luther? Papež Luthera nespaluje, nýbrž Luther veřejně spaluje bullu, kterou jej papež dává do klatby; učení svého nehájí před koncilem farisejů a zákonníků, jako v Kostnici Hus, nýbrž na říšském sněmu v Augšpurku před zástupci svého národa, kamž papežský legát Kajetán de Vio pouze k vůli zvyklé formě přijíždí a Lutherovi nehrozí, nýbrž komplimenty činí. Ale rozkol mezi ním a papežem nedá se zahladiti, ani po dobrém vyrovnati. Luther každým měsícem roste v pravého bojovníka a hrdinu svého národa. Co se v něm nabralo spravedlivého hněvu, rozhořčení, konečně vypuklo živelnou silou, a mezi ním a papežem došlo k boji na život a na smrt. To již nebyla ‚mnišská hádka', když Luther zvolal: ‚Slyšíš, papeži, nikoli nejsvětější, nýbrž nejhříšnější, že Bůh nebeský záhy tvůj prestol rozbije a do propasti vkydne?' Odvaha jeho strhuje za sebou milliony německého lidu, a z podnětu Lutherova zmocňuje se ho starý furor teutonicus, ale již oduševněný a v srdci zjemněný. — Tázal jste se, mladý muži, zdaliž jsem došel ukojení. Z poloviny hned, jakmile jsem byl s to, abych si z upřímného srdce zazpíval jeho píseň ‚Ein' feste Burg ist unser Gott.' Nadchnul jsem se velikým mužem německým a pocítil jsem vniternou blízkost i k němu, i k té části německého národa, která bezprostředně v sebe přijala genia Lutherova a jest jak on: selsky drsná, ale šlechetná a krásná, hrubá, ale přímá. Já, měkký, krvavou historií svého národa hluboce v duši raněný Čech, já porobený, pošlapaný, vědomý sobě svého národního bezsilí a zoufalý proto, že Čechům ani pomysliti nelze na odvetu, — já šel i vzdal jsem hold vlastnosti, které u svých bolestně jsem postrádal: síle, a pod jejím štítem dosáhl jsem částečného ukojení.«

»Jste křesťanský duchovní. Jak se vaše křesťanství srovnalo se silou? Křesťanství je přece náboženstvím osobní slabosti!«

»Proč by bylo? To čeští bratří z křesťanství učinili, ale v tom jest blud. Arci křesťanskou není bojovnost úmyslná, schvalná, útočná, neboť taková je bojovnost loupežnická. Ale když jde o obranu nejdražších statků člověka, o obranu přesvědčené víry, domoviny, krbu domácího, rodičů, dětí, obce rodné v úzkém i širokém smyslu, a konečně i o obranu svého poctivě nabytého statku, tu jest boj povinností a konání povinnosti je získáním ctnosti a zásluhy před Bohem i lidmi. Luther neměl bojovnosti křesťansky nedovolené, jak vysvítá z jeho slov: ‚Viz pravé válečníky, kteří jsou zvyklí krvavému dílu: oni netasí meče svého snadno... Ale jsouli donuceni a musejí, potom se jich střez, potom neznají žertu! Avšak hlupci blázniví, kteří bojiště mají v myšlenkách svých, kteří se chvastají, jako by celý svět sežrati chtěli a první tasí nůž, také první bývají, kdo nůž zastrkují a na útěk se obracejí.‘ Jsem nesmiřitelný odpůrce českobratrské zásady: neodporuj zlému a tvrdím, že se příčí nejen učení křesťanskému, nýbrž i prospěchu a dobru vůbec, zvlášť obecnému. Jako bráníme tělo své, pokud je to v moci naší, aby do něho přístupu neměly nemoci, jako silou odrážíme od něho útok vrahův nebo lupičův, jako je čistíme od špíny a neřesti, tak se chovati musíme i ke zlu, dotírajícímu na naši duši. Boj se zlem, hrozícím našemu tělu, sami jej pokládáme za povinnost, a druzí by nás opovržením stíhali, kdy bychom jí neplnili: a brániti duši od zla, odporovati zlu, zhoubnému duši, mělo by býti věcí pravého křesťana, mělo by býti výlupkem učení Spasitelova? Nikoli, v tom jest omyl, blud! Křesťanství je náboženstvím normálného zdraví, klidně spokojené rovnováhy, a nikoli náboženstvím osobní slabosti, jak vy jste pravil. Síla osobní, která druhému neubližuje a sebe od ublížení chrání, nikterak neodporuje duchu Kristovu; ale odporuje mu slabost. Slabý vydává zlému v moc i sebe i druhé, bližní své; ale silný zlého zapuzuje od sebe i svého bližního. Kdo tedy jedná křesťanštěji? Síla nebuď pyšná a výbojná, nesahej po cizím statku, neutiskuj slabších; síla zlu odporuj, ale dobru služ, síla na uzdě drž sílu, aby nezbujněla a z mezí a míry nevybočila, a bude to pravá síla křesťanská, povolaná i zušlechtěnou osobní vůlí vypěstovaná, aby rytěřovala za dobro, právo a ctnost. Co se vypravuje o vzpouře pyšných andělů proti Bohu a jich poražení anděly dobrými, podává nám příklad zápasu dobra se zlem, jak nám jej církev od našeho dětství na oči staví. Toho příkladu následujme! Modlíme se: ‚Zbav nás od zlého,‘ ale když nás od něho nezbavuje Bůh sám, máme to pokládati za jeho pokyn, abychom se sami od zlého zbavili. Bez skutků láska je mrtvá; ale bez skutků mrtvo jest i náboženství lásky, křesťanství. Proto k činu, mladý muži, k činu! Protestantism je křesťanství činu. K němu jsem se přiznal, když jsem to pochopil.«

—

»A náboženský jste se přerodil,« podotkl Uhlík, »jako já národně.«

Kazatel pravil s přísným důrazem: »Já se obrodil, ale nepřerodil, jako vy jste se přerodit neměl, ani slovo to vysloviti. Jakým jezovitismem to slovo čpí! Proč nepravíte přímo: dal jsem se mezi renegáty, aby bylo o jednoho víc? Máliž německý národ nouzi o české renegáty? Celé dějiny českého národa jsou vyplněny boji s Němci. Jeliž proto Čechu třeba se odrozovat? Není nikterak, ale čeho jest mu třeba nalehavě a nevyhnutelně, to jest: učiti se. Dobře činíte, že k nim jdete na studie. Učiti se lze od nich mnohému, ale čemu se naučíme, máme k prospěchu svého národa obraceti.«

»Hodlá se tedy vaše dvojíctihodnost zase do vlasti vrátit a nové působiště si tam najít?«

Kazatel přistoupil k Uhlíkovi, položil mu ruku na rámě a řekl úsilným šeptem: »Tak v Boha doufám! Odtud nám vždycky kynulo vysvobození a jen odtud konečně přijíti může spása.«

Uhlík viděl, že se smýšlení jeho od kazatelova neliší, co se tkne poměru češství k němectví, a jen v cítění jejich že je různost. Znenáhla kazatele i v té příčině pochopoval, a byl tomu rád, neboť hned se pocítil na duši čistším jak omytým. Semerák rozřešil na sobě otázku, kterak možno býti zároveň i horoucím Čechem, i věrně státi v německém táboře, a to se Uhlíkovi zdálo velmi dobrým a hodným následování.

Docházel potom k Semerákovi častěji, poslouchal jeho výklady, přijímal od něho poučení o českých dějinách, o slávě i ponížení českého národa. Semerák mu líčil také jeho stav současný, ale činil to jiným způsobem, než si o něm hovořívali drobní čeští vlastenci, jak je Uhlík slýchal v Pražských hostincích a kavárnách. Ti drobní vlastenci vždycky jevili velkou spokojenost a jinak spolu nemluvili, nežli šeptem, tak že uši Uhlíkovy mohly jen zlomky hovorů jejich loviti. Jan Semerák byl pravým opakem těchto lidiček. Mluvil vždycky o věcech vlasti své směle a silně a hlasem povzneseným. Přísně kritisoval a šmahem odsuzoval, pardonu nikomu nedával. Nebudil žádné pochybnosti, že každé slovo mu jde hluboko ze srdce, proniknutého náruživou láskou k své domovině i k svému národu, ale bolestně trpícího poznáním jejich úpadku a bídy, svíjejícího se jako červ pod těžkým kamenem vědomí, že není lépe, ano že je zase hůře po krátké úlevě a naději v lepší obrat.

Působením Jana Semeráka spadlo s Uhlíka renegátství a probudil se cit národní, jenž brzy náruživostí neustupoval citu učitelovu. Uhlík, nemaje v cizině možnosti zkoumati na skutečnosti každé tvrzení Semerákovo a přesvědčovati se o jeho podstatnosti, přijal jeho názory vesměs. Semerák jej obeznamoval se všemi věcmi českými, minulými a současnými, a vždycky se k jednomu vracel: největší a nejostudnější chybou Čechů bylo, že na počátku XVI. stol. ta část jejich, která se rozpadla s Římem, husité i čeští bratří, nepřidali se vší duší k reformě Luthe-

rově: potom by Ferdinand I. nebyl býval zvolen za českého krále, a kdy by toho nebylo, nebyli by se jezovité v českých zemích rozmohli, a kdy by nebylo obého, nebylo by došlo k Bílé Hoře. A jakou měrou želel katastrofy Bělohorské, takovou nenáviděl činitelů, kteříž ji přivodili.

To všecko Jan Semerák Františku Uhlíkovi hlasitě říkal i v přítomnosti jiných osob. Ale pozvolna se vytasil s věcmi, které Uhlíkovi svěřoval jen důvěrně, jen šeptem a mezi čtyrma očima.

»Nám Čechům,« pravil, »netřeba dívati se na Prusko jako na čirou cizinu. Rozeznávejte Prusy od ostatních Němců. V Prusích je mnoho našeho, i krve i ducha. Země od českého státu odtržené tvoří podstatnou část království pruského. Jan Kollár neprávem kvílí ‚nad rakví národa svého, jež někdy byla kolébkou jeho.‘ Národ na své půdě je věčný. Na své půdě národ neumírá nikdy, ani když ztratil vládu její a z hospodáře stal se robem, ano ani když ztratil jazyk svůj a přijal jazyk vítězův. Vždycky zbývá jeho sémě, jež za příznivých podmínek vzejde a se rozmůže. Jen vyhlazení mečem činí národu konec a jen ty jeho části odumírají, které se vzdají rodné země. Naši Pobělohorští emigranti se zde bez památky ztratili; Nová Ves a Rixdorf u Berlína jsou jedinými jejich stopami. Ztratili se proto, že sem přišli jako do ciziny. Měli přijít jako domů, jako doma se tu zařídit, a ovšem o tom nemluvit, aby si nevzbudili odpůrců. Jinak by věc dopadala, kdy by emigranti byli voje protestantských národů do Čech vodili za sebou, než když je doprovázeli jako přívěsek, mezi nímž a celkem, od kterého byl odervá̈n, českým národem, už po několika desítiletích nastalo úplné odcizení.«

V důvěrnosti Semerák Uhlíkovi ještě více překvapující názory svěřoval:

»My Čechové jsme jedním ze slovanských kmenů Polabských. Nad jiné Polabany vynikli jsme nikoli chrabrostí, jíž oni neměli nedostatek, nýbrž pochopením v čas, že nutno přimknouti k západní kultuře, t. j. přijmouti křesťanství. Severnější Polabané naproti tomu hájili svou samobytnost, hájili ji houževnatě a tím houževnatěji, čím méně měli čaky na poslední vítězství. Užili k ohrazení své samobytnosti toho prostředku, že si náboženství pohanské povýšili na náboženství státní. Nebylo možno, aby nepodlehli. Velkým kulturným proudům čeliti mohou jen ještě vyšší kultury. Ale Polabanům nikdo neupře, že byli tuzí a stateční, a tyto vlastnosti zůstanou dědictvím potomkům jejich navždy, jako jim zůstane typ, jehož slovanský, okrouhlý tvar Jan Kollár dobře pozoroval. Tyto základné vlastnosti polabských Slovanů, vyproštěné od nehybného konservatismu nižší kultury, vykonají ještě divy v dějinách. Polabané vstanou a ukáží se světu! A Polabané čeští nesmějí potom býti od svých nejbližších bratří, musejí se s nimi spojit a slít a společnou úlohu hrát.«

Učil pak Semerák Uhlíka znáti Slovany, bydlící mezi severní hranicí českou a mořem. Výmluvnost a cit Semerákův Uhlíka

uchvátily tak, že se docela poddal jeho způsobu myšlení a dospíval pak k týmž vývodům. S nadšením Semerák vykládal o Polácích v Poznaňsku, Západních Prusích, o Polácích a Moravcích na Horním Slezsku, o Češích na Kladsku, o Lužičanech Horních i Dolních; ale to nebylo nic proti ohni, s kterým mluvil o nepatrných zlomcích, ano i pouhých zůstatcích Slovanů. Čím menší tento zlomek, čím tíže pozorovatelný tento zůstatek, tím prudší bylo Semerákovo do něho zamilování.

Semerákovi působilo rozkoš, mohlli Uhlíkovi zjevovati bytí nových a nových kmínků slovanských. Zjištění, že tam a tam bydlí několik desítek, několik set nebo i tisíc slovanského lidu, činilo jim potěšení nemenší, než Kolumbovi objevení nového světa. Mezi těmi kmínky byla řada takových, které zřejmě jsou částečkami národa polského. »A vidíte, ani Poláci o nich nevědí!« Semerák jásal, když Uhlíka poučoval o Kašubech v Pomořansku, o Slovincích v kraji Slupském, o Kabátcích, Bělácích, Rybácích na výspě Hele, o Lesácích na jih od Kašubů, o Korčácích, Lučácích, Kydlanech v kraji Kosterském, o Borovácích v kraji Tucholském a Svěcském, o Kotěvácích okolo Gněvu a Polanech v kraji Svěcském, o Goralech v Štumském, o Krajňácích na Krajině při městech Zlotově, Náklu a Bydhošti, o Kurpích, o Varmjácích na řece Pasarze, o Mazurech v Prusech Východních.

Triumfem jim bylo každé slovanské jmeno místa, objevené jimi v krajích německých, kde již dávno není zjevných známek slovanského lidu. Čím dále toto místo položeno od sídel Slovanů ještě nevymřelých a tak neb onak znatelných, tím slavněji triumfovali. V nadšení je uváděla jmena: Gospoda, Velnice, Srbice, Droganice, Modelvice, Černovice, Kosnice, Kostřice, Březnice, Radigast, Chotislav, Luža, Vrbice, Hrba, Lidnice, Holice, Hořice, Květice, Kunice — nemluvě o známých každému Drážďanech, Lipsku, Berlíně, Stargardě a j. Zakládali si na slávě, že Slované měli na Rujaně město Vinetu, jež Herder nazval jejich Amsterdamem, že byli zakladateli obchodní plavby na Východním moři i svazu hansy a pobřeží od Liubeku počínaje na východ posázeli svými obchodními městy; ale hrdost historická dávala se u nich docela zatlačiti od reálného, jak si říkali, pochopování věcí, a podle toho názoru nejmenší maličkost živá byla nepoměrně cenná nade všecku slávu mrtvou.

O prázdninách Uhlík konával cesty po německých zemích a krajích, aby tam hledal nové stopy Slovanů. Nikdy se nevracel bez kořisti, již potom se Semerákem probírali a dospívali k výsledkům, o kterých těžko rozhodnouti, pokud byly vědecké a pokud fantastické; oni jim ovšem přikládali ohromnou cenu vědeckou, ale výsledky těchto prací kochali se pouze v soukromí a tajnosti.

Objevili na př., že pohoří Smrčiny mělo staré slovanské jmeno Boruty, pod nímž se prostírala »terra Baruthana,« o které píší němečtí kronikáři, s městem Borutem, nyní po německu Baireuthem. Obyvatelstvo slulo kronikářům »Porathaner.« Jmeno

města Bambergu odvodili od slovanského »Babin breg« a našli potvrzení v názvu hory a zámku nad Bambergem, jenž sluje Atenburg. Na zeleném trhu Bamberském našli prodavačky zeleniny, které mluvily smíšeninou zkaženého jazyka německého i slovanského. Zvěděli, že Bamberští zelináři tvoří od věků jakýsi zvláštní národek, pohromadě bydlící, stejnou živnost provozující, jenž má i vědomí své osobitosti. V okolí Bambergu našli mnoho jmen míst, majících na sobě nesmazatelné známky slovanského původu, jako Gornice, Dobrlice, Grodnice, Jesenice, Lubnice, Polnice, Svidnice, Dolnice, Grom, Bor, Dobra, Osek, Presek, Krakov atd.

Jsou to zbytky Slovanů, které vyhlazovati kázal Sas Winfried, katolickou církví uctívaný sv. Bonifác.

Neméně hojnou kořist nacházeli na Durynském pohoří a v Durynských zemích. Na sta tu slovanských jmen míst, vsi a dvory stavěny jsou dosud po způsobu slovanském, majíce podobu podkovy. Ve Francích i Duryncích zjistili slovanské obyčeje, pověsti a prastará slova. Řeč nazývají »jentzig« (język), o velikonocích tupí »marsanu« (moranu, mořenu). Při zásnubech i koupích dávají si »sadowk« (závdavek).

V nitru hory Kulmu (Chlumu) u Rudolštatu dle tamější pověsti spí dávný král té země se svým vojskem a probudí se, až bude nejhůř: tu se z hory vyřítí, zlé lidi pobije a vzkřísí zlaté časy, kdy se žilo na zemi jako v ráji. Podobnou víru v obnovu zlatých časů našli také u zůstatku Havolanů, jimž ale ten král osvoboditel nepřijde z hory, nýbrž od východu.

Tyto a podobné pověsti byly jim příliš historické, pročež se při nich nepozdržovali. Za to jim byly nade všecko drahé stopy starých slovanských zvyklostí povahy sociálné, jež nacházeli na pomoří a na výspách. Zde Slované všecky práce — rybolov, sena, žně — konají společně a o výtěžek se dělí dle jistého ustáleného poměru. Toto společenství líbilo se zvláště Uhlíkovi, jenž, pamětliv naučení Semerákova, že Čechové mají přimykati k silnější kultuře a současným myšlenkovým směrům, zasvěcoval se do učení socialistického, v Němcích tehdy již valně rozšířeného.

Skončiv studia ve Vratislavi, Uhlík obdržel místo chemika v jakési továrně Berlínské. S Janem Semerákem zůstával v přátelském spojení, ale na svůj vrub se přichýlil k mladému ruchu socialistickému a stal se za ně horlivým bojovníkem perem. Tehdy to bylo pole národně neutrálné, na němž nic Uhlíkovi nepřekáželo, aby v sobě pěstoval smýšlení »Prusa české národnosti.« Do svého domova nedojížděl.

Po r. 1860 utvořil se v Berlíně kroužek Čechů, který si dal jmeno »českých emigrantů;« za dědice jejich duchovné závěti se považoval. V cizině se domnívali, že u Čechů politický romantism jest nemenší než u Poláků, a z toho předpokladu usuzovali na sílu revolučních živlů českých.

Časně na podzim r. 1865 Bismarck k sobě pozval na snídaní české emigranty, mezi nimi také Jana Semeráka z Vratislavě. Rozhovořil se s nimi o položení českého národa, o jeho úpadku i obrodu, o jeho tužbách a potřebách politických i hospodářských. Rozhodně odsoudil všecku politiku Vídně, jak provozována v Čechách od Ferdinanda I. Pravil:

»Politika ta je nepřirozená, a každá nepřirozená politika je špatná. Kdy by Habsburkové byli země svého mocnářství zabrali výbojem, politika německé centralisace ve Vídni měla by aspoň stín oprávnění. Ale rakouské mocnářství, jež se tak nazývá, vzniklo ze svobodného sebeurčení hlavních zemí, které je složily, a to je základný charakter Rakouska. Rakousko tento charakter usilovalo zjinačit, převrátit, a to znamenalo tolik, jako zkazit. Ale kde se jeví zkáza, tam není zdravého rozvoje a plného života. V Rakousku ho není. Již Ferdinand I. pokusil se z národů, kteří mu vsadili na hlavu koruny svých králů, nadělati rebellů, aby měl záminku je trestati, pokutovati, práv jim odnímati ve prospěch německé centralisace, jež mu byla ideálem. Ferdinand I. dal směr politice, které se Vídeň napořáde přidržuje, pokud se tkne neněmeckých národů Rakouska: českého, uherského a charvátského. A politika tato zůstane, dokud bude — nepravím Rakousko Rakouskem — nýbrž: Vídeň středem česko-uherskocharvátského soustátí. Bílou Horu nezavinili jste vy Čechové. Vina vaše proti císařskému majestátu i proti papežské církvi — připustímeli, že Ferdinand II. měl právo s ní se do té míry ztotožňovati — byla příliš nepatrná naproti neslýchaně těžkým pokutám, které na české hlavy uvaleny. Že již tehdy nelítaly makovice uherské a charvátské jako české, toho příčina je v starém dobrém »divide et impera,« jež národy rakouské i na šibenici vodí jednoho po druhém, a kromě toho turecká okkupace Uher. Hned po vyhnání Turků následovala poprava Charvátů Petra Zrinského a Frankopána a za nedlouho na to povstání Rákoczyovo. Rakousku možno záviděti, že národové jeho jsou tací dobráci, kteří dosud nepoznali, že jeho nepřítel je vždycky jejich přítelem a pomocníkem. Ale to je řečeno pouze pro vás, pánové. Vážím si českého národa a proto je mi nesnadno v milé společnosti Čechů zachovati opatrnosti diplomata a nezjevit upřímně, co myslím a co cítím.«

Čeští hosté byli svým hostitelem nadšeni, zejmena Semerák a Uhlík. Bismarck jim dával rozličné otázky, aby slyšel jejich názory. Když mu Semerák odhalil svou duši a rozvinul před ním své přesvědčení českopruského vlastence, Bismarck napjatě, udiveně a nedůvěřivě poslouchal. Ale brzy odpadla nedůvěra, neboť viděl, že ideálný zápal Semerákův neklame. Semerák, znamenaje živý zájem znamenitého státníka, nezdržel se, aby se nerozpovídal o národních zbytcích slovanských, v Němcích roztroušených, a jejich nezmarnosti. Ačkoli Semerák nevyslovil své tajné naděje, že tyto slovanské zbytky se někdy rozmohou jako kvas a spojí se, aby zase hrály historickou úlohu, ovšem nikoli odporem proti

velkému národu německému, nýbrž v jeho područí jakožto vůdce a učitele jejich, Bismarck věděl dost.

Odkláněje se hostům, poděkoval jim za vzácnou zábavu a dodal:

»Doufám, páni Češi, že jsme se neviděli naposled.«

Po jich odchodu pravil svému tajemníkovi:

»Zvláštní to národ, tihle Češi. Chvíli se vám zdá, že slyšíte mluviti syny velkého, vzdělaného a politicky zralého národa, a k tomu chytráky, kteří z vás nepozorovaně tahají rozumy. Najednou se vám objeví v docela jiné podobě i světle: malí a malicherní, slepí ke skutečnosti a žijící přeludům a illusím, jimiž jedině jsou velcí. Láska jejich k rodnému je nesmírná, dojemná. Milují každý atom rodného, ano řekl bych, že spíše milují atom než celek. Láska jejich k vymřelým polabským Slovanům podobá se nekrofilii. Mělili předkové jejich stejnou lásku k Polabanům, když je Němci po stech a po tisících vyhlazovali, je div, že se Němcům vyhlazení zdařilo, anebo že Čechové nebyli vyhlazeni zároveň. Přeptejte se u některého znalce slovanských jazyků, zdaž by se moje jmeno nedalo některak vyložiti z češtiny.«

Za nedlouho Bismarck pozval k sobě Čechy zase. Byl dobré míry, oči se mu smály pod stříškami dlouhého obočí, pleš se mu leskla. Kouřil si z buršácké dýmky, pes mu ležel u nohou. Pohladiv jej, pruský státník pravil:

»Těší mne, že pány Čechy zas u sebe vidím. Ještě vzpomínám na prvou naši schůzku. Pocítil jsem velkou srdečnou blízkost mezi námi. Obyčejně se myslívá, že Němec a Čech na sebe jsou a musejí býti jak oheň a voda, jako pes a kočka. A vidíte, mně se zdá, že není dvou národů, kteří by měli více společných vlastností a více patřili se k sobě. Nás a vás někdo rozeštval, a to byla katolická církev. Ona vlastně zavinila také krvavé války, které kdysi byly mezi Němci a Polabany a náhodou skončily vítězstvími Němců. Pravím náhodou, neboť Slované polabští úplně se Němcům rovnali chrabrostí. Ze Slovanů, pravda, nezachovalo se na naše časy mnoho živého, ale krve slovanské je v německých žilách tolik, že bych se nedivil, kdy by někdo polabské Němce nazval polabskými Slovany, kteří přijali německý jazyk a přimkli k německé kultuře. Mezi Polabany počítám také vás Čechy. Vy jediní jste odolali a podáváte světu svědectví, že je slovanský kámen, o který se vždycky ozubila německá kosa. Národně jste se zachovali, a jak rád slyším, máte se k novému životu, jen stará nepřízeň rakouské vlády je vám v cestě. Ale to se může změnit. Mně je věru nepochopitelno, proč ve Vídni po věky chovají tak zarputilou nenávist k Čechům. Nám Prusům je ten cit k Čechům neznám. Kterak bychom mohli zapomenouti, co svěží kulturné síly, co bystrých hlav přibylo z Čech do našich zemí emigrací Pobělohorskou? Mějte zření k tomu, že jste šli po toku Labe, že jste se opět přidali k Labskému vodnímu systemu a jako Polabané přihlásili se k Pola-

banům. To je zajisté významný fakt, o kterém hodno uvažovati. V Prusích přicházíte mezi své, a své tu viděti můžete i tehdy, když neslyšíte svého jazyka a potkáte se s lidmi, kteří o vaší zemi nevědí ničeho. Zapomněli. Ale byť o tom nevěděli, byť to i zapírali, jisto je, že jsou to potomci Čechů. Najdete je mezi naší aristokracií, mezi našimi učenci a umělci, vojevůdci a státníky. A já se vám nechci chlubit, pánové, ani se nechci vydávat za víc, než jsem, ale vězte, že i já jsem původu českého.«

Hosté se podivili. Dívali se tázavě a nedůvěřivě na hostitele i na sebe, a Bismarck dotvrdil, co řekl:

»Ano, ano, můj předek se přistěhoval do Prus z České Skalice a jmenoval se Pismárek. Nevím, znamenáli to slovo v českém jazyku co, ale Pismárek se jmenoval.«

Hosté o překot a plni radosti vykládali význam slova Pismárek: v Čechách bývali písmáci či písmaři; písmařík či pismárek je písmař drobné postavy, ale může to také býti syn písmařův. A hned hosté byli s hostitelem jedna mysl, jedna rodinka. Kdo ještě choval ostych a nedůvěru, odložil ji a mluvil i choval se volně jako doma.

Když se hosté rozhovořili, najednou Bismarck zvážněl a pravil:

»Hezky jsme se spřátelili, páni Češi, a jsem tomu povděčen; ale, bohužel, musím vám říci, že snad brzy budeme proti sobě státi jako nepřátelé.«

»Není možná!«

»Přece. Ovšem, pokud jste ještě rakouskými poddanými. Svěřuji vám to pod pečetí: Rakousko má v úmyslu válečně nás napadnouti. Vizte je! Předevčírem ještě jsme společně bojovali v Šlesvíku a Holštýně, dnes jsme na výpověď, a zítra Bůh ví, co bude. My tím vinni nejsme, ale nelekáme se. S mužným klidem hledíme vstříc událostem, jak se rozvinou. Jestliže jste si blíže povšimli rozvoje našeho vojenství, uznáte naši převahu nad Rakouskem. Nebudu ji vynášet, ale dojdeli k válce, jako se podobá, vzpomeňte si na má slova: prorokuji Rakousku rozhodnou a úplnou porážku.«

Na rozloučenou Bismarck řekl:

»Kromě známých nepříjemností, které válka s sebou přináší, Čechům je se báti pouze jednoho: aby jejich země nebyla roztržena. Král bude trvati na tom, aby nám Rakousko odstoupilo Čechy po Labe. Část jižnější ho nezajímá, ale záborem části od Labe na sever chce si vzíti zadostučinění za porážku u Kolína. Česká krev se ve mně hlásí k slovu a já nasazuji všechnu výmluvnost, abych krále odvrátil od té myšlenky, neboť vím, že jedno pro Čechy znamená všecko: zachování celistvosti země. Buď ať nám celé Čechy připadnou anebo nic!«

Poslední slova Bismarck pronesl stoje naproti stojícím. Oči jeho zpytavě a ostře hleděly zpod stříšek. Pes postavil se podle něho a rovněž napjatě díval se na hosti jako jeho pán.

»A co Morava, Moravička milá?« ozval se některý z Čechů roztouženě.

»Rozumí se, také Morava,« spěšil dodati Bismarck. »Řekl jsem: zachování celistvosti české země, a chtěl jsem říci: českého království, českého státu.«

Když emigranti po třetí k Bismarckovi pozváni byli, mluvilo se již z obou stran s úplnou otevřeností. Češi vyrozumívali, že vojna bude, proto že ji Prusko chce a v plánu má. Delším pobytem v Prusích byli poučeni o stavu pruského vojenství a rozmachu pruské energie. Neměli pochybnosti o tom, že Rakousko bude poraženo, a jen se lekali, aby následkem války nebylo roztržení české země, rozdvojení českého království. Horlivě slíbili zorganisovat i osobně provádět v Čechách i na Moravě agitaci ve prospěch Pruska. Bismarck jim pověděl, že podobná agitace bude zavedena také v Uhrách, a dal jim na srozuměnou, že by se Čechové octli mezi kladivem a kovadlinou, kdy by se k agitaci nepřidali. Emigranti nemohli slibovati, že by se český lid pro Prusy zpředu rozehřál. Smluveno tedy, aby agitátoři udeřili pro počátek na starou strunu české duše: na nebojovnost, na odpor ku prolévání krve, na cit pravého křesťanství, jež velí milovati i nepřítele. Rozzvučíli se tato struna dříve než struna jiná, nikdo již českého lidu nepodnítí k živelnému výbuchu nepřátelství proti protivníku státu. Již tím bude dosti získáno. Až půda tak bude upravena, že český lid bude k Prusům srdcem lhostejný, agitátoři mu začnou Prusy vynášet, jaký jest u nich pořádek, jaký blahobyt, jaká mravů spořádanost, jaká láce, jaká vlády starostlivost a soudů spravedlivost, jaká píle občanů, — slovem, budou Prusko vychvalovati jako zemi ve všem příkladnou, kde každému je blaze žíti. A vždycky dlužno dodati: Prusko zdaleka není země tak požehnaná, jako Čechy a Morava, čím je, je výsledkem společného úsilí vlády a občanstva, — aby v každém slyšícím vzniknouti muselo pomyšlení: jak šťasten je doma národ, na který nám ukazují jako na nepřítele! Stupňujíce agitaci emissaři budou líčiti nepřátelské vojsko, jak je statečné, vykázněné, vzdělané, lidové, výborně ozbrojené, v boji hrozné, po boji dobrácké a dětinné; třeba do sousední země vtrhlo nepřátelsky, vojsko pruské není nepřítelem jejího obyvatelstva, svatá mu jest jeho rodina, nedotknutelný majetek. To není divoká a zbujná soldateska, jež i své zemi je krutou ranou a z války si činí řemeslo, nýbrž vojsko občanské, jemuž je válka nejtěžší povinností, a když povinnosti dostojí honem a bez kořisti chvátá domů, ke svým krbům, ženám a dětem.

Tím spůsobem emissaři agitovati budou do války. Netřeba se jim vydávati v nebezpečí ani se zabývati vojenským vyzvědačstvím, o něž jest jinak postaráno. Nemají jiného úkolu, než nenápadně šířiti v lidu českém přízeň a důvěru k Prusům. Až pak Prusové dobudou očekávaného vítězství a bojující strany začnou pomýšleti na podmínky míru, bude nevyhnutelno, aby v jižní části české země, kam pruská vojska nedojdou, událo se

veřejné osvědčení lidu ve prospěch vítězů. Severní část Čech, od Labe nahoru, král nepustí, neboť si na ni dělá historický nárok; nechtějíli Čechové, aby vlast jejich byla roztržena, ostatní jejich kraje musejí projeviti přání, aby měly stejný osud se severními Čechami.

»Král bude takovými projevy velice mile překvapen,« pravil Bismarck, »a můžete býti bezpečni, že vynaloží všechno, aby jednotu českého státu zachránil. Jakmile vítězně vjede do Prahy, vydá k obyvatelstvu staroslavného království českého provolání, kterým je vyzve, aby jej uznalo za svého krále, a prohlásíli se obyvatelstvo pro něj bez váhání, dá se hned korunovati korunou českých králů.«

Na to Jan Semerák: »A kdy by z jakékoli příčiny, která by od nás nezávisela, nebylo možno naznačený projekt uskutečniti, slibuje Vaše Excellence odvrátiti Jeho Veličenstvo krále od úmyslu zabrati pouze část naší vlasti a roztrhnouti její jednotu?«

»Slibuji, slavně se zavazuji,« prohlásil Bismarck. »Buď celé české království, anebo nic!«

Na tom přestalo. (Pokračování.)

Ballada o Svatováclavském prameni.

— Jaromíru Boreckému. —

Byl v tichém koutě starý, stinný sad,
pln zpěvných ptáků, veselých svých druhů,
kde statných stromů chránil stín a chlad
pramínek svatý, čisté vody struhu,
ó doušek z ní jak v úpalu šel k duhu!
Sám svatý kníže jí kdys požehnal,
leč pramen ten vždy víc se tratit zdál,
co jazyk světce mizel, v hrob se klonil,
a když led vše kol ve své pouto spjal,
ten pramen starý trpké slzy ronil.

A zas to dýchlo jarem jedenkrát
na smutném českém zuboženém luhu,
tam v lázních světce starý bořen řád,
»Chcem rovni být, ne národem být sluhů!«
hřměl Petr Fastr nadšených hlav kruhu.
A jako moře bouřil, šuměl sál,
sta srdcí bilo, oheň v očích plál,
dlaň tiskla dlaň, plán za plánem se honil,
jen v zahradě, ač mocněj se zas hnal,
ten pramen starý trpké slzy ronil.

To sklamané již hořce tolikrát
v něm srdce země lkalo v mládí vzpruhu.
Jak věřit v to, co mládež zřela plát,
ve hvězdu lásky, v míru sladkou duhu?
A mělo pravdu. Schladl v jarma tuhu
žár vzdorných hlav, zas mrazný vítr vál,
a svobody kde vzplanul Ideál,
řeč cizí zněla, lehký smích tam zvonil,
a v zahradě jen v tichu opodál
zas pramen starý trpké slzy ronil . . .

Poslání.

Ó básníku, ký jímá srdce žal,
že drsný věk náš i v tu tiš se vdral
a kácí stromy, stín jichž pramen clonil,
a ještě víc, zrak český že jen dál,
by jak ten pramen trpké slzy ronil!

Ant. Klášterský.

Prof. Kristián Petrlík.

Dne 31. března t. r. skonal neočekávaně ochrnutím srdce vynikající český inženýr Kristián Petrlík, řádný profesor vodního stavitelství při c. k. české vysoké škole technické.

Byl to muž neúmorné, vytrvalé píle, — pracoval od rána do noci, od mládí až do posledního dne svého žití. Stavitelství vodní, které právě v posledních třech desítiletích vyspělo jako věda nová na výši obdivuhodnou a netušenou, nalezlo v prof. Petrlíkovi zdatného pracovníka a učitele, ačkoli dřívější jeho praktická činnost šla jiným směrem. Jako učitel dovedl se Petrlík zapracovati do svého předmětu, že jej vykládal jako zkušený odborník. Celé řady bývalých jeho posluchačů, kteří za našich dob řídí a provádějí velkolepé vodní stavby v Čechách a na Moravě, vyznávají rádi, že v stavitelství vodním seznámeny byly po čas svých studií profesorem Petrlíkem se všemi moderními pokroky tohoto nového, rychle se vyvíjejícího stavitelství, které v Čechách bylo dlouho pravou Popelkou, tak že jsme neměli a nemohli míti zkušených odborníků.

Prof. Petrlík zahájiv roku 1879 na české technice výklady o stavitelství vodním záhy seznal, že nestačí vyložiti příslušné stavby slovem a obrazem, že vše to není dosti přesvědčivé, ano připadalo mu, jako by někteří posluchači pochybovali, že skutečně jsou zřízeny jezy pohyblivé, plavidla komorová, lodní zdvihadla, lodní železnice a jiné stavby, které převádějí průplavy i přes temena vrchů. Ukázati jim takové stavby doma nebylo možno,

poněvadž tou dobou jsme ničeho podobného neměli — na př. plavidla komorová byla pouze v Uhrách na průplavu Františkově — i nezbývalo, nežli zajeti s posluchači do ciziny.

Koncem r. 1883 pokusil se prof. Petrlík po prvé získati mezi přáteli a příznivci českých techniků tolik příspěvků peněžitých, aby poskytnutím zálohy cestovné umožnilo se i posluchačům nemajetným účastniti se vědeckých exkursí do ciziny, vyžadujících i většího vydání.

Pokus se zdařil, a od r. 1884 vodil prof. Petrlík každý rok posluchače stavebního inženýrství IV. a V. ročníku do ciziny, shlednout vynikající stavby inženýrské — hlavně rozestavěné a v druhé řadě dostavěné. V pořádání těchto exkursí byl prof. Petrlík veliký. Vypracoval pro každou exkursi přesný cestovní program, vyžádal si u příslušných úřadů nejen přístup ke každé stavbě, nýbrž i odborný výklad a průvod, nezřídka prostřednictvím vyslanectva neb konsulátu. Není v střední Evropě vynikající stavby inženýrské, kterou by od r. 1884 nebyli shledli čeští technikové, jsouce k ní přivedeni prof. Petrlíkem.

Petrlíkův vycházkový fond utěšeně vzrostl jen jeho vlastním přičiněním a bohdá sloužiti bude na dále vzdělání a poučení chovanců české vysoké školy technické.

Činnost Petrlíkova jeví ještě v jiném směru své světlé stopy. Vida, že vydávání odborných knih technických spojeno jest s velikými překážkami, ježto nebylo lze najíti nakladatele, založil s prof. Šolínem a jinými nadšenými pracovníky Českou Matici technickou, která od r. 1897 utěšeně doplňuje odbornou literaturu technickou, a bohdá ji docelí úplně.

Prof. Petrlík zakusiv sám na sobě plnou měrou smutný úděl českého studenta, přičinil se také, aby nemajetným českým technikům usnadnil zápas o svou existenci. Po 15 let spravoval Skuherského nadání k udílení bezplatných obědů nemajetným posluchačům, a po celou tu dobu snažil se neúnavně, jako pravý lidumil, o získání příspěvků k zvětšení výdajného jmění tohoto nadání.

Jako odborný pracovník na poli literárním byl prof. Petrlík činný především jako spoluredaktor »Zpráv Spolku architektů a inženýrů v král. českém« v letech 1894 až 1896. Ve Zprávách těch uveřejnil následující pojednání: »Aquedukt na dráze Duchcovsko-Podmokelské v Krupce« (1872), »Horský vodovod v Eisenberku« (1873), »Kubatura výkopů a náspů« (1874), »Zpráva o výstavě Spolku architektů a inženýrů« (1880), »Opatření vodou Roudnice« (1895), »Dvacetipětileté jubileum české techniky« (1895), »Hloubení šachty způsobem sledňovacím« (1896).

V Technických Listech pojednal o »Hydraulických lodních zdvihadlech«, o »Opatření Plzně vodou říčnou« (1890).

V Technickém Obzoru uveřejnil: »Pila kružní o zubech diamantových,« »Plavidlo komorové o spádu 9·92 m.,« »Přístav Libeňský,« »Německočeská sbírka názvosloví železničního.« Technický průvodce Červeného a Řehořovského obsahuje od něho

statě o železnicích a pracích zemních, Allgemeine Bauzeitung 1897 »Das Gefrierverfahren, Organ f. d. Fortschritte des Eisenbahnwesens,« »Seidl's verbesserter Querschwellen-Oberbau« (1891). Ottův Slovník naučný má od něho četné články z oboru inženýrství stavebního. Roku 1883 vyšlo pojednání jeho, »Válení silnic jest prostředkem k úsporám« (též v jaz. německém), roku 1893 »Průplav Dunajsko-Vltavsko-Labský« (též v jaz. německém) a r. 1903 »Tabulky vytyčovací«. Roku 1893 »Samopisný hloubkoměr Stecherův,« »Odpor při jízdě oblouky kolejí železnic.« Osvěta přinesla od Petrlíka článek: »O vodním hospodářství,« Rukověť zemědělství stať: »Jak se omezují velké vody,« Památník české akademie 1898: »Vědy technické,« Archiv zemědělský r. 1886 »Vysušení jezera Fučinského.«

Kristián Petrlík narodil se dne 20. listop. 1842 v Chlumu u Hlinska, kdež otec jeho byl domkářem a obuvníkem. Již ve škole Chlumecké jevil nadání i chuť k učení, což v chudých jeho rodičích vzbudilo myšlenku, že by se mohl státi jednou učitelem, kdy by vydrželi náklad na jeho pobyt v Hradci Králové v praeparandě, jak se tehdáž obecně označoval ústav učitelů pro školy vesnické.

Když se ve škole Chlumské nemohl již ničemu přiučiti, a nemaje ještě stáří předepsaného ku přijetí do praeparandy, chodil ještě rok do národní školy v Studenci, přes hodinu cesty vzdálené, a rok pobyl u svého strýce Podrouška, učitele v Zaječicích u Chrudimě. V srpnu 1855 jako privatista třetí třídy hlavní školy v Hlinsku vykonal zkoušku s vyznamenáním, a téhož roku na podzim přijat byl do první třídy městské nižší reálky v Hlinsku. Absolvovav tuto školu s vyznamenáním přijat byl po přijímací zkoušce na českou reálku v Praze, kdež se chudého studenta ujal jednak prof. Valenta, opatřiv mu kondici u knihkupce Řivnáče, jednak i katecheta P. Kellner, který jej vydatně podporoval obědy, na něž sbírkami peníze opatřoval. A tak přispěním dobrých lidí — k nimž náležel také okr. soudce Hruš v Hlinsku a obchodník Studnička v Praze — bylo Petrlíkovi umožněno v Praze v studiích pokračovati. Prospíval stále s vyznamenáním, pročež mu v poslední třídě udělena Šebkova podpora 100 zlatých.

Od r. 1861 studoval na král. česk. polytechn. ústavě zemském, kdež skončil studia v odboru stavitelství vodního a silničního r. 1867 s prospěchem výborným; z té příčiny obdržel ve šk. roce 1865—6 od sboru profesorského pochvalné uznání, a na základě toho odměnu 150 zl. od zemského výboru.

Do praktického života vstoupil Petrlík u stavebního podnikatelství c. k. priv. dráhy cís. Františka Josefa dne 1. list. 1867 jakožto inženýrský elév s měsíčním platem 25 zl.; přidělen byl stavebnímu oddělení v Pöpritzi v Hor. Rakousku, kdež pobyl do 31. května 1868. Od 1. května 1868 do konce července 1870 byl assistentem při učitelské stolici stavitelství vodního a silničního (u prof. Bukovského) na pražském polytechn. ústavě. Na

v blízkosti uranových sloučenin i při úplném zatemnění podléhají změnám asi takovým, jako by byly vydány účinkům paprsků světelných. Příčinou toho byly zvláštní paprsky chemicky účinné, které však kromě toho činily ovzduší, jímž procházely, elektricky vodivým.

Na této poslední vlastnosti založeny též methody k měření účinnosti takových paprsků, čili měření radioaktivity.

Tímto způsobem, totiž měřením vodivosti ovzduší elektroskopem, za přítomnosti sloučenin radiových, zkoušela paní Curieová různé látky na radioaktivitu a svoje postupně získávané vždy účinnější praeparáty.

Při svých pokusech shledala, že jest ruda uranová, smolinec, velice účinná — radioaktivná, a soudila, že příčinou oné zvláštní vlastnosti bude asi nějaká cizí látka k rudě uranové přimísená.

A skutečně podařilo se paní Curieové za spolupůsobení jejího manžela a p. Bémonta, po zpracování mnoha a mnoha tun smolince, získati onu záhadnou přimíšeninu.

Před tím bylo již od manželů Curieových nalezeno p o l o n i u m, které podobně jako a k t i n i u m získané Debiernem bylo radioaktivné.

Radium jest blízké kovům alkalických zemin, calciu (vápníku), strontiu a bariu.

Podivuhodnou vlastností sloučenin radiových jest stálé a rovnoměrné vysílání tepelných paprsků. Měřením těchto tepelných úkazů zabývali se první Rutherford a Clung a po nich Curie a Laborde. I bylo shledáno, že 1 gr. radia má takovou energii, že v jedné hodině vyvine tepla až 100 gramkalorií. Paprsky, které radium vysílá, však nejsou jediného druhu a dají se dle vlastností rozděliti na tři skupiny:

α-paprsky tvoří podstatnou část radiového záření, jsou vůči magnetu citlivé a činí vzduch vodivým.

β-paprsky jsou též vůči magnetu citlivé, mají větší schopnost pronikati různé hmoty a jeví silné fotochemické účinky.

γ-paprsky pak chovají se podobně jako paprsky Röntgenovy, vůči magnetu však nejsou citlivé.

Poslední druh paprsků záření radiového objevil Willard.

Zdajíli se uvedené vlastnosti podivnými, tím tajemnější jeví se vlastnost, která byla při radiových praeparátech objevena později a nazvána e m a n a c í.

Giesel seznal v emanaci jakýsi plyn, a jeho nález[1] byl seriosními učenci Rutherfordem, Sirem Williamem Ramsayem a Soddym potvrzen.

Uvedení badatelé shledali, že skutečně látka ta chová se jako plyn, a seznali posléze, že jeví vlastnosti prvku h e l i a, o čemž již dříve domněnka byla vyslovena.

---

[1]) Práci svou uveřejnil v Berlínských Berichte der deutschen chemischen Gesellschaft, velmi vážném světovém orgánu chemickém.

Byla zde tedy změna jednoho prvku v druhý. Avšak ještě větší překvapení světu uchystal Ramsay svým objevem, že měď přechází v lithium. Poněvadž pak při svých pozorováních zachoval všechny opatrnosti, nelze než očekávati dalších zpráv. Úkazy ty pozoroval spektrálně.

Zajímavo jest, že vynikající německý badatel Ostwald, nyní chemik-filosof, věnoval pozornost podivuhodným těm objevům, uvádějícím znovu v život odsouzenou transmutaci zašlých věků. Ostwald změnu prvku jednoho v druhý považuje za možnou.

Zní to tak podivně a jmenovitě chemikovi, který si tak nerad připouští illuse a jemuž pravda jest ideálem.

Řešiti úvahami tam, kde mají mluviti fakta, může si ovšem dovoliti tento badatel, jehož velká část života věnována byla hledání fakt, ač obecně řečeno není způsob ten nejsprávnější a filosofie vnášela mnohdy monstrosní hypothesy do chemie, které doba musela odpravovati.

Nyní však pojí se k objevu jmena badatelů proslulých řešením tak akkuratesních a obtížných problemů a objevy jich docházejí potvrzení.

Dva velké rozdíly mezi moderní transmutací a alchymistickým snažením lze přece jen vytknouti. Snažení alchymistů (nehledě ovšem k podvodníkům) vrcholilo v touze nalezti látky jako velký a malý elixír, kámen mudrců, vesměs věci, jimiž bylo by možno dosíci bohatství, mládí a krásy. Bylo tedy cosi sobeckého a malicherného v tužbách adeptů té pseudovědy.

Avšak moderní transmutátor snaží se nalezti pravdu. Zda ji najde? Toť otázka, na kterou může odpověděti jen čas.

Inž. *Ad. Ernest.*

Mladé jaro.

Hody, hody do provody,
jaká je to koleda! —
šumu, smíchu, jako z vody,
pomlázku mám, kdo se dá?
Přišli jsme k vám pro vajíčka,
pro červená, pro bílá,
oslyšíte koledníčka,
panenko má rozmilá?

Koledovat jdeme dneska,
uhádněte jenom s kým!
— slyšíte, jak v ručky tleská? —
S jarem, jarem mladičkým.

Přišlo, plno zlaté záře
koledovat v podhoří,
chudák, podle kalendáře —
ale moc se nedívejte,
raděj na kožíšek dejte,
ať se chladem nemoří!

Jaro, nerozumo mladá,
cože ti to nenapadá,
v jediné jen košilence —
ať je tkaná pěkně tence,
z třpytných vláken pavoučka,
pro ta naše stuhlá lada
přec je, dítě, lehoučká.

Zavřeny jsou stráně všudy
v tuhý zámek sněhový,
proutí mrtvé, tvrdé hrudy,
vody spjaté v okovy.

Starý Ještěd zpod peřiny
vystrčil nos, mrazem siný,
rozhučel se v nevoli:
»Jsou to mámy! V tuhle psotu,
sotvaže jsou blízko svátky,
poslat chasu na žebrotu,
bosou běhat po poli!
Utec, holka, ať jsi zpátky,
patříš ještě do školy!«

Jaro prý je! Světe zlatý!
Dítě, kdo ti uvěří,
vždyť tě zebe v modré paty,
létá sněhu pápeří;
jaro je přec bujné, živé,
a ty chvíš se zimomřivé,
jak žebráček u dveří.

Zasmálo se, vlásky s čela
rozhodilo, výsklo dnes,
klíčem zlatým uhodilo.
Můj ty Bože, co to bylo?
Z hloubi voda zašuměla,
náhle probouzí se les,
cosi hnulo kmeny všemi
z údolí až na hory,
jak by v bráně do podzemí
rázem praskly závory.

Znova jaro zasmálo se.
Hejsa svátky už jsou blíž,
skočnou hvízdej, černý kose,
aj aj, už je tu i číž —
zpívej, zobáček co stačí,
přivolejte druž tu ptačí;
vstávej, vstávej z bílých snění,
údolíčko moje již —
jaké slavné vyzvánění!
Už jsem tady, nevidíš?

Už jdou, už jsou tady svátky,
maminka vše uklízí,
kdo překáží, hajdy zpátky,
proč už raděj nezmizí,
všecko všudy otvírá se,
práší, smýčí v rub i líc,
aby v nové svěží kráse
usmálo se slunku vstříc.

Sníh už zalez, ledy plavou,
vody crčí z brázd i hrud,
pažit travkou zelenavou,
jehnědou se zdobí prut,
jako len se nebe směje,
»bim bam« zvoní, ledy jdou,
jako číší čaroděje
spit kraj jarní koledou.

A jen na severu v dáli
ušklíbá se Zimy vzdor,
a tam dosud sněhy halí
skráň i bílé témě hor.

*

Chytlo mě též jaro chvilku
měkkou ručkou: »Honem ven,
pojď jen, bláhový ty snílku,
ze svých chladných čtvera stěn.«

Už mě vleče, neodolám,
marně vzpírám se a volám:
»Pozdě, dítě, pozdě je!« —
táhne do ticha mě v háji,
jen se, čtverák, usměje,
sněženky mi notou zvoní,
mušky zářné kol mne honí,
jež jak jiskry mihotají,
dýchám divnou mízy sílu,
a již do vlasů mi věsí
snivé třásně z kvítí směsi:
z terčů zlatých devětsilů,
z podléštěk a orseje.

Avšak — je to dítě hravé,
co mě vede v říši krás?
Pohleď pod ty brvy tmavé,
znáš těch zraků tklivý jas,
a to kouzlo vábných líček
porozkvetlých růžemi?
Já ubohý koledníček
jsem tu ještě na zemi?

Kadeř hebká k mé se jemně
skráni tulí v ostychu,
granátové rtíky ke mně
zašeptaly potichu:
»Chcešli, chyť mě do náručí,
hochu můj, a zulíbej,

jarem, v květ co nový pučí,
tvým já budu, ó jen chtěj! . . .«

Hody, hody do provody
na zeleném proutku,
jarní snění, marné svody,
kams to zašel, bloudku?
Těšíšli se na pomlázku,
srdce v kouzlo zbloudilé,
sejmi s očí čarnou pásku
— jeť prvního aprile.

Mladé jaro dolem běží,
samý fábor, štěbot, smích,
na mém štěstí hory leží
v dálných sněžných závějích.

B. Jarovec.

Cesta do Východní Indie

a pobyt v Bombeji r. 1901.

Vzpomínky

dr. **Jindřicha Uzla.**

I. Z Čech do Bombeje.

Konečně! Konečně rozhodnuto! Do Indie! Do tajemné země palem a perel, drahých kamenů, ebenu, do země brahmanů a buddhistů, fakirů, bajader a nabobů, do věčně zelené, divotvorné Indie, cíle tužeb celého mého dosavadního žití!

Jak vážil jsem si své zlaté svobody bohémské, že jako stěhovavý pták mohl jsem na čas opustiti chladnoucí vlast a táhnouti smavému, čarovnému jihu vstříc!

S jásajícím srdcem opustil jsem v září r. 1901 svůj tehdejší domov Hradec Králové. Milou zemí českou projel jsem za pohody, že pěknější nelze si mysliti. Leč tu a tam žloutnoucí listí upomínalo na blížící se smutnou dobu, jíž měl jsem tentokrát uniknouti.

Prvého dne večer dostal jsem se do Vídně, kdež jsem užil pohostinství našeho krajana, pana sekčního rady v ministerstvu, dr. L. Melichara, proslulého spisovatele entomologického. Znamenité jeho sbírky polokřídlého hmyzu vzbudily můj obdiv. V jeho vzácné společnosti podnikl jsem vycházku entomologickou do okolí Vídně. Následujícího dne projel jsem Štyrskem, Korutany, Krajinou a pozdě večer dostal jsem se do Terstu. Ještě před Terstem byl jsem okouzlen skvostným pohledem z vlaku na moře úplňkem ozářené.

Když jsem ráno vyhledl z okna hotelu, spatřil jsem modré moře s mohutnými koráby a mnohými plachetními loďkami. Tento velikolepý ranní pozdrav byl neočekávaný a dojal mne neobyčejně.

První moje cesta byla k moři. Plným dechem vpíjel jsem plicím lahodící mořský vzduch a s mohutnými bílými racky

v duchu jsem kroužil nad modrou hladinou. Pak jsem se dlouho díval na čiperného hocha, jenž chytal na břehu ryby. Prutu neměl, jako naši rybáři »sladkovodní,« nýbrž jen šňůru mnoho metrů dlouhou, na jejímž konci, nedaleko před háčkem, byl upevněn kus olova. Na háček navlekl hošík hlemýždě, jehož skořápku byl kamenem otloukl. Pak roztočil olovo a vrhl tak šňůru daleko do moře. Druhý konec její, na který se byl před vyhozením postavil, aby mu neuklouzla, vzal nyní do levé ruky; šňůra pak běžela mu přes ohnutý ukazováček natažené pravé ruky, aby na něm cítil, kdy by nějaká ryba zabrala. Netrvalo dlouho a hošík prudce trhl šňůrou a již ji soukal oběma rukama rychle z vody. Na konci se zmítala chycená oběť — malá rybka. Dal jsem klučinovi drobný peníz a prosil ho, aby mne nechal také trochu chytati ryby na jeho udici. Ochotně svolil. Rozbil jsem hlemýždě, napíchl ho na háček, roztočil důkladně olovo a již letěla šňůra rozvinujíc se do moře; ale k mému úžasu letěla tam celá, se vším všudy — neboť jsem zapomněl na její konec se postaviti. Nechal jsem tedy rybaření a vmísil se raději mezi dav v přístavě a pozoroval čilý, neobyčejně pestrý život vůkol.

Zde nakládány, tam skládány pytle, sudy, bedny, balíky nejrozličnějšího zboží za pustého řevu v řečech všech národů, od lidí ve všech možných krojích i nejrůznějších barev pleti. Nechci popisovati zajímavý ten život v přístavě, poněvadž se to stalo již bezpočtukráte. Je to všechno velmi zajímavé a poučné. Mne poutaly nejvíce žirafy na lodi »Semiramis,« jež z Afriky právě přijela. Stály na palubě ve vysoké prkenné ohradě, tak že viděti bylo jen jejich hlavy a dlouhé krky.

Když jsem byl hlukem a neklidem přístaviště hodně unaven a zvláště rozladěn děsnými zvuky, které vydávala přistavší maličká válečná loď t. zv. sirénou, sedl jsem si v ústraní na lavici a díval se na vlnící se moře, nechal na sebe svítit sluníčko a mezitím co jsem jedl obrovský zelený hrozen vinný, chuti neobyčejně lahodné, pozoroval jsem vzdalující se koráb. Nejdříve zmizela zraku dolejší jeho část, a pak ho ubývalo zdola vždy více, až zbyl jen úzký, tmavý pruh s komíny a stožáry; i ty se zdola zkracovaly a konečně zmizely docela, a jen kouř z komínů bylo ještě dlouho viděti. Úkaz ten je následek kulatosti země. Zakřivení její je na vodě velmi pravidelné a jeví se ponenáhlým ubýváním vzdalujícího se plovoucího předmětu, a sice zdola, poněvadž ty části nejdříve dostanou se pod okraj obzoru. Od blížícího se korábu vidíme naopak nejdříve kouř, pak vrcholky stožárů, komíny, vrchní okraj lodi, pak znenáhla celou loď.

Téhož dne ještě koupil jsem si lístek na Cejlon a sice lístek třetí třídy, poněvadž — nu poněvadž byl nejlacinější. Lístek druhé třídy stojí více než jednou tolik. V první třídě pak jezdívají jen hrabata, knížata, fabrikanti a — defraudanti; vůbec lidé, kteří peněz lehce nabyli, buď zděděním neb jinak.

K večeru procházel jsem se po náměstí del Municipio, kdež byl vojenský promenádní koncert. Lidé o závod krmili holuby,

kteří slétali na náměstí s okolních budov, kdež se v neobyčejném množství mezi ozdobami a sochami hnízdí, zle se jim za pohostinství odměňujíce. Když jsem se tak na ty zobající holuby díval, vzpomněl jsem si, že jsem během dne mimo onen hrozen ničeho nepojedl. Tu pocítil jsem náhle notný hlad, a následkem toho jsem se mžikem ocitl v italské restauraci, kdež jsem se rybami na olivovém oleji smaženými, makarony se strouhaným parmesánským sýrem a douškem výborného červeného istrijského vína znamenitě občerstvil. Nicméně však přece vyhledal jsem toho dne brzy lože, jsa mnohými dojmy unaven. Město samo, které jsem již v dřívějších letech byl navštívil, již mne nelákalo.

Sotva jsem ulehl, ihned jsem usnul. Zdálo se mi, že má postel proměnila se v koráb, jenž houpal se na mořských vlnách. Z přikrývky udělaly se plachty, a již plavil jsem se ve snu k neznámým břehům.

Houknutím nějaké lodi jsem se časně ráno probudil. V polosnění uvědomil jsem si své štěstí, které mne nyní očekávalo. V předtuše věcí příštích tonul jsem v nevýslovném blahu, jež tak nezkalené jsem od dob svého dětství nepocítil a jehož jsem se nepokládal ani býti již schopným.

Touha uzříti zase moře vylákala mne záhy ven. Dnes přál jsem si však spatřiti divy podmořské: medusy, pestré ryby, hlavonožce; toužil jsem kochati se pohledem na tajemný ten svět živočichů, jehož tvary a barvy překonávají i bujnou obrazotvornost. K tomu příležitost znamenitou poskytlo mi akvarium při zoologické stanici. Množství nejrozmanitějších tvorů se tu chová jednak v cementových nádržkách, jednak ve skleněných nádobách s mořskou vodou. Viděl jsem podobné ústavy sice již několikrát a v rozměrech daleko větších, ale pohled na skvostné tvary zvířat i řas podmořských mne opět okouzlil. V jedné nádržce nalézali se také rejnoci električtí, neodolal jsem a nedovoleně dotknu se jednoho. Trest byl ihned v zápětí. Rána elektrická, kterou jsem dostal, byla nad očekávání prudká.

Pak navštívil jsem ředitele stanice zoologické, pana prof. dr. Coriho, od něhož jsem byl velmi vlídně přijat a prováděn po ostatních místnostech. Zvláště pamětihodno je malé museum, jež obsahuje sbírku mořských zvířat v lihu. Jsou zde též pro přírodovědecké pracovníky četné místnosti s 26 stoly, opatřenými všemi potřebnými nástroji. Neocenitelno je zařízení, že posluchači přírodních věd na universitách rakouských dvakrát do roka mají zde příležitost v kursech, zvláště pro ně pořádaných, seznámiti se s živočichy i s rostlinami mořskými, jich ústrojím i životem.

Potom vešli jsme do místnosti, kde se právě připravovala zásilka živých mořských zvířat pro universitu Vídeňskou. Zde obdivoval jsem se krásnému exempláři mečouna, veliké ryby, jejíž hořejší čelist je prodloužena ve výběžek podobný meči. Rybáři ji právě přinesli a dohodovali se s úředníkem ústavu o cenu, doprovázejíce náruživými posunky své výklady o obtížích, jaké měli při lovu. Po straně na sebe mrkali.

Ředitel ústavu nabídl mi laskavě též místo pracovní, čehož jsem užil, bych se tu zaměstnával třásněnkami okolí zdejšího, jichž posud nikdo si nepovšiml. Třásněnky — předmět odborného studia — jsou pramalinké mušky, které žijí nejvíce v květech, avšak také na listech, na trávě, v mechu, pod korou i jinde. Často způsobují škody, zvláště na obilí, a to někdy velmi značné. V Rusku a v Italii, ba r. 1905 i v Čechách na některých místech zničily až i třetinu úrody. Škody jimi nadělané bývají obyčejně připisovány jiným živočichům nebo vlivům povětrnosti; to vysvětluje se tím, že je skryt způsob života pramalých těchto zvířátek. Věnoval jsem studiu jich plných osm let a sepsal o nich monografii v jazyku českém. Třásněnky byly hlavní příčinou, že se uskutečnil můj dávný sen vydati se do tropických krajin. Zatoužilť jsem seznati též v tropech žijící druhy, které až po tu dobu nebyly nikým zkoumány, ač dalo se předpokládati, že se tam také v množství vyskytují a asi také škodí rostlinám pěstovaným, což se také osvědčilo býti pravdivým.

Ale vraťme se po této odbočce do zoologické stanice Terstské! Ještě mezi tím, co jsem se zabýval prohlížením ústavu, vyslán do okolí sluha, jemuž dán vak s připomenutím, aby do něho trhal všechny květy, na které přijde. Odpoledne se vrátil, i nastalo vyhledávání třásněnek. Květy jsem po částech dával na bílý arch papíru a roztrhával je, načež jsem prchající z nich třásněnky namočenou štětičkou chytal a dával do misky s líhem. Často však oči svezly se mi přes okraj papíru a oknem, kolem žloutnoucího listí javorového, na širé moře, na rozpěněné jeho vlny pobřežní a na skvostný mořský zámek Miramare. Většina květů byla natrhána se strání nad ním. Hle, na svém stolku mám květinový pozdrav z čarovného toho kraje. Letošní saisony květy poslední!

Přebíráním květin strávil jsem ostatek dne a následujícího půl. Kořist byla hojná. Bohužel nemohl jsem dokončiti zajímavou tu práci, neboť již spěchal jsem na koráb, kterýž měl odpoledne (dne 3. října) odjeti.

Mohutná paroloď je připravena k odjezdu. Po prkně s přibitými příčkami vyběhl jsem jako po slepičích schodech na loď. Své dvě bedny dal jsem již dopraviti včera na koráb a uložiti do jeho vnitřností. Obě byly plechem vybity a víko přilehalo za pomoci gumových proužků neprodyšně, požadavek to pro tropické krajiny nevyhnutelný. V jedné měl jsem nástroje k sbírání, pozorování a uchování přírodnin, tak zvláště síťky, síta, plechové krabice, rozličné láhve, také láhve s cyankalim k usmrcování hmyzů, pak množství malinkých trubiček skleněných k uchování drobností, rozmanité chemikalie a konservující tekutiny, mikroskop s příslušenstvím, potřeby ke kreslení a jiných podobných věcí více. V druhé byly jen prázdné škatulky různých velikostí a flíčky plátěné přistřižené tak, aby se právě do škatulek vešly. Vymyslil jsem si nový spůsob dostati hmyz z tro-

pických krajin neporušený domů, totiž pevně uložený mezi vrstvami plátna v škatulkách od sirek.

Že všechno zboží bylo co nejpečlivěji baleno a úzkostlivě místa šetřeno, toho netřeba připomenouti.

Se zájmem díval jsem se, jak na rychlo ještě nakládány byly různé předměty jeřábem hydraulickým. Bylo to zvláště několik velikých beden, z nichž některé nesly nápis Bombay, jiné Kalkutta. Vůbec bylo velmi zajímavo s lodi pozorovati ruch dole na břehu. Tu přivedeno šest koní, které mají také ještě přijíti na loď. Práce s nimi nemalá. Každý dán do dřevěné klece a s tou vytahován jeřábem na palubu. Při tom vyznamenával se jistý muž, který každého koně chlácholil, když byl veden do klece. Co se kůň v kleci vznášel ve vzduchu, polekán, oči maje vytřeštěné, muž onen vyběhl na loď a utišoval zvíře před vystoupením z klece. Tak dostal bez úrazu všech šest koní nahoru. Vykonal při tom práci obrovskou. Po skončeném díle spokojeně si mnul ruce, poplácával koně umístěné na palubě v úzkých kobkách pod stříškou a dával jim cukr a chléb.

Konečně jsme byli hotovi k odplutí. Dáno znamení, aby všichni se vzdálili, kteří sem nepatří, a některým liknavým pohrozeno, že pojedou s námi, nesestoupíli ihned, a že první stanice je až v Africe. Kotva byla vytahována. Koráb otočen malým parníčkem za pomoci řetězu. Zaduněl lodní šroub. Houknutí — a již se hýbáme ku předu. Houknutí ozvěnou sedmkrát se opakuje. Viděti mávání sterými klobouky a šátky. S Bohem, Evropo!

S lodi lze celé město, amfitheatrálně rozložené, přehlednouti. Pohled ten je úchvatný! Rychle vzdalujeme se, a pobřeží istrijské se před námi rozvinuje: nevysoké hory, částečně pokryté olivovými háji a vinohrady, na úpatích s bílými městečky. Za krásným městem Piranem viděli jsme na mysu »Punta Salvatore« zvaném, nejzápadnějším to výběžku Istrie, maják 36 metrů vysoký, kdež sídlí hlídač sám a sám, od celého světa jsa odloučen, jehož jediným úkolem je maják rozsvěcovati a shasínati.

Co jsem ještě přemýšlel o podivné jeho existenci, tmy rychle přibývalo a obrazy břehů se stávaly neurčitými. Sem tam tmou pronikávala světélka vzdálených majáků. Pozdě večer uzřeli jsme světlo majáku istrijského městečka Rovinje, kdež jsem jednou strávil dva čarokrásné měsíce, zabývaje se studiemi v tamějším aquariu a ústavě zoologickém.

Nyní bylo na čase, abych se staral o večeři a nocleh. Když jsem sestoupil dolů, zvěděl jsem, že je dávno po večeři. Nu, nevadí. Kde pak budu spáti? »Kdekoli vám libo!«

Tu viděl jsem lidi nejrůznějšího druhu, natažené na pokrývkách neb matracích, které si rozložili mezi sudy, bednami a jiným zbožím. To se mi valně nezamlouvalo. Leč jaká pomoc. Vždyť nalézám se v mezipalubí! I požádal jsem jednoho z lodníků, kteří hráli na zemi v karty, aby mi dal mou matraci, polštář a deku.

»To jste si měl všecko vzíti s sebou.«

Nyní teprv poznal jsem svůj značný omyl. Domníval jsem se, že o takové věci je postaráno na transatlantických parnících. Lodníci vidouce mé rozpaky, chtěli z nich kořistiti. I nabízeli mi pouhou matraci za poplatek 3 korun denně a neupustili od přemrštěného toho požadavku. Dobře, myslil jsem si, nechte si ji, však já se nějak do Port-Saidu dostanu; tam si pak koupím, čeho třeba. Vykořisťovati se nedám!

I přemýšlel jsem, jak bych noc strávil. Tu uzřel jsem lodičku, kterou vezli někam jakožto zboží. Stála na povýšeném místě. Vedle ní bylo staré lodní dělo, červeně natřené, které vezli do Indie. Do této lodičky jsem vlezl a uložil se na její dno. Pod bok, tam kde to nejvíce tlačilo, dal jsem si trochu prádla. Též pod hlavu. Přikryl jsem se svým pláštěm a kolébán lodí a uspáván pravidelným chodem šroubu lodního, jakož i vlnami, duními na malé kulaté okénko vedle mé lodičky, brzy jsem usnul.

Když jsem se ráno v šest hodin s otlačenými údy probudil, vyhledl jsem nejdříve okénkem lodním a když jsem spatřil jakési ostrovy, oblékl jsem se co nejrychleji a spěl na palubu. Loď naše nalézala se proti ostrovům Hvaru a Visu, tak že jsme mohli přehlednouti jeviště námořní bitvy z 20. července r. 1866, v níž Tegetthofovo loďstvo porazilo loďstvo italské. S toužebností díval jsem se, zdali bych nespatřil městečka Hvaru, kdež jsem r. 1899 několik dní prožil a po prvé tu zřel palmy datlové, po prvé sbíral na pobřeží roztroušená zvířata mořská a trhal ve vlahém vzduchu na zelených stráních skvostné květy bramboříku za roční doby, když u nás doma ještě ležel sníh.

Za ostrovem Hvarem viděli jsme vysoké pobřežní horstvo dalmatské. Pak jsme pluli kolem malého ostrůvku Biševa, kdež teprv r. 1884 objevena byla jeskyně, magicky modře osvětlená, do níž vchod nalézá se nad samou hladinou mořskou. Předměty, které tam do vody ponoříme, lesknou se prý jako stříbro; světlemodrá voda mořská v ní pak má svit jako tekutá perleť. Ani pověstné modré jeskyni na ostrově Kapri nezadá prý svou krásou.

Ještě dopoledne jeli jsme kolem ostrova Mljetu, jehož obyvatelstvo bývá častým zemětřesením a podzemními rachoty znepokojováno. Mljet jest poslední z velikých ostrovů dalmatských, jež vesměs vynikají skvostným vzezřením. Azurově modré moře rozprašuje se o bělavé jich pobřežní skaliny v sněhobílou tříšť. Vysoké, kamenité kopce jsou na mnoha místech pokryty nízkým, křovitým, po celý rok zeleným lesem, tak zvanou macchií, místy pastvinami se stády ovcí a koz; místy vystupuje holá skála. Zříme tam množství bílých městeček, obklopených zahradami, v nichž rostou fíkovníky, vysoké cypřiše, vlaským topolům se podobající, mandloně, svatojanský chléb, agavy s dlouhými stvoly květnými, oleandry a tamaryšky i palmy datlové. Všude množství

šedozelených olivových hájů, vinohradů i polí obroubených světlými zdmi z nakupených kamenů.

Co se zvířeny mořské týče, spatřili jsme nedaleko Korčuly několik ryb, jež před lodí současně vyletěly a vznášely se as 25 metrů nad vodou, načež jedna po druhé do vody se spouštěla. Jedna z těch létacích ryb odrazila se od povrchu vodního a letěla ještě kus dále. Viděl jsem je tehdy po prvé a měl jsem z nich nemalou radost. Když jsme jeli kolem ostrova Mljetu, rozlehl se na lodi výkřik »žralok!« Několik lodníků ukazovalo na jedno místo v moři a tvrdilo určitě, že tam viděli vynořiti se žraloka. Já jsem bohužel již ničeho neviděl.

I optické zjevy na moři mne nemálo poutaly. Tak duha, která někdy dlouho nepřetržitě doprovází loď, vznikajíc ve vodní tříšti na vrcholu vlny, lodí způsobené. Jest neprohnutá a dosti intensivní. Ráno zdálo se nám moře býti tmavě modré, odpoledne však světle blankytné. Slunce odráží se o rozčeřené moře v podobě široké, třpytivé plochy, jež se táhne až k lodi. Západ slunce sledoval jsem s nemalým zájmem, ač tentokrát nebyl velikolepý, poněvadž nebylo žádných mraků.

Od ostrova Mljetu počínaje, jsme odbočovali od břehů, tak že jsme už jižního cípu Dalmacie s Kotorem a břehů Albanie neviděli. Blížili jsme se Italii a spatřili jsme k večeru na západě úzký dlouhý pruh její asi v okolí Brindisi. Večer pak asi v 9 hod. mohli jsme zase již rozeznávati majáky na řeckém ostrově Korfu. Vjížděli jsme z Jaderského moře do moře Jonského.

Nyní chci milé čtenáře seznámiti se svými spolucestujícími v mezipalubí. Stala se již zmínka o energickém muži, jenž vyznamenal se při nakládání koní na loď. Brzy jsem ho blíže poznal. Vypravoval mi běh svého života. Byl z počátku závodním džokejem a cvičitelem závodních koní v Anglii; v posledních letech pak byl ve Vídni správcem hraběcí konírny. Četl před krátkou dobou v novinách nabídku indického domorodého knížete v Lahore, jenž přál si zakoupiti šest krásných koní závodních, dva hnědáky, dva bělouše, dva vraníky a slíbil vyplatiti za ně, budouli pěkní a dojdouli zdraví, velikou sumu a zároveň hledal správce a cvičitele těch koní. Podnikavý náš štolba telegraficky se dohodl s Lahorským knížetem o podmínkách, zakoupil 6 výtečných koní za celé své úspory během třiceti let a vydal se na dalekou cestu, nasazuje při tom vše: jmění, zdraví, ba i život. Byl to muž neobyčejně zkušený a stálým obcováním s vysokými kruhy měl chování uhlazené. Měl také smysl pro přírodu, a na mnohý zajímavý zjev na moři mne upozornil.

Brzy seznámil jsem se též s mladým Francouzem, jenž jel za obchodem do Ismailie při průplavu Suezském. Spal v mém sousedství za lodním dělem.

Dále nalézali se zde dva mužové s fezy, otec a syn, kteří byli v Terstu rok drženi ve vyšetřovací vazbě pro podezření z účastenství při jisté vraždě. Když pak byli pro nedostatek důkazů propuštěni, museli se oba uchýliti na měsíc do nemocnice.

Nyní se vraceli domů do Port Saidu a proklínali vše, co nalézalo se za nimi.

Mimo to byla tu celá řada více méně slušných, ale i pochybných, ba podezřelých individuí.

Z něžného pohlaví bylo tu několik číšnic a pod., které toužily v Bombeji udělati štěstí, a jedna vychovatelka z Hamburku, dívka něžná jako polní kvítek a rovněž tak chudá, která jela do Lakna v Indii, k svému strýci, aby jeho děti vyučovala a vedla. Již prvního dne naší společné cesty dověděl jsem se do podrobna celou její životní historii. Byla dosti smutná. Rodiče zemřeli jí velmi záhy. Z malého jmění, které jí zanechali, vzdělala se na vychovatelku. Vezla celý svůj majetek s sebou: dva kufříky a ruční kabelku. Hned je rozevřela a ukazovala mi svoje listiny, ba i křestní list. Také se pochlubila svojí výbavou. Druhého dne pak svěřila mi k opatrování skrovničkou svou hotovost, 34 německé marky — vše, co jí zbylo po zaplacení převozného. Vytýkal jsem jí tu lehkověrnost. Leč ona pravila, že se nebojí, poněvadž mne má stále na očích a z lodi se prchnouti nemůže. To nedalo se popříti; i měl jsem s tím o jednu starost více. Třetího dne jsem dostal do ochrany ještě malou skřínku, v níž přechovávala svoje »skvosty.« Po řadě mi je odevzdávala: »Dva snubní prstýnky, tenhle je po tatínkovi, tenhle po mamince; tyto malé pozlacené náušnice jsem dostala k svým narozeninám, když mi bylo 14 let; tyhle veliké stříbrné hodinky pocházejí ještě od dědečka; tatínkovy jsem bohužel byla nucena prodati.« Pak byla ve skřínce lichá náušnička, dále zlatá jehlice s ulomeným špendlíkem a modlitební knížečka s pozlaceným křížkem. Tu si denně dvakrát vypůjčovala. Konečně byla v té skřínce ještě malá škatulka, do kteréž, že se nepodívám, jsem jí musel slíbiti. — Slečna vychovatelka nocovala v jednom koutku na matraci mezi sudy a kout svůj oddělila si plaidem na provázku pověšeným.

Následujícího dne za svítání blížili jsme se ostrovu Kefalonii a za severním jejím cípem uzřeli jsme ostrůvek Ithaku, domov Odysseův. V pozadí pak s tlukoucím srdcem rozeznával jsem zřetelně vysoké hory řecké — mohutný Parnas. S opojením díval jsem se po prvé v životě na klassickou řeckou zemi. Slzy nadšením mi plnily zrak.

Brzy vynořil se na obzoru též ostrov Zante, skalnatý, holý, vyprahlý. Takové jsou též břehy Peloponnesu, kolem nichž jsme pak těsně po celý den jeli. Jen zřídka kdy poutaly naši pozornost šedozelené lesíky z křovin; za to častěji malá městečka, mračna visící na svazích vysokých hor a sem tam nějaká jeskyně. Vše v plném světle. V popředí blankytné moře. Po západu slunce zmizel nám s očí již i poslední výběžek Recka (mys Matapan), a za tmy blížili jsme se k ostrovu Krétě. Po celou noc pak jeli jsme podél jeho jižních břehů a ráno viděli jsme jen v dálce za sebou ještě nejzazší jeho cípek.

Pak nás již kolem do kola obklopovalo širé, nepřehledné moře. Kam zrak dosahoval, všude voda, nic než voda. V této

samotě mezi nebem a mořem nebylo však kolem nás mrtvo. Sem tam nějaký mořský pták stal se patrným, jindy nějaká ryba se vynořila nad povrch moře, a zvláště tlupa asi patnácti plískavic (delfínů) nás neobyčejně poutala. Tito asi půldruhého metru dlouzí, rybám podobní ssavci vyskakovali střídavě v nízkém oblouku z vody. Měli ze svých skoků patrně veliké potěšení.

Moře nyní nebylo z daleka tak klidno jako dříve, když jsme pluli kolem břehů; hladina jeho byla hodně zčeřena, a čím dále jsme se od Kréty vzdalovali, vždy více objevovalo se vln s bílými rozpěněnými hřebeny. Loď se kolébala, půda pod nohama stávala se vratkou. Účinek toho jevil se nejdříve na ženách. Mořská nemoc, ona hrozná svízel plavby, padla na ně téměř na všechny. Na jídlo v poledne toho dne pomýšleli i z mužů jen málokteří. A nebylo o ně co státi, ani když bylo vše zdrávo. Nerad si na stravu tu vzpomínám a ještě neraději, ba s jakousi bolestí na spůsob, jak nám byla v mezipalubí podávána. Stáli jsme u lodní kuchyně řadou jako žebráci a dostávali jsme jeden po druhém žhavé plechové nádoby, s nimiž jsme se pak uchýlili každý jinam. Jeden rozložil se na špinavé podlaze, druhý volil za stůl svůj kufřík, třetí si raději na kufřík sedl a jedl na klíně, mnohý obědval stoje, nejeden s tím na kymácející se lodi upadl a polil sebe i jiné. Ani jediného stolu, ani jediné židle nebylo pro nás ubohé mezipalubníky! K tomu ještě poplival vše tuberkulosní spolucestující a marně jsem se pro něho dožadoval plivátka: toho pro mezipalubí není! Byli jsme mezi zbožím a nebyli jsme považováni za více než za zboží, a to za zboží nejhrubšího druhu, neboť lepší zboží bylo pečlivě uloženo v čistých místnostech lodních. Prostora, kde jsme v lodi mezi sudy a bednami spali, nebyla vůbec čištěna, ba ani následky mořské nemoci nebyly vyklizovány. V noci často probudilo mne šimrání na obličeji. Sáhnu na to místo a chytím »rusa.« Odhodím ho s hnusem a pozoruji, že mi ještě několik jiných leze po těle. Rozhlednu se po místnosti slabě osvětlené a vidím velikého potkana, jak pobíhá sem tam po římse. Chvílemi se zastavuje a po očku dívá se na jiného potkana, který cosi kutí mezi sudy. S resignací odvrátím se, zavru oči, libuji si, že zde aspoň nejsou švábi, a spím dále.

Avšak obraťme se k věcem utěšenějším! Asi uprostřed mezi ostrovem Krétou a pobřežím africkým potkali jsme na širém moři množství čápů, kteří v dlouhém šiku, jeden vedle druhého, táhli nad samým povrchem mořským z Evropy směrem k Alexandrii na »zimní byt.« Bylo jich asi 180 kusů. Také mnoho vlaštovek, letících vždy po párech, nás minulo. — V noci toho dne byl vzduch tak průhledný, že jsem viděl takřka celé oblaky hvězd, mnohem více než kdy u nás.

Druhý den ráno překvapila mne změna v barvě mořské vody. Byla nyní zelená, ne již krásně blankytně modrá jako dříve. O půl deváté viděli jsme veliké pruhy žlutavé pěny. Později stávala se voda špinavě žlutozelenou a v dálce červenavou.

Bylo patrno, že změnu tu způsobují kalné vody řeky Nilu. Také hojnost kroužícího rozmanitého ptactva, zvláště hus, prozrazovalo blízkost sladké vody. V 9 hodin uzřeli jsme na pokraji obzoru ploché písčité pobřeží africké v podobě dlouhé, úzké, žluté pásky, na níž vždy zřetelněji rozeznávali jsme datlové palmy. Skupina domů, která se stává patrnou, jest město Damietta. Před ním zříti lze množství obrovských plachet lodních.

Loď naše směřuje přímo do ústí Suezského průplavu, při němž leží město Port Said, vystavěné na poušti. Z daleka již vidíme bělavé jeho domy beze střech a ohromný maják. Vjíždíme mezi dvěma daleko do moře zasahujícími hrázemi do průplavu. Hráze jsou vystavěny z balvanů značným nákladem a chrání ústí přístavu před zanesením bahnem Nilským a pískem, jejž vítr z pouště přináší. Přes to nutno četnými »bagry« stále dno udržovati v přiměřené hloubce. Balvany nejsou kamenné, nýbrž udělány uměle z písku a cementu. Na jedné z těchto zdí stojí na velikém podstavci socha francouzského inženýra Lesepsa, jenž vypracoval plán průplavu a stavbu jeho řídil. V levici drží plán ten a pravicí ukazuje do průplavu, jímž byla tak značně zkrácena cesta do zemí východních.

V rozšířeném ústí průplavu u Port Saidu jsme zakotvili (dne 7. října) mezi několika válečnými koráby, jež všechny nakládaly uhlí. Zastávky několika hodin užil jsem k tomu, abych si prohledl město. Na malé loďce byl jsem spolu s jinými osobami přeplaven na nábřeží. Hlavním mým účelem bylo zakoupiti matraci, polštář a skládací židli a sebrati něco květin, abych poznal žijící v nich třásněnky. Nejdříve jsem si u člověka, který měl »bankéřský« stánek na ulici, vyměnil rakouskou desítku za francouzské peníze. Dával mi právě polovici toho, co jsem spravedlivě měl dostati. Když jsem nebyl spokojen, přidával mi klidně frank po franku, až byla výměna obstojná. Pak jsem se ptal, kde bych mohl obdržeti květy. O divokých květech v pustém okolí není ovšem řeči; jednalo se tedy jen o to, abych koupil květy z nějaké zahrady, kamž byla hlína z daleka přivezena. Bylo mi řečeno, že bych je mohl obdržeti od zahradníka guvernérova. Několik výrostků mne tam chtělo doprovoditi a dotěrně mi nabízelo své služby, jichž jsem však nepřijal. Nicméně neustávali mne obtěžovati a tím kalili mi pozorování zajímavého ruchu v úzkých ulicích, plných krámů s evropským zbožím a s africkým i jihoevropským ovocem. Především koupil jsem si tropický klobouk z duše palmové vyrobený a potažený bílou látkou, by mne chránil před slunečním úžehem, jímž bývá tu stiženo tak mnoho cizinců, kteří neznají tohoto nebezpečí. Posilniv se vinným hroznem a několika banány, jichžto chuť mi neobyčejně lahodila, ubíral jsem se k paláci guvernérovu, stále se oháněje a odmítaje služby celé legie malých, drzých ničemů. Vidouce konečně, že úsilí jejich jest marné, ztráceli se jeden po druhém. Jen jeden ještě mne pronásledoval a stával se vždy drzejším, čím více jsme se vzdalovali od hlavní třídy. Opustil

mne teprv, když jsem co nejrázněji proti němu němu zakročil (jen deštníkem!), zasypávaje mne nadávkami v pěti jazycích: anglicky, francouzsky, italsky, německy a vybranými slovy své nelibozvučné mateřštiny. Skoro všichni domorodci v Port Saidu cizincům své služby nabízející mluví třemi nebo čtyrmi cizími jazyky, jimž se přiučili stálým zacházením se zástupci dotyčných národností.

Konečně stanul jsem před palácem guvernérovým. U vchodu stál na stráži egyptský voják hnědožluté pleti. Když mne zastavil, pravil jsem mu, že chci k zahradníkovi. Nerozuměl. Chtěl jsem jíti kolem něho dovnitř. Ale on tasil bodák. Bylo patrno, že mi tu nelze ničeho pořiditi. I rozjímal jsem u sebe takto: Nejdeli to předním vchodem, snad to půjde zadními dvířky. Obešel jsem tedy rozsáhlý čtverhran budov a spatřil jsem na druhé straně velikou firmu, na které byl nápis »Prison,« t. j. vězení. Tam jsem nešel. Vedle však byla malá vrátka. Zaklepám na ně domnívaje se, že se dostanu k zahradníkovi. Když mi nikdo nepřicházel otevřít, vešel jsem. Takováto smělost není sice v mé povaze, ale chtěl jsem získati za každou cenu africké třásněnky dosud úplně neznámé! Dlouhou, nízkou chodbou dostal jsem se na opuštěný dvůr. Ze dvora šel jsem do otevřených vrat, i spatřil jsem dvě mladé ženy v dlouhých bílých košilích, sedící na koberci. Uzřevše mne jaly se vřískati a zakrývaly si dlaněmi tváře. Omlouvaje se, ustoupil jsem zpátky na dvůr i čekal jsem, co se bude díti. Po delší době jedna z těch žen drobnými krůčky ke mně přistoupila velmi se upejpajíc. Přednesl jsem jí svou záležitost, vynakládaje veškeren svůj aparát filologický a doprovázeje svá slova případnými posunky. Nerozuměla a nechápala, jen stále sama mluvila svou mateřštinou, která se mi nyní zdála býti velmi lahodná! Ženština nebyla příliš hezká, ale oči měla v pravdě okouzlující. Od dolního rtu přes bradu byla tetovována nesčíslnými modrými puntíčky. Ukazovala si na ústa, oči, uši a stále jen vedla svou. Viděl jsem, že s třásněnkami nepochodím. I pravil jsem jí, odcházeje, po česku: »Spanilá Egypťanko! Kdy by vám slova sebe lahodněji plynula z úst, nemám času se z nich těšiti, neboť nechci zmeškati parník. Žijte blaze!«

Doběhl jsem ještě do francouzské školy, kde prý chovají také květiny. Byla, bohužel, zavřena.

V hostinci dověděl jsem se, že ony dvě dámy, k nimž jsem se při honbě za třásněnkami dostal, jsou asi ženy nějakého vyššího domorodého úředníka guvernérova, a musím prý býti rád, že mne tam nikdo nepřistihl.

Všechny nakoupené předměty, mezi nimiž nalézala se též zásoba výborného ovoce, dal jsem si donesti na převozní loďku, v níž jsem už nalezl našeho štolbu a slečnu vychovatelku, kteří také byli se podívati na město. Na břehu vyjednali jsme, co dáme za převoz, a hned jsme zaplatili. Když jsme se blížili k parníku, chtěli převozníci ještě jednou tolik. Peníz smluvený je prý jen

za lodku; za veslování platí se prý zvlášť. Avšak štolba neznal žertů. Švihl jednoho přes nahá záda a poručil mu s napřaženou rákoskou, aby k našemu korábu přistal. On skutečně přistal, avšak, běda, na straně, podle níž nakládali uhlí. Tak dostali jsme se do oblaku uhelného prachu. Ze zlosti, že se jim vydírání nepovedlo a za utržené švihnutí vyhodili nám převozníci naše předměty, také mou matraci, ovoce, polštář, skládací židli na schůdky pokryté těstem z uhelné moučky a mořské vody; ke všemu nás ještě vesly pošplíchali, hodně nám nadali a narychlo odrazili od lodi. Nejhůře pochodil můj ubohý, dříve běloskvoucí klobouk tropický!

Když jsem byl zase nahoře na lodi, rozpomínal jsem si, jak bylo se mnou v Port Saidu nakládáno. V první ulici mne chtě o peníze ošiditi, v druhé mi nadali v pěti jazycích, co se do mne vešlo; u guvernéra vpředu na mne tasili bodák a vzadu jsem prý mohl býti rád, že mne tam nikdo nepřistihl. Na třásněnky ani pomyšlení! Na konec jsem byl obalen černým pudrem a postříkán mořskou vodou! Ta Afrika je zpropadeně nehostinná země! Ale návštěva Port Saidu byla přece jen velmi zajímava a každému ji vřele doporučuji. Já sám však tam již nepůjdu nikdy více.

Avšak ani na lodi neměli jsme pokoje před dotěrnými domorodci. S houževnatou, semitskou vytrvalostí nabízeli nám zboží všeho druhu. Odháněli jsme dotěravce. Se soucitem však díval jsem se na dlouhé řady jejich nahých bratří nakládajících na naši loď uhlí v koších, jež přenášeli na hlavě z nízkých, dlouhých lodí v úpalu jižního slunce, v černém oblaku uhelného prachu, pokryté blátem z tohoto prachu a z potu — děsný to obraz lidské bídy!

Večer rozmlouvali jsme o svých radostech a útrapách v Port Saidu, pojídajíce ovoce tam nakoupené, při čemž překvapila nás nakyslá chuť čerstvých datlí. Dověděli jsme se také, že v první a druhé třídě měli toho dne k obědu ony ubohé křepelky, které vysíleny jsouce letem přes moře Středozemské, přes něž táhnou ubírajíce se na zimní pobyt, snadno polapeny bývají a za fatku prodávány kuchyním lodním, kdež se neostýchají je kupovati! (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Po drobnějších pracích, jež shrnul v několik sbírek povídkových, M. Jahn vydal román *Duhová vidma* (nákl. Ottovým, str. 235). Řada jeho povídek měla v celku dvojí ráz. Některé byly čerpány z moravských vesnic a jevily obsahem i formou zpracování určitost prostředí, která autora vedla k životnému podání zvolené látky dle

skutečných modelů. Nebyla tu sice všecka nahá drsnost všedního života, jak ji zachycuje naturalismus, ale přece bylo dosti známek, abychom mohli autora sledovati na jeho uměleckých cestách za vzory prosté skutečnosti. Jinde — byly to hlavně obrázky městské — pracovala více tvůrčí fantasie spisovatelova a kresby jeho byly pak jaksi vzdušnější a méně hutné. Rozmanité trudy a strázně, jež se věšívají na jednotlivce buď vinou jejich povahy, buď nahodilým shlukem okolností, jsou v tomto druhém případě význačným rysem jeho prací. Také Duhová vidma jsou v celku tohoto rázu. Dva zmařené životy kreslí zde autor, životy, jež ztroskotaly nepochopením vlastního cíle a účelu, zmítavše se v úskalí stálých nejistot a pochyb.

První z nich je malíř, který stále sebe přeceňuje a nevida úspěchů své práce, viní z toho své tísnivé okolí, především svou ženu, o níž jest přesvědčen, že nemá smyslu pro jeho umění. Jeho nespokojeností a vášnivými výbuchy jeho rozmarů zmítána jest všecka rodina neklidem a bouřemi, za nichž dcera Růžena vyrůstá nevědouc, ke komu se citem přikloniti, zda k zamlklé, hmotnými starostmi stále sklíčené matce, či k otci, jehož fantastické sny a sliby snadno ji uchvacují. Skoro jenom náhodou vzdělává se v hudbě, ale tu smrt matčina náhle ji srazí s dráhy, na níž mohl život její nabýti vznosného směru. Otec potom, poslav Růženu kamsi do venkovského města k rodičům její matky, odjede do Paříže, o níž tvrdil, že jeho talent rozvine a povznese, a tam po čase zapadne a zahyne v bídě. Růžena se zatím jaks taks vpravuje v nové poměry. Stýká se s dědovým nájemníkem, profesorem Šabackým, který ji zneenáhla vzdělává, zamiluje si ji a učiní ji svou chotí, když zapomněla, jak oba věřili, na vášnivé vzplanutí k virtuosu Vlárskému, který v městě koncertoval. Ale manželé Šabačtí nejsou šťastni. Růžena zdědila neklidnou krev otcovu, nedovede jíti životem tak klidně a vyrovnaně jako její muž, a způsobí posléze úplný rozvrat své domácnosti, po němž samovolně hyne, sklamána vším, več až posud doufala.

Vlastní hrdinkou románu jest Růžena, jejími osudy zabývá se většina knihy. Co předchází o jejím otci, má, jak se zdá, jen ten účel, aby odtud vysvitla neklidnost, vrtkavost a rozháranost Růženiny povahy. Autor vysvětluje tyto vlastnosti jednak dědičností, jednak kolísavostí ve vychování, které nikde nemělo pevného, jednotného směru, jednak jinými vnějšími vlivy, které působily na lačné a neukojené srdce Růženino. Nápadno jest při tom, že tak málo poutá Růženu — zvláště po smrti mužově — láska mateřská, jež jí nezdrží ani na poslední cestě za přeludem, kterým se jí stává domnělá láska Vlárského Spisovatel zachycuje své postavy v celku jen zlehka, nemíjí sice jejich vnitřního života, ale nezabývá se jím také příliš zevrubně, hledě více jen k vnějším důsledkům citového hnutí. Že se mu i takto zdaří vytesati pěkné, životné figurky, je zjevno zvláště na Šabackém. Děj, jak si jej sestrojil, bere se ku předu hbitým proudem bez pozoruhodnějších překážek. Za zmínku stojí, že i dějiště Jahn vytýká jen rysy zcela povšechnými. Z počátku ani nejmenuje Brna, naznačuje toliko »B . . . ské ulice;« teprve později užívá určitého jmena, ale rázovitého, sytého života Brněnského nepokouší se postihnouti. Tak

i život venkovského města jest zde jen mlhovitý a dějové postavy jsou od něho takořka odstřiženy. V tom jest si přáti více určitosti, více konkretnosti.

Žofka Kvedrová-Jelovšková vydala *Vesnické povídky* (nákl. Ottovým, str. 344). Nová spisovatelka chopila se sice oboru starého, ale její práce není o to méně sympathická. Vesnická povídka bude jistě vždy zajímavá, dokud si venkov zachová svou svéráznost, dokud tamní způsob života povede k tvoření osobitých povah, jež se snadno utkávají v bojích za myšlenku nebo za cit. Záleží ovšem na tom, který venkov spisovatel zobrazuje. Neníli na př. na Moravě, tedy v zemi poměrně neveliké, možno tvořiti nějaké průměrné povídky vesnické, která by hověla všem našim kmenům tamním, jest tím méně možno sestrojiti jakousi mezinárodní povídku vesnickou, na př. českopolskou, nebo srbskočeskou a p. Každý takový pokus jistě by ztroskotal, nejsa schopen života. Vesnické povídky, o nichž tuto mluvíme, činí jakýsi pokus tohoto druhu, ale ovšem jen v tom možném způsobu, že shrnují ve své sbírce ukázky z krajů našich a jihoslovanských.

Čeští lidé dodali látku k Vesnickému románu. Povídka je založena na pozorování, že některému člověku neštěstí takořka na paty se věsí, že ho vše bez viny pronásleduje a že takto pronásledovaný jedinec i zločincem může se státi téměř bez viny. Spisovatelka nepropracovává zvoleného námětu do podrobna, zachycujíc téměř jen čelné složky dějové v konečných projevech jejich. Vadou jest, že tito vesničané její jsou jakési vesnické šablony bez příznačnosti určitého kraje a určité příslušnosti kmenové. — Ostatní část sbírky má dějištěm končiny, obývané Slovinci. Probírajíce se těmito obrázky, bezděky si vzpomínáme na G. Preissovou, která kresbami z Korutanska a Kraňska si v našem písemnictví zabezpečila místo jako obrázky ze Slovenska. Jsou podstatné rozdíly ve tvorbě G. Preissové, i když máme na zřeteli jen první její povídky korutanské, a ve tvorbě Kvedrové-Jelovškové; nehodláme se jich dotýkati, zjišťujeme pouze, že territorium nové spisovatelky sahá jižněji než zalíbené území starší předchůdkyně její. Autorka odtud vyvážila několik obrázků, po případě črt, které mají za úkol vystihnouti truchlivé postavení lidu v chudém, hospodářsky zanedbávaném kraji. Činí to způsobem jaksi jen obecným, náladu vzbuzujícím, jako v črtě V horách, kdežto jinde k této povšechné náladě přidružují se působivé doklady věcné, jako v Misiích. Obrázky Mia carissima a suggestivně působící Černá noc opírají se o jedinečné příběhy, které by se mohly sběhnouti také kdekoli jinde, kterými se tedy platně nepřispívá k charakteristice lidu a kraje. Osobitá vůně určitého lidu i kraje mnohem silněji dýše z pěkných kreseb Domů a Privilegium, v nichž mimo to, pokud jde o komposiční stránku, účinný kontrast mezi očekáváním a výsledkem zvyšuje celkový dojem. Domácím rázem vyznačují se také Dřevorubci, při nichž bychom si přáli jenom pevnějšího a hutnějšího zpracování. Nejrozsáhlejší práce sbírky, povídka Na statku, vrací se námětem k látce Vesnického románu, ale jest jinak založena a motivována; jenom úplný rozvrat rodiny jest zde týž. Zajímavo jest tu, jak spisovatelka postihuje na selce Pavlovcové přechod od neoblomné počest-

nosti k manželské nevěře. Správně si všímá důvodů, ať tak díme, fysických, ale dotýká se jich jen letmo, kdežto by bylo na místě věnovati jim více pozornosti. Také v líčení následků, které má zřízení německé továrny na sociální a ethickou stránku slovanského lidu, spisovatelka měla sáhnouti po barvách živějších a určitějších.

Umělecká Beseda vydala na rok 1908 svým členům literární *Premii*, jejíž pěkně vypravený svazek má 285 stran. V řadě přispěvatelů sešli se zástupci různých stran a směrů literárních. Nalézáme tu stará, dávno osvědčená jmena (a v almanachových publikacích zpravidla nejvíce záleží na jmenech, teprve v druhé řadě na jakosti příspěvků), k nimž se pojí více nebo méně známí pracovníci mladší. Jeli již z té stránky založen dojem žádoucí rozmanitosti a působivé pestroty, odpovídající soudobému stavu českého spisovatelstva, zastoupeného v zasloužilém sdružení uměleckém, jest tohoto výsledního dojmu dbáno arci také, pokud jde o ráz prací zde uložených. Střídá se tu tedy úměrně verš a proza a v proze dostalo se slušného místa vedle čiré belletrie statím poučným. Jest pochopitelno, že v oboru literární rozpravy bylo pamatováno především příspěvků k dějinám literárním. Sté narozeniny Josefa Wenziga daly podnět ke vzpomínce na Jos. Wenziga, v níž Fr. Bílý obratně i poutavě vystihuje význam Wenzigův v literatuře, ve škole a ve společnosti. První předseda Umělecké Besedy z r. 1863 a čelný zakladatel její došel zde náležitého ocenění. Zajímavou vzpomínku na V. Hálka a uctívání jeho památky podává Jaromír Hrubý v črtě Skoro duell; tresť její týká se vyzvání na souboj, které učinil Sob. Pinkas Frant. Dvorskému, za jehož předsednictví v Besedě El. Krásnohorská odsoudila nevěcný referát Pinkasův o Hálkovi ve Varšavské Revue Slave. — Správným pochopením a úplným vystižením zvoleného předmětu vyznačuje se obrázek Ot. Theera Dvě postavy, kdež jest nakreslen literární profil mladého historika Lad. Hofmana a básníka Karla Hlaváčka, autora sbírek Pozdě k ránu a Mstivá kantilena. — Sem náleží ještě stať Jar. Kampra In memoriam, v níž odhaluje se clona se života mladého básníka Vladimíra Houdka (autora sbírek Vykvetly blíny a V pavučinách nervů), o jehož smrti veřejnost nezvěděla ani slůvka.

Vzpomínkové drobty, týkající se vlastní osoby, umístil zde Fr. Herites. Rovněž osobní pozadí má, ale zároveň mnohem cennější jest stať Jos. Holečka Velické pralouky, zajímavá zvláště s hlediska lidopisného. Jde o známý městys Velkou na moravském Slovácku, kdež kdysi Fr. Bartoš sebral takové množství nových písní. Holeček prodlévaje ve Velké, octl se i na veselé svatbě a nevycházel z údivu, že tu chlapci nezpívají. Pozoroval, »že tanec je zde ne pouze zábavou od příležitosti k příležitosti, nýbrž potřebou těla i duše, z níž se již před časy vyvinul v národní obyčej a zdokonalil se v část národního umění.« Tím nápadnější bylo, že tanečníci při něm jsou jako němí; a nebylo jich slyšeti ani za májových večerův a vlahých nocí. Odkud to? Místní starosta to ze své moci zakázal, aby starší lidé nebyli rušeni ze spánku. Teprve v »sena« rozhlaholila se zase všecka dědina, hlavně pak její zvláštní luka. Do této skupiny třeba ještě zařaditi drobnou vzpomínku Aloisa Jiráska »Klašto-

risko,« získanou na cestě po Slovensku, kde autor konal studie k románové trilogii. Tehdy vyhledal také ve Spiši zříceniny osamělého kláštera kdysi kartusiánského, zvaného »Lapis refugii.«

Část veršovanou uvádí vždy svěží senior našich poetů Adolf Heyduk epickými skladbami Oběti přesvědčení (Amenofis, Almerich de René Albigenský, Giordano Bruno) z okruhu látkového, jejž poslední dobou se zálibou pěstuje. Za ním jdou po řadě Josef Holý (Kouzlo), Jiří Maten (Enjolras), Jan Opolský (Nasycení pěti tisíců), Lothar Suchý (sentimentální proverb Anna, Marta a Maria), Hanuš Jelínek (Za krásou), Jar. Vrchlický (Panthea), Roman Hašek (V předtuše jara). Z nich skladba Vrchlického, čerpaná z bájí o Prometheovi, přimykající se hloubkou myšlenky i klassickou formou ku prosté, neraffinované vznešenosti antické krásy, právem vévodí ostatním.

K výpravné proze, jíž připadá větší část knihy, přispěl A. Sova obrázkem Podzimní lidé, jehož látka jest do té míry moderní, že dnes otřesené nervy, duševní poruchy a útulky v sanatoriích náležejí k nutným přídatkům lidské společnosti a že pak i belletristé hojně si jich všímají. Helena Malířová v povídce Nygrynové, která v prvé části jadrněji a svěžeji jest kreslena než v druhé, ukazuje na jedinečném případě dekadenci mladého pokolení. Legendě o nedostavitelném chrámu od Jos. Matějky jest, jak se nám zdá, na újmu nejasné vyjádření cíle, za nímž jde, a přeplněnost stavitelského apparátu, kterým pracuje. Samo sebou se rozumí, že také úryvkovitý ráz práce nepřispěl k její plastičnosti. Konšel Havlena od K. Legra potřeboval by v lehounkém a celkem zámluvném kroji historickém poněkud většího prohloubení psychologického.

Námětem ne novým, ale úměrným a vkusným zpracováním vyznačuje se novelka Karla Kamínka Vrátila se ještě. Šlejharův Pohřeb, líčící duševní stav městské služky ve chvílích, kdy jí na venkově pohřbívají nemanželské děcko, jest sourodým článkem, přiřadujícím se rovnoměrně k autorovým plodům posledních let. Šlejhar, jak známo, kreslí nahou všední skutečnost. Vzhledem k tomu nemůžeme potlačiti poznámky, že tak trpělivé a poslušné služky, které se bez odmluvy dávají ve dne v noci týrati, nyní náležejí v říši snů. S jakousi rozhořčenou věrností, jež trpce ironisuje společenské zřízení, líčí v Otřelém kolečku Antal Stašek továrního dělníka, jak dokonává v bídě, když byl pro slabost puštěn z práce. — Z ostatních prozaiků Karel Sezima a Bohuslav Knösl v drobných črtách Pokání a Herec a smrt, Viktor Dyk v dramatisované scéně Zmoudření Dona Quijota (který na konci života nahledne, jak se honil jen za přeludy, ale že člověk právě přeludem také bývá nejšťastnější) a V. Štech v Assekuraci podali příspěvek souhlasný s dosavadní svou tvorbou. — Zvláštního významu jakéhosi almanach Umělecké Besedy nemá, ale také ho míti nechtěl; není to prostě jeho cílem.

Od kolébky Riegrovy zove se almanach, jejž ve prospěch zřízení Riegrovy mohyly na Kozákově vydalo Družstvo pro zřízení této mohyly v Turnově. Redakce nevelkého, vkusně vypraveného sborníku (dr. A. Kalfus, dr. Šimák a Lothar Suchý) obrátila se o příspěvky výhradně

k spisovatelům, kteří z končin Podkozákovských jsou rodilí anebo tam působili. Kniha tím nabyla rázu jaksi krajansky zajímavého, ale došla asi i jinde po zásluze vlídného přijetí, neboť se v krátké době dočkala druhého vydání. A jak teprve byla by asi bývala uvítána, kdy by se byl splnil plán, který si pro ni redakce vytvořila! Věru, výborný plán! Belletristé »napíší příspěvek, aby vztahoval se buď k osobě nebo krajině vyvolené.« »Výtvarníci přispějí kresbou nebo fotografií svého díla, hudebníci a pěvci alespoň nějakou vzpomínkou. Politik požádán bude o črtu memoirovou z činnosti Riegrovy; historici vyloží jednak minulost Kozákova a okolní krajiny, jednak vystihnou národní probuzení v Horním Pojizeří a účast jeho v novodobém vývoji; pojedná se o památkách pravěkých, historických i uměleckých. Lidovědná studie objasní svéráznost života, stavby, kroje, mluvy atd.; literárním dějepiscům připadne úkol líčiti působnost spisovatelů rodáků zesnulých i žijících . . .« Zkrátka, měla býti vytvořena »opravdová Riegrova Podkozákovská čítanka.« Z krásného plánu uskutečnily se téměř jen drobty. Čestně i četně dostavili se belletristé (Kaminský, L. Suchý, Krušina ze Švamberka, Opolský, Ant. Macek, Abigail Horáková, Geisslová, Ot. Klazar, K. Žádník, A. Kotík, Vřesnický, A. Ježková, Ant. Stašek, K. Mašek). Jos. Šír v črtě na bitevní čáře pěkně ukazuje obtížnost menšinové práce, F. Kalfus obrázkem Svatopluk Čech v Rovensku sám způsobil, že kniha byla hojně vyhledávána. Z odborníků přispěl dr. K. Mattuš statí o některých zásadách a snahách F. L. Riegra a internista dr. J. Hnátek populárním výkladem o hygieně srdce; autora této práce bychom na tomto poli rádi spatřili častěji. Z historiků dr. Jos. Pekař uložil zde několik vzpomínek, jejichž švižnost dobře se snáší se zábavným rázem jejich, druhý, dr. J. V. Šimák, překvapil nás půvabnou, v umělou formu oděnou básní Jabloně odkvétaly. Všichni ostatní literární historikové, výtvarníci, folkloristé atd. zůstali se svými příspěvky doma. Škoda! Zásluha těch, kteří neváhali ujíti se sympathického podniku, jest arci tím větší.

F. V. Vykoukal.

Soupisy uměleckých památek českých.

Rychle za sebou vycházejí svazky *Soupisu*, jejichž autorem je dr. Podlaha. Neúnavný pracovník tento vydal právě soupis *okresu Vinohradského* jako 28. svazek a k tomu II. díl svých Posvátných míst, jenž obsahuje *vikariáty Berounský*, *Bystřický* a *Plzeňský*. Je to tedy bližší i vzdálenější okolí Pražské, jehož se dotýká tu i tam, i bude mnohému čtenáři zajímavo následovati vůdce tak svědomitého a zkušeného po tomto u nás málo známém, obecně pak pohrdavě odbývaném okolí našeho královského města. Je pravda, že okolí to skoro všemi směry a v částech těsně ku Praze přiléhajících působí dojmem přímo rozlaďujícím. Je to několik lidnatých měst, za posledních padesát, šedesát let vzniklých, je to řetěz vesnic zbavených venkovského rázu, oloupených o půvaby venkova, je to krajina spustošená, holá, neutěšená, kde málo stromoví, málo zeleně, skorem žádné lesy oku nezalahodí, kde sice zkvétá průmysl, kde

věží se komín za komínem, dýmají pece a parní stroje železničné, ale umělecké památky — kdo by jich tu hledal? Tak soudí průměrný Pražan, jenž zná výletní místa a v nich hostince, nestaraje se o malé kostelíky, nebo zámečky, o sloupy, kameny a pod. Vezmeli však do ruky Podlahovo Vinohradsko, uvidí, že i tu v nejmladším předměstí a v jeho okolí je památností, uměleckých předmětů starých i novějších velký počet. Znovu sluší litovati, že Soupis tak málo vniká do obecenstva, že zůstává neznámou knihou i pro ty, kdož by v knihovnách rádi aspoň se probírali v jeho obrázcích. I »Posvátná místa« náležejí k »soupisným« dílům, a tu zase radostně lze vítati jejich poměrně levnou cenu a tím poskytnutou možnost snadnějšího rozšíření.

Co se Vinohradského okresu týče, jsou to staré románské kostelíky, jako na př. v Hostivaři, jsou tu pyšně vyzdobené kostely barokní, jako na př. Kunratický kostel sv. Jakuba s četnými dřevěnými sochami, s bohatými oltáři, s draperiemi rovněž ze dřeva vyřezávanými na kruchtě, jsou tu, ať to zase jen namátkou uvedeme, lavice kostelní v Hrnčířích, renaissanční práce s charakteristickým »Rollwerkem,« je to starobylé město Jílové se svou archou oltářní, dle zpráv ze Zderazského kostela v Praze sem přenesenou, se svým městským museem, s radnicí atd.; 218 vyobrazení illustruje tento svazek, a to až na malé výjimky dobrých.

Druhý díl Posvátných míst uvádí nás mezi jiným na Karlův Týn, a již proto je užitečno prohlednouti, co zde pilný autor snesl authentických dat a popisů. Jen mimochodem uvádíme, že čím dále tím častěji dochází na umění a umělce naší nejbližší minulosti, 19. století, a že Jos. Max, sochař svého času velmi ctěný, pak malíři Markovský, Tejček a j. v seznamech se vyskytují, že tu jejich díla po svatyních jsou roztroušena a tím zjištěn materiál, z něhož lze si utvořiti představu o umělecké hodnotě těchto mužů, z nichž sotva pouhá jmena na nás se zachovala.

Pěkná kniha je 27. svazek Soupisu, věnovaný *zámku Roudnickému*. Dr. Max Dvořák, profesor dějin umění ve Vídni, a prof. dr. B. Matějka uvedeni jako autoři. Sídlo Lobkoviců popsáno zevrubně, ale také jeho umělecký inventář, tak hlavně krásný starý nábytek, dále zbraně, obrazy, knihy při tom po prvé pro veřejnost katalogisovány. Svazek vyniká svými illustracemi, 203 obrazy v textu a 15 tabulek seznamují nás s mnohým krásným, třeba cizím předmětem uměleckým. Zajímavé jsou reprodukované podobizny nejen pro historický význam, ale také prostě jako malířská díla, pěkně vyobrazeny jsou některé práce truhlářské ze 17. až 18. století, roztomilé »kabinety,« skřínky na šperky, domácí lékárničky a pod., jichž je na Roudnici celá řada. Je to monografie knížecího sídla velmi obsažná, velmi instruktivní a — velmi stručná, což zajisté lze počítati k jejím vynikajícím, dobrým vlastnostem, neboť podáno tu veliké množství podrobností; přehled kulturně-historický je úplný, bez mezer, genealogické exkursy jsou vítány, a tak je to kapitola z »vlastivědy« české nad míru zajímavá, zaokrouhlená.

V 29. svazku Soupisu, jednajícím o *Litomyšlském okresu*, spojili se tři autoři, prof. dr. B. Matějka, Jos. Štěpánek a

Zdeněk Wirth k práci, rozdělivše si látku — venkov popisují oba první, město Zd. Wirth. Krásné je to město s velkým, imposantním zámkem renaissančním, staré sídlo biskupské, důležité kdysi opevnění na cestě do Čech z krajů německých i slovanských vedoucí. V Soupisu sneseny nám doklady bývalého významu i nynější památnosti jeho a doprovozeny jsou 161 obrázkem.

Pohled na seznam knih v Soupise dosud vydaných, na tisíce v nich uveřejněných vyobrazení, na množství přesných údajů, na četné nové zprávy a poznatky v nich zaznamenané naznačuje již nyní, jaká to bude pokladnice umělecko-historického vědění, až naše království takto prostudováno, probádáno své bohatství uměleckých památek »zinventuje.« Kdy se to stane, nelze ovšem dosud ani přibližně určiti. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Přehled činnosti Národního divadla v činohře za uplynulý měsíc dopadá tentokrát skrovně. Vypravena byla jediná novinka, hra o třech dějstvích *Má jest pomsta!* od Jaroslava Marie Mayera (26. března). Při premiéře hra div nepropadla, a přece, myslím, sotva by se kdo odvážil popírati, že se tu jedná o dílo umělecky silně pojaté a cítěné, o dílo, které mělo všecko právo zkusiti svoji životnost na jevišti — jakkoli všecka vážná umělecká snaha autorova ztroskotala. Biblický název dramatu vyjadřuje zároveň jeho vyšší ideu; látka jeho převzata ze smutné historie současných revolučních převratů na Rusi. Zpracovává osudný omyl mladé revolucionářky, která s hloučkem podobných sobě nadšenců zasvětí život svůj »službě vlasti.« Přede dvěma lety rozčilovala se celá Evropa tragickým omylem ruské revolucionářky Taťany Leontěvy, která plníc poslání tajného revolučního komitétu, jímž nenáviděný reakcionář, bývalý ministr nitra Durnovo odsouzen byl k smrti, zavraždila ve švýcarských lázních nevinného německého bankéře, domnívajíc se, že béře pomstu na ruském úředníku, jehož družina její, ať právem či neprávem, pokládala za katana ruské svobody a původce krvavé persekuce osvoboditelského hnutí na Rusi.

Ani nejbujnější fantasie dramatikova nedovede si vymysliti látky tragičtější. Zde podal ji život sám, nejsmělejší a nejoriginelnější fantasta. K tomu ještě přistupuje velkolepé, chmurné pozadí ruské revoluce, onoho neskonale smutného a vážného sociálního převratu, který do základů otřásl největší slovanskou říší. Ani na Rusi samé nevyrostl ještě tak veliký umělec, který by dovedl myšlenkově obsáhnouti tento obrovský chaos a nezbadatelný sociální i psychologický problém, aby z něho vyvážil trvalé umělecké dílo. Ruská literatura v posledních letech přinesla sice řadu pozoruhodných náběhů k tomu, ale jsou to všecko právě jenom náběhy, úryvky, episody — nic více. Pokud mi povědomo, poměrně nejlíp se to povedlo dosud Leonidu

Andrejevu, který v znamenité povídce »Gubernátor« se pokusil o uměleckou psychologii politické vraždy. Odvaha, s jakou se zajímavý a bez odporu talentovaný český autor pokusil sáhnouti po obdobné látce, sama sebou stačí k ocenění jeho vážného uměleckého snažení.

Mayer tedy užil časové látky pro hlavní kostru svého dramatu. Změnil jenom názvy osob a dějiště a rozvrhl látku do tří aktů. V prvním aktě vylíčil náladově a podmanivě schůzku revoluční mládeže ruské, v níž jeho hrdinka Nataša je vylosována, aby sprovodila se světa »krvavého psa,« ministra Maksimova. Vydá se za ním se svým milencem, revolucionářským studentem, do francouzských lázní. Domnívajíc se, že se seznamuje s Maksimovem, zapřádá jako kokotta známost s francouzským továrníkem, který je osudnou náhodou ruskému ministru nápadně podoben, a přijavši jeho pozvání k dostaveníčku v hotelu, omámí jej chloroformem a zardousí. Francouzská porota ji sice osvobodí, ale milenec její ji zavrhne, domnívaje se, že se skutečně před vraždou poddala domnělému Maksimovu, a tak dívka, zavržená a prokletá otcem, zdrcená marností svojí oběti, pokořená a opuštěná vlastními druhy, hyne sebevraždou.

Látka je bez odporu nanejvýš tragická. Ale právě způsob, jak si ji autor upravil pro svoje drama i pro ideu, zabíjí látku. V třetím aktě stojí vražednice před porotou; známý fakt z nedávné skutečnosti převzatý připadá nám jako přesně okreslený, jenom vedlejší okolnosti jsou poněkud pozměněny. Neúčelnost vraždy, heroická oběť přinesená za velikou ideu (třeba neoprávněnou, špatnou a nesmyslnou — není tím o nic zmenšena její velikost!) nadarmo, na plano, dodává hluboce tragického smyslu celému dalšímu postupu děje. Autor dramatu zde už vlastně vystupuje jako pouhý skladatel dokladů, trochu suchý a střízlivý: na scéně objeví se otec Natašin, zdrcený poblouzněním dceřiným, ministr Maksimov, z něhož autor nevím proč dělá jakéhosi hrdinu povinnosti, heroického strážce a zastance státní raisony. Ne, že by nebyl možný takový výklad, či že by Rusko nemělo státníků tak sympathických, že potřebují zastání a mravní opory proti nerozmyslné a nesmyslné revoluci. Velikost a cenu takových státníků, jaké mělo Rusko včerejška ve Witteovi a jaké má Rusko dneška v Stolypinovi, ocení teprve příští doba. Snad tento druhý tanul na mysli autorovi, když si formoval svého Maksimova. Ale pro tu poloviční kopii skutečnosti, jakou je Mayerovo drama, znamená už Natáša právě Taťanu Leontěvu, a Maksimov znamená pověstného ministra spravedlnosti v kabinetě Witteově Durnovo; a tento Durnovo, tolik je povinen znáti autor, když už si obral tuto látku pro svoje drama, nezaslouží a nesnese prostě onoho charakterního a ušlechtilého rysu velkého a poctivého státníka, jak byl autorem zpodoben a p. Vojanem s mistrovstvím a noblesou reprodukován. To byl historický omyl, anachronismus, přehmat. Proto chápu plně ostrý protestní sykot, který zazněl při premiéře hledištěm, když Mayerův Maksimov-Durnovo důstojnými, majestátními kroky v póse nejušlechtilejšího člověka opouštěl porotní síň.

Zdá se mi, že právě toto nepřípustné skreslení historických fakt je největší vadou Mayerova dramatu. Vadou zcela podobnou oné, jak nedůsledně pochopil český dramatik a vyložil svoje revolu-

cionáře. Jeho student Aleksandr, v prvním dějství tak živě zanícený pro »službu vlasti,« sám nastrojí s Natašou všecko, pomáhá jí sehráti rolli kokotty před domnělým ministrem, a pak — ji první odsuzuje za to, že snad domněle šla příliš daleko ve své hře. Lidé, kteří se zasvěcují na život a na smrt společným revolučním ideám, jsou fanatikové příliš důslední a příliš proniknutí svým (ovšem zvráceným) ideálem, než aby věřili nějakému soudnímu protokolu, či náhodnému sběhu okolností spíš, než sobě navzájem. Jisto je, že drama svojí vlastní krisí, jež spočívá v osudu Natašině, nikoli v osudu onoho neznámého zavražděného, rozladuje a znechucuje.

Provedení dramatu věnována byla všecka náležitá péče. Hra má vedle hrdinky kusu Nataše, kterou krásně a výrazně hrála paní Dostalová, velkou řadu úloh, jimž všichni účinkující herci věnovali snad víc umění a životnosti, než jim jí dovedl propůjčiti autor sám.

* * *

Vinohradské divadlo z naprosté převahy cizího repertoiru činoherního po dlouhé době zase učinilo výminku vypravením dvou novinek původních (23. března). *Ranní ropucha*, aktovka Viktora Dyka, je dramatická drobnost, v níž hlavní rolli hraje vlastní autorův vtip a jeho pronikavá ironie. V malé čtvrthodince vypráví historku, která se sběhla za nevlídné jarní noci na zámku oddaného dvořana francouzského krále Ludvíka XV., pana de Breteuila. Loyální dvořan v předvečer svátku panovníkova dostane se do sporu s přítelem, který nechce sdíleti jeho nadšení pro zhýralého krále. A v téže noci, ba v téže chvíli, kdy rozdurděný služebník svého pána vyzývá na souboj svého hosta pana de Chauvelina za to, že se nedosti uctivě o králi vyjadřuje, vyvede mu král sám kousek, jenž dokonale schladí jeho oddané smýšlení. Nepohodou zahnán do zámku, přijímá král pohár vína z ruky dvořana, rozplývajícího se štěstím nad nenadálou poctou, a při tom jako k zákusku — málem by byl vzal za vděk také jeho krásnou, mladičkou dcerou. Jenom okamžitý vrtoch záletného krále, jiný vkus, pohrdnutí, zachrání dceřinu čest, a když se za králem zavrou vrata pohostinného zámku, připíjí si konečně pan de Breteuil s panem de Chauvelinem bez závady: jenže už ne na zdraví královo, nýbrž aby spláchl ropuchu, kterou musel spolknouti bláhový, z míry loyální dvořan.

Pan Viktor Dyk již před časem svojí brillantní »Smuteční hostinou« a nyní poznovu »Ranní ropuchou« podal krásný slib, že české drama může od něho čekati práci silného dramatického účinu a koncisní formy, kterou ovládá tak bezpečně a virtuosně, jako žádný z mladých českých autorů. Ale zatím je to pořád ještě pouhý slib, na jehož splnění nutno se teprv těšiti.

Druhá původní novinka, která hrána byla na Vinohradech současně s »Ranní ropuchou,« je čtyřaktová veselohra Karla Legera, nazvaná *V zakletém zámku*. Je to pohádková idylla, jejíž děj položen do rokokového zámečku z konce XVIII. století, kdesi v Polabské nížině, a chvílemi se zdá, že by mu dobře slušela hodně lehká a bujná veršová forma. Zámek stařičkého hraběte, který bojovával po boku slavného generála Laudona, je jako zaklet a očarován starými

morousy, kteří v něm vládnou. Hrabě sám, trápen pakostnicí, krátí si čas už jenom komandováním nečetného služebnictva, které dětinského starouška na oko zahrnuje oddaností a láskou, ale po straně šidí a okrádá. Mladičká vnučka hraběcí, kontesa Hermína, je tu v pravém zajetí, hlídána zlou hofmistryní a její dcerou odkvétající k staropanenství. Nalézá pomocnici v mladé neteři hofmistryně Kristině, která jí pomáhá k dostaveníčku s mladým, chudým a hezkým šlechticem ze sousedství, a jejich účinná, upřímná láska k starému hraběti dokáže posléze, že přemohou všechna protivenství a nástrahy starých, ozlatí láskou svou jeho studená léta, a zakletý zámek, zbavený morousovitých trapičů, zveselí se posléz mladým štěstím dvou párků a rozhlaholí se ozdravujícím smíchem.

Legrova veselohra celým ustrojením svých výjevů, střídajících veselé a fraškovní scény s nádechem zatrpklého humoru a satirické kresby, se rozhodně líbila obecenstvu Vinohradského divadla, kterému nevadila ani vleklost druhých dvou aktů, jež po vyčerpání naivně prostého thematu v první polovici hry měly již trochu málo obsahu. Proto hře jistě jenom prospělo, když po zkušenosti prokázané premiérou bylo pak třetí a čtvrté dějství skráceno a staženo v jedno. Provedení hry od herců příliš mnoho nežádá, a režie divadelní opatřila ji roztomilou slohovou výpravou v dekoracích i rokokových kostymech, lehkých a vzdušných. V úloze starého hraběte, ponořeného stále jen ve své vzpomínky na generála Laudona, vytvořil pěknou a dobrými charakteristickými rysy prokreslenou postavu pan Boleška. Také staré i mladé obyvatelky zakletého zámku ve svých světlých a nadýchaných kostymech — pí. Zelenková a sl. Šíblová, Klostermannová a Štěpničková — vedly si s náležitým vkusem, lehce a jemně.

Francouzská komedie toho genru, jakého jest čtyřaktová práce známé Pařížské dvojice Rob. de Flersa a G. A. Caillaveta ***Láska bdí*** (4. dubna, překladem Hanuše Jelínka), zůstane vždycky nejvítanějším a nejúspěšnějším předmětem divadelního exportu do ciziny. O nové komedii těchto autorů loni na podzim, po Pařížské premiéře v Théâtre Français se s nejvyšší chválou rozepisovaly všechny listy francouzské i cizí. Divadelní správa Vinohradská si pospíšila s jejím provedením, a učinila šťastný kup, snad nejšťastnější ze všech, co jich dosud v cizině učinila. Komedie má sic na první pohled starou, známou façonu, ale co jest na ní nového a vždycky vítaného, jest její svršivý vtip, lehkost, svěžest, duchaplnost a nevázanost, která však nikdy neklesá v banálnost a trivialitu.

Pánové de Flers a Caillavet rozhodně rostou svojí dramatickou produkcí. Začali parodistickými revuemi, fraškami, vaudevilly a na rychlo spíchnutými operetními míchanicemi, jež tak miluje Paříž na boulevardech, ale z fraškovitých střeštěností čím dále bezpečněji se vypracovávali k břitkým a účinným komediím, kreslícím Pařížskou společnost, její morálku i nemorálnost, její aristokracii, rodovou i duchovou. Svou Micquettou, kterou jsme pozdravili loni na scéně Národního divadla, po prvé pronikli literárně. Jejich Bdící lásku vypravila již první činoherní scéna Pařížská. Líčí zde zase světácké ovzduší Pařížských salonů, kde manželská nevěra přijímá se a po-

suzuje shovívavě jako nutné zlo, ba jako moda, proti níž nelze pranic namítati, jeli při tom vkus, elegance, diskretnost a distinguovanost. Svou historii rozkošné, mladé a bláznivě zamilované Jacqueliny Carteretovy (sl. Šíblová), která se provdává za světa zkušeného barona Ondřeje de Juvigny (p. Branald), vypravují s humorem, který všecko předvídá, všecko chápe a všecko odpouští.

Za každým krokem takřka, v každé scéně, v každé nové postavě komedie, která se objevuje na scéně, shledáváte reminiscence na starého Dumasa (Francillon), Paillerona (Myška) a na řadu jiných, slavných i méně slavných jejich následovníků. Stará markýza de Juvigny (pí. Beníšková), strýc Jacquelinin, zkušený bonvivant Carteret (p. Hlavatý) a venkovský abbé (p. Jiřikovský) předstihují se ve vtipných a přiléhavých slovních hříčkách, jež dodávají soli a nového vtipu staré látce. Jako pendant mladého párku je tu i rozkošná dvojice — zamilovaný učenec Arnošt Vernet (p. Zakopal) a jeho ostýchavá těšitelka Žofie Bernierová (sl. Klostermannová), kreslení s humorem jemným, až tklivým. Komedie byla hrána tak dobře, jako dosud žádná z her Vinohradské činohry. Téměř všichni účinkující byli plně na svých místech. *V. Červinka.*

Nové rovy.

Hynek V. Burian. — Josef Webr z Pravomilu. — Karel Voitl.

Dne 15. března t. r. zemřel v Novém Bydžově ředitel tamní zimní školy hospodářské Hynek V. Burian. Narodil se v Mladé Vožici r. 1851, studoval na gymnasiu v Táboře, věnoval se praktickému hospodářství na rozličných místech, načež doplnil své vzdělání na hospodářské akademii v Táboře, kterou absolvoval r. 1876. Potom působil v Slavonii, v Karlovcích a v Sadově u Plovdiva. Vrátiv se do Čech stal se ředitelem hospodářské školy v Čes. Budějovicích, odkudž r. 1888 přešel do Nov. Bydžova a tam působil pak až do smrti. Vykonal hojné cesty do Ruska, Německa, Francie, Anglie, Turecka, Afganistanu, Persie a j. a svých zkušeností využil k cestopisným pracím i ku přednáškám, v něž se ochotně uvazoval, aby stavu rolnickému prospěl. Byl spolupracovníkem četných našich časopisů hospodářských, v nichž se práce jeho zvláště jako zkušeného pomologa těšily zasloužené vážnosti. Platnou účast měl také v Hospodářském slovníku naučném a řídil i hospodářské rubriky některých denních listů.

Dne 20. března zemřel v Praze Josef Webr rytíř z Pravomilu, dvorní rada v. v., zasloužilý pedagog český. Narodil se 17. prosince r. 1831 v Hraběšíně u Čáslavě a studoval na akad. gymnasiu a na technice v Praze. Nastoupiv potom na dráhu učitelskou byl od r. 1853—55 zaměstnán na německých reálkách v Praze a v Lokti, kdež se stal roku 1856 skutečným učitelem. Odtud byl r. 1857 povolán na německou reálku v Mikulandské ul. v Praze a r. 1867 stal se ředitelem reálky v Kutné Hoře. Odtud přešel na

českou reálku v Ječné ulici v Praze a již r. 1869 byl povolán za zemského inspektora pro reálky a reální obor na gymnasiích v Čechách. Vstoupil tedy do zemské školní rady, kdež byl též administrativním referentem, v době, která byla pro rozvoj našeho středního školství svrchovaně kritická. Bylo za vlády Auerspergovy, k níž naši poslanci stáli v nejtužší opposici. Za to vláda všechen rozmach našeho života duševního dusila, jak mohla. V té době Webr osvědčil se mužem, který neohýbá pružné páteře před vyššími pány, aby sobě prospěl; zachovávaje všude naprostou nestrannost a spravedlnost, ukázal se také v úřadě svém poctivým vlastencem a vykonal naší veřejnosti služby neocenitelné. V době, kdy bylo nutno zříditi řadu nových škol středních, Webr naproti nemístné ochotě zřizovati školy německé svědomitě hájil našich požadavků, aby nám byly dány ústavy, jež nám náležejí. Tak se vliv jeho náležitě uplatnil při zřízení reálky v Králové Hradci, Jičíně a Karlíně a při zřízení neb úpravě, po případě změně gymnasií v Klatovech, Příbrami, Domažlicích, Pelhřimově, Kolíně, Novém Bydžově, Roudnici jakož i v Táboře, v Plzni a v Praze na Malé Straně, v Žitné a v Truhlářské ulici.

V březnu r. 1880 povolán jest Webr do Vídně do ministerstva kultu a vyučování a také tam byl netoliko úředníkem, nýbrž též uvědomělým, prospěchu národa dbalým Čechem. Svou svědomitostí, přesností a výkonností vymohl si i v novém působišti náležité uznání, jež mu projeveno r. 1884 řádem železné koruny třetí třídy a r. 1888 povýšením do stavu rytířského s přídomkem »z Pravomilu.« Roku 1896 přidělen Webr jako referent průmyslovému a odbornému školství a tak byl násilím vytržen z oboru, kterým se zabýval od počátku své činnosti veřejné a na stará kolena přesazen v půdu nenáležitou. Avšak i tu pracoval tak, aby úpravě mladého odboru školství průmyslového co nejvíce prospěl.

Nedlouho potom Webr, povýšen za dvorního radu a vyznamenán uznáním samého panovníka, odešel na odpočinek a přesídliv do Prahy užíval své prázdně k neúnavné činnosti v důležitých korporacích veřejných. V roce 1892 byl zvolen do výboru Ústřední matice školské, kdež potom po všecka léta jako referent zvláště o školách středních prokázal Matici důležité služby. Téhož roku přičinil se svým zakročením na rozhodujících místech o to, aby tehdejším oslavám J. A. Komenského z neporozumění a nevědomosti nebylo bráněno. Také »Minerva« čítá Webra k těm, kdož si o toto první naše dívčí gymnasium získali trvalé zásluhy. Byl Webr místopředsedou spolku, který tento ústav vydržuje, a pomáhal vytvořiti jeho organisaci. Dále byl místopředsedou Společnosti Musea království českého, předsedou spolku pro podporování chudých studujících Pražských škol středních, i pomáhal ochotnou radou a bohatou zkušeností všude, kde ho bylo potřeba. V dějinách našeho středního školství bude jeho jmena vždy vděčně vzpomínáno.

Dne 9. dubna zemřel na Smíchově velkoobchodník Karel Voitl. Narodil se r. 1855 v Praze, kdež otec jeho měl známou firmu dřevařskou. Věnovav se obchodu pracoval pro hospodářské povznesení a osamostatnění naše, pro něž měl zvlášť jemný smysl a bystré po-

rozumění. Jak obratně a neúnavně uměl vyhledávati a navazovati styky s cizinou, vysvitlo čtenářům našeho listu loni, když zde výmluvně líčil, jak se v cizině přičiňoval, aby třetí mezinárodní sjezd obchodních komor pořádán byl r. 1908 v Praze. Do obchodní komory Pražské byl zvolen r. 1902 a působil v ní co nejplatněji, staraje se obzvláště, aby mylné názory, které o nás má cizina, byly rozptýleny. Dostalo se mu také vyznamenání »officier de l'Academie« a srbského řádu sv. Sávy. Byl muž vzdělaný, společensky uhlazený, jemného, vybroušeného vkusu, muž, jakých je nám pro representaci v cizině potřeba jako soli. Šíře jeho rozhledu i noblesa vkusu, kterou sdílel se zesnulou chotí svou Boženou (již čtenáři Osvěty jistě mají v dobré paměti), pronikla jeho pracemi v Osvětě (Z výletu do Srbska r. 1906, Srbské lesy a srbský obchod dřevařský), jakož i v rozpravách K otázce našich vodních cest, Vodní cesty a regulace řek v Čechách r. 1902. Voitl za mladistvého věku složil také aktovky Prémie, Podobizna, Šárka, Rakovnické povstání, tříaktovou hru Diviš Rubín a přeložil Pailleronovu Jiskru. Nyní byl z mužů, kteří měli nejpilnější a nejdůležitější účastenství v pracích pro letošní jubilejní výstavu, i bude v té příčině bolestně pohřešován, když nelítostná smrt předčasně a mimo nadání životu jeho učinila konec.

F. V. Vykoukal.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. dubna 1908.

Jednání o druhé české universitě a o jazykové otázce v rozpočtovém výboru. — Prohlášení vlády. Usnesení českých poslanců. — Dr. Škarda a dr. Fořt o politické situaci. — Schůze mladočeských poslanců. — Moravský sněm. — Německý sjezd v Chomútově. — Zavraždění haličského místodržitele hr. Potockého. — Manifest charvátsko-srbské koalice.

Těžiště vnitropolitické situace rakouské spočívalo před zahájením říšské rady v rozpočtovém výboru, který jednal o dvou záležitostech na ten čas pro český národ nad jiné důležitých: o zřízení české university na Moravě a o nezákonném stavu, jejž Němci v tak zvaném uzavřeném území německém odmítáním českých podání u soudů zavádějí. Pohříchu ani první ani druhá záležitost nevyřízena dle spravedlivého požadavku českého národa a dle práva: vyřízení obou odloženo na neurčitou dobu, ježto přívrženci páně Kramářovy »positivní politiky,« která nám posud přinesla jen sklamání a oslabení, ano ponížení, zaujali stanovisko vyčkávací, aby prý dali vládě příležitost, by svou dobrou vůli osvědčila.

V otázce universitní navrženy z české strany dvě resoluce, a sice od posl. dr. Žáčka a od posl. Klofáče. Resoluce Žáčkova zněla: »Vzhledem na naléhavou potřebu druhé university pro značný a rostoucí počet studujících české národnosti a vzhledem k tomu, že český národ na Moravě má oprávněný nárok žádati za úplné vybudování svého školství zřízením university ve vlastní zemi, vyzývá se vláda, aby neprodleně vykonala žádoucí přípravné práce, aby co nejdříve mohla býti zřízena universita s českou vyučovací řečí na

Moravě.« Posl. Klofáč navrhl resoluci, aby vláda neodkladně učinila přípravy k zřízení české university v Brně.

V debatě vyslovil se zpravodaj dr. Biliński, že prý z otázek universitních jsou té doby na řadě toliko dva aktuální požadavky, a sice Vlachů a Rusínů. O zřízení české university na Moravě nemůže prý býti prozatím řeči. Když výrok ten vzbudil v české veřejnosti velké rozčilení, Biliński jej poněkud změnil. Ministr vyučování dr. Marchet prohlásil, že vláda, přijmeli výbor a parlament resoluci Žáčkovu, bude považovati za svou povinnost při svém postupu jí se říditi. Při hlasování zamítnut návrh Klofáčův a přijata resoluce Žáčkova.

List vládě blízký vyslovil se, že Slované, Vlachové a Rumuni schválili tuto resoluci proti hlasům německých stran, ale cesta od této resoluce k zřízení university nevede prý ani do Brna, ani do Olomouce a nemůže prý proti vůli Němců vůbec býti nastoupena.

S nemenším napjetím hledělo se vstříc projednávání rozpočtu ministerstva spravedlnosti. Dr. Kramář prohlásil, že na odpovědi vlády a jejím stanovisku v této otázce závisí celá politická situace. Velice překvapilo vyznání dr. Kramáře jakožto předsedy Národního klubu, učiněné v sezení rozpočtového výboru dne 28. března, že — ač s nejtěžším srdcem — dal svého času své svolení, aby zachránil situaci, k »uměleckému kousku« s obsazením německých soudcovských míst v Čechách; že učinil koncesi, kterouž by nikdy nebyl učinil, kdy by byl předvídal, jak se věci vyvinou. Poslanec Maštálka prohlásil: »Vláda nechť se neklame; rozhořčení a pobouření ve všech vrstvách českého národa pro soustavné odpírání práva příslušníkům českého národa a pro tyto provokace dostoupilo již takového stupně, že čeští poslanci nemohou ani s napjetím všech svých sil vlny této všeobecné nevole utlumiti. Ať si ministr spravedlnosti déle již nehraje s ohněm — možným výbuchem vyletělo by do povětří více než on, nebo jen ministerstvo.«

Ministr spravedlnosti dr. Klein učinil jalové prohlášení, kteréž k uklidnění vzbouřených myslí nikterak nepřispělo. Vláda prý sice neváhala již v prvních stadiích sporu se vysloviti, že nemůže prospívati ani vážnosti soudů ani obyvatelstvu, odchylujíli se některé soudy v Čechách najednou od své vlastní praxe, téměř již po 30 roků prováděné, ale disciplinární kroky nebyly prý by správným prostředkem, aby se nerušené provádění jazykových předpisů zajistilo. Podrobný jazykový zákon jest prý jediným prostředkem, aby se docílilo stejnoměrné praxe a znemožnily se účinky politických proudů na činnost soudů.

Předseda kabinetu dr. Beck uznal, že nynější stav je nesnesitelný. Prohlásil, že vláda učiní vše, aby připravila pro jazykový zákon půdu v parlamentě a že považuje za nezbytno, aby zatím, t. j. do utvoření pevné zákonné normy, všichni súčastnění činitelé zachovávali status quo ante a v ničem podstatně ho neměnili. Jaké kroky vláda hodlá učiniti, aby němečtí soudcové se dle toho zachovali, bar. Beck neřekl.

Prohlášení obou ministrů nemělo na německé soudce žádného účinku, což vysvítá z toho, že odboj jejich trvá dále.

Protizákonný stav jazykové praxe u soudů v zněmčeném území v Čechách přiměl poslance dr. Baxu, že navštíviv presidenta vrchního zemského soudu Wesselého, učinil k němu dotaz, co hodlá podniknouti na obhájení zákona. President uznal, že český jazyk jest skutečně z obvodů těchto soudů vyloučen, ale dovolil si připojiti, že bez toho už každý z novin ví, které soudy české žaloby vracejí a že se tedy má dle toho zaříditi! To všecko děje se v době »positivní politiky« a za přítomnosti dvou českých ministrů v kabinetě!

Ale netoliko u soudů, také u politických úřadů jeví se vliv německého volksratu. Místodržitel království českého staví se presidentu vrchního soudu důstojně po bok. V otázce menšinových škol postavil se úplně na stanovisko německé. Nyní pak vydal výnos, jímž němčinu prohlašuje za úřední jazyk při c. k. místodržitelství českém a hrozí disciplinárním vyšetřováním těm úředníkům, kteří by se tím neřídili!

Říšská rada zahájila svou činnost dne 2. dubna. Výkonný výbor strany svobodomyslné učinil usnesení, že ani prohlášení ministerského předsedy Becka, ani prohlášení ministra Kleina naprosto nemůže český národ uspokojiti, poněvadž neposkytují ani věcných, ani osobních záruk, že nezákonný stav v jazykových věcech bude odstraněn. Oznámeno ihned předsedovi Národního klubu dr. Kramářovi, že výbor žádá poslance mladočeské strany, aby v klubu zastávali názor, že bez věcných a osobních záruk v příčině té nemá býti čekáno až do té doby, kdy bude předložena slíbená osnova jazykového zákona. V národním klubu učinil bývalý ministr dr. Pacák návrh, aby se při hlasování o rozpočtu ministra spravedlnosti členové vzdálili. Pro návrh ten hlasovalo pouze 13 členů — mezi nimi i bývalý ministr dr. Fořt — i byl tedy zamítnut. Rovněž zamítnut návrh posl. dr. Srba, aby se hlasovalo proti rozpočtu ministerstva spravedlnosti, načež přijat návrh posl. Šilingera, aby přistoupeno bylo na usnesení komise poslanecké, a aby se pro rozpočet ministerstva spravedlnosti hlasovalo s náležitým prohlášením.

Prohlášení to zní: »Národní klub prohlašuje, že v budoucnosti své postavení k vládě zařídí dle toho, jak vláda uskuteční obsah svého prohlášení, dle něhož musí býti zachován v Čechách status quo ante, t. j. takový zákonný stav, který panoval do té doby, než počaly státní úřady v Čechách česká podání zamítati. Národní klub prohlašuje dále, že pokládá ve své velké majoritě za nutno, aby byla vládě dána možnost dokázati, že její prohlášení nebylo pouhými slovy promluvenými pouze k uklidnění vzrušených myslí poslanců českých a celého národa českého a že nechce opposici vyvolati dříve, dokud se o pravdivosti vládního prohlášení nepřesvědčí.«

O politické situaci promluvili dva vynikající poslanci čeští, dr. Škarda v Nymburce a bývalý ministr dr. Fořt v Kolíně. Dr. Škarda prohlásil: »Buď bude vláda plniti zákony a zjedná plnou a nezkrácenou rovnocennost češtině s němčinou v Čechách, nebo tak neučiní, a pak nastane krise v ministerstvě.« Dr. Fořt vyslovil se o situaci velmi skepticky a pravil m. j.: »Právě dnes, dne 25. března je tomu 60 let, kdy sepsána druhá adresa, v které po prvé, byť i mlhavě obsažen byl náš politický program státoprávní.

Nalézáme se tedy vzhledem k té okolnosti v jubilejním roce, ale pokud slovo to odvozeno od »jubilare« (plesati), pak si musíme vyznat, že při retrospektivě nemáme příčiny k plesání.«

Zemští a říšští poslanci národní strany konali dne 23. března schůzi, v níž usneseno: »I. V nejbližším zasedání českého sněmu budiž podán návrh na změnu zemského zřízení a vypracování zemské ústavy království českého. II. Přihlížejíce ke zprávám o úmyslu vlády připraviti osnovu zákona o úpravě jazykových poměrů při státních úřadech, prohlašujeme, že podle právního řádu pro království české platného jsou oba zemské jazyky v celém obvodu království českého rovnoprávné a že tedy úřady jsou povinny podání písemně neb ústně v kterémkoli z obou jazyků zemských učiněná nejen přijímati, nýbrž i v jazyku strany projednávati a vyřizovati; rovněž přísluší v celém oboru vnitřního úřadování jazyku českému po zákonu stejné právní postavení jako jazyku německému a jest tudíž nutno jazyku českému zjednati plnou rovnoprávnost s jazykem německým; ustanovení to platí také pro nejvyšší soudy a ústřední úřady ve Vídni, při nichž buďtež zřízeny české senáty a české odbory.«

Po devítidenním zasedání odebrala se říšská rada na velikonoční prázdniny. Vyřídila vládě předlohu o rekrutech a povolila zřízení ministerstva veřejných prací, a to pomocí pilných návrhů. I v tomto krátkém zasedání skýtala sněmovna obraz rozháranosti.

M o r a v s k ý sněm svolán ke krátkému zasedání, aby vyřídil prozatímný rozpočet, ale jednání jeho mařeno stoupenci dr. Stránského, kteří se jali prováděti obstrukci. Dr. Stránský doporučil obstrukci a rozbití sněmovny a většina lidových poslanců přidala se k jeho mínění. Ve zprávě, kterou dr. Žáček o události té podával na veřejné schůzi národního klubu v Brně, pravil: »Každému uvědomělému Čechu musí býti tato událost svrchovaně bolestna. Bolestna proto, že český obstrukční zmar zasedání sněmovního bude pro nás vždy zaznamenán jako manko. Vždy nám budou připomínati — a nikoli zcela neprávem — že nedovedeme zemi řádně ovládati a spravovati. Bude se nám stále metati do tváře výsměšné přirovnání: Němci přes 40 let jako menšina obyvatelstva spravovali zemi a neměli žádné obstrukce, ale Čechové hned v prvém roce své většinové vlády rozbili si sněm sami. Neznají sebekázně, neznají solidarity, neznají oné lásky k národu a zemi, která velí proti národnímu odpůrci zachovati jednotný národní voj. Kdo má jejich sněm respektovati, když ho nerespektují sami? Obstrukcí ukázána a upravena cesta Němcům, jak si mají počínati, aby na nás vynutili mimořádné ústupky.« Dr. Stránský hájí se, že sněmování rozbito bylo proto, že se vláda opovážila sněm jako na posměch svolati toliko k třídennímu zasedání, jako by bylo možno, aby sněm v této krátké době vyřídil četné důležité předlohy, do nichž lid vkládal naděje.

Němci konali dne 12. t. m. v Chomútově valný sjezd, na němž promluvili vynikající poslanci němečtí a k němuž poslal pozdrav německý ministr krajan Peschka. Hlavní slovo měl pověstný Wolf. Nejprve zuřil proti Národnímu divadlu, že chce k oslavě císařského jubilea uspořádati ve Vídni několik českých her, což prý Němci nestrpí, ani kdy by měla téci krev; pak ohlásil vládě, že Němci mohou

přijati pouze takový jazykový zákon, který uzná bezpodmínečně platnost německého uzavřeného území v Čechách; hrozil, že kdy by měl německým soudcům, zamítajícím česká podání, býti zkřiven i jen vlas, sáhnou Němci k nejostřejším zbraním proti vládě, a zakončil: »Dnešní náš sjezd je přípravou k boji. Pokládám za nemožné, aby té doby došlo k nějaké zákonné úpravě jazykové otázky.« Neméně zuřivě mluvili posl. Bachmann, Eppinger a Schreiner. S velkým nadšením přijata pak tato resoluce: »Shromáždění v Chomútově poslanci prohlašují zavedení vnitřního českého úředního jazyka při c. k. soudech a úřadech v Čechách za svévoli, stojící v odporu s platnými zákonnými ustanoveními a nařízeními, a nemohou jinak, než v naprosto nečinném přihlížení vrchních úřadů v zemi, jakož i vlády k tomu zlořádnému počínání spatřovati zanedbávání povinného dozoru k řádnému a zákonnému postupu právní péče a státní správy v Čechách. Shromáždění vyslovuje nejvřelejší uznání německým úředníkům v Čechách, kteří dovedou nejsvědomitější vykonávání svých úředních povinností podle zákona spojiti se zmužilým osvědčováním svého národního smýšlení a nezlomným vytrváním na svých místech za nynějších poměrů v Čechách vykonávají svou národní povinnost. Pro vyrovnání obou národností v zemi, máli vésti k úspěchu, jeví se nevyhnutelno provedení národnostního ohraničení ve všech směrech.« Tak daleko jde zpupnost německá za patronance c. k. ministra a tak zachovávají Němci příměří, jehož si bar. Beck přeje.

Ve Lvově zavražděn dne 12. t. m. haličský místodržitel hr. Potocki. Vrahem jest posluchač filosofie Malorus Sičynski. Prohlásil, že spáchal vraždu z příčin politických, ježto Potockého považoval za hlavního utiskovatele maloruského lidu v Haliči. Malorusové nejvíce zazlívali hrab. Potockému, že dle jich soudu při posledních volbách do sněmu byli jeho vlivem zvoleni většinou stoupenci směru velkoruského, kteří hájí národní a kulturní jednotu s Rusy. K činu prý nabádala vraha i jeho vlastní matka. Ve Lvově došlo k bouřlivým demonstracím proti Rusínům.

Charvátsko-srbská koalice vydala manifest k národu, v němžto praví: »Boj vedený nyní v Charvátsku týká se dvou zásad: ústavnosti a absolutismu. Koalice zaujímá stanovisko, že spor, jenž mezi Charvátskem a Uherskem vypukl, je sporem dvou království a dvou národů. Proto ohrazujeme se jako absolutní většina charvátského sněmu proti tomu, aby tento spor byl řešen jednostranně, tedy protizákonně. Království uherské je ve sporu tom stranou interesovanou, tedy předpojatou. Koalice v tom boji neochabne. Bude všemi zákonnými a ústavními prostředky pokračovati v nesmiřitelném boji proti neústavní vládě bar. Raucha i proti každé jiné vládě charvátské, která by zaujímala podobné stanovisko. Rovněž bude také bojovati proti vládě Peštské, pokud se království charvátské nedomůže prostředků, aby svůj poměr k uherskému království mohlo upraviti tak, aby tím byla zabezpečena nezávislost a svoboda Charvátska.«

R. 1908. ČÍS. 6.

OSVĚTA

O Janu Palackém.

Píše

dr. V. Švambera.

(Dokončení.)

Aktivním politikem zůstal až do r. 1889, kdy se rozloučil s českým sněmem řečí, promluvenou při jednání o »lex Kvíčala.« Právě při této příležitosti musím se aspoň několika slovy dotknouti jeho náhledův o českém školství vůbec, aniž bych se ovšem s nimi stotožňoval. Jeho náhledy o národním školství byly asi tyto: Osmiletá docházka do národní školy jest zbytečná, poněvadž ty vědomosti, jichž učební osnova požaduje, může si každé dítě osvojiti během 6 let. Poslední 2 léta jsou tudíž promarněna, což znamená národohospodářskou škodu. Osmiletá docházka školní podmiňuje zvýšený počet učitelů, jichž přiměřené honorování později země nesnese. Postavení učitelů škol měšťanských jest nespravedlivě výhodné proti jich kollegům na školách obecných, kteří mají stejná studia, a proti učitelům na školách středních, kteří mají studia o řadu let delší. České školství jest v nevýhodě proti německému, a již z toho důvodu má jíti autonomie školská co možná nejdále, tak, aby si každá národnost úplně platila své školství, což by pro Čechy bylo finanční výhodou. Školní dozor dlužno reorganisovati a učiniti jej neodvislým od vlivu politických úřadů. Ti, kdož školu platí, mají o ní také rozhodovati.

Hledámeli pohnutky zmíněných náhledů Palackého, jež často stály v příkrém sporu s náhledy ostatních jeho politických kollegů, objeví se nám hlavní zdroj jich v tom, že Palacký velice přeceňoval výkonnost dětského mozku, klada všude svůj vlastní za měřítko, že naprosto neznal techniku školského vyučování a také zapomínal, že učitel, jenž vyučuje třídu o 60 a více žácích, nemůže docíliti v téže době takových výsledků, jako soukromý vychovatel, jenž se věnuje jednomu nebo dvěma svěřencům. Co se týká náhledu o výhodném postavení učitelů škol měšťanských,

byl k němu Palacký veden jistě trudným tehdejším postavením supplentů, kteří za celá desítiletí nepostoupili na profesory, a kteří byli skutečně v té době hůře na tom, než učitelé škol měšťanských.

Náhledy, pronesené v jeho poslední politicko-školské řeči na českém sněmu, vycházely z jeho zásadního autonomistického přesvědčení. Rodina jest mu základní jednotkou autonomie. Příčí se mu oktrojovati jí — mimo šetření základních zákonů — směr výchovy. Tato poslední sněmovní řeč Palackého, jejíž idey nelze jen tak podceňovati, byla registrována ve všech domácích listech a i za hranicemi. Popudila Čechy i Němce, a Palacký došel vřelého ohlasu jedině u Poláků, jichž boji v Prusku vyslovil lichotivé uznání.

Pokud jde o střední školství, Palacký sice nevyslovil veřejně svých náhledů, ale soukromě byl přívržencem jednotné střední školy s vyloučením řečtiny, rozšířením učiva ve vědách přírodních a geografii, zmenšením počtu ročníkův a utvořením v náhradu za to odborného přechodu na universitu.

I když ustoupil s politického jeviště, pozoroval Palacký s živým účastenstvím běhy událostí politických i kulturních.

K jeho politické charakteristice uvádím tuto jen některé ještě momenty. Při vší své tvrdošíjnosti nebyl doktrinářem, jenž by za každou cenu lpěl na svých původních názorech, když se mohl přesvědčiti o částečné jich neprávnosti. Ovšem stávalo se i, že dříve než jiní propagoval myšlenky dnes za moderní uznávané, a nyní od nich upouštěl. Tak ku př. v otázce všeobecného hlasovacího práva, pro něž kdysi byl, klonil se nyní úplně k náhledům prof. Bohuše Riegra, s nímž vůbec v otázkách politických více než s kýmkoliv jiným v Čechách souhlasil. Přijetím pro Čechy nerovného všeobecného hlasovacího práva zle byl rozhořčen, neboť v otázkách cti neznal kompromisu. Ze starších politiků, a zvláště v otázkách hospodářských, nejvíce si oblíbil knížete Karla Schwarzenberga.

S velikou účastí sledoval veškery snahy ku povznesení intellektuelní úrovně a politických práv české ženy. Právě z této stránky nad jiné si vážil své sestry Marie Riegrové a paní Josefy Náprstkové. V těchto otázkách shodoval se úplně se svým přítelem Vojtou Náprstkem, jenž mu byl i v otázkách týkajících se naší Prahy nejbližší. Bylo zajímavo poslouchati oba tyto muže, plné vervy, vychované v ovzduší západní kultury, oba stejně přímé, jak si notovali a jak naváděl jeden druhého k provedení nějakého husarského kousku vůči příliš usedlým spoluobčanům.

Palacký míval v různé době své koníčky. Tak zaměstnávala jej dlouho otázka opatření vody pro Prahu. Ještě než se stal občanem Vinohradským, dospěl k úsudku, že jednotný vodovod od Káraného pro Prahu jest nevhodný a že vůbec do budoucna nevyhoví, kterýž náhled bych ostatně také dnes s klidným svědomím podepsal.

V poslední době zajímal se Palacký o návrh povinného pojišťování proti škodám z krupobití. Byl velikým toho odpůrcem. Uveřejnil o tom nedávno v Národních Listech článek, který byl poslední jeho prací pro noviny. Soudil, že zde agenda a celý systém pohltí přílišné sumy.

Jednu věc, ostatně menší důležitosti, jež bývá uváděna v životopise Palackého, musím zde ještě opraviti. Píše se, že Palacký podepsal proslulou deklaraci. Tomu není tak. Palacký deklaraci nepodepsal, jsa v té době příslušníkem kurie velkostatkářské. Konservativní velkostatek, jak známo, teprve později k deklaraci přistoupil.

Nesnadno jest podati celkovou politickou charakteristiku Palackého. Psali, že byl rozhodným konservativcem, ale právě týž Palacký napsal a sám vždy tomu věřil, že u nás mimo historická práva nemáme co konservovati, že musíme si teprve něčeho vydobyti. Otec sám ho v letech sedmdesátých označil jako Mladočecha, jiní zase prohlašovali jej za klerikála, nerozeznávajíce mezi náboženstvím a klerikalismem. Palacký sám byl, jako pravý vzdělanec, velmi šetrný k náboženským citům každého, byl stejným odpůrcem jak antisemitismu, tak i antikatolicismu. Každou konfessi pokládal za soukromou věc jednotlivce, jíž dotýkati se nesrovnává se ani s politickým ani se společenským taktem. Proti výstřednostem v tomto směru se vždy bezohledně stavěl. Jeho credo jest obsaženo v posledních větách vzpomínky na otce v Památníku Palackého. Politické vyznání Jana Palackého stojí naprosto mimo vši spojitost s jakoukoliv konfessí a s konfessí vůbec.

Pokud já jsem znal Jana Palackého, myslím, že mohu říci: v srdci svém byl do poslední chvíle — ať se k tomu přiznával čili nic — federalista, autonomista a nacionál, jako jím byl před padesáti lety, když psal své »Böhmische Skizzen.« Ostatně dával se v politice vésti jen zásadami všeobecné spravedlnosti, prosté morálky a kultury. Nebyl nepřítelem žádného národa a činil vždy rozdíl mezi nepřítelem a politickým odpůrcem.

Kde se však jednalo o základní principy české politiky, byl naprosto neústupný jako jeho otec.

Vedle vlastního národa byla mu nejbližší Francie, bližší, než ostatní Slovanstvo, jehož chyby těžce pociťoval. I ruská vytrvalost, v kterou vždy věřil, zle jej sklamala za poslední války na dalekém Východě. Správně ihned odhadl následky této katastrofy pro veškero Slovanstvo.

Sledujme nyní ještě v ě d e c k o u č i n n o s t Palackého.

Pravili jsme, že se habilitoval na universitě r. 1856. Přednášel jako soukromý docent až do r. 1866, kdy přestal čísti, jak sám pravil, z důvodů politických. Na universitě měl nemilou srážku počátkem let šedesátých. Byl obviněn, že dodal českým časopisům zprávy ze zasedání sboru profesorského. Pokud jsem slyšel i z jeho i z jiných úst, jednalo se o otázku assistentury, po př. příští docentury jednoho z přátel Palackého, jenž zemřel

před lety jako dvorní rada a profesor české university. Palacký měl tehdáž podle stavu věcí zrovna morální povinnost nemlčeti a říci, co slyšel. Že to bylo kompromitující pro někoho, nebylo ovšem jeho vinnou. Bylo však zjištěno, že byl i formálně v právu. Proti obvinění z nesprávnosti podal protest, jemuž bylo vyhověno. Ministerstvo muselo uznati, že Palacký jako soukromý docent nikomu nesložil nijaký slib a nikde se nezavázal k mlčelivosti o jednáních, jimž byl ve sboru profesorském přítomen, tak že se zde nemůže jednati o nějakém porušení t. zv. úředního tajemství.

Činnost politická, starost o rozsáhlé hospodářství na statku Lobkovickém, jejž r. 1859 po matce zdědil, a snad i rozladěnost následkem zmíněného konfliktu přiměla Palackého, že od r. 1866 neohlašoval již jako soukromý docent přednášek na universitě.

V letech padesátých vidíme Palackého pracovati v regionální geografii, tedy v nejtypičtějším, zároveň však nejtěžším oboru geografie, jenž nyní zase začíná právem převládati v naší vědě. První publikací Palackého jest tu asi přednáška v Král. české společnosti nauk »Ueber die bisher vorhandenen Überreste der ehemaligen Hauptsitze der Cultur in Nordafrika, Carthago und Cyrene« r. 1855. Následoval potom jeho »Zeměpis všeobecný vědecký srovnávací, o němž jsem se již zmínil, a zároveň vidíme již v přednáškách Palackého v Král. společnosti nauk z r. 1857 a 1858 (nebyly otištěny) vědecké snahy v botanogeografii. Přednášel zde r. 1857 o zeměpisném rozšíření některých čeledí rostlinných, zvláště ve floře antarktické, a o všeobecné botanogeografii.

Decennium let šedesátých jest vyplněno u Palackého především studiemi botanogeografickými. Největší prací z té doby jest první díl jeho »Pflanzengeographische Studien. Erläuterungen zu Bentham & Hooker, Genera plantarum« (Abhandlungen der kgl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften) v Praze r. 1864. V tomto díle jeví se plně duch botanogeografa, a vzhledem k oné době i stáří autorovu výkon úctyhodný. Připomínám tu jen, že různé idey zde projevené byly pochvalně oceněny velikými autoritami současnými.

Ani v této době nevzdal se Palacký své myšlenky vědeckého zeměpisu regionálního, a tak za nejnepříznivějších podmínek, za nejvášnivějšího boje politického vyrůstají jeho díla »Přírodnické poměry Ameriky« (v Praze 1864), »Amerika. Statistické náčrtky. I. Střední a Jižní Amerika« (v Praze 1871), »Asie. Přírodní poměry« (v Praze 1872).

Až asi do r. 1880 převažuje u Palackého vědecká činnost hlavně na poli botanogeografickém, v níž ovšem vidíme vždy více a více uplatňovati se vědomosti geologické.

Roku 1883 vydal Palacký po dlouhé přestávce druhý díl »Pflanzengeographische Studien« a r. 1884 díl třetí (Abhandlungen der kgl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften). K tomu těsně se pojí česká publikace »Studie o vývinu rostlinného roucha

zeměkoule na základě zeměslovném« (Pojednání Král. české společnosti náuk, v Praze 1881).

Zároveň však pěstuje Palacký od počátku let sedmdesátých s botanogeografií souběžně zoogeografii. Čím dále, tím více stává se universálním biologickým geografem, jako žádný z jeho vrstevníků, a v letech osmdesátých a počátkem devadesátých ovládá Palacký i botanogeografii i zoogeografii docela souměrně. V těch letech stojí Palacký na své vědecké výši i jako akademický učitel, a vedle spousty menších studií vznikají veliké práce »Die Verbreitung der Vögel auf der Erde« (ve Vídni 1885) a »Die Verbreitung der Fische« (v Praze 1891, II. vydání s dodatky r. 1895). Tato díla, ač jsou psána slohem velice kondensovaným, znamenají práce základní, což bylo uznáno odbornou kritikou světovou. Podobných prací málo vyšlo z českého pera. Jest to skutečně obdivuhodná energie, s jakou Palacký dovedl i v Pražských, tehdáž v tomto odboru nadmíru skrovných poměrech překonati obtíže takových universálních publikací.

Z českých vrstevníků Palackého jest asi jen několik, kteří na základě vlastního studia — na to dlužno klásti váhu — vytvořili si určitý názor světový.

Jako botanogeograf byl Palacký hlavně přívržencem theorie Ettingshausenovy o původní jednotě flory zemské, neschvaloval však Ettingshausenovy elementy této flory. První z odborníků sledoval Středozemskou floru až do střední a západní Francie, první ukázal, že neexistuje nějaká jednotná flora čínská. Takové závěry lze sice vysloviti několika slovy, předpokládají však veliké studium a neobyčejné ovládání látky.

V zoogeografii provedl Palacký veliké kritiky na základních dílech klassiků, zvláště A. R. Wallace, a to i pro ty končiny, jež byly vlastní doménou oněch badatelů, tak především na přechodu z Asie do Australie. Zapomíná se často při botanogeografii a zoogeografii, že jsou tu dvě stanoviska, na jedné straně botanické nebo zoologické, na druhé geografické, což se z pravidla řídí podle osoby autorovy. Že autor geograf udělá nějaký přehmat v systematice botanické neb zoologické, nemůže býti přísně posuzováno, neboť stejných, neli horších poklesků dopustí se zase botanik nebo zoolog proti geografii nebo geologii. Mohli bychom uvesti eklatantní toho příklady z poslední doby. Pro pokrok vědy jest však nutno, aby obě zmíněná hlediska přicházela k platnosti, aby oba směry byly soustavně sledovány.

Palacký zajisté plně pochopoval celý moderní vývoj věd přírodních, ovšem nebyl z těch — právě v době největší vědecké činnosti — kteří rázem a enthusiasticky přijímají cizí mínění a nežádají přesných důkazů. Býval až na jisté výminky vždy trochu skeptikem, nedal se vésti modou, a co zvláště padá na váhu, nepřeceňoval quantum vědecky zajištěných poznatků. Zde jeho krásně vyrovnaný geografický přehled naší země přicházel k platnosti. Ukazoval vždy na to, že ohromné plochy naší zeměkoule jsou

vědecky podnes úplně neznámy, a že výzkum těchto končin rázem může změniti dosavadní názory.

Nauky Darwinovy přijímal jen s jistými modifikacemi; klonil se nejvíce k transformismu hlásanému Virchowem. Jako biologický geograf odsuzovával jako nevědecké ono užívání, vlastně nadužívání t. zv. migrační theorie, s jakým se operuje tam, kde se nedostává přesnějšího vysvětlení.

Dne 10. června 1882 měl Palacký ve výroční schůzi Král. české společnosti náuk přednášku na paměť Darwinovu. V této přednášce zaujal své osobité stanovisko k naukám Darwinovým. Jeví se tu vědecká samostatnost a kritičnost, pokud se jedná o vědu a její methody, a zároveň jisté — plným právem lze to říci — vznešené pojímání země a kosmu i jeho vývoje. Tato přednáška jest vlastní credo vědeckého života Palackého.

Svou řeč o Darwinovi končil charakteristickými slovy: »Zůstává nezapomenutelnou zásluhou Darwinovou, že hájil vždy dokonalost (perfektibilitu) světa, vždy vysoko cenil reelní pokrok jak člověka tak i přírody, a vřelými slovy projevoval své přesvědčení, že na této zemi od jejího počátku až podnes panuje zákon stálého pokroku ve všech organických říších. Ať se postavíme na jakékoliv stanovisko, jest to jistě nauka stejně útěšná jako plodná. I když se na jednotlivých místech země, jako ve Středomoří a v Orientu, jeví dočasný úpadek, i když jednotlivé rostlinné a živočišné formy degenerují, jednotliví národové odumírají a vymírají, přece pro celek trvá dále pokrok. V žádné době nevykazovala země takový souhrn krásy, bohatství, blahobytu, vzdělanosti a mravnosti, jejž má dnes, a jenž stále roste. Jednotlivým národům, kteří stárnou, jednotlivým individuím může se naskytnouti trudná myšlenka o stagnaci, rozkladu civilisace, úpadku světa. Ale to zůstává jen neoprávněným, subjektivním míněním. Žádný národ, žádná země nemá privilegium na svoje postavení od přírody samé — všecko, čím člověk buď jednotlivě, buď kollektivně jest a co má, musí si stále znovu vybojovávati v boji za život, jenž sám tvoří vždy nové formy světového vývoje. Tak jako jednotlivé rostliny a jednotliví živočichové zašlých geologických period, tak i lidé i národové jsou pomíjející, když vyplnili svou úlohu — věčným zůstává jen pokrok k lepšímu.«

Od počátku let osmdesátých vidíme Palackého každý rok na nějakém vědeckém sjezdu mezinárodním (geografickém, geologickém, botanickém, zoologickém, ornithologickém), na sjezdech německých geografů, přírodozpytců a j. Na různých sjezdech byl Palacký členem presidia, místopředsedou nebo předsedou sekce, na mnohých přednášel a téměř na všech zasáhl v debatu v jazyku německém, francouzském, anglickém nebo vlašském. Práce a přednášky jeho byly uveřejněny mimo češtinu v jazyku německém, francouzském, anglickém, italském, španělském a maďarském. Jako místopředsedovi botanického sjezdu Antverpského dostalo se mu velmi lichotivého nejvyššího uznání panovníkova.

Literární činnost Palackého vykazuje několik set vědeckých prací. Palacký pokládal nejen tu spoustu menších článků, ale i větší díla svá jen za průpravu k »chorologii,« pro niž si reservoval poslední léta na universitě a v pensi. Tak, jak ji Palacký hodlal psáti, na podkladu geologickém a biologickém, byl by to býval geograficko-biologický obraz povrchu zemského s podkladem geologickým, vlastně paleogeografickým, jistý pendant k velikolepému dílu jeho vrstevníka a přítele Eduarda Suessa.

Ještě uprostřed let devadesátých doufal Palacký, že mu bude přáno vydati toto dílo, jež by, ať již je psal jakýmkoliv stylem, bylo jistě zůstalo při vědomostech a průpravných studiích monumentálním pomníkem Palackého, kdy by autor byl v dostatečném klidu a zdraví mohl tráviti poslední decennium svého života.

Asi od r. 1895 znamenal jsem sám — jiní to tehdáž nepostřehli — u Palackého jistou dosti náhlou ochablost, jež se znenáhla stupňovala. Palacký tehdáž přišel k jistému, snad málo významnému úrazu, jenž byl znám jen několika osobám, a jenž ho vedl k tomu, aby se šetřil. Od té doby počala se umenšovati jeho velikolepá paměť, ačkoliv zůstávala vždy úctyhodnou, a od té doby zvykl si Palacký počítati se smutným faktem, že nebude mu přáno napsati své životní dílo. Viděl, že nesmí již tak skalopevně spoléhati na své zdraví a že organismus potřebuje jistého šetření. Přistupovaly k tomu ještě různé mrzutosti, plynoucí z našeho života akademického, jež také trochu strpčovaly Palackému některá léta, a později dostavily se i katastrofy v rodině, tak že Palacký k zamilovanému svému dílu nedospěl. V takové životní otázce musel ustoupiti muž, jenž před tím nikdy neumdléval v sledování svých cílů, ať jej již život jakýmkoliv způsobem vrhal zpět.

Málo kdo ví, jak Palacký, když spozoroval ten úbytek duševních sil, byl deprimován. Často se mnou o tom hovořil. Ovšem nesmíme si představiti u něho nějakou ochablost a slabost paměti, jež by mu byla nedovolovala vědecky pracovati. Ještě v prvních letech XX. století byla paměť Palackého mnohem lepší, než v sedmdesátce bývá, a teprve v posledních letech bylo znáti skutečné stáří. Totéž platí o jeho vědecké kritičnosti.

Kdo Palackého jen neúplně znal, mohl se domnívati, že si to všecko málo připouští. Tomu nebylo tak. Palacký sice v žádném ohledu, ani politickém ani vědeckém nebyl »štrébr,« ale i on toužil po onom zadostiučinění, jež skýtá dovršení životní práce, nikoliv snad k vůli úsudku cizí i domácí kritiky, ale k vůli ukojení vlastní vědecké touhy; dle mého soudu byl si toho dobře vědom, že mohl své vědomosti, svůj talent uplatniti mnohem snadněji a mnohem více, než se stalo, kdy by nebyl zamýšlel spojiti veškery ty průpravné práce v jeden velikolepý celek, kdy by nebyl sledoval veliké cíle. Zatím musel u nás zaslechnouti velkopanské úsudky osob, jež nedovedly pochopiti jeho vysoké snahy. Jak

trpké to asi bylo pro muže u vědě tak poctivého! Vím bezpečně, že skutečně bylo.

Až do poslední chvíle uchoval si Palacký názor na svou vědu, jenž úplně odpovídal jejímu současnému stavu. Velice bystře vystihl, kde se zachovává správný směr. Ještě poslední projev Palackého před velkým odborným publikem ukazuje, jak u něho, jenž po léta již se nestaral o čistě methodické práce o geografii, jenž měl jistou antipathii ku pracím, i v poslední době dosti hojným, o geografii jako vědě, přece harmonicky bylo vypěstováno naprosto moderní nazírání na geografii jako vědu. Bylo to na sjezdu německých geografů v Norimberku r. 1907. Dr. Tiessen, jeden z předních žáků Richthofenových, odvolávaje se na svého geniálního učitele, odsoudil tu důrazně onen směr, jenž klade hlavní váhu na nové objevy a zanedbává zpracování velikých otázek ve vlastní typické geografii, totiž regionální, a sice nejen v Evropě, ale zvláště v zemích mimoevropských, čímž jest ohrožen stejnoměrný pokrok ve vědě geografické. Účastníci sjezdu měli dojem, že ostří této přednášky směřuje proti nástupci Richthofenovu v Berlíně, prof. Penckovi, jenž také ihned se pokusil o jisté obhájení svého směru, vysvětlil sice něco, ale v hlavní věci nedocílil souhlasu. Do zajímavé debaty zasáhli mimo jiné dva charakterističtí účastníci, prof. Drygalski a prof. Palacký. Proslulý badatel polární v plné síle životní i sedmasedmdesátiletý stařec theoretik shodovali se úplně v úsudku, že nutno v geografii žádati souladné spolupracovnictví obou směrů, z nichž ani jeden ani druhý nemůže býti kladen vědecky výše. Tento náhled také došel souhlasu valné většiny přítomných geografů. To bylo naposledy, co Palacký zasáhl do vědecké debaty.

Několik jen slov o Palackém jako akademickém učiteli. Mám zde na mysli ovšem jenom jeho činnost na české universitě. Obnoviv r. 1878 svou habilitaci ještě na společné universitě, kdež mu ji opomenuli odníti, ač byl téměř po čtvrtstoletí nepřednášel, přešel Palacký jako soukromý docent na českou universitu. Teprve r. 1885 stal se mimořádným profesorem. V té době, v prvých počátcích české university, dopustili se tehdejší kollegové Palackého osudné chyby. Na německé universitě byla již řádná stolice geografie, kterou zastával prof. D. v. Grün. Na české stal se teprve r. 1885 Palacký profesorem mimořádným. Byl jsem sám v osobním, přátelském styku s profesorem Grünem na německé universitě, ale tolik mohu dnes tvrditi, že Palacký si aspoň stejnou měrou zasloužil v té době řádné profesury geografie na české universitě. To jisté odstrčení Palackého, to byl ten základní hřích na české geografii, v jehož následcích ještě dnes geografie na české universitě laboruje. I kdy by se byla ignorovala veškera dřívější činnost Palackého, dlužno říci, že r. 1885 vydal Palacký dílo »Geographische Verbreitung der Vögel,« kteréž odborná kritika označila právem jako dílo základní, jež ostatně ještě dnes není překonáno — a Palacký, u věku 55 let, byl téhož roku jmenován teprve profe-

sorem mimořádným. Při tom byly proti Palackému stavěny kandidatury, jež by se za normálních poměrů pokládaly za nemožné. Toto jednání zanechalo pochopitelnou trpkost v celé další universitní karriéře Palackého a znamenalo ovšem zdržení celého vývoje naší vědy na jediné české universitě; to znamenalo, že Palacký jako mimořádný profesor neměl se svými návrhy pro svůj odbor tak pevnou posici jako jeho kollegové profesoři řádní, že se geografický ústav i ve svém založení i ve svém vypravení opozdil skoro o celé decennium, zkrátka, že se propásla vhodná doba, zabil čas, jenž se nikdy nevrátí. Vědecky byl Palacký v té době na výši.

Tehdáž měl skutečně odborné žáky, a kdy by v Praze tenkráte bylo bývalo pomůcek, vypadalo by to dnes s geografií v Čechách trochu jinak.

Ti, kdož znají geografii na universitě jen z posledního desítiletí, nemají ani tušení, s jakými obtížemi museli jsme my dříve zápasiti. To, co jsem nedávno napsal k smutnému čtvrtstoletému jubileu samostatné české university o geografickém ústavu, jest psáno nejmírnějšími slovy. Ta historie geografie na české universitě jest ještě mnohem horší, než tam líčeno. Různých momentů nechtěl jsem se za života Palackého vůbec dotknouti, a ještě dnes řídím se, jistě v intencích svého mrtvého učitele a přítele, zásadou zanechati rekriminací a útoků pro minulost, jíž změniti nelze, a spíše to, co se stalo, korrigovati v budoucnosti.

Palacký nebyl pedagog, to jest pravda; zastupoval na naší universitě ten velký typ starého liberálního profesora učence, jaký se dříve vyskytoval na universitách našich říšských sousedů. Palackému nedostávalo se měřítka pro prostředního absolventa našich středních škol. Předpokládal u svých posluchačů veliké všeobecné a i značné odborné vzdělání. V první době jeho působení na universitě, kdy věnovali se filosofii jen z lásky ti, kdož z pravidla vedle talentu přinášeli i soukromou přípravu a snahu po vědecké práci, nebyla intellektuální distance mezi Palackým a jeho žáky tak veliká, jako v posledním desítiletí, kdy studoval filosofii kde kdo, a kdy již prostřední talenty mohly vyniknouti nad své okolí, kdežto dříve pracovníci nepoměrně větší pro nedostatek pomůcek a podpory bez povšimnutí zanikali. Jenom pro ty, kdož skutečně měli jistou přípravu a porozumění, byl Palacký skutečným učitelem, jenž rychle uváděl do světových problémů a povznášel k vyšším hlediskům.

Pamatuji se ještě jako dnes na ony doby, kdy jsme mívali u Palackého geografické colloquium v neděli od 9 do 11 hod. v místnostech prof. Krejčího a později O. Nováka. Palacký kladl velikou váhu na znalost moderních jazyků, a když viděl, že to dobře nejde s cizí terminologií, dělal částečně i učitele jazyka francouzského. Překládali jsme ku př. u něho v jisté době kapitoly z veliké francouzské geologie Lapparentovy. Byly to idylické doby, na něž rád vzpomínám, a vzpomínku kalí mi vždy jen úvaha, co práce, co talentu a ideálního snažení bylo tu ve

svém vývoji zaraženo nešťastnými poměry, jež změniti nemohl ani náš učitel, ani my, a za něž smutnou odpovědnost mají různí činitelové, o nichž nechci tuto dále se šířiti. Pravil jsem, že Palacký nebyl pedagog. Rovněž lze říci, že neovládal moderní techniku práce a neznal manipulace s moderním instrumentariem. Postrádal vůbec veškeré manuelní zručnosti. Ale tyto nedostatky byly silně vyváženy jeho vědeckým kriticismem, jenž se často osvědčil i tam, kde jsme z počátku všichni pochybovali, jeho rozhledem po naší vědě jako celku, jenž vynášel nová hlediska a hlubší pojímání jednotlivých problémů a varoval před ukvapenými pracemi.

Přednášky Palackého v poslední době zůstávaly ovšem značně za přednáškami jeho před 20 nebo i 10 lety. Tehdáž slyšel jsem u něho duchaplné, originelní výklady, jež vysoko vynikaly nad niveau obyčejných přednášek. Jistou chybou jeho bylo, že nedovedl určiti, co průměrní posluchači dovedou zpracovati.

Bylo při pensionování Palackého tu a tam řečeno, že nezanechává školy. Zde dlužno leccos vysvětliti. Rozhoduje tu již měřítko, jež se na tak zvanou školu, po případě na vědu klade. Někdo činí vyšší, někdo nižší požadavky. Právě v geografii, jakmile se postavíme na stanovisko geografie jako celku, rostou požadavky tak, že jim mladí odborní pracovníci vůbec nemohou vyhověti, neboť předpokládá se tu veliké quantitativní vědění, jehož lze jen během delší řady let dojíti. Shovívavější jest ovšem stanovisko úzkého specialisování, jež však právě v geografii na universitě není zcela na místě. Palacký zaujímal k mladší generaci to první stanovisko. Nebyl přítelem překotné výroby vědeckých drobnůstek bez široké průpravy — na tu především kladl váhu —, nepokládaje to za normální postup v geografii. Již tím vysvětluje se mnoho. Dále však nutno uvážiti, že vědecká škola v odborech, jako jest geografie, předpokládá zařízené ústavy. Bez těch není o nějaké vyšší vědě ani řeči, leda by soukromník vládl velikými prostředky finančními a disponoval časem. Také to jest u nás neobyčejnou vzácností. Nastínil jsem martyrium naší vědy na universitě ve zmíněném již spisku o geografickém ústavu. Než jsme se pustili do produkce vysoké vědy, museli jsme položiti základy pro ni. Nenalezli jsme nikde podpory, a kdy bych měl vyprávěti, s jakými překážkami bylo nám zápoliti, zhrozila by se česká veřejnost. Nyní ovšem se již bude pracovati lépe, ale ti, kteří tento nynější stav, třebas ještě nezcela utěšený, přivodili, museli to draze zaplatiti.

Jisto jest, že Palacký nebyl zrovna praktický při tvoření moderní geografie u nás, ale kdo zná trochu zákulisí, musí mu i v tomto směru býti mírným soudcem. Netřeba nám tu prozrazovati něčeho ze zákulisí, můžeme prostě jen uvesti fakta celé vědecké veřejnosti známá. Dalších kommentářů k nim není ani třeba.

Ve chvíli, kdy Palacký odcházel do pense, byli na všech osmi rakouských universitách dva soukromí docenti geografie, a sice jeden na Lvovské a jeden na české universitě — pisatel těchto řádků; na pěti německých universitách ani jediný docent geografie, třebas byli ve Vídni dva řádní a jeden mimořádný profesor a na ostatních všude po jednom řádném profesoru. A když ve Vídni profesor Tomaschek zemřel a profesor Penck (rodem Sas) odešel, museli oba dva noví profesoři býti jmenováni z Německa. Na německé universitě v Praze trvá řádná profesura geografie (profesor rovněž rodem Sas) mnohem déle, než na české, a není tu dosud soukromého docenta, jako dnes mimo Vídeň na žádné německé universitě v Rakousku, a Němci jsou přece v dělání školy mistři a měli i u nás nepoměrně více prostředků k disposici než my.

Příčina, že v Rakousku jest vůbec nedostatek soukromých docentů geografie, vězí v malé podpoře geografie od státu. Dotace na ústavy u nás jsou zrovna almužny, vyhlídky docentů minimální, na české universitě ani ne takové jako na střední škole. Na celé řadě technik v Německu existují mimořádné, ano i řádné profesury geografie, v Rakousku dosud ani na jediné. Za takových podmínek jest ovšem nesnadno tvořiti vědeckou školu.

Co Palacký vykonal pro geografický ústav české university, jejž založil, a jehož ředitelem byl po řadu let, naznačil jsem stručně v loňském svém článku (V. Švambera, Geografický ústav české university. Časopis turistů, 1907. Také zvláštní otisk). Aspoň třetina dosti velké knihovny tohoto ústavu jest jeho darem. Rovněž hospodářsko-geografická sbírka vznikla zde úplně jeho nákladem.

Velikolepý odkaz zanechává Palacký botanické geografii na naší universitě. Asi před desíti lety pojal myšlenku shromážditi herbář, jenž by charakterisoval flory typických končin naší zeměkoule. Se vzácnou u starce energií navázal styky po celém světě, objednával centurii rostlin za centurií a těšil se, jak geografický herbář — to jmeno mu dal — rostl. Naleznou se tu zajímavé kollekce ze všech končin zeměkoule, nádherné sbírky z Australie a Nového Zélandu, z ostrovů Tichomořských, ze Sahary i rovníkové a jižní Afriky, z Patagonie, Alasky i Grónska, rostliny sbírané na výpravách Převalského, sbírky z Malé Asie, z celého Balkánu, vůbec sbírka, jaké česká universita dosud postrádala. Herbář tento, jenž při smrti Palackého čítal přes 30.000 listů, bude uložen v botanickém ústavu, kdež jedině jej lze uchovati a vědecky zužitkovati. Profesor Velenovský, jenž v posledních letech sbírce té věnoval stálou pozornost a částečně ji již za života Palackého přebíral, hodlá herbář ten nejen řádně upraviti, ale i doplniti a sledovati při tom dále botanogeografickou tendenci, tak že památka Palackého bude na české universitě čestně uchována právě v tom oboru vědy, jenž zesnulému byl v posledních letech útěchou po mnohých sklamáních života a posledním snem před smrtí.

Tím, co jsme uvedli, není vědecká a kulturní činnost Palackého ani zdaleka vyčerpána. Zde ještě připomínáme, že jevil vždy učinlivý zájem o Museum král. českého, kdež po dlouhá léta věnoval svou lásku sbírce botanické, jejímž inspektorem býval, kdežto v posledních letech vyhledával rád bibliothéku musejní. Této bibliothéce věnoval zvláště v starší době přečetné dary. Počátkem let šedesátých Palacký zároveň s Ed. Grégrem první u nás propagovali myšlenku popularisování vědy extensí. Veliké účastenství měl Palacký také při zakládání komitétu pro přírodovědecký výzkum Čech. Po celých 50 let byl členem (mimořádným) Královské české společnosti nauk. Osobní styky Palackého byly neobyčejně rozsáhlé; byl po celé Evropě a i za mořem osobností stejně známou geografům, jako geologům, botanikům, zoologům i politikům. S universitou nerozloučil se vlastně nikdy. Jsa od r. 1891 řádným profesorem, vstoupil na odpočinek r. 1902. Byl při tom vyznamenán řádem železné koruny 3. třídy. S malým přerušením přednášel i potom až do své smrti hlavně o biologickém zeměpisu.

Několik dní jen uplynulo od chvíle, kdy Palacký slavil své sedmdesáté narozeniny, když upadl v těžkou nemoc. Asi týden kolísal mezi životem a smrtí. Vzdali jsme se již veškeré naděje; jediný snad, kdo tenkráte doufal v životní síly Palackého, byl dr. Fr. Lad. Rieger Nebyl sklamán ve své důvěře. Palacký díky vědě a láskyplnému ošetřování prof. Hnátka záhy se pozdravil a nabyl zase sil v míře takové, že překonal naše očekávání. Doprovázel ještě r. 1903 Fr. Lad. Riegra na královském pohřbu, pochoval v červnu r. 1903 svou choť paní Adelinu Palackou, rozrušen doprovodil i prof. Bohuše Riegra na královský Vyšehrad, a konečně odebral se sám k věčnému odpočinku na hřbitov Lobkovický.

Ještě ve čtvrtek 20. února zastavil se u mne v geografickém ústavu a zdánlivě spokojen hovořil se mnou o zamýšlené jarní cestě na Rivieru a letní cestě do Holandska. Odpoledne účastnil se ještě volby dr. Herolda, večer však cítil se býti nevolným. V pátek dopoledne vyslovil lékař první obavy. Životních sil rychle ubývalo a v sobotu večer, když jsem posléze u nemocného dlel, mluvil již velmi těžce, přece však nemyslil jsem, že s ním mluvím naposled. Skutečně skonal blízko k půlnoci z 22. na 23. únor 1908 za přítomnosti své věrné ošetřovatelky sl. Anny Řehákové, jež po celé čtvrtstoletí řídila domácnost Palackých a zatlačila mu oči. Byla to smrt skutečně šťastná, neboť při celkovém stavu Palackého obávali jsme se vždy, že bude mu konečným údělem dosti dlouhá trapná nemoc.

Za ohromného účastenství byly tělesné pozůstatky Palackého 25. února na Král. Vinohradech vykropeny a 26. února zavřela se nad ním navždy rodinná hrobka v Lobkovicích.

Odešel muž, jenž velikolepostí svého talentu, ohromným věděním, úžasnou prací, poctivostí vědeckou i politickou, přímostí své povahy neobyčejně vynikal nad veškeru prostřednost.

V popředí dva jilmy mocně rozložené
pojí k baldachýnu obrovské své snětě,
snivý chládek že tu v trávě pokosené
dýše ve tvář chodci v nejparnějším létě.

Vzduch je čistý, z dálky voní thymianem,
dobře zná ta místa hnědá, plachá včela,
v ten kout zbloudí ráda do jetele s ránem,
v sluch zní její nota, jak v snu zabzučela.

V kytkách stromů sloupkem dýmu označená,
že ji sotva hádáš, stulena jest chata,
u břehů se kupí zlatá řeky pěna,
travou před chvilkou se mihla Dryad pata.

Vše spí ve pohodě čisté, Homérické,
větru šum zní jako píšťala když zazní:
Vítej, krásná chvíle, v krátké štěstí lidské,
okřej, duše moje, v božské ticha lázni.

Tančící Faun.

Ze starého měchu —
— silně kozlem pách —
napil se jen v spěchu
starý faunský brach
  a již v skoku
  zážeh v oku
zvířil cesty prach.

Ký běs spal v tom víně,
že mu do žil vjel?
Faunu, který líně
letním hvozdem šel?
  Šerem slídil,
  jen se pídil,
by se dobře měl?

Nejlépe teď má se,
jak si mohl přát,
v rozježeném vlase
břečťan, v nohou chvat;
  takto počal
  přes luh, močál
chutě tancovat.

Zaplála v něm radost.
Svět je krásný tak!

Oživla v něm mladost,
že mu vzplanul zrak,
  v hrudi mužnost,
  v lýtku pružnost,
lehký byl jak pták.

Zpit a rozveselen
výsknul slunci v tvář,
starý Bacch v něm vtělen,
hvozdů samotář;
  vzhoup se skokem,
  mrštil bokem,
v očích jas a zář!

Skok a k nebi výše
natáh svoji dlaň,
vstříc hvozd jemu dýše,
v mlází tichá laň
  jako pěna
  udivena
z houštiny zří naň.

Jak on tančí, křepčí,
výská, jásaje;
nymf klín není hebčí
u vln pokraje
  než to kvítí,
  jímž — on cítí —
půda tkána je.

Evoe! zní z lesů,
Evoe! zní z vod,
Evoe! svět v plesu
rozkoše jest svod;
  tou ať třese
  zvěř se v lese
i ten lidský rod!

Sofokles.

Není mrtva antická tragédie.
Žije v tobě, velebný, velký kmete,
který laury přesycen umřít směl jsi
  Hélia darem.

Jako heros tyčíš se v jasu slunce,
zvyklý drama na drama stálé vršit,
krotit vášně gracií, přísné sudby
  zladiti v souzvuk.

Tolikráte hladové tyto šelmy
lehly k tvojí obrovské, mocné noze,
zkolebány lahodou tvojich rythmů
chorů tvých hudbou!

Přísné stíny Aischyla, obřích postav,
mírem, něhou lidskosti ozářeny
náhlé něhy staly se vyznavači,
růžový Eros

Vítězící, nezdolný, tvojím kouzlem,
jak by prutem pokoje dotknul se jich:
soulad ticho dýchají upoutány
řádem a kázní.

Vše jest hudbou. Mohutnost lví a síla!
Vše jest zázrak, lahoda, úsměv nebes!
Majestátem tragiky v stínech Orku
Charitky tančí.

Hermes, dítě.

(Pod antiku Berlínskou.)

Zavalitý, baculatý,
milý hoch,
líčko plné a ret vzdutý,
čapky okraj přehrnutý,
ouška jako kozonoh.

Všecko šibalství v něm steré
tu i tam,
choutky, úklady tkát steré,
finty, spády tisíceré,
illusí všech sladký klam.

To vše hrá v té dětské tváři,
skryto spí,
taškáři a proletáři,
slunící se v slunci záři,
kteří Baccha darem čpí,

Lotříci a chytří kupci
patronem
zdraví tebe, žraví trubci,
kuplíři, poťouchlí hlupci,
všickni, jimž lest zákonem.

Kdo by řek, v tvou stopen vnadu,
později
v stíny že provedeš Hadu
duší nekonečnou řadu
k Styxu chladné peřeji?

Gigantomachie.

Rád vás vidím, olbřímí, nedostižné
boje starých! Svítíte z fresek Wiertze,
z tříště desek záříte reliefů
oltářů božských.

Údy, torsa vypjatá v divé změti,
tváře lidské strnulé v divé spřeži,
paže, křídla, ramena napřažená
v útok i odboj.

Nad těl spoustou Athene gigantická
mává štítem, ruka tam chytá ruku,
všecko velké, nezrůdné! Prasklé meče,
oštěpy, toulce,

Divých ořů směsice, vlavé hřívy,
plecí oblouk rozpjatý, bujné pasy...
Jaké touhy, rozmachy, pudy, vášně
živelné síly!

Ano síly pohádkou, která duším
divnou zdá se moderních, malých lidí,
síly, která dovedla vztýčit šíje
oproti bohům.

Často zřím vás letěti svojí myslí,
svaté zbytky života antického,
v odkaz době pygmejů, kárající
titěrnost naši.

Jak my líně drahou vyjetou jedem;
tigřím skokem luštíte taj svých bojů!
orlím křídlem tepají srdce vaše,
v proudu se plouhá

naše touha pod vámi, úpí, sténá,
co vy s třeskem kentauřích, silných kopyt,
hroudu, skálu deptáte, rázem jedním
úderem blesku!

Velké, svaté symboly lidské síly!
vůle pevné, železné, nehorázných
pudů divé výbuchy, skoky, vzlety,
athletů posy!

Lačnou duší hltám vás, ptám se v bázni:
věků proudem kam se ta síla děla,
jak se mohla roztříštit z veletoku
v krůpěje drobné?

Jak by mohla spojena obnoviti
znova země obličej, jaký cyklon
moh by vzpnout se divokou nostalgií,
vichřicí vášně?

Darmo ptám se, z bývalých kataraktů
líné kalné stružky jen prachem, blátem
vyježděnou kolejí epigonů
vlekou se líně.

Vojna.

Sedmá kniha »Našich«

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Jan Semerák zřídil sbor emissarů, rozdělil úlohy a vešel s nimi do Čech jako jejich vůdce. Dvojnásobný bohoslov, katolický a protestantský, nad jiné se k tomu hodil, aby na české mysli působil tak či onak, dle toho, jak se mu vidělo účelným. Reči jeho podporovány byly dvojakou tvářností: přísného protestantského kazatele a měkkého i chytráckého katolického mnicha. Na zevnějšku si ničeho nezměnil, jen odstranil přistřižené licousky.

Do našeho vypravování patří jen ta část emissarské akce, která padla do otčiny »Našich,« rozšířené z jedné strany pro Budějovice a z druhé za Strakonice, kde bylo rodiště Františka Uhlíka, jenž si vzal tuto končinu na starost. Znal ji zevrubně z dob svých studií v Písku i Budějovicích a v středu jejím měl svého někdejšího druha Vojtěcha Boubína. Lidem předstíral, že se chodí s dávným kamarádem potěšit. Podobalo se to pravdě, nikomu při něm nebylo nic nápadno. Odtud si dělal známosti po všech, chodil na návštěvy, na výroční zábavy a naposled i do obecních hromad. Všude rádi poslouchali jeho živé výklady, pohostinně ho přijímali, dávali se od něho poučovat o cizích řádech

a zemích, zvláště o Prusích. Uhlík je poučoval o minulosti českého národa v tom duchu, v jakém ji poznal od Semeráka. Uměl povídati také mnoho z praktického života, dělal jim před očima fysikálné a chemické pokusy. Předpovídal, že lučba svým časem hluboce zasáhne i do zemědělství a způsobí v něm převrat; potom prý nebude rozdílu mezi půdou dobrou a špatnou, neboť všechna půda bude jen podstavou, na které rolník vykouzl'ovati bude rostlinstvo, jaké bude chtít a potřebovat. O poměrech společenských Čechové vždycky rádi přemýšleli. Uhlík neměl těžkou práci, otvíraje lidem oči na společenské nesrovnalosti. Rozuměli mu, ale Uhlík pozoroval, že pouze ukájejí svou zvědavost a pro učení samo se nerozehřávají. Proč by to bylo, nešlo mu na rozum.

Tu neděli po sv. Janu Nepomuckém, když lidé po ranní vycházeli z Vodňanského kostela, zastavil se na náměstí dostavník, přijíždějící od Písku, a z dostavníku vystoupil starý, bělovlasý kmet, hlava se mu trochu pochylovala pod břemenem let. Zvědaví lidé jej obstoupili, ženské a děti líbaly mu ruce. Starý kněz se rozhlížel přes jejich hlavy po náměstí. Při tom se vzpřímil a vztyčil, a podoba jeho se okamžitě tak změnila, že se ženským a dětem zdálo, jako by před nimi stál docela jiný velebný pán, než ten, kterému přistupovaly k ruce; postava se pružně vypjala, šíje narovnala, oči patřily mužně a bystře, nad očima se vinulo husté obočí, šedivé sice, ale ne bílé jako vlasy.

Starý kněz byl Jan Semerák. Oči jeho pátraly po Uhlíkovi, jemuž byl dal návěští, že přijede. Uhlík už na jeho příjezd čekal. Když se uviděli, Uhlík uctivě smeknul klobouk, pozdravil a blížil se k starému knězi s hlavou obnaženou. Lidé se rozstupovali. Uhlík políbil Semerákovi ruku. Kolem stojící dávali na jevo své podivení šumem i šeptem. Tehdy už nebylo vídáno, aby městský člověk před světem knězi ruku líbal.

»Helejte, ten je pobožný!« šuškaly si ženské, matouce si s pobožností zevní osvědčení úcty duchovní osobě.

»Pane, vaše uctivost mě překvapuje,« řekl Semerák Uhlíkovi. »Viděti, že je zde dobrý lid, který si váží služebníků božích.«

Příklad Uhlíkův a knězova pochvala účinkovaly na jiné muže, že se drali k ruce starcově.

»Lidičky, ukažte mi na faru,« žádal cizí kněz. »Dovolíli pan děkan, rád bych k vám dnes promluvil kázáním.«

»Ukáži tam vaší důstojnosti,« nabídl se Uhlík.

Šli z náměstí k děkanství, za nimi něco lidí, kteří po ranní domů nepospíchali. Měšťáci přistupovali k oknům a dívali se za neznámým knězem, jehož celá osobnost jim byla neobyčejná.

»Jak jste daleko?« Semerák se za chůze potichu tázal Uhlíka.

»Kažte o míru, proti vojně,« Uhlík odpověděl.

Semerák se děkanovi představil jako kněz piarista. Nový děkan ochotně svolil, aby příchozí za něj — na něm byla té ne-

děle řada — vykonal kázání. Řádovým kněžím v té příčině vždycky náleží přednost.

Po městě se letem rozšířila zvěst, že ten přespolní starý kněz, který ráno přijel dostavníkem, bude míti kázání. Kdo mohl, chvátal ho poslechnout. Děkan usedl do prvé lavice, Uhlík se postavil pod kazatelnu.

Čilá pozornost věřících upjala se na neznámého kněze, jakmile vystoupil na kazatelnu. Vzpřímil se, vážně a přísně hleděl dolů na posluchače. Líce jeho od bílé rochetky bylo bělejší a řídké vlasy třpytily se stříbrem. V bělosti tváře, hlavy, postavy tmavějším se zdálo obočí a hlubšími oči.

Kazatel poklekl, zakryl si dlaněmi tvář, a kostel zpíval velebnou píseň, která se zachovala z dob husitských: »Otče náš, milý Pane, dejž nám Ducha Svatého.«

Když kazatel po zpěvu povstal a hlavu pokryl, zdálo se věřícím dole, že s něho na ně padá jakási zbožná hrůza.

Kazatel se rozmluvil o křesťanství jakožto náboženství lásky a míru. Uhlík neodolal vzpomínce, jak tatáž ústa někdy mu dokazovala, že křesťanství je náboženství energie a boje s hříchem i hlupstvím. Ale jako někdy, tak nyní ústa Semerákova oplývala výmluvností. Kostel poslouchal dychtivě, nikomu ani slůvko neucházelo. A nikomu nebylo nápadno, proč kazatel, brojící proti válce a vychvalující mír, mluví spůsobem smělým, tvrdým a výbojným, že velebí křesťanskou smírnost a pokoru, a pohled má hrdý a vzdorný.

Citáty ze Starého i Nového zákona i ze svatých otců kazateli jen pršely z úst. Novému děkanovi v lavici bylo, jako by ho povodeň odplavovala. Nikterak nebyl s to, aby správnost citátů kontroloval. Mnohé z uvedených církevních autorů jedva podle jmena znal. Skokem se kazatel přešinul k Janu Amosu Komenskému. Krátce naznačil, co římskokatolická církev proti Komenskému má, ale hned vyjmenoval několik velkých katolických církevníků, kteří, ač v některých příčinách měli odchylné mínění, přece se těší uznání katolické církve.

Po takovém úvodu se vytrhl, naslouchal, lokty maje rozpřaženy, a když i věřící nabystřili sluch, jal se dramaticky přednášeti, jak Komenský v Labyrintu světa líčí hrůzy vojny:

»V tom cos na buben udeří, a trouba zazní a udělá se hřmot a křik, a aj! vojska smísíce se sekají a flekají na sebe hůř, než nejlítější šelmy, až krev stříká. Tu se hřmot na všecky strany rozmahá, tu slyšeti dusot koní, chřest pancířů, břinkot mečů, rochání střelby, fičení okolo uší létajících střel a kulí, zvuk trub, třeskot bubnů, křik velitelů, křik vítězících, křik zraněných a umírajících; tu viděti olověné hrozné krupobití; tu slyšeti strašné hřímání za ohně a blesku; tu jednak tomu, jednak onomu ruka, hlava, noha preč létá; tu jeden přes druhého se kácí a všecko v krvi splývá. — »Ach, všemohoucí Bože, co se to děje! Zahynoutiliž má ten svět? Kam jste mne uvedli?« — A průvodčí mi odpověděl: ‚Páni se pohodli, pak se ta věc urov-

nati musela.' — A což se to oni rovnají? — Odpověděl: Ovšem. Nebo kdo by rovnal veliké pány, krále a království, kteří nad sebou soudce nemají? Sami to mezi sebou mečem rozhodnouti musejí, kdo lépe druhému mečem zašermuje a ohněm zakouří, ten svou postaví navrchu.' — Ó barbarství, ó hovadství! Nebyloliž by jiných k smíru cest? Divokým šelmám, ne lidem tak se míříti sluší. A v tom už zřím, ani z bojiště nejedny s odštípenýma rukama, nohama, hlavou, nosem, s tělem zvrtaným, koží střapenou, vše krví zohavené vedou a nesou, na něž když lítostí sotva hleděti mohu, tlumočník mi dí: ‚Všecko se to zhojí; soldát musí ostrý býti.' — A co pak, kteří tam krků nechali? — ‚Již ta kůže zaplacena byla. A což jsi neviděl, jakého se jim prve pohodlí přálo?' — Aj věru, bídnáť to věc člověku proto se krmiti dáti, aby hned na jatku musel! Ošklivýť je ten stav, nechci, nechci ho, pojďme odtud!«

Přestav líčiti hrůzy vojny, kazatel přeskočil na protivu jeho, na život domácí a rodinný, a rozvinul taký jeho obraz, až milo. Každému posluchači se zdálo, i tomu, který měl v rodině život nejméně spořádaný, že u něho je tak, jak maluje kazatel, a myslil si: ten stav musí býti zachován. Kazatel zakončil vroucí a plamennou modlitbou k Hospodinu, aby zachoval pokoj národům.

Po kázání mladší duchovní sloužili velkou, ale děkan si odváděl kazatele na faru. Uhlík šel po druhé jeho straně.

»Hezké to bylo,« pochvaloval děkan, »krásné to bylo, křesťanské to bylo, ale, pane bratře, jednoho jste zapomněl.«

»Čeho pak?«

»Toho, že snad brzo budeme mít vojnu. V takové době musíme z Kristova učení dokazovati nutnost a užitečnost války. Vímeť, že válka začala na nebi, odtud přišla na zemi a bude údělem jejím až do skonání světa. Ale prozatím nic nevadí, ještě jsme nedostali vyššího pokynu. A nyní, pane bratře, prosím, abyste ráčil ke mně na faru. Tam si oddechnete, abyste nabyl síly k obědu. Oběd bude hned, jak se páni kaplani vrátí z kostela. A my si zatím budeme povídat. Vy mi povíte, co vás přivedlo k nám, a já vám, že dnes po prvé budeme míti chřest a kuřátka, a že panna Lojzička, naše kuchařka, zahanbí každou biskupskou.«

»Je mi líto, pane bratře, ale já se bez prodlení musím odebrati dál.«

»Kam pak?«

»Do Budějovic.«

Děkan sklonil uctivě hlavu. Myslil, že kazatel má nějaké poslání k biskupovi, a netroufal si vyzvídati.

»Ale šálkem polívky přece nepohrdnete?«

»Šálek polívky s díkem přijmu, ale nesmím se omeškávat. Pane,« — obrátil se na Uhlíka — »vy mi tolikou uctivost prokazujete, zajisté vás neurazím, požádámli, abyste mi zatím zjednal příležitost na další cestu.«

Za nedlouho Uhlík přišel ohlásit, že příležitost našel. Odváděl si kazatele z fary.

»Jak se vám daří práce?« tázal se Semerák.

»Nijak.«

»Podejte zprávu stručně a pravdivě.«

»Žiji zde jako zdejší. Všude mám přístup a poslech. Lidé mne rádi poslouchají, i když poučuji, i když politisuji, i když podněcuji.«

»Jste bezpečen?«

»Úplně. Někdy se odvažuji daleko a připravuji se, abych zmizel, kdy bych spozoroval, že mi hrozí od úřadu nebezpečí následkem udání. Ale nic takového nikdy nenásleduje. Přesvědčuji se, že zdejší lid velmi mnoho snese, pokud jde o slova. Rád má ostrou kritiku všech řádů lidských i všech stavů společenských, sebe nevyjímaje. Čím výše stojí osoba posuzovaná, tím více to zdejšímu lidu svědčí. Možno dotírati na nejvyšší hlavy státu i církve, a člověk poslouchá zdánlivě netečně, ale chladnou tváří mu prozařuje vnitřní potěšení. Ale to je vše. Svého mínění nikdo zřetelně nezjeví, a chcili mu ho z duše dobýt, mluví s okolky, chodí kolem předmětu oklikami, hledá přirovnání, ale ve věci samé nevyjádří se nikdy jasně a určitě. A také se nerozpálí, když dotírám na ně pro nedostatky ať osobní, ať obecné. Výtky takové přijímají jako vděčně, ale vad odložiti nepospíchají. Jsou vůbec pro všecko dobré, ale jaksi čekají, že dobro si pomůže bez nich, vlastní silou. Abych se podle pravdy přiznal, čím déle mezi tímto lidem pobývám a čím hlouběji se snažím vniknouti v jeho duši, tím více se přesvědčuji, že je to sfinx, hádanka.«

»A to nám udělali z lidu,« Semerák potichu zahořekoval, »jenž prvý s okovanými cepy skočil pod prapory Žižkovy! Ale musíme počítati s danými činiteli. Aspoň to je pochvalné, že se mezi zdejším lidem není třeba báti výzrady.«

»Ano, to je pochvalné,« Uhlík na to, »ale dlužno vzdát i úřadům chválu, že jsou úplně slepy. Navykly si od věků stíhati Čecha za každým krokem, pro každé slovo, pro každý pohled. Nedávno za doby Bachovy nesměla se nosit čamara se šňůrami a klobouk se střapci; ty proto, že prý byly národní. Nesměla se nosit čepice poděbradka, že je národně historická, čepice konfederatka, že je povstalecká; sedlák, jedeli na koni, nesmí si připnouti ostruhy, že jsou šlechtické. Ano, byl jsem zde ve Vodňanech svědkem, že vysloužilému vojáku, který se v Uhrách naučil nosit kníry nebozízem, úředně to bylo zapověděno; jsouť Uhři v nemilosti Vídně, že si příliš foukají, a slavné úřady myslí, nenínli příčina v těch knírech nebozízových. Ve svém píďovém obzoru úřady všecko vidí a jsou neúprosny ke každému třeba jen podezřelému, jeli to uvědomělý nebo pouhý Čech, venkovan anebo městský řemeslníček; ale co je za tímto obzorem, má úplnou svobodu. Abych nezapomněl: znalost německého jazyka je talisman proti každému úřadu. S úřady jsem zde jedna ruka,

neboť německy umím, čamary, ani slovanského klobouku, ani poděbradky, ani konfederatky, ani ostruh nenosím; knírů si po uhersku nekroutím. Dle mého zde nabytého přesvědčení válka Prusy chystaná je předčasna.«

»Uhlíku, Uhlíku! Tak dlouho hlásáte mír, až účinem vlastních slov se stanete zbabělcem před Bohem!«

»S Rakouskem bych nyní vojny nevedl, kdy bych byl Bismarckem,« Uhlík vysvětloval své mínění. »Všeho bych na něm dosáhl jen němčinou. Němčinou bych je přecpal jako krmenou husu slížemi, až by se dusilo a samo po kuchyňském noži volalo.«

»Pěkný jste vlastenec, pěkný,« Uhlíka pokáral Semerák. »Zapomínáte, že i v Bismarckovi teče česká krev a že jde o nové sjednocení všech českých zemí, aby byly zase jedním celkem, jako do rozdělení.«

Uhlík se bránil: »Nepravím to za sebe, ale kdy by mým řemeslem bylo prorokovati, ta předpověď má jistě by se vyplnila: němčinou Rakousko zhyne.«

»Již přivádějí koně. Odpovězte mi honem ještě na tuto otázku: bojovné mysli mezi zdejším lidem docela nenacházíte?«

»U jednotlivců ano. Na př. nedaleko odtud, v Stožicích, je sedlák Skoba, pytlák, muž velmi bojovný. Skobovi se asi podobali zdejší sedláci, kteří první přiskočili k Žižkovi. Na Skobu jsem si myslil, až nadejde okamžik činu, že bude na svém místě. Ovšem bych jej teprve musel získat, protože Skoba je mi protivníkem jako apoštolu věčného míru. Nevadí, myslil jsem si, Skobu potom získám rázem. Ale dvě neděle tomu, odloudil mi ho kníže Egon. Kníže, jako by něco čul, převedl na svou stranu mého nejnadějnějšího muže.«

»Myslíte, že kníže Egon jediný je vám na stopě?«

»Nevím. Prozatím je mi jen tolik známo, že kníže Egon minulou neděli měl přednášku v hospodářském spolku, kde vrhnul mezi sedláky myšlenku o zřízení selských fideikomisů a slíbil zasazovati se o její uskutečnění. Skoba již o myšlence knížete od něho věděl a připravoval mu celý týden mezi sedláky půdu. Chodil ode vsi ke vsi a všude oznamoval jako věc jistou, že úsilím knížete Egona zřízeny budou selské fideikomisy. Kníže to svou přednáškou potvrdil a sedláci od toho dne vidí v knížeti svého příznivce a možná za nedlouho mesiáše. Kníže se s nimi soudí o meze jako dřív, ale soudy jsou stíženi jen jednotlivci, jež ostatní pro zdánlivou panskou přízeň opouštějí. Není mi známo, vzniklali myšlenka knížete Egona nahodile, či bylali mu vnuknuta vládou, aby jí sedláky jižních Čech v osudné chvíli udržoval při naději, že budou oblaženi z Vídně, ale tajiti si nemohu, že kníže Egon objevil se náhle jako veliká překážka mé činnosti.«

»Vyhoďte proti němu trumf socialismu, přece snad nejste nadarmo přívržencem jeho učení!«

»Ale kníže právě tu zbraň mi láme prve, než bylo na čase, abych ji vytasil. Abych působil socialismem průmyslovým, toho zde není. Za těch okolností není možno pokročiti od hlásání míru a věčného pokoje. Myšlenka o věčném pokoji dobře účinkuje, ale nemohu zapříti, že i tu se namnoze potkávám s tichou, nevyslovenou nedůvěrou, a to právě těch, kteří jsou takového přesvědčení a měli by mne považovati za svého spojence. Neumím si to vysvětlit. V téže vsi, odkud je zmíněný Skoba, v Stožicích, žije soused jeho, Kojan, skutečný apoštol míru. Je pravým opakem Skobovým, a při tom muž vážený, bezúhonný a příkladný. A ten Kojan od té doby, co já mluvím, nápadně se odmlčuje. Snad je na mne řevniv, ale mé věci jest to na újmu, že Kojan svého hlasu nespojuje s mým. Jakmile přijdu do hromady, kde je Kojan, ihned mi své místo nabízí a odsedá stranou, odkud mne pozoruje a poslouchá, ale nikdy nepřisvědčí, ačkoli podle toho, co jsem o něm slyšel, má slova by mu měla vycházeti z duše. Ovšem ani neodporuje.«

»Bojíte se, že se něčeho domýšlí?«

»Na to je příliš bezelstný. Tedy dosti povážlivě váznu, ale nezoufám. Pevně věřím, že naši přátelé dobudou velikých vítězství, a potom se rázem karta obrátí. Zjevná roztržka nastane již co nevidět?«

»Všecko připraveno. Armáda pruská jest už úplně zmobilisována. K obyvatelstvu Vídně a Dolních Rakous vydáno již provolání: Vlasť volá! Vládě, jak se zdá, je nemilo, že v Čechách je příliš ticho, a proto úřední list Vídeňský hrozí Čechům, že budou pohlceni velkým Německem, kdy by se po pruském vítězství utvořilo. Nic jiného již neumějí, leda Čechům hrozit!«

»Je zapřaženo. Kočí čeká.«

Jan Semerák vsedal do otevřeného kočáru. Uhlík mu na rozloučenou uctivě políbil ruku a Semerák, jako by hodné ovečce dával svatý obrázek, podal mu tištěný sešit, jehož titul byl »Pláč koruny české.«

Uhlík se usmál a hluboce uklonil.

Semerák za městem, na silnici k Budějovicům, poručil zahnouti na cestu k Týnu.

IV.

Co poslové přinesli z Prahy.

Tehdy jižní Čechy neměly ještě žádné železnice. Doprava zboží i osob dála se starodávným spůsobem: vozy formanskými a dostavníky. Než se psaní z Prahy dostalo do rukou adresáta, trvalo několik dní, počítáli se, že poštovní úřad nikdy neměl na spěch, aby psaní dodal. Podobně bylo s novinami. Do měst chodilo již trochu novin, úřadnictvu i obecenstvu již bylo známo, že nejsou na světě pouze noviny úřadní, nýbrž také takové, které se opovažují psáti proti slavným úřadům a vysoké vládě; ale málo

bylo zvědavých, kteří by se chtěli blíž obeznámiti s tím, co takové noviny proti úřadům a vládě mají. Nikdo si to nechtěl s úřadem pokazit, kdo ví, nebudeli ho potřebovat.

Znalili měšťáci noviny aspoň od vidění, vesničanům byly známy pouze z doslechu. Nikdo po ničem novém nedychtil, proto mu noviny byly lhostejny. Lidé spíše chovali proti nim předsudek a měli už představu jejich neradi, neřku, aby se o ně drali. I o velkých událostech zprávy se po vsech rozšiřovaly výhradně ústním podáním. Všecko jako před sty lety, ano tisíci lety. Noviny do vsí přinášeli řemeslníci, kteří z měst přicházeli k sedlákům pracovat, vandrovníci, žebráci; vesničané sami si je přinášeli z trhů a jarmarků. Každé novině hned se dostávalo lidového pochopení a výkladu, zbarvení a přispůsobení. Noviny ničeho lidu nemohly vsuggerovati.

Pro noviny obzvláštní, mající důležitost pro celou zemi, poutníci se vypravovali dvakráte do roka do Prahy, na sv Jana Nepomuckého a na sv. Vácslava. Obě tyto pouti měly vážný význam národní a jím se podstatně lišily od poutí k zázračným Marianským obrazům. Na pouti zázračné chodili modliči a modličky, na pouti do Prahy kromě nich se vypravovali i rozšafní sousedé, zkušení a světa běhů znalí, kteří měli schopnost přezvěděti tam, co se nového děje doma i za hranicemi. A co přinesli, sousedé pokládali za jediné pravdivé a authentické. Kromě nich nikdo jim nebyl dost hodnověrný.

Už několik měsíců temně se proslýchalo, že se Rakousko a Prusy chtějí zamísiti vojnou. Lidé takovým pověstem dlouho váhy nepřikládali. O vojně se mluvilo stále, každý se jí hrozil, ale myšlence na ni přivykl. Bez hovoru o vojně neobešla se žádná beseda. Všude ještě žili pamětníci vojen Napoleonských. Jim patřilo hlavní slovo, jakmile se řeč přesunula na vojnu, a oni uměli vypravovati takové věci, že mladší pokolení mohlo si pouze pomysliti: takové vojny už nikdy nebude. Vojnu považovali za boží dopuštění a trest, jako i hlad a mor. Ale při všem strachu měli klidné přesvědčení, že bez vojny a jiných ran obejíti se nemůže, protože lidstvo je hříšné a musí být Bohem aspoň ob čas citelně káráno, aby v propasti hříchů neutonulo i s duší nesmrtelnou.

Staří vysloužilci a invalidi zabývali se prorokováním vojen a byli v té příčině na slovo bráni. Do podrobna věděli, co který potentát kterému řekl a udělal dobrého nebo zlého, což z nich dělalo spojence nebo nepřátele. Ať Francouz nebo Sardyn, Angličan nebo Rus, Prajz nebo Turek, všichni monarchové jako by se denně takovému veteránu zpovídali, co si hodlají vojnou na příkoř učiniti. Vojna jako by stále za horami ležela jako bouře, přichystána k výpadu do naší země, aby vraždila její muže, pálila její dědiny, drancovala její města. Ale i bouře se někdy přežene a neublíží, a tak ani možnost války nezbavuje obyvatele vší naděje, jež splývá se strnutím hrůzy a strachu v jeden pocit, pocit

neurčitý a nejasný, příjemný i nepříjemný, jenž trvale byl zahoštěn v duši pokolení, nyní už dávno vymřelého.

Lid měl dojem, jako by vojna nikdy nepřestávala, jen že se vede v cizích zemích, o kterých zde snad ani neslýchati. K Bohu se modlíval, ne aby vojny nebylo, nýbrž aby ji odvrátil od něho tam, kde je národ bezbožnější, přísnějších trestů zasluhující.

Dojem, jako by vojna stále trvala, byl udržován tím, že pohyby vojsk dály se ještě jako za starodávna pochody od města k městu. Nyní se vojsko převeze po železné dráze a obyvatelstvo ani nezví. Tehdy vojska na pochodu byla až příliš častými hostmi měst i vesnic. Od úřadu přišlo nařízení: připravte byty pro tolik a tolik pěšáků, pro tolik a tolik jezdců, stáje pro tolik a tolik koní, a hned všechno bylo připraveno. »Pánům vojákům« domácí ve všem ustupovali, důstojníky ukládali do vysokých peřin jako nevěsty. Vždycky se neobešlo bez žalob obyvatelstva, ale bývaly to žaloby na chování důstojníků, nikdy na muže. Dvojí sukno okouzlovalo ženské, romantika obestírala vojenský život, a když vojáci táhli dál, provázel je nejeden tajný vzdech. Ale srdcím ženským nebylo vzdychati dlouho, brzo přibylo do vsi jiné vojsko a předešlého bylo zapomenuto.

Zavazadla za vojskem vozily selské přípřeže, »fiřpony,« jež byly považovány za státní robotu. Úřad sice za ně, jakož i za ubytování vojska a koňstva dával náhradu, ale náhrada byla malá a přicházela pozdě. Náhrada nerušila břemene, jež bylo zvláště obtížné v době pilné hospodářské práce. Ale i tomu obyvatelstvo přivyklo, uznávalo břímě za nevyhnutelné a trpělivě pod ním schylovalo plece.

Tedy pohyby vojsk, které se dály na jaře r. 1866, nebyly Našim nápadny. Teprve počátkem května rozletěly se krajinou pověsti, že bude vojna s Prusy. Lidé se ovšem modlili, aby vojny nebylo. Pověsti byly častější. V novinách se již mnoho psalo o roztržce mezi oběma státy, ale ani tenkrát nikdo v našich vsech se po nich nepídil, aby se z nich poučil, co se děje. A proč taky? Bude sv. Jana, poutníci půjdou do Prahy a přinesou odtud bezpečné zprávy. Každá ves vypravila na pouť některého váženého a rozšafného strýce. Ze Stožic šel na pouť sám představený Petr Kojan, bratr Jana Kojana, a soused Hromada. S nimi se vydalo do Prahy několik ženských a výrostků, kteří se šli zaučovat, jak se do Prahy putuje, jak se tam žije a co tam věrný Čech viděti má.

Zatím co poutníci byli na cestě, přibývalo hlasů o vojně. Kuba Zubatej, žid, jenž chodil ode vsi ke vsi s rancem šátků, měl za jisto, že vojna bude, a když rozbíral otázku, kdo vyhraje, významně se odmlčoval a krčil rameny. Za to fráter františkán z Bechyně, jenž obcházel s almárkou na zádech a sbíral do ní máslo, které mu hospodyně pro klášter darovaly, se rozpaloval proti Prusům a hroze pěstí volal: »Jen ať to s námi zkusí, lutrijáni, jen ať přijdou, naučíme je znát křesťanského Pánaboha,

a přinutíme, aby nám všecko vrátili, co nám kdy ukradli!« Vyskytli se potulní kazatelé, snad náboženští blouznivci, snad agitátoři, jejich škraboškou zakrytí, kteří působili k tomu, aby normálný náboženský cit lidu, vroucí, ale snášelivý, se rozkýval k fanatismu naproti jinověrnému nepříteli. Naproti tomu řetěz lidí, jehož článkem byl Uhlík, pracoval, aby mírumilovnost selského lidu sklesla v chabost a lhostejnost k osudu vlastnímu i rodné země. Komedianti zase v loutkových představeních extemporovali proti Prusům a bavili na jejich vrub mládež i dospělé. Tito junáci byli prví, kdož »Prajzy« ubíjeli čepicemi.

Souborná duše lidu pořád zachovávala klid. Tu se člověk pokřižoval, tu se zhrozil, tu se zasmál fraškám komediantů, ale hlubšího účinu neměly naň řeči lidí, kteří nebyli z něho a přicházeli, aby zas odešli, mluvili, aby se vymluvili.

Všichni čekali teprve, co přinesou poutníci z Prahy.

Tu neděli po sv. Janě, kdy Jan Semerák pohostinu kázal ve Vodňanech naprostou mírumilovnost, poutníci se měli vrátit. Mohli přijít už dopoledne, mnozí se k vůli tomu v městě zdrželi, už proto, že návrat Svatojanských poutníků vždycky býval slavný.

Také v Stožicích poutníky trpělivě očekávali. Sousedé se po obědě ani neoddali obvyklému nedělnímu oddechu, aby příchod poutníků nepropásli.

Kojan, maje ruce založeny na zádech a hlavu pochýlenu, přecházel po sednici, Kojanka seděla na lavici u okna a mezitím, co rozmlouvala s mužem, vyhlídla na náves. Dokončovali hovor, který vedli společně s chasou při obědě. Kojanka hned po ranní, když byla nakoupila něco u řezníka a u kupce, se s ostatními hospodyněmi vrátila z města. Kojan se podle svého obyčeje z kostela nehnul až po kázání. Výklady o ranní a kázání dávaly mu látku a podněty k rozumování; o nich se přiučoval citátům z písma a zachycoval rozmanité vědomosti o světě a dobách minulých. Od smrti pana děkana Pospíšila Kojan ve Vodňanském kostele nenacházel toho duchovního povzbuzení a posílení, za jakým tam chodil a trpělivě sedal několik hodin. Ale přece chodil a poslouchal, ani slůvka nepropouštěje. Říkal: »Ani každá kniha není výborná, ale moudrý čtenář i z ní získá.«

Čeleď si nemohla dosti nachválit neznámého kněze, jak »to pozebral,« ale hospodář nebyl stejně uspokojen. Mluvil o tom ještě s hospodyní.

»Neříkám,« pravil, »bylo co poslechnout, ale mně se ten cizí kněz přece nelíbil. Káže on o pokoji, o tom, jak lidé mají meče překonati v rádla, jak mají odejíti z bojiště a v chrámích se modliti, ale ani slůvka neřekl o lásce. Maloval hrůzy válečné, ale když mluvil o míru, mluvil o něm tvrdě jako válečník; modlitba jeho za mír měla jen slova pěkná a vroucí, ale kdo se nedá oblouditi slovem ani jeho zvukem a pátrá, nelželi, neklameli, vyjadřujeli věrně, co je mluvícímu v hlavě i srdci, nemůže, aby si nepomyslil: u toho muže se myšlenky nesrovnávají se slovy. Nevím, co je zač, nechci ho soudit, ale nebožtík pan děkan Pospíšil byl by

o míru jináč mluvil: o míru mírně, měkce a jemně, a nikoli hlomozně a bouřlivě. A jak pyšný byl jeho pohled, jak se mu pysky svíraly, jak se mu nos křivil jako krahulíkovi! A když ruku napřáhl a prstem ukázal, jako by velký pán regimentu rozkazy dával. Ne, Kačenko, mně se ten cizí kněz nelíbil!«

Kojan přesvědčivě hodil hlavou a zastavil se u ženy. Vlídně se na ni usmál a zadíval se tam, kam její zraky směřovaly.

Náves, křížem protatá dvěma cestami, pomalu zarůstala drnem, na jehož zelených ostrovech husy popasovaly housata, ještě žlutá. Skoro před živností Kojanovou stál bedněný vůz komediantů. Vypřažená herka ukusovala si na návsi čerstvé trávy, nepokládajíc sebe za nedůstojno, že se, veliká a stará, živí týmž způsobem, jako žluté zobance vedle ní.

Před vozem bylo postaveno loutkové divadlo, pomalované ukrutnými rytíři a zavěšené rudou oponkou s pozlaceným třepením. Divadlo bylo postaveno již včera večer a nejednomu Stožickému klukovi zkazilo noc, že nevěděl, jak vyloudí od rodičů krejcar na komedii. Že na komedii musí, bylo u něho pevně ustanoveno, ale jak to bude s krejcarem? Ta veliká otázka jím v noci zmítala s boku na bok a budila mu v hlavě steré plány, jak si ke krejcaru pomůže, a málo který byl tak chytrý, aby si řekl: Zítra budu celé dopoledne dělati vzornou dobrotu, a za ni již odpoledne od tatínka krejcar dostanu.

Zdá se, že přece jsou mezi Stožickými kluky tak chytré hlavy. Tam ze stavení furiantsky vykračuje jeden, tam druhý, tam třetí. Ó, to jsou chlapci dokonalí, ti po krejcaru dostali! Ale tam ten se vykrádá z vrátek opatrně jako zloděj a za každým krokem se bázlivě ohlíží, aby ho ruka otcovské spravedlnosti nečapla. V tobě, kluku, nevězí nic dobrého! A co to skrýváš za zády? Vdolek! Nešťastníče, tys ten vdolek mamince ukradl, abys jej dal komediantům místo vstupného! A tam zas jeden takový, a tam zas!

Znenáhla tvoří se před rudou oponkou hromádka drobného obecenstva. Také děvčátek v červených šátcích přibývá. Což, panenky bývají vždycky hodné, pro ty se již v maminčině kapsáři krejcar najde, a neli v maminčině, v babiččině jistě.

Z vozu vyskakují výrostek a dívka v chatrném komediantském kostymu, on drží v ruce trubku, ona má přes rameno zavěšený buben. Trubka zarepetila, buben zarachotil, ale jak! Stal se takový zvukový skandál, že i vrabci poplašeně křičíce ulétali. Ale dětem to nevadilo. Kupily se a žádostivě oči vyvalovaly, ač ještě nebylo nač.

»Počkej, abychom také slyšeli, co vyhlašujou,« pravila Kojanka muži a opatrně otevírala okno, aby do sednice nenašlo mnoho chladna.

Máj až do ledových mužů byl teplý a lahodný. Ledoví muži byli toho roku ledovější než kdy jindy a chlady dodržovaly i po sv. Janě. »Do svatého Ducha drž se kožucha,« říkali si lidé, a mnozí skutečně vycházeli v kožiších.

Právě se slunce schovalo za tmavý oblak a zafičel vítr, předbíhající husté a černé mraky, které se vyvalily nad Pražákem.

»Snad se i sníh rozpade,« řekl Kojan, přibližuje hlavu k hlavě ženině.

»Pst, už hlásají!«

Komediant oznamoval, že se představovati bude »kratochvilný kus čili komedie, kterak sedlák Čvančara deset Prajzů za živa snědl, ku kteréžto komedii slavné obecenstvo uctivě se zve.« Odříkali a šli troubit a bubnovat dál.

»Pánbůh nás zachovej,« řekla Kojanka, aniž určitěji označila, zda vojny čili toho, abychom museli Prajzy za živa jísti. Chtěla zase okno zavřít, když něco pod ním vzbudilo její zvědavost. Vystrčila hlavu a muži oznámila:

»Pod okny sedí na lavičce Viktora a Kořínek.«

I Kojan se podíval oknem a zašeptal: »Chudáci!«

Viktora byl starý blázen kraje, Kořínek byl nejnovější. Byl to sedlákův syn z Újezda. Loni byl v Písku v osmé latinské a nedlouho před maturitou byl z gymnasia vyloučen pro drzé potupení víry. Kořínek odešel z Písku, a od té doby byl na mysli pomaten.

Viktora jako vždy byl oděn plátěnými spodky a košilí, nezapjatou ani na rukávech ani na krku. Rozhalená, mocně vzklenutá, široká hruď byla po léta šlehána větry, dešti a sněhy, ožehána mrazy i letním úpalem, mezi nimiž Viktora neznal rozdílu. Nikdy nechodil obut, nikdy si hlavy nepokrýval. Husté, černé kučery, prostříbřené prvými šedinami, v divokém nepořádku padaly mu do širokého a nízkého čela.

»Nestárne,« šeptal Kojan, »je jako z mědi ulit. Co lidi hubí, jeho se nedotýká. Byli si u nás pro oběd?«

»Byli. Vlastně jen Viktora byl. Hlásil, že potřebuje kus chleba pro sebe a pro syna. Kořínek zůstal venku.«

Kojan byl dojat.

»Hle,« šeptal, »Viktora jediný se ujal nešťastného jinocha, jejž vlastní otec vyhnal z domova! Viktora ho přijal za svého!«

»I rodiče Kořínkovi jsou nešťastni.«

»Jeli to od Boha, sláva a díky jemu za všecko, neboť nevyzpytatelny jsou cesty Páně a lidé nemohou posuzovati skutků Hospodinových. Ale jeli to dílo zloby lidské, běda tomu, kdo je zavinil, tomu bude těžko zodpovídati se před soudnou stolicí boží! Až mi srdce usedá, když na nebohého chlapce patřím.«

Kojanka položila prst na ústa.

»Nejsem hoden,« pravil bývalý student Kořínek, položiv si ruce křížem na prsa a v plaché pokoře se nakláněje před Viktorou.

»Jsi hoden,« ujistil ho zpurně Viktora.

Tváří Kořínkovou zakmitla radost a naděje, zakalené a mdlé oči zasvítily, bílé zuby se blaženě zasmály z červených měkkých rtů. »Jsem hoden?« otázal se vesele jako dítě, ale hned zase hlavou nedůvěřivě zavrtěl, zasmušil se, oči mu vyhasly, obličej

zastřela melancholie. Ještě rozhodněji hlavou zavrtěl a opět se k Viktorovi nakláněje pravil pevně: »Ne, nejsem hoden!«

»Ale jsi hoden,« tvrdil Viktora již trochu netrpělivě.

»Ne, nejsem!«

»Hloupý, povídám ti, že jsi hoden!« rozkřikl se Viktora hněvivě.

Kořínek rychle, jako by odhozen, odsedl na sám kraj lávky a třesa se vzhlížel na Viktoru bojácně a úzkostlivě. A jak tak vzhlížel, ruce mu sklesly, ústa se otevřela, oči vytřeštily, jako by se jim zjevoval jakýsi hrůzný přízrak. I vzkřikl zděšeně a obličej si zakryl dlaněmi.

Děti u komediantského vozu se polekaly. Chlapci se ohledli v tu stranu, odkud výkřik přiletěl, děvčátka se dala na útěk; ale již se vzpamatovala a vracela se do hromádky. Když se jim pomatený Kořínek po prvé ukázal, děti — jako děti — vycítily jeho slabost, obklopovaly ho, pokřikovaly naň, kluci se mu posmívali. Ale od té doby, co divý silák Viktora vzal Kořínka pod svou ochranu, žádné dítě se neopovážilo přijíti jim na blízko. Jak uviděly Viktoru, dětem se tajil dech a tajemná hrůza je obcházela.

»Nebožák,« zašeptla Kojanka.

Kořínek byl sličný jinoch štíhlého vzrůstu, bílé pleti, jasných modrých očí, pravidelného obličeje, jejž rámovaly plavé, mírně zvlněné vlasy, padající přes týl na plece. Nosil černou sukni a černou jupu, v bocích přepásané provazem. Kdo se na něj díval pozdáleči, myslil, že je to jakýsi mladý mníšek. Na hlavě měl Bůh ví co: nebyl to ani klobouk, ani čepice, ani čepec.

Viktora vyskočil a Kořínkovi pěstí hrozil.

»Jsi hoden, jsi hoden, jsi hoden!« křičel chroptivým hlasem.

Kořínek se lítostivě rozplakal. Bylo vidět, jak se mu slzy draly skulinami prstů.

»Kdy bych já byl hoden!« volal žalostivě. »Ale nejsem hoden a nejsem!« opakoval jako vzdorovité dítě.

Viktora si povšiml Kojana, jejž znal jako dobrodince chudých a opuštěných, sirých a bezdomých, dobrodince, který nikdy neposuzoval toho, kdo ho žádal o kus chleba nebo přístřeší, z nikoho nevyzvídal, odkud je, jakého původu, jaká jest jeho minulost. Kojan byl jediný muž, jejž Viktora uznával za dobrého. Ten byl ke všem lidem divoce urputný. Ač nebylo slýcháno, že by někomu ublížil, přece se ho báli, neboť nikdo neměl jistoty, že Viktoru bez své vůle nepodráždí, a silák byl Viktora náramný, jak obr. Lidské tváře Viktora dobře si nepamatoval. Hledíval lidem upřeně v oči, ale vědomí v jeho pohledu nebylo. Jindy zase chodíval kolem lidí s hlavou sklopenou, s očima k zemi obrácenýma, a nic ho nepřinutilo, aby vzhledl. Stanulli před Kojanem, vždycky se zarazil, díval se naň vyjeveně, rozpomínal se, a když se mu v temnotách ducha rozbřesklo, pozdravoval Kojana: »Zdráv buď, Kriste!« jako by chtěl říci: dobrý křesťane.

Vida Kojana v okně, Viktora se zarazil, zadíval se naň plaše i divoce, načež se otázal: »Je hoden či ne?«

»Hoden,« odpověděl Kojan, »neboť je boží.«

A Viktora na Kořínka: »Slyšíš, chlapče? Jsi hoden!« Kojanovi se poklonil: »Zdráv buď, Kriste!«

Slovo Kojanovo účinkovalo i na Kořínka. Přestal plakat, dětinsky se zasmál a tleskl v ruce: »Jsem hoden, jsem hoden!« Vstal, poskočil a zaplesal: »Jsem hoden, jsem hoden!«

»Na tedy a jez!« řekl Viktora a opět usednuv na lávku vyňal ze záňadří krajíc chleba, jejž mu dala Kojanka, a lámal i podával Kořínkovi.

»Jez, synu!«

A Kořínek, jako prve se chlebu bránil, že není hoden, tak nyní sousta hltavě požíval, a čím chvatněji jedl, tím rychleji mu Viktora lámal.

Na kapličce zazvonilo. Znamení, aby se sousedé sešli do hromady. Znamení dával obecní kovář. Sejíti se mají, aby očekávali poslů z Prahy, uvítali a vyslechli je.

»Půjdu taky,« řekl Kojan, ale nešel hned. Nechtěl být nikde prvým, aby lidé o něm nemohli mluviti, že se dere do předu.

Stará kaplička Stožická stála přes náves na nevysokém, ale příkrém břehu. Nad ní se rozkládala mohutná, stará lípa, za lipou byla kovárna. Pod lipou se konávaly obecní hromady neúřadní. K nim mělo všechno občanstvo volný přístup a na nich volnost projevu. Prvá místa v hromadě ovšem zaujímali starousedlí sousedé sedláci, strýcové. Přišelli výměnkář, uvelebil se vedle svého syna hospodáře, aby obec viděla, že jsou zajedno, třeba oba nepanovali. (Vždycky arci zajedno nebývali.) Za nimi synkové donášeli židle, jež stavěli do polokruhu. Synek se postavil za otce, poslouchal a pozoroval. Chalupníci se rozsadili, kde kdo mohl: jeden na špalek, druhý a třetí na kozu, čtvrtý si přivalil kámen. Domkáři neusedali, ale starce z nich strýcové vybídli, aby se posadili, majíli kde, a na to vybídnutí mladší čekali, aby svým otcům nebo dědům opatřili sedátko. Podruzi a nádenníci stáli za domkáři, při čemž podruzi stále pozorovali, nekýváli na ně hospodář a nemáli pro ně rozkaz. Za muži bylo místo ženám, jichž se držely děti. To byla vlastní hromada. Za ní stáli obecní služebníci, kovář a pastýř se svými rodinami. Různo stáli, protože věčně na sebe řevnili, kdo z nich jest obci platnější a komu náleží přednost. O málo let později přibyl k nim obecní hlídač, neboť množily se stížnosti, že se šíří polní pych, snopy se ztrácejí s polí, na lukách se tráva vyžinuje, čehož dosud nebývalo, leda porůznu a v malé míře. Za chumáčem hromady bylo místo i pro žebráky, bylili v obci jací. V hromadě každý si našel a pevně zaujal místo, které mu náleželo podle věku, věhlasu a rozličných měřítek jiných. Rovnosti tu nebylo žádné a nikdo nemyslil, že by bylo možno, aby všichni byli srovnáni pod jednu míru. Společnost byla jako kvetoucí louka plná rozmanitosti, pestrých barev, ale přece harmonicky ladná.

(Pokračování.)

Dr. Josef Herold.

List z nejnovějších dějin českých.

Od

Adolfa Srba.

V plné mužné síle zemřel dne 3. května jeden z nejčelnějších současných politiků českých, dr. Josef Herold. Několik dní před svou smrtí přednášel ještě v Plzni o jazykové otázce při soudech a úřadech v Čechách. Vrátil se do Prahy se zárodkem smrtící nemoci, kteráž jej úžasně rychle sklátila v předčasný hrob. Odpočívá v posvátné půdě hřbitova Vyšehradského.

Nad hrobem ještě čerstvým těžko psáti úsudek o zvěčnělém. Pociťujeme celou tíži ztráty, kterou národ a zejmena strana svobodomyslná utrpěly; ale v příliš živé paměti jest ještě vše, co zesnulému jako politikovi i jako soukromníku nikoli neprávem se vytýkalo. Zásada: de mortuis nil nisi bene nemůže platiti o mužích, kteří v životě veřejném zaujímali postavení tak vynikající, vždy vlivuplné a často rozhodující, jako dr. Herold.

Jeho neobyčejnému nadání řečnickému, jeho neúnavnosti v službách národa našeho musí vzdána býti bez omezení a výhrady čest.

Herold narodil se dne 22. října 1850 ve Vršovicích. Již v letech studentských účastnil se čile tehdejšího utěšeného ruchu národního i politického naší mládeže. Jakmile se stal samostatným, věnoval svůj volný čas práci ve sborech samosprávných, a sice nejprve v rodné obci své, později na Král. Vinohradech. Politickou činnost svou počal r. 1875, zvolen byv za jednatele Klubu národní strany svobodomyslné. Roku 1883 byl zvolen poslancem za okresy Jilovský a Říčanský do sněmu království českého, a obrátil záhy na se pozornost kruhů politických. Na říšskou radu zvolen po prvé r. 1888, a to v městské skupině Čáslavské. Hlásil se k straně mladočeské a získal si již tehdy o ni zásluhy svým řečnickým a organisátorským nadáním, ale nebyl z počátku nikterak vášnivým stranníkem, ačkoli strany staročeské a mladočeské příkře proti sobě stály a navzájem všemi prostředky se potíraly. Tvrdilo se, že by byl býval ochoten přistoupiti k straně staročeské, ale ve vůdčích kruzích staročeských jevila se proti němu patrná nechuť pro jeho příliš radikální a často demagogické náklonnosti. Jako poslanec postavil se brzo v nejpřednější řadu svých politických přátel, a z velké části bylo jeho dílem, že strana staročeská pozbývala v lidu víc a více půdy. Neúspěchů staročeské politiky dovedl znamenitě vykořisťovati ve prospěch strany své. Výmluvností svou pomáhal více než kdo jiný ze soudruhů jeho v lidu českém šířiti a utvrzovati přesvědčení, že neúspěchy ty dlužno klásti jedině na vrub špatné politiky staročeské a že třeba pouze Staročechy odstraniti a nahra-

diti je stranou mladočeskou, aby český lid v brzku se domohl všech politických i národních tužeb svých. »Nechť každý volič věnuje při nastávajícím volení důvěru a hlas svůj mužům, kteří obrali sobě za úkol změniti dosavadní pochybený směr české politiky, třímati opět vysoko starý český prapor na obranu životních požadavků svého národa a vstoupiti v parlamentární zápas s novými svěžími silami,« — tak a podobně mluvilo se k lidu a slibovalo se, že strana mladočeská chce národu českému vystavěti lepší byt, ne chudou, otrhanou žebráckou chaloupku, nýbrž důstojný a skvělý palác. »Vystavíme si palác blahobytu« a »budeme mluviti s králem,« tak hlásal i dr. Herold. Drahně let minulo od oné doby, ale po paláci blahobytu marně se ohlížíme, s králem sice naši poslanci často a dosti otevřeně — jako právě dr. Herold — mluvívali, ale nikdo nemůže tvrditi, že bychom byli cíli svému blíže, než r. 1889.

Přišla neblahá Vídeňská ujednání z r. 1890, známá pod jmenem punktací. Úmluvy ty setkaly se po celém téměř národě s odporem; ký div, že strana svobodomyslná jich využitkovala, aby straně staročeské zasadila rozhodnou ránu. Dr. Herold stál v popředí jich odpůrců, a nebylo věru ani zapotřebí jeho výmluvnosti, aby se lid od strany staročeské nadobro odvrátil. Poznavše neupřímnost vlády a úmysly Němců, odstupovali od punktací i nejrozhodnější Staročeši, až se jich konečně úplně zřekli. Na sněmu zemském i na radě říšské byl dr. Herold vždy prvním mluvčím strany své proti punktacím.

Při všeobecných volbách do rady říšské r. 1891 poražena strana staročeská na hlavu. Zastupování národa českého a odpovědnost za českou politiku převzala strana mladočeská úplně a s lehkým srdcem. Boj za rychlé vydobytí českého státního práva počal. Podávány návrhy na státoprávní adresy králi.

V Čechách byl místodržitelem hr. Fr. Thun, od svobodomyslné strany obzvláště nenáviděný. Hr. Thun podceňoval význam strany té a její vliv a učinil v úřadování svém mnohá opatření, která netoliko strany svobodomyslné, nýbrž celého národa trpce se dotkla. Na sněmu českém ve schůzi dne 28. prosince r. 1895 vytkl dr. Herold v účinné řeči stanovisko své strany k místodržiteli. »My pravíme,« zvolal na konec řeči své, »že není styku, není modus vivendi mezi národem českým a hrabětem Thunem. Tak nám káže naše politická čest, tak nám káže čest milovaného a drahého národa našeho, tak nám káže prospěch a klidný rozvoj této země. V tom také všichni jsme svorni, neboť jest to rozhodnutí naše z vůle celého národa, který nemůže zapomenouti, co se mu stalo, a který, kdy by to zapomenouti chtěl, zapomněl by sama sebe a své vlastní cti . . . To jest naše stanovisko, které loyálně zde doznávám, to jest naše odpověď na uvítání, kterým nás hr. Thun vyzval jako spojence k spolupůsobení s ním. Tohoto spojenství přijati nemůžeme, my půjdeme podle sebe dále, až osud rozhodne, kdo z nás lépe měl na zřeteli

prospěch a blaho tohoto království.« Tak promluvil dr. Herold r. 1895.

Padlo ministerstvo hr. Badeniho, odstoupil přechodní kabinet Gautschův a v březnu r. 1898 jmenován hr. Frant. Thun předsedou nového kabinetu, jehož vynikajícím členem se stal dr. Kaizl, když se dříve i předseda českého klubu na radě říšské i předseda výkonného výboru strany svobodomyslné vyslovili, že pokládají za vlasteneckou povinnost, aby nabízené portefeuille přijal . . .

Státní právo české mělo v dr. Heroldovi i na sněmu českém i na radě říšské vždy skvělého zastance. Památna jest jeho řeč v adresní komisi českého sněmu r. 1895, když odůvodňoval svůj návrh na podání státoprávní adresy. »Státní právo,« tvrdil, »není pouze to, co v minulosti bylo, není jen dějinným faktem. Státní právo české není jen oním historickým vývojem, jaký dějiny a státní akta vytvořily, státní právo jest právním stavem, ono jest životním, organicky vyvinutým právem tohoto království. Jest to nezkrácené právo na státní samostatnost a svéprávnost, jest to právo samostatného státního života těchto zemí. Státoprávní program český jest program reální, jest program opravdový a možný.«

Roku 1897 odůvodňoval dr. Herold na radě říšské návrh na podání adresy králi. Dovolával se slovy plamennými státoprávního požadavku českého národa a prohlásil, že »Čechové od svých státoprávních požadavků ani na okamžik neustoupí, že jsou odhodláni bojovati s veškerým úsilím za tuto ideu s nimi srostlou a že neustanou opakovati své prosby k císaři a králi, dokud nebudou splněny sliby dané sněmu království českého.« Státní právo české obhajoval také skvělou řečí na říšské radě v květnu r. 1897. Prohlásil, že čeští poslanci státním právem koruny české nerozumějí a nemohou rozuměti leč právo těchto zemí na samostatné zákonodárství a samostatnou správu, a prohlásil stejně upřímně, že zástupcové českého národa jsou ochotni z praerogativy státoprávního postavení koruny české postoupiti celkovému zastupitelstvu rakouských zemí tolik, kolik je třeba k velmocenskému postavení a k jednotě říše a k blahu a vývoji jejich národů.

České menšiny nalézaly v dr. Heroldovi vždy rozhodného zastance. Na říšské radě podal r. 1896 návrh na jich ochranu. V odůvodňovací řeči pravil, že Němci nemají ani v Čechách ani na Moravě příčiny stěžovati si na utlačování, vyzval vládu, — tehdy byl předsedou ministerstva hr. Badeni, — aby provedla státní základní zákony a tím rozřešila otázku ochrany národních menšin. Návrh jeho zůstal však nevyřízen. Ve výkonném výboru národní strany svobodomyslné navrhl již dříve, aby strana opatřila vydání spisu v několika jazycích, v němž by poměry českých menšin byly podrobně vylíčeny, a aby zařízen byl národní fond ku podpoře menšin. Oba návrhy byly sice s nadšením přijaty, ale dosud nebyly provedeny.

Za smír s Němci se dr. Herold vždy přimlouval, ovšem jen za podmínek čestných a přijatelných. Upravení jazykové otázky představoval si jen na základě úplné rovnoprávnosti a rovnocennosti a s tou podmínkou, že koncese by se mohly státi jen vzájemně na podkladu reciprocity a že jazyková otázka by se musela upraviti nejen pro království české, ale pro všecky země koruny české.

Jeho stanovisko k šlechtě nebylo naprosto nepřátelské. Vyslovil se kdysi zazlívaje jí, že se staví proti taktice mladočeských poslanců na radě říšské: »Nemám české šlechtě za zlé, že nechce jíti s národem do opposice, a jsem přesvědčen, že nepůjde, protože nechce a nemůže ztratiti posici a důvěru, kterou si v nejvyšších kruzích získala, ale ona chybuje, že holduje zásadě, že dokud český národ jest v opposici, musí se mu stavěti na odpor. Kdy by šlechta při svém postavení hleděla využiti ruchu opposičního ve prospěch české věci, kdy by ho nepodceňovala a nestavěla se mu na odpor, vykonala by úlohu, kterou vykonala šlechta maďarská před vyrovnáním. Šlechta musí počítati, že již nemůže býti vůdcem národa a politickým faktorem, s kterým český národ musí jíti.«

Členem delegací byl dr. Herold několikráte. Byl rozhodným odpůrcem politiky trojspolkové, ježto jest provázena silným účinkem na vnitřní politiku, kterýž se jeví po celou řadu let proti českému národu a který jest nejen nebezpečím a útiskem pro tento národ, ale zároveň nebezpečím pro celou říši. Přemnohé zaměstnání v Praze veřejné i soukromé nedovolovalo Heroldovi, aby se věnoval vykonávání říšského i delegačního mandátu úplně. Scházel často i při důležitějších jednáních, ale ve všech význačných debatách ujímal se jak v plné sněmovně tak ve výborech, zejmena rozpočtovém, slova jmenem poslanců českých.

Četné byly jeho podněty zákonodárné. Jako člen výkonného výboru strany svobodomyslné a komise parlamentní byl obyčejně při důležitých usneseních zpravodajem, a usnesení programové bylo zpravidla jeho prací. Byl po nějaký čas předsedou českého poslaneckého klubu na radě říšské, ale nemoha na delší dobu bývati z Prahy, složil tuto funkci záhy. V zemském výboru království českého zasedal celou řadu let a byl za svou činnost jmenován v četných městech a obcích českých čestným občanem. V posledních letech zmenšil se jeho vliv ve straně mladočeské, i zůstával ve výkonném výboru se svými názory a návrhy častěji v menšině. Několikráte mu byl nabízen ministerský úřad, ale on jej vždy zamítl. Příčiny byly spíše rázu soukromého. Vytýkalo se mu, že příliš dbá svých zájmů soukromých a že ze svého postavení politického kořistí na vlastní prospěch. Nemile dotklo se veřejnosti, že převzal několik procesů ovšem výnosných, ale po stránce veřejné mravnosti dosti povážlivých, a byl tím přísněji posuzován, ježto právě v té době bylo jeho přítomnosti ve Vídni třeba. Když r. 1898 při slavnosti založení základního ka-

mene k pomníku Palackého ustanoven slavnostním řečníkem, bylo proti tomu z některých stran protestováno, ale slavnostní výbor odmítl protest ten s prohlášením, že uznává dr. Herolda za jednoho z nejspůsobilejších řečníků a nejpovolanějších mluvčí českého lidu.

Národní Listy tvrdí, že v poslední době dr. Herold nesouhlasil s postupem české delegace ve Vídni, a skutečně jevil se mnohdy rozpor mezi ním a dr. Kramářem. Když se po odstupu dr. Fořta jednalo o obsazení ministerstva obchodu českým poslancem, nabídl bar. Beck úřad ten dr. Heroldovi, a on byl ochoten jej převzíti. Noviny oznamovaly již, že se jeho jmenování stane co nejdříve. V poslední chvíli stal se však obrat. Výkonný výbor strany mladočeské vyslovil se pro dr. Fiedlera, a ten byl také ministrem jmenován.

Dr. Herold věnoval v poslední době svou politickou činnost skorem výhradně jazykové otázce. Promluvil několikráte na veřejných schůzích o věci té, odmítaje s důrazem neoprávněné požadavky Němců. V Plzni promluvil naposled. »Jazyk český,« pravil v řeči své, »jest i dle nynějších zákonů jazykem zemským, a proto není přípustno, aby byl prohlašován za jazyk pouze v zemi obvyklý nebo neobvyklý. Čeští poslanci svobodomyslní tu neustoupí ni o jediný krok; jsou odhodláni k nejzazším důsledkům, kdy by se přesvědčili, že zlá vůle některého úředníka může platiti více, nežli právo celého národa českého. V boji, který nyní v tomto oboru vedou poslanci čeští, je v sázce mnohem více, nežli se myslí. Nikoliv my Čechové potřebujeme klidu od boje jazykového, nýbrž stát a ti, kdož jej řídí. Neodstraníli zpupnou anarchii německou, pak bude jejich vinou, když v národě českém dojde k soustavné odvetě dle hesla: oko za oko, zub za zub!« Byla to poslední Heroldova výstraha Vídeňské vládě, byla to vážná výzva k poslancům českým.

Dr. Herold zabýval se důkladně studiem o opravě zemského zřízení království českého a připravoval v té příčině návrh pro zemský sněm.

Dle názoru jeho mělo býti zemské zřízení jako základní zákon království českého takto upraveno: 1. Království české tvoří jednotný, nedílný celek, jak je zaručeno pragmatickou sankcí. 2. Národ český i německý jsou národové političtí, mají stejný nárok na ochranu a vývoj své národnosti, svého jazyka a na zabezpečení svého politického postavení. Úplná rovnoprávnost obou jazyků v celé oblasti království českého musí tedy býti jedním ze základních článků zemské ústavy. 3. Odtud vyplývá právo národních menšin na ochranu netoliko v zemi, nýbrž i v okresech a obcích tak, aby žádný občan království českého nebyl pro svou národnost a svůj jazyk zkracován ve svých právech politických a občanských. 4. Jednota království českého vyžaduje, aby zemský znak a zemské barvy po celé zemi byly dány v ochranu zákona. 5. Místodržitel, jmenovaný králem, a místodržitelští radové mají tvořiti zemskou vládu, odpovědnou sněmu. 6. Ve věcech zem-

ského zákonodárství smí býti poslední instancí zemská vláda, nikoliv ministerstvo Vídeňské, a usnesení zemského výboru nemohou podlehati dozoru Vídeňského správního soudu, nýbrž jest nutno zříditi pro Čechy zvláštní zemský správní soud. 7. Organisace politických správních úřadů a soudů v království českém spadá pod pravomoc zemského sněmu, který může také rozhodnouti o potřebě úřadů krajských jako úřadů druhé instance. Budouli národní menšiny náležitě zabezpečeny a odpadneli německý požadavek, že nové kraje mají býti jednonárodní s výhradným panstvím jednoho jazyka, nebylo by námitek proti krajskému zřízení jako staré české instituci. Ovšem vedle krajských úřadů musely by se zříditi i krajské samosprávné sbory, jež by mohly rozhodovati o stížnostech proti usnesení nejnižší instance, čímž by se zemskému výboru ulevilo. Krajským zastupitelstvům podobně jako zemskému výboru musela by se pak přiznati také moc výkonná. 8. Zákonodárnou kompetenci zemského sněmu i správní kompetenci zemského výboru nutno přesně vymeziti. Zemskému zákonodárství mají náležeti: veškero zákonodárství zemědělské, agrární, živnostenské, sirotčí, chudinské a zdravotní, prostřednictví a ochrana práce, zákonodárství týkající se obcí, okresů, krajů, farních osad, školství obecného, pokračovacího, živnostenského, hospodářského a odborného, zákonodárství stavební, požární a silniční, zemské dráhy, vodní cesty, úprava národních poměrů při úřadech a soudech; mimo to v rámci státních zákonů také university, vysoké a střední školy, pojišťování dělnictva a živnostnictva a soukromých úředníků. 9. Aby zemský sněm mohl vyhověti všem hmotným i kulturním potřebám obyvatelstva, musel by míti právo vypisovati samostatně zemské daně a musel by býti věrným zastupitelstvem celého království, čehož by se dosáhlo volebním řádem na základě čistě demokratickém.

Dne 16. září r. 1903 zřízena byla Česká národní rada k hájení národních zájmů českých proti úkladům a nástrahám německého Volksratu. Dr. Herold zvolen předsedou sboru toho. Po jeho úmrtí věnovalo mu předsednictvo vřelou vzpomínku vděčně uznávajíc, že sboru tomu prokázal v zájmu společného národního celku jako jeho vlastní tvůrce a vzorný předseda služby přímo neocenitelné. V posledních letech svého neúnavně činného života přestával dr. Herold býti víc a více stranníkem a kladl zájem a prospěch celku nade vše. Těžce nesl roztříštěnost a rozháranost v táboře českém a toužil po sloučení všech sil k společné práci. Nebylo mu přáno dočkati se toho, jako mu nebylo přáno, aby se dožil okamžiku, v němž by český národ mohl s jistotou očekávati brzké vyplnění alespoň nejnalehavějších tužeb svých, nedočkal se blahého okamžiku toho po dlouhých letech úmorné práce, ačkoli byl na počátku své politické dráhy pevně přesvědčen, že jedině nevhodná politika staročeská okamžik ten zbytečně oddaluje.

Předčasná smrt jeho způsobila v národě českém upřímný, hluboký bol.

Česká literatura vyložena Němcům.

Rozprava

Elišky Krásnohorské.

(Dokončení.)

Podivnou logiku nacházíme v této literární historii. Praví nám na příklad, že Vrchlický založil školu básnickou, Svatopluk Čech nikoliv; jmenuje Xav. Dvořáka, Jarom. Boreckého a Jarosl. Kvapila — nevím, zdali všecky tři právem — žáky Vrchlického, ale přisuzuje Svat. Čechovi též aspoň tolik souputníků, kteří sice prý nejsou vlastně jeho žáky, ale — »jsou mu zcela blízci!« Panu dr. Novákovi to nedá, aby dobrovolně nechal někoho státi na vlastních nohou, můželi jej dost malounko opříti o někoho jiného. Tak i Ladislav Quis, jako by neobstál sám o sobě a nemohl si žádati podobizny individuální, musí míti nejen blízkost Čechovu za pozadí, ale po boku ještě tři kmotříčky, od kterých se učil: Havlíčka, Čelakovského a Kolcova. Ba charakteristické jest pro dr. Arna Nováka, že i téhož Kolcova zas opírá o někoho jiného; nazývá jej ruským Burnsem. Jen dále, prosím! Vždyť by se i pro Burnsa našlo opěradlo, aby nestál samostatně. Působí to bez mála jako manie. Takovými povrchními připomínkami jmen, představujících známé typy, zajisté se neprovádí čistá kresba typu nového, t. j. dosud neznámého, jakým jest cizině každý básník český. Cennou a pravdivou parallelu třeba jen mezi jedinými dvěma básníky provesti stálo by ovšem více živého procítění a vědecké práce, než věnoval dr. Novák celé své literární historii, když v ní naházel několik kop jmen cizích v hromadu s českými. Opírati kartu o kartu a zas kartu o kartu, tak se dle mého soudu stavějí kartové domečky.

Do téže skupiny co Quisa staví dr. Novák také bodrého písničkáře Fr. S. Procházku, jemuž se však mnohem hůře vede než Quisovi. Vlastenectví jeho rozhodně odsouzeno klatbou a celkově mu dáno vysvědčení, že jest »poetickým zpátečníkem.« Nemusí se však příliš rmoutiti, jest v dobré společnosti; zpátečníkem, a sice politickým, jest u dr. Arna Nováka také Jan Kollár, »ponížený sluha státního absolutismu« (str. 296). Za to snad osvícený literární historik věnuje spravedlnost a sympathii jiným, kteří se vzepřeli proti státnímu absolutismu? Vizme, jak u něho pochodil ku př. Josef V. Frič; byl prý to »pravý Don Quijote politického a literárního radikalismu; stále kázal věčný ten mladík smělými slovy a velebnými verši krásný čin, k němuž však u něho nikdy nedošlo.« — Ba, Frič dal v sázku jen svobodu a hrdlo, čehož dr. Arne Novák jistě neučiní; »směšné sebevědomí,« jež vytýká Fričovi, jistě se ho nechytí tím spůsobem, aby se pro věc českou vydal v nebezpečí.

Kdy by se v knize zakrylo jmeno Josefa V. Sládka a někdo četl stať jemu věnovanou, co by se asi napřemýšlel, čí to podobizna. Dr. Novák líčí jej jako žáka Angličanů a jako nejtiššího tichošlápka uzavřeného ve své pracovně se svým Shakespearem a s idyllicky prostou, tklivou Musou; to má býti Sládek, kdysi nejbojovnější harcovník Lumíra, charakter vášnivě vznětlivý i železný zároveň, v jehož poesii zvučí tolik ráznosti a českosti, tolik horoucně živých ohlasů skutečnosti a času! Leckterý mudrlant nemá ani potuchy, jaké k tomu třeba litiny vůle a energie, aby někdo při takém mnoholetém utrpení tělesném vykonal podobné dílo životní jako Sládek.

Nevím, jak bych bez pohoršení nazvala způsob posuzování, který v této knize na sebe upozorňuje na místech mnohých, mezi nimiž k nejnápadnějším náleží stať o Juliu Zeyerovi. Musela by býti celá opsána, aby se vidělo, jak ony veliké krásy, kterých poesii Zeyerově, z dosti značné části Němcům již známé, nelze upírati, jsou zde uznány, abych tak řekla, zdráhavě a se stálým přiměšováním kritického despektu, jenž se vrcholí v závěrečném rozsudku ironického tohoto znění: »Zeyerovi teprve jeho smrtí r. 1901 vzešla doba slávy; dnes pak, kdy moderní literatuře opět již nemá co říci, jest veleben aspoň jako miláček cituplných dam a blouznivé mládeže.«

A zas opomenul autor Zeyerovu povídku z doby Pobělohorské, mezi všemi jeho básněmi nejryzejším duchem českým prodchnutou Griseldu, jež také uměleckou hodnotou náleží do řady prvé.

Jestliže u Zeyera, tohoto »primitivisty s něžně nábožným srdcem dětským,« překáží katolická jeho mystika, bylo lze doufati, že za to vyhoví J. S. Machar protikřesťanskými a třeba nekřesťanskými názory; avšak nové sklamání! Ač jej dr. Arne Novák vysoko velebí, přec jeho filosofii dějin, holdující řecké antice, jejímu odlesku římskému a světopanství starořímskému, odkazuje, aspoň pokud Řecka se týče, zpět do osmnáctého století; ponechává mu sice slávu starého Říma, ale přisuzuje mu také zcela starořímské, ba imperatorské, nenávistné nazírání na křesťanství, jež přineslo novou dobu; dle Arna Nováka není tedy Machar zvláště moderní; spíš si čtenář může mysliti, že si libuje v archaismech.

Než nepleťme my se mezi duchy moderní a nejmodernější; nechť si sami mezi sebou povědí své mínění. Tak účtuje s Arnem Novákem již prof. Masaryk, byv od něho v literární historii jeho nazván »Hamelnským lovcem myší;« šermuje s ním i F. X. Šalda, jenž do nedávna se obdivoval zárodku jeho klassického smyslu.

Snad jsou tito všichni a vrstevníci jejich již zastárlí, opozdilí za vznosným rozletem ducha nejmladšího? Známoť dosti, že se za našich dob nesmírně rychle žije a dožívá, — zvláště v literatuře české, kde se nové směry líhnou velmi rychle. Bylť dr. A. Novák spoluredaktorem anthologie básníků nejmladšího

pokolení, jimž vyslovil tolik uznání, až to budilo jinde nelibost. Snad tedy v řadách těchto Benjaminů nachází osvěžení a omlazení poesie české, doufaje, že ji konečně povznesou na stupeň světový?

I přirozené toto očekávání je sklamáno. Nejmladší generace literární v knize této prostě neexistuje, neboť lidé jako Machar, Sova, Ot. Březina, Petr Bezruč, i Jiří Karásek, Theer, Dyk, — to jsou dle dnešních pojmů již starší páni, kteří, půjdeli to stejným tempem dále, co nevidět nebudou míti již také »budoucnosti co říci;« a kde je dorost? Kde jsou nositelé příštího rozvoje? Dílo páně Novákovo končí bez všeliké perspektivy v budoucnost; zdaž pan doktor jí české literatuře ani neslibuje? Či se nejmodernějšími jejími stoupenci, kteří se šťastně vyzuli z trojího nejhoršího předsudku: z vlastenectví, z náboženství a z ethiky, nechce Němcům pochlubiti?

Ano, ethika a praktické její uplatnění, morálka, ta také jest přečetným spisovatelům našim závadou, že nemohou dojíti přízně takového pokrokovce, jakým jest dr. Arne Novák. Poněvadž se to týče hlavně našich novellistů, musím vysvětliti, proč tak náhle, po tak neúplném výběru veršovníků, přecházím ku prosaistům.

Nelze jinak, neboť v práci dr. A. Nováka najde se o málo více poetů aspoň pojmenováno, než jich zde již uvedeno. Tři Slováci: Vajanský, Hviezdoslav a Botto zachyceni zcela necharakteristicky, poněvadž schází okolo nich pravdivé a názorné vylíčení národního života slovenského, v němž teprve může význam jejich býti pochopen; z Čechů uvedeni jsou ještě V. Šolc, R. Mayer a R. Pokorný slušněji, Ant. Klášterský a K. Leger však jen aby byli pohaněni; mladý lyrik Jan z Wojkowicz a dekadenti Arn. Procházka a K. Hlaváček, — a jsme hotovi.

Jak patrno, literární historie tato mlčí o značném počtu básníků našich, kteří se pracemi svými vžili v obecnou oblibu více než tak mnozí, kterým kniha věnovala pozornost. Těsnost místa nemůže býti omluvou, že nebyli ani pojmenováni, ani zmínkami po jednom aspoň řádku zlehka označeni. V rejstříku jmen pohřeší každý na první pohled básníky: Em. z Čenkova, Boh. Čermáka, Jana Červenku, Otak. Červinku, Irmu Geisslovou, Fr. Chalupu, Jos. Jakubce, Bohd. Jelínka, Bohd. Kaminského, Miroslava Krajníka, Karla Kučeru, Frant. Kvapila, Em. Miřiovského, Otak. Mokrého, A. E. Mužíka, J. Opolského, J. Rokytu, Lad. Staňka, Al. Škampu, F. Táborského a celou řadu jiných.

Avšak i v řadě novellistů, dramatiků, esthétů, liter. historiků, cestopisců a t. p. nacházíme mezery stejně nepochopitelné. Marně bychom hledali aspoň jmena Karla Adámka, Fr. Bílého, Jos. Brauna, Bohum. Brodského, K. M. Čapka, Leand. Čecha, Marie Červinkové, Fr. Dvorského, dr. V. Flajšhansa, dr. Jiř. Gutha, dr. F. X. Harlasa, M. Jahna, B. Jandy

Cidlinského, Edv. Jelínka, Herm. Jirečka, obou Klecandů, Koldy Malínského, Jos. D. Konráda, dr. Rud. Kronbauera, Jos. Kuffnera, V. Lužické, K. B. Mádla, Gis. Náchodské, Vl. Pittnerové, V. Řezníčka, Anežky Schulzové, J. J. Stankovského, Jiř. Sumína, Ter. Svatové, Jos. Svátka, Fel. Tévera, Karla Tůmy, J. L. Turnovského, Renáty Tyršové, J. Voborníka, Jos. Wünsche, Fr. Zákrejse, dr. Č. Zíbrta a tolika ještě jiných spisovatelů, že, dle pravdy pověděno, tato historie literatury vyloučila celou zas ještě literaturu, v níž se nacházejí i jmena vynikajícího zvuku, jak zjevno i z neúplného tohoto seznamu zavržených. Dr. Arne Novák nepsal o »českém písemnictví,« kniha jeho měla býti nadepsána »výběr z českého písemnictví,« neboť jest to skutečně jen výběr, jaký si autor učinil o své újmě, aniž možno nahlednouti, jakým vodicím principem se při tom řídil. Následkem toho vypadá česká literatura u něho velice chudá, kterýž trapný dojem nezmírněn všude aspoň podotknutím, že kromě autorů v knize uvedených pracovalo v tom či onom oboru stejné, neli četnější množství spisovatelů, kteří, byť se autorovi zdáli méně významnými, přece se uplatnili v literatuře. Cizí čtenář, jenž se v knize dočte tak pohrdlivě odmítavých, ba neurvalých posudků, jaké podány o J. V. Fričovi, o F. S. Procházkovi, Kar. Legrovi, Jos. Štolbovi, Kar. Pippichovi, V. Štechovi, Ant. Klášterském a nejednom jiném, pomyslí si asi, že jest tu vyjmenováno již pravšecko bez výběru i to nejslabší, jinak by sotva chápal, proč autor uvádí spisovatele, kteří dle jeho úsudku stojí na tak nízkém stupni.

Avšak nepojmenovaným nechať není líto, že o nich pomlčeno; lépe se jim vede než většině oněch, jež tato literární historie vyznamenala svým povšimnutím.

Všeobecnou nevoli vzbudilo potupné, klevetivé utrhání, jímž dr. Arne Novák napadl Aloisa Jiráska; s touž rozhorleností odmítla celá řada časopisů útoky jeho na K. V. Raisa, Jak. Arbesa, Ignáta Herrmanna, Bož. Víkovou Kunětickou. O Jiráskovi Novák tvrdí, že profesorská kamaraderie a akademická protekce jsou příčinou jeho úspěchu, a hned odporuje vlastnímu výroku řka, že »prostý muž« český zná z literatury jistě přede všemi Jiráska. »Prostý muž« ale beze vší pochybnosti se neptal profesorů ani akademie. Novák píše o Jiráskovi tak, jako by celá jeho schopnost záležela v tom, že vypisuje podrobné inventáře historických vněšností, příslušných té či oné době. Kdyby vysokomyslný onen kritikus měl pravou znalost umění neb aspoň poctivou logiku, nemohl by napsati vět tak křiklavě si odporujících jako: »V nejlepších svých dílech dovedl přesně zachovati i velký, historický, celkový dojem zašlých věků,« a o půl stránky dále: »Výbornému drobnomalíři kulturně historickému nelze odepříti pochvaly, byť i hlubší pojímání dějinně filosofické všude se bolestně pohřešovalo.« — (Velký, historický, celkový dojem bez hlubšího pojímání atd.?!) — A hned po té:

»Zcela jinak to dopadá s Jiráskem *umělcem*« ... Jen když to s Jiráskem umělcem dopadá tak, že dovede velké, celkové historické obrazy prováděti výtečnou drobnomalbou! Pak ať si dr. Novák třeba myslí, že to není — umění! Co napsal dr. Arne Novák na str. 342? ... »jen zcela lehce zahalené šosáctví, které myslí, že smí všecko zavrhovati a odsuzovati, čeho nemůže samo pochopiti.« Věnoval sice roztomilou tuto lichotku F. X. Svobodovi, ale nezdá se ti, milý čtenáři, že by byla spíše vhodna naproti lehkovážným soudcům literárním, kteří si osobují autoritu vědeckosti?

Jirásek nevyhovuje dr. Arnu Novákovi umělecky po stránce psychologické, citově i myšlenkově; v té věci jest mu u něho všecko příliš prosté, průměrné a malé. Nepátrá, zdali se v takových jednoduchých povahopisech nechová mnohem více pravdy a přirozenosti než v psychologické exotice, kterou sám zas u jiných autorů tepe, vytýkaje jim, že se pachtí za výminečnými, nadnormálními postavami. Vytýkati kanárkovi, že na jednotvárné své uniformě nemá ani pírka modrého, a papouškovi, že je až hrůza strakatý, mramorové soše, že se nepohybuje jako pořádná loutka, a třeba vodě, že neteče do vrchu: takovou cestou lze též v literární kritice dojíti znamenitých výsledků, žádáli se u každého právě to, co jeho individualita vylučuje.

Karolina Světlá na příklad jest pravým opakem Jiráskovým; proto asi u ní zas nutno žádati jeho plastického klidu, jeho umělecké umírněnosti, jeho přísné hodnověrnosti; neboť jí, jejíž fantasie, cit a myšlenky rozsahem své stupnice sálají do výše i hloubky měrou věru jedinečnou, zas dr. Novák vytýká nadsazování a přepínání, ohromnost vášní, massivní nanášení nejkřiklavějších barev, extatičnost, zkrátka vše, co souvisí s romantismem, jenž byl výslovným živlem jejího tvoření. Ještědsko, dějiště nejpůvabnějších prací jejích, líčí dr. Novák jako učiněné Eldorado psychologických vzácností a zajímavostí, věru skoro jako by tam hotové romány Světlé byly již žily; jen přijít a napsat jich kopie! Ale ironickým obratem pera dává zas hned na srozuměnou, že oni přírodní mudráci a snílkové »*museli*« se s autorkou »zahloubávati v nejhlubší problémy časové, *museli* se s ní nořiti v blouznivé filosofování, nejinak než u Bert. Auerbacha a G. Sanda.« Však za Světlou a za české spisovatelky vůbec k dr. Arnu Novákovi promluvily již Ženské Listy v letošním čísle březnovém.

Zdá se, že přísného našeho soudce opravdu hněte nepochopitelná jemu populárnost Karla V. Raisa, snad neméně než Jiráskova. Ač pomluvou osobní jako proti tomuto nevystupuje proti Raisovi, za to tím více ještě snižuje uměleckou jeho čest. Jen první dvě knihy drobnějších jeho prací docházejí uznání; od té doby vše, co napsal, jest prý pouhým opakováním několika primitivních motivů, které již v oněch prvotinách svěžeji byly zpracovány. A hle! S úsměškem obviniv Světlou, že svým vesnickým postavám vnutila své filosofování, obviňuje dr. Novák nyní Raisa, že jeho vesničané nefilosofují o náboženství a životních

poměrech! Zas již kanárek není modrý! Prostoduché typy vesnické, jaké si vybírá Rais, nepohoršují p. Nováka u jiných spisovatelů; proč právě u něho? Člověk při takových záhadách pak hádá! Nejvíce nelibosti vzbudili Zapadlí vlastenci a Západ, — »ze života starých učitelů a vlasteneckých farářů venkovských z doby probuzení, kteří v ubožácké těsnotě svého působení jsou líčeni tak zevrubně a velebeni tak nadšeně, jako by každý ten farář na vsi byl Dobrovským, každý ten učitel obecné školy Šafaříkem; k tomu se pojí nesnesitelně slaďounká erotika a přepjaté, pohnutlivé vlastenectví jako u Tyla nebo Třebízského —« A to již je nejhorší, co může dr. Arne Novák říci. Slakovité vlastenectví! To snad Raisovi u dr. Nováka všecko zkazilo. Byl to ale nápad, vyličovati s láskou a nadšením vesnického faráře a učitele! Co pak v době probuzení učinili pro nás takoví faráři a učitelé? Jest farář neb učitel vůbec něčím, o čem hodno psáti? Rais byl přec povinen věděti, že teprve doktorem a universitním docentem začíná člověk, vzdělanec a hlavně — vlastenec! A proto p. dr. Novák v celé knize tak horlivě žene proti *šosáctví?!*

Z toho, co pověděno, jest patrno, že Beneš Třebízský u dr. Nováka není v lásce. Práce Třebízského odsouzeny jím naprosto. A zas ta populárnost! Zde však jest po ruce příjemné vysvětlení, že katolický kněz, jenž hlásal slávu husitství, ovšem si získal sympathie v lidu.

Škoda, že mi není možno osvětliti zde všecky charakteristiky, kterými dr. Novák obmyslil naše spisovatelstvo; bylať by k tomu třeba také asi sta a dvaceti stránek, jako jich obsahuje celá jeho práce, čímž by článek nabyl rozměrů neskromných. Však mezery, ke kterým se musím odhodlati, jsou z velké části již vyplněny v referátech jiných listů, jako Zlaté Prahy, Zvonu, Moravsko-Slezské Revue, Rozhledů, Ženských Listů, Naší Doby, Radikálních Listů, Týdne a j. v., jež všecky se obracejí proti dr. Novákovi, kdežto Novina jej velebí.

Nestranně buď pověděno, že dr. Arne Novák neukřivdil každému; někoho i spravedlivě posoudil; jsou to výminky, které — — atd. S vřelostí u něho neobyčejnou a s živostí překvapující charakterisuje práce dr. Zikmunda Wintra a oceňuje rozkošné jeho historické povídky zaslouženou chválou. Škoda jen, že sám zkazil dobrý dojem této statě tendenčností, kterou jest nepokrytě namířena na pohanění Al. Jiráska, tak že dr. Wintra ani nemůže těšiti. S uznáním zcela neskaleným, bez mráčku zářícím uvedl svou matku Terézu Novákovou, jíž neupřel zajisté ani jediné její přednosti a nevytknul ani jediného nedostatku, a vedle ní skoro podobně příznivě Růženu Svobodovou, ač této již přivolal aspoň jednu kmotru z ciziny, Ricardu Huchovou. Slušně a případně, ačkoli dosti nepostřehl a nezdůraznil hlubokého *citového* fondu u obou, pojednal o Karlu Klostermannovi a o Gabriele Preissové; naproti tomu, velmi ochotně uznav slovesné i technické dobré stránky prací Lad. Stroupežnického, přecenil tyto, nepostihnuv, jak jsou psychologicky

povrchní. Josefu Holečkovi aspoň novější jeho práce, Ant. Staškovi aspoň jeho Blouznivce našich hor pasuje na tvorbu *skutečně uměleckou.*

Aloisa Mrštíka a Jana Herbena posuzuje takřka stejně, uznávaje větší jejich práce za popisně cenné, ale v komposici neumělecké. O Viléma Mrštíka se dle něho dělí ruský realismus a francouzský naturalismus; naděje, které na počátku budil, prý posléze sklamal. A již se sotva nalezne český novellista, jemuž by dr. Arne Novák aspoň jednu práci prohlásil za dokonalou.

Z celé obsáhlé tvorby Jakuba Arbesa neuvedena ani jediná práce názvem svým, obsah ani jediné nenaznačen sebe kratčeji, stať o Arbesovi vůbec působí tak, jako by dr. Novák velmi, velice málo byl přečetl z tlustých těch svazků, jakých nemá rád. Ještě prý »nelze vyřknouti konečný úsudek o Arbesovi, poněvadž kritika podnes plaše a zdrželivě se vyhýbala probrání a posouzení obrovského toho díla.« Chtěl se dr. Novák pojednou opírati o kritiku něčí? Však jest i bez ní hotov zamítati Arbesovu práci jakožto obojakou smíšeninu životní všednosti a dobrodružné romantiky, vyšperkovanou podivnostmi. Při tom jest mu Arbes člověkem, kterého »stále k sobě vábí politické a sociální chumelice, socialistické a protipolicejní pletky;« píše o něm tak, jako by toho všeho se byl účastnil ne ze zásady a z přesvědčení, ale jako by mu sportem bylo vlastenecky, politicky a sociálně agitovati, psáti, studovati, podnikati, a to vše strádáním a vězením odpykati. Tímto »pochopením« upomíná stať o Arbesovi na stať o J. V. Fričovi.

Kéž by byl autor též o jiných spisovatelích tak jako o Arbesovi upřímně se přiznal, že mu o nich »nelze vyřknouti konečný úsudek, poněvadž kritika po dnes —« neučinila, co bylo povinností páně Novákovou učiniti, chtělli o nich sám konečný úsudek pronášeti, ještě k tomu úsudek zdrcující! Podívejme se na str. 284., kde se píše o spisovatelích, kteří prý v souhlase se špatným vkusem českého obecenstva spokojili se úkolem baviti je, píšíce pro »neliterární své konsumenty« historky »pokud možno z vyšších kruhů,« s napínavými intrikami zamilovanými, s nasládlými obrázky rodinnými, kde »nikterak nesměla scházeti tendence vlastenecká!« Pro rozmanitost prý pošinuli někdy rodinný román takový do minulého některého století, »při čemž se společenské poměry jen drobátko zjinačily a liché vlastenectví se proměnilo v divoký chauvinismus.« Také novelkami maloměstskými a příjemnými upomínkami z mládí prý se zavděčovali svému čtenářstvu. A chcete věděti, komu všecky tyto impertinence platí? Ne snad nějaké zčeštěné Marlittové nebo Mühlbachové; ale slyšte: těmito »podnikavými velkofabrikanty« jsou prý Václav Vlček, Ferdinand Schulz a Sofie Podlipská. Jedovatost útoku toho se tak nezastřeně prozrazuje, jako když se travič sám vydává soudu. Neznám v celé knize místa *ošklivějšího* nad toto. Oni tři spisovatelé zajisté nepotřebují obrany proti neomalené nepravdě

dr. Arna Nováka, nepotřebují jí zvláště zde, v Osvětě, a tam, kam by oprava médisančního jeho úsudku patřila, u čtenářů německých, pohříchu nemohu odčiniti křivou o nich zprávu. Právě toho byl si dr. Arne Novák vědom, a musel si toho býti vědom, že proti tomu, co píše, není na témže místě již odvolání. Zdali byl práv této odpovědnosti či zneužilli plné své moci, o tom přesvědčuje dotčené místo zřetelněji než kterékoli jiné v knize. Za to, že V. Vlček, spisovatel ve svých studiích a pracích veskrze seriosní, jemuž by ani odborný dějezpytec nevytknul povrchnost, a jenž i k látkám novodobým přistupuje s touž nelíčenou opravdovostí jako k starým; za to, že v historických svých románech nejen pronikl k »filosofii dějin« týmž kritikem jinde pohřešované, ale že vědomostmi a rozvahou svou jako duševním dalekohledem odkryl i nová hlediska historická, která se časem plně potvrdila, na doklad čehož jmenuji aspoň jeho romány Golgata a Tábor a Po půlnoci; za to, že Ferd. Schulz měl odvahu pověděti dle názoru věrohodného, z poznání vlastního tolik úžasné pravdy o oněch ztracených, degenerovaných kruzích, kde by měla býti nejvyšší společenská opora národního našeho žití, kde by měla býti česká šlechta; za to, že S. Podlipská předešla vytříbeným duchem i citem svým nejen leckterou hvězdu za hranicemi svítící, kterou literární otroci též u nás honem devotně prohlašují za hvězdu Betlémskou, ale že předstihla i nejednu sílu českou moderním pochopením poslání i osudu ženy, láskyplným prohloubením názoru v duši její, v nejjemnější složky bytosti ženské; za to, že to Podlipská učinila s bezelstnou upřímností myslitelky, zanedbávajíc i nejnevinnější vyhledávání effektu, tak že zůstala čtenářstvu jen zábavy chtivému do dneška cizí; za všecku tu vážnou, věcnou, nesobeckou práci literární staví dr. Arne Novák právě tyto tři zasloužilé, poctivé spisovatele na pranýř jako kupčící fabrikanty laciného, pro nejvšednější vkus lákavého zboží!

Přála bych si jen věděti, ***kolik asi stránek*** z pera Vlčkova pan dr. Arne Novák jakživ opravdu přečetl? Zdali by mohl říci, kterým románům Schulzovým patří která jeho výtka? A pročetl nepochybně velmi pilně celé mnohosvazkové dílo S. Podlipské, aby je mohl z přesvědčení tak rázně zamítnouti šmahem? Mezi všemi četnými výtvory těchto tří autorů není tedy ani jediné knihy dobré, ba vzácné, i před Němci uznání hodné? Hádanku tuto mimovolně mi rozuzluje vzpomínka na literárního soudce, z jehož výroků jsem v této stati již jedno dvouverší citovala; zde uvádím druhé, které snad by kterýs frivolní literární historik mohl podepsati:

Mně nelze číst, co naškrábou ti páni;
však soudit mohu, toť mé povolání.

Co do křiklavé nespravedlnosti závodí s ortelem zde uvedeným jiné místo v knize, místečko kratičké, nepatrňoučké, ale výmluvné jako úder na turecký buben. Nachází se na str. 325.

a zní: »Obratný ředitel divadelní Frant. Ad. Šubert, jenž vlohu a školu žurnalistickou nemohl zapříti ani jako dramatik« — — co dále? Nic dále! Ani slova více o veškeré literární činnosti Šubertově! Jest to možná? Snad mi někdo ani nebude věřiti, že jsem se nepřehledla. Ne, prosím, nepřehledla. Dočtete se již jen dvojsečné věty o činnosti jeho ředitelské, ale o jeho spisech ničehož. Ach, jaký veleduch jest asi ten dr. Arne Novák, když mu všecka dramata Šubertova nestojí ani za to, aby aspoň jedno, jedničko z nich jen pojmenoval! Jaký to vznešený, supermajestátní literární gourmand! On se od těch dramat odvrací, on v nich čichá žurnalistickou člověčinu. Také i v Janu Výravovi? I v Raffaelovi? Jaký to velečich! Ostatně se nedaří lépe ani jiným dramatickým spisovatelům, a vůbec má české drama v této knize funus. Že pak p. Šubert mimo dramata psal také něco jiného, kdo pak by si tím hlavu lámal?

Byl žurnalistou. Který český spisovatel nebyl žurnalistou? Byl jím ku př. také dr. Servác Heller; že však psal též nějaké romány, o tom literární historie nemusí věděti — anebo nechce věděti.

Vracíme se tedy k novellistům. Úvaha o Ignátu Herrmannovi jest zajímavá tím, že se na počátku zdá, jako by tento originální člověk, jenž se proti nepřízni okolností v mládí vlastní energií dopracoval své samostatnosti a stal se tvůrcem nejen svého osudu, ale i tvůrcem svého slohu a svého genru, dr. Arnu Novákovi imponoval samorostlou svérázností svou. Ale jest to pouhé zdání, které se rozplyne brzo v nic, a na konec čteme výraz politování, že Herrmann jest uznáván za dobrého romanopisce humoristického, že má vliv a že nalezl již i napodobitele.

Podivno: Herrmannovy typy šosáčků vzbuzují tolik pohrdání u dr. Arna Nováka, jenž i jiné spisovatele za to kárá, jak mělký, úzkoprsý, šosácký malosvět vyličují. A přece týž dr. Arne Novák stále tvrdí, že celá česká společnost, i včetně intelligence česká jest mělkým, úzkoprsým, šosáckým malosvětem! Co tedy chce, aby čeští spisovatelé vyličovali? Aby nebyl s sebou samým v odporu, musel by jim ukládati látky z Pařížského života boulevardního či z Londýnského high-life — anebo aspoň »pokud možno z vyšších kruhů« u nás, což vytýkal jisté trojici spisovatelů?

Indifferentně a krátce odbyt Frant. Herites, o něco uznaleji Jan Lier jako vykladači onoho malosvěta, ke kterému v různém poměru se předvádějí i spisovatelé románů sociálních: M. A. Šimáček, F. X. Svoboda, Jos. Šlejhar a Vácslav Hladík.

Poměrně nejvíce sympathie, jak se zdá, má dr. A. Novák k F. X. Svobodovi, uznává pěkné stránky jeho vlohy jmenovitě tam, kde Musa jeho jeví zdravou tvářnost venkovskou a vzájemnost svou s přírodou. Však nedopustí, aby příznivá představa, kterou si čtenář počne o spisovateli tvořiti, se ucelila; závěrek jeho úvahy pak zní úplně příkře, nazývaje vadami Svobodovými »širokou beztvárnost, sklon k žvastavému povídání, *schematickou*

psychologii erotické vášně (mimochodem řečeno, nemohu za to, že p. Novákova znamenitá němčina se skládá leckde ze samých cizomluvů), mudrlantský optimismus a jen zcela lehce zahalené šosáctví —« i následuje zakončení věty, které jsem již citovala při Jiráskovi.

O M. A. Šimáčkovi rozepisuje se z počátku méně slibně, nechává však aspoň první jeho práce nedotknuty hanou, zvláště práce ze života cukrovarnického nazývaje díly velmi živými a svěžími. O pozdějších jeho výtvorech však tím nemilostivěji se pronáší; přisuzuje mu sice »pozoruhodné nadání pro moderní studium společenské,« při tom však »téměř trapný nedostatek fantasie a básnického posvěcení,« »šosácké náhledy o lásce a manželství, o společnosti a o národní otázce,« nasládlost, fadessu a bezobsažnost. Ještě jednou probleskne uznání jeho věrného líčení »prostředí« a analytického rozbírání problémů duševních, avšak — místo tragiky podává prý jen trapné situace atd. a celkem vězí prý »cosi těžkopádného, neforemného a nemotorného v osobivých jeho románech.«

Nechtělli snad dr. Arne Novák dobré spisovatele, jako jsou Svoboda, Šimáček a mnozí i mnozí jiní, německému čtenářstvu *úmyslně* znechutiti, budiž tedy poučen, že snad mimovolně, ale opravdu psal tak, jako by je chtěl notně zoškliviti; zní to vždy asi jako: »Mají sice kus talentu, ale zabředli, neumějí vlastně napsati pořádnou knihu.« A rozumí se samo sebou: *vlivy* nad nimi panují veskrze, zde ruské, jinde anglické a francouzské.

Zcela podobně děje se i Josefu Šlejharovi a Vácslavu Hladíkovi; v posudku o těchto dvou jest jen ten rozdíl, že vše, co u Hladíka bylo od počátku působivého, prohlášeno za zevní jen půvab, za nímž víc a více prorážely vady, až zbyl z »poctivě snaživého povahopisce románového jen spisovatel modní, po úspěchu bažící,« kdežto Šlejharově síle a hloubce vzdána za drobné jeho práce pochvala, za romány však hana taková, že je konečně až »odstrašujícími a odpuzujícími« nazývá.

Jestliže ve většině úsudků těch pan autor s vysoka útočí na »morálku,« jest útok ten až úžasně sesílen proti Boženě Vikové-Kunětické. Ne že by se dr. Novákovi mravní názory této spisovatelky zdály smělé, příliš snad budoucnostní a problematické; on také neříká, že jsou šosácké a zastaralé; jaké tedy jsou? — Jsou *moralistní*, a o morálce vůbec v umění nemá býti slechu. Není však nesnadno nalezti v nespokojenosti páně kritikově »jádro pudlíkovo;« prozrazuje se dost otevřeně v trpkém rozhorlení proti feminismu, který Kunětická v nejosobitějších pracích svých zdůrazňuje směrem útočným proti dvojímu loktu morálky mužské a ženské. Za to chtěl spisovatelku snížiti kritikou nejjízlivější, která mnohem více snižuje i charakterisuje jeho než ji.

Nyní spáchám dva plagiáty. První beru z úvahy cizí, jež věru trefně upozorňuje, že panu Novákovi, jejž tak velice rozlaďuje vše, co je moralistního, naprosto není ku pohoršení to, co

naopak jest protimoralistní; na doklad uvádí úvaha ona stať o Jiřím Karáskovi, kde pan dr. Novák referuje o téhož zálibě v jedových pohárech smyslnosti, v strašidelném karnevalu perversní a absurdní erotiky (samá to vysoká němčina dr. Arna Nováka), v paradoxním aristokratismu, nadšeném pro feudálnost a katolickou liturgii, v sadismu, v dekadentství a v konsekventním nihilismu. — A o všech roztomilých těch ismech a ikách povídá pan Novák bez nechuti, ba zdá se, že s gustem, jako by probíral ananas nebo srkal ústřice.

Po druhé si vypůjčím myšlenku — nastojte! od prof. Masaryka. On ji jistě nenapsal k vůli mně, aby mi vpadl do noty; proto zde má význam. Dr. Arne Novák totiž jej také nazval úzkoprsým moralistou, a prof. Masaryk mu odpověděl takto: »Opakuji, všecko to mluvení o poměru umění a mravnosti vrcholí mi v přání, aby básník byl slušným, opravdovým, pravdivým člověkem. To neříkám Vám (t. j. Šaldovi), nýbrž p. Arne Novákovi, jehož bych si vybral za typus těch kritiků, jimž se nelíbí můj prý jednostranný moralismus. Pochopuji tuto nechuť pana Nováka, neboť hřeší proti tomu požadavku slušnosti, kterou žádám od kritiků. V tom požadavku slušnosti je obsaženo přání, aby kritik znal spisovatele, umělce atd., o kterých píše, aby neříkal, co neví a nezná, aby nepsal na jedné stránce *a* a na druhé *non a*, aby měl pevný úsudek, aby se neschovával za slova, aby zkrátka neprováděl chytráckou literární politiku, nýbrž slušnou literární kritiku.« (Novina č. 7.)

Neuvedla jsem všech posudků páně Novákových o básnících a belletristech našich, jest jich v knize o několik více; však vybrala jsem ty, které dle mého zdání nejurčitěji znázorňují ráz knihy.

Nyní pak jsem v nesnázi: nevím skutečně, zdali v literární historii páně Novákově jest obsažena i literatura vědecká či nenílі tam obsažena. Jest tam uvedeno sice několik spisovatelů vědeckých a essayistů, na prstech by je spočítal; ale máli tím býti dán Němcům obraz vědecké literární práce české, pak slavně se utvrdí staré jejich tvrzení o naší inferioritě, a sice svědectvím z českého pera. Zvláště ovšem, když nejzasloužilejší naši pracovníci vědečtí jsou v knize tak zuřivě strháni jako ku př. V. V. Tomek.

Málo, úžasně málo spisovatelů mimo obor poesie a krásné prozy jest uvedeno v podivné této literární historii; výběr páně autorův jest nadmíru vybíračný a skoupý. Ale i v tom málu, v tom maloučku musel dle mínění páně Novákova vynikající místo jako muž veledůležitý obdržeti nebožtík, jemuž budiž pokoj věčný a jejž dle našeho mínění mohl i dr. Novák nechat spáti. Vždyť přezvláštně závažného odkazu literárního nezůstavil, vzbudil širší pozornost jen jednou, když v Čase pochovával český národ, a na štěstí své i naše jest do dneška sladce zapomenut. Než pan dr. Arne Novák musel právě jej, Huberta Gordona Schauera, burcovati z říše mrtvých, aby vstal mezi nesmrtelné, oslaviti jej

mučednickou svatozáří a vyčísti nám, jak jsme ho nedocenili, poněvadž jsme prý nepostřehli, že z něho mluví životem znavený, nemocný duch. V tom se však dr. Novák mýlí; veřejnost česká dobře postřehla jeho nemoc, a poněvadž to byla nemoc infekční, energicky chránila zdravý celek proti nebezpečnému výrůstku. Takové nemoci nepatří do literatury, do veřejnosti, nýbrž do isolace příslušného druhu. I budeme hájiti vždy území své literatury proti infekcím a zárodkům chorob, ať jsou rázu politicko-národního či mravně společenského aneb literárně kritického, a proto, že povážlivé známky chorob a sympathie s nezdravými směry spatřujeme i v knize dr. Arna Nováka, nemůžeme jinak, než ji konečně s politováním odmítnouti.

Dr. Arne Novák si kdesi posteskl, jak trpí pro to jen, že pověděl pravdu. Snad by bylo správněji řečeno, jak trpí pro to, že se jemu povídá pravda.

Tím končím rozpravu tu, zůstavujíc jiným, aby dopověděli, co jsem ještě zamlčela, aneb uvedli na svoji míru, co jsem posoudila dle míry své vlastní.

Stvrzuji pouze ještě, že se dr. Arne Novák ve spise svém nikde nestotožňuje s českým světem a životem, všude naň hledí s jakéhosi Popokatepetlu povznešenosti, s jejíhož vrcholu se mu zde dole vše u nás jeví ubožácké a šosácké, chatrné a opovržení hodné; ani jednou nepohorší Němců projevem trochy vřelosti pro ten český malosvět, který srdnatě haní z plných plic od začátku do konce. Proto není nám možno hleděti na spis jeho jako na záslužnou práci našince, za to však má kniha jeho nejvybranější vlastnosti, kterými se může zalíbiti — dnešním Němcům.

Slovo o společné obcovací řeči
všech Slovanů.

Článek druhý.[1]

V prvním článku předložili jsme obecenstvu návrh, aby za obcovací řeč všechněm Slovanům společnou zvolena byla srbština. Abychom předešli všeliké nedorozumění, dodáváme k tomu výslovně, že srbština jest jeden a týž jazyk jako charvátština, ježto Srbové i Charváté užívají jednoho a téhož spisovného jazyka a dělí se jen písmem: Srbové píší a tisknou své spisy cyrillicí (azbukou), Charváté pak latinkou (antikvou). Toť celý rozdíl. Pro krátkost užíváme k naznačení toho jazyka výrazu »srbština,« rozumějíce tím také charvátštinu.

---

[1]) První článek viz v Osvětě 1908, str. 97 nn.

Podle našeho názoru byly by obtíže při osvojení si srbštiny poměrně nejmenší, nejmenší v tom rozumu, že by naučení se na př. ruštině mnohem bylo obtížnější Čechovi i Polanovi i Srbovi. K tomu bezpečně každý znatel přisvědčí.

V následujících řádcích chceme pojednati o učebních prostředcích a pomůckách:

První a přední pomůcka jest mluvnice neboli slovnice, nejméně toho rozsahu, v kterém se pravidlům grammatickým a formám jazyka vyučuje na nižších třídách škol středních nebo na vyšších třídách škol obecných. Tu by se velice zamlouvalo, aby Rus, Polan, Čech bez okolků sáhl k mluvnici srbské, nedada se tím odstrašiti, že by takové učebnici hned nerozuměl. Porozumí jí za málo hodin; vždyť ústrojí všech grammatik jest více méně stejné a proto každému vzdělanci již napřed známé.

Doporoučíme k tomu konci učebnou knihu pro školy obecné, kteráž charvátštinou (tedy písmem latinským) vydána jest v c. k. školním knihoskladu a má nápis: Slovnica i pismovnik hrvatskoga ili srbskoga jezika. Sepsal prof. Zglav.[1])

K této mluvnici neboli slovnici družilo by se názvosloví, t. j. abecední seznam názvů v obyčejném obcování hlavně potřebných. Míníme příručku složenou po methodě Komenského, tak aby napřed položen byl název srbský (charvátský) v obojím písmě (latinském i cyrillském), vedle pak název ruský, polský, český, ku příkladu:

srb.-charv.	rusky	polsky	česky
sunce	solnce	słunce	slunce
čoviek	čelověk	człowiek	člověk
gospodin	sudar	pan	pán
knjiga	kniga	książka	kniha
grad	gorod	grod (miasto)	město
glava	golova	głowa	hlava
puk	naród	łud	lid.

Takováto sbírka názvů z oboru rodiny, domácnosti, hospodářství, řemesel, kupectva, vojenstva, námořnictva atd. zásobila by toho, kdo by se učil, nejpotřebnějším materiálem jazykovým. Učebnice taková hodila by se všem slovanským národům jednostejně, i nebylo by dokonce potřebí zvláštní knížky pro každý z nich.

Doplňkem takovéhoto slovaru názvoslovního byla by konversační kniha v otázkách a odpovědech v srbštině (charvátštině), ruštině, polštině, češtině. Všecky tyto řeči zůstaly by pohromadě. K textu konversačnímu byly by přidány seznamy zemí a států, hlavních a předních řek, vynikajících měst, číslice, stručný

[1]) Cena krámská při $10^3/_4$ archu v tuhé vazbě 80 haléřů. K dostání buď u c. k. školního knihoskladu ve Vídni (I. Schwarzenbergstrasse 5) nebo u c. k. školního knihoskladu v Praze (II., Smetanova ul. 126).

návod k počítání s doložením mincí a jich jmenovité hodnoty, konečně vzory k dopisům a titulatury společenské.

Dokládáme konečně, že by se k jazykovému cviku hodily čítanky pro obecné školy vydané v c. k. školním knihoskladu ve Vídni, na př.: Druga čitanka za obće pučke škole.[1])

Konečně při všelikém učení druhému jazyku nejpřednějším a nejvhodnějším prostředkem jest — osobní pobývání mezi lidem, jehožto jazyku chceš se naučiti. Kdo bys rychle a dobře chtěl se naučiti jazyku francouzskému, zajdi na několik měsíců mezi Francouze do Paříže nebo do Brusselu, kdo anglicky, mezi Angličany v Londýně nebo v Edinburku. V takovýchto střediscích jest hojně prostředků učebních, divadel, jednání soudních, veřejných přednášek, kázání kostelních atd. Při každém jazyku hlavní stránka jest výřečnost, t. j. jak lid mluví a vyslovuje. Sluch musí navykati těmto hlaholům. Třeba osvojiti si výřečnost z živého hovoru, kterouž nikdy neposkytuje kniha a jen za dobrých okolností dobrý učitel. Komu by tedy šlo o živou a při tom správnou mluvu, a ne jen o řeč z knih, nelenuj obětovati na to času a nákladu a pobuď některou dobu mezi národem, jehožto jazyku chtěl bys se naučiti. Dojdeš tak nejdříve svého účelu.

Při tom měj — což ovšem účelno, prospěšno, ano potřebno, — již nějakou přípravu mluvnickou a slovní třeba z knih získanou, abys na první chvíli nebyl zcela cizí a jako osiřelý mezi lidem jiným.

Národní střediska Charvátů a Srbů jsou Záhřeb, Bělehrad, Dubrovník, Sarajevo. Pobývaje v takovém středisku, hleď se čile míti k životu společenskému, navštěvuj divadla, poslouchej kázání, obcuj veřejným soudním líčením, choď do přednášek, čti denní noviny a v nich hlavně běžné zprávy ze života. Zajdi také do okolí mezi venkovany, ale vždy a ve všem vyhýbej se politice a vystříhej se společníků nechutných, nedostojných.

Kdy by do těch měst každého půlletí vypraveno bylo několik vzdělaných jinochů povolání kupeckého, právnického, lékařského, technického, vzrůstal by očitě počet vědomců, kteří by se pak umluvili, že sami sobě navzájem budou v srbštině dopisovati a myšlenku o srbštině jako obcovacím jazyku slovanském dále pěstovati a rozplozovati.

Dr. *Hermenegild Jireček.*[2])

---

[1]) *a)* Písmem latinským (14 archů v tuhé vazbě za 90 haléřů), *b)* písmem srbským při stejném textu (16 archů v tuhé vazbě za 1 kor.)

[2]) Volno otiskovati.

Dobrovolní otroci.

Také u nás na Jizeře
třikrát tisíc otroků je,
tady spíše dobrovolných,
na nichž pán své blaho kuje.

Sotva opouštějí školu,
zářný rájec svého mládí,
sklářský stůl neb továrna je
v bezedný svůj jícen svádí.

Časně vydělaný peníz,
jenž se svůdně leskne na ně,
do rukou jim mocně tlačí
všedních vášní břitké zbraně.

Časně vydělaný peníz
v náruč chlapci vede holku,
v hospodě když muzikanti
spustí valčík nebo polku.

Časně vydělaný peníz
do rukou jim sklenku tlačí,
a pak doma slaboch táta
synka klíti nepostačí.

V osmnácti letech hochu
život s líce ruměn stírá
a vše starosti a strasti
do budoucna otevírá.

Radostného neznal mládí,
předčasně se starcem stává,
pro ten Pojizerský ráj náš
spíše stíny odchovává,

mátohy jen alkoholu,
mělkých radovánek loutky;
pro život jim zcela stačí
plané sváry, denní choutky.

Zcela pro život jim stačí
pestré cetky stejnokrojů,
hádky v krčmách, novin tlachy,
vřava politických bojů,

rozvířených chatrnými
plátky po všech vískách kraje,
v kterých levném na papíře
všechna plíseň snesena je,

zatím co dál v horstva klínu
mocný odpůrce se zmáhá,
který po tom našem ráji
dlouhou, drsnou rukou sahá . . .

Také u nás na Jizeře
třikrát tisíc otroků je,
vedle nichž své blaho cizák
zvolna ale jistě kuje.

Jan Vřesnický.

Cesta do Východní Indie

a pobyt v Bombeji r. 1901.

Vzpomínky

dr. **Jindřicha Uzla.**

(Pokračování.)

Za soumraku jsme opustili Port-Said a jeli Suezským průplavem, který se za městem rozšiřuje v široké, mělké jezero Menzaleh, na němž šplouchalo množství vodních ptáků a domorodců chytajících ryby. Brzy však, k největšímu svému zármutku, nemohli jsme ničeho více viděti pro tmu. Loď naše jela velmi pomalu a svítila si na cestu velikým elektrickým reflektorem na předním konci upevněným.

Za noci vyšel jsem na palubu, abych se podíval na poušť. Hvězdy sice jasně svítily, ale nemohl jsem v okolí ničeho rozeznati. Jen v dálce plápolal velký strážný oheň. Na samém konci lodi spatřil jsem schoulenou postavu a poznal jsem v ní švédského misionáře, s kterým jsem se byl nedávno seznámil, klečícího a v modlitbu pohříženého. Ukončiv modlitbu přistoupil ke mně a pravil, že jsme právě křižovali cesty Pána Ježíše Krista: tudy se ubíral s matkou a pěstounem na útěku do Egypta a tudy též vracel se do Palestiny. Byl jsem velmi pohnut zbožností misionářovou.

Množství komárů, které mě za této noční jízdy obtěžovalo, vzbudilo ve mně obavu, abych neonemocněl malarií, kterou, jak jest zjištěno, jen komáři roznášejí a která řádí všude při průplavu Suezském. Vzpomněl jsem si na jistého přírodníka, který

r. 1883 vydal se na Cejlon a zastaviv se v Egyptě, utržil tam malarii. Nemoc ta ho pak na Cejloně tak sužovala, že ostrov již po několika dnech s nepořízenou opustil. Sotva jsem stačil proti nebezpečnému tomu hmyzu se oháněti.

Ráno v pět hodin byl jsem již zase na palubě. Nalézali jsme se za městem Ismailií v jezeru Timsah, obklopeném žlutavou, kamenitou pouští. Pluli jsme mezi dvěma řadami zaražených kolů, které označují prohloubené dno průplavu.

Na konci jezera přišli jsme k malé oáse, porostlé hlavně banánovníky, jichž širokým a dlouhým listům jsem se často již obdivoval v našich parcích, kamž přes léto ze skleníků bývají vynášeny. Také stepilé datlové palmy, nepostrádatelná to okrasa oás, a cypřiše tu byly. Nemohl jsem se do syta na lahodný ten hájek nadívati, neboť jsme byli již zase dále unášeni.

V zúženém průplavu plula loď zase velmi pomalu, aby nezpůsobila vln, jimiž by se písčité břehy jeho řítily. V pravo i v levo nepřehledná poušť! Písek, písek sluncem rozžhavený až na konec obzoru, kameny, bílé kosti, holé skály, velbloudi, tábor Beduinů, sem a tam kolem strážných domků malá oása, pozůstávající z trochy podrostu a několika datlových palem s hrozny zralých plodů a ke konci plavby průplavem ještě rozsáhlé jezero, tak zvané Hořké — to vše budilo stále naši živou účast.

Obdivoval jsem se též vysokým závějím pískovým s ostrými hřebeny, jejichž obrysy vítr pomalu, ale stále mění, pak malým jezírkům, napolo vyschlým, obklopeným solnou korou, jež vypadala, jako když roztávající sníh zmrzne.

Unášen jsa zvolna a tiše pouští, byl jsem dojat velebným klidem, který spočívá na mrtvé té přírodě. Biblické a staroegyptské děje rojily se mi v hlavě. Zde, kudy projíždíme, byla východní hranice Gošenu. Staré zříceniny, kolem nichž častěji plujeme, připomínají nám pevnosti, které zde zároveň s řadou jezer, jimiž projíždíme, chránily říši faraonů před vpádem různých nepřátel z východní pouště přicházejících.

Z přemítání našeho nemile nás vyrušuje železničný vlak; podél průplavu, jednou blízko, jednou dále, jde totiž železničná trať.

Velmi nápadný je úzký, zelený pruh křovin, táhnoucí se pouští. Označuje polohu sladkovodního kanálu, který přivádí vodu z jednoho ramene Nilského k městům při průplavě ležícím. Takovýto umělý kanál od ramene Nilského vycházející, ale širší a do Rudého moře se ústící, existoval již od šesti set let před Kristem a sloužil plavbě, spojuje, jako dnešní průplav Suezský, moře Středozemní s Rudým. Stopy jeho podnes v poušti lze shledati.

Klidně propluli jsme celým kanálem; žádná loď nás nepotkala. Potkajíli se dvě lodi, musí se jedna uchýliti do některé z četných výhybek k tomu zřízených, neboť průplav sám je tak úzký, že dvě velké lodi nemohou podle sebe plouti. Délka celého průplavu obnáší 160 km. Náklad na něj činil asi 450 milionů

korun. Jest akciovým podnikem; akcie má nyní z největšího dílu Anglie. Za jednu tunu (1000 kg.) zboží pla'í se v průplavě 10 franků cla; proto vyplácí se provážeti jen zboží cennější.

U města Suezu, ležícího na konci průplavu, jsme se nezastavili. Kochal jsem se s lodi jen pohledem na jeho četné minarety.

Ve čtyři hodiny odpoledne nalézali jsme se již v Rudém moři. Zde mě velice překvapila záplava nádherných barev, v které jsme tonuli. Moře tu blankytně modré, podobně jako Středozemské, blíže k břehům však zelenavé. Vysoké skály pohoří Ataky na egyptském pobřeží zahaleny byly světle fialovou parou. Protější pobřeží, poloostrov to Sinajský, má z počátku jen nízké, žlutavé kopce.

Naše loď toho dne vyplašila z moře tisíce malých, bílých létacích ryb, které v celých zástupech před ní z vody unikaly na všechny strany třpytíce se na slunci.

Večer a v noci jsme pluli podél pobřeží poloostrova Sinajského.

Dnes měl jsem ve své lodičce již ustláno; matrace i polštář promočené při převozu z Port-Saidu zatím uschly. I liboval jsem si na nezvykle měkkém lůžku, ale pro tuze veliké pohodlí nemohl jsem dlouho usnouti. Skrze čtverhranný výřez ve stropu skladiště, v kterém jsme spali, viděl jsem hvězdy, jak se zdánlivě zmítají na pravo a zase na levo, dle toho, na kterou stranu se loď nahnula. Pak pozoroval jsem švédského misionáře, jak si sám pral svoje prádlo. Muž ten cestoval na svoje vlastní útraty do Indie, aby šířil svou víru a cvičil Hindy v zahradnictví, v němž byl vyučen. K tomu účelu střádal po několik let groš ke groši a pilně studoval indický dialekt onoho kraje, kde hodlal působiti. Bylo mi velmi líto, že jsem se s ním nemohl dorozumívati, poněvadž kromě své mateřštiny a onoho indického dialektu neuměl jiné řeči. Jen několika zkomolenými německými slovy a posunky snažil se mi někdy vyjádřiti své myšlenky. Tak přišel jednoho dne a se smutnou tváří hleděl mi jakousi mrzutou událost vysvětlovati. Konečně jsem pochopil. Jeho flétna, na kterou hrával, když se nemodlil nebo něco neumíval (což dělával skoro stále) byla ta tam! Kdosi mu ji ukradl. Cítil se tou ztrátou velmi nešťasten. Těšil jsem ho, že se snad nástroj zase najde. Kroutil hlavou. Pak počítal na svých prstech do sedmi a držel mi je před očima. Vyrozuměl jsem, že už sedmero věcí se mu ztratilo. Nic jsem se tomu nedivil; také již jsem přišel o všecko, co jsem neměl zavřeno: o inkoust, mýdlo, hřeben, kartáč na šaty, o střevíce, o lahvičku s karbolovou kyselinou, o sklenici k pití, o nitě a jehly, ba též o kartáček na zuby. Ale flétna misionářova se pak nalezla; oči se mu radostí jiskřily, když ji jednoho dne zase měl. Tiskl ji k sobě mnoho a mnoho mi povídaje, čemuž jsem však nerozuměl. Když toho večera ukončil své prádlo a lehl si na své deky, pozoroval jsem, že ohlédnuv se na všecky strany, vpravuje cosi pod své vrchní roucho do

jedné nohavice. Byla to jeho flétna, kterou na noc ukrýval před zloději.

Druhého dne časně ráno jeli jsme kolem dvou malých, plochých ostrůvků, které byly úplně vyprahlé. Na jednom z nich nalézal se maják. Pak neviděli jsme země po celý ostatní den. Pod světle šedomodrou oblohou na obzoru nic než blankytně modrá hladina mořská, slabě zčeřená, a z ní vytryskují stále nové zástupy létacích ryb, jež udržují se v letu nad hladinou mořskou 25 až 60 metrů a z dálky úplně podobají se drobným ptáčkům.

Rudé moře má své jmeno, jak se obecně za to má, od rudé barvy vody v některých jeho zátokách, způsobované miliardami drobných červených řas, které se tam ob čas vyskytují. Můj zcela soukromý náhled však je ten, že má jmeno své od vlastnosti, která rozžhavenou rudou výheň připomíná. Během dne začala se uplatňovati vlastnost tato měrou velmi značnou, neboť Rudé moře s okolními pouštěmi jest nejteplejší částí celé zeměkoule. Nalézá se dole mezi dvěma pobřežními horstvy. Na pouštích za nimi se rozprostírajících nikdy po celý rok nezaprší. Vítr, ať již proudí z té či oné strany, neosvěžuje valně. Jestiť to jen pohyb vzduchu nad pískem rozpáleného. Nejhůře však je, když náhodou věje slabý vítr ve směru plavby. Poněvadž loď svou rychlostí postupuje zároveň s větrem, nastane na ní bezvětří, a lidé šmahem hynou. Stává se to zvláště v letních měsících, kdy jsou horka největší. My jsme měli na štěstí dosti prudký západní vítr, totiž kolmo na bok lodi vanoucí, a také již nejteplejší saisona uplynula, tak že jsme neutrpěli vážnější pohromy. Přece však jsme se důkladně pekli.

Méně nepříjemno bylo toto vedro skupině nových spolucestujících, kteří vstoupili na loď v Port-Saidu. Byl to starý pán s velmi dlouhým, bílým vousem, náčelník tlupy, sestávající z osmi mladých, silných mužů. Byli Peršané. Starý pán, jenž vážností rovnal se mudrcům z bájek Tisíce a jedné noci, sedával tiše na koberci, díval se bez pohnutí po celé hodiny před sebe a činil dojem, že přemítá. Jindy potichu a laskavě rozmlouval se svými průvodci, kteří ho pozorně poslouchali a pečlivě obsluhovali. Stařec byl velkokupec a majitel několika karavan. Jel se svými agenty do Adenu v záležitostech obchodních. Vařili si sami něco málo v kuchyni lodní, jedli mnoho ovoce, zvláště datlí a granátových jablek, pili cosi růžového, nalévajíce si to z měchů, a pokuřovali z vodních dýmek. Chovali se velmi tiše a důstojně a s nikým se nestýkali. Spali ve svých dekách na palubě.

Jako za celé naší plavby, tak i v Rudém moři zdržoval jsem se během dne v koutku na samém předním konci lodi, kdež jsem si z houně, kterou mi půjčil štolba, a z provazu udělal stan, pod nějž vsunul jsem svou skládací židli. Byl jsem tam v stínu, a vítr měl ke mně přístup. Četl jsem tam, psal, spřádal své myšlenky a časem vyhlížel na moře.

Toho dne seznal jsem, že žaludek můj nesnese již nadále stravu posavadní. Vzpíral se proti ní ze všech sil. Již několikrát pomýšlel jsem na to přilepšiti si na stravě a také jednou již jsem to provedl; ale vyčítavé zraky mých ubohých spolucestujících v mezipalubí, spočívající na mé míse s lepším soustem, mne z toho brzy zradily. Leč nyní kázal mi pud sebezachování, abych promluvil o té věci s vrchním kuchařem třetí třídy. Ten dohodl se o tom s podkuchařem druhé třídy a tak změna stravy brzy se uskutečnila. Stála mne však notný peníz.

Příštího dne časně z rána jsme překročili obratník raka. Vedro rostlo každou hodinou. Ve všech místnostech zavěšovány byly dlouhé bezedné pytle, které vedly kolmo skrze otvory ve stropě nahoru na palubu, kdež byl rozšířený jejich konec tak uvázán, že vítr skrze pytel vál do dusných prostor lodních.

Následky velikého horka začaly se jeviti rozličným nepříjemným způsobem. Z kobek koňských, které se nalézaly na palubě na místě pro cestující, a nám volný pohyb značně obmezovaly, vycházel nesnesitelný puch, poněvadž trus počínal zahnívati. Snad nedopatřením nebylo tu nijakého zařízení, aby mohl býti vyklizen. Pak tekla smrdutá močůvka z kobek a shromažďovala se v louž právě pod kohoutkem pro pitnou vodu. V tom místě býval puch podobný jako v klecích medvědů a hyén v nečistých zvěřincích.

Tu, hle, na palubě leží na znaku černoch. Údy jeho jsou bez vlády, oči má zavřeny, ústa zpěněná a prsa se mu mocně dmou. U něho stojí plavec a polévá ho vodou. Tento chuďas jest jedním z topičů, pracujících pod lodními kotly. Právě ukončil svou práci, nahrazen byv jiným a teď prý — odpočívá.

Večer procházel jsem se po lodi a nahledl trochu do oken jídelny pro prvou třídu. Oči mé oslňovala četná elektrická světla. Na stěnách zlato a nach. Překrásné malby zdobí prostornou síň. Řady stolů se sněhobílými ubrusy jsou pokryty skvoucím nádobím a vrchovatými talíři vybraného ovoce. Kolem rozsazeni jsou střídavě dámy ve večerních nádherných toilettách a pánové v bezvadném salonním úboru. Stále jiná jídla přinášejí sluhové. Víno se perlí v číších. Nyní ukončili svou večeři. Dámy ubírají se do salonu, aby se bavily hudbou, pánové do komnaty pro kuřáky.

Tou dobou nalézali jsme se blízko staroslavného poutnického města Mekky, které má každý mohamedán aspoň jednou ve svém životě navštíviti. Držíce se však stále uprostřed moře, neviděli jsme města toho, ba ani břehů vůbec.

Přes to dolétalo k nám, zvláště toho dne, množství ptáků nejrůznějšího druhu. Překrásný veliký dudek byl po celý den naším »slepým« pasažérem. Seděl na lanoví a někdy se na nás po očku díval; jindy spal »jako dudek.« Několik párů vlaštovek ubírajících se přes Rudé moře směrem k Africe zakroužilo vždy kolem naší lodi; prolétly několikrát mezi stožáry a lanovím, vábeny přítomností lidí, či spíše much, a letěly pak dále, aniž si odpočinuly. Během dne přilétl pestrý sokol. Nechoval se však

sokolsky. Byl úplně vysílen. Sotva se udržel na příčce mezi lanovím. Rozčepejřil se, hlavu zatáhl mezi ramena, pak ji strčil pod jedno křídlo a spal asi po dvě hodiny. Probudiv se, osvěžen ihned odletěl. Na loď přišlo ještě několik žlutých třasořitek a jedna pěnice. Dále zahledli jsme tři čápy a pozdě večer blízko lodi sovu.

Za tmy viděli jsme v dálce velikou loď úplně osvětlenou, plovoucí opačným směrem.

V noci snesl si jeden lodník své lůžko do naší místnosti a jsa asi hodně potřeben okysličování své krve, lehl si pod samý otvor větrného pytle výše popsaného, z něhož dul vítr tak, že mu to cuchalo vlasy.

Ráno probudil mne křik a nářek. Špinavá mořská voda tekla nám výřezem ve stropě na lůžka. Každý den časně ráno totiž postříkali plavci hadicí palubu, neberouce na nikoho a na nic ohledu. Největší nářek vedla jedna z číšnic. Postříkali jí koš, v kterém měla šaty. Zároveň ozývalo se mnoho jiných nespokojenců sopránem, altem i tenorem. Ranní tu symfonii pak tvrdil bas starého muže, jemuž špinavá voda natekla do krabice s ovocem a suchary.

Během dne plavili jsme se těsně vedle nejzápadnějších ostrůvků souostroví farsánského. Jsou sopečného původu, vyprahlé, šedožluté. Na některých rozeznáváme velmi zřetelně ztvrdlé, černé proudy lávy, všelijak ve svém běhu po stráních se rozvětvující. Jinde zříme kužele lávové, čnějící z vyhaslých kráterů sopečných. Opět jinde jest kráter lemován zubatou zdí ze ztuhlé lávy. Někde z moře strmí jen vysoký a úzký vrchol podmořské hory. Ostrůvky ty jsou rejdištěm mořských racků. Poněvadž jsou plavbě velmi nebezpečny, opatřeny jsou četnými majáky.

V noci ze dne 12. na 13. říjen projeli jsme mořskou úžinou Bab el Mandeb a ráno, když jsem se probudil, nalézali jsme se již před městem Adenem.

A d e n ze strany mořské, kromě několika budov na břehu stojících, viděti nelze, poněvadž se nalézá v hlubokém dolíku, totiž v kráteru vyhaslé sopky. Důstojníci angličtí posádkou tam ležící — patřít Aden a okolí Anglii — nazývají tento žhavý dolík čertovým kotlem na čaj. Za celý rok prší tam jen po několik dní. Dešťová voda chytá se do soustavy vytesaných ve skále nádržek, které pocházejí ještě z dob římských, kdy město toto bylo velikým střediskem obchodu. Někdy však nutno získati sladkou vodu destillací z vody mořské.

Obdivoval jsem se nejdříve hře barev vody mořské. Shledáváme tu pruhy vody světlozelené a zelenavě fialové. Pak sledoval jsem kroužení mohutných dravých ptáků, kteří slídí po odpadcích lodních. Mezi tím přistala na bizarních lodičkách celá sbírka zástupců rozličných národů afrických i asijských, aby s námi obchodovali. Nabízeli rozmanité zboží ze svých domovů. Jedni trsy červeného korálu, mycí houby a želvy z Rudého moře,

jiní pštrosí pera, pštrosí vejce, parohy antilopí a kůže různých divokých kočkovitých šelem. Jedné chvíle současně vychvalovali mi své zboží čtyři mužové, z nichž jeden měl pleť červenohnědou, plavý, dlouhý, vlnitý vlas, zuby šikmo do předu vyčnívající a kolem krku šňůru černých korálů. Druhý byl téže pleti, vlasy však měl krátké, černé a plstnatě kučeravé, nos maličký zapadlý, ohrnuté naduřelé pysky a kolmé zuby. Třetí měl na vlasech kůru z bílé hlíny a čtvrtý měl úplně oholenou lebku, jež se mu leskla jako měděný hrnec. Mezi nimi přecházeli domorodí policisté a rákoskou kárali každý zlořád hned na místě způsobem co nejcitelnějším.

Mezi tím byly na loď nakládány četné bedny a balíky od domorodých nosičů. Všiml jsem si jednoho, který měl značně oteklou nohu a kulhal. Bylo to následkem příšerné, otevřené rány na holeni, zcela neobvázané.

Velmi překvapil mne dopis z Cejlonu, který mi byl úředníkem lodním doručen. Byl od ředitele botanické zahrady cejlonské v Peradenii, pana J. C. Willisa, s nímž seznámil jsem se takto. Chtěje míti soudruha na své cestě, dal jsem inserát mimo jiné také do jistého německého botanického časopisu, který náhodou odebírali též v botanické zahradě cejlonské. Soudruha jsem, bohužel, nenalezl. Za to zval mne pan ředitel Willis do Peradenie. Sotva jsem věřil svému zraku, když jsem četl (ještě v Čechách) jeho dopis; nabízel mi úplně zařízený domek u samé botanické zahrady k obývání, sluhů domorodých, co jich budu potřebovati, pracovnu, opatřenou vědeckými nástroji a jiných výhod více. Tím vším jsem byl v pravdě okouzlen. Nikdy bych se byl nenadál, že mi bude pobyt v tropech tak usnadněn a zpříjemněn. Také z Vídně obdržel jsem od cís. Akademie věd na studia svá dosti značný obnos, a též Svatobor mi poskytl peněžitou podporu. Ke konci svého pobytu na Cejloně stal jsem se nad to ještě honorovaným vědeckým úředníkem při botanické zahradě. Štěstěna, jinak ke mně vždy velice skoupá, zahrnovala mne tenkrát v mnohém ohledu blahosklonnou svou přízní.

Druhý dopis pana ředitele, který jsem nyní držel v ruce, byl mi poslán jen na zdařbůh vstříc, a sice adresován byl na první loď, která přibude z Terstu do Adenu. Vítal mne v něm na Cejlon slovy přelaskavými. Touha má po tomto ostrově silně vzrostla.

Večer měli jsme uhlí potřebné naloženo, což bylo hlavním účelem naší zastávky. Přijavše ještě na palubu zajímavé nové spolucestující, rodinu to hindskou do Bombeje směřující, vytáhli jsme kotvu, k níž hned hrnulo se několik z oněch černochů, kteří měli vlasy bílou hlinkou pokryté a stírali s ní světlý jíl ze dna mořského pocházející. Bylo nyní patrno, odkud bílý nátěr jejich vlasů pochází.

Potom pluli jsme dále do širošírého Indického oceánu směrem k východu slunce.

Pozornost nás všech byla zprvu obrácena na nově přistoupivší osoby. Byli to muž tmavé pleti v sukni a bílé kazajce, dvě ženy v malebném pestrém rouchu, hošík a sluha. Chtěli jeti druhou třídou. Ta však byla úplně obsazena, tak že nuceni byli spokojiti se mezipalubím. Zdálo se, že jsou tím velmi znepokojeni. Veliké rozpaky jevily se na jejich tvářích. Muž v rozčilení stále nám něco říkal, ale nikdo mu nerozuměl. Ženy zatím seděly mezi svými zavazadly nehnutě jako sochy. Po nějaké době odstěhovali se všichni k nám dolů do skladiště, rozložili své koberce a hotovili se k spánku.

Nechtěje jich svými pohledy obtěžovati, podíval jsem se vždy jen trochu po straně na ně a viděl jsem, že dámy přikrčily se k sobě a spaly pod jednou pestrou přikryvkou. Muž, hoch a sluha leželi těsně kolem nich. Vše dohromady tvořilo malebnou, orientální skupinu.

Toho večera byl štolba velice sklíčen, neboť za doby, kdy zastávky naší před Adenem užil k návštěvě města, obrátila se loď tak, že na jeho šest koní, dříve ve stínu se nalézající, pražilo po delší dobu tropické slunce, což jim bylo velmi nebezpečno. S tklivou resignací nám štolba sděloval, že by o všecky snadno mohl přijíti.

V noci vyšel jsem na palubu, abych něco zvěděl o osudu koní. Jejich pán stál u nich, ohmatávaje jim tepny nad bradou. Pravil, že má asi vyhráno. Jen jeden bělouš má trochu horečky. Dával mu lék z bohatě zásobené lékárny, kterou vezl s sebou. Šťastnou náhodou vyvázli skutečně koně z tohoto nebezpečí bez škody, čehož jsme mu ze srdce přáli.

Nakloniv se přes zábradlí paluby, uzřel jsem četné veliké jiskry ve vodě mořské u samé lodi vznikající, jež pluly chvíli po vodě a pak náhle hasly. Původci takových světel jsou rozličná zvířata mořská, jako medusy, ohnice, žebernatky a j., jež podrážděny byvše nárazem neb jinak zasvítí na chvíli intensivním, fosforečným světlem. Viděl jsem sice již dříve, zvláště za naší jízdy mořem Středozemním porůznu ve vodě světla podobná, nikdy však v takové hojnosti jako nyní. Někdy se světélkující ta zvířata vyskytnou v ohromném množství na povrchu mořském a svítí, zvláště když podrážděna byla deštěm, tak intensivně, že celé moře podobá se roztopenému kovu. Nádherný ten zjev nebyl mi však, bohužel, popřán spatřiti.

Již v této první noci na Indickém oceáně, za níž dostali jsme se kolem afrického ostrova Sokotory, pocítili jsme značné ochlazení, což působilo zvláště na náš spánek velmi blahodárně.

Následujícího dne byla neděle; již druhá na naší plavbě. Ráno zpozoroval jsem na předním konci lodi na palubě zpívající dvě dámy, jež náš misionář na flétně doprovázel. Obě dámy byly jeho krajanky a stejného povolání jako on. Jely v druhé třídě; před tím jsem jich ještě nespatřil, poněvadž prý skoro stále ležely, trpíce mořskou nemocí. Nyní zpívaly nábožné písně, přehlušované hromovým hukotem parolodi prorážející vlny oceánu.

Obě tyto dívky jely do Indie, aby tam v některé vesnici vší svou silou působily k zlepšení osudu domorodých žen, které tak malé vážnosti svých mužů se těší a práv zcela žádných nemají. Učiti je budou pracím domácím i ručním a při tom, až si svou nezištností a laskavostí srdce jejich získají a vzorným životem vlivu ve vesničce hindské nabudou, obrátí dětičky domorodé s povolením rodičů jejich na svou víru, o které jsou skalopevně přesvědčeny, že jen ona vede k spasení i k blahu pozemskému.

Počasí bylo překrásné. Následkem bezvětří byla hladina mořská velmi klidna, což trvalo po celou naši plavbu Indickým oceánem. Barva vody byla stále modrá, ne však již tak čistě jako v Středozemním a Rudém moři; často totiž zdála se nám býti do fialova zbarvena, zvláště na okrajích obzoru, a k večeru do zelena.

Nyní pokračoval jsem pilně v dříve již započatém sbírání různého hmyzu na lodi, jejž uschovával jsem jakožto materiál k studiu o jeho rozšiřování se loděmi. Nejeden nebezpečný škůdce přišel k nám z cizích krajů tímto způsobem a rozšířil se u nás všeobecně. Musím však doznati, že sbírání v nečistotě lodní bylo mi velmi nepříjemným zaměstnáním. Proto dával jsem přednost chytání hmyzu, který se na okénka a večer na lampy slétal.

Toho dne prohledl jsem si také řádně nové naše hindské spolucestující. Obě ženy byly pleti růžově hnědé. Boky jejich ovíjel šat splývající dolů jako sukně. Hořejší část těla malebně halily v pestré, tenké šátky. Jedna měla šátek žlutý, na zádech s červenou růžicí, druhá zelený s červenou obrubou. Pod šátky měly přiléhající jupičky pestře pruhované s krátkými rukávy. Na prstech rukou i bosých nohou lesklo se jim mnoho zlatých a stříbrných prstenů. Paže zdobily kovové náramky. Též nad kůtky měla jedna veliké kruhy; druhá pak honosila se žlutými plechovými manšetami. V levém chřípí měla každá zlatou ozdobu.

Celý boží den skoro ležely na koberci a hrály si svými skvosty, vyměňujíce si je a přendavajíce prsteny s prstu na prst. Ležíce také jedly s talířů rukama. Služebník jejich vařil jim v lodní kuchyni jen rýži a nějakou žlutou omáčku. Ležíce též umývaly se s talíře vodou naplněného, a sice po způsobu koček. Louskaly často mandle anebo zároveň s muži žvýkaly peprné zelené listy betelové, jichž měly s sebou nevyčerpatelnou zásobu. Také svému papouškovi v kleci zavřenému mnoho pozornosti a času věnovaly. Málo kdy viděl jsem je seděti; nikdy státi nebo přecházeti. Když seděly, skrucovaly někdy chodidla tak vzhůru, že si mohly na ně hleděti jako do dlaní.

Nazejtří velmi záhy z rána byl jsem ze spaní vyburcován štolbou, jenž zvolav: »Pojďte! Ostrov!« běžel na palubu. Poněvadž jsem věděl určitě, že to není možno, abychom pluli kolem nějakého ostrova, nalézajíce se na širém moři, nespěchal jsem tuze. Ale pak jsem toho litoval velice, neboť zmeškal jsem zjev-

znamenitý, totiž fata morgana, světelný to přelud ve vzduchu. Bylo viděti na kraji obzoru zelený krásný ostrov s palmami a lodicemi plachetními u jeho břehů!

Indický oceán jest velmi oživen. Všude potkáváme nejrozmanitější ptáky buď jednotlivě neb v malých společnostech. Ptáci ti tráví celé měsíce na hladině mořské lovíce ryby. Odpočívají plovouce a spí též vlnami jsouce unášeni. Teprv za účelem hnízdění vyhledávají břehy.

Často vymrští se nad povrch vody ryba a ještě častěji delfíni. Z počátku plašila loď naše z vody jen malé, bílé létací ryby, podobné těm, jichž pozorovali jsme již dříve v Rudém moři bez počtu. Později pak vídali jsme větší druh jich a třetího dne naší plavby ještě větší druh s ploutvemi létacími vzadu široce červenohnědě vroubenými. Ryby tyto létaly velmi vytrvale až přes 200 metrů daleko. Za letu častěji dotýkaly se vody ocasem, zatřepaly jím v ní a letěly vzduchem dále. Dovedly též směr letu měniti, aniž se vody dotýkaly.

V prvních dnech naší plavby Indickým oceánem hlásil mi jednou štolba, že plovou v moři jakési »legrační« předměty. Byly to medusy, a sice veliký zástup jich. Pluly všechny jedním směrem, obráceny jsouce ku předu svým žlutavým rosolovitým kloboukem jako talíř velikým, skrze nějž prosvítaly červenavé vnitřnosti. Dlouho jsme jeli šikem jich a nadělali asi mezi nimi značnou spoustu. Nejlépe mohl jsem je pozorovati se samého předního konce lodi ve vodě ještě nezčeřené. Tam také přes tu chvíli objevil se nějaký jiný zajímavý mořský živočich, jehož dráhu jsme křižovali. Rozeznal jsem dobře rozličné druhy medus, odchylné od těch, jichž zástup jsme právě přejeli, a veliké rosolovité žebernatky (Beroe); pak srostlé kolonie ohnic (Pyrosoma) a salp. Též čtverhranný rejnok se tam na chvíli ukázal. Mimo to kmitlo se tu množství jiných zajímavých zvířat, jež nebylo lze pro vzdálenost rozeznati, mezi nimi zvláště asi na metr dlouhé rosolovité pásy. Nápadné byly též velmi četné malé, bílé, okrouhlé destičky na povrchu vody plovoucí.

Dle těchto ukázek zvířeny na povrchu mořském mohli jsme tušiti bohatství fauny podmořské, která jest svým nádherným světem, plným fantastických tvarů a barev.

Hloubky oné části Indického oceánu, kterou jsme pluli, Arabským mořem zvané, byly dobře prozkoumány při kladení telegrafického kabelu z Adenu do Bombaje. Dno jest tu ploché, jílovité, bahnité a asi 3500 m. hluboké.

Pluli jsme nyní stále vstříc vycházejícímu slunci a tudíž předbíhali jsme čas. Hodinky své museli jsme posouvati ku předu, a sice každý den asi o 25 minut.

Teprv nyní poznal jsem některé spolucestující z první a druhé třídy. V první třídě jela mezi jinými málo zajímavými, stále se jen lenivě povalujícími osobnostmi jedna dáma s dceruškou a synkem k svému muži, vysokému úředníku, do Indie. Vždy půl roku bývá s dětmi v Londýně, a sice v létě. Na zimu

vrací se k muži. Střídavý tento pobyt je prý velmi prospěšný jejímu zdraví, a mimo to děti mohou býti v Anglii lépe vychovávány. Jeli přes Evropu po dráze do Terstu, aby si zkrátili cestu námořní. V druhé třídě nápadný byl zamilovaný párek, novomanželé, kteří neměli pro nic smysl než pro sebe. Muž dosáhnuv v Indii jakéhosi postavení, jel si pro svou nevěstu do Evropy a odvážel ji nyní jakožto svou ženu do tropického svého domova.

Jednoho večera uspořádali cestující prvé a druhé třídy ples při zvucích piana. Ale toto veselí kontrastovalo s vážnou a mohutnou přírodou kolem nás tak, že budilo v pozorovateli pocit nelibý.

Z cestujících v mezipalubí se za naší dlouhé plavby utvořilo několik skupin. Jednu tvořili neúnavní hráči v karty; pro ně neexistovaly krásy moře a pobřeží, ani oblohy. Ve své zaslepenosti vrhali se vždy znovu a znovu v proklatou tu hru, jež často proměnila se v urputnou hádku, ba jednou i v řež.

Jinou skupinou byly číšnice, o nichž jsem se již zmínil. Všechny hodlaly usaditi se v Bombeji, pohrdávajíce při tom životem, neboť toho času řádily tam hlízový mor a cholera. Stále jen mlsaly, vařily kafíčko a vykládaly si navzájem karty. Na cestě snášely se spolu výborně. Byly k sobě velmi něžné, a když některá churavěla, ostatní ji zahrnovaly laskavostmi. Kdysi byl jedné z nich ukraden náramek. Z počátku ječela lítostí a zlostí. Pak dostavil se mohutný proud slz. Tu přistoupí k ní její družka a plna soustrasti ji objímajíc praví: »Neplač, můj miláčku, holubičko má, neplač, hle, vezmi můj náramek; ráda ti jej dávám.« Jemně odmítla. Pak se líbaly a plakaly dohromady. Za nedlouho viděl jsem, jak se již zase smějí a dovádějí.

Osoby, s kterými jsem nejvíce obcoval, byli často již vzpomenutý štolba a slečna vychovatelka. Štolba se mi zamlouval svou obratností a odbornou znalostí, s jakou zacházel se svými koni. Kromě pravidelného krmení a napájení věnoval jim všelikou péči. Tak jim denně několikrát houbou omýval přední část hlavy, aby je občerstvil, po celé hodiny se jimi zaměstnával a rozmlouval s nimi, aby neměli dlouhé chvíle, kteráž prý je činí k nemocem náchylnější. Bylo věru dojemno pozorovati, jak všichni koně k němu sestrčili hlavy, jakmile k nim přistoupil. Častěji vídali jsme, jak pro ně míchá různé lektvary. Tyto léky, k nimž měl neobmezenou důvěru, ochotně také nám nabízel, když jsme byli churavi. Pro muže zřeďoval léky šestkrát, pro ženy desetkrát. On sám, když mu něco bylo, užíval jich nezředěných.

Slečna vychovatelka byla sice milou a veselou společnicí, trpěla však již delší dobu značně žaludkem, tak že humoru jí valně ubylo. Mimo to opálilo ji slunce tak, že se jí na tvářích a rukou udělaly puchýře, které vytekly, načež se kůže v celých kusech loupala.

Poustevníkem mezi námi byl švédský misionář. Ale nebyla tím vinna jeho povaha, nýbrž okolnost, že se nemohl s nikým

v mezipalubí dorozumívati. Od té doby, kdy nalezl opět svou flétnu, kterou si bez jeho vědomí někdo vypůjčil, byl velmi nedůvěřiv a nosil ji stále při sobě, což mu asi činilo dosti obtíží, neboť nebyla rozkládací. I trčela stále milému misionáři hned z té, hned z oné kapsy, tak že se u svých spolucestujících brzy stal předmětem úsměškův. On však si z toho pranic nedělal; se stoickým klidem procházel se mezi posměváčky modle se z knížky.

Pro velice klidné počasí blížila se naše plavba do Indie dříve ke konci než jsme se nadáli. Přes to byli ke sklonku plavby mnozí z našich spolucestujících v mezipalubí již tak zuboženi, že se podobali těžce nemocným.

Den před přistáním pozorovali jsme nový druh létacích ryb. Byly veliké jako sleď, měly černomodrá křídla a vyznamenávaly se letem vlnitým, ku podivu vytrvalým.

K večeru objevil se před námi na obzoru tmavý mrak, s něhož viselo několik nepravidelných cípů. Cípy ty se spojily v jednu černou hmotu, jež vypadala příšerně a upomínala mne značně na smršť, kterou jsem s hrůzou měl příležitost jednou ve své vlasti pozorovati a jež tenkrát škod nemalých nadělala, rozmetavši střechy několika chalup a vyvrátivši nebo zpřelámavši stoleté stromy. Zjev na moři byl však jen tropickou bouřkou nejmenšího rozměru. K našemu nemalému uspokojení nedostali jsme se do ní a jen z dálky jsme pozorovali blesky, které osvěcovaly přes tu chvíli černý ten chumáč.

Večer (dne 16. října) ulehali jsme s blahým vědomím, že zítra již vstoupíme na pevnou zemi. (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Literatura dějepisná.

Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579—1619. Shledal a k vydání upravil Ph. dr. Julius Glücklich. Historického archivu České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění číslo 30. V Praze 1908.

Jest již svrchovaný čas, aby nám někdo napsal důkladnou biografii muže, jenž za nábožensko-politických bojů u nás na počátku 17. věku byl (vedle Karla staršího z Žerotína) nejznamenitějším vůdcem stavů nekatolických, nejhorlivějším obhájcem Jednoty českobratrské a vlastním tvůrcem Majestátu z roku 1609, na Rudolfovi II. vynuceného. Avšak k dílu takému jest nezbytně třeba dvou prací předchozích: předně podrobného prozkoumání a ocenění Budovcovy literární činnosti, což jest dosud jenom částečně provedeno, za druhé bedlivého sebrání jeho korrespondence, z nížto pozůstaly toliko rozptýlené zbytky.

Dr. Jul. Glücklich, jenž nedávno uveřejnil dvě statě o Budovcově Antialkoranu a mimo to jednu o Mandátu proti Bratřím z roku 1602,[1]) jal se také pátrati po pozůstatcích Budovcovy korrespondence. Za tou příčinou vydal se dvakrát o prázdninách (roku 1604 a roku 1905) na cesty do Švýcar a do Německa, a zároveň zasílal písemné dotazy k rozličným archivům a knihovnám, zda by kde co bylo, co by se hodilo účelu jeho. Ne všude, kde zaklepal, byl vyslyšán; přes to nebylo úsilí jeho marné. První svou kořist (29 dopisů nalezených v universitní knihovně Basilejské) rozmnožil dalším pátráním v 78 čísel; z nich 73 kusy vůbec dosud otištěny nebyly a 60 kusů zůstávalo neznámo, mezi nimi také 48 dopisů Budovcových. Sběratel, připojiv k těmto 78 číslům dodatkem ještě 2 listy Budovcova syna Adama, vydal letos všecky v souborné publikaci (nákladem České akademie).

V této publikaci vyskytují se dopisy dvojí: jedny Budovcem psané, co do počtu nejhojnější, a druhé Budovcovi adresované, jichž jest 16, tedy jen asi pětina všech listů vůbec.

Zasluhuje povšimnutí, kterým mužům Budovec dopisoval za hranice, kterým do Čech a do Moravy. Podle sbírky Glücklichovy svědčí z listů jeho předně k zahraničným theologům: 4 dopisy Davidu Chytraeovi v Roztokách, 2 Amandovi Polanovi z Polansdorfu a 27 Janu Jakubu Grynaeovi v Basileji, 1 Theodoru Bezovi v Ženévě; dále 6 listů Filipu Ludvíkovi hraběti Hanavskému a 1 Janu Zikmundovi, kurfiřtu Braniborskému. Do Čech nebo na Moravu adresovány jsou: 2 listy Karlovi z Valdšteina, 8 Petru Vokovi z Rožmberka, 1 sekretáři tohoto pána Theob. Hockovi, 2 Janu Jiřímu ze Švamberka, 1 Albrechtu Pětipeskému v Hustopečích, 2 hvězdáři Janu Keplerovi, 1 Martinu Bacháčkovi, rektorovi university Pražské, 1 Jáchymu Ondř. Šlikovi, náčelníku českých lutheránů, 1 Jiřímu Homutovi z Harasova, hejtmanu kraje Bechyňského, 1 synu Adamovi a 1 Karlu staršímu z Žerotína. Budovcovi adresovány jsou: 2 listy od Davida Chytraea, 1 od Theod. Bezy, 8 od Filipa Ludvíka hraběte Hanavského, 2 od Jana Jakuba Grynaea, 2 od Jáchyma Ondř. Šlika a 1 od Jiřího Thursa, náčelníka protestantů uherských. Co do jazyka jsou 4 listy německé, 11 českých a 65 latinských. Sebrány a přijaty byly do sbírky, hledíc k tomu, že pocházejí z míst velmi vzdálených, že valnou většinou buď dosud otištěny nebyly, aneb uveřejněny jsou v publikacích vzácných a málo přístupných. Listy Karla staršího z Žerotína k Budovcovi v sbírce se nevyskytují, protože je jednak již otiskl Chlumecký (v svém životopise toho moravského pána), jednak Brandl (v Spisech Karla st. z Žerotína), jednak Archiv český (XXVII. díl); rovněž nepojaty do Glücklichovy sbírky Žerotínovy dopisy k Budovcovi, jež Archiv český ještě přinese.

[1]) »Prameny a vznik Budovcova Antialkoranu« (v Gollově Sborníku), »Václava Budovce z Budova předmluva k prvnímu spracování jeho Antialkoranu z roku 1593« (v Programu gymnasia v Žitné ulici za rok 1906), »Mandát proti Bratřím z 2. září 1602« (Věstníku král. společnosti nauk 1904).

Vydavatel opatřil svou publikaci trojdílným úvodem. V prvním díle jeho vypisuje čtenáři osudy a ovoce svého pátrání jakož i zásady, kterými se při vybírání dopisů pro svou sbírku spravoval. V druhém a třetím díle úvodu rozbírá a charakterisuje myšlenkové jádro listů, tak jak časově za sebou postupují, a opírá o ně své úsudky o povaze, snahách a některých spisech Budovcových, zejmena o těch, o kterých nebylo dosud jistoty, zda je Budovec skutečně složil.

Za tímto úvodem vydavatel otiskuje (chronologickým pořádkem) listy samy. Před citováním každého z nich podán jest po česku stručný jeho obsah, po citování uveden pramen, odkud který list otištěn; k jednotlivým místům textu připojovány jsou případné vysvětlivky pod čarou. Na posledních stranách knihy najde čtenář pečlivý rejstřík četných osob a věcí, o nichž jest v publikaci řeč, dále chronologicky upravený přehled všech dopisů, posléze dvě ukázky Budovcova rukopisu (českého a latinského) a jiné dvě, kterými Budovec symbolicky znázorňoval jednotu protestantů všech zemí mocnářství Rakouského a pád »pyšného Babylonu,« t. j. papežství.

Nuže, povšimněme si již toho, co nového čerpáme z Budovcovy korrespondence a připojeného k ní kommentáře Glücklichova.

Chronologicky k nejstarším číslům sbírky náleží 6 dopisů Budovcových z Cařihradu (2 Karlovi z Valdšteina, radovi nad appellacemi, a 4 Roztockému theologovi Davidu Chytraeovi). Do Cařihradu vypravil se Budovec jako muž 26letý roku 1577 a pobyl tam jako hofmistr v družině hraběte Jách. ze Sinzendorfu, císařského vyslance, asi po 4 léta.

O pobytu Budovcově v sídle sultánově napsal Konstantin Jireček pěkný článek (do Časopisu Českého Musea r. 1877), ale neznal 3 ze 6 listů svrchu dotčených (uvedených nyní v sbírce Glücklichově) a nestopoval podrobněji nejživější snahu našeho hofmistra, snahu co možná důkladně seznati tamější poměry náboženské. Hofmistra zarážela zprva patrná moc islamu, vládnoucího nad tak rozsáhlým territoriem a také nad sv. zemí, takže se zviklal v své důvěře v křesťanství. Teprve pilným čtením a srovnáváním starého i nového zákona s alkoranem nabyl přesvědčení, že písmo sv. jest původu božského, kdežto »rouhavý a básnický alkoran« že pošel z ďábla. V tom přesvědčení se utvrdil i po častých rozhovorech s Turky, Židy a poturčenci, ač neunikla mu intellektuální a mravní pokleslost křesťanské církve řeckovýchodní.

Na tuto církev nehleděl brejlemi Cyrillo-Methodějských reminiscencí, ani s povědomím toho, že valná část obyvatelstva v okolí Cařihradském jest původu slovanského, nýbrž očima západoevropského protestanta, vytýkaje jí katolický názor o poměru mezi vůlí a spasením, nekonečné mše, ctění obrazů a j. Ježto však i tato pokleslá církev pevně držela se víry v božskou Trojici, antitrinitáři však, četní v sídle sultánově, zhusta přestupovali k islamu, Budovec jal se pokládati nauku o sv. Trojici za úhelný kámen křesťanství a stal se hlasatelem snášelivosti náboženské ke všem těm, kdo aspoň k té nauce se přiznávali.

Rozdíly mezi vyznáními, která přijímajíce učení o Trojici, nad to o »čisté slovo Boží« se opírala, totiž rozdíly mezi lutherány a kalvinisty, viděly se Budovci tak nepodstatné, jako odchylky mezi rozličnými řeholemi katolickými, na př. mezi františkány a dominikány.

Budovcovi protivil se boj, který v druhé polovici 16. stol. vzplanul mezi oběma těmi konfesemi v Německu a kalil také poměr mezi lutherány a českými bratry v naší vlasti, jak o tom svědčí jeho dopisy z let 1596—1617 k Polanovi a Grynaeovi, theologům Basilejským, a k Filipu Ludvíkovi Hanavskému.

Němečtí lutheráni začali tehdáž žárliti na kalvinismus, když jim po smrti Melanchtonově ujímal mnohé země, kterými dosavad vládli sami. Tak jako kdysi koncilium Tridentské jalo se přesně stanoviti věroučné články katolické proti protestantům, tak i němečtí lutheráni usmyslili si vytknouti jasně rozdíly, kterými odlišují se od nauk Kalvínových, a sepsali v l. 1577—1580 tak zv. Formuli concordiae jakožto normu neporušeného učení Lutherova. V ní nejzávažnější bylo dogma o večeři Páně. Kdežto Kalvin a Zwingli tvrdili, že Kristus vstoupiv na nebesa, aby prodléval tam až do posledního soudu, pro lidskou svou přirozenost nemůže býti současně na nebi i na zemi, a tedy ve večeři Páně že přijímán jest toliko duchovně: Formula concordiae prohlašovala za pravé toliko Lutherovo učení, dle něhož Kristus pro spojení své lidské přirozenosti s božskou může býti přítomen všude (ubique), a tedy ve večeři Páně že přítomny jsou jeho tělo a krev reálně. Touto naukou o všudypřítomnosti těla Kristova (ubikvitě) různili se pak orthodoxní lutherané od jiných směru Melanchtonova čili od filipistů, kteří v učení o večeři Páně blížili se kalvinismu; tito později vždy více podrobujíce se theologii Ženevského reformátora jakožto důslednější, nejhojněji byli zastoupeni v Sasku, a když valná jich část byla roku 1574 odtamtud od nesnášelivců vypuzena, zřejmě přestoupili k církvi reformované. Také českobratrská jednota u nás, Kalvínovým názorům o večeři Páně hned od svého vzniku blízká, vždy více se jim přispůsobovala, jak patrno zvláště z jejího Katechismu, vydaného roku 1608.

Budovec, jak již podotknuto, upřímně želel toho urputného nepřátelství mezi lutheránskými a reformovanými protestanty v Německu. Ač sám již v Cařihradě projevoval (v hovorech s pastorem Gerlachem) příchylnost ke kalvinistům, ba později (v dopisech ke Grynaeovi) stotožňoval víru svou s vírou jejich, a o večeři Páně vyslovil se (v své rukopisné Kronice duchovní) po kalvínsku, přece předvídal, že z boje mezi protestanty vzejde prospěch toliko katolíkům, že totiž po udolání reformovaných dojde i na lutherány. Proto odsuzoval ubikvitáře, kteří vypudili filipistické profesory ze Saska, a ukázali svou nesnášelivost také k slavnému Janu Keplerovi, jenž za to, že veřejně projevil pochybnosti o učení ubikvitářském, byl od lutherského faráře v Linci (roku 1609) z církve vyobcován. Jest významno, že většina lutheránů v Německu, vedena jsouc Saskem, jala se blížiti katolickým stavům, jichžto pomocí měli reformovaní býti vyloučeni z náboženských výhod míru Augšburského. Saský kazatel Polykarp Leyser vydal roku 1602 tiskem brošurku s příznačným

titulem, totiž »Ob, wie und warumb man lieber mit den Papisten Gemeinschaft haben und gleichsam mehr Vertrawen zu ihnen tragen solle denn mit und zu den Calvinisten.«

Ohlas toho boje mezi oběma protestantskými stranami v Němcích sledovati lze i v Čechách, kde čeští lutheráni s vůdcem svým Šlikem přimykají se vždy více k německým ubikvitářům, a čeští bratří vždy více k stoupencům Kalvinovým. Při vymáhání Majestátu (v l. 1608—1609) nabádán dvůr saský od theologů dvorských, aby pomáhal Čechům, pokud se domnívali, že jde jen o hnutí lutheránské. A co se dělo u nás?

Jách. Ondř. Šlik, vůdce českých lutheránů, nechtěl roku 1608 nic slyšeti o společném postupu s českými bratry při vymáhání svobody náboženské, leč by Jednota podepsala Formuli concordiae, t. j. přijala dogma ubikvitářské. Když potom přičiněním Budovcovým upravena na sněmě společná konsistoř tak, aby při ordinování kněží bratrských rozhodoval bratrský senior, jako při ordinování lutheránském administrátor, saští theologové nemálo se proto durdili, a někteří náčelníci českých lutheránů začali se vzdalovati jednání sněmovního, vidouce, že Jednota zůstala jakousi užší církví v širší církvi protestantské. Vzdálený pozorovatel událostí v naší vlasti, Heidelberský profesor Pareus, přítel Budovcův a učitel Komenského, přál si, aby v Německu smířily se obě strany protestantské jako sobě blízké, a sepsal za tím účelem spis »Irenicum,« ukazuje v něm na úspěchy dočasné shody mezi českými protestanty roku 1609. Ale na Pareovo »Irenicum« odpověděli lutherané zcela odmítavě, zvláště Wittenberský profesor Hutter a po něm saský kazatel Hoë, jenž tvrdil, že stavové čeští domohli se roku 1609 svobody náboženské jen jako vyznavači víry Augšburské, obsažené v konfessi české, a že Jednota, která přihlásila se k ní znovu roku 1608, zřekla se tím svého odchylného učení, avšak potom nečestně se k němu vrátila. Proto také hněval se na Budovce, že ve spise svém Circulus Horologii (z roku 1616) stavěl na oporu výroků Pareových do jedné řady »muže boží« Luthera, Kalvina, Melanchtona a Bezu. Hoë psal i později četné brošurky, plné hněvu proti reformovaným, a v dopise svém k Šlikovi (z 23. srpna 1619) naříká — po zvolení kurfiršta Falckého za krále českého — že tolik zemí, které se odtrhly od římského papeže, bylo pohlceno od kalvinismu. Alliance Saska s katolickým Ferdinandem II. proti kalvinskému »zimnímu králi« českému stává se za všech výše uvedených okolností pochopitelnější. Nad porážkou tohoto krále na Bílé Hoře jásali také lutheráni Berlínští, ohromení roku 1604 přestoupením kurfiršta Braniborského Jana Zikmunda k nenáviděnému kalvinství.

Nesnášelivosti Hoëovy byl ovšem dalek Budovec, jenž velebil snahy Pareovy a již dříve (v dopise svém k hraběti Hanavskému z 26. října 1611) vyslovil přání, aby zakázáno bylo theologům obou protestantských vyznání sočiti na sebe vespolek v polemických spisech; jindy zase chválí Švýcarsko jako vzor pěkného upravení poměrů náboženských.

Hledě ke katolíkům, Budovec sice uznává, že jsou i mezi nimi dobří křesťané, ale přece sleduje s netajenou radostí příhody politické nebo pamflety, z kterých může moci nebo vážnosti papežově vzejíti škoda.

Naprosto nesnášelivým ukazuje se Budovec toliko k antitrinitářům a arminianům, sektám, které se rodily hlavně ze směru reformovaného. Z té příčiny kalvinisté (jako kdysi lutheráni proti nim) uznali za dobré stanoviti přesně proti těmto kacířům svou orthodoxii, a roku 1619 usnesla se synoda Dortrechtská na článcích, kterými vylučovala všechen kompromis s nimi. Budovec neostýchal se hlásati (ve svém traktátu De genealogia Socianorum), že proti těm sektám dlužno zakročiti po případě i mečem a ohněm; schvaloval také (již dříve) stíhání Porýnského Němce Konráda Vorsta, nástupce Arminiova v Hollandsku, podezíraného od kalvinských theologů ze socinianismu.

Dopisy Budovcovy z let 1602—1608 jsou ozvěnou dílem jeho sklíčenosti a nespokojenosti, dílem odevzdanosti do vůle boží. Mysl jeho se zakalila tou dobou nejen obnovením mandátu proti pikhartům (roku 1602),[1]) t. j. českým bratřím, a jeho prováděním, ale i stíháním, které mu hrozilo, když na žádost protestantských stavů podal císaři supliku proti mandátu.

Za to dopisy Budovcovy z let 1608—1610 oplývají nadšenými, mohutnými tóny; neboť tehdáž vůdce Jednoty povznesl se za náčelníka celé české strany protestantské a stal se vlastním tvůrcem Majestátu z roku 1609. Dle jeho soudu »oči celé Evropy byly tehdáž obráceny k Čechám,« a vymožení Majestátu náleželo k nejslavnějším událostem, které od časů Husových řízením božím se v naší vlasti sběhly. Bratři čeští, aby osvědčili se pravými nástupci Husovými, vyžádali sobě od stavů a university kapli Betlemskou, a Budovec mluví s nadšením o ordinaci kněží Jednoty, vykonané roku 1610 v této svatyni. Z jeho tehdejších listů lze dosti bezpečně usouditi, že o událostech z let 1608—1610 napsal skutečně historická díla, totiž Kratičké poznamenání o přitažení JMti arciknížete Matiáše do Čech a Historica narratio; obšírnější důkaz slibuje Glücklich podati v jiné své publikaci později. První desetiletí 17. století (1603—1609), bohaté převraty politickými, rozčilovalo mysli našich předků i neobvyklými zjevy přírodními: zářivou kometou, velkými vichry, povodněmi, zemětřesením v Čechách i na Moravě a větrnou smrští v okolí Brna. Budovec pokládal tato »znamení« za průjevy moci boží, která zasahuje v běh světa i událostí lidských, ale nechtěl, aby znamení ta byla podnětem k hádání astrologickému. Pokroky hvězdářské, kterými dovídáme se o vzdálenosti a velikosti hvězd, posilují dle jeho soudu naše ponětí o moci Boží, jež pohyb těchto hvězd řídí. Věříme v předpovědi učených hvězdářů, jež později fakty se potvrzují; tím více věřiti jest třeba předpovědem proroků a apoštolů božích, kteří ohlásili nám jmena i čas příchodu osob, které ještě ani neexistovaly. Proto nejvíce nám

[1]) V úvodě k mandátu uznány byly za strany zákonné toliko katolici a staří pod obojí, a ústupků císaře Maxmiliana II. lutheránům (schválení konfesse české) opominuto.

prospěti může nová astronomie tím, že správněji porozumíme proroctvím o budoucích časích, která obsažena jsou v písmě svatém.[1])

Všecky dopisy Budovcovy jsou svědectvím jeho hluboké zbožnosti, která ozývá se v nich někdy mohutně, jindy něžně a tklivě; tak na př. v jednom listu ke Grynaeovi (ze 14. srpna 1607) naříkaje, že churaví delší již dobu hukotem v uchu, přece utěšuje se tím, že an v něm hyne člověk vnější stářím, vnitřní den co den se obnovuje a hoří touhou po shledání s Kristem. Tato touha jeho po nebi vzrůstá přibývajícím věkem, a nabývajíc rázu mystického a sentimentálního, již ani nedbá strastí pozemských; ani smrt jediného vnuka již není s to, aby silněji otřásla jeho srdcem, Bohu odevzdaným. Budovec, dav svého syna Adama na vzdělání do Basileje k učitelům Polanovi a Grynaebvi, přeje si, aby po něm zdědil věrnost k víře českobratrské a horlivost náboženskou. Bratrské Jednotě hledí získati člena mocného a bohatého rodu, Jana Smiřického, který rovněž vzdělává se v Basileji; ježto prý v Italii číhá hojně nebezpečí na duši i tělo pravého křesťana, zráží otce Jaroslavova Zikmunda, aby neposílal tam svého mladého syna.

Císaře Rudolfa II. a Matyáše I. posuzuje Budovec v rozdílných dobách rozdílně. Ač byl statečným obhájcem náboženských i politických svobod českých nekatolíků, zprva (a to ještě po vydání Mandátu proti bratřím z r. 1602) chválí Rudolfa, že vede si ve věcech náboženských mírně; teprve po vpádu Pasovském[2]) mění své mínění o něm a při zprávě o smrti nešťastného panovníka pronáší se o něm tvrdě a přísně. Bezpochyby hrozící vpád Pasovský přiměl Budovce k tomu, že roku 1610 přijal návrh vlády Falcké, dříve odmítaný, aby se protestanté zemí Habsburských pevněji sdružili s unií. I císaře Matyáše zprva dosti velebí, avšak od roku 1614 vždy více si do něho stěžuje, že otročí zlým rádcům, nešetřícím svobod zemských. Proto také vítá (v dopisech svých z posledních let) všecky alliance proti španělským i rakouským Habsburkům.

Nejpamátnější list Budovcův (k panu Karlovi starš. z Žerotína, datovaný dne 17. dubna 1619) přináší Glücklichova sbírka na konec. List ten byl posledním pokusem Budovcovým nakloniti moravského pána věci vzbouřilých stavů českých, ale pokusem marným. Žerotín, upřímný dotud přítel Budovcův a od tohoto (v jiném dopise) jako »illustre et rarum Dei in hisce terris organum« velebený, zarmoutil nedávno svého českého souvěrce tím, že svou výmluvností na Brněnském sněmu (v prosinci r. 1618) odvrátil stavy moravské od žádoucího spojení s Čechy. Budovec posuzuje ostře politickou činnost Žerotínovu od roku 1608 a obhajuje postup českých stavů, které poučila zkušenost, že zlé rádce císařovy lze zastrašiti toliko mocí, sice že jejich troufalost bude rušiti privilegia sebe pevnější. Rádcové

---

[1]) Dokladem tohoto nazírání Budovcova na pokroky nové astronomie jest jeho list ke Keplerovi z r. 1603.

[2]) Mnoho nových zpráv o událostech u dvora Rudolfova v Praze za vpádu vojska Pasovského do Čech a o nesnázích krále Matyáše v Slezsku obsaženo v listech Budovcových k Petru Vokovi z Rožmberka.

ti budou povolní, jen když uvidí na české straně sílu; návrhy Žerotínovy o prostředkování Budovec odmítá. Jest toho želeti, že k radě Žerotínově povolili moravští stavové (v srpnu 1618) vojsku císařskému průchod svou zemí, aby udeřilo na Čechy. Žerotín sám sáhl ke zbrani roku 1608, kdy svobodám moravským nehrozilo tak veliké nebezpečí jako nyní, kdy jde o věc nejen českých stavů, ale i o svobody celé koruny, ba i o protestanty celé Evropy. Neváhalli Žerotín dříve tasiti zbraň proti vládě, nemůže se ani tentokráte dovolávati výroků sv. Pavla o povinnosti křesťanské poslouchati vrchnosti Bohem zřízené. — Výtky, jež Budovec činil Žerotínovi, ač nenesly žádoucího ovoce, obsahovaly arci mnoho politické pravdy, jen že v ústech karatele, jenž sám roku 1605 odsuzoval vzpouru Bočkajovu proti vrchnosti, nebyly dosti oprávněny.

Jak patrno, Glücklichova publikace se svým důkladným kommentářem bude vítána všem historikům a vůbec každému, kdo toužil zevrubněji poznati duševní vývoj, snahy, zásady, osudy a literární díla proslulého českého šlechtice Předbělohorského, jenž pak [1]) (roku 1621) skončil tragicky pod sekerou katovou, jakož i časové ovzduší, ve kterém za svého života dýchal. Náležíť k nejzáslužnějším partiím nové publikace právě ta její část, která vysvětluje nám, jak náboženské a politické události naší vlasti byly z velké části závisly na tehdejším vývoji těchto poměrů v sousedním Německu. Mnozí našinci ochotně přijímali cizí popudy, i když se jimi přenášely německé nesváry na půdu českou. Vedli si po nábožensku, kdy šlo o věci politické, a málo rozuměli macchiavellismu jak svých nepřátel, tak i mnohých domnělých přátel.

Dr. Bohuše Riegra **Říšské dějiny rakouské.** Vydání posmrtné pro potřeby universitních posluchačů opatřil prof. Karel Kadlec. V Praze. Nákladem spolku českých právníků »Všehrd« 1908.

Své Říšské dějiny rakouské (jakožto historii státního vývoje a veřejného práva) počal Rieger vydávati tiskem roku 1898, hlavně z té příčiny, aby posluchačům svým na universitě dal do rukou důkladnou učebnici předmětu, nedlouho před tím na rakouských fakultách právnických nově zavedeného. Spisu toho vyšly však pouze čtyři sešity (toliko úvod a skoro úplné dějiny rakouských zemí alpských do roku 1526). Valná většina díla (historie státu českého a říše uherské do roku 1526, jakož i osudy soustátí rakouského od tohoto roku) již tiskem nevyšla, ježto zabavovaly auktora potom jiné neodkladné práce a studie. Jakýmsi pokračováním tištěných sešitů byly zatím toliko ústní výklady Riegrovy o tom předmětu na universitě, které dali si s jeho dovolením posluchači lithografovati. Výklady lithografické podávaly však dějinnou látku zpracovanou v hrubších obrysech nežli tištěné sešity, kde probírána byla podrobněji a na širší podloze. Proto usmyslil si Rieger tuto neúměrnost odkliditi a pořídil posluchačům také z obšírné, již tištěné partie svých Říšských dějin

[1]) Budovec zemřel jako stařec sedmdesátiletý; narodilť se roku 1551 (a ne, jak se do nedávna mínilo, roku 1547).

stručnější přehled (zejmena o territoriálním vývoji jednotlivých zemí rakouských alpských), tak že k starším lithografiím přibyly takto krátce před smrtí auktorovou ještě lithografie novější.

Nenadálá smrt jeho zbavila nás navždy naděje, že se dočkáme za redakce auktorovy vytištění i druhé, největší části Říšských dějin, k níž pilný, bystrý a hluboký badatel vykonal již tolik příprav. Prof. Kadlcovi přísluší zásluha, že zachoval nám aspoň podstatnou část mnoholetého a namnoze zcela samostatného badání Riegrova. Uvázalť se v úkol čestný (jistě z piety k zesnulému) upraviti posmrtné vydání Riegrových Říšských dějin, kteréž pořídil tak, že srovnal a vhodně spojil obojí lithografie výkladů auktorových a menší jednu partii přejal také z tištěných sešitů, aby vše to tvořilo jednotný celek. Vydavatel z úcty k nebožtíkovi neprováděl ani sebe menších změn formálních, vyjímaje takové, jichž bylo nezbytně třeba; co kde v samém textu pozměnil, to všude označil pečlivě, zejmena tam, kde nemohl nepřihlédati k nejnovější Fellnerově-Kretschmayrově publikaci »Die österreichische Zentralverwaltung,« vyšlé právě loni, kdy Rieger zemřel.

Vydání Kadlcovo opatřeno jest rejstříkem osob a věcí, upraveným od posluchače práv Vácslava Dusila. Podrobnější úvahu o obsahu spisu podáme svým časem, dojdeli k soubornému vydání prací Riegrových. *J. Božek.*

Obzor divadelní.

Opera.

Městské divadlo Královských Vinohradů uvedlo k nám dávno známé, dnes již právem zapomínané drama, Sardouovu Fedoru, zpracovanou v libreto Arturem Colauttim a komponovanou jako operu Umbertem Giordanem. Drama samo je nesympathické dějovým svým obsahem, detektivní to historií po spůsobu kriminálních románů. Je málo sympathické též svými čelnými postavami: Fedorou, ovládanou jedinou myšlenkou: najíti vraha svého ženicha a tohoto pomstiti, a obracející tak divně svoji nenávist k vrahu, jehož v Ipanovu poznává, v lásku k němu, passivnímu, mdlému, zlomenému reku. Naopak zase stavbou svojí, divadelní svojí technikou, účinností mnohých třeba ne veskrze přesvědčivých scén stojí Fedora ovšem na výši francouzské divadelní práce. Libretista právě těžkou úlohu neměl: stáhl patero jednání originálu ve tři, zjednodušil poněkud příběh, ale setřel při tom leckterý psychologicky prohloubenější rys, vyzdvihl co možná lyrické partie díla, podtrhl několikráte scény melodramatického, rozcitlivělého obsahu, vlil vše v obvyklé verše — a libreto vyhovovalo rázem požadavkům skladatele veristy, jakým je právě Umberto Giordano.

Nad své soudruhy veristické školy vyniká autor ten jemností, která ostatním není právě obvykla. Vyhýbá se celkem hudebním brutálnostem, nezabíhá též tak v triviálnost, jako vlaské opeře bývá

zvykem. Miluje tóny měkké, sladké, vroucí. Škoda, že dávno známe ty melodické obraty často tak půvabné, ty figury šesti neb devítiosmičkové s rythmem čtvrtky s přivázanou k ní skupinou triolovou, ty okrouhlé melodie v oktávách s výplnnou harmonií uprostřed, ty útvary jednotvárně a unyle psalmodující na několika tónech, ty fráse lehce mluvené do orchestrální zpěvné věty. Miluje orchestrové barvy jemné, průzračné, vzdušné. Ty mají převahu v jeho pěkně znějící, třeba čistě homofonní partituře. A dovede nanesti patřičné světlo i hluboký stín a nebýti tak křiklavě pestrý, jako praotec verismu Mascagni. Ale orchestrální zpracování, vůbec celá krátkodechá, v nejkratších liniích se pohybující práce, je tak málo původní, jako skladatelova myšlenka.

To by bylo na újmu umělecké ceně díla, ale nebylo by to asi na újmu životnosti díla na scéně. Té vadí jiná vážná okolnost. Giordanovi je dáno několik zpěvných, vroucích sladkých tónů, značná dovednost orchestrační, — ale není mu dána schopnost přehodnocovati v hudbu různé měnlivé nálady scény. Jeho hudba, ať se herec tváří jakkoliv, mluví k nám stále touže fraseologií, týmž hlasem, nemnoho v zabarvení odlišovaným. A kde momenty příliš vzrušené přímo velí frási, hlas a jeho zabarvení změniti, tam skladatelova invence docela selhává. Tam zabouří orchestrem nejvšednější rythmy a fráse, které divadelní macha považuje za dramatické. Neb tam omezí se, místo aby ostře ráznými rysy kreslil, na pouhé nanesení případných, ale celkem beztvárných, bezobsažných barevných skvrn.

Pan kapelník Čelanský výborně vyzdvihl silnější stránky díla a obratně hleděl co možno zakryti jeho slabosti. Velmi pěkně vypracován byl orchestr a dobře podán lehký, jen jako nahozený ráz mnohých scén. Hlavní úlohu se zdarem zpívala pí. Eisenhutová.

Národní divadlo provedlo za příležitosti pětadvacátého výročí divadelní činnosti Bohumila Benoniho Marschnerova Heilinga. Krásné, dramaticky silné a hudebně bohaté, v mnohé příčině Wagnera věštící dílo jeví se po více než sedmdesáti letech, jež uplynula od jeho prvního provedení v Hannoveru, stejně svěžím, jako svěžím jeví se dnes, po pětadvacíti letech, sytý a měkký hlas jubilantův. Kouzlem svého orgánu, citovostí až rozplývavou a temperamentností až překypující svého přednesu, velikým svým nadáním hereckým a rázovitostí svého zjevu byl Benoni v řadě našich pěvců jedním z nejprvnějších, šťastný tvůrce celé řady výrazných postav na naší scéně. S tím hlasovým fondem, jímž dnes vládne, lehce a beze strachu počne nové čtvrtstoletí své činnosti, jistě že nadále stejně zdatné. *K. Hoffmeister.*

Činohra.

Bolestnou zprávou musíme tentokrát zahájiti svůj měsíční přehled činoherní. Dne 11. dubna rozloučila se s Národním divadlem jedna z jeho nejvýraznějších a nejvíce osobitých umělkyň, a právě ta, o níž bychom se toho byli nejméně nadáli. Slečna Iza

Grégrová rozloučila se v úloze třináctileté Máně ze satirické komedie »Copu« paní Boženy Vikové Kunětické s divadelním obecenstvem českým, odnášejíc si do soukromí svrchovaně uznalé a tklivé projevy jeho lásky a účasti. Odchází po třináctiletém uměleckém působení na scéně Národního divadla, které bylo pro ni stálým a šťastným vzestupem tvůrčí potence, vždycky obdivuhodně svěží a originelní. Vzrůstající nervová choroba, která jí v poslední době vždy více bránila oddávati se divadelní činnosti, pro niž výhradně žila celou svou duší a výminečně vyspělou intelligencí, přinutila ji posléze nadobro se s divadlem rozloučiti.

Národní divadlo ztrácí v slečně Grégrové uměleckou individualitu, jaká se těžko nahrazuje. Běh života ve svém bezohledném a bezoddyšném chvatu sice hlásá tvrdou poučku, že nikdo není nenahraditelný, avšak v tomto případě přece jen cítí se příliš intensivně, že řada postav, které nám talent a umělecká mohoucnost Grégrové vytvořily na scéně, zůstane na dlouhá léta nezapomenutelnou těm, kdož měli štěstí stopovati tento bohatý rozvoj sil a jeho rozkvět, který znamenal nejenom jednolitou řadu uměleckých činů, nýbrž i nejnadějnějších slibů pro budoucnost. Bývá vždycky věcí individuelního vkusu a vlastních uměleckých zálib vyvolávati si ve vzpomínkách jednotlivé postavy umělcovy při takovém nedobrovolném loučení, a v tomto případě, žel, bylo by to dvojnásob bolestné, když se do pera mimoděk vtírá teskná připomínka, že znamenalo by to psáti nekrolog živému. Tak zle snad přece ještě není, když přes všechen pocit náhlého ochuzení, jež vyplývá z dočasného přerušení umělecké činnosti, zbývá naděje, že nervy sebe víc rozrušené dají se zase uklidniti, že mladá herečka, která sotva dospěla k nejslibnějšímu rozvití všech svých vloh, vrátí se zase divadlu, o němž sama se vyslovila, že nedovede si představiti, jak bez něho žít!

S drobnou aktovkou, nazvanou *Všichni tři*, objevil se na scéně Národního divadla nový autor, z brusu nové jmeno, známé jen pilnějším čtenářům moravských belletristických listů: M. Kurt (29. dubna režií p. Seifertovou). Na práci mladého moravského autora není pranic specificky moravského, ani nehraje na Moravě, nýbrž ve výletní restauraci kdesi za Pražskými branami Zdramatisovaný, vlastně lépe řečeno zdialogisovaný nápad, anekdota o třech milencích a jedné milence; nic víc není v Kurtově aktovce. Paní Lola Beníšková (pí. Červená) všecky tři vodila za nos, všem předstírala lásku, všecky klamala a všecky tři si vodila do intimního zákoutí letní restaurace kdesi za Prahou, kde se domnívala býti z dohledu. Už za svobodna pana inženýra (p. Želenský), pak pana domácího (p. Seifert), jehož si konečně vzala, poněvadž byl starý a bohatý, a po svatbě zas pana doktora (p. Schlaghammer), a teď se tu pomocí lehoučké zápletky všichni tři sešli v tom salonku, na nějž každý pro sebe má intimní vzpomínky.

Lehoučká práce byla švižně a vtipně režisérsky propracována a s lehkým vtipem také sehrána, takže možno jí s lehkým srdcem odpustiti její lacinost. Konstatovati talent mladého autora, dávati mu pokroutku uznáváním »dramatického smyslu« či něčeho podobného,

bylo by zatím zbytečno. Vtipného nápadu zásluhou jest, že mu nenapadlo kořistiti z něho nic víc, než co v něm bylo. Úspěch ho bohdá přesvědčil, že je to nejsprávnější a také nejpoctivější methoda.

Bylali aktovka Kurtova drobným a všedním motivem dramaticky dobře střiženým, jest naproti tomu tříaktová hra Emila Trévala *Válka bohů* (7. května) práce velmi vážné a odvážně i nově zachycené myšlenky, jíž jenom ne dosti šťastné dramatické zpracování bylo silnou překážkou k dosažení dokonalého a silného úspěchu. Je zajímavo, že Válka bohů je letos již druhou původní novinkou Národního divadla, jejíž děj úzce souvisí se současnými revolučními poměry na Rusi, jejichž přirozená romantika a silné dramatické napjetí tvoří dramatům českých autorů vděčné pozadí. Nad Mayerovo drama »Má jest pomsta« vyniká ovšem práce Trévalova komposiční jednolitostí a reálnou opravdovostí dějovou. Židovské prostředí dramatu hrajícího v Krakově a jeho látka, operující s politickými uprchlíky ruskými, s revolučním »kahalem« židovským a s agenty tajné policie ruské, dodává celému kusu pochopitelně silné exotičnosti a vděčné napínavosti. Co však je při tom na zajímavé práci Trévalově nejsympathičtější a svědčí nesporně o veskrze vážné umělecké snaze, jest, že tu není nikde ani stopy po hledanosti effektů, po sensačnosti a strojenosti, k níž by exotické prostředí i sama látka mohly lehce sváděti.

Škoda, že touto všeobecnou charakteristikou vyčerpáváme také již všecky přednosti dramatu. Jakmile přikročujeme k rozboru látky a k její vnější formě, nemůžeme potlačiti mnohou námitku. Učený a zázračný rabbi Geršom v Krakově požívá neobmezené důvěry svých souvěrců. Jeho bohatý dům jest bezpečným asylem židovským uprchlíkům z Ruska, avšak jeho mladá a krásná žena, zlákána chorobnou touhou po šperclch, za jejich třpyt stává se tajným nástrojem ruské policie a vydává ob čas uprchlíky ruské vládě. Naposled vydala Ester Geršomová za safírový náhrdelník mladou židovku, která jí byla téměř přítelkyní, carským pochopům, a tento zločin ji zahubí. Policejní agent Mandelblüh padl do rukou »kahalu,« spolku »mstitelů,« a zápisník u něho nalezený prozradí, kdo mu byl po léta raffinovanou pomocnicí. Otec popravené dívky Lejb Rand vyslán z Varšavy, aby vykonal pomstu. Skolí nejprve starou služku Esteřinu, která zločinné vydávání uprchlíků sprostředkovávala, zprávou o zločinech Esteřiných usmrcuje starého rabbiho, jenž nemůže přežiti strašné potupy svého domu, a posléze vniká k Esteře, aby i na ní vykonal ortel smrti. Miloval ji kdysi, i stojí ho mnoho přemáhání, aby šel za hlasem povinnosti a pomsty proti hlasu lásky a volání života, které v něm probouzí a podněcuje krásná, svůdná žena. Je bohata a volna, když její osmdesátiletý muž, raněn mrtvicí nad Jobovými zvěstmi posla »kahalu,« bezvládně leží před dveřmi ložnice Esteřiny. Drahnou chvíli váhá Lejb Rand, ale posléze zvítězí bůh pomsty nad bohem lásky, a Ester padá ranou nože, která trestá ani ne tak její zločiny, jako cyničnost, s jakou se k nim přiznává.

Trévalův dialog nese stopy mnohých vlivů, a častým opakováním i vleklým nastavováním připravuje o účinnost i nejlépe sta-

věné scény prvního a druhého dějství. V dějství třetím, závěrečném, pak přímo se vtírá snaha vložiti do něho filosofický symbol dějový, aby opodstatněn byl název dramatu: Válka bohů. Není v tom přirozenosti, a tříští to až nemohoucně povahu záhadného mstitele Lejba Randa, který by měl podle všech předchozích disposic býti vyvrcholením dramatu, tak slibně a mohutně začatého. To bylo nejlíp viděti na výko u páně Vojanově, který tu bez milosrdenství stroskotal po grandiósním výstupu v druhém dějství, kdy líčil rabbimu Geršomovi (p. Želenský) historii pogromu. Paní Dostalová v úloze Estery zářila nejen exotickou krásou mladé židovky, nýbrž i bohatou stupnicí dramatických gest i tónů. Též pan Hurt, paní Hübnerová a paní Červená v úlohách agenta Mandelblüha a obou služek vytvořili postavy velmi charakteristické, sytého a umělecky tlumeného účinu.

* * *

Činohra městského Vinohradského divadla za celý uplynulý měsíc přišla s jedinou pouze novinkou. Je to veršovaná stilisovaná hra francouzská *Šaškové* (Les bouffons), jejíž autor, Španěl píšící francouzsky, Miguel Zamacoïs, chodil do školy k francouzským novoromantikům. Komedie (sehraná 30. dubna, v překladě F. S. Procházky) je veselá pohádka o schudlém baronu de Mautpré (p. Dobrovolný), v jehož hradě polorozbořeném chudičká posádka bez žoldu obstarává úkol zbrojnošů a sluhů zároveň. Velí jim na oko oddaný dvořenín Olivier (p. Hlavatý), ve skutečnosti však hromotluk a piják Vulkano (p. Zakopal). Schudlý baron má mladičkou a krásnou dceru Solanž (sl. Baldová), jejíž chmury chce rozplašiti pomocí veselého šaška, když nemůže jí ve své nuzotě dopřáti dvorských radovánek a šlechtické společnosti. Dva mladí kavalíři, zlákáni něhou a milostností skrývané krasavice, dávají se najmouti jako šaškové do jejích služeb. V pestrém přestrojení Robert a René pod přijatými jmeny Narcisa a Žakasa (p. Táborský a paní Beníšková) svádějí básnický turnaj o přízeň krásné Solanž. Narcis chce ji dobyti svou krásou tělesnou, Žakas půvaby a krásou svého ducha. Ze zápasu o pouhou přízeň vyvine se ovšem hotový turnaj krasořečnictví a duchaplných tirád o srdce Solanžino, v němž vítězem zůstává vtipný a poetický Žakas.

Hlavním půvabem pohádkové komedie, stilisované v rámci troubadourské poesie šestnáctého století, jest její verš, sladký a pathetický, přinášející na moderní scénu obrodu starých romantických monologů, umělých krasořečnických turnajů. Středem celého děje jest osoba druhého z obou mladých šlechticů, René-Žakasa, kolem něhož skomponováno ostatní předivo děje tak, aby zůstal na konec vítězem a získal ruku krásné Solanž. Virtuosně a s francouzským lehkým duchem spředena hra zřejmě proto, aby poskytla skvělou a parádní rolli představiteli Žakasa. Francouzský autor psal ji pro divadlo a virtuosní umění Sáry Bernhardtové; na Vinohradech dle francouzského vzoru přidělena úloha také přední umělkyni činoherního souboru, paní Beníškové. Celá hra stojí a padá

s hlavními podmínkami scénické reprodukce, s uměním virtuosní deklamace a stilisované souhry. Na Vinohradech snažili se obojímu dostáti se vším uměleckým úsilím, ač nikoli ve všem všudy s plným zdarem. *V. Červinka.*

Z hudebního světa.

Divadelní koncert. — Nedbal. — Konservatoř. — Sinding.

Koncem letošního koncertního období shrnula se taková síla nejrůznějších produkcí, že nechcili týrati čtenáře nekonečným výčtem skladeb a výkonů, musím přestati jen na věcech nejdůležitějších, nejvýznamnějších.

Vrcholným bodem celé saisony byl, jako loni, Karlem Kovařovicem mistrně studovaný a řízený divadelní koncert. Jádrem koncertu byly dvě symfonické básně Vítězslava Nováka »Vášeň a touha«: »O věčné touze« a »Toman a lesní panna«. Obě díla jsou hluboce prožita a procítěna, stejně hluboce promyšlena a nádherně vybudována s láskyplným pohroužením se až do nejmenší podrobnosti a zároveň ve velikých, z podrobnosti té organicky se rozvíjejících, podivuhodně plastických útvarech. Jsou to dva velkolepé obrazy dvou stran lidské duše: duše roztoužené, rozpínající z široka ruce velikým, klidným, vroucím gestem po ideálu, a duše, v níž jiskra vášně propuká v plamen fantasticky plápolavý, v plamen, který roste v požár, v orgii ohně, šílenou, hrůznou a úchvatnou zároveň. V naší české hudbě jediný Suk ve své symfonii Asraël mluvil dosud podobně intensivní řečí nervů, v nejprudších, nejhroznějších vibracích rozechvělých. Úžasná je u Nováka umělecká jeho disciplina, jeho erudice, dávající mu vysloviti ten citem vířící a vášní bouřící obsah tak logicky, jasně a suggestivně. Jeho umění jeví se tu neskonale složité a barvité. Řítí se tu proti sobě proudy hlasů, proudy harmonií srážejí se v divém příboji. Ale není zde stopy chaosu, zmatku. Jest to neskonalá barvitá složitost přírody, pravdivé a organické, v nejmenších svých složkách podřadné, kterou zříme v jeho díle. Proto je chápeme, proto uchvacuje nás, jako nás uchvacuje příroda. A neodvisle od cizích vzorů vede naši českou hudbu rázem o padesát let vpřed, vede ji k dalšímu jistému vítězství při zápase o palmu v aréně světového umění.

Jak daleko Novákovými symfonickými básněmi jsme dospěli, nejlépe jsme mohli změřiti dle Fibichovy symfonie z F dur, před skladbami oněmi v témže koncertě provedené. Jak prostičkou, Mozartovsky jednoduchoučkou se zdála! Jak mile jímal její svěží jinošský půvab, trochu rytířskosti a trochu sladkého blouznění, trochu humoru a veselí ve Dvořákovsky rozpustilých tónech propukajícího a trochu zasněné slovanské dumavé melancholie! Jak skoro starodávně pro nás hovoří zde mistr chvíli řečí německé romanticky, aby za okamžik připomněl si zase zvuky rodného jazyka!

Jako třetí připojilo se k těmto mistrovským kusům naší literatury J. B. Foerstera Stabat Mater pro sbor a orchestr. Jest to vroucně procítěné a jemně provedené hudební zpracování středověké sekvence, zpracování hroužící se oddaně v každý verš starobylého toho rýmování, ale vyzdvihující zároveň krásně hlavní body básně trochu rozptýlené: modlitba duše prolnuté hluboce věrou a láskou k veškeré té úctyhodné, starobylé, vzácné kráse, liturgii katolicismu obmykající; dílo věřícího moderního estheta.

Další dva koncerty nejlepšího řádu byly Nedbalem řízený koncert »Vídeňského orchestru hudebních umělců« a koncert konservatoře.

Vídeňský orchestr vykazuje síly slušných a velmi dobrých uměleckých kvalit, dechová harmonie jeví některé slabší stránky. Předností jeho však jest, že je v ruce svého dirigenta zcela poddajným, plně ovladatelným nástrojem. Nedbal pak sám stálým stykem s tělesem tímto se propracovává v dirigenta, který právem se staví mezi nejlepší dirigenty našich dnů. Odkládá ponenáhlu svoji náklonnost k siláctví a ku přepínání, zůstávaje individualitě své přiměřeně věren své zálibě v sytém, psatosně naneseném zvuku a v jadrné, rázné rythmisaci. Jeho elementární hudebnost, jeho vzlet, oheň a síla, jeho schopnost podávati kresbu i kolorit skladby nesmírně rázně a živě, to vše skladby jeho řízením reprodukované vede k vítězství.

Nám zde mimo jiné předvedl Mahlerovu první symfonii. Kdysi budilo dílo toto na mnohých stranách odpor, snad pro své na Jean Paula navazující záhadné nadpisy jednotlivých vět. Síla jeho hudebního obsahu je tak veliká a náladovost jednotlivých vět tak mocná, že dnes každý se potěší tou jarou básní mladé přírody, v níž to zvučí dětskou písní a lidovými rythmy. K malým triviálnostem dá se snadno svésti lehkovznětlá duše jihoněmecká, duše umělce přejemnělé kultury, cítícího se jednou tak neskonale dětsky šťastným a volným v jarní venkovské idylle, jakou je celé raffinovaně instrumentované dílo.

V konservatorním koncertě ředitel Jindř. z Kàanů vedle dokonalého, zvukem i plastikou znamenitého provedení Smetanovy Vltavy uvedl k nám Césara Francka symfonii z *d* moll. Vážné toto dílo, prosycené ve všech třech větách melancholií a bolestí, jímá pravdivostí, intensitou a vášní svého obsahu, a poutá jemností a velkostí zároveň, jakož i vybraností své umělé hudební práce a krásou stavby. Vedle tohoto tak hluboce cítícího belgického varhaníka méně výhodně vypadal houslový koncert Alexandra Glazunova, s raffinovaným ovládáním komposiční techniky krásně pracovaná skladba moderního symfonického slohu, ale slabě inspirovaná. Převeliké její obtíže i hudební i technické zdatně zmohla výborná houslistka sl. Otilie Reinigerová, žačka prof. Suchého.

V »orchestrální jednotě« předvedl nám pěkně volený výbor svého díla norský mistr Christian Sinding. Na vytvoření umělecké jeho bytosti vliv měli romantikové němečtí od Mendelssohna po Wagnera, tento určil zvláště ráz jeho harmoniky a jeho věty, vždy plné, syté, široce a mocně proudící; a nordický původ dal celku

oné mužnosti a síly, oné drsné velkosti až nehorázné, která všem seveřanům vlastní. Vedle své symfonie, vysoce zajímavé předně svým scherzem, v celku trochu monotonní v tom stále velmi hutně nanášeném zvuku, ale v mnohých bodech k opravdové mohutnosti a velkému vzletu se povznášející, dirigoval skladatel K. Nissenem skvěle a velce zahraný klavírní koncert a svěží, velmi jadrné a živé v myšlence i rythmu v barvě »Rondo infinito.« Vedle toho hrál jsem s Nissenem krásné mistrovy variace pro dva klavíry, dílo, kde jeví se celkem všechny jeho pěkné stránky shrnuty: prostá, mužná něha, velký vzlet a elementární síla. *K. Hoffmeister.*

Nové rovy.

August Bělohoubek. — Karel Brož.

Dne 8. května t. r. zemřel v Praze universitní profesor Phar. dr. August Jos. Bělohoubek. Narodil se v Jeřicích u Hořic roku 1847, vystudoval nižší gymnasium, vykonal potřebnou praksi lékárnickou a přišel potom na Pražskou universitu studovat lékárnictví. Tu se do studia chemie zabral s takovou horlivostí, že si ho prof. Rochleder povšiml a seznav jeho nadání vymohl mu státní stipendium na vědecké studium. Bělohoubek vida tím splněno své vroucí přání využil stipendia, jak mohl nejlépe. Nástupce Rochlederův prof. Liben vybral si ho za asistenta, což učinil potom také prof. Lerch. Bělohoubek, prohloubiv takto theoreticky i prakticky své vědomosti, pomýšlel na dráhu vědeckou. Doplniv studia gymnasijní vykonal maturitu, nabyl doktorátu chemie, habilitoval se r. 1879 na Pražské universitě a vykládal česky i německy organickou chemii. Když byla r. 1881 zřízena universita česká, přešel na ni a vykládal tam farmaceutickou chemii, soudní chemii, analysu potravin, nová léčiva a jiné předměty v obor tento spadající. R. 1888 byl jmenován mimořádným profesorem všeobecné lučby s právní platností od ledna 1889. Teprve v říjnu r. 1905 byl mu udělen titul a charakter řádného profesora, ale skutečné profesury řádné přes všechen svůj význam vědecký a přes skvělé působení učitelské se nedočkal. Že toto nezasloužené opomíjení nepřispělo nikterak k jeho zdraví, netřeba výslovně uváděti. Nervově rozrušen a postižen mrtvicí vyžádal si na minulý semestr dovolené; ale nový záchvat mrtvice učinil konec jeho životu.

Vědecká činnost Aug. Bělohoubka jest hojná a vydatná, v širších kruzích však jest poměrně málo známa. Bylť jeho obor toho rázu, že jeho práce, zejmena rozbory, zůstávaly známy jen nemnoha účastníkům. To platí zvláště o rozborech, které vykonal jakožto znalec c. k. trestního a obchodního soudu, kterýmžto úkolem byl pověřen v letech osmdesátých. Z této funkce jeho leží v příslušných registraturách řada posudkův a analys, které by v jiných oborech

samy o sobě představovaly řádný kus vědecké práce. Jinak nalezneme ukázky jeho činnosti na zprávách Král. čes. společnosti nauk, v Časopise českých lékařů, v Časopise českého lékárnictva, kteréhožto listu byl zakladatelem, v Časopise pro průmysl chemický, ve Vídeňských Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, v Berichte der deutschen Chemiker-Gesellschaft a j. Jeho analysy měly mezi odborníky zvučné jmeno pro naprostou přesnost, spolehlivost, jistotu a důkladnost, s kterou byly provedeny, a ty vlastnosti vyznačovaly vůbec činnost autorovu. Z té příčiny bylo jeho nálezu vyhledáváno také v nejedné otázce rázu praktického. Toho druhu jest jeho Zpráva o složení vody Lahovičské, kterou kdysi Pražská obec dávala zkoumati k účelům vodovodným. Dále Zpráva o Libušiných lázních v Bechyni, kdež shledal vodu alkalicko-arseno-lithnatoželeznatou, Zpráva o zevrubném chemickém vyšetření slatiny z Mlazovic u Hořic, Zpráva o zkoumání rozpustného kakaa hollandského, O surovém ledku chilském, O dřevu ebenovém a jeho barvivu, o elektrických olejích, O méně důležitých součástkách extraktů, Otrava makovicemi a j. Z prací, které se týkají záhad farmakologických a toxikologických, buď za příklad uveden rozbor O hydramyletheru, Účinek aminů v chloralhydrát, rozprava Jest Prayerova reakce neobmezená?, kdež dospívá k závěru, důležitému pro soudní chemiky, že reakce Berlínské modři je citlivější na kyanovodík než reakce Prayerova. Českému lékárnictvu přeložil rakouskou farmakopoeu v VII. a VIII. vydání, napsal Příspěvek ke správnému upravení textu farmakopoeí a samostatně vydal r. 1881—2 Stručný výklad ku farmakopoei rakouské.

Veliké zásluhy získal si Aug. Bělohoubek jako učitel. Pečoval otcovsky o své žáky a dbal co nejsvědomitěji o to, aby se ve svém oboru důkladně vzdělali a pro své povolání náležitě se připravili. Ochotně odpovídal na jejich dotazy také tehdy, když už z praktického života obraceli se naň o radu. Při tom byl muž skromný, milující mnohem více ticho a ústraní své pracovny než lomozný ruch veřejného života.

Dne 9. května t. r. zemřel v Praze-VII. náhle Karel Brož, ředitel tamní české reálky. Narodil se r. 1851 v Rožmitále, po studiích gymnasijních oddal se na Pražské universitě studiu mathematiky a fysiky a vykonav státní zkoušky stal se r. 1878 profesorem na gymnasiu v Třeboni, odkudž potom přešel na gymnasium v Jindřišské (nyní v Truhlářské) ul. v Praze. V srpnu r. 1895 byl odtud povolán za ředitele na reálku do Králové Hradce, odkudž r. 1902 přešel na novou reálku v Praze v Holešovicích. Mladému ústavu tomuto věnoval všecku péči a před několika týdny podařilo se mu přivesti jej pod vlastní krov. Jsa vší duší oddán svému povolání získal si všude, kde působil, vážnost a lásku žáctva i soudruhů v povolání. O mládež svého ústavu pečoval založením Spolku ku podpoře chudých studujících na čes. reálce v Praze-VII. Jednotě čes. mathematikův odešel v něm svědomitý pokladník. Napsal Fysiku pro nižší školy střední, které se hojně užívá, a před tím uveřejnil odborná pojednání ve výročních zprávách gymnasia Třeboňského.

F. V. Vykoukal.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. května 1908.

Jubilejní výstava v Praze. — Povelikonoční zasedání říšské rady. — Jazykový spor v Čechách a politická situace. — Ministr Peschka †. — Německá spolková knížata ve Vídni. — Poměry v Charvátsku. — Hnusná událost v Německu. — Izvolskij o Balkánské otázce. — Campbell-Bannerman †. — Portugalsko. — Generál Liněvič †.

Nastávající šedesátileté panovnické jubileum císaře Františka Josefa oslavuje se v Praze uspořádáním velkolepé výstavy. Ačkoli výstava ta obmezena pouze na obvod Pražské obchodní komory, předčí přece rozměry svými památnou výstavu z r. 1891, kterouž bylo oslaveno sté výročí první výstavy v Praze, i nezapomenutelnou národopisnou výstavu z r. 1895. A ještě něčím liší se letošní výstava od dvou předešlých: účastní se jí také Němci, ačkoli nynější politické poměry jsou mnohem napjatější. Úmyslem pořadatelů jest podati důkaz, že na poli průmyslu a obchodu svorná součinnost obou národů jest možna. Zda se provedení důkazu toho podaří, třeba teprve vyčkati. Vnitřní obsah i zevnější ráz výstavy také při účasti Němců jest největším dílem český. Mezi 2500 vystavovateli jest pouze asi 100 německých. Výstava podá zajisté skvělý obraz rozvoje české práce a české podnikavosti. Byla dne 14. t. m. protektorem svým, nástupcem trůnu arciknížetem Františkem Ferdinandem, slavnostně zahájena. Protektora uvítal na výstavišti president obchodní komory A. Řivnáč delší řečí, v níž pravil: »Obvod náš patří k nejvýznačnějším a nejpřednějším v celé říši, neboť odvádí polovinu výdělkové daně, placené v celých Čechách, a skoro sedminu výdělkové daně celé říše. Obvod ten obsahuje velký počet největších podniků rakouských, a výstava podá důkaz, že průmysl, živnosti, obchod a dopravnictví naší oblasti stojí na výši doby a mohou i světové konkurenci vítězně čeliti.« Protektor v odpovědi své položil důraz na smírné závodění obou národností na výstavě spojených.

Povelikonoční zasedání říšské rady počalo ve znamení krise. V celém českém národě jeví se velké roztrpčení, že vláda páně Beckova, ačkoli v ní zasedají dva čeští ministři, dosud nic neučinila, aby vyplnila své sliby a aby aspoň projevila dobrou vůli, že hodlá napraviti křivdy, které se českému národu dějí, a to nyní ještě u větší míře než za vlád dřívějších. Vláda stále slibuje, že co nejdříve podá říšské radě předlohu o upravení jazykové otázky v Čechách. Officiosní listy oznamují, že se návrh již nalézá v stadiu blízkém dokončení. Vláda chce prý především zjednati podklad pro vyjednávání. Čeští poslanci národněsociální a státoprávní usnesli se žádati a varovati české poselstvo na říšské radě, aby nepřipustilo žádného projednávání jazykového zákona na říšské radě. »Zřejmě vidíme, že při všeobecném nadpráví němčiny jako neodbytnému průvodci centralismu a při pouhé nejkusejší platnosti úřadní češtiny vnitř země má býti náš staroslavný jazyk český vyloučen z celého ostatního království. Vyloučen má býti ten staroslavný jazyk náš, jenž byl až do Ferdinanda I. jazykem diplomatickým, ten nade vše

milený jazyk náš, za který rovněž tak jako za svobodu svědomí a víry vedli naši předkové nejobětavější boje, ten drahý jazyk náš, pro který léta trpí naše hrdinné menšiny! Voláme a varujeme: Buďte vědomi této historické chvíle! Zde jde o jednotu vlasti a sídlo celého národa na vlastní rodné půdě! Jde o nejdražší památku předků a slavné právo potomků! Jde o čest celého národa!«

Širší výkonný výbor národní strany svobodomyslné pojednav o nynějším stavu jazykového sporu v Čechách a jím spůsobené politické situaci, i uznávaje politováníhodné poměry jazykové při některých soudech a krajích převahou německých a rozháranost v soudnictví vůbec, které jsou důsledkem váhavosti a bezradnosti vlády a zvláště justiční správy, jež nedovedla hned v počátcích jazykové vzpoury německých soudců zjednati průchod právu jazyka českého platnými zákony zaručenému, prohlašuje: že nynější rozhodování vrchního soudu o dozorčích stížnostech zákonu odpovídající je spůsobilé zavesti do nespořádaných poměrů justičních pořádek; že nezřízené útoky na jediného funkcionáře vrchního zemského soudu podnikané jsou přímo zlomyslné, jelikož rozhodnutí vrchního soudu dějí se pravidelným senátem, který — zjednávaje právo — má alespoň tolik nároku na respektování samostatnosti soudcovské, kolik bylo z německé strany přikládáno jazykovým rozhodnutím německých soudců tendenčně vzbuzeným; že kdy by vláda ustoupila opět německému terroru a jakýmkoli spůsobem pokusila se o opětnou změnu správné nynější prakse vrchního soudu o dozorčích stížnostech, která se úplně kryje s praksí zachovávanou týmže soudem za předsednictví téhož ryt. Wesselého, za nynější i dřívějších vlád až do konce roku 1907, až do odpovědi ministra Kleina na interpelaci posl. dr. Pergelta, ač dne 21. prosince 1907 ústy ministra práv soudcovskou neodvislost brala bezpodmínečně v ochranu, způsobila by nejen hotovou anarchii v justici s nedozírnými důsledky pro bezpečnost právní i autoritu moci státní, nýbrž i jednomyslný nezdolný odpor celého českého národa; že také nedávný postup místodržitele českého v zemské školní radě a proti vnitřnímu úřadování českému právem vzbudil nejhlubší rozhořčení v českém národě, usnáší se, aby poslanci národní strany svobodomyslné působili k tomu, aby české poselstvo na radě říšské vládě parlamentní podporu odepřelo, nebudeli porušování jazykových práv českého národa německými soudci a státní správou dle platných zákonů se vší rozhodností přítrž učiněna, a pevně očekává, že poselstvo české nedopustí, aby rovné právo českého jazyka v zemích českých jakkoliv bylo porušeno.«

Národní strana (staročeská) konala dne 26. dubna sjezd, na němž promluvil dr. Mattuš o politické situaci. Zjistil smutnou skutečnost, že obavy, které strana v příčině volební opravy chovala, nebyly liché. Nová poslanecká sněmovna není s to, aby zmohla práce jí přikázané, důležitější úkoly vlekou se po mnoho měsíců poradami výborů, a nejpřednější státní nezbytnosti nelze ani přivesti na denní pořádek, leda užitím pilných návrhů, tedy jaksi podloudně a odstraněním nezbytností národních. Bláhový předpoklad, že by zdemokratisovaná sněmovna odvrhla záležitosti národní pro záležitosti říšské,

ukázal se docela mylný, za to předpověd, že nová sněmovna bude v míře ještě větší než předešlé hověti směru centralistickému, nezdá se býti nesprávnou. Dr. Mattuš odsoudiv nízký fanatismus národní, jenž se u Němců jeví, litoval, že v táboře českém nesvornost vede k vnitřním bojům, které naše postavení před protivníky seslabují. »Pohromou věci české,« pravil, »bylo by, kdy by pracně zjednané spojení některých stran českých na říšské radě pro různost nazírání na taktický postup mělo se zmařiti a kdy by každá strana postupovala směrem jiným. Osud prutů Svatoplukových stal by se nutně osudem naším. A přece doba je tak vážná, jde o naše nejdražší statky, ba do jisté míry ohrožena je i národní existence naše. V sousední říši bují celá literatura, která předpovídá brzké rozpadnutí našeho mocnářství, a nejen o roucha naše, o naši vlast a naše slovanství metají se losy. Nedomnívejte se, že to, co často čítáme v říšskoněmeckých knihách, brošurách a listech, jsou plody bujné fantasie jednotlivců. Říše německá je ovšem dosud náš spojenec, všechen národ snad nehoví tomu pudu na východ, který mnozí němečtí učenci považují za dějinnou nutnost; nicméně sluší zaznamenati, že nikdy dosud nebylo spojenectví věčného a že mínění o rozpadnutí naší říše se průběhem doby stále šíří. Jaký osud v mínění tom je uchystán národu našemu, netřeba vykládati.«

Bar. Beck promluvil sice při projednávání předlohy o zvýšení kontingentu nováčků pro zeměbranu, ale jeho řeč nepřispěla k vyjasnění situace a byla velmi opatrná. Pronesl několik všeobecných frásí, které jsme od ministerského stolce již bezpočtukráte slyšeli: Pravil, že jest věcí vlády, aby tam, kde se zahostí nepořádek, zjednala rychle a pevnou rukou nápravu, by zamezeno bylo vnikání národnostního sporu do správy. Jestliže v oboru soudním povstaly zvýšené obtíže, byla prý a jest vláda proniknuta přesvědčením své povinnosti, a očekávajíc podporu politických stran snaží prý se v zákonných mezích, aby vážnost justice, vlivem politických názorů ohrožená, byla chráněna. Neudržitelný stav dosavadní hodlá prý vláda odstraniti zákonným uspořádáním otázky, k němuž prý obstará vhodný podklad spolehajíc na podporu sněmovny.

Zatím trvá vzpoura německých soudců dále a jsouc podněcována německým volksratem stále se šíří. Ale netoliko v oboru soudním, nýbrž i v jiných oborech množí se případy křiklavého bezpráví k národu českému. Germanisace jest všude na postupu, a sice netoliko tam, kde rozhodují německo-nacionální ministři, nýbrž pohříchu i v poštovnictví, které spadá v obor ministerstva obchodu, v jehož čele stojí český ministr dr. Fiedler. Nejnověji vydáno nařízení, že telegrafní tarify smějí se v německých městech v Čechách vyvěšovati pouze v textu německém, v českých městech pak v textu německém a českém. List ministrovi obchodu blízký prohlásil, že prý to znamená pokrok, ježto tyto tarify byly dříve vyvěšovány pouze s textem německým! Český národ v tom nemůže spatřovati pokrok, nýbrž nové vyvyšování němčiny.

Čeští poslanci prokázali této vládě služby neocenitelné, a jaký vzali za to vděk? Svolili k volební reformě, český národ tolik

poškozující a ponižující, schválili rakousko-uherské vyrovnání, a nyní jedná se bar. Beckovi hlavně o to, aby mu sněmovna povolila zvýšený kontingent nováčků pro zeměbranu. Aby předlohu tu včas prosadil, dal bar. Beck učiniti posl. hr. Kolovratem pilný návrh, k jehož přijetí jest třeba dvoutřetinové většiny. V spojených klubech českých byla nálada opposiční, a prohlašovalo se, že čeští poslanci nebudou pro pilnost hlasovati, dokud nebudou míti záruky, že vláda přikročí k plnění svých slibů. Podobně dělo se i před přijetím volební opravy i před schválením vyrovnání s Uherskem. A jako v těchto dvou případech zachovali se čeští poslanci i tentokráte. Parlamentní komise usnesla se většinou hlasů »s náležitým zřetelem na politickou situaci« doporučiti členům Českého klubu, aby pro pilnost návrhu hlasoval. Český klub usnesl se 46 proti 7 pro pilnost hlasovati. (Proti tomu hlasovali posl. dr. Fořt, dr. Srb, Kaftan, dr. Černohorský, dr. Velich, Neumann a Čech.) Pilnost návrhu přijata však pouze většinou dvou hlasů.

V noci na den 1. května zemřel náhle německý ministr krajan *Peschka*. Ačkoli byl po otci českého původu, vynikal již jako agrární poslanec svou nezkrotitelnou zášti proti národu českému. Jako ministr neostýchal se v Štýrském Hradci prohlásiti vyhlazovací boj proti Čechům. Ještě krátce před svou smrtí napsal proti nim do Neue Freie Presse zuřivý článek. Jeho nástupcem stal se jeho předchůdce, dřívější německý ministr krajan Prade.

K šedesátiletému panovnickému jubileu císaře Františka Josefa připravil císař Vilém světu velké překvapení. Uspořádal oslavu divadelního rázu: v čele všech německých spolkových knížat a zástupců svobodných hansovních měst dostavil se do Vídně a blahopřál císaři rakouskému v Schoenbrunně. Panovník náš zdráhal se dlouho k této prazvláštní poctě svoliti, ale císař Vilém nedá se tak snadno odvrátiti od toho, co si předsevzal; chtěl touto demonstrací patrně dokázati, že Německo není osamoceno a že má v rakousko-uherské monarchii spolehlivou oporu. Že německé listy z této události silně kořistily na prospěch německého rázu Rakouska, už nikoho nepřekvapilo.

V uherském říšském sněmu odsoudil srbský poslanec dr. Polit maďarskou politiku, kterou vláda provozuje proti Charvátům a kterou se situace v Charvátsku tak zhoršila, že jest se obávati krvavých událostí. Ban bar. Rauch, jenž jest pouhým nástrojem v rukou uherské vlády, provádí svou krutovládu dále. Přes 300 studujících universitních opustilo Záhřeb a velká část zavítala k dalším studiím do Prahy. Charvátští poslanci na říšském sněmu uherském oznámili, že zahájí opět svůj boj proti uherskému parlamentu. Nejsilnější strana, charvátsko-srbská koalice uveřejnila prohlášení: »Charvátská strana práva, roztrpčena násilnostmi a nezákonitostmi maďarského exponenta, bar. Pavla Raucha a jeho společníků, odsuzuje je co nejrozhodněji a projevuje svou úctu všem obětem politické a osobní msty. Strana se zavazuje jmenem národa, jeho cti a jeho práv, že bude bojovati tak dlouho, dokud nezjedná každému úplného zadostučinění a dokud neodstraní hrubé násilí a bezmeznou nezákonnost z charvátské vlasti,

nyní tak těžce zkoušené. Charvátská strana práva bude jmenem charvátsko-srbské koalice jednomyslně a s největší rozhodností bojovati proti tyranství Madarů a proti všem jejím exponentům v Charvátsku. Tento boj povede solidárně se všemi ostatními stranami, pokud nedosáhne rovnoprávnosti a svobody charvátského království, zaručené dějinami a positivními zákony, jakož i královskými přísahami.«

Hnusná událost, jež vrhla tak podivné světlo na mravnost ve vysokých kruzích říše německé v procesu generála Moltka proti publicistovi Hardenovi, a která skončila po prvé osvobozením, později však odsouzením obžalovaného, nabývá stále větších rozměrů. Hlavní osoba v nekalém procesu tom kníže Eulenberg, dříve německý velevyslanec ve Vídni a důvěrný přítel císaře Viléma, byl vzat do vyšetřovací vazby, ježto na něm lpí velice odůvodněné podezření, že se dopustil křivé přísahy. Bývalí vysocí důstojníci hr. Hohenau, blízký příbuzný císařův, a hr. Lynar byli vojenským soudem pro homosexuální delikty odsouzeni a z armády vyobcováni.

V ruské říšské dumě promluveno po prvé z vládní strany o zahraničné politice. Ministr zahraničných věcí Izvolskij podal hlavně výklad o názoru ruské vlády na Balkánskou otázku. Pravil, že ruská politika na Balkáně prováděná v dohodě s Rakouskem netěšila se souhlasu ruského veřejného mínění. Dohoda s Rakouskem byla prý založena, aby byly jednostranné zájmy na Balkáně vyloučeny a aby bylo v Turecku při zachování suverenity sultánovy docíleno oprav. Rusko nechce prý vésti válku, chce provozovati politiku zdravého egoismu, ale chce také prospěti Balkánským národům křesťanským a křesťanům v Turecku. Přeje Rakousku znamenitých prospěchů Sandžacké dráhy, a samo se domáhá jen takových oprav, jichž lze cestou smíru a s všeobecným souhlasem dosíci. O jiných zahraničných otázkách zmínil se ministr jen povrchně. Duma schválila rozpočet zahraničného ministerstva.

Bývalý předseda nynějšího anglického kabinetu *Campbell-Bannerman* zemřel dne 22. dubna, několik dní po své demisi. Byl původem Skot. Ve svém 32. roku byl zvolen po prvé do parlamentu jako přívrženec liberální strany. Od r. 1899 byl náčelníkem liberální strany a v prosinci r. 1905 utvořil nynější liberální kabinet. Jeho nástupcem stal se dosavadní finanční ministr Asquith.

Portugalský král Manuel složil přísahu na ústavu a byl ve sněmovně prohlášen za krále. Republikánská strana jest přesvědčena, že dnové monarchie v Portugalsku jsou sečteni.

Generál Liněvič, který se ve válce proti Žaponcům po Kuropatkinovi stal nejvyšším velitelem ruské armády, v těchto dnech zemřel.

Adolf Srb.

